

BRIGHAM YOUNG UNIVERSITY



3 1197 23048 3221



OZAR
MIDRASHIM

Edited by
J. D. EISENSTEIN

BIBLIOTHECA MIDRASCHICA

COPYRIGHT 1915

Ozar Midrashim

A LIBRARY

OF TWO HUNDRED MINOR MIDRASHIM

EDITED WITH INTRODUCTIONS AND NOTES

BY

J. D. EISENSTEIN

Volume II.

—
מ-ת

NEW YORK

J. D. EISENSTEIN

121 CANAL STREET

1915.

אוצר מדרשים

בית עקד

למאתים מדרשים קטנים ואגדות ומעשיות
בסדר אלפא ביתא

בו נכללו כל המדרשים שנדפסו ע"י הדרשן דר' יעלינעק בילקוטו "בית המדרש"
ששה חלקים, ומדרשים מילקוטים אחרים

עם רשימת הענינים, מפתחות, מלון של המלות הזרות, ניבים ופתגמים,
ביבליוגראפא, והקדמה כללית

נאסף ונערך ע"י

יהודה דוד אייזענשטיין

חלק שני: מ'—ת'

בדפוס המו"ל

י"ד אייזענשטיין

121 רחוב קאנאל, ניוארק

תרע"ה

בא וראה שאין לך שום דבר של תורה
שאין בו תילי תילים של מדרש
(אוצר המדרשים 451)

Copyright, 1915
All rights reserved

מ

וכבר ידעו בדבר, עמדו תלמידיו ואמרו לו רבינו כל זה בוית בתורה ובלומדיה, אמר להם כדאי לו למאיר להיות כרבו, מה שם המפורש שנכתב בקדושה אמר הקב"ה ימחק כדי לעשות שלום בין איש לאשתו (בסוטה), מאיר על אחת כו"ב.

מעשה ברבי מאיר

[בתי מדרשות ח"ב]

מעשה היה בחכם אחד והיה שמו ר' מאיר, שבכל שנה ושנה היה עולה לירושלם לרגל והיה מתאכסן אצל ר' יהודה הטבח, והיתה אשתו של ר' יהודה זה בעלת יופי וצנועה מאד והיתה זרויה בכבודו של ר' מאיר כל זמן שהיה עולה לירושלם. אחר זמן נפטרה אותה האשה לבית עולמה ונשא ר' יהודה אשה אחרת וצוה לה יהודה בעלה אם יבא ויתאכסן בכאן חכם אחד ששמו ר' מאיר הזהרי בכבודו כפי אשר תוכלי במאכל ובמשתה ובהצעת המטה שכך היתה עושה לו אשתו אליו והוא לא היה מכירה, אמר ר' מאיר לירושלם כמנהגו ועמד בשער אשפזיו ר' יהודה, ירדה אשתו אליו והוא לא היה מכירה, אמר לה חייבי קראי לי לאשתו של ר' יהודה חברי, אמרה לו אדוני אני היא אשתו של ר' יהודה שאשתו הראשונה כבר מתה ונשאני לאשה, מיד בכה ר' מאיר ורצה לחזור לאחוריו ותפסה בו אותה האשה ואמרה לו בא אדוני כי כן אמר לי בעלי וצויה אותי כשיבא בכאן ר' מאיר הזהרי בו מאד וביקרו ושימי לפניו מאכל ומשתה ומטה, ואני אעשה מצות בעלי ואכבדך יותר מן הראשונה. אמר לה ר"מ אין לי רשות לבא שבעל הבית אינו בכאן עד שיתן לי רשות, מיד יצא ר"מ לחוץ ופגע בו ר' יהודה, אמר לו אדוני ר"מ אשתי הראשונה כבר מתה וזו אשתי השנייה, הזהרתיה מאד בשביל כבודך אדוני ר"מ, אחר כן הלך ר"מ לבית יהודה והתקינה לו אשתו מאכל ומשתה ובאה לפניו והיתה משמשת אותו כראוי והיה ר' יהודה בעלה הולך למקום בשוק שכן היה רגילו, והיה ר"מ יפה תואר וטוב מראה עד מאד. מה עשתה אשתו של ר' יהודה נשאת עליו עיניה וחמדתו בלבה, ויהי בלילה השקתו יין עד שלא ידע בין ימינו לשמאלו, ואותו הלילה היה ליל פורים, וכשראתה שהיה שתוי מה עשתה הפשיטה כל בנדיו של ר"מ ושכבה עמו עד הבקר, ור"מ לא ידע בשכבה ובקומה, ובבקר הלך ר"מ לבית התפלה, וכשחזר לביתה

מאיר : מעשה ברבי מאיר, שתי מעשיות התייחסו לרבי מאיר, אחת איך הביא שלום בין איש לאשתו ע"י שירקה בפניו, והוא מירושלמי מוטה פ"א (דף ט"ו ע"ד) כל איתתא דידעה מילחוש לעיינא תותי תלחושי וכו' (עיי' ג"כ ויק"ר פ"ט ובמדבר רבה פ"ט), ובספרו של קאהוט מנצור אלדאמרי (נויארק), מעשה אחרת איך עשה תשובה על שבא על א"א בטעות, המעשה הזאת העתיק בעל סדר הדורות בערך ר' מאיר מספר קטן אחר, והוא קיצור ממדרש עשרת הדברות בדבור השביעי, ונמצאה באויה שניים והוספות עם תרגום ערבית בכ"י ממצרים באוצר הספרים באוקספורד, ווערטהיימער הדפיסה בבתי מדרשים ח"ב דף כ"ו, ושם מסופר מעשה מחכם אחד ששמו ר' מאיר, ומשמע שלא היה זה ר"מ התנא רק חכם אחד ששמו כן. ע"ע אנכי דרבי מאיר.

מעשה ברבי מאיר

[קאהוט, מנצור אלדאמרי צד vi]

מעשה ברבי מאיר שהיה דורש בלילי שבת בבית הכנסת ויצאה אשה אחת לשמוע קולו וערב לה, ובא בעלה מן התפלה ולא מצאה והיא יושבת עד שכבה נר שבת ובאה, אמר לה בעלה היכן היית, אמרה לו שמעתי קול הדרשן שבבית הכנסת וערב לי וישבתי עד זמן זה. באותה שעה נשבע בעלה שלא תבא לרשותו עד שתרוק בפני הדרשן, ומפני שגדול היה ר' מאיר מאנה לעשות זאת והלכה לבית אביה, לאחר זמן נשאו העם ונתנו בדבר עד שנשמע הקול לר' מאיר. מה עשה ז"ל. אמר לאשה אחת לבי דעי לי היכן פלונית שנשבע עליה בעלה בדבר זה, הלכה אותה אשה ומצאה אותה יושבת עם עשר נשים ביום השבת נושאות ונותנות בדבר זה, הלכה האשה והגידה לר"מ. הלך ז"ל אצל הנשים וישב על הפתח ואמר להן מאיר אני שמא יש בכך מי שהיא יודעת ללחוש העין מפני שעניי מרדה עלי, והיו הנשים אומרות לזאת האשה לחשי עיניו ורוקי בפניו כדי שתצאי משבועת בעלך, ואמרו הנשים לפני ר"מ רבי איני יכול ללחוש אלא זאת האשה והלכו להן והניחוה לבדה. בקשה לילך עמהן אחזה בידה ואמר לה לחשי עיני כדי שתהיה רפואה על ירך, אמרה לו חיי ראשך שאין אני יכולה ללחוש, א"ל א"כ רוקי בה שבע פעמים והקב"ה ישלח רפואה, אמרה אין אני יכולה, ולא הניחה עד שירקה בפני שבע פעמים ואחז בידה והוליכה לבית בעלה ואמר לה אמרי לבעלך אתה נשבעת שארוק לפניו פעם אחת כבר ירקתי שבע פעמים, והלך לבית הכנסת.

ועשה לפניו מאכל ומשתה והיתה מדברת עמו ומשחקת לפניו, ור"מ היה תמיה מאד על מה שהיתה מעוזה פניה בפניו, והוא היה כבוש עיניו למטה שלא היה רוצה להסתכל בה, אמרה לו למה אינך מסתכל בי, אמר לה מפני שאת בעולת בעל ואהיה פושע לחבירי יהודה, אמרה לו הלא שכבת עמי בזה הלילה כמה פעמים, אמר לה ר"מ הלילה הלילה שלא ראיתי אותך ולא שכבתי עמך ולא עם אחרת כמוך מימי, אמרה לו כל הלילה שכבת עמי ועתה אזה צנוע ממני, אמר לה בחייד שקר את מדברת, אמרה לו אם לא תאמין לי הרי סימן פלוני ופלוני שיש בגופך, והיתה רואה על כתיפו הימנית כמו בכא (?) אדומה ובנחיריו חזוית. בשעה שאמרה לו אלה הסימנים שבגופו מיד הכיר ר"מ שחטא, והיה מר נפש מאד, והיה צועק וכוכה והניח עפר על ראשו ואמר אוי לי שאבדתי את עולמי, זו היא שכר תורה שלמדתי, עבשיו מה תקנה יש לי, מיד המליך עצמו ואמר לילך אצל הישיבה של בבל וכל דין שיגורו עליו יקבל, וישב לביתו והיה הולך וצועק בכל הדרך וקרע בגדיו וישם אפר על ראשו. פגע בו גוי אחד שכיניו אמר לו ר"מ מה לך, אמר לו מבקש אני ממך שתלך לעירי ותאמר לקרובי שלסטים באו עלי ואנסו כל מה שהיה לי, מיד הלך הגוי ועשה כן ואמר לקרוביו שלסטים באו על ר"מ ולקחו מה שמצאו בידו, מיד יצאו קרוביו לקראתו וספר להם כל המעשה שאירע לו, אמרו לו קרוביו מה בלבך לעשות, אמר להם אלך אצל ראש הישיבה של בבל וכל מה שיגורו עלי אעשה, אמרו לו קרוביו בשוגג היית והקב"ה יסלח את עונך ולא תשמיע את הקול על זה שלא תעשה לעו על בני משפחתך, אמר להם אם אשמע אני לקולכם הקב"ה לא יסלח עוני, מה עשה ר"מ ז' הלך אצל ראש הישיבה וסיפר לו כל המעשה שאירע לו ואמר לו על מנת כן באתי לפניך שאקבל בשמחה כל מה שתגורו עלי, א"ל ראש הישיבה נחפשה היום דינך ולמחר אני אומר לך מה תעשה. למחר בא אצלו אמר לו הפשתי דינך וראיתי מן הדין כי ארי יאכלך, א"ל אני אקבל עלי דין שמים, צוה לעשות כן, מיד שלח ראש הישיבה וקרא לשני אנשים גבורים ואמר להם הוליכו זה למקום אריות וקשרו ידיו ורגליו והשליכוהו שם, ואתם הטמינו עצמכם באחת מן האילנות וראו מה יעשו לו האריות אם יאכלוהו הביאו לי עצמותיו ואספוד עליהן מאד על שקבל עליו דין שמים. מיד הוליכו אלו האנשים את ר"מ ועשו לו כאשר אמר להם ראש הישיבה. ויהי בחצי הלילה בא ארי אחד ונהם בצידו והניחו והלך לו ולא עשה לו כלום. למחר ספרו לו הדבר לראש הישיבה, אמר להם עשו כן ליל שני ויעשו כן, ויהי בחצי הלילה בא ארי בצידו והריחו והפכו על פניו והלך לו. למחר חזרו אצל ראש הישיבה וספרו לו, אמר להם עשו כן ליל שלישי ואם לא יזיקהו צדיק נמור הוא והביאוהו לפני שאין עליו דין שמים.

מגלות: מדרשים קטנים הנגללים כאגרת שהיו בידי הראשונים ונמצא זכרונם בתלמוד, כמו מגלת תענית (עו' אוצר ישראל) שכולל זכרון הימים הטובים שאסור להתענות בהם, ואמרו חז"ל מגלות היו לישראל במצרים שהיו משתעשעין בהן משבת לשבת ולמר שהקב"ה גואל, א"ל פרעה אל ישעו בדברי שקר, אל יהיו נשענים ואל יהיו משתעשעים ואל יהיו נפשיים (מ"ד ותנהומא פ' וארא את ו'). יש מפרשים שהמגלות הן ספורי אדם ונת והמבול והפלגה וספורי האבות והבטחת הגאולה (עו' רש"י גיטין ס', ד"ה כתוב). ויש אומרים כי נמצא כתוב במגלה קדמונית איך משה רע"ה היה מוליך ומביא בידו את ספר איוב ומראה לכל אחד מזקני ישראל בשעבוד מצרים למען ישמעו וילמדו כי יש תקוה לכל הבוסה בה', שאחר הרע יקבל גם טוב וחסד ממנו, וזה נכון לפי מאן דאמר משה כתב ספר איוב (ב"ב ט"ו).

מגלת בית המקדש: במדרש שמואל (פרשה ט"ו) אמר ר' ירמיה בשם ר' יצחק מגלת ביהמ"ק מסר הקב"ה למשה בעמידה, ה"ד קרא את יהושע והתיצבו וגו', עמד יהושע ומסרה לזקנים בעמידה, ה"ד ויאסף יהושע את כל שבטי ישראל וגו' ותיצבו וגו'. עמדו זקנים ומסרוה לנביאים בעמידה, ה"ד ועתה התיצבו וגו'. עמדו נביאים ומסרוה לדוד בעמידה, ולית לה קריה, עמד דוד ומסרה לשלמה בנו בעמידה ה"ד ואתה ה' חנני והקימני, ואומר הכל בכתב מיד ה', מלמד שנתנה במסורות, עלי השביל, מלמד שנתנה ברוח הקדש עכ"ל, וכעין זה נמצא במדרש אגדת בראשית (פרק ל"ח) י"ג שנים עשה דוד חולה ומוטל במטה, ושבעה כרים היו מחליפין מתחתיו בכל יום ממה שהיו ממסין, שנאמר יגעתי באנחתי וגו'. אלו י"ג שנים שהיה מתיסר בשביל שעשה אותו מעשה (עם בת שבע) וכל שונאיו היו אומרים אימתי הוא מת, זה שנאמר אויבי יאמרו לי מתי ימות ואבד שמו, עד שבקש רחמים מלפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע העמידני בשביל מגלת בית המקדש שמסר לי שמאל הנביא, אלא בבקשה ממך הן לי קיימאטון (תרופה שיתפשטו הקמטין מעל בשרי) שאעמוד מן המטה הווי ואשלים להם מגלת בנין

בית המקדש, מיד שמע הקב"ה את תפלתו ועמד מן המטה, שנאמר ויקם דוד המלך על רגליו. והיכן אדם עומד לא על רגליו, ומהו על רגליו? אלא שנתרפא ונעשה כריא ועמד ברגליו אחר כל אותן השנים ומסר להם מגלת הבית הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל (דהי"א כ"ח), ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם וגו' ותבנית כל אשר היה ברוח עמו (שם), לפיכך נאמר קווי ה' יחליפו כח (ישעיה מ'). מגלה שמסר שמואל לדוד תוכנה היא תבנית ביהמ"ק, וזהו שכתוב ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם וגו'. ואפשר שהמגלה הזאת היתה עוד בידי בעלי התלמוד וממנה הוציאו הלכות תבנית הבית (ירוש' מגלה פ"א א', ושם סנהדרין פ"ב').

מגלת סממנין: אר"י בן גורי פעם אחת מצאתי זקן אחד ומגלת סממנין בידו אמרתי לו מאין אתה אמר לי מבית אבטינס אני, ומה בידך אמר לי מגלת סממנין (שכתובין בה שמות סמני הקטרת, רש"י). הראהו לי, אמר לי כל זמן שביט אבא היו קיימין לא היו מוסרין אותו לכל אדם ועכשיו הרי הוא לך והזהר בה וכו' (יומא ל"ח. ועי' ירוש' יומא פ"ג ט'). ובמקום אחר: אמר ר"י בן גורי מלקט הייתי עשבים אני וזקן אחד משל בית אבטינס ומגלת סממנין בידו, א"ל רבי לשעבר היו בית אבא נאמנין היו מוסרין את מגולותיהם אלו לאלו, עכשיו שאין בית אבא נאמנין הא לך זו והיו זהיר בה וכו' (ירוש' שקלים פ"ה, שה"ש רבה פ"ג ז'). תוכנה ציורים ותוארי הסממנים כמו שהם גדלים והיו רשום על כל אחד ואחד שמו וכן פירש הרש"ס בירוש' שקלים זו"ל: שכתובין בה שמות סממני הקטרת וצורת כל עשב וסימן להכירו, ואפשר שהברייאתא דפיטום הקטרת לקוחה מהמגלה הזאת.

מגלת יוחסין: היא מגלת יוחסין שמצא שמעון בן עזאי בירושלם וכתוב בה פלוני מזמר מאשת איש, וכתוב בה משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי, וכתוב בה מנשה הרג את ישעיה וכו' (בבבלי ירוש' תענית פ"ז ו', מ"ר פ"ח). ובירוש' (תענית פ"ד ב') א"ר לוי מגלת יוחסין מצאו בירושלם וכתוב בה הלל מן דוד, בן יעף (במ"ר "יצאה") מן דאסף, בן ציצית הכסת מן דאבנר, בן קוביסין (כובשין) מן דאחאב, בן כלבא שבוע מן דכלב, ר' יניי (ניאי) מן דעלי, בן יהוד (יהוא) מן ציפורין, ר' חייה רבה מבני שפטיה בן אביטל, ר' יוסי בי ר' הלפתא מבני יונרב בן רכב, ר' נחמיה מן נחמיה התרשתא וכו', בבבלי (פסחים ס"ב:); ר' שמלאי אתא לקמיה דר' יוחנן א"ל ליהני לי מר ספר יוחסין, א"ל מהיכן את? א"ל מלוד, והיכן מושבך? בנהרדעא, א"ל אין שונין לא ללודים ולא לנהרדעאים וכ"ש דאת מלוד ומותבך בנהרדעא וכו'. אמר רב מיום שנגזו ספר יוחסין חשש כחן של חכמים וכהה מאור עיניהם (שנגזו מהם טעמי תורה שהיו בו, רש"י). אמר מר זוטרא בין אצל לאצל (ב' מקראות כדהי"א ה' מ') מעינו ד' מאה גמלי דדרשא, וההבדל שבין מגלת יוחסין לספר יוחסין הוא, כי מגלת יוחסין היתה כוללת רק זכרון דברים מיחוס המשפחות המיוחסות שבירושלם ומעט מן שאר דברים, וספר יוחסין היה ספר כולל באורים ופירושים

מגלה שמצא אדם אחד שנשכר לחיילות פרס וכתוב בה בכתב אשורית ולשון הקדש: לאחר ד' אלפים ומאתים ותשעים ואחת שנה לבריאתו של עולם העולם יתום, מהן מלחמות תנינים מהן מלחמות גוג ומגוג, ושאר ימות המשיח, ואין הקב"ה מחדש את עולמו אלא לאחר שבעת אלפים שנה (סנהדרין צ"ז:). בתשובה מרב האי גאון על תחיית המתים נאמר וי"א עד תום ז' אלפים שנה מימי בראשית, ויש אומרים אלפים בלא שעור נודע וכו' (כוכבי יצחק).

מגלת חסידים: או משנת חסידים, ונקראת כן ע"ש מילי דחסידי דכתיבי בה (ע' ב"ק ל'), ורש"י בפ' עקב על פסוק והיה אם שמוע כתב: וכתוב במגלה סתם והיא מגלת חסידים, ובספרי פוסקא מ"ח וילקוט רמז תתע"ג נכתב בטעות מגלת סתרים, בפ' הרשב"א (שם) אימר: כן שנויה באגדת (במרדש) שמואל, במגלת חסידים צאו כתוב אם תעזבנה יום יומים תעזבך, ובירושלמי תרומות סוף פ' האשה וב"ר פ"ד מייית לה בשם משנת חסידים, וכן כתוב בכין סירא (כ"ה ה'), וכנראה היה ספר חסידים כולל מוסר ודרך ארץ דברי חכמה ומילי דחסידות, ואבד באורך הזמן וטלטול הגלות.

מגלת סתרים: במס' שבת (ו' ע"ב) אמר רב מצאתי מגלת סתרים בי ר' חייא וכתוב בה איסי בן יהודה

מגלת סממנין: אר"י בן גורי פעם אחת מצאתי זקן אחד ומגלת סממנין בידו אמרתי לו מאין אתה אמר לי מבית אבטינס אני, ומה בידך אמר לי מגלת סממנין (שכתובין בה שמות סמני הקטרת, רש"י). הראהו לי, אמר לי כל זמן שביט אבא היו קיימין לא היו מוסרין אותו לכל אדם ועכשיו הרי הוא לך והזהר בה וכו' (יומא ל"ח. ועי' ירוש' יומא פ"ג ט'). ובמקום אחר: אמר ר"י בן גורי מלקט הייתי עשבים אני וזקן אחד משל בית אבטינס ומגלת סממנין בידו, א"ל רבי לשעבר היו בית אבא נאמנין היו מוסרין את מגולותיהם אלו לאלו, עכשיו שאין בית אבא נאמנין הא לך זו והיו זהיר בה וכו' (ירוש' שקלים פ"ה, שה"ש רבה פ"ג ז'). תוכנה ציורים ותוארי הסממנים כמו שהם גדלים והיו רשום על כל אחד ואחד שמו וכן פירש הרש"ס בירוש' שקלים זו"ל: שכתובין בה שמות סממני הקטרת וצורת כל עשב וסימן להכירו, ואפשר שהברייאתא דפיטום הקטרת לקוחה מהמגלה הזאת.

מגלת יוחסין: היא מגלת יוחסין שמצא שמעון בן עזאי בירושלם וכתוב בה פלוני מזמר מאשת איש, וכתוב בה משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי, וכתוב בה מנשה הרג את ישעיה וכו' (בבבלי ירוש' תענית פ"ז ו', מ"ר פ"ח). ובירוש' (תענית פ"ד ב') א"ר לוי מגלת יוחסין מצאו בירושלם וכתוב בה הלל מן דוד, בן יעף (במ"ר "יצאה") מן דאסף, בן ציצית הכסת מן דאבנר, בן קוביסין (כובשין) מן דאחאב, בן כלבא שבוע מן דכלב, ר' יניי (ניאי) מן דעלי, בן יהוד (יהוא) מן ציפורין, ר' חייה רבה מבני שפטיה בן אביטל, ר' יוסי בי ר' הלפתא מבני יונרב בן רכב, ר' נחמיה מן נחמיה התרשתא וכו', בבבלי (פסחים ס"ב:); ר' שמלאי אתא לקמיה דר' יוחנן א"ל ליהני לי מר ספר יוחסין, א"ל מהיכן את? א"ל מלוד, והיכן מושבך? בנהרדעא, א"ל אין שונין לא ללודים ולא לנהרדעאים וכ"ש דאת מלוד ומותבך בנהרדעא וכו'. אמר רב מיום שנגזו ספר יוחסין חשש כחן של חכמים וכהה מאור עיניהם (שנגזו מהם טעמי תורה שהיו בו, רש"י). אמר מר זוטרא בין אצל לאצל (ב' מקראות כדהי"א ה' מ') מעינו ד' מאה גמלי דדרשא, וההבדל שבין מגלת יוחסין לספר יוחסין הוא, כי מגלת יוחסין היתה כוללת רק זכרון דברים מיחוס המשפחות המיוחסות שבירושלם ומעט מן שאר דברים, וספר יוחסין היה ספר כולל באורים ופירושים

מגלת יוחסין: היא מגלת יוחסין שמצא שמעון בן עזאי בירושלם וכתוב בה פלוני מזמר מאשת איש, וכתוב בה משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי, וכתוב בה מנשה הרג את ישעיה וכו' (בבבלי ירוש' תענית פ"ז ו', מ"ר פ"ח). ובירוש' (תענית פ"ד ב') א"ר לוי מגלת יוחסין מצאו בירושלם וכתוב בה הלל מן דוד, בן יעף (במ"ר "יצאה") מן דאסף, בן ציצית הכסת מן דאבנר, בן קוביסין (כובשין) מן דאחאב, בן כלבא שבוע מן דכלב, ר' יניי (ניאי) מן דעלי, בן יהוד (יהוא) מן ציפורין, ר' חייה רבה מבני שפטיה בן אביטל, ר' יוסי בי ר' הלפתא מבני יונרב בן רכב, ר' נחמיה מן נחמיה התרשתא וכו', בבבלי (פסחים ס"ב:); ר' שמלאי אתא לקמיה דר' יוחנן א"ל ליהני לי מר ספר יוחסין, א"ל מהיכן את? א"ל מלוד, והיכן מושבך? בנהרדעא, א"ל אין שונין לא ללודים ולא לנהרדעאים וכ"ש דאת מלוד ומותבך בנהרדעא וכו'. אמר רב מיום שנגזו ספר יוחסין חשש כחן של חכמים וכהה מאור עיניהם (שנגזו מהם טעמי תורה שהיו בו, רש"י). אמר מר זוטרא בין אצל לאצל (ב' מקראות כדהי"א ה' מ') מעינו ד' מאה גמלי דדרשא, וההבדל שבין מגלת יוחסין לספר יוחסין הוא, כי מגלת יוחסין היתה כוללת רק זכרון דברים מיחוס המשפחות המיוחסות שבירושלם ומעט מן שאר דברים, וספר יוחסין היה ספר כולל באורים ופירושים

מגלת סתרים: במס' שבת (ו' ע"ב) אמר רב מצאתי מגלת סתרים בי ר' חייא וכתוב בה איסי בן יהודה

על המקראות שבדברי הימים והרבה הלכות וטעמי תורה, כמו שנראה ממאמרים הנ"ל (רב פעלים 76).

מגלת בית השמונאי: או מגלת חשמונאי, מביאה בעל הלכות גדולות הל' סופרים וז"ל: זקני בית שמאי וזקני בית הלל כתבו מגלת בית חשמונאי וכו', ומובאה גם בריש ספר חבור יפה מהישועה לר' נסים ב"ר יעקב, ולדעת רפאפורט (בכורי העתים תקצ"ב דף פ' הערה מ') כי מגלת בית חשמונאי כוללת ח"א מקורות המכניים אשר בספרים החיצונים (ע"י כל בו הלכות הנוכה). אדות מגלת אנטיוכוס ע"ע חנוכה.

מגלת אסתר: ע' אסתר

מגלת בית המקדש: ע' כלים

מדות טובות: ע' ארקים

מזלות: ברייתא דמזלות או ספר המזלות; נוסד על י"ב מזלות השמים ושבעה כוכבי לכת, סדרן שימושן ותכונתן. וכמה דברים ממנו נמצא בברייתא דשמואל הקטן על תכונת השמים ובס' רזיאל המלאך, ולא נדע מי לקח ממי, אך נראה כי שלשתם לקחו מעט או הרבה במספר יצירה (פ"ד) בנוגע לענין המזלות. ספר המזלות נזכר בספר חסידים הוצאת מקיצי נרדמים, ושם ברף ל"ה כתוב: ועל כל כוכב יש ממונה כמו שמשמע בברייתא דשמואל ובספר המזלות, והממונים עושים ענין המזלות. ידיעת תקופות ומזלות נחשבת לחכמת ישראל, ואמרו כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו חושב עליו הכתוב אומר ואת פועל ה' לא יביטו ומעשה ידיו לא ראו (ישעיה ה'), וא"ר יוחנן מנין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות שנאמר ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים (דברים ד'), איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות (שבת ע"ה). גם אמרו שנים עשר מזלות ברקיע ועל כל מזל ומזל שלשים חיל, ועל כל חיל וחיל שלשים לגיון, ועל כל לגיון ולגיון שלשים רהטון וכו' (ברכות נ"ח:). בברייתא אמרו עגלה בצפון ועקרב בדרום וכל היישוב כלו אינו יושב אלא בין עגלה לעקרב (פסחים צ"ד). ונתנים סימנים להשפעת שבעת כוכבי לכת שצ"ם הנכ"ל, ואמרו: האי מאן דבנוגה יהי גבר עתור וזנאי יהי וכו' האי מאן דבכוכב יהי גבר נהיר וחסם וכו' (שבת קנ"ו:).

ס' ט"ו מהברייתא שלפנינו שהוא פרק ט' מברייתא דשמואל הקטן מובא גם בריזאל (ע"י דף י"ג סוף עמוד א' דפוס אמטרדם) ובס' שבילי אמונה נתיב ב' לר' מאיר אלדבי, אך בנוסחא משונה. בעל העקדה בשער ע"ב יאמר כי שבתו יטוב גלגלו בשלשים שנה וצדק ב"ב שנה ומאדים ב"ח חדשים כמ"ש לפנינו בס' י"ח. ומהקדמתו לס' שמות שער ל"ד נראה כי שאב מהברייתא הזאת ס' ט"ו המדברת מהדברים אשר שבעה כוכבי לכת ממונים עליהם לטובה ולרעה, הברייתא דמזלות הדפוס ווערטהיימער בספרו „אוצר מדרשים כ"י" (ירושלם תרע"ג) מכ"י ישן מהגניזה בקיורא ונכתב לפי דעתו במאה ה"א.

ברייתא דמזלות

[אוצר מדרשים כתבי יד ח"א]

א' שנים עשר מזלות ברא הקב"ה והסדירן ברקיע הן וצבאותיהן ונדודיהן וחילותיהן, ואלו הן: טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דנים. אלו שנים עשר מזלות הסדורים ברקיע ומשמשין בשנים עשר חדשי השנה. שנים עשר מזלות אלו אורן מבהיק ביום ובלילה כל אחד ואחד במקום שהוא עומד, ואין נראין לעין ביום מפני כחה וגבורתה של גלגל חמה, וכולן נראין בלילה חוץ מאותו מזל שהחמה יושבת עליו ולפני החמה בשעת זריחתה מרת מזל אחד. כיצד? ששה מהן מכוסין וששה מהן מגולין, עלה כוכב מזה שקע כוכב מזה, עלה מזל כולו הוא וצבאיו נדודיו וחילותיו, שקע מזל כולו הוא וצבאיו נדודיו וחילותיו.

ב' וזה הוא סדר עלייתן, טלה ומאזנים, מזמן שהטלה עלה מן המזרח מאזנים שקע במערב, עלה כוכב מטלה שקע כוכב ממאזנים, עלה טלה כולו הוא וצבאיו ונדודיו וחילותיו שקע מאזנים כולו הוא וצבאיו ונדודיו וחילותיו, ובזמן שמאזנים עלה מן המזרח טלה שקע במערב. בזמן שהשור עלה מן המזרח עקרב שקע במערב, עלה כוכב משור שקע כוכב מעקרב, עלה שור כולו הוא וצבאיו נדודיו וחילותיו, שקע עקרב כולו הוא וצבאיו נדודיו וחילותיו, ובזמן שעקרב עלה מן המזרח שור שקע במערב (1). תאומים וקשת כך הן עולין וכך הן שוקעין, וכך כל המזלות כולם, עלה כוכב מן המזרח שקע כוכב שביעי במערב, כולם יוצאים במספר ונכנסים במספר, הא כיצד עולין מן המזרח במספר ושוקעין במערב במספר, וכן הוא אומר שאומרום עיניכם וראו מי ברא אלה וגו' המוציא במספר צבאם (ישעיה מ' כ"ו), ואין אחד מהם משנה את סדרו ואינו נכנס בתחומו של חבירו. מזל המשמש בשעת הזרע אינו משמש בשעת הקציר, והמשמש בשעת הקציר אינו משמש בשעת הזרע, והמשמש בימות החורף אינו משמש בשעת ימות הקיץ, והמשמש בימות הקיץ אינו משמש בימות החורף, והמשמש בימות החום אינו משמש בימות הקור.

ג' וזה הוא סדר תשמישן, חצי מאזנים עקרב וחצי קשת אלו משמשין בימות הזרע, ששים ואחד יום, הן וצבאותיהן נדודיהן וחילותיהן. חצי קשת גדי וחצי דלי אלו משמשין בימות החורף, ששים ואחד יום, הן וצבאותיהן נדודיהן וחילותיהן, ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר הוא והמלך ישב בבית החורף בתדוש התשעין (ירמיה ל"ו כ"ב). חצי דלי דנים וחצי טלה אלו משמשין בימות הקור ששים ואחד יום, הן

(1) בירוש' ר"ה פ"ב ד' א"ר לוי לעולם לית מזל חמי מן קומיו אלא כולהון סלקין כאהן דסליק בסולמה הפוך.

כשהוא בא אצל בית המקדש מה הוא אומר מקדש ה' כוננו ידוך (שמות ט"ו) כביכול בשתי ידיו מלמד שחיבב הקב"ה את המקדש יותר מבריאת שמים וארץ. ירושלם מנין כשברא הקב"ה את עולמו כאילו לא בראו אלא במאמר, שנאמר אף ידי יסדה ארץ וגו' (ישעיה מ"ח י"ג) וכשהוא בא אצל בנינה של ירושלם מה הוא אומר הנה אנכי מרביץ בפיך וגו' ושמתי וגו' (שם נ"ד י"א). ישוב א"י מנין שנאמר אנכי ה' עשה כל נטה שמים, ואחריו מה הוא אומר מקום דבר עברו וגו' (ישעיה מ"ד כ"ד), מלמד שכולן חביבין לפני הקב"ה יותר ממעשה שמים וארץ.

ז' שבעה שמשין ברא הקב"ה והסדירן ברקיע שיהיו רצין ובאין בי"ב מזלות אלו, ואלו הן: חמה נונה כוכב לבנה שבתי צדק מאדים, וסימנך חנכ"ל שצ"ם. ואלו שבעה שמשין: שני מאורות חמה ולבנה וחמשה כוכבים הסובבים את הרקיע ומשמשין לשנים עשר מזלות כל אחד ואחד כחשבון סידורן. שבעה שמשין אלו לא כאורו של זה אורו של זה, ולא כהילוכו של זה הילוכו של זה, ולא כיתו של זה ביתו של זה, ולא מעונו של זה מעונו של זה, ולא נבולו של זה נבולו של זה, ולא מקום שפילתו של זה שפילתו של זה, ולא כמלאכתו של זה מלאכתו של זה. ח' לא כאור החמה אור הלבנה, ולא כאור חמה ולבנה אורן של חמשה כוכבים. אור הלבנה פעמים נכסה ופעמים נגלה ואור החמה וכוכבים אינן נכסין לעולם.

לא כהילוכו של זה הילוכו של זה, חמה מהלך את המזל לשלשים יום וחמש שעות ורביעי (ה), נמצא גומר לי"ב מזלות לשם"ה ורביעי יום שהם י"ב חדשי חמה, לבנה מהלכת את המזל לשני ימים ושלוש שעות ושליש (ו) חסר משהו, נמצאת גומרת לי"ב מזלות לכ"ז יום וארבע שעות חסר שתות משתים עשרה ליום. שבתי מהלך את המזל לשתי שנים ומחצה נמצא גומר לי"ב מזלות לשלשים שנה. צדק מהלך את המזל לי"ב חדש נמצא גומר לי"ב מזלות לי"ב שנה. מאדים מהלך את המזל למ"ה יום נמצא גומר את כל המזלות לחמש מאות וארבעים יום. ופעמים שעושה במזל חמשים יום ששים יום ופעמים שעושה במזל ששה חדשים. כוכב הנונה מהלכת את המזל לכ"ה יום נמצאת גומרת את כל המזלות לשלוש מאות יום. פעמים שהיא מקדמת ופעמים שהיא מאחרת. כוכב חמה אינו מתרחק מן החמה אלא מרת מזל אחד בין לפניו ובין לאחוריו ויש אומר שני מזלות. חמה ולבנה

וצבאותיהן גדודיהן וחילותיהן. חצי טלה שור וחצי תאומים אלו משמשין בימות הקציר ששים ואחד יום, הן וצבאותיהן גדודיהן וחילותיהן, וכן הוא אומר והבאתם את עומר וגו' (ויקרא כ"ג ט'), הוי אומר אימתי זמן הבאת העומר בששה עשר בניסן, וכן הוא אומר והירדן מלא על כל גדותיו כל ימי קציר (יהושע ג' ט"ו), וזה היה בחדש הראשון בניסן). חצי תאומים סרטן וחצי ארי אלו משמשין בימות הקיץ ששים ואחד יום, הן וצבאותיהן גדודיהן וחילותיהן. חצי ארי בתולה וחצי מאזנים אלו משמשין בימות החום ששים ואחד יום, הן וצבאותיהן גדודיהן וחילותיהן. נמצאת אתה אומר משעת הזרע ועד שעת הקציר החמה מהלכת ששה מזלות מחצי טלה עד חצי מאזנים שהם מאה ושמונים חלק, והחלק אחד משלשים במזל (ב).

ד' וחכמים אומרים הרקיע עשוי כקובעת (כקובה) גלגל קבוע והמזלות חורין בו, וחכמי הנונים אומרים המזלות קבועין בו והגלגל חוזר. תשובה השיבו חכמים על דבריהם ענלה בצפון ועקרב בדרום ומעולם לא נראת ענלה בדרום ולא עקרב בצפון (ג). ענלה אינה זזה ממקומה אלא חוזרת כמין גלגל. חכמי הנונים אומרים מקום הענלה מוכיח שהמזלות קבועין והגלגל חוזר כמין טורטן (ד). אמרו חכמי הנונים שענלה היא משור.

ה' אלו שנים עשר מזלות ברא הקב"ה והסדירן ברקיע להודיע כוחו לבאי העולם ולהודיע כח גבורותיו, לקיים מה שנאמר השמים מספרים כבוד אל, ואומר כי אראה שמך וגו' (תהלים י"ט ב', ח' ד'), ואומר עשה ארץ וגו' ואומר לקול תתו וגו' (ירמיה י'). ואומות העולם שהן משתחווין לשמש ולירח ולמזלות ולכל צבא השמים מה נאמר בהן נבער וגו' הבל וגו' כדנה וגו' (שם), אבל ישראל אינו כן אלא עובדין הן ומשתחווין לאדון הכל בורא שמים וארץ שנאמר לא כאלה חלק יעקב וגו' (שם). וכשם שהשמים והארץ מעשי ידיו של הקב"ה, ושמנו ומעשיו מעידין עליו שהוא מושל בעולמו... כך הוא משתבח על ידן שנאמר ויודו שמים וגו' מושל בגבורתו וגו' (תהלים פ"ט ו', ס"ו ז').

ג' חמשה דברים חביבין לפני הקב"ה יותר ממעשה שמים וארץ, ואלו הן ישראל ומילה ובית המקדש וירושלם וישוב ארץ ישראל. ישראל מנין דכתיב כה אמר ה' גואלך וגו' נטה שמים וגו' (ישעיה מ"ד כ"ד) מלמד שיצירתן של ישראל חביבה לפני הקב"ה יותר ממעשה שמים וארץ, ואומר כה אמר ה' נתון שמש לאור יומם וגו' אם ימוש וגו' (ירמיה ל"א ל"ה) מלמד שחיבב הכתוב יצירתן של ישראל יותר ממעשה שמים וארץ, והמילה מנין שנאמר כה אמר ה' אם לא בריתי וגו' (שם ל"ג כ"ה) מלמד שחיבב הקב"ה את המילה יותר מבריאת שמים וארץ. בית המקדש מנין, כשברא הקב"ה שמים ושמי השמים כאילו לא בראן אלא באצבעו, שנאמר כי אראה שמך וגו' (תהלים ח')

(2) הגלגל מחולק בש"ס מעלות כל מזל שלשים מעלות, עי' רמב"ם קדוש החדש פי"א ז'. (3) עי' פסחים צ"ד: (4) קנה של מאזנים עי' עריך ע' סרטן ב'. (5) היינו שעות גדולות, כל שעה אחד מ"ב חלקי היום מעל"ע. (6) ג"ב שעות גדולות, ולא תאיר אורה עד כ"ט יום ומחצה ותשע"ג חלקים מתת"ף בשעה.

ולבנה שניהם נבראו בתחלת טלה בחלק הראשון תחלת ליל יום הרביעי, וחלק האמור כאן אחד משלשים במזל. נמצא אתה אומר לא ביתו של זה ביתו של זה, הוי' מן הכלדיים שהם אומרים חמה ומאדים שותפין בטלה והוא נקרא ביתו של מאדים וביתו של חמה.

י"א (א) י"ב מזלות עשויון ד' טריגונין (משולשין או קרנות), טריגון מזרחי, טריגון דרומי, טריגון מערבי, טריגון צפוני, ואלו הן: טלה ארי קשת, אש, שלשה מזלות אלו זכרים והוא טריגון מזרחי. שור בתולה גדי, עפר, שלשה מזלות אלו נקבות וזה הוא טריגון דרומי. תאומים מאזנים דלי, רוח, שלשה מזלות אלו זכרים וזהו הוא טריגון מערבי. סרטן עקרב דגים, מים, שלשה מזלות אלו נקבות וזה הוא טריגון צפוני. חמה וצדק שניהם שותפים בטריגון מזרחי, הנולדים ביום של חמה והנולדים בלילה של צדק. נוגה ולבנה שניהם שותפים בטריגון דרומי, הנולדים ביום של נוגה והנולדים בלילה של לבנה, שבתאי וכוכב שניהם שותפים בטריגון מערבי, היום של שבתאי והלילה של כוכב. נוגה ומאדים שניהם שותפים בטריגון צפוני, היום של נוגה והלילה של מאדים, נמצאת הנוגה חולקת בשני טריגון ביום, בטריגון דרומי ביום ובטריגון צפוני ביום.

י"ב וכיצד סדר מעונתן של שני המאורות חמה ולבנה וחמשה כוכבים? חכמי הגוים אומרים הרקיע הוא החלוק לשבע מעלות, זו למעלה מזו וזו למעלה מזו, והן שבעה מעונות של שבעה כוכבים אלו, וזהו סדרן: מעלה ראשונה הסמוכה לארץ היא המעלה התחתונה שבכולן, היא מעונה של לבנה ובה הלבנה הסובבת את הרקיע גבוהה מן הארץ תש"ל חבלים בחבל השמים, כל חבל יש לו ק"ג חבלים בחבל הארץ, נמצאו כולן אחד עשר ריבוא ושלושת אלפים תת"פ בחבל הארץ. מעלה שניה היא מעונה של כוכב, גבוהה מן מעונה של לבנה שנ"ג חבל בחבל השמים, כל חבל ישנו קס"א בחבל הארץ, נמצאו כולן חמשה ריבוא וששת אלפים תת"ג בחבל הארץ. מעלה שלישית היא מעונה של נוגה, ובה היא סובבת את הרקיע, גבוהה מן מעונה של כוכב נ"ח חבלים בחבל השמים, כל חבל ישנו מ"ד חבלים בחבל הארץ, נמצאו כולם שני אלפים תקנ"ב בחבל הארץ. מעלה רביעית היא אמצעית של כולם היא מעונה של חמה, ובה החמה רץ וסובב את הרקיע לשנים עשר חדש, גבוהה מן מעונה של נוגה שי"ח חבלים בחבל השמים, כל חבל יש בו ק"ל חבל בחבל הארץ, נמצאו כולן ארבעה ריבוא ואף ש"מ בחבל הארץ. מעלה חמישית היא מעונה של מאדים, ובה מאדים רץ וסובב את הרקיע גבוהה מן מעונה של חמה ל' חבלים בחבל השמים, כל חבל ישנו קי"ט חבלים בחבל הארץ, נמצאו כולן שלשת אלפים תק"ע בחבל הארץ. מעלה ששית היא מעונה של צדק, גבוהה מן מעונה של מאדים תרי"ב חבלים בחבל

הילוכן קבוע אבל חמשה כוכבים אלו אין הילוכן קבוע כחמה ולבנה, אלא פעמים שהן מהלכין הילוך גדול והן מקדימין את הילוכן, ופעמים שהן מהלכין הילוך קטן ומאחרין את הילוכן, פעמים שהן רצין לפניהם ופעמים שהן חוזרין לאחוריהן, ופעמים שהן נראין עומדין במקומן ואינן מהלכין לא לפניהם ולא לאחריהן. ואע"פ שהחמה ולבנה הילוכן קבוע, לא כשבילי חמה שבילי לבנה, שבילי חמה קבועין ושבילי לבנה אין קבועין, אלא פעמים שהיא מהלכת את המזל בקצרה ופעמים שהיא מהלכת אותן בארוכה, הא כיצד פעמים שהיא מצפנת (הולכת לצפון) את הילוכה הרי בארוכה, ופעמים שחוא מדרמת (הולכת לדרום) את הילוכה הרי בקצרה. ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר, עשה ירחו למועדים שמש ידע מבואו (תהלים קי"ד י"ט).

ט' וזה הוא סדר מהלכן: לא כביתו של זה וגו' ביתו של שבתאי גדי ודלי, ביתו של צדק קשת ודגים, ביתו של מאדים טלה ועקרב, ביתו של נוגה שור ומאזנים, ביתו של כוכב תאומים ובתולה, ביתו של חמה ארי, ביתה של לבנה סרטן, נמצאת אומר חמשה מהן זכרים שנים מהן נקבות, ואלו הן: חמה וכוכב שבתאי וצדק ומאדים אלו זכרים, נוגה ולבנה אלו הנקבות, אבל י"ב מזלות אינן כן אלא ששה מהן זכרים וששה מהן נקבות ואלו הן הזכרים טלה תאומים ארי מאזנים קשת דלי, ואלו הן הנקבות שור סרטן בתולה עקרב גדי דגים, חכמי הגוים אומרים שכוכב בזמן שהוא עם הזכר זכר ובזמן שהוא עם הנקבה נקבה.

י' כיצד סדר בריאתן, חכמי הגוים אומרים תחלת בריאת המאורות חמה נברא בארי ט"ו חלק, ולבנה בסרטן ט"ז חלק, לדבריהם בחמשה עשר באב נבראו המאורות, נמצא חדושה של לבנה של תחילת בריאת המאורות שני ימים ורביעי, ומהלכה של חמה שני חלק ורביעי, שבתאי בגדי ט"ו חלק, נמצא רחוק מן החמה ק"ג חלק, נמצא סטיריגמוס שלו אחר מ"ה יום, כשהחמה מניע לתחלת מאזנים, צדק בקשת ט"ו חלק רחוק מן החמה ק"כ חלק, עבר סטיריגמוס שלו, מאדים בעקרב ט"ו חלק, רחוק צ' חלק, נוגה במאזנים ג' חלק רחוקה מ"ח חלק, כוכב בתולה ז' חלק רחוק כ"ב חלק, אלו כדברי חכמי מצרים, והכלדיים הבבליים אומרים חמה נבראת בטלה בחלק ראשון, שבתאי בגדי בחלק ראשון, נמצא רחוק צ' חלק, נמצא סטיריגמוס שלו אחר כ' יום, ומהו סטיריגמוס שלו שהוא מעכב את הילוכו ואינו מהלך לא לפניו ולא לאחוריו, ומפני שאפשר לו שיעמוד הוא סובב את רוחב המזל ו' ימים. צדק בתחלת קשת רחוק מן החמה ק"כ חלק וכשיגיע החמה לעשרים חלק בארי הוא עושה סטיריגמוס שלו. מאדים בעקרב בחלק אחד רחוק ק"ג חלק, נוגה בשור בחלק ראשון רחוק ל' חלק, כוכב בתאומים בחלק ראשון נמצא רחוק ס' חלק, אבל חכמי ישראל הסכימו לדברי הכלדיים ואמרו תחילת בריאת המאורות חמה

ו' חלק, צדק ז' חלק, מאדים ה' חלק, שבת ה' חלק, הרי ל' חלק של דלי. [דגים] נוגה י"ב חלק, צדק ד' חלק, כוכב ג' חלק, מאדים ט' חלק, שבת ב' חלק, הרי ל' חלק לדגים.

זהו סדר גבולן בשנים עשר מולות. ושתדע כמה חלק גבול כל אחד ואחד נוטל בי"ב מולות. הרי אתה מתחיל משבתי תחלה אח"כ צדק מאדים נוגה וכוכב. [שבתי] מלה ה' חלק, שור ה' חלק, תאומים ו' חלק, סרטן ד' חלק, ארי ז' חלק, בתולה ב' חלק, מאזנים ו' חלק, עקרב ו' חלק, קשת ה' חלק, גדי ד' חלק, דלי ה' חלק, דגים ב' חלק. נמצאו כל גבולי שבתי חמשים ושבעה חלק בי"ב מולות. [צדק] מלה ו' חלק, שור ה' חלק, תאומים ו' חלק, סרטן ז' חלק, ארי ו' חלק, בתולה ד' חלק, מאזנים ז' חלק, עקרב ה' חלק, קשת י"ב חלק, גדי ז' חלק, דלי ז' חלק, דגים ד' חלק. נמצאו כל גבולי צדק ע"ו חלק בי"ב מולות. [מאדים] מלה ה' חלק, שור ג' חלק, תאומים ז' חלק, סרטן ז' חלק, ארי ו' חלק, בתולה ז' חלק, מאזנים ב' חלק, עקרב ז' חלק, קשת ד' חלק, גדי ד' חלק, דלי ה' חלק, דגים ט' חלק. נמצאו כל גבולי מאדים ס"ו חלק בי"ב מולות. [נוגה] מלה ו' חלק, שור ח' חלק, תאומים ה' חלק, סרטן ו' חלק, ארי ה' חלק, מאזנים ז' חלק, עקרב ו' חלק, גדי ח' חלק, דלי ו' חלק, דגים ג' חלק. נמצאו כל גבולי נוגה ע"ו חלק בי"ב מולות. [כוכב] מלה ח' חלק, שור ו' חלק, תאומים ו' חלק, סרטן ו' חלק, ארי ו' חלק, בתולה ז' חלק, מאזנים ח' חלק, עקרב ח' חלק, קשת ד' חלק, גדי ז' חלק, דלי ז' חלק, דגים ג' חלק. נמצאו כל גבולי כוכב ע"ו חלק בי"ב מולות.

וכל יגיעה הזו למה, אלא ללמד שכשם שהם שמחים בבתיהן כך הם שמחים בגבולן, וליתן סימן לשני חייו של אדם, שכל כוכב שימצא בעל המול שהוא בית חייו של אדם והוא מוטב לנו, כמספר גבוליו של כוכב כך מספר שני חייו של אדם. כיצד? בשעה שהולד יוצא לאויר העולם מול הצומח העולה מן המזרח הוא בית חייו. אם היה ביתו של שבתי מול הצומח העולה מספר שני חייו נ"ז, ואם היה ביתו של מול הצומח מספר שני חייו ע"ג, ואם היה ביתו של מאדים מול הצומח מספר שני חייו ס"ג, ואם היה ביתה של נוגה מול הצומח מספר שני חייו פ"ב, ואם היה ביתו של כוכב מול הצומח מספר שני חייו ע"ו. ובלבד שיהיו מטיבים לנו, ואיכן הן מטיבין לנו? כל אחד ואחד בביתו בכל מול. ואם יחולו על אחד מארבעת פרקים אלו שהן מול הצומח ומול הרום ומול הטובל ומול התחום בבית חלק היפה או בבית גורל היפה.

י"ד) ולא מקום גבהו של זה גבהו של זה. זהו סדר גובהן ושפילתן: כמה גבהו מלה ושפילתו מאזנים, שבתי גבהו מאזנים ושפילתו מלה, צדק גבהו סרטן

השמים, כל חבל יש בו קי"ב חבל בחבל הארץ, נמצאו כולן ששה ריבוא ושמונת אלפים תקמ"ד. מעלה שביעית היא העליונה שבכולן, והיא מעונה של שבתי ובה שבתי מהלך וסובב את הרקיע לשלשים שנה גבוהה מן מעונה של צדק תק"י חבל בחבל השמים, כל חבל ישנו מאתים ושלשים חבל בחבל הארץ, נמצאו כולן י"א ריבוא ושבעת אלפים ושלש מאות חבל בחבל הארץ. שתמצא אומר מן מעונה של לבנה ועד מעונה של שבתי רום אלף שמונה מאות ושמונים ואחד חבל בחבל השמים שהן עשרים ושמונה ריבוא ושבעת אלפים וחמש מאות ושמונים ושבעה חבל בחבל הארץ, כל חבל הארץ נ' אמה, מ' חבל מיל אחד, שהן שני אלפים אמה (ז). נמצאו כולן שבעת אלפים קפ"ט מיל ומחצה ואחד משמונה במיל ואחד מעשרים במיל ואחד מארבעים במיל, שהן הילוך קע"ט יום ומחצה, וזה הוא עוביו של רקיע. אבל חללו של עולם מן הארץ ועד לרקיע תש"ל חבלים בחבל השמים, כל חבל ישנו קנ"ו חבלים בחבל הארץ, נמצאו כולן י"א ריבוא ושלשת אלפים ושמונה מאות ושמונה חבלים בחבל הארץ שהן שני אלפים תתמ"ז מיל, שהן הילוך שבעים ואחד יום ושבעה מיל (8). אלו דברי חכמי הגוים, אבל חכמי ישראל אומרים חלל שבין הארץ לבין הרקיע מהלך חמש מאות שנה ועביו של רקיע מהלך חמש מאות שנה, ודברי אלו ואלו נאמרים באמונה.

י"ג) זהו סדר גבולן של חמשה כוכבים אלו: שבתי צדק מאדים נוגה וכוכב. [מלה] צדק ו' חלק, נוגה ו' חלק, כוכב ח' חלק, מאדים ה' חלק, שבת ה' חלק, הרי ל' חלק למלה. [שור] נוגה ח' חלק, כוכב ו' חלק, צדק ה' חלק, שבת ח' חלק, מאדים ג' חלק, הרי ל' חלק של שור. [תאומים] כוכב ו' חלק, צדק ו' חלק, נוגה ה' חלק, מאדים ז' חלק, שבת ו' חלק, הרי ל' חלק של תאומים. [סרטן] מאדים ז' חלק, נוגה ו' חלק, כוכב ו' חלק, צדק ז' חלק, שבת ד' חלק, הרי ל' חלק של סרטן. [ארי] צדק ו' חלק, נוגה ה' חלק, שבת ו' חלק, כוכב ו' חלק, מאדים ו' חלק, הרי ל' חלק של ארי. [בתולה] כוכב ז' חלק, נוגה י' חלק, צדק ד' חלק, מאדים ז' חלק, שבת ב' חלק, הרי ל' חלק של בתולה. [מאזנים] שבתי ו' חלק, כוכב ח' חלק, צדק ז' חלק, נוגה ז' חלק, מאדים ב' חלק, הרי ל' חלק של מאזנים. [עקרב] מאדים ז' חלק, נוגה ד' חלק, כוכב ח' חלק, צדק ח' חלק, שבת ו' חלק, הרי ל' חלק של עקרב. [קשת] צדק י"ב חלק, נוגה ה' חלק, כוכב ד' חלק, שבת ה' חלק, מאדים ד' חלק, הרי ל' חלק של קשת. [גדי] כוכב ז' חלק, צדק ז' חלק, נוגה ח' חלק, שבת ד' חלק, מאדים ד' חלק, הרי ל' חלק לגדי. [דלי] כוכב ז' חלק, נוגה

(7) אין מודדוין אלא בחבל של חמשים אמה, עירובין

ב"ז: (8) אם נחשוב מהלך אדם בכל יום עשר פרסאות שהן מ' מיל

מקשת שהן תשעים חלק זה הוא שפל גבהו מכ"ח חלק בקשת עד כ"ז חלק בדגים שהן תשעים חלק זה הוא רום רמו של נוגה. כוכב מט"ז חלק בבתולה ועד ט"ו חלק בקשת שהן תשעים חלק, זה הוא גובה שפילתו, מט"ז חלק בקשת ועד ט"ו חלק בדגים שהם תשעים חלק זה הוא שפל שפילתו, מט"ז חלק בדגים ועד ט"ו חלק בתאומים שהן תשעים חלק זה הוא שפל גבהו, מט"ז חלק בתאומים ועד ט"ו חלק בבתולה שהן תשעים חלקים זה הוא רום רמו של כוכב לבנה מארבעה חלק בשור עד ג' חלק באריה שהם תשעים חלק זה הוא גובה שפילתו, מד' באריה ועד ג' חלק בעקרב שהן תשעים חלק זה הוא שפל שפילתו, מד' חלק בעקרב ועד ג' חלק בדלי שהן תשעים חלק זה הוא שפל גבהו, מד' חלק בדלי עד ג' חלק בשור שהן תשעים חלק זה הוא רום רומה של לבנה, גובה ראש התלי מארבעה חלק בתאומים ועד ג' חלק בקשת זה הוא שפל שפילתו, וכשהוא גומר ג' חלק בתאומים זה הוא גובה גבהו של ראש התלי, גובה זנב התלי בארבעה חלקים בקשת, וכשגומר ארבעה חלקים בתאומים זה הוא שפל שפילתו, וכשהוא גומר ג' חלקים בקשת זה הוא גובה גבהו של זנב התלי.

ט"ו) שבת י ממונה על העניות ועל המסכנות ועל הרוויה ועל החרובה ועל חולי ומכה הטמונה בגוף ועל המיתה. צדק ממונה על החיים ועל השלום ועל הטובה ועל השלחה ועל ההשקט ועל התורה ועל השמחה ועל העליזה ועל העושר ועל הכבוד ועל השררה, מאדים ממונה על הים ועל התרוב ועל הרשע ועל הקטטה ועל המריבות ועל התכרות ועל הפצעים ועל המלחמות ועל השנאה וקנאה ואיבה ותחרות ועל המכות ועל הברזל (מיתה ע"י ברזל) ועל האש ועל המים ועל המפולת, נוגה ממונה על החן והחסד והאהבה ועל התאוה ועל החמדה ועל פרייה ועל ולדי אדם ועל ולדי בהמה ועל פירות הארץ ועל פירות האילן, כוכב ממונה על החכמה ועל השכל ועל הבינה ועל הדעת ועל המדע לפתח כל פיתוח ולחשוב כל מחשבות בכל מלאכת אומנות, ועל הכתב ועל כל לשון, חמה ממונה על המאור ועל החשך להבדיל בין היום ובין הלילה למנות בו ימים וחדשים ולעשות בו כל מלאכה לפעול בו כל פעולה ולהלך בו כל הילוך וליגלות בו כל גלות מעיר לעיר וממדינה למדינה, לבנה ממונה על מפתח שמים וארץ, וערב הוא לעולם לרעה ולטובה, ואעפ"י שהן ממונים על הרעה ועל הטובה אין להם רשות לא להטיב ולא להרע מרעת עצמן אלא הכל בקריאה הכל בצויו הכל במאמר יוצר הכל, וכן הוא אומר אל תיראו מהם כי לא ירעו וגם היטיב אין אותם (ירמיה י"ה), ומנין שהכל בקריאה שנאמר ויקרא רעב על הארץ (תהלים ק"ה ט"ז), ונאמר כי הנני קורא לכל משפחות ממלכות צפונה וגו' (ירמיה א' ט"ו), ומדת

ושפילתו גדי, מאדים גבהו גדי ושפילתו סרטן, נוגה גבהו דגים ושפילתו בתולה, כוכב גבהו בתולה ושפילתו דגים, לבנה גבהו שור ושפילתו עקרב, נמצאת אומר ארבעה מזלות אלו שהתקופה יושבת בהן הן מקום גבהו ושפילתן של ארבעה כוכבים הללו חמה ושבת צדק ומאדים, ואלו הן טלה ומאזנים סרטן וגדי, בתולה ודגים הן מקום גובהו ושפילתן של כוכב ונוגה, שור ועקרב ללבנה, וזה הוא סדר סימני שלא תתעה, מקום גבהו שלהן למקום שפלות שלהן אתה נותן דיאמטרין שלהן שהן ששה מזלות ויורד למזל שביעי, נמצאת אומר מקום גבהו של זה שפילתו של זה, מקום שפילתו של זה גבהו של זה, ולא בשני מזלות בלבד גבהו ושפילתו, אלא כל י"ב מזלות יש להן שותפות בגבהו ובשפילתן של כל אחד ואחד מהן, כיצד, מזל אחד שלשים חלק נמצאו י"ב מזלות שלש מאות וששים חלק, ואתה נותן מהן לגובה שפילתן תשעים חלק, שפל שפילתן תשעים חלק, שפל גבהו תשעים חלק, גובה גבהו תשעים חלק, שהוא רום רומן, וזו היא מלאכתן, וזה הוא סדרן: חמה מעשרים חלק בטלה עד שהוא גומר י"ט חלק בסרטן שהן תשעים חלק זה הוא גובה שפילתו, מעשרים חלק בסרטן ועד י"ט חלק במאזנים שהן תשעים חלק זה הוא שפל שפילתו, מעשרים חלק במאזנים ועד י"ט חלק בגדי שהן תשעים חלק זה הוא שפל גבהו ועד י"ט חלק בטלה תשעים חלק זה הוא רום רמו של חמה, שבת י מעשרים ואחד חלק במאזנים ועד עשרים בגדי תשעים חלק זה הוא גובה שפילתו, מכ"א חלק בגדי ועד עשרים חלק בטלה שהן תשעים חלק זה הוא שפל שפילתו, מכ"א חלק בטלה ועד עשרים חלק בסרטן זה הוא שפל גבהו, מכ"א חלק בסרטן עד שהוא גומר עשרים חלק במאזנים זה הוא רום רמו של שבת י, צדק מט"ז חלק בסרטן ועד ט"ו חלק במאזנים תשעים חלק זה הוא גובה שפילתו, מט"ז חלק בגדי ועד ט"ו חלק בטלה תשעים חלק זה הוא שפל גבהו, (עי' ברייתא דשמואל שם) מט"ז חלק בטלה ועד ט"ו חלק בסרטן שהן תשעים חלק זה הוא רום רמו של צדק, מאדים מכ"ט חלקים בגדי ועד כ"ח חלק בטלה תשעים חלקים זה הוא גובה שפילתו, מכ"ט חלקים בטלה ועד כ"ח חלק בסרטן שהן תשעים חלקים זה הוא שפל שפילתו, מכ"ט חלק בסרטן ועד כ"ח חלקים במאזנים שהן תשעים חלקים זה הוא שפל גבהו, מכ"ט חלק במאזנים ועד כ"ח חלק בגדי זה הוא רום רמו של מאדים, נוגה מכ"ח חלקים בדגים ועד כ"ז חלק בתאומים שהן תשעים חלק זה הוא גובה שפילתו, מכ"ח חלק בתאומים ועד כ"ז חלק בבתולה שהן תשעים חלק זה הוא שפל שפילתו, מכ"ח חלק בבתולה ועד כ"ז חלק

המרכבה ושרפי להבה ונתנו עיניהם בי נודעו עתי ונתת עתי ונפלת ממעמדי ונרדמתי מפני זוהר ראות עיניהם וזיו מראה פניהם ופרחה נשמת, עד שגער בהם הקב"ה ואמר להם: משרתי כרוכבי ואופניי כסו עיניכם מלפני ושמעו אל אוהבי חביבי וכבודי שלא ירתע ולא יזדעזע, מיד בא מטטרון שר הפנים והחזיר לי נשמתי והציגני על רגלי, ועדיין לא היה לי כח לומר שירה לפני כסא הכבוד של מלך הכבוד אדיר על כל המלכים רוזן על כל הרזונים עד שכלתה שעה, לאחר שעה פתח לי הקב"ה שערי בינה שערי חכמה שערי שלום שערי כח שערי נבורה שערי דבור שערי שירה שערי קדושה שערי נעימה, והאיר את עיני ואת לבי באמרי תהלה ושבח ורינה ותודה וזמרה פאר ונאוה הליל ועו. וכשפתחתי פי ושבתתי שירה לפני הכסא, חיות הקדש מתחת כסא של מלך הכבוד ולמעלה מן הכסא עונין אחרי ואומרים קדוש קדוש קדוש וברוך כבוד ה' ממקומו.

אמר רבי ישמעאל באותה שעה היו נערי המרכבה ואופני להבה ושרפי אש אוכלה באין ושואלין מאיזה עם הוא, מאיזה שבט הוא, מה טיבו של זה, משיבם מטטרון ואומר להם מעם ישראל מובחר מהקב"ה להיות לו לעם, משבט לוי הוא מרום לשמו, מזרע אהרן הוא שבחר לו למשרת שקשר לו הקב"ה בעצמו כתר כהונה בסיני, מיד פתחו ואמרו בודאי ראוי זה להסתכל במרכבה דכתיב אשרי העם שככה לו. אר"י באותה שעה שאלתי את מטטרון מלאך שר הפנים אמרתי לו מה שמך, אמר לי שבעים שמות יש לי כנגד שבעים לשונות שבעולם וכולם על שם של מלך מלכי המלכים, אבל מלבי קורא אותי נער. אר"י אמרתי למטטרון מפני מה אתה נקרא בשם קונך בשבעים שמות ואתה גדול מכל השרים ונבוה מכל המלאכים וחביב מכל המשרתים ונכבד מכל הצבאים ורב מכל האדירים במלוכה ובגדולה ובכבוד, ומפני מה קורין אותך בשמי מרומים נער? השיב ואמר לי מפני שאני חנוך בן ירד, כשחטא דור המבול ואמר לאל סור ממני ודעת דרכיך לא חפצנו העלני הקב"ה מביניהם להיות לעד עליהם בשמי מרום לכל באי העולם שלא יאמרו רחמן אכזר הוא, מה חטאו כל אותן האוכלסין, ואם הם חטאו, נשיהם בניהם ובנותיהם סוסיהם פרייהם מקניהם וכל קנינם וכל עופות שבעולם שאברן הקב"ה עמהם בימי דור המבול מה חטאו שנאספו עמהם? לפיכך העלני בחייהם לעיניהם בשמי מרום להיות עד עליהם לעוה"ב וזיווגני הקב"ה במרום לשר ולנגיד בין מלאכי השרת. עווא ועואל היו עלי בשמי מרומים ממלאכי השרת ואמרו לפני הקב"ה רבש"ע לא יפה אמרו הראשונים לפניך לא חבא אדם עוד (1), משיב הקב"ה

(1) רמו על המלאכים שקטרגו בכריאת האדם ואמרו מה אנוש כי תזכרנו, ועי' ילקוט דאובני כ"ג ע"ד בשם חכם הרזים.

הטובה בקריאה מנין שנאמר וקראתי אל הדגן והרביתי אותו ולא אתן וגו' (יחזקאל ל"ו כ"ט), ונאמר קול קורא במדבר פנו דרך ה' ישרו בערבה מסלה לאלהינו (ישעיה מ' ג') הא למדת שאין להם רשות לא להיטיב ולא להרע מדעת עצמן אלא א"כ ניתן להם רשות מלפני ארון הכל. ואף ישראל לא היו צריכין לא לאור החמה ביום ולא לאור הלבנה בלילה שנאמר וה' הולך לפניהם יומם וגו' ולא ימוש עמוד הענן יומם וגו' (שמות י"ג), ואף לעולם הבא אין ישראל צריכין לאור החמה ולא לאור הלבנה לא ביום ולא בלילה שנאמר לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולגנה הירח לא יאיר לך וגו' לא יבא עוד שמשך וירחך לא יאסף כי ה' יהיה לך לאור עולם וגו' (ישעיה ס' י"ט).

מחנות: ע' מטטרון

מטטרון: מלאך ושר הפנים ברקיע, הוא מלשון יונית ורומית Metator שהוראתו מורה דרך, ומרומז בפסוק הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך (שמות כ"ג כ') ודרשו חז"ל זה מטטרון (סנהדרין ל"ח): והוא בדרך השאלה שנדרמה הקב"ה למלך אשר ישמש אותו שליחו וכו' כהו (אמבאסאדאר). וגם במדרשים נראה אותו כמו שליח ומורה דרך לפני אדם ברקיע השמים, כי הוא חנוך (ע"ע) בן ירד שעלה לשמים בחייו, והיה מראה למשה רבנו כל היכולות, וכן לר' ישמעאל כהן גדול, ע"ע הי כללות. מטטרון הודיע לר' כמה רוחות מנשבות מתחת כנפי הכרוכים, וכמה מרכבות יש להקב"ה, ושמות המלאכים ואופנים ושרפים, וארבעה השרים הגדולים הנקראים "עירין". ואדות כסא הדין שהקב"ה יושב עליו גם סדר "מחנות" שיש להקב"ה כרום ערבנות רקיע, והראה לר' נשמתו של צדיקים ונשמתו של רשעים והוא כעין מדרש גיהנם ומדרש משיח (ע"ע).

חנוך הוא מטטרון

[בית המדרש חדר ה' 170]

יתהלך חנוך את האלהים ואיננו כי לקח אותם אלהים. אמר רבי ישמעאל כשעליתי למרום להסתכל בצפיית המרכבה הייתי נכנס בששה היכלות הדר בתוך חדר, וכיון שהגעתי בפתח היכל שביעי ועמדתי בתפלה לפני הקב"ה ונשאתי עיני כלפי מעלה ואמרתי רבש"ע בבקשה מלפניך שתגרום לי בשעה הזאת זכות אהרן בן עמרם אוהב שלום ורודף שלום שקבל כתר כהונה מפני כבודך בהר סיני שלא ישלטו בי קפציו"ל השר ומלאכי זעמו ואל ישלטו מן השמים, מיד זימני לי מטטרון עבדו מלאך שר הפנים ופרח בכנפיו ויצא כנגדי בשמחה רבה להצילני מידם, ותפשני בידו לעיניהם ואמר לי בואך לשלום שנרצית לפני מלך רם ונשא להסתכל במראות המרכבה. באותה שעה נכנסתי להיכל הרביעי והדריכני למראה שכינה והציגני לפני כסא הכבוד להסתכל במרכבה, וכשראוני שרי

ואומר להם אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול ואמלט, וכיון שראו אותי אמרו לפניו רבש"ע מה טיבו של זה שעלה למרום מרומים, לא מבניהם הללו שנאבדו בימי המבול? עוד משיב הקב"ה ואמר להם מה טיבכם שאתם נכנסים לדבר [סרה] באשר הפצתי בו יותר מכולכם להיות לשר ולנגיד עליכם בשמי מרום, מיד עמדו כולם ויצאו לקראתי והשתחוו לפני ואמרו לי אשריך ואשרי הוריק שרצה בהם קונך, ומתוך שאני קטן בתוכם ונער ביניהם בימים ובחדשים ובשנים לפיכך קורין אותי נער. אר"י א"ל מטטרון שר הפנים (2) מיום שגרש הקב"ה לאדם הראשון מג"ע היתה שכינה שרויה על כרוב תחת עץ החיים ומלאכי השרת היו מקפצין ובאין ויורדין כתות כתות מן השמים לשוט בכל העולם כלו ואדם הראשון וחוה יושבין על פתח ג"ע להסתכל בדמות תוארו של זיו השכינה, לפי שזיו השכינה היה מהלך מסוף העולם ועד סופו על שם"ה אלפים בנגל חמה, שכל המסתכל בזיו אותה השכינה אין זבובים ויתושין שורין בו ואינו חולה ואין כל מוזקין יכולין להזיק אותו, ולא עוד אלא מלאכים אין שולטין בו, והקב"ה היה הולך ושט מן לעד ומערך לנן ומן גן לרקיע ומרקיע לנן עדן, והכל מסתכלין בזיו דמות שכינתו ואינן נוזקין, עד שבאו בני דורו של אנוש והיו הולכין מסוף העולם ועד סופו ומביאין כל אחד ואחד כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות כהרי הרים ונבעות ונבעות ועושים אותם ע"ז בעולם כשיעור אלף פרסאות ומורידין חמה ולבנה וכוכים ומזלות לעמוד לפניהם מימינם ומשמאלם לשמש בהם כדרך שהיו משמשין להקב"ה, שנאמר כל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו, והיאך היה בהם כח שהיו מורידין אותם ומשתמשין בהם? עזא ועזאל היו מלמדין להם כשפים שהיו מורידין אותן ומשתמשין, שאמלי כן לא היו יכולין להם להורידן. באותה שעה קראו מלאכי השרת קטיגור לפני הקב"ה ואמרו לפניו רבש"ע מה לך אצל בני אדם מה אנוש כי תזכרנו, מה אדם לא נאמר אלא מה אנוש שהוא ראש לע"ז, מפני מה הנחת את שמי שמים העליונים מלון כבוד שלך וכסא רם ונשא שבמרום ערבות והלכת אצל בני אדם שעובדין ע"ז שהששו אותך בע"ז, עכשיו אתה בארץ וע"ז בארץ מה טיבך בין דיירי הארץ עובדי ע"ז. סילק הקב"ה שכינה מן הארץ מביניהם, באותה שעה באו מלאכי השרת מגרודי צבאות וחיילי ערבות ואלף ריבוא צבאות ונטלו את החצוצרות ותפשו בידם את השופרות והקיפו את השכינה בשירים ובשירות לשמי מרום שנאמר עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר.

השכינה לשמי מרום, וכיון שהנעתי לשמי מרום, היו חיות הקדש ואופנים שרפים וכרוכים ונגללי המרכבה ומשרתי אש אוכלה המריחין את ריחי ברחוק ששים וחמשה אלפים ושלש מאות פרסה, ואמרו מה ריה ילוד אשה ומה טעם טיפת לבן שהוא עולה בשמי מרום וישמש בין חוצבי שלהבת? משיב הקב"ה ואמר להם משרתי צבאי וכרוכי ואופני ושרפי אל ידע לבבכם בדבר זה שכל בני האדם כפרו בי ובמלכותי הגדולה והלכו ועברו ע"ז וסילקתי שכינה מביניהם ועליתי למרום, וזה שנטלתי מביניהם מובחר שבכולם הוא וזה שקול כנגד כולם באמונה ובצדקה ובכשרון מעש וזה שנטלתי שכרי בעולמי תחת השמים (3). אר"י אמר לי מטטרון שר הפנים בשלקחוני מן בני דור המבול העלונים בכנפי רוח שכינה לרקיע העליון והכניסוני בתוך פלטרוין גדולים שבמרום ערבות רקיע ששם כסא הכבוד שכינה ומרכבה ושם גדודים של אש וחיילים של זעף ושנאנים של אף וכרוכים של לפיד ואופנים של גחל ומשרתים של להב וחשמלים של בוק ושרפים של ברק, והעמידוני לשמש בכל יום ויום את כסא הכבוד. אר"י א"ל מטטרון מלאך שר הפנים קודם שהעמידוני לשמש את כסא הכבוד פתח לי הקב"ה אלף ושלש מאות אלפים שערי חכמה ושלש מאות אלפים שערי בינה ושם"א שערי ערמה ושם"א שערי חיים ושם"א שערי גבורה וחיל ושם"א כח ושם"א שיערי חן וחסד ושם"א שערי אהבה ושם"א שיערי חמדה ושם"א שיערי ענוה ושם"א שיערי יראת חטא, באותה שעה הוסיף לי הקב"ה חכמה על חכמה בינה על בינה ערמה על ערמה דעת על דעת רחמים על רחמים תורה על תורה אהבה על אהבה חסד על חסד חמדה על חמדה ענוה על ענוה גבורה על גבורה כח על כח חיל על חיל זוהר על זוהר יופי על יופי תואר על תואר, ונתכבדתי ונתפארתי בכל מדות טובות ומשובחות הללו יותר מן כל בני מרומים. אר"י א"ל מטטרון מלאך שה"פ אחר כל המדות הניח הקב"ה ידו עלי וברכני שלש מאות אלף וששים וחמשת אלפים ברכות, ורוממתי והגבהתי כשיעור ארכו ורחבו של עולם והעלו לי שבעים ושנים כנפים, ל"ז כנפים מצד אחד ול"ז כנפים מצד אחד, וכל כנף וכנף כמלא עולם, וקבע בי שלש מאות אלף וששים וחמשת אלפים עינים וכל עין ועין כמאור הגדול, ולא הניח מינין של זיו ותואר ויופי ואורות שבעולם שלא קבע בי, אר"י א"ל מטטרון מלאך שה"פ כל זאת עשה לי הקב"ה, עשה לי כסא מעין כסא הכבוד ופרש עלי פרש של זיו ושל זוהר ותואר וכבוד ויופי וחסד מעין פרש של כסא הכבוד וכל מיני זיו מאורות שבעולם קבועין בו ושמו על פתח היכל שביעי, והושיבני עליו.

(2) שם דף כ"ה ע"ג. (3) ע"י ציוני דף י"ג ע"ד

וילקוט ראובני כ"ד ע"א.

זועיאל שהוא ממונה על הזועות, זעפיאל שהוא ממונה על הזעף רעמיאל שהוא ממונה על הרעמים, רעשיאל שהוא ממונה על הרעש, שלגיאל שהוא ממונה על השלג, מטריאל שהוא ממונה על המטר, שמיאל שהוא ממונה על היום, ליליאל שהוא ממונה על הלילה, גלגליאל שהוא ממונה על גלגל החמה, אופניאל שהוא ממונה על אופן לבנה, כוכביאל שהוא ממונה על הכוכבים, רהטיאל שהוא ממונה על המזלות, וכולן נופלין על פניהם כשרואין אותי ואינן יכולין להסתכל בי מפני הוד והדר זיו זוהר יופי תואר ונגה ואור כבוד שעל ראשי, אר"י א"ל מטטרון מלאך שה"פ הדר מרום כל, כיון שלקחני הקב"ה לשמש את כסא הכבוד ואת גלגלי המרכבה ואת כל צרכי השכינה, מיד נהפך לי בשרי לשלהבת ונידתי לאש ועצמותי לנחלי רחמים ואור עפעפי לזוהר רקיע וגלגלי עיני לפידי אש ושער ראשי ללהט וללהבה וכל אברי לכנפי אש בוערת וגוף קומתי לאש יוקדת, מימיני חוצבי להבות אש ומשמאלי בוער לפיד אש וסביבותי מפורחת רוח סערה וסופה וקול רעש ברעש מלפני ומלאחורי.

סדר רוחות

[בית המדרש שם 176]

אמר רבי ישמעאל אמר לי מטטרון מלאך שר הפנים כמה רוחות מנשבות מתחת כנפי הכרובים: מנשבת רוח מרחפת שנאמר ורוח אלהים מרחפת, מנשבת רוח עזה שנאמר ויולך ה' את הים ברוח קדים עזה, מנשבת רוח קדים שנאמר ורוח הקדים נשא את הארבה, מנשבת רוחו של ים שנאמר ורוח נסע מאת ה' ויגז שלוים מן הים, מנשבת רוח קנאה שנאמר ועבר עליו רוח קנאה, מנשבת רוח רעש שנאמר ואחר הרוח רעש לא ברעש ה', מנשבת רוח רעה שנאמר וסרה מעליו רוח הרעה, מנשבת רוח חכמה ובינה רוח עצה ונבונה רוח דעת ויראה שנאמר ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה ונבונה רוח דעת ויראת ה', מנשבת רוח גשמים שנאמר רוח צפון תחולל גשם, מנשבת רוח ברקים שנאמר ברקים למטר עשה מוצא רוח מאוצרותיו, מנשבת רוח משכת מים שנאמר ויעבר אלהים רוח על הארץ וישכו המים, מנשבת רוח חמה ודאגה שנאמר רוח גדולה באה מעבר המדבר וינע בארבע פינות הבית ויפול על הנערים, מנשבת רוח סערה שנאמר רוח סערה עושה דברו, והשטן עומד ביניהם. הרוחות הללו אין מנשבות אלא תחת כנפי הכרובים שנאמר וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח, ולהיכן הולכות הרוחות וכלות, מלמד שמתחת כנפי הכרובים יוצאות ונופלות בגלגל חמה שנאמר הולך אל דרום וסובב אל צפון סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח, ומגלגל חמה חוזרות ונופלות בהרים ובימים ובנגעות שנאמר כי הנה יוצר הרים

והכרו יצוא יצא בכל רקיע ורקיע לאמר מטטרון עברי שמתיו לשר ולנגיד על כל שרי מלכותי ועל כל בני מרומים, הוין משמונה שרים הנכבדים והנוראים שנקראו ה' כשמי שר עולם, וכל מלאך ומלאך שיש לו דבר לדבר לפני ילך לפניו וידבר אליו, וכל דבר ודבר שהוא מדבר בשמי אליכם תנטרון ותפעלון מפני, ששר החכמה ושר הבינה משרתין לו ללמדו חכמות עליונים ותחתונים חכמת עולם הזה וסוד עה"ב, וגם אני מנחיתו על כל גנזי היכל ערבות ועל כל אוצרות חיים שיש בשמי מרום. אר"י א"ל מטטרון מלאך שה"פ גילה לי הקב"ה כל מעין של סתרי תורה וכל רוי חכמה וכל עומקי תורה תמימה, וכל מחשבות לבבות של בריות, וכל רוי עולם וכל סתרי בראשית גלויים לפני כדרך שגלויים לפני יוצר בראשית, וציפיתי מאז להסתכל ברזי עמקה ובסוד מופלאה. קודם שיחשוב אדם אני יודע קודם שיצפין במסתרים אני רואה וקודם שיעשה אדם אני יודע ואין במרום נעלם ועמוק ממני.

אר"י אמר לי מטטרון מלאך שה"פ מתוך אהבה שאהב אותי הקב"ה יותר מכל בני מרומים עשה לי לבוש של גיאה שכל מיני מאורות קבועים בו, והעטיפני ועשה לי כתר מלכות שקבועים בו ארבעים ותשע אבני בוער באור גלגל החמה שזיוו הולך בארבע ערבות רקיע ובשבעה רקיעים ובארבע רוחות העולם, וכשרו על ראשי וקראני הוי"ה הקטן בפני כל פמליא שבמרום שנאמר כי שמי בקרבו. אר"י א"ל מטטרון מלאך שר הפנים מתוך אהבה רבה וחמלה גדולה שאהבני וחבבני הקב"ה יותר מכל בני מרומים כתב באצבעו בעט שלהבת על כתר שבראשי אותיות שנבראו בהן שמים וארץ, אותיות שנבראו בהן ימים ונהרות, אותיות שנבראו בהן הרים ונבעות, אותיות שנבראו בהן כוכבים ומזלות ברקים רוח ורעמים קולות שלג ברד סופה וסערה, אותיות שנבראו בהן צרכי עולם וכל סתרי בראשית, וכל אות ואות זורחת פנים בפנים כמראה צאת השמש ולבנה וכוכבים. אר"י א"ל מטטרון מלאך שה"פ כשקשר לי הקב"ה כתר זה בראשי זעו ממני כל שרי מלכיות ברום ערבות וכל חיילי רקיע ורקיע ואפילו שרי אלים ושירי טפסרים ושירי אראלים שגדולים מכל מלאכי השרת המשמשים לפני כסא הכבוד זעין ונתרעין ממני, ואפילו סמאל הרשע ראש לכל המשטינים שהוא גדול בכל מלכיות שבמרום ירא ומודעו, ואפילו מלאך האש מלאך הברד מלאך הרוח מלאך הברק מלאך העזים מלאך הרעם מלאך השלג מלאך המטר מלאך היום מלאך הלילה, מלאך הכוכבים והמזלות שמנהג את כל העולם מתוך ידיהן זייעין ונתרעין מלפני כשרואין אותי. ואלה שמותן של שרים המנהיגים את העולם: גבריאל מלאך האש, ברדיאל מלאך הברד, רוחיאל מלאך שהוא ממונה על הרוח, ברקיאל מלאך שהוא ממונה על הברקים, זעמיאל שהוא ממונה על העזים, זקיאל שהוא מאגנה על הזיקים,

צד וצד, ואותן שתי עינים שבפניו בכל אחד ואחד ברקים מבריקות ובכל אחת לפידים בעורות ואין כל בריה יכולה להסתכל בהם שכל המסתכל בהם מיד נשרף, ורום קומתו מהלך שני אלפים וחמש מאות שנה שאין כל עין בריה יכולה לראות ואין כל פה יוכל לדבר כח וגבורות עוזו אלא מלך מלכי המלכים הקב"ה בלבדו, ולמה נקרא שמו אפפניאל מפני שהוא ממונה על האופנים והם מסורים בידו והוא עומד בכל יום ויום ומשמש ומפחד ומעדר אותם ומסדר ומסלל את מרוצתם ומקהיל את דוכנם ומעדר את דירתם ומרוה את פנתם ומדשן את מושבם, והוא משכים ומעריב עליהם לילה ויום לרבות את תפארתם ולהגדיל את גאונם ולעשותם מהירים בשבח קוניהם, והאופנים כולם מלאים עינים ומלאים כנפים, עינים כנגד כנפים, כנפים כנגד עינים ומביניהם מבהיק אור כאור נוגה ושבעים ושתים אבני ספיר קבועין על כתר שלכל אחד ואחד, זיוו הולך בארבע רוחות ערבות לגלל כמה שזיוו הולך בארבע רוחות העולם, ולמה נקרא שמו צדקאל, מפני שזיוו דומה למראה צדק, ומקיפים להם סוכות זיו, סוכות זוהר, סוכות אור ספיר וברקת מפני מראית דמות עינים.

אר"י א"ל מטטרון מלאך שה"פ, למעלה מהן יש צד אחד מופלא ואדיר יקר גבור ועריץ אלוף ונגיד הדרור ונכבד ונחמד, וכולו מלא זיו, וכולו מלא שבח ונוגה, וכולו מלא זוהר, וכולו מלא אור, וכולו מלא יופי חמדה גדולה, דמותו כמלאכים וגופו כנשרים, זיוו כברקים תוארו כלפידים ויפיו כבזקים והודו כנחלים, הדרו כחשמלים, נוגהו כאור נוגה, מראיתו כמאור הגדול, גובהו כשבעה רקיעים, ואור עפעפיו כאור שבעתים, ואבן ספיר על ראשו כמלא עולם, כזיו עצם השמים לטוהר, וגופו מלא עינים ככוכבי השמים שאין להם חקר ואין להם תכלית, וכל עין ועין ככוכב הנוגה, ויש מהן כמאור הקטן ויש מהן כמאור הגדול, מקרסוליו ועד ארכבותיו ככוכבי הברק, ומארכבותיו ועד ירכותיו ככוכבי הנוגה, ומירכותיו ועד מתניו כמאור הלבנה, וממתניו ועד צואריו כמאור החמה, ומצוארו ועד קדקד ראשו כאור לא נעדר, וכתר שעל ראשו כזיו כסא הכבוד, שיעור של כתר מהלך חמש מאות ושתי שנים, ואין מיני זיו ואין מיני זוהר ואין מיני נוגה ואין מיני מאור בעולם שאין קבועין באותו הכתר, ואותו השר שרפיאל ה' שמו, מפני שהוא ממונה על השרפים ושרפי להבה מסורים בידו והוא עומד עליהם לילה ויום ומלמד להם שירה ותהלה פאר עז גאווה לפאר למלכם בכל מיני שבח וקדושה, וכמה הם שרפים ארבעה כנגד ארבע רוחות של עולם, וכמה כנפים יש להם שש כנגד ששת ימי בראשית, וכמה פנים יש להם שש עשרה פנים ארבע לכל רוח, ושיעורם של כנפים כל כנף וכנף כמלא רקיע, שיעורם של פנים כל פנים ופנים כפני מורח מאירים, כל אחד

ובורא רוח, ומימים ונהרות חזרות ביישוב ומיישוב חזרות ונפלות בעירות ובמדניות ומשם נפלות לגן ומגן נפלות לעדן שנאמר מתהלך בנג לרוח היום, ובתוך גן עדן מתערבות ונושבות מצד זה לצד זה ומתבשמים מבשמי ג"ע, וממרחקי גן עדן עד שנפרדות ומתמלאות מריח בושם טוהר ומביאות ריח מרחקי ובשמי גן עדן לפני צדיקים וחסידים יורשי ג"ע ועין החיים לעתיד לבוא, שנאמר עורי צפון ובואי תימן הפיחי נני זילו בשמיו יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו, אר"י א"ל מטטרון מלאך שה"פ הדר מרום כל, כמה מרכבות יש להקב"ה, יש לו מרכבות כרוב שנאמר וירכב על כרוב ויעף, יש לו מרכבות רוח שנאמר וירא על כנפי רוח, יש לו מרכבות עב קל שנאמר הנה ה' רוכב על עב קל, י"ל מרכבות עננים שנאמר הנה אנכי בא אליך בעב הענן, י"ל מזבח שנאמר ראיתי ה' נצב על המזבח, י"ל רבותים שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן, י"ל אהל מועד שנאמר וידבר ה' אליו מאהל מועד, י"ל כפורת שנאמר וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת, י"ל אבן ספיר שנאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, י"ל נשרים שנאמר ואשא אתכם על כנפי נשרים, י"ל תרועה שנאמר עלה אלהים בתרועה, י"ל ערבות שנאמר סולו לרוכב בערבות ביה שמו, י"ל עבים שנאמר השם עבים רכובו, י"ל חיות שנאמר והחיות רצוא ושוב רצים ברשות ושבים ברשות שהשכינה על רום ראשיהם, י"ל גלגל שנאמר ויאמר בא אל בינות לגלגל (יחזקאל י' ב'), י"ל כרוב קל שנאמר רכב על כרוב קל, ובשעה שהוא רוכב על כרוב קל ומניח על גביו רגל אחת ועדיין לא הניח רגלו שניה סוקר שמונה עשר אלפים עולמות בסקירה אחת ומבין ורואה באוכלסין ויודע אלו ואלו עד שהניח רגלו שניה על גביו, שנאמר (סוף יחזק) שמונה עשר אלף, ומנין שהוא סוקר בכל אלו בכל יום שנאמר אלהים משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דורש את אלהים, יש לו מרכבות אופנים שנאמר והאופנים מלאים עינים סביב, י"ל כסא קדוש שנאמר אלהים ישב על כסא קדשו, י"ל כסא יה שנאמר כי יד על כס יה, י"ל כסא כבוד שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו, י"ל כסא רם ונשא שנאמר ואראה את ה' וישב על כסא רם ונשא.

אר"י א"ל מטטרון מלאך שה"פ למעלה מהן יש אחד שר גדול ונורא גבור ונכבד אלוף ונערץ ישיש ועזו, ואפפניאל ה' שמו שיש לו ששה עשר פנים ארבעה לכל צד וצד, ויש לו שמונת אלפים ושבע מאות ושישים וארבע עינים כמנין שעות ימות השנה, שני אלפים ומאה ותשעים ואחד (4), ושש עשרה לכל

(4) ד' פעמים ב"א וקצ"א עולה ח"א ותשס"ד, עי'

ואחד כזיו כסא הכבוד, שאפילו חיות הקודש ואופני הוד וכרובי הדר אין יכולין להסתכל בו, שכל המסתכל בו עיניו כהות מזיו גדול שעליו, ולמה נקרא שם שרפים מפני שהן שורפין פנקסאות של שטן, בכל יום ויום השטן יושב עם סמאל הרשע שר של רומי ועם דמואל שר של פרס וכותב עונותיהם של ישראל על פנקסאו ונותנים אותם לשרפים להכניס אותם לפני הקב"ה לאבד ישראל מן העולם והשרפים יודעין בראיה כי הקב"ה אינו רוצה שתפול אומה זו של הקב"ה ישראל, מה נושין שרפים, בכל יום ויום נוטלין אותם מיד השטן ושורפין אותם באש יודת שכנגד כסא רם ונשא כרי שלא יכנסו לפני הקב"ה בשעה שהוא יושב על הדין ורן את העולם כולו כאחת. אר"י א"ל מטטרון מלאך שר הפנים, למעלה מן השרפים יש שר אחד מעולה מכל השרים מופלא מכל המשרתים דבריאלי ה' שמו שהוא ממונה על גנוי ספריו והוא מוציא ומביא דלוסקות והוא פותח ונוטל את הספרים ונותן אותם לידי הקב"ה, והקב"ה נוטלם מידו ונותן אותם לפני לידי הסופרים לקרות בב"ד הגדול שברום ערבות רקיע בפני פמליא של מעלה. ולמה נקרא שמו דבריאלי מפני שכל דבור ודבור יוצא ממנו מלאך ועוכד בשירות של מלאכי השרת ואומרים שירה לפניו בשעת הגיע זמן לומר קדוש.

סדר עירין

[בית המדרש שם 180]

אמר רבי ישמעאל א"ל מטטרון מלאך שה"פ, למעלה מכל אלו יש ארבעה שרים הגדולים עירין וקדישין שמש, רמים ונכבדים נוראים ונחמדים נפלאים ואדירים, גדולים מכל בני עליונים ואין כמותן בכל שרי העליונים ואין כערבן בכל המשרתים בולם שכל אחד ואחד שקול כנגד כולם, ומחיצתן כנגד כסא הכבוד וזיו דמותן מעין זיו השכינה והן מפארין מפאר השכינה ומשבחין בשבה השכינה, ולא עוד אלא שהקב"ה אין עושה דבר בעולמו עד שנמלך עמהם תחלה ואח"כ עושה דבר בעולמו שנאמר בגורת עירין פתנמא ומאמר קדישין שאלתא, עירין שנים קדישין שנים, וכיצד הן אומרים לפני הקב"ה מלמד שעיר אחד עומד לפני הקב"ה מזה וקדיש אחד עומד מזה, ולעולם הן מנביהין שפלים עד מרום והן משפילין גאים עדי ארץ, ובכל יום ויום כשהקב"ה יושב על כסא דין ורן את כל העולם כולו, וספרי היים וספרי מתים פתוחין לפניו כל בני עליונים עומדין לפניו ביראה בפחד ורעדה, באותה שעה הקב"ה יושב כדיין על כסא הפנים, לבושו לבן כמו שלג ושער ראשו כמו צמר נקי ומעילו כולו כאור נונה וכולו מלא צדקה כשריון, והן עירין וקדישין עומדין לפניו כשומרין לפני השופטים, והם נושאים ונותנים בכל דבר ודבר וגומרים את הדבר שבא לפני הקב"ה בדין כענין שנאמר בגורת

סדר דין

[בית המדרש שם 181]

אמר רבי ישמעאל א"ל מטטרון מלאך שה"פ, בכל הזמן ב"ד הגדול יושבין ברום ערבות רקיע, הם השרים הגדולים שנקראים ה' בשמו של הקב"ה, וכמה הם השרים? שבעים ושנים שרי מלכיות שבעולם, חוץ משר העולם שהוא מדבר בשבחו של עולם לפני הקב"ה בכל יום בשעת פתיחת הספר שכל מעשה עולם כתובים בו, כענין שנאמר דינא יתיב וסיפרין פתיחו. אר"י א"ל מטטרון מלאך שה"פ כשהקב"ה יושב על כסא הדין עומד צדק בימינו וחסד בשמאלו ואמת כנגד פניו, ובשעה שבא אדם רשע לדין לפניו יוצא מרת החסד כלפי פניו ועומד לנגדו, מיד נופל אדם על פניו, מתיראין ומודעועין כל מלאכי חבלה מימינו כענין שנאמר והוכן בחסד כסאו וישב עליו באמת. אר"י א"ל מטטרון מלאך שה"פ כשפותחין לפני הקב"ה את הספר חצי אש וחצי שלהבת יוצאין מלפניו בכל רגע ורגע לעשות בהן דין רשעים וחרכו משתלפת מנרתקה שזויה מבהיק בברק והולך מסוף העולם ועד סופו, וניצוצים יוצאים הימנו כשעור כוכבי רקיע שנאמר ברק הרבי. אר"י א"ל מטטרון משה"פ בשעה שהקב"ה יושב על כסא דין אמת מלאכי רחמים עומדין לימינו ומלאכי שלום עומדין משמאלו ומלאכי חבלה עומדין לקראתו, סופר אחד למטה הימנו וסופר אחד למעלה הימנו ושרפי כבוד סובבים בארבע רוחות כסא הכבוד בחומות של ברקים, ואופנים סובבים להם בלפידים סביבות כסא הכבוד, וענני אש וענני לפיד מוקפין להם מימין ומשמאל, וחיות הקדש נושאות כסא הכבוד מתחתיהם, כל אחד ואחד שמונת אלפים

באש של נהד דינור, ומטבילין את לשונם ואת פיהם שבעה פעמים בנהד דינור, ואח"כ עולין ולובשין לבוש חשמל ועומדין בארבע שורות כנגד כסא הכבוד בכל רקיע ורקיע.

אר"י א"ל מטטרון משה"פ (מלאך שר הפנים) בשבעה היכלות עומדים ארבע מרכבות שבינה ולפני כל אחד ואחד עומדים ארבע מחנות שבינה, ובין מחנה למחנה מושך ועובר נהר של אש ובין נהר לנהר מוקפים ערפלי טהר ובין כל אחד ואחד עומדים עמודי גפירות, ובין עמוד לעמוד מקיפין ועומדין גלגלי שלהבת, ובין גלגל לגלגל מקיפין שביבי לפיד, ובין שביב לשביב מקיפין אוצרי ברקים, אחרי אוצרי ברקים מקיפין כנפי סופה גנזי סערה רוחות קולות רעמים זיקים, אחר זיקים מקיפין זעות.

אר"י א"ל מטטרון משה"פ, בשעה שמלאכי השרת אומרים קדוש כל עמודי רקיעים ואדניה מתרופפים ושערי היכלות וערבות רקיע מתרעשין, ויסודי תבל ושחקים מזדעזעזין וחדרי מעון והיכלי מכון מתחוללים וכל סתרי רקיע מולות וכוכבים נבהלים וגלגל חמה וגלגל לבנה נחפזין ונסים ממסילותם ורצין לאחוריהם שנים עשר אלפים פרסאות, ומבקשות להשליך עצמם מן השמים מפני רעמת קולם ורעש רוממותם וזיקוקים שיוצאים מפייהם שנאמר קול רעמך בגלגל האירו ונו', עד שקורא להם שר העולם ואומר להם שתקו במקומכם ואל תתיראו שמלאכי השרת אומרים שירה לפני הקב"ה שנאמר ברוך יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים. אר"י א"ל מטטרון משה"פ, כשמלאכי השרת אומרים קדוש כל שמות המפורשות חקוקות בעט שלהבת על כסא הכבוד מפריחות כנשרים בשש עשרה כנפים ומקיפות וסוכבות את הקב"ה בארבע רוחות מקום שבינתו, ומלאכי הצבא ומשרתי להבה ואופני גבורה וכרוכי שכינה וחיות הקדש ושרפים ואראלים וטפסרים ונדודי אש אוכלה ומערכות לפיד וצבאות להט ושירי קדושים ושירי כתרים לבושי מלכות עוטפי כבוד אדיר ותפארת, אורי אדרת חוגרי גיאות, נופלים על פניהם שלש פעמים ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אר"י א"ל מטטרון משה"פ, בשעה שמלאכי השרת אומרים קדוש כתיקונו לפני הקב"ה יוצאין משרתי כסאו בשמחה רבה מתחת כסא הכבוד וכל אחד ואחד בידיהם אלף אלפים ורבוה רבבות כתרים של כוכבים מעין מראה זיו כוכב נונה וקושרין אותן למלאכי השרת לשרים הגדולים, אותן שאומרים קדוש שלשה כתרים, אחד על שם שאומרים קדוש ואחד ע"ש שאומרים קדוש קדוש, ואחד ע"ש שאומרים קדוש קדוש קדוש קדוש קדוש קדוש קדוש, ובזמן שאין אומרים קדוש כתיקונו אש אוכלת יוצאת מלפני אצבעו הקטנה של הקב"ה ונופלת בתוך מערכתיו ומתחלקת לארבע מאות תשעים וששה אלפים ריבואות חלקים, כנגד ארבע מחנות מלאכי

ושבע מאות וששת אלפים פרסאות, ומתחת רגלי החיות מושכות ויוצאות שבע נהרות אש וכל נהר ונהר ארכו שלש מאות וששים וחמשת אלפים פרסאות, ארכו אין חקר ואין מספר, וכל אחד ואחד חוזר בהן כמין כיפה בארבע רוחות ערבות רקיע ונופל וכלה למעון וממעון לזבול ומוזבל לשחקים ומשחקים לרקיע ומרקיע לשמים ומשמים על ראשי רשעים שבניהנם שנאמר הנה סערת ה' חמה יצאה וסער מתחולל על ראשי רשעים יחול. אר"י א"ל מטטרון מלאך ש"פ, פרסות רגלי החיות מוקפין שבע ענני גחל, לפני ענני גחל מוקפין שבע חומות של להב, ולפניהם מוקפין שבע חומות של לפיד, ולפניהם שבע אבני אלגביש, ולפני אבני אלגביש מוקפין סביבי שלהבות, ולפני סביבי שלהבות עליות סערה, ולפני עליות סערה מוקפין חומות אש ומים, ולפני אותם מוקפין אומרים קדוש ולפניהם אומרים ברוך, ולפניהם ערפלי טהר ולפניהם מוקפין גחלי רתמים, ולפניהם מוקפין אלף מחנות אש וריבוא צבאות להבה, ובין מחנה למחנה ובין צבא לצבא ערפל מוקף ביניהם כדי שלא ישרפו באש.

סדר מחנות

[בית המדרש שם 183]

אר"י א"ל מטטרון מלאך שר הפנים ארבע מאות ותשעים וששת אלפים רבבות מחנות יש להקב"ה ברום ערבות רקיע, וכל מחנה ומחנה ארבע מאות ותשעים וששת אלפים מלאכים, וכל מלאך ומלאך רום קומתו כים הגדול ומראה דמותו כמראה ברק ועיניהם כלפירי אש וזרועותיהם ומרגלותם כעין נחושת קלל. ושירי החיל עומדים בראש כל שורה ושורה, ויש מהם אומרים קדוש ויש מהם אומרים ברוך, ויש מהם רצים בשליחות, יש מהם עומדים בשמשות כענין שנאמר אלף אלפין ישמשוניה ורבוה רבוון קדמוהי יקומון דינא יתיב וספרין פתיחו, ובשעה שהגיע זמן לומר קדוש בתחלה רוח סערה יוצא מלפני הקב"ה ונופלת במחנה שכינה, והיא סער גדול ביניהם שנאמר הנה סערת ה' חימה יצאה וסער מתחולל, באותה שעה אלף אלפים מהם נעשים, לפידיים אומרים אמן, לוחשים אומרים אמן, להבים א"א, זכרים א"א, נקבות א"א, אש דולקים א"א, מלאכי שלהבת א"א, זיקוקין וזקקין א"א, חשמלי אור א"א, שמקבלין עול מלכות רם ונשא יוצר כלם, ביראה ברמת בויע בועם וחלחלה בפחד ורעד, ואח"כ מחזירין למדתן הראשונה להיות יראת מלכם לפניהם כל שעה ושעה כדי שיכוננו לבם לומר שירה בכל שעה שנאמר וקרא זה אל זה ואמר קדוש. אר"י א"ל מטטרון משה"פ בשעה שמלאכי השרת מבקשין לומר שירה עולה נהר דינור בכמה אלף אלפים ורבוה רבבות כה גבורות אש ומושך ועובר מתחת כסא הכבוד בין מחנות מלאכי השרת ונדודי ערבות, וכל מלאכי השרת יורדין תחלה בנהר דינור וטובלין את עצמם

השרת, ואוכלות אותן בבת אחת שנאמר אש לפני תלך ותלהט סביב צריו, ואח"כ פותח הקב"ה את פיו ודובר דבר אחד ובורא תחתיהם כמותם חדשים, ועומדים כל אחד ואחד בשירה לפני כסא כבודו ואומרים קדוש שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך.

אר"י א"ל מטטרון משה"פ, בא ואראך אותיות שנבראו בהן שמים וארץ, אותיות שנבראו בהן ימים ונהרות, אותיות שנבראו בהן כוכבים ומזלות, אופן הלכנה וגלגל החמה כסיל וכימה וכל מיני מאורות רקיע, אותיות שנבראו בהן מלאכי השרת, אותיות שנבראו בהן שרפים וחיות, אותיות שנבראו בהן כסא הכבוד וגלגלי המרכבה, אותיות שנבראו בהן כל צרכי עולם, אותיות שנבראו בהן חכמה ובינה דעה והשכל ענוה וישרות שבהן מתקיימין כל העולם כולו, והלכתי אצלו ותפשני בידו והעלני בכנפיו והראני אותן האותיות כולן שהן חקוקין בעט שלהבת על כסא הכבוד וזיקין וברקים יוצאין מהם ומכסין את כל חדרי הערבות.

אר"י א"ל מטטרון משה"פ בא ואראך איפה תלויים ברום המים, ואיפה אש לזהט בתוך אבני אלגביש, ואיפה רעמים מרעמים בתוך מרומי עליון, ואיפה להבה תלהט בתוך אש יוקדת, ואיפה קול משמיע ברעם וברעש, והלכתי ותפשני בידו והעלני בכנפיו והראני את כולם, וראיתי מים תלויים ברום ערבות רקיע בשם י"ה אהי"ה אשר אהי"ה, מהם יורדין גשמים ומריים פני תבל שנאמר מפרי מעשיך תשבוע הארץ, וראיתי אש ושלג ואבני ברד מתלקחות אלו בתוך אלו ואינן נוזקין בשם א"ש אוכל"ה שנאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה וגו'. וראיתי ברקים שמהם מברקים בתוך להבי אש ואינן נוזקין בשם י"ה הוי"ה צו"ר עולמי"ם שנאמר כי ביה ה' צו"ר עולמי"ם, וראיתי רעמים וקולות שמרעשים בתוך להבי אש ואינן נוזקין בשם י"ד ע"ל כ"ם י"ה שנאמר כי יד על כס יה וגו'. וראיתי נהרי אש בתוך נהרי מים ונהרי מים בתוך נהרי אש ואינן נוזקין בשם עושה"ה שלו"ם במרומי"ו שהוא עושה שלום בין אש למים ובין רוח לענן ובין זעם לזיקים.

אר"י א"ל מטטרון משה"פ בא ואראך פרנוד של מקום שהוא פרוסה לפני הקב"ה שכל דורי דורות העולם וכל מעשי דורות העולם בין שעשו ובין שעושין עד סוף כל הדורות חקוקין בו, והלכתי והראני באצבעות ידיו כאב שהורה לבנו אותיות של תורה, וראיתי דור ודור ורוזניהם דור ודור וראשיהם ורועיהם, דור ודור ושומריהם ונוגשיהם וסורקיהם ופקידיהם ושופטיהם ושוטריהם ומלמדיהם ועוזריהם וחסידיהם ונגידיהם והוריהם וחכמיהם וראשי מדרשיהם וראשי ישיבותיהם, דור ודור וקציניהם ונשיאיהם ואלופיהם, דור ודור וזקניהם, דור ודור ומנהיגיהם, וראיתי אדם ודורו מחשבותיהם ומעשיהם, מתושלח ודורו מחשבותיהם ומעשיהם, נח ודור המבול מחשבותיהם ומעשיהם, שם ודורו מחשבותיהם ומעשיהם, נמרוד ודור הפלגה מחשבותיהם ומעשיהם, אברהם ודורו מחשבותיהם ומעשיהם, יצחק ודורו מחשבותיהם ומעשיהם, יעקב ודורו מחשבותיהם ומעשיהם, יוסף ודורו מחשבותיהם

והעלני בכנפיו והראני אותן האותיות כולן שהן חקוקין בעט שלהבת על כסא הכבוד וזיקין וברקים יוצאין מהם ומכסין את כל חדרי הערבות. אר"י א"ל מטטרון משה"פ בא ואראך איפה תלויים ברום המים, ואיפה אש לזהט בתוך אבני אלגביש, ואיפה רעמים מרעמים בתוך מרומי עליון, ואיפה להבה תלהט בתוך אש יוקדת, ואיפה קול משמיע ברעם וברעש, והלכתי ותפשני בידו והעלני בכנפיו והראני את כולם, וראיתי מים תלויים ברום ערבות רקיע בשם י"ה אהי"ה אשר אהי"ה, מהם יורדין גשמים ומריים פני תבל שנאמר מפרי מעשיך תשבוע הארץ, וראיתי אש ושלג ואבני ברד מתלקחות אלו בתוך אלו ואינן נוזקין בשם א"ש אוכל"ה שנאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה וגו'. וראיתי ברקים שמהם מברקים בתוך להבי אש ואינן נוזקין בשם י"ה הוי"ה צו"ר עולמי"ם שנאמר כי ביה ה' צו"ר עולמי"ם, וראיתי רעמים וקולות שמרעשים בתוך להבי אש ואינן נוזקין בשם י"ד ע"ל כ"ם י"ה שנאמר כי יד על כס יה וגו'. וראיתי נהרי אש בתוך נהרי מים ונהרי מים בתוך נהרי אש ואינן נוזקין בשם עושה"ה שלו"ם במרומי"ו שהוא עושה שלום בין אש למים ובין רוח לענן ובין זעם לזיקים.

אר"י א"ל מטטרון משה"פ בא ואראך נשמתן של צדיקים שנבראו [בגופים] וחזרו, ונשמתן של צדיקים שעדיין לא נבראו, והעלני אצלו ותפשני בידו והוליכני אצל כסא הכבוד והראני אותן הנשמות שנבראו וחזרו להן, שהן מפורחות למעלה מכסא הכבוד לפני הקב"ה, ואח"כ הלכתי ודרשתי את הפסוק הזה שמצאתי בענין כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי, אלו נשמות של צדיקים שעדיין לא נבראו בנוף. אר"י א"ל מטטרון משה"פ בא ואראך נשמתן של רשעים היאך הן יורדין ונשמתן של בינונים היאך הן עומדין, ואמר נשמתן של רשעים יורדות לשאול ע"י שני מלאכי חבלה ואלו הן זעפיאל"ל וסמכיא"ל, סמכיא"ל הוא על נשמתן של בינונים כדי לסומכן ולטהרן מחמא ברוב רחמיו של מקום, זעפיאל הוא על נשמתן של רשעים כדי

בזמנה ושלא כראוי ושלא כהוגן הרי הן נשרפין ולוחטין באש של קוניה ובלהב של בוראיהן במקומן, ורוח סערה מנשבת עליהן ומשלכת אותן לנהר דינור ונעשין שם הרי הרים של נחלת, ורוחן ונשמתן חוזרות לבוראן ועומדין כלן אחר קוניהן, והלכתי אצלו ותפשני בידו והראני את כולן נשמתן של מלאכים ורוחן של משרתים שהן עומדות אחר השכינה, מיד עברה סערה וחומות של אש מקיפות להן, באותה שעה פתח לי מטטרון שערי חומות של אש שהן עומדות בתוכן אחר השכינה ומיד נשאתי את עיני וראיתי אותן דמות כל אחד ואחד כדמותן של מלאכים וכנפיהם כעוף מעשה שלהבת מפעלות אש יוקדת, באותה שעה פתחתי את פי בשבחו של מקום ואמרתי גדולים מעשי ה' וגו'.

אר"י א"ל מטטרון משה"פ בא וראה יד ימינו שהיא נשלחת לאחור מפני חרבן ביהמ"ק, שכל מיני זיו מאורות מובהקות ממנה שבה נבראו תשע מאות וחמשים וחמשה רקיעין, שאפילו שרפים ואופנים אינן רשאים להסתכל בה עד הגעת יום תשועה לעתיד לבא, והלכתי אצלו ותפשני בידו והעלני בכנפיו והראני אותה וכל מיני שבת רינה ותהלה שאין הפה יכולה לומר שבחה, ואין עין יכולה להסתכל בה מפני רבותה ותושבתתה ויקרה וכבודה ותפארתה, אלא שכל נשמתן של צדיקים שהן זוכין ורואין בשמחתה של ירושלם הן עומדות אצלה ומקלטות לפניה ומבקשות רחמים מלפניה ואומרין שלש פעמים בכל יום עורי עורי לבשי עוז ורוע ה' עורי וגו', וכענין מוליד לימין משה זרוע תפארתה, באותה שעה היתה בוכה ימינו של הקב"ה ומושיכות ויוצאות חמשה נהרות של דמעות מחמש אצבעותיה ונופלות לתוך ים הגדול ומרעישות את העולם כענין שנאמר רוע התרועעה ארץ פור התפוררה ארץ נוע תנוע ארץ כשבור והתנודדה כמלונה, הרי חמש פעמים כנגד חמש אצבעותיה של ימינו הגדולה, ובשרואה הקב"ה כי אין צדיק בדור ואין חסיד בארץ ואין צדקה בידי אדם, ואין איש כמשה ואין מפניע כשמואל שיבקש רחמים מלפני המקום על התשועה שיחזיר אותה לפניו לעשות בה תשועה לישראל, מיד זוכר הקב"ה צדקתו וחסדו ורחמיו של עצמו ומושיע לעצמו את זרועו הגדולה ותסמוך לו כל צדקתו, כענין שנאמר וירא כי אין איש וגו' ותושע לו זרועו וגו', אין איש כמשה שהיה מבקש רחמים כמה פעמים במדבר על ישראל ובטל את הנזרות מעל ישראל, וכי אין מפניע כשמואל שפגע בהקב"ה וענה וקרא לו ועשה לו הקב"ה רצונו אפילו שלא כראוי, כענין שנאמר הלא קציר חטים היום אקרא אל ה' וגו', ולא עוד אלא שנודוונג לו למשה שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו', ואומר אם יעמוד משה ושמואל לפני וגו', ותושע לו זרועו, אמר הקב"ה באותה שעה עד אימתי אצפה לבני לעשות בצדקתן תשועה לזרועי אני בשבילי

ומעשיהם, שבמים ודורן מחשבותיהם ומעשיהם, עמרם ודורו מחשבותיהם ומעשיהם, משה ודורו מחשבותיהם ומעשיהם, אהרן ודורו מחשבותיהם ומעשיהם, מרים ודורה וכו' עלי ודורו וכו' אלקנה ודורו וכו' שמואל ודורו וכו', שאל ודורו וכו' דוד ודורו וכו' שלמה ודורו וכו', מלכי יהודה ודורן וכו' מלכי ישראל ודורן וכו', אלופי אומות העולם ודורן וכו', רוני ישראל וכו', אלופי ישראל וכו', אלופי או"ה וכו' עשירי ישראל וכו' עשירי או"ה וכו', חכמי ישראל וכו' חכמי או"ה וכו', נשיאי ישראל וכו' נשיאי או"ה וכו', ראשי ישיבות ישראל וכו' ראשי או"ה וכו', אנשי שם מאו"ה וכו', דייני ישראל וכו' דייני או"ה וכו', מלמדי תינוקות ישראל וכו' מלמדי תינוקות מאו"ה, מליצי ישראל וכו' מליצי או"ה וכו', נביאי ישראל וכו' נביאי או"ה וכו', וכל קרב ומלחמה שאו"ה עושין עם ישראל בימי מלכותם, וראיתי משיח בן יוסף ודורו וכל מעשיהם שעושין שם או"ה, וראיתי משיח בן דוד ודורו וכל קרב ומלחמת מעשיהם ומפעלותיהם שהן עושין עם ישראל בין לטובה בין לרעה, וראיתי את כל קרבות ומלחמות שגנו ומגוג עושין לימות המשיח, וכל מה שהקב"ה עושה עמהם לעתיד לבא, ושם פרנסי הדור וכל מעשי הדור בין שבישראל בין שבאו"ה. בין שעשו בין שעושין לעתיד לבא, עד דורי דורות עד סוף, כולם חקוקין על פרגוד של מקום, ואני ראיתי בעיני את כולם ולבסוף שראיתי פתחתי פי ואמרתי בשבחו של מקום באשר דבר המלך שלטון וגו' שומר מצוה לא ירע דבר רע וגו' ואומר מה רבו מעשיך ה', ואומר מה גדלו מעשיך ה', אר"י א"ל מטטרון מש"ה: רוחן של כוכבים שעמוקים ברקיע, וכל לילה ולילה באומר של מקום היכן הם הולכים והיכן הם עומדים, הלכתי אצלו ותפשני בידו והראני את כולם באצבעות ידיו והן כניצוצי שלהבת מרכבות של מקום, מה עשה מטטרון מש"ה באותה שעה, הכה כפו על כפו והפריח את כולן ממקומן, מיד פרחו ממקומן בכנפי שלהבת וגלו וכסו בארבע רוחות כסא מרכבה, והגיד לי כל אחד ואחד את שמותם ואת כנויים שנאמר מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא, מלמד שהניה הקב"ה לכל כוכב וכוכב שם, וכולם נכנסין במנין על ידי הטיאל המלאך ברקיע השמים לשמש את העול. ויוצאין במנין לקלם את הקב"ה בשירים ובתשבחות, כענין שנאמר השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע, ולעתיד לבוא הקב"ה מתודשן שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך, והן פותחין את פיהם ואומרים שירה, ומה שירה אומרים שנאמר כי אראה שמך וגו' אר"י א"ל מטטרון בא ואראך נשמתן ורוחן של משרתים שגופן נשרפים מאשו של מקום שהן יוצאין מאצבעו הקטנה והם נעשים גחלים של אש בתוך נהר דינור ורוחן ונשמתן עומדין אחורי השכינה, כל זמן שמלאכי השרת אומרים שירה שלא

למספר בני ישראל (דברים ל"ב ה'), והיו בני נח יפת ובניו ט"ו, חם ובניו ל"ב, שם ובניו כ"ז ומאלה נפצה כל הארץ, ע"ד היו ולא נחלק העולם אלא לשבעים, יצב נבולות עמים, יעקב ובניו בירידתו למצרים שבעים היו, אמור מעתה שם וארפכשד ושלה ועבר צדיקים היו ולא נכללו עם האומות, (עי' ילקוט רמז ס"א ורש"י דברים ל"ב ח').

(ב) וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה' וגו' (שמות ל"ט מ"ג) והיכן צוהו? ועשו לי מקדש (שם כ"ב ח'). ויתן את השלחן באהל מועד וגו' ויערך עליו ערך לחם לפני ה' כאשר צוה ה' (שם מ' ב"ב) והיכן צוהו? ביום השבת ביום השבת יערכנו לפני ה' (ויקרא כ"ד ח'). וישם את המנורה באהל מועד וגו' ויעל הנרות לפני ה' כאשר צוה ה' את משה (שמות מ' כ"ד ב"ה) והיכן צוהו? על המנורה הטהורה יערוך את הנרות לפני ה' (ויקרא שם). וישם את מזבח הזהב וגו' ויקטר עליו קטרת סמים כאשר צוה ה' את משה (שמות שם), היכן צוהו? בבקר בבקר בהטיבו את הנרות יקטירנה (שמות ל' ז'). ואת מזבח העולה שם פתח משכן אהל מועד ויעל עליו את העולה ואת המנחה כאשר צוה ה' את משה (שם מ' כ"ט), היכן צוהו? את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני וגו' (שם כ"ט ל"ט). ד"א וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה' כן עשו ויברך אותם משה, מה היא הברכה שבירכן? א"ל יה"ר שתשרה שכינה במעשה ידיכם, ר' מאיר אומר כך ברכן ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם וגו' (דברים א' י"א), אמר להם כשם שנתעסקתם במלאכת המשכן ושרתה השכינה במעשה ידיכם כן תוכו ותבנו לפניו בית הבחירה ותשרה שכינה במעשה ידיכם, והם אומרים ויהי נועם ה' אלהינו וגו' (תהלים צ' י"ז). עי' ילקוט סוף פקודי). בזמן שישראל ברצון לפני המקום מה נאמר בהם? את קרבני לחמי (במדבר כ"ב ב') כבנים המפרנסים אביהן, בשעת תוכחות מהו אומר? לאשי ריח (שם), כל הקרבנות שאתה מקריב אינן אלא לאש, וכן הוא אומר לא על זבחיך אוכיתך ועולותיך לנגדי תמיד, לא אקח מבייתך פר ממכללותיך עתודים (תהלים נ') אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה, וכי יש רעבון לפני, ואילו יש רעבון לפני, כבש אתה מקריב לי בבקר וכבש בין הערבים, וכי יש רחמן מוסר מזונותיו לאכזרי? מה שאמרת לך זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך, אלא שתהא מודה בו ותשלם לעליון נדריך, כתיב ועשו לי מקדש, אמר הקב"ה למשה מעלה אני שבטך שבט לוי עשוי ד' מעלות מעין הכבוד של מע'ה, הושיבם בענני כבוד שנאמר לא ימיש עמוד הענן (שמות י"ג), עשה אותם דגלים מרום, שבט יהודה במזרח יישכר וזבולון עמו, כנגדן במרום מלה שור תאומים עם החמה במזרח, משמשין חמשה חלקים בתוך שמונה במזרח. דגל ראובן בדרום

ובשביל צדקתי חזיתי אושיע את זרועי ואציל את בני מבין אומות העולם, שנאמר למעני אעשה כי איך אוהיל. באותה שעה מגלה הקב"ה בעולם זרועו הגדולה ומראה לה לאו"ה, שארכה כארכו של עולם מסוף העולם ועד סופו ורחבה כרחבו של עולם ותואר זיוה כזוהר השמש בנבורתו בתקופת תמוז, מיד ישראל נגאלים מביניהם, ונראה להם משיח שיעלה אותם מארבע רוחות העולם, ואין או"ה יושבים עמהם, שנאמר חשף ה' רוע קדשו לעיני כל העמים וראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו, ה' בדר נחננו ואין עמו אל נכר, ונאמר והיה ה' למלך על כל הארץ וגו' (1).

תם ונשלם שלב"ע

מ"ט מדות: משנה, ברייתא או מדרש של מ"ט מדות, נזכר בפי הקדמונים, רש"י ז"ל מביאו בפרושויו כמה פעמים בשם „משנת מ"ט מדות“ (עי' תרומה כ"ז ה', וסוכה ח'). הרא"ש במס' ב"ב (סי' כ"ז), והילקוט פ' נח (רמז ס"א) קוראים אותו „מדרש מ"ט מדות“. ונקרא כן מפני כי המאמרים שבאו בו נסדרו ע"פ סדר המספרי (כמו חופת אליהו ע"ע) וכל מספר ומספר נחשב למדה או כלל, עד מספר מ"ט, והמאמרים הם בעניני הלכה ואגדה ועניני חכמה כפי מה שנצרכים להבנת הדבר שעוסק בו, ומה שחשב שמינשניידר כי הברייתא דמ"ט מדות הוא ספר „משנת המדות“ שהו"ל מכ"י מינענן בשנת תרכ"ד (עי' הקדמתו) טעות היא בידו, כי הספר הזה עניני חכמת ההגדה ואינו כולל איזה דבר הלכה הגדה או מוסר, גם לא נמצא בו אפילו מאמר אחד מכל המאמרים שהביאו המחברים בשם מ"ט מדות, ומפני כי בברייתא זו נכללו גם מספרים ממלאכת המשכן וכליו לכן חשב הורוויץ בתוספתא עתיקתא (צד 7) כי היא נוסחא אחרת או תוספתא לברייתא דמלאכת המשכן, ויותר נכון לחשוב כי מסדר ברייתא דמלאכת המשכן לקח הדברים האלה מברייתא דמ"ט מדות, יש רוצים לומר כי מ"ט מדות הוא ר"ח מדות טובות ועשו מזה מ"ט=ארבעים ותשע מדות, (עי' יפה תואר על מדרש ב"ר פ"ט והקדמת בן הגר"א למדרש אגדת בראשית), אולם מדרש מדות טובות הוא מדרש אחר (ע"ע אר"ק.ס). הברייתא דמ"ט מדות אבדה מאתנו, אך ר"א גרינאוט אסף כל המאמרים שהביאו הקדמונים ממנו וסדרם בכפרי הלוקטים ח"ב (ירושלם תרנ"ח), ומיחס לה איזה רמזים נוילקוט פקודי שלא נזכר בהם שם הברייתא, מפני שרש"י מביאם בשם משנת מ"ט מדות.

לקוטים מברייתא דמ"ט מדות

[ספר הלוקטים ח"ב]

(א) זיהו בני נח היוצאים מן התבה שם וחס ויפת (בראשית ט' י"ח), זש"ה יצב נבולות עמים

(1) הסופר הוסיף כאן על שמותיו של הקב"ה ממדרש אלמא ביתא דר"ע, ע"ע עק"ב א.

ורננה שנאמר וירא העם וירונו (שם), ומה שירה ורננה אמרו? רננו צדיקים בה' (תהלים ל"ג), ועל אותו היום נאמר צאינה וראינה בנות ציון (שה"ש ג' י"א). האהל היה משוך ל' אמה ונתון בתוך נ' אמה הפנימיות, וכ' קרשים בדרום, כל קרש וקרש אורכו עשרה אמות ורחבו אמה ומחצה, ושתי ידות לכל אחד מלמטה משוקעות בתוך שני אדני כסף, מלמעלה ראשיהן מצופין זהב ונתונים בתוך טבעות של זהב, ושלוש בריחין היו להן משולשין בתוך עשר אמות ואחד מבריה מן הקצה אל הקצה, אורכו ל' אמות נתון מזרח ומערב, ושני בריחין שמבחוץ מכאן ומכאן מ"ז אמה ארכו, וב' טבעות לכל קרש וקרש ונתונים לרחבו (בנובה) של קרש חצי חלק מכאן וחלק באמצע נמצא בין טבעת לטבעת בכל הקרשים מדה שוה, ושפופרת של קנה זהב היתה בין טבעות לטבעות והבריה נכנס בהן וקרשים מצופין זהב והבריהם מעצי שטים נכנסין בשפופרת וטבעות נמצא כולן מצופין זהב שנאמר ואת הקרשים צפה זהב (שמות ל"ז ל"ד), והבריה התיכון מובלע בתוך הקרשים מראש ועד סוף, לא נראה לא מבפנים ולא מבחוץ, וכמעשה הקרשים הדרומים כך הצפונים, ושמונה קרשים במערב ששה כנגד חללו של אהל ושתיים כנגד זוויתיו (2). יריעות התחתונות היו תכלת וארגמן ותולעת שני, אורך כל אחת כ"ח אמות ורחבה ארבע אמות, חמשה במזרח וחמשה במערב, רחב של כל סדר וסדר עשרים אמה מגיעות עד חצי האהל.

ה' חמשים לולאות (שמות כ"ו ה') תכלת בכל אחת ואחת לחברן בהן וכן בסדר חמש יריעות האהל, נמצאו שני סדרים רחבן ארבעים אמה וארכן עשרים ושמונה, שלשים בחללו של אהל ואמה עובי העמודים שבמזרח ואמה במערב נמצאו שלשים ושתיים אמה, נשתיירו שמונה אמה לכסות את הקרשים שבמערב. וארכן היה כ"ח אמות, צא מהן עשר אמות חללו של אהל ושתיים אמות עובי הקרשים שבצפון ושבדרום הרי שתיים עשרה אמה נשתיירו שמונה אמות מכאן ושמונה אמות מכאן לכסות הקרשים שבצפון ושבדרום. ו' מעשה היריעות תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משור והחוט כפול ארבע, ר' יוסי אומר וחוט של זהב היה יתר בהם שנאמר וירקעו את פחי הזהב (שמות ל"ט ג'). מעשה חוישב (שם כ"ו א'), היה ר' נחמיה אומר מעשה חוישב ב' פרצופים שני דומיות אחד מכאן ואחד מכאן, ומעשה רוקם דמות אחד פרצוף אחד. יריעות אחרות היו למעלה מהן עשויות

ושמעון וגד עמו, כנגדן במרום סרטן אריה בתולה עם החמה בדרום, משמשין ה' חלקים מתוך שמונה בדרום, ומחניהם חלק אחד במזרח ושנים במערב נמצא רוב תשמישיהן בדרום. דגל אפרים במערב מנשה ובנימין עמו, וכנגדן עם החמה במערב מאזנים עקרב וקשת. דגל דן בצפון אשר ונפתלי עמו, וכנגדן משמשין עם החמה בצפון גדי דלי דנים מן העגלה ולדרום. בזמן שהעולם מכוסה בעבים בימות הגשמים. — קורא אותן צבאות, צבאות ה' (שמות י"ב מ"א) וקורא אותן כוכבים והנכם היום ככוכבי השמים (דברים א' י'), חבב את שמותם משפחת הפרצי משפחת הזרתי (במדבר כ"ו כ'), עשה אותן מעלות מעלות משוררין לפניו ומשרתים לעבודתו שנאמר לעמוד לפני ה' ולשרתו (דברים י' ח'). משה ואהרן ובניו הונין במזרח בין דגל יהודה לאהל מועד, משה לדברות ואהרן לקרבנות. שניים להם בני קהת בדרום, ומה היא עבודתם? כל כלי הקדשים אשר באהל מועד הארון והשלחן והמנורה והמזבחות. שלישים להם בני גרשון במערב ועבודתן היריעות והקלעים, רביעית להן בני מררי בצפון ועבודתן הקרשים והעמודים, והאדנים, וכדרך חנייתן כך נסיעתן ואהל מועד באמצע, כאשר יחנו כן יסעו (במדבר ב' י"ז).

ג' היה ר' נחמיה אומר אהל מועד שעשה משה במדבר כנגד מעשה בראשית, יריעות כנגד שמים וארץ, כיור וכנו כנגד מימי בראשית, מזבח העולה כנגד כל הבהמות, מזבח הקטרת כנגד כל הבשמים, מנורה כנגד החמה ולבנה, שבעה נרותיה כנגד שבעה כוכבים המשמשין את העולם ואלו הן שצ"ם הנכ"ל. ראה נסים שעשה להם, אורך החצר מאה באמה (שמות כ"ז י"ח) ומה ת"ל חמשים בחמשים? אלא שתי טבליות היו, טבלא הפנימית שבמשכן מפתח אהל מועד ולפנים אורך ל' אמה ורוחב י' אמות, נמצא [החצר] נ' אמה מכל צדדין: לפנים נ' אמה, במזרח נ' אורך נ' רוחב, בתוך נ' מזבח העולה ה' על ה' כבש כולו כנגדו בדרום ומשוך כל' אמות, וכמלא השערה היה יורד ביניהם (ע' רש"י לשמות כ"ז ה'), וכדברי האומרים ג' אמות קומתו י' אמות היה הכבש שלו, וכיור וכנו היה נתון בתוך כ' אמות שבמזרח, והמזרח והכבש מתוקן ואהרן ובניו עסוקין בעבודה והקב"ה מלמדן סדר עבודה שנאמר וימציאו בני אהרן (ויקרא ט' י"ב).

ד' ראה נסים שעשה להם הקב"ה, שכל אותן האוכלסין עומדין בתוך נ' אמה שאם תבוא לחשבון צריך יותר מד' מיל (1). וכל אותן אלפים ורבות עומדין בחצר המשכן ורואין את האש יורדת מן השמים כעמוד ונכנסת באהל מועד ויוצאת ורובצת ע"ג המזבח ואוכלת את החלבים ועומדת במקומה, שנאמר ותצא אש מלפני ה' וגו' ויקרא ט' כ"ד. וכולן ראו את הנס הגדול ומשתטחין על פניהם, והיה לכל אחד ואחד ריוח כד"ר אמות ושרתה עליהן רוח"ק ואמרו שירה

(1) דקיימא לן גברא באמתא יתיב (סוכה ה'), ואם היו ישראל עומדין בכל אורך חצר המשכן שהוא מאה אמה, היה צריך להיות רחבו ששת אלפים, שהרי היו ת"ר אלף (ע' זית רענן שם). (2) ע' ברייתא דמלאכת המשכן, והשתמש פה במלת "אהל" תחת משכן.

ח" וכן פקודי העדה מאת כבר (שמות ל"ח כ"ה), חשבונות: מאה בני אדם מחצית השקל הרי חמשים סלעים, ס' פעמים מאה הרי ששת אלפים [חצי שקל ושלושת אלפים שקל שלם], נמצאת אומר ששת אלפים לכבר, ששים רבוא במאה כבר, נעשה בהן אדני המשכן מאת אדנים למאת הככר כבר לאדן (שם). חשבון: ארבעים בצפון וארבעים בדרום, ששה עשר למערב ארבעה במזרח. שבצפון ודרום ושבמערב היו רצופות שנים לכל קרש, ושבמזרח לא היו רצופות אלא ארבעה עמודי שטים סדורים בתוך עשר אמות כפתחו של היכל נתונים על ארבע אדני כסף ופרוכת פרוסה עליהם הרי מן החשבון מאת הככר, נשארו אלף ושבוע מאות וחמשה ושבועים שקל, מהן עשה ווי העמודים וציפה ראשיהם וחשק אותן (שמות ל"ח כ"ו, ע"י רש"י). ונחשת התנופה שבעים כבר, מהן עשה קרסי יריעות העזים וציפה עמודי החצר ויתידות המשכן והחצר ומזבח הנחשת אשר לו וכל כליו וכיור וכנו.

ט" כתיב והלויים יחנו סביב (במדבר א' נ"ג) כיצד היתה הנייתן? בפיסקיא אחת של ארבעת אלפים אמה היו חונין ומקיפין את המשכן מכל רוח, משה ואהרן ובניו במזרח הם ובניהם וכל אשר להם על פני כל מזרח אהל מועד. הבאר היתה בפתח החצר סמוכה לאהל של משה והיא היתה מודיעה לכל המחנות היאך יחנו, כיצד? כיון שעמדו קלעי החצר היו י"ב נשיאים עומדים על הבאר ואומרים שירה שנאמר באר חפרוה שרים (במדבר כ"א י"ח), והיו מימי הבאר יוצאין ונעשין נהרים נהרים, נהר אחד יוצא ומקיף את מחנה שכינה, ומאותו נהר יוצאין ארבעה נהרות בר' זווית החצר כל או"א הולך לרוח אחת, לבסוף משמש ב' רוחות דרום ומזרח ויוצא אל מחנה ישראל. עבר מחנה הלויים היו מתערבין נהרים זה לזה ומקיפין את כל מחנה הלויים ומהלכין בין משפחה למשפחה ונראין טבליות טבליות מקיפין את מחנה השכינה ונהר גדול מקיף את כל מחנה ישראל מבחוץ ונעשין נהרים נהרים בין כל שבט ושבט והיו הנהרות מודיעין בין כל או"א גבולו, ואין אחד צריך לחבירו. ולא תאמר שמא בסילות המים (ו) אלא מנדל"ן להם (ו) כל מיני מעדנים מעין עולם הבא שנאמר שלחך פרדס רימונים נרד וכרכום (שה"ש ד' י"ג).—ועבשיו מחנות מחנות מזרח ומערב צפון ודרום, כל מחנה ומחנה ארבעה אלפים אמה, משה ואהרן ובניו במזרח, בני שהת בדרום, בני גרשון במערב, בני מררי בצפון, כל אחד ואחד מהם על פני מאה במאה בתוך ארבעת אלפים אמה, ועוד ד' אלפים מכל רוח ורוח כך היה מקומן.

מנצה של עזים, אחד עשר יריעות שני סדרים, סדר אחד של חמשה במערב ושל ששה במזרח, רוחב שני סדרים ארבעה וארבעים אמות כנגד רחבן של יריעות של מטה, וארכן שלשים אמה כנגד ארכו של מטה, של מטה מחוברות בקרסי זהב, ושל מעלה מחוברות בקרסי נחשת לחבר את האהל להיות אחד. והיו נתונות כנגד שלישי של אהל שכנגדו הפרוכת פרוסה למטה, ר' יוסי אומר כנגד הקרשים היתה כפולה, נמצאו שם שתי אמות יתירות, הן היו עודפות על היריעות של חבלת מן המזרח ועד המערב שנאמר יהיה סרוח (שמות כ"ו י"ג). מכאן אתה למד דרך ארץ שיהא אדם חס על היפה.—ועשית מכסה לאהל, מכסה אחד מכסה את האהל משולש מן הצפון מן הדרום ומן המערב, ר' נחמיה אומר כמין מסיפסין (8) היו עשויות, ר' יהודה אומר מלמטה עורות אלים מאדמים ולמעלה עורות תחשים. כיצד היתה מדתו? צפון ודרום ארכו שלשים אמה, עשר על עשר שבמערב היה בית קודש הקדשים, הוא מקומו של ארון, פרוכת היתה בסוף עשר אמות חולקת את הבית, עשר אמות לפנים ועשרים לחוץ והיתה פרוסה תחת הקרסים שביריעות וחוף ממנה עשרים על עשר. מזבח הזהב היה נתון בסוף עשר אמות הולק את הבית עשר אמות למזרח ועשר למערב חמש לצפון וחמש לדרום. המנורה והשלחן היו לפנים מן המזבח, המנורה בדרום והשלחן בצפון, חמש אמות בין המנורה לשלחן שתי אמות ומחצה מן הקרשים שבדרום למנורה, וכן מן הקרשים שבצפון לשלחן, וחמש אמות ממקומן לפרוכת וחמש אמות ממקומן למזבח. ופתחו של היכל היה במזרח ולא היו שם קרשים אלא ד' עמודים, עובי כל או"א היה אמה על אמה מצופין כסף ואדניהם, כסף, ומסך היה פרום עליהם כנגד הפרוכת של פנים, ומקום הקרשים שעומדים בדרום ושבצפון ובמערב היה רוחב אמה ולא היה ממדת האהל.

רבי נחמיה אומר כל הקרשים מבפנים ומבחוץ היו מצופין זהב והבריה התיכון המובלע בתוך חללן של קרשים מובלע בתוך שפופרת של זהב שאורך כל אחת ואחת אמה ומחצה נתונה בתוך חללו של קרש, והבריה התיכון מובלע בהן מן הקצה אל הקצה. ז' ויקחו לי תרומה (שמות כ"ה ז') י"א דבר נדבת המשכן סימן לדבר אחד עשר יום מחורב (דברים א'). כשבא משה להוכיח על מעשה העגל אמר לו הקב"ה ודי זהב כפרו באחד עשר דבר שהתנדבו למלאכת המשכן לפיכך היו סובבין את הר שעייר ימים רבים.—נתנדבו זהב ככרים (4) שבע מאות ושלשים שקלים, ממנו עשו את הארון ואת הכפורת ואת הכרובים ואת המנורה וכל בליה שלחן וכליו, וצפי את המזבח ועשו את כל כליו זהב, קיצצו ממנו לעשות לפרוכת וצפו את הקרשים ובריחיהו ועשו טבעות והקרסים של יריעות התחתונות.

(8) כותל הלול מלא חלונות ע"י ערך. (4) כ"ט כבר פקודי ל"ח כ"ד. (5) מי סילון. (6) אנלי צ"ל מנדרין ע"ש נרד וכרכום.

נמצא מקומן של לויים מאחד בשמונה במקומן של שבטים. — ובהמתן היכן היתה? שנים עשר מיל על שנים עשר מיל היתה הנייתן, חשוב מחנה שכינה ומחנה לוי ומחנה ישראל ובשאר זויות של כל רוח היתה בהמתן רועה נגד הנייתן, והנהרות מקיפין מבפנים ומבחוץ ומציינין אותו טבליות מראש ועד סוף שיהא להם רשות להלך בשבת למחנה שכינה וממחנה למחנה. והענין פרוס עליהן ומבדיל בינן לבין בהמתן, שנאמר וענין ה' עליהם יוםם (במדבר י' ל"ד) ומזיו התכלת היו הנהרות נראין בתכלת מצויירין בעין השחר והלבנה והחמה, ואו"ה רואין אותה לכמה מילין ומשבחין את הקב"ה, שנאמר מי זאת הנשקפה וגו' (שה"ש י'), ופחדם ואימתם נופל על הכל, שנאמר תפול עליהם אימתה ופחד (שמות ט"ו ט').

(י) חמש אמות קומת הכותרת האחת (מ"א ז' ט"ז) ובסוף הספר (מ"ב כ"ה י"ז) הוא אומר שלש אמות? שתי אמות התחתונות של כותרת היו שוות לעמוד שלא היו בהן צורה ושלוש העליונות היו עורפות לחוץ, המוקפות צורה שנאמר שבכים מעשה שבכה (מ"א שב), כמין לולבין של דקל היו מוקפות. י"א) התקינו נביאים הראשונים כ"ד משמרות, ולבר אלה הדירים בירושלם היו מעמדות בכל עיר, שישאל נחלקו לכ"ד מעמדות כנגד כ"ד משמרות (עי' תענית פ"ד א' ורש"י שם).

(י"ב) כה אמר ה' לאדום (עובדיה א') אימת? בימי יהושפט, ומלך אין באדום (ש"א כ"ב מ"ח) במקום שעיר ובמקום אחר נצב מלך (שם) בעיר הגדולה (רומא ז').

ובמדרש מי השלוח זו"ל: וכל הרוב אמת אינו נכשל לעולם, ומעשה אירע בימים ראשונים היה בחור מבני האייתנים, ומנערתו אחר שרירות לבו הלך בתאותו, ויהי היום ותחל רוח ה' לפעמו והלך ונשתמח לפני ר' שמעון בן שטח, וא"ל רבי רבי אנוש כאבי מעקב סביבי, אמרתו אני בלבי לשוב, ויען ויאמר לו בני בני אל תכך, בדבר קל אמצא תרופה למכתך ותעלה למחלתך, אך השמר בני מן הכוזב בכל ענייך ולא תכשל, ונפשך מכל צרה תנצל, ויאמר לו דבר קטן הוא ואקיימנה, ויאמר לו השבעה לי וישבע וילך לאהלו, ויהי היום הלכה לבית המרחץ שכנתו, וגברה עליו תאותו, וגנב כל אשר אתה בביתך כלי כסף וכלי זהב ולא השאיר עוללות, ובצאתו אמר בלבו אם תשוב שמעתי ותצטק על נכסיה ועל מכונגה כי יפקד מה אשיכנה, אם אומר דך אני בלי פשע הריני מכזב ומשקר בחשובתי, ואיה שבועתי, אז השיב כל מה שלקח, והבין חכמת שמעון בן שטח עכ"ל. וכן אמרו ז"ל אלא למ"ד חוקים וסיעתו היכא אשכחן צדיקי דאיקרו שתות דכתיב כי לה' מצויק ארץ וישת עליהם תבל (סנהדרין כ"ו:), ובא ביאורו במדרש מי השלוח זו"ל: א"ר נחמיה בית רמו לישוב ובגין שני מימות נח ואילך, ומכאן שהתנה הקב"ה עם הטבע ורמו לב' קיומים, קיום עוה"ז וקיום עוה"ב, ושניהם במלת בראשית, אם קיום עוה"ז נקנה בששה דברים ב'יאה ר' חיצה א' כילה ש' היה י' שיבה ת' דרמה, אם קיום עוה"ב נקנה בששה דברים ב'נה ר' איה א' מירה ש' מיעה י' שוב ת' למוד, הרי בראשית, ובלתי הששה א' אפשר בעולם, ה"ד כי השתות יתרוסן צדיק מה פעל עכ"ל. ושם בדף ק"א ע"ב כותב: להורות שהעולם קיים במדת אמת ובמדת אמת נברא, כמבואר במדרש מי השלוח על פסוק נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה, מאי אמת לא ישוב, כי לא איש אל ויכזב וכן אדם ויתחם, אלא כשם שמלת אמת לא ישוב ממנה וכל עוה"ב שתעלה במספרו תחזור למקומה כך מפרי בטנך אשית לכסא לך עכ"ל, והוא מבואר ועין בספר שפע מל (רב פעלים 80).

מכילתא: מדרש הלכה על ספר שמות ומיוחס להנא

רבי ישמעאל, שם מכילתא בעיקרו הוא מדה כי תרגום משורה (דהי"ב ג' כ"ט) מכילתא, והושאל למדות התורה שנדרשת בהן, וחז"ל השתמשו בשם הזה למשנה ומסכתא כמו אימור אהרר ליה במכילתא אחריתי (פסחים מ"ח.), הר בר נש דתני חדא מיכלא (ירוש' שביעות סוף פ"י) פ' מסכתא אחת.

רוב החכמים הסכימו כי רבי ישמעאל חבר את המכילתא מפני שיסודה על י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן שלמד ר' ישמעאל, ועוד כללים שלמד מר"ע. למשל הברק הראשון שבמכילתא הדרוש שומע אני וכו' נוסד על מדה ב' כתובים המכחישים זא"ז, ד"א אל משה וכו' מדרתו התיקש, כל הקודם וכו' מדרשו מונח במונח הכתובים, חוץ לכרך מדרתו ק"ו, וי"א נדבר עמו וכו' זה ע"פ דרך ר"ע שדרש לשונות כפולות, לאמר וכו' נוסד על הכלל כל מקום שנאמר לאמר ניתן לדרוש, זה ניסן וכו' מדרתו ב' כתובים המכחישים זא"ז,

מי השלוח: מדרש שנאכד מאתנו, וכנראה יסודו על

נוטריקון וגומטריא, ומביאו ר' יצחק אונקבגירה בספרו איומה כנדגלות (קושטא של"ז ושנית ברלין חס"א) וכותב: ובמדרש מי השלוח זו"ל: אמר ר' עקיבא סבא שמעתי מאבא דאבא דרב יודא חסידא בית במלואו בית יוד תיו האוחיות הראשונות ביה"ת והשניות יו"י והשלישיות דת"ו רמו שאין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה (על מה שאמרו חז"ל מיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה בלבד, ברכות ח'), ובכל מקום שלומדים דתו שם ביתו, וכן אמרו ז"ל (תניגה י"א:), ולא במעשה בראשית בשנים, ובמדרש מי השלוח זו"ל: בראשית א"ר פתחיה ב' והוא רבתי רמו שאין דורשין במעשה בראשית בשנים עכ"ל. וכן אמרו ז"ל ש' שקר ת' אמת, מאי טעמא שקר מקרבן מיליה אמת מרחקן מיליה, שקרא שכיח קושטא לא שכיחא וכו' קושטא קאי שקרא לא קאי (שבת ק"ד).

(ד) רש"י בפ"י ב"ר פ' וישלח ברייתא דמאי טעמא מרות (צ"ל דמ"ט מרות) מפרש חזון עבדיה וכו', ובסדר עולם דר' יוסי מפורש משנפלו אדומיים בימי יהושפט שוב לא העמידו מלך במקום עד היום וכו'.

ונזכרו עוד איזה מכליתות, כמו מכליתא דר"א בן חסמא, מובא בציוני פ' בשלח ב'פ' הנני ממטיר לכם זו"ל: ואמרו במכליתין דר' אלעזר בן חסמא, היום אי אתם מוצאים אבל אתם מוצאים אותו לעולם הבא, וזה יסבול ב' פירושים עכ"ל. גם במכליתא דר' רחומאי, מובא בציוני פרשת נשא זו"ל: ועוד איתא תמן במכליתא דר' רחומאי מ"ט נשיאות כפים ולברך להו ככוונה אלא משום דאית בידים עשר אצבעות הרומזים לעשר ספירות שבהם נחתמו שמים וארץ ואתון עשרה הם כנגד עשרת הדברות שבהם נכללו תרי"ג מצות עכ"ל. והדרשה הזאת לקוחה מספר הבהיר, גם במכליתא דר' חנינא בן אחי ר' יהושע, מובאה בספר הרוקח הלכות ברכות ס' ש"כ זו"ל: ברכו בספרי וכו' ומנין שעונין אמן ומנין שעונין בשכמל"ו ומנין שעונין יש"ר תלמוד לומר הבו גודל לאלהינו, במכליתא דר' חנינא בן אחי ר' יהושע אומר הבו גודל לאלהינו אלו העונין ברוך ה' המבורך וכו' עכ"ל (רב פעלים 88).

המכליתא נדפסה ראשונה בקושטא בשנת רע"ה, ושניה בוויניציא ש"ה—ש"ו, ושלישית עם פירוש זה ינחמנו לר' משה ב"ר שמעון פרנקפורטר ועם תוס' מראה מקומות הפסוקים והמאמרים, אמשטרדם תע"ב. הרביעית עם העתקה רומית מאת הנוצרי אוגוליניו בספרו Thesaurus, ויניציא תק"ד—תקכ"ט, החמישית עם פ' שכות יהודה לר' יהודה נגאר, ליוורנו תקס"א. הששית עם פ' ברורי המדות ומצוי המדות לר' שמואל לנדא מווילנא, ועל הגליין אפת צדק להגר"א ווילנא תר"ד, וההוצאה הזאת משושבת ע"י השממות ותקוני הצנזור. הוצאת המכליתא היותר מתוקנת היא לר' אייזיק הירש ווייס עם פירוש מדות סופרים ומבוא גדול, ויין תרכ"ה. וכן הוצאת המכליתא לר' מאיר איש שלום עם פ' מאיר עין ומבוא גדול, ויין תר"ל. ר' דוד צבי האפמאן הו"ל מכליתא על ס' שמות שהם לקימים מתוך מדרש הגדול כ"י עם הערות קצרות, ספר"מ תרס"ה. ע"ע מכליתא באוצר ישראל.

מכירי: ילקוט המכירי על נביאים וכתובים, וכולל אספת מאמרי הו"ל משני התלמודים ותוספתא ספרא ספרי ומכליתא, פסיקתא דר"כ ותנחומא ומדרש רבות, ומדרשים אחרים, גם ממדרשים שנאבדו ולא נודעו לנו, המלקט הוא ר' מכיר בר אבא מרי בר מכיר בר טודרוס בר מכיר בן הרב ר' יוסף בר אבא מרי זו"ל. זמנו של בעל הילקוט מכירי לא נודע בברור, ומשערין כי חי במאה הי"ב או הי"ג, ובראש כ"י ליידיען על ישעיה נמצא שטר מכירה משנת קע"ה (1415). גם לא נודע משכנו, ובעל שפתי ישנים (ח"א צד 42) כותב: ילקוט המכירי מחובר קודם גזרות ספרד, ונראה מזה כי היה ספרדי וחבר ספרי קודם גרוש 1399. אולם השם מכיר בן אבא מרי מורה מוצאו מפרובינצא בצרפת הדרומית.

בהקדמתו לילקוט ישעיה אומר כי ילקוטו כולל גם על תהלים איוב משלי ירמיה ויהו"קאל ותרי עשר, אך נדפס רק על ישעיה תהלים ומשלי. ר' יהודה זאב כתנא שפירא הרפ"ס ילקוט המכירי על ישעיה מכ"י ליידיען ברלין תרנ"ה. ר"ש באבער הו"ל ילקוט המכירי על תהלים, ברדיטשוב תר"ס (1899), ור"א הלוי גרינהוט הו"ל ילקוט המכירי על משלי

לא מנה בו וכו' כללו כל לכם ניתן לדרוש, ר' אייזיק הירש ווייס מחלק את מדרשי המכליתא לשלשה סוגים: א' מדרשים מונחים במובן הכתוב ומיבם דרושים ביאוריים ופשוטיים, ב' מדרשים נוסדים על כללים אשר היו מוסכמים אצלם בעיקרם, ג' מדרשים אשר יצאו מכח המדות.

הראשון אשר הזכיר את המדרש הזה בשמו מכליתא הוא בעל הלכות גדולות וקראו „מכליתא דואלה שמות“, ובתנחומא פ' בא העתיק מן המכליתא עד סוף פ' בשלח ובפ' יתרו רק מעט, ובראש ההעתיקה כתוב: „ממכליתא דר' ישמעאל“ ואפשר שנתוספו המלים האלה מכותב מאוחר. הרמב"ם בהקדמתו ליד החזקה כתב ור"י פירש מואלה שמות עד סוף התורה והוא הנקרא מכליתא, אבל כוונתו לספרי זוטא שהוא כעין הוספה למכליתא (עי' אגרת בקרת דף ה' ע"א ד"ה ועתה נבוא וכו'), כי כפי שנמצא בידונו הוא רק על ספר שמות מהחדש הזה עד לא תבערו אש וכו'. המכליתא נחלקת לשלשה חלקים כלליים: ראשון פ' בא עד תומה, שני פ' בשלח ויתרו, שלישי פ' משפטים עד סוף הספר, ויש בה ט' מסכתות: א' מסכתא דפסחא כוללת כל פ' בא, ב' מסכתא דויחי, מויהי בשלח עד השורה, ג' מסכתא דשירה, ד' מסכתא דיוסע מן יוסע עד יובא עמלק, ה' מסכתא דויבא עמלק עד בחדש השלישי, ו' מסכתא בחדש השלישי עד סוף הסדר, ז' מסכתא דנויקין כולל פ' משפטים עד ואם כסף תלוה, ח' מסכתא דכספא כולל פ' ואם כסף תלוה עד סוף הסדר, ט' מסכתא דשבתא הולכת עד תום הספר, החלוקה הזאת שוה ממש לחלוקת ספרא. בסוף המכליתא רשום כי סכום הפרשיות שמונים וששים, אך לפי החלוקה שלפנינו מספרן רק שבעים ושמונה כי חשבו ב' פתיחות של כספא ושבתא לפרשיות וחלקו שתי פרשיות בפ' משפטים לשתיים.

הרמב"ן מביא מכליתא דר"ש בן יוחאי בסוף פרשת ויחי זו"ל: וראיתי במכליתא לרשב"י שאמר להם יוסף וכשאתם מעלין אותי קברו אותו בכל מקום שתרעו, מקובל אני שאינו נכנס לקבורת אבותי שאין נכנסין לקבר אבות אלא ג' אבות וג' אמהות, שנאמר שמה קברו את אברהם וגו', ואומר בקברי אשר כריתי לי כי הוא פוסק עכ"ל. ובפרשת יתרו כתב הרמב"ן זו"ל: וזו ברייתא היא ששנויה במכליתא כך, ר' אלעזר בן חנניה בן חזקיה בן גרון אומר זכור את יום השבת לקדשו, תהא זוכרהו מאחד בשבת, שאם יודמן לך חלק יפה תהא מתקנו לשבת, אבל בלשון יחיד היא שנויה ואינה הלכה, שהרי בגמרא אמרו תניא וכו' ובמכליתא אחרת שמאי הזקן אומר זכירה עד שלא תבא שמירה משתבא, ומעשה בשמאי הזקן שלא היה זכרון שבת זו מפיו, לקח חפץ טוב אומר זה לשבת, כלי חרש אומר זה לשבת עכ"ל. ובפרשת משפטים כתב: ושוב מצאתי במכליתא אחרייתא דר' שמעון, אם בעל אשה הוא מה הוא חייב במזונות וכו' עד כאן הברייתא זו עכ"ל, ומובאה ג"כ במסורת קטנה פרשת שמות, זו"ל: במכליתא דרשב"י בג' שמהן פסק מעמא גם בי"בי בר מן משה בגין דקדמאה ובתראה שלים והמשכיל יבין וידום (עי' זוהר נשא דף קל"ה).

ושלישית לעצמה אופיבאך תקס"ב, ורביעית עם אגדת בראשית ווילנא תקס"ב, חמישית ע"י יעלונק בבית המדרש ח"ג, ששית ע"י ר"ח פלעש רב בעיר קאנין, עפ"י כ"י מונכען והוא תרגמה ללשון אשכנזית, שביעית שהיא ההוצאה היותר משוכחת ע"י ר' מאיר איש שלום עם מכוא והערות, וזו תרס"ח.

ברייתא דמלאכת המשכן

[הוצאת ר"מ איש שלום]

רבי אומר עשר תרומות הן: תרומה גדולה ותרומת מעשר חלה ותרומת ביכורים, ותרומת איל נזיר ותרומת לחמי תורה ותרומת חזה ושוק הימין, ותרומת הארץ ותרומת מדין ותרומת שקלים, ותרומת המשכן. — תרומה ותרומת מעשר חלה וביכורים ותרומת איל נזיר ותרומת לחמי תורה ותרומת שלמים לכהנים; תרומת הארץ לכהנים וללוים ולנתינים ולמקדש ולירושלם; תרומת מדין לאלעזר הכהן; תרומת שקלים לאדנים; תרומת המשכן שממנה היו עושין גופו של משכן ושמן המאור וקטרת הסמים ובגדי כהנים ובגדי כהן גדול.

פרק א' המשכן ארכו שלשים אמה ורחבו עשר אמות ונבהו' אמות, ר' יוסי אומר ארכו ל"א אמה. כיצד היה מעמיד את המשכן? היה נותן ארבעים אדני כסף בצפון וארבעים אדני כסף בדרום וששה עשר במערב וארבעה במזרח הרי מאה אדנים, שנאמר מאת אדנים למאת הכתר ככר לאדן (שמות ל"ח כ"ז). כיצד היה מעמיד את הקרשים? היה נותן כ' קרש בצפון ועשרים קרש בדרום ושמונה במערב, אבל במזרח לא היה שם קרש אלא ארבעה עמודי שטים שעליהם היו נותנים את הפרכת, שנאמר ועשית פרכת וגו' ונתת אותה על ארבעה עמודי שטים מצופים זהב וגו' ונתת את הפרכת תחת הקרסים (שם). והיה עושה את האדנים חלולין וחורץ את הקרש מלמטה רביע מכאן ורביע מכאן והחריץ חציו באמצע, ועושה לו שתי יתדות כמין שני חוקין ומכניסן לתוך שני אדנים, שנאמר שני אדנים תחת הקרש האחד לשתי ידותיו (שם). ושני הסינין יוצאין מתוך הקרשים שנים לכל אחד ואחד שמשקיע הזכר בתוך הנקבה שנאמר משולבות אשה אל אחותה (שם) דברי ר' נחמיה, שר' נחמיה אומר אין ת"ל משולבות ומה ת"ל משולבות שעשה להם שלבין כסולם המצרי. היה חורץ את הקרשים מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן ונותנין בתוך טבעות של זהב, כדי שלא יהיו נפרדים זה מזה, שנאמר ויהיו תואמים מלמטה ויחדו יהיו תמים על ראשו אל הטבעת האחת (שם). שאין ת"ל אל הטבעת האחת, ומה תלמוד לומר אל הטבעת האחת מקום שנותנין את הבריה. — אמר ר' נחמיה עובין של קרשים מלמטה אמה אחת ומלמעלה היו כלין והולכין עד כאצבע, שנאמר ויהיו תואמים מלמטה ויחדו יהיו תמים על ראשו, ולהלן הוא אומר ים המלח תמו נכרתו (יהושע ג' ט"ז)

ירושלם תרס"ב מכ"י יחיד שנמצא ביד ר' אלחנן אדלר בלונדון, וחסר בראשו ומתחיל מפרשה י"ח ט"ז מתן אדם ירחיב לו וגו'. ילקוט על תרי עשר נמצא באוצר הספרים של בריטיש מוזיאום קובץ 5704, נכתב בעיר טיבולי בתחומי רומי מאת הסופר יוחנן ב"ד יעקב הרקחי מבני הגרשוני בשנת רע"ד, ונתקן בעד הקרדינאל איג'יוויש די וויטרבא תלמידו של ר' אליהו בחור.

מלאכת המשכן :

מלאכת המשכן, משנה או מדרש על מעשה מלאכת המשכן וכליו, בילקוט בסמנה סתם „מלאכת המשכן“, וכן קורא אותה רש"י עה"ת סתם כך שנינו במלאכת המשכן גובהה של מנורה וכו' (תרומה כ"ה ל"ה), שנינו במלאכת המשכן וכו' (במדבר ט' י"ח). הרכיב"ן קורא אותה ברייתא דמלאכת המשכן וכן קוראין אותה התוספות בכמה מקומות (שבת כ"ב:), והאברבנאל קורא אותה משנת המשכן. לפי רש"י ז"ל נתחברה ברייתא דמלאכת המשכן ע"י התנאים כמו המשנה ואומר בפ' תצוה בפסוק ועשו את האפר וז"ל: אם באתי לפרש מעשה האפור וכו' וכן עשו התנאים ז"ל במלאכת המשכן ובחגיגת הדגלים וכו'. התנאים שנזכרו בברייתא זו הם: אבא שאול, איסי בן יהודה, איסי בן עקיבא, ר' אליעזר, חכמים, ר' יהודה, ר' יהודה בן לקיש, ר' יהושע בן קרחא, ר' יוסי, ר' יוסי בר' יהודה, ר' מאיר, ר' נחמיה, ר' נתן, רבי, ר' שמעון בן יוסי, ר' שמעון בן יוחי, תלמידו של ר' ישמעאל, הברייתא נחלקה לי"ד פרקים: פ"א פתיחה קטנה מאמר רבי במנין התרומות ואח"כ בגודל המשכן והעמדת הקרשים וצורתן, וכמו כן בענין הבריהים גדלן ושימושן, והעמודים והאדנים, פ"ב ביריעות התכלת מעשיהן גדלן ושימושן. פ"ג ביריעות עזים גדלן ושימושן, והמכסאות, פ"ד אריגת הפרכת וחשן ואפור ומסך הפתח, והיכן היתה הפרכת נתונה, וחילוק הכית ומה שניתן מבפנים לפריכת ומה שמבחוץ שהם השלחן והמנורה ומזבח הזהב, ואיך היו נתונים. פ"ה בצורת החצר גדלו ועמודיו ואדניו ויחידותיו, וגודל הקלעים ומסך שער החצר. פ"ו הארון גדלו ועוביו, והלוחות ושברי לוחות וס"ת היאך היו מונחין, ובנסיעת הארון למלחמה. פ"ז עשיית הארון והכרים, והיכן נגנזו. פ"ח השלחן גדלו וסידור לחם הפנים וביזכי לבונה עליו, ומעמד עשרה שלחנות שעשה שלמה, פ"ט במנורה חומרה וצורתה וכליה, פ"י עשייתה של המנורה וקניה כפתוריה ופרחיה וגביעיה, ומעמדה והדלקתה ודישונה, ומעמד עשרה מנורות שעשה שלמה, פ"יא במזבח הקטרת שהוא מזבח הזהב וגדלו, ובמזבח העולה גדלו וצורתו ומעמדו. פ"ב בכיור, ומעמד עשרה כיורים שעשה שלמה, וביום שעשה גדלו וצורתו ומעמד שנים עשר בקר של נחשת שתתיו, פ"ג בפקודת הלויים שהיו משמרין את המשכן בעבודתם, וכינות הדגלים ונסיעתם ע"י הצוצרות. פ"ד בחגיגת ישראל וענין עניי הכיבור שעליהם, ומסיום דביבור השכינה עם משה מהיכן היתה, וע"ע מ"ט מ"ט מ"ט.

ברייתא דמלאכת המשכן נדפסה ראשונה בסוף ספר משפטי שבעות לרה"ג בוינציא שס"ב ושנית בהמבורג תקמ"ב,

היריעה האחת (שם), צא מהן שלשים אמות מן המזרח למערב שנתן לגנו של משכן ועשר אמות למערבו לאחורי המשכן הרי ארבעים.

פרק ג') היה מביא עשתי עשרה יריעות מן הנוצה של עזים, וארכה של כל אחת ואחת שלשים אמה, שנאמר ועשית יריעות עזים לאהל על המשכן עשתי עשרה יריעות תעשה אותם, אורך היריעה האחת שלשים באמה ונו' (שמות כ"ו). והיה מחברן לשתי וילאות אחת של חמש ואחת של שש, שנאמר וחברת את המש היריעות לבד. והיה מחברן בלולאות חמשים, שנאמר ועשית חמשים לולאות על שפת היריעה האחת הקיצונה בחוברת וחמשים לולאות על שפת היריעה החוברת השנית, והיה מחבר הלולאות לחמשים קרסי נחשת, שנאמר ועשית קרסי נחשת חמשים והבאת את הקרסים בלולאות וחברת את האהל והיה אחד. — ארכן של היריעות שלשים אמה, צא מהם עשר אמות לרחבו נשתיירו עשר אמות מצד זה ועשר אמות מצד זה, שהן יורדות ומכסות וקרשים והאדנים. — רחבן של יריעות ארבעים וארבע אמות, שנאמר ורוחב ארבע באמה היריעה האחת מדה אחת לעשתי עשרה יריעות. צא מהן שלשים אמה לאורכו של משכן ועשר אמות לאחורי המשכן הרי ארבעים, נשתיירה שם יריעה אחת שכפלה אל מול פני האהל, שנאמר וכפלת את היריעה הששית אל מול פני האהל. ר' יהודה אומר חציה היה כופל אל מול פני האהל וחציה היה סרוח אחורי המשכן, שנאמר וסרח העודף ביריעות האהל חצי היריעה העודפת תסרח על אחורי המשכן. — היה מביא כלי אחד גדול של עורות אילים מאדמים אורכו שלשים אמה ורוחבו עשר אמות שמלבישו לאהל על המשכן מן המזרח למערב, שנאמר ועשית מכסה לאהל עורות אילים מאדמים ומכסה עורות תחשים מלמעלה, וכמין פספסין עשוי מלמעלה דברי ר' נחמיה, ר' יהודה אומר שני כלים היו התחתון היה של עורות אילים מאדמים והעליון היה של עורות תחשים, שנאמר מכסהו ומכסה התחש אשר עליו מלמעלה (במדבר ד' כ"ה).

פרק ד') היה אורג את הפרוכת עשר אמות על עשר אמות ועושה בה ארבעה תוברין ותולה אותה באונקלאות שעל נבי העמודים ופורסה בשלישית של משכן שיהא ממנו ולפנים עשר אמות וממנו ולחוץ עשרים אמה, שנאמר ונתת את הפרוכת תחת הקרסים (שמות כ"ו). — נמצא בית קדשי הקדשים עשר על עשר ושם היה הארון נתון וצנצנת המן וצלוחית של שמן המשחה ומקלו של אהרן ושקדיה ופרחיה, ושם היה אהרן נכנס ארבע פעמים ביום הכפורים. — מחוץ לפרוכת היו שלחן ומנורה מונחים, אלא שהשלחן בצפון ומנורה בדרום כנגדו, שנאמר ושמת את השלחן מחוץ לפרוכת ואת המנורה נוכח השלחן על צלע המשכן תימנה ונו'. וכשם שהיו מונחים באהל מועד כך היו מונחים בבית

מה להלן כלין והולכין אף כאן כלין והולכין. ר' יודה אומר הקרשים עובין אמה אחת מלמטן ואמה אחת מלמעלן שנאמר ויחדו יהיו תמים על ראשו. — וכל קרש וקרש היו בו שתי טבעות של זהב אחת מלמעלה ואחת מלמטה שבהן היו נותנין את הבריחים. — והבריחים שנים העליונים ושנים התחתונים, של רוח דרום, ארכו של כל אחד ואחד המש עשרה אמה, נמצא השנים ארכן שלשים כנגד עשרים קרשים, והאמצעי ארכו שלשים אמה כנגד עשרים קרשים שמשקיע באמצע הקרשים מן המזרח למערב, שנאמר והבריה התיכון בתוך הקרשים מבריה מן הקצה אל הקצה (שמות כ"ו). כשם שהיה עושה לקרשים שבדרום כך היה עושה לקרשים שבצפון, אבל במערב אינו כן אלא ארכו של אחד מן העליונים והתחתונים שש אמות כנגד ארבעה קרשים והאמצעי שתיים עשרה כנגד שמונה קרשים. — והקרשים והבריחים והעמודים והאדנים מקום עוביין של קרשים מצופין זהב, שנאמר ואת הקרשים תצפה זהב ונו', ואת טבעותיהם תעשה זהב בתים לבריחים וצפית את הבריחים זהב (שם) שאין ת"ל בתים לבריחים ומה ת"ל בתים לבריחים מקום שהבריה נכנס. — וצפית את הבריחים זהב, כיצד היה עושה? היה מביא שתי פיפיות של זהב, ארכה של כל אחת ואחת אמה ומחצה ונותן בחללו של קרש מקום שנותנין את הבריחים.

פרק ב') כיצד היו מקריין את המשכן? היה מביא עשר יריעות של תכלת ושל ארגמן ושל תולעת שני ושל שש משור, שנאמר ואת המשכן תעשה עשר יריעות שש משור ותכלת וארגמן ותולעת שני (שמות כ"ו). — חוטן כפול שלשים ושנים דברי ר' נחמיה, שר' נחמיה אומר חוט אחד כפול לשנים שזור לארבעה משור לשמונה, נמצא חוטן כפול שלשים ושנים, והכמים אומרים חוט אחד כפול לשנים שזור לשלשה משור לששה, נמצא חוטן כפול לעשרים וארבעה. — היה מחברן לשתי וילאות אחת של חמש ואחת של חמש, שנאמר חמש היריעות תהיין חוברות אשה אל אחותה וחמש יריעות חוברות אשה אל אחותה (שם), והיה מחברן בלולאות תכלת שנאמר ועשית לולאות תכלת על שפת היריעה האחת מקצה בחוברת וכן תעשה בשפת היריעה הקיצונה במחברת השנית (שם). והיה מחברן לחמשים קרסי זהב שנאמר ועשית חמשים קרסי זהב וחברת את היריעות אשה אל אחותה בקרסים והיה המשכן אחד (שם), והקרסים היו נראין במשכן ככוכבים ברקיע. — ארכן של יריעות עשרים ושמונה אמה, שנאמר אורך היריעה האחת שמונה ועשרים באמה (שם). צא מהן עשר אמות לרוחבו של משכן נשתיירו שם תשע אמות מצד זה ותשע אמות מצד זה שהן יורדות ומכסות את הקרשים עד שמגיעות לאדנים, הא למדת שהאדנים גבהן אמה. ורחבן של יריעות ארבעים אמה, שנאמר ורוחב ארבע באמה

עולמים, אלא שאהל מועד ארכו שלשים אמה ורחבו עשר אמות ובית עולמים ארכו ששים אמה ורחבו עשרים אמה, הא למדת שאהל מועד רביע של בית עולמים.—וכשם שהיה אורג את הפרכת כך היה אורג את האפוד ואת החושן, אלא שבאלו היה חוט אחד יותר של זהב, שנאמר וירקעו את פחי הזהב וקציץ פחילים (שם ל"ט ג').—כשם שהיה אורג את פרוכת המסך כך היה אורג את מסך הפתח, אלא שהפרוכת מעשה חושב, שנאמר ועשית פרוכת תכלת וארגמן וגו' מעשה חושב (שם כ"ו), והמסך מעשה רוקם, שנאמר ועשית מסך לפתח האהל תכלת וארגמן וגו' מעשה רוקם (שם) דברי ר' נחמיה, שהיה ר' נחמיה אומר כל מקום שנאמר מעשה חושב שני פרצופין, מעשה רוקם אינו אלא פרצוף אחד בלבד.—וקני המנורה היו מכוונים כנגד רחבו של שלחן, ומזבח הזהב היה נתון בתוך הבית וחולק את הבית מחציו לפניו, ומכוון היה כנגד הארון, שנאמר ונתתה אותו לפני הפרוכת אשר על ארון העדות לפני הכפורת וגו' (שם ל' ו').—מן הקרשים שבדרום עד קני המנורה שתי אמות ומחצה, ומקני המנורה עד השלחן חמש אמות, ומן השלחן ועד הקרשים שבצפון שתי אמות ומחצה, הא למדת שרחבו עשר אמות.—מן הקרשים שבמערב עד הפרוכת עשר אמות, מן הפרוכת עד השלחן חמש אמות, מן השלחן עד מזבח הזהב חמש אמות, ממזבח הזהב עד העמודים שבמזרח עשר אמות, הא למדת שארכו שלשים אמה.

פרק ה' חצר היה ארבע מאה אמה ורחבה חמשים אמה, שנאמר ועשית את חצר המשכן לפאת נגב תימנה וגו' מאה באמה (שמות כ"ז ט') וכן לפאת צפון מאה אמה, שנאמר וכן לפאת צפון באורך קלעים מאה אורך, ולמערב חמשים אמה, שנאמר לפאת ים קלעים חמשים אמה, ולמזרח חמשים אמה, שנאמר לפאת קדמה מזרחה חמשים אמה, צא מהן חמש עשרה אמה קלעים, שנאמר וחמש עשרים אמה לכתף וגו' ולכתף השנית מזה ומזה (שם ל"ח ט').—מן הקלעים שבדרום עד האהל עשרים אמה והאהל עשר אמות ומן האהל עד הקלעים שבצפון עשרים אמה, הא למדת שרחבה חמשים אמה, מן הקלעים שבמערב עד האהל עשרים אמה והאהל שלשים אמה ומן האהל ועד הקלעים שבמזרח חמשים אמה, שנאמר אורך החצר מאה באמה ורוחב חמשים בחמשים (שם כ"ו י"ח). רבי יוסי אומר אין תלמוד לומר חמשים בחמשים ומה ת"ל חמשים בחמשים זה לפני האהל, הא למדת שארכה מאה אמה ורחבה חמשים אמה, אבל אין אתה יודע כמה רחבה של קלע עד שתדע בגובהה של חצר, כשהוא אומר וקומה חמש אמות, מה קומה חמש אמות אף רוחב חמש אמות.—כיצד היה מעמיד את החצר? היה נותן עשרים ארנים של נחשת בצפון ועשרים בדרום ועמוד תוך כל אחד ואחד, וקונטיסין היו שם, וטבעת קבועה באמצעיתן, והיה נותן את הקונטיסין

במיתרים ובעמודים, והקונטיסין ארכו של כל אחד ואחד ששה טפחים ורחבו שלשה, ותולה את הטבעת בתוך האנקלי שבעמוד וכורך בה את הקלע, כמין קלע זה של ספינה, נמצא הקלע יוצא מן העמוד שתי אמות ומחצה מצד זה ושתי אמות ומחצה מצד זה, וכן לעמוד השני. הא למדת שבין עמוד לעמוד חמש אמות. היה מחבר את הקונטיסין במיתרים ובעמודים ומחברן בתוך יתדות של נחשת.—וכשם שהיו יתדות למשכן כך היו יתדות לחצר, שנאמר לכל כלי המשכן בכל עבודתו וכל יתדותיו וכל יתדות החצר סביב נחשת (שמות כ"ז י"ט).—אבל אי אתה יודע כמה מן הקלעים לפתח של חצר, כשהוא אומר ואת קלעי החצר ואת מסך פתח שער החצר אשר על המשכן ועל המזבח סביב (במדבר ב' כ"ו) מה מן המשכן ולמזבח עשר אמות כך מן הקלעים ועד פתחה של חצר עשר אמות.—אבל אי אתה יודע כמה גובה פתחו של חצר, כשהוא אומר ומסך שער החצר וגו' ועשרים אמה אורך וקומה ברוחב חמש אמות וגו' (שמות ל"ח י"ח) שאין תלמוד לומר חמש אמות, ומה ת"ל חמש אמות, ללמדך שארכו עשרים אמה ורחבו חמש אמות.—ברוחב פתחו של אהל כך פתחו של היכל, כפתחו של חצר כך פתחו של אולם, כגובה פתחו של היכל כך רוחב פתחו של אולם.—מכאן היה ר' יוסי ב"ר יהודה אומר בקרף בית סאתים שהוא כחצר המשכן ומטלמלין בתוכו בשבת.

פרק ו' ארון שעשה משה במדבר ארכו שתי

ולוים המבינים לכל ישראל הקדושים לה' תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה שלמה בן דוד מלך ישראל אין לכם משא בכתף (דהי"ב ל"ה ג'), אמר להם לא יגלה עמכם לבבל שתעלו אותו בכתף. ר' אלעזר אומר לבבל ירד שנאמר לא יותר דבר אמר ה' (מ"ב כ' י"ז, ישעיה ל"ט ו') אין דבר אלא דברות שבו.—הדלתות לא ננעלו מפני הכדים היוצאים בפתח והפוכות היתה פרוסה בפני הפתח.—בית קדשי הקדשים שעשה שלמה היו לו כותל פתח ודלתות, שנאמר ויעש דלתות להיכל ולדביר, אבל בנין האחרון לא היה לו כותל אלא שני פסין היו לו וארכו של כל אחד ואחד אמה ומחצה, ושתי פרוכות של זהב היו פרוכות עליהן מלמעלה והיה נקרא מקום אמה טרקסין (8).

פרק ה' שלחן שעשה משה במדבר ארכו שתי אמות ורחבו אמה וקומתו אמה ומחצה, שנאמר ועשית שלחן עצי שטים אמתיים ארכו ואמה רחבו ואמה וחצי קומתו (שמות כ"ה כ"ג).—ר' יהודה אומר באמה של חמשה טפחים, מכאן אמרו שלחן ארכו עשרה ורחבו חמשה, ולחם הפנים ארכו עשרה ורחבו חמשה, נתן ארכו של לחם כנגד רחבו של שלחן קופל טפחיים ומחצה מכאן וטפחיים ומחצה מכאן, נמצא ארכו ממלא רחבו של שלחן. ר' מאיר אומר ארכו של שלחן שנים עשר טפחים ורחבו ששה טפחים, ולחם הפנים ארכו עשרה ורחבו חמשה קופל טפחיים מכאן וטפחיים מנשבת בהם, אבא שאול אומר שם היו נותנין שני בויכי לבונה של לחם הפנים, אמרו לו והלא כבר נאמר ונתת על המערכת לבונה זכה (ויקרא כ"ד ז'), אמר להם והלא כבר נאמר ועליו מטה מנשה (במדבר ב' כ'). (4).—אע"פ שעשה שלמה עשרה שלחנות וכולן היו כשרין לעבודה, שנאמר ויעש שלחנות עשרה וינח בהיכל חמשה מימין וחמשה משמאל (דהי"ב ד' ח'). אם תאמר חמשה מן הדרום וחמשה מן הצפון, הלא שלחן מן הדרום פסול, אלא מה ת"ל חמשה מימין וחמשה משמאל? חמשה מימין שלחן של משה וחמשה משמאל שלחן של משה. אע"פ כן לא היה מסדר אלא בשל משה בלבד, שנאמר ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים (מ"א ז' מ"ח). רבי יוסי ב"ר יהודה אומר על כולן היה מסדר, שנאמר ואת השלחנות ועליהם לחם הפנים (דהי"ב ד' י"ט).

פרק ט' מנורה שעשה משה במדבר היתה באה משל זהב וטעונה מקשה וטעונה גביעים כפתורים ופרחים, שנאמר ועשית מנורת זהב טהור מקשה תיעשה המנורה ירכה וקנה גביעה כפתוריה ופרחיה ממנה יהיו (שמות כ"ה ל"א), שומע אני יעשה אברים אברים

ואת כלי הזהב אשר השבותם לו אשם תשימו בארון מצדו (ש"א ה' ח').—ר' יהודה בן לקיש אומר שני ארונות היו, אחד שהיה יושב במחנה ואחד שהיה יוצא עמם במלחמה והיו בו שברי לוחות, שנאמר וארון ברית ה' נוסע (במדבר י" ל"ג), וזה שהיה עמהם במחנה היה בו ספר תורה, הה"ד וארון ברית ה' ומשה לא משו מתוך המחנה (שם י"ד מ"ד). וכן הוא אומר בשאול, ויאמר שאול אל אחיה הגישה ארון האלהים (ש"א י"ד י"ח), וכן באורייה הוא אומר, הארון וישראל ויהודה יושבים בסכות (ש"ב י"א י"א), אבל ארון הברית לא יצא במלחמה אלא פעם אחת, שנאמר וישלח העם שילה וישאו משם את ארון ברית ה' צבאות (ש"א ד' ד'). ר' יהודה אומר לא היה בארון אלא לוחות הברית בלבד (2), שנאמר אין בארון רק שני לוחות האבנים (מ"א ח' ט').

פרק ז' כיצד עשה בצלאל את הארון? עשאו שלש חיבות שתיים של זהב ואחת של עץ, נתן של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ וחפה שפתיו העליונות בזהב, שנאמר וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו (שמות כ"ה י"א), ומה תלמוד לומר תצפנו, מלמד שחופה שפתיו העליונות זהב.—כפורת של זהב נתונה עליו מלמעלה, שנאמר ונתת את הכפורת על הארון (שם). וארבע טבעות זהב היו קבועות בו, שתיים בצפונה ושתיים בדרומו שבהם היו נותנים את הכדים, ולא היו זזים משם לעולם שנאמר בטבעות הארון יהיו הכדים לא יסורו ממנו (שם).—אע"פ שעשה שלמה תבנית כל הכלים תבנית הארון לא עשה (2) שנאמר ויבואו כל זקני ישראל וישאו הכהנים את הארון (מ"א ח' ג').—הארון היה נתון בתוך הבית ויחלק את הבית עשר אמות מכאן ועשר אמות מכאן, ושני כרובים של זהב היו עומדים על דגליהן בארץ, מכותל לכרוב חמש אמות ומכרוב לארון חמש אמות.—מינין אתה אומר שבין שהכניסו הכהנים את הארון האריכו הכדים והגיעו לפרוכת ונגעו בפתח? שנאמר ויאריכו הכדים ויראו ראשי הכדים מן הקדש על פני הדביר ולא יראו החוצה (מ"ב ח' ח'), לפיכך לא ננעלו דלתי בית קדשי הקדשים מעולם, ולא יראו החוצה (שם) אי אפשר לומר שלא יראו שכבר נאמר ויראו, ואי אפשר לומר ויראו שכבר נאמר ולא יראו, הא כיצד? היו בולטים בפרוכת ונראים בהיכל כשני דרי אשה, ומנין שהאריכו מבפנים? שנאמר ולא יראו החוצה, למדנו שהאריכו מבפנים, ומנין שהאריכו מבחוץ? שנאמר ויראו ראשי הכדים. ומנין אתה אומר שכשם שנמתחו הכדים כך נמתחו כנפי הכרובים וכסו את הארון וחפזו את הבית מלמעלה? שנאמר ויסכו הכרובים על הארון ועל בדיו מלמעלה (שם).—והיכן היה הארון גנוז? ר' יהודה בן לקיש אומר במקומו בבית קדשי הקדשים, שנאמר ויהיו שם עד היום הזה (שם), וחכמים אומרים בלשכת דיר העצים, רבי אומר יאשיהו גנוז, שנאמר ויאמר

(1) לדעתו היה ס"ת מונח בארון שני ששם שברי הלוחות, (2) רק השתמש בארון שעשה משה, (3) עי' ב"ב ג', (4) ר"ל כי הוראת על אינו עליו ממש אלא בצדו,

וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנה אילך ואילך, נשתיירו שם שלשה טפחים שבהם גביעה כפתוריה ופרחיה, שנאמר שלשה גביעים משוקדים בקנה האחד כפתור ופרח וגו' (שמות כ"ה ל"ג), נמצאו גביעים עשרים ושנים וכפתורים אחד עשר ופרחיה תשעה. גביעים למה הן דומים? לנסות אלכסנדריה, כפתוריה למה הן דומים? לתפוח הברתיים, פרחים למה הן דומים? לפרחי העמודים (ט). נמצאת אתה למד שיש קשוי ושבח כנגד כל הכלים כולן, ומנין שהראה המקום למשה בלים עשיון ומנורה עשויה? שנאמר וראה ועשה כתבניתם (שם).—אע"פ שעשה שלמה עשר מנורות וכולן היו כשרות לעבודה, שנאמר ויעש את מנורות הזהב עשר כמשפטן ויתן בהיכל חמש מימין וחמש משמאל (דהי"ב ד' ז). אם תאמר חמש מן הדרום וחמש מן הצפון והלא מנורה בצפון פסולה, ומה ת"ל חמש מימין וחמש משמאל, חמש מימין מנורה של משה וחמש משמאל מנורה של משה, אע"פ כן לא היה מבטור אלא בשל משה בלבד, שנאמר מנורת הזהב ונרותיה לבער בערב בערב (שם י"ג י"א), רבי יוסי בר' יהודה אומר על כולן היה מבעיר, שנאמר ואת המנורות ונרותיהם לבערם כמשפט לפני הדביר זהב סגור והפרח והנרות והמלקחים זהב היא מכלות זהב (שם ד') בילו זהב ושל משה. מערביים ומזרחיים היו דולקין כנגד נר האמצעי, שנאמר אל מול פני המנורה יאירו (במדבר ח' ב'). מכאן היה ר' נתן אומר האמצעי הוא המכובד. שבעת הנרות (שם) שיהא דליקן שוה ונרותיהן שוות והן דומין זו לזו.—ביצד מדרשנו? מעבירן מעל גבי המנורה ומניחן באהל ומקנחן בספוג, נמצאו כמה כהנים עסוקין בנר אחד דברי ר' יוסי, והכמים אומרים לא היה מזיון ממקומן אלא על גבי מנורה מדרשנו, שנאמר על המנורה הטהורה יערך את הנרות (ויקרא כ"ד ד').

פרק י"א) מזבח הקטרת ארכו אמה ורחבו אמה ונבהו שתי אמות, שנאמר ועשית מזבח מקטר קטרת עצי שטים תעשה אותו ארכו אמה ורחבו רבוע יהיה ואמתים קומתו ממנו קרנותיו (שמות ל'), וכולו היה מצופה בזהב, שנאמר וצפית אותו זהב. שלשה שמות יש לו למזבח זה: מזבח הקטרת מזבח הזהב מזבח הפנימי.—מזבח העולה ארכו חמש אמות ורחבו חמש אמות ונבהו שלש אמות, שנאמר ויעש את מזבח העולה עצי שטים חמש אמות ארכו וחמש אמות רחבו רבוע ושלש אמות קומתו (שם ל"ח א') דברי ר' מאיר, אמר לו ר' יוסי ממשמע שנאמר חמש על חמש איני יודע שהוא רבוע? מה ת"ל רבוע? אלא מופנה להקיש לדון הימנו גזרה שוה, נאמר כאן רבוע, ונאמר להלן רבוע (שם ל' ב') מה רבוע האמור להלן נבהו שנים

וידיקים לה? ת"ל ממנה יהיו, מנין לרבות נרותיה? ת"ל תיעשה, יכול שאני מרבה גביעים כפתורים ופרחים? ת"ל אותה (שם), ומה ראית לרבות נרותיה ולהוציא גביעים כפתורים ופרחים? אחר שריבה הכתוב ומיעט, מרבה אני את נרותיה שנעשים עמה ומוציא אני גביעה כפתוריה ופרחיה שאין נעשים עמה. מנין לרבות מלקחיה ומחתותיה? ת"ל תיעשה, יכול שאני מרבה את הצבתים ואת המלקטאות? ת"ל אותה, ומה ראית לרבות מלקחיה ומחתותיה ולהוציא את הצבתים ואת המלקטאות? אחר שריבה הכתוב ומיעט, מרבה אני מלקחיה ומחתותיה שמשמשין עמה ומוציא אני את הצבתים ואת המלקטאות שאינן משמשין עמה.—כשהיא באה של זהב טעונה מקשה, כשהיא באה של זהב אינה טעונה מקשה; כשהיא באה של זהב טעונה גביעים כפתורים ופרחים, כשהיא באה של זהב אינה טעונה גביעים כפתורים ופרחים; כשהיא באה של זהב היא טעונה ככר, כשהיא באה של זהב אינה טעונה ככר.—ר' יהושע בן קרחה אומר אותה מכבר ואין נרותיה ומלקחיה ומחתותיה מכבר, שנאמר ככר זהב טהור יעשה אותה (שמות כ"ה ל"ט), ומה אני מקיים את כל הכלים האלה (שם) שיהיו כליה זהב טהור, אבל חצוצרות שעשה משה במדבר לא היו באות אלא משל כסף, שנאמר עשה לך שתי חצוצרות כסף (במדבר ו' ב').

פרק י"ב) ביצד עשה בצלאל את המנורה? עשאה כמין עשת או כמין קורה, ועשה מיריכה ולמטה גביעים כפתורים ופרחים, ומשך הימנה שני קנים אחד אילך ואחד אילך, ומשך הימנה שני קנים אחרים אחד אילך ואחד אילך, ומשך הימנה עוד שני קנים אילך ואילך, שנאמר ויששה קנים יוצאים מצדיה וגו' (שמות כ"ה ל"ב), אבל לא למדנו לגביעים אם הם משוקדים או כפתוריה ופרחיה, שנאמר ובמנורה ארבעה גביעים משוקדים כפתוריה ופרחיה (שם), איסי בן יהודה אומר חמשה דברים בתורה אין להם הכרעה (ט), אלו הן: שאת, ארור, מחר, משוקדים, וקם, הלא אם תיטיב שאת או שאת ואם לא תיטיב (בראשית ד' י'), ארור אפם כי עז או כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור ארור (שם מ"ט ו'), מחר אנכי נצב או וצא הלחם בעמלק מחר (שמות י"ז ט'), משוקדים כפתוריה ופרחיה או ארבעה גביעים משוקדים, וקם העם הזה או הנך שוכב עם אבותיך וקם (דברים ל"א ט"ז), אלו חמשה דברים בתורה שאין להם הכרעה.—איסי בן עקביא אומר מעשה והיתה יתירה דינר של זהב והכניסוה לכור שמונים פעמים.—גופה של מנורה שמונה עשר טפחים, הרגלים והפרח שלשה טפחים, וטפחיים חלק וטפח שבו גביע כפתור ופרח, וטפחיים חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנה אחד אילך ואחד אילך, וטפחיים חלק וטפח אחד אילך ואחד אילך, וטפחיים חלק

(ט) שספק הוא אם המלה שייכת למלה שלפניה או

שלאחריה, (ט) עי' מנחות ס"ג ע"א.

ברחבו אף רבוע האמור כאן גבהו שנים ברחבו, א"ל ר' מאיר אם כדברך נמצא מזבח גבוה מן הקלעים, אמר לו ר' יוסי והלא כבר נאמר ואת קלעי החצר ואת מסך פתח שער החצר אשר על המשכן ועל המזבח סביב (במדבר ד' כ"ו) מה משכן עשר אמות אף מזבח עשר אמות (ז).—חוט של סיקרא היה חוגרו באמצע להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים, מחוט הסיקרא ולמטה חמש אמות, אמה יסוד ושלוש אמות כרכוב ואמה סובב, ושם היו נותנים דמים הניתנין למטה. מחוט הסיקרא ולמעלה חמש אמות, אמה קרנות ושלוש אמות כרכוב ואמה כלה עורב, ושם היו נותנין דמים הניתנין למעלה. ודמים הניתנין מחוט הסיקרא ולמטה אם נתנם מחוט הסיקרא ולמעלה פסולים, ודמים הניתנין למעלה מחוט הסיקרא אם נתנן מחוט הסיקרא ולמטה פסולים.—מזבח שעשה משה במדבר גבהו עשר אמות, ושעשה שלמה גבהו עשר אמות, ושעשו בני הגולה גבהו עשר אמות. ואף לעתיד לבא יהיה גבוה עשר אמות.—מזבח העולה היה נתון באמצע העזרה, כבש לדרומו, כיור למערבו, בית המטבחים לצפונו, וכל ישראל למזרחו, שנאמר ויקרבו כל העדה לפני ה' (ויקרא ט' ה').—שלושה שמות יש למזבח זה: מזבח העולה, מזבח הנחשת, מזבח החיצון. פרק י"ב) משה עשה כיור אחד, שנאמר ועשית כיור נחשת (שמות ל' י"ח), שלמה עשה עשרה כיורים, שנאמר ויעש כיורים עשרה ויתן חמשה מימין וחמשה משמאל לרחצה בהם (דהי"ב ד' ו'), מה ת"ל חמשה מימין וחמשה משמאל כיור משה (ז).—שלמה הוסיף שעשה את הים, שנאמר ויעש את הים מוצק עשר באמה משפתו עד שפתו עגול סביב וחמש באמה קומתו וקו שלשים באמה יסב אותו סביב וגו' ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן אלפים בת יכל (מ"א ז' כ"ג) אי אפשר לומר אלפים שכבר נאמר שלשת אלפים (דהי"ב ד' ה'). ואי אפשר לומר שלשת אלפים שכבר נאמר אלפים, הא כיצד? אלפים בלח שהם שלשת אלפים ביבש. אבל אי אתה יודע כמה היא הבת, שנאמר האיפה והבת תוכן אחד (יחזקאל מ"ה י"א), ואומר עשרת הבתים חומר (שם), תנם עשרת בתים לכל כור וכור הרי מאתיים כור, צא מהם חמשים כור תנם חמשים על חמשים הרי מאה וחמשים מקוה טהרה, שכל מקוה ומקוה ארבעים סאה. ומנין שמחזיק מאה וחמשים מקוה טהרה? אם תאמר כולו עגול אינו מחזיק, אם תאמר כולו מרובע מחזיק הוא יתר על כן, אלא שלש אמות התחתונות היו מרובעות, תנם עשר על עשר הרי מאה אמה, תנם מאה על מאה

פי"ג) כיצד היו הלויים משמרין במשכן? בני קהת היו משמרין בדרום, שנאמר משפחת בני קהת יחנו על ירך המשכן תימנה (במדבר ג' כ"ט), והם היו ממונים על הארון, שנאמר ומשמרתם הארון והשלחן והמנורה והמזבחות וכלי הקדש אשר ישרתו בהם והמסך וכל עבודתו (שם), חוצה להן שלשה שבטים ראובן שמעון וגד.—בני נרשון היו משמרים במערב, שנאמר משפחות הגרשוני אחרי המשכן יחנו ימה (שם), והם היו ממונים על כל כלי המשכן, שנאמר ונשאו את יריעות המשכן ואת אהל מועד וגו', חוצה להן שלשה שבטים אפרים ומנשה ובנימין.—בני מררי היו משמרין בצפון שנאמר ונשיא בית אב למשפחת מררי צוריאל בן אביחיל על ירך המשכן יחנו צפונה (שם), והם היו ממונים על הקרסים ועל הקרשים והבריחים והעמודים ועל אדני המשכן, שנאמר ופקדת משמרת בני מררי קרשי המשכן ובריחיו ועמודיו ואדניו וגו', חוצה להן שלשה שבטים דן אשר ונפתלי.—למזרח משה אהרן ובניו, שנאמר והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה וגו'. וחוצה להן שלשה שבטים יהודה יששכר וזבולון.—כל מחנה ישראל היה שנים עשר מיל על שנים עשר מיל, דגלו של יהודה ארבעה מילין, ומחנה לוייה ומחנה שכינה ארבעה מילין, ודגלו של ראובן ארבעה מילין, דגלו של אפרים ארבעה מילין, ומחנה לוייה ומחנה שכינה ארבעה מילין, ודגלו של דן ארבעה מילין, נמצאו ארבעה זוויות של משכן ארבעה מחנות שמשמשין לכל הצדדים, שנאמר ונסע אהל מועד מחנה הלויים בתוך המחנות כאשר יחנו כן יסעו איש על ידו לרגליהם (שם ב' י"ז).—כיון שהיו ישראל נוסעין היה עומד עמוד הענן מקופל ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה, תקעו והריעו ותקעו

ברחבו אף רבוע האמור כאן גבהו שנים ברחבו, א"ל ר' מאיר אם כדברך נמצא מזבח גבוה מן הקלעים, אמר לו ר' יוסי והלא כבר נאמר ואת קלעי החצר ואת מסך פתח שער החצר אשר על המשכן ועל המזבח סביב (במדבר ד' כ"ו) מה משכן עשר אמות אף מזבח עשר אמות (ז).—חוט של סיקרא היה חוגרו באמצע להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים, מחוט הסיקרא ולמטה חמש אמות, אמה יסוד ושלוש אמות כרכוב ואמה סובב, ושם היו נותנים דמים הניתנין למטה. מחוט הסיקרא ולמעלה חמש אמות, אמה קרנות ושלוש אמות כרכוב ואמה כלה עורב, ושם היו נותנין דמים הניתנין למעלה. ודמים הניתנין מחוט הסיקרא ולמטה אם נתנם מחוט הסיקרא ולמעלה פסולים, ודמים הניתנין למעלה מחוט הסיקרא אם נתנן מחוט הסיקרא ולמטה פסולים.—מזבח שעשה משה במדבר גבהו עשר אמות, ושעשה שלמה גבהו עשר אמות, ושעשו בני הגולה גבהו עשר אמות. ואף לעתיד לבא יהיה גבוה עשר אמות.—מזבח העולה היה נתון באמצע העזרה, כבש לדרומו, כיור למערבו, בית המטבחים לצפונו, וכל ישראל למזרחו, שנאמר ויקרבו כל העדה לפני ה' (ויקרא ט' ה').—שלושה שמות יש למזבח זה: מזבח העולה, מזבח הנחשת, מזבח החיצון. פרק י"ב) משה עשה כיור אחד, שנאמר ועשית כיור נחשת (שמות ל' י"ח), שלמה עשה עשרה כיורים, שנאמר ויעש כיורים עשרה ויתן חמשה מימין וחמשה משמאל לרחצה בהם (דהי"ב ד' ו'), מה ת"ל חמשה מימין וחמשה משמאל כיור משה (ז).—שלמה הוסיף שעשה את הים, שנאמר ויעש את הים מוצק עשר באמה משפתו עד שפתו עגול סביב וחמש באמה קומתו וקו שלשים באמה יסב אותו סביב וגו' ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן אלפים בת יכל (מ"א ז' כ"ג) אי אפשר לומר אלפים שכבר נאמר שלשת אלפים (דהי"ב ד' ה'). ואי אפשר לומר שלשת אלפים שכבר נאמר אלפים, הא כיצד? אלפים בלח שהם שלשת אלפים ביבש. אבל אי אתה יודע כמה היא הבת, שנאמר האיפה והבת תוכן אחד (יחזקאל מ"ה י"א), ואומר עשרת הבתים חומר (שם), תנם עשרת בתים לכל כור וכור הרי מאתיים כור, צא מהם חמשים כור תנם חמשים על חמשים הרי מאה וחמשים מקוה טהרה, שכל מקוה ומקוה ארבעים סאה. ומנין שמחזיק מאה וחמשים מקוה טהרה? אם תאמר כולו עגול אינו מחזיק, אם תאמר כולו מרובע מחזיק הוא יתר על כן, אלא שלש אמות התחתונות היו מרובעות, תנם עשר על עשר הרי מאה אמה, תנם מאה על מאה

(ז) ולפי דבריו היה גבהו עשר אמות אך הכרכוב היה שלש אמות קומתו כמבואר בסמוך. (ח) ולא מימין ומשמאל מדרום ומצפון כדלעיל.

לעתיד לבא כן, שנאמר קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח (ישעיה ס' א'), ואומר לא יהיה לך עוד השמש לאור יומם ולננה הירח לא יאיר לך והיה לך ה' לאור עולם (שם), ואומר לא יבוא עוד שמשך וירחך לא יאסף כי ה' יהיה לך לאור עולם ושלמו ימי אבלך (שם).—מהיכן היתה שכונה מדברת עם משה? ר' נתן אומר מעם מזבח הקטרת, שנאמר ונתתה אותו לפני הפרוכת אשר על ארון העדות לפני הכפורת אשר על העדות אשר אועד לך שמה (שמות ל' ו'). רבי שמעון בן יוחאי אומר מאצל מזבח הקטרת, שנאמר ושחקת ממנה הדק ונתתה ממנה לפני העדות באהל מועד אשר אועד לך שמה (שם). תלמידו של רבי ישמעאל אומר מאצל מזבח העולה, שנאמר עולת תמיד לדורותיכם פתח אוהל מועד לפני ה' אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם (שם כ"ט מ"ב).

סליק

מנין : מדרש מנין, ונקרא כן מפני שרוב מאמריו מתחילין במלת "מנין", והם לקטנים ממדרשי חז"ל ואיזה דינים, המדרש הזה העתיק ווערטהיימר מספר לקוטי מדרשים כ"י הנכתב בארץ תימן, והוא נתן לו השם הזה והדפיסו בספרו אוצר מדרשים כ"י, ירושלם תרע"ג.

מדרש מנין

[אוצר מדרשים כ"י]

א' מנין שכל הברכות הולכות אחר חתימתן שנאמר ואברכהו גם ברוך יהיה (בראשית כ"ג ל"ג). ב' מנין שבשביל שהציל יהודה את יוסף זכה לכתר מלכות שנאמר לא יסור שבט מיהודה (בראשית מ"ט) אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל במקל, ומחוקק מבין רגליו (שם) אלו בני בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים. דבר אחר בשביל שהודה יהודה והציל שלש נפשות מן המיתה זכה וניצל דוד מבני בניו משלשה אויבים ואלו הן שאול וגלית הפלשתי ואכיש. ג' מנין שישאל נמשלו באש שנאמר וחיה בית יעקב אש (עובדיה א'), ונמשלה התורה באש שנאמר מימינו אש דת למו (דברים ל"ג), והקב"ה הוא אש שנאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה (שם ד'), וניהם הוא אש שנאמר והנה תנור עשן ולפיד אש (בראשית ט"ו). ד' מנין שלא יפסיק בין ברכה ובין דבר שמברכין עליו שנאמר כי תמצא איש לא תברכנו וכי יברכך איש לא תעננו (מ"ב ד' כ"ט). ה' מנין שלא יתפלל במקום הטנופת שנאמר והיה מחניך קדוש (דברים כ"ג ט"ו). ו' מנין שהאבל פטור מקריאת שמע שנאמר ויקם אברהם מעל פני מתו (בראשית כ"ג) מלמד שהשכים בזמן ק"ש. (1). ז' מנין שחתן שנשא בתולה פטור

ונסע דגל יהודה תחלה, שנאמר ונסע דגל מחנה בני יהודה בראשונה לצבאותם (שם י' י"ד). מיד נכנסו אהרן ובניו ופרקו את הפרוכת וכסו בה את הארון, שנאמר ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה והורידו את פרכת המסך וכסו בה את ארון העדות, תקעו והריעו ותקעו ונסע דגל מחנה ראובן, מיד נכנסו בני גרשון ובני מררי ופרקו את המשכן וטענו אותו בעגלה והעמידו את המשכן עד בא בני קהת, שנאמר ונסעו הקהתים נושאי המקדש והקימו את המשכן עד בואם (שם), ותקעו והריעו ותקעו ונסע דגלו של אפרים, נכנסו קהת ופרקו את הקדש וטענו אותו בכתף, שנאמר וכלה אהרן ובניו לכסות את הקדש ואת כל כלי הקדש בנסוע המחנה ואחרי כן יבואו בני קהת לשאת (שם ד' ט"ו). תקעו והריעו ותקעו ונסע דגל של דן, שנאמר דגל מחנה בני דן וגו' (שם י' כ"ה). נמצאו שני דגלים מלפניהם ושני דגלים מאחריהם ומחנה לוי ומחנה שכינה באמצע, שנאמר ונסע אהל מועד מחנה הלויים בתוך המחנות (שם ב' י"ז) וכשם שהיו חונים כך היו נוסעים שנאמר כאשר יחנו כן יסעו (שם).—על פי שלשה היו ישראל נוסעים, ע"פ הקב"ה ועל פי משה ועל פי הצוצרות, על פי הקב"ה מנין, שנאמר על פי ה' יסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו (שם ט' י"ח), על פי ה' ביד משה (שם כ"ג). על פי משה כיצד? משה היה אומר מבערב בהשכמה אתם יוצאים, מיד התחילו ישראל להיות מוצאים בהמתן ומתקנין את כליהם לצאת. על פי הצוצרות שנאמר ותקעתם תרועה ונסעו המחנות וגו' (שם י' ה') תקעו והריעו ותקעו שלש תקיעות על כל דגל ורגל, רבי יהודה אומר שלש תקיעות על כל מטה ומטה (שבט ושבת).

פרק י"ד) כיון שהיו ישראל חונים היה עמוד הענן מתמר ועולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין סוכה ומחפה את האהל מבחוץ וממלא את המשכן מבפנים, שנאמר ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן (שמות מ' ל"ד).—זה אחד מענני כבוד ששמשו את ישראל במדבר ארבעים שנה, אחד מימינם, ואחד משמאלם ואחד מלפניהם ואחד מלאחריהם ואחד למעלה מהן וענן שכינה שביניהם, ועמוד הענן שנוסע לפניהם משפיל לפניהם את הנבוה ומגביה לפניהם את השפל, והורג נחשים ועקרבים, ושורף קוצים וסירים ומדריכם בדרך ישרה, וענן שורה באהל.—רבי שמעון בן יוסי אומר כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נצרך אחד מהם לא לאור החמה ביום ולא לאור הלבנה בלילה, אלא האדים, היו יודעין ששקעה החמה; הלכין, היו יודעים שזרחה החמה, ומסתכל בחביות ויודע מה שבתוכו, בטפח ויודע מה שבתוכו, מפני ענן השכינה שביניהם, שנאמר כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו לעיני כל בית ישראל בכל מפעיהם (שמות מ' ל"ח), ואף

(1) ווערטהיימער יאמר כי לשון קימה מורה על הזיווה, אך קשה מנין לו שהשכים בזמן ק"ש, ואפשר שדייק זה מלשון "מעל פני".

מק"ש שנאמר ובלכתך בדרך (2). ח' מנין שהכל מתפללין נכח בית המקדש שנאמר והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מורחה משה ואהרן ובניו שומרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל (במדבר ג' ל"ח). ט' מנין שאסור לצאת מן הצבור בשעה שהקורא קורא שנאמר ושבר פושעים וחטאים יחדיו ועוזבי ה' יכלו (ישעיה א' כ"ח). י' למה אומרים ברוך מגן אברהם (מגן אבות) בלילי שבתות ואין אומרים אותו בימים טובים, מפני המאחרים שמא יבואו הלסטים ויקחו לבושיהם, מפני שהן יודעין בלילי שבתות ואינן יודעין בלילי ימים טובים (3). י"א מעין הברכות זה אברהם אבינו שנאמר והיה ברכה (בראשית י"ב ג'), אב האמת זה אבינו יעקב שנאמר קטנתי מכל החסדים ומכל האמת (שם ל"ב י"א), אדון השלום זה אבינו יצחק שנאמר וילכו מאתו בשלום (שם כ"ו ל"א). י"ב מנין שלא יהיו המתורגמין שנים ויהיו קולותיהם (של הקורא והמתרגם) שוות, שנאמר משה ידבר והאלהים יענונו בקול (שמות י"ט י"ט). י"ג מנין שאין פדות אלא ממיתה שנאמר וממתי פדות (שם ח' י"ט) כענין שנאמר ויפדו העם את יונתן ולא מת (ש"א י"ד מ"ה). י"ד ולא ימות מכל לבני ישראל דבר (שמות ט' ה') כמה פלאות עשה לנו הקב"ה במכת דבר, שנאמר ולא ימות מכל לבני ישראל דבר, דבר אחד לא נאמר אלא דבר, שלא הוזק להם דבר מנכסיהם שלא נשברו כליהם, שהשבר קרוי מיתה שנאמר נשברו לפני ה' ולפני מחנהו (דחי"ב י"ד י"ב), ולא כמשו אילנותיהם, שהכמישה קרויה מיתה שנאמר אם יוקין בארץ שרשו ובעפר ימות גזעו (איוב י"ד ח'). ולא נפלה אבן מבתיהם, שההריסה קרויה מיתה שנאמר היחיו את האבנים מערמות העפר (נחמיה ג' ל"ד). אף לא רעב בא עליהם שהרעב קרוי מיתה שכן הוא אומר וימת תחתיו מפני הרעב (ירמיה ל"ח ט') והוא לא מת אלא רעב, אף לא דאג אחד מהם שהדאגה קרויה מיתה שנאמר וימת לבו בקרבו (ש"ב כ"ה ל"ז) והוא לא מת אלא דאג, לכך נאמר ולא ימות מכל לבני ישראל דבר. ט"ז אשר לא היה כמוהו (שמות ט' כ"ד) אבל עתיד להיות, אימתי בימי גוג ומגוג, וכן הוא אומר ונשפטתי אתו בדבר וברם וגשם שוטף ואבני אלגביש (יחזקאל ל"ח כ"ב), ואומר הבאת אל אוצרות שלג ואוצרות ברד תראה אשר חשכתי לעת צר ליום קרב ומלחמה (איוב ל"ח כ"ג). ט"ח ויחדלו הקולות והברד ומטר לא נתק ארצה, כיון שהתפלל משה לא ירדו עוד אבני ברד, ואותן האבנים שכבר ירדו לא הגיעו לארץ אלא היו תלויין ועומדין באויר שנאמר לא נתק ארצה, מלמד שהיו עומדין באויר, ואימתי ירדו בימי יהושע שנאמר ויהי בנוסם מפני ישראל הם במורד בית חורן וה' השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים עד עזקה וימותו (יהושע י' י"א), נמצאו תלויין באויר ארבעים ואחת שנה, והקולות היו עומדין באויר, אימתי יצאו בימי

יהורם שנאמר וה' השמיע את מחנה ארם קול רכב וקול סוס (מ"ב ז' ו'), נמצאו תלויין באויר קרוב לחמש מאות שנה, וכולן גנוזים ועומדים לימי גוג ומגוג שנאמר ונשפטתי אתו ברד וברם וגשם שוטף ואבני אלגביש (יחזקאל ל"ח), ואומר קול שאון מעיר קול מהיכל ה' קול ה' משלם גמול לאויביו (ישעיה ס"ו ו'). (4). י"ז מנין שהבנים שהשליכו ליאור עלו עם אבותם ממצרים שרמו הקב"ה למלאך הממונה על המים ופלטן למדבר והיו אוכלין ושותין ופרים ורבין, ומאין היו אוכלין? אמר רבי מנא תדע שזימן להם הקב"ה שני סלעים אחד של שמן ואחד של דבש שנאמר ויניקוהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור (דברים ל"ב י"ג), וכשהיו ישראל על שפת הים באו בניהם כנגדם ופתחו פיהם ואמרו אלו אבותינו! מיד פתחו אבותיהם ואמרו זה אלי ואנוהו, אמרו הבנים אלהי אבי וארוממנהו. י"ח ותרבי ותגדלי וגו' (יחזקאל ט"ז ז') בעושר, ותבואי בעדי זו ביות מצרים, עדיים זו ביות הים שהיא גדולה מביות מצרים, שדיים נכונו אלו משה ואהרן שהיו לישראל כשדים המניקות חלב, ושערך צמח אלו שלשת נביאים ואלו הן חגי זכריה ומלאכי. י"ט מנין לשון ופה שנמשלו בים ובגליו, כשם שהים מלא מרגליות כך הפה מלא מרגליות, וכשם שהים נובע מים כך הפה נובע מים, כשם שהים גל שבו מתגבר ועולה, כך הפה לשון שבו מתגבר ועולה, כשם שגל הים מטביע הספינה במים כך לשון הרע מרשיע ומטביע את האדם, כשם שהים מרגיש כך לשון הרע מרגיש, כשם שהים פולט מים כך הפה פולט מים, כשם שגל הים יש לו שפה מזה ושפה מזה כך לשון הרע יש לו שפה מזה ושפה מזה, כשם שהים מביאיש ומסריח כך הלשון מביאיש ומסריח, כשם שגל הים זמנים זקוף וזמנים מוטל כך לשון הרע של אדם, כשם שגל הים הכל מתיראין ממנו כך לשון הרע של אדם מתייראים ממנו. כ' כרמי עין גדי (שה"ש א' י"ד) אלו ישראל שנקראו כרם שנאמר כי כרם ה' צבאות ואת עורות גדיי העזים הלביושה על ידיו ועל חלקת צואריו (בראשית כ"ז ט"ז). כ"א כל העולם כלו בפני מיכאל כאמה אחת, ובפני גבריאל כשתי אמות ובפני אליהו כארבע אמות ובפני מלאך המות כשמונה אמות (5). כ"ב מנין שכל הכובש שכר שכיר עובר בחמשה לאוין משום בל תעשוק ובל תגזול ומשום לא תלין פעולת שכיר ומשום לא תבא עליו השמש ומשום ביומו תתן שכרו (6). כ"ג ואת יהושע צויתו (דברים ג' כ"א)

(2) עין ברכות כ"ה, (3) מפני שהיו בתי כנסיות בשדה, ועין שבת כ"ד; (4) עין תנחומא וב"ר סוף פרשה וארא וברכות ג'; (5) עין ברכות ד' תנא מיכאל באחת גבריאל בשתים וכו', (6) עין ב"מ ק"א.

בו, מיד פתח הענין פיו ונכנס משה בתוכו, והיה מהלך ברקיע כאדם שמהלך בארץ, שכן כתוב בתורה ויבא משה בתוך הענין. פנע בו קמוא"ל השוער המלאך הממונה על י"ב אלפים מלאכי חבלה שהן עומדין על שערי הרקיע גער בו במשה וא"ל מה לך בן עמרם לבא במקום מלאכי אש? א"ל משה אני לא בעצמי באתי אלא ברשותו של הקב"ה לקבל התורה ולהורידה לישראל, כיון שלא הניחו לילך הבהו משה פצע אחד ואבדו מן העולם, והיה משה מהלך ברקיע עד שפנע הדרניאל המלאך, אמרו עליו על הדרניאל המלאך שהוא גבוה מחבירו ששים רבוא פרסאות וכל דבור ודבור שיוצא מפיו י"ב אלפים ברקים של אש יוצאים מפיו (בדבור אחד), וכיון שראה משה גער בו וא"ל מה לך בן עמרם במקום קדושים עליונים? כיון ששמע משה את קולו נבהל מן הענין מפניו וולגו עיניו דמעות ובקש להוריד מן הענין, משה תחננלו רחמיו של הקב"ה ואמר להדרניאל מיום שבראתי אתכם בעלי מריבה אתם, בתחלה כשבקשתי לבראת אדם הראשון עשיתם קטיגוריא לפני ואמתתם לי מה אנש כי תזכרנו וגו' ויחר אפי בכם ושרפתי מכם כהות כהות באצבעי הקטנה, ועכשיו מריבים אתם עם נאמן ביתי שהעליתי אותו להנה לקבל תורה להורידה לפני בחירי, שאלמלא תורה שישראל מקבלין אין לכם דירה ברקיע, כיון ששמע הדרניאל מיד זירו עצמו לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע גלוי וידוע לפניך שלא ידעתי שבא ברשותך, הנה עכשיו אהיה לו שלוחו ואלך לפניו בתלמיד לפני רבו, מיד רץ וכפף הדרניאל את עצמו והלך לפני משה כתלמיד לפני רבו עד שהגיע אצל אשו של סנדלפון, א"ל הדרניאל למשה לך שוב שאיני יכול לעכב עצמי מפני אשו של סנדלפון שלא ישרפני, כיון שראה משה את סנדלפון מיד נבהל ונחפו ליפול מן הענין וולגו עיניו דמעות ובקש רחמים לפני הקב"ה וענהו, ומרוב חיבתן של ישראל ירד הקב"ה בעצמו מכסא כבודו ועמד לפני משה עד שעבר מאשו של סנדלפון, ועל אותה שעה כתוב בתורה ויעבור ה' על פניו. אמרו על סנדלפון שהוא גבוה מחבירו מהלך ת"ק שנה ועליו כתוב והנה אופן אחד בארץ אצל החיות זה סנדלפון שעומד אחר המרכבה וקושר כתרים לקונו. וכי תעלה על דעתך שמלאכי השרת יודעין היכן הקב"ה שרוי והלא כתיב ברוך כבוד ה' ממקומו, במקומו לא נאמר אלא ממקומו מלמד שאין מכירין מקומו של הקב"ה, אלא משיבו סנדלפון את הכתר שמכתירין מקומו של הקב"ה בקדושות ועולה הכתר מעצמו ויושב בראש אדוניו, מיד כל חיילי מרום הלים זועים וחיות הקדש דוממות ושרפי הקדש נהמים כאריה ועונים השרפים ואומרים קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, וזה פירושו קדוש בעליונים קדוש בתחתונים קדוש בכל עולמים הוי"ה הנקדש בסוד צבאות ישראל, ובשעה שמגיע הסתר לכסא הכבוד מיד

למה יהושע זה מלא, אלא מלמד שבאותה שעה יצא בשש עמרות הנוי והכח והעושר והחכמה והנבואה והנשיאות. הנוי שנאמר ונתת מהודך עליו (במדבר כ"ז ב'), הכח שנאמר נטה בכידון אשר בידך (יהושע ה' י"ח), העושר שהעשיר מביזת סיחון ועוג בענין שנאמר וכל הבהמה ושלל הערים בזונו לנו (דברים ג' ז'), והחכמה שנאמר ויהושע בן נון מלא רוח חכמה (שם ל"ד ט'), והנבואה שנאמר כי עמך ה' אלהיך (יהושע א' ט'), והנשיאות שנאמר כל איש אשר ימרה את פיך וגו' (שם א' י"ח). (ז). כ"ד) מנין שאל"ף ראש לכל האותיות והוא אחד, והקב"ה אחד והתורה אחת, מנין שהאל"ף אחד שנאמר איכה ירוף אחד אל"ף (דברים ל"ב ל'), והקב"ה אחד שנאמר ה' אחד, והתורה אחת שנאמר תורה אחת ומשפט אחד (במדבר ט"ו ט"ז), ולפיכך נקרא אלף ראש לכל האותיות שנאמר אנכי ה' אלהיך (שמות כ' ב'), כ"ה) וה' נתן קולו לפני חילו כי רב מאד מתנהו וכי עצום עושה דברו כי גדול יום ה' ונורא מי יבילנו (יואל ב' י"א), נתן קולו זה קול השופר של ר"ה, לפני חילו אלו עשרה ימים שבין ר"ה ויוה"כ, כי רב מאד מתנהו אלו ישראל, כי גדול יום ה' וגו' זה יוה"כ. כ"ו) ויגעו ויעמדו מרחוק (שמות כ') אין ניעה אלא טירוף שנאמר נוע תנוע ארץ כשכור (ישעיה כ"ד) ואומר ויגע לבבו ולבב עמו כנוע עצי יער מפני הרוח (ישעיה ז' ב').

מעין חכמה:

ספר מעין חכמה, מדרש אגדה מה שקרה למשה עם המלאכים בשעה שעלה למרום לקבל התורה, והוא כעין פרק מס' היכלות עי' ערך מטטרון. ס' מעין חכמה נדפס בס' ארוי לבנון ויניציא שס"א, קראקא ת"ה, קאריץ תקמ"ד, ויעלינעק הדפסו בבית המדרש שלו חדרא. ויש עוד ספר מעין חכמה על התנועות והאותיות ואור הקדמון וכנוי שמות הקדושים ועשר ספירות, ומיוחס למשה רע"ה, ובראש הספר כתוב: זה הספר מעין החכמה שנתן מיכאל לפאלי ופאלי למרע"ה ומרע"ה גילהו להתחכם בו לדורות וכו'. בעל סדר הדורות אומר כי מחובר הוא ע"י משה רבנו ע"ה ומעיד שכן כתב הרר' יוסף גיקטיליא בספרו שערי אורה וכן כתב בעל שפתי ישנים בערכו, מעין החכמה נדפס עם ספר הבהיר באמסטרדם ת"א, ברלין תס"ו, שקלאוו תקמ"ד, והמ"ל ס' רב פעלים חושב בטעות כי הוא אחד עם מעין חכמה שנדפס בארזי לבנון (עי' שם צד 82 בהערה).

ספר מעין חכמה

[מספר ארוי לבנון דף מ"ו ע"ב]

בשעה שעלה משה למרום בא ענן ורביץ כנגדו ולא היה יודע משה רבינו אם לרכוב עליו אם לאחוז

(ז) עי' חסרות ויתרות.

מצרים מבית עבדים שמא נשתעבדתם במצרים ויצאתם בני חורין שאתם צריכין לתורה? כתיב לא יהיה לך אלהים אחרים שמא ע"ז יש בתוכם שאתם צריכין לתורה? כתיב לא תשא שמא משא ומתן יש ביניכם שאתם צריכין לתורה לענין שבועה, כתיב וזכור את יום השבת לקדשו שמא פעולה יש ביניכם שאתם צריכין לתורה? כתיב כבר את אביך ואת אמך שמא אב ואם יש לכם שאתם צריכין לתורה? כתיב לא תרצה שמא שפיכות דמים יש ביניכם שאתם צריכין לתורה? כתיב לא תנאף שמא נשים יש ביניכם שאתם צריכין לתורה? כתיב לא תגנוב שמא ממונות יש בראש שאתם צריכין לתורה? כתיב לא תענה שמא עדות שקר יש ביניכם שאתם צריכין לתורה? כתיב לא תחמוד שמא בתים ושדות וכרמים יש ביניכם שאתם צריכין לתורה? מיד חזרו כל מלאכי השרת והודו לדבריו של הקב"ה ואמרו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים. ולמדו הקב"ה כל התורה כולה בארבעים יום, וכשבא לירד וראה אימתן של מלאכים וגדודי מלאכי אימה מלאכי זיע ומלאכי חלחלה ומלאכי רתת מיד אחותו חלחלה ושכחה בשעה אחת, מיד קרא הקב"ה ליפיפיה שר התורה ומסר לו את התורה ערוכה בכל ושמורה, וכל מלאכי השרת נעשו אוהביו, וכל אחד ואחד מסר לו דבר רפואה וסוד שמות שהן יוצאין מכל פרשה ופרשה וכל שמושיהן, שכן הוא אומר עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם, ואף מלאך המות מסר לו דבר שכן כתיב ויתן את הקטרת ויכפר על העם, וזהו השמוש הנכבד שמסרו לו המלאכים ע"י יפיפיה שר התורה וע"י מטטרון שר הפנים ומסרה משה לאלעזר ואלעזר לפנחס בנו שהוא אליהו כהנא רבא ויקרא זכור לטוב, אמן.

נשלם ספר מעין חכמה

ספר מעין החכמה

[מדפוס ברלין שנת תס"ו]

זה הספר מעין החכמה שנתן מיכאל לפאלי ופאלי למרע"ה ומרע"ה גילהו להתחכם בו לדורות, ובשעמד דוד על ידיעתו אמר אורך ה' אלהי בכל לבי ואכבדה שמך לעולם. זהו תיקון וצירוף ומאמר ומכלל וחשבון, פי' של שם המפורש המיוחד בענפי שורש התנועה המתנברת ב"ג מיני תמורות, כיצד הוא התיקון? להוציא דבר במאמר והמאמר בדבר, והתיקון בצירוף והצירוף בתיקון, מכלל בחשבון וחשבון במכלל, עד להעמיד כל דבריהם במעין השלהבת והשלהבת במעיינו, עד אין חקר ועד אין מספר, לאורה המתעלמת בתוספות החושך המסותרת, ולהביא הכל במלאכה הנגמרת ב"ג מיני תמורות, והתמורות הן מידות

גלגלי המרכבה מתגלגלים ומתרעשין אדני שרפרף וכל רקיעים כולם אוחזם חלחלה ובשעה שהכתר עובר על כסא הכבוד לישב במקומו כל חיילי מרום פוצחים פיהם ואומרים ברוך כבוד ה' ממקומו. בא וראה שבחו של הקב"ה שבשעה שמגיע הכתר בראשו מחזיק ה' ראשו לקבל הכתר מעבדיו, וכל חיות ושרפים וגלגלי המרכבה וכסא הכבוד וחיילי מעלה וחשמלים וכרובים מתגדלים ומתחברים ומתגאים ונותנין הוד. והדר וממליכים אותו כולם ואומרים בפה אחד הוי"ה מלך הוי"ה מלך הוי"ה ימלוך לעולם ועד. וזהו פי' ה' מלך קודם שנברא העולם ה' מלך משנברא העולם ה' ימלוך לעולם ועד לעולם הבא. ואף הקב"ה ישתבח שמו מסכים עמהם ואומר ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון דודו ה' ה' וכו'. וכיון שעבר משה מסנדלפון פגע בו רגיון נהר של אש וגחלים שלו שורפין את מלאכי השרת ובו טובלין כלם ומתחדשים לבקרים, שנאמר חדשים לבקרים רבה אמנותך, וכך מפורש על יד דניאל נהר דינור נגד ונפיק מן קדמוהי אלף אלפין ישמשנה ורבוה רבבן קדמוהי יקומו דיןא יתיב וספרין פתיחו, וזה פירושו נהר של אש ששמו רגיון מושך גחלים בעורות ויוצא לפני הקב"ה מתחת כסא הכבוד, והוא עשוי מזיעת ארבע חיות שתחת כסא הכבוד ומזיעות אש מאימתו של הקב"ה, ומאותה זיעת אש נעשה אותו הנהר. והקב"ה יושב על כסא דין ודין אפילו למלאכי השרת שנאמר הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה, וכתיב הן בקדושו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו, וכשמלאכי השרת באין לדין מתחדשין וטובלין באותו נהר של אש, ומה אם מלאכי השרת טובלין באותו נהר של אש בני אדם לא כל שכן. מיד הקב"ה העבירו משם, ופגע בו גליצור המכונה ריזאל, ועליו הוא אומר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב. ולמה נקרא שמו גליצור שמגלה טעמי צור, ולמה נקרא שמו ריזאל ששומע מאחורי הפרגוד מה שנגזר להיות ומכריו בעולם, ועומד אליהו זכור לטוב על הר חורב ושומע קול הכרזה מפיו והולך ומשמיע הקול בעולם, וכן כתיב כי עוף השמים יולך את הקול זה ריזאל ובעל כנפים יגיד דבר זה אליהו. אמרו עליו על גליצור שהוא עומד לפני הכסא וכנפיו פרושות לקבל הכל פיהם של חיות ואלמלא כן היו נשרפין כל מלאכי השרת מהבל פיהם של חיות, ועוד מדה אחרת של גליצור שנוטל כמין מחבת ברזל והיא של אש ומקבל עליה גחלי אש מנהר רגיון ומעמידה כנגד מלכים ושרים ונגידי עולם כדי שיצליח זיום ותפול אימתם בעולם, כיון שראהו משה נודעו, מיד נטל הקב"ה והעבירו משם, ופגע בו גדוד של מלאכי אימה שהם סובבים לכסא הכבוד שהם גבורים ועצומים מכל המלאכים ובקשו לשרפו בהבל פיהם, מיד פירש הקב"ה עליו זיו כבודו ואמר למשה השב להם תשובה, אמר להם משה רבינו? כתיב בתורה אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ

במעלה ובמדרגה העליונה להבין שיחת שדים ושיחת מלאכים המשרתים פני האישים, ושיחת דקלים ותנועות ימים, וצירוף לבבות והגיון לשונות וחשבון כליות עד שתעמוד בבירור גמור ותתיישב בדעתך ליישב במחשבת עליון היושב באויר שאין מדרגה למעלה הימנה ואין חקר זה מצוי לכל וזה החקר אין תכלית.

וע"ו אמר איוב החקר אלוה תמצא ר"ל חקירות התנועה המיוסדת בדבר, הנמשכת ממקום המאמר והיא מתפשטת בחלק הריבוע, וע"ו היה לנו לומר בהרבעה שהוא ארבע, ולקחנו מדה ממשקל ומשקל ממדה ומשקל מריבוע וריבוע מטופח וטופח מזרת וזרת מיד ויד מזרת, והכל בעיגול ועיגול לקחנו אותו מאל"ף וא' מיו"ד וי' הוא המעיין ושרשיה שרשות ומקוריה דבוקות, והסיפות מיוסדות בתיוקן המעגל והמעגל הוא מסבב לסובב וסובב לנצב ונצב לעומד והעמידה חוקרת והחקירה דוממת (פ' מחשבת) והדרמה צוחת והצוחה יוצאת והיציאה יולדת והיולדת נובעת והנובעת מתפשטת ומתפשטת מתגברת ומתגברת מתנוצצת, וזהו האויר הקדמון ובו חוזרים כל הכללים לפרטים והפרטים לכללים, וכולם ביו"ד כוללים ומצלצלים וחוזרים ומצווחים ובחזרתם מתעגלים ובעיגולם מתחממים ורצים כמרוצת הכסף המתחמם באש עד שמתחברים כולם זה עם זה כהתיכת הכסף המצורפים המצטרפים זה עם זה בהתחמם באש, והחלקים מתחברים חלק בחלק עד ששבים באחד.

זה שאמרנו מהתנועה כשיפתח אדם פיו לומר א נעשה בית חלקים קול רוח, שהתנועה היא הקול מפני שיוצאת בהברה ומורה על א והרוח הוא אויר ומורה על א שני, הרי שני א א, ושניהם כאחד נקראים דבר מפני האויר שבא משניהם וזהו קול רוח ודיבור, וא' שלישי כמו כן קול רוח ודיבור, וא' רביעי כמו כן קול רוח ודיבור שכבר אמרנו שב' תנועות ד' א א א א א"ב בד' פעמים תמצא ד' דברים דבר דבר דבר דבר, הוציא אלו הד' דברים שהם האויר שבין האלפים שהוא מתחלק לד' והשני אות לשנים כדי לכלול ב' דברים באחד תמצא שזו היא האלף הנוספת והם ה' א א א א א, ואלו הד' הם כחות המתגברות והמתפשטות והמשתנות בבנין הגוף, ה' הנשאת הוא אדון והוא אדון יחיד וממנו יוצאים נצוצים שהם מתנוצצים כשלהביות ירקות ומתחלקות לכמה גוונים, וכל גוון וגוון מורה על ענינו ויורה לכל מי שיצפה בצפייתו היאך יצפה וכיצד יחקור ויעמוד על חקירה ובאיזה יעמוד על הדמיון לדרוש ולתור ולחכם, וכל תנועה ותנועה כיצד ישתנו וכיצד יתחלקו וכיצד ידבקו וכיצד יתפזרו ויקבצו ויתלכדו ויתבלבלו ויוצאים בכמה כהרים מסתורים ומוכתרים ונעטרים ומורים על ענינים קבוצים, וכולם רצופים מסותרים וחשוכים וגלויים, והכל חוזר למקום אחד ולגיון אחד ולענין אחד, עד שהחוזרים ענפי שלהביות להיות שנים כאחד, והאחד

והמידות הן תמורות, וכולן אחוות זו בגב זו ומתפשטות בגב התנועות והתנועות בתוספות, והתוספות בחסרונות והחסרונות בחיצונות, והחיצונות ביתירות והיתרות ביתרונות והיתרונות בגב א'. ועתה יש לנו להפש אחר הדברים אשר הם גלויים ונעלמים כגון אדנ"י הא' מתחלק לה' ראשים. כיצד? כשתפתח פיך לומר אלף הנה שני דברים ואלו השני דברים הם שתי תבות א"א ואם תאמר א"א מתחלקים בארבעה א א א א, וכשתשים השנים לראש והשנים לסוף תמצא שיש אויר ביניהם והאויר לא תוכל לומר שאינו א' כמו כן שאינו פחות מזה א"כ הרי חמשה א א א א א וא' אינו פחות משנים כשתחשוב אותם תמצאם עשרה כנגד ה' והיו"ד חשבנו עשרים והעשרים הם ארבעים והמ' הם פ' והפ' הם ק"ם בענין הכפול, יש לנו להשיבו אל עיקר היו"ד. כיצד? כשתחשוב אלו הק"ם עשרה עשרה תמצאם י"ו עשירות, הוציא מכל עשרה שנים תמצאם ל"ב וכשתכפולם תמצאם ס"ד וארבעה א א א א בהברת כפולים הרי ע"ב כנגד שמות של הקב"ה והם עיקר הכל ומונחים על הכתר ובאלו פותח וסוגר ומשלה ואוסר כאשר ייטב בעיני היוצר כשתוציאם כן ישאר א' שהוא אור הקדמון מבריה ביניהם.

ועתה אשוב אל העיקר הראשון שהוא קדמון בתנועתו וממנו מתפשטין השלהביות הנפרדות שהן חרוקות מן התנועות, כדי שיתברר הדבר, ואילו תצטרך להתקרב אל השלהביות אשר חזק מחזק וחום מחום ויקוד מיקוד עד ז' פעמים שהן אחוות כולן בכנפי היו"ד, והיו"ד היא תמורה והתמורה היא תנועה והתנועה צירוף והצירוף עשייה והעשייה מאמר, עד שתחקור ותחשוב ותחפש ותתיישב ותעמוד ד' שמות ביו"ד, ואלו הן ביאור ד' שמות ביו"ד ואלו הן ד' אותיות שהן כגחלת קשורה בשלהבת ושלהבת מתחלקת לד' ראשים וכולן מורות על ענין אחד, והאחד עיקר יו"ד, וע"כ הוא היו"ד מעיין המתגבר, ומימין מתפשטים לכ"ד חלקים והחלק לד' שרשים והשרשים לד' ענפים והענף לב' תנועות והתנועות נפרדות עד אין חקר עד ששבים חלילה וחוזרות למעיין אשר היו ממנו, כמו כן אלו ד' שמות שאמרנו, והשמות אלו הם האחד אהי"ה והשני הוי"ה והשלישי אדנ"י והרביעי יא"י. ורע ובין וחקור וחשוב והעמד וסמוך דבר לדבר והמשל משל למשל עד שתעמוד על בירור הדברים, כי כל חכמה ובינה וכל דעת ומחשבה וחקירה וידעיה ותנועה והגיון ודבור ולחש וקול ופועל ומשמר ומפעל הכל תמצא בזה השם, וכשתרצה לעמוד להתחכם באלו הד' אותיות היוצאין ברל"ו שערים ומהם תעלה למעשה ומהמעשה לנסיון ומהנסיון לראיה ומראיה לחקירה ומחקירה לידיעה ומידיעה למעלה וממעלה ליישוב הדעת עד שתעמוד על בירור כל דבר ודבר ותתחכם בלשון ותבין מלת אדם ודיבור בהכמה וצפצוף עופות יללת חיות וצעקת כלבים אשר הם לדעת המומזן לבא, ומזה תתחכם

הם י"ג והי"ג הם אחד, כי הוא בחשבון עשרה, כיצד? האחד הוא שנים כמו שאמרנו וחמשה א' א' א' א' א' כולם כן (כפולים) הרי עשרה, ובשתעשה מאלו הי"ג חלקים ישאר אחד ואחד הוא אל"ף ואחד שהוא י"ג הוא א'.

ועתה אבאר בכירור גמור כיצד? הא' הוא בחשבון ד', כשתחשוב ד' פעמים ד' הם י"ו, הוציא מהם הא' שהוא בחשבון הב' ישארו י"ד, הוציא מהם האויר הוצא משניהם שנחשב בא' אחד הרי יוצא מי"ו ג', ישארו י"ג נגד י"ג מדות, אלו י"ג מדות מורות כל אחת על ענינה וכל אחת ואחת על מתכונת מקומה, והספר והסיפור והכלל והמאמר והספר ומשך המעניות ושרביטי המקורות. ועתה הסתכל ותבין תבין לבך לחידה הראשונה שהיא ארוכה ונכונה וישירה כמו השרביט, ועל אלו הענינים נקראים כל אלו המדות שלהביות, והשלהביות שרביטים והשרביטים עינים, ועינים מתחלקים כל אחד ואחד לד' עינים והענין למקור והמקור לבנין והבנין לקפא והקפא לגחלת והגחלות הן אחוות העינים כולם ועל זה נאמר השלהביות בגחלת, ומשלהבת יוצא האויר והאויר הוא העיקר אשר על בנין ומפעל ותיקן ומשקל וחשבון ומאמר ומכלל והכל הוא עיקר הכל, ועתה יש לנו להבין ולהתבונן ולחשוב ולהסתכל במחקרי לבנו במחשבותינו ובהגיונינו ובראיית עינינו ובתנועות רוחנו ובלחישת לשוננו ובמוצא שפתינו עד שנעמוד על הכירור והנבון עד ידיעת אלו הענינים כולם, ונתחיל מן הענין בשביל שהוא ראש לכל ראשון ותקוה לכל תיקון ויורנו על דרך הנכון, ודע כי הקב"ה המצוי הראשון ולא נקרא מצוי רק מי שהמציא את עצמו, ואחר שהמציא את עצמו יש לו לעמוד ולהתבונן בחקירות מציאותו כיצד התחיל או באיזה דרך הדרך או העמידה באיזה נתיב היה, ואם נתיב אחד הוא או נתיבות הרבה או לכמה נחלקים או לכמה עינים נוסים או מה רוצה לילך דרך או נתיב, או שהשבילים צרים וקצרים והנתיבות יתירים והדרכים רחבים והשבילות והנתיבות באומות והדרכים נחקקים ברמות זכר ונקבה, וע"ז הענין מתפשטות ומתלבבות בפלאי פלאות, והפלאות מפליאות ומן המפליאות השלהביות מן השלהביות החוטין נמשכין ויוצאים וחוטים מתעבים בעבים מתנברין עד שנעשו שרביטין, וזהו העיקר שהכל חוזר חלילה ומתמססם והולך עד ששב לאויר כמו שהיה והאויר הוא העיקר, כי קודם שנבראו שמים העליונים הנקראים שלש מאות ותשעים רביעית שהם מדרו של הקדמון וקודם שנעשו ערפל וחשמל ופרנד וכסא ומלאך ושרף ואופן והיה וכרוב וכוכב ומול ורביע אשר הוא רבוע שממנו יצאו, וקודם שנבראו הימים והמעניות והאנמים נהרות ונחלים וקודם בריאת חיות ובהמות ועופות ודגים שרצים ורמשים שקצים ואדם ושדים ומזיקין ולילין ורוחין וכל מיני אויר, קודם היה אור שהוא עיקר שממנו

יצא אור המזוקק מאלף אלפים ורובא רכבות מיני מאורות וזהו אויר הקדמון שהוא עיקר ומפני זה נקרא רוח הקדש. ותדע ותשכיל כי קודם אלו הדברים אשר זכרנו לא היה שם אלא האויר שאמרנו, והוא מחושך משני עינים של מיני מקורות האחד היה נובע אורה עד אין חקר ומספר, הנביעות היתה במהירות כמו נצוצים שיוצאים כולם כאחד ומתפורים לכמה חלקים בשעה שהאומן מכה בפטיש ואחריו נמשך המבוע האחד שממנו נמשך החושך, והחושך הוא מעורב מג' נוגיין אחד הוא חושך כמו עליית השחר שהוא כמו ירוק, והאחד הוא מחושך והוא מעורב מירוק ותכלת, והאחד הוא חושך לבן מעורב בירוק ותכלת ובאדמון, וזהו החושך הקדמון שיצא מן האויר. ואל תחוש לחקור עליו ולעיין בחקירתו שאפילו משה רבנו ע"ה לא היה יכול לשאול עליו כלום אפילו שאלה וכ"ש חקירה, וכל מה שאמר לא אמר אלא כדי שלא תשתנה ידיעת דמותו של הקב"ה בלבנו, וכשהיתה הידיעה כנגדו כאחד, כלומר בשעה שנחברר הרב בלבנו אלא שהיה יודע הידיעה הנכונה והיתה מכוונת בדעתו אע"פ שלא היה לו לחקור ולצפות במעלה יתירה על זו ולדרוש בה כשידע יסודו בכונה נמורה ולא נשתנה דמות של הקב"ה בלבנו, שמח ושאל שאילתו מכוונת, וע"ז אמר הודיעני נא את דרכיך והשיבו הקב"ה ע"ז הענין לא תוכל לראות את פני, כלומר זה החושך שאתה מבקש ידיעתו שהיה לכל ממני ומקור שלי לא תוכל לעמוד על בירור חקירתו וע"ז אמר וראית את אחורי ופני לא יראו, ויונתן תרגם ית דבתריי וקדמיי לא יתחזן כלומר שהיה קודם ממני לא תוכל להשיגו כדי שתאמר עלי שאני כשאר אחרים שתאמר פלוני יצא ממקום פלוני מקור פלוני ממקום פלוני, ע"ז לא תוכל לדעת ידיעת זה החושך שהוא מכוון במציאותו, אבל מכאן ואילך תדע הכל, כלומר מזה החושך ולמטה תדע ואפילו בריאת עצמי ועוצם שמי וכבודי. באותה שעה התחיל משה להסתכל באויר הקדמון שהוא עיקר כמו שאמרנו, ומצאו מחשך משני עינים משני מקורות, הא' נובעת אורה והב' נובעת חשיכה, והנביעות נמשכות דרך הצינורות ומקלחות והקילוח חוזר להיות דק כמו סלון והסלון חוזר להיות דק ביותר עד ששב כחוט ובאותו הדקות יתנהג ויתמשך עד שמשליך טפין טפין דקים קטנים, ואותן הטפין מתחברים ונעשים חתיכות והחתיכות הולכות וגדולות עד שנמשכין ויוצאין בחוץ גדול ומתקרבות זו עם זו ומתערבין זו עם זו ומתפשטות ומצטרפות, עד שיצא מהן לחלוחות והלחלוחות ניגר ונמשך ונקפא ובקפוי יהא צח ויתלבן ויתברר עד שיתפזרו אותן החתיכות הראשונות שאמרנו ויצא מהן כמין קצף שהוא צף על פני המים ונעשה הכל לחלוח ומזה הלחלוח יצא רוח זה רוח הקדש, וע"ז נאמר ורוח אלהים מרחפת על פני המים, כלומר הרוח היה מתנבר בקדושה ונעשה הדרדין הדרדין וכל

לֹא כח להסתכל בעין השמש החזק, ועוד שכל המאורות יוצאים ממנו, ולא נקרא חשך מחשיך אלא מפני שהוא נעלה ונעלם ומתעלם מכל השגת הנביאים ואלו דרכיהם למוצאיהם, וזהו פי' מעניני שזכרנו כל ענין וענין בענינו. הראשון הוא אור מופלא שאין בו גוון והוא כל גוון והוא דומה למראה שהכל נראין בתוכו ואין בו גוון, כי האור המופלא מקבל החילוף מן האור הנחשך מהאור, והוא ראש לכל הגוונים ואין בו גוון קבוע והוא כעין תכלת וכולן שווין בו כי החושך נחשך מן האור והוא א' שאמרנו והוא קול בהברתו שהיא נקראת תנועה והתנועה היא א'. שני הנקרא רוח הקדש לומר לך מה שהיה קודם הוא מקור אחד והוא הכל וכשחוזר להיות ב' מקורות יצא המקום השני ממנו יצא רוח ונקרא רוח הקדש, קדש הוא אחד ואח"כ עושה שנים, והיה דומה להראשון, ומעייני שיש בו מים מועטין והמקור נובע והולך וגדול עד שימשוך מאותו מעין אחד קטן ממנו, ומאלה השנים יתפשטו כמה מעינות מעין ממעין עד אין סוף ואין מספר, וזהו שאמר דוד המלך ע"ה ברמז נער הייתי וגם זקנתי כלומר אותו המעין הקדמון שהוא אור הנחשך מהאור היה כמו אש ירוק וכל העשונים כלולים בו וכשהיה באוירו ולא היה להם תנועה היה מועט ולא היה ניכר כנער קטן שהוא קטן ומתרבה ממיטו אבל בהמשך ממנו ענינים כ"א נראה זיו ונגלה ונראה כבודו ויצא דבר מדבר עד שיצאו ממנו עשרה ענינים, ואלו הענינים נקראים שלהביות שהן כמין פקעת שיש בה חוטין הרבה והחוטין אחוזות בשלהביות, והשלהביות בנחלת, ותרע ותשכיל כי זה שאנו אומרים מהאור הנמשך מהאור שהוא אש יקר יקוד שממנו מתפרדות ומתפשטות ומתגברות והולכות כל התנועות וכל ההברות עד ששבין לארבע והארבע הם ד' אותיות שהם אש שהכל כלול בהן ואלו הן: א' הא' אהיה וא' כבר אמרנו שהן שתי תנועות וכל תנועה ותנועה מתחלפת לשתיים ומתחלפת לשתיים והאור שהוא מסבב לנצב אחד הרי חמשה א' א' א' א' א' וכשתוציא כל אחד מהם בשתי תנועות הם י' כנגד ה' וזה היו"ד שנרמז בחשבון א' הוא כח היו"ד של ד' אותיות ושל א' ויו"ד מן הרבוע שזכרנו, כדי שתדע שהאותיות שהן ראש לד' שמות כולן כוללות באות א' שהוא מספר יו"ד כשתעשה יו"ד עשרת פעמים תמצא ק' וזהו התיקון שהתחלנו לרבר בו שצריך תיקון המעשה כדי שתעמיד הדבר על בריו של הקב"ה והמציאות ג"כ ביחוד ית', והחידה במשל והמשל בתכלית והתכלית במעשה, וזהו התיקון לכוון לכך בד' אותיות הללו שהם יסוד השם המפורש ובהם נעלם נחל נובע ומעין המתגבר ומתחלקים לב' חלקים ורצים כבוק ואורם מוסף והולך ומתגבר, והעיקר של כולם הוא היו"ה והוא חשבון כ"ו כנגד כ"ו תנועות שיצאו מהאור הקדמון, ונתלקו לב' חלקים כל חלק וחלק בפני עצמו וכל חשבון

חידוד וחידוד נעשה ענף וכל ענף וענף נעשה שורש בפני עצמו שממנו יוצאין כמה ענינים וכמה דברים, והנה לך הדברים הבריור והדומין כדי שתדע ותבין רוח הקדש הוא הרוח היוצא מן הלחלוח הנמשך מן הנביעות שאחד מהן נובע אורה והשני נובע חשכה והקצף הנשאר הוא לבן, המעיין האודם קבוע בלבון והלבון באודם, ובו מתקבצים הענינים ונדבקים זו בנג זו וזו בנג זו עד לאין חקר עד ששבין רקין רקין באלו השני מקורות שמהם הנביעות הנובעות, הוא ענין אחד הבא מן החושך הקדמון המורה על צורה ובריאה ושנוי הצורה, והבריאה היא נפרדת ומשתנה מדמיון חבירתה שהיא דוגמת קופה שנכפסה והיא אמצעי וסובבת ויושבת בראש ויונקת כח כולם ונדונת עם כולם, וכולם נמשכין ויוצאין ממנה ואין בה דמיון ולא הפרש אלא מראה הלבן והאודם, ועל כן נעשית שני חלקים ומן החלקים המקורות ומן המקורות האחד נובע אורה שהיא נחלקת לב' גוונים האלו שאמרנו שהם מראה הלבון והאודם, ומן המקור השני נובע החושך שהוא מעורב בג' גוונים ושני המקורות המשתנים והמשנים גוניהם בהמשכם, כי בהיותם בכח החושך הקדמון אינם אלא ב' גוונים כשאר החושך אבל בהמשך גוניהם נשתנו לגוונים הרבה הנכללים בה' גוונים שזכרנו, ואלו החמשה גוונים הם השלהבת היוצאת מן האור ומתחלקת בתנועות, כי כבר אמרנו כי ב' הנביעות הן ענין אחד הבא מן החושך הקדמון, ואורה היא צורה ואותה צורה בהשתנותה מצטיירת ציורים במיני צבעונים וגוונים, צבעונים עשרה וכל גוון וגוון בפני עצמו יש בו מספר עשרה עד שהם עולים למאה, והמאה הם חזורים חלילה במאמר וחשבון ומכלל דבר בדבר וחשבון בחשבון ומאמר במאמר עד ששבין לחשבון אלף והא' היא עיקר.

ואלו עשרה גוונים הם נובעים מהחושך והם אויר מאויר וזהו מוזהר וזו מויר ויקוד מיקוד הרי עשרה. הראשון הוא אור מופלא וזהו אויר מאויר, והשני אור הנסתר וזהו זוהר מוזהר, והשלישי אור המתפוצץ וזהו זיו מזויר, והרביעי אור צח וזהו אור מאור, החמישי אור מצוחצח וזהו אור מוזהר, והששי אור הזהיר וזהו זיו מאור, והשביעי אור מוזקק וזהו אור מזויר, והשמיני אור צח ומצוחצח וזהו זיו מוזהר, והתשיעי הוא אור בהיר וזהו זוהר מזויר, והעשירי אור נונה וזהו יקוד מיקוד. ועתה נשוב לפרש כל אור וזיו זוהר שיש בהן על הסדר כדי שתדע ותבין שאין החשך הקדמון בכלל מספרם כי ממנו תוצאות כולם וממנו יצאו המבוע שהם נובעים ממנו והוא הנקרא אור הנמשך מאור כי הוא מתעלם ואי אפשר שיודע עיקר מציאותו של זה החושך לכך נקרא חושך מחשיך ולא בשביל שהוא דומה לאפלה אלא מפני שאין בריה יכולה להסתכל בו, ואפילו המלאכים היושבים ראשונה במלכות שמים אין להם כח להסתכל בו כאדם שאין

וזה הסימן נקרא שם המפורש הוי"ה, ואלו ד' אותיות נחלקו לע"ב אותיות ולכן נקרא ד' אותיות שם המפורש מפני שהם עיקר ע"ב ועיקרן מתערבין אלו באלו ואלו באלו. ודע כשנכרא שם הע"ב אותיות נעשה חשמל מלבוש להם והוא מתעטף בהם והם מתעטפים בו וכלולים בחשמל והחשמל בכלם, והחשמל והמאורות היו עטופים באותיות והאותיות פורחות בתוך החשמל והיו והזוהר מתנברים והניצוצות מתנוצצים ורוח הקדש מחופף והאור מתנוצץ והבהיר מזהיר והיו זוהר והזוהר קודש והקידוש קדוש, ומן הקדוש רוח והרוח מתעטף בקדושה והקדוש ברוח, ועל זה נקרא רוח הקדש.

תם ונשלם בעזרת אלהי עולם

מעשה בראשית ומעשה מרכבה: יש

איוה מדרשים או ברייתות שנקראו בשמות שונים: סדר רבא דבראשית או דמרכבה, ברייתא דמעשה מרכבה. ברייתא דמפיק מרכבה, סוד המרכבה, גם נשנו במדרשים אחרים כמו מדרש כוונן ופרקי ה' כ' ל' ת' (ע"ע). וכולם מספרים מאופן הבריאה בששת ימי בראשית ומה לפנים ומה לאחר מה למעלה ומה למטה. יסוד מעשה מרכבה הוא נבואת יחזקאל בחזיון החיות הקדש וכסא הכבוד, והיא אבן הפנה של למודי הקבלה העתיקה ודורשי החכמה הנסתרה במפעלות אלהים. במשנה אמרו אין דורשין בעריות בשלשה ולא במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה (אפילו) ביחיד אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו (חגיגה י"א: י"ב), ואמר רב אחא בר יעקב עוד רקייע אחר יש למעלה מראשי החיות דכתיב ודמות על ראשי החיות רקייע כעין הקרה הנורא (יחזקאל א'), עד כאן יש לך רשות לדבר מכאן ואילך אין לך רשות לדבר שכן כתוב בספר בן סירא במופלא ממך אל תדרוש ובמכוסה ממך אל תחקור, במה שהורשית התבונן, אין לך עסק בנסתרות (שם י"ג). ואמרו עד היכן מעשה מרכבה? רבי אומר עד „וירא“ בתרא, ר' יצחק אומר עד החשמל. עד וירא מגמרינן מכאן ואילך מסרינן ראשי פרקים וכו'. אם הוא חכם מבין מדעתו אין אי לא לא. ההוא ינוקא דדרש בחשמל ונפק נורא ואכלתיה—דלא מטי זימנא (שם). ומביאים עוד מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור והיה מחמר בדרך ור' אליעזר בן ערך מחמר אחריו, א"ל רבי שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה, א"ל לא כך שניתי לכם ולא במרכבה ביחיד אא"כ היה חכם ומבין מדעתו, א"ל רבי תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתיני, א"ל אמור. מיד ירד רבי' ז' מעל החמור ונתעטף וישב על האבן תחת החיות, א"ל רבי מפני מה ירדת מעל החמור, אמר. אפשר אתה דורש במעשה מרכבה ושכינה עמנו ומלאכי השרת מלוין אותנו ואני ארכב על החמור! מיד פתח ר"א בן ערך במעשה מרכבה ודרש וירדה אש מן השמים וסיבבה כד האילנות שבשרה, פתחו כולן ואמרו שירה וכו'. נענה מלאך ה' מן האש ואמר הן הן מעשה מרכבה וכו'. ר' יהושע ור' יוסי הכהן היו מהלכין בדרך אמרו אף אנו נדרוש במעשה מרכבה,

י"ג כנגד י"ג מקורות שנחלקו מא'. כי כבר אמרנו שא' בחשבון ד', שב' התנועות שיש בה נחלקין לד', וכשתחשבון לחשבון המרובה לתת כח בזה תמצא י"ה, הוציא מהם ג' שהם קול רוח ודיבור שהם עקרים ישארו י"ג מדות, וכוון לבך לידע כיצד יצא הקול מהאור הקדמון וכיצד יצא מן הקול עד שנעשית תנועה ומן התנועה כיצד הרוח נמשך ממנה מפני שהתנועה עצמה נקראת רוח ומכח דביקות צרופם איך יצא אויר שהוא כח ג', ומכלל הג' האלו נמשכים י"ג מקורות הנקראים מדות וכל מקור ומקור נחלק לב' והם כ"ו מדות בחשבון של ד' אותיות של שם המפורש כשהוא כתוב על הסדר וזהו סדורו בשבמל"ו.

ועתה יש לנו לפרש מהו אויר הקדמון וכיצד יצא מהקול רוח וכיצד יצא משניהם דיבור וכיצד יצא מאלו הג' הי"ג מקורות, וכמה חקירות היו תחלה קודם הגיעם ל"ג, ואם היו מעצמם או מכח אחר ואיך נחלק כל מקור מהי"ג לב' מקורות עד שנעשו כ"ו מדות והמדות כיצד נמשכו ונעשו מב' א' עד שחזרו ל"ג, וי"ו לה' וה' לנ' והג' לב' והב' לא' כרי שיתבאר הדבר ויתלבן בלי ספק בדרך תקונו והתיקון שאמרנו שהיא תחילת כל הוא כוון הלב וכוונת המחשבה וחשבון הכליות וצירוף הלבבות, עד שיתישב הדעת ועושה הניון ולשונו ומהלשון יתברר ומן הברור יעשה דבור ומהדבור מאמר וממאמר מעשה, וזה התחלתו: דע כי אויר הקדמון מן האויר שאמרנו הוא המקור הראשון והוא אש אוכלה אש, וזה האש יש בו י"ו עינים וכל העינים כלולים, ואין כיוון בבריה שתדע כיצד תחילתן על בוריין, ואלו העינים היו מתנועעים ונמשכים זה בזה עד שנעשו מין אחד ובהצטרפם היה ברור שהיה עין ירוק והשני עין תכלת ואו העין הירוק היה מתגבר, וזה האויר היה מצחצח ומתנגלגל ומאיר ומתנגלגל עד שנעשה בו כעין סדק ומאותו הסדק היה נובע ומתגבר ומצחצח עין התכלת, ובצאת עין התכלת מן הסדק יצאו שני מקורות הא' מן המקור הראשון שהוא אויר הקדמון והוא עין הירוק והשני מעין תכלת הראשון שיצא מן האור הנחשך מהאור שהוא אויר הקדמון, המקור שיצא ממנו הוא הנקרא חשמל וכשיצא נבקע האויר ומאותה בקיעה יצא קול וזה הקול היה מתפשט ומתגבר עד שנעשה אלף אלפים ורבוא רבבות מיני אור, ומהאור יצא זוהר ומהזוהר יוצא זיו ומיזו יוצא אור מן יקר יקוד, רוצה לומר שהיו המאורות מתנוצצים ורצים ומתפשטים ומתגברים בכח חזק גדול ולא היה להם הכנה לעמוד ולהתישב עד שיצא מהם צווח, והצווח הוא הרוח שהוא פחות מהבל והבל כלול בו והוא בקול וזהו רוח הקדש, עד שנעשה בו חלקים השנים בשביל המאורות שהיו נובעים מהם ושם המקור האחד אהוי אהוי והוא הקדמון ושם השני הוי, נשארו חלקים כ"ד האחד נעשו ממנו עשר מקורות והשני ה' מקורות והשלישי ו' מקורות והרביעי ה' מקורות, ונעשה להם זה הסימן,

צוה ואמר כל הנכנס ולא ישיב תשובה לכל דבר שתשאלוהו אל יכנס, וליושבים בחדר התשיעי צוה ואמר כל הנכנס ולא ימהר לפי שעה בקלות לשון במהירות כמו שאהם מ-ברים לפני, לדבר ולשאל ולחשב אל יכנס, וליושבים בחדר העשירי צוה ואמר כל הנכנס ואינו נראה כצורה שלכם אל יכנס ואל תקבלוהו. וברוך זה היתה מעלת הנביאים, והיו צריכין להיות כולם שלמים בכל אלו המעלות, וכן אמרו חז"ל במס' שבת אין שכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ואשר כח להם לעמוד בהיכל מלך, ואמר מי יעלה בהר ה' וגו' ואומר אשר יחרו נמתיק סוד וגו' ואומר כי שפתי חן ישמרו דעת וגו' ואומר ועל מלאך ה' מן הבונים.

ואחר הקדמה זו דע כי קודם שיכנסו הנביאים להשיג שפע נבואה הם נכנסים דרך מעברות ומבואות מלאכי מעלה והם המלאכים הפוגעים בהם ובודקים אותם, ובכל שער ושער היו בודקים אותם בדקה משונה מחברתה, וזה שאמר ר"ע לתלמידיו כשאתם מגיעים לאבני שיש טהור אל תאמרו מים מים כי אין מים, וכל המבואות שמגיעים ונכנסים הנביאים בהשגת הנבואה בכל שער ושער ממבואות השערים אותם המלאכים העומדים שם בודקים אותם אם ראויים ליכנס מניחים אותם ליכנס ואם לאו מניחין אותם מבוהין. וזה הוא הענין שאפילו החכמים הנכנסים לפרדס היו בודקים בהם כ"ש הנביאים שהיתה מעלתם גדולה, וזה שאמרו חז"ל בהגנה ארבעה נכנסו לפרדס ואלו הם ר"ע וכו' בן עזאי וכו' ר"ע נכנס בשלום ויצא בשלום, ואף ר"ע בקשו מלאכי השרת לדוחפו, א"ל הקב"ה הניחו לו לזקן זה שראוי הוא שישתמש בכבודו, הנה כשיעבור הנביא מאותם המלאכים יגיע בסוף כולם להיכלו של חשמל, וחשמל הם חיות של אש דקה ומדברות בשפה ברורה ורבוין בתכלית המרוצה, וכשודבר אדם דבור אחר הן ממללות אלף אלפי דבורים, ואותן החיות אינן שוקטות אפילו רגע אחד אלא ממהרות התנועה ומשתנות ברגע אחד לאלפי גוונים לכאן ולכאן עולות ויורדות ומתנועעות לצדין בלי שקט ורפיון, וכפי קלות תנועתן כך קלות דבורן ומהירותן. ואלה החיות הנקראות חשמל הן בודקות הנביאים בהגיעם לשער שבו נכנסים להסתכל באספקלריא שלו שהיא אספקלריא שאינה מאורה, והחשמל ממהר בתנועתו ובקלות דבורו לדבר עם אותו הנביא ואם יכול להבין דברי החשמל כרגע ולהשיב תשובה לכל דבור ודבור אזי נודע כי ראוי ליכנס ולהסתכל בכבודו של מלך, ולפיכך נקרא חשמל מלשון חושה לעזרתו. ולעולם אין החשמל שוקט רגע אחד מלדבר אלא בשעה שיוצא הרבור מפי הקב"ה שכלם חשים מלשון שתוקה ואח"כ ממללים, כלומר מקבלים מלמעלה ואח"כ מתעסקים במה שקבל, וזהו סוד דומי יושבי אי. והנה החשמל בודק כל הנכנסים למעלת הנבואה, אם משיבים כענין ושואלים כהלכה במהירות כרגע כמו החשמל נכנסים ואם לאו דוחין אותו כלפי חוץ, וזו היתה תחלת השגת הנביאים, ועל זה נאמר אשר יחרו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש.

דע כי לפעמים נקרא חשמל ולפעמים נקרא חשמלה, כשהוא שותק ומקבל נקרא חשמלה וכשהוא ממלל ומשיבי

פתח ר' יהושע ודרש ואותו היום תקופת תמוז היה נתקשרו שמים בעבים ונראה כמין קשת בענן והיו מלאכי השרת מתקבצין ובאין לשמוע כבני אדם שמתקבצים ובאין לראות במזמוני (שחוק) התן וכלה, ארבעה נכנסו לפרדס וכו' אמר להם ר"ע כשאתם מגיעין אצל אבני שיש טהור אל תאמרו מים מים וכו' בן עזאי הציץ ונפגע וכו' (שם י"ד: ועי' ירוש' הגיגה פ"ב). ההוא בר גיליא דאיכלע לבבל דאמרו ליה קום דרוש לנו במעשה מרכבה, אמר להו אדרוש לנו כדרוש רבי נחמיה לחבריה ונפקא עיעיתא מן כותל ומתתיה באנדופי (פדתו) ומית, ואמרו ליה מן דיליה דא ליה (הוא מתחייב בנפשית שרצה לדרוש נסתרות לפני ההמון) וכו' (שבת פ':). הרבה דרשו במרכבה ולא ראו אותה בימיהם (תוספתא מגילה פ"ד).

הרמב"ם במורה (מאמר ג') משתדל לפרש: כי מעשה בראשית ומעשה מרכבה הם מכלל סתרי תורה וכי הוא נפלא מדעות ההמון, ומפני שהזהירו חז"ל שלא ללמד אותם לאיש שלא יבינם מדעתו ורק פה אל פה וראשי פרקים, וזה הסיבה הגורמת להפסק זאת החכמה מאומתנו עד אשר לא נמצא ממנה רק מעט ולא הרבה, והולך ומפרש ענין החיות והכרוכים והכסא וענין הגלגלים, והם הם דברי ישעיה שראה את ה' יושב על כסא, רק שהשיג הדברים באופן אחר, ובסוף יאמר: כשתתבונן מה שאמרנו בפרק זה יתבאר לך מזה הענין רובו או כולו לבר מפרטים מועטים וכו' ואולי ברוב התבוננות יגלה לך ולא יפלא ממך כל דבר, ואל יעלה בלבך ואל תקוה לשמוע ממני אחרי זה הפרק אפילו מלה אחת בזה הענין לא בביאור ולא ברמז, כי כבר נאמר בזה מה שאפשר לאמרו, ודחקתי נפשי מאד, ועתה אתחיל בענינים אחרים וכו' (שם פ"ז).

ר' יוסף גיקטיליא במאמרו „סוד החשמל“ (ארזי לבנון דף מ' ע"ב והלאה) משתדל לבאר ענין החשמל שהוא עוקר גדול במעשה מרכבה, ומפרש הפסוק: ומתוכה כעין החשמל מתוך האש (יחזקאל א') וז"ל: צריכין אנו להודיעך עקרים גדולים, דע כי קודם שיכנס האדם להשגת סוד ה' יתברך יש לו לעבור כמה מעברות ולהפגיע בכמה המוני עליונים והן עשר מדרגות זו למעלה מזו, כמו שתדע עדין בעזרת השם, ודע כי כשהיו הנביאים מתבודדים ומטהרים עצמם ומכנינים מחשבתם להשגת הנבואה ולהשרות עליהם שכינה היתה השגתם כענין שאומר לך, כושל לשר שהלך לראות פני המלך והמלך יושב בבית מלכותו י"א חדרים חדר לפניו מחדר, והעמיד המלך מבוהין בחדר החיצון שבכולן ממונים וזיוים, ואמר להם כל הבא ליכנס בחדר שלכם תבדקו אותו אם יש לכלוך בבגדיו אל יכנס, וליושבים בחדר שני וליושבים בחדר שלישי צוה ואמר כל מי שתראוהו שנכנס שאלו אותו שאלה פלוגות ופלוגות אם ישיב כהוגן יכנס ואם לאו אל יכנס, וליושבים בחדר הרביעי ובחדר החמישי צוה ואמר כל הנכנס וצופה בעיניו לימין או לשמאל אל תקבלוהו, וליושבים בחדר הששי אמר כל הנכנס ולא יקדים כך וכך אל תקבלוהו, וליושבים בחדר השביעי צוה ואמר כל הנכנס ולא יכיר להשיב תשובה על כל דבר שתשאלוהו אל יכנס, וליושבים בחדר השמיני

(שם תקונים ומלואים 47). ויש עוד „ברייאתא דמעשה בראשית“ כתובה בלשון סורסית ע"י ערולאי בר ברגלאי שהו"ל אליעזר גולדשמידט (סטרטיסבורגו תרנ"ד), ומתחלת: בסיעתא דרחמנא אנא ערולאי בר ברגלאי, שרינא למכתב ספרא הדין דאתקרי אכסימרו ודא ספרא דברייאתא איכדין אתכריאו שמיא זארעא בשית יומיא וטקוסיא (סדרים ותקונים) דטקס ברויא (בורא) דעלמא ופלאין דברייאתא שוכחא למריא מלכא דכולי עלמא אמין. המו"ל כתב כי מצא הכ"י בקובץ ישן נושן הכא מארץ מצרים והכתב מטושטש מרוב ימים, וכי הרבה יגע לדעת מי הוא המחבר ערולאי בר ברגלאי ולא עלתה בידו, אמנם נמצאים מבקרים אשר יאמרו כי הברייאתא הזאת היא מעשה ידי המו"ל בעצמו וכי שם המחבר ערולאי בר ברגלאי הוא שם בדוי בחילוף האותיות של שמו אליעזר בר גבריאל, ולדעת נייבויער היא העתקה מכתבי לשון כושית של הנוצרים, ועפשמין יאמר כי הוא העתקה מספר היוני שנקרא איכסימרוס (Hexamerōn), אך כבר העיר המו"ל כי הברייאתא אין לה שום שייכות עם הספר היוני הזה שמחזיק רק שני דפים והברייאתא מחזקת כארבעים עמודים.

סדר רבה דבראשית דמרכבה דר"י כ"ג

[בתי מדרשים ה"א]

לך ה' הגדולה זו מעשה בראשית שנאמר בראשית ברא אלהים, אל תקרי בראשית אלא ברא שית, וכן אתה מוצא שבראשית ששה אותיות שבהם נבראו שמים וארץ שנאמר כי ביה ה' צור עולמים (ישעיה כ"ו) י"ה שנים הוי"ה ארבעה הם הרי ששה, הא למדת שבאלו ו' אותיות ברא הקב"ה את השמים ואת הארץ, ושמה תאמר שמים וארץ בלבד נבראו [לכך נאמר כי ביה ה' צור עולמים] העוה"ז והעוה"ב, ולכך נאמר בראשית ברא אלהים [את השמים ואת הארץ] (1) ד"א בראשית, מהו בראשית באות אחת ברא הקב"ה את השמים ואת הארץ, שנאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, אל תקרי בהבראם אלא בה"א בראם, באות ה"א ברא שמים וארץ העוה"ז והעוה"ב. ותתמה (2) בטבעת אהיה אשר אהיה, ומפני מה חתמה בחותמו? שאילו לא חתמה בחותמו אין כל בריה יכולה לדרוש באותיותיה פני שלהבת אש, וכל מי שבא לדרוש באותיותיה היה מתמלא כל העולם כולו אש, לפיכך סתם אותיותיה. [ד"א בראשית] דכתיב כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי אבותיכם (הושע ט"ו) מלמד שלא נברא העולם אלא בשביל אברהם. ד"א בראשית, אין בראשית אלא שש מדות של מעשה אומן ואלו הן: בניית רקימות אמיצות שרשות ישיבות תמיכות, אמר הקב"ה בראשית בניתי רקמתי אמצתי שרשתי ישבתי תמכתי את השמים ואת הארץ. ד"א בראשית, כתיב אחד אומר בראשיתה ראיתי אבותיכם, וכתיב בראשית ברא אלהים לגורה שוה,

(1) ד"ק מרבי „את“, (2) מוסב על התורה,

נקרא חשמל, וזה הרמז מתפשט ליריעת כללים רבים בהשגת החשמל, ולפי שהחשמל בודק בנביאים ויודעי מרכבה ואם נמצא הגון כמו שאמרנו נותן לו רשות ליכנס ואם לאו דוחה כלפי חוץ, גם לפעמים שורף אותו ומכניס מיתה גם לנערים, כדאמרינן בהגיגה ת"ר מעשה בתינוק אחד שהיה דורש בבית רבו בחשמל יצאה אש מהחשמל ואכלתו, מאי חשמל אמר רב יהודה חיות אש ממללות, במתנתא הנא עתים חשות עתים ממללות, ובשעה שהדבור יוצא מפי הקב"ה חשות ובשעה שאין הדבור יוצא מפי הקב"ה ממללות. ועתה התבונן במ"ש יחזקאל ומתוכה כעין החשמל, מתוך קליפה הפנימית מארבע קליפות החיצונות הסובבות את המלכות יראה את החשמל ולא הוצרך יחזקאל להארך בשאר מעלות המלאכים הנמצאים בכל ההיכלות שנכנסים הנביאים לחשמל כי הדבר ידוע להם עכ"ל.

ברייאתא דמעשה בראשית או מעשה מרכבה נזכרת במירש"ב בגמרא על אין דורשין במעשה בראשית (הגיגה ג.) וז"ל סתרי תורה כגון מעשה מרכבה וס' יצירה ומעשה בראשית והיא ברייתא, הראב"ד בפירושו לספר יצירה פ"א משנה י"ג אומר: ובמעשה בראשית רבה אמרו שג' אותיות הקדש הם ממונים להניע המרכבות בתנועות שם המפורש ע"ש, אך דבר זה ליתא בברייאתא שלמנונו ואולי היה לו נוסחא אחרת, וכן בעל הרוקח בהלכות חסידות מכיז ס' מעשה בראשית, ר' מנחם בציוני פ' בראשית כתב וז"ל: וכתב בעל הסוד בצלמנו כדמותנו, כל אדם יש לו בגלגל המולות מושפע מן המלאך המניעו והמלאך נאצל מכבוד השכינה, וזהו בצלמנו כמראה אדם עליו מלמעלה, כדמותנו ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם, ומטעם זה אמרו חז"ל אדם בפני השכינה כקוף בפני אדם, וכשברא למעלה דמיונות ברא למטה דמותם כדאיתא בשלהי מעשה בראשית בברייאתא המגביהו לשבת המשפילי לראות עכ"ל. וכתב רמ"ץ (בפ' בא) וז"ל דאיתא במעשה מרכבה כי סנדלפון קושר תפלין בראש צוה"ה אלהי ישראל, ומה כתיב בהו ומי כעמך ישראל ומי גוי גדול, וכשהוא הפך להשבע בתפלין נוטל תפלין מראשו ומבטל גזרות מן הארץ, וכשעולה הכתר בראש צוה"ה פני יעקב יאירו לפני אדיריון ה' אלהי ישראל ונקרא סנדלפון, כיון שישיראל משוררים, פונה לקבל הרבור לתקן עטרת עון הוד למלך הכבוד, ולפי שמושך שירות ישראל נקרא בכנוי נגידיאל, ולפי שחביבין לו תפלות ישראל נקרא חביביאל, וכשמזכיר סנדלפון שם הכתר העולה בראש אכתיריאל יה' צבאות מיד כ"ו מלאכי השרת אשר ג"ה נושאם וסובלם ונושאם כאבן השואבת את הקש, אחד יאמר הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו וכן כולם עד גמירא וחשבון מנון פסוקים בהלל הגדול כ"ו עכ"ל.

ברייאתא זו נדפסה בס' ארוזי לכנון בשם פרקי היכלות (ע"ע) לר"י כהן גדול, ובספר רזיאל נדפס, וזה מעשה בראשית" (דפוס אמשטרדם דף ל"ה ול"ו). ווערטהיימער הדפיסה בבתי מדרשים ה"א בשם „סדר רבה דבראשית דמרכבה דר' ישמעאל כהן הגדול“, והמו"ל ספר רב פעלים העתיק „ברייאתא דמעשה בראשית“ כאשר מוצאה כתובה במגלת ספר הכ"ל לכן הגר"א

להשתמש באותיותיה מפני שלהבת אש שירדת מלפני הקב"ה לשרוף את העולם, שבשעה שאדם דורש באותיותיו של הקב"ה אותיות של אש שעומדות כנגד כתרו של הקב"ה פורחות משעה לשעה מעונה לעונה מרגע לרגע, וכיון שהן שומעות קול המדרש הדורש יורדות לשרוף את העולם כולו, מפני שאומרות זו לזו מה טיבן של זה שמשתמש ברוי אותיות של שם המפורש, לפיכך חתם אותיותיה מששת ימי בראשית, חתמם בחותם אהיה אשר אהיה, וכל אדם שהוא בא לדרוש באותיותיה מיד יורדות אותן האותיות של אש שעומדות כנגד כתרו של גבורה ומבקשות לשרוף את העולם, בשביל כך חתמם הקב"ה בעולמו בחותמי כדי שיהיו עומדות ועושות עמהם מלחמה, אותן האותיות שבאהיה אשר אהיה ואינן מניחות אותן לשרוף את העולם, ואלו הן האותיות של אש שהן עומדות ופורחות בכנפי להבה כנגד כתרו של גבורה, ואלו הן: ת"א צ"ץ שצב"א מטריני"י די"ה ה"ו דח"ד ור"ך עטר"ת י"ה געו"ט אט"א ופרישי"א, אלו ארבעים ושלוש (ושש) אותיות של אש שפורחות בכנפי להבה ועומדות כנגד כתרו גבורה.

ד"א בראשית, בראשונה ברא שמים וארץ וכונן מעונות והכין תהומות והתקין שבעה מעינות למעלה וכנגדו יסד שבעה תהומות למטה, נטה שמים למעלה וכנגדו יסד ארץ למטה, נטה זבול למעלה וכנגדו יסד אדמה למטה, נטה שחקים למעלה וכנגדו יסד חרבה למטה, נטה מעון למעלה וכנגדו יסד ארקא למטה, נטה מכון למעלה וכנגדו יסד תבל למטה, נטה ערבות למעלה וכנגדו יסד חלד למטה, כונן כסא כבודו למעלה ומכבודו למטה, זה מעשה יום ראשון, ביום שני פלג את המים, מהם לקח למעלה ומהם למטה, והמים שלקח למטה כונן עליהם שבעה תהומות וכל מדות שבהן, עש הרקיע על פני המים בין המים העליונים ובין המים התחתונים. ומפני מה הפרישם הקב"ה? שהמים העליונים זכרים והמים התחתונים נקבות, וכשבקשו להשתמש זה בזה בקשו להחריב את העולם, באותה שעה היו המים עולים להרים ויורדים לגבעות, המים הזכרים היו רוצים אחר הנקבות עד שנער בהם הקב"ה שנאמר מן גערךך ינוסון וגו' (תהלים ק"ד ז'). ומנין ששם לכל אחד ואחד גבול בפני עצמו שנאמר גבול שמת כל יעבורון (שם). ואין בין מים העליונים למים התחתונים אלא ג' אצבעות בלבד, וכפת הרקיע מוקפת ביניהם כדי להבדילם זה מזו, בשלישי אסף את המים למקום אחד וגילה את היבשה וקרא לה ארץ והוציא ממנה עצים ועשבים וכל מיני זרעים ועץ פרי עושה פרי וכל מיני דשאים וכל מיני אילנות וכל מיני נטיעות בין שעושים פירות בין שאין עושים פירות, ברביעי ברא חמה ולבנה כימה וכסיל כוכבים ומולות, ובו ביום תלאם ברקיע להבדיל בין היום ובין הלילה, נתן שמש לאור היום וכוכבים למשול בלילה, והתקין שבעה כוכבים ברקיע שחושבים

מלמד שלא ברא הקב"ה את העולם אלא בשביל ישראל, שאין ראשית האמור כאן אלא ישראל שנאמר קדש ישראל לה' ראשית תבואתו (ירמיה ב' ג'). ד"א בראשית, אל תקרי בראשית אלא ברא שי"ת מממד שלא ברא הקב"ה את העולם אלא בשביל שלשה שנקראו ראשית ואלו הן תורה ישראל ויראה. תורה מנין דכתיב ה' קנני ראשית דרכו (משלי ח' כ"ב) ואין דרכו אלא תורה שנאמר דרכיה דרכי נועם (שם ג' י"ז) אלו תורה נביאים וכתובים, וכל נתיבותיה שלום אלו מדרש הלכות ואגדות. ומנין שישראל נקראו ראשית שנאמר קדש ישראל לה' ראשית, ומנין שהיראה נקראת ראשית שנאמר ראשית חכמה יראת ה' (תהלים קי"א י'), מכאן שגדולה יראה לפני הקב"ה יותר מכל חכמה ובינה שבהן ברא הקב"ה את העולם שנאמר הן יראת ה' היא חכמה (איוב כ"ח כ"ח) ואין הן אלא אחת שכן בלשון יון קורין לאחת הינה, ומנין שברא הקב"ה את העולם בחכמה, שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה, ושמה תאמרו שמים וארץ ועוה"ז ועוה"ב בלבד נבראו באלו שמי אותיות, [ארץ] י"ח אלף עולמות נבראו בהם שנאמר כי ביה ה' צור עולמים, מה ת"ל להודיע שברא הקב"ה י"ח אלף עולמות, צור עולם לא נאמר אלא צור עולמים, ומנין שיש י"ח אלף עולמות שנאמר שמונה עשר אלף ושם העיר מיום ה' שמה (יחזקאל מ"ח ל"ה), מלמד שהתחיל באמצעיתה שנאמר סביב י"ח אלף ושם העיר וגו' (ג'). מלמד שמיום שהתחיל הקב"ה וברא את העולם ותקן מעשה בראשית קבע הקב"ה שמה של ירושלם ושמה של ארץ ישראל להשרות שכינתו בתוכה, ואח"כ נתעלה וישב ברומו של עולם שנאמר רומה על שמים אלהים (תהלים נ"ז ו'). ד"א כי ביה ה' צור עולמים, מלמד שי"ב ארצות ברא הקב"ה כנגד י"ב שבטים וארץ ישראל וירושלם באמצעיתם שנאמר יצב גבולות עמים למספר בני ישראל (דברים ל"ב ח'). ד"א שאין צור כיוצא בו שיצר עולמו עליונים ותחתונים, ברא קצ"ו אלפים עולמים ברוח פיו וברוח שפתיו, שנאמר בדבר ה' שמים נעשו (תהלים ל"ג ו'). ומנין שברא הקב"ה קצ"ו אלפים עולמים שנאמר צור עולמים, עולמי"ם בנימטריא קצ"ו. קצ"ו אלפים עולמים ברא הקב"ה למענו שנאמר כל פועל ה' למענהו (משלי ט"ז ד'). ד"א צור עולמים שהוא דומה לציר שסובל את כל עמודי הבית, אף הקב"ה סובל אותן קצ"ו אלפים עולמים תחת זרועו, לכך נאמר כי ביה ה' צור עולמים העוה"ז והעוה"ב וכל מדות שבהם, וכולם חתומים בטבעת אהיה אשר אהיה, העוה"ז חתום באהיה [ועוה"ב חתום באשר אהיה], א"ה מלמטה י"ה מלמעלה, אבל כסא הכבוד חתום בטבעת י"ה ו"ה, יה זה שכינה ו"ה זו [תורה] מפני מה חתמה בחותמו שאלמלא לא חתמה בחותמו אין כל בריה יכולה לעמוד

(ג) וירושלם היתה טבור הארץ וממנה הושהה העולם.

בהם את השנים וחדוש לבנה ועבור שנים ועתים ורגעים. בחמישי ברא ליותן וכל מיני דגים וכל מיני עופות וכל מיני שקצים ורמשים בין של ים בין של יבשה. בששי ברא בהמות בהררי אלף ושאר כל מיני בהמה ושאר מיני חיה ושקצים ורמשים שנאמר תוצא הארץ נפש חיה למינה וגו' ולבסוף ברא אדם למשול בכל, והלל חמרה נטע בפיהם ושיר ותשבחות בגרונם דבר דברו והכין צבאם, וכל אחד ואחד מהם צוה על עבודתו ושר בראש כולם וכו'. ובין השמשות נבראו עשרה דברים ואלו הן: פי הארץ פי האתון פי הבאר הקשת והמן והמטה והשמיר והכתב והמכתב והלוחות, וי"א אף המזיקין ועמוד הענן וי"א אף קבורתו של משה ומערה שעמדו בה משה ואליהו, ור' יאשיה אומר משום אביו אף האיל והפרדה ובגדו של אדם הראשון, ור' יהודה אומר אף הצבת בצבת עשויה, והלא יכול לעשות לה דפוס הא לאו בריה הות אלא מעשה (בידי אדם). בשביעי ישב הקב"ה על כסא שמתה והעביר לפניו שר של מים בשמחה גדולה, שר של נהרות בשמחה גדולה, שר של הרים בשמחה גדולה, שר של גבעות בש"ג, שר של תהומות בש"ג, שר של מדברות בש"ג, שר של חמה לבנה כימה כסיל בשמחה גדולה, שר של דשאים בש"ג, ש"ש גן עדן וגינהם בש"ג, שר של אילנות בש"ג, שר של רמשים חיות בהמות דגים חגבים ועופות בש"ג, שר של מלאכים, רקיע ורקיע, גודר וגדוד, חיות הקדש, כרובי הכבוד, אופנים ושאר כל שר ושר נכבד וגורא ונעלה, והיו כולם עומדים בשמחה גדולה במעין של שמחה ומשמחים ומרקדים ומרננים ומקלסים לפניו בכל מיני קלום וכל מיני זמר שבח והלל, והיו מלאכי השרת פותחים את פיהם ואומרים יהי כבוד ה' לעולם, וכולם עונים אחריהם ישמח ה' במעשיו. והיו רקיע ערבות מלא שמחה וקול הדר ועוז ותוקף וגבורה וגאווה ותפארת וגדולה תהלה ורנה שירה וצהלה נצוח ויושר כבוד והודאות באותה שעה, שנאמר הוד והדר לפניו עוז ותפארת במקדשו (תהלים צ"ו ו'), הוד והדר נגד שבת עוז ותפארת נגד וינפש. באותה שעה הביא הקב"ה שרה של שבת והושיבה על כסא הכבוד והביא לפניו שירה, וכל שר ושר של כל רקיע ורקיע ושל כל תהום ותהום היו מרקדו ומשמחין לפניו ואומרים שבת היא לה! ושאר כל השרים הגדולים ואומרים לה' היא שבת, ואף אדם הראשון העלה אותו הקב"ה לשמי מרומים לשמים העליונים לשוב ולשמחו בשמחתה של שבת. עשה הקב"ה [את השבת] חנוכה של שמים וארץ והכל שמחים בה, ואף אדה"ר שש ושמח בשמחתה של שבת, באותה שעה כשראה אדה"ר שבחה של שבת ורבותה של שבת, שמחתה וגדולתה של שבת שהכל היו שמחים בה והיא היתה תהלה וראש לכל השמחות, מיד פתח פיו ואמר מומור שיר ליום השבת, אמר הקב"ה לשבת את אמור לי מומור שאני

זה מעשה בראשית

[מספר ריזאל המלאך דף ל"ז]

ארכו של עולם מהלך ת"ק שנה וכו' שנים, ורחבו מהלך ת"ק שנה, וי"א עגול הוא וים הגדול חוזר לעולם כלו, וכלו כמין כיפה ועמודין בכלו, והעולם כלו על סופים (סנפירים) של ליותן עומד וליותן שוכן במים התחתונים כמו דג טהור בתוך הים, ומים התחתונים על מימי בראשית כמעין קטן על שפת הים, ומימי בראשית עומדו על מימי אוקינוס כמעין קטן על שפת הים, ואוקינוס עומד על מים הבוכים כמעין קטן על שפת הים. ולמה נקראו שמים מים הבוכים? לפי שבשעה שפלג הקב"ה את המים, מהם לקח למעלה ומהם נתן למטה, המים שנתן למטה היו מתרגשים ומיללים וצוחים וקוראים ובוכים ואמרו לא זכינו שנהיה קרוב ליוצרנו, מה עשו, העיוז פניהם ובקעו תהומות ובקשו לעלות למרום, עד שגער בהם הקב"ה וכבשן תחת כפות רגליו שנאמר כה אמר ה' הנתן בים דרך ובמים עזים נתיבה, אמר להם הקב"ה הואיל ועשיתם כך לכבודי אין להם רשות למים העליונים לומר שירה עד שיטלו רשות מכם, שנאמר מקולות מים רבים אדירים משברי ים ואח"כ אדיר במרום ה', אל תקרי משברי אלא מקול שירה שאמרו המים, ואח"כ נטלו מים העליונים רשות ואמרו אדיר במרום ה'. לפיכך נקראו מים הבוכים, ומים הבוכים תלויים ועומדים למעלה מן הארץ התחתונה, והארץ התחתונה רחוקה מעל המים והמים עומדים על עמודים של חשמ"ל, וחשמל עומד על הררי ברד, והרי ברד עומדים על אוצרות שלג, ואוצרות שלג עומדים על המים והמים על איש ועומדים על התהום.

ותהום עומד על תהו ותהו עומד על בהו, ובהו עומד על הרוח והרוח תלויה בסערה וקשורה בכיפה של אדמה, ואדמה תלויה בסערה וקשורה בכיפה של חרבה, וחרבה תלויה בסערה וקשורה בכיפה של יבשה, ויבשה תלויה בסערה וקשורה בכיפה של תבל, ותבל תלויה בסערה וקשורה בכיפה של חלד, וחלד תלויה בסערה וקשורה בכיפה של שמים, ושמים תלויין בסערה וקשורין בכיפה של רקיע, ורקיע תלוי בסערה וקשורין בכיפה של שחקים, ושחקים תלויין בסערה וקשורין בכיפה של מכון, ומכון תלוי בסערה וקשור בכיפה של מעון, ומעון תלוי בסערה וקשור בכיפה של זבול, וזבול תלוי בסערה וקשור בכיפה של ערבות, וערבות תלויין בסערה וקשורין בזרוע עוזו של הקב"ה, שנאמר עמודי שמים ירופפו ויתמהו מנערתו, לכך נאמר מה רבו מעשיך ה' ילם בחכמה עשית וגו'. ואחורי הארץ

גבריאל נדריאל עדריואל מודיאל רחמיאל וחניאל ומפתחי רוח מזרח בידיהם, ועל שערי רוח מערב שרים ממונים עליהם ואלה שמותם אלצין סיקיאל זנסיאל ובחילאל ובקטמאל וטרפניאל ומפתחי רוח מערב בידיהם. למעלה מן רקיע שמים שבהם קבועים חמה ולבנה וכוכבים ומזלות וכנפי רקיע דומין כמין כיפה, וחמה ולבנה וכוכבים ומזלות וכנפי רקיע מושלים בכל תהום ותהום ואורם יורד על הארץ התחתונה שנאמר ויתן אותם אלהים ברקיע השמים וגו'. ועל שערי רוח צפון שרים ממונים עליהם ואלה שמותם טיאל ידעל ינאל ננאל וחלקים וחניאל ומפתחי רוח צפון בידיהם, ועל שערי רוח דרום שרים ממונים עליהם ואלה שמותם כלאה בחליאל בלהיאל לואל יליאל נקריאל ומפתחי רוח דרום בידם, ועל שערי רוח מזרח שרים ממונים עליהם ואלה שמותם מסיס כרמיאל, והמקיפין לאלו הם נוהריאל ונוריאל וגבריאל ומפתחי רוח מזרח בידיהם, ועל שערי רוח מערב שרים ממונים עליהם ואלה שמותם קוריאל פדאל סכניאל ענאל עניאל ומפתחי רוח מערב בידיהם. למעלה מן הרקיע שחקים שם אוצרי שלג ואוצרי ברד ואוצרי טל ואוצרי מן ואוצרי בשמים של תחיית המתים שנאמר ובגאותו שחקים, ועל שערי שחקים של רוח צפון שרים ממונים עליהם ואלה שמותם פנאל פניאל רפאל רמיאל דרמיאל ומפתחי רוח צפון בידיהם, ועל שערי רוח דרום שרים ממונים עליהם ואלה שמותם פרואל צריאל קניאל שסתניאל שמעיאל שמעאל ומפתחי רוח דרום בידיהם. ועל שערי רוח מזרח שרים ממונים עליהם ואלה שמותם צדקיאל קדישא תירטאל תרניאל תודת עמאל ומפתחי רוח מזרח בידיהם. ועל שערי רוח מערב שרים ממונים עליהם ואלה שמותם טורניאל קרניאל רכיאל מלטיאל פלטיאל ומפתחי רוח מערב בידיהם. למעלה משחקים מכון שבו מקדש בנוי ומזבח הקטרת ומזבח העולה ומיכאל שר הגדול עומד ומקטיר על המזבח ומעלה עולה על מזבח העולה שנאמר מכון לשבתך פעלתה מקדש ה' כוננו ירך. ועל שערי מכון של רוח צפון שרים ממונים עליהם ואלה שמותם רחמיאל חנוניאל בהיאל שרפיאל מסיאל שראל ומפתחי רוח צפון בידיהם, ועל שערי רוח דרום שרים ממונים עליהם ואלה שמותם טהוריאל מחניאל גדיאל חושיאל ועננאל וקשיאל ומפתחי רוח דרום בידיהם, ועל שערי רוח מזרח שרים ממונים עליהם ואלה שמותם טרפיאל בהליאל בגנאל רמזאל קלבס אסרון ומפתחי רוח מזרח בידיהם, ועל שערי רוח מערב שרים ממונים עליהם ואלה שמותם אלמחקנאל אסתקנאל לובקים סומכס יהלא ומפתחי רוח מערב בידיהם למעלה ממכון מעון שבו מלאכים וגדודים וכל צבא מרום שנאמר מעונה אלהי קדם. ועל שערי מעון של רוח צפון שרים ממונים עליהם ואלה שמותם אחיאל אניאל חזקיאל מדגביאל שתפיאל ומתננאל ומפתחי רוח צפון בידיהם, ועל שערי רוח דרום שרים ממונים עליהם ואלה

התחתונה מקיפין האש והמים, ואחר האש והמים מקיפין סופה וסערה, ואחר סופה וסערה מקיפין אומרי המולה, ואחר אומרי המולה מקיפין כרובים מעופפין, ואחר כרובים מעופפין מקיפין דמות חיות, ואחר דמות חיות מקיפין רצוא ושוב, ואחר רצוא ושוב מקיפין אומרים קדוש ואומרים ברוך.

ובארץ התחתונה יש בה חיות הקדש ואופנים וכסא הכבוד, כסא כבוד הוא הרום רגליו של אדון כל הארץ שנאמר השמים כסאי והארץ הרום רגלי, ונאמר ואראה החיות והנה אופן אחד בארץ, וכשם ששכינתו למעלה כך שכינתו למטה שנאמר ושם העיר מיום ה' שמה, ומקיפין לה י"ח אלפים עולמות שנאמר סביב שמונה עשר אלף (סוף יחזקאל). לרוח צפון ארבעה אלפים וחמש מאות, לרוח דרום ארבעה אלפים וחמש מאות, לרוח מערב ארבעה אלפים וחמש מאות, לרוח מזרח ארבעה אלפים וחמש מאות, הרי סביב י"ח אלף עולמים. עולם של רוח צפון מלא תהלה וכבוד כח ונבורה שבה וזמרה, עולם של רוח דרום מלא הוד והדר רינה נאה וגאון, עולם של רוח מזרח מלא קדושה וטהרה עון וצדקה נצח ונבורה, עולם של רוח מערב מלא פאר ועטרת כתר מלכות וקול דממה דקה, ולאחריהם מקיפין האש והמים ולאחר האש והמים טהריאל נוריאל כנביאל, ואחר שמונה עשר אלף עולמים אלו מקיפין אימה ויראה, ואחר אימה ויראה מקיפין רעם וברקים, ואחר רעם וברקים מקיפין כנפי רוח, ואחר כנפי רוח מקיפין נהרי אש, ואחרי נהרי אש מקיפין נהרי ים, ואחרי נהרי ים מקיפין נהרי מים, ואחר נהרי מים אין כלום אלא חושך עד אין קץ ואין מספר ואין מדה ואין מנין ואין חשבון, שנאמר ישת חשך סתרו סביבותיו סכות.

למעלה (4) מתהום ים וארץ ושם דגן ותירוש ויצהר. בזמן שהקב"ה רוצה לברך את הארץ מוריד טל ומטיר לעתים מזומנים, ועל הים מים ועל המים רקיע ובין המים לרקיע תלויים ועומדים גלגלי חמה ולבנה וכוכבים ומזלות שמשם יאיר כל העולם, ומושלים בכל תהום ותהום ואורם יורד על הארץ התחתונה שנאמר ויתן אותם אלהים וכו'. למעלה מן הים מים, ובין מים לים זקוקי ברד ורעמים מקיפין לכולם וחומות דקין של אש מקיפין להם, שנאמר השמים ושמי השמים וגו'. ועל שערי שמים של רוח צפון שרים ממונים ואלה שמותם אלאל ואלבים בליעאל בלעי ובצליאל ומפתחי שער צפון בידיהם, ועל שערי רוח דרום שרים ממונים עליהם ואלה שמותם בורניאל דרכיאל המון דונאל נחניאל ומפתחי רוח דרום בידיהם, ועל שערי רוח מזרח שרים ממונים עליהם ואלה שמותם דורניאל

(4) ערבוב פרשיות יש כאן בספר רזיאל, והמאמר הזה ער שמות מסים כרמיאל נמצא שם בדף הקודם ל"ה ע"ב.

התחתונה, והארץ רקע על מים הוידונים כרכיבי רוקע הארץ על המים, ומים על עמודי השמל, ועמודי השמל על אוצרות שלג ואוצרות שלג על הרי ברד, והרי ברד על תהום, למה הם דומים לשלשה ראשי תור שנאמר תהום אל תהום קורא, ותהום עומד על תהו, ותהו הוא קו ירוק שממנו יצא חושך, ותהו על בהו, ודומה לאבנים [מפולמות] שמשם יצאו מים, ובהו עומד על הים, וים על המים, ומים על ההרים, והרים על רוח, ורוח תלוי בשערה וקשור בגופו של ארץ התחתונה, ומלאך הממונה עליו ארציצא"ו שמו, ונקראת ארץ שרצתה לעשות דבר מלך שלטון. למעלה מן הארץ התחתונה תהום, על תהום תהו, על תהו בהו, על בהו ים, על ים מים, על מים ארץ וארץ התחתונה תלויה בשערה וקשורה בכיפה של אדמה, ועל אדמה גדולתו וגבורתו והדרו וכחו ותפארתו ותקפו של יוצר בראשית, שנאמר אל תיראי אדמה גילי ושמחי כי הגדיל לעשות. למה נקרא שמה אדמה שממנה נברא אדם, ומלאך הממונה על האדמה אדמא"ל שמו. למעלה מן האדמה תהום, על תהום תהו, על תהו בהו, על בהו ים, על ים מים, על מים ארץ ומלאך הממונה על חרבה חרב"ה שמו, ולמה נקרא שמה חרבה ששואבת ומחרבת כל מימות שבעולם, שנאמר וירא והנה חרבו פני האדמה, חרבה על יאורים שנאמר ונתתי יאורים חרבה (יחזקאל ל'). למעלה מחרבה תהום, על תהום תהו, על תהו בהו, על בהו ים, על ים מים, על מים יבשה, וחרבה תלויה בשערה וקשורה בכיפה של יבשה, ומלאך הממונה על היבשה יבשא"ל שמו, ולמה נקרא שמו יבשה, שמיבש כל מימות שבעולם, שנאמר ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים וגו' (שמות י"ד). ובו יבשה ימים ונהרות וכל מקוה מים שנאמר אשר לו הים והוא עשהו ויבשת וגו' (תהלים צ"ה). למעלה מן היבשה תהום, על תהום תהו, על תהו בהו, על בהו ים, על ים מים, על מים ארץ. יבשה תלויה בשערה וקשורה בכיפת ארץ, ומלאך הממונה על ארץ ארץ ארץ"ל שמו, ולמה נקרא שמה ארץ שבה נבראת גיהנם והרשעים נדונים בה באש, שנאמר כדנא תאמרן להום אלהיא די שמיא וארץ (ירמיה י"א). ועל ארץ אשאל ואבדון ובאר שחת ומיט היון ושערי מות ושערי צלמות וגינהם, ובהם רשעים נדונים וארבעים מלאכי חבלה ממונים עליהם, ועובי החשך שבהם כחומה שנאמר ורשעים בחשך ידמו (ש"א ב'). והשאלו חציה אש וחציה ברד, והם אינם כלים שנאמר וצורם לבלות שאול (תהלים מ"ט), ונשמתן לא כלה שנאמר ותולעתם לא תמות (ישעיה ס"ו). וכמה נהרי אש ושבעה מדורין גדולים בניהם, וכל מדור שבעה נהרי אש ושבעה נהרות של ברד. אש וברד העליונים אחד על ששים כאש שלנו, וכל מדור אחד על ששים של חבירו, וכל מדור שבעת

שמותם נכבדיאל נפליאל קדישאל הודריאל נחמיאל ומלכיאל ומפתחי רוח דרום בדיהם. ועל שערי רוח מזרח שרים ממונים עליהם ואלה שמותם שמישאל וברקיאל ירעשיאל הדריאל ושרפיאל ויהנך רבא ומפתחי רוח מזרח בדיהם. ועל שערי רוח מערב שרים ממונים עליהם ואלה שמותם אנחאל פלליאל ופללאל צורטק שם קדוש מיטפח פיללאל כאל שם השם. למעלה ממעון זבול שנאמר הבט משמים וראה מזבול קדשך ותפארתך. למעלה מזבול ערבות שנאמר שירו לאלהים זמרו שמו סולו לרוכב בערבות, ובערבות יש בו צדק וצדקה ומשפט וגנוי חיים וגנוי ברכה וגנוי שלום ונשמתן של צדיקים וטל שהקב"ה מחיה בו גופי מתים לעתיד לבוא שנאמר כי טל אורות טליך וארץ וגו'.

כיפי הקשת נתונות על גבי ערבות גבוהות אלף אלפים ורבוא רבבות מדה כנגד עירין וקדישין. למעלה מהם נגלי אופנים נתונים על גבי הקשת גבוהים אלף אלפים ורבוא רבבות מדה כנגד שרפים ואופנים ונדודים. למעלה מהם רגלי החיות נתונות על נגלי האופנים גבוהים אלף אלפים ורבוא רבבות מדה כנגד השרים הגדולים. וקלפי הקשת נתונות בראשי החיות ומהן יוצאות קרני ההוד ורקיע כעין הקרח הנורא נטוי על קרני ההוד גבוה אלף אלפים ורבוא רבבות מדה כנגד אלפי שנאן. למעלה ממנו מכון ומראה הנונה ונתון על הקרח הנורא גבוה אלף אלפים ורבוא רבבות מדה כנגד רכב אלהים רבותים אלפי שנאן. למעלה ממנו מעון ומראהו נורא ונתון על מראה הנונה גבוהים אלף אלפים ורבוא רבבות מדה כנגד עוזו וגבור. למעלה ממנו כסא הכבוד נתון על אבן ספיר גבוה אלף אלפים ורבוא רבבות מדה בארון כל העולם וכבודו נתן עליי. שנאמר ואראה את ה' וישב על כסא רם ונשא, ונאמר תחת רגליו כמעשה לבנת הספיר. וכל העולם תלוי כלו בזרוע עזו כקמיע, שנאמר ותחת רגליו וגו', ונאמר ומתחת זרועות עולם, ומקיפין לו סביב זוהר ספיר וברקת מפני מראית העין שנאמר לא תשורנו עין, כי שם ה' אקרא הבו גדול לאלהינו.

ברייתא דמעשה בראשית

[רב פעלים, תקונים ומלואים צד 47]

כל העולם ת"ק על ת"ק [שנה] וים הגדול חוזר לעולם סמוך אל יסוד עולם, ואותה כיפה וים הגדול וכל העולם עומד על עמוד אחד וצדיק שמו שנא' וצדיק יסוד עולם, ואותו עמוד וכל העולם כלו עומד על ספיר אחד של לויתן, ולויתן שוכן בתוך מים התחתונים כדג קטן בתוך הים, והמים התחתונים על מי בראשית כמעין קטן על שפת הים ונקרא שם מים בוכים. בשעה שחצה [הקב"ה] המים ולקח מים העליונים בכו התחתונים בכי גדול שלא זכו לעלות כי רצו לעלות והקב"ה ה' והמים הבוכים תלויים ועומדים למעלה מן הארץ

כבין עקרב לסרטן, בין עקרב לסרטן כבין ענלה לעקרב, ענלה לצפון ועקרב לדרום. זורחת ענול כלפי דרום ושוקעת ענול כלפי צפון, ובצפון ענלה חוזרת ומשרתת את התלי, והתלי למזלות והמזלות לגלגל. בתקופת תשרי וטבת השמש סובב בקרן דרומית במימי אוקיינוס בין קצות השמים לקצות הארץ ושוקע בלילה והולך דרך גדולה מאד עד שמגיע לחלון שבמזרח, ובתקופות ניסן ותמוז סובב בקרן צפונית במימי אוקיינוס בין קצות דרום וסובב אל צפון, הולך אל דרום בתקופות תשרי וטבת וסובב אל צפון בתקופות ניסן ותמוז. ששה חדשים בקרן דרומית וששה חדשים בקרן צפונית, ועל סביבותיו בחלונות שבמזרח שב הרוח.

השמש שלש אותיות מהשם כתובים על לבו והמלאכים מנהיגים אותו, אלו שמנהיגים ביום אינן מנהיגים בלילה, והשמש עולה במרכבה ורוכב ומעוטרת כחתן שנאמר כחתן יכהן פאר (ישעיה ס"א), כחתן יוצא מחופתו (תהלים י"ט), בימות הקיץ קרנותיו ופניו של אש מביטות לארץ, קרנותיו ופניו של ברד מביטות למעלה, אילולי הכרד שהוא מכסה אותו היה העולם נשרף שנאמר ואין נסתר מחמתו (שם), ובהורף הופך את פניו של מעלה למטה, אילולי האש שמחמם פניו של ברד לא היה העולם יכול לעמוד מפני הקור שנאמר לפני קרתו מי יעמוד (שם קמ"ז), ולשמש אהל נאם ושם"ה (2) חלונות בו כמנין ימות החמה ובלב יום חמה ולבנה מכסות עיניהם מאורה של מעלה ומשליכין בו (בשמש) חצים, וכשיצא הוא גבור ונעשה חלש מעונותיהם של הבריות, וניתן בנרתק, ובריכה של מים שעל נבי הרקיע עוברת תחתיו ומתיש חמימותו במים, אעפ"כ אין נסתר מחמתו, וי"ג תבות כתובים על לבו (3), וה' מלאכים מנהיגים אותו ביום וה' מלאכים מנהיגים אותו בלילה, בבקר בבקר השמש טובל בנהר גניון ומוסיף לו אורה ומאיר עד נכון היום, ובא השמש ברקיע וטובל עצמו מריח בשר ודם שקבל, וגלגיא"ל הממונה על גלגל חמה ועמו צ"ו אלפים מלאכים רבים ונכבדים שמריצים גלגל חמה ברקיע שם"ה אלפים פרסאות בכל יום ויום, ומאיר השמש במסום הטינופת ואין מויק לו, והיא נובלת מאור של מעלה ואין עין יכולה לראותה כדכתיב כי לא יראני האדם וחי (שמות ל"ג), ואופניאל השר הממונה על גלגל הלבנה ועמו פ"ח אלפים מלאכים שהם מריצים גלגל הלבנה שב"ד אלפים פרסאות בכל לילה, מדור הלבנה בין ענן וערפל, ועשויין כמו ב' קערות כסויות כפויין זו את זו, והוא ביניהן, וכשהוא מולד הלבנה אלו ב' עננים הופכים את פניהם ברוח מערבית והוא יוצא

אלפים חורים, וכל חור שבעת אלפים סדקים, וכל סדק ז' אלפים עקבים וכל עקרב ז' אלפים חוליות, ובכל חוליא שבעת אלפים כדי מרה, ובו ז' נהרות של סם המות צורבת כאש, כשאדם נוגע בהם נבקע, ומלאכי חבלה מחיין אותו ודנין אותו כל רגע, וחצי שנה באש וחצי שנה בברד ושלג, והצנה קשה מן האש, וזה חלק אדם רשע.

למעלה מן ארקא תהום, על תהום וכו' וארקא תלוי בשערה וקשור בכיפת תבל, ומלאך הממונה על תבל תב"ל שמו, ולמה נקרא שמה תבל, לפי שמתבלין אותה במעשיהם הטיבים, ועל תבל הרים ונבעות וכל יושביה שנאמר עשה עש כסיל וכימה (איוב ט') שבהם מנהיג ומעמיד כל אחד ואחד בעתו, בהם משנה עתים ומחליף את הזמנים (1), והעולם הזה עשוי ומחולק לשלשה חלקים, שליש מים שליש מדבר שליש יישוב, והארץ ממקום זריחת תקופת טבת שהיא מערבית דרומית עד לרקיע זה והגבול ענול הוא סביב כננד שפת אוקיינוס מכל צד, והוא גבוה מסביב סביב מקצה מזרחית דרומית עד מערבית דרומית, וזה הרקיע הגבוה פתוח חלונות חלונות במזרח וחלונות חלונות במערב, ממקום זריחת תקופת תשרי שהוא מזרחית דרומית של תקופת טבת ועד המזרחית התיכונה, והאמצעי של תקופת תמוז, ובאמצע בתוך בין צ"א חלונות שבקרון דרומי לבין צ"א שבקרון צפוני, יש חלון אחד באמצע ושמו חלון נונה, ובצד חלון זה מצד צפוני שלו יש חלון ושמו תעלומה, ובו אור יוצא שנאמר ותעלומה יוציא אור (איוב כ"ח), והחלון שבקרון מזרחית דרומית של תקופת טבת שמו בלגה, והחלון שבקרון צפוני של תקופת תמוז שמו נעמן, ומתחיל השמש לזרוח מחלון נעמן והולך סובב וחוור לאחוריו ויורד מצפון לדרום חלון אחר, כל אלו חלונות, ולבשתכלה צ' חלונות יש חלון אחד ושמו חדר שבו רוח סופה, תקופת תשרי מתחיל השמש לזרוח מחלון נונה והולך וסובב לקרן מזרחית דרומית חלון אחר חלון עד שהיא מגיע לחלון בלגה, ותקופת טבת מתחיל מחלון בלגה והולך וסובב לאחוריו ועולה מדרום לצפון עד שמגיע לחלון תעלומה. בתקופת ניסן נהפך הצד של חמה שהוא חם ולח להיותו למטה לארץ ויהיה העת חם ולח שלשה חדשים, בתקופת תמוז נהפך צד החמה שהוא חם ויבש להיותו למטה לצד הארץ ויהיה העת עד ג' חדשים חם ויבש, בתקופת תשרי נהפך צד החמה שהוא קר ולח עד ג' חדשים, בתקופת טבת נהפך צד החמה שהוא קר ויבש עד ג' חדשים, ואם לא היתה החמה מסובבת לארבע מסיבות לא היה העולם יכול לעמוד, ושבעה הם מערנות כימה וחמשה מושכות כסיל, והם י"ב סובבי גלגל, שבעה מקושרים ליישוב לצד דרום, וחמשה מפותחים מחוץ ליישוב לצד צפון, זורחת ז' מצפון לצד הימין וה' לשמאלו, וכנגדן נאספות ביום ובלילה, תאומים סוף ה' ועקרב סוף הה', מן תאומים לקשת

(1) פה הוסיף המעתיק מאמר מברייתא דשמואל הקטן (ע"ג), (2) סימן לדבר השמות שמש' חרס' חמה', (3) רשום פה בהערה: לכן מבראשית עד ויכולו י"ג פעמים אור.

אחרים עד רפ"ב סימנים וקראו בשם עשרה מאמרים, ויולגא תרכ"ג.

מעשיות: ספורים מלוקטים משני התלמודים ומדרשים, ומהם שנעתקו מלשון ארמית ללשון הקדש. גם מעשיות מזמני הגאונים ומספרים שנכתבו אח"כ עד דורות האחרונים. הספורים האלה היו חביבים מאד לקוראים הדורשים רשומות, ולדרשנים להלחיב ולעורר את שומעי דרשותיהם. ולא לבד היו הספורים האלה נעימים לאוזן, אלא שעשו גם פעולתם לנמוע מוסר השכל בלב ההמון וללמדם מדות טובות ומעשים טובים. הספורים האלה חשבו אותם כמו ספורי התורה ללמודים עקריים, ויש שחקרו ודרשו ומצאו בהם סתרי תורה ורמזים בעניני קבלה, וע"ז נאמר בזה: וזכאין אינון ישראל דאתוהב להו אורייתא עלאה אורייתא דקשוט, ומאן דאמר דההוא ספרא דאורייתא לאתחזאה על ההוא ספור בלבד קאתי, תופת רוחיה. דאי הכי לאו איהו אורייתא עלאה. אורייתא דקשוט וכו' תא חזי מלך ב"ו לא יקרא דיליה הוא לאשתעי מלה דהדינטא כ"ש למכתב ליה, ואי סליק בדעתך דמלכא עלאה קב"ה לא הו ליה מלך קדישין למכתב ולמעבד מנייהו אורייתא אלא דאיהו כניש כל מלך דהדינטין כנון מלך דעשו מלך דהגר מלך דלבן ביעקב, מלך דאתון מלך דבלעם מלך דבלק מלך דזמרי, וכניש להו וכל שאר ספורין דכתיבין ועביד מנייהו אורייתא, אי הכי אמאי אקרי תורת אמת וכו' אלא ודאי אורייתא קדישא עלאה איהו אורייתא דקשוט תורת ה' תמימה, וכל מלה ומלה אתייא לאחזאה מלך עלאין דההוא מלה דההוא ספור לאו לאחזאה על גרמיה בלבד קא אתיא אלא לאחזאה על ההוא כללא קאתי כמה דאוקימנא (בהעלותך דף קמ"ט ע"ב). במפתחות בסוף חזקוני רשומים כל המעשיות הנמצאים שם, גם החסידים החדשים חושבים את ספורי מעשיות של צדיקים לדרבים של קדושה, בספר לקומי עצות לר"ג מבראסלאו כמות א' ערך ארץ ישראל סעיף י"ז כותב כי מי שהוא בא"י וזכה לספר ספורי מעשיות מצדיקי אמת וזוכין למהר המחשבה ע"י ספורי מעשיות של צדיקים, וכתב עוד שם באות צדיק סעיף צ"ח: ע"י ספורי מעשיות מצדיקים נתעורר ונתלהב הלב בהתעוררות גדול להשי"ת בחשק נמרץ מאד, וכמה צדיקים גדולים ונוראים מאד ספורי שהעיקר התעוררות שלהם להשי"ת היא ע"י ספורי מעשיות מצדיקים. ספורי מעשיות הם חלק נכבד מספרות ישראל ונכתבים בלשון עברית ובלשונות זרות ובפרט בלשון אשכנזית. כמו ספר המעשה לר' אשר אנשיל ב"ר ליוז חזן, כולל שני"ד ספורי מעשיות ומאורעות מלוקטים מגמרא ומדרשים וספר חסידים ושאר ספרים ונעתק ל"א בשם מעשה בוך גם אלירלויא גישיכמי, באסיל שס"ב פראג תנ"ז ועוד; מעשה ה' לר' עקיבא בער בר' יוסף העניכש, ספורי מעשיות מלוקט מהזר וכתבי הארז"ל ושאר ספרים, פפר"מ תנ"א, הוראדנא תקנ"א; הבור יפה מהישועה לר' נסים ב"ר יעקב, ספורי מעשיות מוסר ונחמות לרדנש חתנו לנחמו במות עליו בנו, ורוכס מספרי משנה וברייתא ותלמוד וספרי אגדה בקצת שנוים, פירארא שי"ז אמשטרס תק"ו ועוד; מעשי ה', לר' גדליה

מבין שניהם כמין שופר, לילה הראשון מדה אחת, לילה שני מדה שנית, עד חציו של החדש עד שיגלה כולו. אלו ב' עננים הופכין פניהם ברוח מזרחית, פנת לבנה שיצאה מתחלה מתחלת ליכנס, ומכסת בין שניהם, בלילה ראשון מדה אחת, בשני מדה שנית עד סוף החדש עד שיתכסה כולו. מנין שהוא כמו עננים שנאמר בשומי ענן לבושו וגו' (איוב ל"ח). מנין שהוא מתכסה כולו שנאמר תקעו בחדש שופר בכסא ליום חננו (תהלים פ"א), שעה אחת מיומו של הקב"ה באים חמה ולבנה שוים לתחלת ליל ד' שעת שבת בישעה שנבראו (בתקופת החמה), אז שלהבת לבנה מנעת לחמה ביום וארבעים מעלות עוברות לתוכו ומכחה את אורו. ר' נהוראי אומר גזירת מלך היא כשישראל חוטאים ואין מעברין השנה כראוי אז שלהבת חמה מנעת ללבנה בלילה, מ' מעלות עוברת בתוכה ומכחה אורה (לקוי לבנה), וכשישראל עושין רצונו ומעברין השנה כראוי הקב"ה מכלה את שלהבת החמה ומשלה רגונו על אומות העולם שנאמר כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו (ירמיה י') (4).

מעשה תורה:

מדרש של מאמרים כסדר המספרים כמו חופת אליהו ע"ע, ומיוחס לרבינו הקדוש אף כי נמצא בו מאמר ריב"ל שהיה מאוחר מזמנו (עי' אוצר הספרים לבן יעקב צד 357). בספר ראשית חכמה מוסר ד"א (דף רס"ז) כתב וז"ל וראיתי לכתוב כאן מקצת דברים מחופת אליהו רבא והוא מעין מעשה תורה שחבר רבינו הקדוש ז"ל עכ"ל, משמע מלשונו שהוא רק קצור מחופת אליהו, רבינו בחיי באות ה' (הלבנת פנים) כתב: ודרשו במעשה תורה הנעשה ע"י רבינו הקדוש, שבעה דברים נוח לו לאדם שלא נברא ואל יראה אותם; ימות ולא ימותו בניו בחייו וכו' והמאמר הזה הוא בחופת אליהו, מעשה תורה נדפס ראשונה עם ס' פתח דברי ופתרון חלומות קושטא רע"ה, ובקובץ י"ח ספרים קטנים שם רע"ט, ועם ס' בן סירא וארחות חיים ומדרשות ומעשיות התלמוד ויניציא ש"ד וש"ז, ונכלל במחזור ויטרי כ"י אוקספורד, ונדפס בכל בו ס' קי"ה, גם בקובץ בית המדרש ליעלינעק חדר ב', ובכולם נרשם עליו "מעשה תורה נאמר ע"י רבינו הקדוש", בו הנהגות ומשלי מוסר ויראת ה' ומסודר ע"פ המספרים משלשה ועד עשרה בס"ה קי"ט מאמרים, דוקעס בספרו הקירות בלשונות הרבנים צד 49 מכיח בשם מעשה תורה כ"י מאמר זה; שלש מדות טובות ברא הקב"ה בעולמו ואלו הן, יצר היע וקנאה ורחמים, אם אין יצה"ר אין כל בריה מתעסק בנטיעה אם אין רחמים אין העולם עומד (עי' יומא ס"ט); ובמעשה תורה שבידינו ליתא, אך נמצא בחופת אליהו (עי' בזה הספר צד 170 ס' קט"ז), הגאון ר' אליהו מוויילנא השלים מספר עשרה מברייתא דמעשה תורה עם מאמרים מתלמוד ומדרשים ומספרים

(4) כלומר שהם למעלה מן המולות עי' סוכה כ"ט;

אין זה אלא מכתב היהודים, יש כאן אחד לקרותו? אמרו לו חיי ראש המלך אין כאן אלא תינוק שבו, אמר המלך יבוא. באותה שעה הוציאוהו מבית האסורים והרחיצוהו והלבישוהו בנדים ובא לפני המלך, ונתן לו המלך אותו הספר והיה קורא בו מבראשית עד אלה תולדות השמים והארץ, והמלך שומע, אמר המלך בידוע שאין זו דאגה בלבי אלא אצל זה הנער לאבותיו (2) ונתן לו המלך שתי ככרות כסף ושתי ככרות זהב ומינה עליו שומרים שיליכוהו אצל אביו. כיון ששמעו חכמים אותו המעשה אמרו, ומה זה שלא נצטער עם בנו אלא כספר אחד שלם לו הקב"ה כל אותו השכר, מי שהוא מצטער ומלמד בניו תורה ומקרא ומשנה הלכות והגדות כמה שכר יתן לו הקב"ה! לכך נאמר בדברי תורה הנחמדים מזהב ומפז רב (8).

מעשיות

[בית המדרש ה"ד 142]

עובדא הוה בחד יהודאה דאזל לארעא דקדר, וגברי דיהבי בקדר פלחין לגורא דגיהנם ואמרי הא אשא קרמאה מן כד אתברי עלמא ובה נדונין כל נפשתיא, ובסטר ארעהון חד פתחא דגיהנם והני גברי רשיעי דקדר נסבין מאשא דגיהנם ופלחין ליה כל יומיא. ומאי פולחנא דעבדין ליה לההוא אשא? מדליקין ליה תרין גזירין דאעין בצפרא ותרין ברמשא, והנהו דצפרא דלקין עד רמשא והנהו דרמשו דלקין עד צפרא וכן עבדין ליה כל יומיא, וההוא אשא אי מוקדא כל אעין דעלמא לא עבדא קטמא (עשן), ולכך מעין להו וסבדין דהוא אלהא. וסגיאין מנהון כד אינון סבין אזלין לפתחא דגיהנם וטלקין גרמיהון לתמן ומתקרבין קורבנא לגיהנם ואמריין דכל מאן דמקרב גרמיה לגיהנם אפילו מלא הטאין שבקין ליה כל חובי ולא קיתרין בניהנם ומובילין יתיה לגנתא דערין דקאים לקבליה, ואי לא מיקרב גרמיה לגיהנם כד הוא מית אזיל לגיהנם ומיתרין ביה עד דפרעין ליה חובי ולסוף מתכפר ליה ומורתין ליה ג"ע, וההוא יהודאה כד אזל לארעהון אתאכסן נבי חד סבא, שמע תמן דההוא אורחא דהוא בעי למיזל לסטין קיימין ביה ומקפחין לכל מאן דעבר עליהון, דחיל ההוא יהודאה ואפקיד מודלא (צרכיו) דיליה נבי ההוא סבא דגברי מהימנין אינון, ולא נסיב בהדיה אלא זוודא (עידה) דאורחא, ואזל לאתרי דהוה בעי ותב ואזל לביתה דההוא סבא למיסב מודליה מיניה ולא אשכחיה, אמרו ליה מית הוא דיומא דא טלק גרמיה לגיהנם, אמר לון ואן הוא מודלי דאפקידו נביה? אמרו ליה לית אנן ידעין.

(1) עיי' פסיקתא ד"ב קס"ג ע"א, הוצאת באבער, ויק"ר פ"י ופ"ט, וערוך השלם ע' שחל, (2) כלומר שראתו באה לו בשביל להציל את הנער. (3) הספור הזה מקורו ערבי ע"י וקאלו אלערב, ונמצא גם בחבור יפה לרבינו נסים.

ב"ר משה, ספורי הבריאה ושאריו לקומי מעשיות מתנ"ך וגלות בכל וכו' עד חרבן בית שני, ג"ח בדפוסים שונים; מעשיות או חבור מעשיות לר' שמואל נ' עטר ור' יצחק ליואן, ספורים ממדרשים ואגדות ופסירת אהרן ומשה, וינציא שי"א פירארא שי"ד ועוד; מעשה הגדולים כולל כל המעשיות מהלמוד בבלי וירושלמי ע"פ סדר המסכתות ומספר המעשיות עולה במנין תקכ"ט ונעתיקים ללה"ק ע"י שלמה ב"ר ישעיה יוסף, פשעמישעל תרמ"ז; ספורי הפלאות מר' אליעזר פאוור, ספורי מעשים בל"א מהלמוד ומדרשים ומעשיות מר' שמואל ובנו ר' יהודה החסיד וזולתם, זאלקווא תקס"ו, ווילנא תקצ"ז; ספורי מעשיות למחרן בלה"ק ו"א ע"י ר' נתן ב"ר נפתלי הירץ מלבוב, תקע"ה, ובלשון אשכנזית „סיפורים“ בששה חלקים ע"י וואלף פאשעלעס, פראג 70—1864. גם נמצאו לקומים ממעשיות בספר שתי ידות לר"מ לנגואנו (מעריך מ"ו:), ובבית המדרש ליעלינעק ה"ד ח"ה וח"ו, ובספרו של קאהוט בלשון אנגלית על הערות והוספות לפירוש עה"ת מאת מנצור אלדמארי נויארק (חשה"ד).

מעשה ביכניהו המלך

[קאהוט מנצור אלדמארי III]

מעשה ביכניהו המלך שכתוב בו בה אמר ה' כתבו את האיש הזה ערירי, ובשעה שנפל ביד נבוכדנצר הרשע אסרוהו בבית האסורים והיו כל ישראל מצטערין ואומריין זה נשאר מבית דוד עכשיו ימות ערירי, והיו מצירין עד שהלכו אצל זקנה אחת ופסקו לה ליטרא זהב כדי שתפייס אשתו של מלך בעבור יהויכין, וכיון שבא נבוכדנצר להודקק לאשתו אמרה לו סבול עצמך מעט ודע שמלך ישראל הבוש, כך וראה כמה הוא סובל עצמו והיאך ימות בלא בנים, ומיד נתפייס המלך וגזר להביא לו נערה ואנס יהויכין להזקק לה, וכיון שבא אליה אמרה לו נדה אני ומךד פירש ממנה ונזהר בנדה, וראה אותו הקב"ה שפירש וביטל ממנו הגזירה, שנאמר חי אני נאם ה' אם יהיה יכניהו בן יהויקים כחותם על יד ימיני, וכיון שטבלה אותה הנערה בא אליה וילדה לו, שנאמר ובני יכניהו בן יהויקים אסיר ושאלתיאל, אסיר שהיה בבית האסורים ונאמר זרובבל בר שאלתיאל והלא נחמיה שמו? אלא שנזרע בבבל וקיים הקב"ה זרעו של דוד מיהויכין מפני שזוהר בנדה וזכה להתגדל שנאמר ויהי בשלשים שנה לגלות יהויכין וכו' (1).

[שם צד xii]

מעשה באחד מארץ ישראל שהיה לו בן ונצטער בו עם רבו כדי ללמדו תורה עד שלמדו ספר בראשית בלבד, ולבסוף באו הגייסות ושבו אותו תינוק והוליכוהו לבית האסורים, ורגש הקב"ה את עולמו על המלך וישב בדאגה ואמר לעבדיו תנו לי ספרים ונתנו לו ספרים ונטל מהם והיה קורא עד שהגיע לאחד מהם ולא היה יודע לקרותו, אמר המלך

יודעים מהם ואם אמות ולא אודיעם ולא אכתוב שטרות על הלוקחים ישארו בני עניים מרודים, ועתה אלכה נא ואעשה זאת ואשובה. א"ל המלך ומי יאמין לך שתשוב? א"ל אדוני המלך הנה חברי זה שהוא יושב בעירך יערבני. אמר המלך לחברו האתה תערבנו שאם לא יבא לזמן שאקבע לו תמות אתה? א"ל כן אדוני המלך אנכי אערבנו נפשי תחת נפשו. אמר המלך בחיי אני אראה היחיה הדבר הגדול הזה. מיד נתן לו זמן ללכת ולשוב חדש ימים. וביום האחרון מהחדש והמלך היה מיחל כל היום אם יבא האיש ויהי השמש לבא ועדיין האיש לא בא, ויצו המלך להביא את חבריו מבית הסוהר להחזיר את ראשו, מיד הוציאוהו ברחוב העיר וישמו החרב על צווארו והנה קול שאון בעיר לאמר הנה בא האיש, ויבא האיש וירא את חבריו מוכן ליהרג ויקימיהו מהארץ ויחך החרב לשומה על צווארו, וגם חברו עשה כן, ויהיו שניהם אחוזים בחרב, זה אומר אני אמות וזה אומר אני אמות תחתך, וכראות המלך כי הפליא לעשות באחרונה מן הראשונה תמה מאד הוא ושריו, ויצו המלך ויסירו החרב מעל שניהם וימחול להם ויעשרם עושר גדול, ויאמר להם בבקשה מכם אחרי היות חזק אהבה כזה ביניכם עשו אותו חבר שלישי לכם, ויהיו חברים למלך מן היום ההוא והלאה, ולכן אמרו רבותינו ז"ל וקנה לך חבר (4). ת.ס.

מעשיות

[בית המדרש חדר ה' 131]

א" (א) אמרו רבותינו ז"ל שהיו שני ת"ח חסידים חברים ועסקו כל ימיהם בתפלה ות"ת ובאכילה ושתייה ולא היו נפרדים זה מזה, עד שנפטר אחד מהם לבית עולמו ולא נכנסו בני אדם לספור עליו ולקברו כראוי לו, והיתה סבת הדבר שמת באותו היום בנו של שר העיר וסגרו החניות ובטלו השוקים ונתעסקו כלם בקבורת אותו רשע מפני פחד אביו השר, ונשארה מטת החסיד יחידית ולא נכנס לשם איש, וכשראה חבריו כך כבד עליו הדבר וחרה לו עד מות ונשחת שכלו ודעתו (נשתגע) ונבהל ובעתתו רוח רעה ויאמר אין שכר לאדם על מעשיו, ונשאר נבוך ורואג עד שאמרו לו בהלום אל תרשע בדיון יוצרך ואל תתמה על מדותיו כי בצדק וביושר הם, ודע שהתלמיד חבירך עשה חטא קטן ושלם לו יוצרו תמולו במותו בעוה"ז כדי שיהא זכאי ונקי בעוה"ב בלי חטא ואשם. וכן שר העיר שראית עשה מצוה אחת קטנה בחייו ושלם

(4) שני הספורים האלה לקוחים מספר המעריך ל' מנחם די לונזאנו אשר מוצא אותם בכ"ו בסוף מדרש קהלת רבה, הספור האחרון מתאים לשירו של המשורר האשכנזי שיללער, "בירגשאפט" (ערבות).

שאריו ההוא יהודאה למבכי על מודליה, אמרו ליה לא תסתפי אחר גבן תלת יומין דביומא דליתאה הוא יתוב לגבן ויהיב לך מודלך, דהכי אורחיה דכל דטליק גרמיה לגיהנם דביומא תליתאי הוא תב לביתיה ומפקיד על ביתיה. כד שמע מנהון הימין להון בנין דלא משקרן במלוליהו. ביומא תליתאה אתא חד שידא בדמות דההוא סבא לביתיה ואפקיד לאתתיה ולבניו מה יעבדון מנכסיה. אמר ליה ההוא יהודאה ומודלי דאפקידית גבך אן הוא? אפקיה ויהביה ליה. תוב ההוא יהודאה אמר ליה בקושטא מניהנם קא אתית? אמר ליה יציבא מילתא, וטלקת גרמך לגיהנם בחייך? א"ל הין, ומ"ט עבדת הכי? א"ל בנין דלא מיתרן בנויה כל מאן דטליק גרמיה לגיהנם בחייו ולא מיתרן באשא, וטובי לגברא דרימא נפשיה לחמן דהוא מכפר על כל חובי מיקודת אשא. כד שמע ההוא יהודאה דחך ולא הימין למלוי, אמר ליה איזיל בהרך ואחמי אי בקושטא טלקת גרמך בגיהנם, אמר ליה ואי תיזיל בהדאי תטלק גרמך לתמן? אמר ליה מאי דבעינא עבידנא, א"ל לא תיזיל בהדאי, כד חסיל למללא לאתתיה ולבניו שרי למיזל, אול ההוא יהודאה בתריה, אפיך רישיה אבתריה וחמא דהוא אויל בתריה, אמר ליה לא תיזיל בתראי, א"ל איזיל בעל כרחך ואיחמי מה דתעביד. כיון דחמא דאיזיל בתריה בעל כרחיה א"ל לאו יודאי את? א"ל הין, א"ל תינדע דאנא לאו גברא אנא אלא שטנא דגיהנם אנא ומטעינא להני אינשי טיפשא דשבקין לרבון עלמא דברא עלמא ומקיים ליה ופלחין לאשא דגיהנם, וכד חד מנהון אויל ורמי נפשיה לגיהנם אנא אוילנא לביתיה לסוף תלתא יומין בחזותיה ובדמותיה ומפקידנא על ביתיה כרעותיה ואנא משבח להון דטובי דמאן דרמי גרמיה לגיהנם, ויזלון לעובדא דרשיעי אינון, ועל כל פלחי אליליא אית לן רשו לאטעאה ולאובדא יתהון באורחיהון בישאי, אבל על ישראל דאינון מהימנין באלהא חייא דהוא רבון עלמא וברא כולא וקבילו אורייתא לית לן רשו לאטעאה יתהון כל זמן דאזלון באורחא קשוט. כד שמע ההוא יהודאה הכי סגיט מאיב עלוהי ואזל ליה לאורחיה, זה שאמר הכתוב לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא ונו'.

מעשה בשני אנשים שהיו אוהבים זה את זה אהבה נפלאה וכל אחד מהם היתה נפשו קשורה בנפש חברו, ומפני רוב המלחמות הוכרחו להפרד איש מעל אחיו וישבו בשתי מלכות, ויהי היום ויבא האחד בעיר חברו ויוגד למלך ההוא ויחשבהו למרגל לפי שבא מעיר אויבו ויצו להרגו, וכשראה שכלתה אליו הרעה מאת המלך נפל לפני רגליו ויבך ויתחנן לו שיעשה עמו צדקה אחת, אמר לו המלך ומה היא? א"ל אדוני המלך סוחר גדול הייתי ורוב סחורתי נתתי לאנשים באמונה ולא כתבתי עליהם שטר ואשתי ובני אינם

לידי ואם ח"ו אמות יהיו לך במתנה, וישלח הסומא את ידו ויקח הדינרין מיד ר' יהושע והאנשים רואים, וילכו לדרכם. והיה לתקופת הימים ויבא ר' יהושע אל האיש הסומא ויאמר לו בחסדך תן לי הממון שהפקדתי אצלך כי הקב"ה הצילני מיד המלך ואני אחז את שכרך בשביל טרחתך, ויענה הסומא לא היו דברים מעולם ולא הפקדת אצלי כלום ואיני ראוי לפקדון, ויאמר לו ר' יהושע אם כן לך עמי לפני המלך והוא ישפוט ביני ובינך וילכו שניהם לפני המלך ויטעון ר' יהושע טענתו, ויאמר לו המלך הבא ראייה לדברך ויביא את שני האנשים הנאמנים ויעידו על האיש הסומא שקבל אלף דינרין מיד ר' יהושע, ויען הסומא ויאמר אדוני המלך אין זה אמת כי לא נתן לי כלום מעולם, וכלם דוברים שקרים עלי, ויחר אף המלך בסומא ויצו לתלותו, והיה הם מוליכים אותו לתלותו והנה איש אחד בא אל הסומא ויאמר באוני ראיתי את אשתך מספרת עם פלוני והיא מצחקת עמו ואמרה לו המתן מעט עד שימות פלוני בעל הסומא ואנשא לך לאשה ונאכל האלף דינרין יחדיו אני ואתה, וכשמעו הסומא את דבריו צעק בקול גדול לאמר: התיירוני התיירוני ואלך ואביא את הדינרין ויתירוהו וילך ויביא הדינרין, ויאמר לו ר' יהושע בן חנניה, רשע כל זאת עשית לי כשאני נתתם לך בפני אדם כשרים, כל שכן מה היית עושה אם הייתי נותן לך בלא עדים, בלי ספק כי בצדק וביושר יצרך יוצרך סומא לדעתו רוע מעשיך, ויען המלך ויאמר לו לרבי יהושע אמת ויציב כי אלהיכם צדיק הוא וצדק דינו ואין בדרכיו עולה, אחד הוא ואין שני לו.

ב) אמרו חכמים ז"ל שרבי אליעזר ורבי יהושע עלו לרגל את המקדש, והיה ערב יום צום כפור המה הולכים בהר הבית והנה מלאך בא לקראתם ובידו חלוק לבן ומנוהג מזריח כשמש ולא היה שפה לפיו סביב, ויאמרו איש אל רעהו החלוק הזה לאחד ממנו הוא, ויקריבו עד המלאך וישאלוהו לאמר לאי זה מהם הוא החלוק, ויאמר להם חלקיכם טובים ונכבדים מזה אבל זה הוא לאיש אחד מאשקלון שמו יוסף הגנון, ויכו לדרכם, וכששלמו ימי הרגל יצאו יחדיו ללכת אל האיש האשקלוני, וישמעו אנשי אשקלון עליהם ויצאו לקראתם ויבקשו מהם להתארח אצלם ולא רצו, ויאמרו לא נתארח אלא בבית יוסף הגנון, וישלחו עמם אנשים לבית יוסף זה עד שהגיעו לפתח בית גנו ויראו אותו מרחוק בגנו מלאכ אורות ויקדימו לשאול בשלומו והשיב להם שלום, ויאמרו לו רצוננו להתארח אצלך, ויאמר להם הנחתם בעלי העושר והנכסים ובאתם אלי והקב"ה יודע שאין לי בביתי כ"א שתי ככרות לחם, ויאמרו לו יספיק לנו הנמצא בידך ולא נטריחך לדבר אחר, וישם לפניהם ויאכלו לחם וישתו מים ויברכו ברכת המזון, ויאמרו לו הנך רואה שבאנו

לו תנמולו ושכרו בעוה"ז כל הכבוד שראית כדי להאבירו שילך ערום ועריה מן המצות וירש גיהנם עד סוף כל הדורות, ויען החסיד ויאמר אדוני מה הוא החטא שחטא חבירי ומה היא המצוה שעשה בן השר, והשיבו לו בחלום: אמנם חסדך חס ושלום שלא חטא חטא גדול אלא חטא קטן שהקדים להניח הפילין של ראש בראשונה ואח"כ הניח של יד על זרועו וזה היה חטאו, ובן השר לא עשה כל ימיו מצוה חוץ מאחת ולא נתכוון לעשותה אלא נזדמנה לו ולא רצה הקב"ה לקפח שכרו, והיה היום ויעש בן השר סעודה גדולה לפני המלך והפרתמים ולא יכלו השרים לבא לסעודה אצלו ויאמר: אחר שלא סעדו השרים אצלי יבואו אלי עניי העיירות ויאכלו סעודתי ולא אפסיד אותה, ויקראו לעניים ויבואו ויאכלו הסעודה, על כן נעשה לו הכבוד שראית, והיה אח"כ ויישן החסיד וירא בחלום את החסיד הנפטר הולך בגנות ופרדסים עלי הנהר בין עצי הגן ובין ורדים ונרדים, וירא לצד אחר בן השר בהפך זה ותוארו משונה והוא הולך כמו צמא ובקש מים ואינו מוצא, וייקץ החסיד וישמח לבו ויגל כבודו וסרה מעליו רוח הרעה ונס יגון ואנחה, וכן אמר המאור הגדול משה רבינו ע"ה הצור תמים פעלו, ופירשו חז"ל הפסוק הזה בזה הענין, שנאמר אל אמונה כשם שהקב"ה לא יקפח לצדיק אפילו שכר מצוה קלה שהוא עושה בעוה"ז לזכותו לחיי עוה"ב כן ישלם לרשע על הטובה שהוא עושה בעוה"ז, ואפילו מצוה אחת קלה, כדי לחייבו גיהנם שילך ערום מכל טובה להאבדו לעוה"ב, לפיכך נאמר אל אמונה, וכן אין עול, כמו שאינו משלם לרשע בעולם הזה ואפילו על חטא קל שיעשה אלא יעווב אותו וישמור הכל לו לעוה"ב כן ישלם לצדיק בעוה"ז חטאתו אשר חטא ושגגתו אשר שגג אפילו קלה שבהם, כדי שלא ישאר עליו שום דבר חטא ושיילך זך ונקי מדופי העונות ומטוהר מזוהם החטאות לחזות בנועם ה' עד עולמי עולמים, וכבר הקשה על פסוק זה מלך אחד ואמר לרבי יהושע בן חנניה הלא כתוב בתורתכם כי כל דרכיו משפט והיאך הם דרכיו משפט ודרכיו צדיקים והנני רואים בעינינו שהוא מזיק למי שאין לו חטא ואשם כמו קצת בני אדם שהם נולדים במומים כגון עור או פסח או חרש או אלם ואין להם עון, הלא זה עולה, ויאמר לו רבי יהושע אמנם הטובים בהם הויקים להרבות שכרם בעוה"ב והכופרים בהם בידעו את רוע פעולתם כי יבחרו בדרך הרעה ולא בטובה ובכפרנות ולא באמונה, ע"כ יויקם טרם הבראם, ואם רצונך אני אבחין לך זה הדבר שאני אומר תן לי אלף זהובים ושליח עמי שני אנשים נאמנים שתאמין בהם, ויתן לו המלך מה ששאל ויצו ללכת עמו שני אנשים והדינרין בידו עד שפגעו אדם אחד סומא מבטן אמו, ויאמר לו ר' יהושע דע שצוה המלך להרגני והנני נותן לך אלף דינרין אלו הנמצאים בידי יהיו אצלך בפקדון ואם אנצל מיד המלך תחזירם

ג') ויהי איש תלמיד חכם חסיד ועניו ויבקש מאלהיו להודיעו מי יהיה אחד מחבריו בעולם הבא, ויצא ימים רבים והרבה תפלה ותחנונים עד שנאמר לו בחלום הלילה פלוני הקצב מחברריך, ויקץ משנתו דואג ונאנח סר וזעף ויחזיר שנית להתענות ולחלות את פני ה', ויאמר לו בחלום כבר הודעתך שחברך הוא בעוה"ב פלוני הקצב, כשמעו דבר זה נדהם ונאנח ויבכה בכי גדול על דבר זה, וישמע קול קורא מהשמים לולא שאתה חסיד ויש בכך מעשים טובים כי בן מות אתה, ומדוע חרה לך על שאמרת לך שהקצב הוא מחברריך, הירעת את אשר עשה הקצב מעשים טובים שלא יוכל כל אדם לעשות ומעלתו מעלה גדולה בעוה"ב. ויקם הת"ח בבקר וישכם לחנות הקצב ויתן לו שלום וישב עמו ויאמר לו רצוני שתודיעני מעשיך וחסדיך בעולמך, ויאמר לו אדוני אתה רואה מלאכתך, וממה שארויח אני נותן החצי לצדקה ומהחצי אני מפרנס את נפשי ונפשות בני ביתי, ויאמר לו הת"ח אנשים רבים נותנים צדקה יותר מזה, אבל הודיעני אם עשית דבר גדול שלא יוכל לעשות כל אדם, ויהישי הקצב שעה גדולה, ויאמר לו אדוני זכרתי דבר שעשיתי היום כמה שנים, ויאמר לו מה היה הדבר, ויאמר הייתי מתעסק במלאכתי יום ויומים והנה ארחת גיבכה באה וכמה שבויים בה, וביניהם נערה קטנה בוכה במר נפש ואקרב אליה ואומר לה בתי למה תכבי ולמה תצעקי ותאמר לי אדוני אני יהודית ואני מפחדת שמא יוציאני הגוים האלה מכלל ישראל, והיה רצוני לצאת למקום יהודים שיפדוני מיד הערלים. וכשמעי דבריה הרך לבבי וחמלתי עליה ואומר לה התרישי ואמצי לך כי אני אפרך, ואלך לאדוניה ואקנה אותה בדמים הרבה ואביא בדמיה יותר מממוני (1). והיתה הנערה בת י"ב שנים והבאתיה לביתי והלבשתיה עד שבגרה, והי לי בן יחיד מאחד ועשרים שנה, והי היום דברתי עמו בסתר ופייסתיו בדברי תחנונים ואומר לו בני קבל עצתי ועשה מצותי ומלא רצוני למען ייטב לך בעוה"ז ובעוה"ב, ויאמר לי אבי אמור מה שתרצה כי לא אסיר ממצוהיך ימין ושמאל, ואומר לו רצוני שתשא את הנערה הזאת לאשה ואני אתן לכם בגדים ותכשיטין חשובים מאד, ויאמר לי הנני בידך עשה הטוב בעיניך, וישמח לבי ויגל כבודי ואתקן כל צרכיהם מחוט ועד שרוך נעל לא חסרתי דבר, ועשיתי סעודה גדולה לחופה ולא הנחתי מכל בני עירי אחד שלא בא לחופה וגם כל העניים, ואושיב את העניים בכלל בני העיר כרי שלא יתביישו ואשים לפניהם מאכלים ומעדנים ויאכלו וישתו והיו שמחים וטובי לב, וזלתי שלחן אחד שלא היו אוכלין עליו כלום, ואומר להם אחי למה תעשו כה, שמא מצאתם במטעמי שום דבר

אלך מבין אנשי עירך לכן הגד נא לנו מה מעשיך, ויאמר להם רבותי אתם רואים עניי ודלדולי ואין לי מלאכה אחרת זולתי עבודת הגן שראיתם, ויאמרו לו אעפ"כ הודענו אם אתה בעבודה זו מנעורך, ויאמר להם רבותי אם יש את נפשכם שאודיעכם עניי ואדותי אני אגלה לכם הכל, אבי ז"ל היה מגדולי העיר הזאת ומעשיריה וכשנפטר לבית עולמו אברתי העושר ההוא ויראוני אנשי העיר ויגרשוני וינשאו אותי ואצא ואבנה כאן בית ואטע הגן ואורע בו ירקות וממה שאאסוף מהגן אני מוכר ונותן החצי צדקה לעניים ובחצי ממנו אני מתפרנס ואנשי ביתי, ויאמרו לו דע שהקב"ה ירבה שברך מאד כי ראינו ביד המלאך חלוק לבן ומנוהץ ואמר לנו המלאך כי שלך הוא אבל היה חסר שפה לפיו, ע"כ באנו להודיעך ולבשרך כי הקב"ה ייטיב לך ואולי תוסיף בזכותיך. ויברכם האיש וישבחהם וילכו לדרכם, ותאמר לו אשתו שמעתי מה שאמרו חכמי ישראל מחסרון שפת החלוק שלך ועתה עשה והשתדל להשלים החלוק. ויאמר לה כדבר אתה הנדיבות תדברי אבל את יודעת עניי ודלדולי ואין לי ממה שאעשה שום זכות. ותאמר לו שמעני אדוני וקח עצתי למען ייטב לך, ועתה הוצאני בשוק ומכרני ותן מחירי צדקה לעניים אולי תשלים חלוקך, ויאמר לה אני מפחד שמא יכפה אותך הקונה ויאניס אותך ואפסיד החלוק כולו, ותאמר לו אני אשבע לך באמונת שמים שלא תבא תקלה זו על ידי לעולם, וישמע בקולה וימכרה ויתן דמיה צדקה לעניים. וירא אותה אדוניה שהיתה יפת תואר ויאמר לכבשה ולא יכול לעשות עמה דבר, וישם אותה על בית נכחתה ויתן לה מפתחותיו, אך היא מאנה בו ותאמר לו אינה ראויה להיות סוכנת לך, ויקצוף אדוניה עליה מאד וחמתו בערה בה, ויתן אותה לרועה צאנו ויצוהו לכבשה ולהאניסה ולכפתה, ויקחה הרועה ויפתה אותה בכל יום ויום ויכה אותה הכה ופצוע ולא שמעה אליו, וימרר את חייה בעבודה קשה ובכל צרה והיא מתאפקת ומיחלת לרחמי שמים, ויעברו עליה ימים רבים וילך בעלה ויעבור עליה ויתחפש והיא מרת רוח, תחת פארה ריב שברה ותחת פתיגיל מחגורת שק כי תחת יופי, ויאמר לה היש רצונך שאקנה אותך לאשה ואצילך מרעתך, ותאמר לו אדוני לא יתכן זאת כי בעולת בעל אני, ויוסף לפתוחה בדברים ולא שמעה בקולו והעוה פניה ותאמר לא, וכשראה כך נתברר לו שלא עברה על שבועתה ולא הפרה בריתה. ויסר המסוה מעל פניו ותכירהו, וישקו איש את אשתו ויתחבקו ויבכו בכי גדול ותעל שועתם אל האלהים, וישמע קול קורא: התבשר בני נשלם החלוק שלך, וחלוק של אשתך טובה מחלוקך, לך למקום פלוני ותמצא שם ממון רב שטמן אביך, ויעש כן וילך למקום ההוא וימצא כסף זהב ואבנים טובות ומרגליות עד אין מספר ויפרד את אשתו, ויוסף לעשות צדקה וחסד כל ימיו.

(1) ר"ל כי עלה מחירה יותר מכפי ערכו, או יותר מאשר היה ביכולתו לתת לפי מצבו.

העולם ומיחל המות לפי שהוא בצער גדול ואין לו בטחון בעולם הזה, ויתן לו מאה דינרין, ויתמה העני ויאמר לו למה נתת הממון הזה לי לבדי כל כך ולא נתת בין כל עניי העיר? ויאמר לו מפני שנשבעתי שלא אתן צדקה אלא למי שנאש מטוב העולם הזה. ויאמר לו האביון קח ממנוך טפש וכסיל כי אתה נתייאשת מטוב העולם ואני בוטה בחסד ה' ואיחל לרחמיו בכל רגע ובכל עונה שנאמר ורחמיו על כל מעשיו. הלא קראת מקים מעפר דל מאשפות ידים אביון, הלא תדע כי אין מעצור לה' להעשירני ולהצילני מן הצרה הזאת? ענוב הטפשות הזאת והרחיקה ויהיה טוב לך. ויאמר לו העשיר לא היה שכרי שרחמתי עליך אלא שחרפתני ונרפתני? ויאמר לו העני אתה חשבת שנמלת עלי טובה ולא היה כן אלא הרגתני, כי לא נואש מטוב העולם כ"א המתים. ויאמר העשיר בלבו אם כן איפה אלך ואקבור הממון הזה בבית הקברות עם המתים שנתיאשו מטוב העולם הזה, ויעשה כן. ויעברו עליו זמנים ויתרושש העשיר ולא נשאר לו כלום, ובראותו כי צר לו וילך ויחפור בבית הקברות להוציא את הממון שטמן להתפרנס ממנו, וימצאוהו השומרים ויתפשוהו ויביאוהו לפני שר העיר, והיה שר העיר אותו העני שהיה יושב על האשפה שנתמנה לשר, לפי שהיה בן טובים וכשמת שר העיר נתקבצו אנשי המדינה וישימו את העני לראש ולקצין. ויהי כאשר הביאו לפניו את האיש החופר בבית הקברות אמרו לו: אדוננו השר! את האיש הזה מצאנו חופר בקברים להפשיט את המתים מתכריכיהם, וירא אותו השר ויכירוהו ויתנכר אליו, וידבר אתו קשות ויאמר לו מה המעשה הזה אשר עשית חי נפשי כי בן מות אתה, ויאמר לו אדוני! חס ושלום כי לא עלה בלבי מעולם לעשות הנבלה הזאת אבל אירע לי כך וכך, ויספר לו את כל אשר קרהו במטמון אשר טמן בבית הקברות. ויאמר לו השר לא תכירני? ויאמר היאך יביר עבד לאדוניו. ויאמר לו השר אני הוא העני היושב באשפה שאמרת שנתיאשתי מטוב העולם, ויקם אליו ויחבקוהו וישקהו ויצו להוציא את הממון מבית הקברות לתת לו, ויצו עוד להביא לו ארוחה ומשאת מבית השר דבר יום ביומו כל ימי חייו. יתברך המשפיל ומוריש ומרים ומעשיר, שנאמר מקים מעפר דל וגו'.

ה' אמרו חז"ל שהיה איש אחד עני ביותר והיו לו חמשה בנים ואשה אחת, ויהי היום ויצר לו מאד כי לא היה לו פרנסה ומחיה, ותאמר לו אשתו קום ולך לשוק אולי יומין לך הקב"ה פרנסה ולא נמות ברעב. ויאמר לה אנה אלך ואין לי קרוב ולא אוהב להושיעני מצרה הזאת אלא רחמי שמים, ותחריש האשה, וירעבו הילדים ויבכו ויצעקו, ותוסף האשה ותאמר לו צא לשוק ואל תראה במות הילדים, ויאמר

של דופי, ויאמרו לי חס ושלום כי לא ראינו טובים מהם, אבל העני הזה שהושבת עמנו בוכה ודמעות יבכה מהעת שישב בכאן ע"כ אנו לא נוכל לאכול מפני אנחתו, ואקחה בידי ואוציאהו לחוץ ואומר לו אחי למה הרעות לי ותעצוב בני החופה, הודיעני מה לך ולמה ירע לבבך ואל תכסה ממני כלום, אם יש עליך חוב אתן לך ואם אתה צריך להואה אלוה לך. ויאמר אין עלי חוב ואינו צריך להואה, אבל אני בוכה על הנערה שתשיא אותה לבנך שהיא מעיר פלוני ואני קדשתי אותה היום כמה שנים והיא מאורסת לי ונשבת היא ואני אחריה באתי והנה שטר קדושה בידי, ויוציא השטר ואראה שהוא כדבריו, ואומר לו היש לך אות נערה הזאת? ויאמר לי ראיתי פעם אחת בבית אביה וראיתי בנופה אות כך וכך במקום פלוני, והאמנתי לדבריו ואומר אליו התחוק והתאפק כי אני אמלא מאויך, ואקרא את בני ואומר לו בני אתה עשית רצוני בנערה הזאת ועתה מלא מאויי בכל מה שאומר לך ויהיה לטוב לך, ויאמר לי כאשר עשיתי רצונך כן אעשה ולא אמרה את פיה, ואומר לו הנערה הזאת היא מקודשת לבלעדך, וכבר ראיתי שטר קדושה והנה האיש שקדשה בכאן, והיא אסורה לך, לכן עשה רצוני שתתן לה כל מה שעשיתי לה מבגדים ותכשיטין ותתן את הנערה לבעלה ותזכה לשכר טוב, ואני אתן לך טובה מוזאת ואעשה לך כפלים מזה, ויאמר לי כן תעשה כאשר דברת. ויהי כן ואביא את האיש האורח ואת הנערה ואעמידם בחופה והשופינים לפניהם, ויברכו ברכת מון וברכת נשואין, ואתן להם כל מה שהיה בבית ואוציא אליהם כל צרכם כפי שתקנתי לבני, וישבו עמי ימים רבים שמחים וטובי לב אין מחסור דבר, וישכחו עמלם וצרתם עד שרצו לשוב לעירם, ואתן להם מתנות טובות וצדה לדרך ואשלחם בשלום, ושאלתי בכל עת לעוברי דרך בשלומם. ויאמר לי הת"ח ברוך אתה לה' שהניחות לבבי ושמתתי כי אתה מחברי בעוה"ב⁽²⁾.

ד) אמרו חכמים שהיה איש אחד עשיר גדול מאד והיה חושב בלבו ואומר מה יתרון לי בכל עמלי ומה יועיל לי עשרי והוני בשעת מותי, והיו אומרים לו בני אדם לעשות צדקה וחסד מהונו והוא ילוננו בעולמו ויהיה לו צידה לדרך, כי העושר אינו עומד וקל מהרה יאבד שנאמר התעוץ עיניך בו ואיננו, וישבע שלא יתן צדקה מהונו אלא למי שנתייאש מבטחונו מעוה"ז. ויהי היום ויצא חוץ לעירו וימצא עני אחד יושב באשפה ועליו כל בלויי סחבות שהיה מתכסה בהן ויאמר בלבו אמנם זה נואש מטוב

(2) הספורים א' ב' מובאים במעשיות דפוס וינציא שנת ש"ד ובספר חבור יפה מהישועה, הספור ג' ג"כ בהג"ל ובס' מעול צדקה ס' תמ"א בנוסחא אחרת.

עשיתי מה שבקש ממני ולא עברתי על דברי ולא רציתי שיפסיד ממנו, כי בניתי לו ארמון ששנה אלף פעמים יותר מממונו, ויברכהו האיש ויאמר לו החייתני, ויאמר לו אליהו ז"ל הן שבח לבורא אשר עשה עמך החסד הזה (8).

(ו) מעשה בחסיד אחד שהיה לו עשרה בנים וישבע שיתן ביום פטירתו מאה מאה דינרין לבניו, לימים יצא קצת הממון מידו ולא נשאר לו כי אם תתקן דינרין ויתן התת"ק למ' בניו, ויאמר לו הקטן מה אעשה אבי איך תניחני בלא פרוטה? ויאמר לו אני נשבעתי לתת לכל אחד ואחד מכם מאה מאה ולא יכולתי לעבור על שבעתי ונשארו לי חמשים ואקח מהם שלשים לתכריכין לשעת פטירתי ואתן לך עשרים הנשארים כי לא חשבתי שיצא הממון מידי, אך יש לי עשרה חברים אוהבים ואתנם לך והם טובים לך מאלף דינרין, ויצו את חבריו עליו וימת האיש ויקבר, וילכו תשעה בניו לסחורה איש לדרך, וישאר הקטן רואג ונדהם ולא ידע מה יעשה כי הוציא כל הדינרין ולא נשאר לו כ"א דינר אחד, ויאמר מה הועילו לי החברים האהובים שהניח לי אבי ואמר לי שהם טובים לי ויוציא עליהם הדינר בסעודה ויאכלו וישתו עמו, ויאמרו איש אל רעהו הנה פלוני זה שמחזיק אהבת אביו עמנו מבין כל אחיו, אנו ראוים להחזיק באהבה ולא לרפות אותה ולגמלו חסד על כל מעשיו, ויתנו לו כל אחד מהם פרה מעוברת וממון, ותלדנה הפרות וימכור אותן ויאסוף ממנו וישתהל בסחורה ויברכהו ה', ויעשר יותר מאביו, ויאמר אמת מה שאמר אבי כי האהובים טובים לאדם מכל ממון שבעולם, ע"כ חייב אדם להרבות באהבים ולכבדם ולשומרם, וכן אמר בן סירא, רבים יהיו דורשי שלומך, גלה סורך לאחד מאלף.

(ז) ויהי איש אחד מעשירי ישראל שמו נתן דציצותא ויאהב אשה אחת בעולת בעל ושמה חנה, והיה בעלה עני ביותר והאשה הזאת היתה יפה עד מאד, ויצר לנתן להתחלות בעבור חנה, ונכנסו אליו הרופאים ואמרו לו לא תוכל להרפא עד שתשכב עמה, ויאמרו חכמי ישראל ימות ואל יעבור עבירה זו, אמרו הרופאים תבא ותספר עמו ואמרו חז"ל ימות ואל תספר עמו, ויארץ חליו מאד, והיו חובות הרבה על בעל חנה ויקחווה ויתנהו לבית הסוהר כי לא היה לו מה ליתן לבעלי חובותיו, והיתה אשתו טוה ביום ולבילה וקונה בדמי המטוה מאכל והיתה מולכת לו לאכול, ויהי ימים רבים במשמר ותקצר נפשו למות.

(8) מובא בספר המעשיות, וחז"ל גם זמר למוציא שבת המתחיל, "איש חסיד היה".

לה ואיך אצא ואני עירום, והיה לאשה לבוש קרעים ותתן אותו לבעלה להתכסות בו, ויצא החוצה ויעמוד משתאה ולא ידע אנה ילך, ויבכה וישא עיניו אל השמים ויאמר רבון העולמים אתה יודע שאין לי אדם למי אפנה בעניי ודלדולי שירחם עלי, לא אה ולא קרוב ולא אוהב, ועוללי קטנים רעבים צועקים ברעב, יהי חסדך ה' עלינו לרחמנו או אסוף אותנו ברחמיך וננוח מעצבנו, ותעל שועתו אל האלהים, והנה אליהו ז"ל בא אליו ויאמר לו מה לך ולמה תבכה? ויספר לו קורותיו ותלאותיו, ויאמר לו מהו ולך עמי ואל תבכה, ויאמר לו אל תחוש קח אותי ומכרני בשוק וקח מחירי ותחיה בו, ויאמר לו אדוני איך אמכרך ובני אדם יודעים שאין לי עבד ואני מפחד שיאמרו כי אני העבד ואתה אדוני, ויאמר לו אליהו ז"ל אל תיראו עשה מצותי, וכשתמכרני תתן לי זון אחד, ויעשה כן ויוליכהו לשוק, ויהי כל הרואים אותו חשבו כי האיש העני הוא העבד ואליהו ז"ל הוא אדוניו, עד ששאלו אותו ויאמר הוא אדוני ואני עבדו, ויעבור שם אחד משרי המלך ויראהו וייטב מאד בעיניו ורצה לקנותו בשביל המלך, ויעמוד ויכריז עליו עד שמונים דינרין, ויאמר אליהו ז"ל מכור אותי לשר הזה ואל תקח תוספת עלי ויעשה כן, ויקח מן השר שמונים דינרים ויתן לאליהו ז"ל אחד ויחזירנהו לידו ויאמר לו קח וחיה אתה ואנשי ביתך ולא ישיג אותך חוסר ועוני כל ימך, וילך אליהו ז"ל עם השר וישב האיש אל ביתו וימצא את אשתו ואת בניו עטופים ברעב וישם לפניהם לחם ויין ויאכלו וישבעו ויותרו, ותשאלהו אשתו ויגד לה כל אשר קרהו, ותאמר לו עשית עצתי והנה טוב לך, כי אם היית מתעצל היינו מתים כולנו, ומחיום ההוא והלאה ברך ה' את בית האיש והיה עשיר גדול באין חקר ולא ראה חוסר וצוקה כל ימיו ולא בניו אחריו, ויביא השר את אליהו ז"ל לפני המלך והיה בלב המלך לבנות ארמון גדול חוץ למדינה ויקנה עבדים רבים להסיע אבנים גדולות ולכרות עצים ולתקן צורך הבנין, וישאל המלך את אליהו ז"ל ויאמר לו מה מלאכתך, ויאמר לו אני חרש ובקי במלאכת בנין חשוב, וישמח המלך מאד ויאמר לו אני רוצה שתבנה לי ארמון גדול חוץ לעיר וצורותיו ומדותיו כך וכך, ויאמר לו אני אעשה כדברך, ויאמר המלך אני רוצה שתמחה הבנין בששה חדשים ותהיה חפשי ואעשה עמך חסד, ויאמר לו אליהו ז"ל צוה את עבדיך שיתקנו כל צרכי הבנין ויעשה כן, ויהי בלילה ויקם אליהו ז"ל ויתפלל לה' וישאל ממנו לבנות את הארמון כרגע כחפץ המלך, ותשלם כל המלאכה טרם השחר, וילך אליהו ז"ל לדרך ויגד למלך וילך לראות הארמון וייטב בעיניו וישמח שמחה גדולה ויתמה מאד על הדבר הזה, ויבוקש אליהו ולא נמצא ויחשוב כי מלאך הוא, וילך אליהו עד שפגע בו האיש אשר מכרהו וישאלהו לאמר מה עשית עם השר, ויאמר לו

ויהי היום ויאמר לאשתו הפודה נפש אחת ממיתה כאלו מקיים נפשות רבות ואני קצתי בחיי בבית הסוהר, חושי ולכי לנתן דציצותא ובקשי ממנו כי ילוה לי הממון ויפדה את נפשי ממות, ותאמר לו הלא ידעת אם לא שמעת שהוא חולה נוטה למות בעבורי, וכל יום ויום יבואו שלוחיו אלי בממון הרבה ואיני מקבלם מהם, ואומר להם שלא יראו פני לעולם, ואיכה אלך אליו להלוות לי ממון, אם היית בן דעת לא אמרת אלי כדבר הזה, שמא בהאריך יסוריך יצאת מדעתך. ותקצוף עליו ותלך לביתה בחרי אף ולא באה אליו שלשת ימים, ויהי ביום הרביעי ותחמול עליו ותאמר אלכה ואראנו בטרם ימות ותלך ותמצאהו נוטה למות, ויאמר לה הקב"ה יבקש עלבונני וחמסי ממך ויתפשך בעוני, אבל אני רואה שתצוי שאמית בכאן ושתנשאי לנתן לאשה. ותאמר לו גרש אותי ועובני ולא אבוא אליו באיסור, ויאמר לה הלא זה דברי שאת חפצה להנשא לו, ותועק בקול גדול ותפול על פניה ותאמר מי שמע כזאת, האיש הזה יאמר לבי נאפי הטמאי והוציאני מבית האסורים, ויאמר לה בעלה לבי מעלי ועובני עד שירחם הקב"ה עלי, ותלך לביתה ותחשוב בצרתה ובערת בעלה ותחמול עליו ותברר לבה ותתפלל חנה ותאמר, אנה ה' הצילני והושיעני שלא אכשל בעבירה, ותלך לבית נתן דציצותא, ויראה סריסו וימהרו לנתן להניד חנה חנה עומרת בשער, ויאמר להם אם אמת הדבר תהיו חפשים, ותבא בחצר ותאמר לו שפחתו חנה חנה באה, ויאמר לה גם את תהיי חפשיה, ותבא אליו חנה וישא עיניו ויאמר לה גבירתי מה תרציי ומה שאלתך וינתן לך ומה בקשתך ותעשה, ותאמר לו שאלתי ובקשתי שתלוה לאישי כך וכך שהוא חבוש ואסור בבית האסורים מהיום כמה ימים ולך תהיה צדקה מאת ה', ויצוה את עבדיו להוציא הממון וליתן לה חפצה, ויאמר לה הנני עשיתי רצונך ואת יודעת שאני חולה מאד מאהבתי אותך, עשי רצוני והחיני, ותאמר לו חנה הנני בידך ותחת כנפיך ואין לי להמרות את פיך, אבל אודיעך שבאה לך שעה לקנות חיי העולם הבא והזהר שלא תפסיד שכרך וטוב העוה"ב בדבר מועט ולא תאסרני על אישי, וחשוב שהנעת לחפצך ואל תאבד רב במעט והנשא, באשר יכלה ויתם, וחשוב ביסורי הקב"ה, ואל תעשה דבר שתתנחם באחריתך. ראה כל מי ששמע ליצרו כמה ינחם בלי תועלת, וזו לך שעה קלה ומועטת לקנות חיים ארוכים ושכר טוב בעוה"ז ובעוה"ב שלא יוכל כל אדם להגיע לדבר זה אלא בעמל הרבה וביגיע גדול, ואתה יכול להגיע לרצון בוראך בשעה קלה ואם תשמע לשכלך ותנער ביצר הרע אשריך וטוב לך. כשמעו האיש דבריה וינער ביצר הרע ויקם ממטתו ויפול על פניו ארצה ויתנפל לפני ה' ויתחנן אל ה' להכניע יצרו ולשבר תאותו ולהדריכו בדרך הטובה והישרה ולהורות אותו תשובה שלימה ולסלוח עונותיו. ויענהו ה' בהכנעו

לפניו ויעתר לו, ויאמר נתן לחנה ברוכה את וברוך מעמך אשר מנעתני מכוא בדמי עבירה והושעתני, לבי לשלום לביתך, ותלך ותפדה את בעלה ותוציאהו מבית הסוהר, ותגד לו את אשר עשתה ולא האמין לה בעלה כי חשד אותה שנתן בא עליה והיא העלימה זאת ממנו. ויהי כי ארכו הימים וישקף רבי עקיבא בעד החלון וירא איש רוכב על סוס ועל ראשו זיו גדול וזהר מזהיר כשמש, ויקרא אחד מתלמידיו ויאמר לו מי זה האיש הרוכב על הסוס, ויאמרו לו זה הוא נתן רועה זונות, ויאמר לתלמידיו תראו כלום על ראשו, ויאמרו לו לאו, ויאמר להם מהרו והביאוהו אלי, ויבא לפניו ויאמר לו בני ראיתי על ראשך אור גדול בלכתך ואני יודע שאתה מירשי עוה"ב, ועתה הודיעני מה עשית, ויודיעוהו דברי חנה. ויתמה ר"ע מאד על התאפקו והכנעו לכבוש את יצרו הרע והתרחקו מהעונות ותשובתו בתשובה שלימה, ויאמר לו אמנם עשית דבר גדול וע"כ הורח הקב"ה על ראשך זיו גדול שראיתי, והנה זה בעולם הזה על אחת כו"כ הטוב הצפון לך בעוה"ב. ועתה בני שמעני וקח עצתי ושב לפני ואלמדך תורה, ועשה כן וישב לפני ר"ע, ויפתח הפותח ואין סוגר את לבי בתורתו, לימים מועטים הגיע למעלה גדולה מאד בחכמה וישב בצד ר"ע במעלה אחת, ויהי היום ויעבור בעל חנה על מדרש רבי עקיבא וישאל את אחד מתלמידיו איכה עלה נתן לגדולה זאת ויספר לו כל המעשה, ויאמין האיש לדברי אשתו ותשקוט נפשו מרוח הקנאה שעבר עליו מהחשד שחשד אותה, ויבא אל ביתו וישק ראש אשתו ויאמר לה מחלי לי על אשר חשדתני בדבר נתן, על שראיתיו היום עם ר"ע ושאלתי והנידו לי כך וכך, הקב"ה ירבה שכרך כפלי כפלים כי הייתי בדוחק גדול בנפשי עד שהושיעני הקב"ה, ברחמי בדבר הזה שננלה אלי היום (4).

ח' מעשה בשני בני אדם לסטים שיעצו ואמרו נלך ונעמוד על אם הדרך ואם יבואו בני אדם עם ממון נעמוד עליהם ונהרגם ונקח מהם את ממונם. אמר האחד איך נעשה אם יודע הדבר ויהרגנו, אמר האחר אני אתן לך עצה, נחפור שני בורות, באחד נשליך הפגרים ובאחד נשים הממון. אמר האחד כן דברת. ויעשו הבורות וכל מי שהיה עובר שם היו הורגים אותו ומשליכין אותו בבור האחד ונוטלין ממנו וטומנין אותו בבור השני. פעם אחת עברה סייעה של בני אדם, אמר אחד מהם כבר עברתי פה פעם אחת ומצאתי דרך סלולה ועכשיו עלתה עשבים, אי אפשר בלא שום דבר, נחפש אולי נמצא כלום, חפשו ומצאו

(4) ג"כ בסדר המעשיות, ועי' נתן דציצותא

שראתה את אביה התחילה לבכות ואמרה לו אבא מנהגו של עולם לתת אדם בתו לאדם אחד ואתה נתתני לשני בני אדם לאב ולבן, ואם אין אתה מאמין לי הסתר בחדר ותראה האמת, מיד הכניסתו בחדר בא חמיה לשאול בשלומה כמנהגו, אמרה אל חמית חזור לך ואל תנע בי ואל תבישני, אמר לה וכי באתי אליך בשום מעשה רע ח"ו שלא עלה על לבי, כיון שראהו אביו יצא מן החדר עמד עליו והרגו, ואחר באו עליו אנשי ביתו והרגוהו, והיא היתה צועקת ובוכה, עמדו עליה והרגוהו. מכאן אנו למדין לומר כי לשון הרע הורגת שלשה, האומרו והמקבלו ומי שנאמר עליו, ואמרו חז"ל אין דבר קשה בעולם מלשון הרע, לכך צונו לא תענה ברעך וגו' (5).

(י) מעשה שהיה בימי דוד מלך ישראל שהלך יואב בן צרויה לקינסלי (נ"א קינסרי) מדינתא דעמלק להלחם עליה ללכדה, וסגרו העמלקים את דלתות המדינה לפניהם, והיו שם בני ישראל ששה חדשים מקיפין את החומה, והיו מנבורי ישראל עם יואב בן צרויה י"ב אלפים חלוצי צבא. לאחר ששה חדשים נתקבצו כל הנבורים ועמדו ואמרו פה אחד אל יואב לא נוכל לסבול הדבר הזה להקיף את החומה, הרי זה כמה זמן שהנחנו הכפרים שלנו נשינו וטפינו, ויאמר להם יואב מה אתם רוצים לעשות? אמרו לו רוצים אנחנו לחזור לבתינו. אמר להם יואב למה נחזור בפחי נפש אם יראה המלך פנינו ריקם, וישמעו כל העמים ויתקבצו עלינו וילחמו עמנו, אלא עשו קלע וקלעו אותי בקלע לתוך העיר. ויקח יואב עמו אלף כסף וסייף ואמר להם יואב המתינו לי ארבעים יום ואם תראו הרם יוצא מתחת דלתות המדינה דעו שאני חי ואם לאו דעו כי אני מת, ויקלעו את יואב בקלע אל העיר והכסף והסייף עמו. וילכו לבתיהם ויואב נפל לתוך המדינה בחצר של אלמנה אחת, יהיה לה בת אחת נשואה וכאשר יצאה הנערה לחצר מצאה את יואב מושלך שמה, ונכנסה לקרוא לאמה ולבעלה, ויצאו שלשתם והכניסוהו לבית וירחצוהו במים חמים וסכוהו בשמן ותשב רוחו אליו, וישאלוהו מי אתה, ויאמר להם עמלקי אנכי והייתי בגדוד של ישראל ויתפשוני והביאוני לפני מלך ישראל והמלך גזר עלי שיק' עוני ויקלעוני למדינה הזאת, ולכן מבקש אני מכם שתחיוני. ויקח יואב עשרה כסף ויתן לאבי הנערה ויאמר לך ועשה מהם כל מה שתרצה, וישב יואב עמהם עשרה ימים, ויבקש ללכת במדינה ויאמרו לו לא תלך בזה המלבוש, ומיד נתנו לו לבוש אחר משלהם, ויצא לחוץ בתוך המדינה, והיה באותה המדינה מאה

שם שני בורות באחד ממון ובאחד פגרים. אמר להם הלא אמרתי לכם לאמר כי אם נחפש נמצא שם כלום, נחפש עוד בעבור הלסטים אולי נמצא אותם. הלכו ומצאו נחבאים, אמרו להם מה טיבכם בכאן, בא מלאך המות והטף את דבריהם ואמרו עונותינו הביאונו לכאן, תפסום והוליכום לבית המלך ואמרו אדונינו המלך מצאנו אלו הלסטים וכבר הרגו אנשים הרבה, אמר להם המלך היאך עשיתם? ספרו לו כל המעשה, מיד צוה המלך לאסרם בויקים ואסרום ונגדום מאד בכל יום ולא נתנו להם שום דבר מאכל אלא לחם צר ומים לחץ, ויעשו להם כן עד שמתו במיתה משונה. ולכן יזהר אדם שלא ישפוך דם נקי ואם הוא הורג נפש מיד הקב"ה מוסרו לחמשה מלאכי חבלה על שלא קיים חמשה חומשי תורה, האחד מכהו והשני מונה בדרך שמכין ומונין בית דין (במלכות), השלישי מוציא אור מגופו ושרפו, הרביעי מוציא ומביא חצבי אבנים קטנים ואומר לו דקדק אלו בשיניך שכל מה שגזלת בשיניך אכלת, והחמישי מביא אביו ואמו ומעמידם בפניו ואומר להם מפני מה לא הדרתם את בנכם בדרך ישרה וטובה ולא למדתם אותו תורה ומצות כדי שיפרוש עצמו מן העבירות, מיד נותנים להם רשות לענוש אביו ואמו, ואותו הרגו שמה, שנאמר ישמח צדיק כי חזו נקם. על כן צוה לא תרצח.

(ט) מעשה באדם אחד שהיו לו שלש בנות, אחת עצלה ואחת נגבת ואחת מספרת לשון הרע, והזכינו בביתו ולא היה אדם רוצה אותן מפני דבתן הרעה. פעם אחת בא אוהבו להתארח בביתו וראה בנותיו שהזכינו בביתו ואמר לו יש לי שלשה בנים ואם ייטב בעיניך תתני לי לבני הנשים. אמר לו בנותי אינן ראויות לבניך, א"ל מפני מה? א"ל מפני שיש בהן דופי ונגאיי, א"ל איזה נגאיי, א"ל כך וכך, א"ל אעפ"כ תתני לבני, מיד השיאן לבניו. מה עשה לעצלה הושיבה על המטה והעמיד לפני עבדים ושפחות ואמר להם אל תניחו לה לעשות כלום. ולנגבת הפקיד אצלה כל הממון ואמר לה כל מה שתעשי יהיה עשוי, ולמספרת לשון הרע היה משכים חמיה בכל יום ויום ודורש בשלומה ונושקה והושיבה אצלו ואומר בתי מה טיבך אם תרצי לבקש כלום מבעלך תאמרי לי ואומר לו ויעשה חפצך, ולא היתה מדברת עליו כלום. לימים בא אביהן לבקרן היאך עומדות עם בעליהן, הלך ונכנס אצל העצלה וא"ל בתי היאך את עם בעלך אמרה לו תבא עליך ברכה אבי שנתתני לאיש הזה שעושה לי כמה טובות שהעמיד לפני עבדים ושפחות שאין מניחין לי לעשות כלום, והוא נתן שבח לה'. יצא משם ונכנס אצל הנגבת ואמר לה בתי היאך את עם בעלך, אמרה לו טוב, כמו שאמרה הראשונה והוא נתן שבח לה'. יצא משם ונכנס אצל המספרת לשון הרע, כיון

(5) הספורים ח' ט' מובאים במעשיות ובמדרש עשרת

הדברות (ע"ע).

וארבעים שוקים וכל שוק ושוק אחד גדול מהשני במוצאה ומבואה של המדינה, וילך אצל נפח אחד ויאמר לו עשה לי סייף אחד כמו זה שהוא שביר בידי, וכשראה הנפח הסייף נודעו ויאמר לו יואב למה נודעו? אמר לו לא ראיתי כמוה מימי, אמר לו עשה אותה לי ואני אתן את שברך. ויעשה אותה לו, ויתפש יואב את החרב וינענע וישברה וכן עשה פעם שנייה, ופעם שלישית נענע החרב פעמים ולא נשברה. ויאמר לו יואב למי נאה להרוג בן החרב ויאמר הנפח ליואב שר צבא מלך ישראל, ויאמר לו נימא אני יואב! ויאמר לו מה יש אחרך? ויחזיר הנפח ראשו ויכהו יואב בבטנו ויאמר לו יואב מה יש בבטנך, אמר לו כמו שלג יש בבטני, דחפו יואב והשליכו חציו לכאן וחציו לכאן, ויצא לחוץ ונכנס ברחוב המדינה וימצא שם כמו חמש מאות איש שכירים גבורי מלחמה ויהרגם ולא נשאר מהם איש, וישב חרבו לתערה. וישב לבית שהיה שוכן שם, ונשמע קול במדינה מן ההרוגים והיו אומרים מי הרג את אלו, אמרו לא הרגם אלא אשמדאי מלכא דשירי. וישאלו אנשי הבית ליואב כלום אתה יודע משמועה זאת, ויאמר להם לאו ויוציא כסף ויתן להם, ויעמוד שם עשרה ימים ואח"כ יצא לשער וחרבו שלופה בידו ויהרוג אלף וחמש מאות איש, ותדבק ידו אל החרב ויצר ידו על זרועו וחזר לאותו בית וימצא שם את הנערה ויאמר לה עשי לי מעט מים חמין וקבלי את החרב מידי, כשראתה הנערה כן צעקה ואמרה עמנו תאכל ותשתה ותהרוג את אנשינו, אז תקע יואב החרב בבטנה, ותרפא ידו וחזר לשוק ושמעו כרוז שהיה מכרזו ואומר כל מי שיש אורח בביתו יביאהו למלך, ויפגע בו יואב והרגו, וכן היה עושה לכל מי שהיה מוצא עד שהרג שני אלפים ואח"כ בא לשערי העיר ויכה שם כל הנמצא ויפתח שערי המדינה, והיה הדם מתנגל (שותת) ויוצא בשערי המדינה, וקודם לזה היו ישראל בוכים אל יואב והיו רוצים לחזור לבתיהם וכשראו את הדם יוצא משערי המדינה שמחו כלם ואמרו בפה אחד שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, וכשפתח יואב בן צרויה את שערי המדינה עלה לגג המגדל כדי שיראו אותו בני ישראל שהיו חוץ למדינה והרים קולו ואמר כי לא ימוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול. ואתם מה תעשו, שגרו למלך ותכנסו כלכם למדינה ולבשו כלי זיון ושלפו חרבתכם. וכאשר החזיר יואב את ראשו ראה על רגליו הימנית פסוקים כתובים יענך ה' ביום צרה וגו' עד ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו. ויאמר דוד ליואב מה עשית האם הרגת את כל העמלקים שבמדינה כלה כמו שכתוב תמחה את זכר עמלק? ויאמר לו יואב כך עשיתי ולא נשתייר מהם אלא המלך לבדו, והלך יואב והביא את המלך לפני דוד ויהרגו דוד בידו, ויקח יואב את כתרו ונתנו בראש המלך דוד, והכתר הוא היה מזהב טהור והיה בו

י"א) מעשה בר' ראובן שהיה חכם וחסיד וישר עוסק בתורה כל ימיו ביום ובלילה וכל הנזרות שהיו באות על אותו הדור היה עומד ומתפלל עליהם לפני הקב"ה ומבטלם בתפלתו, ולא היה לו כי אם בן אחד, והנה הגיע קצו של זה הבן להפטור מן העולם ויבא מלאך המות לפני ר' ראובן אביו ויאמר דבר אחד יש לי לומר לך, א"ל אמור, א"ל הגיע קץ של בנך ומנו להפטור מן העולם, א"ל אם הקב"ה גור גורה זו אין אנו יכולים לבטלה, אלא בבקשה ממך שתתן לי זמן שלשים יום ואקח לו אשה ואעשה לו חופתו ואח"כ עשה שליחותו של מקום. א"ל המלאך הרי הוא בידך כטוב בעיניך עשה, והלך המלאך למקומו. ור' ראובן הלך לביתו ולא הגיד הדבר לשום אדם והשיא לבנו אשה ונתן ביד בנו עלי הדם וא"ל לך הזמין כל בני העיר, וכשהלך להזמיןם פגע בו אליהו ז"ל וא"ל היכן תלך? א"ל אבי שלחני להזמין כל בני עירי, א"ל יש לי דבר אחד לומר לך, א"ל ומה הוא, א"ל בני הגיע קצן למות, א"ל אם כך גור הקב"ה אין מי יכול לעכב, איני גדול מאברהם יצחק ויעקב. א"ל בני אומר לך דבר אחד כשתזמין בני העיר ותשב בסעודה עם הזקנים אל תטעום כלום אלא יהיו עיניך בדלת והאדם שיבא כעני וראשו פרוע ובגדיו פרומים ושער ראשו מקולקלים דע כי הוא מלאך המות ותעמוד על רגליך ותפול לרגליו ותשתחוה לו ותכניסהו שיאכל עמך, והשמר לך שלא תניחהו אל תפוש בו בחזקה שיאכל וישתה, ואם לא ירצה לישב בסעודה קחהו תחת חופתך והאכילהו והשקהו. וילך אליהו ז"ל לדרכו וגם הבן הלך לביתו ולא הגיד לאביו ולא לאמו ולא לארוסתו. ויבואו הזקנים וישבו על השלחן וישב גם החתן עמהם, והיו עיניו מסתכלות בדלת, ומן הצער והדאגה לא אכל ולא שתה, וכשהיו העם אוכלים ושותים בא מלאך המות ונדמה לו כעני וראשו פרוע ובגדיו פרומים ושערותיו מקולקלים, כיון שראהו החתן עמד מן השלחן ונפל לפני רגליו ותפשו בחזקה וא"ל אדוני הכנס, א"ל איני נכנס, א"ל הכנס ושב עם הזקנים, תפשו בחזקה והושיבו בין הזקנים בחופתו, והביאו לפניו כל מיני מעדנים ונראה להם כמו שאוכל

משחקת היא את הקטן ומהר תשוב ותשיב אותו הביתה. אולם לא שבה הבוגדה כי אם נשאה את הנער מזה והלאה ותכניסהו בברית הנוצרית, ותתברך בלבה כי קרבן טוב הביאה לרצון לפני אלהיה כמחשבת כל הנוצרים בימים ההם. ובשוב ר' שמעון ואשתו מביהכ"נ לא מצאו גם את האמה בבית, כי ראתה הנכרית בוששת לשוב את הנער ותצא לבקשה לרדוף אחריה, אבל לא מצאה אותה עוד, ותשב אל בית ר' שמעון בפחי נפש ותזעק ותיליל עד למאד. ויאמר לה ר' שמעון מה היללה הזאת? הנידי מה היה, ותען האמה, אדוני רבי! הנכרית המסקת את התנור ביום השבת באה ותגנוב את בנך ותנס לא ידעתי אנה נחבאה להסתהר עמו. וימהר ר' שמעון ויצא הוא ואשתו והאמה לבקש ולדרוש, אך לשוא כי לא נמצא הנער ואיננו. אז נתנו האבות קולם בבכי ומספדו ויצעקו ויזעקו מכאב לבם נורא מאד, אחרי כן צם ר' שמעון לענות נפשו יומם ולילה ויתפלל לה' להשיב לו את בנו, אך תפלתו שבה ריקם, כי מאן ה' לגלות לו את מקום הנער באשר הוא שם. והנער הובא אל הגלחים ויגדלוהו וילמדוהו ויהי למלומד גדול כי לבו רחב כלב ר' שמעון, וילך הנער ויעלה מבית מדרש החכמה האחד אל השני, וכה עלה למעלה למעלה עד כי גדלה חכמתו מאד ויבא לרומא. שם הוסיף ללמוד לשונות רבות ויעש לו שם ויגדל מיום אל יום הלך וגדל עד כי נתנשא לקרדינאל. ושמו יצא בכל הארץ וכלם אמרו כבוד לו וינשאוהו בפייהם עד מאד, בלמודו ביפיו ובכהונהו.

בעת ההיא מת האפיפיור, ולא נמצא קרדינאל חכם ומלומד כחקרדינאל החדש הזה למלא את מקום האפיפיור המת. ויבחרו בו וישיבוהו על כס האפיפיורים. האפיפיור החדש הזה ידע היטב מכבר כי ממעי יהודה יצא ואביו הוא ר' שמעון הגדול ממנצא, ורק מפני שהיה שבע כל טוב וחשוב גדול בין הגוים, לא נתנו לבו לעזוב את כל הכבוד הזה ולשוב אל אביו אל אמו ואל אלהיו, ועתה כאשר התנשא לכל הנוצרים לראש נכסף לראות את פני אביו, ויתן אל לבו להביאהו אליו לרומא בערמה. ויכתוב ספר אל ההגמון אשר במנצא, כי כל ההגמונים סרים למשמעתו, ויצוהו לאסור להיהודים שמירת שבת ולגזור על מצות מילה ונדה. והאפיפיור ראה על ככה לאמר, אם כזאת ישמעו היהודים ותפול עליהם אימתה ופחד, אז ימהרו לשלוח אלי גדוליהם מקרבם להתחנן אלי לבטל מעליהם גזרתי הקשה, ואין ספק כי את אבי ישלחו בראש שלוחיהם. כן חשב מראש וכן היה אחרית הדבר. ובכזו ספר האפיפיור אל ההגמון קרא אליו את היהודים ויצום מטעם האפיפיור על כל הדברים אשר גזר עליהם ואין להשיב. ויבהלו היהודים מאד ויתחננו אל ההגמון להסיר מעליהם את הרעה הזאת, אך הוא ענה ואמר, אל נא תעתירו עלי תחנוניכם כי אין בידי

ושותה ואחר שאכל ושתה א"ל בני כשהיית בונה ביתך התבן שלו מהיכן לקחת? א"ל מבעל הגורן, א"ל בני בעל הגורן מבקש את תבנו, א"ל אקח תבן אחר ואתן לו, א"ל אינו רוצה כי אם תבנו, א"ל אם כן אנו נותצים את הבית ונפריד את הטיט ונוציא את התבן וניתן לו, א"ל בני אין בעל התבן אלא הקב"ה והתבן אינו אלא הנפש, הוא שלחני ליטול את נפשך ואני הוא מלאך המות, א"ל אם כן הוא תן לי רשות שאצא ואראה את אבי ואת אמו ואת ארוסתי, א"ל לך. הלך לאביו ואמו ויספר להם את דברי מה"מ, מיד עמד ר' ראובן אביו ונתעטף והיה מתפלל ובקש רחמים על בנו, והיה הבן בוכה כנגדו ומחבקו ומנשקו, ויצא ואמר למה"מ אפיפיור מאד תן לי רשות עד שאכנס לחופתי ואנשק לארוסתי, אמר לו לך, הלך אצל אשתו ונשקה א"ל תהי יודע שבא מלאך המות ליטול את נפשי, אמרה לו ומה אמרת לו, א"ל לא אמרתי לו כלים, אמרה לו עמוד כאן ואני אלך לדבר עמו, יצאת וא"ל אדוני, אתה באת לקחת את נפש בעלי? א"ל הן! אמרה לו כך כתיב בתורה כי יקח איש אשה חדשה נקי יהיה לביתו. שנה אחת ושמה את אשתו אשר לקח, א"ל המתניני עד שאלך להקב"ה אולי יעשה למען שמו וירחם עליו, עלה לרקיע ומצא שם מיכאל וגבריאל ומלאכי השרת עומדים ומבקשים עליו רחמים ואומרים רבש"ע כל גזרות קשות הבאות לעולם ר' ראובן עומד לפניך ומתפלל עליהן ואתה מבטל אותן בעבורי, ועכשיו כלנו מבקשים עליו רחמים ואין אתה שומע לנו, עשה נא למען שמך הגדול ותרחם עליו, ומלאך המות בא ואמר לפני הקב"ה כך וכך אמרה לי אשתו, מיד נתמלא הקב"ה רחמים ויהפוך גזר דינו לחיים והוסיף לו הקב"ה על שנותיו שבעים שנה כנגד שבעת ימי החופה, לקיים מה שנאמר רצון וראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושעם⁽⁶⁾.

י"ב) מעשה ברבי שמעון הגדול אשר ישב בעיר ממנצא היושבת על יד הנהר רינוס, ולו היו שלשה נליוני ראי תלויים בתוך ביתו אשר בהם ראה את כל אשר היה ואשר עתיד להיות, ואחרי מותו יצא מעין נובע ממראשותיו קברו. ר' שמעון הזה היה איש גדול מאד, ויהי לו בן קטן ושמו אלחנן, ויהי היום ושבת היה, והנכרית באה להסיק את התנור כמשפטה בכל שבת ושבת, ותרא כי אין ר' שמעון ואשתו בבית, כי כבר הלכו לבית הכנסת להתפלל, ורק האמה לבדה נשארה עם הנער, ותשא את הנער בורעותיה ותצא עמו. האמה ראתה את אשר הנכרית עושה אך לא עלה על לבה לחשוב כי רעה בלב הנכרית, ותאמר אך

(6) מובא בס' מעיל צדקה סי' תל"ד, וכמדרש עשרת

הדברות דבור ז'.

להועיל לכם, הא לכם ספר האפיפיור קראו בו ודעו כי קצרה ידי מהושיעכם, ואולם אם יש את נפשכם לבקש תחינה, זאת עצתי לכם אשר תעשו, שלחו מכם אנשים חכמים ונשואי פנים להאפיפיור רומא ופילו לפניו תחינתם, אולי יעתר לכם ויעביר מעליכם את הגזרה הזאת. או קדמו יהודי מנמצא את פני ה' בתשובה תפלה וצדקה, ואח"כ בחרו בשני רבנים ובר' שמעון הגדול לראש עליהם לשלחם לרומא, באמרם אולי יעשה ה' נס לנו ויטה את לב האפיפיור עלינו לטובה. רק בין כה וכה מלו את בניהם ולא עשו כדבר הגזרה, כי כן נאות להם ההגמון לעשות כן בסתר ובמחשק עד שוב השלוחים. וישאו שלשת הנבחרים רגליהם ויבואו רומא. ויתיעצו שמה את היהודים מה לעשות בדבר הגדול והרע הזה, וכאשר שמעו יהודי רומא את השמועה הזאת כן תמהו מאד ויאמרו, מי האמין לזאת, מעולם לא היה אפיפיור טוב ליהודים כהאפיפיור הזה, הן תמיד הוא מתהלך את היהודים, מהם אנשי סודו ויועציו, וגם ישחקו עמו תמיד במשחק השאח ובלעדם לא יחיה, ואיך נהפך פתאום לבו לשנאה. ויאמרו עוד, כי לא יאמינו אשר מהאפיפיור יצאה הגזרה הזאת, כי אם ההגמון ברא אותה מלבו להרע ליהודי מנמצא. אז הראם ר' שמעון הגדול את הספר אשר שלח האפיפיור ואת חותם ידו אשר עליו, ויראו יהודי רומא וידעו כי אמת הדבר, ויענו אין זה כי אם חרה אף ה' בכם ויסת את האפיפיור לגזור עליכם את הגזרה הזאת, ויקראו צום וירבו בתפלה וצדקה גם הם, ופרנסי עדת רומא הלכו אל הקרדינאל הרואה תמיד פני האפיפיור ויתחננו אליו בעד יהודי מנמצא, ויאמר הקרדינאל אתם ידעתם כי הספר כתב האפיפיור והוא אשר שלחו אל ההגמון ממנצא ואני מה אעשה לכם והועיל לא אוכל, ואולם הבטיח להם להיות בתומכי תחינתם ולדבר עליהם טוב כמליץ יושר, ויצום להכין אגרת בקשה והוא יביא את הבקשה הכתובה הזאת ליד האפיפיור, ויעשו כן. ויהי בהגיע הבקשה אל יד האפיפיור ויקראנה, וידע מי המה השלוחים הבאים ממנצא ויצו להביאם לפניו, ויבא ר' שמעון הגדול עם שני הרבנים הנלויים אליו אל הקרדינאל הראש, והוא הודיע להאפיפיור כי באו היהודים כמצותו עליהם והם מבקשים לראות את פניו ולדבר עמו פה אל פה. ויען האפיפיור יבא תאחד ראש השלשה ויעמוד לפניו הוא לבדו, ובכך בא ר' שמעון הראש והזקן משני רעיו ומראהו כמלאך ה' צבאות, ובראותו את פני האפיפיור כרע ר' שמעון על ברכיו וישתחוה, והאפיפיור ישב אז וישחק במשחק השאח עם קרדינאל אחד אשר ישב למולו, ובראותו את ר' שמעון הגדול חרד מאד ויצוהו לקום מעל ברכיו לשבת על כסא עד כלותו את המשחק, כי הכיר את אביו ברגע אשר נראה אליו, ואביו לא הכירו. ככלות האפיפיור את המשחק פנה לר' שמעון ויאמר לו מה

שאלתך? ויען ר' שמעון בבכי תמרורים ויגד לו את שאלתו ויואל להתנפל שנית לפני רגליו, ולא נתנו האפיפיור לעשות כן ויאמר לו, היטב שמעתי את בקשתך ותחנתך עלתה באזני, אבל דברי שטנה רבים באו אלי ממנצא עליכם, ע"כ גזרתי עליכם את הגזרה הזאת, ומתוך הדברים האלה החל האפיפיור להתוכח עם ר' שמעון בפלפול גדול וכמעט אשר לא מצא ר' שמעון מענה להשיב לשואלו בחריפות גדולה, וישתומם מאד לראות רחב לב באיש נכרי אשר לא יאומן כי יסופר. עד חצי היום ישבו ויפלפלו עד אשר אמר האפיפיור, ידידי הנני רואה כי מלומד גדול אתה, ואחיק אשר שלחוך לא יבושו מתקנתם אשר שמה בפיך. והנה מדי יום ויום יבואו אלי יהודים לשחק עמי במשחק השאח, ועתה גם אתה שב נא עמי בזה ונשחק פעם אחת, ובקשתך לא תשאר מעל. ור' שמעון היה אומן נפלא במשחק הזה אשר לא נמצא כמוהו בכל הארץ, ובכל זה נצחו האפיפיור הפעם, ויתמה ר' שמעון מאד, ועוד שבו וידברו מהאמנות, ור' שמעון שמע מפי האפיפיור גדולות ונפלאות ויהי לפלא בעיניו. באחרית הדברים שנה ר' שמעון את בקשתו ויבך בכי גדול, ויאמר האפיפיור יצאו כל העומדים לפני מעלי, ויצאו. אז נפל על צוארי ר' שמעון ויבך ויאמר לו: אבי ידידי, האם לא תכירני? ולא הבין ר' שמעון מה ירמזון דברי האפיפיור, ויען אי מזה התכבדתי להכיר את כבודך הקדוש? ויוסף האפיפיור ויאמר אבי ידידי, האם לא אבד ממך בנך עודנו נער בראשית ימיו? ויבהל מאד ר' שמעון ויען כן הוא כדברך, אז התודע אליו האפיפיור ויקרא, אני אני הוא בנך הזה אשר נגבתו הנכריה ביום השבת, ואולם באיזה הטא באה עליך הצרה הזאת לא ידעתי שחרו, אך זאת ידעתי ונוכחתי כי מה יצא הדבר. ועתה בצאת נפשי לראות פניך ולגלות אונך כי גמרתי בלבי לעזוב את אמנותי החדשה ולשוב אל אלהי אבותי, ע"כ בערמה גזרתי את הגזרה, בידעי מראש כי אותך ישלחו היהודים לבקש מלפני להעביר את רוע הגזרה, ועתה הנני מבטל אותה ושלום יהיה לכם. ואולם אבי הלא תגיד לי, היש תקוה לאחריתי ותהי לי כפרה לפני האלהים? ויען ר' שמעון, בני יקירי! הסר הדאגה הזאת מלבך כי אנוס היית, ובעודך נער גונבת מאבותיך ומאמותך. אבל אבי, הוסיף הבן וישאל, אבל כבר ידעתי מימים רבים כי יהודי נולדתי ובכל זה השתקעתי בנשים עד היום, והטוב הרב אשר היה לי עצרני מלשוב אל אלהי אמת, היאבה אלהים סלוח לי? ויען ר' שמעון אין דבר עומד מפני התשובה ומודה ועוזב ירוחם. ועתה אמר הבן, עתה שוב אל ביתך בשלום בשם אלהי ישראל והשב את הספרים אשר אתן על ירך להגמון וירף מכם. רק איש אל ידע מכל הדברים אשר דברנו, ובעוד ימים לא כבירים אבא אליך למנצא. אבל בטרם אעזוב את

שמעון הגדול קבלו בסבר פנים יפות ולמדו תורה ביחד. ולרבנו שמעון הגדול היה בן קטן ושמו "אלחנן" ונגנב ממנו ועשאוהו גלה, וסוף עלה לגדולה עד שנעשה אפיפיור, ומרוב חכמתו אשר היה בלבו נתקבצו אליו מלכים ודוכסים ושלטונים ליקח עצה ממנו, ונתן לכל אחד ואחד עצה לפי חכמתו, וכיון שראה כי רבים שואלים עצה ממנו ואין אחד מהם שיהיה מקרוביו או ממשפחתו, קרא להגלחים שמנוהו להיות אפיפיור והם טפלים אצלו, ויאמר להם מה זה שכל המלכים ודוכסים והשלטונים באים אצלי לקבל עצה ממני ואין שום אחד מהם שהיה אומר לי שהוא אבי או אמי או קרובי או שהוא ממשפחתי, וכי מן האבן נולדתי שאין לי שום קרוב בעולם, דעו נא אם לא תנידו לי אהרוג את כלכם. והוא נתן לכו לדבר הזה מפני שחשב שאין ממש בישו הנוצרי, ויענו ויאמרו לו, אדוננו אחרי שגורת עלינו להניד לך אוי נודיע לך כי יהודי היית ובן אדם גדול שבכל היהודים אתה, ונגנבך כשהיית נער קטן, ומן השם נזורה לך זו הגדולה שבאים אליך רוב מלכי אומות העולם ושואלים ממך עצה, ונראה להם שאתה במקום ישו הנוצרי, ובן אדם גדול שבאת ממנו הוא דר באלמינא (אשכנז) ושמו ר' שמעון הגדול, ויאמר להם שלחו אחריו והביאו אותו אלי ואל תניחוהו בשום ממון עד שיהיה פה, וישלחו גדולי רומי באותו היום לר' שמעון באלמינא שיבא לאפיפיור ביום הנועד שקבעו לו, והיה ר' שמעון הגדול נרתע מאד מאד שהיה ירא משום עלילה מן האפיפיור כי למה שלח אחריו, ולבסוף הגביה את עצמו ויבא אל האפיפיור, וכשראה אותו האפיפיור אז קרא אותו אל החדר וראה שהיה נרתע בפניו, ויאמר לו אל תירא רק תניד לי באמת מה שאשאל ממך, ויאמר לו הן, ויאמר לו כמה בנים יש לך? אז הזכיר לו בשם כל בניו ובנותיו שהיו לו, ויאמר לו האפיפיור עוד היה לך בן אחר, וישתוק ר' שמעון מפני שהיה ירא שמא יאמר לו להביאו לפניו, עד שאמר לו האפיפיור למה אתה שותק, תאמר לי האמת. א"ל ר' שמעון, בן אחד קטן היה לי ונגנב ממני ואיני יודע אנה הוא אם הוא חי או מת כי לא ראיתיו עד הנה, ויאמר לו האפיפיור זכור אתה מה סימנים היו בנופך? א"ל אלו סימנים היו על גבו ואלו על ידו, אז הבין האפיפיור שהוא בנו כי אותם סימנים עליו, ויאמר לו אבי אבי, אני הוא בנך! הרי עלי הסימנים שאמרת, אז נבהל רבנו שמעון הגדול ולא היה יכול לענות אותו דבר, ויפשיט האפיפיור את בגדיו ויראה לו הסימנים, ויאמר אבי אבי מה אעשה שאהיה בן עוה"ב כי יודע אני שתורת ישו הבל היא ואינו כלום, א"ל אביו חללת שם הקב"ה ברבים קדש שמו ברבים, ואני מקבלך עלי שתהיה בן עולם הבא. אמר לו האפיפיור באיזה ענין אעשה, א"ל תומך בכל ממשלתך המלכים הדוכסים וההגמונים ותקדש שמו של הקב"ה, ויעשה כן ויטהר את עצמו

מקומי ואת משמרתי אעשה דבר לזכרון ואותירנו אחרי לטוב ליהודים.

ר' שמעון שב אל רעיו ואל יהודי רומא, ויראם את ספר האפיפיור. כי בטלה הנזרה וישמחו מאד, אח"כ שב אל עירו וימסור את הספר להגמון ותהי שמחה וששון ליהודים בכל העיר, ואל אשתו גילה סודו כי בנם הנאבד הוא האפיפיור, וכשמעה כזאת עוררה יללה גדולה ותמאן להתנחם, אבל ר' שמעון אמר לה השקטי ואל תצטערי כי עוד מעט והיה בננו זה בתוך ביתנו, והאפיפיור חבר ספר דובר סרה על האמונה הנוצרית ויניחהו למשמרת ויצוה על כל האפיפיורים אחריו לקרוא בו, ואח"כ אסף בידו הון רב וימלט בסתר ויבא למנצא וישב אל אלהי ישראל באמת ובתמים, ויהי לאיש יהודי חשוב מאד בעיני כל העם, וברומא לא ידע איש אנה בא ומה היה לו. על המעשה הזה חבר ר' שמעון חגדול ויצר ליום שני של ר"ה ויאמר בו: אליה נן נחלתו בנועם להשפר. ולכן אל יאמינו הקוראים כי דברי הספור הזה המה שוא ותפל, אבל הם אמתים ונכוחים ואין שקר בס. ואולם רבים אומרים כי במשחק השאח הכיר בו ר' שמעון כי מזרע היהודים הוא, וגם רבים אומרים כי אמנם הכיר אשר הוא בנו יען שחק האפיפיור כאשר למדהו אביו בעודנו נער בהחלו ללמוד את המשחק הזה. ה' יסלה לנו לעונותינו בזכות ר' שמעון הגדול אמן סלה (7).

מעשיות

[בית המדרש חדר ו']

י"ג) מעשה ברבנו שמעון הגדול שבא מבית דוד, ובא לעיר אחת ששמה מנצא ונשא שם אשה מגדולי המלכות, ושמע רבנו גרשום [מאור הגולה] והלך גם הוא למנצא, רבנו גרשום יסד סליחות הרבה על הנזרות (וגם רבנו שלמה הבבלי היה בדרום), והיה דר [לפנים] באספמיא רבתי בגורת סליוס הרשע שהיו לוקחים יהודים להיות כותשים בגתות, ונעשה גם בימיו שלקחו זקן ונתנוהו בלת ומת ונשמטה הקורה והרנה כל סביבותיה ונתבטלה הנזרה, ויסד על זה סליחה "אני יום אירא". וכשבא רבנו גרשום אצל רבנו

(7) העתקה מתוך מעשים בוך סי' קפ"ח, מקור הסיפור הוא בדברי הימים כי פטרוס ממשפחת פיארליאוני (Pierleoni) שהיה בין זנכר ליהודי מוכר ברומא נבחר לאפיפיור בשנת 1310 ונתכנה בשם אנאקליט השני (Anaclet II), ודמות פניו העידה עליו כי ממעי יהודים יצא, וגם נחשד כי בוז אוצרות הכנסיה (עו' גרעגאראוויס, געשיכטע דער שטאדט ראם אום מוטשעאלאטער ח"ד 391), ויש נוסח אחר להסיפור הזה המובא בסמוך, והוא נמצא בכ"י האוניברסיטא בקמברידג', ובכחזור הוצאת דילאטורי בהקדמת ח"ג וויין הרי"ט, וכנגזו נסתרות שהו"ל קאבאק.

ועלה לראש המגדל ויקרא אליהם: שמעו כלכם למה נזדמנתם, כי עד עתה לא רציתי לגלות לכם, אך עתה אני מגלה לכם כי אין ממשות בישו הנוצרי כי נולד מן האשה כאחד האדם, ולכן אין תקוה לאחריתכם שאתם מאמינים בו. ויאמרו הגלחים היועצים שלו שמא נשתטה, או אמר להם אתם סבורים שרוח שטות נכנס בי, חי נפשי כי רוח אלהים בי ואתם שוטים. ויתיעצו הגלחים להרגו פניסיר העם מתרפיהם, וכשראה כך אז קפץ מן המגדל לארץ ואמר חלילה שיהרגוני אותם טמאים כי אני מאמין באלהי אבי. ומיד ששמע אביו רבנו שמעון הנדול שקידש בנו את השם נתן שבת והודיה למקום וקבע ע"ש בנו ויצר מיום ב' של ר"ה "מלך אמון מאמרד", וכתב בו בענותנותו שם בנו: "אל-חנן נחלתו בנועם להשפר" כי כך היה שמו אלחנן.

י"ד) בימים ההם (בימי אברהם) היה בארץ שנער איש תם ומשכיל בכל חכמה ויפה תואר אך עני ורש. אין כל בידו ושמו רקיון, ויצר לאיש ההוא מאד על מחיתו ויועץ ללכת מצרימה אל אשורוש בן ענם מלך מצרים להראות למלך את חכמתו אולי ימצא הן בעיניו לגדלו ולתת לו את מחיתו, ויעש רקיון כן. ויהי כבוא רקיון מצרימה וישאל את יושבי מצרים בעבור המלך, ויגידו לו יושבי מצרים את משפט מלך מצרים כי לפי מנהגם בימים ההם לא יצא המלך מהיכלו ומארמונו ולא יראה בארץ כי אם יום אחד בשנה, אח"כ יחזור המלך אל היכלו לשבת שם, והיה ביום ההוא אשר יצא המלך ושפט את כל הארץ וכל איש אשר לו דבר יבא לפני המלך ביום ההוא ועשה לו כל אשר ישאל ממנו. ויהי כשמוע רקיון את משפט מצרים וכי לא יוכל לבא לפני המלך עד היום ההוא, ויתעצב מאד ויחר לו על ככה. ויהי בערב וילך רקיון וימצא בית חרוב מבתי האופים אשר למצרים וילן שם במר נפש וברעב ותדד שנתו מעיניו, וידבר רקיון אל לבו מה יעשה בעיר עד ראותו את המלך ואיך יוכל לכלכל נפשו בעיר. ויקם בבקר ויתהלך בעיר, ויקר מקרהו במוכרי ירק וישאל להם ויגידו שהם מכלכלים נפשם בירק ובזרעונים אשר יקנו ומכרו ליושבי הארץ. ויחפוץ רקיון לעשות כמעשיהם בעבור החיות את נפשו בעיר אך לא ידע את משפט אנשי הארץ ויהי כסומא בתוכו. וילך ויקח גם הוא ירקים למכור למחיתו, ויתקבצו עליו בני בלועל וילענו לו ויהפכו ממנו את כל הירק לא השאירו לו דבר, ויקם במר נפש ואנחה וילך אל בית האופים אשר לן בו וישכב שם בלילה השני. ויתיעץ עוד בחכמתו בלילה ההוא איכה יוכל להמלט את נפשו, וימצא עלילה מה לעשות על ככה, וישכב בבקר ויעש בחכמה וילך וישכור שלשים איש גבורי חיל ובני בלועל וכלי מלחמתם בידם ויוליכם אצל מעלות קברי מצרים ויושיבם שם, ויצום לאמר כה אמר

המלך התחזקו והיו לבני חיל ואל תעזבו שום איש מת להקבר פה עד נתנם בני משפחתו מאתים כסף ואח"כ יקבר, ויעשו האנשים כדבר רקיון לכל אנשי מצרים כל השנה ההיא, ויהי לשמונה חדשים ויאספו רקיון ואנשיו עושר רב וכסף וזהב ואבני שהם וברזל לאין מספר, ויקן רקיון סוסים ובהמות לרוב וישכור עוד אנשים ויתן להם סוסים ויהיו עמו. ויהי לתקופת השנה לעת צאת המלך לתוך העיר ויתקבצו כל יושבי מצרים ויועדו יחדיו ליום ההוא לדבר אל המלך על מעשה רקיון ואנשיו, ויצא המלך ביום המועד, ויבואו לפניו כל מצרים ויצעקו לאמר: יחי המלך לעולם! מה הדבר הזה אשר תעשה לעבדיך בעיר לבלתי תת איש מת להקבר עד נתון עליו כסף וזהב. הנהיה כדבר הזה בכל הארץ גם מימי המלכים הראשונים אשר היו לפנינו בארץ מימי אדם עד היום הזה לבלתי קבור את המת כ"א במחיר! ידענו כי משפט המלך לקחת מס מן החיים שנה שנה, ואתה לא כן תעשה כ"א גם מן המתים תקח את המס יום יום, ועתה המלך לא נוכל לדבר עוד כי נשחתה כל העיר כדבר הזה ואתה לא ידעת. ויהי כשמוע המלך את כל דבריהם ויקצוף מאד וחמתו בערה בו כי לא ידע דבר מזה, ויאמר המלך מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו לעשות הדבר הרע הזה בארצי אשר לא צויתיו, הלא תגידו לי, ויגידו לו כל מעשה רקיון ואנשיו, ויחר אף המלך וישלח להביא את רקיון ואנשיו לפניו, ורקיון לקח כאלף ילדים בנים ובנות וילבישם שש ומשי ורקמה וירכיבם על סוסים וישלחם למלך ביד אנשיו, ויקח גם הוא מנחה למלך כסף וזהב ואבני שהם וברזל לרוב וסוס עצום מאד וטוב ויבא לפני המלך וישתחו למלך ארצה. ויתמה המלך ועבדיו וכל יושבי מצרים ממעשה רקיון, ויראו את כל עשרו ואת מנחתו אשר הביא אל המלך וייטב בעיניו מאד ויפלא הדבר ממנו. וישב רקיון לפני המלך וישאלהו המלך על כל מעשיו, וידבר רקיון את כל דבריו בחכמה לפני המלך ואנשיו וכל יושבי מצרים. ויהי כשמוע המלך את דברי רקיון וחכמתו וימצא רקיון חן וחסד לפניו ולפני כל עבדי המלך ויושבי מצרים, על חכמתו ועל טוב דבריו, ויאהבהו המלך אהבה עזה מהיום ההוא והלאה, ויען המלך ויאמר לרקיון לא תקרא עוד רקיון כי אם פרעה יהיה שמך אחרי אשר נפרעת מס מן המתים, ויקראו את שמו "פרעה". והמלך ועבדיו אהבו את רקיון על חכמתו והתיעצו עם כל יושבי מצרים להמליכו תחת יד המלך, ויעשו כן כל יושבי מצרים וחכמיה, ותנתן דת במצרים וימליכו עליהם את רקיון-פרעה תחת יד אשורוש מלך מצרים, וימלוך רקיון-פרעה על מצרים כל השנה וישפוט את כל העיר יום יום ואשורוש המלך ישפוט את הארץ יום אחד בשנה בעת אשר יצא להתראות אל העם. ויקח רקיון-פרעה את מלכות מצרים בחזקת היר ובערמה וישם פריעת מס על כל יושבי מצרים, ע"כ קראו

ט"ו) ת"ר שלש גזרות גזרה מלכות הרשעה על ישראל בימי ר' שמעון בן יוחי, שלא לקיים מצות מילה ושלא לשמור את השבת ושלא להפריש מן הנדוה, והיה שם זקן אחד ושמו ר' ראובן בן אצטרובלי והיה יוצא ונכנס לפני המלך בלא רשות, נכנס לפני המלך ומצאו לברו, ואמר לו אדוני המלך מי שיש לו אויבים רוצה שיהיו גבורים או חלשים? אמר לו חלשים, א"ל יהודים הללו אין חלשים אלא מפני שמקיימין את המילה, כיון שיהיה לאחד מהם בן מביאו וחותם את בשרו לשמונת ימים ותשש כחו, ואם אתה מבטל את המילה מהם מתגברין כמותכם, ואתה משלח אוכלסין עליהן והם מורדין בך, אמר לו יפה אמרת תבטל להם גזרה זו, שוב אמר לו מי שיש לו אויבים רוצה שיהיו עניים או עשירים? אמר לו עניים, א"ל הללו יהודים אינן עניים אלא מפני ששומרין את השבת, ויש מהם שאין מסתפק לו להוצאת השבת וילוה עד שבת אחרת, ואם אתה מבטל להם שביתת השבת יהיו עשירים כמותכם ואתה משלח אוכלסין עליהם והם מורדין בך, אמר לו תבטל להם גזרה זו, שוב אמר לו מי שיש לו אויבים רוצה שיהיו מרובין אומותין? א"ל מועטין, א"ל הללו יהודים אין מועטין אלא מפני שנפרשין מן הנדה, אחת מהן יושבת שבעה וארבעה עשר וארבעים ושמונים יום, ואם אתה מבטל להם דיני הנדה הם משמשים מטותיהן וירבו כמותכם ואתה משלח אוכלסין עליהם והם מורדין בך, אמר לו יפה אמרת תבטל להם גזרה זו, אמר לו א"כ כתוב אגרות ושלח לארץ ישראל, מיד צוה המלך לכתוב אגרות ויצא ר' ראובן בן אצטרובלי, כשיצא נכנסו גדולי רומי אצל המלך ומצאו בו דברים הפוכים, אמרו אצבע יהודי נכנס לכאן, אמרו לו חזור בך, אמר להם אין המלך חוזר בדברו, א"כ כתוב: אגרות האלו כל מי שיוליכם לא"י יהרג, צוה המלך לעשות כן, שמע ר' ראובן שלח לא"י כך וכך היה מעשה, ועכשיו אם יש בכם אדם מלומד בנסים יבא ויטול האגרות, נתנו חכמים עיניהם בר' שמעון בן יוחי, אמר להם איני הולך לברך, נתן עיניו על ר' אליעזר בר' יוסף, אמר לו ר' יוסף נתת עיניך בבבתי עיני, אמר לו ר' אילו היה אבי קיים לא היה אומר עלי כן, א"ל אם כן השבע לי שאין אתה מענישו בהלכה, נשבע לו רשב"י והלכו וישבו בספינה, ישב עמהם תלמיד אחד ושמו ר' מתתיה בן חרש והיה שואל אותם בהלכה, אמר להם מנין לדם השרץ, שהוא טמא כבשרו, אמר לו רשב"י

(8) לפי דעת יעלינעק הוא סטירא נמרצה על אחד המושלים שהעמיס מס כבד על היהודים והוסיף עוד מס על קבורת המתים, השם רקינן הוא בדוי וענינו כמו שאומרים האשכנזים, "הערר פאן האבניכטס", (9) היא העתקה מאנגלית של טומאס סטיל Kasa Jata (לונדון 1871) מסופר וישיבי צילון, ועי' מאמר רב ברוש שה"ש רבה ששה"ש נשים זונות שעמדו לפני שלמה המלך ורוחות היו.

שמו "פרעה", ויאהבו מאד כל יושבי מצרים את רקינן-פרעה ויכתבו כתב דת וחוק לקראו לכל מלך אשר ימלוך עליהם ועל זרעם במצרים, "פרעה", ע"כ כל מלכי מצרים אשר מלכו במצרים מהיום ההוא והלאה יקראו את שמם פרעה עד היום הזה (8).

י"ד) ויהי היום ותרד אשה עניה אחת לרחוץ את עולה על יד הנהר, ותרחצהו ותלבישהו ותושיבהו להשתעשע, ואח"כ ירדה אל המים לרחוץ את בשרה גם היא, ויהי היא רוחצת ושירה אחת בדמות אחת הנשים כערך האשה הרוחצת באה ותרא את הילד בריא ושמן ותתאוה תאוה לאכלהו. אתם הלא ידעתם כי השדים אוכלי אדם הם, כל אוכל לא תתעב נפשם למלא בטנם, את הכל יאכלו כל הבא בידם, ופעמים רבות יפתחו את קברות המתים למלא נפשם בבשר אדם, וכאשר תאבה השידה הזאת לילד הזה התכחשה ותקרא לאמו: האח אחותי האם לא תתניני לחבק את ילדך בורעותי? ותואל האם לתתה לעשות כדבריה, ותמהר השידה ותשא את הילד ותברח עמו, ותמהר גם האם ותקפוץ מתוך הנהר ותדרוף אחריה בצעקה ויללה, ובקול המולה גדולה קרבו ובאו עד לפני האולם אשר שם הנביא, בימים ההם היה בודא על הארץ, אחר הולדו בגלגולו להיות נביא גדול, ויהי דרכו להתהלך באולם אנה ואנה לשמוע דברי ריבות אשר יקריבו אליו בעלי ריב וישפוט ביניהם, ותקרבנה אליו שתי הנשים אשר להן ריב הילד למשפט, ויקשב וישמע מה שתיהן דוברות, זאת אומרת בתום לבבה כי היא אם הילד וזאת אומרת כי היא אם הילד, ויעש הנביא קו על הארץ ויעמידן אשה לקראת רעותה, את השידה מעבר מזה ואת אם הילד מעבר מזה, ויאמר לה החזיקי בילד ואחזי ברנליו, ואל השידה אמר ואת אחזי בידיו, ועתה משוכנה שתיכן בכחן אשה אשה כאשר תוכל את הילד אליה, והיה אשר תמשך את הילד מן הקו והלאה אליה ראשונה היא אמו ולה ינתן, השידה שמעה ותשמח בלבב, בדעתה כי לא ככחה כח בת אדם, ותתצב הכן למשוך את הילד בחמת כחה, ואולם האם בידעה כי גדול יהיה כאב הילד בהמשכו נכמרו רחמיה עליו ותכך ותאמר, לא לא, תקח לה את הילד! לא אוכל לראות בעונותי, אז ענה הנביא ואמר לעומדים לפניו, זאת אישר רחמיה על הילד היא אמו, תנו לה את הילד! ויהללו כלם בקול גדול את חכמת נביאם ויתהללו בו, והוא שם פניו בשידה ויאמר לה: ראי דרכך בויה וחוטאת, ידעתי כי שידה את, כי עיניך אדומות כזרע סגורים ואין נוגה להן (אות הוא להכיר ברוחות רעות) לבי לך, רק הטיבי דרכך למען לא תלכדי ביד פושע ובאה עליך רעה גדולה, כה הראה הנביא את חכמתו (9).

בי אנשי ביתי. באותה שעה יצאה בת קול ואמרה לו, הרי לך זמן עד שתלך למות על מטתך. כיון שעבר ממלאך המות פגע בעיר אחת ובני אדם יוצאין משם, אמר להם בן סבר יש כאן חכם או מלומד אחד ואקבל פניו? אמרו לו יש כאן חכם גדול ושמו שפיפון בן ליש, הלך אצלו בן סבר, כיון שראה אותו שפיפון שמה בו והביאו אליו וראה שפניו מוריקות, אמר לו שפיפון מה לך בן סבר שמא לפת אתה צריך או כלום אתה צריך? אמר לו בן סבר לא לפת אני צריך ולא לכלום אני צריך, הרי כל טוב עמי, א"ל שפיפון אם כן למה פניך מוריקות? והוא סיפר לו כל מה שאירע לו בדרך, א"ל שפיפון חזק עצמך, מובטח אני שהקב"ה יציל אותך מן המיתה, כיון שעברו חמשה ימים בא ענן גדול והקיף את כל ביתו של שפיפון בן ליש, אמרו לו תלמידיו אין אתה רואה ענן גדול שמקיף את ביתך? אמר להם בואו וראו אם לכל העיר הוא מקיף אוליבית זה הוא מקיף. באותה שעה בא מלאך המות לפני שפיפון ואמר לו הן לי פקדון שיש בידך, א"ל שפיפון איזה פקדון יש לך אצלי? א"ל חייך ובן סבר, א"ל שפיפון לך לך למלאכתך אין לך אצלי כלום. הלך מה"מ והשיב הדברים לפני השכינה ואמר לפניו רבש"ע! שפיפון אינו מניח אותי ליכנס לביתו שהשביעני בשמך הגדול, אמר לו הקב"ה לך אמור לו חייך שפיפון אין אני מבקש אלא חיי בן סבר, הלך לו מה"מ ואמר לו חייך שפיפון אין אני מבקש אלא חיי בן סבר, והשיב שפיפון כבראשונה. באותה שעה יצאה ב"ק ואמרה מה אעשה לשני הצדיקים אלו שאני גוזר נזרה ואי אפשר לקיימה, שנאמר ותגזר אומר ויקם לך, וכתיב צדיק מושל יראת אלהים, ומי מושל בי שאני גוזר נזרה וצריך לבטלה?—צדיק, ובשבילו אני מבטלה, א"ל לבו והוסיפו שבעים שנה לכל אחד מהם על שנותם (11).

זה טמא זה טמא, א"ל ר"א דמו טמא מבשרו, עמד מתתיה ונשקו לר"א על פיו, א"ל ר"ש ולמה נשקתו, א"ל לא נשקתיו אלא מפני עריבת שפתיו, באותה שעה נתן עיניו בו ונפל והיה מטורף למות, וזכר השבועה שנשבע לאביו והתפלל ונתישבה דעתו עליו, באותה שעה תלה ר"ש עיניו לתרון של ספינה וראה שידה יושבת עליו, אמר לה מה טיבך כאן? אמרה לו באתי לעשות לך נס, מיד אמר ר"ש רבש"ע להגר המצרית זימנת לה חמשה מלאכים ולי שידה? אמרה לו, אמור לי ומה איכפת לך כיון שעושין לך נס, ומה אתה מבקש? אמר לה איזה נס את עושה לי? אמרה לו אילך ואיכנס בבטן בתו של מלך והיא צוחת ואומרת הביאו לי רשב"י ואתה בא ולחש עליה באונה ואני יוצא ממנה, אמר לה מה סימן יש לי כשאת יוצאת ממנה? אמרה לו באותה שעה ישתברו כל כלי זכוכית בביתו של מלך. אמר לה לבי ועשי ככל אשר אמרת. הלכה ונכנסה בה והיתה צוחת ואומרת הביאו לי רשב"י, שלחו אחריו לארץ ישראל, אמרה להם הרי הוא לפניכם בספינה, באו ומצאו אותו והוליכוהו לפני המלך, אמר לו אתה רשב"י, אמר לו הן, ואתה תרפא את בתי, אמר לו הן, ומה אתה עושה לה? אמר לו אני לוחש לה באזניה והיא תתרפא, ובאותה שעה ישתברו כל כלי זכוכית שבביתך, ויאמר לו לעשות כן, וילחש רשב"י על אזניה והיא נתרפאה ואז יצאה השידה ונשברו כל כלי זכוכית שבבית המלך. אמר לו המלך לרשב"י מה אתה רוצה שאתן לך, אמר לו איני מבקש שתתן לי דבר, אלא שתצוה לבטל האגרות שכתוב בהן שכל מי שיוליך האגרות לארץ ישראל לבטל הגזרות יהרג, מיד צוה המלך לבטל אגרות הראשונות וכתב אגרות האחרונות והלכו לארץ ישראל ובטלו הגזרות (10).

י"ז) מעשה בבן סבר שהיה רודף לעשות צדקה כל ימיו, פעם אחת נודע לו שיש יתום במדינה אחת קרובה אליו שרוצה לישא אישה ולא היה בידו לא כסף ולא זהב במה להכניסה לחופה, מה עשה בן סבר נטל כל מה שמצא בביתו והלך ונתן לאותו יתום, ויהי בחזרתו לביתו פגע בנהר שהיה ארכו ארבע פרסאות והיה שם תנין שהיה מויק לכל עובר ושב, כיון שהגיע בן סבר לאותו תנין עשה עצמו כמין גשר ועבר עליו בן סבר ולא הזיקו, כיון שעבר מן הנהר פגע באדם אחד שהיה מכווער ביותר, אמר לו אתה בן סבר? אמר לו הן, א"ל מאין באת, והוא הסיה לו כל מה שאירע לו, א"ל האיש הוא פנקסך עמי שהגיע זמנך ליפטר מן העולם, באותה שעה נשתנו פניו לירקון ונשא עיניו כלפי מעלה ואמר רבש"ע מי שהתעסק בתורה ובנמילות חסדים ימות בשנים מועטות, זו תורה זו שכרה? וזורת עלי שאמות חוץ מדירתי כבהמה ולא יתעסקו

(10) עיי' מעילתא י"ז, ורש"י בנוסחא משונה, (11)

עיי' מעיל צדק ס' תל"ה ופלא יועץ ח"א כ"ט ע"ב.

ויספר לאביו אשר קרה לו עם חצי אוהבו, ויאמר לו אביו על זה האוהב אמר הפילוסוף: זה אוהב נאמן, העוזר אותך בעת ישטמך הזמן, ויאמר אל אביו, ראית מעולם איש אשר קנה אוהב שלם? ויאמר לו לא ראיתי, אבל הוגד לי. ויאמר לו בנו ספר נא לי אולי אמצא אוהב כמוהו, אמר לו הגד הוגד לי כי היו שני סוחרים, האחד במצרים והאחר בבבל ויכירו איש את אחיו לשמע און, וישלחו איש אל אחיו כל משאלותם ע"י שליח, ויהי היום וילך הסוחר היושב בבבל בסחורה אל מצרים, ויהי כשמעו הסוחר היושב במצרים את שמע אוהבו ונאמנו וילך לקראתו ויחבקו וינשקו ויביאשו אל ביתו ויכבדהו ויעש לו משתה שמונה ימים, ויראהו את כל בית נכאתה ושרים ושרות וכל מיני זמר אשר היו לו בביתו, ויהי ביום השמיני ויחלה הסוחר הבבלי ויעצב הסוחר עד מאד על חלי אוהבו נאמנו ויביא כל חכמי מצרים והרופאים לרפאותו, ויהי כי ראוהו הרופאים וימששוהו בזרועו ובראשו ויביטו אל מימי רגליו ולא הכירו לו שום חולי בעולם, וידעו הרופאים כי באהבה אשר חלה, ויהי כאשר ידע הסוחר בעל הבית כי חלה אוהבו באהבה, ויבא לפניו וישאלהו אם היה לו אשה בביתו שאהב, ויען הסוחר החולה הראה לי כל בני ביתך והחשוקה בלבי אראך, ויראה לו הסוחר כל נערות ביתו והשרות אי זו מהן יבחר, אח"כ הראה לו כל בנותיו ולא בחר בכל אלה, ותהי לסוחר נערה בתולה בביתו יפה עד מאד אשר גידלה מקטנותה להיות לו לאשה ויראה לו, ויהי כראות הסוחר החולה אותה אמר בזאת הנערה חיי ומותי, ויהי כאשר שמע הסוחר בעל הבית דבריו ויתנה לו לאשה עם כל מוהר ומתן שהיה לו לתת לה כמוהר הבתולות ותהי לו לאשה, אח"כ שב הסוחר אל ארצו לבבל עם אשתו בשלום, ויהי אחרי כן לימים רבים חזר גלגל הזמן על הסוחר המצרי ויאבד כל ממנו ויתרושש, ויאמר בלבו אלכה לי אל אוהבי הנאמן אשר כבדתי בביתי ומלאתי הפצו ואתחנן לפניו שירחם עלי, וישם מנמת פניו ללכת אל בית אוהבו ערום ויחף וחסר כל טובה, ויבא לבבל בלילה, ויתבושש ללכת אל בית אוהבו אולי לא יכירהו ויגער בו ויוציאהו מביתו כשיראהו שהוא עני ורש, וישאר מחוץ לעיר בבית אחד, ויהי הוא שוכב במקומו ונותן את לבו אל כל הקורות אותו, והנה שני אנשים נצים בעיר ויהרוג אחד את חברו, ויברח הרוצח מן העיר, אז יצאו מהעיר אנשים רבים וירדפו אחרי הרוצח ויבואו אל הבית לראות אם היה שם הרוצח וימצאו שם הסוחר לבדו, ויאמרו לו מי רצח לאיש? ויאמר אני, כי בחר מותו מחייו בעוני ובצער, ויתפשוהו ויניחוהו במשמר, ויהי בבקר ויביאוהו לפני השופטים וישפטוהו למות לתלותו על העץ, ויצאו אנשים רבים מן העיר לראות המשפט כנהוג, וביניהם היה הסוחר אוהבו אשר בא זה באהבתו לבבל, ויראה זה הסוחר

פחדו ונפלו על פניהם. אמר מה"מ לראשון אתה נפדה ממות וקרא עליו המקרא הזה: והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספק, ואמר לו הואיל והקדמת צדקה מממונך בדרךך תחיה עוד חמשים שנה. אח"כ אמר לאכסנאי כבר סופך בידי והגיע יום מיתתך, מיד ענה ואמר לו אני וחברי באנו יחד והוא חוזר לביתו ואני אמות בכאן? א"ל הן, זה קדם ועשה צדקה משלו. א"ל אם כן הניחה לי ואלך ואעשה צדקה, א"ל שוטה שבעולם, אדם פורש בים בספינה אם לא תיקן אותה בארץ מה עושה בפלגים ובתהומות כשבאים עליה גלי הים? כן מי שלא תיקן עצמו בחייו מה יעשה במיתתו, ועכשיו מה שעשית עשוי, מכאן ואילך אין לך כלום שהגיע זמנך למות, א"ל א"כ המתן לי עד שאלך לספר בשבחך של מקום על מה עשית עמי, א"ל מאחר שאתה מבקש לספר בשבחך של מקום יוסיפו שנותיך, לקיים מה שנאמר והלך לפניך צדקך, חברו לא עשה צדקה אלא לסומא אחד ונתוספו לו כמה שנים, העושה צדקה בכל יום ובכל שעה אעכ"ו, לקיים מה שנאמר והלך לפניך צדקך.

י"ח ארוש הפילוסוף צוה את בנו לפני מותו ויאמר לו: בני כמה אוהבים קנית בחיך? ענהו בנו כבר קניתי אוהבים עד מאה. אמר לו בני! כבר אמר הפילוסוף אל תאהב ואל תהלל האוהב טרם שתנסהו ותבחנהו, ותדע באמת כי אני שגולדתי לפניך לא קניתי בכל חיי כי אם חצי אוהב, ואתה איך קנית מאה? ועתה לך ובחנם אם תמצא בכלם אחד. אמר לו, אבי, ואיך תיעצני שאבחנו? אמר לו, בני, לך וקח ענל אחד ותמיתוהו ותנחתהו לנתחים ושימם בשק והשק יהיה מנוול בדמו מבית ומבחוץ ולך אל אחד מאוהביך ואמור לו, אלופי ורעי, הנני מפיל תחנתי לפניך שתקבור בביתך זה האיש אשר הרגתי ואיש לא ידע מאומה והצילני מן הצרה הזאת, וילך בנו ויעשה כן, וילך אל אחד מאוהביו ויאמר לו ככל אשר צוהו אביו, ויענהו האוהב, אוהבי! לך ושא המת על כתפך וקברהו וסבול הצרה כאשר עשית הרעה כי בביתי לא תכנס, וילך לכל אחד ואחד מאוהביו, וכאשר ענהו הראשון כן ענהו השני וכן כלם, וישב אל אביו ויגד לו אשר מצא אותו מכל אוהביו, ויאמר לו אביו: הנה קרה לך כאשר אמר הפילוסוף, רבים האוהבים במספר ולעת הצורך הם מעטים. ועתה לך אל האיש אשר אמרתי לך שהוא חצי אוהבי ודע מה יענך דבר, וילך ויאמר לו כאשר אמר אל אוהביו, ויענהו האיש ויאמר לו, בא עמי אל ביתי בסתר שלא יראוך השכנים. ויוציא כל איש מעליו ואשתו וכל בני ביתו, ויחפור הקבר בביתו, ויהי כי ראה הער, הבין הכל וידע את לבו ויוציא העגל מן השק ויראהו לו מנותח, ויודה לו על אמונתו הטובה ואהבתו הנכונה עם אביו, וילך

אנחנו לשמוע בקולך לכל אשר תצונו, רק שמוע שמענו כי רב פלאים הוא האיש הזה, אולי לא תוכל לו ואז גם אותך גם אותנו ישחית, ע"כ הוי זהיר במעשיך למען תצלה. אולם לא שמע ההגמון לדבריהם ולא שעה להם, ויקח סכין ויסתירהו במנעלו, כי בו יזם לדקור את החסיד, ויאמר לאנשיו: אני ושנים מכם נלך אל היהודי ואתם אם תשמעו קול ענות, מהר תמהרו לשבת על סוסים למען נוכל להמלט משם ולהנצל מיד חזקה. ואולם עוד יעץ ההגמון את מוימתו כבר ידע החסיד את הדבר ויאמר לבחוריו: איך יויד הרשע לבוא ובלבבו ידמה כי ימצא ידו לקחת את נפשי. בהיות ההגמון בדרך ובכואו העירה אמר החסיד שנית לבחוריו, עתה יבא הרשע לביהמ"ד והיה כי ישאלכם איזה הוא הרבי, אז תראו לו למען אשר לא יקרה אתכם כל רע, ואתם תראו את אשר אעשה לו... החסיד טרם כלה את דבריו וההגמון בא לביהמ"ד וישאל, מי בכם הרבי? ויראוהו הבחורים על החסיד. וכראות החסיד את הרשע עשהו חסר כח בלי יכולת לעשות לו מאומה, וישאל ההגמון את החסיד לשלום, והוא השיב לו תודה. אז החל ההגמון לדבר עם החסיד דברים אחרים ויאמר לו, רבי נכבד! רב מאד שמעתי עליך ועל נפלאות מעשיך, כי אין כמוך בכל הארץ, ואני לכן עתה באתי אליך הנה לבקשך, כי תואיל להראות לי מקצת מעשיך הנפלאים, למען אהללך גם אני בתוך שרים ורוזנים. ויען החסיד כן אעשה אדוני בכל הפעיל, רק אל יהיו מעשי נפלאותי רעים בעיניך. הן רק יהודי דל אני ודעתי הלא מצער היא; ובכ"ז אראך נפלאותי למען תוכל לספר ממני גם אתה, ויקח החסיד את ההגמון ואת יועציו השנים ויביאם בחדר ויאמר להגמון: פה אראך נפלאותי, ועתה הבה ראשך בחלון והבט החוצה וראית נפלאות, ויעש הרשע כן, והיה אך הכנים את ראשו בחלון, ויעש החסיד בשמות והחלון החל להתארך לארכו ולהתקצר לרחבו, עד כי לא יכול הרשע להשיב את ראשו וכמעט אשר נחנק, ושני יועציו אשר באו עמו עמדו מחרשים ולא יכלו לזוז ממקומם, ויראו את אדוניהם ברעתו מאין מושיע לו, ויאמר החסיד הוי רשעים מות תמותו כלכם, אתה הכי בישוף אתה ע"כ תנשא את נפשך להרגני? אך לא, כי טעית מאד, ה' אלהים הראני את לבך הרע ואת רשעת זממותיך, ואני ידעתי כי הבינות לך סכין במנעלך לדקרני בו, אבל אותי חלץ אלהים ואותך הביא תחתי, ואיפוא מה אעשה לך כי מות תמות. יבואו עתה מאתים אנשים אשר הבאת עמך אם יצילוך מידי, אמנם לא יוכלו להצילך איש בליעל, כי מה עשיתי לך רעה בכל ימי כי באת מזלצבורג לרגנשבורג למען הכות אותי נפש, ינקם אלהים היום את נקמתי ממך, ויאמר הרשע בלב חרד: אהה רבי הגדול! אנא חנני אך הפעם כי חטאתי לך ואני מוחל לחסדך, אנא אל תתנני למות מות נבל, ואם וישעני

אותו ויכירהו ויאמר בלבו כי זה הוא אוהבו אשר היה במצרים, ויזכור את כל הטובות אשר עשה לו וירע כי לא יוכל לשלם לו גמולו, ויאמר לשופטים מדוע תעשו זה כי אין לו משפט מות ואנה תוליכוהו, כי לא זה הרגו כי אם אני הרגתי. ויהי בשמעם הדבר הזה ויאסרוהו במקומו ויוליכוהו אל העץ. ויהי הרוצח בין העם ולא הכירוהו, ויבט אל כל אשר הם עושים, ויאמר בלבו אני הרגתי לזה וזה יענש שלא הרגו ויתלה על העץ ואני שהרגתי אנצל מן המות, אין זה כי אם סבה מאת ה', אבל השי"ת ויתעלה הוא הצדיק ואין בדרכיו עול ולא ינקה הרשע, וירא אני שמא יביאני ה' למיתה קשה מזאת, ולכן אודה על פשעי ואמות עתה ואתכפר ואציל את זה מן המות. ויבא הרוצח לפני השופטים ויקרא בקול גדול: אתם בעלי היושר והאמונה, לא תעשו עול במשפט ולא יהרג נקי במקום חייב, ובאמת תדעו כי לא זה ולא זה הרגו לנרצח, לא זה שאמר שהוא הרגו מפני שבחר במותו מחייו, וגם לא זה שאמר לכם להניחו ואמר שהוא הרגו מפני שהוא אוהב אותו ונפשו קשורה בנפשו. אכן אדונינו הניחו לזה ולא יהרג נקי, כי אני הרגתי וטוב מותי בעוה"ז ולא אמות בעוה"ב. ויהי כשמעם דברי הרוצח ויניחו הסוחר ויאסרו את זה ויוליכוהו אל העץ ויתלוהו עליו, ואח"כ בא הסוחר הבבלי ויבא את הסוחר המצרי אל ביתו ויתן לו חליפות שמלות וילבישהו וישאלהו על הקורות אוהו, ויספר לו כל קורותיו. ויכבדהו וישימהו לאב ולאדון לכל ביתו וכל אשר יש לו נתן בידו.

י"ט) מעשה שהיה בימי ר' יהודה החסיד: ויהי הגמון בעיר ולצבורג והיה רשע גדול, ויהי היום ויאמר ליועציו, הנה שמעתי כי בעיר רגנשבורג ישנו איש יהודי גדול ויודע דעת הרבה, אף שמו נכבד מאד בעיני היהודים והנוצרים גם יחד, ואני לא אוכל שאת כי כה יגדל איש יהודי, ע"כ אקום עתה ואלכה שם, ארביב עוז בנפשי ואהרגנו בידי, לא אבקש מאיש לעשות זאת כי קדוש הוא בעיני כל האנשים, וכל אשר ישאלו אותו הוא פותר להם, וגם כי נביא הוא, לכן לא טוב הדבר אשר יהודי כזה חיה יחיה ועד כה יגדל, ואתם הנאהבים עושי דברי, החלצו והכוננו לעת קראי אתכם וכלי נשקכם בידכם, לא יחסר דבר, כי לא אוכל להרע ליהודים רעה גדולה מזו, אשר אהרוג את נביאם, ולכם אראה לדעת כי כל חכמתו כאין נחשבה, ואלהיו לא יוכל להצילו מידי. לא ארכו הימים ויקם הרשע ויקח את עוזרי רעתו הרבים ויסע לרגנשבורג, וכאשר קרב לפני העיר חצה את מחנהו לשנים ויאמר, עתה אבא העירה ואלכה אל בית היהודי הזה אשר ברחוב היהודים והמתיו, ורק בשלשה אלך אני ועוד שנים עמי. ויאמרו לו יועציו, אדונינו הנשיא, אמנם חייבים

היה, א"ל שיחזור עוד לביתו וימצא שמתה אשתו וכן היה, חזר אליו עוד אמר לו כשילך לביתו ימות גם בעצמו וכן היה. והמלך היה מדבר עם הנביא והנה כסהו הענן והיו שומעין המלך שהיה מדבר עמו תוך הענן ועשה אותות ומופתים גדולים בעיניהם, והעידו עליו כי מנשה עד משה לא קם כמשה. אח"כ א"ל המלך אם הוא אמת כי אתה נביא אני רוצה לשרוף אותך באש, וכן עשה. מיד צוה ועשו כבשן אש והסיקוהו ג' ימים וג' לילות והשליכוהו בתוך כבשן האש ויצא ממנו שמה וטוב לב. באותה שעה ראו כלם ויאמינו בה' ובמשה עבדו ונביאו, והוא היה בן החמש ועשרים שנה, ומתחלה לא היה יודע לשון הקדש בצחות, ועתה שלמדו אליהו הנביא ז"ל יודע לדבר לשון הקדש, והוא ענו ושפל רוח צדיק וישר שלם במדותיו חכם ועשיר גבור וחסיד בכל מעשיו נקי כפים ובר לבב בן טובים זרע אנשים ראוי והגון לשכון עליו רוח ה'. עד כאן העתקנו מן הכתב שבא אלינו מטוניס. ופתאום יבוא אל היכלו הארון ככתוב אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד. עוד שמענו כי אמר הנביא שיראה אות ומופת בירושלם מאת השי"ת. עוד שמענו כי בת קול יוצאה מבית המקדש ואומרת צאו מביתי ויבואו בני, ונפל פחד גדול על הישמעאלים, ומתוכם קם אחד וירד בבור שהיה שם ואמר שראה שלשה זקנים מעוטפים לבנים ונפל על פניו, והם אמרו עמוד עצמך ויעמוד, וישאל מי ומי אתם? ענו ואמרו מבני ישראל אנחנו ועתה לך ואמרת לישמעאלים שניחו המקום כי הגיע קצם וזמנם, והשיב להם ואם לא יאמינו לי מה אומר אליהם? אמרו לו אמור להם כי אברהם העברי ומשה בן עמרם ואליהו הנביא אמרו לך כך, ויעל הישמעאלי מן הבור והוא ויספר הדברים האלה לחבירו, ונפל פחד גדול עליהם ואימרו כי ננעלו דלתות בית המקדש ועדיין לא נפתחו. עוד שמענו כי אמר משה הנביא... אליהו הנביא ז"ל שביום ראש חודש ניסן ידעו ישראל מתי יבוא, וישישו וישמחו כולם שמחת עולם. עוד שמענו כי ערל אחד אמר למלך צרפת דע כי היהודים כבר קבלו כל הצרות שבאו עליהם ומעתה לא יבוא עליהם רעה, ועוד כי מיום ראשון של... הבא בשבת תרום מעלתם וישובו אל מקומם, והמלך שם אותו בבית הסוהר עד אותו הזמן, והשם יקיים דבריו ודברי כל מליץ טוב על ישראל בעגלא ובזמן קריב ונאמר אמן. ועוד שמענו כי החכמים שהיו בעיר שהנביא שם אמרו כי רוצים לדון אותו והיו אומרים לו כי בן מות הוא, עד שהביאו אותו בבית ואמרו לו תן לנו מופת ואם אין דע כי מות תמות, אמר להם אם לא יתנו לי מן השמים מה אתן לכם. אז רצו לפסוק עליו מיתה ואביו ואמו היו בוכים מחוץ, ענה הנביא ואמר לדוינים תנו לי זמן ואשיב לכם ותהיו דנין אותו בביהכ"ג. הלך ונכנס ביהיכל והתפלל, והיו הדוינים

אלהים היום ושבתי לעירי ולארצי, אז נדרתי נדר להשיב את היהודים אשר גרשתים וגם טובות רבות אנמול להם כל ימי חיי, וכן לשאר היהודים אעשה חסד כאשר תמצא ידי, כל זאת תראה ותדע, רק תנני לשוב בשלום למקומי. וכאשר הרבה להתחנן בן אמר לו החסיד: הבה, תקע לי ירך והשבע באמתך כי תקים את נדרך ולא תרע עוד ליהודים כאשר נדרת, ועשיתי אף אני עמך חסד. הלא תדע כי מאתים אנשים לא יכלו להצילך ואני אוציאך מחרמי לשלחך לנפשך בעבור אמונתי בדברך, יען כי בישוף תקיף אתה, ולך יאתה לשמור מוצא שפתך מחללו ואשר דברת דבר אותו תקים. ואתה עוד תזהר בזה יותר מאיש אחר כי בן גדולים הנך, ואך אם תחלל את דברך, ואם תתעמר עוד ביהודים כאשר התעמרת בם עד כה, ידוע תדע כי לא תנקה וגם בביתך לא תשב לבטח מפני נקמתי, כי תמצא ידי לך בכל אשר תהיה כאשר מצאה לך פה בביתי. וישבע לו ההגמון באמונתו אשר בעיניו יראה החסיד את כל הטובה אשר יעשה ליהודים מהיום ההוא והלאה, ובכן הניח לו החסיד ללכת ממנו, ובשובו אל אנשיו המחכים עליו שאלוהו, האמנם יכולת וגם המת את היהודי? ענה הוא ויספר להם את כל קורותיו בביתו, ויתמהו כלם וישתוממו על גדולות החסיד ונפלאות מעשיו, ויקם ההגמון ואנשיו וירכבו על סוסיהם וישבו לדרכם, וכשוב ההגמון לביתו שלח ויקרא ליהודים העניים אשר גרשם ויושיבם עוד הפעם במושבותם כאשר לפנים, ולא יסף עוד להציקם, וגם הטיב עמם, ויהי שלום בינו ובינם, ואחרי ימים סר מאמונתו ויתגייר ויהי תמים עם דת ישראל ויקראו לו „צדיק“ (12).

(כ') ויהי בשנת חמשת אלפים ומאה וחמשים ושלש לבריאת עולם (1393), ויהי בשנת אלף ושלש מאות וחמש ועשרים לחרבן בית המקדש שיבנה במהרה בימינו בחדש כסלו בהיותנו בקורפו, הגיעו אלינו כתבים ששלח ר' הסדאי קרשקש מטוניס לאמר: דעו לכם כי הענין הוא אמת (אדות האיש משה שאמר שהיא משיח) והקהל הקדש קהל בורגיש שהיא בספרד כתבו כתבים כי הוא אמת, כי העידו עליו כי מנשה ועד משה לא קם כמשה, ובא אליו אליהו הנביא ז"ל ומשח אותו בשמן המשחה ואמר לו: תבשר לישראל כי בניסן יהיו לכם אותות ומופתים גדולים, ומלך ספרד שלח אחריו השר שלו, ואמר שיתן לו אות, אמר לו שילך לביתו וימצא בנו מת, הלך לביתו ומצא בנו מת כמו שאמר לו הנביא, חזר ואמר לו המות והחיים מהשמים, אמר לו שיחזור עוד לביתו וימצא בנו האחר מת וכן

(12) זה הספור נעקף ממעשיות כלשון יהודית אשכנזית ע"י א' קאפלאן בשביל דר' יעלינעק.

ותקרא לו לשלום ומדברת אליו, בוא אלי אדוני ואני מנלה אותך סוד גדול, ואמרה דע שבעלי הוא שד ומשחית ואני באה מזרע אנשים, כשהייתי קטנה לקחו אותי השדים ואני כאשר אבדתי אצלם אבדתי, באשר שבל מעשיהם הבל וריק ומעשה תעותעים, והנה אני מזהיר אותך למול את בני הנולד לי ועוד אני מזהיר אותך להציל את נפשך, שתהיה נזהר לבלתי לאכול שום מאכל ולשתות שום משקה ולא ליקח שום מתנה לא מבעלי ולא משום אחד מהם. ויהי כאשר שמע המוהל הדבר הזה חרד לבו ונתירא מאד, ויהי לעת ערב באו הרבה אנשים ונשים מכפרים בסוסים ובעגלות כדמיון אנשים, והיו כלם מויקים ומשחיתים, והגיע זמן הסעודה והפצירו באיש המוהל ליטול את ידיו ולישב עמם לסעודת מצוה, וימאן המוהל לאכול ולשתות כי אמר עיף אנכי מן הדרך, ולא אכל ולא שתה בלילה ההוא, ויהי ממחרת וילכו לבית הכנסת ויתפללו שמה והוכרח המוהל להתפלל ולשיר בקול „וכרת עמו הברית“ כדרך המוהלים, ואחר התפלה היו מביאים את התינוק וימל את התינוק כמנהג כל בית ישראל, ואח"כ היה הסנדק מבקש לכל הקהל לבוא אצלו לשתות יין שרף ולאכול מיני מתיקה כמנהג המדינה, והוכרח המוהל לילך אל הסנדק אך לא אכל ולא שתה שמה באמרו שיש לו תענית הלום, ואחר חצי היום אמר בעל הבית כאשר המוהל הטריח את עצמו לילך יותר מי"ב פרסאות למצות מילה לכן בשבילו תהיה הסעודה בלילה אחר תעניתו, וכל כוונת בעה"ב היתה שיהנה המוהל מפתו ומפרנסתו ואז יהיה לו שליטה עליו, ולא ידע מאומה שאשתו גלחה שהוא היה שד ומשחית. ויהי לעת ערב היתה סעודת ברית מילה ואעפ"כ לא אכל ולא שתה המוהל אתם שראשו ואיבריו כבדים עליו והמה אכלו ושתו כל מעדני עולם. ויהי כטוב לבם ביין אמר בעה"ב להמוהל קום ולך עמי לחדר אחר, אז נתירא המוהל ואמר בדעתו שהגיע זמן קצו למות, והלך עמו לחדר אחד והראה לו בעה"ב כלים שונים מכלי כסף, ואח"כ היה מוליך אותו לחדר שני והראה לו כלי זהב ואמר לו טול כלי אחד לזכרון, אמר לו המוהל יש לי כלים של זהב ושל כסף ויש לי כל טוב שבעולם אבנים טובות ומרגליות וטבעות ואצערות וענקים, אמר לו בעה"ב טול אחת מן הטבעות או כלי חפץ שיקר הוא בעיניך, ואת כלם לא רצה המוהל ליקח והשיב שיש לו ג"כ כמוהם הרוב, אח"כ היה מוליך אותו לחדר אחד שהיו מפתחות הרבה סביב החדר והיו תלוין המפתחות במסמרות הרבה מאד, ויתמה האיש המוהל על הדבר הזה וראה בעיניו כמדומה לו שיש קישור מפתחות ביהד כמו שיש לו בביתו לכל החדרים ולכל הארגונים שלו, ושאל הבעה"ב את המוהל ואמר לו אדוני הראיתוך כל כך כסף וזהב וכ"כ אוצרות אבנים טובות ולא היית מתמיה עליהם ועל אוצר זה אתה מתמיה

מחוץ ושומעין קול המלאך שהיה מדבר עמו ולא היו מבינים דברי המלאך לבד קול הומיה. אז יצא אליהם וראו והנה קרן עור פניו ונשא שתי ידיו וכסה פניו, ובידו הימנית כתוב שם המפורש ובידו השמאלית כמראה הקשת בתוך הענן, ועל ראשו אופן כמראה הקשת, מיד נפלו הדיינים על פניהם ואמרו ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים. אח"כ אמרו אין זה אתה, אלא תן אות אחר, מיד יצאה פס ידא מן השמים וכתבה במשקוף הדיכיל: ויצא הוטר מנוע ישי ונצר משרשיו יפרה, והיו אותיות מזה הפסוק מבהקות ומאירות ככוכבים על זה הענין מאד, עד שנשארו ונתנו בדבר וצירפו האותיות המבהקות ועלו נומריקון שלהם שנבר"ש והוא שם העיר שהנביא שם, אז הניחו אותו לשלום (18).

כ"א) מעשה באדם אחד שהיה לו עושר גדול ואוצרות זהב וכסף בידו ואבנים טובות, והיה האיש ההוא קמץ גדול שאין כמוהו בכל העולם, ואף ביום ב' וביום ה'. לא הלך לביהב"נ שהיה מתירא ליתן פרוטה לבים של צדקה, רק חדא מצוה היה לו והיא שעמדה לו להצילו מיום הדין דינא רבא וגם אח"כ נעשה ותרן גדול. כי האיש ההוא היה מוהל, ואם נודמנה לו מצות מילה למול תינוק אחד אף שהיה מביתו כמה פרסאות היה הולך לשם לקיים מצות מילה ולא היה נוטל שום שכר הן מעני והן מעשיר. ויהי היום בא אליו משחית אחד בדמות איש ויאמר אליו אשתי ילדה לי בן זכר והברית מילה יהיה ביום פלוני, ע"כ אני מבקש מאתך שתבא אל הברית למול את בני, ותיכף הלך המוהל לביתו ולקח עמו הסכין שימול בו התינוק, וישב על העגלה לילך עם האיש המבקש מאתו למול את בנו, כי הוא סבר שזהו איש אנושי ולא ידע שהיה אחד מן החיצונים, והלכו שניהם יחד בעגלה, וכשהגיעו אל היער היה המויק מוליך אותו בארץ אשר לא עבר בה איש, בהרים וגבעות ומדבר, שני ימים רצופים, ויהי ביום השלישי היה מוליך אותו לביתו, והיה שם כמו כפר קטן ערך עשרים בתים, אבל הבתים יפים היו מאד, וכשבא לביתו ראה המוהל שהאיש בעל הבית הוא שויר גדול וכל טוב היה בביתו בשר ודגים גדולים, ולקח בעל הבית הסוס שלו ונתן ליד עבדו ליתן לו מספוא כדרך כל הארץ ולא הרגיש המוהל שזהו בעל הברית היה שד ומויק, ויהי כאשר פנה בעל הבית לעסקיו הלך המוהל לחדר אשר היולדת שם, ויהי כראות היולדת את המוהל שמחה שמחה גדולה

(18) הסיפור הזה אודות המשוח נמצא בכ"י שהדפיס יעלינעק בביהמ"ד, ונראה שהוא משיח השקר גישנרוש אשר העריצו חסדאי קרשקש כמו שמספר המומר יהושע לורקי באחד מחבריו, ואפשר שהיה ר' משה בוכריל שהראה את עצמו בתור נביא ובעל מופת, ע"י מאנטסטרופט שנה כ"ח צד 80.

ויהי היום ויאמר הבעל לאשתו שהוא צריך לילך למרחקים לקנות סחורות, ויאמר לה להכין לו צרה לדרך, וכן עשתה אשתו, כי היתה סבורה שבעלה יסע ממנה כדרך כל הארץ, וליום מחרת נסע הבעל ממנה והיא סברה שהלך בעלה למרחקים, אבל הבעל עשה בערמה, וכשהיה חצי פרסה מחוץ לעיר צוה לעגלון לשוב ולילך לעיר, ולא שב לביתו כ"א לבית האושפז אשר אורחים שמה. וכאשר הגיע החשך בלילה הלך האישה לביתו ופתח פתח ראשון בביתו ואח"כ הלך מחדר אל חדר עד שבא לחדר אשתו שהיתה ישנה שם וערל אחד היה שוכב עמה במטה, וכשראתה האישה שבעלה היא בחדר אמרה להערל שיקח חרב וידקור את בעלה, והוא היה מתירא והלך לו מחוץ לבית, ומרוב הצער שלו הלך ושכב בשוק ויישן שם, ובאותו לילה נגנב מהמלך של אותה העיר אוצר אחד ולקח הנגב אתו כל האבנים טובות של המלך, והיתה צעקה גדולה בארמון המלך, וצוה המלך לחפש בכל הדרכים ובבתים חיפוש אחר חיפוש, והלכו עבדי המלך בכל העיר והיא ומצאו להאישה שוכב וישן על הרחוב ואמרו בלבם שהוא הנגב ותפשו אותו ונגמר דינו למיתה אחר העננים הקשים שנפסקו לו, ואח"כ כשהיו מוליכין אותו לתלותו על העץ הלך כומר אחד עם כסדר האומות, ואותו הכומר היה חשוב גדול אצל המלך, והיה הכומר מדבר על "בו שימיר דתו. ואח"כ היו מוליכין אותו ברחוב אחו והיה שם אשפה והיו תולעים יוצאין מהאשפה על הארץ ואמר הכומר להתליון שיסבב את האישה סביב לתולעים שלא ימית את התולעים מאחר שהתורה הזהירה ורחמיו על כל מעשיו, אמר האישה בלבו אף הכומר הוא מן הצבועים של וצדקתך. אמר האישה לעבדי המלך שהוא והכומר היו עושין הנגבה בחצר המלך, ומיד תפשו השומרים גם לאותו הכומר, וצוה המלך לחפש בחדר הכומר הגדול ומצאו שם כל הנגבה. אח"כ שאל המלך את האישה מה שייכות היתה לו אצל הכומר, התחיל האישה לספר להמלך מצואת אביו ומה שאירע לו עם אשתו הזונה ומה שאירע לו עם הכומר, ולכן היה נוקם ונוטר להכומר שהיה רוצה להיות צדיק הרבה, וצוה המלך תיכף לתפוס את אשתו הזונה ומצא שכדבריו כן הוא, וצוה המלך להושיב את האישה בביתו כבראשונה וצוה להסיר את ראש האישה וראש הונאי, ואת הכומר צוה לתלותו על העץ.

מעשיות

[ממכ"י Revue des Etudes Juives חלק ל"ג: 50]

(1) מעשה באדם אחד שהיה עני מאד והיו לו בנים ובנות הרבה ולא היה לו שום דבר בעולם לפרנסם, והוא היה תמיד יושב ולומד בבית המדרש ומימיו לא הלך חוץ לעירו, יום אחד באה אשתו לפניו

שהוא רק ברזל, שהמפתחות היו כולן של ברזל, והשיב לו המוהל אני מתמיה על קישור זה של מפתחות שהן דומות כולן למפתחות של בתים ואוצרות וחדרים שלי, כאשר יש לי בבית היו תולין פה במסמר זה, ויאמר אליו בעה"ב באשר שגמלת חסד עמדי והלכת עמי י"ב פרסאות למול את בני וריתי שה' הוא אתך שלא אכלת ולא שתיית ולא לקחת מאומה מרשותי לכן אני מגלה לך שאני הוא ראש להשדים שהם ממונים על קצת אנשים שהמה בטבעם קמצנים, ומסורים בידינו כל המפתחות שלהן כדי שלא יהא בהם כח ורשות לעשות בהן איזה צדקה וגמילות חסד, ואף לעצמם אין רשות להם להתענג לקנות איזה מאכל טוב או מיני מנדים, ובאשר שאתה גמלתני חסד גדול קח הקישור של המפתחות הללו ואל תירא, חי ה' שלא יארע לך שום רעה. ויקח המוהל הקישור של המפתחות והלך בשמחה לביתו, ובבואו לביתו נהפך לבכו ונעשה לאיש אחר, ותיכף בנה בנין של אבנים בית הכנסת גדול ומפואר מאד, ועשה צדקה ופרנס את העניים, והיה מלביש את הערומים, והפליא לעשות עד יום מותו ונפטר בשם טוב (14).

כ"ב) מעשה שהיה איש זקן עשיר גדול והיה לו רק בן יחיד בחור יפה עינים והכס מאד, ויהי היום ויקרבו ימי הזקן למות ויקרא לבנו הבחור ויצו אותו קודם מותו, ויאמר לו: בני אני מנחיל לך ממון רב ואצרות גדולים שיהיה לך כל טוב כל ימי חיך ואני מצוה לך שתשמור את עצמך מן הצבועים ומן האנשים שהמה עוסקים בחסידות הרבה חוץ לטבע הבריות, כי כך מראים את עצמם שהם חסידים אבל שבע תועבות הן בלבם, והזהר מן וצדקתך, ואז יהיה לך ולזרעך כל טוב כל הימים. ומת האישה הזקן, ואח"כ נשא הבחור בתולה יתומה עניה ויפת תואר מאד שישרה בעיניו, ואחר הנשואין שמח באשתו, והיא היתה צנועה וחסידה בעיני בעלה, ובאשר עברו ארבע או חמש שנים אמר הבעל לאשתו בואי עמי ונטייל ברחובות ובשוקים לראות בטוב הארץ, ותאמר לו אשתו לא אלך פן אשא עיני אל אנשים אחרים או אנשים אחרים יתנו עיניהם בי ואני מכשלת אותם, אז אמר בעלה בלבו, אף את נראית כצדקת הרבה וזכר את מצות אביו ושחק והלך בעצמו לשוק יחידי. מה עשה האישה הנ"ל, כמו חצי שנה אחר זה המעשה הלך וצוה לעשות לכל החדרים שבביתו שני מפתחות ונתן מפתח אחד לכל חדר וחדר לאשתו ומפתח אחד לקח לעצמו, ולא הניד לאשתו שיש לו עוד מפתח.

(14) מקו הישר פכ"ה, ובספרו של משה אדרעי מעשה נסים שכתב בלשון ספרדית ונעתק ללשונות אשכנזיות ואנגלית, וע"ה קלעטקי בספרו מיטאלאגיע דער פעען אונד עלפען ח"ג צד 50, ברלין 1845.

זאמרה לו אדוני עד מתי יהיה זה לנו למוקש כי אין אתה רוצה לילך אנה ואנה לבקש שום אוהב קרוב או רחוק לסייע אותנו ולא נמות אנחנו ובנינו ובנותינו ברעב, אמר לה מה אעשה כי מימי לא הלכתי חוץ לשער מוצאת העיר ולא ידעתי שום דרך ושום עיר אחרת, ומוטב לי למות כאן מלמות בשדות, אמרה לו כשתהיה חוץ לשער זה תשאל לבני אדם שיפגעו בך ויורו לך הדרך לעיר פלונית, ויהי כאשר דברה אליו יום ויום ויקח מקלו בידו ויצו לה ולבניו ולבנותיו ויכרכם ויבך בכי גדול מאד, וגם הם בכי גדולה ומרה על אביהם כי לא נסח באלה, ויצא חוץ לשער העיר וילך לדרכו, ויפגע בן אדם אחד שהור מאד ומכוער ביותר ויאמר לו ברוך בואך אדוני, א"ל לאן אתה הולך אדוני? א"ל החסיד לעיר פלוני, א"ל בא עמי ואודיע לך הדרך, הלך עמו והביאו לחורבה אחת, עברו אותה חורבה ונכנסו לעיר גדולה אחת ושמע מכל צד ומכל פינה שהיו לומדין תורה, כששמע החסיד כך שמח שמחה גדולה, ונכנס בבית אחד ונתנו לו שלום והביאו לפניו לאכול ולשתות מכל טוב ומכל מעדני עולם, וכבדו אותו מאד ועבבוהו עד מוצאי שבת, וכשבאו לביהכ"נ ועמד החזן להתפלל התפללו כולם וכשהגיע זמן לומר ויהי נועם עמד הוא ואמר ויהי נועם והם ברחו כולם, והוא הביט סביביו ולא ראה שום אדם בעולם. תמה האיש מאד ממה שראה, כי באותה שעה היו כלם, ישב שם וכמעט רגע אברו כולם ולא ידע היכן הולם, ישב שם מר וזעף והבין שהיו כלם שרים, לאחר שלש שעות באו כולם אליו בביהכ"נ ואמרו לו מה זאת עשית לנו, ומפני מה גמלת לנו רעה תחת טובה וטרדת אותנו יותר מארבע מאות אלפים פרסאות, והוא אמר להם אל נא יחר בעיניכם כי לא הייתי יודע ענייניכם ומחלו לי מה שאמרתי, אמרו לו יהי מחול לך על מנת שלא תעשה עוד כדבר הזה. אמר להם בבקשה מכם הוציאוני והוליכוני אל מקומי ואראה בניי ואשתי כי לא טוב להיות עמכם, אמרו לו לא כי עמנו התייה ואתנו תלין ואשה תארס ויהיו לך בנים ובנות במקום הזה, וניתן לך עושר ונכסים הרבה לרוב, ויהיה לך הנה כל תאות לבך, אמר להם הניחוני כי יש לי אשה ובנים, אמרו לו ומה בכך, עמדו ונתנו לו אשה בעל כרחו, ויקדש אותה ויבא אליה והוליד ממנה בנים ובנות, פעם אחת בשהיו שוכבים יחד אמר לאשתו השידה בבקשה ממך תוליכני ואראה אשתי האחרת ובניי, אמרה לו אם תרצה לישבע לי שתבא מיד הנה ושלא תאחר שם כי אם לילה אחת בלבד, ואתן לך ממון הרבה לישא אל אשתך ולבניך כדי לפרנסם בריוח ואמסור לך סוס אחד שיוליך אותך אליהם בחצי יום ואל תכזב ממני, אמר לה כן לו יהי כדברך, אעשה כל מה שתרצי ובלבד שתוליכני שם, נשבע לה והביאה לו סוס אחד ורכב עליו והוא נשאו אותה אל פתח ביתו

וכולו טעון מכסף זהב ואבנים טובות ומרגליות, כיון שראו אותו אשתו ובניו בכי ונפלו על צוארו ויחבקוהו וינשקוהו ויאמרו לו ברוך בואך אבינו מאין באת ולאיהי מקום היית? ולא רצה לספר להם כלום מקורותיו אלא נתן להם [מה שהביא עמו מהממון, והיה עמם הלילה ושכב עם אשתו וכל אותו הלילה היה בוכה ומצטער ולא ראה שינה בעיניו, ותשאלהו אשתו ואמרה לו אדוני מה לך כי תבכה ומפני מה לך כל הצער הגדול הזה, היש אדם כמוך שזמן ארוך לא ראת את אשתך ואת בניך מצטער כל כך [בבואך לראותם] כאשר אתה עושה, והוא לא ענה לה מאומה, עד שאמרה אחנך עצמי אם לא תאמר לי מה סבה יש לך. מה עשתה לקחה אוורה וקשרה סביב גרונה ורצתה לחנק עצמה, והוא רץ להצילה ואמר לה בואי שכבי ואספר לך כל מה שמצאני, הלכה ושכבה והוא סיפר לה הכל, אמרה לו לכה נא איעצך עצה טובה ויהי אלהים עמך לך לבית מדרשך ולמוד תורה תמיד ועסוק בה יומם ולילה וה' ישמרך מכל רע ולא תאונה אליך רעה, אמר לה טוב הדבר אשר דברת, למחר הלך לבית המדרש ולמד שם תמיד יומם ולילה, וכיון שראתה השידה שלא בא, שלחה אחריו שר אחד בדמות אדם יפה מאד וא"ל בוא עמי הנה כי אני רוצה לדבר אליך דבר סתר, א"ל לא אבטל תורתי בשביל לדבר עמך, אלא דבר מה שתרצה, כיון שראה הישר שלא רצה לקום ולבטל אפילו שעה אחת מתלמודו הלך לו ולא אמר לו כלום וסיפר לשידה הכל, והלכה היא עצמה ובאה לפני ראש ישיבה בדמות אשה יפה ואמרה לו, אדוני שמעני, האיש הזה אני קורא לפניך לירד לדין עמי, אמר לה האיש אין לך שום תביעה בעולם עלי, אמרה לו הריני אשתך ואתה קדשתי והכנסתני לחופה והיו לי בנים ובנות ממך, וכשבאת הנה נשבעת לי לחזור אלי מהיום ולמחר, ונתתי לך כסף זהב הרבה לרוב, ואתה עברת על שבועתך ושואלת אני ממך שאר כסות ועונה כדין ישראלית, אמר לה אין את ישראלית כי אם שידה ויגער ה' בך, סורי ממני כי אין לך משפט להיות עמנו, כיון ששמעה כי לא היתה יכולה לו לא בדין ולא בדברים, אמרה לו דבר אחד יש לי לשאול ממך אם תרצה לעשותו תפטר ממני ולא אשאל ממך לעולם שום דבר, אמר לה שאלי ואתן לך, אמרה לו נשוק אותי ותפטר ממני לעולם, הלך ונשקה והיא הוציאה נשמתו ומת והיא הלכה לה, ונצטער ראש הישיבה מאד ויבכו אותו אשתו ובניו וינחמו ממנו שהיה להם עושר גדול ונכסים.

(2) מעשה באדם שהיה לו בן והיה אוהב אותו ביותר ונתנדל עמו, פעם אחת בא אל אביו ואמר לו שמעני הרי כמה שנים נתנדלתי עמך ולא למרתי לא

שבועות מיום שמת בו, וזה השבוע תשהה בעיר בבית אחד סמוך לביתו, ובסוף השבוע יבוא לביתו ותשאל לו מה שהפקדת בידו וכל מה שתרצה, והוא ישיבך מן הכל שתשאל לו. כיון ששמע הסוחר כן נבהל מאד ואמר: מי שמע כזאת, מי ראה כאלה שיכול אדם מת לבוא לביתו לעין כל ולדבר עם אנשי העיר. א"ל כך דרכה של העיר הזאת. נפטר ממנו והלך לו ועשה כאשר צוהו האיש. וילך לבית אחד סמוך לבית אותו פקיד שמת. כיון שנשלם החדש מיום מיתתו, בא המת לביתו כאשר היה כולו חי, וישב בתוך ביתו, ובאו כל אוהביו ומכיריו ויועציו וקרוביו סביבו ושאלו לו איך הוא היה עושה, וכל אחד שאל על קרוביו, והוא עונה להם בטוב הם עושים. כיון שנפרדו כלם מפניו, בא הסוחר, א"ל ארוני היום יש שנה תמימה שהפקדתי בידך שקי מלא זהובים, ושמתי אותם במצותיך לתוך תיבה אחת בחדר משכבך, ומסרת לי זה המפתח בעבור תהיה לי לאות, והא לך המפתח ותמסור לי פקדוני. א"ל קרא לי לאשתי. ויקרא לה ותעמוד לפניו, ויאמר לה, הלא צויתך לאמר, אם יבא זה האיש לשאול פקדוני שתמסרי לו, ובלבד שימסור לך זה המפתח לפתוח התיבה אשר בו פקדוני. אמרה לו, בנשמתך ארוני, מיום שמסר הפקדון בידך לא ראיתי עד הנה. א"ל הסוחר, אמת הדבר כי לא שאלתי עד עכשיו. אמר לה אישה, מהרי ומסרי לו כל מה שהפקיד בידו ואל תפילי דבר מכל אשר היה לו. אמרה האשה לסוחר, בא עמי לחדרי וקח משם מה ששמת בתיבה, אתה בעצמך תקחהו, וכן עשה, הלך עמה ולקח הממון אליו ונפטר מן הבית. ויאמר הסוחר בלבו, לא אנוח ולא אשקוט עד שאדע מה זה ועל מה זה הם באים ככה לביתם אחר מיתתם. מה עשה הסוחר? הלך לו וארב לו וקם עליו חוץ מן העיר והחזיק בבגדו ולקחו, וא"ל הסוחר, השבעתיך בשם יוצר כל שתאמר לי מי אתה, אם אתה אותו האיש שנפטר מעולמו או לא, ומה זה שאתם באים אחר מיתתכם בעיר הזאת יותר מכל עיירות שבעולם, א"ל בחסדך הניחני ואלך לדרוכי, ומה לך לעכבני, ואין לי רשות לישאר הנה עוד. א"ל בחיי לא אניחך עד שתאמר לי הכל. א"ל א"כ אניד לך הכל, יודע לך כי אני שר ויש לי רשות להטעות כל האומות שאינם מאמינים באל חי, ומיום שנוסדה העיר הזאת היה מנהגי כך להטעות אנשי העיר הזאת, כי כך היתה לי רשות. והם שואלים לי היאך אבותיהם וקרוביהם עושים, ואני אומר להם בטוב, והם נידונים בניהגם, ועליהם אמר איוב משינא לגוים ויאבדם שוטח לאומים וינחם (איוב י"ב כ"ג). כיון ששמע הסוחר כך נפטר ממנו והלך לו לארצו עם כל רכושו, ויבוא לבית אביו ואמו וישמחו בו שמחה גדולה, והיו עשירים גדולים כל ימי חייהם (15).

חכמה ולא בינה ולא שום סחורה לעשות ואתה זקן ובא בימים ולמהר כשיעשה השם רצונו ממך לא אדע בין ימיני לשמאלי, ואם אפול מנכסי שתניח לי לא אדע להרויח, א"ל אביו מה לך לילך ולעזוב אותנו כי אנחנו זקנים ובאים בימים ועשירים מאד ואין לנו על מי לסמוך אלא עליך, וטוב לך להיות עמנו ולהתלונן בצלננו, ויאמר לאביו בשום ענין לא אניח מליך, א"ל אביו אם כן טול עמך מאה זהובים ולך לך לאיזה מקום שתרצה וקנה ומכור ואל תשתתף עם שום אדם בסחורתך. נטל מאה זהובים והלך לו אל מדינת הים וקנה שם ומכר והרויח הרבה עד שנעשה עשיר גדול, הלך לו לארץ מרחקים עד שבא ושמע שהיתה עיר אחת גדולה מלאה סוחרים והלך שם, כיון שבא חוץ לעיר מצא בשדה אדם אחד שהיה חורש את האדמה ונתן לו שלום והשיב לו שלום, א"ל הסוחר בחסדך אמור לי אם יש בעיר הזאת שום אדם נאמן שיכול אדם לבטוח בו ולמסור לו פקדון, א"ל האיש אם היו לך אלף ככרי זהב היית יכול לפקוד אצל פלוני הפקיד מן העיר כי הוא נאמן מאד, הלך לו הסוחר ובא בתוך העיר ושאל על ביתו של פלוני הפקיד, והורוהו לו ובא אל ביתו ומצאו שם וישאל לו לשלום, ויאמר לו הסוחר שמעתי עליך כי אתה נאמן מאד ויש לי פקדון גדול להפקיד אצלך, בחסדך שמור אותו לי עד שנה תמימה, ובסוף השנה אבא אליך וברכתך ואקח אותו מידך, ואמר לו הפקיד בא ברוך ה' בחדר שלי ושים שם בתוך תיבה אחת מה שתרצה, הלך עמו וישם בתוך התיבה עשרת אלפים זהובים צרורים בשק אחד ונעל התיבה ומסר המפתח לסוחר, והלך לו למקומות אחרים לסחור סחורתו כי הארץ רחבת ידיים מאד, מכר וקנה עד שקבץ ממון הרבה כל אותה השנה, ולסוף שנה בא לאותה עיר שהפקיד שם ממנו ומצא חוץ לעיר אדם אחד, א"ל הסוחר מאין אתה? א"ל מן העיר הזאת, א"ל הידעת-את פלוני וכי מכיר אתה בו? א"ל כן, הייתי מכיר בו והוא הלך לבית עולמו, כיון ששמע הסוחר כך נפל מלא קומתו ארצה ויקרע את בגדיו, והיה בצער גדול. א"ל האיש, מפני מה ציערת כל כך? ולא ענה לו כלום. א"ל אמור לי אם הפקדת שום דבר בידו או אם הוא קרובך, ספר לי כל ענייניך ואתייעץ אותך בטוב. כיון ששמע כך ספר לו הכל וכי זה היום נשלם השנה שהפקיד בידו. א"ל האיש אל תצטער יותר ולך ושמע בקולי, יהי השם עמך. יודע לך, כי דרך אנשי העיר הזאת אחר שמתו, אחר חדש ימים באותו יום לחדש שמתו בו חוזרין לביתם, וכל אחד יושב בביתו על קתדרתו אחת באמצע הבית ובאים כל שכניו וקרוביו לשאול לו מקרוביהם (המתים) איך הם עושים, ובאים אליו כל אותם שהפקידו אצלו שום דבר, והוא מצוה לאשתו או לבניו למסור לו מה שהפקיד בידו, וזה הפקיד שאמרת מת, אך עריין לא הניע החדש, כי לא עברו כי אם ג'

והולכיכוהו לבית הקברות. והמתים היו נקברים בסלעים נקוקים שהיו כמו בית ומניחין אותם על הארץ. ומתוך היין ששחה לא קם ולא זע כמת, וקברוהו ונפטרו לבתיהם. למחר באו ישמעאלים טעונים יין ובשר צלוי ולחם וכל מיני מאכל להביא לאותה העיר שהיתה במצור. ופגעו בהם הרודפים (הצרים), וכשהבינו הסוחרים שרודפים באו לעיר, החביאו כל המאכל והמשתה במערה וברחו להם והלכו אל גמליהם. ליום השלישי ננער הזקן ותמה על עצמו ולא ידע היכן הוא, ומשש בידו ומצא גרבי יין ובשר ולחם ונבינה. אמר בני עזבני כאן וברוך בוראי שעורני. מה עשה, ישב לאכול ולשתות עד שנשחכר ועמד לצחק והיה מנגן בידו. למחרת ג' ימים הלכו בניו לבקר אם מת או לא, הלכו עד הסלע ושמעו שהיה מנגן אביהם. אמרו עודנו חי, הלכו וצלו ושאלו לו, מה לך אבינו? אמר להם, רשעים, אתם חשבתם עלי רעה והקב"ה חשבה לטובה למען החיותינו כיום הזה. לכו, בוראי יעורני כל ימי חיי. [הלכו] ומצאו גרבי יין ולחם ובשר ונבינה לרוב, אמרו לאביהם, בא נאלצתינו ונשבע לך שנפרנס אותך כל ימי חיינו. טענו המאכל והיין [והביאו] לבתיהם וזנו אותו כל ימיהם.

(5) מעשה בחסיד אחד שהיה רגיל ליתן צדקה, והיה עושה טובות הרבה וג"ח עם בעלי תורה וכל אדם, והיתה אשתו צרת עין, והיו לו שלשה אוצרות, אחד של דינרי זהב, ואחד של כספים, ואחד של פרוטות. כשבא אצל תלמידיו היה נותן להם מדינרי זהב, וליתומים ולא למנות משל כספים, וליתומים שאינם הולכים ללמוד היה מפרגם בפרוטות. ואיך היה מפרנסם? כל אחד שהיו לו חמש נפשות בתוך ביתו היה נותן לו ה' דינרי זהב דינר לכל אחד ואחד מהם, וכן היה רגיל לעשות בכל יום. פעם אחת הלך למקום אחד ובאו אלמנות ויתומים וחכמים ולא מצאוהו שם. מה עשתה אשתו? נכנסה לבית האוצרות כדי ליתן לחכמים דינרי זהב ומצאה שם עקרבים, הלכה לאוצרות של כסף ומצאה שם נמלים, לאוצר של פרוטות ומצאה שם פרעושים, כיון שראתה כך היתה מתביישת לצאת, והם יושבין בחוץ ומתעכבין, עד שבא בעלה ומצאן כשהן עומדין, אמר להם רבותי, מה אתם עושים כאן, מפני מה לא נכנסתם לבית? אמרו לו, לא כך דרך ארץ שיכנסו בני אדם בבית שאין בעל הבית בתוכו. נכנס הוא לביתו ומצא אשתו בוכה, ואמרה לו למה הנחתם בלא כסף? אמר לה והלא כל אוצרותי בידך, אמרה לו לא מסרת לי אלא אוצרות של עקרבים נמלים ופרעושים. נכנס הוא והביא מלא חפניו דינרי זהב ונתן לחכמים, ומלא חפניו כסף ונתן ליתומים ולא למנות והפרוטות ליתומים שאינם הולכים ללמוד. לפיכך כתוב אל תלחם לחם רע עין (משלי כ"ג ו').

(3) מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בכל יום שלש תפלות והיתה תפלתו עולה לפני כסא הכבוד כתמיד שהיה קרב על גבי המזבח, וקבל עליו אותו חסיד שלא יקבל מתנה משום אדם, והיה מהלך בכל יום באשפות ומלקט סמרטוטין ונותן לפניו ולאחריו לכסות ערוותו וכך היה מנהגו, וכשראה הקב"ה עלבונו וענותו אמר לאליהו לך ותן לו ד' זוזים. הלך אליהו ומצאו מתפלל כמנהגו, המתינו עד שכלה תפלתו, א"ל שלום עליך רבי, והחזיר לו שלום. ורצה אליהו ליתן לו ד' זוזים כמו שצוהו הקב"ה, ולא רצה לקבלם עד שפיים אותו וקבלם. הלך לשוק וקנה מהם בגד לצרכו, ובא לו אדם אחד והמד אותו טלית שעליו. א"ל מכור לי טלית זה, א"ל בכמה, א"ל בעשרים וארבעה זוזים, א"ל קהו. ומן אותו כ"ד זוזים נתעשר וקנה מהם עבדים ושפחות ועיירות, וספינות היו לו פורשות בים. כיון שנחשע נמנע מלהתפלל ושכה מנהגו הראשון. אמר הקב"ה לאליהו, ראה אותו צדיק שהרביתי לו עושר ונכסים וכבוד ומנע תפלתו, לך וקח ממנו מה שנתתי לו. הלך אליהו ומצאו שהיה יושב בקתדרא של זהב בבית הכנסת. א"ל שלום עליך רבי, והחזיר לו שלום. א"ל אליהו עשה לי טובה והחזיר לי מה שהפקדתי אצלך. א"ל, מה זה שהפקדת אצלי? א"ל ד' זוזים שנתתי בידך, א"ל איני מכירך. מיד א"ל אליהו כך שמי, ונתתי לך כשהיית מתפלל בבית הכנסת, א"ל יפה הזכרתי, ורצה ליתן לו, א"ל אליהו אותן עצמן תן לי ולא אחרים. א"ל ומי מכירן ומי יוכל לפשפש אחריהן? [א"ל] תביא ארנקי שלך ואבחר אותן. נעשה לו נס ולקח אותן עצמן והלך לו. מיד נתמעטו נכסיו של אותו חסיד, ומתו כל בניו וכל בנותיו ועבדיו ושפחותיו, וספינותיו טבעו בים. וחזר אותו חסיד למנהגו הראשון והיה מלקט סמרטוטין באשפות ומתפלל ג' תפלות בכל יום. כבש הקב"ה רחמיו ואמר, אותו חסיד חביב עלי ביותר ואיני יכול לראות צערו, לך והלוה לו עשרה זוזים והשיבעהו בשמי שלא יבטל תפלתו לעולם כמנהגו. מיד בא אליהו אצלו ומצאו מתפלל, והמתינו עד שהתפלל ונתן לו שלום וא"ל, טול מה שאני נותן לך ואשביעך בה' שלא תבטל תפלתך לעולם.

(4) מעשה בוקן אחד שהיו לו שני בנים והיה משוך אחר היין מאד ואוהב לשתות, וכל מה שהיו מרויחים בניו בכל יום שותה ואוהב בערב. אמר האחד לחברו מה לעשה לאבינו ששותה הכל ואין אנו יכולין לקנות נפעלים לרגלינו, אם תשמע לעצתי נעכב שכירותינו מב' ימים או מג' ימים וניתן לו לשתות עד שיהיה שכור [וימות מרוב שכרותו]. מה עשו, השקו את אביהם יין עד שחטפתו שינה עזה, קראו לשכניו ואמרו בואו אל אבינו שנפטר. עשו לו תכריכים

ראינו שעשתה פלוניתא זאת עם עברה, ודונה סנהדרין לסקילה. מיד לקחוה ונתנו על צוארה חבל המצרי, והוציאוה לבית הסקילה חוץ לירושלם וסקלוה ושמו עליה גל של אבנים כדן הנסקל. ויהי ביום השלישי בא אדם אחד מעיר אחרת שהולך את בנו ללמוד תורה בירושלם, וכשהגיע לבית הסקילה חשך עליהם היום ולא יכלו להגיע לירושלם, ולנו הלילה באותו מקום, ושמו ראשיהם על הגל וישכבו במקום ההוא. וישמעו קול מדבר בתוך האבנים, שהיתה מתאנחת וצווחת ואומרת, אוי לי כי נסקלתי בלשון הרע, וישמע האיש את הקול מדבר בתוך האבנים, ויהפוך את האבנים כל הלילה לצד אחד, וירא כי אשה היא, ויאמר לה, מי את בתי? ותאמר לו, אשת פלוני הייתי. ויאמר אליה, מה לך פה, אמרה לו, כך היה מעשה וסקלוני בלא פשע ובלא חמס בכפי, אמרה לו, אדוני, לאן אתה הולך? א"ל, לירושלם ללמד תורה לבני. אמרה לו, אם תוליכני לארצי אני אלמדנו תורה נביאים וכתובים. א"ל, וכי יודעת את ללמוד? אמרה לו, הן. מיד הוליכה לארצו עמו ולמדה תורה לבנו. יום אחד נתן עבד הבית עיניו בה ואמר לה, השמיעי לי ועשי רצוני ואני אתן לך כל מה שתרצי, ולא אבתה לשכב עמו. מה עשה העבד, לקח סכין אחד ורצה להרגה והכה את הנער והרגו ויברח, והקול נשמע בבית אבי הנער כי מת העלם, ויאמר לאשה, מאחר שכן הוא, לכי מביתי וצאי לדרכך, כי בכל עת שאני רואה אותך, לבי סוער והומה על בני, מה עשתה האשה, הלכה לדרכה, וכשהגיעה על שפת הים, באה ספינה מליסטים ולקחוה ושבאוה בשבי. וד' הטיל רוח סערה על הים ויהי סער גדול בים והאניה חשבה להשבר, להראו המלחים ויועקו איש אל אחיו ויאמרו איש אל רעהו, לכו ונפילה גורלות ונדע בשל מי הרעה הזאת לנו. ויפילו גורלות ויפול הגורל על האשה. ויאמרו לה הגידי לנו מה מלאכתך. ותאמר להם, עבריה אני ואת אלקי השמים אני ירא, אשר עשה את הים ואת היבשה. וספרה להם כל הקורות אותה. מה עשו האנשים, נתמלאו רחמים על האשה, ועשה הקב"ה לה נס ולא נגעו הליסטים בה, וישליכוה אל היבשה ועשו לה דירה קטנה, וישתוק הים מועפו ותלך האניה לדרכה, והאשה הזאת נשארה במחוז והיתה רופאנית מעולה ובחונה, והומין לה הקב"ה כל מיני עשבים שבעולם והיתה מרפאת בהם כל זב ומצורע וכל חולי, ועלתה האשה מעלה מעלה, ותקבץ זהב וכסף לרוב עד שיצא טבעה בכל העולם. לימים חזר בעלה לירושלם מסחרתו אשר היה גר שם, ושמע קול בעיר שאשתו נסקלה. מה עשה הקב"ה, הביא צרעת גדול על אותן האנשים שהעידו שקר עליה ועל אחי בעלה. שמעו שמטרוניתא אחת רופאנית היתה בכרכי הים, אמרו איש אל אחיו, נתנה ראש לילך אל הרופאנית, ויאמר האיש אל אחיו לך עמנו. הלכו כלם ארבעה עד

אמר הקב"ה טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לרל (שם כ"ב ט').

6) מעשה באשה אחת שהיתה מיסרת בתה זונה והיתה אומרת לה בתי אם את עושה זנות אל תעשי כי אם בצנעה כדי שלא יכיר בך בעלך כדרך שעשיתי אני שעשרה בנים יש לי ואינם מאביך אלא אחד מהם. שמע הבעל דברי האשה שהיתה מדברת עם בתה ושמר את הדבר בלבו, וצוה בשעת פטירתו שלא יתנו מן הנחלה כי אם לאחד ולא אמר לאיזה מהן, כי לא היה יודע איזה מהן היה בנו. לאחר שמת התנרו זה בזה כולם עשרה, זה אומר שלי היא הנחלה וזה אומר שלי, באו לדין לפני רבי בנאה, אמר להם עשו הדבר שאומר לכם, כי הדבר סתום ואין אדם יכול לדונו, ועתה לכו אצל קבר אביכם וחבטו עליו באבנים עד שיגלה לכם לאיזה מכם עלה בדעתו ליתן המחנה. שמעו הדבר והלכו התשעה וחבטו את הקבר במקלות, ואותו האיש הזה שהיה בנו בודאי, אמר, הלילה לי להכות על אבי, מוטב לי לאבד כל הירושה ולא אבזה את אבי. כשראה ר' בנאה הדיין כך, נתן כל הירושה לזה, בא וראה איך נתקיים זה הפסוק ועין נואף שמרה נשאף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים, מי שיושב בסתר פנים ישים לדבר סוף שעתיד להתגלות.

7) מעשה באדם אחד שהלך לסחורה, והניח את אשתו לאחיו וצוה לו, אחי, שים עיניך ולבך על אשתי לעבדה ולשמרה עד שאשוב לשלום, וענה לו אחיו אעשה כדברך, הלך האיש לסחורתו בדרך רחוקה ותשאר האשה לבדה ביד אחי בעלה. מה עשה, היה יוצא ונכנס והולך אצלה יום אחר יום ואומר לה, השמיעיני ואעשה כל הפצד ואתן לך כל מה שתרצי, והיא אומרת לו, הלילה לי מעשות זאת, שכל המכחשת לבעלה מכחשת לבוראה, ועוד כי נפשה נידונת בדינה של גיהנם, ועוד כי בעלי אחיך הוא, והפקידיני בידך לשמור אותי ולא לחבל נפשי ונפשך, ואיך תעלה בדעתך לשלוח יד בפקדון אחיך, כי בתורת פקדון שמני בידך בלי ליכנס לרשות שאינה שלך, וכל שכן שאשת אחיך אני ואסורה אני עליך בחייו, וכל החומד אשת חברו יאבד ממנו ולסוף בא לידי צרעת ועתיד להיות נידון בגיהנם יורד ואינו עולה. מה עשה אותו האיש, יום אחד בא ונכנס אצלה בבית ויאמר אל העבד, קח את הדלי ולך לשאוב מים, וכיון שהלך למים, קפץ האיש אליה ורצה לאונסה ואמר לה עשי רצוני, וצעקה האשה צעקה גדולה ומרה ואין מושיע לה, עד שהניחה מפני שצעקה, ויצא לשוק ושכר עליה עדי שקר ואמר להם, בואו והעידו שאתם ראיתם שאני מצאתיה עם עבד ביתה. מה עשו הרשעים הלכו לפני הסנהדרין והוליכוה לפניהם והעידו כך וכך

צריך אני לקנותו בשביל מצות אבי, קרא אחריו ואמר לו קח השתי מאות כאשר דברת, א"ל האיש אם רצונך ליתן לי אלף זהובים בעבורו אתן לך ואם לאו הניחני. חשב ר' יוחנן בלבו כי הוא הולך ומייקר אותו תמיד וצריך הוא לקנותו בעל כרחו משום מצות אביו. מה עשה הביאו לביתו ונתן לו אלף זהובים בעבורו והיה לו למשמרת, ופעמים הרבה נסה לפתוח אותו ולא יכול לפתחו. והיה לפני חג הפסח וכשישבו לאכול בליל ראשון של פסח, אמר לאשתו הביאי לי הנביע שקנתי במצות אבי, ויהיה על השלחן לכבוד יום טוב. הלכה הצדקת והביאה אותו, לקחו ר' יוחנן לנסות לפתחו ויפתח אותו מיד וימצא בתוכו נביע קטן בתוך הגדול, ויפתח הקטן וימצא בתוכו עקרב אחד קטן, ויתמחו מאד, ולקחו ר' יוחנן ונתן לו לאכול ואכל וירץ סביב צוארו ויחבק לו וינשק לו, וכשהיה שבע הלך לו ונכנס בתוך הנביע הקטן, וסגר אותו ר' יוחנן וישם הנביע הקטן בתוך הגדול כאשר בתחלה, ויאמר ר' יוחנן אל אשתו לא בחנם צוני אבי דבר זה, נאכילנו ונגדלנו ונדע מה יהיה בסופו, האכילוהו בכל יום וגדל העקרב ולא היה יכול עוד ליכנס בנביע הקטן והיה בתוך הגדול, וגדל לרוב מאד עד שעשה לו בית להיות בתוכו, וירד ר' יוחנן מאד מנכסיו כי זה העקרב אכל כל מה שיש להם, עד שגדל כ"כ שלא היה יכול ליכנס בשום בית והיה בחצר, וגדל מאד עד שהיה כהר גדול ולא היה לר' יוחנן עוד מה ליתן לו לאכול. בכה ר' יוחנן ואמר לאשתו מה נעשה עוד לתת לו לאכול כי אין בירדנו מאומה, כי הוא אכל כל אשר לנו, אמרה לו הצדקת מכור טלייתך היום וקנה לו לאכול ואני אמכור סרבלי למחר ואתן לו וכן עשו, ולא היה להם עוד יותר מאומה. ויבא ר' יוחנן לפני העקרב ויפול לפניו ויבך ויתפלל לה', ויאמר רבש"ע גלוי וידוע לפניך כי נתתי כל מה שהיה לי בשביל לקיים מצות אבי ולא נשאר לי מאומה, ולא ידעתי מה יש לי לעשות, כי אין לי עוד כלום ואני ואשתי ובניי ערומים ויחפים ורעבים וצמאים וחסרים כל, פרנסנו אלהי! כי אתה חסיד ורחמן על כל מעשיך, הודיעני אלהי ישעי מה טיבו של זה העקרב שגדלתי ורוממתי ומה יהיה בסופו. ויפתח העקרב את פיו ויאמר שמע אלהים תפלתך ונתן לי רשות לדבר אליך, ידעתי כי עשית לי כל מה שתוכל ולא מנעת אותך מלהנות לי בכל כחך, ועתה שאל נא לי דבר אחד מה שתרצה ואתן לך, ענה ר' יוחנן אם כן הוא למדני כל הלשונות שבעולם, למד לו, והיה יודע בטוב להבין לשון בהמות ועופות וחיות וכל לשונות שבעולם. ויאמר עוד העקרב: ואשתך הצדקת אשר היתה תמיד מטרחת בעבורי וזריזה לשמשני תשאל ממני דבר אחד ממה שתרצה ואני אתן לה. ותבא האשה ותאמר לו אדוני תן לי עושר גדול כדי שאוכל לפרנס את בעלי ובני ביתי בכבוד, אמר להם בואו אחרי והביאו עגלות וסוסים

שהגיעו למקומה. נכנסו אצלה, מיד הכירה אותם והם לא הכירוהו, אמרו לה, אדונתנו, מארץ רחוקה באנו כי שמענו שמעך שאת רופאנית מעולה, רפאי אותנו מצרעתנו ותקחי ממנו כסף וזהב לרוב. אמרה להם, לא אוכל לעשות רפואה לשום אדם אם לא יגיד לי עונו הגדול, כי לא יועיל לו. אמרו לה, כזאת וכזאת עשינו. אמרה להם, רואה אני על פניכם שחוטאים גדולים אתם ולא גליחם לי על כל עוונותיכם, וכל זמן שתכסו על פשעיכם לא יועיל רפואה לכם. מה עשו, ספרו והודו ולא בושו וספרו כל המעשה לפני בעל האשה. אמרה להם, הרעותם ופיכם ענה בכס, בשבועה לא אעשה לכם רפואה, כי כל רפואות שבעולם לא יועילו לכם, כי לא איש אל ויכוב, מאשר דבר ביד משה עבדו ובירו וביד עבדיו הנביאים, דכתיב לא תלך רכיל בעמיק, ולא תעמוד על דם רעך, נמצא שהרכילות מביאה לידי רע, ואתם רשעים, אני האשה הנצבת עמכם אשר עשיתם כל הרעות האלה והוצאתם אותי לסקילה בשביל לשונכם שקר, והקב"ה הצילני למען רחמיו וחסדיו הרבים, וזהו בעלי אשר הולכתם לפניכם אלי, והקב"ה יודע רזי עולם ותעלומות סתרי כל חי וכל סתר מביא לגלוי, שנאמר וסתר פנים ישים, ואתם שלשה אנשים לקו בצרעת ומתו בה. מיד הכיר האיש כל המעשה וידע שהיא אשתו, והיו שמחים וטובי לב ונתנו שבת לבוראם על כל הנסים האלו. בא וראה כמה גדול עונש לה"ר ועדי שקר, ומוציא דבה סופו ללקות בצרעת, וכל יראי השם ישמרו לשונם מדבר רע, שנא' שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו.

(8) מעשה בחסיד אחד שהיה עשיר מאד וזקן ולא היה לו כי אם בן אחד ושמו ר' יוחנן, והיה לאותו ר' יוחנן אשה יפה וצדקת מאד. לימים חלה אותו זקן למות ויקרא לבנו ויצוהו לעסוק במצות הבורא ולעשות צדקה תמיד, ונתן לו כל אשר לו, וגם צוהו וכן אמר לו: בני כשיתמו ימי בכי אבלך לך בשוק ושב שם עד שתראה שום אדם מביא שום סחורה למכור בשוק, ואותה סחורה שתראה ראשונה קנה אותה ואל תניחה ותביא אתך לביתך ותהיה לך למשמרת. נפטר הזקן והלך לבית עולמו, ויבך אותו בנו שלשים יום ויתמו ימי בכיתו, וקם ר' יוחנן ויזכור מה שצוהו אביו וילך לשוק וישב שם וראה איש אחד נושא בידו נביע אחד יפה מאד, א"ל ר' יוחנן רוצה אתה למכור לי זה הנביע שאתה נושא? א"ל הן, א"ל בכמה, א"ל במאה זהובים, א"ל תן אותה לי בששים זהובים ולא רצה והלך לו, אמר ר' יוחנן בלבו מה אעשה במצות אבי אם לא אקנה אותו, קרא אחריו ואמר לו תן אותה לי וקח מאה זהובים כאשר דברת, א"ל אם תרצה ליתן שתי מאות זהובים אתן אותה לך, ואם לא הניחני לילך לדרכי, א"ל לא אתן לך כ"כ מאה כאשר אמרת, הלך לו וחזר ר' יוחנן ואמר בעל כרחי

נעשה, נתן להם, ונתיעצו יחד ואמרו אין איש בעולם יכול לעשות דבר זה אלא ר' יוחנן כי הוא יודע כל הלשונות שבעולם ואין חכם כמוהו בכל הארץ. ויבואו ביום השלישי אל המלך ויאמרו לו כך: חכם יש במלכותך ושמו ר' יוחנן והוא יודע כל לשונות שבעולם, ואין אדם יכול לעשות דבר זה שאתה שואל כי אם הוא, שלח המלך אחריו, ובין כך וכך עבר עורב אחד פורח על בית מדרשו של ר' יוחנן וצועק ואומר המקום יצילך ר' יוחנן מן הרעות העתידות לבא עליך, שמע ר' יוחנן ותמה מאד כי בלשון הזה ברכו העקרב, ואז באו עבדי המלך אליו ויאמרו לו קום בוא אל המלך כי הוא שלח אחריו, ויחרד ר' יוחנן לראות גדולה ויקם וילך אל המלך וישתחו לפניו, ויאמר לו המלך שמעתי עליך שאתה חכם ונבון ויודע כל הלשונות שבעולם, ורוצה אני ליקח אשה, שאין דין מלכות להיות בלי אשה ובלא בנים, לכן לך והביא לי אותה אשה שזה השער הוא מראשה, כי עורב אחד הביא אותו לי והשליכו לפני, וידעתי כי הוא שער מראש אשה וחפץ אני בה, ענה ר' יוחנן ואמר לא כל מלך שר ונגיד ושלטון שאל בדבר הזה שאתה שואל, לבקש אשה אחת אחרי שער אחד שיש בידך, א"ל המלך אם לא תביא אותה לי אחתוך ראשך ואהרוג כל אנשי דתך. א"ל ר' יוחנן אם כן הוא תנה לי זמן שלש שנים לבקש אותה ולהביאה אליך. נתן לו המלך זמן, והלך ר' יוחנן לביתו וצוה את אשתו ואת בניו לבוא אליו ויספר להם כל המעשה, ויבכו בניו ובנותיו ואשתו על דאנת לבו, והוא נטל רשות מהם והלך לו דרך אותו יער דבי אילעי כי אמר אולי יקרה לפני העקרב שגדלתי ורוממתי, ונשא עמו שלש חלות לחם ועשרה זהובים, נכנס בתוך עובי היער ופגע בלב גדול מאד אשר לא ראה כמוהו מימיו, כי הבהמות שבאותו יער היו משוננות וגדולות מאד, והיה הכלב צועק ומתאנה ואומר רבש"ע יצרתני כלב גדול ומשונה ולא יכולתי למצוא לאכול די ספוקי כי אין הקומץ משיביע את הארי, ואילו הייתי קטן כמו כלבים אחרים הייתי מתפרנס בדבר מועט, ואתה רחום וחנן על כל מעשיך וכי בראתני למות ברעב? ענה ר' יוחנן וא"ל לא בראך הקב"ה למות ברעב כי רחמיו על כל מעשיו, טול חלת לחם שיש לי ואכול. לקח אותה הכלב ואכלה ואמר המקום יצילך מכל מיני פורעניות העתידות לבא עליך ויתן לי מקום שאוכל לגמול לך זה החסד שעשית עמדי, הלך לו ר' יוחנן ופגע בעורב אחד גדול שאין כמוהו צועק ונונה ואומר כאשר אמר הכלב, ונתן לו ר' יוחנן החלה האחרת שהיה לו, וברכו העורב כאשר עשה הכלב בלשונו, הלך ר' יוחנן לדרכו ויצא מן היער וראה בפניו נהר אחד, הלך וישב על שפת הנהר ואכל שם החלה שנשארה לו ושתה מן המים. וראה כנגדו דייג אחד במים, וא"ל הדייג, רוצה אתה לקנות מה שתעלה מצודתך, א"ל הן, א"ל בפמה תתן

וחמורים וכל מה שתוכלו להביא מבהמות עמכם, ואעמום אותם בכסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות, וכן עשו, וילכו אחריו עד שהוליכם אל יער אחד ששמו יער דבי עילאי, ונכנסו בעובי היער, והתחיל העקרב לשרוק בפיו ובאו אליו כל החיות שבעולם נחשים ועקרבים וכל מיני חיות, וכל אחד ואחד היה מביא לו דורן כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות, וישליכו בפניו כשם שמביאין דורן למלך, ויאמר העקרב אל ר' יוחנן ולאשתו קחו לכם ומלאו אמתחותיכם והענלות וכל מה שיש לכם, מלאו הכל כדי שיהיה לכם הרבה, שלא תצטרכו לשום אדם, ויעשו כן. ויאמר ר' יוחנן אל העקרב אל נא יחר לאדוני ואדברה אליך, הודיעני מי אתה ומאין באת? א"ל בן אדם הראשון אנכי, שבא אדם הראשון על כל בהמה וחיה ועוף וכשבא על אמי הוליד אותי, וכן אני הולך ומתמעט בכל אלף שנה עד סוף האלף, ולאחר האלף אני גדל עד סוף אלף שנים אחרות, ולא הייתי בכלל ביום אכלך ממנו מות תמות (16). א"ל ר' יוחנן אם בן אדם אתה ברבני, אמר לו המקום יצילך מן הרעות העתידות לבא עליך, תמה ר' יוחנן ואמר לו מה הן הרעות העתידות לבא עלי? ולא רצה לומר לו כלום, נפטר ממנו בשלום והלך לו, ור' יוחנן שב לביתו והיה עשיר גדול וחכם אין כמוהו, שמע המלך מן חכמתו וישלח אחריו ושאל לו חכמות וענינים הרבה וימצא אותו חכם מחוכם ונבון לכל דבר, והיה המלך אוהב אותו מכל חכמיו, ואותו המלך לא היה לו אשה, יום אחד באו לפניו חכמיו ויאמרו לו אדונינו המלך, לא נאה לך להיות תמיד בלא אשה, ואין לך בן לישב על כסא מלכותך אחריו, וכשתנוה נפשך תשאר המלכות בלא יורש, ותשאר מלכותך ביד איש נכרי ולא יהיה לך זכר בעולם הזה, לכן יבקשו לאדונינו נערה יפה בכל מדינות מלכותך ותשאנה ותהיה לך לאשה, ולא רצה המלך לשמוע אליהם ליקח אשה, עד שבאו לפניו פעם עניה ושלישית ורביעית וכמה פעמים עד שהכריחו אותו מאד, אמר להם אם כן הוא שאתם רוצים שאקח אישה תנו לי זמן שלשה ימים ואשיב לכם דבר אם דין הוא שאקח אותה אם לאו, נתנו לו זמן שלשה ימים, יום שני הלך המלך וישב לו בחצרו, נתפס מאד במחשבות, ובתוך המחשבות פרח עורב אחד עליו והביא בין רגליו שער [צהוב] אחד יפה מאד ודומה לזהב ונפל על המלך אותו שער, לקחו והביאו אל חכמיו ביום השלישי ואמרו להם אתם רוצים שאקח אשה, אם תוכלו להביא לי אותה אשה שזה השער היה בראשה מוטב ואשאנה, ואם לא תוכלו אחתוך ראשיכם, אמרו לו תנה לנו זמן שלשה ימים לידע מה

(16) ולכן חי לעולם, ודומה לזו אגדת העוף חול, עי' אלפא ביתא דבן סירא צד 49 ושם נקרא העוף מלחם שזרעו לא יטעמו מעם מיתה.

אותו לי, א"ל באותן עשרה זהובים שיש בכיסך, תמה ר' יוחנן ואמר, מי ספר לזה שהיו עשרה זהובים בכיסי, אין זה כי אם מאת האלקים, לקחם ונתנם לו, עלתה מצורתו והיה בה דג גדול ויפה מאד, והיה שוה מאה זהובים, כשראה הדיין כי הדג גדול חרה לו עד מות על הסחורה הטובה שעשה לו, בא הדיין והשליך הדג בפניו, בא הדג ונשתטח לפני ר' יוחנן ואמר לו, אדוני, אתה ידעת כי אני גדול ואין יכולת בידך להביאני אנה ואנה, ואם תרצה לאכול ממני חתיכה קטנה יש לך הרבה, עשה הישר והטוב והשליבני אל הנהר אשר יצאתי משם, ובעזרת השם... אני אשלם לך משכרתך, ויהיה אלקים עמך, ויצילך מכל הרעות העתידות לבוא עליך, ויתן לי מקום לגמול לך החסד שעשית עמדי, בא ר' יוחנן והשליך אותו אל תוך הנהר, והדיין ראה והטיב חרה לו וא"ל, מדוע עשית כן להשליכו אל הנהר, עתה הסבלת עשה, כי הוא היה שוה מאה זהובים, א"ל ר' יוחנן, כך עלה בדעתי לעשות, משום דכתיב ורחמיו על כל מעשיו, קם ר' יוחנן והלך לו על שפת הנהר, וראה מעבר הנהר כרך גדול ויפה, ובתוך הכרך היו שתי נשים, האחת היתה מככה מן אותו כרך וצדקת מאד, והיתה בתולה ואיש לא ידעה, והיא היתה אשה יפה אין כמוה בכל הארץ, והאחרת היתה שפחתה, אמרה המלכה אל שפחתה, ראי זה הצדיק שבעבר הנהר, והוא בא אחרי הרוצה הוא להוליכני עמו ולתת לי מלך אחד רשע אין כמוהו, אמנם לא ראה אותי מימיו ולא שמע ממני, אך עורב אחד לקח אחד משערות ראשי והביאו אליו, והוא שלח זה הצדיק אחרי, וירעתי כי אלך עמו אם יוכל לעשות לי שלשה דברים שאשאל ממנו, לבי ותאמרי אל הספן להביאו אלי, הלך הספן אחריו והביאו לפני המלכה, עמד ר' יוחנן לפני וישתחו לה, וישאל אליה לשלום, ותאמר לו, ברוך אתה בבואך, מאין באת ולאן אתה הולך, אמר לה, מארץ רחוקה באתי, לבקש אשה אחת אשר שער ראשה דומות לשער זה שאני נושא והבאתי הנה, אמרה לו, שב עמנו חדש ימים ונשיב לך דבר ממה שתבקש, וישב עמה, ותצו המלכה לאשר על ביתה לשים עיניו על ר' יוחנן, ויקחה וירחצה ויסקחה, ויתן לו לאכול ולשתות מכל טוב, ויהי מקץ חדש ימים ויבא ר' יוחנן אל המלכה ויאמר אליה: אדונתי, הנידי לי אם אוכל למצוא מה שאני מבקש במלכותך, אמרה לו הן, אני האשה הנצבת לקראתך שאתה מבקש, וזה לך האות, ששערותי דומות לשער שאתה נושא, ותדע כי אלך עמך, אך צריך אתה לעשות לי שלשה דברים אם תרצה שאלך עמך, אמר לה ר' יוחנן, אל תאחרי אותי וד' הצליח דרכי, בואי עמי והצל כל ישראל, כי עיני כל ישראל עלי, אם לא אביאך אל המלך בתוך ארבעה חדשים, דעי כי הוא יאבד שארית שונאיהם של ישראל, אמרה לו, שני דרדורים יש לי, רוצה אני שתביא לי האחד

מלא ממים של גיהנם והאחר ממים של גן עדן, ככה ר' יוחנן ואמר מי יוכל לעשות זאת, אמרה לו, אם לא תעשה כן לא אלך עמך, אמר לה אם כן הוא הביאו לי אותן שני דרדורים ואעשה יכלתי, הביאו לו, ועבר הנהר והלך, עד שבא אל יער דבי אילעי וישב שם ובכה במר נפש והתפלל לפני הקב"ה ואמר לפניו: רבש"ע יה"ר מלפניך שתשלח לי העורב אשר נתתי מלחמי אליו ונדר לי לשלם גמולי, בין כך ובין כך בא העורב פורח אליו ואמר לו הנני אדוני, הנני מוכן למשלחתך, גזור עלי ואקיימנה, כי שמע ה' את קולך וראה את עניך, א"ל ר"י, ברוך ד' אשר לא עזב חסדו ואמתו מעם עבדו, אנכי בדרך נחתי בית האשה אשר בקשתי, לקח הדרדורים ותלה אותם על צואר העורב וא"ל, תביא לי אחד מלא ממים של גן עדן והאחד של מים מניהנם, א"ל כך אעשה כאשר דברת, וישלח העורב מאתו וילך לדרכו, ויבא ויטבול בתוך נהר גיהנם וימלא האחד מימי הנהר, והיו המים רותחין מאד וחמין ביותר, כי לא יוכל אדם לשים אצבעו בתוך המים מפני חמימותו, ואלמלא רחמי שדי עליו בזכות הצדיק היה נשרף, ומשם הלך אל נהר ההולך בתוך גן עדן וימלא האחר מן אותם מים, ויטבול במים וירחץ כל גופו וישב בשרו וירפא מן החבורות והפצעים אשר היו לו ממימי גיהנם, נטל דרדורים והלך ובא אל ר' יוחנן וא"ל הנני אדוני, הנני עשיתי כאשר צויתני, ולך לשלום ואלקי ישראל יצילך מכל רע, לקח ר"י הדרדורים והלך לו ובא אל המלכה ואמר לה, אדונתי, הנה הדרדורים מלאים מימי ג'ע ומימי גיהנם כאשר שאלת, לקחה המלכה מידו ותרא את המים ותכירם, כי אותן מים של גיהנם היו חמים ביותר ומסורחים מאד, ואותם של ג'ע קרים מאד וריחם כריח של בשמים, שמחה המלכה שמחה גדולה ואמרה לו, יהי מכירך ברוך, עוד דבר אחד יש לי שצריך אתה לעשות, הנה כבר עברו עשרים וחמש שנה מיום שמת אבי ונתן לי טבעתו מעל ידו והיתה בו אבן טובה אחת לא היה כמותה בכל העולם, יום אחד הלכתי לזוט על פני הנהר ונפלה הטבעת מידי אל תוך הנהר, ובקשתי עבדי ויעשו שבר במים ויוליכו המים דרך אחר ולא מצאוה, ואם תוכל להביאה אלי אלך עמך בלא איחור, אמר לה ר"י מי יוכל לעשות זאת, דבר הנאבד בנהר וכבר עברו עשרים וחמש שנה היאך יוכל אדם למצוא אותו, אמרה לו, אם לא תביאנה אלי לא אלך עמך, הלך ר"י עד שפת הנהר, עד המקום אשר השליך הדג שקנה בתוך הנהר וישב שם ובפא והתפלל לפני הקב"ה ואמר: יה"ר מלפניך ד' אלקי ישראל שתשלח לי הדג שנדר לי לגמול לי מה שעשיתי לו, עורנו מדבר ומתפלל והדג בא וא"ל, אדוני, שמע אלקים תפלתך, והנני מוכן לעשות רצונך, וירעתי את אשר אתה מבקש, ויודע הצור כי אין הטבעת ברשותי, אבל אני יודע ומכיר אותו הדג שלקחה ועודנה ברשותו,

וצריך אני להזמיני לדין לפני הלוייתן, כי אספר לו כל המעשה, ושכל ישראל תלויין באותה טבעת, ובעזרת הבורא ישלם אותה לי. הלך לו אותו הדג ובא לפני הלוייתן ואמר לו, אדוני שמעני, יש צדיק אחד עומד על שפת הנהר, וספר לו כל המעשה. א"ל הלוייתן לך אחרי לאותו דג ונשאלה את פיו אם הוא יודע היכן היא אותה טבעת ואבקש פניו לשלם אותה לך. הלך אחריו והביאו לפני הלוייתן וא"ל, יש לך טבעת אחת שלקחת ומצאת באותו זמן, שלם אותה אל זה הדג והוא ישאנו אל צדיק אחד העומד על שפת הנהר, שכל ישראל צוררים בצער בשביל אותה טבעת. הלך אותו הדג ונתנו לרג אחר ואותו הדג הביאה אל ר' יוחנן, וכשהקיא אותה מפיו בא חזיר אחד גדול ולקח אותה טבעת ובלעה והלך לו. ככה ר' במר נפש ויצעק ואמר אוי לי אוי לי, גם הדג היה כעוס מאד בעניני, ואמר אל ר' לא יכולתי עוד לעשות לך שום דבר מזה הענין, אלא המקום יתן לך משאלות לך ויוציאך מצרה לרוחה, ונפטר הדג והלך לדרכו, ור' יוחנן היה מתפלל ואומר, רביש"ע גמלתי חסד עם כלב אחד והוא נדר לי לשלם לי מה שעשיתי עמו, יה"ר מלפניך שתביאנו אלי ונלך אני והוא לבקש אותו חזיר אם נוכל למצוא אותו. ובין כך ובין כך שהוא מדבר בא אותו כלב נובח וצועק ואומר, אדוני, שמע אלקים את קולך ואת תפלתך וישלחני אלקים לפניך, והנה עשיתי שאלתך ובקשתך, פנעתי אותו חזיר אשר לקח הטבעת בפניך והרגתיו וקרעתי את קרבו ובני מעיו הוצאתי חוץ מגופו והנם שוכבים לארץ והטבעת בתוך הבני מעים ולך עמי ואוליכך שם ותפתח הבני מעים ותמצאנה בתוכם. הלך ר' אחריו ומצאו מת כאשר אמר ויפתח את בני מעיו וימצא את הטבעת בתוכם, נטל הטבעת והלך לדרכו ושמה שמחה גדולה, וגם הכלב הלך לדרכו, ובא ר' אל המלכה ונתן לה הטבעת, וכשראתה אותה לקחה אותה ונשקה אותה ועשתה ממנה שמחה גדולה. א"ל ר' הואיל והצליח ד' את דרכי שלחני ונלכה יחד אל מקומי ולארצי, כי עשיתי כל מה שבקשת ממני ולא כחדתי ממך, לכן עשי הישר והטוב ולא תאחר אותי. אמרה לו הואיל ומד' יצא הדבר לא אוכל לדבר אליך רע או טוב, אלא עמך אלך לאיזה מקום שתרצה להוליכני. ויקומו וילכו שניהם יחדו ויבואו עד מקום המלך אשר שלח אחריה. וישמע המלך כי הם באים, ויעל לקראתם הוא ופרשיו עמו ויביאו אותם אל בית מלכותו, וכשבאו אל בית המלך שמע ר' שאשתו מתה ובניו הלכו בשבי ואבדו כל מה שנסאר להם ולא נשאר להם מאומה, כי לקחו וגזלו אותם חכמים שהיו מתקנאים באביהם ובכל ממונם ושבו אותם, וכששמע ר' כך היה כעוס מאד מאשתו ומבניו וצעק ובכה עליהם. ויבואו כלם לנחמו, וגם המלכה דברה על לבו ותנחמו, וישלחו אחרי בניו אשר היו מחזורים על הפתחים, וכששמעו שבא אביהם שמחו שמחה גדולה ובאו אליו וראה

אותם וספרו לו את כל התלאה אשר מצאתם וילבישם ויאכילם ויהיו עמו, והיה ר' אהוב ונחמד בעיני המלך, כי הביא לו אשה יפה וטובת מראה שלא היתה כמותו בכל מלכותו, ורצה המלך לכונסה מיד ולהכניסה לו לחופה, וענתה ואמרה אותה צדקת, לא יעשה כן במקומנו לדבר אל אשה ולהכניסה מיד לחופה, אלא תן לי זמן שנים עשר חדש, כי כן ימלאו ימי מרוקי הבתולות להיות ששה חדשים בשמן המור וששה חדשים בכשמים ובתמרוקי הנשים ובוזה ראוויה הבתולה לבוא אל המלך. ויאמר לה המלך, כל שאלתך ובקשתך אמלא, עשי הטוב בעיניך, ותעש כן. והיה ר' אהוב ונחמד מאד בעיני המלך והמלכה, ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה לו ויצוהו לאדון לכל ביתו ומושל בכל אשר לו, ויקנאו בו החכמים ויאמרו איש אל אחיו, אם לא נשים עצה להרוג את ר' יוחנן עתה יגמול לנו את כל הרעה אשר גמלנו לו ולבניו, ויקומו ויארכו לו ויכוהו ויחתכו אותו אבר אבר. וישמע הדבר בבית המלך כי נהרג ר' וכי חתכו אותו אבר אבר, ויתעצבו מאד המלך והמלכה, ותאמר המלכה, הוליכוני אל מקום שהאיברים שם. הוליכו אותה ולקחה כל אבר ואבר וחיברה אותם יחד כאשר היו בתחלה ולקחה הטבעת שלה וננעה באבן את הפצעים ונתחברו העצמות והגידים בשביל כח הטבע שהיה בתוך האבן, וגם לקחה מן המים של גן עדן ורחצה כל בשרו ונתרפא וישב בשרו כבשר נער קטן ואז שכבה עליו ותשם פיה תוך פיו ונשקה אותו, והתפללה אל הקב"ה וישמע אליה אלקים והחזיר לו את נשמתו ויחי ויקם וילך על רגליו. וכשראו כך שהיא מחיה מתים, תמהו ופחדו ורהו ממנה. ויאמר המלך אם כן הוא נלך ונלחם על כל סביבותינו, אם אהרג במלחמה היא תחיה אותי. מה עשה המלך, הלך הוא וכל שריו ועבדיו וחכמיו לצור על מלך אחד, ויערכו אתו מלחמה גדולה, ונהרג המלך וכל שריו ועבדיו, כי הם נפלו בחרב. הלכה לשם עם ר' יוחנן ועשתה להם כאשר עשתה אל ר', ולקחה המים של ניהנם והשליכה עליהם ונשרפו כלם. אמרה להם, ראו את נפלאות אלקים כי לא ממני החכמה והרעה להמית ולהחיות, כי האלקים הוא ממית ומחיה ומוחי ומרפא ומשפיל ומרוםם ולא נאה לפני להחיות אלו הרשעים כשם שהחיה זה הצדיק, ולא ידעתי לעשות עוד מאומה. הלכו לביתם ונשאר המלכות בלא מלך, נתנו עיניהם על ר' והמליכו אותו עליהם, כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשו, ויתנו לו את הצדקת לאשה, והיו יחד ימים רבים בשלום ובהשקט ובהנחה והולידו בנים ובנות, ועז נאמר שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימים תמצאנו.

9) מעשה שהיה מעבדי דוד המלך שהיו יושבין בסעודה והיו אוכלין שם ביצים, והיה אחד רעב

אם בת אחת, והיה העשיר צר עין כנגד אחיו, ולא היה רוצה לעשות לו שום טובת הנאה שבכולם, והיה לעני בן אחד ששמו יצחק, והוא היה בחור וטוב יפה תאר מאד ולומד בטוב, והיה העשיר אוהבו מאד יותר מאחיו וכל בניו. והיה היום שהיה ערב פסח ולא היה לעני דבר ממה לקנות חטים לפסח לעשות לו מצות ולבניו. בא אל אחיו העשיר וא"ל, אדוני, בחסדך תנמול לי חסד גדול ועשה באהבת השם אלקינו והלוה לי כור של חטים לפרנס אותי וביתי בזה היום טוב. א"ל העשיר, אם תתן ערבון אלוה לך, א"ל מה הערבון אשר אתן לך, כי אין בידו כלום. א"ל הבא לי יצחק בנד, כי אתה אוהבו יותר מכל בניך ויהיה לי למשמרת עד שתפרע לי מה שאלוה לך. הלך העני והביא לו יצחק בנו ולוה לו עליו כור של חטים. ובכל יום ויום היה יצחק הולך לביהמ"ד ולומד בפני הרב יומם ולילה, ובכל לילה בתו של אותו עשיר דודו מתאחרת וממתנת אותו עד שבא, וכן היה מנהגה תמיד בכל הלילות. יום אחד קרא הרב לאותו יצחק וא"ל, לך בני שמע בקולי לאשר אני מצוה אותך ויהי אלקים עמך, בלילה הזה מיד כשתבא לבית דורך ותמצא שם קרובתך, קחנה ותחבקנה ותנשק אותה. א"ל רבי, איך אעשה הרעה הזאת להשיא יצה"ר עלי כל זמן שכולתי להמלט ממנו. א"ל, בשבעה לא אניחך עד שתשבע לי שתעשה זאת. עמד הבחור ונשבע לו. כשבא לביתו מצאה מוכנת כנגדו לפתוח לו הפתח, ופתחה לו והלכו וישבו סביב האש, והיא הכינה לו לאכול כמנהגה, והוא אמר לה לא אוכל ולא אשתה, וישב ובכה. אמרה לו, אהובי קרובי הגד' לי מה יש לך, ואם תצטרך לשום דבר, ומה שאלתך ובקשתך ועל מה אתה בוכה, והוא לא רצה לומר כי נתבייש ממנה לומר לה. והיא מתאמצת לדעת מה זה ועל מה זה, ויגד לה הכל כאשר נשבע בפני רבו וכאשר צוהו. אמרה לו, אהובי איש כלבבי אל תבכה בשביל זה, והלכה וחבקה אותו ונשקה לו בפיו כמה פעמים ואמרה לו, אל תתבייש קרובי ממני, כי אני אוהבת אותך מאד אהבה עזה, כי אחי ובשרי אתה ואבי אוהב אותך כבבת עיני, והדבר על לבו ופייסה אותו בדבריה, והאכילתו והשקתו והלך ושכב במטתו עד למחר. למחר בא לפני רבו, א"ל רבו, עשית ככל אשר צויתך? א"ל כן, וספר לו כל הענין. א"ל הזהר שתעשה כן עד תשעה לילות, וכן עשה. לאחר תשעה לילות, א"ל רבו לך שכב הלילה במטתה. א"ל איך אעשה זאת, ושמע דרוי והרגני. א"ל רבו, עשה כאשר אני מצוה אותך ואל תניח. הלך הבחור ושכב עמה במטתה ונטל חרב ושם ביניהם וישכבו יחד וישנו עד הבקר. ויקם דודו וילך דרך החצר לעשות צרכיו, וימצאם שוכבים יחד והחרב ביניהם והם ישנים, ונטל טליתו ופירס עליהם ואמר, יהי רצון מלפני אלקי ישראל שתהא מטתכם שלמה, שלא יצא מכם פסול, הלך לחצר ושב להדרו וספר לאשתו, והיא היתה צרת

ביותר ואכל חלקו הניתן לו קודם חבירו, והיה מתבייש מפני שאין לפניו כלום. אמר לחברו היושב אצלו הלויני ביצה אחת, א"ל לא אלוה לך עד שתדור לי בפני עדים שתתן לי אותה וכל הריוח שיכול אדם להרויח מביצה אחת עד אותו זמן שאשאלהו לך. א"ל הן, ונתנה לו בפני עדים. לאחר זמן מרובה בא ושאלה ממנו. א"ל אין לך עלי אלא ביצה אחת. הלכו לפני דוד המלך ומצאו שלמה יושב פתח השער, שכך היה מנהגו של שלמה שהיה יושב פתח שער המלך וכל מי שבא לידון לפני המלך היה שואלו מה טיבך אצל המלך, א"ל כך וכך היה מעשה ביני ובין פלוני, וכשבא זה שלוח הביצה מחברו א"ל שלמה מה טיבך אצל המלך, א"ל כך וכך היה מעשה. א"ל לך לפני המלך ובשתחזור ספר לי מה שיאמר לך המלך. נכנסו לפני המלך דוד, הביא התובע עדים שכך היה התנאי ביניהם לשלם לו הריוח שיכול אדם לעשות מביצה אחת מאותו זמן עד עכשיו. א"ל המלך דוד לך ושלם לו, א"ל איני יודע כמה, נתן החשבון לפני המלך בשנה אחת אפרוח אחד, בשנה שניה אותו אפרוח יכול להוליד עד שמונה עשרה אפרוחים, בשנה שלישית אלו י"ח אפרוחים מביא כל אחד ואחד י"ח אפרוחים, וכן בשנה רביעית עד שעלה החשבון לממון גדול, מיד יצא זה בפחי נפש, פגע בו שלמה ואמר לו, מה אמר לך המלך? א"ל כך חייבני המלך ועולה לחשבון גדול, א"ל שמע בקולי ואני איעצך עצה טובה, א"ל לחיים, א"ל לך וקנה לך פולין ותבשלם, וביום פלוני רוצה המלך לילך במקום פלוני, ותעמוד לו על הדרך ובכל שעה שגדודי המלך עוברים לפניך תזרע הפולין על שדה חרושה שעל הדרך, וכל מי שישאל אותך מה אתה זורע, אמור לו פולין מבושלין אני זורע, ואם יאמרו לך מי ראה מעולם פולים מבושלים נזרעים, אמור לו, ומי ראה מעולם ביצה מבושלת שיצא ממנה אפרוח, מיד הלך ועשה כן והיה עומד על הדרך וזורע, וכשבאו גדודי המלך אמרו לו מה אתה זורע, אמר להם פולין מבושלים אני זורע, אמרו לו ומי ראה מעולם [פולין מבושלין נזרעים, אמר להם ומי ראה מעולם] ביצה מבושלת שיצא ממנה אפרוח, וכן היה אומר לכל גדוד וגדוד עד שבא הדבר לפני המלך. כיון ששמע המלך כן א"ל ומי לימדך דבר זה, א"ל אני בעצמי. א"ל דוד, יד שלמה היתה עמך בדבר זה, א"ל בחיך אדוני המלך הוא צוני לעשות כדבר הזה מראש ועד סוף. שלח המלך אחרי שלמה, א"ל המלך, מה תאמר בדבר זה? א"ל שלמה, היאך הוא חייב בדבר שלא בא לעולם, אותה ביצה מבושלת היתה, ולא היתה ראויה לאפרוח, א"ל ילך ויפרע לו ביצה אחת, ועל זאת נאמר, לשלמה אלקים משפטין למלך תן וצדקתך לבן מלך.

(10) מעשה היה בשני אחים אחד עשיר ואחד עני והיה לעני בנים ובנות הרבה, ולעשיר לא היה לו כי

הוא על אותו יצחק כי לא אהבה אותו ותאמר, הכוונה יעשה את בתנו? אמר לה, אם היה בדעתו לפגום אותה לא היה שם הרב ביניהם, אלא לא עשו כי אם באהבתם זה את זה. והיה בדעת אשתו ליתן בתה לאחיה, והוא עם הארץ ואינו יודע ללמוד. כשנערו משנתם וראה יצחק טלית דודו פרוסה עליהם בכה ואמר, אני אנה אני בא כי דודי היה כאן וראה אותנו. ואמר אוי לי אוי לי, אנה מפניו אברה כי הוא יהרוג אותי. מוטב לי לילך לטבוע עצמי בנהר ולא יודע לשום אדם מלהמתין ביאת דודי, כי לא הלך כי אם להביא עמו שום חרב להרנני, וזאת החרב לא ראה אותה. מה עשה, לבש את עצמו וקם ממטתו וכשהיה לבוש רצה לטבוע עצמו בנהר, וכשהיה רץ אל הנהר פנעה בו אמו ואמרה לו, בני, לאיזה מקום אתה הולך כ"כ במהירות, א"ל, אמי, בבקשה ממך הניחני. א"ל לא אניחך עד שתאמר לי להיכן תלך. עמד וספר לה כל המעשה. אמרה לו בני, אל תתעצב בלבבך ואל תתן דאגה לנפשך כי בעזרת הצור אצילך, ולך עמי ואטמין אותך עד שאדע דעת דודך מה חשב לעשות, ועד שוב חמתו ושכח את אשר עשית לו. הלך עם אמו ועשה ככל אשר צוהה עליו, והטמינה אותו. ואח"כ הלכה אמו אל בית דודו ומצאה שם דודו יושב. אמרה לו, אדוני, היכן יצחק בני, אמר לה, יהי מכירו ברוך וישמרהו מכל רע, לא ידעתי היכן הוא. אמר לה מה היום מיומים שבאת אלי לשאול לו, הידעת ממנו שום דבר? הנדי לי. אמרה לו לאו. מיד הבינה האשה שאין בדעתו עליו וכי הוא אוהב אותו כלבבו, הוציאה אותו והלך לבית דודו, ולא שמע קול נוגש ומדבר אליו כ"א טוב. מה עשתה אמו, הלכה לבית הרב וספרה לו כל המאורע. אמר לה, בתי, הוי יודעת כי ממני היה הדבר ולכבוד שמים נכתובתי, המתני ואדבר אל דודו ואלי יתן לו בתו. חזרה לביתה, והוא שלח אחרי דודו ובא אליו, ואמר לו מפני מה אין אתה משיא את בתך והיא גדולה מאד ועומדת על פרקה? א"ל ידעתי כי היא ראויה לינשא אבל לא ידעתי למי אתן אותה. א"ל הרב, למי אתה רוצה ליתן אותה כי אם ליצחק בן אחיך, כי הוא טוב תאר ויפה מראה ות"ח ועניו ושפל רוח וביישן והכם ונבון אין כמוהו, וטוב תתן אותה לו מתתך אותה לאיש אחר. א"ל, ידעתי כי כל אלה הדברים אמתים ונכוחים וכל המעלות האלו נתקיימו בו, כי הוא נחמד ונעים ואהוב מאד בעיני, אבל אשתי אינה רוצה ליתנה כי אם לאחיה. א"ל הרב, אחיה עם הארץ ואינו יודע כלום ללמוד וזה ת"ח אין בכל הישיבה סברן כמוהו, א"ל אם רצונך תשגר אחר אשתי ונדעה מה יש בלבה לעשות מזה הענין. שיגר אחריה ובאה לפני הרב ושאלה לו לשלום, ואמר לה הרב, ברוכה את בתי לך, ויאמר לה הדברים האלה, ואמרה כי אין בדעתה ליתן לבתה כי אם אחיה. א"ל הרב, אחיך עם הארץ

הוא והוא אינו יודע כלום ללמוד וזה חכם מחכם בתורה, וטוב תתן אותה אל יצחק מתתך אותה לאיש אחר. אמרה לו אם כן הוא, ילך יצחק ואחי לסתורה, ואתן לכל אחד מהם מאה דינרים ואיזה מהם שיריח יותר בזו השנה, לסוף שנה זו, אתן לו בתי. וענה הרב ובעלה טוב הדבר אשר דברת. ויפרדו מאת פני הרב וילכו לביתם ויתנו לכל אחד ואחד מאה דינרים והלך כל אחד לדרכו. יצחק הלך למדינת הים, ונכנס בספינה אחת לעבור הימה, וכשהיתה בתוך הים באה רוח סערה גדולה בים מפרק הרים ומשבר סלעים, ותשבר האניה ויטבעו כל האנשים אשר בתוך הספינה, ונעשה לו נס ומצא קרש אחד מן הספינה ורכב עליו עד שבא לאי אחד מאיי הים וישב שם, וירעב מאד לאכול כי כבר עברו שלשה ימים שלא אכל ולא שתה ולא היה שום דבר לאכול. מה עשה ה' ולקט עשבים ואכלם, כיון שאכל אותם צבתה בטנו ונפחו זרועיו ויריכיו וראשו וכל גופו היה נפוח מאד, ונפלו צפרני ידיו ורגליו ושערות ראשו, ויבכה בכיה גדולה ומרה. וישא עיניו וירא עשב אחד גדל בצדו, שם הקב"ה בלבו לאכול ממנו, והושיט ידו ולקח מאותו עשב ואכל ומיד שבה בשרו כבשר נער קטן ונתרפא, ומאותו עשב היה ניזון כל זמן [שהיה] שם. לאחר שני שבועות ראה ספינה אחת באה, וקרא אל רב החובל וא"ל, הניחני ואכנס בתוך ספינתך ואלך עמך לאיזה מקום שתלכו, ואני אתן שכרך, כי אני רופא טוב ומומחה לרפא כל נגע ומחלה. א"ל בוא ברוך ד', מה טיבך בכאן והיאך באת הנה? סיפר לו כל המעשה, ולקח מן השני מיני עשבים הרבה מאד משאוי לשני חמורים, ונכנס בספינה והלכו יחד, והוליכם הרוח אל עיר אחת שהיו רוב אנשי העיר מצורעים ונגם המלך היה מצורע. בא אל המלך וישתחו לאפיו ארצה, ויאמר לו המלך מי אתה, א"ל אדוני, רופא אני ויודע אני לרפא אותך מצרעתך. א"ל המלך אם תוכל לרפא אותי אתן לך חצי מלכותי, נתן לו לאכול מן אותו עשב לצבות בטנו ואכל ממנו וצבתה בטנו ונפח כל גופו, ואח"כ נתן לו מן העשב האחר ונתרפא כל בשרו ולא היה בו בכל גופו לא פצע וחבורה ולא כל מום רע, ושב בשרו כבשר נער קטן והיה בריא וקל וגבור מאד. עמד המלך ונפל לפני רגליו וא"ל אתה החייתיני, הנה מלכותי לפניך קח החצי ממנה ויהיה לך במתנה ובכל אוצרותי תלך ותקח כל מה שתרצה, כי הכל שלך ואתה תהיה על ביתי ועל פיך ישק כל עמי רק הכסא אנדל ממך. ויען יצחק ויאמר, איני רוצה מכל מלכותך מאומה כי אם עיר אחת שיש באותה מדינה פלוגית של אחיך, ותתן לו בחילוף אותה עיר, עיר אחרת במלכותך, ואני אהיה שליט ומושל באותה עיר והאנשים אשר בתוכה יהיו לי למס ועבדוני. א"ל המלך כן יעשה כאשר דברת. ויעז המלך ויכתב ספרים אל אחיו לעשות כל רצון זה האיש אשר יבקש ממנו, ויבחר במלכותו איזו

מה שכתובו, ובעלה ממאן ושומר אותה תמיד, לפי שידע שדעתה לשם. פעם אחת היה צריך המלך לאותו איש וישלח אחריו. ויצו האיש לאשר על ביתו להיות תמיד עמה ולילך אחריה בכל מקום שתלך. הלך האיש אל המלך כאשר שלח אחריו ושהה שם. בין כך באה האשה ואמרה לאשר על ביתה, שמעני ועשה רצוני והניחני לילך בפני הפתח, ואני אתן לך כל מה שתצוה, כי ידעת, שאם תעשה לי מה שאני מבקשת ממך, כי היטב אטיב עמך. אמר לה, אל נא תעשי זאת ואל תפסדי ותאבדי עצמך בחנם, ואדוני צוה אותי לאמר, לשמך כבבת עיני, כי נפלאה אהבתך אליו ומאד נעמת לו ואל תעשי הרעה הגדולה הזאת ולא תורידו שיבתו ברעה שאולה. אמרה לו, חייך שלא אלך אלא כנגד הפתח מרחוק כמטחוי קשת, והוא לא רצה לתת לה רשות. אך היא מתאמצת ללכת מאד, עד שהלכה לחצר בעל כרחו ולא בטובו, ואין איש אתם בבית. צעק האיש בקול גדול ויספוק כפיו ויצטער האיש מאד וירץ אחריה, והיא הלכה עד לפני הפתח, וכיון שבאה שמה, הושיט אחד מבפנים את ידו ומשכה אליו לפניו והדלת סגרה אחריה. אמר האיש, ואני אנה אני בא מן הצרה אשר ימצא את אדוני, הלך האיש והטמין את עצמו בחדר, והיה שם עד בוא אדונו אל ביתו, וכיון שבא ולא ראה את אשתו ואת עברו, נפל לאפיו ארצה ותתפעם רוחו ויתעלף, ובאו כל שכניו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל אשתי אבל שאולה, ויבך אותה בכי גדול. הלך ופשפש בכל ביתו ולא מצא, עד שבא לחדר משכבו ישמע שם גונח ומתאנה, ויאמר מי אתה, האתה זה פלוני עברי אשר שמעתי גונח, א"ל אני עבדך המהויב לך, ויבא אליו ויפול לפניו ויבך ויתחנן לו. א"ל היכן אשתי, עמד וספר לו כל המעשה. א"ל בשבועה, לא אשב ולא אשקוט ולא אנוח עד שאדע היכן היא, ובאיזה מקום היא, ומה היא עושה שם, ואם אוכל להיות עמה. מה עשה, נתן כל אשר לו לקרוביו והלך לו בשבי, עד שנכנס בתוך יער גדול והלך בתוכו מהלך ששה ימים ופגע באיש אחד גדול מאד בקומה ושחור ומכוער ביותר. נתן לו שלום והחזיר לו שלום. ויחדר האיש ויפחד מאד ממנו, כי לא ראה מעולם כמוהו. א"ל האיש הגדול, ידעת מה אתה מבקש, את אשתך אתה מבקש לראות, אם תרצה לבוא עמי אראך את מקומה ואתה תדבר אליה. א"ל בשביל כל אוצרות המלך אם הוא היה רוצה ליתנם לי לא הייתי רוצה לילך עמך. א"ל האיש הגדול, יש בביתך שום אדם שאתה בוטח בו? א"ל הן, א"ל הולכיכו אלי היום שמונה ימים ותמצא אותי הנה. נפטר ממנו והלך לו ובא לביתו, ונתקבצו כל אוהביו אליו ושאלו לו אם מצא או שמע דבר מאשתו, אמר להם הן, הכי יש בכך שום אדם שרוצה לעשות מה שאצוננו, אם עשיתי שום טובה שבעולם לשום אדם מכם, עתה באה העת והגיע

עיר שירצה בחילוף אותה עיר. ויכתוב ויחוסם בטבעת המלך. וירפא כל החולים וכל המצורעים אשר היו באותה עיר ויתן לו המלך כסף וזהב לרוב ואבנים טובות ומרגליות ועבדים ושפחות, ואתונות וגמלים טעונים ממון כבד, וישלח אותה אל אחיו לעשות חפצו. ויבא אליו ויאמר לו, אדוני, כדברים האלה שלח אליך המלך לאמר והנה הספרים החתומים בטבעתו, כיון ששמע שנתרפא המלך אחיו שמח שמחה גדולה ועשה לו משתה גדול ונתן לו כסף וזהב לרוב והשליטו באותה עיר שהיו אביו ואמו ודודו בה ונעשה שר ושליט של אותה עיר, ויבא בתוך העיר ברכב גדול במקנה בכסף ובזהב והלך ופנה בתוך המנדל הוא וכל אוצרותיו ועבדיו ופרשיו וכל חילו, ואותו היום נשלמה השנה והכינו כל צרכי החופה ליתן הנערה אל אחי אמה, כי מכיון שראו שלא בא יצחק וזה בא, רצו ליתן לו הנערה, והכינו הכל לבוא ולקדש אותה, וכיון שראו היהודים שהיה להם שלטון חדש עליהם פחדו ורעדו ממנו מאד ולא רצו להכניסה לחופה בלא רשות השלטון. עמדה אמה והלכה אל השלטון, ויכירה יצחק והיא לא הכירה אותו, ותדבר לפניו ותשתחו לאפיה ארצה ותאמר לפניו, אדוני, ברוך בואך ויגדל המקום שלוחך ויארץ ימך במלכותך, הנה יש לי בת אחת גדולה והגיע זמנה ליכנס לחופה, וכל זה עשתה כדי למהר הקידושין, כי היה לה פחד שמא יבא יצחק, ענה לה השלטון ואמר, אני רוצה להיות שם כשיקדש האיש בתך ואראה היאך אתם מקדשין נשותיכם. אמרה לו, לחייך ולשלוחך, הלכה לביתה וקשטה ופרכסה בתה והכניסה לבית הנשואין ובאו כל היהודים שם לנהוג כבוד לחתן ולכלה ושלחו אחר השלטון ובא שם, וכשרצה האיש לקדש הנערה נער בו השלטון ואמר, אין לך דין לקדש אותה כי לי משפט הקידושין, כי אני יצחק וזה אבי וזאת אמי וזה דודי וכן היה התנאי בינינו, וספר להם ובפניהם כל התנאים שהיו ביניהם, ואמרו כלם אמת ונכון הדבר כי לך המשפט לקדש, וכך וקדש אותה וזכה במקחך, הלך וקדש אותה והכניסה לחופה, וישמחו כלם אביו ואמו וכל הקהל שמחה גדולה, ויספר לאביו ולאמו ולדודו כל הקורות אותה, והוא היה עשיר גדול ושר ושליט בכל הארץ, ויהי האיש ימים רבים וצדיק וחסיד היה כל ימיו ויולד בנים ובנות, וכאשר היה לו בן יהיה לנו אמן.

11 מעשה באדם אחד שהיה עשיר גדול והיתה לו אשה יפה מאד והיה אוהב אותה ביותר, והיו בחצרו ארבע חומות נבוהות ובצורות מאד והיה פתח פתוח לחצרו מתוך אותן החומות, והיה ידוע כי כל הנכנס דרך שם לא יחזור לביתו לשלום כי שעירים ירקדו שם, וי"א ששם פתחו של ניהנם. והיה האיש רע ובלעיל מאד ואשתו רשעה ובנים לא היו להם, והיא היתה מתאוה תמיד לבוא עד אותו פתח ולראות

הזמן שיכול לגמול לי כל מה שעשיתי לו כל ימי. בא אחד מנעריו ואמר, אדוני, אתה גדלתני ורוממתני מנעירי ועד עתה, תנזור עלי כל רצונך ואקיים כל מצותך, ואהיה זהיר ונזהר לכל אשר תצוני. א"ל בד חפצתי, כי מצאתיך נאמן ונעים מאד ובך אני בוטח. בא עמי ועשה כל אשר אצוך. וילכו שניהם יחדו ויבאו ביער עד המקום אשר היה שם בתחלה, וימצא שם את האישה הגדול, וירא הנער אותו ויפחד ממנו מאד. א"ל רבו, בני, צריך אתה לילך עם זה האישה והוא יוליכך למקום אשתי ואתה תדבר אליה, ואם תוכל להביאה עמך, אתן לך ממון כבוד ותהיה יורש כל אשר לי, א"ל כן אעשה כאשר דברת. הלך עמו והוליכו לתוך גיהנם, וראה שם הרבה בני אדם שהיה מכיר סובלים דינם בגיהנם, ואדונו חזר לביתו. א"ל הנער, הראני את אשת אדוני, הוליכו לחדר אחד, וכמדומה לו שהיה כל החדר, הקירות והגג, מצופה זהב מופז, והרצפה מאבנים טובות אדומות ומתלהבות, וראה אשת אדוני יושבת בתדרא של זהב ומלובשת בגדי זהב וכל סביבותיה זהב. כמדומה לו שהיה בפניה שלחן של זהב ערוך, וכל מיני מאכל אדומים, ויש לה שמיים הרבה, יש מהם חותכים לפניה מאכלה, ויש מהם מוזנין לה מיין לבן בתוך כוס של זהב. כיון שראה אותה נפל לאפיו ארצה, ואמר לה ברוך שחלק מכבודו לבריות בשר ודם, שלא ראיתי מעולם שום מלכה מכובדת כל כך כאשר אני רואה שמכבדין אותך, ואדוני מצטער עבורך ואינו אוכל כל הימים הוא מתענה, והוא שלחני אחרך שתבואי אליו אם תוכלי. אמרה לו, אדוני שמעני, כל מה שאתה רואה סביבותי אש בוערה, החדר הזה והשלחן וכל מה שאני מלובשת וקתדרא שאני יושבת בה וכל מה שאני אוכלת אש הוא, עד אבדון תאכל גופי ובשרי, והיין הוא אבר מהותך שאני שותה כל שעה ושעה, ואילו היה כל העולם כלו שלי, הייתי נותן אותו ברצון לצאת שעה אחת לחוץ לקרר עצמי שאני שורפת נשמתו ונופי, וכך תאמר אל אדוני, שכל פושעי ישראל בנופן כן הם בגיהנם, ותאמר לו שיעשה תשובה מן המעשים הרעים, כי גדול כח התשובה. אמר לה, ובאיזה עון יש לך כל הדין הקשה הזה? אמרה לו, מפני הרבה רעות ועוונות שעשיתי, כי נאפתי לאיש אחר, וחללתי שבת, ונדה הייתי שוכבת עם בעלי, ועל עניים ויתומים לא רחמתי, וכזאת וכזאת עשיתי. אמר לה, היש יכולת לשום אדם לפדותך מן הדין הזה? אמרה לו, לא, הואיל שלא היו לי בנים מעולם, ואם היה לי בן אחד מבעלי שיכול לומר ברכים: ברכו את ה' המבורך, והצבור עונין: ברוך ה' המבורך לעולם ועד, וקדיש כולו, הייתי נפדת בסוף שנתו. אמר לה, אלך ואספר כל זאת, ונתנה לו טבעת אחת שעדיין היתה באצבעה שבעלה נתן לה, ואמרה לו אמור שיהא זה לאות שאתה אומר אמת מכל אשר תאמר אליו. ונפטר

(12) מעשה בחסיד אחד שהיה עשיר וקרוב למלכות והיה לו בן אחד יפה תואר ויפה מראה וחכם, ובעת פטירתו של אותו חסיד, צוה לבנו שלא תצא מבית הכנסת משעה שיקום החזן להתפלל ויתחיל קדיש עד שיגמור כל תפלתו, וגם אם יקום אחד לומר ברכו, שלא שמע תפלה, המתן אותו עד שיגמור תפלתו, וכן עשיתי כל ימי והצלחתי במעשי, וגם אם תעבור בעיר שיש בה בית הכנסת ותשמע את החזן, תכנס ואל תצא עד שיגמור החזן תפלתו. והלך אותו חסיד לבית עולמו, והבן היה נחמד לכל רואיו והיה משרת לפני המלך ומוזן יין בכוס המלך והמלכה, וחותר לחם ובשר לפניהם, והיו אוהבים אותו ביותר ולבו לשמים. וירא אותו משנה המלך ויקנא בו ויבא אל המלך ויאמר לו, אדוני המלך, עינים לך ואין אתה רואה, כי זה הבחור אוהב את המלכה ומנאפים יחד. וינער בו המלך ולא האמין לו עד שאמר לו היום ומחר והכנים קנאה בלבו, ויהי היום וילך המלך לראות פועלים שהיו עושים לו מדרת עצים ואבנים לעשות סיד. ויאמר לרב הפועלים, אותו האישה אשר יבא הנה למחר ראשון קח אותו והשליכו לתוך כבשן האש בלא איחור, ואם לא תעשה זאת נפשך תחת נפשו, ויען לו, אדוני המלך, אעשה כמצותך, וישב המלך לביתו. ויהי הלילה וישרת הבחור לפני המלך. ויקרא את הבחור ויצו לו: השכם בבקר למחר ולך למקום שעושין הסיד, ואמור לרב הפועלים שירליק האש היטב. ויען הבחור, אני אעשה כמצותך. ויהי בבקר ויקם הבחור וירכב על הסוס ויעבור לפני בית הכנסת ושמע את החזן, וירד מעל הסוס ונכנס לבית שמע התפלה ואמר ברכו, והמתין עד שגמר ואיחר עד שהיה היום גדול. ויקרא המלך אל המשנה ויצו לו, לך למקום שעושין הסיד ושאל לרב הפועלים: עשית מצות המלך? ויקחו את המשנה ויאסרו אותו וישליכו אותו בכבשן, ויבא הבחור לשם וירא כי השליכו את המשנה בכבשן, ויאמר לרב הפועלים, המלך יהרוג אתכם אם ידע זה, ויען רב הפועלים ויאמר לו, המלך צוני אתמול לאמר, האישה אשר אשלה לך למחר בבקר ראשון השליכהו בכבשן האש, והנה הוא בא ראשון, וישב הבחור אל

שנאמר לָב שִׁמְח יִיטֵב פְּנִים, מה אדם טוב אף הלב טוב שנאמר וטוב לב משתה תמיד. אין אהבה אלא בלב שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך, ואין שנאה אלא בלב שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך. וכל דבר שבעולם הוא תלוי בלב, לכך כתב גם את כל העולם נתן בלבם.

אמר רב רמ"ח איברים קבועים בו באדם ומכולם הלשון נותנת השבחה למו שאמר והיה העולם, ואע"פ שכתוב כל עצמותי תאמרנה ללמדך שכולם משבחין לשמו, אעפ"כ הלשון גורמת ומפרשת שנאמר ולשוני תהנה צדקך. ואמר רב לשונו של אדם דומה לים, מה הים עולה ומתגבר אף הלשון עולה ומתגבר, מה הים יחרץ אף הלשון יחרץ, מה הים מסעיר אף הלשון מסעיר, מה הים מסריח אף הלשון מסריח, מה הים פולט אף הלשון פולט, מה הים מצפצף אף הלשון מצפצף, מה הים הכל מתיראין ממנו אף הלשון הכל מתיראין ממנו, מה הים ממיית אף הלשון ממיית, מה הים מגרש רפש וטיט אף הלשון מגרש רפש וטיט, ויגרשו לגיהנם (1). אם אדם עוסק בלשונו במלשונות נטרד מן העולם שנאמר יכירת ה' כל שפתי חלקות, ואם עוסק בלשונו בדברי תורה זוכה לחיים שנאמר כי היא חיידך ואורך ימיך, ללמדך שבחר הקב"ה בישראל מכל האומות ונתן להם התורה לעסוק בה כדי שיוכו לחיים שנאמר כי הוא חיידך ואורך ימיך וכתוב כי חיים הם למצואיהם ולכל בשרו מרפא.

הלוחות והבמות אין בהם משום קדושה, הכי קרינן, פירוש הלוחות ריוח שבין עמוד לעמוד של ספר תורה, והבמות שיור מעלה ומטה פנים ואחור. מלה בסלע משתוקא בשתים, פירוש נודע חטאתו מביא כשבה בת דנקא סלע זהו מלה בסלע, ואם חטאתו ספק ולא נודע מביא איל אשם בשני סלעים זהו משתוקא בשתים. — אונס רחמנא פטריה, הא לא אנוס ולא מוטעה ולא שונג ולא שבור כשכרתו של לוט, וקשיא אמאי לא מייתי ראייה מן ולנערה לא תעשה דבר, התורה אמרה הבא להרנג השכם להורגו שנאמר צרור את המדינים. — למה כתבים בנט [דתיצביין דיתהוין] בנ' יודי' כנגד ויסע מלאך האלקים, ויט משה, ויבא בין מחנה מצרים. למה נקרא הגט ספר כריתות כי מצינו ג' יודי' יתירות דתיצביין דיתהוין, הרי ל' וב' עדים הרי ל"ב וכן החומש ב' דבראשית ול' של ישראל (בסוף דברים) הרי ל"ב, וסימן כל ידעום, ארבע ציצית, בכל ציצית ח' חוטין הרי ל"ב ונ' קשרים מכפנים כנגד ג' אבות וב' מבחין כנגד משה ואהרן והתורה תחלתה ב' וסופה ל' הרי ל"ב נמצא המקיים מצות ציצית כאלו קיים את כל התורה כולה. — שאלו תלמידיו את ר' אליעזר פלוני

המלך ויאמר לו, אדוני המלך, מדוע צוית לשרוף את המשנה, ויחרד המלך חרדה גדולה ויחמה מאד, ויאמר אל הבחור עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה ובוראך אוהב אותך, כי כך וכך הלשון המשנה אותך מן המלכה, וצויתי להשליך באש האישי אשר אשלח ראשון אל רב הפועלים אשר עושה הסיד, ואותך צויתי לילך ראשון, ואח"כ אמרתי למשנה, לך וראה אם עשו מצותי, ואתה אחרת והשליכו אותו במקומך, עתה ידעתי שאתה נקי, היינו דכתיב צדיק מצרה נחליץ ויבא רשע תחתיו, ולכך יש להמתין בביהכ"נ עד שיגמור החון להתפלל ואפילו קם אחד לומר ברכו שלא שמע מהחון ימתין עליו.

מעשים: ספר המעשים, קובץ י"ז פסרים קטנים ומאמרים

ונמצא בכ"י באוצר הספרים במינכען סי' 222 משנת ד"א תתקנ"א (ע"י אוצר הספרים לכן יעקב 359), ובהם אגדה או מדרש קטן אשר הרפ"ט ר"ז טויסיק בספרו נוה שלום, מינכען תרל"ב. גם רח"ם הלוי הורוויץ בקובץ מדרשים קטנים (צד 77) הוסיף עוד אגדה מספר המעשים המתחלת „כשרא הקב"ה עולמו" וכו' ואומר כי בעל „נוה שלום" טעה לחשוב זאת לחלק השייך ל„אבות דר"ג שהובא מארץ ישראל" שהרפ"ט שם ג"כ (צד 47) ובאמת היא אגדה מיוחדת ומאוחרת בזמן. ההוספה הזאת מדברת אדות סיסרא ויסודה במדרש אבא גוריון, והובאה בשמו בילקוט שמעוני שופטים רמז מ"ג, ואין מן הצורך להעתיקה פה. האגדה מספר המעשים שהרפ"ט בעל נוה שלום כוללת ענינים שונים, כעין קובץ קטן ממאמרים שנמצאים במדרשים אחרים, ואין להם שום המשך זה לזה. גם פירושים על מאמרי חו"ל.

מספר המעשים

[נוה שלום צד 71]

בשם האל עושה נסים אתחיל ספר המעשים: אמר רב רמ"ח איברים יש באדם, לבו שקול כנגד כולם שנאמר וה' יראה ללבב, מה אדם רואה אף הלב רואה שנאמר ולבי ראה הרבה חכמה ודעת, מה אדם שומע אף הלב שומע שנאמר ונתת לעבדך לב שומע, מה אדם מדבר אף הלב מדבר שנאמר ודברתי אני עם לבי, מה אדם מהלך אף הלב מהלך שנאמר לא הלך לבי, מה אדם חושב אף הלב חושב שנאמר רבות מחשבות בלב איש, מה אדם יודע אף הלב יודע שנאמר לב יודע מרת נפשו, מה אדם עוסק אף הלב עוסק שנאמר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך, מה אדם כותב אף הלב כותב שנאמר כתבם על לוח לבך, מה אדם מרפא אף הלב מרפא שנאמר חיי בשרים לב מרפא, מה אדם מטפש אף הלב מטפש שנאמר וילכו בשרירות לבם הרע, ואין שרירות אלא טפשות, מה אדם שש אף הלב שש שנאמר וראיתם ושש לבכם, מה אדם שמח אף הלב שמח

(1) פסרים פה הפסוקים המורים על כל אלה, ובמקום אחר נפרישו כלם.

עמוס צפניה חזקיה אליהו ומשיח. — טעם טוב: שאלו תלמידיו את רבינו הקדוש, כתיב לא יומתו אבות על בנים וכתיב ויקח יהושע את עכן בן זרה וגו' ואת בניו ואת בנותיו וגו' ויעלו אותם עמק עכור. וכי מה חטאו בניו ובנותיו? אמר להם כשהוציאוהו לסוקלו הוציאוהו עם כל בני ביתו וישורו וחמורו כדי שלא יהיו עושיין כן, ולא סקלו אלא אותו, שנאמר וירגמו אותו ויקימו עליו גל אבנים. אמרו לו והא כי כתיב וישרפו אותם באש, אמר להם בממונו הכתוב מדבר את האדרת ולשון הזהב, אבל למיתה הוא לבדו, כתורת משה לא יומתו אבות על בנים. טעם אחר, כתיב כי עמך הסליחה למען תורא, וכתיב כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, כי עמך הסליחה בעושי תשובה, אבל אם עומד בזדונו אתה תשלם לאיש כמעשהו. ר' יהודה אומר מפני שהצדקה עושה פירות, שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו, וכתיב אוי לרשע רע כי נמול ידיו ועושה לו, לפיכך ולך ה' החסד. ר' נחמיה אומר אדם עובר עבירה הוא ראוי שתנטל נפשו עליה, והקב"ה עושה לו חסד ונוטל נפש בהמתו או יאבד מנכסיו, זהו חסד גדול. ר' אלעזר אומר משל לאחד שהיה חייב לטמיון של מלך ולא היה לו לפרוע, והגבאים היו מוציאין אותו בכל יום ומכין אותו, המלך שהיה חכם ורחמן צוה לעבדיו להשליך לו כיס אחד בעד החלון בבית שהיה אסור בו, ומצאו העני ופרע חובו, נמצא המלך נפרע משלו, כך אדם עובר עבירה והיה ראוי שתלקח נפשו, והקב"ה עושה לו חסד ונוטל נפש בהמתו, נמצא נוטל משלו, ויש חסד גדול מזה? לכך נאמר ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו.

מנצפך צופים אמרום, והם חמש אותיות כפולות. כ"ך לאברהם אבינו נרמו ברמו לך לך למאה שנה יותן לך בן. מ"ם ליצחק נרמו ברמו כי עצמת ממנו מאד בעולם הזה ובעולם הבא. פ"ף למשה נרמו ברמו פקוד פקדתי אתכם בעוה"ז ובעוה"ב. צ"ץ למשיח נרמו ברמו והקימותי לדוד צמח צדיק. נ"ן ליעקב נרמו ברמו הצילני נא בעוה"ז ובעוה"ב. — כל היכא דאיתמר ר' יהודה הנשיא הוא רבינו הקדוש תנא, אבל היכא דאיתמר ר' יהודה נשיאה אמורא ניהו. כל בן עזאי בן זומא — שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא, ור' סימון הלכה למשה מסיני. אין מתחילין בשני ואין מסיימין ברביעי, אבל מתחילין מרביעי ומשלימין בשלישי. סתם מתניתין ר' מאיר, סתם תוספתא ר' נחמיה, סתם ספרא ר' יהודה, סתם ספרי ר' שמעון. כל מקום ששנינו באמת אמרו, ובמה דברים אמורים ואימתי הלכה למשה מסיני, מיתבי הלכה היא. — ששים המה מלכות אלו ששים מסכתות, ושמונים פילגשים אלו שמונים בתי מדרשות שהיו בירושלם כנגד פתחיה, ועלמות זו משנה החיצונה. — הנה מטתו של שלמה ששים גבורים, כנגד מנין אותיות יברכך

מה לעולם הבא, פי' על אבשלום שאלוהו שבא על פילגשי אביו שחשובות באשת איש ואין לו חלק לעוה"ב, או דילמא סבירא לן כר' יהודה דאמר נשים בכתובה וקדושין, פילגשים בלא כתובה ובלא קדושין, ואישתיק. ועוד שאלוהו פלוני מהו לעוה"ב פי' שלמה, אמר להם לא שאלוהו אלא על פלוני פי' דוד, פלוני מהו לעוה"ב פי' דוד, אמר להם לא שאלוהו אלא על פלוני פי' שלמה. תוב שאלו מהו להציל את הכבשה (בת שבע) מיד הארי, אמר להם לא שאלוהו אלא על הרועה פי' אוריה החתי; ומהו להציל הרועה מיד הדוב (דוד) אמר להם לא שאלוהו אלא על הכבשה (2).

הכתב והמכתב, פי' רב יהודה גאון הכתב אלו כ"ב אותיות, והמכתב שעל הלוחות חרות אנטיגרנא מרובע שנראה מכל צד מראה אחד. — כתבו באבר ובשיחור, פי' אבר עופרת, שיחור עשן, שמתכנס ומגדירין אותו לעשות ממנו דיו, כמו שאמרו חז"ל כל העשנים יפים לדיו, שיחור בלשון ישמעאל אלפיחם. — תני ר' מאיר במדה שאדם מודד בה מודדו לו, הנותן לעני מלא ידו בעולם הזה הקב"ה נותן לו מלא ידו לעוה"ב, אמר לו ר' יהודה מי שכתוב בו מי מדד בשעלו מים היאך יוכל אדם לעמוד במלוא ידו, אמר לו ר"מ בא ולמד ממדה של רשעים, שהרי בעוה"ז אם אתה נותן ענויים גדולים ע"י אדם אפילו למי שהוא חי אינו יכול להתקיים אפילו שעה אחת, לעתיד לבוא נדונין רשעים בגיהנם שנים עשר חדש ואין נשמתן יוצאת, שנאמר כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה, והוי אומר מי שנותן כח לרשעים לעתיד לבא לקבל פורענותם, הוא נותן כח לצדיקים לקבל הטובה, ללמדך שאין קצבה למתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא. — אמר הקב"ה אם אני בורא אדם מלמעלה הרי הוא מתנאה ביותר ואם מלמטה הרי הוא כבהמה, אלא אברא אותו בינוני, אעשה גופו מלמטה ואפיח בו רוח ונשמה מלמעלה, הוי אומר ה' בחכמה יסד ארץ, המשל ופחד עמו עושה שלום במרומו, וכנגד ימי בראשית שהיו ששה אמר דוד פסוקים אלו: תורת ה' תמימה משיבת נפש, עדות ה' נאמנה מחכימת פתי, פקודי ה' ישרים משמחי לב, מצות ה' ברה מאירת עינים, יראת ה' טהורה עומדת לעד, משפטי ה' אמת צדקו יחדיו, ששה שמות הללו כנגד ששת ימי בראשית, שיהיו ישראל עוסקים בתורה והעולם מתקיים, אבל שבת בית (2) היא ולא הוצרך הכתוב לאומרו עם ו' ימים, מן בנימטריא (ר"ת) משיבת נפש. ס"ל יק.

אלו הם שבעה רועים ודוד באמצע, אדם שת מתושלח בימינו אברהם יעקב ומשה בשמאלו, יצחק יושב ומשמר פתחה של גיהנם להציל בניו מדינה של גיהנם, ואלו הם שמונה נסיכי אדם, ישי שאול שמואל

(2) עי' יומא ס"ו: ותוס' שם, ושאלו על שלמה ע"פ דברי האומר כל האומר שלמה חטא אינו אלא כוונה.

ברכת המינין ביבנה תקנוה, והלא י"ט אנו מתפללים, אלא את צמח דוד אח"כ תקנוה חכמים משום בחנני ה' ונסני. א"ר סימון וקח טוב, אמר ישראל לפני הקב"ה רבש"ע! בזמן שהיה ביהמ"ק קיים היינו מקריבין לפניך חלבים וכבשים והיית מכפר לנו, ועכשיו חלבנו ורמנו ונפשנו שנתמעט לפניך יהיו כפרה עלינו ונשלמה פרים שפתינו שיה תמורת פרים.

פירשו חז"ל ומותר האדם מן הבהמה אין, מה הוא אין זה הקבר, וי"א זה דיבור, שזה מדבר ונקבר וזה אינו מדבר ואינו נקבר. גם פירשו חכמים אדם מתבייש בהמה אינו מתביישת וזהו פירוש אין, ואלמלא תקנה שתיקן הקב"ה שמתבייש האדם זה מזה היו נעשין כבהמות, ואיזה תקנה שתיקן להם שנתן שכינתו ביניהם. ותיקן [שלא יתבייש האיש עם אשתו]. באיזה צד נקרא שמו איש. הוציא מהם י' נשתייר איש, אשה הוציא ממנה ה' נשתייר איש, ואש עם איש היאך מתבייש. הא למדת ששתי אותיות הללו משמו של הקב"ה הם, הה"ד כי ביה ה' צור עולמים, אלו שני עולמים, איש שבשבילו נברא העולם הה"ד ומותר האדם מן הבהמה אין.—ויתן לה הריון, רמז לט' ירחי לידה מן התורה, הריון בנימטריא ט' ירחי (8), ומלאך הממונה על ההריון לילה שמו, שכן כתיב והלילה אמר הורה נבר. אמרו חכמים חזוק לתחיית המתים שעתידין לעמוד בלבושיהם שנקברים בהם מן הכתוב בשמואל, שהיה עוטה במעיל ויצא במעיל, וכתיב תתהפך כחומר חותם ויתצבו כמו לבוש.—שיעור מ' סאה במקוה, וכמה בצים במקוה ה' אלפים תש"ס, והסאה מאה וארבעים וארבעה בצים, ועומר ארבעים ושלושה ביעי וחומשי רביעתא, ומנין שצריך טבילה מ' סאה? דכתיב יען כי מאס העם הזה את מי השילוח ההולך לאט בנימטריא מ' סאה, הוי שיעור אמה על אמה ברום שלש אמות. והמפריש חלה צריך לפרוש אחד מארבעים ושלושה וחומש (בצים) מן התורה, מנין? אותיות חלה בנימטריא הכי הוי, כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם, אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע מי יוכל למנות את ישראל ואתה אמת לא יספר מרוב, אמר לו הקב"ה למשה, משה! לא כשאת סבור, אין לך טורה בדבר הזה, מנינם כמנין ראש אותיות שלהם, ספור ראש אותיות של שבטים והן מנין אלפי ישראל! ראובן ר' אלף, שמעון ש' אלף, צא מהם לוי שלא היה שבטו במנין, יהודה י' אלף, זבולון ז' אלף, בנימין ב' אלף, יוסף י' אלף, דן ד' אלף, גד ג' אלף, אשר א' אלף, יששכר י' אלף, נפתלי נ' אלף, והם באים בחשבונם שש מאות אלף כמספר בני ישראל, חסר שלשת אלפים שנהרגו במעשה העגל דכתיב ויפול מן העם ביום ההוא כשלשת אלפי איש.

(8) רע"א יום של תשעה ירחים כמנין הריון.

ה' וישמרך. אמר רבה בר אבא אליעזר כנגד כלם של וירק את חניכיו ילדי ביתו שי"ה איש, ואיכא דאמרי זהו אליעזר עבד אברהם בחשבונו הכי הוה שי"ח (אליעזר בנימטריא שי"ח). עקב הוא מנין שנות אברהם חוץ משלש שנים קודם שהכיר את בוראו. אמר רמי בר אבא השטן בחשבונו שס"ד הוה, ואמר רמי בר אבא כתיב אברם וכתיב אברהם, בתחילה המליכו הקב"ה על רמ"ג איברים ולבסוף המליכו על רמ"ח איברים כנגד אותיותיו, אשה טובה עטרת בעלה זו שרה אמנו, שרי היה שמה, יו"ד שנמל ממנה היכן הלך? פליגי בה תרתי אמוראי חד אמר נחלקה לשנים ולא חסרה כלום, שבתחלה היה שמו אברם והוסיף ה' על שמו וה' שני הוסיף לשרה ונתעטרו השמות, וחד אמר יו"ד הנימל משרה ניתן ליהושע דכתיב ויקרא משה להושע בן נון יהושע, ברכו ואמר לו יה וישועך מעצת מרגלים. יצחק על שמו נקרא יו"ד כנגד עשרה נסיונות, צד"י כנגד תשעים שנה של שרה בשנולד, חי"ת כנגד ח' ימי מילה, קו"ף כנגד מאה שנה של אברהם בשנולד. יעקב על שמו נקרא, י' כנגד נדר שנדר עשר אעשרנו לך, וכו'. זה מחשב השבטים מבנימין שבט לוי עשירי, ע' כנגד שבעים נפש, ק' כנגד אותיות שנתברך בהן, ויתן לך וגו' הוציא מהם השם ונשאר מאה, ב' כנגד שני מלאכי אלהים עולים ויורדים בו. יהודה על שמו נקרא... (חסר כאן חצי דף), ושקול יראה כנגד תורה שאין לך בכל המדות גדול מיראה, ואין להשם חפץ. אלא ביראה, שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל ממך כ"א ליראה וגו' וכתיב יראת ה' היא אוצרו, יראת בנימטריא הוי שית מאה וחד עשר, פש להו תרי חכמה וענוה דאמרו רבנן אין בור ירא חטא ולא ע"ה חסיד. וכנגדן ברית מילה בנימטריא שית מאה ותרי עשר הוי, פש להו חד תורה, וכנגדן ציצית, ציצית בנימטריא שית מאה הוי, פש להו תליסר ח' חוטין וה' קשרין תרי"ג מצות.—כימי השמים על הארץ, ימי אברהם קע"ה, ימי יצחק ק"פ, ימי יעקב קמ"ז, תכללם יחד והם חמש מאות ושתיים, ומהלך שמים וארץ חמש מאות שנה, נשתיירו, שתיים משה ואהרן בכללם... (חסר כאן חצי דף), והיאך היה משה מכיר בהן (ברשעים) שהיו ענני כבוד מקיפין את כל העם מלמעלה ומכל צד, וכל מי שהיה חוטא היה נשקע הענן מעל ראשו וחמה זורחת עליו, ויודעין כל ישראל שהוא חוטא והיו גורזין עליו דין, נאמר בני היצהרי אלו אהרן ודוד שנמשחו בשמן, והן שוים בכל מקום, מפני שמשחתן לדורות, באהרן כתיב והיתה לו ולזרעו אחריו, וברוד כתיב ועבדי דוד ישב על כסאי.— כל תשא עון וקח טוב, אמר ר' יצחק אמרו ישראל לפני הקב"ה בזמן שהיה בית המקדש קיים היינו מקריבים לפניך קרבן להתכפר ועכשיו שביהמ"ק חרב אין לנו קרבן לכפר עלינו אלא תפלה, הדין הוא דכתיב וקח טוב, טוב בנימטריא י"ז הוי, ותפלה י"ח הוי, אלא

יתוש קטן גדול (קדום) ממך במעשה בראשית, ולא עוד אלא שאמרו דוד המלך ע"ה בספר תהלים, שנאמר הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות והדר מלכי ארץ וכל לאומים.

סליק אנדת מספר המעשים

מפתח שלמה ע' שלמה

מרגניתא דבי רב: המדרש או המאמר הזה נמצא בראשית חכמה לר"א די וידאש דפוס אמשטרדם מ' ע"א וע"ב, בשם מרגניתא של ר' מאיר, ובס' אור קדמון דפוס ויניציא תע"ח, ובשבת מוסר לר"א הכהן פ"ז בשם מרגניתא דבי רב, וכן בבית המדרש של 'עלינעק הדר ב' בסוף, ונקרא על שם דבי רב ע"ש אף כי רוב המאמרים הם מאוחרים בזמן.

מרגניתא דבי רב

[מבית המדרש ח"ב 120]

אמר רב, אמר הקב"ה לישראל לא יועילו בכם לא היסורין ולא התוכחות ולא התראה ולא הבטחה ולא טלטול ולא אריכות ימים ולא אריכות רוח ולא שליח ולא צווי ולא קללות ולא חרמות ולא נחמות ולא בושח ולא פחד ולא אימת העוה"ב ולא אימת חשבון ולא אימת דין גיהנם ולא שמי המתהלל בנינים על ידיכם. ומי שיש בו כל המעשים האלו מאבד זכותו ומונע ממנו טובות הרבה ושנותיו מתקצרין וקונה שם רע ונוכרין לו מעשיו ועונותיו ועונות אבותיו ותפלתו נמאסת בעוה"ז ובעוה"ב וכל מעשיו מפורסמים ונותן עליהם דין וחשבון, וכל שמחה בדינים משוגים ובושה מרובה ע"י מלאכים אכזרים בעולם הארוך, לכן הוא אומר ומה תעשו ליום פקודה וגו' ואנה תעובו כבודכם, ועוד אדם חוטא בעיניו עיניו כהות, חוטא באזניו שומע חרפתו, חוטא בפיו אין דבריו נשמעים, חוטא בעצה פרנסתו מתמעטת, חוטא במחשבה זיו פניו משתנה, חוטא בלשונו יסורין באין עליו, חוטא בידו יורד מכבודו, חוטא בלבו מת בדאגה, חוטא ברגליו שנותיו מתקצרים, חוטא ביצרו יצרו מקטרנו, חוטא ומחטיא קובר את אשתו ובניו ובני ביתו, חוטא בליצנות גור דינו נחתם. וכי מה הנאה לאדם וסופו לפרוש מעולם לעולם, מחיים למות, מאורה לחשכה, משינה מתוקה לשינה דחוקה ומרה, מאור מתוק לרמה ותולעה, ממטעמים מתוקים לטעם עפר, מחבוק נאה לחבוק עפר. כמה עשירים יצאו מן העולם בפחי נפש, כמה חכמים היתה חכמתם להם לתקלה, כמה נבורים היתה נבורתם להם לתקלה, כמה מגדלי בנינים לא שמחו בבניהם, כמה נאים היה נויים להם לתקלה, כמה זקנים לא ראו כבוד, כמה בחורים נקצצו בחופתן, וכי מה הנאה לאכול ממאכל שהוא מביאו לדינים מרובים, משמחה

אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם, מה ת"ל אלה הדברים, והלא אינו מדבר אלא לענין שבת, מיכן סמכו חכמים לאבות מלאכות מ' חסר אחת: אלה מספר האותיות ל"ו, דבר אחד, דברים שתיים, הדברים שלשה, ואלו הן הזורע והחורש והקוצר וכו'. כך שנו חכמים: למה אמר הכתוב ארבעים יכנו ולא יוסיף ולא אמר הכתוב פחות או יותר כנון נ' או ס' או ע' או ל' אלא ארבעים? אמרו חכמים כנגד מ' קללות שקילל המקום את אדם וחוה האדמה והנחש. י' הנחש י' האדמה י' האשה י' האדם, ולמה פחתו חכמים אחת? אלא אמרו ביון שהזהיר הכתוב כל כך ואמר לא תוסיף פן תוסיף ונקלה אחיך, רבו זכויות ומליצי טובות ופחתו עוונות, מוטב שיבואו שלש (שלשת הפסוקים הנ"ל) וידחו אחת.—חרם בנימטריא רמ"ח, דאמר שמואל כשהוא נכנסת נכנסת ברמ"ח איברים שבאדם, רחם בנימטריא רמ"ח הוי, דאמר שמואל כשהיא יוצאת, יוצאת רמ"ח איברים שבאדם דכתיב ברוגו רחם תזכור.—כן בנות צלפחד דוברות, ראשונה אמרה אבינו מת במדבר, שניה אמרה והוא לא היה בתוך העדה, שלישית אמרה למה ירע שם אבינו מתוך משפחתו, רביעית אמרה כי אין לו בן, חמישית אמרה תנה לנו אחוה, ואז ויקרב משה את משפטן לפני ה'—הנה ה' נצב על חומת אנך, אנך בנימטריא ע"א הוי, מכאן לסנהדרין שהורגין שמסכמת שכינה עמהם, א"ל ר' יהודה משמיה דמר ר' יהודאי מה הוא כך עלה במחשבה? מלמד שהקב"ה יושב ומחשב כל דבר ודבר קודם שברא העולם שבעים פעמים ומדקדק בדבר, אם נברא בדרך זה כך וכך הוא בסופו, וחוזר ומחשב.—אמר ר' נחמן בר יצחק מאי לעת מצוא? זו מיתה, שנאמר למות תוצאות, תוצאות בנימטריא תתק"ג הוי, תניא נמי הכי תשע מאות ושלשה מיני מיתה נבראו בעולם. יצא עתק מפיכם, עתק בנימטריא חמש מאות וישבעים, ערל בנימטריא ג' מאות, תבוא בכלח עלי קבר, בכלח בנימטריא ששים הוי, תבוא בקבר בן ששים שיצא מכלל כרת—הזהר בן ששכח תלמודו, ר' נהוראי אומר זה ר' אלעזר בן ערך ששכח תלמודו מחמת אונסו, ואהדר ליה בהדיה אליהו, יין בנימטריא שבעים, נכנס יין יצא סוד (ג"כ בנימי' שבעים), כתיב תירש וקרינן תירוש, זכה נעשה ראש לא זכה נעשה רש. אדם ניכר אם הוא חכם. או טיפש, וכן אמרו בשלשה דברים אדם ניכר בכיסו בכוסו ובכעסו. בזאת יבא אהרן, בזאת בנימטריא ד' מאות ועשר, שכן רמז למקדש ראשון שכך עמד, ומיום שחרב ביהמ"ק עד עכשיו אלף ונ"ז שנה, ויהי רצון שיבוא בן דוד במהרה בימינו אמן.

זאת תורת הבהמה, וכי מה ענין אשה אצל שקצים ורמשים? הא למדת שאם תזוח דעתו של אדם עליו, הוי אומר לו אל תזוח דעתך עליך, שהרי

שמביאה את האדם לראגות הרבה, ממלבוש שהוא גורם לפגיעות מרובות, מהרהור שגורם למכאובים מרובים, משינה מתוקה שגומרת למיתה משונה, מחטא שהוא מאבד זכויות הרבה, מתרעמות שמקפחת פרנסות הרבה. איזהו בן עוה"ב המתרחק מן העבירות ומהרהור ומליצנות ומלשון הרע ומחכיעור והדומה לו והמקיים המצוות ויש בידו מצוה על אמתתה, ומתרחק מן החטא ועיון תפלה ומתודה על עונותיו לפני הקב"ה ועושה תשובה, המתחבר לרשע טורד עצמו מן העוה"ז והעוה"ב, והמסביר פנים לרשע הרי זה ממרגיזו אל, והמרמה בדרכיו מתאבל בסופו, והמטה את חבירו מדרך טובה לדרך רעה מת בחצי ימיו, והמלעיג על המצוות אין מרחמין עליו מן השמים, והמלעיג על עניותו של עניים סוף סוף הוא ייגע ואחרים אוכלים יגיעו, וכל המרגיל להאדים (להלבין) פני חבירו פנקסו פתוח בו ביום, ואין לך קשה אלא מי שעוסק בדברי הבאי. או למי שהעולם מטעה בו, או למי ששעשה סניגורו, או למי ששחקת לו, או למי שנהפך עליו הנלול, או למי שיצרו מנצחו, או למי שנהפך עליו הנלול, או למי שמאבד את עמלו. יש פורענות מיד ויש פורענות לאחר זמן, ויש אחת אחר אחת ויש כלן כאחת, ויש מהן באות על האדם והוא ער ויש באות והוא ישן, ויש מהן כבודות ויש מהן כמרוצות נפש, ויש בדתו ויש שלא בדתו, ויש בזקנתו ויש בנערותו, ויש בסתר ויש בגלוי, ויש בבית ויש באכסניא. כל צרה וצוקה וקנאה ופרצה ותקלה ממעטין את החטא, ויש שעובר את המקום מהוך יראה כדי שלא תתקפח פרנסתו, ויש מתוך אהבה, ויש מתוך בושה, ויש מתוך תמימות, ויש מתוך להראות, ויש בשמחה ששמח שתהיה המצוה על ידו, ויש מתוך היסורין שנאמר בצר להם ישחרונני, וכל אחד ואחד לפי מעשיו. בשעה שנפטר האדם המלאך הממונה על הדין עומד כנגדו ואומר לו אוי על זה הגוף שיצא מן העולם ריקם מזכויות ומלא עונות, מביט ברגליו ואומר אוי להם לרגלים שלא הלכו ביושר, או לידים שנתעסקו בדברי שקר, או למעים שנהנו מן הנזל, או לעינים שלא היו לאמונה, או לאזנים שלא קבלו תוכחה, או לפה שלא עסק בתורה, או לו לבשר שלא נתיגע ביראה, או לו ליצר שלא נכנע מפני בוראו, או לו ללב שלא עבד את בוראו, שעתיד לעמוד בניופה ואומר לו עמוד בדין והכר מעשיך, ודע מהיכן באת ולפני מי אתה עתיד ליתן את הדין, ואם אין אתה יכול להשיב מי יוכל להשיב, ומי יוכל לסבול עונותיו שהן כאש לבגד וכחרב לצואר וכחץ ללב וככבלים לרגלים, כחשך לעינים כמרה לפה כשוחה לרגל כחרישה לאזנים, כמכשלה לכת כימים רעים לזקנה כיסורין לגוף, כגדיעה לקרן כמרה למיתה כעבירה ליום הדין, יש שהוא מת בחצי ימיו ויש מי שהוא יוצא מהעולם בתמימות, אשרי מי שיראתו על פניו, אשרי הנשמר מעונות, אשרי מי שהוא עניו, אשרי

המשבחים אותו המוניו, אשרי מי שהוא שפל בעיניו, אשרי מי ששטה אזניו לשמוע דברי תורה, אשרי השומע דברי תורה בכל יום. תורת ה' תמימה עומדת לפני האדם בשעה שהוא עוסק במשנתו ואומרת ה' עמך גבור החיל, הנה באתי ללמדך על כן יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך, אשריך אם תזכרני, אשריך אם בלבך תצפנני, אשריך אם תקיימני, אשריך אם תשמיעני, ובכל יום בי יהיו זממך, כי בי ירבו ימך, התרחק מן העבירה והדבק בתורה וברח מן השררה ותהיה בחכמה תמיד, וקרא אל אלהיך תמיד כי הוא ירגישך וישביעך ויניח לך. וזכור שאתה טיפה סרוחה מזומן לעפר ושוחה, לכן התרחק מן המנוחה, ועבוד אלהיך בשמחה, ויהיה לך לחמלה, כי הדרך שחוחה, ויהיה לך למשאת וארוחה. אם את הדבר הזה תעשה לך יאיר כנוגהים וצוך אלהים, כי אם תעבוד אלהיך באהבה וחבה אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא.

תם מרגניתא דבי רב

מדרכי ואסתר: ע' אסתר

מרכבה: ע' מעשה מרכבה

משה: איזה מדרשים קטנים מיוסדים על קורות משה, כמו המדרש „דברי הימים של משה“, אלה תולדות אהרן ומשה“ (עי' ערכו), „פסירת משה“ בנוסחאות שונות ו„אגדתא דבני משה“. דברי הימים של משה, הובא בערוך ערך „אהרן“ ובלקוט פ' שמות ושם בסופו ציין דברי הימים הארוך, ומובא ג"כ בילקוט ראובני הגדול (דפוס ווילמסדראף שנת תמ"ה דף ע"ה ע"ב), ובהקדמת ר' חסן יחיאל לס' היוסיפון בשם מדרש דברי הימים, הראב"ע בפרושו עה"ת (שמות ב' כ"ב) אומר: ואשר כתוב בדה"י של משה אל תאמין, וכלל אומר לך כל ספר שלא כתבוהו נביאים או חכמים מפי הקבלה אין לסמוך עליו, ועוד (שם ד' כ') וז"ל לא ידענו אם נולד גרשם בימי בחרותו בברחו אל מדין או בזקנתו, ואל חסמוך על דברי הימים של משה כי הבל כל הכתוב בו, גם הרשב"ם על פסוק כי כבוד פה וגו' כותב: אין לחוש לספרים החיצונים, וכונתו על דה"י של משה, ובאמת נשנה המעשה הזה בשמות רבה פ"א וז"ל: והוא (משה) נובל כרתו של פרעה ומשים על ראשו וכו' ובא גבריאל ודחף את ידו ותפש את הגחלת וכו' וממנו נעשה כבוד פה (עי' רב פעלים 45). מדרש משה רבינו נזכר בתוס' ב"ק דפ"ב ע"א וברוקח וכנראה הוא ס' דה"י של משה, המדרש הזה נדפס ראשונה ב"קושטא רע"ה ובדפוסים אחרים, וגם בדפוס לבוב שנת תרכ"ה ביהוד עם מדרש פסירת אהרן ומעשה טוביה בן טוביאל.

מדרש פסירת משה, היא אגדה על מות משה רע"ה והוא חלק מס' דה"י של משה, מובא בילקוט פ' וילך ומתחיל: הן קרבנו ימיו למות, א"ר אייבו אמר משה לפני

הקב"ה רש"ע בדבר שקלסתיך בתוך ששים רבוא מקדישי שמך (הן לה' אלהיך השמים וגו') קנסת עלי מיתה שנאמר הן קרבו ימיו וכו', כל מדותיך מדה כנגד מדה, שמא מדה רעה כנגד מדה טובה וכו', א"ל הקב"ה למשה אף זו מדה טובה היא שאמרתי לך הן, שנאמר הנה אנכי שולח מלאך, הן צדיק בארץ ישולם, הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא (מלאכי ג'), כשם שהעלית אותי על ששים רבוא כך אני מעלה אותך לעתיד לבוא על נ"ה צדיקים גמורים שנאמר הן בגימטריא נ"ה, אמר ר' יוחנן עשר מיתות כתובות על משה וכו', א"ל יש בי כח יותר מכל באי עולם, א"ל ומה כחך? א"ל אני בן עמרם שיצאתי מהול ממעי אמי, וביום שנולדתי מצאתי פתחון פה והלכתי ברגלי דוברתי עם אבי ואמי ואפילו חלב לא ינקתי, וכשהייתי בן שלש שנים התנבאתי ואמרתי שעתיד אני לקבל התורה כתוך להב אש וכו' (רב פעלים 95), מדרש פטירת משה נדפס ביהוד עם פטירת אהרן ועוד בדפוס קושטא רע"ז, ובדפוסים אחרים, גם נדפס עם העתקה יהודית אשכנזית ע"י מחבר הספר בית אהרן וקרא לו „פטירת משה שם עולם“, פדר"א תנ"ג, ובלשון יהודית לבד בשם „נשיקות משה“ וילנא חקס"ת, גם נעשה ממנו פיוט לשמחת תורה קודם הקריאה, יעלינעק הדיפוסו בספרו ביהמ"ד חדר ב', ובנוסחא אחרת בספרו של קאהוט בהוספה לפירושי אבו מנצור אלדאמרי.

דברי הימים למשה רבינו

[מדפוס לבוב תרכ"ה]

בשנת מאה ושלשים שנה לדרת בני ישראל למצרים, מקץ ששים שנה לאחר שמת יוסף, חלם פרעה חלום אחד והנה בחלום זקן אחד עומד לנגדו ובידו מאזנים, והיה מעלה כל דרי מצרים אנשים ונשים וטף בכף אחד של מאזנים, והיה משים בכף שנייה טלה אחד והטלה מכריע לכל אנשי מצרים, והוא משתאה ומהרהר בלבו הפלא ופלא על המראה הנדול הזה, ויקץ פרעה והנה חלום, ויקבוץ את כל חכמי מצרים ואת כל חרטומיו ויספר פרעה להם את חלומו וייראו כל העם מאד מן החלום, עד שבא אחד מן השרים לפני המלך ויאמר לפניו זה החלום רעה גדולה הוא למצרים ובהלה, ויאמר לו המלך ומה היא, ויאמר לו בן יולד לבני ישראל שיחריב כל מצרים, ועתה אדוני המלך איעצך עצה טובה שתצוה שכל בן שיוול בבני ישראל יהרגו אותו ואולי לא יקוים זה החלום. וייטב הדבר בעיני פרעה ובעיני עבדיו, ויקרא מלך מצרים למילדות העבריות וגו' כי חיות הנה וגו' דומות לחיות ואינן צריכות למילדות, ויצו פרעה לכל עמו וגו', והיה כאשר שמעו בני ישראל את הדבר הזה אשר צוה פרעה להשליך הבנים היאורה, פירשו מקצתם מנשיהם ומקצתם דבקו בהן ותלדנה בנים ותעוונה ילדיהן על פני השדה, וה' אשר נשבע לאבותם לתת זרעו כעפר הארץ שלח להם מלאכים לרחוץ אותם ולסוכם ולהחיתלם ולשום שזר חלקי אבנים אצלם מן אחד וינק

ותפתה ותראה את הילד, והיו באות נשי מצרים ההולכות על שפת היאור להניקהו ולא רצה לינק אצלם, כי מאת ה' היתה זאת להשיבו אל שרי אמו. ותאמר אחותו לבת פרעה האלך וקראתי לך אישה מנקת מן העבריות, והאמר לה לבי, ותלך ותקרא לאמו, ותאמר לה היליכי את הילד והיניקהו לי ואני אתן את שכרך שני כספים ליום. ויהי מקץ שנתיים ימים ותביאהו לבת פרעה ויהי לה לבן ותקרא שמו משה כי מן המים משיתיהו, ואביו קרא לו חבר כי בעבורו נתחבר עם אשתו, ואמו קראה לו יקותיאל כי הניקה אותו משדיה, ואחותו קראה לו ירד כי ירדה אליו אל הנהר לראות מה יהיה בסופו, ואהרן קרא לו אבי נוח כי זנח אבי את אמי והשיבה בעבור זה, וקחת זקנו קרא לו אביגדור כי בעבורו נדר אלהים פרוץ בישראל אשר לא יוסיפו עוד המצריים להשליך בניהם היאורה, ומניקתו קראה לו אבי סוכו כי האלהים יצפינהו בסוכה מריב המצריים, וישראל קראו לו שמעיה בן נתנאל כי בימיו שמע אלהים את נאקתם (1). בשנה השלישית ללדתו ופרעה יושב על השלחן לאכול והגבירה יושבת בימינו ובתיה בתו משמאלו ושריו ועבריו יושבים לפניו והנער יושב עם בתיה בת פרעה, ויושט הנער את ידו ויקח העטרה מעל ראש המלך וישם אותה על ראשו, ויבהל המלך והשרים על הדבר הזה ויתמהו איש אל רעהו, ויען בלעם הקוסם אחד משרי המלך ויועציו ויאמר, זכור אדוני המלך החלום אשר חלמת ואשר פתר לך עבדך, הלא תדע כי העלם הזה מילדי העברים הוא ורוה אלהים בו ומחכמתו עשה זאת, זה הוא שיחריב את מצרים, ועתה יצוה המלך מהרה ויסירו את ראשו. וייטב הדבר בעיני המלך ואוהביו, וישלח הש"י מלאך נברואל ונדמה להם כאחד משרי המלך ואוהביו ויאמר לא אדוני המלך, לא טוב הדבר להמית נפש דם נקי כי אין לנער דעת, ועתה צוה ויביאו אבן יקרה (אודם) לפניו ונחלת אש ואם יושיט ידו ויקח האבן יקרה בידוע שהוא בן דעת וכן מות הוא ונעשה בו משפט, ואם יושיט ידו ויקח הנחלת בידוע שאין בו דעת ופטור. ויענו כל חכמיו ויאמרו טוב הדבר, ויביאו לפניו האבן טובה והנחלת, ויושט הנער את ידו ויקח את האבן והמלאך דחף ידו ולקח הנחלת ויביאה לפניו ויגע בשפתיו ובקצת הלשון ונעשה כבוד פה וכבוד לשון, ועל זה ניצל. ויועץ המלך עם יועציו מה נעשה לבית ישראל אשר יתרבו בכל יום, ותאמר לו אשתו כטוב בעיניך עשה, הלא כל הארץ לך היא, ויען בלעם ויאמר למלך הלא תדע כי האומה כל מעשיהם בערמה ובמרמה הם, יעקב אביהם עקב את עשו אחיו ולקח את

בכורתו ובה אל אביו במרמה ויקח ברכתו, ויברח אל לבן ונתן לו שתי בנותיו לנשים ושלל את צאנו וכל נפשות ביתו. ויצחק אביהם נר בגרר והכשיל אנשי המקום על אשתו לאמר אחותי היא ולקח כל טובם וכספם וילך, וכן עשו בני יעקב לשכם וחמור שאמרו להם שימולו ומלו וביום השלישי נכנסו עליהם בהיותם כואבים והרגו אותם לפי הרב ובוזו ושללו כל נכסיהם, ועתה אם תשמע בקולי אל תהרגם בחרב רק תרבה עליהם ענויים קשים שיהיו כלים מאליהם, וייטב הדבר בעיני פרעה ובעיני עבדיו. ויען יתרו המדיני ויאמר לו, אדוני המלך ידוע תדע כי כל מי ששולח בהם ירו לא ינקה, הלא ידעת אם לא שמעת מה נעשה לפרעה על שלקח את שרה אשת אברהם וכן לאבימלך, וגם מה שנעשה לרבעה מלכים על בן אחיו של אברהם, ומה נעשה ללבן, לא היה אדם ששלח בהם ירו ונקה. ויקצוף וזמלך מאד על יתרו המדיני ויאמר לו ברה אל מקומך וילך. ויהי אחר שהציל אלהים את הנער משה ולא הרגוהו המצריים ויהי בבית המלך בלבוש מלכות ואבן יקרה על ראשו וכל שרי המלך מנשאים אותו, ומקץ ט"ו שנה אשר גדל משה בבית פרעה הואיל הנער לראות פני אביו ואמו, וירא בסבלותם, וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו, ויהי בראות המוכה את משה וירץ אליו לבקש עזרו כי משה היה גדול ונכבד בבית פרעה, ויאמר לו אדוני! האיש המצרי הזה בא אל ביתי בלילה ויסרני ויבא אל אשתי לעיני ועתה מבקש את נפשי לקחתה, ויהי כאשר שמע משה את הדבר הרע הזה, ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי ויצל את העברי מיד מכהו, וישב משה אל המלך והאיש העברי שב אל ביתו, ויהי בשוב האיש הביתה אמר לנער את אשתו כי לא נכון לבוא אליה אחרי אשר הטמאה. ותלך האשה ותגד לאחיה ויבקשו אחי האשה להרגו וימלט על נפשו.

ויהי ביום השני ויצא משה אל אחיו וירא איש עברי וגו' ויאמר לרשע למה תכה רעך, ויאמר מי שמך לאיש שר ושופט עלינו הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי, וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג את משה ומסרו לקוסטינר להרגו, ולא שלטה בו החרב כי עשה הקב"ה נס עמו שנעשה ערפו כעמוד של שיש, והוא שאמר משה כשנולד אליעזר כי אלהי אבי בעזרי ויצילני מחרב פרעה, והוא שאמר לו הקב"ה כשסרב בשליחותו של מקום ואמר לו שלח נא ביד תשלח, אמר לו הקב"ה מי שם פה לאדם מי למדך לדבר כשהיית נדון לפני פרעה על המצרי, או מי ישום אלם מי שם את פרעה אלם שלא התאמץ במצות הריגתך, או חרש או משרתיו חרשים שלא שמעו במצותו עליך להרגך, מי עשאן עורים שלא ראוך כשברחת מן הבימה ונמלטת. ומה עשה ה', שלח את מיכאל שר צבא מרום ודמותו

(1) נוסד על הפסוק בדה"א ד' ואשתו היהודיה וגו' ואמרו הו"ל עשרה שמות יש למשה וכו' (מגילה י"ג. שפ"ד פ"א).

מדא וישימהו לשר צבא וישב שם ימים רבים עד שחלה המלך ניקנוס וימת, ויאמרו עבדיו מה נעשה? אם נעלה העיר ירדפו אחרינו ויכריתו את שמנו, ועתה טוב לנו למות במצור משוב לארצנו כשוב העם הנבלמים, ויועצו יחדיו להמליך עליהם את משה למלך כי אין כמוהו בעם, ויעשו כן ויתנו לו למשה הנבירה אשת ניקנוס, ויזכור משה את ברית ה' אלהיו ולא קרב אליה וישם חרב בינו לכינה ולא הטא עמה. ויהי ביום השלישי למלכו ויאמרו לו עבדיו הן לנו עצה ודבר מה נעשה כי זה השע שנים שלא ראינו נשינו וטפינו ואנו מתאווים לראותם, ויאמר להם משה אם תשמעו בקולי תצליחו ותשובו אל בתיכם לשלום, ויאמרו לו כל אשר תצוונו נעשה, ויאמר להם ההרה לכו וקחו לכם מאפרוהי החסידה כל אחד ואחד מכם, וילכו ההרה ויעשו כן, ויאמר להם רכבו איש על סוסו ולבשו השריונות וקחו לכם איש כלי מלחמתו ובואו אחרי מן הצד אשר הנחשים שם ובעת אשר יצאו הנחשים השליכו אליהם אפרוהי החסידה ויאכלום ונקח העיר, ויעשו כן ויקרבו אל העיר ויכוה לפי חרב, וכראות בלעם בן בעור כי נלכדה העיר עיניו וניחש ופרח באייר הוא ובניו וינוסו למצרים אל פרעה וישבו עמו. וישבו איש לביתו, וכראות העם כי המלך משה הושיעם ובעצתו הטובה נתפסה העיר ויאהבוהו מאד, וירא משה את ה' אלהיו ולא סר מחוקות אבותיו אברהם יצחק ויעקב ע"ה ימין ושמאל, והימים אשר מלך משה על כוש ארבעים שנה.

ויהי היום והוא יושב על כסאו והנבירה יושבת אצלו, ותאמר הנבירה לשרים ראו המלך אשר המלכתם עליכם זה מ' שנה ולא קרב אלי, ועתה שימו עליכם מלך בן אדוניכם ניקנוס כי לו משפט המלוכה ולא תמליכו עליכם איש נכרי, ויאמרו כל שרי החיילים למשה טוב אתה בעינינו מאד אך כל עם המדינות יועצים להמליך עליהם בן אדוניהם, ועתה קח לך עושר ונכסים ולך מאתנו ושוב אל מקומך בשלום, וילך משה לארץ מדין וישב על הבאר. ולכהן מדין שבע בנות וגו' ויואל משה לשבת את האיש, א"ל רעואל מאין תבוא מה ארצך ומאיזה עם אתה? ויאמר לו אני משה, ויספר לו כל המוצאות אותי במצרים. אז אמר יתרו בלבו, זה האיש אשר שלח ידו בכתר המלך, ועתה אקחנו ואמסרהו ביד פרעה, ויצו לבלכלו בלחם צר ומים לחץ, וימצא חן בעיני צפורה בתו ותחמול עליו, ובכל יום ויום מעת לעת היתה מספקת לו לחם ומזון, וישב שם שבע שנים. ויהי מקץ שבע שנים אמרה צפורה לאביה, השביו והאסור אשר השלכת לבור זה כמה ימים וישנים הלא תדרשנו, כי בכל יום צועק עליך לאלהיו והיה בך חטא, ויאמר לה יתרו, מי שמע כזאת אדם שלא אבל ושתה זה כמה שנים עורנו חי?! הלכו לבית האסורים ומצאוהו עומד על

כדמות שר הטבחים, ויהרוג שר הטבחים שנהפך דמותו לדמות משה ויחזיק ביד משה ויוציאו ממצרים ויניחהו חוץ לגבול מצרים מהלך ג' ימים. וישאר אך אהרן ויתנבא בתוך מצרים וידבר אל בני ישראל לאמר: איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו, הה"ד וימרו בי בית ישראל ולא אבו שמוע ויאמר ה' להשמידם לולא משה בחירו, ויזכר ברית אבותם אברהם יצחק ויעקב, ותחזק יד פרעה עליהם לענותם הלוך וקשה על בני ישראל וילחצם עד עת שלח דברו ויפקדם. וכשראה בלעם שלא נעשתה עצתו ולא יצא הדבר לפועל לכלות את בני ישראל כפי מחשבתו הרעה אשר חשב, ויצא ממצרים וילך לו למלך ניקנוס עם שני בניו אניס וסמרים, וניקנוס הוא מלך אדום. בימים ההם היתה מלחמה בין כוש ובין בני קדם וישב ממנו שבי גדול ויכנעו מפני כוש, ויהי בצאת ניקנוס להלחם בבני כוש ובבני קדם ויעזוב את בלעם הקוסם בן לבן הארמי ושני בניו אניס וסמרים לשמור את העיר, וישבו שם ודלת הארץ אתם, ויועץ בלעם את עם הארץ למרוד במלך ניקנוס לבלתי תת אותו לבוא העירה, וישמעו אליו עם הארץ וישבעו לו וימליכו אותו עליהם למלך ואת בניו הפקיד עליהם שר צבאות בראש העם, ויגביהו החומות משני צדי העיר, ומצד השלישי תפרו בורות רבים לאין מספר וישימו שם מי הנהר הסובב את כל ארץ כוש, ומצד הרביעי קבצו נחשים ועקרבים רבים בלהטיהם וכן ויצא ואין בא אל העיר, ויהי בשוב ניקנוס וכל שרי החילים מהמלחמה וישאו עיניהם ויראו חומת העיר גבוהה מאד ויתמהו איש אל רעהו ויאמרו ביניהם ראו בני העיר כי נתאחרנו במלחמה ויגביהו חומת העיר ויחזיקוה לבלתי תת בא אליהם מלכי כנען, ויהי כאשר קרבו אל העיר ויראו שערי העיר סגורות ויקראו לשוערים לפתוח אותם להם לבא העיר, וימאנו השוערים לפתוח להם במצות בלעם הקוסם ולא נתנום לבוא העירה, ויערכו מלחמה בפתח השער ויפלו מחיל ניקנוס מאה ושלושים איש. ויהי ביום השני נלחמו מעבר הנהר ויבואו שלשים פרשים רוכבי סוסים דרך הנחל ויטבעו בתוך הבורות וימותו, ויצו המלך לעשות רפסודות לעבור בהם, ויעשו כן ובבואם אל מקומות הבורות היו המים מתגלגלים ויטבעו עוד ביום ההוא מאתים איש.

ויהי ביום השלישי ויבואו מן העבר אשר שם הנחשים והצפעונים ולא יכלו ליכנס אל העיר, ויהרגו הנחשים מהם ע"ז איש, ויחדלו מלהלחם על כוש ויצורו עליה תשע שנים אין יוצא ואין בא, והיה בהיות המצור על כוש ברח משה ממצרים ויבוא אל מחנה ניקנוס מלך כוש, ומשה בן שלשים שנה בבואו אל מחנה ניקנוס הצרים על כוש, והימים אשר צר ניקנוס על כוש ט' שנים, ויהי משה הולך ובא עמהם וימצא חן בעיניהם ויאהבו המלך וכל חיל המלחמה כי הוא הולך וגדל ונוי קומתו דמתה לתמר, ויאהבו המלך

הם גדלום ושמחו עמהם כשמחת הכלבים עם אדוניהם אשר גדלום מנעוריהם. ויאמר בלעם אין אלו כמונו, ועתה שלח לקרוא אותם ונתוכח עמם יחדיו לפניך, וישלח לקרוא להם, ויצאו משה ואהרן וזקני ישראל ויבואו לפני המלך וידברו אליו כדברים אשר דברו אליו אתמול ומטה האלהים בידו, ויאמר להם פרעה ומי הוא אשר יאמין אתכם? ויבאו משה ואהרן ויעשו כן כאשר דבר להם ה', וישלח אהרן מטהו לפני פרעה ולפני עבדיו ויהי לתנין, ויקרא פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם הם כן וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינים, ויקם מטה אהרן ויבלע מטות החרטומים, ויען בלעם וחרטומים אין זה פלא תמיה וגחמא מתנינך שבלע התנינים שלנו, כי חוק בכל העולם שחיה בולעת חיה אחרת, אם תרצה שנדעכי הוא ברוח אלהים השלך מטך לארץ ואם מטך בעודנו עץ יבלע מטותינו כשהם עצים נדע כי רוח אלהים עמך, ויעשו כן וישליכו איש מטהו והיו לתנינים ואחרי שחזרו כמו שהיו בתחלה בלע מטה אהרן את מטותם, אז צוה פרעה להביא לפניו כל ספרי מצרים ולחפש אולי ימצאו שמו של הקב"ה, ויחפשו ולא מצאו לפי שהם ספרי טעות. ויאמר להם חפשתי בכל ספרי ולא מצאתי שם אלהיכם, ויאמרו לו אלהי העברים נקרה אלינו וגו' אז אמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו? ויאמר משה הוא צוני שנלך דרך שלשת ימים ונזבחה לה' אלהינו, כי מיום שירדו ישראל למצרים לא זבחנו לו, ואם אינך משלח אותנו כמה צרות רעות רבות ומנפות ישלח בכם. ויאמר להם מה גבורתו של אלוהו זה? ויאמרו לו הוא עושה שמים וארץ אור וחושך ים ויבשה ובהמות וחיות, וכל העולם חל ווע מפניו, והוא יקח את כחך וישיבך אל עפר האדמה, ויחר לפרעה עליהם ויאמר כל אלה האלהות לא יכלו לעשות כאשר עשיתי אני, לי יאורי ואני עשיתיני, ויחר אף פרעה ויגרש אותם ויאמר להכביד עולו על ישראל, עד אשר הביא ה' ננעים גדולים על מצרים, עשרה מכות שהן נחשבות כמאתים וחמשים מכות.

מכה א' הביא עליהם הקב"ה דם מפני שהיו מונעים בנות ישראל לעשות טבילה, לכך הביא עליהם דם. מכה ב' הביא עליהם צפרדעים שהיו נפלות במשארותם ובחדרי משכנותם ומשכבם ומרקדין ומננין בתוך מעיהם, והיתה מכת צפרדע קשה מכולן, ולפיכך הביא צפרדע לפי שהיו המצריים אומרים לישראל לנו וצודו לנו דגים לכך הביא עליהם צפרדע. מכה ג' הביא עליהם כנים ברום אמה על הארץ, וכשהיו המצריים לובשים בגדים נקיים מיד מתמלאין כנים, לפי שהיו המצריים אומרים לישראל לנו וטאטאו וכבדו בתינו וחרותינו ושוקינו, לכך נהפך להם עפר הארץ לכנים. מכה ד' הביא עליהם ערוב מאריות וזאבים ונמרים ודובים וחיות רעות, והיו המצריים סוגרים דלתות בתיהם, והקב"ה שולח חיה מן האדמה

רגליו ומתפלל לאלהיו, ויוציאוהו משם. בימים ההם צוה יתרו שיעבירו קול בכל ארצותיו שכל מי שיבא ויתלוש המטה הנטוע בנגו שיתן לו צפורה בתו לאשה, והיו באים מלכים ושרים גדולים ונבורים ולא יכלו לעקור המטה, ואחר שהוציא משה מבית הכלא היה מתהלך בנגו וראה שם את המטה מוצב ארצה והוא של סנפרנון וחקוק עליו שם המפורש, וישם משה ידו על המטה ויעקרהו ממקומו במהרה ויהי למטה בכפו וישב לבית והמטה בידו, וכראות יתרו המטה ביד משה תמה מאד ויתן לו את צפורה בתו לאשה, ותלד בן ויקרא את שמו גרשום, ומשה בן ע"ז שנים בצאתו מבית הסוהר. צפורה הלכה בדרך הצדקניות שרה ורבקה רחל ולאה, ותלך בדרך ה' כאשר צוה עליה משה בעלה.

המטה היה רועה את צאן יתרו, וה' אמר לזכור השבועה אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב, ונראה השי"ת למשה בסנה וישלחהו לפרעה לעשות אותות ומופתים, וישב אל חותנו ויאמר לו אלכה ואשובה אל אחי אשר במצרים, ויקח משה את אשתו, ויהי בדרך במלון ויפגשהו ה', על דבר אשר לא זכר למול את בנו ונפל לפני המלאך, ותקח צפורה צור מתודי צורים ותמל את בנה, ותמלט את בעלה מיד המלאך, ויאמר ה' אל אהרן לך לקראת משה המדבר. וילך ויפגשהו בהר האלהים וישק לו, וישא אהרן את עיניו וירא את בניו ואת אשתו, ויאמר מי אלה לך, ויאמר משה אל אהרן הילדים אשר חנן אלהים אותי בארץ מדין, וירע הדבר מאד בעיני אהרן ויאמר אל משה, על הראשונים אנו מצמצרין ואתה בא להוסיף עליהם, ויאמר משה לאשתו לשוב אל בית אביה, ותעש כן, ואח"כ באו משה ואהרן למצרים ויבואו לבית פרעה, והיו בשער בית פרעה שני כפירים שאין שום אדם יכול לקרב מפניהם לשער המלך מפחדם, שהיו טורפים למי שרואים אותם, עד שיבוא רועה הכפירים ויסירם ממנו, ובעת ששמעו שבאו משה ואהרן התירו השומרים את הכפירים והניחום על פתח השער בעצת בלעם הקוסם וחרטומי מצרים, ובבוא משה ואהרן לפתח השער ויט משה את מטהו על הכפירים והם שמחו לקראתו ויבואו אחריו והיו שוחקים לפניו כשחוק הכלבים עם בעליהם בעת בואם מהשדה, ובעת שראו פרעה ועבדיו כך יראו מאד מפניהם ויאמרו להם מה מעשיכם ומה אתם רוצים, ויאמרו אלהי העברים נקרה אלינו לאמר לך שלח עמי ויעבדוני! א"ל פרעה שובו לפני מחר ואשיבה לכם דבר, ויעשו כן ויצאו וילכו. אה"כ קרא פרעה לחכמים ולחרטומים ולמעוננים ולקוסמים וביניהם בלעם, ויאמר להם המלך כזאת וכזאת אמרו אלי הנביאים. ויאמר לו בלעם איך קרבי אל השער ולא טרפו אותם הכפירים? א"ל פרעה כי באו ולא עשו בהם כלום והיו משחקים עמם כאילו

יעבודו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, ואח"כ הוציאם בכסף זהב ואין בשבטיו כושל. ויהי בהוציאם ממצרים זכרו ישראל את השבועה שהשביעם יוסף ואמר פקוד פקוד אלהים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם, ומשה כתב שם המפורש והשליכו בנילויס וכתב „עלי שור“ מיד צף הארון, ולקחו עמהם ארנו של יוסף וגם הארונות של השבטים העלו עמם וכל אחד ואחד נטל אביו והלכו להם למדבר, ויצאו עמהם עמים רבים, ואספסופים רבים עלו עמהם וישבו להם במדבר, ויאמר האספסוף הלא משה אמר דרך שלשת ימים נלך במדבר, ועתה נשכימה יחד מחר אם יתורו ישראל מוטב ואם לאו נעשה עמהם מלחמה, וכשהגיע למחר אמרו למשה שהיום הגיע לפי שכבר עברו שלשת ימים ואנחנו חוזרים, אמר להם משה ה' עוז לנו לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם. אמרו להם לישראל בנדתם באדוניכם, אמר משה לישראל עשו להם מלחמה, ויקומו ישראל ויהרגו בהם הריגה גדולה והנשארים הלכו לפרעה ויגידו לו כי ברח העם, וירדו עם מצרים וישיגו אותם חונים על הים, ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה ויבואו אחריהם פרעה וכל חילו, וטבעו בים ולא נותר מהם איש זולתי פרעה מלך מצרים אשר נתן הוראה לאל חי והאמין בו שנאמר ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים. ויצו הקב"ה למיכאל ונבריא שרי מרום ויוציאוהו משם ויוליכוהו לנינה העיר הגדולה, וימלך פרעה על נינה ד' מאות שנה. ובני ישראל באו המדברה ויבא עליהם עמלק בן אליפז בן עשו להלחם עמהם, ועמו היו מאת אלף ושבעה ושמונים רבוא איש, כולם היו קוסמים ובעלי אוזב וידעוני, וימסרם ה' כלם ביד משה עבדו וביד יהושע תלמידו ויכום לפי חרב. ויבא הכנעני מלך ערד וילחם בישראל, וגם סיחון ועוג, וכולם נפלו ביד ישראל. ויבואו בחדש השלישי להר סיני ונתן להם הקב"ה תורתו הקדושה ודבר עמהם מן השמים, ועשו משכן ואהל ארון ומזבח לעולה, ואהרן ובניו מקטירין ומכפרים עונותיהם של ישראל. והלכו במדבר ארבעים שנה לא בלו שמלותם מעליהם ונעליהם מעל רגליהם, והיו אוכלים מן כל ימי היותם במדבר ארבעים שנה, ובשנת הארבעים בחדש הראשון בעשור לחדש מתה מרים ע"ה ובחדש שנים עשר בשביעי בו מת משה רע"ה בן מאה ועשרים שנה, ויקבור אותו בניא מול בית פעור. ויקם ה' את יהושע פרנס על ישראל והוא העביר את ישראל הירדן וכבש הארץ והרג שלשים ואחד מלכים ויחלקה לישראל. ויתר דברי משה ואשר עשה הלא הם כתובים על ספר דברי הישר.

פטירת משה רבינו ע"ה

[דפוס לבוב הנ"ל; בית המדרש ח"ב]

וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים, אמר ר' שמואל בר נחמני כיון שבא משה לברך את

ששמה סילוניה והיתה נכנסת בחלונות ופותחת הדלתות, והיו דוכים ונמרים ואריות ואבים נכנסים ואוכלים המצריים ותינוקות בערסיהן. ומפני מה הביא עליהם ערוב, לפי שהיו המצריים אומרים לכו רעו את בהמתינו לפיכך הביא עליהם ערוב. מכה ה' דבר שימותו כל בהמתם וכו' (1). מכה ו' הביא עליהם שחין באדם ובבהמה, ומפני מה הביא עליהם שחין לפי שהיו המצריים אומרים תקנו לנו מרחצאות לערן גופנו ועצמנו. לפיכך הביא עליהם שחין לחמם את בשרם והיו מגררין את גופם בחיכוך גדול. מכה ז' הביא עליהם ברד, ומפני מה הביא עליהם ברד לפי שהיו המצריים אומרים לישראל לכו וחרשו וזרעו לנו את שדותינו לכך הביא עליהם ברד שישבור האילנות והזרעים. מכה ח' הביא ארבה לפי שהיו שניו כשני ארזה ומתלעותיו מתלעות לביא, ומפני מה הביא עליהם ארבה, לפי שהיו המצריים אומרים לישראל לכו ונטעו לנו אילנות ושמרו את פירותיהם לפיכך הביא עליהם ארבה שיאכל מה שנשאר מהברד. מכה ט' הביא עליהם חשך של ניהנם, מי שהיה עומד לא יכול לישב ומי שהיה יושב לא יכול לעמוד מפני כובד החשך, ומפני מה הביא עליהם חשך, מפני שהיו פושעים בישראל ויבקש הקב"ה להמתם בשלשה ימי אפילה כדי שלא יראו המצריים במפלתן של ישראל וישמחו עליהם. מכה עשירית זו היא מכת בכורות, ואר"ל קודם שהביא עליהם המכה הלך משה לפרעה ואמר לו דע כי בכורי מצרים ימותו בלילה הזה, התחיל ללעג עליו ואמר לו כמה בכורים יש במצרים לא יש שלש מאות, והטפשים לא ידעו כי כולם בכורים, מפני שהיו שטופים בוימה והיו כולם ממורים, כל אחד ואחד היה בכור לאביו, וכן הלך משה אצל הבכורים ואמר להם כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים ומת כל בכור בארץ מצרים, מיד הלכו כל אחד ואחד אצל אבותיהם ואמרו דעו כי כל המכות כולן שאמר משה כולן באו, ועתה אומר ומת כל בכור בארץ מצרים, השיבו אותם אבותם ואמרו להם לכו אצל פרעה כי בכור הוא, מיד הלכו אצל פרעה, וא"ל שלח את העם הזה ואם לא תשלחם בלילה הזה ימותו כל בכורי מצרים, אמר להם פרעה מי אמר לכם שתבואו אלי ותדברו עמי? א"ל אבותינו אמרו לנו הדבר הזה, א"ל לכו והרגו איש את אביו, אני אומר או נפשי או נפש שונאי ישראל תצא, ואתם אומרים לי לשלחם? מה עשו בכורי מצרים נטלו איש חרבו כמצות המלך פרעה והרגו את אבותם, שנאמר למכה מצרים בבכוריהם, ואח"כ בחצי הלילה הכה בהם כל בכור באדם ובבהמה, ואף צורתם שהיתה חקוקה מחה אותה הקב"ה.

וישאלום כסף וזהב וסוסים ובגדים ושמלות כמו שאמר הקב"ה לאברהם אבינו וגם את הגוי אשר

(1) עי' ילקוט שמות סי' קפ"ב.

ביניך שום דבר אני מלמדך, אבל קבל עליך שאחיה ואעשה לך כמו שהיית עושה לי. א"ל יהושע למרע"ה כל מה שתנוור עלי אני מקבל בשביל שאראה פניך, והתחיל מרע"ה לעשות ליהושע כל הכבוד שהיה עושה לו יהושע, כיון שנכנסו לאהל מועד ירד עמוד הענן שנאמר וירא ה' באהל בעמוד ענן והפסיק בין משה ליהושע, יהושע מבפנים ומרע"ה מבחוץ, כיון שראה כך אמר מאה מיתות ולא קנאה אחת, התחיל משה לתבוע אותו בפיו ואמר לפניו רבש"ע מה חטא בידי כדי שאמות? א"ל הקב"ה הן, מחטאו של אדם הראשון שכתוב בו הן האדם היה כאחד ממנו לפיכך אתה מת. א"ל רבש"ע לשוא דשו רגלי בערפל ולשוא רצתי לפני בניך כסוס? א"ל כבר קנסתי מיתה על אדם, א"ל רבש"ע אדם הראשון מצוה קלה צוית אותו ועבר עליה ואני לא עברתי. א"ל הרי אברהם קדש שמי בעולם ומת, א"ל יצא ממנו ישמעאל וכו', א"ל הרי יצחק בנו שפשמ צוארו ע"ג המזבח, א"ל יצא ממנו עשו וכו', א"ל הרי יעקב שיצאו ממנו י"ב שבטים ולא הכעיסוני, א"ל לא עלה לרקיע ולא דשו רגליו בערפל ולא דברת עמו פנים אל פנים ולא קבל התורה מידך, א"ל הקב"ה רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, אמר לפניו רבש"ע שמא יאמרו ישראל אלולי מצא במשה דברים רעים לא היה מסלקו מן העולם, א"ל כבר כתבתי בתורתך ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, א"ל שמא יאמרו בקטנותי עשיתי רצונך ובזקנותי לא עשיתי רצונך, א"ל כבר כתבתי על אשר לא קדשתם אותי, א"ל רבש"ע אכנס לא"י ואחיה שם שתי שנים או שלש ואמות, א"ל גזרה היא מלפני שלא תכנס לשם, א"ל אם לא אכנס בחיי אכנס במותי, א"ל לאו, א"ל רבש"ע כל הכעס הזה עלי למה? אמר לו על אשר לא קדשתם אותי, א"ל מרע"ה כתיב כל אלה יפעל אל וכו' ואתה מתנהג עם בריותך במדת רחמים פעם אחת ושתיים ושלש, ואני עון אחד יש לי ואין אתה מכפר לי, א"ל הקב"ה משה שש עונות בידך ולא גלית לך שום אחד מהם: בתחלה אמרת לי שלח נא ביד תשלח, שנית ומאו באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה, שלישית לא ה' שלחני, רביעית ואם בריאה יברא ה', חמישית שמעו נא המורים, ששית והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים, אברהם יצחק ויעקב חטאים היו שאמרת לבניהם כך?! אמר לפניו רבש"ע ממך למדת שאמרת את מחתות החטאים האלה בנפשותם, א"ל אני לא הזכרתי אבותם, א"ל רבש"ע כמה פעמים חטאו ישראל והתחללתי עליהם לפניך ומחלת להם ולי לא מחול, א"ל אין דומה גזירת צבור לגזירת יחיד, ועוד עד היום היתה השעה מסורה בידך, מיד התחיל לדבר תפלות ותחנונים, ועליו אמר שלמה תחנונים ידבר רש, משלו משל למה"ד לחכם

ישראל ברכם בזאת הברכה: וזאת התורה שכתב בה זאת הברכה, אשר ברך משה איש האלהים, איש האלהים זה משה, איש האלהים זה הקב"ה שכתוב בו ה' איש מלחמה, וכל כך למה, לקיים מה שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק, א"ר תנחומא איש האלהים, אם איש למה אלהים? אלא כשברה לפני פרעה נקרא איש, כשעלה לרקיע נקרא אלהים, ומפני מה זכה משה שהקב"ה נתעסק בו? שבשעה שירד למצרים כשהגיעה גאולתן של ישראל היו כולם עוסקים בשאיילת כסף וזהב, ומשה היה טרוד ומסבב את העיר שלשה ימים ושלשה לילות למצוא ארונו של יוסף, לפי שלא היו יכולין לצאת ממצרים אלא אם יעלו עמהם עצמות יוסף, שנאמר וישבע יוסף את בני ישראל וגו', וכשהיה משה מבקש ארונו של יוסף היכן הוא, פגעה בו סרה בת אשר עיף ויגע, אמרה לו למה אתה טרוד כל כך, אמר לה על ארונו של יוסף אני טרוד, אמרה לו בא עמי לגילוס ואראך היכן הוא, הלך עמה אמרה לו במקום הזה הוא ארונו, ועשו אותו מעופרת וחתמו אוהו מארבע רבעיו, שכך אמרו החרטומים אל פרעה וידעו המצריים שאין ישראל יכולין לצאת ממצרים עד שיעלו ארונו של יוסף, לפי שהם יודעים חומר השבועה שהשיבע אותם, ולכך הסכימו עם מכשפות שלהם ועשו ארון של עופרת כשפים, וזה הוא מקומו, מיד פתח משה פיו ואמר יוסף יוסף אתה יודע שהגיע זמן גאולתם של ישראל ואתה השבעת אותם שלא יעלו ממצרים עד שיעלו עצמותיך, תעתה תן כבוד לאלהי ישראל ואל תאחר גאולתם ועלה במהרה מהתהום, מיד התחיל ארונו של יוסף להתנענע ועלה מתהומות וצף על פני המים, נטלו משה על כתפיו והלך עמו, וישראל נטלו כל כסף זהב ובגדים ושמלות של מצרים, ומשה לא חשב על זה אלא אדרבא היתה לו שמחה גדולה כי נטל ארון יוסף, אמר הקב"ה למשה, משה! חייך לא דבר קטן עשית בשביל שלא חישת על כסף וזהב וכו', גם אני בשעת סילוקך אני הוא המתעסק במטתך ולא שום אדם בעולם.

וכשהגיע יומו של מרע"ה ליפטר מן העולם א"ל הקב"ה הן קרבו ימיך למות, אמר לפניו רבש"ע אחר כל היגיעה שיגעתי תאמר לי שאמות, לא אמות כי אחיה וגו', א"ל הקב"ה רב לך עד פה תבוא ולא תוסיף, קרא את יהושע ואצונו, אמר לפניו רבש"ע מפני מה אני מת? אם בשביל כבודו של יהושע יכנס יהושע לשררה ואני אצא, א"ל הקב"ה ותעשה לו כמו שהיה עושה לך? א"ל הן, מיד הסכים משה והלך אחר יהושע וקרא לו רבי יהושע, נתיירא יהושע מאד וא"ל ולי אתה קורא רבי! א"ל מרע"ה ליהושע רוצה אתה שאחיה ולא אמות? א"ל הן, א"ל ולא טוב לך שלא אמות באופן כזה? ואם יקשה

מיתה ואני ננבתי כלום לפניך? יכבר כתבת עלי עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, א"ל הקב"ה למשה כלום אתה צדיק מאדה"ר ודורו? א"ל כן, אדה"ר וחווה פיתה אותם נחש ואני החייתי מתים בנחש, א"ל הקב"ה כלום אתה גדול מנח דודורו? א"ל כן, נח הבאת עליו ועל דורו מי המבול ונח לא בקש רחמים על דורו ואני אמרתי ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת. א"ל כלום אתה גדול מאברהם שנסיתי אותו בעשרה נסיונות? א"ל יצא ממנו ישמעאל שיאבדו בניו את בניך וכו', א"ל האתה גדול מיצחק? א"ל יצא מחלציו מי שיחריב את ביתך ובניו יהרגו את בניך כהניך ולויך, א"ל הקב"ה כלום אמרתי לך שתהרוג את המצרי? א"ל ואתה הרגת כל בכורי מצרים ואני אמות בשביל מצרי אחד?! א"ל הקב"ה ואתה רומה אלי ממית ומחיה? כלום אתה יכול להחיות כמוני, ולא תזכור כמה כבוד כבדתיך, אמרת לי קומה ה' וקמתי, שובה ה' ושבתי, גם בשבילך שניתי מעשה שמים וארץ, שדרכן של שמים להוריד מל ומטר וארץ להוציא לחם ואתה אמרת לי איני רוצה בזה אלא השמים יורידו לחם והארץ תוציא מים, וכן עשיתי שנאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ואומר עלי באר ענו לה. גם הייתי רוצה ליתן לך חיים ואמרת לי איני רוצה אלא אמות (מחני נא מספרך וגו'), גם אמרת לי ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה ואני מלאתי את דבריך ועשיתי הפעך שנאמר ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם, גם אמרתי זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו, וכשחטאו ישראל בעגל בקשתי להקים את דברי ולא הנחת אותי ואמרת לי סלח נא לעון העם הזה, וסלחתי כדבריך, ולא עוד אלא התורה נקראת על שמי שנאמר תורת ה' תמימה וקראתיה על שמך שנאמר זכרו תורת משה עבדי, ג"כ ישראל נקראו על שמי שנאמר כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם, בני בכורי ישראל, וקראתים על שמך שנאמר ויזכור ימי עולם משה עמו, ולא עוד אלא שדברתי עמך באמירה ובדיבור שנאמר ויאמר ה' אל משה וידבר ה' אל משה, אף אתה דברת עמי באמירה ובדיבור שנאמר ויאמר משה אל ה' וידבר משה אל ה', אני אין לפני אכילה ושתייה ועשיתך כיוצא בי שנאמר ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים לא שתה, ג"כ אני אלהים ואתה אלהים שנאמר ראה נתתיך אלהים לפרעה, ג"כ אני יש לי נביאים ואתה יש לך נביא שנאמר ואהרן אחיך יהיה נביאך, אתה אין בריה יכולה להסתכל כנגדך שנאמר וייראו מנגשת אליו וגו', אני אמרתי וראית את אחורי לפני לא יראו וכך כתיב והביטו אחרי משה, בכ"ב אותיות כבדתי את התורה ובכולן כבדתיך, שלחתיך אל פרעה והוצאת את ישראל ממצרים, צויתך על השבת והמילה נתתי לך עשרת הדברות, כסיתך בענוג, נתתי לך שני לוחות אבנים ושברת אותם, עשיתך יחיד בעולם,

שהיה מלמד לבנו של מלך והיו כל בני פלטרין של מלך יראים ממנו, ולא בני פלטרין בלבד אלא גם כל העולם היו יראים ממנו והיו עושים כל רצונו על שהיה מלמד לבנו של מלך, לאחר זמן מועט מת בנו של מלך כיון שמת אבד רבו כל הטובות שהיו לו מבני פלטרין והתחיל להחזיר על הפתחים, באותן הימים שהיה בנו של מלך חי היה הכל ברשותו של חכם כיון שמת אבד הכל, כך מרע"ה כל זמן שהיה חי היה הכל ברשותו עליונים ותחתונים שנאמר עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם, בקע הים, הוציא מים מן הסלע, הוריד המן, ולא עוד אלא שהיה אומר קומה ה' שובה ה', ועוד אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה, כיון שהגזע זמנו ליפטר היה מחזיר למי שיבקש עליו רחמים, הוי תחנונים ידבר רש, וכתיב לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים, עת היתה למשה לירד למצרים ליטול גאולה ולגאול את ישראל שנאמר גם האיש משה גדול מאד בכל ארץ מצרים, ועת היתה לו להפיל תחנה שנאמר ואתחנן וגו' בעת ההיא לאמר ה' אלהים וגו' שתי שמות הללו למה הזכירן משה? מלמד שאמר משה בשני שמות הללו ברא הקב"ה את עולמו ואת האדם בדיון וברחמים, שנאמר ויצר ה' אלהים את האדם, ומנין ששני שמות הללו הם רחמים ודיון שנאמר ה' ה' אל רחום ותנון וגו' הרי כאן רחמים ודיון, לזה אמר ה' אלהים אתה החללת להראות לי גבורתך בסנה ועתה בוקנתי אני מבקש רחמים על עמך צאן מרעיך שחטלח ותכפר להם, בבקשה ממך אל תהיה כמלך בשר ודם, מלך ב"ו כשיהיה לו עבד בעורו בחור והוא נבור הוא אוהבו וכשיוקין הוא שונאו, אבל אתה אל תשליכני לעת זקנה וגו', את גדלך אלו עשרת הדברות, ואת ירך החזקה אלו עשר מכות, אשר מי אל בשמים ובארץ, אתה בראת הכל ובידך להמית ולהחיות, אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך לעתיד לבא, ולמה אמר משה כ"כ, אלא משה היה סבור שאם ישראל ירצו לעשות שום עון אינו מניחם זה בשמים ובארץ, ר"ל אל אחד ואין זולתו, ולא עוד אלא שאודיע הוד כבודך לדורות שיבואו ואומר להם שעל ידי בקעת הים ונתת התורה לישראל והמטרת להם לחם מן השמים ארבעים שנה והעלית מים מן הכפר והוצאת להם מים מן הסלע, ועכשיו אם טוב בעיניך לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יי, א"ל הקב"ה די לך, אם תשאר חי יטעו בך ויעשו אותך אלוה ויעבדוך, אמר לפניו רבש"ט כבר בדקת אותי בעשיית העגל ובטלתי אותו ועכשיו אמות? א"ל הקב"ה משה בן מי אתה? א"ל בן עמרם, א"ל ועמרם בן מי הוא א"ל בן יצהר, ויצהר בן מי הוא א"ל בן קהת, וקהת בן מי הוא א"ל בן לוי, א"ל וכולם ממני יצאו א"ל מן אדה"ר, א"ל נשאר מהם שום אדם חי? א"ל כולם מתו, א"ל הקב"ה ואתה רוצה לחיות? א"ל רבש"ע אדה"ר נגב ואבאל מה שלא רצית וקנסת עליו

שכתוב בו גם האיש משה גדול מאד. בשעה שראו נלגלי ושרפי מעלה שלא קבל הקב"ה תפלתו של משה ולא נשא לו פנים ולא נתן לו חיים, מיר פתחו כולם ואמרו ברוך כבוד ה' ממקומו שאין לפניו לא עולה ולא שכחה ולא משוא פנים בין קטן בין גדול. ומנין שנתחנן משה תקט'ו חנונין? כמנין ואתחנן'ו גו', אמר לפניו רבש"ע הרבה פעמים נצטערתי בשביל ישראל עד שהיו לך עם סגולה ונחלה וראיתי בצרתך ולא אראה בשמחתם? הרי אני עושה תורתך פלסתר שכך כתיב ביומו חתן שכרו, ועכשיו היכן שכרי של מ' שנה שינעתי בשביל בניך ונצטערתי עליהם במצרים ובים ובמדבר וקבעתי להם תורה ומצות, צרתם ראיתי וטובתם איני רואה, כי תאמר לי שלא אעבור את הירדן? מארבעים שנה ועד עכשיו לא הייתי מורה הוראה ויושב בישיבה? מיד התחיל הקב"ה לפייסו, א"ל בני משה! הרבה מתוקן לך לעו"ב שתשבע מכל מיני ג"ע ועדניו שנאמר להנחיל אוהבי יש ואצרותיהם אמלא, אלו הצדיקים המקיימים את התורה מאהבה. אמר שמואל אלו שלש מאות ועשר עולמות של עוה"ב שעתידי הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק כמנין י"ט. אמר לו הקב"ה משה! ימך בטלים ואורך אינו בטל, שלא תהא צריך לעולם הבא לא לאור החמה ולא לאור הלבנה וכוכבים ולא אכילה ושתייה ולא כסות ומלבוש ולא שמן לראשך ולא מנעלים לרגליך, שאני בכבודי מאיר לך, ומכבודי אשים לבושך ומהדרי אשים כסותך, ומהרי אטהר פניך, וממתיק ארוה גרוך, וממרכבות רכובי אשים רכוביך, ומשרביט שלי שחקוק עליו שם המפורש שבו בראתי העולם תחלה ממנו נתתי לך דוגמא בעוה"ב. שרביט שלי אחד משמונת אלפים ושבע מאות וששים רבוא מאותו של עוה"ב. א"ל הקב"ה בעוה"ז עשיתי הרבה אותות ומופתים ועל ירך הוצאתי את ישראל ממצרים וקרעתי להם הים והמטרתיהם להם המן והפכתי מי מרה למתוק ונתתי להם תורה ומצות כנגד אברי האדם וכנגד ימות השנה, ומלחמות נצחתי על ידיך, דיך רב לך! הניע יומו של יהושע לפרנס את ישראל ועתיד אני לכתוב ע"י שלמה תלמידך וזרח השמש ובא השמש. אמר משה רבש"ע אם איני מפרנס את ישראל יכנסו בני תחתי או בני אהרן אחי וימלאו מקומי, אמר הקב"ה והוא (יהושע) ינחיל אותם את הארץ. כיון שראה שנמורה גזירה עליו מיד וילך משה וידבר אליהם, מכ"ב בתשרי עד א' בשבט תשעים וחמשה ימים ובזמן הזה אמר לו הקב"ה עשר פעמים שימות, והיה ממתין עד אחד בשבט, ואז הלך וקרא לכל ישראל, ופירש את התורה לששים רבוא בשבעים לשון שנאמר באר היסב וגו'. ומנין שבאחד בשבט באר משה התורה לישראל שנאמר ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש דבר משה, מאחד בשבט עד ז' באדר ל"ו ימים ובאותם ימים פירש התורה לישראל, בשבעה באדר נפטר.

הנחלתך תורתך, כבדתך משבעים זקנים.—חזר משה והודה על הכל ואמר לפניו רבש"ע גדלתני והרבה טובות עשית לי שאיני יכול לספר אחת מני אלף, וכל העולם יודעים מה שנדלתני וכבדתני, ג"כ כל העולם יודעים שאתה ה' אחד יחיד בעולמך ואין זולתך ואין דומה לך, אתה בראת עליונים ותחתונים, אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון, ומי יוכל למלל גבורותיך, אלא דבר אחד אני מבקש ממך שאעבור את הירדן. א"ל הקב"ה למשה, משה! שתי שבועות נשבעתי אחת שלא תכנס לארץ ושנית שלא אכלה את ישראל, אם רצונך שאעבור על השבועה ותכנס לארץ ג"כ אעבור על השבועה ואכלה את ישראל. א"ל, רבש"ע בעלילה אתה בא עלי לתפוס חבל בשני ראשיו, יאבד משה ואלף יוצא בו ולא תאבד נפש אחת מישראל. עוד אמר רבש"ע מה יאמרו הבריות רגלים שרשו ברקיע וידיים שקבלו את התורה והפה שדבר עם ה' ימות, ואפילו הכי לא מצא תשובה מהשי"ת. זהו משה, מה יעשו ויאמרו שאר הבריות!

אמר רב עשר פעמים נכתבה מיתח משה: א' הן קרבו ימך למות, ב' ומות בהר, ג' כי אנכי מת, ד' כי ידעתי אחרי מותי, ה' ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו, ו' וימת שם משה וכו'. עשר פעמים נזר הקב"ה מיתה על משה ושלא יכנס לארץ ועדיין לא נחתם עליו נזר דין עד שנגלה עליו ב"ד הגדול ואמר לא תעבור את הירדן הזה, ודבר זה כולו היה קל בעיני משה ולא היה מעלה על לבו, שהיה אומר כמה פעמים חטאו ישראל וכיון שהייתי מתפלל עליהם היה הקב"ה סולח להם ומבטל הגזירה, אני שלא חטאתי מעורי כשאתפלל להקב"ה לא יקבל תפילתי?! כיון שראה הקב"ה שקל בעיני משה ולא רצה להתפלל על עצמו מיד קפץ הקב"ה ונזר והתם עליו הדין ונשבע בשמו הגדול שלא יכנס לארץ, שנאמר לכן לא תביאו את הקהל הזה, כיון שראה שנחתם עליו נזר דין נזר חענית ועמד להתפלל ואמר איני זו מכאן עד שתבטל כל הגזירה, מה עשה לבש שק והתפלש באפר ועמד בתפלה לפני הקב"ה חמש עשרה פעמים עד שנודעו שמים וארץ וכל יצורי בראשית ואמרו שמא הגיע צביונו של הקב"ה לחדש עולמו, יצאה בת קול ואמרה, לא הגיע צביונו של עולם אלא אשר בידו נפש כל בשר. איש, איש זה משה שנאמר והאיש משה, מה עשה הקב"ה הכריז בכל הרקיעים ובכל בתי הדינים של מעלה שלא יקבלו תפלות משה ואין לשום מלאך להביא לפני תפלת משה. לפי שחתמתי נזר דין עליו למיתה, קרא הקב"ה לכל שרי הרקיע בבהלה ואמר להם רדו ונעלו כל שער ושער כרי שלא תעלה תפלת משה. באותה שעה נודעו שמים וארץ וכל מוסדות הארץ ויצוירו בראשית כולם מפני תפלת משה שהיתה דומה להרב שקרע ותותך ואינו מתעכב, והתפלאו עליו כעין יחזקאל שנאמר ואשמע אחרי קול רעש גדול, גדול זה משה

ובאותו יום שמת היה יודע, שהיתה בת קול יוצאת ואומרת הוזהר משה בעצמך שאין לך חיים בעולם כ"א היום הזה לבד.

אמר ר' חלבו באותו יום שמת מרע"ה כתב י"ג תורות ספר תורה לכל שבט ושבט ועדיין לא הגיע חצי היום, אח"כ קרא לכל שבט ושבט ונתן להם התורה והמצוות ואותו ס"ת (הי"ג) מוכחר שבכולן הניחו בצד הארון, והזהירם והוכיחם לכל אחד ואחד בפני עצמו. אנשים לבד ונשים לבד ואמר להם הוזהרו בכבוד התורה והמצוות, ויש אומרים שירד גבריאל ונטל ספר תורה מידו של משה והעלה אותו לב"ד הגדול של מעלה להודיע צדקתו של משה, והיה מוליכו בכל רקיע ורקיע שנאמר צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, ולא עוד אלא שגשמתו של צדיקים קורים בספר תורה של מרע"ה בשני ובחמישי ובמועדים. א"ר יאשיה באותה שעה עשה משה ליהושע כבוד גדול ופאר רב בפני בני ישראל, והיה כרוז יוצא מלפניו בכל מחנה ישראל לאמר בואו ושמעו דברי הנביא החדש שיקום עלינו היום, עלו כל ישראל לכבודו של יהושע, ואח"כ צוה משה להביא כסא של זהב ועטרה של מרגליות וכובע של מלכות ולבוש ארנמן, והיה משה עומד ומסדר ומעריך מערכות וספסלים של סנהדרין ושל ראשי גדודין ושל כהנים, ואח"כ הלך משה אל יהושע והלבישו ונתן עליו העטרה והושיבו על כסא של זהב והעמיד עליו מתורגמן לדרוש בפני כל ישראל, ומי היה המתורגמן כלב בן יפונה. ויהושע דורש בפני כל ישראל ובפני משה רבו, ומהו המדרש שדרש יהושע? עורו רנו שמי השמים העליונים, העירו מוסדות הארץ התחתונים, עורו וסלסלו סדרי בראשית, עורו והרנינו הררי עולם והללו נבעות ארמה, עורו ופצחו צבאות רקיע ושירו וספרו כל אהלי יעקב, שירו כל משכנות ישראל, שמעו והאזינו כל אמרי, שימו לבבכם לכל דברי, קבלו בשמחה עליכם ועל נפשותיכם מצות אלהיכם, פתחו פיכם ולשונכם ותנו כבוד לאל מושיעכם ותהיו מודים לפני אדוניכם ותנו עליו בטחונכם, כי הוא אחד ואין שני לו ואין כמוהו באלהים ואין כערכו במלכים ואין זולתו באדונים, אשר לשבחו אין קץ ולתהלתו אין אחרית וסוף, לנפלאותיו אין חקר ואין מספר לעלילותיו, והוא ישמרו לנו שבועת אבותינו ויקיים לנו הברית והחסד והשבועה אשר נשבע להם ע"י משה רבינו, אשר נמלנו ברוב פלאים ושהוציאנו מעברות החרות, ושקדע לנו את הים, ושנתן לנו תרי"ג מצות. — אמר משה ל"ו שנה היה יהושע משרת אותי במדבר שנאמר ומשרתו יהושע בן נון נער, וכשהגיע גורה של משה וא"ל הקב"ה הן קרבו ימיך למות קרא את יהושע, ויצו את יהושע, היה משה הצדיק דן מעצמו ואומר שמא מפני שהגיעה שעת יהושע תלמידו אני מת, שהוא עתיד לפרנס את ישראל ולבוא בראשם, ובשביל זה היה עלי גזר דין שאם אכנס לארץ ולא

לאכול מפירותיה, אבל מוטב שאחיה ויהיה יהושע פרנס ואני נכנס לא"י. מה עשה משה? מאחד בשבט עד ששה באדר היה הולך שחרית וערבית ומשמש ליהושע כתלמיד לרב, ואותם ל"ו יום עלו למשה יום לשנה. כיצד היה משה משמש את יהושע? בכל יום היה משה עומד מחצות לילה והולך לפתחו של יהושע ונטל המפתח ופותח את הדלת ונכנס ונטל חלוק ומנערה ומניחה אצל מראשותיו, ונטל מנעליו ומתקנן ומניחן בצדי המטה, ונטל טליתו וכסותו וסודרו וכובע של זהב ועטרת מרגליות ומכניחן ומצרפן ומזקקן ומסדרן לפניו על סילון של זהב. שוב היה מביא קיתון של מים וקערה של זהב ומניחן על הסילון, ועדיין יהושע לא היה נעור משנתו, ואח"כ היה מצוה משה לנער ולכבד בית אהלו של יהושע כעין אהלו של משה, ומכניס כסא הזהב, ופורש סדין של בוץ וסדין של מילת, ומסדר בלים יקרים ונאים שלו כמנהג המלכים, ואחר כך היה יוצא כרוז: משה עומד באהלו של יהושע ואומר כל המבקש להקביל פניו של יהושע יבא ויקביל, שנפל דבר ביהושע מאת ה' להיות פרנס על ישראל. באותה שעה כל יחיד ויחיד שבישראל שהיה שומע הכרוז היה מפתח ומוזעזע ואומר אני חושש בראשי כדי שלא ילך, ובוכה אוי לך ארץ שמלכך נער! ובת קול אומרת כי נער ישראל ואוהבהו, גם הארץ פתחה פיה ואמרה נער הייתי גם זקנתי, ומתקבצים זקני ישראל וכל שרי הגדודים וראשי השבטים ושרי האלפים והמאות והעשרות. כשבאו אצל משה היה מושיב כל אחד ואחד לפי גדולתו, וכיון שרואה משה שיהושע נעור משנתו היה נכנס ונטל חלוקו ונותנה לו בידו, כיון שהיה יהושע מכיר בו היה מתבייש ונטל חלוקו ומכסה גופו ולובש בזעזעות נפשו ונופל על רגליו של משה ואומר לו אל תהרגני רבי בחצי ימי מפני השררה שבאה עלי מאת הקב"ה, אמר לו משה בני אל תתירא אין לך עון בזה, במדה שמדרת לי אמדך לך ששמשתני בסבר פנים יפות כך שמשתיך תלמידו, ואהבת לרעך כמוך, לא כך שניתו לך יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך (1), לסוף הניחו ליהושע עד שישב על סילון של זהב בדרך מלכי העולם, ועל כרחו עמד לו ומשמשו לכל צרכו ועל כרחו הניח עליו קרני ההוד למעלה מכולם. והיה מצוי אצלו זנגיאל המלאך רבו וסופר על כל בני מרום, בשעה שסיים עמו כל סתרי תורה. כיון שנתעטף יהושע יפה באו ואמרו כל ישראל מאהרים לכם, מיד תפש משה את יהושע והוציאו מתוך אהלו. כיון שראו ישראל את יהושע הולך בראש נזדעזעו כולם ועמדו על רגליהם והלכו שניהם עד מאקם גדולים אצל כסא

(1) איזה דברים נשנו פה באופן אחר מאשר בתחלת המאמר, ונראה כי מאמרים שונים נתקדבו פה ונתחברו יחד.

הזהב והושיבו עליו בעל כרחו. כשראו ישראל כך בכו כולם וגם יהושע בכה ואמר גדולה וכבוד למה לי? יצאה בת קול ואמרה למשה אין לך חיים אלא חמש שעות בלבד, מיד צעק משה ואמר ליהושע שב כמלך בפני העם, ודרשו שניהם כאחד בפני כל ישראל, ונדמה להם פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה. משה קורא ויהושע מפרש מקרא שהיה משה קורא ויהושע קורא ומשה מפרש ולא היה עליהם חלוקה זה על זה, ונמצאו דבריהם מכוונים כאחד, ודומים כחרוזי מרגליות של מלכים. ועליהם אמר שלמה דברי חכמים כדרבנות וגו' היושבים בנינים וגו'. ועדיי היו יושבים יהושע וישראל לפני משה, יצאה בת קול ואמרה אין לך חיים אלא ד' שעות, אמר משה לפני הקב"ה רבון העולמים אם מפני תלמידי אתה דוחה אותי אני נוהג כתלמיד לפניו, הוא ככהן גדול ואני ככהן הדיוט, הוא כמלך ואני כעבד. אמר הקב"ה נשבעתי בשמי הגדול ששמים ושמי השמים לא יכללוהו שלא תעבור את הירדן הזה. אמר משה רבון העולמים תן לי רשות ואהיה כעוף הפורה באויר בכה שם המפורש, או עשה אותי כדג ואשא שתי זרועותי כשני סנפירים וכל שערוני הפך אותם כקשקשים ואקפוץ אל הירדן ואראה את הארץ, א"ל הקב"ה אם נעשה לך כך הרי אני עובר על השבועה, א"ל רבש"ע הניחני על כנפי העננים כשיעור נ' פרסאות למעלה מן הירדן ויהיו עננים מלמטה ואני מלמעלה ואראה את כל הארץ, א"ל חשוב עלי כאלו עברתי על שבועתי, אמר לפניו רבש"ע חתוך אותי אבר אבר והשליכני אחר הירדן והחיני ואראה את הארץ, א"ל הרי הוא כאלו עברתי על שבועתי, א"ל הראני את הארץ במראית עין, א"ל בדבר הזה אני שומע לך שנאמר כי מנוד תראה את הארץ ושמה לא תעבור, והראהו הקב"ה את הארץ ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה כשיעור הפרגה בתוך פרסה, ונתן כח בעיניו כדי שיראנה חלוה, ונתן כח בעיניו כדו שיראנה חלוה, וא"ל זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם וגו'. עד כאן עלתה לו שעה, יצתה ב"ק ואמרה לא תצטער עצמך שאין לך חיים בעוה"ז אלא ג' שעות, אמר משה רבש"ע הניחני אצל בני גד ובני ראובן ותהי נפשי כאחד מהם, ויהושע ימלוך ויבנם לא"י עם ישראל, א"ל הקב"ה רוצה אתה לעשות תורת פלסתר שכתוב בה שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וגו', כשיראו ישראל שאינך עולה לרגל מה יאמרו, ומה משה שנתנה תורה ומצות על ידו אינו עולה לרגל אנו עאכ"ב, נמצא אתה מבטל מצותי, ועוד כתבתי על ירך מקץ שבע שנים במועד שנת השימיטה בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלהיך, אתה מבטל שעתו של יהושע בפני כל ישראל, כשיהיה יהושע דורש בחג לעיני כל ישראל מה ישראל אומרים עד שאנו לומדים תורה מפי התלמוד אנו הולכים לשמוע מפי הרב ולומדים ממנו, ונמצא

אתה מאבד תורתך. עד כאן עלתה לו שעה אחת, יצתה ב"ק ואמרה לו משה משה! עד מתי אתה מצער עצמך שאין עוד אלא ב' שעות. וסמאל ראש לשטנים היה מצפה מתי תגיע שעה שיפטר משה אולי יקבל נשמתו כשאר בני אדם, כאדם המצפה לשמחה גדולה, כיון שראה מיכאל שר ישראל את ס"ם הרשע שהיה מצפה למיתת משה הרים קולו ובכה, והיה ס"ם שמח וצוחק, א"ל מיכאל, רשע! אני בוכה ואתה צוחק! ויש אומרים שאמר לו הפסוק אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי, נפלתי במשה וקמתי בגדולתו של יהושע, בשעה שנפלו בידו ל"א מלכים. כי אשב בחשך זה חורבן בית ראשון ובית שני, ה' אור לי בימות המשיח. ע"כ עלתה לו שעה אחת יצתה ב"ק ואמרה לו אין לך חיים בעוה"ז אלא שעה אחת, א"ל רבש"ע הנה אותך ואפרח כעוף הפורה בד' רוחות העולם ומלקט מזונותיו על הארץ ושותה מים מהנהרות ולערב חוזר לקנו, א"ל הקב"ה רב לך, א"ל רבש"ע הצור תמים פעלו! ונתן קולו בבכי ובכה ואמר למי אלך שיבקש עלי רחמים, הלך לכל מעשי בראשית ואמר להם בקשו עלי רחמים, אמרו לו על עצמנו אין אנו יכולים לבקש רחמים ככתוב את הכל עשה יפה בעתו ולבסוף כתיב הכל הולך אל מקום אחד, וכתיב כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה, על אחרים עאכ"ב. כיון שראה משה שאינו יכול להמלט מהמיתה קרא ליהושע בפני כל ישראל ואמר לו בני! ראה את כל העם הזה עם ה' אני מוסר לך, ותינוקותיהם שעדיין לא התעסקו במצות הזהר בהם, שלא תאמר להם דבר שאינו הנון, שהם בניו של הקב"ה וקראם בני בכורי ישראל, ואהבם מכל אומה. באותה שעה אמר הקב"ה ליהושע, יהושע! משה רבך הניחך ואתה הוא במקומו, טול מקל והך על קדקוד של הממאן לשמוע אליך, אל תמנע מנער מוסר, כי נער ישראל ואוהבהו. אמר יהושע משה רבי מה תהי עלי, שמא אתה להם נחלה בהר והם אומרים תן לנו בשפלה, א"ל מרע"ה אל תירא כי הקב"ה הבטיחני שישים שלום בחלוק הארץ, א"ל משה כל ספקות שיש לך לשאל שאל ממני עתה שאני ניטל ממך ולא תראני עוד, א"ל רבי היכן הנחתך בין ביום ובין בלילה שיש לי לטעות? ומפני שלא שאל אז נשתכחו ממנו ג' אלפים הלכות קלות וחמורות, ובבית מדרשו של יעקב התירו כל הספקות. א"ל אע"פ שאין לך ספקות לשאל בא ואנשקך, הלך אליו ונשקו ובכה על צוארו וברכו שנית היותך בשלום עם ישראל, כי עמדי לא מצאו קורות רוח מעולם מפני ההזרות ותוכחות שהייתי מוכיחם. התחיל משה לברך כל שבט ושבט בפני עצמו, כיון שראה שקצרה שעתו כללם בכרכה אחת וא"ל הרבה צערתי אתכם בתורה ומצות, מחלו לי. א"ל רבינו אדונינו מחול לך, גם אנחנו הרבה הכעסנוך והרבינו

עליך טורח מחולל לנו, א"ל מחול הוא לכם, באו ואמרו לו הניע השעה שאתה נפטר מהעולם, אמר ברוך שם חי וקיים לעולם! אמר משה לישראל בבקשה מכם כשתכנסו לא"י זכרו אותי ואת עצמותי ואמרו אוי לו לבן עמרם שרץ לפנינו כסוס ונפלו עצמותיו במדבר, אמרו לו ישראל רבינו אם אתה פורש ממנו מה יהא עלינו, אמר להם כשהייתי עמכם היה הקב"ה עמכם, שמא תאמרו כל הנסים והנפלאות שנעשו על ידי בשבילי היו? לא נעשו אלא בשבילכם ובעבור רחמיו וחסדיו, ואם יהיה בטחונכם עליו ודאי יעשה הפצצם, פתחו ישראל ואמרו ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים, אלהים לנו מחסה ועזו. יצתה ב"ק ואמרה משה למה תצער עצמך אין לך חיים אלא חצי שעה, כיון שראה מדת העולם (הרחמים) ותשועות גדולות ונחמות שעתיד הקב"ה לעשות לישראל, א"ל אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה', ועמד וברכס בשלום, ונתן קולו ובכה ואמר לישראל בשלום אראה אתכם לתחיית המתים, ויצא מלפניהם בכביה גדולה, וגם ישראל בכו וזעקו זעקה גדולה ומרה, ועמד משה וקדע את חלוקו ונטל מעילו וכסה את ראשו כאבל, ונכנס לתוך אהלו והיה בוכה ואומר אוי לרגלי שלא דרכו בא"י, אוי לירי שלא קטפו מזמרותיה, אוי לגרונני שלא אכל מפירות ארץ זבת חלב ודבש. יצתה ב"ק ואמרה למשה אין לך חיים אלא רגע אחד ומחצה, מה עשה משה נטל את המנילה בידו וכתב עליה שם המפורש וספר הישר, והלך משה לאהלו של יהושע למסור לו המנילה, והיה יהושע יושב ודורש, משה מעומד ויהושע מיושב וכפף קומתו והניח ידו על ראשו ונתעלמו עיניו של יהושע ולא היה רואהו כדי שימאס נפשו. הלכו ישראל אצל משה לאהלו ואמרו היכן מרע"ה, אמרו להם בפתחו של יהושע, הלכו ומצאוהו שהיה עומד ויהושע יושב, אמרו ליהושע מה עלה על לבך שמשה עומד ואתה יושב, כיון שראהו יהושע מעומד צעק ואמר רבי רבי אבי אבי למה אתה מעניש אותי, אמרו לו ישראל רבינו למדנו תורה, א"ל אין לי רשות, א"ל אין אנו מניחים אותך. והיה יהושע יושב בראשו, אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן בשעה שאמר יהושע ברוך שבחר בצדיקים נטלו אוצרות החכמה ונתנו ליהושע, ולא היה יודע משה מה היה יהושע אומר, לאחר שעמד יהושע אמרו לו ישראל סיים לנו את התורה, א"ל איני יודע מה אשיב לכם, והיה משה כותב בדמע ויהושע ממלא אחריו, באותה שעה אמר משה רבש"ע עד עכשיו בקשתי חיים ועכשיו הרי נפשי נתונה בידך.

כיון שהשלים נפשו למות, אמר הקב"ה למיכאל ונבריאול צאו והביאו לי נשמתו של משה, אמר נבריאול מי ששקול כנגד ששים רבוא היאך אני יכול ליטול נשמתו ולהיות חצוף לפניו. אח"כ אמר למיכאל כך ובכה מיכאל ואמר לו לזננאול כך, אמר לפניו רבש"ע

אני הייתי רבו והוא תלמידי איך אטול נשמתו, אח"כ אמר לס"ם ליטול נשמתו, מיד יצא בשמחה גדולה מלפני הקב"ה, ולבש חרבו וחגזר אכזריות והלך לפני משה בחימה גדולה, כיון שנסתכל בו והוא היה כותב שם המפורש וזקוקין של אש יוצאין מפיו וזוהר פניו ומאמרו מבהיקים כשמש ודומה למלאך ה' צבאות, היה ס"ם מתיירא ומדועזע ממנו, וכשהרים משה עיניו וראה ס"ם ומשה ידע שבא אליו, מיד חשכו עיניו של ס"ם מזיו של משה ונפל על פניו ואחזהו חיל כילדה ולא יכול לדבר בפיו עד שפתח משה פיו תחלה לאמר: ס"ם ס"ם, אין שלום אמר ה' לרשעים, למה אתה עומד לנגדי, א"ל הניע זמנך ליפטר מן העולם תן לי נשמתך, א"ל מי שלחך אלי? א"ל מי שברא העולם והנשמות ובידי נמסרו כל הנשמות משנברא העולם, א"ל משה יש בי כח יותר מכל באי עולם שיצאתי מהול ממעו אמי וביום שנולדתי דברתי לאבי ולאמי, אפילו משדי אמי לא ינקתי אלא בשכר, ובשלש שנים נתנבאתי שהייתי עתיד לקבל את התורה, ונטלתי כתר פרעה מעל ראשו, ובן שמונים שנה עשיתי אותות ומופתים והוצאתי ששים רבוא ממצרים, וקרעתי להם בים י"ב שבילין, והפכתי מי מרה למתוק, ופסלתי לוחות אבנים ועליתי לרקיע, והייתי תופס במלחמה וקבלתי חיציהם בענן, ודברתי פנים בפנים עם ארון העולם, ונצחתי פמליא של מעלה וקבלתי התורה וכתבתי מפי הקב"ה תרי"ג מצות ולימדתי את בני ישראל, ועשיתי מלחמה עם ב' מלכים ילידי הענק (סיחון ועוג) שבשעת המבול לא הניע המים לקרסוליהם, והעמדתי חמה ולבנה ברום עולם, וכי יש בעולם גבור כמוני? רשע ברח מלפני! כיון שראה ס"ם נשמתו של משה תמה וברה ברח, יצתה ב"ק ואמרה אל הצער עצמך אין לך חיים בעולם אלא רגע, חזר ס"ם לפני הקב"ה, א"ל הקב"ה היכן היא נשמתו של משה, מה הבאת? א"ל ס"ם רבש"ע אם אתה אומר לי להפוך גיהנם ממדרגה עליונה לתחתונה יכול אני להפוך, ובן עמרם איני יכול לו, ואפילו לעמוד לפניו איני יכול שאור פניו דומה לשרפי מרכבה וזקוקין של אש יוצאין מפיו, ולא עוד אלא שזיו פניו דומה לשכינה, בבקשה ממך אל תשלחני אליו שאיני יכול לעמוד בפניו, א"ל הקב"ה רשע מאש של גיהנם נבראת ולאש של גיהנם אתה חוזר, בתחלה יצאת מלפני בשמחה גדולה וכשראית גדולתו חזרת בבושתך, לך והביא נשמתו, מה עשה ס"ם באותה שעה שלף חרבו מתערה ובא לפני משה ע"ב בחמה וקצף, נטל משה מטה האלהים בידו שהיה חקוק בו שם המפורש ופגע בס"ם ונער בו בנערה עד שרץ וברח מלפניו, ורץ משה אחריו בשם המפורש ותפס אותו והכהו במטה ועור עיניו מקרני הדוד. עדיין עלתה לו חצי רגע יצתה ב"ק ואמרה לו משה למה תצער עצמך הניע סוף השעה, עמד משה בתפלה ואמר רבש"ע זכור שנגלית אלי בסנה, זכור

הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים וגו' בלשון הזה אתה גזור עלי מיתה? א"ל הקב"ה לא כן, אלא כשם ששלחתיך אל פרעה מלך מצרים להוציא בני מתחת ידיו אמרת לי הן אני ערל שפתים ועדיין „הן“ שמורה לך, וכשם ששבתת אותי כנגד ששים רבוא ואמרת הן לה' אלהיך השמים וגו' כך אני מעלה אותך ראש על חמשים וחמשה רבוא צדיקים גמורים מנין ה"ן בתוך גן עדן אחר מיתתך. אמר משה רבש"ע אם אין אתה מכנים אותי לארץ ישראל הנח אותי בעולם ואחיה ולא אמות, א"ל הקב"ה אם אין אתה מת בעוה"ז אין לך תחיה לעוה"ב, ולא עוד אלא שכתבתי בתורה על ירך ואין מידי מציל. אמר משה רבש"ע אחיה כאיילים וכצבי הרים שהן אוכלין ירקות ועשבים ושותין מי הגשמים ורואין את העולם כך תשוה נפשי כאחד מהם, א"ל הקב"ה רב לך, אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה. אמר משה רבש"ע קח אחת משתי עיני והנח אותה תחת עקבי דלתי היכלך ויניחו עליה הדלת ואראה את ארץ ישראל בעין אחת ולא אמות, א"ל הקב"ה הלא אמרתי לך אל תוסף דבר אלי עוד, ומיד פתח משה בשבחו של הקב"ה ואמר הצור תמם פעלו כי כל דרכיו משפט וגו', ונתן קול בבכי ובתחנונים והתחנן לארץ ואמר לה ארץ ארץ בבקשה ממך בקשי עלי רחמים מלפני הקב"ה אולי ירחם עלי על ירך ויכניס אותי לא"י, אמרה לו הארץ אני תהו ובהו ונאמר עלי והארץ כנגד תבלה איך אעמוד לפני מלך מלכי המלכים, אלא דין שלך ושלי אחד הוא שנאמר כי עפר אתה ואל עפר תשוב, הלך משה אצל השמים ואמר להם בבקשה מכם בקשו עלי רחמים מלפני הקב"ה אולי ירחם עלי על ידיכם ויכניסני לא"י, אמרו לו השמים עד שאנו מבקשים עליך רחמים נבקש על עצמנו תחלה שהרי נאמר בנו בדבר ה' שמים נעשו, ונאמר כי השמים כעשן נמלחו, ונאמר ושמים לא זכו בעיניו, הלך אצל חמה ולבנה והתחנן לפניהם שיבקשו עליו רחמים, אמרו לו אנו מתי מספר שנאמר מונה מספר לכוכבים, ועוד אמר בנו הקב"ה ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי, הלך משה אצל הר סיני והתחנן לפניו שיבקש עליו רחמים, אמר לו הר סיני והלא לא ראית אותי בעיניך וכתבת בתורה והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש, ונאמר כי ההרים ימושו והגבעות תמוטנה, הלך משה אצל הנהרות והתחנן לפניהם שיבקשו עליו רחמים, ואמרו הלא ידעת ואמרת יקוו המים אל מקום אחד, וכתוב הנותן בים דרך מי יצילנו אנו מיד הקב"ה, הלך אצל סדרי בראשית, והשיבוהו כל אחד ואחד שאין בו כח להצילו מיד הקב"ה דכתיב ואין מידי מציל, הלך משה אצל יהושע בן נון והתחנן לו ואמר לו בני זכור כמה חסד עשיתי עמך לילה ויומם, עמוד לי במדת רחמים לפני הקב"ה אולי ירחמיני על ירך ואראה את א"י, באותה שעה היה

שהעלית אותי לרקיע ולא אכלתי ולא שתיתי ארבעים יום וארבעים לילה, רחום ותנון אל תמסרני ביד ס"ם, אמר הקב"ה קבלתי תפלתך, אני בעצמי אטפל ואקבור אותך, מיד קדש עצמו כשרפי ההוד ונגלה הקב"ה משמי מרום העליונים לקבל נשמתו של מרע"ה. כיון שראה משה להקב"ה נפל על פניו ואמר רבש"ע במדת חסד ובמדת רחמים בראת עולמך ובמדת רחמים אתה תנהג עמי, א"ל הקב"ה אני אלך לפניך ושלשה מלאכים באו עם הקב"ה והם מיכאל וזנויאל ונבריאאל, נבריאאל הציע מטחו של משה, מיכאל פירס מילת מראשותיו וזנויאל הניח כלי מילת במרגלותיו, מיכאל מימינו ונבריאאל משמאלו, אמר לו הקב"ה למשה תקף שתי ידיך והניחן על החזה, העצם שתי עיניך ועשה כן, מיד קרא הקב"ה לנשמתו, א"ל בתי מאה ועשרים שנה קצבתי שנותיך להיות בנוף הצדיק, צאי ואל תאחרי בתי, השיבה הנפש אתה הוא היודע ואלהי הרוחות ובירך נפש כל חי, בראתני ונתתני להיות בנופו של צדיק זה, וכי יש נוף נקי וטהור וקדוש בעולם כמו זה שמעולם לא נראה זבובים עליו, ולא היה צר עין מעולם, טוב לי לשבת כאן, אמר לה הקב"ה אל תאחרי בתי הניע קצך ואושיבך עמי בכסא כבודי אצל שרפים ואופנים ומלאכים וכרובים, אמרה לפניו רבש"ע טוב לשבת בזה הצדיק כי המלאכים עזא ועזאל ירדו מן השמים והשחיתו דרכם ומשה זה שהיה בשר ודם מיום שנולדת אליו בסנה פירש מאשחו, הניחני. כיון שראה הקב"ה כי כך נטל נשמתו בנשיקת פה, שנאמר וימת שם משה עבד ה' על פי ה', ובכה עליו הקב"ה, והתחיל לקונן עליו שנאמר מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און, ומלאכי השרת בוכים ואומרים והחכמה מאין תמצא, והשמים אמרו אבד חסיד מן הארץ, והארץ אומרת וישר באדם אין, וכוכבים ומזלות וחמה ולבנה ורוח הקדש אומרים ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, בקש יהושע את משה ולא מצאו, בא מטטרון לפני הקב"ה ואמר רבש"ע משה בחייו שלך ובמותו שלך, אמר הקב"ה למטטרון אני לא על משה בלבד אני מתנחם אלא עליו ועל כל ישראל, שהרבה פעמים הכעיסוני והתפלל עליהם ומרצה אותי, שנאמר צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, ואמר לפני כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, גם אני מעיד עליו ולא קם נביא עוד כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים וגו' לכל האותות והמופתים והירד החזקה אשר עשה משה לעיני כל ישראל.

תם ונשלם פטירת רבינו אדונינו משה ע"ה

פטירת משה רבינו ע"ה

[קאחוט, הוספה לפירושי מנצור אלדמארי]

הן קרבו ימך למות, אמר משה לפני הקב"ה בלשון ששבתתי אותך בפני ששים רבוא ואמרת להם

יהושע בוכה ומספק כף על כף ועמד להתפלל, בא סמאל ותפש את פיו ואמר לו מפני מה אתה דוחה דברי הקב"ה הרי נאמר הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, מיד הלך יהושע אצל משה ואמר לו רבי הרי סמאל אינו מניח אותי להתפלל עליך, וכששמע הדבר היה נוחן קולו בככי, אף יהושע בכה במר נפש. הלך משה אצל אלעזר בן אהרן אחיו ואמר לו בני זכור אותן הימים שהיה על אהרן אבין הקצף על מעשה העגל ועמדתי עליו בתפלה והצלתי מן המיתה שנאמר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא, עמוד לי אתה בתפלה אולי ירחם עלי הקב"ה על ידיך ויראני את א"י, מיד עמד אלעזר להתפלל, בא סמאל ותפש את פיו ואמר לו מה לך להיות דוחה דבר ה', והשיב אלעזר הדבר למשה. הלך משה אצל כלב בן יפונה ואמר לו, ועשה כראשונים והשיב הדבר למשה ובכו שניהם. הלך משה אצל שרי אלפים ושרי מאות וכו'. ואצל אהל מועד ואצל ישראל ואצל שבעים זקנים ואצל משכן ה' והוא בוכה ומתחנן אל כל אחד ואחד ואומר זכרו כמה פעמים קצף הקב"ה על אבותיכם עד שעמדתי ובטלתי הגזרה דכתיב הרף ממני ואשמירם אכנו בדבר ואורישנו וגו' ולכסוף וינחם ה', ונאמר סלחתי כדברך, ועתה הפנסו כלכם לפני משכן ה' ובקשו עלי רחמים מלפני הקב"ה ויכניסני לא"י, שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים שנאמר פדה בשלום נפשי כי ברבים היו עמדי, וכששמעו דבריו היו בוכים וצועקים עד שעלתה בכייתם לכסא הכבוד ונכנסו לאוהל מועד להתפלל על משה, באותה שעה ירדו מלאכי השרת והטפו דבריהם כרי שלא תעלה תפלתם לפני הקב"ה, ושם שני מלאכים גדולים שהיו ממונים עליהם אחד שמו ציקון ואחד שמו לחש, והיה לחש משיב מה שחטפו המלאכים, ומיד ירד סמאל ואסרו בשלשלת של אש והעלהו לפני הקב"ה והכהו שבעים מכות של אש והוציאווהו מפרגודו של הקב"ה, וכשראו ישראל כן אמרו למשה רבי אין מלאכי השרת מניחין אותנו להתפלל עליך, והיה סמאל הרשע מצפה למיתתו של משה בכל שעה וכל רגע שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, ואין בכל המשטינים כמו סמאל הרשע, ואין בכל הנביאים כמו משה, ואותה שעה היה סמאל שותק ומיכאל שרן של ישראל בוכה, אמר מיכאל לסמאל רשע אני בוכה ואתה שותק, וישראל אומרים אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי, נפלתי במיתתו של משה קמתי בפרנסתו של יהושע שעתיד שיפלו לפניו שלשים ואחד מלך. מה עשה רבינו ז"ל נטל המגלה לכתוב עליה שם המפורש למסור אותו ליהושע ולא השלים לכתוב עד שהגיע הרגע שימות בה.

רבוא איך אוכל להביא את נשמתו ולראות במיתתו, אמר למיכאל לך וכן השיבו, אמר לסנזאל! שרו של עולם לך והביא לי נשמתו של משה, אמר סנזאל רבש"ע אני הייתי לו רב ברשותך והוא תלמידי איך אוכל לראות מיתתו, אמר לסמאל לך והביא לי נשמתו של משה, מיד שמח הרשע שמחה גדולה ולבש בלי כעסו וחמתו וחגר חרבו ונתעטף באכזריות והלך אצל משה, וכשראה את משה כותב שם המפורש זוהר מראהו דומה לשמש והוא דומה למלאך ה' צבאות אמר בלבו ודאי מה שאמרו המלאכים הראשונים שאינן יכולין ליטול נשמתו של משה, וכיון שראה סמאל את משה נחשבו עיניו של סמאל מזוהר עיניו של משה, וכשראה משה את סמאל שעומד כנגדו אמר לו משה: סמאל סמאל! אין שלום עליך מאלהי ולכל הרשעים כמותך, למה אתה עומד לנגדי, צא מלפני, ואם לאו אני מתיו את ראשך, ומיד אחז לסמאל רעד וחלחלה ביולדה ואמר למשה בנחת למה תכעוס רבי, תן לי נפשך, אמר לו משה ברשות מי? אמר סמאל ברשות מי ששלחני והוא מלך מלכי המלכים שבראך וברא הבריות, אמר לו משה חס ושלוש שאתה מבריותיו של הקב"ה ואני נותן לך את נשמת! אמר סמאל והרי נשמתן של כל באי העולם מסורין בידי מששת ימי בראשית, אמר לו משה וכי אני איני גדול מבני העולם ויש לי חלק באמתו של הקב"ה יותר ממך ומכל באי העולם, אמר סמאל ומה כוחך? אמר משה ולא ידעת שאני בן עמרם שיצאתי מהול מבטן אמי ולא נתונה בי חרב של מצוה ואבי לא היה צריך למול אותי, ואני חרב שנורתי על פרעה ועל מצרים עשר מכות והוצאתי את בני ישראל מתוכי, ואני הוא שקרעתי את הים וטבעתי יצרים בתוכי, והיכן אתה שלא לקחת נשמתך, ואני הוא שהפכתי מי מרה למתוק, ואני הוא שעליתי לרקיע ודברתי עם ה' פנים בפנים, ואני הוא שקבלתי את התורה מימין הקב"ה, וכמה אותות ומופתים עשיתי, ואני הוא שעשיתי מלחמה עם סיחון ועוג שני נבורי עולם שנולדו בשעת המבול ולא הגיעו מי המבול עד קרסוליהן מפני גבהן, והקמתי במלחמתן חמה ולבנה ברום עולם והכיתים במטה שבידי והרגתים, ובילדותי הלכתי על רגלי בן שלשת ימים ומצאתי פתחון פה ודברתי עם אבי ועם אמי, ואפילו חלב לא ינקתי מאמי אלא בשכר, ובשלשה חדשים נתנה בי בינה ואמרת עתיד אני לקבל תורה מימינו של הקב"ה, ובששה חדשים נכנסתי לפלטרין של פרעה ונטלתי כתר מעל ראשו לרמו מה שאני עתיד לעשות לו, והוצאתי מתחת ידו שלשים רבוא לעיני כל מצרים, והכיתי שרן של מצרים במטה, וגזרתי בים סוף שנים עשר דרך, ופסלתי שני לוחות אבנים בידי וכתב בהם הקב"ה עשרת הדברות, ועליתי למרום ודרתי תחת כסא הכבוד ארבעים יום וארבעים לילה שלש פעמים, מאה ועשרים יום ומאה ועשרים לילה,

אמר הקב"ה לגבריאל צא והביא לי נשמתו של משה, אמר גבריאל רבש"ע מי שהוא שקול כנגד שלשים

לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי כמלאכי השרת, וכסוני כנפי שכינה וגליתי רוים לבני אדם וקבלתי התורה מלפני הקב"ה וכתבתי מפיו שש מאות ושלוש עשרה מצוות, ואתה רשע היאך יש לך יכולת ליטול נשמתי הטהורה הנתונה בקרבי מאדון כל הנשמות בקדושה וטהרה, לך ממני! אין לך רשות שתשב במקום שאני יושב בו, ואין לך רשות לעמוד במקום שאני עומד בו ואין לך רשות לדבר במקומי, ברח מלפני שנשמתי איני נותן לך, כיון ששמעו מלאך המות (הוא סמאל) זה הדבר מפי משה תמה תמיהה גדולה ונבהל וחזר סמאל להשיב הדברים לפני הנבורה, ומיד כעס עליו הקב"ה ואמר לו צא והביא לי נשמתו של משה ואם לאו אני נוהף בך ומבטלך ממלאכתך ואמסור אותה לאחרים, אמר סמאל לפני הקב"ה נורא עליה הרשות שלך היא, אם אתה אומר לי לך לניהנם והפוך את עליונה לתחתונה והוריד של מטה למעלה ושלמעלה למטה ברנע אחד ארד ולא אעכב דבריך, אבל לפני בן עמרם אין בי יכולת לעמוד לפניו, אמר לו הקב"ה מפני מה? אמר סמאל מפני שהוא דומה לשרי המרכבה הגדולה שלך ויוקים וברקים ואש יוצאין מפיו בדברו עמי כמו שיוצאין מפי שרפים העומדים להודות לשבח ולפאר ולרומם ולנצח ולגדל את שם כבודך, וזוהר מראה פניו כזוהר שכינתך, בבקשה ממך אל תשלחני אצלו שאיני יכול לו לעמוד בפניו, ומיד כעס עליו הקב"ה ואמר לו צא והביא נשמתו של משה, וכיון שיצא אמר לו הקב"ה רשע מתוך ניהנם נבראת ולתוך ניהנם אתה חוזר, בתחלה יצאת מלפני בשמחה גדולה לקחת נשמתו של משה, כיון שראית שבחו וגדלו אתה אומר אין בי יכולת לעמוד בפניו, גלוי וידוע לפני שאם לא תביא את נשמתו של משה שתחזור מלפני בבושה וכלימה, מיד שלף סמאל חרבו מתערה ועמד בכעס על משה ואמר בלבו אהרוג אותו או יהרוג אותי, וכיון שראהו משה עמד עליו בחמה ובידו מטה אלהים שחקוק עליו שם המפורש ונער בו ורץ מלפניו, ומשה רץ אחריו ותפשו והכהו ונטל קרן הורו ועיור עיניו ושיגרו בבושה וכלימה, וכמעט קט היה משה הורגו, ובאותה שעה יצאה בת קול ואמרה למשה אל תשלח ידו בו שבני אדם צריבין לו, ומיד מצא משה פתחון פה ואמר לפני הקב"ה רבש"ע זכור לי אותו היום שאמרת לי לך ואשלחך אל פרעה, זכור אותו היום שעליתי בו על הר סיני ועמדתי לפניך ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי עד שקבלתי התורה מידיך ונתתי אותה לעמך ישראל, בבקשה ממך אל תמסרני ביד מלאך המות, אלא הנני בירך כטוב בעיניך עשה עם עבדך, אמר הקב"ה אל תירא אני בעצמי אטפל בך וקוברך, מיד עמד משה בתפלה ונפל על פניו ואמר בתחנונים רבש"ע במדת רחמים אתה בראת עולמך ובמדת רחמים אתה מנהיג עולמך התנהג עמי במדת רחמים, ומיד יצתה בת קול ואמרה

משה משה אל תירא כי הלך לפניך צדקך וכבוד ה' יאספך. באותה שעה ירדה השכינה ושלושה מלאכים נבריא אל ומיכאל וסננזאל, מיכאל הציע מטתו של משה ונבריא אל פרס סדין של ארגמן תחת מראשותיו, סננזאל עשה לו כזה במרגלותיו, ונגלה הקב"ה ואמר למשה השקף שתי עיניך זו על גבי זו והשקף, אמר לו הנח ידיך זו על גבי זו ועשה, והקיף שתי רגליו זו על גבי זו, וברגע נשק הקב"ה למשה בפיו ונטל נשמתו בנשיקה, שנאמר וימת שם משה עבד ה', והיו המלאכים בוכים עליו ומספידים ואומרים החכמה מאין תמצא ואיזה מקום בניה, והקב"ה אומר מי יקום לי עם מרעים, השמים בוכין עליו ומספידין ואומרין אבד חסיד מן הארץ, ארץ בוכה ומספרת עליו ואומרת אבד ממני חסיד וישר, חמה ולבנה בוכין ומספידין ואומרין בינו בוברים בעם, כוכבים ומזלות בוכין ומספידין ואומרין וכסילים מתי תשכילון, סדרו בראשית היו בוכין ומספידין עליו ואומרין הצדיק אבד, רוח הקדש מיללה ואומרת ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, וכשבשק יהושע את משה רבו ולא מצאהו היה בוכה ואומר אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הושיעה נא, ישראל היו בוכין וסופדין ואומרין ויאתא ראשי עם, מלאכי רקיע סופדין ואומרין צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. עד כאן לא ידע מלאך המות שמת משה והיה מתירא מגזירתו של הקב"ה והלך למקומו ובקשו ולא מצאו, הלך אצל הארץ ואמר היכן משה בן עמרם? אמרה לו הארץ איני יודעת להיכן הלך, הלך אצל הים אמר או ראית בן עמרם? אמר לו הים מיום שנזר בי שנים עשר נזרים ועבר בי הוא ובני ישראל שוב לא ראיתיו, הלך אצל גיהנם אמרה לו ניהנם באוני שמעתי אותו ולא ראיתיו, הלך אצל שאול ואבדון ומיט היו אמר להם ראיתם בן עמרם? אמרו לו שמו ידענו כי שמענו שמעו מפרעה מלך מצרים ואותו לא ראינו, שנאמר ים אמר לא בי הוא תהום אמר אין עמדי שאול ומות אומר שמענו שמעו, הלך אצל תהומות אמרו לו לא ראינוהו אלא שמענו שמעו, ובא אל בני קרה שהם עומדין בתהום ואמר להם ראיתם בן עמרם? אמרו לא מצאנוהו מיום שפתחה הארץ את פיה ובלעה אותנו על ידו, הלך אצל השמים ואמר להם ראיתם בן עמרם? אמרו לא ראינוהו מיום שעלה אלינו בדבר ה' לקבל התורה, הלך אצל גן עדן, וכיון שראו אותו המלאכים הממונים על גן עדן היו דוחפין אותו ואומרין לו אל תכנס לתוך גן עדן שנאמר זה השער לה צדיקים יבואו בו, מה עשה פרה בכנפיו מעל דלתות גן עדן כשיעור ארבעת אלפים פרסה ונפל לתוך גן עדן, אמר לה, משה ראוי לך! אמרה לו מיום שבא אלי עם נבריא לראות מתן שכרן של צדיקים שוב לא ראיתיו, הלך אצל עץ החיים, וכיון שראה אותו ברחוק שלש מאות פרסה סח ואמר לו עץ החיים אל תקרב אלי, אמר מלאך המות לעץ החיים ראית בן עמרם? אמר

לשמים ולארץ התאמינו בי אם תמאנו? והשמים והארץ אמרו אנו מאמינים בך אדון, ויאמר משה אל ה': ואם לא יאמינו בך מה תעשה לשמים ולארץ? ויפן ה' אל משה ויאמר לו: אשלח את החיה אשר בים הקטנה מכל ואיש לא ידע מקומה איש ואיש לא בקשה זולתי אני לבדי, אני אשלח את החיה הזאת לבלוע את כולם כרנע, ולא תדמה לגרעין של חרדל הנשלך ארצה כאשר תבלעם לכולם כרנע.

ויאמר משה אל ה': אדון, השבעתיך בשמך שהודעת לי ולא ידעהו אחר זולתי ואתה לבדך, כי תגיד לי יום שתקה בו את נפשי, ויאמר ה' אל משה: שמע משה ואגידך, אולם לא הגדתי עוד לאיש יום מותו, לנביאים אשר היו לפניך ולמלאכים הקרובים אלי לא הגדתי הדבר ולך משה אנידנו לך: ביום הששי אקח את נפשך (3). ויהי משה לובש בכל יום הששי בגדי קבורה (תכריכין) ויטהר לקראת ביאת מלאך המות. ויהי כאשר חלפו ימים רבים ושכח משה את יום מותו ויעל על הר סיני והוא מתפלל לפני ה', ויבא מלאך המות ויקם לפני משה והוא דומה כבחור מבני ישראל ויאמר לו: שלום לך משה, וכאשר שמע את קולו של מלאך המות נצטמק גרונו ותדבק לשונו ונאלמו דבריו ורעדו ברכיו וישתחו על פניו ויקם. ויאמר משה למלאך המות האתה הוא האומר אלי שלום לך?

לא שמעתי קול אשר ירעיני כמותך, ויאמר מלאך המות למשה: וכי אינך יודע אותי? שמע משה ואגידך, אני הוא הנזירה המרחקת את האשה והבת והמאבדת את הבתים והבונה את הקברים עד שיביא סוף העולם. אני הוא סוריאל מלאך המות. ויאמר משה למלאך המות: מה באת לעשות? ויאמר מלאך המות למשה, באתי לקחת את נפשך ולהביאה לפני ה', ויאמר משה למה מ, השבעתיך בה' השולחך כי לא תקח את נפשי לפני שלש שעות ביום עד אשר אלך אל אשתי ואל בני, ויקרא ה' למה מ: הנה לו עד בא שעתו, ויניחהו עד בא שעתו ויצא לצל השמש, וירד משה מהר סיני ויגיע אל פרשת הדרכים, הדרך האחת מגעת עד אמו (4) [והדרך השנית מגעת עד אשתו] ויעמוד באמצע שתי הדרכים ויחשוב בלבו לאמר, האלך אצל אשתי או אצל אמי, ובעודנו חושב בזאת שמע קול מן השמים לאמר, לך אצל אמך קודם. וילך אצל אמו ויגיע עד פתח אמו, ויוצו

מיום שבא אלי ונטל המטה שוב לא ראיתיו, הלך אצל עץ הדעת ואמר לו ראית בן עמרם? אמר מיום שנטל ממני קולמוס לכתוב בו את התורה שוב לא ראיתיו, הלך אצל ההרים אמרו לו מיום שפסל ממנו שני הלוחות שוב לא ראיתו, הלך אצל מדבריות אמרו לו מיום שנהג בני ישראל כצאן שוב לא ראיתו, הלך אצל הר סיני אמר לו מיום שקבל עלי תורה מימין הקב"ה שוב לא ראיתיו, הלך אצל בהמות וחיות אמר להם ראיתם בן עמרם? אמרו לא ראיתו מיום שהבדילנו בין טמאה לטהורה, הלך אצל המלאך ששמו דומה שהוא ממונה על הנשמות ואמר לו ראית בן עמרם? אמר לו שמעתי שספדהו במרום, הלך אצל המלאכים אמר להם ראיתם בן עמרם? אמרו לו הלך אצל בני אדם, הלך אל בני אדם אמר להם משה היכן הוא? אמרו וכי משה מבני אדם הוא אין משה אלא ממלאכי השרת שעלה למרום ודר במרום כמלאכי השרת ואסף רוח בחפניו כמלאכי השרת (חסר פה שורה אחת), והקב"ה אספו למקום קדושתו, ומה לך אצל בן עמרם, והכתוב אומר עליו אספו לי חסידיו כורתי בריתי עלי זבח, ואין בריה בעולם יודעת מקום בן עמרם שנאמר ולא ידע איש את קבורתו עד היום הזה—הנך שוכב אמרו חז"ל נתיישה שכינה וכו' (1).

פטירת משה (2)

[מספרו של יעקב נח פייטלאוויץ]

ברוך ה' אלהי ישראל אלהי כל רוח וכל בשר.— ספור איך שבא מלאך המות אצל משה הנביא בן עמרם ואמו יוכבד. ויאמר מיכאל... עלה משה להר סיני להתחנן לפני ה' ויפתח את התורה לקרא וימצא בה חמשה דברים ונעלמו לו פרושי הענינים. ויקרא ה' אל משה ויאמר לו: אני כתבתים בידי ואני יודע פרושם, דע ושמע כמו שאומר לך את ענינו הראשון: כאשר יבאו שוד ורעב שובע ושמחה וחלי ועצבון ודאבון, והיה כל מי שיחשוב בלבו לאמר כי יש אדון אחר בלעדי ואינו יודע כי אני אשפטהו כי אני הוא האלהים וכסאי מרום מכל—אני אביאהו לאישו של גיהנם, ושמע את ענינו השני: מי שיאמין בי ונתתי לו חיים טובים וחסדים עצומים, ושמע את ענינו השלישי: מי שיעשה את כל החטאים בצחוק אני אביאנו לאישו של גיהנם בכבי. ושמע את ענינו החמישי: כאשר יתפללו אלי כל אשר בראתי בכל מאצתי לבבם לאמר, ה' אלהינו אתה הוא אשר יצרת את השמים ואת הארץ ואשר יצרת את הגן עדן ואת השאול ואת הלילה ואת היום ואת השמש ואת הירח ויאמינו בכסאי אשר בשמים ממעל ונתתי להם חיים טובים וחסדים עצומים.—ויפן משה אל ה' ויאמר לו: ה' קראתי בספרך ואמצא בו כנאמר "אתה אמרת

(1) ע"י סוטה י"ג ע"ב, ודברים רבה פ' וזאת הברכה, וילקוט פ' וילך.

(2) העתקה מכושית לעברית ולצרפתית, ע"י פייטלאוויץ, ומקור הסיפור שלא מבני ישראל, כי אינו מתאים לתכונת המדרשים, והבאתי אותו פה רק להראות כי נמצאים גם מקורים אחרים לפטירת משה. (3) תחת יום השבת, כי יום ה' הוא שבת לישמעאלים, וזוה נראה כי מקור הסיפור הוא ממחמדים. (4) כנראה חושב המחבר כי אמו של משה חלה גם אחרי מותו.

וימצא אבן גדולה נגללת, ויאמר ה' למשה, בקע את האבן הנגללת, ותתבקע האבן וימצא בחללה הוא מעשב ירוק, תולעת קטנה אשר אמרה: ברוך ה' אשר לא שכחני עד היום הזה שהייתי במצולת ים. ויאמר ה' למשה: הלא ראית כמו שהיתה התולעה במצולת הים ובחלל אבן נגללת, האם שכחתי את התולעה הזאת? התדמה כי אשכח את בניך אם יתפללו אלי כזה? והנה בניך יהיו לי לפקדון, ועתה נשק לבניך ולאשתך יען כי קרבו אלה אשר יקחו את נפשך ולא תוסף לבא הנה, ותחבקהו אשתו ותבכה בכיה גדולה וגם הוא בכה עמה, ומשה יצא מביתו ויעזוב את אשתו ואת בניו וילך, ולבו נופל וגופו חור ולא ידע את הדרך אשר ילך בה, וימצא שלשה בחורים יפים אשר חפרו קבר ויאמר להם שלום לכם ושלום ה' יהי עליכם, ואחר אמר משה להם, בשביל מי אתם חופרים את הקבר הזה? ויאמרו לו הבחורים האלה: בעד איש אהוב אלהים הננו חופרים אותו, ויאמר משה להם, אם בעד איש אהוב אלהים תחפרוהו, הנני לעזרכם ועמכם אחפור, וכאשר כלו את הקבר אמר להם משה, הביאו את אשר אתם מקברים, ויאמרו לו הבחורים האלה, והם מלאכים הדומים לאנשים, חוששנו כי יצר המקום לנו למען נקבר בו, ואותו האיש הוא דומה לך בגופו ומשקלו ומראהו, לכן תבא אל הקבר ותמדדנו לנו, ויבא משה אל הקבר וימצא את מלאך המות בקבר, ויאמר מה"מ למשה, שלום לך משה בן עמרם! ויאמר משה למה"מ יבא שלומך על ראשך. וימת משה ויקברוהו המלאכים.

דרש לפטירת מרע"ה

[הוספה לספר דברי הימים של משה עם העתקה רומית, פאריס 1629]

ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות קרא את יהושע והתיצבו באוהל מועד, זש"ה הן צדיק בארץ ישולם אף כי רשע וחוטא, וכתוב כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, טעם בארץ מפני רוב גסות החומר העב הגורם לחטא. לכן כתוב בספר, היה ר' סימאי אומר כל בריות שנבראו בשמים נפשן וגופן מן השמים, וכל בריות שנבראו מן הארץ נפשן וגופן מן הארץ, חוץ מן האדם שנפשו מן השמים וגופו מן הארץ, לפיכך אם זכה לעשות רצון אביו שבשמים הרי הוא כבריות של מעלה, שנאמר אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם, ואם לא זכה אכן כאדם תמותו וכאחד השרים תפולו, לפי שהפרש גדול יש בין חומר השמים לחומר הארץ, כמו שכתוב בפרקין דר' אליעזר הגדול: שמים מהיכן נבראו? מאור לבושו, שנא' עוטה אור כשלמה, הארץ מהיכן נבראת? משלג שתחת כסא הכבוד, שנאמר כי לשלג

לאמר, פתחי לי! ותבא אמו ותפתח לו ותראה את צורת בנה והנה פניו עצובים וגופו חוור, ותאמר לו: מה היה לך בני, הבאו רועיך לדרבך לך או מה היה לך איפוא בני? ויאמר משה לאמו: מי יקראני מבלעדי ה' ומי יפחידני מבלעדי המות? ותאמר אמו למשה, המדבר עם ה' פנים אל פנים ופה אל פה ימות? ויאמר לאמו, כן ימות, וכולם מתו, ואולם קומי ושימי את רגלך השמאלית על צידי השמאלית ושאי את שתי ידיך והתפללי לפני ה' כי יקל את יסורי המות, ותעש כאשר אמר לה ותתחנן, וילך מאתה ויבכה בכיה גדולה ותאמר, איננו מאמינים בעניני העולם הזה ואנו מקוים לאשר בשמים. ויהי בלכת משה אצל אשתו נפלו לבו ויחורו פניו ולא ידע את הדרך ויגיע אצל הפתח ויאמר לה, אנכי משה פתחי לי! ותקם ותפתח לו, ויבא משה ותראה כי חורו פניו וכי נפל לבו ותאמר לו, מה היה לך חביבי כי נפל לבך וכי חורו פניך? הגמלים אברו לך או הונך? ויאמר משה לאשתו, מי יקראני מבלעדי אלהים ומי יפחידני מבלעדי המות? ותאמר לו אשתו, המדבר עם האלהים ימות? ויאמר לה: כן ימות, אברהם מת והנביאים כולם מתו, ויאמר משה לאשתו: בני איה הם? ותאמר לו אשתו הם ישנים במטה, ויאמר משה לאשתו הביאם אלי, ותבכה בכיה גדולה, ותלך והיא בוכה ותאמר להם, לכו אצל אביכם קודם שימות ולא תוסיפו לראותו עוד, ותעירם משנתם ותוליכם והיא מחוקת בידם הימנית והשמאלית ותאמר להם: בכו על אביכם יען כי הנכם נפרדים, ויאמרו לה, איה אבינו? ותביאם אל אביהם ותאמר להם, הביטו באביכם עד אשר תשבועו יען כי בקרוב תפרדו, וכאשר ראו את אביהם נפלו על פניהם ויבכו בכיה גדולה, ומשה בכה ויאמר להם, הננו נפרדים מעל האדמה, ותאמר לו אשתו, לא נשוב להראות עוד. וישם את בנו הצעיר אליעזר על ברכו הימנית לברכו ואת בנו האחר גרשום הבכור על ברכו השמאלית לברכו, ויאמר הצעיר לאחיו הבכור: מעתה כשאתם נפרדים מאבינו, מי שאתם ירע לנו ומי ששנאנו גרשנו, כאשר שמע משה את דברי בניו בכה, והשמים והארץ בכו עמהם, ויאמר ה' אל משה, למה תבכה, מפני שהנך עוזב את הארץ או מפני שהנך ירא את המות? ויאמר משה אל ה': אבי אשתי יתרו מת וגם אחי אהרן מת ואם אני אמות על מי אעזוב? ויאמר ה' אל משה, כאשר נולדת ואמך יוכבד שמה אותך בתבה ותעזבך ביאור האם שכחתך? ולפרעה מלך מצרים סכרתי פיו ואעשה כן למען לא ידבר בפיו, ועשיתך למען תאהבך מאד תרמות בת פרעה⁽⁵⁾, באמרה לך בני, ואתה היית שם ארבעים שנה, ועתה קום קח מטך ובקע את הים סוף. ויקם משה ויבקע את הים ויקם מן הים

(5) בתלמוד שמה בתיה

הן קרבו ימיך למות, זש"ה ויסך בדלתים ים בניחו מרחם יצא בשומו ענן לבושו וערפל חתולתו, ואשבור עליו חקי ואשים בריח ודלתים ואומר עד פה תבוא ולא תוסיף ופה ישית בנאון גליך, פשטיה דמקרא כך היא: ויסך בדלתים ים שהקב"ה שם חול גבול לים, בניחו מרחם יצא, בהמשכתו יוצא מן התקום שהוא כילד מרחם אמו ופי' ויסך סגר ושרשו סכך, בניחו מרחם כמו מניח ממקומו, כי יניח ירדן אל פיהו, ויסך בדלתים ים כלומר כי הוא כלוא ולא יצא ולא יעבור גבולו וגם איננו עולה מן התהום אעפ"י שטבעו לעשות כן, כי טבע המים להיות על הארץ ואין הים יכול לעשות כן עם כל משבריו וגליו כ"א ברצון הקב"ה. בשומו ענן לבושו פי' הקפת אותו ענן כלבוש כי ים אוקיאנוס [תחילתו] מקצוי ארץ וסופו לקצות שמים יגיע וענני השמים יחבשו אותו ויכסוהו כלבוש, חתולתו כמו והחתל לא החלת, ואשבור עליו חקי פי' ואברות עליו חקי, וריתי אשר שמתי חול גבול לים חק עולם שבירה וכריתה, וחק וברית הכל ענין אחד ותרגום ואשבור ופרקית לשון פרוק דין, וי"א ואשבור עשיתי שברים לעכבו בתוכם והם לו לחק אשר לא יעבור, כמו וירדפום לפני השער עד השברים, שהם מעלות אשר עושים סביבות העיר ופא כמו ופה הוא פשט הפסוקים, והדרש כי כל זה נאמר על מרע"ה, ויסך, שנעל הקב"ה בפניו שלא ליכנס בארץ, בניחו מרחם יצא כמה תפלות התפלל וא"ל הקב"ה רב לך, בשומו ענן לבושו ויבא משה בתוך הענן, וערפל חתולתו ומשה נגש אל הערפל, ואשבור עליו חוקי לכן לא תביא את הקהל הזה, ואשים בריח ודלתים שנעלתי הדלת בפניו ואמרתיו לו אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, ואומר עד פה תבוא ולא תוסיף כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תעבור, ופה ישית בנאון גליך אל תקרא גליך אלא גליך, א"ל הקב"ה למשה דורות דורותיהן וגילין גילין הן, כבר עבר דורך וגילך, מה אתה עושה כאן הן קרבו ימיך למות, א"ל רבש"ע [בדברך] שקלסתוך בו בששים רבוא אשר אמרתיו הן לה' אלקיך השמים ושמי השמים אתה ממתני ואתה אומר לי הן קרבו ימיך למות, א"ר יוחנן למה ד' למי שהוחזו למלך חרב אמר המלך הניחו אותה למחר ואני מתיו את ראש בה, כך משה רבנו ע"ה אמר הן לה' אלקיך השמים ושמי השמים והקב"ה א"ל הן קרבו ימיך למות, א"ל הקב"ה, משה, לא כמו שאתה הושב כך הוא, כמו שקלסתני קלסתך, אני אין לי זוג אף הן אין לו בן זוג אף אתה אין לך בן זוג בעולם, א' אחד ט' תשעה הרי י', ד' ארבעה ו' ששה הרי י', ה' אין לו בן זוג, י' עשרה צ' תשעים הרי ק', כ' עשרים פ' שמונים הרי ק', ל' שלשים ע' שבעים הרי ק', מ' ארבעים ס' ששים הרי ק' נו"ן אין לו בן זוג אף אתה משה אין לך בן זוג.

הן קרבו ימיך למות קרא את יהושע, אמר

יאמר הוי ארץ, ומה נכבד מאמר החכם הנדול הזה שאמר, כי היולי השמים היה מבהקת אור לבושו שהוא דבר זך עד לאין תכלית, והיולי היה משלג שתחת כסא הכבוד שהוא גשם ענוה ודבכ (2) והודיענו רז"ל שהכסא נברא מאין, ודברי זה החכם נכונים וישרים לברי לבב, ואולי בארץ רמז לעולם השפל הזה לפי שהצדיקים משתלמין מיעוט מעשים רעים שבידיהם בעולם הזה כדי שיכנסו [נקיים] מכל חטא ועון לעוה"ב, ע"כ אמר בארץ, ואם הצדיקים משתלמין במיעוט מעשים רעים על אחת כמה וכמה הרשע והחוטא, ואם משה רבנו ע"ה נענש על חטא קל שהיה בידו והיה עונשו שלא יכנס לארץ כ"ש אחרים ועליו נאמר הן צדיק בארץ ישולם, שננורה גזרה שלא יכנס לארץ, ועליו אמר שלמה שבתי וראה תחת השמש כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לגבונים עושר גם לא ליודעים הן כי עת ופגע יקרה את כלם, כי לא לקלים המרוץ זה משה שנא' בו ומשה עלה אל האלקים, ונאמר לו לך רד, ולא לגבורים המלחמה זה משה שקבל את התורה והיה גבור, שנא' עיר גבורים עלה חכם ויורד עזו מבטחה, וכשהגיע השעה לא שוה לו, גם לא לחכמים לחם זה משה, כשעלה למרום לא אכל לחם ולא שתה מים אלא מלחמה של תורה ומימימה (בדפוס ונממחי"ה) ניזון שנא' לחם אבירים אבל איש ואין איש אלא משה שנא' והאיש משה עניו מאד, אבירים אלו מלאכי השרת שנא' בהם גבורי כח עושי דברו וארז"ל לחם אבירים לחם שמלאכי השרת משתמשין בו, והיא האכילה הודאית (רוחנית), כמו שאמרו רז"ל בבראשית רבה ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו מלמד שזנו עיניהם מן השכינה, ר' יוחנן אמר אכילה ודאית שנא' באור פני מלך חיים, ראה איך הפליג לדבר החכם הזה, כי אמת וברור שהמאכל השפל והאפל שהוא בא מסבה אחר סבה בהשתלשלות כמה סבות אשר מקבלות זו מזו זן את האדם ומפרנסו וסועד לבו, על אחת כו"כ המביט והמשיג והרואה בעין שכלו סבת הסיבות ועילת העילות סוד הסודות ויסוד היסודות אין לשום בו שום ספק שהוא ניזון ומתענג תענוג בלי תכלית והיא האכילה הודאית, וע"ז נא' ויהי שם עם ה' מ' יום ומ' לילה לחם לא אכל וגו', כי בהתחזק כח הנשמה האצולה מרוח הקדש בהדבקה ביוצרה והשיגה ידעת בוראה נתבטלו ההנשים ונתערטלו החושים הצמאים לתענוגי העולם האפל והשפל ואז הרעיונים והחושים כלם קדושים ובתוכם ה' ומתעדנים באור המזהיר שנא' באור פני מלך חיים וזהו לא אכל וגו', וגם לא לגבונים עושר זה משה שנתעשר מפסולת הלוחות, שנא' פסל לך שיהא הפסולת שלך, וגם לא ליודעים הן זה משה שא"ל הקב"ה וגם מצאת הן בעיני, כי עת ופגע יקרה את כלם, עתים הם, א"ל הקב"ה, משה, הניע ומנך ועתך, מה אתה עושה כאן

א"ל אברהם יצא ממנו ישמעאל שזרעו מכעיסים לפניך. א"ל הרי יצחק שפשט צוארו על המזבח לעשות רצוני, אמר לפניו יצחק יצא ממנו עשוי שבניו מחריבין מקדשך ושורפין את היכלך. א"ל הרי יעקב שיצא ממנו י"ב שבטים, אמר לפניו יעקב לא דשו רגליו ערפל כמלאכי השרת ולא דברת עמו פנים בפנים ולא קבל התורה מידך, א"ל הקב"ה רב לך אל תוסף דבר כבר נגזרה גזרה עליך שתמות, אדה"ר גרם מיתה לכל, אמר לפניו רבש"ע שמא יאמרו הדורות אילמלא מצא חטא במשה ומעשים רעים לא היה מסלקו מן העולם, א"ל כתבתו בתורתו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, אמר לפניו רבש"ע שמא יאמרו הדורות בקטנותי עשיתי רצונך בזקנותי לא עשיתי רצונך, א"ל כבר כתבת בתורתו על אשר לא קדשתם אותי בתוך בני ישראל, ועל אשר מעלתם בי בתוך בני ישראל במי מריבת קדש. שני פרנסים טובים היו להם לישראל, אחד אמר יכתב סורחני, אחד אמר אל יכתב, דוד המלך ע"ה אמר לא יכתב סורחני אשרי נשוא פשע כסוי חטאה, משה רבנו אמר יכתב סורחני שנא' על אשר לא מעלתם. משל למה הדבר דומה, למלך שהיו לו שתי נשים בבת אחת והיו לוקות בבי"ד, אחת לוקה על שקלקלה, ואחת לוקה על שאכלה פני שביעית, אותה שאכלה פני שביעית אומרת למלך, אדוני המלך יכתב סורחני להודיע אותו, שלא יהיו סבורין העומדין, כשם שזאת לוקה על שקלקלה כך זו קלקלה, צוה המלך שיתלו הפנין על צוארה, והיה הכרוז צועק לפניה: על אלו הפנין לוקה זו, כך הנה על אשר לא קדשתם, כי אותו החטא לא היה גדול והשי"ת הגדיל עונם לרוב גדולתם כמי שחטאיו ספורים, וכמו שאמרו רז"ל וסביביו נשערה מאד, מלמד שהקב"ה מודקק עם הצדיקים כחוט השערה, ורבים יגיעו והאריכו להוציא לאור טעם החטא הזה והעלו בידם חרם ולא יכלו לבארו על נכון. י"א כי השי"ת צוה להם ודברתם והם לא דברו אלא משה הכהו פעמים וע"כ נענשו. ור' אברהם אבן עזרא כתב כי ידע החלק את הכל, ודבק בכל, ויחדש בכל אותות ומופתים, וזה הכח ניתן למשה וזהו שמי ה' לא נודעתי להם. ואמת כי השי"ת אמר להם ודברתם והם לא דברו בעבור מריבת העם עם משה, וכעם ונפרד מן הכל לפי שאין השכינה שורה מתוך עצבות, וע"כ נשאר החלק, והכה בסלע ולא יצאו ממנו מים עד שהכה פעם שנית, וזה מפורש בס' תהלים שנא' ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם. כי המרו את רוחו ויבטא בשפתיו. וירע למשה ככתוב גם בי התאנף ה', כי המרו כמו כי המה מרו ועצבו את רוח קדשו, וטעם ויבטא על השי"ת שגזר עליהם שלא יכנסו לארץ, והפ' הנכון כי שב על משה, ויבטא בשפתיו שכעס ואמר להם שמעו נא המורים, ושגגה היתה מאתו, כי שכח לדבר בעבור הכעס והכה פעמים ולא קדשו השי"ת ומרו ומעלו בשגגה, ואהרן שראה

משה לפני הקב"ה, רבש"ע מפני יהושע אני מת, א"ל כבודו של יהושע דוחה אותך. א"ל משה רבש"ע אם בשביל כבודו של יהושע אני מת יכנס הוא לשררה ואני [אתפטר] ממנה. א"ל ועושה אתה לו כשם שהוא עושה לך, א"ל הן, א"ל קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד, השכים משה אחריו על פתחו וקרא לו רבי יהושע, מיד נתיירא יהושע ואמר אלי קורא רבי ובה אחר, ירד לו אצל, א"ל מה רבי מבקש, לא אני הייתי למוד להיות בא אצל רבי? א"ל מבקש אתה שאהיה, א"ל הן, א"ל הקב"ה אמר לי כבודו של יהושע דוחקת אותך ועכשיו כל מה שהיית עושה לי קבל עליך שאהיה עושה לך, אתה היית משכים אחרי קבל עליך שאהיה משכים. אחריו, אתה היית הולך לשמאלי קבל עליך שאהיה הולך לשמאלך, א"ל יהושע כל מה שרבי נזר עלי לקיים [אעשה], השכים אחריו ועשה לו כל המעשים שהיה עושה לו. כיון שנכנסו לאוהל מועד מה כתיב קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד, וירא מה כתיב וילך משה ויהושע ויתצבו באהל מועד וירא ה' באוהל בעמוד ענן ויעמוד עמוד הענן על פתח האהל, מיד ירד עמוד הענן ועמד לו בין משה ליהושע נמצא יהושע מבפנים ומשה מבחוץ, באותה שעה צווח משה ואמר מאה מותין ולא חדא קנאתה. התחיל תובע מיתה, אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע מה חטא יש בידי שאני מת, א"ל מחטאו של אדה"ר שכתוב בו הן האדם היה כאחד ממנו אתה מת, הדא הוא דכתיב קטן וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדוניו, כנגד מי אמר איוב זה הפסוק לא אמרו אלא כנגד אדם הראשון שנקנסה עליו מיתה, כיון שהגיע זמנו ליפטר מן העולם אמר, הכם אין חכמתו מועלת לו, נכון אין תבונתו מועלת לו, מלך אין מלכותו מועלת לו, ואם גדול הוא כמלאכי השרת אין גדולתו מועלת לו, ואילו נותן כל עושר חמורת נפשו אין מקבלין ממנו, לפי שכל העולם ומלואו של הקב"ה שנא' לה' הארץ ומלואה, וכל הנשמות והרוחות שלו הן, שנא' אשר בידו נפש כל חי וגו', לפיכך אם אמר לו למלאך המות המתן לי שעה אחת אין רוחו משתהה בגופו אפילו כמלוא נימא שנא' אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח ואין שלטון ביום המות, לכך נאמר קטן וגדול שם הוא. ד"א קטן וגדול שם הוא קטן זה דוד מלך ישראל שנא' בו ודוד הוא הקטן, וגדול זה משה רבנו שנא' בו גם האיש משה גדול מאד, עליו אמר איוב אם יעלה לשמים שיא וראשו לעב יגיע כגלגל לצנח יאבר, שעלה למרום ודשו רגליו ערפל ונטה למות, אמר משה לפני הקב"ה, לשוא דשו רגליו ערפל והייתי כמלאכי השרת ודברת עמי פנים בפנים וקבלתי התורה מידך ורצתי אחר בניך כסוס ועכשיו אמות, א"ל הקב"ה הן כבר קנסתי מיתה על אדם הראשון, אמר לפניו אדה"ר חטא במצוה קלה שצוית ועבר עליה ואני לא עברתי, א"ל אברהם שקדש שמי בעולם מת,

לפניך מפני שכינה המתהלכת לימינך, שנא' מולך לימין משה זרוע תפארתו בוקע ים מפניהם לעשות לו שם עולם, ועכשיו למה עלתה לך כך? כיון שהזכיר לו הים מה שעשה בנערותו צעק ובכה ואמר מי יתנני כירחי קדם כימי אלקי ישמרני, בשעה שעברתי עליך הייתי מלך בעולם ועכשיו אני צועק ובוכה ומשתטח ומתחנן ואין משגיחין בי. מיד הלך אצל מטטרון שר הפנים א"ל בקש רחמים שלא אמות, א"ל, משה, כל הטורח הזה למה, כבר שמעתי מאחורי הפרגוד שאין תפלתך נשמעת בדבר זה. הניח משה ידו על ראשו והיה צועק ובוכה ואומר אוי לי אצל מי אלך לבקש עלי רחמים. א"ר שמלאי באותה שעה נתמלא הקב"ה עליו עברה עד שפתח משה ואמר ויעבר ה' על פניו ויקרא ה' ה', באותה שעה נתקררה רוח הקדש. א"ל למשה, משה, שתי שבועות נשבעתי אחת שתמות ואחת לאבד את ישראל, לבטל את שתיהן אי אפשר, אם אתה רוצה לחיות ויאבדו כל ישראל מוטב. אמר לפניו רבנו של עולם בעלילה אתה בא עלי, אתה תופש את החבל בשני ראשיו, יאבד משה ואלף כמותו ולא יאבד אחד מישראל. א"ל הקב"ה, משה, על מה אתה מצטער, אמר לפניו רבון העולמים מתירא אני מחבלי של מלאך המות, א"ל איני מוסרך בידו. אמר לפניו רבש"ע יוכבד, אמי שקחו שינייה בשני בניה יקחו שיניה עוד במיתתי, לפי שבשנה אחת מתו שלשתם שנא' ואכחיד את שלשת הרועים בירח אחד, וכי בירח אחד מתו והלא בשנה אחת מתו, אלא מתה מרים נסתלק הבאר וחזר בזכות משה ואחיו שנא' אז ישיר ישראל עלי באר ענו לה, מת אהרן נסתלקו ענני כבוד ובטל עמוד ענן שנא' ויראו כל העדה כי גוע אהרן אל תקרי ויראו אלא ויראו שנסתלקו ענני כבוד, וחזרו שניהם בזכות משה, מת משה בטלו שלשתן, הרי שמתו שלשת הצדיקים בשנה אחת ונחשב כאלו מתו בירח אחד, ועל זה היה משה מצטער על אמו. א"ל הקב"ה משה כך עלה במחשבה וכך מנהגו של עולם, דור דור ודורשיו, דור דור ופרנסיו, עד עכשיו היה חלקך לשרת, עכשיו אבד חלקך והגיע חלקו של יהושע תלמידך. אמר לפניו אם מפני יהושע אני מת אלך ואהיה לו תלמיד, א"ל אם אתה רוצה לעשות כך עשה, עמד משה והשכים לפתחו של יהושע, יהושע היה יושב ודורש ומשה עמד וכפף קומתו והניח ידו על פניו, ונתעלמו עיניו של יהושע ולא ראה אותו, כדי שיצטער וישלים עצמו למות. הלכו ישראל אצל משה פתחו ללמוד תורה ושאלו משה רבנו היכן הוא, אמרו להם השכים לפתחו של יהושע, הלכו ומצאוהו שם בפתחו והיה יושב יהושע ודורש ומשה עמד על רגליו, אמרו לו ליהושע מה עלתה בך כך, שמשה רבנו עומד ברגליו ואתה יושב, כיון שנשא עיניו וראהו מיד קרע את בגדיו וצעק ובכה ואמר רבי רבי, אבי אבי אמין ישראל, מיד אמרו ישראל למשה, משה רבנו למדנו

ולא מיחה נענש על זה, והטעם המבואר שנענש מפני שטעו בציווי ודברתם, כי חשב בלבו שיהיה כמו בפעם הראשונה שאמר לו הנני עומד לפניך שם על הצור בחורב והכית בצור, ולא התבונן בציווי ודברתם אל הסלע והיה ממתין הכבוד [השכינה] ולא בא והכה פעמים וע"כ נענשו שניהם, כי גם התלונה היתה על שניהם ככתוב ויקהילו על משה ועל אהרן, ושניהם בפתח אהל-מועד, והכבוד נראה לשניהם כדכתיב ויבא משה ואהרן אל פתח אהל מועד ויפלו על פניהם וירא כבוד ה' אליהם, והציווי היה לשניהם כדכתיב קח את המטה והקהל את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע, וכן כתוב ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע וע"כ נענשו שניהם במחשבה בטעות, ומרו הדבור להכאה ולא קדשו כשהכו, שאם דברו היה קידוש השי"ת לעיניהם והיו אומרים ומה הסלע הזה שאינו מדבר ואינו צריך לפרנסה מקיים דברי הקב"ה, אנו על אחת כמה וכמה, עד כאן הארכנו לכאר כי החטא לא היה גדול כי אם לפי רוב גדולתם, וזש"ה למשה כבר כתבתי בתורתך על אשר לא קדשתם אותי, אמר לפניו רבש"ע אם רצונך אכנס לארץ ואחיה שם שנים ושלש שנים ואחרי כן אמות, א"ל גזרה היא שלא תכנס לא בחיים ולא במות, אמר לפניו רבון העולמים עם כל הבריות אתה מתנהג במדת רחמים ב' ונ' פעמים הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר, ואני אין לי אלא עון אחד ואין אתה מוחל לי, א"ל הקב"ה הרי עשית ששה עונות ולא גליתי אלא אחד, בתחלה אמרת שלח נא ביד תשלח, ומאז באתי אל פרעה, לא ה' שלחני, ואם בריאה יברא ה', שמעו נא המורים, והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים הטאים, אברהם יצחק ויעקב הטאים היו שאמרת לכניהם כך? אמר לפניו רבש"ע ממך למדתי שאמרת את מחתות הטאים האלו בנפשותם, א"ל אמרתי בנפשותם לא באבותם. אמר לפניו רבש"ע אני יחיד וישראל ששים רבוא, הרבה פעמים חטאו לפניך ובקשתי עליהם רחמים ומחלת להם, על ששים רבוא השגחת בתחנוני ועלי אין אתה משגיח, א"ל אינו דומה גזירת צבור לגזרת יחיד, ועוד עד עכשיו היתה השעה מסורה בידך ועכשיו אינה מסורה בידך. אמר לפניו רבון העולמים עמוד מכסא דין ושב עלי על כסא רחמים ואל אמות והיהו כל עונותי נמחלין ביסורין שתביא עלי בגופי ואל תתנני בידי מלאך המות, ואם אתה עושה לי כך אני שבתך לכל באי עולם, לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יי, א"ל זה השער לה' צדיקים יבואו בו מוכן לצדיקים ולכל הבריות מימות עולם, כיון שראה משה שאין משגיחין עליו, הלך אצל הים הגדול, א"ל הים מה יום מיומים, הלא אתה בן עמרם שבאת עלי במסך והכיתני וחלקתני לי"ב שבילין ולא יכולתי לעמוד

תורה, אמר להם אין לי רשות, אמרו לו אין אנו מניחין אותך, יצאה בת קול ואמרה להם למדו מיהושע, קבלו עליהם ללמוד תורה מיהושע. ישב יהושע בראש [משה] לימינו ובני אהרן משמאלו, והיה יושב ודורש בפני משה. א"ר שמואל בר נחמני באותה שעה אמר הקב"ה ברוך אשר בחר בצדיקים. וניטלו מסורות חכמה ממשה וניתנו ליהושע, ולא היה משה יודע מה שהיה יהושע אומר. אחר שעמדו ישראל אמרו לו למשה פרש לנו התורה, חתום לנו התורה, אמר להם איני יודע מה אשיב לכם, והיה משה נופל על פניו ואמר, רבון העולמים, עד עכשיו בקשתי חיים עכשיו הרי נפשי נתונה לך.

ביון שהשלים משה נפשו למיתה פתח הקב"ה ואמר מי יקום לי עם מרעים, מי יעמוד לי לישראל בשעת כעסי, מי יעמוד לי במלחמתן של בני, מי יבקש רחמים עליהם בשעה שהם חוטאים לפני, באותה שעה בא מטטרון ונפל על פניו ואמר רבש"ע, בחייו שלך הוא ובמותו שלך הוא, אמר הקב"ה אמשול לך משל למה"ד, למלך שהיה לו בן והיה אביו כועס עליו בכל יום ומבקש להרנו, לפי שלא עמד בכבודו של אביו, והיתה אמו מצילתו מידו, מתה אמו, היה המלך בוכה, אמרו לו עבדיו, אדונינו המלך, מפני מה אתה בוכה, אמר להם, לא על אשתי בלבד אני בוכה אלא עליה ועל בני, שהרבה פעמים כעסתי עליו ובקשתי להרנו והצילתו מידו. כך אמר הקב"ה למטטרון, לא על משה בלבד אני בוכה ומצטער אלא עליו ועל כל ישראל, שהרבה פעמים הכעיסוני וכעסתי עליהם, ועמד בפרץ לפני והשיב חמתי מהשחית, שנא' ויאמר להשמידם לולא משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתי מהשחית, מיד א"ל הקב"ה הן קרבו ימיך למות, קרבו ימי שמחת נפשך, שתשבע נפשך ממעדני גן עדן, שנא' להנחיל אוהבי יש וגו' אלו הצדיקים שמקיימין את התורה והמצוות מאהבה בלב שלם ובנפש חפצה, שנא' ואוהביו כצאת השמש בנבורתו, אוהביו אלו הן א' אברהם, ה' יצחק, ב' יעקב, י' משה, ו' אלו שיתא אלפי שני שלא נבראו אלא בשביל התורה שנתנה על ידי משה רבנו ע"ה ועולה בנימ' תרי"ג. ד"א אלו הלוחות שנתנו ע"י משה רבנו שהיה ארכן ו' טפחים, ומנין שא' שמו של אברהם שנא' זרע אברהם אוהבי וכתיב כי אחד קראתיו ואברכהו, ומנין שהה"א שבאותה תיבה שמו של יצחק שנא' ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני, ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעולה, כשם שברא הקב"ה את העולם בה"א שנא' אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, בה' בראם, כך ע"י יצחק מעמיד הקב"ה את המתים לעוה"ב, שנאמר לשמוע אנקת אסיר הותר בני תמותה, בני מי שהועל ונעקד לפני בוראו לכבודו, מנין שהבי"ת של אוהביו הוא שמו של יעקב שנא' בית יעקב לבו ונלכה באור ה', וכל ישראל נקראו על

שמו, שנא' מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל, ומנין שהיו"ד הוא שמו של משה שנא' וירי משה כבדים, כשם שהיו"ד משמשת על כל האותיות של שם המפורש כך שימש משה התורה כלה שניתנה מידו של הקב"ה לידו של משה ונקראת על שמו שנא' זכרו תורת משה עבדי. א"ל הקב"ה כל השבה הזו כתבתי עליך על מה אתה מצטער על הן קרבו ימיך למות, מהו קרבו כד"א כי קרובה ישתעי לבוא וצדקתי להנלות, ימיך בטלים והולכים מן העולם אבל אתה אינך בטל. עלה אל הר העברים הזה הר נבו, עליה היא לך ואין לך ירידה, וזהו מה שאמר הכתוב ויעל משה, עליה היתה לו, מפני שאני מאיר לך באותו אור שאור חמה דומה לפניו וכאור לבנה וכוכבים, ומכבודי אשים לבושך, ומהדרי אשים כסותך, ומזהרי אוהיר פניך, וממעדני גן עדן אשבע נפשך, וממתקי גן עדן ארוה נרוך, ומכסא כבודי אנחילך ואשימך בראש, ראש של חמשים וחמשה רבוא צדיקים, כמנין ה"ן, א"ר יוחנן, י' מיתות כתובות על משה ואלו הן: קרבו ימיך למות, ומות בהר הזה, כי אנכי מת בארץ הזאת, כי ידעתי אחרי מותי, וזאת הברכה אשר בירך משה איש האלקים את בני"א לפני מותו, ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו, וימת שם משה עבד ה', והיו אחרי מות משה, משה עבדי מת, מלמד ש' פעמים נזר הקב"ה על משה שלא יכנס לארץ ועדיין לא נחתם עליו נזר דין עד שנגלה עליו ב"ד הגדול ואמר נזרה היא מלפני שלא תעבור את הירדן, ודבר זה היה קל בעיניו של משה ולא עלה על לבו להתפלל עליו לה', מפני שחשב בלבו ואמר בדעתו, ישראל חטאו כמה פעמים חטאה גדולה לפני הקב"ה וכיון שאני מתפלל עליהם מתקבלת תפלתי והגזרה בטלה שנא' וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו, אני שלא חטאתי לפניו חטא גדול מעודי, אם אתפלל לפניו כ"ש שיקבל תפלתי, כיון שראה הקב"ה שנקל הדבר בעיניו ואינו עומד בתפלה מיד קצף עליו וחתם נזר דין ונשבע בשמו הגדול שלא יכנס לארץ, שנא' לכן לא תביאו את הקהל הזה, אין לכן אלא שבועה שנא' לכן נשבעתי לבית עלי, וכיון שראה משה שנחתם עליו נזר דין מיד קבל עליו תענית וענ עונה ועמד בתוכה ואמר איני זו מכאן עד שתבטל הגזרה, מה עשה משה באותה שעה לבש שק ואפר והתפלש בעפר ועמד בתפלה לפני הקב"ה והתחנן לפניו תקט"ו פעמים שנא' ואתחנן אל ה', מנין ואתחנן בנימט' תקט"ו. הרבה שמות נקראת תפלה ואלו הן: תפלה, תחינה, צעקה, זעקה, נאקה, רננה, שועה, פגיעה, נפילה, חילוי, הרי י' לשונות של תפלה, ולמה לא התפלל משה אלא בתחנן שנא' ואתחנן, לפי שבשעה שאמר משה הראני את כבודך אמר משה רבש"ע הודיעני באיזו מדה אתה מנהיני את עולמך, ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם ה' לפניך והנחתי את אשר אחון, אני איני חייב

לשום בריה, כל מה שאני עושה חנם אני נותן, אמר משה רבש"ע עשה אף עמי חנם שנא' ואתחנן, א"ל הקב"ה רב לך אל תוסף, אמר משה רבון העולמים, הכל שיון לפניך, גזרה אחת לצדיקים ולרשעים, זש"ה אחת היא ע"כ אמרתי תם ורשע הוא מכלה, ושלמה אמר מקרה אחד לצדיק ולרשע, המרגלים הוציאו דבה על הארץ נגזר עליהם שלא יכנסו בארץ, אני שדברתי בשבחה של א"י איני נכנס לתוכה, התחיל משה לבכות במר נפש וצעק עד שנודעו שמים וארץ וכל יסודי בראשית ואמרו שמא הגיע זמנו של אותו שכתוב בו אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש, ואין איש אלא משה שנא' והאיש משה, מה עשה הקב"ה הכריז בכל רקיע ורקיע ובכל ב"ד ובי"ד של מעלה שלא תקבלו תפלתו של משה ושלא תעלו אותה לפני, מפני שחתמתי עליו גזר דין למות, אותו מלאך הממונה על האזכרה אוכריא"ל שמו, באותה שעה קרא הקב"ה בבהלה לכל שרי רקיע ורקיע ואמר להם, רדו בבהלה ונעלו כל שמרי הרקיע, כדי שלא תעלה לפני תפלתו של משה, מיד ירדו כל שרי רקיע ורקיע בבהלה מלפני הגבורה ונעלו כל השערים בפני תפלתו של משה, עד שנבר בקול תפלה ותחנונים כלפי מעלה ועלו לרקיע העליון ובקשו לעלות לפני הגבורה, באותה שעה רעשו שערי שמים ונודעו יסודי רקיע מפני קול תפלתו של משה שהזכיר השם המפורש, על אותה שעה אמר יחזקאל הנביא ואשמע אחרי קול רעש גדול, ואין גדול אלא משה שנא' והאיש משה גדול, ומהו ברוך כבוד ה' ממקומו, בשעה שראו גלגלי המרכבה ושרפי להבה שלא קבל הקב"ה תפלתו של משה ולא נשא לו פנים, ולא נתן לו חיים, ולא הכניסו לארץ, מיד פתחו ואמרו ברוך כבוד ה' ממקומו, ברוך שאין לפניו לא עולה ולא שכיחה ולא משא פנים לא לקטן ולא לגדול, אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע, גלוי וידוע לפניך יגוני וצערי שנצטערתי על עמך ישראל על שהיו עם סגולה ונחלה לשמך הגדול, כמה נצטערתי עליהם במצרים, בים ובמדבר עד שקבלתי ברית תורה ומצוות, ואמרתי בלבי כשם שראיתי בצרתך כך אראה בשמחתך ובטובתך, ועכשיו שהגיע טובתך של ישראל אתה גזרת עלי גזרה כי לא תעבור את הירדן הזה, הרי אתה עושה תורה פלסתר, שכך כתיב ביומו תחן שכרו, היכן היא עמולה של מ' שנה שעמלתי ויגעתי ושטרחתי על ישראל עד שהיו לפניך עם קדוש ונאמן, מיד התחיל הקב"ה לפייסו, הרבה מתוקן לך, שכך גדול מאד לעוה"ב ולצדיקים כיוצא בך, עין חיים וכל מעדני ג"ע, נהרות של חלב, נהרות של שמן, נהרות של אפרסמון, נהרות של יין הרקח, נהרות של מעדנים, נהרות של סם חיים, בהמות בהררי אף ולויתן וכל מיני מתיקה ופירות של חמדה, ולא עוד אל ל"ז שלחנות של מרגליות שהן מלאין כל טוב מעדני נופת נחלי דבש וחמאה מתוקנין לך יותר מכל הצדיקים, ואני עתיד לעלותו

קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח אלקים בו, קח לך גבור כמוך, ד"א קח לך מה שבלבך שאתה מכיר אותו והוא ברוך לך, איש אשר רוח אלקים בו, כלומר ראוי הוא לשררה וכבוד, אמר הקב"ה למשה, קרא את יהושע תלמידך עשה לו כבוד לעיני כל ישראל, ונתת מהורך עליו ולא כל הודך, מלמד שפני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה, באותו שעה אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע למה אתן ליהושע כל הכבוד הזה? השיב לו הקב"ה כי הוא יעבור לפני העם הזה, שמא יאמרו ישראל בפני משה לא הורה ואחר מיתת רבו הוא מורה הוראות, השיב משה ואמר רבש"ע, מארבעים שנה עד עכשיו הייתי אני מורה הוראות עכשיו איני מורה? ובכה וצעק ונשמע קולו בכל מחנה ישראל, באותה שעה אמר הקב"ה למשה הרבה פעמים כבדתיך כבוד גדול, אמרת לי קומה ה' מיד קמתי, כתבתי בתורה זובח לאלהים יחרם וכשחטאו ישראל בעגל ואמרתי לי סלח נא לעון העם הזה מיד אמרתי לך סלחתי כדברך, תורתך שבראתי נקראת על שמי שנא' תורת ה' תמימה, אמרתי תקרא על שמך שנא' זכרו תורת משה עבדי, ישראל שלי הן, שנא' כי לי בני ישראל עבדים, אמרתי יקראו על שמך, שנא' ויזכרו ימי עולם משה עמו, אני אין לפני לא אכילה ולא שתיה, עשיתך כמוני, שנא' והיה שם עם ה' מ' יום ומ' לילה לחם לא אכל ומים לא שתה, אני נקרא אלהים קראתיך אלהים שנא' ראה נתתיך אלהים וגו', אני אין כל בריה יכולה להסתכל כנגדי וכן כתיב וייראו מגשת אליו, אני אמרתי וראית את אחורי וכן כתיב והביטו אחרי משה, ועוד כל האותות והמופתים עשיתי על ידך לישראל, על ידך הוצאתי את ישראל ממצרים, קרעתי להם הים ל"ב קרעים, העברתים

בכל רקיע ורקיע ובכל פמליאות של מעלה, והם מכריזין ואומרין צדקת ה' עשה, ונשמותיהן של צדיקים קורין בו בשני ובחמשי ובשבתות ובחגים ובמועדים.

א"ר יאשיה באותה שעה עשה משה ליהושע כבוד גדול לעיני כל ישראל, והיה הכרוז יוצא מלפניו והולך בכל מחנה ישראל וצועק ואומר, בזוא ושמעו דברי הנביא החדש שיקום הקב"ה עליכם היום, מיד עלו כל ישראל לכבודו ואימתו של יהושע, וצוה משה להביא כסא של זהב וכתר ועטרה של מרגליות וכובע של מלכות ולבוש ארגמן וערך הכל לפני יהושע, והלבישוהו והעמיד עליו מתורגמן כלב בן יפונה, ויהושע היה פותח פיו ודרש לפני משה רבו ולפני ראשי גדודים וסנהדרין והכהנים ולפני כל ישראל, ומשה וכל ישראל יושבין לפניו כתלמיד לפני הרב, ומה מדרש שדרש יהושע באותה שעה, פתח ואמר, ברוך ה' אלקי ישראל אשר נתן את התורה ע"י משה רבו עבדו ובהירזו נאמן בכל ביתו, שנאמר תורה צוה לנו משה וגו', ברכו את ה' המבורך, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ברוך ה' אלקי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר כל העם אמן הללויה, ברכו ה' מלאכיו נבורי בת עושי דברו, ברכו ה' כל צבאיו משרתיו עושי רצונו, ברכו ה' כל מעשיו בכל מקומות ממשלתו ברכי נפשי את ה', הללו את ה', ברכי נפשי את ה', ה' אלקי גדלת מאד הוד והדר לבשת, ה' מלך גאות לבש לבש ה' עוז התאזר אף תכון תבל בל תמוט, שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד, מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה. מיד פתח יהושע ודרש ואמר, עורו עורו, רוננו רוננו שמי השמים העליונים, עורו מוסדות הארץ התחתונים, עורו וסלסלו כל סדרי בראשית, עורו והרנינו כל הררי עולם, עורו והללו כל צבאות אדמה, עורו ופצחו והרנינו כל צבאות רקיע, שירו וזמרו כל אהלי יעקב, שירו ושבחו כל משכנות ישראל, שמעו והאזינו אמרי מלככם, שימו לבבכם אל דבריו וקבלו בשמחה מאמריו, קבלו עליכם ועל נפשכם תורת אלקיכם, פתחו לשונכם ופיכם ותנו שיר לאל מושיעכם ושימו עליו כל בטחונכם, כי הוא אחד ואין לו שני, אין כמוהו באלהים ואין כערכו במלכים ואין זולתו באדונים והנסיכים, אין קץ לשבחו ולתהלתו אין לו אחרית ותכלית, אין חקר לנפלאותיו ואין מספר לעלילותיו, ברוך הוא שאין לפניו לא עולה ולא שבתה, ושמר לנו הבטחת שבועת אבותינו וקיים לנו את הברית ואת החסד ואת הישבעה אשר נשבע להם, ע"י משה רבנו, ועל ידו עשה נקמה במצרים והוציאנו מכור הברזל מעבדות לחירות וקרע לנו את הים ונתן לנו תרי"ג מצות על ידו, באותה שעה יצאה בת קול ואמרה למשה אין לך חיים בעולם אלא חמש שעות, כיון ששמע משה נתן קולו בבכי ודרש לפני כל ישראל כל התורה כולה וכל בני ישראל כאחד יושבין לפניו, לפני משה דומין לשמש לפני יהושע כלבנה, ומשה קורא

ביד רמה ובזרוע נטויה, הפכתי מי מרה למתיקה, הורדתי את המן ונתתי להם את השליו, עשיתי מלחמה בסיוחן ועונן, נתתי להם את התורה תרי"ג מצות, רמ"ה מצות עשה כנגד רמ"ח איבריו של אדם ושם"ה מצות לא תעשה כנגד שם"ה ימות השנה, וכל זה עשיתי על ידך, ריך, שהגיע יומו של יהושע תלמידך לפרנס את ישראל ואין פרנס נוגע בחברו אפי' כמלא נימא, וע"ז עתיד לכתוב שלמה וזרח השמש ובא השמש, עד שלא שקעה שמשו של משה זרחה שמשו של יהושע, השיב משה לפני הקב"ה רבש"ע אם איני מפרנס את ישראל יפרנסו בני תחתי וימלאו מקומי, א"ל הקב"ה גזרה הוא מלפני כי הוא יעבור לפני העם הזה, השיב משה ואמר רבש"ע אם אין בני מפרנסין את ישראל יפרנסו אותם בני אהרן אחי וימלאו את מקומי, א"ל הקב"ה והוא ינחיל אותם את הארץ אשר תראה, והיה משה מתעצב בלבו מפני שלא עמד אחד מבניו או מן בני אהרן אחיו במקומו, א"ל הקב"ה כמה אתה מתעצב שלא עמד אחד מבניך או מבני אהרן אחיך במקומך, הרי הפרנס אשר אני מעמיד על ישראל ילך ויעמוד על פתחו של אלעזר שנא' ולפני אלעזר הכהן יעמוד וגו' משל למלך שלא היה לו בן ראוי למלכות, נטל המלכות ממנו ונתן אותה לבן אוהבו ואמר לו אעפ"י שנתתי לך המלוכה לך ועמוד על פתחו של בני, כך אמר הקב"ה ליהושע אף על פי שנתתי לך גדולה לך ועמוד על פתחו של אלעזר, שנאמר ולפני אלעזר הכהן יעמוד, וכיון שנכנס אדר אמר הקב"ה למשה יש לי דבר לומר לך, אמר לפניו רבש"ע דבר כי שומע עבדך, א"ל עלה אל הר העברים הזה הר נבו, התחיל משה להיות שמח חשב בלבו ואמר, כשהייתי נער אמר לי עלה אלי ההרה ועליתי שם ונתן לי שני לוחות אבנים, מתנה גדולה רוצה לתת לי או להראות לי דברים גדולים, א"ל הקב"ה לא כשם שאתה סבור כך הוא, שאין דבר שאתן לך, שהתורה כבר נתתיה לך, אלא עלה ומות בהר אשר אתה עולה שמה והאסף אל עמך, כיון שהגיע ז' באדר יצאה בת קול ואמרה לו משה הוזהר בעצמך שאין לך חיים בעולם אלא היום הזה בלבד לפי שבז' באדר נולד משה ובז' בו מת, לקיים מה שנאמר את מספר ימין אמלא, א"ר חלבו באותו היום ז' באדר עד שלא נפטר מהעולם הלך לביתו וסידר י"ג תורות שכבר כתב, וקרא לכל שבט ושבט ונתן להם את התורה והוכיחן והזהירן על התורה והמצות, אנשים בפני עצמן ונשים בפני עצמן, אמר להם הזהרו לכם בספר התורה הזה שנתתי לכם לשמור ולעשות, ואותו הספר תורה המובחר שבידו [הי"ג] הלך והניחו בצד ארון הברית שנא' לקוח את ספר התורה הזה ושמרתם אותו מצד ארון ברית ה' אלקיכם, וי"א ירד גבריאל ונטל את ספר התורה מידו של משה והעלה אותו לבי"ד הגדול שבשמים, כדי להודיע צדקתו של משה

ויהושע מתרגם, משה פורש ויהושע מתפרש, כשם שהיה משה קורא כך היה יהושע מפרש ואינם חולקים בדבר, ונמצאו דבריהם מכוונין כאחד, עליהם אמר שלמה דברי חכמים כדרבנות וכמסמרות נטועים בעלי אסופות נתנו מרועה אחד, ועליהם נאמר היושבת בגנים חברים ואין גנים אלא כנסת ישראל שנאמר גן נעיל אחותי כלה גל נעול, ואין חברים אלא תלמידי חכמים שנהנין חברה ואהבה ואהיה זה עם זה, והיה משה מוכיח את ישראל על כבוד אביהם שבשמים ומוזהירן על התורה ועל המצות ולכבד ולרומם את יהושע אחריו. משה הצדיק נהג ענוה בעצמו ולא היה צר עין, הסתכל בשבחו של משה בענותותו ובחסידותו; בתחלה כשאמר לו יהושע אלדרד ומירד מתנבאים כמחנה מיד א"ל משה מי יתן כל עם ה' נביאים ולא היה לו צרת עין עליהם, בסוף עשה ליהושע תלמידו כל כבוד שבעולם, נתן לו הדרו ובית מדרשו ופארו, כבודו והודו וגדלו, כובעו כתרו וקרן הודו בחייו, עליו אמר שלמה ושפל רוח יתמוך כבוד, עד כאן עלתה לו שעה, ועדיין היו ישראל ויהושע לפני משה, יצתה בת קול ואמרה למשה שוב אין לך חיים בעוה"ז אלא ד' שעות, עמד משה בתפלה לפני הקב"ה אמר לפניו רבש"ע אם מפני יהושע תלמידי אני מת ואתה דוחה אותי כי הוא יעבור לפני העם הזה, יעבור הוא לפני כרבי ואני אחריו כתלמיד, הוא ככהן גדול ואני ככהן הדיוט, הוא כמלך ואני כעבד, ואלך ואראה את ארץ ישראל, א"ל הקב"ה נשבעתי בשמי הגדול שלא תעבור את הירדן. השיב משה ואמר לפניו, רבון העולמים תן לי רשות שאחיה כעוף השמים בכח שם המפורש שלך ואעשה את שתי זרועותי ככנפי השחר ואפרח בהן באויר העולם למעלה מן הירדן ואלך ואראה את הארץ, א"ל הקב"ה אם אתה עושה כן חשוב עליך כמו שעברת את הירדן ונמצאת שבועתי בטלה, אמר לפניו, רבון העולמים, אחיה כרג בכח שם המפורש שלך ואעשה שתי זרועותי כשני סנפירים וכל שערות גופו קשקשים ואקפוץ בתוך הירדן ואעבור בתוך התהום ואלך ואראה את ארץ ישראל, א"ל הקב"ה אם אתה עושה כן חשוב כמו שעברת, ונמצאת שבועתי בטלה, ועוד התהום של יונה הוא שנאמר תהום יסובבני, אמר לפניו רבש"ע אשב על כנפי עננים ותפריחני באויר העולם כשיעור ג' פרסאות למעלה מן הירדן כדי שיהיו עננים מלמטה ואני מלמעלה ואלך ואראה את הארץ, א"ל הקב"ה אם אתה עושה כן חשוב עליך כאלו עברת, ונמצאת שבועתי בטלה, ועוד כתבתי על ירך בתורתך לא תסיג גבול רעד, והאויר והעננים כבר כתובים הם לאליהו שנאמר ויהי כהעלות ה' את אליהו, ואומר ויעל אליהו בסערה השמים, והיאך אתה מבקש דבר שאינו שלך, אמר לפניו רבש"ע תתכני איברים איברים והשליך אותי למעלה מן הירדן ביד גבריאל המלאך ואחר כך תחיני ותעמידני על רגלי כדי שאלך ואראה את

הארץ, א"ל הקב"ה אם כן, חשוב עליך כמו שעברת, ונמצאת שבועתי בטלה, אמר לפניו רבש"ע הראני נא אותה במראית העין, א"ל בדבר זה אני שומע לך, שנאמר כי מנגד תראה את הארץ, באותה שעה הראה לו הקב"ה כל ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, ונתן כח בעיניו לראותה כולה מראשה ועד סופה, הנמוך והגבוה, והסתר והגלוי, הרחוק והקרוב בסביבה אחת, באותה שעה אמר הקב"ה למשה זאת הארץ אשר נשבעתי, עד כאן עלתה לו שעה, יצתה בת קול ואמרה למה תצער את עצמך, שאין לך חיים בעולם אלא ג' שעות, השיב משה ואמר רבש"ע אתה אומר הראיתך בעיניך וגו' הרשני שאשב בעבר הירדן עם בני גד ובני ראובן ותחי נפשי עמהם ויהושע תלמידי יכניסם אל הארץ, א"ל הקב"ה משה אתה עושה תורת פלסתר שכתבתי בה שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך, ואם אתה יושב בעבר הירדן ולא תעלה לרגל מה הם ישראל אומרין עליך, ומה משה שניתנה התורה והמצוות על ידו אינו עולה לרגל אנו לא כל שכן, נמצאת אתה מבטל את כל מצותי, ועוד שכתבתי על ירך מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות וגו', ואם יהושע יהא יושב ודורש לכל ישראל מה יהיו כל ישראל אומרין, עד שאנו למדין מפי התלמיד נלך ונלמוד מן הרב ונמצאת מבזה בית מדרשו של יהושע, עד כאן עלתה לו שעה, יצתה בת קול ואמרה לו משה אל תצער את עצמך שאינן לך חיים בעולם אלא שתי שעות, סמאל הרשע ראשם של שטנין בכל רגע ורגע היה מצפה למיתתו של משה ואומר, מתי יגיע אותו רגע שארד להמיתו וליטול נשמתו, ועליו אמר דוד צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו, כיון שראה מיכאל שרן של ישראל סמאל הרשע שהוא מצפה למיתתו של משה וממלא שחוק פיו, א"ל, רשע, אני בוכה ואתה צוחק, אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי, כי אשב בחשך ה' אור לי, כי אפילו נפלתי בפטירת משה הרי קמתי בפרנסתו של יהושע, כי אשב בחשך בחורבן בית ראשון ואחרון ה' אור לי בימות המשיח, עד כאן עלתה לו שעה, יצתה בת קול ואמרה לו משה למה תצער עצמך שאין לך חיים בעולם אלא שעה אחת בלבד, אמר לפניו, רבש"ע הנח אותי שאחיה ולא אמות, א"ל לא כך כתבתי בתורתך אני אמית ואחיה [אני אמית בעוה"ז ואחיה בעוה"ב] אם אין אני ממייתך היאך אחיה אותך לעולם הבא, ולא עוד אלא שנמצאת אתה עושה תורת פלסתר שנאמר ואין מידי מציל, כיון שראה משה להקב"ה שלא נשא לו פנים פתח פיו ואמר הצור תמים פעלו וגו', ונתן קולו בבכי ובכה ונתחנן לארץ ואמר ארץ ארץ בבקשה ממך בקשי עלי רחמים מלפני הקב"ה שמא ירחם עלי ויתן לי חיים, מיד יצתה בת קול ואמרה לו, לא כך כתוב בה והארץ היתה תוהו ובוהו וחשך על פני תהום ובסוף כתיב והארץ כבדה

חבלה ויושביה כמו בן ימותון, עד שהיא מבקשת רחמים עליך תבקש רחמים על עצמה, שגור דין שלך ושלה אחד היא שנא' כי עפר אתה ואל עפר תשוב. הניח את הארץ והלך אצל השמים בוכה ומתחנן, שמים שמים, בקשו עלי רחמים. אמרו לו, עד שנבקש עליך רחמים נבקש על עצמנו, בתחלה כתיב בדבר ה' שמים נעשו, ובסוף כתיב ונגולו כספר השמים. הניח שמים וארץ והלך אצל כוכבים בוכה ומתחנן לפניהם לאמר, בקשו עלי רחמים, אמרו לו עד שנבקש רחמים עליך נבקש על עצמנו, בתחלה כתיב בנו מונה מספר לכוכבים ובסוף כתיב והכוכבים אספו נגהם. הניח כוכבים והלך אצל חמה ולבנה ובכה, השיבוהו בתחלה כתיב בנו עשה ירח למועדים וגו' ובסוף כתיב וחפרה הלבנה ובושה החמה. הניחן והלך אצל הר סיני, וכך השיבו בתחלה כתיב והר סיני עשן כלו, ולבסוף כתיב וכל הר וגבעה ישפלו. הניחו והלך אצל הרים וגבעות, וכך השיבוהו, בתחלה כתיב בנו ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים, ובסוף כתיב כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה. הניחן והלך אצל ימים ונהרות, וכן השיבוהו, בתחלה כתיב בנו ויאמר ה' יקוו המים, ובסוף כתיב הנותן בים דרך. הניחן והלך אצל ים סוף, וכן השיבו, בתחלה כתיב ולמקוה המים קרא ימים, ולבסוף כתיב וההרים ה' את לשון ים מצרים. הניחו והלך אצל מדבריות והשיבוהו, בתחלה כתיב בנו ויבשת ידיו יצרו ובסוף כתיב ויושביה כמו בן ימותון. הניחן והלך אצל סדרי בראשית, וכן השיבוהו, בתחלה כתיב את הכל עשה יפה בעתו, ובסוף כתיב הכל הולך אל מקום אחד. הניחן והלך לרגליו של יהושע בוכה ומתחנן לפניו וא"ל, יהושע בני, זכור אותן הימים שהשכמתי והערבתי בעבורך במקרא ובלילות במשנה, זכור תורה וחכמה שלמדת ממני, עמוד בתפלה ובקש עלי רחמים שמא ע"י תפלתך ירחם הקב"ה עלי ויחייני. באותה שעה היה יהושע ירא ומודעוץ ונופל על פניו ובוכה מרה לפני הקב"ה. וכשבקש להתפלל על משה, ירד סמאל ותפש את פיו ולא הניחו להתפלל. א"ל לא כך כתיב באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה, ועכשיו אתה דוחה דבריו של מקום, כבר כתיב הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט. כיון שראה יהושע שהוא עושה כן מיד אמר למשה, משה רבנו, הרי סמאל המלאך עומד אצלי ואינו מניחני להתפלל, מיד נתן משה קולו בבכי ויהושע עמו ובכו במר נפש. אחר כך הלך לפני אלעזר ונפל לרגליו וא"ל, אלעזר בני, בשעה שהיה קצף על אהרן אחיך במעשה העגל עמדתני עליו בתפלה לפני הקב"ה והצלתי מן המיתה, שנאמר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא, עכשיו עשה עמי חסד ובקש עלי רחמים. כשבקש אלעזר להתפלל על משה בא סמאל ותפש את גרונו, אמר אלעזר למשה, משה רבינו, בא המלאך אצלי ואיננו מניח אותי להתפלל עליך, מיד בכה משה במר נפש ואלעזר עמו. הלך

אצל כלב בן יפונה וא"ל כראשונים ובכו שניהם במר נפש. הלך אצל נשיאי ישראל ואצל שרי גדודים ושרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרות ואמר להם כראשונים. הניח את כלם והלך אצל ע' זקנים ואצל כל ישראל לפני אהל מועד ואמר להם, כשקצף הקב"ה עלי על ידכם במעשה העגל וכמה פעמים אחרים, עמדתני בתפלה ובקשתי רחמים עליכם עד שבטלתי הגזרה, שנאמר ויאמר להשמידם לולא משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב המתו מהשחית, בבקשה מכס עשו עמי טובה והקבצו כלכם לפני משכן ה' ובקשו עלי כלכם קול אחד מלפני הקב"ה. שאני יודע שאין הקב"ה מואס תפלתן של רבים שנאמר פדה בשלום נפשי מקרב לי כי רבים היו עמדי, כיון שראו מרת נפשו מיד נתנו את קולם בבכי ובכו וצעקו צעקה גדולה ומרה עד שעלה בביתם למרום ונכנסו כלם כאחד לפני משכן ה' להתפלל על משה. באותה שעה ירדו מאה ושמונים וארבעה רבוא של מלאכי חבלה ועמד מלאך אצל כל אחד ואחד מישראל, והיו חוטפין דבורן מתוך פיהן כדי שלא יתפללו על משה. אמרו, שני מלאכים גדולים היו שם שם האחד צקון ושם האחד לחש. בא צקון וחטף דבורן, בא לחש להחזירן לפני ירד סמאל ואסרו בשלשלת של אש והפילהו לפני השכינה והוציאוהו לאחורי הפרגור, על אותה שעה אמר ישעיהו ה' בצר פקדנך צקון לחש. כיון שראו ישראל שאין מלאכים מניחין אותם להתפלל על משה, אמרו לו למשה, מיד נתן קולו בבכי ובכה במר נפש ואמר, אוי לי וחבל עלי, מה אני עושה, לאיזה מקום אני הולך ולמי אתחנן. כיון שראה שאין כל בריה יכולה להצילו מן המות מיד קרא ליהושע וא"ל בפני כל ישראל, יהושע בני, ראה העם הזה שאני מוסר לך עדיין גדיים הן, תינוקות הן, עדיין לא הגיעו לחכמה ולא התעסקו במצות, הוזהר בהם שלא תאמר בהן דבר שאינו הגון מפני שהם בנו בכורו של הקב"ה ואוהבן מכל אומה ולשון שנא' והייתם לי סגולה מכל העמים, ואומר כי נער ישראל ואוהבהו. מיד נשק משה את יהושע וחבקו ונשקו זה את זה ובכו במרה זה על צואר זה וזה על צואר זה. אמר משה ליהושע יודע אני שני משאות יש לך לשאת, אומה זו שהיינו נושאים אני ואהרן ומרים ועכשיו נעשית יחירי לישא אותם, יהי ה' אלקיך עמך. מחלה אני פניך ומפקידך על אמי העלובה שנתחלף הזמן עליה, שהיא קברה אותנו והיינו ראויים לקברה, ואין לה מעתה בן אלא אותך, כשיגיע יום פטירתה קרע את בגדיך ולך לפני מטתה עד שתכניסה לקבורה. אני מצוה לך על הגיורת הזו שנתחלף הזמן עליה, לא תונו אותה, ועל יתומי שלא זכו לעמוד במקומי אני מפקידך שלא יהו זוזן ממך. זכור להם ברית אהבתי הנאמנת והיה באובלי שלחנך. אחרי כן אמר לו, יהושע בני, היה בשלום וישראל עמי בשלום, ועתה אברך אותם, שלא מצאו

תבל על שם תבלין שבתוכה, ואיזה תבלין שבתוכה, זו תורה שנאמר הנחמדים מזהב ומפז רב וגו'. וכן אמרו חכמינו בבראשית רבה שם האחד פישון הסובב את כל ארץ החוילה אשר שם הזהב א"ר יהושע בן לוי חוילה זו א"י, ולמה נקרא שמה חוילה, מפני שמחלת להקב"ה שנאמר החילי לאלקים כי עוד אודנו ישועות פניו, אשר שם הזהב זו תורה שנאמר וזהב הארץ היא טוב א"ר יוחנן מכאן שאין תורה כתורת ארץ ישראל ואין חכמה כחכמת א"י, שם הברולה ואבן השוהם, יכול כבודלה של פטמים כדכתיב ועינו כעין הברולה, יגיד עליו ריעו ואבן השהם, מה שהם אבן טובה דכתיב אבני שהם אף בדולח אבן טובה, שם תלמוד תורה והגדות תקופות וגימטריאות, לכך היה משה רבנו מתאוה לראותה והיה אומר אעברה נא ואראה את הארץ הטובה זו ארץ ישראל, החר הטוב הזה והלבנון זה בית המקדש שנקרא לבנון ע"ש שמלכין עונותיהם של ישראל שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו. וכן אמרו חכמינו כל הענין הזה אשר זכרו במס' סוטה, דרש ר' שמלאי מפני מה נתאוה משה ליבנס לארץ וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה, אלא כך אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל ואינן מתקיימות אלא בארץ, אכנס לארץ כדי שיתקיימו כלן על ידי. א"ל הקב"ה, משה, כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר עליהן, מעלה אני עליך כאלו עשיתם וקיימתם כולן משלם, יכול כאהרונים ולא כראשונים, ת"ל לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל, שאני נותן לו שכרו כאברהם יצחק ויעקב בתורה ובמצות, תחת אשר הערה למות נפשו, שמסר עצמו למיתה בשביל ישראל שנאמר ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת, ואת פושעים נמנה, שנמנה בין מתי מדבר, והוא חטא רבים נשא, שכפר במעשה העגל, ולפושעים יפניע, שבקש רחמים על פשעי ישראל שיחזרו בתשובה, ואין פניעה אלא תפלה שנאמר אל תפגע בי, עד כאן עלתה לו רגע וחצי, מה עשה משה נטל את המגלה וכתב עליה שם המפורש ומסר ליהושע ולא מלא [הספיק] לכתוב עד שהגיע שעה אשר בו ימות. באותה שעה אמר הקב"ה לנביראל, הבא לי נשמתו של משה, השיב נביראל לפניו ואמר רבש"ע, מי שהוא שקול כנגד ס' רבוא היאך אני יכול לעשות לפניו חציפות. מיד אמר למיכאל צא והבא לי נשמתו של משה, מיד בכה מיכאל, אמר לפניו, רבש"ע אני הייתי רבו והוא היה לי תלמיד איני יכול ליטול נשמתו, בא סמאל ועמד לפני הקב"ה ואמר רבש"ע כלום משה רבן של ישראל גדול מאדם הראשון שבראת בעולמך בצלמך ובדמותך, כלום הוא גדול מאברהם אוהבך שהושלך לכבשן האש על קדושת שמך, כלום הוא גדול מיצחק עבדך שנעקד על גבי המזבח, ומיעקב בנך בכורך, ומשנים עשר בניו נטיעוך, וכלם

ממני קורת רוח מפני האזהרות והתוכחות שהייתי מוכיחן. התחיל לברך כל שבט ושבט בפני עצמו, כיון שראה שקצרה השעה כללן כלן בברכה אחת ואמר להם לישראל, הרבה צערתי אתכם על התורה ועל המצות עכשיו מחלו לי, אמרו לו, אדוננו משה רבנו, מחול אתה לנו, הרבה הכעסנוך והרבינו עליך תורה, מחול לנו, אמר להם מחול לכם. יצתה בת קול ואמרה, אין לך חיים בעולם אלא חצי שעה. אמר להם בבקשה מכם כשתכנסו בארץ זכרו אותי ואת עצמותי ואמרו: אוי לכן עמרם שרץ לפנינו כסוס ונפלו עצמותיו במדבר, באותה שעה בכו ישראל במרר ואמרו לו, משה רבנו, אם אתה פורש ממנו מה יהא עלינו, השיב להם, בני, כל אותן הימים היה הקב"ה עמכם, אף עכשיו הוא יהיה עמכם. שמה תאמרו כל אותן הנסים והנפלאות שנעשו לכם על ידי בשבילי נעשו? לא עשה אלא בשביל רחמיו של הקב"ה שנא' טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו, כל מה שעשה בשביל כבודו עשה, אם תבטחו בו באמת הוא יעשה כל רצונכם, באותה שעה פתחו ישראל פיהם ואמרו, אלקים לנו מחסה ועוז עזרה בצרות נמצא מאד, עד כאן עלתה לו רביעית שעה, יצתה בת קול ואמרה לו, משה, למה תצער עצמך, אין לך חיים בעולם אלא רביעית שעה. מיד עמד משה ובירך כל ישראל וערך להם ברכות בפני עצמן ותוכחות בפני עצמן. כיון שראה משה ברוח הקדש מדת העולם שכר טוב ותשועות גדולות שעתיד הקב"ה לעשות להם לעתיד לבא, אמר להם אשריך ישראל מי כמוך וגו', וברכן בשלום ועמד על רגליו ונתן את קולו בכבי ובכה במר נפש ואמר לישראל, אראה אתכם בתחיית המתים, לעתיד לבא אראה אתכם, ויצא מלפניהם בבכיה גדולה ונתנו קולם ובכו במר נפש וזעקו זעקה גדולה ומרה, עד שעלה בביתם לשמי מרום. מה עשה משה, קרע את חלוקו ותלש את זקנו ופלש ראשו בעפר ונטל את מעילו וכסה את ראשו כאבל ונכנס לאהלו בקול זעקה גדולה ומרה, והיה בוכה ומספק בשתי ידיו ואמר אוי לי שבאה עלי זעקה, אוי לרגלי שלא דרכו בארץ ישראל, אוי לידו שלא קטפו מפרותיה, אוי לגרוני שלא אכל מפירות ארץ זבת חלב ודבש.

ואל יעלה על לב איש שמשה רבנו היה מצטער על אכילת הפירות, כי הכל רמז לקיום המצות הנוהגות בה יותר משאר ארצות, לפי שהוא חביבה מכל הארצות, שנאמר ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה תמיד עיני ה' אלקיך בה, והיא נבראת תחלה, שנאמר עד לא עשה ארץ וחוצות, ארץ זה שאר ארצות, וחוצות אלו מדבריות, וראש עפרות תבל זו ארץ ישראל שנקראת ארצו של הקב"ה שנאמר משחקת בתבל ארצו, ולמה נקרא שמה תבל, שהיא מתובלת בכל דבר, שבכל הארצות יש בזו מה שאין בזו, אבל א"י אינה חסרה כלום שנאמר לא תחסר כל בה. ד"א למה נקרא שמה

באותה שעה קצף הקב"ה עליו וא"ל צא והבא לי נשמתו של משה. השיב סמאל ואמר, רבש"ע, אם אתה אומר לי צא לניהנם והפוך תחתונה לעליונה ברנע אחד אעשה ולא אאחר לעשות דברך, אבל לפני בן עמרם איני יכול לעמוד. א"ל הקב"ה מפני מה, א"ל מפני שדומה לשרף של המרכבה שלך, וזיקוקין יוצאין מפיו בדברו עמי וזוהר פניו דומה לזוהר השכינה, בבקשה ממך אל תשלחני אצלו שאיני יכול לעמוד לפניו. בדברו זה קצף הקב"ה עליו וא"ל, רשע מאש של גיהנם נבראת ולאש אתה חוזר, בתחלה יצאת מלפני בשמחה גדולה וכאשר ראית שבהו וגדלו אתה אומר לי איני יכול לעמוד לפניו, גלוי וידוע הוא לפני שאתה עתיד לחזור לפני בבושה גדולה. מיד הלך סמאל ועמד לפני משה וא"ל, משה, כך אמר לי הקב"ה צא והבא לי נשמתו של משה. מה עשה סמאל באותה שעה, נטל חרבו מתערה ועמד על משה. מיד עמד משה באימה גדולה וקצף עליו ונטל מטה האלקים שחקק עליו שם המפורש והכה לסמאל ונער בו בכל כחו בקול גערה גדולה עד שנשם מפניו. עד כאן עלתה לו חצי רנע. יצתה בת קול ואמרה לו, משה, למה תצער עצמך, כי הגיע סוף שעת מיתתך. מיד עמד משה בתפלה לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע זכור את היום שעליתי לפניך על הר סיני וקבלתי תורתך ונתתיה לעמך ישראל, בבקשה ממך אל רחום וחנן, אל תמסרני ביד מלאך המות. באותה שעה יצתה בת קול ואמרה לו כבר קבלתי תפלתך, אני בעצמי אטפל בך בקבורתך. מיד עמד משה רבנו וקדש עצמו כשרפי הוד, וירד הקב"ה משמי השמים העליונים לקבל נשמתו של משה. כיון שראה את הקב"ה נפל על פניו ואמר, רבש"ע, במדת רחמך בראת עולמך ובמדת רחמך אתה מנהיגו, התנהג גם עמי במדת רחמך. יצתה בת קול ואמרה, משה אל תירא, כי ילך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך.

ג' מלאכים ירדו עם הקב"ה באותה שעה, מיכאל, גבריאל וזננעאל, גבריאל הציג מטתו של משה, מיכאל פרש עליה בגד ארגמן, וזננעאל הניח כר של מילת למראשותיו. מצד זה עמד הקב"ה במראשותיו וזננעאל במרגלותיו, וגבריאל ומיכאל מצד אחר. א"ל הקב"ה הקף שתי רגליך זו לזו, והקיף. שוב אמר לו, הניח שתי ידיך על החזה, והניחם. שוב א"ל, השקע עפעפי עיניך זו על גב זו, והשקיעם. באותה שעה קרא הקב"ה לנשמתו של משה ואמר לה, בתי, מאה ועשרים שנה קבצתיך בגופו של משה, צאי ואל תאחרי, שהגיע קיצך לצאת. מיד השיבה להקב"ה, וידעת אני שאתה אלקי הרוחות והנשמות ובידך נפש החיים והמתים, ואתה בראתני, ואתה יצרתני ונתתני בגופו של משה ק"כ שנים, מי הוא שיש לו גוף טהור כמשה, איני רוצה לצאת ממנו. שוב אמר לה, אל תאחרי כי הגיע קיצך, הרי אני מעלה אותך לשמי השמים העליונים

לא נמלטו מידי, תן לי רשות ואטול נשמתו. אמר לו הקב"ה כולם לא היו בדמות זה, אמור לי מהיכן אתה יכול ליטול נשמתו, אם מפניו, הפנים שהיו כנגד פני, כמו שכתוב ודבר ה' אל משה פנים אל פנים, היאן אתה יכול להתקרב אליהם. אם תאמר מידי, הירים שקבלו הלוחות היאך אתה יכול להתקרב אליהם. אם תאמר מרגליו, כבר דשו אל הערפל שלי שנאמר ומשה נשש אל הערפל אשר שם האלקים, היאך אתה יכול להתקרב אליהם, אין לך רשות בכל איבריו. אמר לפניו, רבש"ע אעפ"כ תן לי רשות ליטול נשמתו. א"ל הרשות בידך. מיד יצא סמאל בשמחה גדולה מלפני הקב"ה וחגר את חרבו ולבש אכזרות ונתעטף בכעסו והלך אצל משה בחמתו. כיון שנסתכל בו שהוא יושב וכותב שם המפורש וזיקוקין של אש יוצאין מפיו וזוהר מאמרו מבהיק כשמש והיה דומה למלאך ה' צבאות, היה סמאל מודעו, אמר בלבו ודאי אמרו המלאכים אמת שאינן יכולין ליטול נשמתו, כיון שנשא משה עיניו והסתכל בסמאל שהוא חגור חרב ועמד כנגדו, מיד חשבו עיניו של סמאל מוזהר עיניו של משה, וכשראה סמאל זוהר פני משה מיד נפל על פניו ביראה ופחד ואחזו חיל ביולדה ולא מצא פתחון פה לדבר לפניו עד שאמר לו משה רבנו, סמאל סמאל, אין שלום אמר ה' לרשעים, מה אתה עושה, מה אתה עומד לנגדי, א"ל הגיע זמנך להפטר מן העולם, תן לי את נשמתך. א"ל מי שלחך אצלי, א"ל מי שברא העולם והנשמות. א"ל איני נותן לך נשמתו. א"ל והלא כל הנשמות של באי עולם בידי מסורות, א"ל יש בי כח גדול מכל באי עולם. א"ל איזה חתך ומה הוא, א"ל אני בן עמרם שייצאתי מהול ממעי אמי, וכן אמרו רז"ל במס' סוטה: ותרא אותו כי טוב הוא, שנולד מהול, וחכמים אומרים בשעה שנולד משה נתמלא כל הבית אורה, כתיב הכא כי טוב וכתוב התם וירא אלקים את האור כי טוב, ובו ביום דברתי עם אבי ואמי, וכשהייתי בן שלשה חדשים נתנבאתי ואמרתני אני עתיד לקבל התורה מתוך להבות אש, ולזה רמזו רז"ל שאמרו: ותפתח ותראהו את הילד ותרא מיבעי ליה, א"ר יוסי בר חנינא שראתה עמו שכונה, וזה היה בתוך ג' חדשים וכן כתוב ותצפנהו שלשה ירחים, וכן שמונים שנה עשיתי אותות ומופתים במצרים והוצאתי משם ס' רבוא, וקרעתי את הים לי"ב קרעים, והפכתי מי מרה למתיקה, ופסלתי שני לוחות אבנים, ועליתי לרקיע וראיתי שכונה ודברתי עמו פנים בפנים, וקבלתי את התורה מתוך להבות אש מימינו ומשמאלו של הקב"ה, וכתבתי מפיו תרי"ג מצות ולמדתי אותו לישראל, מי יש בכל העולם שיכול לעשות כמוני, רשע ברח לך מפני שאין אני נותן לך את נשמתו. עד כאן עלה לו למשה רנע, יצתה בת קול ואמרה לו למשה, למה תצער עצמך, שאין לך חיים אלא רנע אחד. מיד חזר סמאל לדבר לפני הנבורה.

הקב"ה כתיב וירח את ריח הניחוח וגו'. אבל משה כשהקריב קרבן א"ל הקב"ה הו' יודע שנשעור אצלך בכל יום שתי פעמים, שנאמר את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים, הרי משה גדול מנח. אברהם ומושה למה הם דומים לממרונה אחת שהיו לה שני בנים אחד מהם נטל כלי קומריאה והלך ומשכנן לאחר, ואחד מהם הלך ופרה אותו, איזה מהם חביב לא זה שפדאם? כך אברהם איבנו בשביל דבר אחד משכנן והשכין את ישראל במצרים שנאמר ויאמר לאברהם ידוע תדע וגו', אבל משה הלך ופדאן שנאמר שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו. יצחק ומשה למה הם דומים לנר ועשית, הנר כבה מהערב והעשית היתה דולקת עד הבקר, איזה מהן גדול לא עשית? כך יצחק עלה למרום ונסתכל בדתו של כהן עיניו, אבל משה עלה למרום ונסתכל בדתו של הקב"ה שנאמר ודבר ה' אל משה פנים בפנים, ומה כתיב ומשה בן מאה ועשרים שנה לא כהתה עינו ולא נס לחו, הרי משה גדול מיצחק, יעקב ומשה למה הם דומים לשני בני אדם שירדו לקנינין, אחד מהם תפש את הארי ועשה עמו מלחמה ונצחו הכישו הארי, ואחד מהן ירד לקנינין שהיה מלא אריות, כשראו אותו הלכו ועטרו לו עטרות ונפלו לפני רגליו, איזה מהם גדול, לא זה שנפלו לפני רגליו? כך יעקב ירד מלאך אחד ועשה עמו מלחמה ואעפ"י שנצחו הכישו שנאמר ויזרח לו השמש והוא צולע על ירכו, אבל משה עלה למרום וראו המלאכים וברחו מפניו שנאמר עלית למרום שבית שבי, הרי משה גדול מיעקב. יוסף ומשה למה הם דומים לנזיר ושכרן, נזיר היה לו חבית של יין בתוך ביתו פקדון, ושכרן היה לו חבית של יין בתוך ביתו, בא יוה"כ ונתענו שניהם מן היין איזה מהם גדול לא זה השכרן? כך היה יוסף נוזר מאשת אדונו שנאמר ואיך אעשה הרעה הגדולה וגו', אבל משה היתה אשתו עמו ולא שכב עמה הרי משה גדול מיוסף (1).

ולא עוד אלא ששקלו הקב"ה עם כל מעשי בראשית שברא בששת ימי בראשית והיה משה מכריע אותם. כיצד ביום הראשון ברא הקב"ה אור שנאמר ויקרא אלהים לאור יום ובמשה כתיב ויקרא אל משה, כי התורה נמשלה לאור שנאמר כי נר מצוה ותורה אור. עלה משה למרום ושבה אותו (לאור היא תורה) שנאמר עלית למרום שבית שבי, איזה גדול השביה או מי ששבה אותה, הרי משה גדול מן האור. ביום השני ברא הקב"ה רקיע וכתיב ביה ויקרא אלהים לרקיע שמים, ובמשה כתיב ויקרא אל משה, הרי שניהם שוים, משל לשני בני אדם האחד היה לו רשות לילך בתוך חצרו של חבירו והאחד אין לו

ואושיבך בכבוד תחת כסא הכבוד. כיון שראה משה שנפשו מתקשה לצאת ממנו אמר לה, תאמרי שישלוט עליך מלאך המות, אמרה לו, לא יעשה זאת הקב"ה, כי חלצת נפשי ממות. תאמרי שתהא נדחית לגיהנם, אמרה לו, ואת רגלי מדחי. אמר לה, ולהיכן את עתידה לילך, אמרה לו, אתהלך לפני ה' בארצות החיים, כיון ששמע ממנה כך, נתן לה רשות ואמר לה, שובי נפשי למנוחיה כי ה' גמל עליכי. כיון שראה הקב"ה כך, נשקו ונטל נשמתו בנשיקת פה, שנא' יומת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה'. באותה שעה בכה הקב"ה ואמר, מי יקום לי עם מרעים, מי יתיצב לי עם פועלי און, בשעה שבני חוטאים מי יבקש עליהם רחמים, ומלאכי השרת בוכין ואומרים והחכמה מאין תמצא. והשמים בוכין ואומרים אבד חסיד מן הארץ. והארץ בוכה ואומרת וישר באדם אין, וכל סדרי בראשית בוכין ואומרים הצדיק אבד ואין איש שם על לב. ויהושע היה מבקש משה וצועק ובוכה ואומר הושיעה ה' כי נמר חסיד, וכל ישראל בוכין ואומרים צדקת ה' עשה וגו', והקב"ה מקלס אותו ואומר ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. א"ל הקב"ה אתה אמרת עלי אין עוד, כדכתיב אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו, אף אני כתבתי בתורתך ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. מיתת משה מזבח כפרה לכל ישראל כמו שאמרו רבו"ל א"ר יצחק וכו' (עי' כתובות י' ע"ב).

מדרש פטירת משה רבינו ע"ה

[בית המדרש חדר ו' נוסחא ב']

כתיב רבות נבות נבות עשו חיל ואת עלית על כלנה (משלי ל"א) כנגד מי אמר שלמה המקרא הזה, לא אמרו אלא כנגד משה רבינו ששקל הקב"ה כל הצדיקים כנגדו והיה משה מכריע את כלם. מה עשה הקב"ה מרוב חבתו של משה הביא כל מעשה בראשית ונתנם בכף מאזנים ומשה בכף מאזנים השני והיה משה מכריע את כולם. אדם ומשה למה היו דומים לשני רופאים גדולים, אחד מהם נשכו נחש ולא היה יודע עיקרין לרפא את עצמו ומת, ואחד מהם כל מי שהנחש נושכו היה מרפא אותו, איזה גדול לא זה שהוא מרפא את הכל? כך אדם הראשון מה כתיב בו הנחש השיאני ואוכל ומת בעטיו של נחש. אבל משה עשה נחש נחשת וכל מי שהנחש נושכו היה מביט בו ונתרפא, שנאמר והיה כל הנשוק וראה אותו וחי, הרי משה גדול מאדם הראשון. נח ומשה למה הם דומים לשני בני אדם שהביאו דרון למלך, נכנס הראשון ונטל המלך מידו והרית לו ולא נתקבל עליו, נכנס השני וכיון שנטל המלך מידו א"ל הו' יודע שנשעור אצלך בכל יום שתי פעמים ערבית ושחרית, כך היה נח כשהיה מקריב קרבן לפני

(1) שפירש מפנה משעת מתן תורה.

לארץ כדי שיתקיימו כולם על ידי, א"ל הקב"ה משה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר עליהם, מעלה אני עליך כאלו עשיתם וקיימתם כולם (סוטה י"ד). יכול כאחרונים ולא כראשונים ת"ל ואת עצומים יחלק שלל, אהלק לו ברבים, שאני נותן לו שכרו כאברהם יצחק ויעקב שהיו עצומים בתורה ומצות, תחת אשר הערה למות נפשו, שמסר נפשו למיתה בשביל ישראל שנאמר ואם אין מחני נא מספרך וגו', והוא חטא רבים נשא לכפר במעשה העגל, ולפושעים יפניע, לבקש רחמים על פושעי ישראל שיחזרו בתשובה, ואין פניעה אלא תפלה שנאמר אל תפגע בי. ער כאן עלתה לו רגע ומחצה וכו' (3).

אין זה כ"א בית אלהים, אמרו רבותינו אותו יום שנתקרבה מיתת משה רבינו העלהו הקב"ה לשמי מרומים ודרתא לוי מתן שכרו ומה שעתידי להיות (4). עמדה מרת רחמים לפני מרע"ה וא"ל אבשרך בשורה טובה תשמח בה, הפנה נגד כסא רחמים פניך וראה, הפנה פניו נגד כסא רחמים וראה הקב"ה בונה בית המקדש באבנים טובות ומרגליות, ובין אבן לאבן זיו השכינה שהוא טוב מן המרגליות, ומשיח בן דוד עומד בתורה ואהרן אחיו עומד על רגליו ומעילו עליו. דבר אהרן עם משה באה העת אל תגע בי כי מן השכינה אני מתירא עליך כי לא יכנס אדם לכאן עד שיטעום טעם המות ויתן נשמתו למלאך המות, נפל על פניו לפני הקב"ה כששמע דברי אהרן וא"ל רבש"ע תולי רשות לדבר עם משיח בטרם אמות, א"ל הקב"ה למט"ט לך למד אותו שמי הגדול כדי שלא יאכלנו להט השכינה, כיון שראו אותו משיח בן דוד ואהרן אחיו הבינו כי ה' למדו שמו הגדול, ועמדו לפניו משיח ואהרן וא"ל ברוך הבא בשם ה', שאל משה למשיח בן דוד ואמר לו הקב"ה יבנה ביהמ"ק בארץ ישראל, וכן אני אראהו שיבנה ביהמ"ק בירושלים, א"ל משיח למשה, משה! יעקב אביך ראה הבית שיבנה בארץ וראה הבית שיבנה הקב"ה בירושלים, ובהבין בכל מאדו, כי הבית שיבנה הקב"ה בירושלים ובאבנים טובות ומרגליות ובזיו השכינה הוא הבית אשר יעמוד לישראל לעולם ולעולמי ועולמים עד סוף כל הדורות, וכן דבר בלילה אשר ישב על האבן וראה ירושלם בנויה בארץ וירושלם בנויה בשמים, וראה עומד ליעקב אבינו ודבר הקב"ה ליעקב, יעקב בני! בואת העת נצבתי עליך עד אשר יתיצבו בניך לפני, שנאמר והנה ה' נצב עליו, ובישראל כתיב ויתיצבו בתחתית ההר, אתם נצבים היום, וכאשר ראה יעקב ירושלם אחת בארץ ואחת בשמים אמר כי אין זה אשר בארץ כלום שנאמר אין זה כי אם בית, אין זה בית שיעמוד לבני לדורי דורות כי אם אותו

רשות לילך, כך הרקיע אין לו רשות לילך בארץ אבל משה עלה לרקיע, הרי משה גדול מן הרקיע. ביום השלישי ברא את המים שנאמר ולמקוה המים קרא ימים ובמשה כתיב ויקרא אל משה, הרי שניהם שוים, משל לשני איפרכין שהיו מהלכין בדרך אחד מהם הטמין לגיונותיו מפני חבירו והאחד עבר, כך משה כשראה אותו היום ברח שנאמר הים ראה וינס הרי משה גדול מן הים, ביום הרביעי ברא הקב"ה מאורות שנאמר ויברא אלהים את שני המאורות וגו' וכתיב בהם לכלם שמות וקרא (תהלים קמ"ז), ובמשה כתיב ויקרא אל משה, הרי שניהם שוים, משל למלך שהשיא את בתו בא העבד להאיר את הפנס (עששית) לפני הכלה ולא הניחו החתן, כך אמר משה לפני הקב"ה אין רצוני שיאירו שמש וירח אלא אתה שנאמר וה' הולך לפניו יומם, הרי משה גדול מן המאורות, בחמישי ברא ה' בהמה ועופות, והביאן משה ושחטן לישראל שנאמר הצאן ובקר ישחט להם, איזה גדול השוחט או הנשחט הרי משה גדול מהם. התחיל לברך משה כל שבט ושבט בפני עצמו וכו' (2), ואל יעלה על לב איש שמשו רבינו היה מצטער על אכילת הפירות מא"י, כי הכל רמז לקיום המצות הנוהגות בה יותר משאר הארצות, לפי שהיא חביבה מכל הארצות שנאמר אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד וגו' והיא נבראת תחלה שנאמר עד לא עשה ארץ וחוצות אלו מדברות, וראש עפרות תבל זו א"י שנקראת ארצו של הקב"ה, שנאמר משחקת בתבל ארצו. ולמה נקרא שמה תבל שהיא מתובלת בכל דבר, שבכל הארצות יש בזו מה שאין בזו, אבל א"י אינה חסרה כלום שנאמר לא תחסר כל בה. ד"א למה נקרא שמה תבל על שם תבלין שבתוכה זו תורה שנאמר הנחמדים מזהב ומפז רב, וכן ארז"ל בבראשית רבה שם האחד פישון הוא הסוכב את כל ארץ החיילה אשר שם הזהב, א"ר יהושע בן לוי חיילה זו א"י, ולמה נקרא שמה חיילה מפני שמיחלת להקב"ה שנאמר החיילה לאלהים כי עוד עורגנו. אשר שם הזהב זו תורה שנאמר וזהב הארץ ההיא טוב, א"ר יוחנן מכאן שאין תורה כתורת א"י ואין חכמה כחכמת א"י. שם הבדולח ואבן הישם, יכול כבודו של פטמים דכתיב ועינו כעין הבדולח? יגיד עליו רעו ואבן הישם, מה שהם אבן טובה דכתיב אבני שהם אף בדולח אבן טובה. שם הבדולח שם תלמוד תורה והגדות תקופות וגימטריאות, לכך היה משה רבינו מתאוה לראותה והיה אומר אעברה נא ואלראה את הארץ הטובה זו א"י, הנה הטוב הזה והלבנון זה בית המקדש שנקרא לבנון על שם שמלכין את עונותיהם של ישראל, שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וגו'. וכן ארז"ל מפני מה נתאוה משה לכנס לארץ ובי לאכול מפריה היה צריך או לשבוע מטובה, אלא כך אמר משה הרבה מצות נצטוו לעשות ואין מתקיימות אלא בארץ, אכנס

(2) כמו בפטירת משה נוסחא א', לעיל צד 367.

(3) עיי' לעיל שם, (4) מכ"ו רפאפורט בתקדמת יעליעק לבית המדרש ח"ו צד, xxxv ע"ע משיח.

הרוח, והמשיך הקב"ח אותו נהר וסגר לפניו. ותחום אותו נהר מאתים אמה ונהר היה מלא חול ואבנים, ומושך חול ואבנים ועושה רעש גדול בלילה מהלך חצי יום, ומושך החול והאבנים כל ששת ימי המעשה ובשבת ינוח, ומיד תעלה אש מע"ש עד מוצאי שבת מצד הנחל, והאש לוחטת ולא יוכל אדם להגיע אליה אל הנחל במהלך מיל ומלהטת האש כל מה שיצמח סביב הנהר עד שמטאטאת הארץ. ואותם ליום מבני משה הם, והיו עומדים לפניו מן הנחל, ואין ביניהם בהמה טמאה ולא חיה טמאה ולא שום רמש הארמה, ועמם צאן ובקר, ויש אצלם עוד ששה מעינות ויתקבצו כולם לאגם אחד וישקו מהם ארצם, ובאותו אגם ישרצו כל מיני דגים, ועל המעינות ועל האגם יפרחו כל מיני עופות טהורים ועמם כל מיני פירות והם זורעים וקוצרים, וזורעים אחד וקוצרים מאה, והם היו בעלי אמונה בעלי תורה בעלי משנה ואגדה, והם היו חכמים חסידים וקדושים ואין נשבעים לשקר, וחייהם ק"ב שנים ולא ימות להם בן בחיי אביהם ורואים ג' וד' דורות, והם בעצמם בונים בתים וחורשים וזורעים לפי שאין להם עבדים ושפחות, ואין סוגרים בתיהם בלילה, ונער קטן הולך עם בהמתו מהלך כמה ימים ואין מתירא לא מן הליסטים ולא מחיה רעה ולא מן רמש הארמה ולא מן השדים ולא מכל דבר רע מפני שהם קדושים ועדיין הם עומדים בקדושתו של מרע"ה, לפיכך נתן להם הקב"ה את כל זאת ובהר בהם, ואין רואים שום אדם ולא שום אדם רואה אותם אלא ד' שבטים בלבד דן ונפתלי גד ואשר שהם יושבים מעבר לנהר כוש.

כיצד הלכו שם? אמרו רבותינו בשעה שעמד ירבעם בן נבט ועשה שני עגלים מזהב והחטיא את ישראל ונחלקו במלכות בית דוד, כנס עשרת השבטים מישראל ואמר להם צאו והלחמו עם רחבעם ועם יושבי ירושלים. אמרו לו נלחמים אנו עם אחינו בני אדונינו דוד מלך ישראל ויהודה?! עלו אליי וזקני ישראל וא"ל אין לנו בכל ישראל גבורי חיל ואנשי מלחמה כשבט דן צוה אותם שילחמו עם יהודה. מיד א"ל ירבעם לבני דן צאו והלחמו עם יהודה ובנימין. א"ל בחיי אבינו דן אין אנו עושים מלחמה עם אחינו ולא נשפוך דמם חנם. מיד נטלו בני דן חרבות קשתות וחצים ורמחים ומסרו עצמם לעשות מלחמה עם ירבעם עד שהצילם ה' מלשפוך דמי אחיהם, והיו מכרזין בכל שבט דן ואומרים נוסו בני דן וצאו מארץ ישראל ונלך אל מצרים. ויועצו על ארץ מצרים להכחידה ולהרוג את כל יושביה, א"ל נשיאיהם אנה תלכו הלא כבר כתוב בתורה לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם (שמות י"ד י"ג) ועוד היו יועצים על עמון ומואב, וכשראו כתוב בתורה שהקב"ה מנע את ישראל מלירש גבולם נתן להם הקב"ה רוח טובה והיו בני דן עולים נגד נהר פישון ונוסעים על הגמלים וחונים עד שהגיעו

בית אלהים שהוא בונה בידיו, ואם אתה אומר הקב"ה יבנה לו ביהמ"ק בשמים בידיו. כך בידיו יבנה אותו בארץ שנאמר מקדש ה' כוננו ירך. כאשר שמע מרע"ה הדברים האלה מכח משיח בן דוד שמה שמחה גדולה והחזיר פניו אצל הקב"ה וא"ל רבש"ע מתי תרד ירושלים זו הבנויה למטה? א"ל הקב"ה העת [תראה] אותה לא הגדתי לבריה לא לראשונים ולא לאחרונים ולך אני מגיד, א"ל רבש"ע תן לי רמז מן המעשים א"ל הקב"ה אזרה את ישראל בראשונה במזרח בשערי הארץ ויתפזרו בארבע פנות העולם בין כל האומות ויתקיים בהם מקרא שכתוב אם יהיה נדחק וגו' ואוסיף ידי שנית ואקבץ את אשר הלכו עם יונה בן אמתי אל ארץ הפתרוסים ואשר יהיו בארץ שנער ובחמת ובעולם ובכוש וגו', שנאמר יוסיף ה' שנית ידו וגו'. באותה שעה ירד משה מן השמים שמח וירד מלאך המות אחריו ולא נתן רוחו ונשמתו למלאך עד אשר הראהו הקב"ה פניו ונתן נשמתו להקב"ה בלב שלם ובנפש חפצה, הוי אין זה כי אם בית אלהים וגו'.

אגדתא דבני משה

[בית המדרש ח"ו 15]

יוסף ה' לי בן אחר (בראשית ל' כ"ד) למה נקרא בנימין אחר? לומר שהוא אחר לגלות. א"ר יודא בן סימון לא למקום שגלו עשרת השבטים גלו שבט יהודה ובנימין, עשרת השבטים גלו לפניו מנהר סמבטיון, ושבט יהודה ובנימין גלו והיו מפוזרין בכל הארצות. וי"א הלויים בני משה היו חונים לפניו מנהר סמבטיון, אמרו רבותינו בשעה שגלו ישראל לבבל ובאו להם לפרת כמו שנאמר על נהרות בבל וגו' (תהלים קל"ז) אמרו או"ה ללויים עמדו לפני ע"ז ואמרו שירה כדרך שהייתם משוררים בביהמ"ק, אמרו להם הלויים שוטים שבעולם אלמלא אמרנו שירה על כל נס ונס שעשה לנו הקב"ה לא גלינו מארצנו אלא הוסיף לנו כבוד על כבודנו וגדולה על גדולתנו, ונאמר שירה לפני ע"ז?! מיד עמדו עליהם והרגו בהם תלי תלים, ואע"פ שהרגו מהם הרבה, גדולה היתה השמחה שלא עברו ע"ז, לכך נאמר ותוללנו שמחה (שכ). מה עשו הלויים שנשאר, קצצו אצבעותיהם כדי שלא יקישו הכנורות, וכשהיו אומרים להם שוררו, היו מראים אצבעותיהם מקוצצות ואומרים להם איך נשיר וגו' (שם) ואצבעותינו מקוצצות, כיון שבא הלילה ירד הענן וכסה עליהם ועל נשיהם ובנותיהם והאיר להם הקב"ה בעמוד אש והולכים כל הלילה עד אור הבקר והניחם על שפת הים, כיון שזרח השמש נסתלק הענן ועמוד האש והמשיך הקב"ה לפניו נחל אחד שמו סמבטיון וסגר בפניהם כדי שלא יוכל אדם לעבור עליהם, והיה סובב עליהם מהלך שלשה חדשים על שלשה חדשים מרובע, ומצד האחר לא היה סובב כל

משיח: מאמרים ומדרשים המדברים מביאת המשיח העתיד לבא לגאול את בני ישראל מגלותיהם ולהביאם לארץ ישראל לרשת אותה ולהיות לעם מיוחד בתבל. וכל המאורעות אשר יקרו ויאתיו בזמן הקץ שהם "חבלי משיח" ומלחמת גוג ומגוג, ומפלת כל הממשלות העריצות הלוחצות את בני ישראל בכל ארצות פוזוריהם, ויש שני משיחים, משיח בן יוסף שהוא משבט אפרים ראש לעשרת השבטים, והוא בא תחלה ונהרג, ואח"כ יבא משיח בן דוד שהוא משבט יהודה ממלכות בית דוד ונקרא מלך המשיח. עניני המשיח מעורבים גם במדרשים אדות אליהו הנביא (ע"ע) שהוא המבשר את ביאת המשיח, גם זרובבל (ע"ע) מכונה לפעמים בשם משיח, ואמרו ארבעה חרשים הם משיח בן דוד ומשיח בן יוסף אליהו וכהן צדק (סוכה ג"ב). המדרשים על משיח נקראים אגדת משיח, אותות משיח, פרקי משיח, מלחמת מלך המשיח, היסוד לאגדות האלה הם דברי חז"ל בסנהדרין (צ"ז): א"ר יוחנן דור שבן דוד בא בו ת"ח מתמעטים והשאר עיניהם כלות ביגון ואנחה, וצרות רבות וגזרות קשות מתחדשות עד שהראשונה פקודה שניה מנוהרת לבוא, ת"ר שבויע (שמיטה של שבע שנים) שבן דוד בא בו שנה ראשונה מתקיים מקרא זה והמטרי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר (עמוס ז'), שניה חוצי רעב משתלחים, שלישית רעב גדול ומתים אנשים ונשים וטף חסידים ואנשי מעשה ותורה משתכחת מלומדיה, ברביעית שובע ואינו שובע, בחמישית שובע גדול ואוכלין ושוחטין ושמהין תורה חוזרת ללומדיה, בששית קולות, בשביעית מלחמות, כמוצאי שביעית בן דוד בא וכו'. תניא ר' יהודה אומר דור שבן דוד בא בית הוועד יהיה לזנות והגליל יחרב והגבלן (שם מקום) יאשם ואנשי גבול יסוככו מעיר לעיר ולא יחוננו, והכמת הסופרים תסרח ויראי חטא ימאסו, ופני הדור כפני כלב, והאמת נעדרת וכו'. תניא ר' נהוראי אומר דור שבן דוד בא בו נערים ילבינו פני זקנים וזקנים יעמדו לפני נערים, ובת קמה באמה וכלה בחמותה ופני הדור כפני כלב ואין הכן מתבייש מאביו. תניא ר' נחמיה אומר דור שבן דוד בא בו העזות תרבה והיוקר יעות והגפן יתן פרוי והיין ביוקר ונהפכה כל המלכות לדעת צדוקים ואין תוכחה וכו' (שם). ר"א אומר ימות המשיח ארבעים שנה ור' דוסא אומר ד' מאות שנה וכו' (שם צ"פ). שורש וגזע משיח בן יוסף מבואר בוהר פ' בלק, דאיתמר התם דהוא יומא דמית אביה בן ירבעם אתייליד ליה בן ואתגמיל מבי ירבעם למדברא ותמן נטלו מאה ושבעין גברין כלהו זכאון משבטא דאפרים דלא אשתכחו בחובא דירבעם, ומהאי בריה דאביה נפיק האי משיחא. וע"ד כתיב וספרו עליו כל בית ישראל, וקברו אותו סתם האי כבואה לשעתא ונבואה לעתיד לבא כי הוא לבדו בא לירבעם אל קבר יען נמצא דברי טוב אל ה' אלהי ישראל בבית ירבעם, דא האי משיח דאיתו דבר טוב אל ה'. ובספר אליהו רבה פי"ח כתוב דאותו התינוק שהחיה אליהו משח בן יוסף היה.

(1) ע"ע אלדר הדני; עשרת השבטים.

לנהרי כוש ומצאו הארץ שמנה טובה ורחבה, שדות וכרמים ננים ופרדסים, ולא מנעו יושבי הארץ את בני דן משבת עמם וכתרו להם בריה, והיו בני כוש פורעים להם מס וישבו עמם שנים רבות עד שפרו ורבו עד למאד.

ואחרי מות סנחריב נסעו להם שלשה שבטים מישראל והם נפתלי גר ואשר והיו נוסעים וחונים עד אצל גבולם של בני דן, והרגו באנשי כוש כל שבט ושבט נ' חדשים בשנה ושלל השבט לשבטו, ובני משה עם בני דן עם אלה שלשה שבטים חונים בחוילה אשר שם הזהב, ויש להם זהב כאבנים, וצאן ובקר וגמלים וסוסים הרבה מאד, והם זורעים וקוצרים ויושבים באהלים של שער והיו נוסעים וחונים מגבול לגבול מהלך מאתים יום על מאתים יום, ומקום שהם חונים שם באהלים אין לך מקום שתכנס שם רגל, ואינם חונים כ"א בשדות וכרמים. והיו דנין בארבע מיתות ב"ד ועליהם אמר הכתוב מעבר לנהרי כוש עתרי בת פוצי יובילון מנחתי (צפניה ג' י'). ושבט יששכר היו שרוים בהרי תהום והם היו בתחתיות ארץ מדי ופרס והם היו מקיימים לא ימוש ספר התורה מפיך וגו' (יהושע א' ח') ואין עול מלכות עליהם כי אם עול התורה, והם היו שרוים בהשקט ובשלוחה אין שטן ואין פגע רע, והם היו חונים עשרה ימים מרובע, ויש להם מקנה רב וגמלים ועבדים ואין מגדלין סוסים ואין להם כלי זיין כ"א מאבלת (סכין) לפי שהם צריכין אותו לשחוט, והם היו בעלי אמונה ואין בידם עושק ולא גזל, אפילו עבדים שלהם אם מוצאים ממון בדרך אין פושטים יד לקחתו, ושנניהם רשעים עובדי אש נושאין אמותם ואחיותיהם לנשים ואין להם עבודת האדמה ולא עמילת כרמים, הכל בכסף יקנו, ויש להם שופט ונשיא וד' מיתות ב"ד בידם, והם מדברים בלשון הקדש ובלשון פרס ובלשון קדר, ובני זבולון הם חונים בהררי פארן והיו נוסעים אהלים של שער הבאים מן ארמיניא ומגיעים עד נהר פרס.

ושבט ראובן הוא נגדם מאחורי הררי פארן, ויש ביניהם שלוחה ואהבה וביחד מלחמתם וכריתות הדרכים שכורתים והולכין בדרך מדי ודרך בבל, וכל שללם יחלקו יחדו, משא גמל או גמלין מאכל יש להם בשני כספים ומדברים בלשון קדר ועמם מקרא ותלמוד ואגדה, וכל שבת דורשים בלשון הקדש, ושבט שמעון וחצי שבט מנשה בארץ כשדים רחוק מב"ח ששה חדשים, והם עד אין חקר ואין מספר ולוקחים מס מב"ח מלכיות ומקצת ישמעאליים יפרעו להם מס. ושבט אפרים וחצי שבט מנשה שם נגד מדינת מיכה והם זעומי נפש וקהוי לב, בעלי סוסים דרכים יכרתו להם ולא יחוסו על אדם, ואין להם ממון כ"א שלל אויביהם והם גבורי מלחמה אחד נגד אלף, אבל שבט יהודה ובנימין מפוזרים בכל הארצות, היו בן אחר לגלות (1).

רב האי גאון בתשובתו "על ענין הישועה" כותב וז"ל: ושאלתם לפרש לכם איך תהיה הישועה מתחלה ועד סוף ותהיה המתים ושמים חדשים? אם באתי לפרש כל דבר ודבר עם דקדוקו יעלה הזמן, אבל אני מגיד כללות שלכל דבר ואומר: בהותר משני הקץ שמונה שנים הן שני תחלה הישועה שנתנו חכמים בהן סימן ואמרו שבוטע שבן דוד בא וכו' בו בשבוע המלוך אדום על ישראל לא פחות מט' הדשים ולא יותר על ג' שנים, יען כי ישראל לא יקחו המלוכה אלא מיד אדום שנאמר והיה אדום ירשה וגו' וירד מיעקב, אחרי אשר לקחו אדום את המלוכה מיד אשור שנאמר וציוס מיד כתיב וגו', אחרי אשר לקחו אשור את המלוכה מיד הקינים שהם המדינים שהם הישמעאלים שנאמר כי אם יהיה לבער קין וגו'. לפיכך כשאנו רואים ששלטה אדום בארץ ישראל אנו מאמינים שהתחילה ישועתנו שנאמר ועלו מושיעים וגו', ובעת ההיא יעמוד איש מבני יוסף בדברא (כלבר) ויקרא משיח ה' ויקבצו אליו אנשים רבים בגליל העליון ויהיה להם מלך, ואף אנשים אחרים יתלקטו לו שנים ושלשה ממדינה זאת וארבעה והמשה ממדינה זאת, ועל אותה שעה הוא אומר ולקחתי אתכם אחר מעיר וגו'. אבל רוב ישראל ישארו בגלותם כי לא יתברר למו כי בא הקץ, ואז יעלה משיח בן יוסף עם האנשים המתלקטים אליו מן הגליל לירושלם ויהרגו את הפקיד אשר למלך אדום ואת העם אשר עמו. על אותה שעה הוא אומר ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל, וישבו לירושלם לימים אחרים, וכי ישמעו כל העמים כי עמד מלך לבני ישראל בירושלם יעמדו עליהם בשאר המדינות ויגרשו ויאמרו עד עכשיו הייתם עמנו באמונה שלא יהיה לכם מלך ולא שר, ועכשיו שיש לכם מלך לא תשבו בארצנו, והרבה מיישראל יצאו למדברות אשר כנגד מדינותיהם, על אותה שעה הוא אומר והבאתי אתכם אל מדבר העמים, וישבו שם באהלים והרבה מהם יחסרו לחם ומים, ועל אותה שעה הוא אומר עוד אוסיבך באהלים, ויצטערו כפי מעשיהם, על אותה שעה הוא אומר והעברתי אתכם תחת השבט והבאתי אתכם במסורת הברית, ורבים יצאו מברית ישראל כי יקוצו בחייהם, ועליהם הוא אומר וברותי מכם המורדים הפושעים ב', והיה כי ישב משיח בן יוסף וכל העם אשר עמו בירושלם, ושמע ארמילוס את שמעם והוא בא ועושה כשפים ומדוחים להטעות בהם רבים, ויעלה וילחם בירושלם וינצח את משיח בן יוסף ועמו ויהרגו מהם וישבה מהם שבי ויחלק שללם, על אותה שעה הוא אומר ואספתי את כל הגוים אל ירושלם למלחמה, ואף יהרג משיח בן יוסף ותהיה צרה גדולה לישראל, ועל אותה שעה הוא אומר והבישו אלי את אשר דקרו וגו', ביום ההוא יגדל המספר בירושלם, ומפני מה נתן רשות לארמילוס להרוג את משיח בן יוסף? כדי לשבור לבב החולקים בישראל שאין להם אמונה, ויאמרו זה האיש אשר אנו מקוים לו וכבר בא ונהרג ולא נשאר להם עוד ישועה, ויצאו מברית ישראל וידבקו באומות ויהרגו, ועליהם הוא אומר בחרב ימותו כל חטאי עמי. נמצאו אלו אשר נשארו בירושלם יצרו וייקקו, ואף אלו שיצאו למדברות נבחנו ונצרפו, והלך מאלו שתי ידות ונשארו מאלו השלישית,

עליהם הוא אומר והיה בכל הארץ נאום ה' פי שנים יכרתו והשלישית יותר בה וגו'. ובאותה השעה יעבור עליהם כל חבלי משיח המפורשים בכמה מקומות מן המקרא ומדברי רבותינו, ואח"כ צועקים והקב"ה שומע צעקתם שנאמר הוא יקרא בשמי ואני אענה אותו, בעת ההיא יגלה אליהו מן המדבר לאלו הנמצאים במדברות וישוב לבתם שנאמר והשיב לב אבות וגו'. וגם משיח בן דוד יגלה לאלה הנשארים בארץ פתרום, כי כבר כבש את העם לפניו משיח בן יוסף, שנאמר הנני שולח מלאכי ופינה דרך לפניו, וילכו ישראל אשר במדברות אחר אליהו עד אשר יגשו ביהודה וישראל אשר בארץ ישראל עם משיח בן דוד, עליהם הוא אומר בימים ההם ילכו בית יהודה על בית ישראל וגו', ורוב ההרגו יהיו בתוך הארץ ארבעים יום כי משיח בן יוסף בההרגו תהיה נכלתו מושלכת מ' יום ולא נגע בו דבר טמא עד בא משיח בן דוד ויחיהו בדבר ה', וזו תחלת האותות אשר יעשה, והיא החיית המתים אשר יחיה, ואז ישב משיח בן דוד ואלהו וישראל הבאים מן המדברות לירושלם בטח שאנן ימים רבים ויבנו בתים וישעו כרמים ויצליחו במקנה וקנין, עד שמוע גוג את שמעם, ככתוב ואמרתי אעלה ארץ פרות אבוא השוקטים יושבי לבטה, וארץ גוג ומגוג מארץ אדום, כי כן נאמר בו נשיא ראש משך ותובל, ויביא עמם מכל סביבותיו ומן אדום, שנאמר ירכתי צפון ואת כל אנפיו ימים רבים, ואף יאספו עמם רבים מכל עיר ועיר מדינה ומדינה אשר יעברו בהן, אנשים רבים רעים, ומוחלמים ליפרע מהם רעים ולכלותם, ואנשים מטובי הגוים עתידים ליכנס תחת כנפי השכינה, ואז יבואו כלם להלחם וילחמו על ירושלם עם משיח בן דוד ואלהו ואנשים אשר בה, ועל אותה שעה הוא אומר הנה אנכי שם את ירושלם סף רעל, וכל האמור בפרשה גוג (יחוקאל ל"ח ול"ט), ובאותה שעה יהיה רעש גדול על אדמת ישראל וגו', ואף ילחם בגוים בהם בארבעה מיני פורעניות, יש מהם שאובדים באש ונפירות ואבני בליסטרא הם אבני אלגביש, ועליהם הוא אומר וגשם שוטף ואבני אלגביש, ויש מהם שאובדים זה בחרב זה שנאמר וקראתי עליהם לכל הרי חרב, ויש מהם שבשרם נמוק אבר אבר ועליהם הוא אומר וזאת תהיה המגפה, והיה כי יאחזו איש ביד רעהו וישען עליו תהיה נופלת ידו שנאמר והחזיקו איש יד רעהו וגו', ויש מהם שיפול בסמיו ענינו ושבורת ידו ורגלו או חתיכת חוטם ואוזן, וינוסו וילכו למדינות רחוקות וידומה ראו בעיניהם ככתוב ושמתו מקום וגו' (?), ובאותה שעה מחשבין כל או"ה ואומרים איזה דורן אנו נושאים למלך זה והלא כל כסף ושלמות וכלים אין חשוכים לפניו, אבל בני עמו ועדתו אנו נושאים לו מנחה שנאמר והביאו את כל אחיהם מכל הגוים מנחה לה' וגו', וכל אומה לפי עושרה תשאם, יש מהם בסוס ויש מהם ברכב בצבים בפרדים ובכרורות, ויש על כתפותיהם ישאום, שנאמר והביאו בניך בחוצן וגו', ויש מהם באניות תרשיש שנאמר ואניות תרשיש בראשונה וגו' ויש מהם בכלי גומא שנאמר השולח בים צירים ובכלי גומא על פני מים וגו' מעבר לנהרי כוש, שאין אניות עץ יכולים להלך שם מפני אבנים וסלעים החבואות במים, ושאר

במהפכה אשר בתוכה, ככתוב ואחיותיך סדום ובנותיה תשופנה לקדמותן, וגם ישיבת כל חיה רעה מן הארץ שנאמר וגר זאב עם כבש ופרה רדוב תרעינה ושעשע יונק על חור פתן לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשו. והעם אשר ימצאם מלך המשיח חיים יהיו חיים ארוכים וימותו שנאמר לא יבנו ואחר ישב לא יטעו ואחר יאכל וגו'. ולא ימות אדם בחור ולא נער שנאמר ולא יהיה משם עוד עול ימים וזקן אשר לא ימלא את ימיו כי הנער בן מאה שנה ימות וגו'. ויעקור המות מן העולם כדכתיב בלע המות לנצח. והמתים בימות המשיח יהיו לחיי עולם הבא בזכות צדיקים גמורים, בן מאה שנה ימות, לא שימות ודאי (1), אלא כך יהיה בעת הישועה מי שימות בן מאה שנה הוא דומה למי שימות עכשיו בן עשרים שנה, ואף אילו יהיה בן מאה שנה חוטא על בני אדם מקללו לא יהיו סובלים אותו (2), לפי שאינו ראוי בעיניהם לסבול שהוא נער כבן עשרים שנה לנו, ובעתים ההם בהגלות המקדש וירושלם תרד שכינה מן השמים ויחיצב כעמוד אש מן הארץ ועד הרקיע שנאמר וברא ה' על מכוון הר ציון וגו', וכל מי שמבקש לבוא לירושלם רואה ממדינתו את עמוד האש ההוא והוא הולך לאורו עד שהוא מגיע לירושלם, שנאמר והלכו גוים לאורך וגו'. לפי שהאור ההוא גדול מן אור השמש וחירח, שהוא מכה את שניהם שנאמר וחפרה הלבנה וגו'. באותה שעה רואין את השמים ואת הארץ כאילו נתחדשו וכאילו שמים וארץ של שעבוד עברו וחלפו והובאו שמים וארץ חדשים תחתיהם, שנאמר כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה, ואף רואים ירושלם וישראל כאילו הם חדשים וכאילו ישראל וירושלם של שעבוד חלפו ועברו וכמו הובאו אחרים תחתיהם של ששון ושמחה שנאמר כי הנני בורא את ירושלם גולה ועבה משובש, וישבו במלכותם עד סוף העולם, וי"א עד תום שבעת אלפים שנה מימי בראשית, ויש אומרים אלפים הרבה בלא שיעור נודע, ואח"כ יכלו שמים וארץ שנאמר כי שמים כעשן נמלחו וגו' והמתים יהיו ויראו את הישועה ויצאו בעצמן. אל עת"ב שנאמר וישועתי לעולם תחיה וצדקתי וגו'. ובאותה שעה יברא הקב"ה שמים וארץ אחרים חוץ מאלו, והצדיקים שוכנים ביניהם לעולם ולעולמי עולמים שנאמר כי כאשר השמים החדשים וארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני תמיד כן יעמוד זרעכם ושמוכם וגו'. המקום ישקף משמים להנכם, ויאזין ממרום לשועתכם, ויפן ברחמים עליכם וישארו לכם להוציאכם מעבודתכם, ויבנה דבירכם וישכלל הוכלו בחיכם, ויבנה ביתו בימיכם, ויקרב קץ גאולתכם ויחיש במהרה בואת משיחכם ויקבץ נפוצותיכם מבין אויביכם, ויאמר בעל הרחמים לקרב אותו העת ואתו הזמן, וכן יהי רצון אמן. עכ"ל.

המדרש היותר עתיק אדות המשיח מובא בספר לקח טוב או פסיקתא זוטרתי (הוצאת באבער 258), ובבית המדרש ח"ג

(1) ר"ל שאין מן ההכרח שימות בהיותו בן מאה שנה. (2) הלשון מגומגם, ופירושו כי לא יסבלו בני אדם שימות בן מאה שנה אפילו אם הוא חוטא, כי הרי הוא כבן עשרים שאינו בר עונשין.

ישראל אשר במדברות שאין שם עמים וישאם אלהינו ברוחו כמו שנאמר ברוח צפון וגו' אומר לצפון תני ולתימן אל הכלא, וכמו נשואים על העבים ועל הענן שנאמר מי אלה כעב תעופינה, ובבא הגליות האלה יקרע להם ים מצרים לאחד ונהל מצרים לשבעה נחלים, ועל אותה שעה הוא אומר אפתח על שפים נהרות אהן במדבר ארו שיטה וגו' לסוכך עליהם, ולא ישאר מישראל החיים בשום מקום עד שיבואו לירושלם שנאמר ולא אותיר עוד מהם שם כל החיים ולא ישארו אלא המתים, אז יתקע בשופר גדול שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וגו', ואומרים כי זרובבל תוקע בשופר הזה, ולמה יהיה רעש גדול? כדי שיעלו העצמות אשר נדושו בארץ ואשר נבנו בכנינים ואשר נשפחו בלבנים ואשר נפלו עליהם מפולת, וקרכו עצם אל עצמו כאשר כתוב בפרשת הבקעה, והקב"ה ממתח בהם גידים ומסך בהם בשר וקורם עליהם עור, ורוח אין בהם, ואח"כ מוריד הקב"ה טל חיים מן השמים שיש בו חיי נפש כדכתיב יהיו מתוך נבלתי יקמונו, והם מכירים כי היו חיים ומתו ואח"כ יהיו כדכתיב וירעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם ובהעלותי אתכם מקברותיכם עמי, וכל מי שיהיה בו מום עומד תחלה במומו ואם זקן הוא בא בזקנותו וכחישת בשרו כדי שלא יאמרו בריות אחרות המה אלה, ואח"כ הקב"ה מרפא אותם שנאמר אז תפקחנה עיני עוורים וגו', אז ידלג כאיל פסח, אז תתחדש כנשר נעוריה. ושבעה רועים ושמונה נסיכי אדם, הם: אדם שת מושתלה אברהם יעקב משה דוד, ושמונה נסיכים הם ישי שאול שמואל עמוס צפניה חזקיה אליה משיח, ולמי תחית המתים הזאת? לכל מי שיהיה צדיק מישראל מתחלתו וגם למי שחטא ועשה תשובה, אבל למי שעונותיו מרובין מזכותיו ולא עשה תשובה אינו עומד לימות המשיח, שנאמר ורבים משיגי אדמת עפר יקיצו וגו'. לפיכך שנו רבותינו: חלה ונטה למות ואומרין לו התודעה, שכן דרך כל החימותין מתודין, ואם אינו יודע להתודות אומרים לו אמור חטאתי עויתי ופשעתי תהא מיתתי כפרה על כל עונותי, כדו שזיכו כל ישראל לתחיית המתים וכו'. לפיכך מתים שעתידי הקב"ה לחיות שוב אינם חוזרים לעפרם שנאמר בהם אלה לחיי עולם וגו', ואומר כל הכתוב לחיים בירושלם, ויתמהו ישראל ויאמרו מאין באו כל אלה פהאום? שנאמר ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה, ואף או"ה תמהים. שנאמר מי שמע כזאת מי ראה כאלה וגו'. ואחר שהמתים והחיים נקבצים תגלה לנו צורת הבית ותכונתו כמראה אשר ראה יחזקאל בן בוזי הכהן הנביא במקומו, ויש אומרים מן השמים תרד על מקומה שנאמר ירושלם הבנויה כעיר שהוכרה לה יחדו, ואז יהיו כל ישראל נביאים שנאמר והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר וגו', ועל העבדים והשפחות של ישראל שנאמר גם על העבדים ועל השפחות וגו'. והאומות הנשארות יתגוירו שנאמר אז אהפוך אל העמים שפה ברורה וגו', ויאמרו לכו ונעלה הר ה' אל בית אלהי יעקב וירגו מדרכיו ונלכה בארחותיו, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם, ובכאם לפני המלך המשיח יצוה אותם להשביט חרבות ומלחמות שנאמר וכתתו חרבותם לאתים וגו', ואז ישב סדום ועמורה ועיריהם וכל הככר כלו, שלא תהא ארץ ישראל פגומה

נוסדו יחד על ה' ועל משיחו (תהלים ב'), והוא נכנס והורג אותו בחוצות ירושלים, שנאמר והיתה עת צרה (דניאל י"ב) וישראל רואים כך ואומרים אבד משיח ממנו ושוב לא ישוב משיח אחר, וסופדים עליו ארבע משפחות שנאמר וספרה הארץ משפחות משפחות לבד משפחת בית דוד לבד (זכריה י"ב), והקב"ה יוצא ונלחם עמם שנאמר ויצא ה' ונלחם בנוים ההם וההרים ימושו והגבעות תמוטנה והר היותים יבקע מחציו (שם), והקב"ה יורד עליו וישראל נסים ונמלטים שנאמר ונסתם גיא הרי (שם) ושם תהיה המגפה, וישראל גולים אח"כ למדבר. אנמות לרעות במלוחים שרשי רתמים מ"ה יום, וענני כבוד מקיפין אותם ושם ישראל יהיו נחבאים, וכל מי שיש בלבו ההרהר רע על הקב"ה העננים משליכין אותו ואו"ה הורגין אותו. ומישראל הרבה יצאו אל או"ה ואותם לא יהיה להם חלק עם ישראל לעוה"ב, אבל אותם העתידים להתענות במלוחים מ"ה יום לקץ מ"ה יום בת קול אומרת להם רדו לבבל שנאמר ובאת עד בבל שם הנצלי (מיכה ד'), ובת קול מפוצצת שנית לכו לאדום ועשו שם נקמתי שנאמר ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל (יחזקאל כ"ה), וישראל באין לרומי ובת קול יוצאת שלישיית עשו בה כאשר עשה יהושע ביריחו, והם סובבים את העיר ותוקעים בשופרות, ובפעם השביעית מריעים תרועה שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחר, ונפלה חומת העיר והם נכנסים בתוכה ומוצאין את בחוריה מתים ברחובותיה, שנאמר לכן פלגו בחוריה ברחובותיה וגו' (ירמיה מ"ט), ואח"כ הם קובצים את כל שללה וישראל מבקשים את אלהיהם ואת דוד מלכם, ומיד נגלה אליהם מלך המשיח, והוא אומר להם אני הוא מלך המשיח, שהייתם מחכים עליו, והוא אומר להם שאו את הכסף ואת הזהב והם נושאים אותם ועולים שנאמר שפעת גמלים תכסך (ישעיה ס'). ובת קול רביעית יוצאת ואומרת קול קורא במדבר (שם מ'), ובת קול חמישית יוצאת ואומרת לא יהיה שם אריה (שם ל"ה), ובת קול ששית אומרת אתן במדבר ארז שטה והרס (שם מ"א), ובת קול שביעית מכרות ואומרת נחמו נחמו עמי (שם מ'), ואליהו מבשר לישראל מלך אלהיך (שם נ"ב), ובת קול שמינית מכרות ואומרת דברו על לב ירושלים (שם מ') בת קול תשיעית אומרת פתחו שערים ויבא גוי צדיק (שם כ"ו), ובת קול עשירית אומרת שאו שערים ראשיכם (תהלים כ"ד), ויהיו המתים שנאמר יהיו מתין נכלתי יקומון (ישעיה כ"ו), ואז יתקבצו הגליות שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, ואז יתקיים דרך כוכב מיעקב, וכן יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שיתקיים פסוק זה ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל וגו' (שם י"א) בימינו ובימי כל ישראל.

חם אגרת משיח

בשם אגרת משיח, עי' ג"כ בית עקד האגדות ח"א צד 56, אותות המשיח נדפס בקושטא בשנת רע"ט, בכפר אבקת רוכל, במדרש תלפיות ע' אותות, ובית המדרש ח"ב (עי' תרגום ירושלמי לבמדבר י"א כ"ו). גם פרקי משיח, בבית המדרש ח"ג צד 70, ומלחמת מלך המשיח, ביהמ"ד ח"ו 117, ווערטהיימער בבתי מדרשות ח"ב מביא אגרת ימות המשיח, והיא קטיעה מכ"י, וכנראה שייכת למדרש זרובבל (ע"ע).

אגרת משיח

[בית המדרש ח"ג 141]

דרך כוכב מיעקב (פ' בלק), תנא משום רבנן שבעו שבן דוד בא בו שנה ראשונה אין בה מזון כל צורכה, שניה חצי רעב משתלחין, שלישית רעב גדול, ברביעית לא רעב ולא שובע, בחמישית שובע גדול, ויצמח כוכב ממזרח והוא כוכבו של משיח והוא עושה במזרח ט"ו יום ואם האריך הוא לטובתן של ישראל, ששית קולות ושמועות, השביעית מלחמות ומוצאי שביעית יצפה למשיח. ויתנאו בני מערב ויבואו ויחזיקו מלכות בלא אפסים ויבאו עד מצרים וישבו כל השביה. ובימים ההם יקום מלך עז פנים על עם עני ודל (דניאל י"א) והוא מחזיק מלכות בחלקקות, ועל אותו הזמן אמרו ישעיה (כ"ו) לך עמי בוא בחדרך וגו'. אמרו חכמים רבי חייא צוה לדרו כשתשמעו שעמד מלך עז פנים לא תשבו שם, שהוא גזר כל מי שהוא אומר „אחד" הוא אלהי העברים יהרג, והוא אומר נהיה כולנו לשון אחד ואומה אחת, והוא מבטל זמנים ומועדים ושבתות וראשי חדשים, ומבטל תורה מישראל, שנאמר ויסבר להשניה זמנין ורת ויתיהבון בידיה עד עידן עידנין ופלג עידן (דניאל ז'), עידן שנה עידנין תרתי ופלג עידן חצי שנה. אמרו לו מרי להיכן נצלב? אמר להם לגליל העליון שנאמר כי בהר ציון ובירושלים תהיה פליטה (יואל ג'), ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש (עובדיה א').

ומחץ פאתי מואב, אמר ר' הונא בשם ר' לוי מלמד שהיו ישראל מקובצין בגליל העליון ויצפה עליהם שם משיח בן יוסף מתוך הגליל, והם עולים משם וכל ישראל עמו לירושלים, לקיים מה שנאמר ובני פריצי עמך ינשאו להעמיד חזון ונכשלו (דניאל י"א), והוא עולה ובונה את בית המקדש ומקריב קרבנות והאש יורדת מן השמים, והוא מוחץ כל אומות העולם, ויבא על ארץ מואב והורג את חציה והשאר הוא שובה אותו בשביה ומעלים לו מס, ועושה באחרונה שלום עם מואב שנאמר ושבתו את שבות מואב (ירמיה מ"ח), וישבו ארבעים שנה לבטח אוכלים ושותים ובני נכר אכריכם וכרמיכם, וקרקר כל בני שת, שהוא מקרקר כל או"ה שנקראים בשם שת שנאמר כי שת לי אלהים זרע אחר (בראשית ד'), ואחרי כל זאת שומע גוג ומגוג ועולה עליהם שנאמר יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים

אותות המשיח

[כס' אבקת ויכל דף ב' ע"ב: בית המדרש ח"ב].

עתיד הקב"ה לעשות עשרה אותות קודם ביאת הגואל. האות הראשון, עתיד הקב"ה להעמיד שלשה מלכים וכופרים בדעתם ומשקרים ומראים עצמם לבני אדם שהם עובדים להקב"ה ואינם עובדים, ומתעים ומבלבלים כל הבריות וכופרים או"ה בדיניהם, ואף פושעי ישראל המתאשים מן הגאולה כופרים בהקב"ה ועוובים את יראתו, ועל אותו הדור נאמר ותהי האמת נעדרת, ומהו נעדרת שבעלי האמת נעשו עדרים עדרים והולכים ובורחים ומתחבאים במערות ובמחילות עפר ונאספים כל גברי הדור ובטלו אנשי אמונה ונגנזין שערי חכמה והעולם עומד משונה, ובאותו זמן אין מלך ולא נשיא בישראל שנאמר כי ימים רבים ישבו ישראל אין מלך ואין שר אין זבח ואין מצבת וגו'. ולא ראשי ישיבות וגאון יעקב, לא רועים נאמנים ולא חסידים ובעלי השם, ונגעלים דלתי שחקים ונסגרים שערי פרנסה וכלכלה. ובזמן שמשיח יתגלה בנבורתו דור הולך ונופל בחייו מפני גזירות קשות ומשונות ומבוהלות שגוזרים שלשה מלכים הללו. ועוד שגוזרים לכפור במקדש בה' ובתורה, והקב"ה גזר שתמלוך מלכות הרשעה תשעה חדשים מכיפה לכיפה שנאמר לכן יתנם עד עת יולדה, ואין לכן אלא שבועה שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי. וגוזרים גזרות קשות וכופלים מס על ישראל על אחד עשרה, מי שהיה נותן עשרה נותן מאה, וכל מי שהיה נותן שמונה נותן שמונים, וכל מי שאין לו חותכין את ראשו. וכל אלו תשעה חדשים מתחדשות גזרות אחר גזרות זו קשה מזו, ויוצאים בני אדם מסוף העולם שהם מכווערים ביותר. וכל מי שרואה אותם מת מפחדם ואינם צריכין לעשות מלחמה אלא בפחדם ממתים הכל, וכל אחד ואחד יש לו שני קדקדים ושבע עינים והם דולקים כאש וקלים כצבאים. באותה שעה צועקים ישראל ואומרים ווי ווי, וקטנים מישראל מתבעתים והולכים ונטמנים כל אחד ואחד תחת אביו ותחת אמו ואומרים ווי ווי אבא מה נעשה, ואבותיהם משיבים להם עתה אנחנו סמוכים לגאולתם של ישראל.

האות השני, מביא הקב"ה חום בעולם גדול מחמתה של חמה עם שחפת וקדחת. ורבים חלאים רעים ודבר ומנפה, וממתים מאומות העולם אלף אלפים בכל יום, וכל רשעים שבישראל מתים, עד שיבכו או"ה ויצעקו אוי לנו אנה נלך ואנה נברח, וחופרים כל אחד קברו בחייו ושואלים את נפשם למות, ומתחבאים בצחיחין ובצריחין ובורחין כדי לצנן את עצמם, ובאים במערות ובמחילות עפר. ואם תאמר איך ינצלו הצדיקים מחום החמה? הקב"ה יעשה להם רפואה באותו חום שנאמר וזרחת לכם יראי שמי שמש צדקה וזרפא בכנפיה. ועל אותו עדות ניבא בלעם הרשע

אוי מי יהיה משומו אל.

האות השלישי, הקב"ה מוריד מל של דם, ויראה לאו"ה כמו מים וישתו ממנו וימותו, ואף רשעי ישראל המתאשים מן הגאולה ישתו ממנו וימותו וצדיקים המחזיקים באמונתו של הקב"ה אינם נזוקים כלל שנאמר והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע, ויהיה כל העולם דם כל אותם השלשה ימים, שנאמר בהושע ונתתי מופתים בשמים ובארץ דם ואש ותמרות עשן.

האות הרביעי, הקב"ה מוריד מל של רפואה לרפאות הדם וישתו ממנו הבינונים ויתרפאו מחליים שנאמר אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון.

האות החמישי, הקב"ה מחזיר את השמש לחשך שלשים יום שנאמר השמש יהפך לחשך, והירח לדם. אחר שלשים יום הקב"ה מחזירו לקדמותו שנאמר ואספו אספה אסיר על בור וסוגרו על מסגר ומרוב ימים יפקדו. ומתפחדים או"ה ומתביישים ויודעים שבשביל ישראל כל האותות האלו, ורבים מהם מתייהדים בסתר שנאמר משמרים ה' בי שוא חסדם יעזובו.

האות השישי, ממליך הקב"ה את אדום הרשעה על כל העולם. ויקם מלך אחד ברומי וימלוך על כל העולם תשעה חדשים ויחריב מדינות רבות. ויחר אפו על ישראל וישים עליהם מס גדול, ויהיו ישראל באותה שעה בצרה גדולה מרוב הגזרות והמהומות שמתחדשות עליהם בכל יום, וישראל מתמעטין וכלין באותו זמן ואין עוזר לישראל, ועל אותו זמן נתנבא ישעיה ואמר וירא כי אין איש וישתומם וגו'. לסוף תשעה חדשים יגלה משיח בן יוסף ושמו נחמיה בן חושיאל עם שבט אפרים ומנשה ובנימין ומקצת בני גד. ושומעין ישראל שבכל המדינות שבא משיח ה' ומתקבצים אליו מעט מכל מדינה ומכל עיר. שנאמר בירמיהו שובו בניו שובבים נאם ה' כי אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי אתכם ציון, ויבא משיח בן יוסף ויתגרה מלחמתו עם מלך אדום וינצח את אדום, ויהרוג מהם תילי תילים ויהרוג את מלך אדום, ויחריב מדינת רומי ויוציא קצת כלי בית המקדש שהם גנוזים בבית יוליינוס קיסר ויבא לירושלם, וישמעו ישראל ויתקבצו אליו. ומלך מצרים ישלים עמו ויהרוג כל אנשי המדינות אשר סביבות ירושלם עד דמשק ואשקלון וישמעו כל אנשי העולם ותפול אימה גדולה עליהם.

האות השביעי, הקב"ה בעל נפלאות עושה מופת בעולם. אמרו שיש ברומי אבן של שיש ועליה דמות נערה יפת תואר, והיא אינה עשויה בידי אדם אלא הקב"ה הבראה כן בנבורתו, ובאין רשעי או"ה בני בלעל ומחממין אותה ושובבים אצלה, והקב"ה משמר טפתן בתוך האבן ובורא בה בריה ויוצר בה ולד, והיא מתקעת ויוצא ממנה

אלף שלש מאות שלשים וחמשה, נמצא בין אלו לאלו חמשה וארבעים יום. באותה שעה ימותו כל רשעי ישראל שאינם ראויים לראות הנאולה, ויבא ארמילוס וילחם במצרים וילכדה שנאמר וארץ מצרים לא תהיה לפליטה ויחזיר פניו לירושלם להחריבה פעם שניה, שנאמר ויטע אהלי אפדנו בין ימים להר צבי קדש, ובא עד קצו ואין עוזר לו.

האות השמיני, יעמוד מיכאל ויתקע בשופר שלש פעמים, שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים וגו' וכתוב וה' אלהים בשופר יתקע והלך בסערות תימן. תקיעה ראשונה יגלה משיח בן דוד ואלהיו הנביא לאותן הצדיקים הברורים מישראל שנסו למדבר יהודה לסוף מ"ה ימים, ישיבו את לבם ויחזקו את ידיהם הרפות וברכיהם הכושלות יאמנו. וישמעו כל ישראל הנשארים בכל העולם את קול השופר וידעו כי פקד ה' אותם וכי באה הנאולה השלמה ויתקצו ויבאו שנאמר ובאו האובדים בארץ אישור וגו', ומאותו קול יפול פחד ורתת על אומות העולם ויפלו עליהם חלאים רעים. וישראל מתאזרים לצאת ויבא משיח בן דוד ואלהיו הנביא עם הצדיקים ששבו ממדבר יהודה ועם כל ישראל הנקבצים ויבא לירושלם ויעלה במעלות הר הבית וישב שם, וישמע ארמילוס שעמד מלך לישראל ויאמר עד אנה האומה הבזויה והשפלה הזאת עושין כן, מיד יקבוץ כל חיילי או"ה ויבא להלחם עם משיח ה', ואז הקב"ה אינו מצריכו למלחמה אלא אומר לו שב לימיני, והוא אומר לישראל התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום. מיד הקב"ה נלחם בהם שנאמר ויצא ה' ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב. והקב"ה מוריד אש וגפרית מן השמים שנאמר ונשפטתי אתו בדבר וברד וגשם שוטף ואבני אלגביש וגו'. מיד ארמילוס הרשע ימות הוא וכל חילו ואדום הרשעה שהחריבו בית אלהינו והגלנו מארצנו. ובאותה שעה יעשו ישראל בהם נקמות גדולות שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש וגו'.

האות התשיעי, יתקע מיכאל תקיעה גדולה ויבקעו מחילות המתים בירושלם ויחיה אותם הקב"ה, וילך משיח בן דוד ואלהיו הנביא ויחיו את משיח בן יוסף הנאסף בשערי ירושלם וישלחו את משיח בן דוד בשביל שארית ישראל הפזורים בכל הארצות. מיד כל מלכי או"ה נושאים אותם על כתפיהם ומביאים אותם להם וגו'.

האות העשירי, תוקע מיכאל תקיעה גדולה ויוציא הקב"ה מנהר גזון ומחלח וחבור ומערי מדי כל השבטים, ויבואו עם בני משה באין מספר ובאין שיעור. כגן עדן הארץ לפנייהם ואחרייהם תלהם להבה ולא ישאירו מחיה לאו"ה, ובשעה שיצאו השבטים יקיפו אותם ענני הכבוד והקב"ה הולך לפנייהם, שנאמר ועלה הפורץ לפנייהם. והקב"ה יפתח להם מעינות של עץ חיים

דמות אדם ושמו ארמילוס השטן, זה שהאומות קורין אותו אנטיקרישטו, ארכו שתיים עשרה אמה, ורחבו שתיים עשרה ובין שתי עיניו זרת והן עמוקות אדומות ושער ראשו כצבע זהב, פעמי רגליו ירוקין ושתי קדקדין יש לו. ויבא אצל אדום הרשעה ויאמר להם משיח אני, אני אלהיכם, מיד מאמינים בו וממליכים אותו עליהם ומתחברים בו כל בני עשו ובאים אצלו, והולך וכובש כל המדינות ואומר לבני עשו הביאו לי תורתית שנתתי לכם, ומביאים תיפלותם ואומר להם אמת היא שנתתי לכם ואומר לאו"ה האמינו בי כי אני משיחכם, מיד מאמינים בו. באותה שעה משגר לנחמיה בן חושיאל ולכל ישראל ואומר להם הביאו לי תורתכם והעידו בי שאני אלוה, מיד מתפחדין ונתמהין. באותה שעה יקום נחמיה בן חושיאל ושלשים אלף גבורים מגבורי בני אפרים ויקחו ספר תורה וקורין לפניו אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, ויאמר להם אין בתורתכם זו כלום, אלא בואו והעידו לי שאני אלוה כדרך שעשו כל האומות. מיד יעמוד כנגדו נחמיה, ויאמר ארמילוס לעבדיו תפשוהו וכפתוהו. מיד יקום נחמיה בן חושיאל ושלשים אלף שעמו ויעשו עמו מלחמה ויהרגו ממנו מאתים אלף. מיד יחרה אפו של ארמילוס הרשע ויקבוץ כל חילי אומות העולם לעמק החרון וילחם עם ישראל ויהרגו ממנו תילי תילים וינגפו ישראל מעט ויהרג משיח ה', ובאים מלאכי השרת ונוטלים אותו ומטמינים אותו עם אבות העולם. מיד ימס לבם של ישראל ויתש כחם, וארמילוס הרשע לא ידע שמת משיח שאם יודע לא היה משאיר מישראל שריד ופליט. באותה שעה כל או"ה טורדין את ישראל במדינותיהם ואינם מניחים אותם לרוד עמהם במדינותיהם ואומרים ראיתם את העם הבזוי והשפל שמרדו עלינו והמליכו מלך, ותהי צרה לישראל שלא היתה כמותה מימות העולם עד אותו זמן. ובאותה שעה יעמוד מיכאל השר הגדול העומד על בני עמך והיתה צרה אשר לא נהיתה וגו'. מיד יברחו כל ישראל במדברות וכל מי שלבו מסופק בדינו חוזר על או"ה ואומרים זו הנאולה שאנו מחכים לה שהמשיח נהרג. וכל מי שאינו מצפה לנאולה מתבייש ממנה וחוזר על או"ה. באותה שעה הקב"ה בוחן את ישראל וצורפן ככסף וכזהב, שנאמר בזכריה והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצורף הכסף וכתוב ביחזקאל וברותי מכם הפושעים בי וגו'. וברניאל כתיב ויתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים והרשיעו רשעים וגו' ויהיו כל שארית ישראל והקדושים והטהורים במדבר יהודה חמשה וארבעים יום ויהיו רועים ואוכלים מלוחים ועלה שיח קוטפים. ובהם מתקיים מה שנאמר בהושע לכן הנה אנכי מפתיה והולכתיה המדברה ודברתי על לבה. ומנין שחמשה וארבעים יום הם שנאמר ומעת הוסר התמיד ולתת שקוץ משומם אלף ומאתים ותשעים, וכתוב אשרי המכה ויגיע לימים

וישקה אותם בדרך שנאמר בישעיה אפתח על שפיים נהרות ובתוך בקעות מעינות אשים מדבר לאנגם מים וציה למוצאי מים, וכתיב לא ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב ושמש וגו'. הקב"ה יזכנו לראות את הגאולה מהרה ויזכנו לראות את בית הבחירה, ויקיים בנו מקרא שכתוב הנני שב את שבות אהלי יעקב ומשכנותיו ארחם ונבנתה עיר על תלה וארמון על משפטו ישב, ויקיים עלינו כל נחמותיו וכל הבטחותיו שנאמר על ידי נביאיו, וכתיב בעת ההיא אביא אתכם ובעת ההיא קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהלה.

תמו אותות המשיח

פרקי משיח

[בית המדרש ח"ג 70]

ועתה נאמר בשבחו של מלך המשיח שעתיד לבוא עם ענני שמיא ושני שרפים מימינו ומשמאלו, שנאמר וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתי הוא. דור שבן דוד בא שרפי אש נשלחים בהיכל וכוכבים נראים באש בכל מקום, ודבר שלש שנים זו אחר זו, וזהו שלוחו של הקב"ה שנאמר לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו ונאמר רשפיה רשפי אש, ובשנה השלישית של דבר גליות מכפרין בו ובסוף השנה (הרביעית) המלך יהרג ובורחים במדברות והארץ תודעו ממקומה, ות"ח ימותו ובוגדים בגדו ובגד בוגדים בגדו, ומחזיק בה מקרא אחר ועוד בה עשיריה ושבה והיתה לבער. ובשנה החמישית בא ונתגלה המשיח בכל המלכויות, והמלכים כולם מתגרים זה בזה, מלך פרס עם מלך ערבא ומחריבה, שנאמר ונלחמו איש באחיו וגו' ממלכה בממלכה, ובשעה שאדום נופלת מקול מפלטה ירעשו שמים וארץ, וחצי העולם ילכד בשבילה שנאמר ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו, ועתיד הקב"ה לקבצם המונים המונים ולמסור אותם ביד ישראל שנאמר ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל, ועתיד הקב"ה להביא שר של אדום ומלקה אותו, ושר של אדום אומר היכן אברח! אלך למצרים שכינה שם שנאמר הנה ה' רוכב על עב קל ובא מצרים, אברח לאדום? שכינה שם שנאמר מי זה בא מאדום, אברח לבלב? שכינה שם שנאמר למענכם שלחתי בבלה, אברח לעילם? שכינה שם שנאמר ושמתי כסאי בעילם, משל לשועל שאמר לו הארי תן לי מכס, עמד וברח מהלך שלשה ימים, השיגו הארי ואחוזו ואמר לו תן לי המכס אף בזה המקום, אמר לו אני ממך ברחתי, א"ל עדיין את במקומי עומד, כך עתיד הקב"ה לומר לשרו של אדום המופני יש לך להסתר? והקב"ה נותנו בידו ישראל, ועתיד הקב"ה ללבוש בגדי נקם ולהנקם משבעים אומות שנאמר לי נקם ושלם, וילבוש עשרה מלבושים כנגד עשרה פעמים שקראו ישראל כלה

להשם ואלו הן: באתי לגני אחותי כלה, אתי מלבנון כלה, גן ועול אחותי כלה, מה יפו דודיך אחותי כלה, נפת תטופנה שפתותיך כלה, לבבתיני אחותי כלה, קול חתן וקול כלה, ותקשרם ככלה, ומשוש חתן על כלה, וככלה תעדה כליה, ואלו הן עשרה מלבושים: ה' מלך נאות לבש בבריותו של עולם, לבש ה' עוז התאזר ביום מתן תורה, וילבש צדקה כשריון ביום שמוסר או"ה לישראל, וילבש בגדי נקם תלבושת ביום מפלטה של אדום, חמוץ בגדים מבצרה ביום שעושה מלחמה עם או"ה, זה הדור בלבושו ביום גוג ומגוג, ויו נצחם על בגדי במלכות איטליא [של יון], מדוע אדום ללבושך ובגדיך כדורך בנת וגו', ביום שהקב"ה אווזו חרבו ועושה מלחמה, שנאמר אישכיר חצי מדם וחרבי תאכל בשר, ואלו הם שני לבושים ביום תחיית המתים שנאמר ברכי נפשי את ה' הוד והדר לבשת.—ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל.

קודם שתפול אדום יחרבו עשרה מקומות ועשרה מקומות יהפכו ועשרה שופרות יתקעו ועשרה קולות ישמעו וט"ו מדינות יקטלו בהן אנשיהן, ועשר רעות יהיו ועשר רעות נובעות, ומלך עז פנים יעמוד ויגזור גזרות רעות במלכותו, ומלך גדול יצא על אלכסנדריא במחנה, ורעה גדולה תהיה בעולם ושלש שנים ומחצה ימשול וימרוד, ושרי אדום יפלו ועשר מלחמות יהיו ואז יתנכרו ישראל על כל האומות, ונתתי נקמתי באדום, ספינות מא"י עתידין לילך לאדום וישראל אומר מה לנו ולאדום שנאמר מי יובילני עיר מצור מי ינחני עד אדום, וישראל הולכים וחונים על צור ארבעים יום ובסוף מ' יום עומדים בעת קריאת שמע ואומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, וחומות המדינה נופלות, והמדינה נכבשת בפניהם ובחורים בתוכה כל כסף וזהב והשאר שוסים אותה, ומשם הולכים לרומי ומביאים משם כלי בית המקדש, ומלך נחמיה המשיח יצא עמהם ובאים לירושלם, וישראל אומרים למלך הערביים בית המקדש שלנו הוא, קח כסף וזהב ותניח בית המקדש, ומלך הערביים אומר אין לכם במקדש הזה כלום, אבל אם אתם בוחרים לכם בראשונה קרבן כמו שהייתם עוסקים מקדם וגם אנחנו מקריבים ומי שנתקבל קרבנו [יהיה העם הנבחר] ונהיה כולנו אומה אחת, וישראל מקריבים ואינם מתקבלים לפי שהשטן מקטרג לפני הקב"ה, ובני קדר מקריבים ומתקבלים שנאמר כל צאן קדר יקבצו לך, באותה שעה הערביים אומרים לישראל בואו ותאמינו באמונתנו, וישראל משיבין אותם אנו הורגים ונהרגים ואין אנו כופרים בעיקר, באותה שעה חרבות נשלפות וקשתות נדרכות והצים נזקים ומפילים חללים משער אפרים עד שער הפינה ונחמיה נהרג עמהם, והנמלטים מהם יברחו למדבר מואב והארץ בני עמון ושם יעמדו פליטי ישראל ההם ויעשה השם להם שם נסים, ומעין יצא להם מתהומות שנאמר

את העיר ולא יהרנו אדם שנאמר ונלכדה העיר ונשפו הבתים והנשים תשכבנה ויענו בתוכה שתי נשים משתי משפחות. אמר ר' יוחנן תשלנה כתיב, למה הדבר דומה למלך שנכנסו גנבים לפלטרוין שלו אמר המלך אם אני תופש אותם בביתי עכשיו, הם אומרים אין גבורתו של מלך אלא בביתו, אלא ממתין אני להם עד שיצאו לחוץ. כך הקב"ה אומר אם אני הורגן בירושלם עכשיו הן אומרים אין כחו אלא בירושלם, אלא אמתיך להם עד שיצאו להר הזיתים, ושם נגלה עליהם הקב"ה בכבודו ועושה מלחמה בהם עד שלא משתייר מהם אחד, שנאמר ויצא ה' ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב. ומכניס הקב"ה כל חיות השדה וצפרים לאכול בשרם שנאמר אמור לצפור כל כנף וגו'. ושבע שנים ישרפו ישראל מעצי קשתם ותרסיסיהם ורמתיהם.

באותה שעה מלביש הקב"ה למשיח עטרה וישים כובע ישועה בראשו, ויתן עליו זיו והדר ויעמדהו בבדי כבוד ויעמידהו על הר גבוה לבשר לישראל, וישמיע בקולו קרבה ישועה! וישראל אומרים מי אתה? והוא אומר אני הוא אפרים, וישראל אומרים אתה הוא שקראך הקב"ה אפרים בכורי הוא הבן יקר לי אפרים? והוא אומר להן הן, וישראל אומרים לו צא ובשר לישני מכפלה שיעמדו תחלה. באותה שעה עולה ומבשר לישני מכפלה ואומר להם אברהם יצחק ויעקב קומו! דייכם תנומה! והם משיבים ואומרים מי הוא זה שמגלה עפר מעלינו? והוא אומר להם אני משיח ה' קרבה ישועה, קרבה השעה! והם משיבים אם בודאי כן, צא ובשר לאדם הראשון שיקום תחלה. באותה שעה אומרים לאדה"ר דיין תנומה! והוא אומר מי הוא זה שמנדד שינה מעיני? והוא אומר אני משיח ה' מבני בניך. מיד עומד אדה"ר וכל דורו ואברהם יצחק ויעקב וכל הצדיקים וכל השבטים, וכל הדורות מסוף העולם ועד סופו, ומשמיעים קול רינה וזמרה שנאמר מה נאוו על ההרים רגלי מבשר. ולמה על ההרים? אלא מה נאוו משה ודורו הבאים מן המדבר. ד"א מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משל למלך שהיו לו שני בנים ומת אחד מהם ולבשו כל בני המדינה שחורים, אמר המלך לבשתם שחורים במיתתו של בני הראשון אני אלבישכם לבנים בשמחתו של בני השני. כך אמר הקב"ה לכל ההרים הואיל ובכיתם על בני בשעה שגלו מארצם שנאמר על ההרים אשא בכי ונהי כך אני מביא שמחתם של בני על ההרים שנאמר מה נאוו על ההרים וגו', נאה מלך המשיח מבשר לישראל וההרים ירקדו כעגלים לפניו ועצי השדה יהיו מכין כף אל כף שמחים בישועה של ישראל, שנאמר כי בשמחה תצאו ובשלושם וגו'. מה נאים הרי ישראל המושכים חלב ודבש כנחלי מים שוטפים וגם נהרי יין, שנאמר והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס ומעין מבית ה'

יגורו כך נדחי מואב, ויאכלו שם שרשי רתמים מ"ה ימים ובסוף מ"ה ימים יצמיח שם אליהו ומלך המשיח עליו, ושם יבשר להם אליהו ויאמר מה לכם פה ישראל? וישראל משיבים ואומרים אבדנו נחרבנו, ואליהו אומר להם קומו כי אליהו אני וזה מלך המשיח ואינם מאמינים בו לפי שבא נחמיה ונהרג, והוא אומר להם שמא אתם מבקשים אות כמשה? והם אומרים הן. באותה שעה יעשה שבעה נסים, הנס הראשון מביא להם משה ודורו מן המדבר שנאמר אספו לי חסידים, הנס השני מעלה להם קרח וכל עדתו שנאמר תשוב תחינו ומתהומות הארץ תשוב תעלינו, הנס השלישי מעמיד להם נחמיה שנהרג, הנס הרביעי מגלה להם גניות הארץ ונצנצת המן ושמן המשחה, הנס החמישי נותן הקב"ה מטה עוז בידו שנאמר מטה עוז וגו' הנס השישי טוחן כל הרי ישראל כקמה שנאמר אחריב הרים ונבעות. הנס השביעי יגלה להם הסוד שנאמר זאת אות הברית. וכיון שראוים [או"ה] את הנסים הללו משלחים ואומרים לכל השרים הכוזבים לירושלם בואו והלחמו בהם, ויצאו מזומננים אחרי ישראל, וישראל אומרים למלך המשיח לא טוב לנו לשבת פה למה באת להתנרות בנו מלחמה בראשונה? והמלך המשיח אומר להם התיצבו וראו את ישועת ה', והוא נופח בהם ברוח פיו וכולם יפלו חללים לפניו שנאמר וברוח שפתיו ימית רשע. צא ולמד מסנחריב שנאמר והנה כלם פגרים מתים. באותה שעה יעוף אליהו בכל העולם ויבשר לישראל שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא. ואותו יום הוא יום אכזרי ועברה, ואותו היום מפסיק בין שני עולמים, ורשעים אומרים אהה ליום כי קרוב יום ה', ואומר הוי המתאווים יום ה', וירושלם רחבה ונסכה כל אותו היום שנאמר והיה יום אחד הוא יודע לה' וגו'. גוג ומגוג יעלה בו ביום ויחנה על ירושלם שבעה ימים וחצי וילכד ירושלם, וכנסת ישראל אומרת לפני הקב"ה רבש"ע כל אומה ואומה שבזזה אותי מתביישת אני לחזור עליה וליקח את שלי מידה, והקב"ה משיבה אני מכניסן כולם בתוכך, שנאמר הנה יום בא לה' וחולק שללך בקרבך, ואספתי את כל הגוים אל ירושלם למלחמה. ואלו הם נומר ואנפיה תוגרמה אפריקי גרמית גרממיה קפודקיא ברברי איטיליאה כוש אנדלוס וסבא הרמן ודולים אהרסן ססונייא גליציאה נוציא לומברדיאה קלבריאה פנטיפולי טריפולי צור מקדונייה אינגליסי מונקך ציפרי נירו גוון דרוניה אוסיה טלקי אלמנייה טורסוס עילם וכל יתיריה. ובני מדינתהון יוצאים ברמחים ובחרבות ובקשתות, וכל אחד מחזיק בדת מוחזקת במסמרים שנאמר איש את רעהו יעוורו ונחלקות לשלש כתות, כת ראשונה שותה כל מימי טבריה, שניה שותה שמרים, שלישית יעברו ברנליהם ויאמרו איש לרעהו המקום הזה של מי הוא? ויחרקו אבני הרי ישראל במסייהם, ותנתן ירושלם בידם וישבו

והרי או"ה עוברים בניהנם ונופלים בתוכה ופושעים ומורדים שבישראל היו מצננים ניהנם מדמעותיהם שנאמר עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו. וכיון שהפושעים והמורדים נופלים בניהנם אש ה' דולקת בנופם ושיניהם יוצאת מפיהם שנאמר שיני רשעים שברת אל תקרי שברת אלא שריבת (1).

מלחמות מלך המשיח

[בית המדרש ה"ו 117]

יתברך שמו של הקב"ה שבחר בישראל משבעים אומות, שנאמר כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולה. וחפץ להצדיקים ולזכותם ונתן להם תורה מרובה, שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר. והנהילם אמריו והשמיעם עשרת הדברות שהם גופי תורה ועיקר המצוות, וחתם בדבור לא תחמוד שכולם תלויים בו, לרמוז כי כל המקיים מצוה זו כאלו קיים כל התורה כולה. יהברך שמו של הקב"ה שהפליא עצה והגדיל תושיהו, וכנגד עשר דברות הללו מנו חכמים עשר מעלות לצדיקים, כל אחת ואחת גדולה מחברתה, והקלה מביאה לידי חמורה, ואדם מתעלה בהן עד שמגיע למעלה מכולן, ורוה"ק למעלה מכולן עד שאין למעלה הימנו. והוא שאמרו רז"ל זהירות מביאה לידי זריזות, זריזות מביאה לידי פרישות, פרישות מביאה לידי נקיות, נקיות מביאה לידי טהרה, טהרה מביאה לידי קדושה, קדושה מביאה לידי ענוה, ענוה מביאה לידי יראת חטא, יראת חטא מביאה לידי חסידות, חסידות מביאה לידי רוח הקדש, ראשונה זהירות שצריך האדם להיות זהיר מן החטא ומכל דבר המביא לידי עברה, והדבר ההוא מביא עד שיהיה זהיר במצוות ובמעשים טובים וכל מדות טובות, ואם יהיה זריז במצוות ועוסק בתורה וזריז במעשים טובים הדבר הזה מביאו עד שיהיה בר ונקי מכל חטא פרוש ומנוקה מכל טומאה ומכל פשע ואשמה, ואם עשה כן הדבר הזה מביאו עד שיהיה טהור לפני הקב"ה ונקי כפים וזך, ואם היה טהור הדבר הזה מביאו עד שיהיה קדוש וגדול לפני בוראו, ואם היה קדוש הדבר הזה מביאו עד שיהיה ענו ושפל רוח לפני קונו, ואם היה ענו הדבר הזה מביאו עד שיהיה ירא שמים ואהוב למקום, ואם היה עושה כך מביאו עד שיהיה חסיד וגומל חסדים לכל הבריות, ואם היה עושה כך שכניה שורה עליו, וזו היא המעלה העליונה שאין למעלה הימנה. והצדיק מתעלה ממעלה למעלה עד שהוא מגיע למעלה הגדולה והמעולה מכולן, ואם היה זהיר מה שברו? הקב"ה ממלטו מכל צרה וצוקה ומכל מיני משחית

יצא והשקה את נחל השטים. למה המעין דומה כשהוא יוצא מבית קדש הקדשים ועד מפתח הבית? בתחלה דומה לחוט של שתי, עד ההיכל דומה לחוט של ערב, עד החצר דומה לקרנים וליובלאי (שופרות). עד המזבח דומה לקרני חנבים, עד העזרה דומה לפך קטן, שנאמר הנה מים מפכים ומשם יורדין כנחל שוטף, וכשרין לעולה ולנדה ולחטאת. ומלאך המות אינו יכול לעבור בו שנאמר וצי אדיר לא יעברנו. ואפילו ספינה אינה יכולה לעבור בו, ויורד אל ים הערבה להרכות הגים לישראל, ומלך יש להם מאותו מקום, שכתוב בו ביצאתיו וגבאיו ולא ירפאו למלח, ועולין עליו כל עצי חמדת לבנון שנאמר ועל הנחל יעלה על שפתיו מזה ומזה ולחדשו יבכר, זה אתרוג שעתיד לבכר כל חדש וחדש והוא עץ הנאכל עליו בפריו שנאמר והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה. מה נאה בית המקדש יורד ונכנה על תילו שנאמר ונבנתה עיר על תילה.

עתידה ירושלים שתבנה אלף טפח בירניות אלף קפל מגדלות, אלף טפח גינאות אלף טטפראות, וכל אחד ואחד כציפורי בשלוחה. אמר רבי יוסי זכור אני לציפורי בשלוחה שהיתה מוציאה שמונים אלף ציקי קדרה. ועתידים להיות תוך ירושלים שלשת אלפים מגדלים וכל מגדל שבעת אלפים קומה ויושבת בראש שלשה הרים על סיני ועל חבור ועל כרמל, וכל קומה וקומה שבעת אלפים שיעור וכל שיעור שתיים וששים אמה, והיא יושבת בראש שלשים ושלש צלעות ובית המקדש בראש כולם. כיצד יכולין לעלות בו? כעננים וכיונים עפים ופורחים שנאמר מי אלה, כעב תעופינה וכיונים אל ארבותיהם. ובית המקדש יהיה רחב עד דמשק שנאמר משא דבר ה' בארץ חדרך ודמשק מנוחתו. ושבע חומות המקיפין ירושלים הן של כסף ושל זהב ושל אבן יקרה, של פוך ושל ספיר של כדכוד ושל אש, וזויה זהיר מסוף העולם ועד סופו. ובית המקדש בנוי על ד' הרים זהב מווקק וזהב צרוף וזהב שחוט וזהב פרוים כזהב שהוא עושה פירות מיוסד בספיר מקובע בגדולה, גבוה עד לשמים ועד בין כוכבים ועד לגלגלי אופן המרכבה, שנאמר על גפי מרומי קרת, ושכינת אלהים מלאה וכבודו מלא היכלה. ושם יפקוד כל מלאך ומלאך על עבודתו. גבריא"ל על אלפיו ומיכאל על רבותיו והמונים המונים יכניס לתוכה, ושם יפרוש אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולרראון עולם, ושערי גן עדן יפתחו מתוכה שנאמר בעדן גן אלהים היית וניהנם יפתח ושם יוריד הקב"ה את כסאו ויושיבו בעמק יהושפט, ושם יעביר כל אומה ופסיליה, וכשיהיו או"ה עוברים שם הם נופלים בתוכו שנאמר כצאן לשאול שחו מות ירעם, ומי גרם להם זאת על שפשטו ידיהם בזבול שנאמר בנה בניתי בית זבול לך, אדם חוטא על כסא הכבוד אם עושה תשובה מוחלין לו שנאמר שובה ישראל עד ה' וגו',

(1) המשך המדרש הזה המתחיל ר"א בן יעקב אומר שייך למדרשי גיהנם וגן עדן (ע"ע), והמשך השני נסתרות לרשב"י (ע"ע).

בתוקפיה. הרי אלו שבעה שעתידי הקב"ה להחזיר. והכתרים שנאברו בסיני שכולם זכה בהם משה ונטלם שנאמר ומשה יקח את האהל, ועתיד הקב"ה להחזיר דכתיב ושמתת עולם על ראשם, ונאמר עוד תעדי תופיך ויצאת במחול משחקים, וברכת הדגן ושומן הפירות וכו' הרי עשרה. וכנגדן עשרה גאולי הנחמות והבטחות שהבטיח הקב"ה לישראל וכו' שהן עיקר הנחמות והשאר ענפים שלהם. ראשונה ביאת הגואל שנאמר הנה מלכך יבא לך וגו', שניה קבוץ גלויות שנאמר בירמיה הנני מביא אותם מארץ צפון וקבצתיים מירכתי ארץ בם עור ופסח וגו' מהו עור ופסח מלמד שכל צדיק חוזר כמו עור ופסח נפטר מזה העולם, מי שהוא עור חוזר בתחייתו עור, מי שהוא פסח חוזר בתחייתו פסח, וכן כל המומין, בשביל שיהיה כל אחד ואחד מכיר את חברו שלא יאמרו בריות אחרים הם אלה, ואח"כ מרפא הקב"ה אותם שנאמר אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם, שלישית תחיית המתים שנאמר בניאל ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו וגו', רביעית בנין בית המקדש ובנינו כמראה בנין שראה יחזקאל בנבואתו. חמישית שעתידיים ישראל למלוך על כל העולם כולו משפה לשפה שנאמר כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבד וגו' וחזרין כל העולם כולו על דינו של הקב"ה ולתורתו שנאמר אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה'. ששית שעתידי הקב"ה לאבד את כל אויבי עמו ויעשה בהם נקמות שנאמר ונתתי נקמות באדום ביד עמי ישראל, שביעית שהקב"ה יסיר כל מחלה וכל נגע מישראל שנאמר ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון, שמינית שהקב"ה מאריך ימיהם של ישראל כעץ שנאמר כימי העץ ימי עמי, וכתיב בישעיה כי הנער בן מאה שנה ימות והחוטא בן מאה שנה יקולל, וכתיב בלע המות לנצח ומחה אדני ה' דמעה מעל כל פנים, תשיעית שעתידי הקב"ה להגלות לישראל עין בעין שנאמר ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו, ועוד לעשות כל ישראל נביאים שנאמר בהושע והיה אחרי כן אתן רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם וגו'. עשירית עתיד הקב"ה להסיר יצר הרע וכל דבר רע מישראל שנאמר ונתתי לכם לב חדש רוח חדשה אתן בקרבכם והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר.

סליקו מלחמות המשיח, לבנו מיראתך אל תקשיה

משכן : ע' מלאכת המשכן

משלי : ע' מכירי ; שוחר טוב

משלים : ע' שלמה המלך

ומכל מיני פורעניות שנאמר והוא נוהר נפשו מלם. ואם הוא זריז במצות מה שכרו? הקב"ה מרחיב את לבו ומאיר עיניו במאור התורה שנאמר דרך מצותיך ארוץ כי תרחיב לבי. ואם היה פרוש מה שכרו? הקב"ה עושה אותו סגולתו שנאמר ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, ואם היה נקי מה שכרו? הקב"ה שובר אויביו לפניו ומשמתו במפלתן שנאמר יראו ישרים וישמתו ונקי ילעג למו. ואם היה טהור מה שכרו? נקרא אוהבו של הקב"ה שנאמר אוהב טהר לב הן שפתיו רעהו מלך. ואם היה קדוש מה שכרו? הקב"ה מוכהו לחיי עוה"ב שנאמר והיה הנשאר בציון והנותר בירושלם קדוש יאמר לו. ואם היה ענו מה שכרו? הקב"ה מבינו סודי תורה ומבאר לו גנוי חכמתו שנאמר סוד ה' ליראיו, ואם היה חסיד מה שכרו? הקב"ה משרה עליו רוח הקדש ומדבר אליו כלכל הנביאים שנאמר אז דברת בחזון לחסידך. וכנגד עשר דברות ועשר מעלות הללו עתיד הקב"ה לעשות עשרה אותות קודם ביאת הגואל שימחר הקב"ה לפדות את בניו ולגאול אותם מן השעבוד בחיינו בקרוב בימינו, ואלו הן (2).

וכנגד עשרה אותות אלו עתיד הקב"ה ליסד את ירושלם בעשרה מיני אבנים טובות. ואלו הן: אודם פטרה וברקת, תרשיש שהם וישפה, נפך ספיר ויהלום וזהב, הרי עשרה. והקב"ה מוסיף עליהן בבנין בית המקדש שתים והן כרכד ואקדה שנאמר ושמתי כרכד שמשותיך ושעריך לאבני אקדה. וכנגדן עתיד הקב"ה להשיב לישראל עשרה דברים שאבדם הקב"ה מהם וחסרם בבנין בית שני, שנאמר וארצה בה ואכבדה, ה"א חסר, ואלו הן: ארון וכרובים, ושמן המשחה, ועצי המערכה, ואורים ותומים, ורוח הקדש. וחמשה אחרים שעתידי הקב"ה להוסיף על מאור חמה שלש מאות ושלושה וארבעים כאורה של עבשיו, שנאמר והיה אור הלכנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים ביום חבוש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא. ומנין מצינו שהוא שלש מאות ושלושה וארבעים? שכן מפורש על ידי יהונתן בן עוויאל: ויהא זיהור סיהרא כזיהור שמשא זיהור שמשא עתיד לזיהרא כזיהור על חד תלת מאה וארבעין ותלתא כזיהור שבעת יומיא. וכשאתה כופל שבעתים שבעה על שבעה נמצאו תשעה וארבעים, הכפיל אותם על שבעה שנאמר כאור שבעת הימים נמצאו שלש מאות ושלושה וארבעים. וכן הצדיקים עתיד הקב"ה להזהירם כמנין הזה, שנאמר ואוהביו כצאת השמש בנברתו, ומתרגמינן ועבדוהי צדיקיא עתידין לזיהרא כזיהור יקרא על חד תלת מאה וארבעין ותלתא כזיהור שמשא

(2) עשרה האותות של המשיח נדפסו לעיל, והיו עיקר המדרש של מלחמות מלך המשיח, וגם עשרה אותות בירושלם האמורים כאן.

ג

נבואת הילד:

אשר הזה נחמן קטופא (או הטופה) על הגאולה ועל התמורה אשר יקרה ליהודה ולעמים באחרית הימים, והן חמש נבואות בסדר אלפא ביתא בחרוזים כמו שיר „הקדמות“ לשבועות, ונאמרו בדרך חידה ורמז בלשון ארמי, והמחבר שם הנבואות בפי הילד נחמן קטופא כמתנבא בעצמו מרחם אמו וככלותו לדבר גוע וימות, ולכן מכונה קטופא כי נקטף בנעוריו, או הטופא כי הטפו המות, ר' חיד"א במערכת ספרים ע' נבואת הילד אומר שכתבה הרב ר' אברהם הלוי ואפשר שהיה בסוף האלף החמישי שמוזכרו בס' מסעות בנימין שהיה בשנת ד"א תתק"ל, ור' שבתי בס' בעל שפתי ישנים אומר שחיברו ר' אברהם הלוי הזקן עם פירוש ר' שמואל הנגיד, ולפי בעל היוחסין (ע' גם סדר הדורות ד"א רמ"ה) נולד נחמן קטופא בשנת ד"א רמ"ה (485 למספר הנוצרים) בזמן רבנן סבוראי, שנת ת"ך לחרבן הבית השני. ר' גדליה בן יהויא בשלשלת הקבלה כותב כי לר' דוד נכד הרמב"ם היו שני בנים ואחד מהם ר' אברהם, הלוי היה בירושלם בשנת ה"א רע"ו והוא עשה פירוש להנבואה הזאת שנמצאה בחורבות ירושלם, ואלו דבריו: רבים ונכבדים מחכמי ברצלונא כתבו אל הרב ר' דוד בן בנו של הרמב"ם לחלות פניו להודיעם אם נמצא אצלו דבר בסוד הקץ, וישא את פניהם וישלח להם המעשה מלידת הנער הנעים ילד שעשועים והנבואות אשר נבא ובסוף כל נבואה קצת פירוש, ולפי מה שנראה היה הרב ר' דוד מקלל והחרים לכל מי שיגלה רו זה לנכרי, וראוי לזיחר מגחלתו שלא יכזה ולשמור סוד כמה שיש בו באשר היא קללת חכם נוסף על רוב חסידותו וגודל יהדותו ותפארת גדולתו וכו', והטעם שאמרו לגלות לפי שיש בקצת הענינים ההם סכנה הרבה ובקצתם השתיקה יפה עכ"ל: וראוי שתדע שזה המעשה היה כמו ד"א רמ"ה וכמו ת"כ לחורבן (בקיצור): ר' פנחס היה חסיד גדול וקדוש ואשתו רחל גם היא חסידה ותהי עקרה ויתפללו לה' ובעתה לקולם ותהר, ובחדש השביעי להריונה בחמישי בשבת כעלות השחר שהיה עולה צדק ומאונים לצד מזרח, ביום ראש השנה שהיה ששי לשמיטה בשנה ה"ל נולד זה הנער ויקראוהו נחמן, ותיכף שנולד התחיל לדבר פלאות ומעשה מרכבה, והעולם קראו לנער נחמן קטופא. דמן כפר ברעם, ומת בן י"ב שנים. ובסוף ימיו התנבא נבואות גדולות על הישועה, והדברים ההם נכתבו והם דברים סתומים נסתרים ועמוקים בהרבה לשונות, ירושלמי ובבלי ארמי והגרי מעורבים ונחלפים עמוקים מאד במליצה וחידה, ונלאו המפרשים להבין חלק קטן ממנו וכו' (שה"ק דפוס זאלקווא דף ל"ה ע"א וע"ב).

סטנוב הו"ל נבואת הילד (ברלין תקנ"ג) עם ביאור חדש שאומר שמצא בכ"י, ובאמת כתבו הוא בעצמו, והוא ידוע למתעלם שמו גם בספרו זהר תניינא, גם מעתיק או כותב בעצמו הפתיחה לסיפור ר' נחמן קטופא ואומר כי ר' פנחס ידע את שם המפורש, וכשיצא נחמן לאויר העולם השתחוה לאמו ואמר יש למעלה מזאת הכיפה שאתם רואים תשע מאות והמשיים וחמש כיפות ולמעלה מהם ארבע חיות, ולמעלה מהן כסא רם ונשא, ולמעלה מהכסא אש אוכלה וכסא יקרו וכל משרתיו אש, וכאשר שמע ר' פנחס אביו אלה הדברים גער בו וישתקוהו ונאלם ולא דבר י"ב שנים, ואמו היתה בוכה ואומרת היה לי בן והלאוי לא היה לי בן (1), והנער נחמן היה יפה מאד, פעם אחת כאשר בא ר' פנחס מבית המדרש עמדה אשתו רחל ורחצה רגליו כמנהגה ואח"כ הביאה הנער נחמן בנה ותשם אותו בחיקו ונפלה על פניה ותבכה ותנשק כפות רגליו, ותבקשהו שיתיר את בנה לדבר או שינטלו מן העולם, באותה שעה גילה ר' פנחס את פני הנער ויראהו כי הוא יפה עד מאד ויפול על פניו וינשקהו שלש פעמים, וכאשר ראתה רחל כן נתקררה דעתה, ויאמר לה ר"פ ידעתי כי תחפץ שאתירו לדבר, אך דע לך כי הנער חכם ומשכיל ואם אתורנו לדבר יאמר דברים שמועזעין את הבריות ואין לו אריכות ימים, ותען רחל ותאמר אדוני, תתיר לו שידבר בסתר ולא בגלוי, וישם ר"פ פיו על פיו של הנער ויצוהו וישביעהו שלא ידבר בנגלה כ"א בדיבור חתום וסתום שלא יכינו שום אדם ואפילו חכם עד עת בא דברו, אח"כ אמר לנער הנך מותר לדבר, ויפתח הנער את פיו וידבר חמש נבואות על סדר א"ב, וכאשר השלים דברו א"ל אביו הזק ואמץ, השיב נחמן ואמר ירבו יומך אבי אני בנך האחרון (2) ואבי ואמי יקברוני, וכאשר אמר כן בכיו אביו ואמו מן היום ההוא עד יום מותו כי נפטר בקרב לחייו (3) עליו השלום וכו'.

בס' חבת ירושלם מאמר רננו צדיקים סי' י"ג כותב בשם ס' גלילות א"י בכפר ברעם נקברו מרדכי ואסתר שהביאו אותם מארץ עילם וכו' ובאות פ' כתב בשם גא"י ר' פנחס בן יאיר קבורתו ג"כ בכפר הנ"ל וכו' וכתב עוד בשם גא"י ר' יוחנן הטופה נקבר ג"כ בכפר הנ"ל ומגיה הסה"ד שצ"ל נחמן הטופה.

נבואת הילד גם עם פירוש סטנוב קשה להולמה, כי בכמה מקומות לא ירד לסוף דעתו של המחבר, גם נמצאות שגיאות בסדר איזה מלים בחרוזים מלבד מעיות הדפוס, וראוי לעשות העתקה נכונה בלשון עברית אשר תתאים ללשון

(1) כלומר מוטב שלא ילדתי בן מאשר היה לי בן ונעשה אלם, (2) ר"ל הנני הולך למות, (3) בקוצר ימיו.

אעה באייא, דיטמע הויה, יהיה כליליא [כליליא].
 (נ' נהרה כד מטא, ולאות קץ מטה, מתעבר קמטא,
 והוי חספ מינא דאלמטתא. ס' סגר פוחא, ותושבחה,
 ואזיל כסחא, נפק נפשיה פחא. ע') עפא עזא, ונפל
 עזיזא, ובטלה גיזה, ורו שלטת שמיא וגזא. פ') פחרא
 די הוה, ומגדל בני גרוא, אות קו לקו הוה, כולכו
 [כולביה] ביה. צ') ציהרא שהה, וסיבא והא, שאטא
 ושמעא, וערך בהא. ק') קמא גודא, לאריא גרודא,
 ומתנדה, דיצמח גרודא. ר') רם לבוש תנא, לבושיה
 כתלגא, מכבד שאגה, ומכניס שגנה. ש') שבויה שבה,
 בהאי שעתא טבא, לארעא פתיא וטבא, דעברה תשובה.
 וירחם אבא טבא, על בוכרא חביבא. ת') תיתי שעה,
 ותתקוף תשועה, ותרבה נבואה, שטמ וימלא כל ארעא.

נבואה ב' (1)

ת') תשנא תפארה, ותרבה גבורה, וישתרו
 אסורא. ש') שיתא שיקא, ומשתיקא [ומשתוקא]
 עקא, ומעקא עיקא, ודביקא מסתנקא. ר') רעצה,
 מתרצא, ונאצא, וחלצה דייסא. ק') קפיצא מתערפא,
 על ידי שדה שפה כצורפא, בתרופה, נתפשה לחופה.
 צ') צבועה נצפעא, נשרפא ונפרעא, ומיודעא ידועה,
 בשועה נשתשע. פ') פיסא פרנסא, ונרמסא מתנייסא,
 ופירסא מתנייסא, ומתיחסא ביחוסא.

נבואה ג'

א' אתיא אימא, מסרהבא אומה, בני אדומה.
 ב' ברתא דא דיינא, עבדה עבדא עניינא, באדר רעד
 יונה, ויהבת לקינה. ג' גביר כעסא, ומתגר בעסא,
 ואומא נרמסא, מבוסא בעמוסא. ד' דבקה שעה,
 ואמרה נאה, את ה' תבואה, ולית היא השעה. ה'
 החבורה עייפא, ואמרה השבה מסייפא, ואין היא
 עונת התרופה. ו' וסניד בקורצא [בקורצא], וייניד
 פורצא, צוח על ציצא, אימת נרצא, יעורר קיצא. ז'
 זרוק ברקא, ומויעי מדקא, וברתה ערקא וחרקא
 [וחדקא]. ח' חילא דברא, לסנידא דברא, וייתי
 תפרא, בקנאתיה דברא. ט' טמאה מטפסאל אמלולא
 קדישא, ואמרה אני קדישא, ואינה אלא קדשא. י'
 יהיה בר אמתא, לביש אימתא, ועליל בחמתא, למוברא
 לבר אחותיה. כ' כריך בארעא, לפניו ערעא, וגביה
 מסאה, ומגביה בעלמא שיסאה. ל' לביעובא ומרבה
 באבא, ורחים שבת טובה, ישנא בבת איבה. מ' מן
 דרומא יסנא, ולחדא יהגה, ובשנת קכ"ה ידגה, ובאלף
 ק' יגנה. נ' ניקום חד פחידא, באבא ברידה, גבר
 בעברא, דבר אפודה. ס' סימן קרוב נחיה, ובסייפן
 ביה ספקיאי. ע' עד ג' שבועות מר קוה, ובחרב זרעיה
 יהוי, ובתר שנה נהיה נהוה, ובתר דנא ממשוה. פ'
 פני כאן אבעיזא, ובתרי זרעיה שבוען ג' יתגוזא, ובית

(1) בסדר תשר"ק עד ס'.

הארמית העיקרית, ולרונמא נעתיק מה שורות אחרות מהנבואה
 הראשונה:

א' אתיא אומתא אימתא מועזע ברייתא, עבדא
 הרמדתא ביה בני אמתא [תבוא אומה גוראה מחרדת הכריות
 (היא החיה הרבועית שראה דניאל בחזיון ורומות למלכות
 אדום), ותעשה כריתה בתוך בני האמה (הם בני ישמעאל בן
 הגר שפחת אברהם)], ב' בעלמא דנשא, יחרדון גרשא,
 גיברין חלשא, יהלמין קישא [בעולם המיו (במדינת ישמעאל
 שהוא המיו של עשו שלקח את בשמת בתו לאשה), יחרדון
 בני הגרושה (בני הגר שגרשה אברהם), אנשים חלשים,
 ויכו את הקש (הוא עשו שנמשל לקש, וכית עשו לקש)].
 ג' גברא ומתגברא בחילא ברידא, דרמי בגורא, על מתילא
 דברא [וגברו ויתגברו בחיל ברור על המורים בחצים (הם בני
 ישמעאל רובה קשת), המשולים במדבר (הם בני עשו שהיה
 איש שדה, ור"ל שאדום יתגבר על ישמעאל)]. ד' דיקא
 בדוקא בגין עסק דקקא רמסא ומעיקא ואכלה ומדקא [הדיק
 בדויק (החיה שדויקה במצור על ירושלים), ובעבור למוד התורה
 (שהיא מתשת כח) תרמוס ותעיק, אכלה ותדוק (רמוז על
 הריסת ביהמ"ק)]. ה' הנה נאצא וסעדה קצצא, טיסא
 בעיצא, ולעת קץ מתקצצא [הנה נאצה והסעודה קצצה
 (רמוז על שביחת המזבח שלחן ה'), תעוף במהירות (על
 ירושלים), אך בבוא קיצה תקצץ גם היא], (ע"ד וסוף מייפוך
 יטופון). יסוד הנבואה היא על מלחמות הנוצרים נוסעי הצלב
 עם הישמעאלים, ומפני כי המחבר גר בארצות הישמעאלים
 היה מתיירא לכתוב בלשון ברור ויבחר לשון ערומים ורמוזים
 לגלות סודותיו, ולפ"ז נוכל לכיין את זמן החיבור למאה ה"א
 או ה"ב.

נבואת הילד

[הוצאת סטנוב, ברלין תרנ"ג]

נבואה ראשונה.

א' אתיא אומתא אימתא, מועזע ברייתא, עבדא
 הרמדתא, ביה בני אמתא. ב' בעלמא דנשא, יחרדון
 גרשא, גיברין חלשא, יהלמין קישא. ג' גברא ומתגברא,
 בחילא ברידא, דרמי בנידא, על מתילא דברא. ד' דיקא
 בדוקא, ובגין עסק דקקא, רמסא ומעיקא, ואכלה
 ומדקא. ה' הנה נאצא, וסעדה קצצא, טיסא בעיצא,
 ולעת קץ מתקצצא. ו' ויעול כלא בחייפא, נאצא
 ומגדפא, נחרא אחור ערפא, כעמיר גנא סייפא.
 ז' זמנין ביה כלא אעא, מזומנה דבית מקדשא, שעיעא
 קליסין כנוסין מרערעה, ומתיב בא שעה, ופליג תרי
 עשר וחומשא שעה. ח' חיישא ורמשא, ארבע דופנין
 דרסא, מכניסא גריסא, ולא רצה רמשא. ט' טביעה
 במונה, ארוכא וקטינא, ומערבא בשמנה, ומייתא
 בשוטנא. י' יהודא [יהודא] באימא, ונאצח בחימא,
 לבושא כלימא, ומייטא במהומה. כ' כליל יגזול במילא,
 לקעקע עד יחתום לגלולא, דערב לה, תנא נפלה. ל'
 לשבירת אבבא, דמסתמא מבא, לא יהוי ליה ארבא
 [ארבא], דיצמח מלכא. מ' מחמד [מחמר] נאייה,

מקדשא וזריזא ועל כבר פפא הווא. צ"ו צום המן ור"מ [וד"מ] שנים יחי, גבר צדיק. ישחה, נהרה הוט בסנברה ישחה, ובתרוהי שופיזה ינחה. ק' קיים צולמין יעטה, הות ההוא דגשור יעטה, וזרעיה לאתר שופיזא יקטה, ובסוף ינקטה. ר' רגשין אחריו מלבייא, וסוגיין קטלייא, עד יחתן מן עלייא, נמלא בהון עד סוף קשטילייא. ש' שגרא מלכא, ביד חמד מלכא, ונפיק בר סלכא, להרבה, ורדיף אחריו נגיד מכה, שלימן עבדא מבוכה, ד' שנים קיים במלוכה, ולבתר ד' שנים בארכא, ג' שבועים ארוכא. ת' תעדה ויללה, נואף כד ילדה מדלא, דינה יתלה, ויכוש תלא, ונתלא. תקים מלה, דאמר נורא עלילה, לסוף שבועי יתללא, תצמיה גאולה, לנחלה נדגלא.

נבואה ד'.

א' אתון דרומין, דמקרין שלמין, מתגרים עם רומין. ב' ביומין אחרת בשמ"ת נטרד, בכחוש דגדר, בגבר ומדר. ג' גברין לא פסקין, ומן אשא נסוכין, דסקין אתבא מעיקין, ישהיו הוסיין בברכיה ועמקין. ד' דינהן שגאון, ולכלוא ישגאון, והיך תנן טבואן. ה' הויין דבדרים שבכין, ממעמקים וברכין, ובנת מלכין, לחמהון רבכין. ו' ויבגון סמפונא, למיעל בספינה, בראשית חוסנא, ובסוף שיסנא. ז' זיהיין לקטלא, וכל יומיהון בטלטולא, אחרים כד נטלא, שלטנהון בטלא. ח' חשבון למהלכא, למדינת מלכא, להוליד ארכא, מכסיותא בהון ערכא. ט' טור טבור מתכנשין, ותמן תיישין, כולהו בהון אישין, לכולא הוו בישין. י' ימא וארעא מתפלגין, וסופיהון פליגין, אלין באלין הרנין, מבנין בו מליגין. כ' כולם מרטרעין, ומציבתא קבו ארבע תרעין, דקיימין ומתפרעין. ל' לבני נשא מסיפין, לכוון אתקרי חספין, לרומה חספין, מהומה צופין. מ' מעט מרגולא, כד יכתבון גלגולא, עמך יגלה בגולה, וכד ישאלון אל קצבין, יתפרעון אל עצבין (2). ס' סמוך למדברא, בנאין דירה, והפוך סברא, ובעתהון למגרא. ע' על ידיהון ביש יקריב, וסוף ימא חריב, על עשר מילין ומתחריב, גולם דמקריב. פ' פתרון בנורייא, בביעותא דמתגרייא, ושחקין באנגרייא, לכוון מתקרי מתגרייא. צ' צולמא דרודוס [דרודוס], כד אתיהב לגרום, קריב אנרום, רומי למחרום. ק' קל קרב בעבו, מלכא לקבל מלכו, ישתווב מאן דאית ליה זכו. ר' רני שתיא, שנה בתר שנה, דקריב אסונא, ותפרח שושנה. ש' שוי ביצה, מולול בקוצא, פריח נוצא, ומתרמי נוצא. מהוי מתכנון, כד יתרכנון, עשר מדינות כריכוון, וצבי למתקנון. ת' תהוי מבשר, כד תבעין חונבין עשר, אריך כנשר, מתבין מבשר. תריא צלותה, רהטין לוכותא, עד מצותא, יהון לשזבותא.

נבואה ד'.

נבואה ד'

לחמא, ברתא קיימא באמא, וכלה בחמה. ג' גזרו צומין, ובעו רחמין, דלא יתקרבו יומין, דתשטפון באומין. ד' דתרין אחין למרעה, חד בהד ירעה, וביומיהון יצמח רועיה. ה' החברים מתכנשין, ועלין לכנישין, צליון פרושין, ובתיובתא מפרשין. ו' ודין לכוון סימן, מפרש באת וזמן, כד יפיק מן, מדברא מלך ושמו מרומן. ז' זרעיה יקום כד דרען, ומן תמן מתרען, ומקדשן מתרען. ח' חד שורש מן שתקא, כד ימלוך בחזקא. מטא קין מלכותא די אכלה ומדקא. ט' טעאן צורים ועלמין, מבטל מבקשת בנימין, וישתנבון בחרמין, מסגדיהון יהון שוממין. י' יהרת מטרה יעצר, ותהומה יבצר, וחמש אתרוון ישחוק מן חד אתרא. כ' כד יכתוב אגרא, למבדא גשרא בסוברא, כבר אתא מקורא לציון מנהרה. ל' לכוון מסרנא רזא, כד ימלוך שופיזה, יקרב כרזא, אל גנת אגוזא. מ' מדון ומנצור, לאומים יעצור, אלוף כבודה מלך ושמו מנצור. נ' נסיכי קדר, ידרוך באדר, וביעתהון גדר, בקוצין ודרדה. ס' סליקין מלבייא, בחוקין פרסייא ותורכייא, אתיין בחזקה ושבין טורכייא. ע' עיר לתל תתפני, ותוב לא תתבני, דנפקית ביוני, וכלא יפנה למדברייא. פ' פיפוס דרומייא, כד אשתמע באלכסנדרייא, תלת גירין יפוקייא. צ' צמחי מלוחין, ושרשי רחמין, אכלין מ"ה יומין, ומעין יפיק להו מתהומין. ק' קם מן שטנא שמט לבא מן סכינא, ליד אבנא, דהיא עשרה תרנא. ר' רגיש באומין, יאמר על השין, תלת עשר, ישלח ידיה לקדישין יבשר. ש' שולטן משיח נהרה, דמפרש בספרא, יפח בארמילוס יהא כעפרא; שביב ממרומים יפול בארמין, וינער דמכעיסין בצלמין, לעתיק יומין. ת' תיתי אבנא זעירא, דאגזירת מטורא, ותפח לאומין ברות סערה; תחית מתיא, לבנאה חביבייא, דעתידת לבליא, ארעא ושמיא.

נדה: ברייתא דמסכת נדה, נדפסה בשבע נוסחאות ע"פ כ"י שונים ע"י רח"מ הורוויץ בספרו „תוספתא עתיקתא“ (פפד"מ תר"ן), עם מבוא והערות בשם פתחי נדה, הכרייתא הזאת כוללת דיני נדה, ובין ההלכות האלה יש גם הגדות ומעשיות ששייכים לספרות המדרשים, ונעתיקם פה:

[ברייתא דמס' נדה פ"א הלכה ו' צד 8]

א"ר תחלפתא מעשה היה בשתי אחיות שהיו דומות זו לזו, וקומתה של זו דומה לזו, ואף זיו של שתיהן היה כאחד, והולכות שתיהן כאחת ולא היתה זו ניכרת מזו. אמרה לבעלה נטמאתי (1), וירדה והלכה וזינתה. לקח בעלה והלך לבדקה במים המרים המאררים, אמרה לו בבקשה ממך תרפה ממני עד

(2) חסר אות נו"ן.

(1) פ"י שפרסה נדה ועי"ז נתרחק ממנה ולא היה עמה בבית אחר.

א' אי אתון חמין עמין, אלין באלין קיימין, מן תמן תרעון דקרבין יומין. ב' ברא מנבל אבא והתנו

כיון שגולד לאחד מהם בן היה מוסרו בחיק של זקנו, כיון שגולד אברהם לתרה מסרו תרח לחיקו של נחור, והיה מלמדו מעשה הבעלים ולא היה יכול מפני שהיה מובדל לשמו של הקב"ה כשאר מן העיסה. כשגולד יצחק לאברהם אמרו חכמים לא נולד יצחק עד שראתה שרה דם ונתעברה, מה טעם? מהרי שלש סאים קמח סלת, מכאן שנה ר' אלעזר בן עזריה כיון שנתבשרה שרה לא האמינה עד שראתה נדה, לאחר שאמר מהרי שלש סאים קמח חזר ואומר ואל הבקר רץ אברהם, אלא בשעה שנתעסקה שרה בעיסה נתנדה, ולמה לא נתנה רשות לשפחותיה שיתעסקו בעיסה? אלא בשעה שבשרו המלאכים לאברהם ביצחק, צריכה היא לבדוק את עצמה עד שמצאה ראה לדבריהם, מיד בדקה עצמה בעיסה ונתנדה, כיון שראה אברהם שנתמאת שרה בעיסה, אל הבקר רץ אברהם. אמר לה הטובה שבנשים למה נשתנו פניך? אמרה לו חייך נטמאתי ונטמאה עיטתי. הלך ובדקה ומצא דבריה מכוונים והאמין על מה שאמרה לו. א"ר חייא כמה בדקה אברהם? לקח את העיסה ונתנעלה פניה של עיסה בשרה, ולא עוד אלא שצפה בפניה וראה אותם שהאדרימו, אמר אברהם צריך אני לאבד עולמי מפני הניין שעה אחת?! מיד ואל הבקר רץ אברהם, ולמה מנע עצמו מעיסה (לאכילה) אלא שראה שעיסתה של שרה טמאה היא, ומי גלה לו? אלא הקב"ה גלה לו כמה דאת אמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמתי, ואין שמירה אלא בנדה, מכאן שנו חכמים ואמרו, מה אם אברהם שבחנו הקב"ה לשמו ריחק עצמו מן הנדה, ולא נמצא בזרעו פסול לפי שנוהר בהורית נדה, אנו על אכז"ב שאנו מחויבין במצות צריכין אנו לבדוק את הנדה וכו'. ושרה על ידי ששמרה עצמה מן הנדה ובדקה בנדה נקראת בשרה, מיד נתכוון המלאך לאברהם ואמר לו איה שרה אשתך, אמר לו אברהם הנה באהל. נדרווג המלאך ואמר שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה אשתך. ולא מצינו שהעמיד את דבריו ושב. הלכו ובדקו את הדבר לפני ר' ישמעאל ור' חנינא אמרו להם מה תאמרו במלאך שבשר את שרה חזר או לא חזר? אמר להם ר' חנינא והלא מצינו במלאך שחזר אלא שנתכנה בשם אלוה, ומפני כך לא פירשה תורה אותו אלא מן הצד, ומה טעם? וה' פקד את שרה כאשר אמר אותו המלאך, ויעש ה' לשרה כאשר דבר הקב"ה. מכאן שנו חכמים ואמרו כל מקום שאת מוצא ה' וה' הוא ובית דינו, ה' שהזהיר את ישראל מן הנדה, וה' המקרב לכף זכות ומרחקן מן העבירות.

[שם סי' ט' צד 55] אמרו חז"ל בזמן שהאשה מתיחדת עם בעלה ולבה לאיש אחר שראתה בדרך אין לך נאוף גדול מזה, שנאמר האשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים (יחזקאל ט"ז), וכי יש אשה מנאפת תחת אישה? אלא זו היא שפגעה באיש אחר

שאלך ואתן שלום לאחותי, הלכה ואמרה לה אותה אישה זינתה, הרי בעלי הולך לבדקני, אמרה לה אחותה שבי בתוך הבית ואני מתלבשת בבגדיך ואני מהלכת עם בעלך. הלכה בערמה עד שהגיעה אצל כהן גדול והשקה אותה מי המרים המאררים, ועברה, והיו שניהם מהלכין בדרך עד שהגיעו לשערי העיר, אמרה לו המתן לי עד שאלך ואומר לאחותי שבאתי לשלום. הלכה ונכנסה בתוך הצרה, כיון ששמעה אחותה יצאה לקראתה והיתה מחבקת אותה ומנשקת אותה, ויצא ריחן של מים המרים מתוך פיה עד שנכנסו לתוך גופה ובקעו את כרסה, א"ר יוחנן מי יוכל לעמוד בסורחנה של אישה זו אילולי המקום שעקרה הלא רבתה הטומאה בישראל (2).

[שם פ"ב הלכה ד'] מעשה היה בשני תלמידים שהיו אוכלים כאחד ושותים כאחד ושניהם יגיעים בתורה כאחד, יום אחד נפטר אחד מהם והלכו לקבורו ולא הלכו אחר מטתו אלא עשרה בני אדם. לאחר כן מת בן תודרוס המוכס והלכו עמו מנער ועד זקן מעולל ועד יונק, כיון שהגיעו לקבורה התחיל התלמיד בוכה ואומר רבש"ע זהו שכרה של תורה? עד שהוא עומד ובוכה פתח הקב"ה את עיניו וראה את חבירו מהלך בתוך הפרדסים בתוך המעינות של מים בתוך גן עדן וראה בנו של תודרוס המוכס עקול ברגליו ולשונו לחוך על פני המים, שאל לממוניה מה טיבו של זה ומה טיבו של זה; זה שהלכו אחר מטתו מנער ועד זקן הוא בשינוק (תרגום של צוקה וצרה) הזה, זה שלא הלכו אחרי מטתו אלא עשרה בני אדם הוא בריוח? אמרו לו חבירך זה לא עשה עבירה מימיו אלא אחת שהיה יודע שקשה כחה של נדה לפני המקום ועברה לפניו נדה והיה מהלך אחריה ומש בגדיו בבגדיה ולא ידע, ובקש הקב"ה לנבות אותה העבירה ממנו בחייו לפיכך לא הלכו אחרי מטתו אלא עשרה בני אדם. ועוד שאל ואמר להן מה טיבו של זה שהלכו בני המדינה אחריו ונחלק לו כבוד, מה טיבו בשינוק זה? אמרו לו זה לא נוהר בנדה כל ימיו והיה מטמא את עצמו בה בודון, אלא פעם אחת עברה לפניו נדה ורקקה ודרס את רוקה והלך לטבול את עצמו במים, לפיכך נחלק לו כבוד בחייו והלכו אחר מטתו האנשים והנשים. באותה שעה אמר התלמיד כמה קשה היא הנדה לפני הקב"ה שכל מי שהוא משמרה סופו לירש גן עדן, ודיו שכל מי שהוא משמר את עצמו ממנה סופו להנצל מדינה של גיהנם, ולא עוד אלא שהוא מרחיק עצמו מן הערה ומקרב עצמו למהרה (3).

[שם פ"ג הלכה ב'] בימות נביאים הראשונים

(2) עי' ילקוט שמעוני ח"א רמז תש"ה, ובמדבר רבה פ' נשא, (3) רוקח הלכות נדה סי' ש"ח בשם מעשה הגאונים.

וראתה אותו והלכה ונתעברה אותו הלילה וילדה ר' ישמעאל בדמות גבריאל, וכל זמן שהיה ר' ישמעאל רוצה לעלות לרקיע היה מזכיר את השם ועולה, והראהו גבריאל ישועות ונחמות שעתיד להיות על ישראל (5).

נח : ספר נח, נחלק לשלשה חלקים או מאמרים, הראשון מדבר מספר הרפואות שהיה לשם בן נח ואשר העתיקו ממנו החכמים לבני דורים, וכנראה הוא „ספר אסף היהודי“ שנחבר במאה ה'א (עי' צונץ בעייטשריפט של גייגר ח"ד 199). המאמר השני הוא תפלת אדם הראשון אחר שנגרש מגן עדן, ורזיאל המלאך נתן לו ספר וכתוב בו חכמת תקופות ומזלות ודברים צפונים אשר מסר להנודק ובא לידי נח, המאמר השלישי מספר הרזים שנתן רזיאל לנח ולמד ממנו לעשות את התיבה להנצל מן המבול, ובעת מותו מסרו לשם בנו, והוא מסרו לבניו עד אשר הגיעו לאבות ולשבטים ולמשה רבינו ויהושע וזקנים ונביאים וחכמים עד שלמה המלך. המדרש הזה נדפס בביתמ"ד ליעלינגק ח"ג.

ספר נח

[בית המדרש ח"ג 155]

זה ספר הרפואות אשר העתיקו חכמים הראשונים מספר שם בן נח אשר נמסר לנח בלובר ההר מהרי אררט אחרי המבול. כי בימים ההמה ובעת ההיא החלו רוחות הממורים להתגרות בבני נח להשטות ולהטעות ולחבל ולהכות בחלאים ובמכאובים ובכל מיני מדוה הממיתים ומשחיתים את בני אדם. או באו כל בני נח ובניהם יחדו ויספרו את ננעיהם לנח אביהם וינידו לו על אדות המכאובים הנראים בבניהם. ויבעת נח וידע כי מעון האדם ומדרך פשעיהם יתענו בכל מיני תחלואים ומדוים, אז קידש נח את בניו ואת בני ביתו וביתו יחדו ויגש אל המזבח ויעל עולות ויתפלל אל האלהים ויעתר לו. וישלח מלאך אחד ממלאכי הפנים מן הקדושים ושמו רפא"ל לכלה את רוחות הממורים מתחת השמים לבלתי השחית עוד בבני האדם. ויעש המלאך כן ויכלאם אל בית המשפט א'ך אחד מעשרה הניח להתהלך בארץ לפני שר המשטמה לרדות במ בטרשיעים לנגע ולענות בהם בכל מיני מדוה ותחלואים ולנגע מכאובים. ואת רפואות ננעי בני אדם וכל מיני רפואות הניד המלאך לרפא בעצי הארץ וצמחי האדמה ועיקריה. וישלח את שרי הרוחות הנותרים מהם להראות לנח ולהניד לו את עצי הרפואות עם כל דשאייהם וירקיהם ועשביהם ועיקריהם וזרועיהם למה נבראו וללמדו כל דברי רפואתם למרפא ולחיים. ויכתב נח את הדברים האלה על ספר ויתנהו לשם בנו הגדול ומן הספר הזה העתיקו חכמי הראשונים ויכתבו ספרים הרבה איש ואיש כלשוננו. ותרבה דעת הרפואה בארץ בכל הגוים אשר בחנו את ספרי

ונתנה עיניה בו והיא משמשת עם בעלה ולבה עליו. מעשה במ'ך הערביים ששאל את ר' עקיבא אני כושי ואשתי כושית וילדה לי בן לבן, אהרנגה שזנתה תחתי? א"ל צורות ביתך שחורות או לבנות? א"ל לבנות, א"ל כשהיית עוסק עמה עיניה נתנה בצורות לבנות וילדה כיוצא בהן, ואם תמה אתה בדבר, למד מן צאנו של יעקב שמן המקלות היו מתיחמות שנאמר ויחמן הצאן אל המקלות (בראשית ל). והודה מלך הערביים ושבח לר"ע (4).—הוי אומר כל אשה שמתיוחדת עם בעלה בקדושה הקב"ה מעמיד ממנה בנים צדיקים שכן מצינו בחנה שנתיחדה עם בעלה בקדושה ולא קפח הקב"ה מתן שכרה ונתן לה הקב"ה בן צדיק כמשה, שנאמר אם יעמוד משה ושמואל (ירמיה ט"ו). וכן הוא אומר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו (תהלים צ"ט). וכן חנה אומרת אל הנער הזה התפללתי, למה שנזרע בקדושה. אמר הקב"ה בעוה"ו תעבתי כל עובדי ע"ו על שהם מזרע טומאה ובהרתי בכם לפי שאתם זרע אמת שנאמר ואנכי נמעתך שורק כלו זרע אמת (ירמיה ב'). וכתיב וכך בחר ה' להיות לו לעם סגולה (דברים ז'). ואף לעתיד לבא איני בוחר אלא בכם שאתם זרע קודש ברובי ה' שנאמר לא ייגעו לריק ולא ילדו לבהלה כי זרע ברובי ה' המה (ישעיה ס"ה).

[שם סי' י' צד 57] אמרו חכמים כל המקדש עצמו בשעת תשמיש היווין לו בנים זכרים שנאמר והתקדשתם והייתם קדושים וכתוב בתריה אשה כי תזרע וילדה זכר (יומא ל"ט). ועוד אמרו חכמים כל הזוהר בטבילה היווין ליה בנים זכרים שמורים הוראה בישראל, שכן מצינו באלישע שהיה זוהר בטבילה והיה לו בן שמורה הוראה בישראל ושמו ר' ישמעאל כהן גדול. אמרו על אלישע שהיה צדיק נמור ולא היה לו בנים מתקיימין, בשעה שהיה לו ילדים מיד מתים. אמרה לו אשתו אדוני מפני מה הללו צדיקים יש להם בנים ואין לנו אפילו אחד. אמר לה בתי מפני שנוהגין בנפשם טבילה הם ונשיהם. אמרה לו אף אנו נוהגין אותה בנפשנו, מיד קבלו על עצמם לעשות כן, פעם אחת עלתה לטבילה, טבלה ופגע בה הזוהר, חזרה לבית הטבילה טבלה ועלתה, ראתה לפניך מצרוע חזרה לבית הטבילה וטבלה עד ארבעים פעמים, ולסוף מ' פעמים אמר לו הקב"ה לגבריאל רד ועמוד לפני צדקת זו שכבר נצטערה ביותר והיא חתעבר זה הלילה בן זכר ור' ישמעאל שמו, והוא יהיה עתיד להיות כהן גדול לפני. באותה שעה ירד גבריאל ונתעטף כמו בעלה בבגדים נאים והלך ועמד בפניה בשעה שהיא עולה מבית הטבילה ועמד על פתח המקוה וכו'. ונדמה לה בדמות אלישע בעלה

(4) תנחומא פ' נשא, במדבר רבה פ"ט, (5) מכאן ולהלן „אמר ר' יוחנן סח לי הרזיאל“ שייך לערך מטטרון, וערך עשרה הרזיג מלכות (ע"ט).

מתחנתי. אתה היית ותהיה לעולם, אתה משלת ותמשול, חמל נא על מעשה ידיך והבינני והודיעני מה יהיה לתולדתי ולדורותי ומה יבא עלי בכל יום ויום ובכל חדש וחדש ואל תכסה ממני חכמת עזריך [נ"א עריך] ומלאכיד.

אחר שלשה ימים לתחנוניו בא אליו רויאל המלאך שהוא ישב על הנהר היוצא מן ערן ויגלה אליו עד חום השמש ובידו ספר, ואמר אליו אדם למה אתה משתומם למה התעצב ותראג מיום שעמדת בתפלה ובתחנונים נשמעו דבריך ואני באתי להבייך אמרות טהורות וחכמה רבה ולהחכימך בדברי הספר הקדוש הזה ובהם תדע מה יקראך עד יום מותך. וכל אדם מבניך שיעמוד תחתיד וכל דורות אחרונים שינהגו בספר הקדוש הזה בטהרת בשר ועניות רוח ויעשה כל מה שכתוב בו כמוך יהיה יודע מה יבא בכל חדש וחדש ובין יום ובין לילה ויהיה כל דבר גלוי לו ויבין וידע אם יהיה רעה או רעב או ערוב כבוד או גשמים או בצורת או תרבה התבואה או תמטעט או ימשלו רשעים בעולם, אם ארבה ואם חסיל יהיה ואם ישל עץ את פירותיו ואם מכה שחין בבני אדם, ואם מלחמות תהיינה ואם יסורין יהיו ואם מות ימשול בבני אדם או בבהמה ואם גזרה טובה תצא ממרום או רעה ואם דם ישפך או יאנק חלל בעיר. ואתה אדם קרב עד הנה ותן לבך ואודיעך מה דרך הספר הזה ומה קדושתו.

ויפתח רויאל המלאך את הספר ויקרא באוזני אדם ויהי כשמעו את דברי הספר הקדוש הזה מפי רויאל המלאך ויפול על פניו מרעיד. ויאמר רויאל קום התחזק ואל תפחד ואל תירא וקה את הספר הזה מידי והשמר בו כי ממנו תדע ותשכיל ותודיע לכל מי שזוכה בו ויהיה חלקו. ובעת שלקח אדם את הספר הזה קדחה אש על שפת הנהר ויעל המלאך בלבת אש השמימה או הבין וידע אדם כי מלאך אלהים הוא ומלפני המלך הקדוש שולח הספר הזה והחזיק בו בקדושה ובטהרה.

ואחר ארבעה דורות עמד חנוך בן ירד והשכיל ביראת אלהים והנהיג עצמו בטהרה והיה רוחץ ומתקדש במים חיים ומפיל תחינה לפני בורא הכל ונגלה המקום בחלום שנטמן בו הספר. הדרך שנוהג בו ומה מלאכתו וקדושת טהרתו והשכים והלך למערה ואיחר עד הצהרים ומכה החמה בא נפשו שם שלא יבינו בו אנשי המקום ולפני האל ברוך הוא התחנן ועלה בטהרה והחזיק בשם הטהור ובשעה שהבין בו נהרו עיניו בכל דרכיו ויתנהג בו והלך עד שנרמה לקדושי מרום ונבדל מן דרי הארץ ואיננו כי לקח אותו אלהים.

כי בספר הזה החכים והערים בתקופות ומזלות ובכל מאורות המשרהים לכל חדש וחדש והשמות הנקראים לכל תקופה והמלאכים המשרתים בארבע

הרפואות בחכמי הודו וחכמי מצרים, כי חכמי הודו שוטטו למצוא כל עצי הרפואות והבשמים וחכמי ארם מצאו העשבים לכל מיניהם וזרועיהם לרפא, ואת פשר דברי הספרים העתיקו ארמית. וחכמי מקדון החלו ראשונה לרפא בארץ וחכמי מצרים החלו לחבר ולנחש במזרות ובכוכבים ללמד את ספר מדרש הכשדים אשר העתיק קנגר בן אור. בן כשר לכל מעשה החרטומים. ותגדל להם חכמתם עד קום אסקלפינוס אחד מחכמי מקדון וארבעים איש עמו מן החרטומים מלומדי הספרים הנעתיקים, וילכו הלך בארץ ויעברו מעבר להודו אל ארץ קדמת ערן למצוא מקצת עצי החיים למען תגדל תפארתם על חכמי הארץ. ויהי בבואם אל המקום ההוא וימצאו את עצי המרפא ועצי עץ החיים וישלחו את ידם לקחתם, ויברק ה' עליהם להט החרב המתהפכת וילהטו כולם בשביבי הברק ולא נמלט מהם איש, ותעזב הרפואה מן הרופאים ותשבת חכמת הרופאים שש מאות ושלושים שנה עד מלוך ארתתששתא המלך (1). בימיו קם איש נבון וחכם ומלומד דעת ספרי הרפואות ומבין לכל דבר ושמו איופורט (2) המקדוני ושאר חכמי הגוים אסף היהודי ודיסקרדיוס הבעלתי וגליינוס הכפתורי וחכמים הרבה מאד ויתחדשו עטרת הרפואה ותהי עד היום הזה (2).

זו תפלת אדם הראשון שהתפלל בשעה שנגרש מגן ערן ועד שנתן לו הספר הקדוש הזה ויתחנן לפני הגבורה ויאמר. ה' אלהי העולם אתה בראת את כל העולם להדר יקר חסין ותעשה כרצונך. ומלכותך נצח נצחים ותפארתך לדור ודור ואין כל דבר נעלם ממך ואין נסתר מנגד עיניך, ואתה כוננתני במעשה ידיך ותמשילני על כל בריותיך להיות שליט על מפעליך. והנחש הערום הארור השיאני בעץ תאווה חמד. ועוד שאשת חיקי השיאה אותי ולא הודעתני מה יהיה ומה יהיה לבני ומה יבא עלי ולדורות הבאים אחרי. וידעתי ובינתי כי לא יצדק לפניך כל חי ומה כחי להעין נגדך אין לי פה להשיב ולדבר ולא עין לישא כי חטאתי והרשעתי ובעוני נגרשתי היום והנני בוקע ופולח בארץ לעבוד את אשר ממנה לקחתי. ואין פחדי ומוראי על דרי ארץ כבתחלה כי מעת אכלי מעץ הדעת ועברתי על דבריך נמלה חכמתי ממני ואני בער ולא אדע וכסיל ולא אבין מה יהיה.

ועתה אל רחום וחנן שוב ברחמיך הרבים על ראשי צירותיך ועל רוח שנפחת ועל נפש שננתה. קדמני בחסדך כי אתה חסיד ארך אפים ורב חסד. תעלה תפלת לפני כסא כבודך ותניע שועתי לפני כסא רחמיך ותחנני, יהיו לרצון אמרי פי לפניך ואל תתעלם

(1) עיין בשער הגמול לרמב"ן ק"ב א'. (2) עד

כאן הועתק מתוך ס' אסף היהודי כ"י מינכן.

כניסתו ונכתב על אבן ספיר באר הטיב וממנו למד מעשה פלאים ורוים וערכי בינה ומחשבות ענוה ועשתונות עצה לעמוד על חקר מעלות מרומים ולשוטט כל אשר בשבעה מעונות ולהסב כל בכל מזלות ולהתבונן בכל מנהג ולבקר חקר הלבנה ולידע מסילות עש כסיל וכימה ולהגיד מה שמות שבכל רקיע ורקיע ומה מלאכתו וכמה יצליחו לכל דבר ומה שמות משרתי השוטרים בכל עונה ועונה ונשמע להם לעשות כל חפץ כל הקרב אליהם בטהרה ולידע ממנו מעשה מות ומעשה חיים להבין הרע והטוב. לחקור עתות ורגעים לידע עת ללדת ועת למות עת למכה ועת לרפאת, לפתור חלומות וחזיונות לעורר קרב ולהשלים מלאמות ולמשול ברוחות ובפנעים לשלחם וילכו כעבדים להביט בארבע רוחות הארץ, להיות מחוכם בקול רעשים לספר מה מעשה ברכים ולהגיד מה יהיה בכל חרש וחדש ולעמוד על עסק בכל שנה ושנה אם לתבואה אם לבצורת אם לשלום אם למלחמה, להיות כאחד מן הנוראים ולהבין ולהשכיל באוצרות מרום.

ומחכמת הספר למד נח לעשות תיבת עצי גופר. ולהסתיר מימי שטף ומימי המבול להביא עמו שנים ושבעה ולהכניס מכל אוכל ומכל מאכל ויתנהו בארון זהב ויביאהו תחלה לתיבה לידע ממנו עתות יום ועתות לילה ובאיזה עונה יעמוד להפיל שועה. וכשיצא מן התיבה בו היה משתמש כל ימי חייו. ובעת מותו מסרו לשם ושם לאברהם ואברהם ליצחק ויצחק לעקב ויעקב ללוי ולוי לקחת וקחת לעמרם ועמרם למשה ומשה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים לחכמים, וכן בכל דור ודור עד שעמד שלמה המלך ונגלה לו ספר הרזים והשכיל מאד בדברי הרזים בינה ומשל בכל הרוחות ובכל התפצים והפנעים המשוטטים בעולם ואסר והתר אותם ושלט עליהם ובנה והצליח מחכמת הספר הזה כי הרבה ספרים נמסרו בידו זה נמצא יקר ונכבד מכולם, אשרי עין שראה ואון ששמע ולב שהבין והשכיל חכמתו.

תם ספר נח

תקופות השנה והשכיל שמות הארץ ושמות השמים וגם שמות חמה ולבנה. והוסיף לכבדו בכל כחו והבין בכל חכמה יותר על אדם הראשון והבין כי לא עצרו כח לעמוד בו דורות הבאים אחריו כי עצום ומכובד הוא והצפינו עד עמוד נח בן למך איש צדיק תמים היה בדורותיו. ובשנת ת"ק שנה לחייו נשחתה הארץ בפועל חמס הדורות והשחית כל בשר את דרכו על הארץ ותעל צעקת הארץ השמים לפני כסא כבודו של הקב"ה ונח מצא חן בעיני ה'.

ואז נשלח אליו רפא"ל השר הקדוש ויאמר אליו אני שולחתי בדבר אלהים אליך לרפאות את הארץ ולהודיע מה יהיה ומה יעשה וימלט. אז נתן אליו הספר הקדוש הזה ויבינהו כיצד ינהג בו ומה מלאכתו ומה קדושת טהרתו.

ויאמר אליו שמע דבר ה' אשר נמצאת איש צדיק תמים בדורותיך הנה נתתי לך הספר הקדוש הזה והודעתיוך כל סתרי ורויו לעשותו בקדושה ובטהרה ובצניעות ובענוה וממנו תלמוד לעשות תיבת עצי גופר ותכנס אתה ובניך ואשתך ונשי בניך להחבא מעטרגע עד יעבור זעם. ויקח נח את הספר מיד רפא"ל השר הקדוש ובעת שהבין בו באותיות החקוקות נחה עליו רוח ה' ועשה התיבה באורך וברוחב בדעת שהשכיל בשם הקדוש הזה ונשמע לו בא אתה וכל ביתך אל התיבה כי אותך ראיתי צדיק.

ואז נח בן למך הסתירו לפני באו אל התיבה ויבן כל אותיותיו ובן להביא אל התיבה שנים ושבעה איש ואשתו, ויסגור ה' בעדו ויהי המבול ארבעים יום וארבעים לילה. אז פתח פיו ברוח חכמה ובחכונה ויברך את ה' האלהים המלך הגדול הגבור והנורא:

ויאמר ברוך ה' אשר נתן מחכמתו ליראי שמו. ברוך הממשיל את האדם ביראתו המציל נפשות חסידיו המסתיר חוסי בצלו ומשאיר פליטה להחיות. החונן את עבדיו רוח שכל ובינה לדבר עם כל אדם ובהמה וחיה ועוף ודגים להודיעם כחך ורב גבורתך. ומרב שכל שהשכיל עם הספר הזה היה יודע אם יום אם לילה והיה יודע מאכל בהמה ובהמה בעתה. ותשמע תפלתו לפני כסא הכבוד ויזכר הוא וכל אשר אתו בתבה. ויעבר אלהים רוח על הארץ וישוכו המים ותנח התיבה בחדש הזה על הרי אררט.

בחכמת הספר הזה היה נח מתנהג והודיע לשם בנו כי ממנו היה מבין בתיבה, ושם בנו נהג בו והחזיק בו כך אחריו בקדושתו ושם מסרו לאברהם ואברהם ליצחק ויצחק לעקב ויעקב ללוי ולוי למשה ומשה לאהרן ואהרן לפנחס ופנחס לבנו וכל הדורות זה אחר זה.

זה הספר מספרי הרזים שנתן לנח בן למך בן משתלח בן חנוך בן מהללאל בן אנוש בן שת בן אדם מפי רויאל המלאך בשנת ביאתו לתיבה לפני

נחוניא בן הקנה :

תנא בסוף זמן הבית בזמן ריב"ז, והיה רבי של ר' ישמעאל בן אלישע או חבירו, ומיוחס אליו או ביחד עם ר' ישמעאל ספרים רבים בעניני קבלה, כמו ספר הבהיר (ע"ע), ספר היחוד, ספר הפליאה, ספר הקנה, ספר התמונה, וגם התפלה „אנא בכח“. אמנם הוא לא הברם כ"א מחברים אחרונים, כמו ש"רמ"ע מפאנו במאמר אם כל חי ח"א סי' י"ז.

ספר היחוד מיוחס לר' נחוניא בן הקנה ור' ישמעאל כ"ג, מובא בספר נובלות חכמה (דף קצ"ה ע"א) ובספר עבודת הקדש (חלק היחוד פי"ח) וז"ל: וראיתי בספר היחוד לבעל התמונה בזה ענין נפלא אמר שם בזה הלשון, וצורות ישראל היה ראוי להיות נבדלות ומשונות ממיין האדם כשאר הכחות

נמוקי רב נחמן

בערך שנת ה"א ר"ן. כי בספר הקנה (דף צ"ו ע"ג) נאמר בענין הגט, "כתבו בד פוס פוסל עד שיכתוב בקולמס ויעשה מעשה בגוף האות, גם נמצאו לקושים בספר הקנה המתנגדים וסותרים את דברי חז"ל, ומכזה את דינינו חז"ל השונים ומתנין בתלמוד וסוכרין שעולין במעלת סנהדרין וכו' (שם דף ל"ז ע"ג), והקבלה בעיניו כמו עשרת הדברות, דברים שאין השכל מורה בהן אמרו הלכה למשה מסיני, ובאמת כל היכי שהסוד עמוק ולא רצו לגלותו ארו"ל הלכה למשה מסיני (שם דף כ"א ע"ב), בנוגע לס' התמונה יאמר יעלינעק, כי נתחבר סביב לזמן ר' יצחק בן לטיף שחי במאה ה"ג, כי זה דבריו בתמונה ג' אות ה' ואת ס': "הא אות זה מורה בעולם השפל, והנה נשמות בעולם מלוכלכות וגם השוכן אחס בתוך טומאותם, כי נמכרו אני ועמי למדה הקשה בהקפה [פ'] בוז השמיטה היא האלף החמישי השכינה וישראל הם בגלות ונמכרו למדה הקשה או לקושי הגלות]. מקושי המדה וחוקה בתורת ה' אשר ממנה ומצדה כחות וגבורות חזקים וקשים, גלויות רבות. ארוכות, חיים קשים וקצרים, ועצמות וגופים עליונים ותחתונים יצ"ר פריצות ועזות ושכחת השם והכרת היחוד ואצילותו, והמדה בסופה והיא מתקשה במדתה, שכן ארו"ל שלהי דקייטא קשה מדיקייטא, כי אז יתערבו מלכות במלכות במלחמות קשות עליונות ותחתונות זו בזו, זה נופל וזה קם וזה נופל וזה לא קם, כי אז תתחוק המדה ברין קשה להיות סכסוך בשמים ובארץ ומלכויות יתגרו זו בזו ונפלות, ואז יתחיל להאיר כוכב יעקב" עכ"ל. ורמז בזה על המלחמות והמאורעות והצרות בזמן מלחמות אדום עם ישמעאל על אדות קבר ישו בסוף האלף החמישי, ותחלת גאולת ישראל תהיה לפי ספר התמונה (שם באות ס') ה' אלפים קס"ט, כי "הר האלהים" עולה ה' רצ"א, פ' צא מן הגלות וכו' (קונטרס תרי"ג צד 42).

נמוקי רב נחמן: מדרש מיוחס לרב נחמן ריש מתיבתא דסורא, ומובא בס' כפתור ופרח לה' יצחק פרחי (חבר ספרו בשנת ה"א פ"ב) וז"ל: ומצאתי בנמוקי רב נחמן רב מתיבתא דסורא, חירם מלך צור גוי גמור היה, והיינו דאמר רבנן כל זמן שאני משפיע עליכם טובה (גדולה) אתם ממעיטיים עצמכם לפני, נתתי גדולה לאברהם אמר ואנכי עפר ואפר וכו', אבל או"ה אינם כן נתתי גדולה לנמרוד אמר הבה נבנה לנו עיר, לפרעה אמר מי ה', לסנהריב אמר מי בכל אלהי הארצות, לנבוכדנצר אמר אעלה וגו'. (חולין פ"ט), וחירם בכללם שנאמר מושב אלהים ישבתי וגו', וחירם שהיה בימי שלמה בן אשה אלמנה הוא מממה נפתלי, והוא שנכנס לגן עדן בזכות הבית ששמש בו עכ"ל (רב פעלים 89).

נמלה: ע' שלמה המלך

נעלים: מדרש הנעלים על התורה בדרך קבלה כעין ספר הזהר ונדפס עמו בעמודיו, ודומה לו בחשיבותו בעיני המקובלים. גם נדפס בזהר חדש ומתחיל בפ' בראשית: תנן בעשרה מאמרות נברא העולם, ר' חייא ור' נתן אומר במאמר אחד

ונפשם אבל חק השמיטה וקושיה להיות הכחות מתערבות ומגולגלות ומתגלגלות בגופים רבים משונים, וכלם ישובו למקומם ע' הקרבנות הנקרבות ע"ג המוכח לרצון מהבהמות עכ"ד, פ' לכן וכו'. ובחלק העבודה פל"ד כתב וז"ל: והרב בעל התמונה בס' היחוד כתב בזה הלשון, לכן את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו בסוד בעוף ובהמות הנקרבות שבם כח היודע בסוד הנפלא בקרבנות בסוד כל מתקרב לנתקו אם נפשו ואם תמורתו בסודו ע"כ, פ' דבריו וכו' עכ"ל (רב פעלים 68).

סדר הפליאה, בהקדמת ס' מגלה עמוקות מיחסי לר' נחוניא בן הקנה התנא כי פליאה בגימטריא נחוניא עם הכולל, בשפתי ישנים וסדר הדורות מיוחס לאביו הקנה. במאמר אם כל חי להרמ"ע מפאנו ס' י"ז מיוחס לה"ר אביגדור קרא מפראג, ובכ"ו מינכען ס' 22 מיוחס לר' אלקנה בן ירוחם בן אביגדור. ובס' קרנים כתוב, בפליאה של ר"ג קארו, וזולת אלה מיוחס גם לקדושים אחרים, והוא החלק השני מס' הקנה, ונקרא בשם מיוחד ס' הפליאה, ויש קורין לו מדרש נחום בן הקנה, נדפס עם ס' הקנה קארוין תקמ"ד. וכולל סודות על פרישת בראשית, מתחיל בראשית ברא אלהים וגו' ה"ד אחת דבר אלהים שהים זו שמעתי, וכן בכל הפרשה מתחיל פסוק ופליאות נשגבות מדובר בו, ויש עוד מדרש אחר בשם פליאה (ע"ע).

ספר הקנה מיוחס לר' נחוניא בן הקנה כנ"ל, ולפי שער הספר הנדפס מיוחס לר' אלקנה בן ירוחם בן אביגדור ממשפחת רם, וגם השם הזה הוא פלאי, כי אביגדור מושאל מאביגדור או גודר פרץ וכן נמצא בהקנה; "אבי גדור בעל הגדר בתורת אל". ואפשר שר"ל כי משפחתו מיוחסת לר' נחוניא בן הקנה, ספר הקנה מיוסד על כללי חכמת הקבלה וסודות ופירושים וכוונות על התורה והמצוות וכו' ונחלק למ"ט קנים, ומאלה נדפסו סודות על פ' שמע ישראל ובשכמל"ו עם הגהות ר' אלעזר פערלים ונקרא בשם קנה בינה וגם קנה חכמה (פראג ש"ע, ויילמרשדארף ת"ץ). וחלק השני היא ספר הפליאה הנ"ל, וחלק השלישי כוונות וסודות ופ' על תרי"ג מצות (פאריצק תקמ"ו) ע' אוצר ישראל ערך קנה.

ספר התמונה מיוחס ג"כ לר' נחוניא בן הקנה ולר"י כ"ג, נדפס עם פ' מגאון אחד לא נודע שמו, וגם תמצא באורו בספר מגן דוד לרדב"ז ז"ל (רב פעלים 116), וכולל קבלה וסודות בתמונות האותיות, ונמצא מחובר אליו קונטרס סוד ה' לאחר קדוש מן הראשונים על השתלשלות העולמות, ונדפס בסוף זהר חדש דפוס קושטא, עוד כנ"ל עם פ' ארוך לא נודע למי ונחלק לג' חלקים (קארוין תקמ"ד), ונמצא באור על ס' התמונה בכ"ר ר"ד אופנהיים ס' 979. יעלינעק בקונטרס תרי"ג בסופו קורא תגר על ס' הפליאה ס' הקנה וס' התמונה, ואומר כי המחבר הפלאי של ספר הפליאה היה בן איטליא או יוני ולא ספרדי כמו שחשב גרעץ, וכי לקח רוב דבריו מפירושי ר"מ ריקאנטי עה"ת ומאמרי הזהר והבהיר וגם מספרי ר' אברהם בן שמואל אבולעפיא, ולדעתו נתחבר ס' הפליאה וספר הקנה אחר המצאת הדפוס

זהר חדש, ונדפס מדרש הנעלם על רות בספר מיוחד בשם „הר אדני“ עם האידרות (אמשטרדם תע"ב, שקלאוו תקע"ז). ע"ע זהר.

נברא ואיזהו? דכתיב בדבר ה' שמים נעשו וכו', ומביא דברים מרשב"י ומההוא ינוקא. ויש מדרש הנעלם על שיר השירים ועל רות ועל מגילת איכה וכולם נדפסו עם

ד

סעודת גן עדן: ע' גן עדן

ספרא: מדרש הלכה על ספר ויקרא, וכולל ברייתות מדיני קדשים ומהרות ע"פ י"ג מדות דר' ישמעאל. ונקרא ג"כ „תורת כהנים“, או „ספרא דבי רב“. לדעת חרמב"ם חיברו רב או אבא אריכא וסתמו אליבא דר' יהודה בר אלעי, וזהו כוונת חז"ל באמרם סתם ספרא ר' יהודה (סנהדרין פ"ו). וכן דעת ר' איזק הירש ווייס במבוא לספרא כי רב היה מחברו, אך ר' מאיר איש-שלום בהקדמתו למכילתא שהו"ל מביא ראיות כי רב לא היה מחבר הספרא, אלא ר' יהודה בר אלעי לקט המאמרים מרבנן קמאי, וספרא סתם לחוד וספרא דבי רב לחוד והוא מיוחס לרב. ר"מ ליבוש מלבים בהקדמתו להספרא שהו"ל עם ספר ויקרא ופירושו התורה והמצוה, אומר כי הספרא נסדר ע"י ר' חייא הגדול, ומביא הרבה ראיות ע"ז. אל הספרא נתוספו י"ג מדות דבי ר' ישמעאל, שאינן מעיקר הספרא וגם הברייתות לפרשת עריות בפ' אחרי וקדושים, ולכן נשמטו הברייתות האלה מכל ספרי תורת כהנים הישנים עד שבא בעל קרבן אהרן והכניסם בתוך הספרא. גם הברייתא „מכילתא דמילואים“ או אגדת מילואים (ויקרא ח') היא הוספה במקום אחר, וכמו שכתב רש"י בפ' צו (מ' כ"ג) שהיא ברייתא הנוספת על תורת כהנים שלנו, חלוקת הספרא לדיבורים ופרשיות ופרקים ופסקות כאשר הוא מסודר לפנינו היא חלוקה מאוחרת ואין לה זכרון במדרשים קדמונים, ולדעת ווייס היה הספרא נחלק מתחלה לשלשה חלקים ונפרדו לחשעה פרקים, כי כן אמרו במדרש רבה פ' קרח: שר החמישים כ"ד ספרים הוסיף אחד עשר מתרי עשר חוץ מיונה שהוא ספר בפני עצמו וששה סדרים ותשעה פרקים של תורת כהנים, וכן בהלכות גדולות מזכיר ט' פרקים. ובגמרא אמרו קבל ר"ש ב"ר לפני אביו על אחד מהחכמים שלא למד בפניו ואמר לאביו שלימד אותו שני שלישי שלש מתורת כהנים (קדושין ל"ג. ע"י רש"י) ונראה מזה כי חלוקתו הראשונה היתה ל"ג חלקים, ואח"כ נחלק כל חלק ג"כ לשלשה חלקים, הס' ספרא או תורת כהנים נדפס ראשונה בייניציא בשנת ש"ה, ועם פי' הראב"ד בעל ההשגות בקושטא ש"ב, עם פי' קרבן אהרן לר' אהרן אבן חיים ובראשו ס' מדות אהרן על י"ג מדות דר"י ויניציא שס"ט

סדר אליהו: ע' אליהו

סוד המרכבה: ע' מעשה בראשית

סוד העבור: על תיקון מועדים ועבור שנים, בגמרא א"ל אבא אבוה דר' שמלאי דשמואל ידע מר האי מלחא דתניא בסוד העבור וכו' (ר"ה כ'): ופירש"י סוד העבור ברייתא שנייה ברמזים, ונראה מזה כי סוד העבור אינה ברייתא דשמואל, אף כי רוב המחברים קוראים גם ברייתא דשמואל בשם סוד העבור. ווערט היימער בספרו „לקט מדרשים“ (ירושלם תרס"ג) הדפיס שני קטעים מכ"י ישן הבא ממצרים שהם שרירי ופליש מהברייתא המדברת מסוד העבור, וסגנון לשונה כלשון הברייתא המנובאת במחזור ויטרי כ"י לונדון וז"ל: חודשה של חמה ליתק"ס=ל' ימים ו' שעות, תק"ס חלקים. י"ב פעמים ליתק"ס עולה שס"ח ימים וז' שעות דהיינו רביעי יום, כמה יתירה שנת החמה על שנת הלבנה יכאר"ד=י' ימים כ"א שעות ר"ד חלקים, ולכך אנו צריכים להוסיף על שנה חדש אחד פעמים לסוף שלש פעמים לסוף שנתיים, כדי להשוות שנות הלבנה לשנות החמה כמה שנוכל (השלמה למחזור ויטרי צד 7). ומפני שנמצאו בשני הקטעים ההם רק דברים אחדים וחסרים מהם כמה שורות ואין להם סדר נכון לכן לא העתקתי אותם פה, וע"י ברייתא דשמואל בערך שמואל להלן.

סוד תורה: ע' היכלות

סוף דבר: ריב"ל בספרו יהושפט (צד 59) אומר בשם ריגון שהילקוט מביא דברי הדרש על הפסוק כל עצמותי תאמרנה בשם מדרש סוף דבר, וכתב ע"ז: מעולם לא שמעתי מדרש ששמו „סוף דבר“, ובאמת מובא הדרש הזה בשם מדרש סוף דבר בדברי הרב"ז בתשובותיו (ח"ג סי' תקע"א) וז"ל: והו' גרסנין במדרש סוף דבר על פסוק כל עצמותי, אמר דוד אני משבחך בכל איברי ומקיים בהם המצוות, בראשי אני כופפו וכורע בתפילתי, בשערות ראשי אני מקיים לא תקפו וכו' עכ"ל, וכלי ספק נקרא כן הדרש הזה ע"ש התחלתו בילקוט תהלים במלות „סוף דבר“ אך איננו מדרש מיוחד (המליץ שנת תרנ"ד גליון 218).

פי' עליו ונמצא בכ"י רד"א תקמ"ב, גם פי' כ"י לר' יהואל מיכל אב"ד דאטנאווע (שפתי שנים ח"ב). ר' שלום בוזאגלו חבר פי' בשם הוד מלך, לונדון תרכ"ה, ובפרט נכבד פי' הגר"א שנדפס בוויילנא בשנת תק"פ ושנית בשנת תרכ"ג.

ספרי: מדרש הלכה ואגדות של התנאים לספרי במדבר ודברים, ונקרא ג"כ, "ספרי דבי רב", אך אינו מיוחס לרב ופירושו בית המדרש, שלמדו שם התלמידים בבית רבם, בתלמוד נזכר הספרי ביהד עם תוספתא וספרא (מגילה כ"ח: שבועות מ"א:). ואמר ר' יוחנן תם ספרי ר"ש ואליבא דר"ע (סנהדרין פ"ו.). בזמן התלמוד היה להם ספרי גם על ספר שמות עם במדבר ודברים ונקרא "שאר ספרי דבי רב" (יומא ע"ד: ב"ב קכ"ד:). להבדילו ממדרש לספר ויקרא שנקרא ספרא דבי רב, ואפשר שהוא המכילתא שלנו על שמות, מדרשי ספרי על במדבר ודברים שלפנינו שונים זה מזה בסגנונם ותכונתם, ונראה כי גם ממקוריהם שונים יצאו ולא מסדר אחד אספס וקבעם יחד, גם נשתנו מצורתם הראשונה. במשך הזמן, הספרי לספר במדבר חסר בו דרשות לארבע פרשיות הראשונות, כי מתחיל מפרשה ה' פסוק ב' וישלחו מן המחנה (פ' נשא) ולכן מכונה לפעמים ע"ש הזה מדרש "וישלחו" (עי' ערוך ערך זרז וערך ספר). כולל לרוב דינים ומעט דברי אגדה, ושונה ממנו הספרי לספר דברים שהחלק היותר גדול ממנו היא אגדה ומעוטו הלכה. ההוצאה הראשונה מהספרי לבמדבר ודברים היא דפוס ויניציא שנת ש"ו, גם המבוגר תקמ"ט, זולצבאך תקס"ב, עם פי' זרע אברהם ח"א דיהרנפורט תקע"א, ח"ב ראדיוול תק"פ, עם פי' ר' דוד פאררו שאלוניקי תקנ"ט, ועם תוספות מאיר עין ומבוא מר' מאיר איש שלום ווינא תרכ"ד,

ספרי זוטא: מדרש הלכות ואגדות. לסדר במדבר, וכדי להבדילו מספרי סתם נלוה אליו השם "זוטא". ונקרא ג"כ "ספרי של פנים אחרים" או ספרי של פנים שני (רש"י ויקרא י' י"ט). ובעל מאירת עינים קרא אותו בשם רש"י ברייתא של פנים שני, ובהגהות לפי' הר"ש פרה פ"ה ז' נקרא וישלחו זוטא, הרמב"ם בספר המצות קורא אותו מכילתא לספר במדבר, הספרי זוטא היה בידו הקדמונים ואבד מאתנו, רק בעל הילקוט שמעוני ובעל מדרש הגדול מביאים ממנו כמה דברים על ספר במדבר. דוב הילל ב"ר שלום קעניגסבערגר הדפוס המאמרים האלה מתוך כ"י של הילקוט ומדרש הגדול בחוברת א' (פפר"מ תרנ"ט), גם האפמאן בספרו, צור איינלייטונג אין די הלכה'שען מדרשים" הדפוס קטעים ממנו (צד 60, ועי' גרעץ יובעלשירפט צד 184).

ודעו תק"ב, עם ב' פירושים לר' צבי הירש רפאפורט בשם עזרת כהנים ותוספת העזרה ובסופו חדושים ובאורים ווילנא תר"ה, עם פי' עשירית האיפה לר' יצחק אייזק יהודה יהואל לבוב תר"ח, עם פי' התורה והמצות לר"מ ליבוש מלכים בוקארעשט תר"ך, עם פי' ר"ש משאנץ וציונים ומ"מ לר' יעקב דוד מווישגראד ווארשא תרכ"ו, ועם פי' הראב"ד ופי' מסורת התלמוד ומבוא לר' אייזק הירש ווייס, ויין תרכ"ב. עם פי' דרך הקדש להרב וידאל הצרפתי אב"ד בעיר פאס, יצא לאור ע"י חברת דוכב שפתי ישנים, הוסיאטין תרס"ח. ויש העתקה מהספרא בלשון רומית ע"י אוגליני בספרו Thesaurus חלק י"ד (עי' אוצר ישראל בערכו). ר"מ איש שלום התחיל להו"ל הספרא עם מבוא ופירושו וכבר נדפסו ממנו איזה גליונות אך בינתיים נפטר ומלאכתו נפסקה.

ויש עוד ספרים בשם ספרא הנזכרים בפי קדמונים, כמו ספרא דאדם קדמא א בזהר פ' יתרו (דף ע') ברזא דרזין אמרו ספרא דאדם קדמא דמתמן אתמשכא ספרא גני'א דשלמה מלכא, ספרא דרב המנונא סכא נזכר בזהר פנחס (רל"ו:). אשכחנא בספרא דרב המנונא סכא וכן בתקוני זהר, ספרא דר' י'סא סכא נזכר בזהר פ' משפטים והיקונים, ספרא דר' כרוספדאי מובא בתקוני זהר על פסוק זה ספר תולדות אדם.

ספרא דצניעותא: מיוחס ליעקב אבינו והוא חלק מן הזהר כמו מדרש הנעלם ונדפס בסוף פ' תרומה, אך עיקר פירושו הוא על בראשית ומקומו בפ' בראשית כמו שנדפס בזהר ברפוסים הראשונים קרימונא לובלין וזולצבאך. ולדעת הראב"ה בעל ההשגות נתחבר ספרא דצניעותא קודם הזהר כי נזכר בזהר תרכה פעמים. הארז"ל חבר פירוש על ספרא דצניעותא, והפירוש הזה בא לידי ר' בענדיט ובהקדמתו לספרי בן דוד יאמר שבהעתקת אחרות שהעתיקו הסופרים מהכ"י השחיתו והתעיבו והפכו דברי אלהים חיים ח"ו, ור' מנחם די לונזאנו בספרו עומר מן על אידרא זוטא (ס' י"ד) כתב כי הארז"ל כתב פירושו זה בבחרותו מסברתו בטרם עלה למדרגת החכמה וטרם יגלה אליו דבר ה', לכן באו בו קצת דברים אשר לא כן, ואח"כ בנות עליו רוח חכמה ובינה אילו היה יכול היה מתקנו או גונזו, אבל לא יכול כי מיד שכתבו קצו עליו אוהביו וכו' והעתיקו אותו ונתפשט בעולם לרוב וכו'. בכ"י ר"ד אופנהיים (ס' 1542) נמצא פי' על ספרא דצניעותא להארז"ל עם הגהות ר' אלעזר פערילש מפראג, בעל ס' עמק המלך עשה

ע

ע' שמות לממ"ט: ע' ממטרון

עדינות: ספר עדינות, הכיאו ר' אהרן הזקן בספר קרנים מאמר י"ג וז"ל: וזהו שכתב בספר עדינות, זבובים אכלו לאיוב, וכתב ר' שמשון מאוסטרפאלי בפ' דן ידן וז"ל: הנה ספר עדינות חברו ר' שמעון הגדול [מגדולי לוחי] ואמרו בקבלה שמקורו בא מאנשי כנסת הגדולה מעזרא הסופר, והוא כלו קדש קדשים פלאי פלאות, ונמצא אתנו קצתו ולא כלו, כי שמעתי שגנבותו הגויים עכ"ל, ועי' שם דבר נפלא ע"ד הזבוב (רב פעלים 92).

עולם המן: אגדת עולם קטן, הרעיון כי האדם שוה להתבל בדמותו ובצביונו נזכר בדברי חז"ל כי הקב"ה יצר באדם כל מה שברא בעולמו, ברא חורשים בעולם וברא חורשים באדם אלו שערות וכו'. מים חיים בעולם מים חיים באדם זה דמו של אדם וכו'. עצים בעולם עצים באדם אלו עצמותיו של אדם, גבעות בעולם גבעות באדם אלו עגבותיו של אדם, עלי ומכתשת בעולם עלי ומכתשת באדם אלו ארכבותיו של אדם ושוקיו של אדם, הרים ובקעות בעולם הרים ובקעות באדם, עומד דומה להר נופל דומה לבקעה. הא למדת שכל מה שברא הקב"ה בעולמו ברא באדם (אדר"ב פל"א סוף). הרעיון הזה היה נודע גם להפילוסופים היוונים בשם "קוסמומיקרוס" ר"ל תבל-קטן ובאנגלית Microcosm. יוסף נ' צדוק חבר ספר מיוחד בשם "עולם קטן" שהו"ל יעלינעק עם מבוא (לייפציג 1854) ולדעתו כל דבר בתבל נוכל למצוא דוגמתו באדם. יעלינעק הו"ל אגדת עולם קטן בכיהמ"ד מכ"י מינכען סי' 222.

אגדת עולם קטן

[בית המדרש ח"ה 57]

תנו רבנן ברייתו של עולם בעין ברייתו של אדם נברא, שכל מה שברא הקב"ה בעולמו ברא באדם, רקיע ראשו של אדם, חמה ולבנה הם עיניו של אדם, כוכבים הם שער ראשו של אדם. אמר רב י"ב מזלות ברא הקב"ה בעולם כולם ברא באדם. ט"ה כשם שגזוזין אותו בכל שנה ומגדל שערו כך בני אדם מסתפרין שערם ומתגדל. שור צוארו של אדם, כשם שהשור נושא עול על צוארו כך בני אדם נושאים עול על צואריהם שנאמר ישתרגו עלו על צוארי. תאומים שתי כתפים של אדם. סרטן ידיו ואצבעותיו של אדם שכן סרטן זה יוצאין ידיו ורגליו מזה ומזה. אריה לכו של אדם שנאמר אשר לכו כלב האריה. בתולה כשם שהבתולה תעדה כליה והכל רצין אחריה כך בטנו

של אדם כל מעדני עולם נכנסין בה. מאזנים ידיו ורגליו של אדם עולין מכאן ויורדין מכאן. עקרב כעסו של אדם, מה עקרב כועס והורג אף אדם כועס והורג. קשת אמתו של אדם שנאמר ותשב באיתן קשתו. גדי כשם שהגדי רואה עשב ואינו רואה גדר כך בני אדם רואין מה עושין ואינם יודעין מה שגולד בו. דלי פעמים מלא ופעמים חסר כך בני אדם פעמים מלאים ופעמים חסרים. דגים כשם שהדגים שטים מסוף ים ועד סופו כך בני אדם הולכין מסוף העולם עד סופו.

ברא הקב"ה רוח רעש ואש וכולם ברא באדם: רוח נשמתו של אדם, כשם שהרוח סובל כל העולם כך נשמתו של אדם סובלת גופו. רעש יראתו של אדם שנאמר ובעבור תהיה יראתו על פניכם ואומר רגזו ואל תחטאו, ואין רגזו אלא סער שנאמר המרגז ארץ ממקומה. אש נשמתו של אדם שנאמר נר אלהים נשמת אדם. שתי נשמות יש באדם רוח ונשמה, רוח הולך מסוף העולם עד סופו והוא חולם, ונשמה יושבת בחדרי חדרים שנאמר נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן, וכששניהן יוצאין מן האדם מיד הוא מת. ברא הקב"ה בעולם ענן קשת ברק לפיד שלג מטר וכולם ברא באדם: ענן מיתתו של אדם שנאמר כלה ענן וילך, ברק ולפיד פניו ועיניו של אדם שנאמר פניו כמראה ברק ועיניו כלפיד אש, קשת בריתו של אדם שנאמר בקשת זאת את הברית ובאדם נאמר ברית שנאמר והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם, שלג הם עונותיו של אדם שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, וכשם שהשלג מיד נעשה ממנו מים והולכים לים כך עונותיו של אדם מיד כשיעשה תשובה ימסו למים שנאמר תשליך במצולות ים כל חטאתם. מטר, מה מטר יורד טיפין טיפין עד שמגיעות לארץ ואין נוגעות זו בזו, כך דמעות של אדם יורדין ואינן נוגעות זו בזו על לחיים שנאמר עיני עיני ירדה מים וגו', ועוד בא וראה שכל מה שברא הקב"ה בארץ ברא באדם, ארץ יש בה הרים וגבעות ושדות יערים אילנות וחיות גדולות וקטנות וכולם ברא באדם. כשהוא יושב דומה לגבעות וכשהוא עומד דומה להרים וכשהוא שוכב דומה לשדות. שער ראשו וזקנו דומה ליער העצים, חיות גדולות וקטנות הן כנים ופרעושים, ארץ שבה נחלים ומים, מים מלוחים מים חמים מים קרים מים מתוקים וכולם ברא באדם: ים כריסו של אדם, נחלים וושט של אדם, מה הנחלים הולכים אל הים ואינו מלא כך וושט אוכל

אם אדם עוסק בלשונו במלשינות נטרד מן העולם שנאמר יכרת ה' כל שפתי חלקות, ואם עוסק בלשונו בדברי תורה זוכה לחיים שנאמר כי היא חיידך ואורך ימך. ללמדך שבחר הקב"ה בישראל מכל האומות ונתן להם התורה לעסוק בה כדי שיזכו לחיים שנאמר כי היא חיידך וגו' וכתוב כי חיים הם למוציאיהם ולכל בשרו מרפא.

תם

עזרא: מדרש עזרא נזכר בהקדמת ר' תם ו' והיא לספר היוסיפון וז"ל שם: ואמנם יוסף [בן גוריון] הכהן, והוא הגדול אשר כוונתו אליו, כבר נודע ענינו ושלמותו ע"פ רז"ל במדרש עזרא ובמדרש דברי הימים וכו'. בספר הג' הפסח וברשימת ספרי רד"א מביא ס' אותות שהראה הקב"ה לעזרא הכהן. ואולי כוונתו למדרש עזרי כ"י שרשם דינאנדר ברשימת הספרים של השופט זולצבערגער בשם „אור מאיר“.

עיון: ספר העיון, סודות בקבלה על עניני מציאות השם, בעל שפתי ישנים ויחסו לר' המאי גאון, ור' שם טוב בספר האמונות (שער ד' פ"ז) כתב: ובספר העיון לרב המאי ראש המדברים המקובל הגדול מחכמי המשנה והתלמוד וכו'. וברקאנטי פ' בראשית על פסוק ויתהלך הנוקד כתב: ובלשון זה כתב רבי המאי בספרו הנקרא ספר העיון אל תמר בו לכוון לבך בו בעת התפלה, עכ"ל. ונמצא בכ"י רד"א, וראשיתו נדפס בספר לקטים מרב האי גאון סי' ה', וסופו שם בשם שער השמים לר"י גוקטיליא (ווארשא תקנ"ח).

ענוה: ע' גדול וגדולה

עקטאן דמר יעקב: ע' עשר גליות

עקיבא, רבי: להתנא רבי עקיבא בן יוסף מיוחסים כמה מדרשים, כמו אלפא ביתא דר"ע או אותיות דר"ע או הגדה של ר"ע, מדרש על היונין, מדרש ר"ע בכתיב אותיות, מדרש ר"ע על התנין. —אותות דר"ע הם סודות על כל אות ואות כסדר א"ב ע"ד נוטריקון, המדרש הזה כבר הזכיר הקראי סלמון בן ירוחם ויבקר אותו בדברי לעג כדרכו בהתנגדותו לחכמי התלמוד (ע' דוקעס נהל קדומים צד 32), ולפ"ז ידענו כי המדרש הזה נתחבר קודם המאה השמינית או התשיעית כי הקראי סלמון היה בן דורו של רב סעדיה גאון וגם בזמנו כבר נחשב המדרש לעתיק וימין עד שיחסוהו לר"ע, המדרש נדפס ראשונה בקושטא בערך שנת רע"ו, ביוניציא ש"ו, ובקראקא שמ"ד, ואמסטרדם תס"ח, בעל שפתי ישנים אומר כי הנדפס הוא רק מעט ממדרש ר"ע בכ"י, ובעל עמק המלך כותב וז"ל: וגם אותיות דר"ע הוא ספר ארוך מאד ואין לנו אלא מעט מזעיר עכ"ל. ויש פירוש ארוך לספר הזה (ע'י' נובלות חכמה דף קצ"ה), וברשימת רד"א הביא פירוש על אותיות דר"ע מר' יעקב כהן בן יעקב, ובספר אור זרוע מפלפל בהתחלת הספר באותיות של ר"ע ז"ל, ובספר הדורות כתב שלכן יקרא שמו אור זרוע מפני שהמחבר היה מסופק בשם עקיבא אם הוא בסופו א' או ה'

ושותה וכריסו אינו מתמלא. מים מלוחים יוצאים מעיניו של אדם, מים קרים מאפיו, מים מרים מאזניו, מים מתוקים מפיו, ארץ יש בה קור וחום ורוחות מדבר וישוב, וכולם ברא באדם: רוחות קרים וחמים, כשהוא פותח נקביו ונופח יצאו ממנו רוחות קרים וכשהוא פותח פיו ונופח יצאו ממנו רוחות חמים. מדבר וישוב פניו של אדם, מה הישוב יש בו מעינות ואילנות אף פניו של אדם יש בהם נקבים קטנים דומין למעינות ושערותיו דומין לאילנות. מדבר אין בו ממש שנאמר ארץ ציה וצלמות אף בטנו של אדם דומה למדבר.

אמר רב רמ"ח איברים יש באדם ולבו שקול כנגד כלם (1), שנאמר וה' יראה ללבב, מה אדם רואה אף הלב רואה שנאמר ולבי ראה הרבה חכמה ודעת, מה אדם שומע אף הלב שומע שנאמר ונתת לעבדך לב שומע, מה אדם מדבר אף הלב מדבר שנאמר ודברתי אני עם לבי, מה אדם מהלך אף הלב מהלך שנאמר לא לבי הלך, מה אדם חושב אף הלב חושב שנאמר רבות מחשבות בלב איש, מה אדם יודע אף הלב יודע שנאמר לב יודע מרת נפשו, מה אדם עוסק אף הלב עוסק שנאמר והיו הדברים האלה על לבבך, מה אדם כותב אף הלב כותב שנאמר כתבם על לוח לבך, מה אדם מרפא אף הלב מרפא שנאמר חיי בשרים לב מרפא, מה אדם מטפש אף הלב מטפש שנאמר וילכו בשרירות לבם הרע ואין שרירות אלא טפשות, מה אדם שש אף הלב שש שנאמר וראיתם ויש לבכם, מה אדם שמח אף הלב שמח שנאמר לב שמח ייטיב פנים, מה אדם טוב אף הלב טוב שנאמר וטוב לב משתה תמיד. אין אהבה אלא בלב שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך, ואין שנאה אלא בלב שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך, וכל דבר בעולם הוא תלוי בלב, לכך כתיב גם את כל העולם נתן בלבם.

אמר רב רמ"ח איברים קבועים בו באדם ומכולם הלשון נותנת השבח למי שאמר והיה העולם, ואע"פ שכתוב כל עצמותי תאמרנה ה' ללמדך שכולם משבחין לשמו אע"פ הלשון גומרת ומפרשת שנאמר ולשוני תהנה צדקך. ואמר רב לשונו של אדם דומה לים (2), מה הים עולה ומתגבר אף הלשון עולה ומתגבר, מה הים מסעיר אף הלשון מסעיר, מה הים מסרית אף הלשון מסרית, מה הים פולט אף הלשון פולט, מה הים מצפצף אף הלשון מצפצף, מה הים הכל מתיראין ממנו אף הלשון הכל מתיראין ממנו, מה הים ממיית אף הלשון ממיית, מה הים יגרש רפש וטיט, אף הלשון יגרש רפש וטיט ויגרשו לגיהנם.

(1) ע'י' קהלת רבה פסקא ודברתי אני על לבי. (2) ע'י' אלפא ביתא דר' עקיבא נוסחא א' אות אל"ף להלן, וחסרים פה הפסוקים לראיות.

ובא לו בחלום הפסוק אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה, סופי תיבות ר' עקיבה, וע"ש זה קרא ספרו אור זרוע, עליו נאמר משמת ר"ע: בטלו זרועי תורה ונסתתמו מעינות החכמה (סוטה מ"ט): ופירש"י עומק סברא ולסמוך מעמי תורה שבע"פ על מדרשי המקראות ואתיות היתורים ולשונות המשתנים במקרא עכ"ל, מדרש ר"ע בכתיב אותיות הכיאו ר' אברהם הרופא בספרו שלטי הגבורים (דף קע"ז ומהר"ם ר' משה טרינקו בספר הכוונות להאר"ו ז"ל (דפוס יעסניץ הע"ג דף ל"ח ע"א), וכתב זו"ל: גם זה מצאנו בין הקונטרסין של החברים יצ"ו בשם האר"ז"ל שאמר לקצת חברים וכתבוהו והוא על התגין ועל אותיות משונות כמו שהיה דורש ר' עקיבא בן יוסף עכ"ל, א"ב דר"ע נדפס ע"י יעלינעק בבית המדרש ח"ג ובתי מדרשות לווערטהיימער ח"ב, מדרש ר"ע על הזיגין בכתיב"ד ליעלינעק ח"ה, ולקט מאמרים לווערטהיימער.

הבדלה דר' עקיבא (?) נזכר ברשימת ר"ד אופנהיים, וכולל שמות לבטל כשוף ושאר ענינים ופי' על פיוט האוחז ועל שמות היוצאים מברכת כהנים, ופי' עשרה שמות הקדושים אשר נגלו מימי קדם עד עת קץ הימין, ומובא בס' התשק, ובמדרש הנעלם לרות דפוס ויניציא דף ל"ה כתוב בעהרה: אמר משה זכותא בוהר דפוס קרימונה דף מ"ז ע"א נמצא יותר זו"ל ובהבדלה דר"ע אמר עזא ועזאל רזי דמאריהון וכו' לא נשבא על אפיהון כל זמן וכל שעה ע"כ. וכן מובא בריקאנטי פ' בראשית (רב פעלים 52).

אלפא ביתא דרבי עקיבא

[נוסחא א', בית המדרש ח"ג 12]

אל"ף, אמר רבי עקיבא אל"ף מהו אל"ף. מלמד שאמרה תורה אמת ל'מד פ'יך כדי שתזכה לחיי העולם הזה. פ'יך ל'מד אמת כדי שתזכה לחיי העולם הבא. מפני מה, מפני שהקב"ה נקרא אמת וכסאו מאז יושב עליו באמת ובני יקדמו חסד ואמת וכל דבריו דברי אמת וכל משפטיו משפטי אמת וכל אורחותיו חסד ואמת, ומנין שהקב"ה נקרא אמת שנ' וי' אלהים אמת (ירמיה י'). ומנין שכסאו מאז יושב עליו באמת שנ' והוכן בחסד כסא וישב עליו באמת (ישעיה יז). ומנין שפניו יקדמו חסד ואמת שנאמר חסד ואמת יקדמו פניך וגו' (תהלים פ"ט). ומנין שדבריו אמת שנאמר ראש דברך אמת (תהלים שם). ומנין שמשפטיו משפטי אמת שנאמר משפטי ה' אמת צדקו יחידו (תהלים שם). וכל אורחותיו חסד ואמת שנ' כל אורחות ה' חסד ואמת (תהלים שם);

דבר אחר אל"ף, א'פתח ל'שון פ'יה, ופ'יה ל'שון א'פתח. אמר הקב"ה אפתח ל'שון של כל בני בשר ודם כדי שיהיו מקלסין לפני בכל יום וממליכין אותי בארבע רוחות העולם, שאלמלא שירה וזמרה שהם אומרים לפני בכל יום ויום לא בראתי את עולמי. ומנין שלא ברא הקב"ה את העולם אלא בשביל שירה וזמרה שנאמר הוד והדר לפני עז ותפארת במקדשו

(תהלים צ"ו) הוד והדר לפניו בשמים ושז ותפארת במקדשו בארץ. שמים מכוסים הודו ותהלתו מלאה הארץ. ומנין שברא הקב"ה את השמים לענין שירה שנ' השמים מספרים כבוד אל (תהלים י"ט). ומנין שמיום שברא הקב"ה את הארץ אומרת לפניו שירה שנא' מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק (ישעיה כ"ד). ואין צדיק אלא הקב"ה שנא' צדיק ה' בכל דרכיו (תהלים קמ"ח). ומנין שאף ימים ונהרות אומרים שירה שנא' מקולות מים רבים (תהלים צ"ג). ומנין שאף הרים ונבעות אומרים שירה שנ' ההרים וכל נבעות עץ פרי וכל ארוים החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף מלכי ארץ וכל לאמים שרים וכל שופטי ארץ בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לברו (תהלים קמ"ח). ומנין שכל סדרי בראשית אומרים שירה שנאמר ממזרח שמש עד מבואו ונומר (תהלים קי"ג). ומנין שאף אדם הראשון פתח פיו בשירה שנא' (תהלים צ"ב) מזמור שיר ליום השבת טוב להודות ל'י' ולומר לשמך עליון. טוב להודות לה' בארץ מתוך בני אדם. ולומר לשמך עליון בשמי מרום בתוך מלאכי השרת:

ד"א א'פתח ל'שון פ'יה ופ'יה ל'שון א'פתח שאין נאה במאתים ושמונה אברים שבאדם לומר לפניו שירה אלא בפה ולשון שנאמר פי יספר צדקתך ונומר (תהלים ע"א). שלא נמשלו פה ולשון אלא בים ובנליו. כשם שהים מרחיב ופותח כך הפה מרחיב ופותח. כשם שהים מלא מרגליות כך הפה מלא מרגליות של עצמות. כשם שהים מביע מים כך הפה מביע מים. כשם שגל מתוך הים מתגבר ועולה כך הלשון בתוך הפה מתגבר ועולה. כשם שהים מטביע ספינה בתוכו, כך לשון מרשיע את הבריה בדבר. וכשם שהים מצפצף כך הפה מצפצף. וכשם שגל הים מרגיש כך לשון מרגיש. כשם שגל הים מסעיר ברוח סערה כך לשון של אדם מסעיר ברוח עבירה. כשם שהים פולט המים כך הפה פולט מים. כשם שגלי הים הורגין את הבריות כך הפה ולשון הרע הורג את הבריות. וכשם שהים יש לו שפה מזה ומזה כך לשון יש לו שפה מזה ומזה. כשם שהים מבאיש ומסריח כך הפה מבאיש ומסריח. כשם שגל הים פעמים זוקף פעמים מוטל כך לשון פעמים זוקפת ופעמים מוטלת. כשם שגל הים הכל מתייראין ממנו כך לשונו של אדם הכל מתייראין ממנו. מה הים לסוף מימיו מתגרשים לרפש וטיט שנא' ויגרשו מימיו רפש וטיט (ישעיה סוף ג"ז) כך הפה סוף דבריו לתוהו והבל שנא' יכרת ה' כל שפתי חלקות וגו' (תהלים י"ב):

ד"א א'פתח ל'שון פ'יה ופ'יה ל'שון א'פתח אמר הקדוש ברוך הוא אפתח להם לישראל פה ולשון בדברי תורה כדי שישבה שמי בכל יום ויום שאם אין לישראל בעולם אין לי שבה וגדולה, שאלמלא שירה וזמרה

נבלים ומצלתים וכל כלי שיר ומנגנים לפניו בשיר שנאמר ולומר לשמך עליון. להגיד בבקר חסדך זה עולם הבא שנמשל לבקרים שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ב'), ואמונתך בלילות זה העולם הזה שנמשל ללילה שנאמר תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער (תהלים ק"ד), וכי כל חיתו יער לא תרמוש אלא בלילה וביום אינה רומשת כלל? אלא מלמד שעה"ז נמשל בלילה ומלכי או"ה משולים כחיות שהן רומשות ביער בתוך הלילה (הגלות), וכיון שעלה עמוד השחר חזרין, וכשם שכל החיות חוזרות ליערם ולמקומם כך כל מלכי הארץ ורוזני תבל כיון שבא עליהם עוה"ב ומלכות משיח חוזרים ליערם ולמקומם ויורדין מגדולתם ושבים אל עפרם ואינם באים לעוה"ב שנאמר והיה ה' למלך על כל הארץ (זכריה י"ד).

ד"א אל"ף, אמר הקב"ה א'צתי ל'פעול פ'לא במרום ועומק שאין חקר ואין מספר, שנאמר עושה גדולות עד אין חקר במעשה בראשית בשעה שבראם, ונפלאות עד אין מספר במעשה אחרית בשעה שיצרם. ד"א עושה גדולות עד אין חקר בשעה שנוצר הולד במעי אמו ונפלאות עד אין חקר בשעה שנולד. ד"א עושה גדולות עד אין חקר בשעת יציאת נשמה ונפלאות עד אין מספר בשעת תחיית המתים, ד"א עושה גדולות עד אין חקר בשעת המבול ונפלאות עד אין מספר בשעת הפלגה. ד"א עושה גדולות עד אין חקר בשעת קריאת ים סוף, ד"א עושה גדולות עד אין חקר בשעת מלחמת עמלק ונפלאות עד אין מספר בשעת ירידת המן, ד"א עושה גדולות עד אין חקר בשעת מתן תורה ונפלאות עד אין מספר בשעה שנהרגו סיחון ועוג, ד"א עושה גדולות עד אין חקר בשעת מלחמת סיסרא ונפלאות עד אין מספר במלחמת סנחריב, ד"א עושה גדולות עד אין חקר בעוה"ז ונפלאות עד אין מספר בעוה"ב.

ד"א אל"ף, מלמד שחמשת אלפים שערי חכמה נפתחו לו למשה בסיני כנגד חמשה חומשי תורה, ושמונת אלפים [שערי בינה כנגד שמונה [ספרי] נביאים, ואחד עשר אלפים שערי דעה כנגד אחד עשר כתובים שנאמר אוצר נחמד ושמן בנוה חכם וכסיל אדם יבלענו (משלי כ"א). אוצר זו תורה שנאמר יראת ה' היא אוצרו (ישעיה ל"ג), ותורה זו יראה שנאמר וראו כל עמי הארץ כי ישם ה' נקרא עליך ויראו ממך (פ' תבא), ואומר ובעבור תהיה יראתו על פניכם וגו' (פ' יתרו), נחמד אלו נביאים שמתנבאים בדברים נחמדים שנאמר הנחמדים מזהב ומפז רב (תהלים י"ט), ושמן אלו כתובים שהם מושחים גופו של אדם בדברי נחומים כשמן שנאמר ושקיו לעצמותיך (משלי ג'), בנוה חכם זה משה רבנו ע"ה שנקרא חכם שנאמר עיר נבורים עלה חכם וגו' (משלי כ"א) ואץ

שישראל אומרים לפני בכל יום לא בראתי עולמי. אפילו ישראל שכל העולם כלו נברא בשבילן לא בראתים אלא בשביל שירה שנאמר עם זו יצרת לי תהלתי יספרו (ישעיה מ"ד).

ד"א אל"ף, אם אין אלף אין בי"ת אם אין בי"ת אין אל"ף אם אין תורה תמימה אין כל העולם כלו מתקיים. אם אין כל העולם כולו מתקיים אין תורה תמימה מתקיימת. אם אין גימ"ל אין דלי"ת אם אין דלי"ת אין גימ"ל. אם אין גמילות חסדים אין דלים, אם אין דלים בעולם אין גמילות חסדים שנאמר חסדי ה' אזכיר וגו' (ישעיה ס"ג). ומנין שישראל נקראו דלים שנאמר אתה עם עני תושוע (תהלים י"ח) ועינים רמות תשפיל אלו אומות העולם.

ד"א אל"ף, אמר הקב"ה א'מונתי ל'ישראל פ'קדתי ופ'קדתי ל'ישראל א'מונתי. אין אמונתי אלא תורה שנאמר ואהיה אצלו אמן (משלי ח'). ומנין שהפקיד הקב"ה אמונתו לישראל שנאמר זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל (תהלים צ"ח). והיו כל ישראל פותחים את פיהם ואומרים שירה לפני הקב"ה באותה שעה שנאמר ה' אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרהוק אמונה אומן. (ישעיה כ"ה) אם נאמר אומן למה נאמר אמונה אם נאמר אמונה למה נאמר אומן, אלא מלמד ששתי אמונות הפקיד הקב"ה לישראל על הר סיני אהר לישראל ואחד למשיח. אחד לישראל מנין שנא' זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל (תהלים צ"ח). ואחד למשיח מנין שנאמר והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו (ישעיה י"א).

ד"א אל"ף, אמר הקב"ה א'מרתי פ'ארתי ל'עמי ופ'ארתי ל'עמי א'מרתי. ואין אמרתי אלא תורה שנאמר יערוף כמטר לקחי תול כטל אמרתי (פ' האזינו). ואין לקחי אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעוובו (משלי ד'). ומהו אל תעוובו? מלמד שבעת מתן תורה קרא הקב"ה לישראל ואמר להם בני! מקח טוב יש לי בעולם ואני נותן אותו לכם לעד לעולם אם תקבלו את תורתך ותשמרו את מצותי. משיבים ואומרים לפניו רבש"ע איזהו מקח טוב שאתה נותן לנו אם נשמור את תורתך? משיב הקב"ה ואומר להם זה העולם הבא. משיבים ישראל ואומרים רבש"ע הראנו דוגמא של עוה"ב. משיב הקב"ה ואומר להם זה שבת שהוא אחד משישים של עוה"ב שכולו שבת שנאמר וזכור את יום השבת, ומנין שעה"ב כולו שבת שנאמר מזמור שיר ליום השבת וגו' (תהלים צ"ב) ליום שכולו שבת. שכיון שראה אדם הראשון את השבת פתח את פיו בשבחיו של הקב"ה ואמר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' ולומר לשמך עליון. באותה שעה ירדו מלאכי השרת כתות כתות מן השמים ואמרו טוב להודות, וכן השמים מקצתן היו אחוים בידיהם כנורות ועונבות ומקצתן היו בידיהם

בעינו או גרב או ילפת או מרוח אשך, חוזר כך. ואח"כ יושב הקב"ה כרופא ומרפא אותם בפני כל באי עולם שנאמר בורא ניב שפתים שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו (ישעיה מ"ז).

ד"א אל"ף, מפני מה כותבין אותו באות אחת וקורין אותו בשלש אותיות? מפני שהוא נחשב אחד כנגד הקב"ה שנקרא אחד שנאמר שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, הקב"ה נקרא אחד וקריאת שמו אותיות (שמות) משולשות. ומנין שהקב"ה אחד וכל שם שלו אין קורין לפניו אלא במשולש? שנאמר ה' אלקינו ה' אחד הרי שמו משולש. ה' ה' אל רחום הרי שמו משולש. ומנין שכל שבה אין אומרים לפניו אלא משולש? שנאמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות הרי משולש. גדול ה' ומהולל מאד ולגדולתו אין חקר הרי משולש. אז ישיר, את השירה, אשריה לה', וכן שיר השירים, שיר אחד שירים שנים הרישיר משולש. במדת האמונה בראתי את העולם ובמדת האמונה אני נוהג עמו ובמדת אמונה אני עתיד לחדשו (1).

ב"י, אל תקריב ב"י אלא ב"ת, ומה הוא בית? אמר הקב"ה ב'ניתי יצרתי ת'כנתי, ת'כנתי יצרתי ב'ניתי: בניתי שני פלטרין שלי אחד למעלה ואחד למטה, יצרתי כל סדרי בראשית, תכנתי חיי עוה"ב שנאמר מי תכן את רוח ה' (ישעיה מ"ז). ד"א ב"י, בו בינה בכל בית, בכל בית בינה בו; בית בוני בכל בית במלכות בוני בית, אמר הקב"ה כבית בראתי את העולם, בבית דנתי את העולם, בבית שיחתי (השחית) את העולם, בבית בלבתי את הלשון בעולם, בבית ברכתי את אורחי (אברהם), בבית ברכתי את השבטים, בבית ברכתי את יוסף, בבית ברכתי את ישראל, בבית ברכתי את ירושלם, בבית ברכתי את ציון, בבית ברכתי את המקדש, בבית ברכתי את עוה"ב, ומנין כי בבית ברא את העולם שנאמר בראשית ברא אלהים, בבית דן את העולם שנאמר קץ כל בשר בא לפני—גש לפני קרוב לפני לא נאמר אלא בא לפני. שיחתי בבית שנאמר ביום ההוא נבקעו מעינות תהום רבה, בלבב הלשון בבית מנין שנאמר כי שם בלל ה' שפת כל הארץ—הפך חלף עירב לא נאמר אלא בלל. ברך האורחי בבית מנין שנאמר וה' ברך את אברהם בכל, ברך יצחק בבית מנין שנאמר ויצחק בא מבא. ברך יעקב בבית מנין שנאמר ברת יעקב בכל מקום, אבל אהל יעקב משכנות יעקב שירת יעקב לא נאמר אלא בית יעקב, בירך השבטים בבית מנין שנאמר וישראל בחרתי בו (ישעיה מ"ד), חשקתי הפצתי רציתי בו לא נאמר אלא בחרתי בו. ברך יוסף בבית מנין שנאמר ובית יוסף להבה (עובדיה א), מחנות יוסף

גבורים אלא מלאכי השרת שנאמר ברכו ה' מלאכיו גבורי כח (תהלים ק"ג), וכסיל אדם יבלענו זה יהושע בן נון שעשה עצמו ככסיל אצל משה רבו.

ד"א אל"ף זה הקב"ה שהוא ראשון והוא אחרון הוא אלוף ברוב אלפי מלך. כשם שהאל"ף ראש לכל האותיות כך הקב"ה ראש לכל המלכים כולם, גם הוא סוף לכל הנדיבים כולם. ומנין שהוא ראשון והוא אחרון שנאמר אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא (ישעיה מ"א), ראוי למקרא לומר ואת אחרון אני הוא מה ת"ל את אחרונים אני הוא? אלא מלמד כשמחדש את העולם הקב"ה עומד בעצמו ומסדר סדרן של אחרונים של עוה"ב, סדרן של צדיקים, סדרן של חסידים, סדרן של ענוים, סדרן של נביאים, סדרן של מלכים ושל רוזנים ושל נדיבים, סדרן של פרנסי הדור, סדרן של כל דור ודור, וכל בריה ובריה, וכל חיה וחיה, וכל עוף ועוף, וכל נשמה ונשמה. ומוריד הנוך בן ירד ששמו מטטרון ואת ארבע החיות מתחת לגלגלי מרכבות כסאו, ומעמיד את כסאו לצד אחד ומעלה את קרח ואת ערתו משאול ומתהום רבה. ומביאין לפניו כל באי העולם והוא מעמידן על רגליהם, והוא מסדר דינו של עצמו לפני הבריות ואומר להם כלום ראייתם אלוה אחר מבלעדי בשמים ממעל או בארץ מתחת או בארבע רוחות העולם? העידו בי ותאמרו אמת! שנאמר ואתם עדי נאם ה' ואני אל (ישעיה מ"ג). משיבין מטטרון וחיות הקדש וקרח וערתו כולם בבת אחת בקול אחד בפה אחד ובריבור אחד, ואומרים לפניו כל באי עולם לא ראינו מעולם כמוך אלוה בשמים ממעל, ולא שרנו מעולם כמוך דשות אחר בארץ מתחת. אין מלך כמוך ואין צור בלחך, ואין אלהים זולתך, אתה ראשון ואתה אחרון ואין אלוה מבלעדיך, ואין עוד אלהים שנאמר אין כמוך באלהים ה' ואין כמעשיך (תהלים פ"ו). באותה שעה משיב הקב"ה לכל באי עולם שנאמר ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי (פ' האזינו). מה הוא אני אני ב' פעמים? אלא מלמד שאמר להם הקב"ה אני הוא עד שלא נברא העולם ואני הוא משנברא העולם ואין אלהים עמדי לעוה"ב. אני אמית ואחיה אני הוא שאמית כל בני אדם וכל הבריות בעולם הזה, ואני הוא שאחזיר להם רוח ונשמה ומחיה אותם לעולם הבא, ואני הוא שמחצתי אותם בעולם הזה בעורות עינים בחרישות אוזנים בחגירת רגלים בכלילות אצבעותים בפילגות אברים בערלות שפתים באילמות פה ולשון, ואני הוא שמרפא אותם לעולם הבא, ואין מידי מציל ליום שמו. ד"א מחצתי ואני ארפא, כשם שהאדם נפטר במומו כך חוזר במומו לעוה"ב [בעת החיית המתים], מי שנפטר חגר חוזר חגר, מי שנפטר סומא חוזר סומא, מי שנפטר הרש חוזר הרש, מי שנפטר אילם חוזר אילם, מי שנפטר גבן חוזר גבן, מי שנפטר דק חוזר דק, או תבלול

(1) בדפוס קראקא כתוב פה ס' חנוך שנדפס בערכו ואין צורך לכפול הדברים.

נבונות יוסף מעונות יוסף לא נאמר אלא ובית יוסף להבה. ברך ישראל מנין שנאמר בית ישראל ברכו את ה' (תהלים קל"ו), וזע ישראל לא נאמר אלא בית ישראל. ברך ירושלם מנין שנאמר ובהר עור בירושלם (זכריה סוף א'), השק חפץ רצה לא נאמר אלא בחר. ציון מנין שנאמר כי בנה ה' ציון, יסד כונן לא נאמר שכלל לא נאמר אלא בנה. בית המקדש מנין שנאמר כי ביתי בית תפלה וגו' (ישעיה נ"ו), אהלי משכני דירתי לא נאמר אלא ביתי. עוה"ב מנין שנאמר כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה (שם ס"ה), יוצר כונן שכלל לא נאמר אלא בורא.

ד"א בי"ת, מה נשתנה בית מכל האותיות שברא בו הקב"ה כל סדרי בראשית, מפני שנלוו וידוע היה לפני הקב"ה כי שתי פעמים עתיד העולם ליחרב אחד בימי דור המבול ואחד בסוף ששת אלפים ותשעים ושלוש ושנים. ד"א מפני ששתי פעמים היה עתיד בית המקדש ליחרב, ד"א מפני שאמר הקב"ה שני עולמים אני עתיד לברוא עולם הוה ועולם הבא. ד"א מפני שאמר הקב"ה עתיד אני לברוא שמים וארץ שני פלטורין, שמים לי וארץ לבני אדם שנאמר השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם (תהלים קט"ו). ד"א מפני שאמר הקב"ה עתידין בשר ודם לעבור שתי רשויות ישראל עובדים לשמי ואו"ה לשם ע"ז. ד"א מפני שעתידין בריות העולם לנהוג בהם ב' יצרים, יצר טוב ויצר הרע. ד"א שכל מה שאני עתיד לברוא אינו אלא אחד זכר ואחד נקבה. ד"א מה ת"ל בראשית, בשביל שלשה שנקראו ראשית ואלו הן תורה וישראל ויראה, תורה מנין שנאמר ה' קנני ראשית דרכו (משלי י"ד), ישראל מנין שנאמר קדש ישראל לה' ראשית תבואתה (ירמיה ב'), יראה מנין שנאמר ראשית חכמה יראת ה' (משלי א'). תורה בשביל ישראל שנאמר עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו (ישעיה מ"ד), ומנין שעם זו ישראל, שנאמר עם זו קנית. ישראל בשביל יראה שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך. ד"א ב"ו, בו בינה לכל נברא, בו בינה לכל יצור, בו בינה לכל נפש, בו בינה לכל נשמה, בו בינה לכל רוח, שאלמלא בינה אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת שנאמר הבו לכם אנשים חכמים ונבונים (פ' דברים). באותה שעה אמר להם הקב"ה לישראל בני! הבו לכם בעלי בינה להיות ראשים עליכם. מיד הלך משה והיה מחזיר בכל משכנותיהם של ישראל לבקש מהם בעלי בינה ולא מצא שנאמר ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידועים (שם) ולא מצא נבונים. מכאן אתה למד שגדולה בינה לפני הקב"ה יותר מן התורה, שאפילו אדם קורא תורה נביאים וכתובים ושונה משנה ומדרשים הלכות ואגדות שמועות ותוספות מושבות ומעמדות והגדות וכל סדרי בראשית ואין בו בינה אין תורתו שוה כלום, שנאמר ובינת

נבונות חסתתר (ישעיה כ"ט). ד"א מפני מה ברא הקב"ה את העולם בבי"ת בבראשית וסיים התורה בלמ"ד? כדי שכשתדבקם ביחד אינן אלא בל, וכי תהפוך אותם אינן אלא לב, אמר להם הקב"ה לישראל בני אם אתם מקיימים שני דברים הללו בל ולב אני מעלה עליכם כאילו קיימתם את התורה כולה מב' ועד ל'.

גימ"ל, מהו גימ"ל? מלמד שאמר הקב"ה ג' מלתי יחד מ' חסדים ל' דלים, ל' דלים מ' חסדים יחד ג' מלתי. שאלמלא גמילות חסדים שלי אין כל העולם מתקיים אפילו שעה אחת. ומהו גמילות חסדים של הקב"ה שהוא עושה עם עולמו בכל יום ויום? אלו הן: רוח ונשמה, דעת ותבונה, עצה ומחשבה, בינה וערמה, תושיה וגבורה, מאירת עינים, ושמיעת אזנים, והלך רגלים, ומישוש ידיים, ופתיחת הפה, ומענה לשון שהוא נותן לכל אדם ובריה שבהן העולם מתקיים, שנאמר חסד ה' מלאה הארץ (תהלים ל"ג). רוח ונשמה מנין? שנאמר ויפח באפיו נשמת חיים, וישוב העפר אל הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. דעת ותבונה מנין, שנאמר ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. עצה ומחשבה מנין שנאמר רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום. בינה וערמה מנין שנאמר לתת לפתאים ערמה וגו' (משלי א'), תושיה וגבורה מנין שנאמר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה (שם ח'). מאירת עינים מנין דכתיב אז תפקחנה עיני עורים (ישעיה ל"ה). שמיעת אזנים מנין שנאמר ואזני חרשים תפתחנה וגו'. הליכת רגלים מנין שנאמר או ידלג כאיל פסח, ונאמר מה' מצעדי גבר כוננו (משלי ב'). מישוש ידיים מנין שנאמר שאו ידיכם קדש וגו' (תהלים קל"ד). פתיחת הפה מנין שנאמר מי שם פה לאדם (פ' שמות). מענה לשון מנין שנאמר מה' מענה לשון (משלי ט"ז). ד"א אלו טל ומטר וגשמי רצון ברכה ונדבה שנתן הקב"ה משמי מרום בעולם בכל שנה ושנה שנאמר ונתתי מטר ארצכם בעתו (פ' עקב). שאלמלא נשמים יורדים בעולם אין כל בריה יכולה להתקיים שנאמר הרעיפו שמים ממעל ושחקים יולו צדק (ישעיה מ"ה), שאלמלא צדקה וגמילות חסדים שנתן הקב"ה משחקים אין העולם מתקיים שנאמר ושחקים יולו צדק (שם), וכתיב ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול (תהלים ע"ח). ומה נשתנה שחקים מכל רקיעי מרומים? מפני שכל כחו וגבורתו של הקב"ה אינו אלא בשחקים, עוזו ונאותו שכינתו ותורתו ירושלם וביהמ"ק כולם בשחקים. עוזו מנין שנאמר תנו עוז לאלהים על ישראל נאותו ועוזו בשחקים (תהלים ס"ח). נאותו בשחקים מנין שנאמר רוכב שמים בעורך ובנאותו שחקים (פ' ברכה). שכינתו בשחקים מנין שנאמר ויצו שחקים ממעל וגו' (תהלים ע"ח). ואין צוואה אלא שכינה שנאמר ויצו ה' אלהים (פ' בראשית), שהקב"ה

משכנות יוסף מעונות יוסף לא נאמר אלא ובית יוסף להבה. ברך ישראל מנין שנאמר בית ישראל ברכו את ה' (תהלים קל"ו), וזע ישראל לא נאמר אלא בית ישראל. ברך ירושלם מנין שנאמר ובהר עור בירושלם (זכריה סוף א'), השק חפץ רצה לא נאמר אלא בחר. ציון מנין שנאמר כי בנה ה' ציון, יסד כונן לא נאמר שכלל לא נאמר אלא בנה. בית המקדש מנין שנאמר כי ביתי בית תפלה וגו' (ישעיה נ"ו), אהלי משכני דירתי לא נאמר אלא ביתי. עוה"ב מנין שנאמר כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה (שם ס"ה), יוצר כונן שכלל לא נאמר אלא בורא.

ולא יענה, שנאמר אוטם אונו מצעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה, (משלי כ"א). ולא עוד אלא שאינו מביט הקב"ה בכל רגע ורגע אלא בדל, שנאמר ואל זה אביט אל עני ונכה רוח (ישעיה ס"ו), וערב לפני הקב"ה קול דבריהם יותר מכל בני אדם שתחת השמים שנאמר כי שומע אל אביונים ה' ואת אסיריו לא בזה (תהלים ס"ט), מהו ואת אסיריו? אלו בעלי חולה ובעלי מכה שהן דומין בעוה"ז בחליים כאילו הם חבושים בבית האסורים, עד שהקב"ה שולח להם רפואה וירפאם מחליים שנאמר ויצעקו אל ה' בצר להם וגו' (שם ק"ז), ואסורים אלו חולים שנאמר לאמר לאסורים צאו וגו' (ישעיה מ"ט), ולא עוד אלא שהקב"ה מגלגל רחמיו אליהם ומקימם מעפר להושיבם עם נדיבים ולהנחילם כסא כבוד שנאמר מקים מעפר דל להושיבם וגו' (ש"א ב'), ואין נדיבים אלא מלכים שנאמר נדיבי עמים נאספו וגו' (תהלים מ"ז), ואין עמים אלא ישראל שנאמר עמים הר יקראו (דברים ל"ג) ואין הר אלא ביהמ"ק שנאמר והלכו עמים רבים אמרו לכו יעלה אל הר ה', וכסא כבוד ינחילם, ואין כסא אלא ירושלם שנאמר בעת ההיא יקראו לירושלם כסא ה' (ירמיה ג'), ואין כבוד אלא העולם הבא שנאמר כבוד חכמים ינחלו (משלי ג'), ואומר יעלו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם (תהלים קמ"ט), ואין משכבותם אלא העוה"ב שנאמר יבא שלום ינחו על משכבותם (ישעיה נ"ז).

דבר אחר מפני מה דל"ת נותן פניו כלפי ה"א? מפני שכל מי שהוא דל בעוה"ז עשיר הוא לעוה"ב כגון ישראל מפני שהם עוסקים במצות; עשיר בעוה"ז דל הוא בעוה"ב כגון או"ה ורשעים שאינם עוסקים במצות ועשירים בעוה"ז, לפי שהקב"ה נותן להם שכרם בעוה"ז שנאמר ומשלם לשונאיו אל פניו להאבירו (פ' ואתחנן) מן העוה"ב, ששכר מצוה אחת מן העוה"ב עין לא ראתה אלהים זולתך (ישעיה ס"ד), ואו"ה שאינם עוסקים במצות מקבלים שלחנם בעוה"ז, ולמה? לפי שהקב"ה אינו מקפח שכר שום בריה, כיצד, באין או"ה ורשעים ועושין מצוה אחת לפניו כדי שישבחו אותם וישמעו בני אדם ויכבדו אותם, וכל מה שעושין רשעים אין עושין אלא לכבודם, ע"כ הם עשירים בעוה"ז ועניים לעוה"ב, לפי שאין כל אדם זוכה לשתי שלחנות, ואם יש אדם בישראל שנוגד במול טוב לחיות בעוה"ז ויכיר בוראו בכל לבבו והולך בתומו ובענוה ולא מגים דעתו על חבירו ולא אמר בלבבו אני גדול מפלוני ופלוני, ולא יענה לעניים בגבהות הלב, ולא יקלל אדם שהוא קטן ממנו, ויתן מעושרו לעניים צדקה ולעשירים גמילות חסדים בהלואה, ונותן דעתו בכל שעה על בוראו ואומר בשפלות וברוח נמוכה מה אני מה חסדי מה צדקתי לפני בוראי—זה אוכל הפירות בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב, וכל מצות שיעשה האדם בעולם הזה ולא יעשה אותן באהבה ובריאה אינו מקבל שכר מאותן מצות בעוה"ב, ואם תמה אתה בדברים הללו

צוה לשחקים להתקן מיני מאכל למחנות ישראל, ומנין שהמן בשחקים יהיה טחון ברחים בשביל צדיקים ובשביל ישראל שנאמר וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמים נתן למו (תהלים ע"ח), תורתו בשחקים מנין שנאמר ועוזו בשחקים ואין עוז אלא תורה שנאמר ה' עוז לעמו יתן (שם כ"ט), ירושלם וביהמ"ק בשחקים, בנויה באבנים טובות ומרגליות באבן ספיר ובאבן כדכר וכל מיני אבן יקרה, מנין? שנאמר ושחקים יזלו צדק (ישעיה מ"ה), וירושלם נקראת צדק שנאמר צדק ילין בת, ולמה נקרא שמו שחקים שהם משחקים מן טל ומטר ודגן לישראל בין בעוה"ז ובין בעוה"ב, ד"א שחקים אין שחקים אלא שחקים שהם משחקים בכל מיני שיר וזמרה ובכל מיני שבח לפני השכינה בביהמ"ק שבמרום שנאמר הוד והדר לפניו עוז ותפארת במקדשו (תהלים צ"ו), זה בית מקדשו שבשחקי מרומים שזויו מכסה את כל חדרי הרקיע המרומים שנאמר כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ (חבקוק ג'), ד"א שחקים שאלף ושמונה עשר מחנות עומדים לפני השכינה בביהמ"ק שבשחקים לומר לפניו קדוש בכל יום ויום, וכל מחנה אלף ושמונה עשר רבבן מלאכי השרת שכן שחקים"ם בגמטריא אלף ושמונה עשר מחנות שהן סובבין לפני השכינה בביהמ"ק שבשחקים, ומרומים שמו של הקב"ה בכל מיני שבח וזמרה מבקר ועד ערב ואומרים לפניו ק' ק' ק', ומערב עד בקר אומרים ברוך כבוד ה' ממקומו מפני מה, מפני ששכינה תעלה למרומים בלילה לבית מסתרים שלה שנאמר אבן אתה אל מסתתר אלהי ישראל מושיע (ירמיה מ"ה).

דל"ת, ד"ל, אמר הקב"ה ד'ברי לעולם, לעולם ד'ברי נצב בשמים שנאמר לעולם ה' דברך נצב בשמים (תהלים ס"ט), ואין דבר אלא מלאך הרופא שנאמר ישלח דברו וירפאם (שם ק"ז), ד"א אין דבר אלא לשון נבואה שנאמר וישם ה' דבר בפי בלעם (פ' בלק), ד"א אין דבר אלא לשון מצוה שנאמר דבר שלח ה' ביעקב ונפל בישראל (ישעיה ט'), ומנין שאין דבר אלא מצוה שנאמר כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר (פ' שלח).

דבר אחר דל"ד, אמר הקב"ה ד'ברתי להקים ד"ל, ד"ל להקים ד'ברתי, מפני שבני אדם שונאים לדל ואין מי שאוהב לדל אלא אני בלבד, ובני אדם מכזים לדל ואין נשמעים דברי חכמת דל שנאמר וחכמת המסכן בזויה וגו' (קהלת ט'), ואני בעצמי משגב לדל שנאמר ויהי ה' משגב לדרך משגב לעתות בצרה (תהלים ט'), וכשבא דל בתפלה לפני איני משיבו מלפני ריקם שנאמר אל ישוב דך נכלם וגו' (שם ע"ד), ואני מקרב שכינתי אצלו בכל יום שנאמר קרוב ה' לנשברי לב (שם ל"ד), ואין נשברי לב אלא עניים, וכל האוטם אונו משמוע צעקת הדל ואינו עונה לו בשעה שצועק לפניו בקול צעקה ומרה גם הוא יקרא

על הר ציון (ישעיה ל"א). וכל אותיות הללו של אש הן, ומראהו כמראה ברק ולהבת אור סביב להן, וכל אחת ואחת שיעור קומתו עשרים ואחד אלפים רבבות פרסאות, וכולן קשורות כתרם של זיקי זוהר מפני שהן חקוקות בעט באצבע ידו של הקב"ה. ומנין שכל שם ושם שיעורו עשרים ואחד אלפים רבבות פרסאות וכולן קשורות כתרם של זיקי זוהר? שכן אהי"ה בנימטריא (כ"א). ומה הוא שאמר הכתוב אהיה אשר אהיה? מלמד שאמר הקב"ה אני הייתי ואהיה, אני הייתי קודם שנברא העולם, ואני הוא משנברא העולם, ואני הוא שאהיה לעולם הבא. דבר אחר אהיה אשר אהיה, אמר הקב"ה אני א'דון ה'כל י'צרתי ה'כל, ה'כל י'צרתי ה'כל א'דון אני. דבר אחר אהיה אשר אהיה, אמר הקב"ה במדת רחמים בראתי את העולם ובמדת רחמים אני מנהיגו ועתיד אני לחדשו במדת רחמים. ומנין שבמדת רחמים ברא את העולם שנאמר זכור רחמך ה' וחסדיך כי מעולם המה (תהלים כ"ה). ומנין שבמדת רחמים הוא מנהיגו שנאמר ויעבור ה' על פני וגו' (שמות ל"ג). ומנין שהוא עתיד לחדשו במדת רחמים שנאמר כה אמר ה' שבתי לירושלם ברחמים ביתי יבנה בה (זכריה א'). ד"א אהיה אשר אהיה, אמר הקב"ה במדת הטוב בראתי את העולם ובמדת הטוב אני מנהיגו ואני עתיד לחדשו במדת הטוב. ומנין שבמדת הטוב ברא את העולם שנאמר טוב ה' לכל (תהלים קס"ה). ומנין שבמדת הטוב מנהיגו שנאמר טוב ה' למעון ביום צרה (נחום א'). ומנין שבמדת הטוב עתיד לחדשו שנאמר הטובה ה' לטובים (תהלים קכ"ה). ד"א אהיה אשר אהיה, אמר הקב"ה במדת אמונה בראתי את העולם ובמדת אמונה אני מנהיגו ובמדת אמונה אני עתיד לחדשו (3). ומנין שבמדת אמונה ברא את העולם שנאמר ה' אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה אומן (ישעיה כ"ה). ומנין שבמדת אמונה מנהיגו שנאמר אל אמונה ואין עול (פ' האזינו), ומנין שעתיד לחדשו במדת אמונה, שנאמר ואמונתי וחסדי עמו (תהלים פ"ט).

ו' חותמות של הקב"ה שבהן נחתמו כל שמות המפורשים שעל כסא הכבוד שנאמר זה שמי לעולם וזה זכרי לדור ודור. זה שמי לעולם אלו שמות המפורשים, וזה זכרי לדור ודור אלו חותמות השם. שכל שם ושם שבמרכבה יש לו חותם ויש לו כנוי והקב"ה יושב על כסא אש וסביב סביב לו כעמודי אש שמות המפורשים, כל אחד בטכסי אש, כל אחד ואחד בתוך מראה אש, ועמהם חילות רבות של שרי אש מערכות עצומות של גדודי אש. ובזמן שאדם

בא והסתכל בעשו הרשע ואו"ה שהם אוכלים מלכות וגדולה בעוה"ז וסופן שנטרדין מן העוה"ב שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש (עובדיה א'). ואומר אבדו גוים מארצו (תהלים י'). ואומר והאלילים כלל יחלוף (ישעיה ב'). ישובו רשעים לשאולה (תהלים ט'). אבל ישראל נחלים חיי עוה"ז וחיי עוה"ב בשביל צדקות שעושו שנאמר ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ (ישעיה ס'). ואומר ויקבלון מלכותא קדישי עליונים וגו'. ומנין שישאל נקראים עליונים שנאמר אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כלכם (תהלים פ"ב).

ה"א, אין ה"א אלא שמו של הקב"ה המפורש שבו נברא העולם כלו, שנאמר אלה תולדות השמים והארץ, בהבראם, אל תקרי בהבראם אלא בה"בראם, ומנין שאף שמים וארץ שעתידין להתחדש אין נבראים אלא בה"א שנאמר השמים החדשים והארץ החדשה (ישעיה ס"ו). שמים חדשים וארץ חדשה לא נאמר אלא השמים החדשים והארץ החדשה. מכאן אתה למד שלא היתה יגיעה מלפני הקב"ה לא במעשה בראשית של עולם הזה ולא במעשה אחרית של עולם הבא, שלא בראו אלא בדבר שאין בו ממש בה"א. ומה נשתנה ה' מכל האותיות שבה' שאין בו ממש ניתנה תורה לישראל? מפני שכל האותיות כשהאדם מוציא מפיו הוא מרגיש בהן בשפתו ובלשונו ומוציא טיפת רוק מפיו, אבל ה"א כשאדם מוציאה מפיו אינו מרגיש בה לא בשפתו ולא בלשונו ואין מוציא בה טיפת רוק מפיו. כל האותיות כולן מקבלות טומאה אבל ה"א אינה מקבלת טומאה, מפני שכל שמות המפורשות אינן נכתבות אלא בה"א. ובה"א נחתמו שמים וארץ ועוה"ז ועוה"ב וימות המשיח. וכמה הן אותיות שבהן נחתמו שמים וארץ? שתיים עשרה הן כנגד שתיים עשרה שעות היום ושתיים עשרה שעות הלילה, ושנים עשר חדשי השנה וי"ב מזלות וי"ב שבטים וי"ב ארצות וכולן על שמותם של שבטים שנאמר יצב גבולות עמים למספר בני ישראל. ואלו הן י"ב אותיות שנאמר אהיה אשר אהיה וגו' אהיה שלחני אליכם (שמות ג') הרי י"ב אותיות, וכיצד נחתמו בהן ארבע לכל רוח רוח (1), שתי אותיות מלמעלה לכל רוח ושתי אותיות מלמטה לכל רוח; א"ה מלמטה י"ה מלמעלה, א"ה מלמעלה י"ה מלמטה, ורוח רביעית פתוחה ועומדת ואינה חתומה (2) יש זמן שהיא פתוחה ועומדת ואינה חתומה ויש זמן שהיא חתומה ובזמן שהיא חתומה אינה חתומה אלא בי"ה ו"ה, י"ה מלמעלה ו"ה מלמטה. ומפני מה יש זמן שהיא פתוחה מפני שבה ירד הקב"ה לבלבל את הלשון שנאמר וירד ה' לראות את העיר וגו', ובה ירד על הר סיני שנאמר וירד ה' על הר סיני, ובה עתיד לירד לירושלם לחדש את העולם שנאמר ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים (זכריה י"ד), ואומר כן ירד ה' צבאות לצבוא

(1) בשלש רוחות. (2) ומפרש שר"ל שרק לפעמים

היא פתוחה ויש זמן מיוחד שהיא חתומה בשם הוי"ה. (3) עי' בסוף אות א'.

משתמש בהם מתמלא כל רקיע ורקיע כלו אש ויורדין לשרוף את העולם באש, כיון שמגיעים לארץ רואים שכנפי השמים קשורים בכנפות הארץ וכנפות הארץ קשורים בכנפי השמים והתומים בטבעת אהיה אשר אהיה, מיד עומדים מכעסם ונוהגים במדת רחמים עם כל העולם ועם אותו אדם המשתמש בהם. שאלמלא לא חתם הקב"ה בחותמו ארבע רוחות העולם כשאדם משתמש בהם מיד העולם מתמלא אש, אלא שחתם הקב"ה בחותמו ואינו שולט האש בעולם שנאמר הלא כה דברי כאש נאום ה' (ירמיה כ"ג). והשם שהוא נתגלה למשה בסנה מתוך אהבה ומתוך הרחמים ומתוך הענוה ומתוך הישרות ומתוך השפלות ומתוך הצדקה ומתוך האמונה ומתוך אברהם יצחק ויעקב, שאפילו אברהם יצחק ויעקב שהם גדולים ממלאכי השרת והקב"ה אהבם אהבה נמורה לא נלה להם שם המפורש אלא למשה בלבד שנאמר ושמי ה' לא נודעתי להם (פ' וארא). ומה הודיע להם מקצת שמו שאינו מפורש שנאמר וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי, שלש אותיות הללו הודיע להם כנגד שלשתן, ש' כנגד אברהם ד' כנגד יצחק ו' כנגד יעקב, ולכולם שם אחד נלה להם, אבל למשה נילה לו כל השמות, בין שמות המפורשים בין שמות החקוקים על כתר מלכות שבראשו ובין שמות החקוקים על כסא הכבוד ובין שמות החקוקים בטבעת שבידו, בין שהם עומדים כעמודי אש סביבות מרכבותיו בין שמות שהם סביבות שכינה כנשרי מרכבה ובין שמות שנתתם בהם שמות וארץ ים ויבשה הרים ובקעות תנינים ותהומות, סדרי עולם וסדרי בראשית וסדרי מעונות וזול וערבות וכסא הכבוד, אוצרות חיים וננוי ברכות ננוי טל ומטר ננוי ברקים ננוי עננים ננוי רוחות וננוי נשמות של היים ושל מתים שנאמר יודיע דרכיו למשה (תהלים ק"ג). ומפני מה לא נילה דרכיו לאברהם שפירש עצמו מע"ז ונדבק תחת כנפי השכינה ועמד בעשר נסיונות, וליצחק שנעקד כשה תמים על נבי המזבח ומסר דמו להקב"ה, וליעקב שהרחיק את עצמו ואת בניו ואת בנותיו ואת קרוביו מחטא ומע"ז שנאמר ויאמר יעקב אל ביתו הסירו אלהי הנכר (פ' וישלח)? אלא מלמד שלאברהם לא נילה לו אלא מפני שזרעו של ישמעאל נופל בניהגם, ליצחק מפני שזרעו של עשו נופל בניהגם, וימה לא נילה ליעקב שבחר בו הקב"ה לסגולתו וחקק דמותו על כסא הכבוד שברקיע שנאמר כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגולתו (תהלים קל"ה), ובו משבחים לפניו עליונים ותחתונים בכל יום שנאמר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר כך אתפאר (ישעיה ס"ט)? אלא מפני שאמר שנשחרו דרכיו לפני בוראו שנאמר למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה' (שם מ') לפיכך לא נילה לו.

שנאמר מפרי מעשיך תשבע הארץ (תהלים ק"ד), ואומר פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון (שם קמ"ה). וכמה מפתחות יש לו להקב"ה? יש לו מפתח של אשה שנאמר ויפתח את רחמה, יש לו מפתח של גשמים שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב (פ' תבוא), יש לו מפתח של תחיית המתים שנאמר וידעת כי אני ה' בפתחי את קברותיכם (יחזקאל ל"ו), יש לו מפתח של פרנסה שנאמר פותח את ידך (תהלים קמ"ה), יש לו מפתח של נקבים שנאמר מהר צועה להפתח (ישעיה נ"ב), יש לו מפתח של מן ויכן להם מן שנאמר ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן (תהלים ע"ח), יש לו מפתח של חידוש מלכויות שנאמר ופתחו שעריך תמיד (ישעיה ס'), יש לו מפתח של עינים שנאמר אז תפקחנה עיני עורים (שם ל"ה), וכתיב ויגל ה' את עיני בלעם (פ' בלק), יש לו מפתח של חרשים שנאמר אוני חרשים תפתחנה (ישעיה ל"ה), יש לו מפתח של שפתים שנאמר ה' שפתי תפתח (תהלים נ"א), יש לו מפתח של פה שנאמר ויפתח ה' את פי האתון (פ' בלק), יש לו מפתח של לשון שנאמר ומה' מענה לשון (משלי ט"ז), יש לו מפתח של אסורים שנאמר ה' מתיר אסורים (תהלים קמ"ו), יש לו מפתח של ארץ שנאמר תפתח ארץ ויפרו ישע (ישעיה מ"ח), יש לו מפתח של גן עדן שנאמר פתחו לי שערי צדק (תהלים קי"ח), יש לו מפתח של ניהגם שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים (ישעיה ס"ו) אל תקרי שומר אמונים אלא שומר אמנים, בשביל אמן שעונים רשעים מתוך ניהגם נצולים מניהגם. כיצד, עתיד הקב"ה להיות יושב בגן עדן ודורש וכל הצדיקים יושבים לפניו וכל פמליא של מעלה עומדים על רגליהם, מימינו של הקב"ה חמה עם מזלות ולבנה וכל הכוכבים משמאלו, והקב"ה דורש להם טעמי תורה חדשה שעתידי הקב"ה ליתן להם ע"י משיח. וכיון שמגיע לאגדה עומד זרובבל בן שאלתיאל (4) על רגליו ואומר יתגדל ויתקדש וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכל באי עולם עונים אמן, ואף רשעי ישראל וצדיקי או"ה שנשתתירו בניהגם עונים ואומרים אמן בתוך ניהגם, עד שמתרעש כל העולם כולו וקולם נשמע בפני הקב"ה והוא שואל עליהם ואומר, מה קול רעש גדול שמעתי? משיבין מלאכי השרת ואומרים לפניו רבש"ע אלו רשעי ישראל וצדיקי או"ה שנשתתירו בניהגם שעונים אמן מתוך ניהגם. מיד מתנגלגין רחמיו של הקב"ה עליהם ביותר, ואומר מה אעשה להם יותר על דין זה, כבר יצר הרע גרם להם. באותה שעה נוטל הקב"ה מפתחות של ניהגם ונותן למיכאל וגבריאל בפני כל הצדיקים ואומר להם, לכו ופתחו שערי ניהגם והעלו אותם מתוך ניהגם שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים. מיד הולכים מיכאל וגבריאל ופותחים

(4) ע"ע זרובבל,

זו"ן, זה שמו של הקב"ה שהוא זן ומפרנס כל יצורי כפיו בכל יום ויום מקרני ראמים ועד ביצי כנים

ארבעים אלפים שערי גיהנם ומעלים אותם מתוך גיהנם, וכיצד מעלים אותם מתוך גיהנם? מלמד שכל גיהנם וניהנם שלש מאות [אלפים פרסאות] ארכו ו' מאות [אלפים] רחבו ועביו אלף פרסה ועמקו אלף פרסה, וכל רשע שנופל לתוכו שוב אינו יכול לעלות מתוכה. מה עושים מיכאל ונבריאול באותה שעה? תופשין ביד כל אחד ואחד מהן ומעלין אותו כאדם שהוא מקים את חבירו ומעלהו בחבל מתוך הבור שנאמר ויעלני מכור שאון מטיט היון (תהלים מ'), ועומדים עליהם נבריאול ומיכאל באותה שעה ורוחצין אותם וסכין אותם ומרפאים אותם ממכות גיהנם, ומלבישין אותם בגדים נאים וטובים ותופשים בידם ומביאין אותם לפני הקב"ה ולפני כל הצדיקים כשהם מגוהצים ומכובדים שנאמר כהניך ילבשו תשועה וחסידך ישמחו בטוב (דהי"ב ו'), כהניך אלו צדיקי או"ה שהן מכהנין להקב"ה בעוה"ז כגון אנטונינוס בן אסירוס והביריו, וחסידך אלו רשעי ישראל שנקראו חסידים שנאמר אספו לי חסיד (תהלים נ'), וכשמגיעין לפתח גן עדן נכנסין נבריאול ומיכאל תחלה ונמלכין בהקב"ה, משיב הקב"ה ואומר להם הניחו להם שיכנסו ויראו את כבודי, וכיון שנכנסין נופלים על פניהם ומשתחוים לפניו ומברכים ומשבחים שמו של הקב"ה, מיד צדיקים גמורים וישרים שיושבים לפני הקב"ה נותנים הודאה ומרוממים להקב"ה שנאמר אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך (שם ק"מ), ואומר וירוממוך בקהל עם וגו' (שם ק"ז).

ח"ת, אל תקרי חית אלא חטא (5), מפני שחטא נחשב להם לרשעי ישראל כצדקה בשעה שהם רואין פני גיהנם ומקבלים בעצמם דינה של גיהנם, וכיון שמעלין אותם וחוזרין בתשובה לפני הקב"ה מיד מתקבלין לפני שכינה כצדיקים וחסידים שלא חטאו מעולם ומקבלים שכר על כל חטא שהיה בידם כצדקה, שנאמר ובשוב רשע מרשעתו אשר עשה ויעש משפט וצדקה עליהם חיה יחיה (יחזקאל י"ח), בהן יחיה לא נאמר אלא עליהם (6) מלמד שעליהם הוא יחיה עם הצדיקים והחסידים ותמימים וישרים ובעלי צדקה וגומלי חסדים ובעלי תורה ואנשי אמונה לעולם הבא, ולא עוד אלא שמעלין אותם ומושיבין אותם בישיבה אצל השכינה, מפני ששברו את לבם בתשובה לפני הקב"ה שנאמר קרוב ה' לנשברי לב (תהלים ל"ד), דבר אחר קרוב ה' לנשברי לב מלמד שכל מי שלבו שבור בכל יום ורוחו נמוכה ודבורו ממועט בפיו בכל יום עמו שכינה מהלכת בכל יום, ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתוב כאילו מובה בנוי בלבו ומעלה עולות וזבחים עליו לפני הקב"ה שנאמר זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונרכא (שם נ"א), ד"א קרוב ה' לנשברי לב שכל שבורי לב חביבין לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת שמה"ש מרוחקים מן השכינה שלשים וששת אלפים רבבות

פרסאות שנאמר שרפים עומדים ממעל לו (ישעיה ו'), לו בנימטריא שלשים וששה אלפים הן, מלמד שגופו של שכינה (7), מאתים ושלשים וששה רבבות פרסאות, מאה ושמונה עשר ממתניו ולמעלה ומאה ושמונה עשר ממתניו ולמטה, ופרסאות הללו אינן כפרסאות שלנו אלא כפרסה שלו, שהפרסה שלו אלף אלפים אמה ואמה שלו ארבע זרתות וטפח זרת שלו מסוף העולם עד סופו שנאמר מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן (ישעיה ס'), ד"א שמים בזרת תכן, מלמד שהשמים ושמי השמים זרת אחד ארכן זרת אחד רחבן זרת אחד קומתן, וארץ וכל תהומות פרסת רגל אחת ארכה ופרסת רגל אחת רחבה ופרסת רגל אחת קומתה עד הרקיע הראשון, אבל שבורי לב הקב"ה קרוב אצלן כל היום מאמה אל אמה, לכך נאמר קרוב ה' לנשברי לב, לנשברי לב הוא קרוב ולא לנמהרי לב שכבר כתוב אחריו אמרו לנמהרי לב חזקו ואל תיראו, א"א מלמד שהקב"ה הוא מרחיק שכינתו מעל גבהי לבב וכולן נחשבים עליו כתועבה, שנאמר תועבת ה' כל גבה לב יד ליד לא ינקה (משלי י"ד), ואין תועבה אלא ע"ז שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך (פ' תצא), מכאן מצינו שכל מי שיש לו נסות הרוח כאילו עובר ע"ז, ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתוב כאילו בנה במה בלבו ומקטיר עליה קטרת לע"ז, שאין תועבה האמורה כאן אלא ע"ז שנאמר כי את כל התועבות האלו עשו אנשי הארץ, (פ' אחרי מות), לכך נאמר תועבת ה' כל גבה לב, ומהו יד ליד לא ינקה? מלמד שאפילו יש בו צדקה וגמילות חסדים כאברהם אבינו שקנה בצדקה שמים וארץ העוה"ז ועוה"ב שנאמר ויאמר אברהם אל מלך סודם הרימותי ידי אל ה', אל עליון קונה שמים וארץ (פ' לך) ויש בו נסות הרוח לא ינקה מדינה של גיהנם, ד"א יד ליד לא ינקה, מלמד שאפילו יש בו תורה וחכמה כמשה רבינו ע"ה שקיבל תורה מיד ליד ויש בו נסות הרוח לא ינקה מדינה של גיהנם, לכן הוא אומר כי רם ה' ושפל יראה וגבוה ממרחק יידע (תהלים קל"ח), וכי שפל יראה וגבוה אינו רואה? אלא מלמד שאין הקב"ה מסתכל במי שיש בו נסות הרוח כמי שאינו מסתכל באדם שהוא שונא לו מנעוריו, שאין שונא לו להקב"ה אלא מי שיש לו נסות הרוח לכך נאמר כי רם ה' ושפל יראה וגו', ומהו וגבוה ממרחק יידע בשני יודי"ן, מלמד שאמר הקב"ה כל מי שיש בידו נסות הרוח מעלה אני עליו כאילו קללני בשני העולמות, שאין ב' יודין אלא אחד בעוה"ז ואחד בעוה"ב, וכל מי שזוכה את יצרו בכל יום ומתודה עליו מעלה אני

(5) לפי ההברה הספרדית אין חלוק במבטא בין חית לחטא, וכן להלן באות ט"ח, (6) בכ"זוב נאמר הוא את נפשו יחיה ובמקום אחר נאמר ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחיה (שם ל"ג י"ט), (7) ע"ע שיעור קומה.

שניה העפר מתפרד, בתקיעה שלישית עצמותיהם מתקבצים, בתקיעה רביעית אבריהם מתחממים, בתקיעה חמישית עורותיהם מתקרמים, בתקיעה ששית רוחות ונשמות מתכנסות לגופיהם, בתקיעה שביעית חיים ועומדים על רגליהם בלבושיהם שנאמר ה' צבאות יגן עליהם, ואכלו וכבשו אבני קלע ושתו המו כמו יין ומלאו כמזרק כזויות מזבח, והושיעם ה' אלהיהם ביום ההוא כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו (זכריה ט').

יוד, אל תקרי יוד אלא יד, מלמד שזהו יד ושם טוב שעתיד הקב"ה ליתן להם לצדיקים לעוה"ב בירושלם ובבית המקדש שנאמר ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב וגו' (ישעיה נ"ו), ואין ביתי אלא ביהמ"ק שנאמר כי ביתי בית תפלה (שם), ואין חומות אלא ירושלם שנאמר על חומותיך ירושלם וגו' (שם ס"ב), ואין יד אלא מנות שנאמר חמש ידות (פ' מקץ), ומהו יד? מלמד שעתיד הקב"ה לקרות לכל הצדיקים בשמם ונותן להם כוס של סם חיים בידם כדי שיהיו חיים וקיימים לעולמים, ומהו שם? מלמד שעתיד הקב"ה לגלות שם המפורש לכל הצדיקים לעוה"ב השם שנבראים בו שמים החדשים וארץ החדשה כדי שיהיו כולם יכולים לבראות עולם חדש, שנאמר שם עולם אתן לו אשר לא יכרת (ישעיה ס"ב), ומנין שזה שם המפורש? נאמר כאן שם עולם ונאמר להלן זה שמי לעולם, מה להלן שם המפורש אף כאן שם המפורש. ד"א שם עולם אתן לו שלא יפסוק שמו מן העולם, שכשם ששמים חדשים וארץ חדשה קיימים לעולמי עולמים כך עתיד שמו של הצדיקים שחיים וקיימים לעולם ושם זרעם וזרעם זרעם שיעמדו לעולם שנאמר כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה עומדים לפני נאם ה' כן יעמוד זרעכם ושמכם (סוף ישעיה), ד"א שם עולם מלמד ששלוש מאות וארבעים עולמות עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק לעוה"ב שכן ש"ם בנמטריא ג' מאות וארבעים הוו. ד"א שם עולם אתן לו, נאמר בראש הפסוק הזה ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם ובסוף נאמר אתן לו, אם נאמר אתן לו למה נאמר ונתתי להם ואם נאמר ונתתי להם למה נאמר אתן לו? מלמד שכל הצדיקים כלם נותן להם הקב"ה יד וחלק שכר טוב ושם ותהלה ושבח ומלכות לעוה"ב, ולמשיח בן דוד נותן יד וחלק שכר טוב ושם עולם תהלה וגדולה ושבח כליל כתר קדושה ברוך ומלכות כנגד כל הצדיקים כלם לעוה"ב. יד זה כוס של חיים שמשקוהו הקב"ה למשיח ולצדיקים לעתיד לבוא חלק שכר טוב זה שלש מאות וארבעים עולמות שכל צדיק וצדיק נוטל בחלקו כל אחד ואחד לפי שכר מעשיו לעוה"ב. שם עולם זה שם המפורש שעוה"ב נברא בו, תהלה וגדולה זהו אור מאירת עינים שהם מסתכלים בהם מסוף העולם ועד סופו בסקירה אחת,

עליו כאילו כבדני בשני עולמות שנאמר זובח תודה יכבדני (שם נ'), שני נונין אחד לעוה"ז ואחד לעוה"ב.

ט"ה, אל תקרי טית אלא טיט, ומהו טיט זה טיט שבידו של הקב"ה שנאמר הנה כחומר ביד היוצר (ירמיה י"ח), שכל העולם כלו לא נברא אלא הימנו ולבסוף עתידים כלם שחוזרים לטיט שנאמר הכל הולך אל מקום אחד, הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר (קהלת ח'), ואין טיט אלא עפר שנברא ממנו אדם הראשון שנאמר וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה, ומנין שאין טיט אלא עפר שנאמר ויבא סגנים כמו חומר וכמו יוצר ירמוס טיט (ישעיה מ"א). ד"א טיט זהו טיטו של עולם הבא שהצדיקים מציצין הימנו כתות כתות כעשבי השדה בכמה לבושין שריהן הולך מסוף העולם ועד סופו כריח גן עדן שנאמר ויציצו מעיר כעשב הארץ (תהלים ס"ב), ואין עיר אלא ירושלם שנאמר העיר אשר בחרתי בה (מ"א י"א), מכאן אתה למד שער הקב"ה מחיה מתים אלא בארץ ישראל שנאמר כה אמר ה' בורא השמים ונוטיהם וגו' (ישעיה מ"ב), ואומר ונתתי צבי בארץ חיים (יחזקאל כ"ו), ומהו ארץ חיים וכי יש ארץ חיים וארץ מתים? אלא זו ארץ ישראל שנקראת ארץ החיים שמתיה חיים תהלה לעוה"ב, אם כן צדיקים שבחוצה לארץ כגון משה ואהרן ושאר כל הצדיקים שבארבע פנות העולם היאך חיים ובאים לעולם הבא? אלא מלמד שבשעת תחיית המתים הקב"ה יורד משמי שמים העליונים ויושב על כסאו בירושלם שנאמר בעת ההיא יקראו לירושלם כסא ה' (ירמיה ג'), וקורא להם הקב"ה למלאכי השרת ואומר להם בני! לא בראתי אתכם אלא לשעה זו כדי שתעשו לי קורת רוח, משיבים מלה"ש ואומרים לפניו רבש"ע הננו נעמוד לפניך בכל דבר שאתה רוצה. משיב הקב"ה ואומר להם לכו ושוטטו בארבע רוחות העולם והנביוה את ארבע כנפות הארץ ועשו מחילות מחילות בקרקע לכל צדיק וצדיק שבהו"ל עד א"י והביאו לי כל צדיק וצדיק, פלוני בן פלוני חסיד, פכ"פ חכם, פכ"פ שמסרו עצמן על קדושת שמי בכל יום ויום, כדי שלא יצטערו ויבואו לא"י ואני מחיה אותם, מיד הולכים כל מלאך ומלאך וכל שרף ושרף וכל שר ושר וכל גדוד וגדוד ומשוטטים בארבע רוחות העולם ומנביהים ארבע כנפות הארץ ומנערים רשעים ממנה, שנאמר לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה (איוב ל"ח), ועושין מחילות מחילות בקרקע הארץ בשביל כל צדיק וצדיק שבהו"ל, ומביאים אותם בתוך מחילות לא"י אצל הקב"ה לירושלם, ועומד הקב"ה בעצמו ומחיה אותם ומעמידם על רגליהם. וכיצד הקב"ה מחיה את המתים לעוה"ב? מלמד שנוטל הקב"ה שופר גדול בידו שהוא אלף אמה באמתו של הקב"ה ותוקע בו וקולו הולך מסוף העולם ועד סופו. בתקיעה ראשונה העולם כולו רועש, בתקיעה

ושבח זו קומה זקופה כאדם הראשון, כליל כתר זה ארגונין טוב שהמלכים משתמשים בהן, קדושה שקוראין לפניהם מלאכי השרת ק' ק' ק', כדרך שקוראין לפני הקב"ה בתמים ממעל בעוה"ב, ומלכות שכל הנכשל בהם בצדיקים משתמש לעוה"ב במלוכה וכבוד ברכות וממשלה כדוד מלך ישראל שנאמר והיה הנכשל בהם ביום ההוא כדוד ובית דוד כאלהים כמלאך ה' (זכריה י"ב), ואור נוגה סביב סביב להן לכל צדיק וצדיק לעוה"ב ושכינה עמהם בכבוד בכל מקום, כאב שהוא יושב על כסא הכבוד, כמלך שש ושמש בשמחת בניו ובנותיו שנאמר ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה (זכריה ב'), ואומר רני ושמי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך וגו' (שם).

כ"ף זה כף שבועה, כ"ף שהוא מכה זו על גב זו בשמחה רבה בסעודתן של צדיקים לעוה"ב ועומד ומרקד לפניהם בסעודה וכל צדיק וצדיק מהלכת עמו שכינה ברבוי רבבות מלאכי השרת ועמודי ברק סביב להן ונצוצין של זוהר מוקפות להן וזקוקי זיו מבהיקים את פניהם וזיקי אור מקרין את עפעפיהם, ורוחות מתכנסין לפניהם ועננים מזילים לנגד פניהם והרים מרקדים לפניהם, ועל אותה שעה אומר ישעיה (כ"ו) ה' רמה ירך. מה רמה ירך? מלמד שעתידי ישעיה לומר לפני הקב"ה בסעודתן של צדיקים בג"ע בשעה שהוא מרקד לפניהם רבש"ע רמה ירך! לא יבואו רשעים ויראו בטובתן של צדיקים, משיב הקב"ה ואומר ישעיה בני! יבואו ויראו בשמחתם וטובתם וילבשו בושח וכלימה, שנאמר יחזו ויבושו קנאת עם (שם). משיב ישעיה ואומר לפניו רבש"ע לא יבואו ולא יראו. אומר הקב"ה מי מכריע בינינו שנעשה כדברו? משיב ישעיה ואומר לפניו רבש"ע! תבא כנסת ישראל הגדולה ותכריע בינינו ונעשה. מיד קורא הקב"ה למטטרון שר הפנים ואומר עבדי! לך והבא לי כנסת ישראל כדי שתכריע בינינו. מיד הולך מטטרון ומביא כנסת ישראל לפני הקב"ה ולפני ישעיה. וכיון שרואה כנסת ישראל את הקב"ה אמרה לפניו רבש"ע למה קראת אותנו? משיב הקב"ה ואמר לה בתי מפני שאני אומר יבואו רשעים ויראו בטובתן של צדיקים, משיבה כנסת ישראל יבואו ויבושו שנאמר ותרא אויבתי ותכסה בושח (סוף מיכה). באותה שעה באים רשעים לפתח ג"ע ועומדים להסתכל בטובתן של צדיקים ורואים כל הצדיקים כל אחד ואחד לפי כבודו בלבוש מלכות ובכתר מלכות ובעדי מרגליות של מלכים, וכל אחד יושב כמלך על כסאו של זהב, ולפני כל אחד ואחד שלחן של מרגליות וביד כל אחד ואחד כוס של זהב מרוקם באבנים טובות ומרגליות והוא מלא סם חיים, וכל מעדני גן עדן מונחים לפניהם על השלחן, ולפני כל אחד ואחד עומדים שלישי מלאכי השרת לשמשן וקרני הדר על ראשיהם וזיקים וברקים יוצאים אז

למ"ד, אל תקרי למד אלא ל"ב מ"בין ד'עת. מלמד ששקול הלב כנגד כל האברים, לאדם יש לו עינים אף ללב יש לו עינים, לאדם יש לו אזנים אף ללב יש לו אזנים, לאדם יש לו פה אף ללב יש לו פה, לאדם יש לו דבור אף ללב יש לו דבור, לאדם יש לו נהימה אף ללב יש לו נהימה, לאדם יש לו צעקה אף ללב יש לו צעקה, לאדם יש לו הליכה אף ללב יש לו הליכה. כן כל המדות שיש להם לאיבריו של אדם יש ללב, עין רואה אף הלב רואה שנאמר ולבי ראה הרבה חכמה ודעת (קהלת א') אוון שומעת אף הלב שזעע שנאמר לב שומע לשפוט (מלכים א' ג') דיבור מנין שנאמר דברתי אני עם לבי (קהלת א'), צפצוף הלשון מנין שנאמר בחנת לבי פקדת לילה צרפתיני בל תמצא זמותי בל יעבור פי (תהלים ח'), צועק מנין שנאמר צעק לבם אל ה' (איכה ג'). מה אדם מתנחם אף הלב מתנחם שנאמר וינחם אותם וידבר על לבם (פ' ויחי), מה אדם מחוקק אף הלב מחוקק שנאמר לבי לחוקקי ישראל (שופטים ח'), הליכה מנין שנאמר עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל הלוך אחרי צו (הושע ה'), מנין שהלב כותב שנאמר כתבם על לוח לבך (משלי ג'), אדם מרחיש אף הלב כן שנאמר רחש לבי דבר טוב (תהלים מ"ה), אדם עולץ אף הלב יעלוץ שנאמר עלץ לבי (שמואל א' ב'), אדם מטהר אף הלב מטהר שנאמר לב טהור ברא לי אלהים (תהלים ק"א), אדם מגיל אף הלב כן שנאמר יגל לבי (שם י"ג), אדם מתעצב אף הלב כן שנאמר ויתעצב אל לבו (פ' בראשית), אדם נוער אף הלב נוער שנאמר אני ישנה ולבי ער (שה"ש ה'). מנין שהלב ישן באדם שנאמר ישן לב ואין מבין, מה אדם

חכם אף הלב חכם שנאמר חכם לב יקח מצות (משלי כ"ד). אדם מטפש אף ה' ב' כן שנאמר בי בשרירות לבי אלך (פ' נצבים) ואין שרירות אלא טיפשות, אדם דורש אף הלב כן שנאמר ונתתי את לבי לדרוש (קהלת א'), אדם עוסק אף הלב עוסק שנאמר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך (פ' עקב). אדם מרפא אף הלב כן שנאמר חיי בשרים לב מרפא (משלי י"ד). אדם נשבר אף הלב כן שנאמר לב נשבר ונדכא (תהלים נ"א). אדם רם רוח אף הלב כן שנאמר רם לבבך (פ' עקב). אדם יש לו שכחה אף הלב כן שנאמר נשכחתי כמת מלב (תהלים ל"א). אדם ישיש אף הלב כן שנאמר וראיתם וישש לבכם (ישעיה ס"ו). אדם שמת אף הלב כן שנאמר לב שמת ייטיב פנים (משלי י"ז). אדם טוב אף הלב טוב שנאמר שמה וטוב לב (אסתר ה'). כל מה שיש באדם יש בלב מכאן למדנו שהלב שקול כנגד רמ"ח איברים שבאדם, ולא עוד אלא שנים עשר דברים יש בו באדם ואלו הן: לב מבין דעת ותבונה, כליות יועצות עצות טובות ורעות, פה מחתך בכל מיני מאכלות, לשון גומר כל מיני שיחות, חיד טועם כל מטעמי מאכלות, קנה מושך ומוציא כל רוחות וקולות, ושיט בולע כל מיני מאכל ומשקה, ריאה שואבת כל מיני משקין, כבד כועס ומרה זורקת בו טיפה ומניחתו, טחול שוחק כל מיני שחיקות, קורקבן שוחק כל מיני אכילות, קבה ישנה שנה מתוקה— ואין שנה ואהבה אלא בלב שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך (פ' קדושים), ונאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך (פ' ואתחנן), ואין קנאה אלא בלב שנאמר כי יום נקם בלבי (ישעיה ס"ג), ואין דאגה אלא בלב שנאמר דאגה בלב איש ישחנה (משלי י"ב), ואין דיווי אלא בלב שנאמר והסר כעס מלבך (קהלת י"א), לפיכך אין הקב"ה צופה אלא ללב שנאמר כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב (ש"א ט"ז).

מ"מ, מפני מה מ"מ קורא אותה שנים בבת אחת (8) מפני ששניהם עומדים ברזי כסא הכבוד וכלם חקוקים בטכסי שלהבת על כסא הכבוד וקושרין בראשם כתרם של אורה, וכיון שמגיע זמן קדושה ואין הקב"ה יורד ממרום רומו ודר במרכבה, שניהם מתקרבים זה אצל זה ואומרים אימתי ירד הקב"ה ממרום רומי רומים יורד במרכבה ואנו נראה מראה דמות פניו ונאמר שירה לפניו? שנאמר מתי אבא ואראה פני אלהים (תהלים נ"א), ומהו מתי אבוא, מלמד שלא אמרה רוח הקדש דבר זה אלא כנגד אותה שעה שאומרים אותיות שבמרכבה קודם שתבא שכינה ותרד על כסא מרכבה מתי יבא הקב"ה וישב על כסא הכבוד ונקבל את פניו בשמחה ובשירות, וכיון שבא הקב"ה יורד במרכבה כל שרי המרכבה וכל החיות שבמרכבה וכל אותיות שבמרכבה מקדימים בשירות להקבילו, אף מ' וס' שבמרכבה מקבלים פני

שכינה באותה שעה בשירי עוז ומלכות ופותחים את פיהם ואומרים שירה, ומה שיר שהם אומרים? מ"מ פתוחה אומרת מלכותך מלכות כל עולמים, ומ"מ סתומה אומרת וממשלתך בכל דור ודור, מה עושה הקב"ה באותה שעה, תופש כל האותיות שבמרכבה ומחבקן ומנשקן וקושר להם שני כתרם לכל אחד ואחד, כתר של מלכות וכתר של כבוד, ואף מ"מ פתוחה ומ"מ סתומה תופסן הקב"ה בידו ומחבקן ומנשקן וקושר להם שני כתרם, למ"מ פתוחה אחד של מלוכה ואחד של כבוד, למ"מ סתומה אחד של ממשלה ואחד של תפארת, ואח"כ מושיבן הקב"ה אחד מימינו ואחד משמאלו ומפייסן בדברים ואומר להם אותותי שחקקתי באצבעותי בעטם שלהבת אש, גלוי וידוע לפני שלא נקרא מלכותי אלא בכס ולא יקרא ממשתי אלא בכס מלך מלכים ומושל מושלים, לפי שבאות מ"מ פתוחה נקרא הקב"ה מלך מלכים ובמ"מ סתומה נקרא הקב"ה מושל מושלים שנאמר ומלכותו בכל משלה (תהלים ק"ג), ואומר ה' ימלוך לעולם ועד, ואומר מלך אלהים על גוים (שם מ"ז), ואומר כי לה' המלוכה ומושל בניים (שם כ"ב). וכיון ששומעים מ"מ פתוחה ומ"מ סתומה מפי הקב"ה דבר זה פותחים את פיהם ואומרים שירה לפני הקב"ה, ומה שירה אומרים, לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש (דהי"ב כ"ט), באותה שעה באין כל שרי מלכותם שבכל רקיע ורקיע לפני הקב"ה ונוטלין בחר מלכותם מעל ראשם ומניחים על גבי קרקע ערבות רקיע כנגד כסא הכבוד וכורעים ומשתחיים ונופלים על פניהם לפני הקב"ה ומקבלים פניו, ואח"כ פותחים את פיהם ואומרים שירה לפניו, ומה שירה שהם אומרים לפניו? ממלכות הארץ שירו לאלקים זמרו ה' סלה (תהלים ס"ח), וכל גדודי אש וכל שרפי להבה באין בשירות ותשבחות לפני הקב"ה ומקבלים פניו ומשתחיים לפניו, שנאמר וצבא השמים לך משתחיים, ואח"כ פותחים את פיהם ואומרים שירה, מה שירה, מלך אלהים על גוים אלהים ישב על כסא קדשו, הקב"ה קדוש ויושב על כסא קדוש, הקב"ה אש אוכלה אש וחונה בסוד מערכות אש, ומנין שנקרא קדוש שנאמר ק' ק' ה' צבאות, ומנין שאף כסאו נקרא קדוש שנאמר אלהים ישב על כסא קדשו, ומנין שנקרא רם ונשא שנאמר כה אמר רם ונשא (ישעיה נ"ז), ומפני מה נקרא רם ונשא מפני שהוא רם על כל רמים שבעולם שנאמר רם על כל גוים ה' (תהלים קי"ג), אל תקרי גוים אלא גאים, אלו שרי מלכים ורוגזים שהם מתנאים במרום מפני גובהן, ומפני מה נקרא נשא מפני שהוא נושא בזרועו את כל העולם שנאמר ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבול וגו' (ישעיה

(8) שיש בה שתי אותיות שוות ואפשר לקרות אותה

פנים ואחור.

מ"ז). ומפני מה כסאו רם מפני שהוא רם על כל המדות שבעולם, ומפני מה נקרא נשא מפני שהוא נושא כל רוחות ונשמות שבעולם שנאמר כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי (ישעיה נ"ז). ומנין שנקרא אש אוכלה שנאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא (פ' עקב), ומנין שאף כל מערכתיו אש שנאמר עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש ליהט (תהלים ק"ד), ומנין שהקב"ה נקרא כבוד שנאמר ה' צבאות הוא מלך הכבוד ס'ה (תהלים כ"ד), וכסאו נקרא כבוד שנאמר כסא כבוד מרום מראשון (ירמיה י"ז).

נו"ן, מפני מה אחד רובין ואחד זקוף ועומד? מפני שנבראת בו נשמה לבריות, שכל נשמה ונשמה פעם שהיא רובצת פעם שהיא זקופה. בזמן שאדם רובץ נפשו רובצת ובזמן שאדם זקוף נפשו זוקפת (9), שנאמר נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן (משלי כ'). משל למלך שיש לו פלטרין בבית המטונף וכשבקש ליכנס בתוכו אומר לעבדיו הדליקו בתחלה בתוכו את הנר כדי שאראה מה שבתוכו, אף הקב"ה ברא את האדם מן העפר ומן הדם ומן המרה, אדם ר"ת א"פר ד"ם מ'רה. ויפח באפיו נשמת חיים כדי שיחפש מה בחדרי לבבו של אדם שנאמר נר אלהים נשמת אדם חופש כל חדרי בטן, ואומר חוקר לב ובוהן כליות (ירמיה י"ז). ומפני מה אינו חוקר אלא כליות ולב? מפני שהלב מבין בינה ומחשב מחשבות וכליות יעצות עצות טובות ורעות, אומר הקב"ה הללו הן מנהיגו ופרנסיו של אדם ואין לי עסקי אלא בהם, שכל איבריו של אדם נוהגים על ידיהם, ד"א לכך נאמר נר אלהים נשמת אדם ולא נשמת בהמה, והלא נשמת אדם ונשמת בהמה הכל הולכין אל מקום אחד, ולא עוד אלא שאחד האדם ואחד הבהמה מקרה אחד להם ליום המות שנאמר כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה ומקרה אחד להם כמות זה כן מות זה (קהלת ג'), מה אדם מת אף בהמה מתה מה אדם מטמא בנגיעה שנאמר הנוגע במת וגו' (פ' חקת) אף בהמה מטמאה בנגיעה שנאמר וכי ימות מן הבהמה וגו' הנוגע בנבלתם יטמא וגו' (פ' שמיני), ולא עוד אלא שמועלה בהמה מן האדם שהנוגע בנבלת אדם מטמא טומאת שבעה אבל הנוגע בנבלת בהמה אינה מטמא אלא טומאת ערב, ולא עוד אלא בזמן שהבהמה מתה בעלה מוכר אותה לגוים וגוים אוכלים את בשרה ועורה נותנים אותה לעבדה, ולא עוד אלא בזמן שהיא מתה רוחה יש לה מנוחה אבל אדם כשהוא מת רוחו אין לה מנוחה מפני שמעמידו אותו ברין ומסדרין לפניו כל מעשים שהיו בידו בין לטובה בין לרעה ואומרים לו לא כך עשית ביום פלוני לא כך פעלת ביום פלוני לא כך שחקת ביום פלוני ולא כך דברת, ואפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו בשעת תשמיש מנידו לו ביום דין הקבר שנאמר כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומניד לאדם מה שיחו (עמוס ד'). ואם

מתים בניו בחייו אומרים לו מפני מה מתו בניך בחיך, אם נסתמו עיניו בחייו אומרים מפני מה נסתמו עיניך, אם נעשה אילם בחייו אומרים לו מפני מה נעשית אילם בחיך, אם נעשה חרש, אם נעשה מצורע, הכל אומרים לו. שהרי הקב"ה כל מעשיו ישרים שנאמר כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם (הושע י"ב), צדיקים ילכו בהם לנן עדין ופושעים יכשלו בהם לניהנם. מפני מה כשלת בעונך ואברת את דרכיך ופילגת עצמך ועוררת לניהנם? ואם היה בידו להשיב טענה שהוא זוכה בה ברין מקבלין הימנו, ואם לאו מכין אותו ג' פולסאות של אור ועושין אותו קטם ומפורין אותו בארבע רוחות העולם שנאמר החמס קם למטה רשע וגו' (יחזקאל ז'), ואח"כ מחזירין אותו ד' מלאכי השרת, אחד אחד לכל רוח, ומכניסין את קטמו מארבע רוחות העולם ומטמנים אותו בתוך הקבר עד שמגיע יום הדין הגדול שנאמר כי הנה יום בא בווער כתנור (מלאכי ג'), כי הנה יום בא זה יום הדין הגדול, בווער כתנור זה גיהנם שנמשל כתנור שנאמר נאם ה' אשר אור לו בציון והנור לו בירושלם (שם), והיו כל זדים אין זדים אלא לצים שנאמר זד יהיר לץ שמו (משלי כ"א). מכאן אתה למד שכל אדם שיש בו ליצנות אין דנין בניהנם תחלה אלא הוא, שנאמר עושה בעברת זדון (שם) (10), ואין עברה אלא גיהנם שנאמר יום עברה היום ההוא (מלאכי ג'), וכל עושי רשעה אלו רשעי ישראל שהם נדונים בניהנם, וי"א קש אלו רשעי או"ה שנמשלו לקש שנאמר תשלח חרונוך יאכלמו קש (פ' בשלח), וליהט אותם זה לשון האש של גיהנם שהיא מלהמת הרשעים. היום הבא, שאותו היום שבא ארוך ארבעים יום, שבארבעים יום נוצר הולד ובארבעים יום נתנה התורה, לכך נדוני באותו היום שהוא ארבעים יום כיומו של אדם ולא כיומו של הקב"ה, שיומו של הקב"ה אלה שנים שנאמר כי אלה שנים בעיניך כיום אתמול (תהלים צ'), שהכל ברשותו של הקב"ה והכל בדברו. אשר לא יעזוב להם שורש וענף שלא יטעמו טעם גיהנם, שורש זו נשמה שדומה לנטיעה בנופו של אדם, ענף זו הגוף שנכלל בעפר כענף, ואם כן למה נאמר נר אלהים נשמת אדם ולא נשמת בהמה? אלא מפני שאדם נברא ברמותו של הקב"ה נאמר בו נר אלהים נשמת אדם, אבל בהמה הואיל ולא נבראת ברמותו של הקב"ה לא נאמר בה. כיוצא בדבר נאמר מי יודע רוח בני אדם וגו' רוח בני אדם אלו הצדיקים שדומים לאברהם בצדקתו שנקרא אדם שנאמר האדם הגדול בענקים הוא (הושע י"ד), ומנין שאין גדול אלא אברהם שנאמר נשיא אלהים אתה בתוכנו (פ' חיי שרה),

(9) בנוסחא אחרת: בזמן שהיא בגופו של אדם היא רובצת ובזמן שאינה בגופו של אדם היא זקופה. (10) כלומר שדנין אותו בניהנם קודם שדנין רשעים אחרים, והוא תחלה לעושה בעברת זדון.

שהיו סמוכין לו ד' מחנות שבטי ישראל שנאמר דגל מחנה ראובן תימנה דגל מחנה דן צפונה וכו'. ד"א סמ"ך זו התורה שסביב סמוך לה נביאים וכתובים משנה מדרש הלכות ואגדות ושמעונות ותוספות, שנאמר באר חפרוה שרים כרוה נדיבי עם (פ' חוקת), אין באר אלא תורה שנמשלה לבאר שנאמר באר מים חיים ואין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נ"ה). ולמה נמשלו דברי תורה למים? לומר לך מה מים מניחים מקום גבוה והולכים למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימים אלא כמי שהוא נמוך ומשפיל עצמו. חפרוה שרים, אין שרים אלא משה ושבעים זקנים שהיו דורשים את התורה בשבעים לשונות ומוציאין כל אחד ואחד טעמי החכמה מן התורה, כרוה נדיבי עם אלו סופרים כגון דוד ושלמה דניאל ומרדכי ועזרא הסופר, במחוקק שהכל אומרים הלכה למשה מסיני שנקרא מחוקק שנאמר כי שם חלקת מחוקק (פ' חוקת), ולמה נקרא שמו מחוקק שחקק כל אות ואת שבתורה באצבעות ידיו, במשענותם אלו נביאים שהיו מחיים את המתים כגון אליהו ואלישע שהחיו מתים שנאמר ושמת משענתי על פני הנער (מ"ב ד'), ומדבר מהנה זה מדבר סיני שנתנה להם לוחות במתנה מסיני שנאמר ויתנם ה' אלי (פ' עקב), ואומר זכרו תורת משה עבדי (סוף מלאכי). תורת משה אלו תורה נביאים וכתובים, על כל ישראל אלו המצוות, חקים אלו המדרשות, והמשפטים אלו שמעונות והגדות, שנאמר מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל (תהלים קמ"ז).

ע"ן, לא נאמר אלא עין של תורה שהיא עין לכל עין, והיא אורה לכל אור, והיא חכמה לכל חכמה, והיא בינה לכל נבונים, והיא מדע לכל יודעים, והיא חיים למחזיקים בה וכו'. מנין שהיא עין לכל עין שנאמר מצות ה' ברה מאירת עינים (תהלים י"ט), ומנין שהיא אורה לכל אור שנאמר כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו'), ומנין שהיא חכמה לכל חכמה שנאמר אני חכמה שכנתי ערמה (שם ח') ואין חכמה אלא תורה שנאמר ושמתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם (פ' ואתחנן), ומנין שהיא בינה לכל נבונים שנאמר ונביא לבב חכמה (תהלים צ') ואין בינה אלא תורה שנאמר קנה חכמה קנה בינה ובכל קנייך קנה בינה (משלי ד'), ואומר לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה (שם ח'), ומנין שהיא מדע לכל יודעים שנאמר ודעת מוזמות אמצא (שם), ומנין שהיא חיים למחזיקים בה שנאמר עין חיים היא למחזיקים בה (משלי ג'), ומנין שהיא אהבה לכל אוהבי דבריה שנאמר הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה (שה"ש ב'), ואומר אני אוהבי אהב ומשחרי ימצאנני (משלי ח'), והיא לראש כל החכמים לחן שנאמר כי לויית חן הם לראשך וגו' (שם י"א), והיא כבוד ויקר לחכמים ולסופרים שנאמר סלסליה ותרוממך כתבדך כי תחבקנה (שם ד'), והיא

רוח הבהמה אלו הרשעים שנמשלו כבהמה שנאמר נמשל כבהמות נדמו (תהלים מ"ט).

סמ"ך, אל תקרי סמך אלא סומך מך, זה הקב"ה שהוא סומך מכים ונופלים שנאמר סומך ה' לכל הנופלים (תהלים קמ"ח), סומך עליונים וסומך תחתונים סומך העוה"ז וסומך העוה"ב, ומנין שסומך עליונים, שנאמר אני ידי נטו שמים (ישעיה מ"ה) אל תקרי נטו שמים אלא סמכתי שמים, סומך התחתונים מנין, שנאמר סומך ה' לכל הנופלים, ואין נופלים אלא תחתונים שמשפילין עצמם מפני קומתם שנמוך. סומך העוה"ז מנין שנאמר ותושע לו זרועו וצדקתו היא סמכתהו (ישעיה ס"ג).—ד"א סמ"ך אלו ישראל שתמיד סומכין להם זכות אבותיהם אברהם יצחק ויעקב יוסף משה ואהרן דוד ושלמה, זכותן של אברהם ויצחק במורה סביב להם שנאמר מי העיר ממורה צדק (ישעיה מ"א), זכותן של יעקב ויוסף במערב שנאמר ורמות פניהם פני אדם (יחזקאל א') זה דמות יעקב שחקקה על כסא הכבוד, דמות שור זה דמות יוסף שנאמר בכור שורו הדר לו (פ' ברכה), ומפני מה ניתנה בכורה ליוסף שנאמר ובני ראובן בכור ישראל כי הוא הבכור ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל ולא להתיחש לבכורה (דחי"א ה'), זכותן של משה ואהרן בדרום שהתורה והמצוה כהונה ולויה לא נתנם אלא בדרום שנאמר אלוה מתימן יבא (פ' ברכה), זכותן של דוד ושלמה בצפון לפי שכל נבואתם שנתנבאו על ישראל לא נתנבאו אלא על מתן שכרן של צדיקים בן ערן שהוא נתן בצפון, ומנין שהג"ע בצפון שנאמר ממתים ירך ה' ממתים מחלד חלקם בחיים וצפונך וגו' (תהלים י"ז), דוד נתנבא ואמר כשראה טובה של ג"ע: מה רב טובך אשר צפנת ליראוך (שם ל"א), שלמה נתנבא ואמר יצפון לישרים תושיה (משלי ב'), ישרים אלו צדיקים שמקבלים פני שכנה בכל יום שנאמר ישבו ישרים את פניך (שם קמ"א). הקב"ה נקרא ישר וצדיקים נקראו ישרים, הקב"ה מנין שנאמר טוב וישר ה' (שם כ"ה), צדיקים מנין שנאמר אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה (שם קי"א), הקב"ה נקרא טוב שנאמר טוב ה' לכל (שם קמ"ה) וצדיקים נקראו טוב שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו (ישעיה מ') שכר מעשיהם בעוה"ב ופרי מעלליהם יאכלו בעוה"ז.—ד"א סמ"ך זו ירושלם שהרי סמוך לה הרים ומקפים לה נבעות, הרים כנגד אבות ונבעות כנגד אמהות, שנאמר ירושלם הרים סביב לה וגו' (תהלים קכ"ה).—ד"א סמ"ך זה משכן שעשה משה וישראל במדבר שהיו סומכים לו ד' מחנות שבטי ישראל שנאמר דגל מחנה ראובן תימנה, דגל מחנה דן צפונה, דגל מחנה יהודה מזרחה, דגל מחנה אפרים ימה (פ' במדבר).—ד"א סמ"ך זה בית המקדש ששכינה בתוכו וסמוך לו סביב מלך וכהן גדול כהנים לויים וישראל כנגד ד' רוחותיו כבמדבר

נותנת שלש מתנות בשתי ידיה שנאמר אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד (שם ג'). ובה מלכים עתידין למלוך במלוכה וכבוד שנאמר בי מלכים ימלוכו (שם ח'). ובה מתברכים שרי תורה על ישראל שנאמר ב' שרים ישורו וגו' (שם). ובה עתידין מתי ארץ ושוכני עפר לחיות שנאמר תורת ה' תמימה משיבת נפש (תהלים י"ט), ובה כל היום משתוקקים סופרי ישראל שנאמר לולי תורתך שעשועי וגו' (שם ק"ט), ובה משמחין כל לב וכליות שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב (שם י"ט), ובה משחקים לפני הקב"ה בכל עת שנאמר משחקת לפניו בכל עת (משלי ט'), ובה עושין שמירה לישראל שנאמר בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך (שק"ו), ובה מצילין את ישראל מדינה של גיהנם שנאמר כי תלך כמו אש לא תכוה (ישעיה מ"ג), תבוא תורה שהיא אש שנאמר הלא דברי כאש (ירמיה כ"ג) ותציל ישראל מדינה של גיהנם שהיא מלאה אש שנאמר מדרתה אש ועצים (ישעיה ל'), ובה קיימים עליונים ותחתונים שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי (ירמיה ל"ג), ובה מתחדשים שמים וארץ לעוה"ב שנאמר כי הנני בורא שמים חדשים וגו' (ישעיה ס"ה), ונאמר כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה (שם). בזכות מי? בזכות ישראל שמקיימים את התורה שנאמר ראשית חכמה יראת ה' וגו' מאי תהלתו עומדת לעד זו מתן שכרן של צדיקים שהוא עומד עד לעתיד לבא.

פ"י (פ"א), אל תקרי פ"י אלא פה ואין פה אלא משה שנאמר כי כבד פה וכבד לשון אנכי (פ' שמות). מלמד שבאותה שעה אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע יודע אני בעצמי שאתה אלוה לכל באי עולם לא בראת את העולם אלא לכבודך ולא עשית בריה אלא ליקרך ולא בראת אדם אלא כדי לחלוק לך כבוד שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתי (ישעיה נ"ה). וכל אבר ואבר שבראת באדם לא בראת אותו לבטלה, לא בראת ראש אלא לכבוד שמך לתפילין וליקוד לך ולהשתחוות לך, לא בראת עינים אלא לראות כבודך, לא בראת אזנים אלא לשמוע כבודך, וחוטם להריח, לחיים להטעים טעמי מאכל, שיניים לשחוקות, ושט להבליע, קנה למשוך ולהוציא, לב להבין בינה, הכליות ליעץ עצה, ריאה לשאוב, כבד לכעוס, מרה לזרוק, מחול לשחוק, כרס לרעיה, קורקבן למחינה, קיבה לשינה, ניקבה לצואה, אבר קטן להשתין ולהוציא זרע, גידין לרמים, עור לתואר, ידים למלאכה ולמלחמה, רגלים להלוך, ולשון לשיחה ולרבוך—עכשוו תן לי דיבור להשתמש בהן בפה ובקול! משיב הקב"ה ואמר לו משה משה! מי שם פה לאדם (שם), אני הוא ששמתי פה ולשון לאדה"ר שהפקדתו על כל באי עולם כפקיד להפקיד כל בריות שבעולם ולקרוא כל אחד ואחד בשמו ולשום שמות לכל בריה ובריה שנאמר וכל אשר

יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו (פ' בראשית). צד"י אל תקרי צד"י אלא צדק, זה צדקו של הקב"ה שהוא עושה עם בשר ודם, זו דעת וחכמה ובינה ופתיחת פה ומענה לשון שהוא נותן לבני אדם שכל העולם כלו מהקיים בהם, שאלמלא מענה לשון ופתחון פה אין העולם יכול להתקיים אפילו שעה אחת. לפי שבשעה שאמר משה לפני הקב"ה הן אני ערל שפתים (פ' ורא) נודעונו כל בריות שבעולם ואמרו ומה משה שהוא עתיד לדבר עמו שכינה במאה ושבעים וחמש מקומות והוא מבאר כל אות ואות וכל דבר ודבר וכל פסוק ופסוק שבתורה בשבעים לשון, הוא אומר לפני הקב"ה הן אני ערל שפתים, אנו על אחת כמה וכמה! ועל שאמר משה אני ערל שפתים זכה להיות שליח בין גבורה לישראל, שנאמר אנכי עומד בין ה' וביניכם (פ' ואתחנן), שאפילו מטמרון אינו יכול לעמוד בין הגבורה לבשר ודם. ובשביל שאמר משה כי כבד פה וכבד לשון אנכי ולא איש דברים אנכי זכה שאמר לו הקב"ה לא כן עבדתי משה פה אל פה אדבר בו (פ' בהעלותך) וזכה שאמר אלה הדברים, ובשביל שאמר משה ואנחנו מה (פ' קרח) זכה שאמר לו הקב"ה אתה אומר כי כבד פה וכבד לשון אנכי חייך אני נותן לך פתחון פה ומענה לשון יותר מכל באי עולם. שכל חדרי תורה וכל גנוי חכמה שיש לי במרום לא יראו אלא על ידיך שנאמר ואנכי אהיה עם פיך והורתוך, אם נאמר אהיה עם פיך למה נאמר והורתוך ואם נאמר והורתוך למה נאמר אהיה עם פיך? אלא מלמד שזה שאמר אהיה עם פיך זו פתיחת פה ומענה לשון, וזה שאמר והורתוך זה גנוי חכמה שנלה לו הקב"ה כדי שיהא רואה בחכמתו כל סדרי בראשית שנאמר לא כן עבדתי משה בכל ביתי נאמן הוא (פ' שלח), בביתו לא נאמר אלא בכל ביתי, מלמד שהפקידו הקב"ה למשה על כל ישראל ועל כל גנוי התורה, ועל כל גנוי חכמה ועל כל גנוי תבונה ועל כל גנוי מזימה ועל כל גנוי מדע, ועל גנוי גן עדן ועל כל גנוי חיים, והראהו כל חמדות שבעולם הזה וכל חמדות שבעוה"ב, וכיון שראה משה בפרגוד של כתות, כתות של סופרים כתות של סנהדרין בלשכת הגזית ודורשין ספר תורה נביאים וכתובים כמ"ט פנים, שנאמר אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מווקק שבעתים (תהלים י"ב) ומהו שבעתים אלו מ"ט פנים משנות בתורת משה, ואם תמה אתה על הדבר צא מנה שבע פעמים של שבע שבע הרי ארבעים ותשע—באותה שעה ראה משה מזלו של רבי עקיבא בפרגוד של מקום שהיה יושב ודורש אותיות של תורה, על כל תני כל אות ואות אומר עליו ג' מאות וששים וה' טעמי תורה. מיד היה מפחד ומודעוץ ואומר אין לי עסק בשליחותו של מקום ואין לי עסק בדברי תורה שנאמר בי אדני שלח נא ביד תשלח (פ' שמות). גליי היה לפני הקב"ה מה בלבו

של משה, מה עשה הקב"ה שיגרו לסננזאל שר של כל החכמה והתבונה. מה עשה תפשו למשה והוליוכו למקום אחר והראהו בפרגוד של מקום רבוי רבבות של מזלות של חכמים ושל נבונים ושל סנהדרין ושל סופרים שיושבין ודורשין טעמי תורה ומקרא ומשנה ומדרש הלכות ואגדות ושמועות ותוספות ואומרים הלכה למשה מסיני, מיד נתקררה דעתו. וכיון שראה הקב"ה איך נתקררה דעתו אמר הרי אהרן אחיך יהיה נביאך יהא מתורגמן שלך לפני פרעה. ומפני מה אתה מתירא, אתה דבר לו בשמי בפני פרעה הרשע והוא יעמוד לפניך וידבר אליו, שנאמר ואהרן ידבר אל פרעה. באותה שעה נפתחו לו למשה דלתי דבור ופתחי שיחה והיה משה מוצא פתחון פה ומוענה לשון יותר מכל באי עולם שנאמר שפתים ישק משיב דברים נכוחים (משלי כ"ד). קו"ף, זה משה אבי החכמים אבי כל הנביאים, אבי כל החכמים שהקיף לפני פרעה כל דברי חכמה וכל דברי בינה וכל דברי ערמה וכל דברי דעה וכל דברי השכל בשבעים לשון. והיו שבעים סופרים כותבים שבעים לשון וכל כתב וכתב עומדים לפני פרעה הרשע, כיון שראו את משה ואת אהרן שהם דומין למלאכי השרת, ורום קומתן כארזי לבנון, וגלגל עיניהם דומין לגלגלי כוכב הנוגה, וזקנם שלהן כאשכולות תמרה, וזו פניהם כזו החמה, ומטה האלהים בידם שחקוק עליו שם המפורש, ומדבור פיהם יוצאים שלהבות, מיד נפלה עליהם פחד ורעדה אימה וזיעה ורתת והשליכו קולמסיהם מידם ואגרות מעל שכםם ונפלו על פניהם לפני משה ואהרן, והיו משתחווים להם שנאמר שמח מצרים בצאתם כי נפל פחדם עליהם (תהלים ק"ה). היקש ביאתם לצאתם מה בצאתם נפל פחדם עליהם אף בביאתם נפל פחדם עליהם. אח"כ אמר להם פרעה מי שלחכם אצלי? אמרו לו אלהי העברים וגו'. משיב פרעה ואמר מה שמו של אלהיכם מה כחו וגבורתו, בכמה מדינות בכמה ארצות בכמה עיירות הוא מולך. כמה מלחמות עשה ונצח, כמה מדינות כבש, כמה עיירות לכד, כמה חיילות ופרשים ורכב ושלישים יש עמו בצאתו למלחמה? אמרו לו כחו וגבורתו מלא עולם, קולו חוצב להבות אש, דבורו מפרק הרים, כסאו שמים וארץ הדום רגליו, קשתו אש, חציו שלהבת, רומחו לפיד, מנינו עננים, הרבו ברק ולא ברזל. יוצר הרים וגבעות, בורא רוחות ונשמות, עושה שלום בין אש למים, בורא שמים בלא כלום בדבורו, רוקע הארץ בשיחתו, יוצר הרים בחכמתו, צר את העבור במעי אמו, מכסה שמים בעבים ומוריד טל ומטר במאמרו ומצמיח אדמה, זן ומפרנס כל העולם מקרני ראמים עד ביצי כנים, ממית ומחיה בכל יום, משיב פרעה ואומר לו אינו צריך לו כלום שאני בראתי עצמי שנאמר לי יאורי ואני עשיתי (יחזקאל כ"ח). עשיתי לא נאמר אלא עשיתי ששיתני את עצמי. מהו שאמר לי יאורי, מלמד שכך אמר להם, אתם

ואומרים כי הוא מוריד טל ומטר, הא כבר יש לי נילום נהר שיוצא מתחת עץ חיים ומימיו מתברכין ועל ראשי מימיו משוכין ויוצאין פרי ג"ע שכל פרי ופרי משאו שני בני אתונות וכל האוכל ממנו טועם בכל אחד ואחד ג' מאות מטעמים. שוב אמר להם פרעה למשה ואהרן המתנינו לי עד שאביא דלוסקא של כתבים ושל אגרות מלכי בראשית ורוזני תבל שמעולם כתובות ואתן אותם לסופרים לקרוא את כולן בשבעים לשון, שמא אמצא בה אגרת אחת בשם אלהיכם, שא"א שמעולם לא שלח לי אגרת שלום ולא ספר ברכה. מה עשה שיגר ופתח כל דלתי גנוי ספריו שמימי בראשית והביאם לפני משה ואהרן, וקרא לשבעים סופרים יודעים שבעים לשון כל אחד ואחד לקרות לפניהם בשעה אחת. וכיון שראה שלא נכתב בהם שמו של הקב"ה אמר לא ידעתי את אלהיכם, לא הוא ולא שמו לא כחו ולא גבורתו שנאמר לא ידעתי את ה' וגו'. באותה שעה אמר לו הקב"ה רשע! אתה אומר לשלוחי איני יודע כח וגבורה של אלהיכם, הריני מעמידך בשביל דבר זה שאמרת ואודיעך כחי וגבורתי למען תספר כבודי בכל העולם שנאמר ואולם בעבור זאת העמדתיך וגו' (שם). מה עשה פרעה הרשע באותה שעה שיגר וקרא את כל חכמי ארץ מצרים ונבוני תבל ואמר להם כלום שמעתם שם אלהיהם של הללו? אמרו כן שמענו מעולם שבן חכמים הוא בן מלכי קדם. באותה שעה אמר להם הקב"ה משמי מרום שוטים שבעולם! אתם קראתם עצמכם חכמים ולי בן חכמים, הרי אני מאבד את חכמתכם ואת בינתכם שנאמר ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר (ישעיה כ"ט). ומנין שאמר להם הקב"ה אתם קראתם עצמכם חכמים ולי בן חכמים, שנאמר אך אוילים שרי צוען חכמי יועצי פרעה עצה נבערה איך תאמרו אל פרעה בן חכמים אני בן מלכי קדם (שם). רי"ש, ראש, זה הקב"ה שהוא ראש לכל העולם וסופו והוא קורא דורות ראשונים ודורות אחרונים שנאמר מי פעל ועשה קורא הדורות מראש וגו' (ישעיה מ"א). ד"א רי"ש זה ראשו של הקב"ה שדומה לכתם פז שנאמר ראשו כתם פז וגו' (שה"ש ה'), ראשו כתם פז זה ראש המדרש שכל טעם ומעם שקול ככתם פז, קווצותיו תלתלים, על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות, שחורות כעורב שכל הלכה והלכה טוענת חן בפני עצמה. ד"א רי"ש אין ריש אלא דברו של הקב"ה שנקרא ראש שבו ברא הקב"ה שבעה רקיעים וכל פמלייא שלו. ומנין שדברו נקרא ראש, שנאמר ראש דברך אמת (תהלים קי"ט). ומנין שבו ברא הקב"ה שבעה רקיעים שנאמר בדבר ה' שמים נעשו (שם ל"ג) נעשה לא נאמר אלא נעשו אלו שבעה רקיעים שבראן הקב"ה בדבור אחד, בדבריו לא נאמר אלא בדבר ה', ומנין שכל פמליא ופמליא שבכל רקיע ורקיע נבראו ברוח שנאמר וברוח פיו כל צבאם. ד"א רי"ש

עם שרים וגדודים בשמי מרום ואומר להם שרי וגדודי הסתכלו ברשעים נמורים הללו שגולו וחמסו את בני ואכלו את עמי, משיבים שרים וגדודים אתה שליט בעולמך ועל כל מעשה ידך שבראת בעוים ומי יאמר לך מה תעשה, שנאמר באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה (קהלת ח'), משיב הקב"ה ואומר להם אם כן אני ואהם נשבר שיניהם בתחלה ואח"כ ניטלם מן העולם. גדודי אני הפקדתי אתכם בעולם הזה שתוקקו אצלם ותשברו שיניהם ותיטלום מן העולם שנאמר ושבר פושעים וחטאים יחדיו וגו' (ישעיה א'). לשרים אומר להם אני הפקדתי אתכם עליהם לימות המשיח שתוקקו אצלם ותשברו שיניהם ותיטלום מן העולם שנאמר יבושו רודפי ואל אבושה אני יחתו המה ואל אחתה אני הביא עליהם יום רעה ומשנה שברון שברם (ירמיה יז). אף אני בעצמי אוקק להם ומשבר את שיניהם ואטרדם מן העולם שנאמר שבר ה' מטה רשעים וגו' (ישעיה יד). וכיצד משברים את שיניהם בעוה"ז? מלמד שיורדין גדודין מן השמים ונוקקין כל אחד אצל כל רשע ורשע ומשברים שיניהם ויכלום מן העולם שנאמר קול ה' שובר ארזים (תהלים כ"ט), אלו רשעים שדומין לארזי הלבנון בעוה"ז מפני גאותן, שנאמר ואנכי השמדתי את האמורי מפניהם אשר כנובה ארזים גבהו וגו' (עמוס ב'). פרוי זה הגוף ושרשיו זה נשמה, וכיון שבא משיח לישראל יורדין עמו מיכאל וגבריאל שרי צבאות ושרי קדושים ואדירים ועושין מלחמה עם רשעים משלש שעות עד תשע שעות והורגים תשע עשר אלפים רבבות מרשעים שבאומות שנאמר יתמו חטאים מן הארץ וגו' (תהלים ק"ד). אימתי מרובה שבחו של הקב"ה בזמן שיכלו רשעים מן הארץ שנאמר ובאבוד רשעים רינה (משלי י"א), ואף לעוה"ב יורד הקב"ה בעצמו מן השמים ועושה דין ברשעים ומשבר שיניהם במטה של נחלים ומאבדן מן העולם שנאמר מכה עמים בעברה מכת בלתי סרה (ישעיה יד), ואין עברה אלא יום דינה של גיהנם שנאמר יום עברה הים ההוא (צפניה א'). ד"א שי"ן, שלשה ענפין כנגד שלשה עולמות שאדם דר בהן, עוה"ז וימות המשיח ועוה"ב, ד"א כנגד רוח ונשמה וגוף שאדם תלוי בהן, ד"א כנגד שלש קדושות שבעולם ואלו הן קדושת הקב"ה קדושת שבת וקדושת ישראל, קדושת הקב"ה מנין שנאמר ואתה קדוש (תהלים כ"ב), קדושת שבת מנין שנאמר ושמרתם את השבת כי קדוש הוא (פ' תשא), קדושת ישראל מנין שנאמר קדש ישראל לה' ראשית תבואתה (ירמיה א').

תי"ז אל תקרי תיו אלא תאו, זו תאותו של של בשר ודם שהוא מתאוה בעוה"ז בכל יום. ויום לכל דבר, ולא עוד אלא שנפשו דאבה לתאוה עד שמצאן שנאמר גרסה נפשי לתאבה בכל עת (תהלים קי"ט), וכיון שמצאן נפטר והולך מן העולם שנאמר ישנתי אז ינוח לי (איוב ג'). שהוא ישן שנה מתוקה

אין ריש אלא מגדל שבנו בני דור הפלגה שראשו מניע לשמים שנאמר הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים (פ' נח). באותה שעה אמרו בני דור הפלגה לא שוטים היו בני המבול שאמרו לבוראם סור ממנו עד שהמטיר עליהם מי המבול ארבעים יום וארבעים לילה ואיבדן מן העולם שנאמר קל הוא על פני המים (איוב כ"ד), אבל אנו נבנה מגדל מהארץ עד לרקיע ונשב בתוכו כמלאכי השרת ונקח קדרומות בידינו ונקבע הרקיע ויוזבו המים העליונים למטה אצל המים התחתונים כדי שלא יעשה בנו כשם שעשה בבני דור המבול. באותה שעה נתחלקו בני דור הפלגה לשלש כתות, אחת אומרת נבנה מגדל מן הארץ עד לרקיע ונשב בתוכו כמלאכי השרת כדי שיהיו מושבנו בעליונים ובתחתונים, וכת שניה אומרת נבנה מגדל מהארץ עד לרקיע ונעשה לנו שם ואין שם אלא ע"ז שנאמר ושם אלהים אחרים לא תזכירו (משפטים), וכת שלישית אומרת נבנה לנו מגדל מהארץ לרקיע ונחתוך השמים ושמי השמים חתיכות חתיכות ונעשה מלחמה עם הקב"ה ולא נניחנו במקומו. כת האומרת נעלה לרקיע ונשב שם כמלאכי השרת עליהם הכתוב אומר וירד ה' לראות את העיר ואת המגדל, וכת האומרת נעלה ונעבוד שם ע"ז עליהם הכתוב אומר הבה נרדה ונבלה שם שפתם, וכת האומרת נעשה מלחמה עליהם הכתוב אומר ויפץ ה' אותם משם. — דבר אחר רי"ש אין ריש אלא נבוכדנצר שנאמר אנת הוא רישיה דרהבא (דניאל ב'). ד"א רי"ש אין ריש אלא מלכות בבל שנאמר ותהי ראשית ממלכתו בבל (פ' נח), ד"א רי"ש אין ריש אלא חולי ומכה שנאמר כל ראש לחלי וגו' (ישעיה א'). ד"א ריש אין ריש אלא ישראל שנתן הקב"ה ראש לכל האומות שנאמר ונתתן ה' לראש ולא לזנב (פ' תבוא).

שי"ן, זה שיניהם של רשעים נמורים שעתידי הקב"ה לשוברן שלש פעמים, אחת בעולם הזה ואחת לימות המשיח ואחת לעולם הבא. כשם ששי"ן זה יש לו ג' ענפים כך משבר הקב"ה שיניהם של רשעים שלש פעמים, שנאמר קומה ה' הושעני אלהי כי הכית את כל אויבי לחי שני רשעים שברת (תהלים ג'). ולא עוד אלא שעתידין שיניהם של אוכליהם של ישראל לימות המשיח להיות יוצאין מפייהם עשרים ושתים אמות (י"ט) וכל בא"ן עולם רואים ואומרים מה חטאו אלו שבך יוצאים שיניהם מפייהם, משיבין ואומרים מפני שאוכלים ממון של ישראל שהם קדושים למקום כתרומה שכל האוכל מהם חייב כליה שנאמר קדש ישראל לה' ראשית תבואתה כל אוכליו יאשמו רעה תבא עליהם (ירמיה ב'). וכיצד משבר הקב"ה שיניהם של רשעים נמורים שלש פעמים? מלמד שיהלק הקב"ה

(10) מספר כ"ב אפשר שהוא כנגד כ"ב אותיות שבהורה שמקיימים ישראל.

לעוה"ב ואין שובע בעוה"ז אלא מעט לפי שעה כדי שיחיה. כיצד בשר ודם יוצא ערום ממעי אמו בלא לבוש בלא כסות בלא מנעל בלא סנדל בלא חגור בלא מעיל, בלא דעת בלא בינה בלא עצה בלא מחשבה בלא פתחון פה בלא מענה לשון בלא דבור בלא מלל בלא תורה בלא חכמה, בלא כח בלא גבורה בלא הליכת רגל בלא עשיית מעשה, בלא מצוה בלא צדקה בלא גמילות חסדים, בלא אשה בלא בנים בלא בית בלא בנין בלא שדות בלא כרמים בלא עבדים בלא שפחות, בלא כסף בלא זהב בלא אבנים טובות בלא מרגליות, בלא גדולה בלא נאווה בלא עושר בלא כבוד ובלא כל מה שברא הקב"ה. וכיון שיצא ממעי אמו בכל יום מצפה ומתאוה למענה לשון, וכיון שמצא מענה לשון מתאוה להליכת רגל, וכיון שמצא הליכת רגל מתאוה לחכמה ולתורה, וכן לאומנות וכן לכסף ולזהב וליקח אשה ומתאוה לבנים ולעושר ונכסים ולשדות וכרמים לעבדים ושפחות ויקר וכבוד ושלמנות ולכל מה שברא הקב"ה בעולמו. וכיון שמצא כולם נפטר מן העולם והולך כשהוא ריקן שנאמר אין אדם שליט ברוח לבלוא את הרוח ואין שלטון ביום המות (קהלת ה'). וכתוב ויקרבו ימי דוד למות (מ"א ב') ימי המלך לא נאמר אלא ימי דוד לפי שאין שררה ומלכות בשעת המיתה, כמות מלך כמות עני. ועל אותה שעה אמר איוב אדם לעמל יולד (איוב ה'). איני יודע אם לעמל מלאכה יולד אם לעמל תורה יולד, כשהוא אומר כל עמל האדם לפיהו ונאמר ואשים דברי בפיך (ישעיה נ"א) הוא אומר לעמל תורה יולד, כדי שזכה בה ויירש חיי העוה"ב שנאמר כבוד החכמים ינחלו (משלי ג'). כבוד החכמים ינחלו זה כבוד של עוה"ב, וכסילים מרים קלון זו פורענותן של רשעים בניהנם, שנאמר כל עמל אדם לפיהו וגם הנפש לא תמלא (קהלת ו'). כל עמל אדם לפיהו בעוה"ז וגם הנפש לא תמלא לעוה"ב (11). זהו שאמר ר' יצחק מרגלא בפומיה דר' אבא למימר סוף אדם למות סוף בהמה לשחיטה, הכל למיתה הן עומדין, אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו וגדל בשם טוב ונפטר בשם טוב מן העולם. עליו הכתוב אומר טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו.

אלפא ביתא דרבי עקיבא

[נוסחא ב' לפי דפוס קראקא ואמסטרדם]

אמר רבי עקיבא אלו כ"ב אותיות שבהן נתנה תורה לשבטי ישראל, והן חקוקין בעט שלהבת על כתר נורא ואיום של הקב"ה, ובשעה שבקש הקב"ה לבראות העולם מיד ירדו כולם ועמרו לפני הקב"ה, זה אומר

(11) דרש גם בזה כל עמל אדם לפיהו זו תורה, ואם אינו עושה כן אז הנפש לא תמלא לעוה"ב.

לפניו בי תברא את העולם וזה אומר לפניו בי תברא את העולם. בתחלה נכנסה תי"ו לפני הקב"ה ואמרה לפניו רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אתה נתן הורה לישראל ע"י משה, שכך כתיב תורה צוה לנו משה וגו'. השיב הקב"ה ואמר לה לאו. אמרה לו למה, א"ל מפני שאני עתיד לעשות כך רושם על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים אות תי"ו כדי לאבדם מן העולם לעתיד לבוא, שנאמר ויאמר ה' אלי עבור בתוך העיר בתוך ירושלם והתוית תי"ו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה (יחזקאל ט'). מהו והתוית תי"ו? מלמד שבשעה שגזר הקב"ה גזר דין על ירושלם להתריבה קרא לו למלאך המות וא"ל למלאך לך בתחילה על ירושלם ובחר בתוכה צדיקים ורשעים וכל צדיק וצדיק שבתוכה כתוב תי"ו של דיו על מצחו תי"ו תחיה כדי להחיות אותך, וכל רשע ורשע שבתוכה כתוב תי"ו של דם על מצחו תי"ו תמות. ומה נשתנה תי"ו מן האותיות כלן ללמדך שהתורה מצלת האדם מכל מיני פורעניות. באותה שעה עמדה מידת הדין לפני הקב"ה ואמרה לפניו רבש"ע אף הצדיקים שבתוכה כתוב על מצחן תי"ו של דם תי"ו תמות כדי לאבדן בכלל הרשעים. השיב הקב"ה ואמר לה למה. אמרה לפניו מפני שלא הוכיחו את בניך בדברי תוכחות ולא אמרו להן אל תחטאו ואל תעשו דברים מכוערים דברים שאינם הגונים דברים שאינם ראויין לעשות. השיב הקב"ה וא"ל גלוי וידוע לפני שאם היו מוכיחין אותו לא היו שומעין להן. השיבה מרת הדין ואמרה לפניו רבש"ע אעפ"י שלא היו מקבלין מהם היו להם להוכיחם. מיד שתק הקב"ה וחישב את כל הצדיקים שהיו באותו הדור בירושלם כרשעים. באותה שעה נשתלחו על ירושלם ששה מלאכי חבלה וחבלו אותן האנשים שבתוכה שנאמר והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון מפנה צפונה ואיש כלי מפצו בידו ואיש אחד בתוכם לבוש הבדים וקסת הסופר במתניו ויבא ויעמוד אצל מזבח הנחשת (שכ). ומה נשתנה צפון יותר מכל הרוחות, מלמד שכל הרוחות הרעות הבאות לעולם אינן באות אלא מן הצפון שנאמר ויאמר אלי מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ (ירמיה א'). ואלה הם ששה אנשים שנשתלחו על ירושלם: אף וחמה וקצף ומשחית ומשמיד ומכלה, וכל אחד ואחד חרב פיפיות בידו, שנאמר ואיש כלי מפצו בידו, וכיון ששמעה תי"ו הדבר הזה מפי הקב"ה מיד יצאה מלפניו בפחי נפש. אחר כך נכנסה שי"ן ועמדה לפני הקב"ה, אמרה לפניו רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי נקרא שמך המפורש שנאמר זה שמי לעולם, ועוד שאני תחלת השם שדי. השיב הקב"ה ואמר לה לאו. אמרה לו למה, א"ל מפני ששוא ושקר שניהם נקראו כך, ושקר אין לו רגלים אף את אין לך רגלים, אות שאין לו רגלים איך אברא בו את העולם, מיד

יצאה מלפניו בפחי נפש. אח"כ נכנס ר"ש ואמרה לפניו רבש"ע רצונך שתברא בי את העולם שבי נאמר ראש דברך אמת (תהלים ק"ט), ועוד שאני בתחלת שמך הנקרא רחום גם רפואה. השיב הקב"ה ואמר לה לאו, אמרה לו למה, א"ל מפני שבך עתיד ישראל להשתעבד לע"ז שנאמר נתנה ראש ונשובה מצרים (פ' שלח), ומנין שנקרא ע"ז ראש שנאמר צלמא רישיה די דהבא (דניאל ב'), ועוד רי"ש רע ותחלת רשע, מיד יצאה מלפניו הקב"ה בפחי נפש. אח"כ נכנס קוף ועמדה לפניו הקב"ה ואמרה רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי קוראין לפניך לעתיד לבא קדושה משולשת שנאמר וקרא זה אל זה ואמר ק' ק' ק' ה' צבאות וגו' (ישעיה ו'), השיב הקב"ה וא"ל לאו, אמרה לו למה, א"ל מפני שבך עתידין קללות לבא בעולם בבני דור המבול שנאמר קל הוא על פני מים תקלל חלקתם בארץ וגו' (איוב כ"ד). מיד יצתה מלפניו בפחי נפש. אח"כ נכנס צ"ד וק"ע ועמדה לפניו הקב"ה ואמרה רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי נאמר לעתיד בכל יום צדקתך שנאמר צדקתך כהררי אל וגו' (תהלים קי"ט), צדיק אתה ה' וישר וגו', כי צדיק ה' צדקות אהב וגו' (שם י"א), השיב הקב"ה וא"ל לאו, א"ל למה, א"ל מפני שבך עתידין לבוא צרות רבות לישראל שנאמר אשר הראיתני צרות רבות וגו' (שם ע"א), ואמר הוי כי גדול היום ההוא מאין כמוהו ועת צרה היא ליעקב וגו' (ירמיה ל'), ואומר וייראו ממערב את שם ה' וממזרח שמש את כבודו כי יבא כנהר צר (ישעיה נ"ט), וכיון ששמעו צדי"ק הדבר הזה מיד יצאה בפחי נפש. אחר כך נכנס פ"ה ועמדה לפניו הקב"ה ואמרה רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי קורין לפניך פקודי ה' ישרים משמחי לב (תהלים י"ט), שהן משמחין לבו של אדם, ועוד שאני תחלת שמך הנקרא פודה. השיב הקב"ה ואמר לה לאו, א"ל למה, א"ל מפני שבך עתידין ישראל לפרע עצמן לע"ז שנאמר (פ' תשא), וירא משה את העם כי פרוע הוא כי פרעה אהרן לשמצה בקמיהם, ואין שמצה (1) אלא ע"ז, מיד יצאה מלפניו בפחי נפש. אח"כ נכנס ע"ן ועמדה לפניו הקב"ה ואמרה רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי כתוב עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ (זכריה ד') ואתה עיניך בכל העולם שנאמר כי מי בן ליום קטנות וגו' (שם). השיב הקב"ה וא"ל לאו, א"ל למה, א"ל מפני שבך עתידין מנאפין לשמור את הנשף לעבור עבירה בה בסתר שנאמר ועין נואף שמרה נשף וגו' (איוב כ"ד), ואני עתיד לעשות כך דין שנאמר ועיני רשעים תכלינה וגו' (איוב י"א), מיד יצאה מלפניו הקב"ה בפחי נפש. אח"כ נכנס ס"ך לפניו הקב"ה ואמרה רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי נקראת סומך נופלים שנאמר סומך ה' לכל הנופלים

וגו' (תהלים קמ"ה), השיב הקב"ה וא"ל לאו, א"ל למה, א"ל מפני שבך עתידין אויבים לשום את עירי לעיים שנאמר שמו את ירושלם לעיים (תהלים ע"ט), מיד יצאה מלפניו בפחי נפש. אח"כ נכנס נו"ן ועמדה לפניו הקב"ה ואמרה רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אתה נתון נשמה לבריאות לעתיד ונקראת נר שנאמר נר אלהים נשמת אדם (משלי כ"ז), השיב הקב"ה וא"ל לאו, אמרה לו למה, א"ל מפני שבך אני עתיד לכבות נרותיהן של רשעים לעתיד לבא שנאמר נר רשעים ידעך (איוב כ"א) ולא עוד אלא שבך מתעברות נשמות לניהנם שנאמר כי ערוך מאתמול תפתה וגו' (ישעיה ל'), מיד יצאה מלפניו בפחי נפש. אח"כ נכנס מ"ם ועמדה לפניו הקב"ה ואמרה רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי עתידין באי העולם לומר מלכותך וממשלתך בכל, שנאמר מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך וגו' (תהלים קמ"ה), ותחלת שמך בי נקרא מלך, השיב הקב"ה ואמר לה לאו, אמרה לו למה, אמר לה מפני שבך עתיד לבא יום מהומה שנאמר כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה לה' וגו' (ישעיה כ"ב) מיד יצאה מלפניו בפחי נפש. אח"כ נכנס ל"מ"ד לפניו הקב"ה וא"ל רבש"ע רצונך שתברא בי עולמך שבי אתה עתיד לתת לישראל את לוחות הברית וללמדן עשרת הדברות שנאמר והלוחות מעשה אלקים וגו' (פ' תשא), השיב הקב"ה וא"ל לאו, א"ל למה? א"ל מפני שבך עתידין להשתבר תחת ההר ולפרוח הדברים מהם, שנאמר ואתפוש בשני הלוהות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם (פ' עקב), מיד יצאה מלפניו בפחי נפש. אח"כ נכנס כ"ף, ובאותה שעה היה רעש גדול לפניו הקב"ה כשירד כ"ף מעל כתר נורא של הקב"ה, נכנס ועמדה לפניו כסא הכבוד ונתרעש הכסא וגלגלי המרכבה אחזו רעדה, אמר להם הקב"ה כסא הכבוד וגלגלי המרכבה מפני מה אתן מרעישין? השיבו ואמרו מפני כ"ף שירד מעל ראשינו ונכנס ועמד לפניו, שכל כבודנו ויקרנו לא נקרא אלא בה שנאמר כסא כבוד מרום מראשון (ירמיה י"ז), ואומר כבוד מלכותך יאמרו, ואומר יהי כבוד ה' לעולם (תהלים ק"ד), ואומר וכבוד ה' עליך זרח (ישעיה ס'), מיד קרא לה הקב"ה לכ"ף וא"ל מה אתה מבקש, אמרה לפניו רבש"ע מבקש אני שתברא בי עולמך שבי נקרא כסאך וכתרך וכבודך, כסאך מנין שנאמר נכון כסאך מאז (תהלים צ"ג), כתרך מנין שנאמר בי מלכים ימלוכו (משלי ח'), כבודך מנין שנאמר מלא כל הארץ כבודו (ישעיה ו'), השיב הקב"ה וא"ל לאו, א"ל למה, א"ל מפני שבך עתיד אני להכות כפי אל כפי שנאמר וגם אני אכה כפי אל כפי והניחותי חמתי (יחזקאל כ"א), ולא עוד אלא כך יכלו בדמעות עיניהם של ישראל שנאמר כלו בדמעות עיני (איכה ב') ואני אברא כך עולמי?! כיון ששמע כ"ף הדבר הזה מפי הגבורה מיד יצאה מלפניו בפחי

(1) כמו שמץ פסול בדברי חז"ל.

נפש. אח"כ נכנס יו"ד ועמדה לפני הקב"ה ואמרה רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי נקראת יה ה' צור עולמים (ישעיה כ"ו), ולא עוד אלא שבי יודוך על כל מעשיך בכל יום כל באי עולם שנאמר יודוך ה' כל מעשיך (תהלים קמ"ה), ולא עוד אלא שבי תחלת שמך נקרא יחיד. א"ל לאו, א"ל למה, א"ל מפני שבך אני עתיד לברא יצר הרע שהוא מטעה את הבריות באי עולם שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו (פ' בראשית), מיד יצאה מלפניו בפחי נפש. אח"כ נכנס ט"ת ועמדה לפני הקב"ה ואמרה רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אתה נותן רוח הקדש בפי יראיך לאמר לפניך טובך שנאמר טוב ה' לכל (תהלים קמ"ה), ולא עוד אלא שבי צפנת טובך לצדיקים להנחיל להם שנאמר מה רב טובך אשר צפנת וגו' (שם ל"א), השיב הקב"ה וא"ל לאו, א"ל למה, א"ל מפני שבך אני עתיד לקרא לעמי טמא, שנאמר כי איש טמא שפתים אנכי ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב (ישעיה ו'). ולא עוד אלא שבך עתיד אדם מצורע לקרוא טמא שנאמר טמא טמא יקרא (פ' תזריע), ואמר סורו טמא קראו למו (איכה ד'), מיד יצאה מלפניו בפחי נפש. אח"כ נכנס ח"ת לפני הקב"ה ואמרה רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי יאמרו חסדך ה' מלאה הארץ, שנאמר אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ וגו' (תהלים ל"ג), ובי נקראת רחום וחנון ה' (שם קמ"ה). השיב הקב"ה ואמר לה' לאו, א"ל למה, א"ל מפני שבך אני עתיד לכתוב בעט של ברזל במתעב עמי שנאמר חטאת יהודה כתובה בעט ברזל בצפון שמיר חרושה וגו' (ירמיה ט"ו). מיד יצאה מלפניו בפחי נפש. אח"כ נכנס ז"ן ועמדה לפני הקב"ה ואמרה רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי נקרא זכרך לדור ודור, שנאמר זה שמי לעולם וגו' (פ' שמות), ולא עוד אלא שבי עתיד לעשות זכר לנפלאותיו, השיב הקב"ה וא"ל לאו, א"ל למה, א"ל מפני שבך עתיד לבוא זנות לעולם שנאמר כי זנה חזנה הארץ מאחרי ה' (הושע א'), ולא עוד אלא שבך עתידין ישראל לזנות לבנות מואב ויפול מהם כ"ד אלף שנאמר ויחל העם לזנות וגו' (פ' בלק), ואומר ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף והיאך אברא בכך את העולם. מיד יצאה מלפניו בפחי נפש. אח"כ נכנס וי"ו לפני הקב"ה ואמר רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך, שבי אומרים לפניך בשבח ואתה קדוש יושב תהלות (תהלים כ"ב), השיב הקב"ה וא"ל לאו, א"ל למה, א"ל מפני שאני עתיד להכות בכך את ישראל על אדות התאוה מכה רבה, שנאמר ויך ה' בעם מכה גדולה מאד (פ' בהעלותך). מיד יצאה מלפניו בפחי נפש. אח"כ נכנס ה"א ועמדה לפני הקב"ה ואמרה רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי עתידין ישראל לומר לפניך יהודה והדרה, שנאמר הוד והדר לפניו וגו' (דהיי"ב ט"ז), והן עתידין לקרות לפניך

ולהודות גבורתך, שנאמר הודו לה' קראו בשמו וגו' (תהלים ק"ה), השיב הקב"ה ואמר לה' לאו, א"ל למה, א"ל מפני שבך עתיד לבא לעולם יום הדין הגדול שהוא בוער כתנור, שנאמר כי הנה היום בא בוער כתנור והיו כל זדים וגו' (סוף מלאכי). מיד יצאה מלפניו בפחי נפש. אח"כ נכנס דל"ת ועמדה לפני הקב"ה ואמרה רצונך שתברא בי את עולמך שבי עתידין באי עולם לספר גדולתך לדורותם שנאמר דור לדור ישבח מעשיך (תהלים קמ"ה), ולא עוד אלא שבי דברך נצב בשמים, שנאמר לעולם ה' דברך נצב בשמים (שם קי"ט), השיב הקב"ה וא"ל לאו, א"ל למה, א"ל מפני שבך נדונין ישראל בין דם לדם בין דין לדין, שנאמר כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין וגו' (פ' שופטים). מיד יצאה מלפניו בפחי נפש. אח"כ נכנס ני"מ לפני הקב"ה ואמרה לפניו רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי אמור גדולתך וגבורתך, שנאמר גדול ה' ומהולל מאד ולגדולתו אין חקר (תהלים קמ"ה), ואומר מי ימלא גבורות ה' (שם ק"ז), השיב הקב"ה וא"ל לאו, א"ל למה, א"ל מפני שבך עתיד אני לשלם גמול לאיים ולאויבים שנאמר כעל גמולות כעל ישלם כמה לצריו גמול לאויביו לאיים גמול ישלם (ישעיה נ"ט), וכיון ששמע ני"מ לפני ה' יצאה מלפניו בפחי נפש. אח"כ נכנס כ"י לפני הקב"ה ואמרה לפניו רבש"ע רצונך שתברא בי את עולמך שבי משבחין לפניך באי עולם בכל יום, שנאמר ברוך ה' לעולם אמן ואמן (תהלים פ"ט), ברכו ה' מלאכי וגו', ואומר ברכו ה' כל צבאיו וגו' (שם ק"ג), ועתידין כל דורות העולם לומר לפניך ברוך ה' אלקי ישראל (שם ע"ב), ואומר וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו וגו'. מיד קבל הקב"ה ממנו ואמר לו הן. א"ל ברוך הבא בשם ה', וברא בו את עולמו בבית שנאמר בראשית ברא אלהים וגו'. האל"ף כיון ששמע הדבר וראה את הקב"ה מקבל הימנו וברא את העולם בבית עמד לו לצד אחר ושחק עד שקרא לו הקב"ה וא"ל אל"ף אל"ף מפני מה אתה שותק ואינך אומר כלום? השיב האל"ף ואמר רבש"ע אין בי כח לעמוד לפניך ולומר כלום. א"ל למה, א"ל מפני שכל האותיות הם נמנים במנין מרובה ואני במנין מועט, נ"ת בשנים גימ"ל בשלושה דל"ת בארבעה ה"א בחמשה ואני באחד, השיב הקב"ה ואמר לו אל"ף אל תירא שאתה ראש לכולן כמלך, אתה אחד ואני אחד ותורה אחת. ובך אני עתיד ליתנה לישראל עמי שנקראו אחד במתנה ולהנחילה להן על הר סיני שנאמר אנכי ה' אלהיך וגו' (פ' יתרו). ומנין שהאל"ף נקרא אחד שנאמר איכה ירדוף אחד אלף (פ' האזינו), ומנין שנקרא הקב"ה אחד שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ומנין שהתורה אחת שנאמר תורה אחת יהיה לכם וגו' (פ' בא), ומנין שישראל נקרא אחד שנאמר ומי כעמך כישראל גוי אחד בארץ

ושמואל ב' ז'). אנכי ראש לכל הדברות ואלף ראש לכל האותיות. ומפני מה ראשו של אלף זקוף ועומד ויש לו שתי רגלים כבני אדם, מפני שהוא נחשב כאמת ואמת יש לו רגלים. ושקר אין לו רגלים, שכל האותיות של שקר עומדין על הודן. ומפני מה ידו זקוף מצדו, מפני שהוא מעיד בו ומנופף בו להקב"ה שהוא אמת שנאמר ואמת ה' לעולם (תהלים קי"ז). בי"ת מפני מה פניו כלפי גימ"ל וגימ"ל אחוריו כלפי בי"ת, מפני שבי"ת דומה לבית שדלתיו פתוחין לכל. גימ"ל דומה לגבר שהוא רואה עני על הפתח ונכנס לביתו להוציא מתוכו מזון לעני. ומפני מה ירכו של גימ"ל סמוך לדל"ת מפני שכל גמילות חסדים הם לדל. דל"ת מפני מה דומה למקל ופניו כלפי ה"א, מפני שאדם הדל אינו משתדל אלא לטובתו של העוה"ז שנברא בה"א שנאמר בהראם, בה"א בראם, ומפני מה נברא בה"א, מפני שה"א דומה לאכסדרא והעולם דומה לאכסדרא שכל מי שרוצה לצאת יוצא. ומפני מה יש לו ב' פתחים אחד גדול ואחד קטן מפני כשבא לצאת יוצא בגדול בא לכנס יכנס בקטן⁽²⁾. וי"ו מפני מה זקוף ועומד ופניו כלפי זי"ן ועומד כמטה, מפני שרמוז הקב"ה באותיות שהוא עתיד להכות את הרשעים ע"י שלוחים במטה של אש בדינה של גיהנם עד שנשמע מתוך גיהנם קול ווי ווי לרשעים שנאמר אוי לרשע רע וגו' (ישעיה ג'). זי"ן מפני מה יש לו שני תנין אחד כלפי וי"ו ואחד כלפי ח"ת, מפני שכל בעל זנות כשהוא הולך אחר הזונה לבא עליה אחת מעיניו כלפי החטא, לפיכך האחד כלפי ח"ת=חטא ועבירה, ואחת כלפי בני אדם שהן דומין לעץ שנאמר כי האדם עץ השדה. (פ' שופטים) שמא יראו אותו בני אדם ויאמרו עליו ווי ווי פלוני הלך אצל הזונה לפיכך האחד כלפי ווי"ו, ח"ת מפני מה אינו קשור קשר כתר, מפני שכל בעלי חטא יש להן גנאי ובושת פנים ואין להם שכל ושם טוב בעולם, אבל יש להם חרפה וכלימה. טי"ת מפני מה טמון ידו וראשו זקוף והוא קשור כתר, מפני שכל מי שהוא עושה מעשים טובים וצדקה ונמילות חסדים ונותן פרוטה לעני בצדקה צריך שלא יתן אלא בסתר שמתן בסתר יכפה אף שהוא מלאך המות ממנו ומאנשי ביתו שנאמר מתן בסתר יכפה אף (משלי ב"א), ואומר מלוא אלהים חונן דל (משלי י"ט). יו"ד מפני מה הוא קטן מכל האותיות, ללמד שכל מי שהוא מקטין את עצמו זוכה שיהיה בנחלי העוה"ב שנברא ביו"ד שנאמר כי ביה ה' צור עולמים (ישעיה כ"ו), בה"א נברא העוה"ז וביו"ד נברא העוה"ב, ומפני מה נברא ביו"ד מפני שהצדיקים בני עוה"ב הן מועטים בעוה"ז, ומפני מה תנו של יו"ד כלפי פניו, מפני שכל צדיק וצדיק נהנה לפי שבר מעשיו, וצדקתו הולכת לפניו שנאמר והלך לפניך צדקך (ישעיה נ"ח). כ"ף מפני מה דומה לכסא

(שמואל ב' ז'). אנכי ראש לכל הדברות ואלף ראש לכל האותיות.

ומפני מה ראשו של אלף זקוף ועומד ויש לו שתי רגלים כבני אדם, מפני שהוא נחשב כאמת ואמת יש לו רגלים. ושקר אין לו רגלים, שכל האותיות של שקר עומדין על הודן. ומפני מה ידו זקוף מצדו, מפני שהוא מעיד בו ומנופף בו להקב"ה שהוא אמת שנאמר ואמת ה' לעולם (תהלים קי"ז). בי"ת מפני מה פניו כלפי גימ"ל וגימ"ל אחוריו כלפי בי"ת, מפני שבי"ת דומה לבית שדלתיו פתוחין לכל. גימ"ל דומה לגבר שהוא רואה עני על הפתח ונכנס לביתו להוציא מתוכו מזון לעני. ומפני מה ירכו של גימ"ל סמוך לדל"ת מפני שכל גמילות חסדים הם לדל. דל"ת מפני מה דומה למקל ופניו כלפי ה"א, מפני שאדם הדל אינו משתדל אלא לטובתו של העוה"ז שנברא בה"א שנאמר בהראם, בה"א בראם, ומפני מה נברא בה"א, מפני שה"א דומה לאכסדרא והעולם דומה לאכסדרא שכל מי שרוצה לצאת יוצא. ומפני מה יש לו ב' פתחים אחד גדול ואחד קטן מפני כשבא לצאת יוצא בגדול בא לכנס יכנס בקטן⁽²⁾. וי"ו מפני מה זקוף ועומד ופניו כלפי זי"ן ועומד כמטה, מפני שרמוז הקב"ה באותיות שהוא עתיד להכות את הרשעים ע"י שלוחים במטה של אש בדינה של גיהנם עד שנשמע מתוך גיהנם קול ווי ווי לרשעים שנאמר אוי לרשע רע וגו' (ישעיה ג'). זי"ן מפני מה יש לו שני תנין אחד כלפי וי"ו ואחד כלפי ח"ת, מפני שכל בעל זנות כשהוא הולך אחר הזונה לבא עליה אחת מעיניו כלפי החטא, לפיכך האחד כלפי ח"ת=חטא ועבירה, ואחת כלפי בני אדם שהן דומין לעץ שנאמר כי האדם עץ השדה. (פ' שופטים) שמא יראו אותו בני אדם ויאמרו עליו ווי ווי פלוני הלך אצל הזונה לפיכך האחד כלפי ווי"ו, ח"ת מפני מה אינו קשור קשר כתר, מפני שכל בעלי חטא יש להן גנאי ובושת פנים ואין להם שכל ושם טוב בעולם, אבל יש להם חרפה וכלימה. טי"ת מפני מה טמון ידו וראשו זקוף והוא קשור כתר, מפני שכל מי שהוא עושה מעשים טובים וצדקה ונמילות חסדים ונותן פרוטה לעני בצדקה צריך שלא יתן אלא בסתר שמתן בסתר יכפה אף שהוא מלאך המות ממנו ומאנשי ביתו שנאמר מתן בסתר יכפה אף (משלי ב"א), ואומר מלוא אלהים חונן דל (משלי י"ט). יו"ד מפני מה הוא קטן מכל האותיות, ללמד שכל מי שהוא מקטין את עצמו זוכה שיהיה בנחלי העוה"ב שנברא ביו"ד שנאמר כי ביה ה' צור עולמים (ישעיה כ"ו), בה"א נברא העוה"ז וביו"ד נברא העוה"ב, ומפני מה נברא ביו"ד מפני שהצדיקים בני עוה"ב הן מועטים בעוה"ז, ומפני מה תנו של יו"ד כלפי פניו, מפני שכל צדיק וצדיק נהנה לפי שבר מעשיו, וצדקתו הולכת לפניו שנאמר והלך לפניך צדקך (ישעיה נ"ח). כ"ף מפני מה דומה לכסא

(2) ע"ד בא לטהר פתחין לו ויוצא בגדול, ונכנס

בקטן כדאמרינן קטין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף. בהגה"ה. (3) כלומר אפילו כהנים ליום וישראלים אינם מתעריבים זה בזה, (4) חסר כאן בהעתקה.

שנאמר וכל קרני רשעים אנדע (תהלים ע"ה), ומגדלין לישראל שנאמר תרוממנה קרנות צדיק (שם). דבר אחר קו"ף זה הקב"ה, ורי"ש זהו רשע, ומפני מה קו"ף מחזיר פניו מרי"ש, אלא מלמד שאמר לו הקב"ה לרשע, רשע! איני יכול להסתכל בצלם דמותך (5). ומפני מה רגלו פסוק מנגו, א"ל הקב"ה רשע אם אתה חוזר בכך אני משיבך למחיצתי ואקשור לך כתר כבוד שנאמר ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה (יחזקאל י"ח). שי"ן מפני מה יש שלשה ענפין מלמעלה ואין לו שורש מלמטה מפני שאינו דומה אלא לשקר שאין לו רגלים ויש לו דבור ולסוף אינו מתקיים, ולא עוד אלא שעתיד הקב"ה לסכור פי דוברי שקר. משל למה הדבר דומה לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין בא הרוח ועוקרתו והופכתו על פניו. תי"ו מפני מה רגלו שמלפניו שבור ללמדך שכל המבקש ללמוד תורה צריך לכפוף רגליו ולעסוק בתורה שנאמר והם תכו לרגליך (פ' ברכה). וצריך שיהיה נמוך מכל הבריות שנאמר ושפל רוח יתמוך כבוד (משלי כ"ט), ואומר עקב ענוה יראה ה' (שם כ"ב). ד"א והם תכו לרגליך אלו תלמידי חכמים שהם נושאים ונותנים בדברי תורה שנאמר ותורתך שעשוע (תהלים קי"ט).

ד"א מהו אל"ף בי"ת גימ"ל דל"ת, אלף בינה נמול דלים, ומפני מה רגלו של ג' פשוטה לפניו מפני שגומלי חסדים רצים אחר דלים, ומפני מה אזוניו של ד' מאחוריו, מפני שאדם דל רואה מאחוריו ואומר מי הוא שיבא אחרי שאמא יתן לי מצוה, ומפני מה כתוב אחר הדל"ת ה"א ללמדך שכל העושה גמילות חסדים נאמר עליו המון גוים נתתיך (פ' לך), ומפני מה כתוב אחר הה"א וי"ו, שאם אינו עושה גמילות חסדים נאמר עליו וי על פלוני שיש לו ואינו עושה, שנאמר וחושך מיושר אך למחסור (משלי י"א), ומפני מה כתוב אחר הוי"ו זיי"ן ואחר הזיי"ן חי"ת שאם הכריע יצרו ועשה גמילות חסדים מיד מתקיים עליו הכתוב חנון יחנך לקול זעקך וגו' (ישעיה ל') ויהי חנון עליו, ס"א כמבטח במדה טובה ירושה אחרונה יתרה מראשונה לעוה"ב למי שהוא עושה גמילות חסדים שנאמר מי הקדימני ואשלם (איוב מ"א). כ"ף כפוף כ"ף פשוטה למה לפי שהוא מראה טעם בתורה מיד מלבישו לבוש זכיות ממעון קדשו שנאמר שפתי בהן ישמרו דעת וגו' (מלאכי ב'), ומפני מה אותיות של אמת מפורסם זו מוזו ואותיות של שקר מוקפין זו על גב זו מפני שאמת קשה לעשותה והשקר עומד אחר האוזן, כדתניא דבי רבי ישמעאל בא ליטמא פותחין לו בא ליטמא מסויעין לו, ומפני מה אותיות של אמת בשתי רגלים ואותיות של שקר ברגל אחת

עומדיו, שכל העושה אמת הרי קיים לעולם ונחל העוה"ב ואינו ממעט בעוה"ז שנאמר כי שבע יפול צדיק וקם וגו' (משלי כ"ד), ושקר אינו מתקיים לעולם שנאמר ורשעים יכשלו ברעה (שם), ומפני מה ה' אותיות הללו (מנצפ"ך) כל אחת כתובה שתי פעמים, אלא ללמדך בהן סדרי תורה, ומה היא? כ"ף של הקב"ה כפופה כ"ף של משה פשוטה, מ"ם פתוחה מ"ם סתומה, מאמר פתוח ומאמר סתום, ומכאן למד דרך ארץ שהרב יושב ומדבר והתלמיד עומד ודומם, צדי"ק כפופה צדי"ק פשוטה צדיק כפוף וצדיק פשוט, נו"ן פשוטה נו"ן כפופה, אם תאמר נאמן כפוף נאמן פשוט זהו צדיק כפוף צדיק פשוט, אלא מכאן לתלמיד חכם שהוא עוסק בתורה שהוא חייב להיות ביראה ופחד, ולפיכך נתנה התורה ביראה ורתת להתעסק בה ביראה ובזיעה שנאמר אשרי שומרי עדותיו בכל לב וירשוהו (תהלים קי"ח).

א"ת ב"ש. א"ת אל"ף זה אדם הראשון תי"ו שהוא תחלת ברייתו של עולם, שכל העולם נברא במאמר של הקב"ה שנאמר כי הוא אמר ויהי (תהלים ל"ג), ואומר בדבר ה' שמים נעשו (שם), ומנין שאדם הראשון נברא בכפו של מקום שנאמר וייצר ה' אלקים את האדם (פ' בראשית), ונאמר ותשת עלי כפייך (תהלים קל"ט). וייצר למה ב' יודי"ן, אחת ליצר טוב ואחת ליצר הרע. ד"א ב' יודי"ן אחת ליצירת אדם ואחת ליצירת חוה. ד"א וייצר למה ב' יודי"ן אלא אחת כנגד פרצוף פניו ואחת כנגד פרצוף של אחריו, וכן הוא אומר אחר וקדם בנתני (תהלים קל"ט), מהו אחר וקדם שבתחלה לא נברא אלא פרצוף של אחר ואח"כ פרצוף של פנים, ומה ותשת עלי כפך מלמד שבתחלה נברא האדם מן הארץ ועד הרקיע וכיון שראו אותו מלאכי השרת נודעו ונתתו מלפניו, באותה שעה עמדו כלם לפני הקב"ה ואמרו לפניו רביש"ע שתי רשויות יש בעולם אחת בשמים ואחת בארץ, מה עשה הקב"ה באותה שעה הניח ידו עליו והמעטיו והעמידו לאלף אמה. ב"ש בי"ת אלו בהמה וחיה, שי"ן אלו שקצים ורמשים שנבראו עם אדה"ר, ולמה נבראו עמו מפני שאמר הקב"ה אם תזוח דעתו של אדם עליו אמור לו אל תזוח דעתך עליך שהרי בהמה וחיה שקצים ורמשים הלא הן כמותך שנבראו עמך, שנאמר אדם ביקר וגו' (תהלים מ"ט), ואחריו מהו אומר החיה וכל בהמה רמש וגו', (שם קמ"ח), ואומר מלכי ארץ וכל לאומים. ג"ר גימ"ל זהו גן עדן שנטע הקב"ה בעדן לשום בתוכו י"ב חופות של אבנים טובות ומרגליות בשביל אדם שנאמר בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסוככת אודם פטדה ויהלום תרשיש שוהם וישפה ספיר נפך וברקת וזהב מלאכת תפיך ונקיבך בכ (יחזקאל כ"ח) והפחות שבכולם זהב הוא. רי"ש שהוא נכנס ראש לנ"ע קודם לכל הצדיקים שנאמר ויטע ה' אלקים גן בעדן

(5) שאמור להסתכל בפני אדם רשע שנאמר אם לא פני יהושפט אני נושא אם אביט אילך וגו' (מ"ב ג').

מקדם וישם שם את האדם (פ' בראשית). ד"ק, דל"ת זהו דלתי ג"ע שפתחו לפניו מלאכי השרת ששגן הקב"ה אצל אדם לשרתו. קו"ף מלמד שקראו לפניו קדישי עליונים וגבורי ערבות ואמרו לו בא בשלום. ה"ץ, ה"א שהפיל עליו הקב"ה תרדמה שנאמר ויפל ה' אלקים תרדמה על האדם (פ' בראשית), צד"ק זו צלע אחת שלקח הימנו מצלעותיו ובנאה לאשה והרחיצה וסכה ופרכסה וקלע לה שער וזווגה לאדם, שנאמר ויבן ה' אלקים את הצלע וגו' (שם). ו"ף, וי"ו שהביאה ברכבות אלפין של מלאכי השרת אל אדם הראשון בקול רינה ושירה שנאמר ויביאה אל האדם (שם). ומה הוא פ"ה, מלמד שכל פמליא של מעלה ירדו עמם לנ"ע מקצתן היו אוהזין בידם נבלים ומצלתיים וכנורות ומשחקין לפניו כבתולות, וחמה ולבנה וכוכבים ומזלות היו מרקדין לפניהם כנערות. ז"ע, זיין מלמד שזימן הקב"ה שניהם לסעודה על מעדני ג"ע, עי"ן שערך הקב"ה לפניהם שלחנות של מרגליות וכל מרגליות ומרגליות היה מאה אמה ארכה וששים אמה רחבה, וכל מיני מעדנים מונחים לפניהם שנאמר תערוך לפני שלחן (תהלים כ"ג). ח"ס, ח"ת שחשו מלאכי השרת וצלו לו בשר וצננו לו את היין, ובא הנחש וראה את כבודו והציץ בהן ונתקנא בהן, סמ"ך שסח לו הקב"ה לאדם ואמר לו מפרי עץ הגן תאכל ומפרי העץ וגו'. ט"ן, ט"ת שטעתה חוה בדבריו של נחש ואכלה מן העץ ונתנה הימנו לאדם ואכל, שנאמר ותקח מפריו ותאכל וגו'. נו"ן שנפתחו עיניהם והבינו שהם ערומים ונתעטפו בעל"ן של תאנה שנאמר ויתפרו עלי תאנה וגו'. י"ם, יו"ד שכבר גלוי וידוע לפניו מעשיהו שעשו וירד הקב"ה משמי מרום ועמד על פתחי ג"ע וקרא לו לאדם שנאמר ויקרא ה' אלקים וגו'. מ"ם שאמר הקב"ה לאדם מי הניד לך כי עירום אתה. כ"ל, כ"ף שכלם זימנם הקב"ה לדין בתחלה קרא לו לאדם ואמר לו מפני מה אכלת מפרי עץ הדעת שאמרת לך לא תאכל ממנו, השיב האדם ואמר רבון העולמים האשה אשר נתת עמדי נתנה לי ואכלתי, אמר לאשה מפני מה אכלת, אמרה האשה הנחש השיאני ואוכל. אה"כ קרא את הנחש א"ל הקב"ה כי עשית זאת וגו'. בשעה שאמר לו על גחונך תלך, השיב הנחש ואמר רבון העולמים, אם כן הוא רצונך אהיה כדג שבתוך הים שאין לו רגלים, וכשאמר לו עפר תאכל אמר הנחש רבון העולמים מה אם הדג אוכל עפר אף אני אוכל עפר. באותה שעה תפשו הקב"ה לנחש וקרע לשונו לשני קרעיו, א"ל הקב"ה רשע שבעולם אתה התחלת בלשון הרע לפיכך אני מודיע לכל באי העולם שלשונך גרם לך כל זאת. מלמד שחטאו שלשה ולקו ארבעה, נחש וחווה ואדם חטאו ולקו ונטרדו מן ערן שנאמר ויגרש את האדם וגו', ורביעית ארץ לקתה בעבורם שנאמר ארורה האדמה בעבורך. ד"א א"ת ב"ש את בוש ע"ך ותתא, ג"ד ד"ק ה"ץ ו"ף ז"ע ואם

יצא לחוץ או מזיעו ומרתיעו ח"ס ט"ן.
 אה"ס בט"ע, אל תקרי אה"ס אלא אחוס ואין אחוס אלא לשון רחמים לשון תחנונים שנאמר חוסה ה' על עמך (יואל ב'). ומהו אה"ס מלמד שאמר הקב"ה למלאכי השרת אני בעצמי אחוס על ישראל יותר מכל אומות העולם מפני שהן ממליכין אותי בעולמי ב' פעמים בכל יום ויום ומייחדין את שמי שחרית וערבית, שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד (פ' ואתחנן). שאלמלא ישראל בעולם לא היה כבוד וגדולה בעולם לפי שהן מספרין תהלתי בכל יום, שנאמר עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו (ישעיה מ"ד), ואין דעתי נהנית אלא מהן, שנאמר נהפך עלי לבי יחד נכמרו נחומי (הושע י"ג). בט"ע, שבס טעו העולם לפי שבכל יום ויום כשאומוות העולם רואין חמה ולבנה כוכבים ומזלות מעבירין כתריון מעל ראשיהן וכל מלכיהם ורוניהם נופלין ומשתחווים לצבא השמים מיד כועס עליהם הקב"ה שנאמר ואל זועם בכל יום (תהלים ז'). ואמר להן למלאכי הבלה אני נתתי להללו רוח ונשמה מלוכה וכבוד וגדולה וממשלה, והן משתחווים לחמה ולבנה שבראתי מזהר פני. באותה שעה רועשין גלגל חמה ואופן והלבנה וסדרי מזלות כוכבים וכל סדרי בראשית כולן, מיד אף וחמה שני מלאכי הבלה מה עושין שולפין את הרבן ותופסין בידם ויוציאין מלפני הקב"ה בחמה להחריב את העולם מפני מעשיהו של או"ה שמכעיסין במעשיהו, ואלמלא שיוציאין תלמידי חכמים שהן עוסקין בתורה ותינוקות של בית רבן שהן הוגין במקרא ובמשנה וישראל שהן קוראין שמע ישראל ומקבלים עול מלכות שמים שחרית וערבית כבר היו נחשין ומחריבין את העולם. לפיכך הוא אומר ה' מלך ירגנו עמים וגו' (תהלים צ"ט). גי"ף, אל תקרי גי"ף אלא גוף, זו גופה של תורה שראשי ישיבות גאון יעקב מתעסקים בה ומורין פרט וכלל והויות איסור והיתר לישראל, שנאמר יורו משפטך (ישעיה פ') ברכה), ואומר למדו היטב דרשו משפט (ישעיה א'). ד"כ, אל תקרי דכ"ץ אלא דך כולו חפץ, ואין חפץ אלא ישראל שנקראו ארץ חפץ לפני הקב"ה שנאמר ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ (מלאכי ג'). ולמה נקראו ארץ חפץ מפני שהם דומים לארץ שכל העולם כלו מתקיים בה. חפץ בשביל שהם עושים בכל יום ויום חפצו של הקב"ה בדברי תורה שנאמר ה' חפץ למען צדקו (ישעיה מ"ב). ה"ל"ק, זה יעקב שנקרא חלק שנתקדש שמו של הקב"ה בקדושה על ידו שנאמר והקדישו את קדושי יעקב (שם כ"ט) על ידי צאצאיו, וחקק לו דמותו על כסא כבודו. ובשעה שצאצאיו קורין קדושה משולשת מוריד הקב"ה פיו מלמעלה ונושקו על ראשו שחקוק על כסא הכבוד שנאמר כי יעקב בחר לו יח (תהלים ס"ה). ומנין שיעקב נקרא חלק שנאמר ואנכי איש חלק (פ' תולדות), כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו (האוינו). ומ"ר, אל

לחיי עוה"ב א"ל בן עדן של הדם שריתו הולך מסוף העולם עד סופו שנאמר כי כימי העץ ימי עמי וגו' (ישעיה ס"ה). ה"ע ו"ף, מלמד שאמר לפניו שרה של גיהנם רבש"ע רצונך שתודיע לי כבודך וגדולתן של צדיקים שאתה מנחיל להן בג"ע לעוה"ב, א"ל הקב"ה לאו, שנאמר כה אמר ה' הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו וגו' (ישעיה ס"ה). העו"ף, כשם שהעוף פורח באויר של עולם ואין לו רשות ליכנס בחופות מלכים ורוזנים לישב במשכנות עמהם על כסא הכבוד כך אין לך רשות ולא עסק בהן לראות בטובתן של ישראל שנאמר לא יגורך רע (תהלים ה'). ומהו לא יגורך רע, מלמד שכך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אל יהי במגורך רע, ואין רע אלא שטן ויצר הרע שנאמר כי יצר לב האדם רע (פ' נח), וכשם שאין יצר הרע במגורותיו של הקב"ה כך עתידין ישראל שלא יהיה במגורתם שטן ולא מלאך המות ולא יצר הרע, אימתי? לעולם הבא שנאמר וישב עמו בנוה שלום ובמשכנות מבטחים (ישעיה ל"ב) בלא שטן, ובמנוחות שאננות בלא מלאך המות ובלא יצר הרע שנאמר בלע המות לנצח וגו' (ישעיה כ"ו). ז"ח"ק אמר לפניו רבש"ע מפני מה אינך נותן לי רשות לראותן בעיני כלל וכלל ולטעום טעם מעט מאכילהן ולהסתכל בטובתן ובגדולתן? א"ל מפני שזרעו של יצחק הן שהגיש בשרו ורביעית דם שלו ע"ג המזבח שנקרא יצחק, זצח"ק אל כל בריה אתה נותן לו בכל יום מוון מאכל לפי אכלו שכך כתיב פותח את ירך וגו' (תהלים קמ"ה) מפני מה אין אתה נותן לי מוון כדי סיפוקי שהרי אני רעב מכל מאכל, והשיב הקב"ה ואל"ה הרי מסרתי לך כל רשעי הארץ, וכל חמאיה, ט"ר י"ש כ"ת, יש לי כתות כתות, כתות של משקרין כתות של לסטין כתות של מספרי לשון הרע, ואני מוסרם לך שתאכלם אישך שנקרא טרישכ"ת, אל תקרי טרישכ"ת אלא יש לי כת, ומנין ששרה של גיהנם אומר בכל יום יום תן לי מאכל כדי סיפוקי? שנאמר לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חוק וירד הדרה והמונה ושאוה ועלו בה (ישעיה ה'). מהו לבלי חוק אלו או"ה שפערה גיהנם פיה עליהם על שלא קבלו את התורה ולא קיימו את המצות בעוה"ז, כל הגוים כאין נדרו, לפיכך נמסרים לאשה של גיהנם שתאכלם בבת אחת שנאמר ישובו רשעים לשאולה וגו' (תהלים ט'), ואומר ובאחת יבערו ויכסו מוסר הבלים עין הוא (ירמיה י'), וישראל הם ששים ושמחים בדברי תורה כשרואים אותה שעומדת לפני הקב"ה ומתחננת בשביל ישראל שיוצלו מדינה של גיהנם, השיב הקב"ה ואמר לה, בתי! הרי אהוביך משולחין מתוך גיהנם ואין גיהנם שולטת בהן מפני שהן עוסקין בתורה לילה ויום שנאמר גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור (זכריה ט'), ואין בור אלא גיהנם

תקרי ומר אלא ואמר, ומהו ואמר אלו שרפי להבה ומלאכי צבאות וחילי מעונה שאינם יכולין לומר קדוש מלמעלה עד שפותחין ישראל תחלה פיהם בקדושה מלמטה ואומרים קדושה משולשת ואח"כ מקדישין מלאכי השרת שנאמר ברן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים (איוב ל"ח), כוכבי בקר אלו ישראל שנמשלו לכוכבים שנאמר ומצדיקי הרבים ככוכבים (דניאל י"ב), ואומר והנכם היום ככוכבי השמים לרוב (פ' דברים), הכוכבים מאירין את העולם אף ישראל מאירין נרו של עולם בדברי תורה שהם כיוצא בהם שנאמר כי נר מצוה ותורה אור (משלי י'). ומנין שאין "ואמר" אלא למלאכי השרת, שנאמר וקרא זה אל זה ואמר וגו' (ישעיה י'). ז"ן ש"ת, אל תקרי זן שת אלא זה נשא שבת, ומהו זה נשא שבת? אלו ישראל שנשאו תורה ומצות שבת בעוה"ז מפי הקב"ה שבה זוכין ישראל ונחלוין חיי עוה"ב שכלו שבת, שנאמר מזמור שיר ליום השבת (תהלים צ"ב), מהו ליום השבת, אמרה רוח הקדש על ידי דוד בכנור זמרו אתם בני ישראל שירו לעולם הבא שכלו שבת, לפי שבשעה שאמר להם הקב"ה לישראל אני נותן לכם את התורה אמר האם מקיימים אתם את המצוה שבה אני מנחיל לכם את העולם הבא? וישראל היו משיבין ואומרים לפניו רבש"ע הראנו דונמא של עולם הבא בעולם הזה, אמר להם זו שבת שהיא אחת מששים משל עוה"ב שבה אתם מתענגים תענוגי מנוחה שנאמר אז תתענג על ה' וגו' (ישעיה נ"ח).

אל"ב"ם (ט), אל תקרי אל"ב"ם אלא לב"ם, ומהו לב"ם? מלמד שעמד גרסנאל שרה של גיהנם לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע כל אומה ואומה נתת לי שתאכלם אישי של גיהנם שנאמר לכן כאכל קש וגו' (ישעיה ה') ואומה זו של ישראל מפני מה אינך נותן לי שתאכלם אישי כדרך כל או"ה, השיב הקב"ה ואמר לו כל או"ה הרי הן בפתקי שלך לעשות להם כרוע מעלליהם ולדונן בתוך גיהנם, אומה זו של ישראל אינה בפתקיות שלך ואין לך עסק בהן, אמר לפניו למה, א"ל מפני שהן עוסקין בתורה ובמצות ומקיימים אותם ואהבתן לבלי עד לעולם שנאמר ואהבת עולם אהבתיך וגו' (ירמיה ל"א), ואינן עוברין בתוך גיהנם לפי שאני עמהם, ד"א אל"ב"ם, אל תקרי אל"ב"ם אלא אל"ב"ם שנאמר כי תעבור במים אתך אני וגו' (ישעיה מ"ג), ולא עוד אלא ששיבנתי שרויה בתוכם שנאמר והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לאלהים (פ' בחוקותי) לכן נאמר א"ל ב"ם, נ"ן ד"ס, מהו נן ד"ס? אמר גרסנאל לפני הקב"ה רבש"ע א"ב היכן דרים כשזוכין

(ט) האות הראשון והשלישי הם כסדר א"ב עד מחציתו וגומר באותיות ט"כ, והאות השני והרביעי הם מאמצע הא"ב באותיות ל"מ וגומר באותיות רש"ת, וכשחם מרובעים בחד נקרא סדר א"ב כזה בשם אל"ב"ם.

שנאמר ויעלני מבור שאון (תהלים מ').

תם מדרש אלפא ביתא דרבי עקיבא

מדרש רבי עקיבא בן יוסף

[בית המדרש ח"ה 31]

את זה המדרש דרש ר' עקיבא בן יוסף ע"ה דורש כתרי אותיות על התגין ועל הזינין ועל אותיות גוללות (1) גדולות וקטנות. א' יש לה ג' זינין לעיל כנגד מלאכי השרת שהם מזכירין את השם לאחר ג' תיבות שנאמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות, ושני זינין למעלה כנגד ישראל שזוכירין את השם לאחר ב' תיבות שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. ב' ב"ת יש לה ב' זינין לעיל כנגד בית דין שלמעלה ובית דין שלמטה ושניהן שוין כיום אחד לדון (2). ועוד ב"ת יש לה ב' זינין כנגד ב' עולמות העולם הזה והעולם הבא. ג' גימ"ל מזויינת בשלשה זינין מלעיל כנגד ג' ימים שנשתמש העולם לאורו של הקב"ה, ועוד הג' מזויינת בג' זינין לפני שביום ג' היו ג' דברים: נבראת היבשה ונקראה ארץ ונתלבשה לבושי עשבים וכל מימות שבעולם חזרו למקומם ונבראו ימים ונהרות. ד' דל"ת יש לה ב' זינין לפי שביום ד' ב' מאורות, ולפעמים דל"ת מזויינת בשלשה זינין כנגד ב' מאורות הגדולים והכוכבים. ה' ה"א יש לה ג' זינין מלעיל לפי שביום ה' נבראו מן המים חיות ועופות ודגים, ועוד ה' מזויינת בג' זינין כנגד מלאכים ושרפים ואופנים. ו' וי"ו מזויינת זיין אחד מלעיל לפי שביום ו' נברא אדם ונשמתו נתונה לו מן השמים, ומוטה מלרע לפי שגופו מעפר אדמה מלמטה. ז' זי"ן מזויינת בשלשה זינין מלעיל לפי שביום ז' שבעת יונפש ובו חייב אדם להתענג בשלשה עינוגין במאכל ובמשחה ובכסות נקיה, ועוד היא מגולגלת לפי שכל המחלל שבת בזדון אין לו הרמת ראש עד שיעשה תשובה. ולמה כפיפת הז' כנגד הימין? שאם חזר בתשובה הקב"ה פושט ימינו ומקבלו ומחלל לו על כל עונותיו. ח' ח"ת יש לה ב' זינין לפי שביום ח' ימול אדם בשר ערלתו ובברית יש ב' מצות מילה ופריעה ואם מל וז"א פרע כאלו לא מל, ועוד ח"ת חמוקה שני ירכים שכל הפורק ממנו עול מילה שערי גיהנם פתוחין לו. ט' טי"ת יש לה ג' זינין כנגד ג' משפחות טובות, כהנים לויים וישראלים, ועוד ט' יש לה ד' זינין לעיל כנגד ד' משפחות כהנים לויים וישראלים וגרי צדק, ועוד טי"ת יש לה ה' זינין לפי שכולם שומרים חמשה חומשי תורה. י' יו"ד כפופה קומתה למעלה ולמטה כנגד עשרה שמתפללין בבית הכנסת וכופפין את קומתן ומכוונין את לבם לאביהם

(1) כפופים ראשיהם. (2) עי' שבת קכ"ט:

שבשמים. כ' כ"ף יש לה ב' זינין כנגד ב' משפחות כהונה בני אהרן: אלעזר ואיתמר. ד' כ"ף זקוף יש לה ג' זינין כדי לקומם עמם ג' משפחות לוייה גרשון קהת ומררי שומרי המקדש. ל' למ"ד מעוטר מלעילא וזקופה כנגד מלכו של עולם שהוא זקוף מעל כל העולם כלו וכתר תהלה בראשו, ולמה עטרתו מלמטה לפי שהקב"ה יושב מלמעלה וצופה ומסתכל למטה. מ' מ"ם פתוחה ומ"ם סתומה יש לכל אחד ב' זינין כנגד ב' כסאות שיש לו להקב"ה יתברך שמו כסא דין לדון בו או"ה וכסא רחמים לדון בו ישראל. נ' נ"ן פשוטה ונו"ן זקופה יש לה ג' זינין לשניהן כנגד ג' כתרים שנתנו לישראל כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות. ועוד נו"ן נטויה רגלה מלמטה לפי שאם סרה מלך או חכם או כהן מטה רגלו, ולמה נטויתה כנגד הימין שאם חזרין בתשובה חזרין לגדולתן ככראשונה. ועוד היא מגולגלת שכל מי שיש לו ענוה ושפלות הקב"ה מגדלו ומנחילו חיי העולם הבא, שאין לך מדה טובה בעולם כענוה ויראת השם. ס' סמ"ך יש לה ב' זינין לעילא לפי שכל העוסק בתורה ובמצות סוד עליונים ותהתונים גלויים לו שנאמר סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם (תהלים כ"ה). ע' עי"ן יש לה ג' זינין לעיל כנגד ענוי ארץ ישראל שהם אהובים לבוראם ולמלאכי השרת ולבני אדם, ועוד עי"ן מזויינת בחמשה זינין להוסיף עליהן צדיקי ארץ ישראל ויראי חטא, ועוד עי"ן זקופה לעילא שכל מי שיש בו ענוה ושפלות הקב"ה מנביהו. ועוד עי"ן זקופה ומוטה שכל המנביה עצמו הקב"ה משפילו, ולמה מוטה כנגד ימין שאם חזר בו הקב"ה מחזירו לגדולתו. ועוד עי"ן זקופה ומוטה מצד שמאל שאם אדם לא קרע לבו וגם רוחו לא תהיה תקומה למפלתו. פ' פ"א פשוטה ופ"א זקופה, יש לה ב' זינין לכל אחד, שכל הפותח פיו בתורה ובתפלה נעשין לו כל תפציו, ועוד פ"א מגולגלת ומזויינת בג' זינין לעילא שכל תורה ותפלה שאין בה מעשים טובים ותשובה התורה בטלה והתפלה אינה רצויה, ועוד פ' ה' מגולגלין שכל תפלה שאין בה לב נשבר וראש כפוף אינה רצויה, וכל הטעמים שאמרו בפ' נוהגין בפ' צ' י' צד"י פשוטה וצד"י זקופה יש לכל אחד ג' זינין כנגד שלשה אבות אברהם יצחק ויעקב, ועוד צ' יש לה ד' זינין כנגד ארבע אמהות שרה רבקה רחל ולאה, ועוד צ' יש לה ה' זינין כנגד ה' קולות של יום מתן תורה. ק' קו"ף יש לה ב' זינין כנגד ב' קשרים של תפילין של ראש ושל זרוע ולפעמים יש לה זיין אחד כנגד הציץ. ר' רי"ש יש לה זיין אחד כנגד הטלית ומצות הציצית. ש' שי"ן יש לה ג' זינין כנגד שני תפילין ומזוזה, ועוד שי"ן יש לה ד' זינין כנגד ד' ציציות, ופעמים יש לה ז' זינין כנגד רקיעים. ת' תי"ו יש לה ב' זינין כנגד עברי ותרגום בעשרים וארבעה ספרים, ופעמים יש ת' שיש לה זיין אחד כנגד

תלמוד ודברי חכמים.

נשלם מדרש רבי עקיבא זכר צדיק לברכה

אותיות קטנות וטעמיהן

[לקט מדרשים דף כ' ע"ב]

(א) אל"ף דויקרא (א' א') קטנה, לדרוש שאין הקב"ה נגלה על או"ה אלא בחצי דבור, ויקר אלהים אל בלעם (במדבר כ"ג ד') בלא א', אבל נביאי ישראל דבור שלם, ולפיכך אמר ויקרא. (ב' ב') במשלי (ל' ט"ז) שתי בנות הב הב, ב' של הב הראשון קטנה, לפי שבית ה' החריב והקטין כבוד בית המקדש ב' פעמים. (ג' ג') גימ"ל, וגוש עפר באיוב (ז' ה') ג' קטנה, הקרי וגוש ביו"ו אבל הכתיב וגיש ביו"ד. ג' גוש עפר באיוב כנגד ג' ילוד אשה במשלי, מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי, ג' ימים לאחר מיתה וג' ימים בחבט הקבר, לכך קטנה. (ד' ד') דל"ת, במשלי (כ"ח י"ז) אדם עשוק בדם נפש, ד' קטנה (בדם) כי השופך דם הורג ד', הנרצה וכאלו הורג את אשתו ואת בניו ואת בנותיו. (ה' ה') ה"א, בהבראם (בראשית ב' ד') ה' קטנה, לפי שהוקטן ונתמעט על ידו כמו והשת עלי כפיך (תהלים קל"ט ה'). (ו' ו') וי"ו, הנני נותן לו את בריתי שלום (במדבר כ"ה י"ב) ו' קטנה בשבילו הנני נותן לו ולא לאחר את בריתי שלום מתנה שלימה. (ז' ז') וי"ן, ויזאת ז' קטנה, לפי שהמנן הלשין בשבעה דברים ישנו עם אחד, מפורד ומפורד, בכל מדינות מלכותך, ודתיכם שונות מכל עם, ואת דתי המלך, ולמלך אין שוה להניחם. (ח' ח') חו"ת, חף אנכי (איוב ל"ג ט') ח' קטנה, ז' מצות נתנו קודם מתן תורה וכולן נכללות בפסוק ויצו ה' אלהים את האדם לאמר מכל עץ הגן אכל אכל תאכל (בראשית ב' ט"ז), א' ויצו אין צו אלא לשון ע"ז שנאמר כי הואיל הלך אחרי צו (הושע ה' י"א), ב' השם זו ברכת ה' שנאמר ונוקב שם ה' (ויקרא כ"ד ט"ז), ג' אלהים אלו הדיינים שנאמר אלהים לא תקלל (שמות כ"ב כ"ז), ד' על האדם זה שפיכות דמים שנאמר שופך דם האדם באדם (בראשית ט' ו'), ה' לאמר גלוי עריות שנאמר לאמר הן ישלח איש את אשתו (ירמיה ג' א'), ו' מכל עץ הגן על הגזל שלא יגזול, ז' אכל תאכל ולא אבר מן החי. (ט' ט') טו"ה, יסר מעלי שבטו (איוב ט' ל"ד) ט' קטנה, כי לא יסורין כיסורין של איוב. (י' י') יו"ד, תשי (דברים ל"ב י"ח) יו"ד קטנה, התשתם כחו של יוצר. (כ' כ') כ"ף, ולבכותה (בראשית כ"ג ב') כ' קטנה, כל מי שאינו בוכה על אדם כשר כף וכף וכף פורעין לו. (ל' ל') ל"מ"ד, לא עליכם (איכה א' י"ב) ל' קטנה כי בתחלה היו ישראל לראש ועתה לזנב. (נ' נ') נו"ן, ב' נוני"ן (פשוטה וכפופה) קטנות ואלו הן, נטע אורן (ישעיה מ"ד י"ד) ונבושזבן (ירמיה ל"ט י"ג) דברי נרגן

כמתלהמים (משלי י"ח ח'), שהיה החסון לנעורת באיזה מול באיזה היום ובאיזה שעה לסירתו (1). נפתלי אילה שלוחה (בראשית מ"ט כ"א), נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל (עמוס ה' ב'). ס' סמ"ך, כי יצפנני בסכה, ס' קטנה, ששים גבורים סביב לה, גלתה סוד ה' ליראיו, בסכה כתיב (בה"א), השביעה בה' חומשין, ובי"א פסוקים שמתחילין ב' ומסיימין בב' נעלם מהם ס', שאמרתם בכונה כי דודי היה לי שמרתני מאותם אשר סביב שתו עלי כמנין ס' מרובעת. בסופה ובשערה (נחום א' ג'), ס' קטנה, ע' עיי"ן לעות אדם בריבו (איכה ג' ל"ו) אל מי אשר בו ונתתי ת"ז (2) בראשו. ס' ע' זו סמיכת עיי"ן (2). פ' פ"א זעירא בהאזינו וכפר אדמתו עמו. פ' דשפרפרא (דניאל ו' כ') פ' קדמאה קטנה, תנינא גדולה, פיה פתוחה, ולאחר פ' אותיות כתיב ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור כי לא מצינו אמירה קודם לזאת. צ' צד"י, וצוחת ירושלם עלתה (ירמיה י"ד ב') צ' קטנה, כי הקטינו הצדיקים וצוחת זו צוחה על היין בחוצות, וכן צדיק לעולם בל ימוט (משלי י' ל'). וצדקה תציל ממות (משלי י' ב') ב' פעמים צ' קטנה כי הרואה שיקטין יעשה צדקה. ג' צד"י זקופה, יפרצנו פרץ על פרץ (איוב ט"ז י"ד) ג' קטנה, ק' קו"ף, קצתי בחיי (בראשית כ"ז ו') ק' קטנה מלמד שראתה ברוח הקדש שטיטוס יחריב הבית שנבהו ק' אמות וימעט כבודן של ישראל. ק' של קברום (יחזקאל ל"ט י"ב) קטנה, ק' של יצחק בפסוק ואברהם בן מאת שנה בהולד לו יצחק, וימצא יצחק מאה שערים (כשנולדו השבטים). ר' רי"ש של פרשנדתא (אסתר ט' ז') קטנה, שנתמעט ונתלה. ש' ת' שיי"ן תי"ו של פרשנדתא (שם) קטנות, הסר פ' ור' וישאר שמתא. ותכתוב אסתר (שם ט' ב') ת' תנינא קטנה יש אומרים ו' של ונפשו לא היה (תהלים כ"ב ל') קטנה, ור' כמגור אורנים (ש"א י"ז ז'), ו' של נעו עורים (איכה ד' י"ד) קטנות.

תמו אותיות קטנות

אותיות גדולות

[שם דף כ"ב ע"א]

א' אדם שח אנוש (דהי"א א') א' גדולה מפני שהוא ראש ליצורים. ב' ב"ת של בראשית גדולה שהוא קודם לכל המקרא. ג' והתגלה גימ"ל גדולה, לפי שאותו גלוח היה בטרה, ד' דל"ת של אחד (דברים ו' ד') גדולה, מכאן אמרו חכמים שצריך להאריך בד' של אחד. ה' ה"ה תגמלו זאת בהאזינו ה' גדולה, לפי שהיא כשתי תיבות ואי אפשר להיות

(1) אפשר שמוסב על נכושזבן סרים נבוזראון או שחסר פה פסוק אחר מנ"ן קטנה, (2) סמיכת ע' סנהדרין.

העתיק אותו בבית המדרש שלו ח"ד מתוך כ"ו מורטארא רב במונטמבה, ונדפס באיזה שנים ע"י הנוצרי שבתון מינסטער בסוף ספר יוסיפון העברי, באזיל 1519. יעלינעק הדפיס נוסחא ב' מעשר גליות בביהמ"ד ה"ה מכ"י מונכען סי' 312, ור' אלעזר הלוי גרינהוט הדפיסו בספר הלוקטים חלק ג', מנוסחת הראב"ד, כי נוסחאות יעלינעק מלאות שגיאות ושבושים, ראטנער במבוא לסדר עולם רבה משער כי המדרש עשר גליות שייך לסדר עולם רבה ונשמט ממונו ע"י המעתיקים, ולדעת גרינהוט המדרש שלפנינו הוא סתם סדר עולם דר' יוסי, כולו או מקצתו, ועליו נוסד הסדר עולם רבה הנמצא אצלינו, ומביא ראיות לדבריו (עו' מבואו שם). במדרש הזה כבר השתמשו הקדמונים, כמו מסדר הספרי באמרו בפי' עקב: ד' ואבדתם מהרה גולה אחר גולה, וכן אתה מוצא בעשרת השבטים גולה אחר גולה, וכן אתה מוצא בשבט יהודה ובנימין גולה אחר גולה. גלו בשנת ז' לנבוכדנצר בשנת י"ח בשנת כ' עכ"ל, הגורסא הזו משובשת כי בשנת ז' לנבוכדנצר לא גלו, וצ"ל גלו בשנת ז' ליהויקים, גלו בשנת שמונה לנבוכדנצר בשנת י"ט ובשנת כ"ג, וכל זה נמצא במדרש שלפנינו, וכן היה ידוע לר' סעדיה גאון, ולרב צמח גאון שמביא סיוע ממונו לספרי אלרד הדני, והראב"ד מביאו בספרו ספר הקבלה כנ"ל (עו' מבוא גרינהוט).

עק טאן דמר יעקב היא אגדה ישנה אדות העשר גליות והתגירות הכוזרים, פי' עקטאן דמר יעקב—תלאות של ר' יעקב ולא נודע מי הוא, ואפשר שהוא רב יעקב מארץ נמץ (אשכנז) הנזכר במכתב מלך אלכזר לרב חסדאי בר יצחק שפריט, אולם אף ששם מר יעקב נקרא עליו מגוף הספר נראה שאין הוא המחבר אלא איש אחר. זהו דעת אליקים כרמולי שהוציאו לאור מכ"י בפאריס והדפיסו בשנת תר"ב, ונדפס שנית בירושלם בשנת תרמ"ה.

מדרש עשר גליות

[מספר הלוקטים ע"פ גורסת הראב"ד]

עשר גליות גלו ישראל, ד' על ידי סנחריב וד' על ידי נבוכדנצר, ואחת ע"י אספסיינוס, ואחת ע"י אדריינוס. פעם ראשונה עלה סנחריב והגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה, ונטל עגל הזהב שעשה ירבעם בן נבט בדרן והולכים לחלה וחבור נהר גוון וערי מדי. וזה היה בימי פקח בן רמליהו, זו גלות אחת. שניה עמד הושע בן אלה והרג פקח בן רמליהו ונעשה הושע בן אלה עבד לסנחריב ז' שנה ועלה סנחריב פעם שניה והגלה לשבט אשר ויששכר וחבלון ונפתלי ולא נשאר אלא אחד מהם שנאמר כה אמר ה' כאשר יציל הרועה ונו' (עמוס ג' י"ב), ונטל העגל השני אשר היה בבית אל שנאמר גם אוהו לאשור יוכל ונו' (הושע י' ו') זו גלות שנייה. ומת אחז ומלך חזקיהו בנו תחתיו ארבע שנים, ובימי חזקיהו בשנת ד' למלכו עלה סנחריב והקיף על שמרון ג' שנים ולכדה בשנת שש למכות חזקיהו, והגלה ישראל משמרון שבט אפרים ומנשה והעלה עמו כותיים מבבל ומכוש

תיבה בלא חברתה⁽³⁾. וי' ו' דגהון (ויקרא י"א מ"ב) גדולה, שכל נחש ונחש נארר בו קללות. ז' זיין דויותא (אסתר ט' ט') גדולה לפי שכולם מהו בנשימה אחת⁽⁴⁾. וי"א שהוא ז' הכוונה (בראשית ל"ד ל"א), וי"א זכרו תורת משה עברי (מלאכי ג' כ"ב). ח' חור כרפס ותכלת (אסתר א' ו') ח' גדולה, חור היה במקדש ולא ימצא כמוהו בעולם, וי"א ח' של הכלילי (בראשית מ"ט י"ב), וי"א ח' ויחי יעקב (שם מ"ז כ"ח). ט' טוב שם (קהלת ז' א') ט' גדולה, וכן דיסר מעלי שבטו (איוב ט' ל"ד) שלא היתה כמכת איוב. י' יגדל נא כח (במדבר י"ד י"ז) י"ד גדולה, לפי שמגדל כחו על כל באי העולם. כ' וכנה (תהלים פ' ט"ז) כ' גדולה, לפי ששבעים שמות נקראו ישראל כהו"ה ונקראו כנה להוסיף עליהם [כנוי]. ל' וישליכם פ' נצבים) למ"ד גדולה, שאין השלכת אותם אלא לפי שעה. מ' מ"ם דמשלי (א'). נ' נוצר חסד פ' כי תשא) נו"ן גדולה. ו' ויקרב משה את משפטן (במדבר כ"ז ה') ו' גדולה, לפי שאמר משה והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי ושמעתי (דברים א' י"ז), אמר הקב"ה אליך ולא אלו בתמימה! חייך אני מעלים ממך דבר שהנשים יודעות כן, שנאמר בן בנות צלפחד דוברות (במדבר כ"ז ז'). ס' סוף דבר בקהלת (י"ב י"ג) ס' גדולה, שהשבעי הקב"ה השמים והארץ לגלות כל העשוי בהם. ע' עיי"ן של שמע (דברים ו' ד') גדולה, מכאן אמרו ז"ל הקורא שמע ולא השמיע לאזנו יצא. פ' פ"א דשפרפרא תניא גדולה, שלא נהג כמנהג המלכים שדרכם לעמוד בג' שעות⁽⁵⁾. ק' ובהעטיפ הצאן פ' ויצא ק' גדולה. צ' צפו עורים (ישעיה נ"ו י') צ' גדולה, לפי שאינם עורים ממש אלא טעות והוא עומד בשחר ועינים להם ולא יראו, וכן כי טח מראות עיניהם (שם מ"ד י"ח). י"א ועשית צייץ (שמות כ"ח ל"ו) צ' גדולה. ק' ודרור קן לה (תהלים פ"ד) ק' גדולה לפי שאין תקומה למפלתו, וי"א קולה כנחש ילך (ירמיה מ"ו כ"ב) ק' גדולה. ר' לאל אחר ר' גדולה, לפי שאין תקומה לעובדי ע"ז, וי"א ר' ראשית דרם גדולה. ש' שיר השירים שיי' קדמאה גדולה לפי שעשרה שירות שנאמרו בעולם זה נבחר. ת' ותכתב אסתר, קדמאה גדולה לפי שאמרה כתבוני לדורות⁽⁶⁾.

עשר גליות: ספור קורות גליות ישראל מגלות סנחריב עד גלות אדריינוס, ויש בו מקור נאמן לתולדות ימי ישראל בימי הבית השני. המדרש הזה מובא בספר הקבלה להראב"ד דפיס באזיל דף קכ"ט עד קל"א. יעלינעק

(3) ולכן ה"א גדולה שתהא נראה כתיבה מיוחדת ובאמת היא תיבה אחת עם לה. (4) עי' מגילה ט"ז: (5) עי' רש"י לדניאל ו' כ'. (6) עי' מגילה ז'. ע' אוצר ישראל ערך אותיות גדולות וקטנות.

רבוה שנאמר ובני משה נרשם ואליעזר ובני אליעזר רחביה הראש ובני רחביה רבו למעלה (דהיי"א כ"ג ט"ו) למעלה מששים רבוא. שבשעשו ישראל את העגל כעס עליהם הקב"ה ובקש לאבדם ואמר למשה שני פעמים ואעשך לגוי גדול, ונתקיים הדבר. כיון שהגיעו לנהרות בבל אמרו להם האויבים שירו לנו משיר ציון שנאמר כי שם שאלנו שובינו וגו' (תהלים קל"ז), מיד חתכו ראשי אצבעותיהם בשיניהם ואמרו איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר, וראה הקב"ה שלא רצו לומר שירה וגנון ונתנן לאהר סמבטיה (סמבטיון). והגלה מישראל ח' מאות ול"ב אלפים, כל אלו חורי יהודה ובנימין, שנאמר ויגל את מסך יהודה (ישעיה כ"ב ח') והשאיר מהם בירושלם ששת אלפים שנאמר ומדלת העם השאיר נבוזראדן וגו' (ירמיה נ"ב ט"ז) ומנה עליהם גדליה בן אחיקם. ובה ישמעאל בן נתניה והרגו, ונתיראו ישראל וגלו (והלכו) למצרים זו גלות שביעית. בשנת כ"ג למלכות נבוכדנצר לכד צור, ובשנת כ"ז למלכותו לכד מצרים ושטף היהודים שהיו בה שבאו מעמון ומואב ומסביבות ארץ ישראל וירמיה וברוך הוליכו עמהם למצרים, ואח"כ לקח ירמיה וברוך והגלם לבבל, זו גלות שמינית.

וישראל שנשארו במצרים הלכו לאלכסנדריא והיו בה עד שפרו ורבו והעמידו בה אלפים ורבות, וכל מי שלא ראה בכבודם לא ראה כבוד מימיו, והיה בה מקדש ומזבח ומפטמי הקטרת ומערכת לחם הפנים, ובתי מדרשות לאין מספר ובעלי מומן ובעלי כח, ועלה עליהם טרוניאנוס הרשע והרג מהם כפלים כיוצאי מצרים⁽²⁾. אחרי כן עלה עליהם אלכסנדרוס והרג מהם כפלים כיוצאי מצרים⁽³⁾. אלו שמונה גלויות שהיו בבית ראשון, ולאחר חרבן בית ראשון, שבעים שנה, עמד כורש בן אסתר ושלה לנחמיה ולזרובבל ולברוך ולכל חבורתו ובנו בית שני, ואחר ד' שנים למלכות כורש אחר שנבנה הבית עלה עזרא מבבל ועלו עמו ארבעה רבוא, והיו ישראל משועבדים לכורש ל"ג שנה, ובה אלכסנדרוס מלך מוקדון והרג לכורש ומלך י"ב שנה ומת, ועמדו אחריו ד' ממורים שהיו משעבדים את ישראל קס"ח שנים, עד שבאו בני חשמונאי והרגו לממורים ונטלו המלכות מהם ומלכו ק"ג שנה, ועמד הורדוס עבד חשמונאי והרג את ארנונו ואת כל ביתו חוץ מנערה אחת שנתן עיניו בה ועלתה נערה זו על הגג ואמרה לא נשתיר מבית חשמונאי אלא אני לבדי והפילה עצמה מן הגג ומתה, והטמינה הורדוס שבע שנים בדבש, וי"א שבא עליה לאחר מיתתה⁽⁴⁾. ומלך הורדוס ואגריפס בנו ומונובן בנו ק"ג שנה, הרי ד' מאות ועשרים שנה של בית שני.

ומחמת ומעוים ומספרוים, שנאמר ויבא מלך אשור מבבל וגו' (מ"ב י"ז כ"ד), זו גלות שלישית. ישב לו נבוכדנצר עד ח' שנים ועלה על ירושלם, ועלה על יהודה, ולקח מארץ יהודה ק"ג מדינות שהיו בהן ב' שבטים יהודה ושמעון ולקחם עמו, ובקש להוליכם לחלה וחבור, עד שמרד עליו מלך כוש שאחורי מצרים ולקח עמו יהודה ושמעון ועשה מלחמה עם מלך כוש, וגנום הקב"ה בהרי חשך. הרי ארבע גלויות שנלו עשרת השבטים על ידי סנחריב.

ונשתיר מיהודה י"א רבוא ומבנימין שלש עשרה רבוא בירושלם ומלך חזקיהו עליהם. ועלה סנחריב מכוש על ירושלם פעם המישית ועלו עמו י"א רבוא והפילו הקב"ה שם שנאמר ויצא מלך א' ויך במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף איש (מ"ב י"ט ל"ה). ולא נשתיר מהם אלא סנחריב ושני בניו ונבוכדנצר ונבוזראדן, והיתה מפלת סנחריב בשנת ארבע עשרה לחזקיהו, ומשלמה עד חזקיהו מאתים וששים שנה, ובתוך אלו השנים מלכו על ישראל שלשים מלכים, י"ד ממלכי בית דוד וט"ו מישראל, וממפלת סנחריב עד שעלה נבוכדנצר בימי יהויקים ק"ז שנים, בשנת ד' ליהויקים נחתם גזר דינם על יהודה ובנימין ועל מה שנשתיר מיהודה ומן הגלות, ועלה נבוכדנצר פעם ראשונה בימי יהויקים והגלה מיהודה ובנימין שלשת אלפים ועשרים ושלשה ומשאר שבטים שבעת אלפים גבורים. ומה היתה גבורתם והם אסורים בזיקים? אלא שהיו גבורי תורה, עליהם הוא אומר ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו (תהלים ק"ג כ'), זו גלות חמישית. ועשה נבוכדנצר ז' שנים אחר גלות זו ועלה פעם שניה לרופנה של אנטוכיא והגלה ארבעת אלפים ושש מאות משבט יהודה, ומבנימין ג' אלף, ומשאר השבטים שבעת אלפים והחרש והמסגר (מ"ב כ"ד י"ד) החרש כשהיה אחד מהם מדבר נעשו הכל כחרשין, המסגר כשהיו יושבים ולומדים מהם כיון שהיה אחד מהם סוגר אין אחר פותח שנאמר וסגר ואין פותח (ישעיה כ"ב). וגלות זו העלה לבבל וזו גלות יבניה, והיא שניה לנבוכדנצר, והיא גלות ששית. ובין גלות ששית ובין גלות שביעית י"א שנה של צדקיהו, ובשנת י"ט למלכות נבוכדנצר עלה נבוכדנצר פעם שלישית לאנטוכיא, ועלה נבוזראדן לירושלם וכבש לצדקיהו ושרף את הבית, ונטל את העמודים ואת ים הנחשת ואת המכונות שעשה שלמה ואת כל כלי בית ה' ואוצרות בית המלך אשר בירושלם ולקח את כל הכלים ושלחם לבבל, והרג מישראל צ"א רבוא חוץ ממה שנהרגו על דמו של זכריה, ומוצאי שביעית היתה והיו הלויים עומדים על דוכנם ואומרים שירה⁽¹⁾, ומה שירה הם אומרים? וישב עליהם את אונם (תהלים צ"ד כ"ג) ולא הספיקו לגמור עד שנכנסו אויבים להיכל ומצאום עומדים על דוכנם וכנורותיהם בידיהם. והגלה בגלות זו לויים מזרעו של משה ששים

(1) עיי' גושן ג"ז ע"ב וערכין י"א ע"ב, (2) עיי'

מכילתא בשלח מס' ב' פ"ב, (3) סוכה נ"א ע"ב, (4) ב"ב ג' ע"ב.

בתשובה עד שנגזר עליהם גלות] ועלה סנחריב והעלה עמו כותיים מכבל ומחמת ומעוים ומספרוים וישבו בערי שמרון תחת יד בני ישראל וירשו את שמרון וישבו בה, עד שעלה סנחריב אח"כ והגלם.

גלות ד' זו גלות יהויקים, שכן כתיב בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכדנצר מלך בבל על ירושלם ויצר עליה (דניאל א' א'), וכתיב ויתן ה' בידו את יהויקים מלך יהודה, ונוצלו מהם חנניה מישאל ועזריה. נטל נבוכדנצר את יהויקים מלך יהודה וחתכו חתיכות חתיכות קטנות כזית והשליכן לכלבים שנאמר קבורת חמור יקבר חסוב והשלך (ירמיה כ"ב י"ט) ואין קבורת חמור אלא לכלבים.

גלות ה' עלה מלך בבל לרפנה של אנטוכיא, ויצאו סנהדרין לקראתו ואמרו לו למה באת עלינו שמא הגיע זמן בית המקדש ליחרב? אמר להם תנו בידי את יכניה מלך יהודה ואני אלך לדרוכי, מיד באו והודיעו הדבר ליכניה מלך יהודה, באותה שעה יצאו כל הגבורים מירושלם והחרש והמסגר ונגדעה קרן ישראל ויצאו מעצמן מבתולין ודחופין בגולה בבכיה מרה, כיון שראה יכניה מלך יהודה כן, מה עשה, נטל את המפתחות ועלה לגנו של היכל ואמר רבש"ע לשעבר היינו גוברים נאמנים והיו מפתחותיך מסורין בידינו ועכשיו שאין אנו נאמנים הנה מפתחותיך מסורין בידך, אמרו בה שני דברים, חד אמר שזרקן לשמים ולא ירדו עוד לארץ, וחד אמר שראה כמו דמות פיסת יד שלקחם מידו, כיון שראו כן בחזיון ישראל שיצא מעצמו בגולה היו עולים על גנותיה ומשליכין עצמם מלמעלה למטה ומתים, שנאמר משא גיא חזיון מה לך איפוא כי עלית כולך לגנות משאות מלאה עיר הומיה קריה עליה חלליך לא חללי חרב ולא מתי מלחמה (ישעיה כ"ב).

גלות ו' עלה נבחראדן על ירושלם, באותה שעה רעשו עליונים ותחתונים וחשבו המאורות ופסקה השמחה וחזר העולם לאחוריו, ונתמעטו הנביאים ונתרעש העולם על יושביו, ופסקו טללי ברכה ונתעלמו שבעים ושנים חלונות שברקיע, ונתעטפו סנהדרין בבגדים שחורים ונתאבלה הארץ שנאמר על כן תאבל הארץ ואומלל כל יושב בה (הושע ד' ג'). באותה שעה נפל כתר ישראל מראשיהו והלכו בגלות שנאמר נפלה עטרת ראשינו אוי נא לנו כי חטאנו (איכה ה' ט"ז).

גלות ז' זו גלות עשרת השבטים שגלו לפנים מנהר שבתיון, ולמה נקרא שמו שבתיון לפי שהוא נח בשבת, כיון שגז' ישראל לבבל אמר להם נבוכדנצר הרשע בואו ותאמרו שירה לפני האלוה אשר לי כדרך שאתם אומרים לפני אלהיכם, מה עשו ישראל כל אחד ואחד הכנים אצבעו לתוך פיו וחתכו ג' שונם בסכין כדי שלא יאמרו שירה לפני ע"ז. מה עשה הקב"ה הביא עליהם עניי כבוד ונטלם והשליכם מהלאה

ועלה אספסיינוס קיסר וטיטוס בן אשתו והחריבו בית שני והגלו את ישראל לרומי, זו גלות תשיעית. ועמדה ביתר אחר חרבן הבית נ"ב שנה, ועלה אדריינוס והגלה את ישראל ממנה והחריבה, והגלה אותם לאספסייאי, זו גלות עשירית. ועליהם הכתוב אומר וגלות החיל הזה... אשר כנענים עד צרפת וגלות ירושלם אשר בספרד וגו' (עובדיה א' כ'). וכשם שגזר הקב"ה עלינו גלות כך עתיד להחזירנו שנאמר ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות וגו' (ירמיה כ"ג ז'). כן יקבצנו ה' בקבוץ גלויות כאיש אחד הברום, אמן.

מדרש עשר גלויות, נוסחא ב'

[בית המדרש ח"ה 118]

אלו עשר גלויות שגלו בני ציון היקרים: גלו ישראל ע"י סנחריב שלש גלויות ואח"כ גלו ע"י נבוכדנצר ארבע גלויות אחרות, ואח"כ גלו ע"י אספסיינוס גלות אחת, ואח"כ גלו ע"י אדריינוס גלות אחת, הרי תשע גלויות, וגלו ע"י טיטוס הרשע יש"ל גלות עשירית והיא הגלות האחרונה תחת אדום.

גלות א' עלה סנחריב והגלה שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה ונטל עולי הוהב אשר עשה ירבעם והעמיד א' מהם בבית אל ואחד מהם בדרן שנאמר ויגל את ישראל אשורה ויושב אותם בחלה וחבור נהר נזון וערי מדי (מ"ב י"ז ו') בא וראה כמה גדול שבר השבים לפני הקב"ה שהנביא בוכה עליהם ואומר על כן אבכה בבכי יעזר גפן שבמה אריוך דמעתי (ישעיה ט"ז ט'), גפן זאת היתה לו בשבמה העירה, והיו מעלין אותה לירושלם ומראין אותה לעולי רגלים שנאמר אריוך דמעתי חשבון ואלעלה, דומין לאויר שאין בו חקר שנאמר כי על קיצך ועל קצירך הידד נפל (שם), וכי דרכו של אדם להיות בוכה על הקיץ, אלא ללמדך זה שבט ראובן ושבט גד שעשו קטטה עם ישראל ארבע עשרה שנה ועזבו ביתם ולא היו מכירים את בניהם עד ששמעו קולם במלחמה שהיו אומרים עננו אלהי אבותינו עננו.

גלות ב' עמד הושע בן אלה בשעבוד לסנחריב ח' שנים ואחר שמונה שנים עלה סנחריב והגלה שבט זבולון ושבט נפתלי. בא וראה כמה היו, אלף ארצות היו לזבולון בים וכמה אלפים ערי יישוב היו לנפתלי ביבשה ובא סנחריב והגלם וטלטלם, שנאמר כי לא מועף לאשר מוצק לה כעת הראשון הקל ארצה וזבולון וארצה נפתלי. והאחרון הכביד דרך הים עבר הירדן גליל הגוים (ישעיה ח' כ"ג), ללמדך שזולל בכבוד שני שבטים.

גלות ג' זו גלות שמרון, בא וראה כמה חכמים וכמה נביאים וכמה סנהדרין [הוכיחום ולא חזרו

לנהר שבתיון, שנאמר אזכיר רהב ובבל ליודעי הנה פלשת וצור עם כוש זה ילד שם סלה (תהלים פ"ו ד'), אזכיר רהב אלו נסי הים, ובבל ליודעי אלו נסי בבל, הנה פלשת אלו ימי הגולה, וצור נגלה להם בשביל כבוד ישראל, עם כוש אלו נסי מצרים, זה יולד שם סלה לעתיד לבא, שנאמר ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה (ישעיה מ"ט ב"א).

גלות ה' זו יוחנן בן קרח שעלה למצרים ובאו וישבו באלכסנדריא וקנו שם שדות וכרמים ופרו ורבו שם עד שהיו כפלים מיוצאי מצרים, מכאן אמרו חכמים מי שלא ראה בכבודה של אלכסנדריא של מצרים לא ראה כבוד מימיו, שהיו שבעים קתדראות של זהב מפותחות באבנים טובות ומרגליות כנגד שבעים זקנים והיו שם כהן גדול ומזבח ומקריבי קרבן ומפטמי הקטרת ומעריכי להם הפנים, ובעלי ממונות ובעלי כח, ובתי כנסיות ובתי מדרשות עד אין מספר. כיון שגרמו עונותיהן של ישראל עלה טרגינות והרגם עד שהלך דמם לים הגדול. באותה שעה נדעה קרן ישראל ואינה עומדת עד שיבא משיח בן דוד, במהרה יבא ויגל לבנו.

גלות ט' זו גלות אספסיינוס קיסר שעלה לירושלם והביא עמו תשע מאות ספינות בים והגלם והעבירם והושיבם ברומי שהיא ארץ אדום וכמו כן הגלה ביבשה שלשים אלף מישראל, וכיון שבאו לרפנה של אנטוכיא והיו מזכירין זכות אבות ועמידת הר סיני והבטחת הנביאים וקרבות בית המקדש, והיו אומרים לפני הקב"ה לא כך כתבת בתורתך כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבותיך (דברים ד' ל"א), והשם הוא מדת הרחמים שהבטחתנו, ואיה קנאתך וגבורתך, והיו משליכין עצמן לארץ ונושכין את העפר בפייהם בכביה. באותה שעה באו מלאכי השרת ולקחו והעלימו אותם מן העין.

גלות י' עלה טיטוס הרשע לירושלם והביא עמו שלשת אלפים ספינות בים וימלא אותן ילדים וילדות, כיון שבאו בתוך הים אמרו לו לא די לנו שהכעסנו להקב"ה בביתו שנאמר מה לידידי בביתי (ירמיה מ"א ט"ו) אלא שגם עכשיו עדיין אנו מבקשים להכעיסו בארץ אדום, מיד קפצו כלם מהספינות והשליכו עצמם בים ונטבעו כלם שנאמר אמר ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים (תהלים ס"ח כ"ג).

תמו עשר גליות

עקטאן דמר יעקב

[הוצאת כרמולי דפוס ירושלם]

פרשה א'—יתברך שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, שברא את עולמו בחכמה כמו שאמר הכתוב ה' בחכמה יסד ארץ. מאי חכמה זו תורה שנאמר

בראשית ברא אלהים, ואין ראשית אלא תורה שנאמר מניד מראשית אחרית. כתיב שם האחד פישון הוא הסובב את כל ארץ החוילה ועדיין לא היתה חוילה? אלא מניד מראשית אחרית, ושם הנהר השני גיחון הוא הסובב את כל ארץ כוש ועדיין לא היה כוש, אלא מניד מראשית אחרית, ושם הנהר השלישי חדקל הוא ההולך קדמת אשור ועדיין לא היה אשור, אלא מניד מראשית אחרית וכו'. דבר אחר מניד מראשית אחרית, עד שלא באו לעולם הראה הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו, דור דור וחכמיו, דור דור וסופריו, דור דור ומנהיגיו, דור דור ופרנסיו, ויש אומרים עד שלא נברא העולם העביר הקב"ה לפניו כל הדורות, דור הבריאה דור המבול דור הפלגה דור האבות דור מצרים, כיון שהגיע לדור המדבר נתעצב ושמח, נתעצב בואתכם אורה בגוים, ושמח בואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לבלותם להפר בריתי אתם, לא מאסתים בימי פרס שהעמדתי להם דניאל, ולא געלתים בימי מדי שהעמדתי להם אסתר, לבלותם בימי יונים שהעמדתי להם יוחנן ובניו החשמונאים, להפר בריתי בימי רומיים שהעמדתי להם שמעון בר כוכב, אתם בימי ערביים שהעמדתי להם מלכי כוזרים.

מעשה שהיה מהלך מר יעקב בר אליעזר בארץ כוזריה וראה שם שבט שמעון ואמר. אוי לנו נתקיים עלינו מקרא שכתוב ואתכם אורה בגוים, אח"כ ראה כוזרי שנתגייר שמח ואמר ואף גם זאת וגו'. דבר אחר ואתכם אורה בגוים אלו השבטים שמעבר לנהר סמבטיון, ואף גם זאת וגו' אלו מלכי הארץ שנתגיירו. בשביל ב' דברים זכו להתגייר, על גמילות חסדים ועל הכנסת אורחים שלהם. אמר מר יעקב בר אליעזר שטתי בכל העולם כולה ולא מצאתי גמילות חסדים ובעלי הכנסת אורחים כאנשי עבר הנהר, שכל אוהל מפולש כפלן של אברהם, וכל בית פתוח כביתו של איוב, למזרח הבא למערב לדרום ולצפון, הבא למזרח יכנס לדרום והבא לצפון יכנס למערב, הבא לדרום יכנס יותר ממה שנאמר באברהם, דאילו באברהם כתיב כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה, ואילו באיוב כתיב תם וישר ירא אלהים וסר מרע, מאי תם וישר? שנולד מהול, מאי ירא אלהים שמשם ת"ח, מאי סר מרע שקיים כל התורה. דבר אחר וסר מרע, איוב מאומות העולם היה ונתגייר, כך מלך כוזר מאומות העולם היה ונתגייר. כשבא מר יעקב בר אליעזר לכוזר אמר לו המלך שאל מה אתן לך, אמר לו איני מבקש ממך אלא שרצונך לומר לי מוניטון שלך, אמר לו מוניטון של כוזרים אינו אלא מיוחסין, שנאמר בני יפת גמר ומגוג ומדי ויון ותבל ומשך ותירס. גמר זו גימר, מגוג זה שיטים, מדי זה מדי, יון זה מקדוניה, תבל זה טובר, משך זה מושכי, תירס זה תראסיה, ובני גמר

אליעזר בן חסמא שיועד תקופות וגימטריאות, רבי אליעזר בן הורקנוס שאם כל הימים דיו וכל הקנים קולמוסין וכל בני אדם לבלרין אינן יכולין לכתוב מה שקרא ושנה, רבי מאיר שהיה יודע שלש מאות משלות שועלים, שמואל שנהירין ליה שבילי דשמיא כשבילי דנהרדעא, וסהל שדרש בשוקי דסהל דקדוקי רפואה ודקדוקי אצטרולוני. מעשה באחד מתלמידי סהל שהיה יושב בשכונה של טבר וקרא טוב שבטבחים לגיהנם ולא הספיק לגמור הדבר עד שנטל הסכין וחתך את ראשו, מיד נטלו רבו והניחו על צוארו והיה דבקו בסממני הרפואות ונתרפא.

עשר גלויות

פרשה ג'.—עשר גלויות הוגלה ירושלם ואלו הן: ארבע שהגלה סנחריב, וארבע שהגלה נבוכדנצר, ואחת שהגלה טיטוס, ואחת שהגלה אדריינוס. פעם ראשונה עלה סנחריב והגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה, ולקח הענלים אשר עשה ירבעם בן נבט. ובני ראובן ובני גד וחצי שבט מנשה הביאו אותם מדין ועשו להם מקדש. על כן גלו מארצם לארץ אחרת עד היום הזה. וכשעלה סנחריב הולכיבו והושיבום לחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי, ובאותו זמן היה מלך על ישראל פקה בן רמליהו, וכשראה הושע בן אלה שנתמעטו חייליו של פקה עמד עליו והרגו, ומלך על ישראל בשמרון ה' שנים, הרי לך גלות אחת.—שמע סנחריב ועמד על הושע בן אלה ויצר עליו, ויצא הושע בן אלה אל סנחריב ויתן לו מנחה כסף וזהב, ויבא לו את עגל הזהב אשר שם ירבעם בבית אל. ואח"כ הגלה שבט אשר ושבט זבולון ושבט נפתלי ושבט יששכר על שלא רצו לקבל עליהם הושע בן אלה למלך, והניח על שמרון הושע בן אלה לקיים הפסוק כה אמר ה' כאשר יציל הרועה מפי הארי שתי כרעים או בדל און כן ינצלו בני ישראל היושבים בשמרון בפאת מטה ובדמשק ערש. והיה הושע בן אלה מלך על ישראל ועל יהודה. זהו גלות שניה.—כשמת אחז מלך חזקיהו בנו תחתיו בתחלת שנה רביעית למלכות חזקיהו עלה סנחריב על שמרון ויצר עליה שלש שנים, וילכדה בשנת שבע למלכות חזקיהו, והגלה משמרון שבט אפרים ומנשה הרי גלות שלישית.—עוד שהה שמונה שנים וקבץ בבליים וכושיים ועויים בני חמת וספרוויים, ועלה ביהודה ויצר על עריה הבצורות אשר היו ביהודה מאה וחמשים מדינות אשר היו בהן שבט יהודה ושבט שמעון, ויצר עליהן ויתפשו ובקש להוליכם לחלח אל השבטים האחרים, ושמעו שמרד עליו מלך כוש, שהיתה ארצו אחורי מצרים, ויקח עמו שבט יהודה ושבט שמעון, ויעש ה' נס גדול ויגיעו לאחורי הרי חשך אשר מעבר לנהרי כוש. ועליהם נבא הנביא: מעבר לנהרי כוש עתרי בת פוצי ויבילו מנחתי, הרי גלות רביעית שנגלו על ידי סנחריב. ונשתיירו בירושלם שבט יהודה ובנימין י"ג רבוא ועליהם

אשכנז ורפת ותגרמה, אשכנז זה אישכינוזי, ריפת זה ניפת, תגרמה זה תורקי אחי כוזר. בשעה שהיו בני נמר עובדי ע"ז עמד כוזר אחיהם להוכיחם, א"ל הקב"ה חייך שאני פורע לך, מיד נפרד כוזר מעל אחיו, והלך לו לארץ כוזריה, ונלגל הקב"ה והביא את בני שמעון לארצו, ונתחתנו בניו בבני יעקב ונעשו גרי צדק ויצא לו מוניטין בעולם.

פרשה ב'.—עשרה מלכים נתגיירו ואלו הן: חירם המלך, עבד המלך, אנטיגנוס המלך, תלמי המלך, מונבז המלך, טובאי המלך, בולן המלך, בתיה המלכה, הילני המלכה, וברוריא המלכה.—עשרה צדיקים נכנסו בחייהם לגן עדן ואלו הן: חנוך בן ירד, אליעזר עבד אברהם, בתיה בת פרעה, סרח בת אשר, אליהו הנביא, משיח בן דוד, חירם מלך צור, עבד מלך הכוש, יעבץ בן רבי, ויהושע בן לוי.—עשרה הרוני מלכות ואלו הן: רבי ישמעאל בן אלישע, רבי ישבב הסופר, רבן שמעון בן גמליאל, רבי הוצפית המתורגמן, רבי עקיבא בן יוסף, רבי חנניא סגן הכהנים, רבי שמעון בן עזאי, רבי אלעזר בן חרסום, רבי יהודה בן בבא, ורבי חנניה בן תרדיון.—עשרה דורות מאדם ועד נח ואלו הן: אדם אחד, שת שנים, אנוש שלשה, קינן ארבעה, מהללאל חמשה, ירד ששה, חנוך שבעה, מתושלח שמונה, למך תשעה, נח עשרה.—עשרה דורות מנח ועד אברהם ואלו הן: שם אחד, ארפכשד שנים, שלח שלשה, עבר ארבעה, פלג חמשה, רעו ששה, שרוג שבעה, נחור שמונה, תרח תשעה, אברהם עשרה.—עשרה מלכים מלכו מסוף העולם ועד סופו ואלו הן: נמרוד אחד, פרעה שנים, שלמה שלשה, אחאב ארבעה, נבוכדנצר חמשה, אחשורוש ששה, כורש שבעה, אלכסנדר שמונה, אספסיינוס תשעה, ארדשר עשרה.—עשרה נסיונות נסה הקב"ה את אבותינו ואלו הן: אחד במדבר, אחד בערבה, אחד מול סוף, אחד בין פארן, אחד בין תפל, אחד בלבן, אחד בחצרות, אחד בתבערה, אחד במסה, ואחד בקברות התאוה הרי עשרה.—עשר מדות בתלמידי חכמים ואלו הן: הלומד מקרא ואינו לומד משנה, הלומד משנה ואינו לומד גמרא, הלומד גמרא ואינו לומד ברייתא, הלומד ברייתא ואינו לומד תוספתא, הלומד תוספתא ואינו לומד ספרא, הלומד ספרא ואינו לומד ספרי, הלומד ספרי ואינו לומד מכילתא, הלומד מכילתא ואינו לומד מדרש, הלומד מדרש ואינו לומד משלות, ד"א הלומד מקרא ואינו לומד תרגום, הלומד תרגום ואינו לומד הלכה, הלומד הלכה ואינו לומד אגדה וכו'.—עשרה חכמים שלא הניחו כל המדות של ת"ח ואלו הן: הלל הזקן שעלה מבבל בן ארבעים שנה, רבן יוחנן בן זכאי שעסק בפרקמטיא מ' שנה ולמד מ' שנה ומלמד מ' שנה, רבי עקיבא בן יוסף שהיה מ' שנה כשהלך ללמוד ושימש מ' שנה ופרנס מ' שנה, רבי יוחנן בן גודגדה שיועד לשער כמה טיפין יש בים, רבי יהושע בן חנניה שיועד בינה לעתים, רבי

הרי גלות שלישית. וכאשר שמע ישמעאל בן נתניה מזרע המלוכה כי מלך גדליה ויקם ויכה אותו וימת, ונתיראו ישראל מפני הכשדים ויברחו למצרים, בשנת שבע ועשרים למלכות נבוכדנצר, אז עלה נבוכדנצר על מצרים ויצר עליה וילכדה וישם אותה שממה, לקיים מה שנאמר מצרים לשמה תהיה ואדום למדבר שממה, והרג כל היהודים אשר מצא בעמון ובמואב ובסביבות ארץ מצרים, ומצא ירמיהו וברוך במצרים ויעלם עמו לבבל, וכששמעו היהודים אשר ישבו במצרים פחדו ורגזו וברחו לאמון מצרים, קריה נוסרה קטנה והיא קרובה לים המלח, הרי גלות רביעית ועל ידי נבוכדנצר. וירמיהו כשראה כי אפס עצור לישראל, נתכוון לבו לתפלה וכן אמר בתפלתו: למה ה' כלתה חמתך בצאן נחלתך, כי הרע הרעת להם מאד, ונפשי תשהווח בקרבי ועיני נגרה ולא תרמה מאין הפוגות על שבר בת עמי. עיני עוללה לנפשי, ועל אלה אני בוכיה יומם ולילה. על כן אפיל תחינתי לפניך שתקח את נפשי ממני כי טוב יום מותי מחייו. מיד יצאה בת קול ואמרה לו חייך המתן בעצמך ותראה מפלת בכל ואח"כ אניחך, עד שאבנה בית בנין עולם, ומיד גזו הקב"ה.

פרשה ד'.—כשנשלמו שבעים שנה לחרבן הבית ולגלות נבזראדן, עמד כורש בן אחשורוש ואסתר בת אביחיל, ושלח כורש לנחמיהו ולזרובבל ולברוך ולהשרים וצוה עליהם לבנות את בית ה', ובנוהו בשנת ד' למלכותו ובשנת ז' למלכותו עלה זורא מבבל ועלו עמו ד' רבוא, ובנו ירושלים וכל מגדליה וחומותיה הגבוהים והחזקים וכל הבתים אשר בה יותר ממה שהיו בתחלה, ובא אלכסנדר על כורש והרגו ושלט על ירושלים כ"ד שנה, ובקשו הכותיים ממנו להחריב את הבית, מה עשה שמעון הצדיק, הלך אליו בראש יקירי ירושלים מלוכש בבגדי כהונה, כיון שראה אלכסנדר את הכהן הגדול ירד מכסאו והשתחוה לו, אמרו לו שריו אלכסנדר אלכסנדר! מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי? אמר להם כשאני יורד למלחמה דמות דיוקנו של זה היהודי אני רואה ונוצח, מיד בטל הגזרה, וגזר על הכותיים גזרות קשות, גם המצריים בקשו מאלכסנדר להחריב את הבית ולהוציא משם הכסף והזהב ש'קחו בני ישראל בצאתם ממצרים, מה עשו חכמי ישראל שלחו לפני אלכסנדר את גביהה בן פסיא ובטל הגזרה, וכשגברה מלכות אלכסנדר מוקדון עלה מיון ויצר על אמון מצרים וילכדה ויהרג את כל העם לפי הרב וכל היהודים שברחו ממדינת נבוכדנצר, ואח"כ עמדו על אלכסנדר אחרים והרגוהו ושלטו על ישראל ק"פ שנה וגזרו גזרות על עמינו ובטלו התמיד מבית ה' ושמו שומרים בעיר הקדש ויטמאו שמן המשחה ושמן המאור ומנעו הכהנים מלהדליק בביהמ"ק, וגם גזרו על עם הקדוש, ליטמא בנותיהן הנאות והצנועות, לכך נתגדרו עם בני חשמונאי והרגום, ובטלה מידם המלכות

מלך חזקיהו שהיה מלך צדיק, ועוד נתנאה סנחריב הרשע וישם פניו לעלות על יהודה, ויקבץ כל חילו ארבעים אלף מלכים, ומנין חילו אנשי מלחמה מאתים וחמשים ותשע רבוא, ויעל על ירושלים ויצר עליה, וירא חזקיהו ההמון הרב ויירא מאד, ויתפלל אל ה' וישמע הקב"ה תפלתו של חזקיהו הצדיק, וישלח מלאך והכה במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף מלכים והשרים, והחיל ברחו ולא נשתייר מן המלכים והשרים שהלכו עמו רק סנחריב ונבוכדנצר, ונתקיים עליו הפסוק שנבא ישעיה הנביא: ביום ההוא יגלח ה' בתער השכירה בעברי נהר במלך אשור את הראש ושער הרגלים וגם את הזקן תספה. את הראש אלו המלכים שמתו, ושער הרגלים אלו בני החיל, וגם את הזקן תספה זה סנחריב מלך אשור שהרגוהו בניו, והיתה מפלתו של סנחריב בשנת ארבע עשרה למלכות חזקיהו, ומשלמה עד חזקיהו מאתים ושישים שנה.

פרשה ד'.—ובשנים הללו מלכו על ישראל שלשים מלכים, ארבעה עשר מבית דוד וששה עשר מישראל, ואחר מפלתו של סנחריב עד שעלה נבוכדנצר הרשע בימי יהויקים נחתם גזר דין על רוב הטאתם של ישראל, על שארית הפליטה שנצולו מפי הארי והדוב, שארית יהודה ובנימין ושארית דלת עם שנשארו מן השבטים האחרים שהגלה סנחריב בגלות ראשונה, ונשארו משבט יהודה ובנימין שלשת אלפים ועשרים, ומשאר השבטים שמונת אלפים, כלם גבורים מלומדי מלחמה. אבל החטא כבד עליהם והגלם נבוכדנצר לבבל, הרי גלות אחת ע"נ נבוכדנצר. ושהה עוד שבע שנים אחר גלות זו, ועלה עוד על ירושלים פעם שניה ויצר עליה, וילכדה והגלה משבט יהודה ארבעה עשר אלפים מהחרש והמסגר, פירוש אלו המלכים והמלכות, ופירוש אחר אלו תלמידי חכמים הלומדים תורה וסוגרים ופותחים בהלכות, ובימי דוד היו קוראים אותם הכרתי והפלתתי, ופירוש אחר אלו גבורי יהודה ובניו ובני בניו, כל אלו הגלו עם יכניה, הרי שתי גליות, והמליך על יהודה את צדקיהו בן עשרים ואחת שנה, ומלך על יהודה וירושלים אחד עשר שנה, ובשנת תשע עשרה שנה למלכות נבוכדנצר כשבתו על כסא מלכותו בעיר אנטוכיא שלח נבזראדן רב טבחיהו על ירושלים ויצר עליה ויתפוש את צדקיהו ויביאהו רב הטבחים אל המך נבוכדנצר ויברר אותו משפטים, ויקח אותו ויש החו לבבל. ויצר [נבזראדן] על ששים ערי הלויים והיו בהן ששים רבוא ועוד, והם מבני משה גרשם ואליעזר, ובני אליעזר רחביה שרבו למעלה מששים רבוא, וכן נפשות השבטים שהוגלו מירושלים שמונה מאות ושלשים ואחד אלף. כל אלו חורי יהודה ובנימין ועליהם ניבא הנביא: ויגל את מסך יהודה וגו', ולא נשתייר בירושלים זולת דלת העם, כמו שנאמר ומדלת עם הארץ השאיר נבזראדן, והמליך עליהם גדליה בן אחיקם והפקידו בארץ, ועלה עם כל הגליות לבבל.

אמרו להם שוביהם תשירו בחזקה, מיד התכו הם בעצמם אצבעותיהם בשיניהם והשליכוים לפניהם ואמרו אצבעות שהיו מנגנני בהן במקדש איך ננגן בהן בארץ נכר. באותה שעה נשבע להם הקב"ה: אתם קטעתם אצבעות ימינכם אף אני משיב אחור ימיני מפני אויב, ואינה חוזרת אלא א"כ אזכור אתכם, שנאמר אם אשכחך ירושלם תשכה ימיני. דבר אחר אם אשכחך וגו' כיון שגרמו העונות ונכנסו גוים לירושלם נטלו ללוים בני משה וכפתו ידיהם לאחוריהם, כיון שהגיעו לנהרות ככל השיבו אחור ידיהם ואמרו להם תקישו לפנינו בכינורות שלכם כדרך שהייתם מקישים לפני אלהיכם, מיד שלטו בעצמם ונתנו בהונות ידיהם לתוך פיהם וקטעו אותן בשיניהם ומראים אצבעות שלהם ואומרים היינו כפופותם ונתקטעו אצבעותינו ואין אנו יכולים להקיש בכינורות. אמר הקב"ה אם אשכחך ירושלם וגו'. ובא ענן ונשאם מעבר לנהר סמבטיון הם ובניהם וצאנם ובקדם עד היום הזה.

תם

עשרה הרוגי מלכות: עשרה מגדולי ישראל

שמסרו נפשם על קדוש השם ונהרגו באכזריות נוראה בגזרת השמר של מלכות רומי הרשעה בזמן חורבן הבית, ואחרי כן. רובם הומתו בידי אדריינוס בגזרת טורנוסרפוס איש הרמים, ויש מהם שנהרגו בזמן מאוחר כי עשרה הקדושים לא חיו בזמן אחד. ואלה הם שמות הקדושים: רבי ישמעאל כהן גדול ורבי שמעון בן גמליאל, רבי עקיבא ורבי חנניה בן תרדיון, רבי חוצפית המתורגמן ורבי אלעזר בן שמוע, רבי חגיגא בן חכינאי ורבי ישבב הסופר, רבי יהודה (ב"א ר' אלעזר) בן דמא ורבי יהודה בן בבא. אולם בגנוסחאות אחרות מספור עשרה הרוגי מלכות הזוגות מתחלפים ושונים הם שמות הקדושים, כמו במדרש תהלים פ"ט נזכרו: רשב"ג ור' ישמעאל כ"ג, ר' ישבב הסופר ור' חוצפית המתורגמן, ר' יוסי ור' יהודה בן בבא, ר' יהודה הנחתום ור' שמעון בן עזאי, ר' חגיגא בן תרדיון ור' ע. ובגנוסחא אחרת נזכרו ר' אלעזר בן דהבאי ויונתן בן עוזיאל. בעל היוחסין אומר על ר' ישמעאל בן אלישע שהיה מעשרה הרוגי מלכות ולא נהרג בזמן החורבן עם רשב"ג, ואצל ר"ע כותב: „וזכור זה שלא תמעה במעשה דהרוגי מלכות מהקינות שכתובות במחזורים שנראה מהם שהיה עם רשב"ג בזמן אחד ואינו כן, כי רשב"ג שהיה הראשון נהרג בזמן החורבן ור"ע קרוב לששים שנה אחריו, וחמשה האחרונים נהרגו בזמן שנכבשה ביתר ע"ג שנים אחר החורבן. במס' שמחות פ"ח נאמר: כשבאו רשב"ג ור' ישמעאל גזרו עליהם שיהרגו וכו'. באה השמועה אצל ר"ע ור' יהודה בן בבא. עמדו וחגרו מתניהם שק וקרעו בגדיהם וכו', וכשנהרג ר"ע בקיסרי באה שמועה אצל ר' יהודה בן בבא ואצל ר' חנניה בן תרדיון ועמדו וחגרו שקים וכו'. ובגמרא נזכרו בין הרוגי מלכות ר"ע ותביריו (פסחים נ.). בשעה שהוציאוהו להריגה זמן ק"ש היה והיו סורקין את

ק"ג שנה. אח"כ עלה הורדוס עבד החשמונאי והרג אחיו וכל זרעו חוץ מענדה אחת שנתן בה עיניו, ואף היא עלתה לגג והשליכה עצמה לארץ ומתה, וציוה הורדוס ושמוה בחדר [בדבש שבע שנים], וי"א שבא עליה לאחר מיתתה כדאיתא בסנהדרין, ומלך הורדוס ואגריפוס בנו ק"ג שנה ונשלמו ארבע מאות שנה. מעשה כשחלה הורדוס ששנא את החכמים, צוה ליתפוס כל תלמידי חכמים ולחבשן בבית האסורין, אמר לו לשומר בית האסורין אם אמות הרוג את ת"ח, ועד שהיהודים שמחים עלי ידו על רבותיהם. כיון ששמעו זאת גדולי ירושלם היו הולכין ומתחננין לשומר האסורין, וכשמת הורדוס התירן לת"ח ושלחם לבתיהם לשלום, ובו כיום עשאוהו יום טוב, ובימי מונבז המלך היו ימים טובים לת"ח ונצחו לכותים וצדוקים ובייתוסים. ואח"כ גרמו עונותינו ועלו אספסיינוס וטיטוס בן אשתו והחריבו בית שני והעיר, והגלו את אבותינו לרומי, זו גלות תשיעית.

פרשה ו'.—ועמדה ביתר אחר גלות אספסיינוס וטיטוס נ"ב שנה, ויעל אדריינוס, ישחקו עצמותיו, ויצר על ביתר וי' כדה ויחריבה, וילך בכל ארץ ישראל לראות קברם של המלכים והנביאים, כיון שבא לתמנס חרם מצא קברו של יהושע משרת משה העניו ושאל לבני הגולה קבר זה למי הוא? אמרו לו ליהושע שופט ופרנס שלהם, ואמר הרי פרנס נאמן שמעולם לא היה כמוהו, לכם הנחיל ארץ שמנה וטובה, וגופו בין ההרים וטרשים, ויצא וימצאו קברו של דוד, פתחו וראה שפניו אדומים וצהובים, וישם ידו בפניו ודחק בשרו והיה הדם הולך לכאן ולכאן כאדם שיש בו רוח ונשמה. פתח אותו רשע את פיו ואמר נאה היה לזה להיות מלך על כל העולם בחיים, שבשמתה הוא כאדם חי. הלך משם אל ארץ מואב למצוא קברו של משה ראש לכל הנביאים, וצוה לחפור שם, והיו רואים מקום קברו למטה ירדו והיו רואים מקומו למעלה מהם, מיד חלקו לשני חלקים וחפרו חציים למעלה וחציים למטה, אלו שהיו חופרים למעלה היו אומרים למטה תמצא אותו, ואלו שלמטה היו אומרים למעלה תמצא אותו, עד שיגעו ומתו. והיינו דכתיב ולא ידע איש את קבורתו. וכשראה אדריינוס הרשע זה, נסע משם וסיבב את כל העולם כלו והגלה את בני הגולה והביאם לספרד, ולמה נקרא שם המלכות ספרד, שבסוף רדו שם מן הגלות, והיא גלות עשירית. וגלות טיטוס ואדריינוס ערב השעה באב היה ומוצאי שבת ומוצאי שמיטה היה, ובעת שהגלם היו הלויים עומדים על דוכנן וכינורותיהם בידיהם ומשוררים בשירותיהם. ומה פסוק היה בפיהם? וישב עליהם אונם וברעתם יצמיתם, ולא הספיקו לומר יצמיתם עד שבאו עליהם השונאים והרגו מהם והנשארם הגלו. וכן בגלות נבוכדצר וכשהגיעו לנהרייב כל אמרו להם שוביהם שירו לנו משיר ציון, אמרו להם איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר,

בתשעה באב, והמשורר הלך בדרך המסופר באיכה רבה (פ"ב על הפסוק בלע ה' ולא חמל). לפי דברי המשורר מקור הגזרה הוא החטא של מכירת יוסף שנענשו ע"ז הדורות האחרונים.

מדרש אלה אזכרה

[בית המדרש ח"ב; סוף רב פעלים צד 157]

כשברא הקב"ה את האילנות היו מתנאים בקומתן ומגביהין עצתן למעלה למעלה, וכיון שברא הקב"ה את הברזל היו משפילין עצמן ואמרו אוי לנו שכבר ברא הקב"ה דבר שיכרות אותנו. כך אחרי חרבן הבית היו פריצי הדור מתנאים ואמרו מה הפסדנו בזה שנחרב הבית הרי יש בינינו ת"ח שמדריכין את העולם בתורתו ובמצותיו. מיד נתן הקב"ה בלב הקיסר של רומי ללמוד תורת משה מפי חכמים וקנים, והתחיל בספר בראשית והיה לומד עד שהגיע לואלה המשפטים, וכיון שהגיע לפסוק וגונב איש ומכרו וגו' מיד צוה למלאות פלטריו מנעלים, ושלח לקרוא לעשרה חכמי ישראל, ובאו לפניו והושיבו בתדראות של זהב. אמר להם עומק הדין יש לי לשאול מכם ואל תאמרו לי כי אם הדין ואת האמת והמשפט. אמרו לו אמור. אמר להם ומי שננב איש מאחיו של בני ישראל והתעמר בו ומכרו מה דינו? אמרו לו התורה אמרה מות יומת. ענה ואמר להם א"כ אתם חייבים מיתה, אמרו לו אמור למה, אמר להם על מכירת יוסף שמכרוהו אחיו, ואם הם היו בחיים הייתן דן אותם ועתה שאינם בחיים אתם תשא עון אבותיכם. אמרו לו תן לנו זמן ג' ימים אם נמצא זכות על עצמנו מוטב ואם לאו עשה מה שתחפוץ. ונתרצה להם לדבר זה, יצאו מלפניו וחלו את פניו ר' ישמעאל כ"ג שיוכר השם הגדול ויעלה לקרוע ויחפור אם נגזרה גזרה מאת הש"י. וטוהר ר"י את עצמו בטבילה ובקדושתו ונתעטף בטלית ובתפילין והזכיר השם המפורש בפירושו. מיד נשאו הרוח והביאו למעלה עד הרקיע השישי ופגע בו גבריאל המלאך, וא"ל אתה הוא ישמעאל שקונך משתבח בכך בכל יום שיש לו עבד בארץ שדומה לקלסתר פניו? א"ל אני הוא. א"ל למה עליית לכאן. א"ל לפי שמלכות הרשעה גזרה עלינו לאבד ממנו עשרה חכמי ישראל ועליתי לידע אם הגזרה היא מאת הקב"ה, א"ל גבריאל אם היא גזרה לא תחומה תוכל לבטלה? א"ל הן, א"ל כמה, א"ל בשם יתברך, מיד ענה גבריאל ואמר אשריכם בני אברהם יצחק ויעקב שגילה הקב"ה לכם מה שלא נילה למלאכי השרת.

אמרו עליו על ר"י כ"ג שהיה משבעה יפים שהיו בעולם והיו פניו דומה למלאך ה' צבאות. כיון שכלו רוב ימיו של ר' יוסי אביו א"ל אשתו, ארוני אישי מה זה שאני רואה הרבה בני אדם שמצליחין בורעם ואנו לא הצלחנו בבנים כי אין לנו יורש בן או בת? אמר לה ר' יוסי דבר זה גורם להם לפי שנסיהין

בשרו במסרקות של ברזל והוא מקבל עליו עול מלכות שמים והיה מאריך באחד עד שיצאה נשמתו באחד וכו' (ברכות ס"א:). מצאוהו לר"ח בן הרדין שהיה יושב ועוסק בתורה ומקהיל קהלות ברבים וס"ת מונח לו בחיקו, הביאוהו וכרכוהו בס"ת והקיפוהו בחבילי זמורות והציתו בהן את האור והביאו ספוגין של צמר ושראום במים והניחום על לבו שלא תצא נשמתו מהרה וכו' (ע"ז י' י"ח.). ר' יהודה בן בבא היה בגזרת הסמיכה שגזרה המלכות גזרה שכל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג, מה עשה ר' יהודה בן בבא הלך וישב לו בין שני הרים גדולים וכו' וסמך שם חמשה זקנים והם ר"מ ור' יהודה ור"ש ור' יוסי ור"א בן שמוע, כיון שהכירו אויביהם בהם, אמר להם בני רוצו! א"ל רבי מה תהא עליך, אמר להם הריני מוטל לפניכם כאכן שאין לה הופכין, אמרו לא זזו משם עד שנעצו בו שלש מאות לונביאות של ברזל ועשאוהו ככברה (סנהדרין י"ד). כנראה מצאו אח"כ את הנסמכים והרגו אותם, ר' ישבב ור' חוצפית היו בעלי פקודות בב"ד אשר ביבנה והסתתרו בראשונה בצפרי ונהרגו ע"י הנציב, בין הקדושים נחשבו גם הרוגי לוד אשר אמרו עליהם חז"ל כי אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן, והם שני אחים שהודו שהרגו בת המלך ובאמת לא הרגוה אלא שרצו להציל את כלל ישראל שנחשדו בהריגתה (ע"י פסחים נ').

ב"ב י', פ"י רש"י).
בעל שלשת הקבלה (דפוס אמשטרדם דף כ"ג ע"א) כותב וז"ל: הנראה לי בזה הפרט הוא כפי סדר השבטים בזה הדרך: לשבט שמעון נהרג ר' אלעזר בן שמוע שכן שמוע יש בו תיבת שמעון ואולי היה משבטו, לשבט לוי נהרג ר' ישמעאל שכן היה משבטו, לשבט יהודה נהרג ר' שמעון בן גמליאל שכן היה משבטו, לשבט יששכר נהרג ר' חוצפית המתורגמן שכן יש בו תיבת חמור גרם כמו שנאמר ביששכר, לשבט יוסף נהרג ר' עקיבא בן יוסף שכן נרמז בהקראו בן יוסף שרומז אל יוסף הקדוש, לשבט דן נהרג ר' חנינא בן תרדין שכן יש בו תיבת דן, לשבט זבולון נהרג ר' יהודה בן דמא שכן זבולון במספר קטן עולה כ"ט ועם שמו עולה ל' וכן יהודה מלא ל', לשבט גד נהרג ר' ישבב הסופר שכן ישבב במספר קטן עולה ח' כמו שעולה גד עם שמו, לשבט נפתלי נהרג ר' יהודה בן בבא שכן נפתלי במספר קטן עולה כ"א כמספר יהודה במספר קטן, לשבט אשר נהרג ר' חנינא בן חכינאי שכן רומז פסוק בדניאל אשרי המחכה שר"ל שבט אשר אשר הוא נגד בן חכינאי.

מעשה של עשרה הרוגי מלכות נודע בשם „מדרש אלה אזכרה“ ונדפס קצתו בס' לקוטי הפרדס דף ד' ע"א, ובסוף מדרש אצילות שנדפס עם אגדת בראשית, ובמכ"ע לגייגר ח"ד 449, ונדפס כולו ע"י יעלינעק בספרו בית המדרש ח"ב ע"פ כ"י המבורג, גם נדפס ע"י המו"ל רב פעלים ע"פ כ"י אופנהיים שנמצא כעת באוקספורד, ויעלינעק הו"ל עוד שתי נוסחאות מומעשה דעשרה הרוגי מלכות בביתמ"ד ח"ו, „אלה אזכרה“ הוא סליחה שאומרים בתפלת יוה"כ ויש נוסחא אחרת במחזור ספרדים בשם „בית אב“ שנדפס בליוורנו בשנת תרל"ז, גם קינה המתחלת „ארוי הלבנון אדירי התורה“ שאומרים

בכל יום, א"ל מי מקריב אותם, א"ל מיכאל השר הגדול. מיד ירד ר' יהונתן לארץ והניד לחביריו שכבר נגזרה גזרה ונכתב ונחתם, והיו מתאוננים בימין על שנגזרה עליהם גזרה קשה כזאת ושמתים בשמאל על ששקלן הקב"ה בצדקות ובחסידות נגד השבטים, והיו יושבים זוגות זוגות: רבי ישמעאל ורבן שמעון בן גמליאל, רבי עקיבא ורבי חנניה בן תרדיון, רבי אלעזר בן שמוע ורבי ישבב הסופר, רבי חנינא בן חכניאי ורבי יהודה בן בבא, רבי חוצפית המתורגמן ורבי יהודה בן דמא. נכנס הקיסר וכל גדולי רומי אחריו, אמר להם מי יהרג תחלה? ענה ר' שמעון בן גמליאל אני נשיא בן נשיא מזרעו של דוד מלך ישראל ע"ה אני אהרג תחלה. ענה ר' ישמעאל כ"ג ואמר אני כהן גדול בן כ"ג מזרעו של אהרן הכהן אני אהרג תחלה ואל אראה במיתת חברי, אמר הקיסר זה אמר אני אהרג תחלה וזה אמר אני אהרג תחלה א"כ הפילו גורלות ביניהם, ויפול הגורל על רשב"ג וצוה הקיסר לחתוך את ראשו תחלה ותחתוהו, ונטלו אח"כ ר' כ"ג בין ירכיבו וצוה עליו במר נפש ואמר אי תורה ואי שכרה! הלשון שהיתה מבארת התורה בשבעים לשונות איך עתה לוחכת את העפר. והיה מתאונן ובוכה על רשב"ג, א"ל הקיסר מה זה ומה זה וכן שאתה בוכה על חבירך היה לך לבכות על עצמך, א"ל ר' איני בוכה על עצמי שחברי גדול ממני בתורה ובחכמה, ועל שקדמני בישיבה של מעלה אני בוכה. עוד הוא מדבר ומתאונן ובוכה ומקונן שקפה בתו של הקיסר בעד החלון וראתה פיו של ר' ישמעאל כהן גדול ונכמרו רחמיה עליו ושלחה לאביה ליתן לה שאלה ובקשה אחת, ושלח לה הקיסר בתי כל אשר תאמרי אעשה חוץ מר' ישמעאל וחביריו, שלחה לו אבקש ממך להחיות את נפשו, שלח לה כבר נשבעתי, שלחה לו אבקש א"כ שתצוה להפשיט את עור פניו כדי להסתכל בו במקום מראה, מיד צוה להפשיט את עור פניו, וכיון שהגיע למקום תפילין צעק צעקה גדולה ומרה ונודעוה שמים וארץ, צעק פעם שניה ונודעוה כסא הכבוד, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה צדיק כזה שהראית לו כל גזוי העולם עליונים ורזי תחתונים יהרג במיתה משונה מזה הרשע, זו תורה וזו שכרה?! אמר להם הניחו לו שתעמוד זכותו לדורות שלאחריו, אמר הקב"ה מה אעשה לבני גזירה היא ואין מי שיפר אותה. יצאה ב"ק ואמרה אם אשמע קול אחר אהפוך את כל העולם לתהו ובהו, וכשמע ר' כך שתק. א"ל הקיסר עד עתה לא בכית ולא צעקת ועתה אתה צועק, א"ל לא על נשמתו אני צועק אלא על מצות תפילין שלוקחין ממני, א"ל הקיסר עדיין אתה בוטה באלהיך, א"ל הן יקטלני לו איחל, מיד יצאה נשמתו של ר' ישמעאל.

ואחריו הוציאו את רבי עקיבא בן יוסף הדורש כתרי אותיות ומגלה פנים בתורה כמו שנמסרו

משמרין עצמן כשיוצאין מבית הטבילה אם פגע בהן דבר שאינו הנון הן חוזרות לבית הטבילה וטובלות פעם שנית ולפיכך הם מצליחים בזרעם. אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הרי אני מקבלת עלי להיות נזהר באותן הדברים. וכיון שהלכה לטבילה ויצאה מבית הטבילה פגע בה כלב אחד חזרה וטבלה פעם שנית, פגע בה חזיר חזרה וטבלה פעם שלישית עד פ' פעמים, אמר הקב"ה לגבריאל הרבה נצטערת הצדקת, לך והתראה לה כדמות בעלה, מיד יצא גבריאל והלך וישב בפתח בית הטבילה והיה נדמה לה כדמות ר' יוסי בעלה ותפסה והוליכה לביתה, ואותו הלילה נתעברה וילדה ר' ישמעאל ונעשה יפה תאר ויפה מראה כדמות גבריאל (1), ולכך נזדווג לו גבריאל כשעלה ר' לרקיע. א"ל גבריאל ישמעאל בני חי נפשך שכך שמעתי מאחורי הפרגוד שעשרה חכמי ישראל נמסרו להריגה ביד מלכות הרשעה. א"ל ר' למה, א"ל על מכירת יוסף שמכרוהו אחיו, שמידת הדין מקטרגת בכל יום לפני כסא הכבוד ואומרת כלום כתבת בתורתך אות אחת לבטלה, הרי השבטים שמכרו את יוסף ולא פרעת עדיין מהם או מזרעם, לפיכך נגזרה גזרה על עשרה חכמי ישראל למסורם להריגה ביד מלכות הרשעה. א"ל ר' ישמעאל עד עתה לא מצא הקב"ה פריעה במכירתו אלא בנו? א"ל גבריאל חי נפשך ישמעאל בני שמיום שמכרו השבטים את יוסף לא מצא הקב"ה בדרו אחד עשרה צדיקים וחסידים כמו השבטים, לפיכך הקב"ה פורע מכם, אבל אני לך האמת, כיון שראה סמאל הרשע שבקש הקב"ה לחתום את החתימה למסור עשרה צדיקים ביד מלכות הרשעה שמח שמחה גדולה, והיה מתפאר לומר נצחתי את מיכאל השר. מיד חרה אפו של הקב"ה על סמאל הרשע וא"ל אי סמאל! או רצונך לפטור עשרה חכמי ישראל מהריגה או תקבל עליך צרעת לעולם הבא, אחד משנים תקבל. א"ל סמאל הרשע לא אפטור עשרה צדיקים מהריגה ואקבל עלי גזרתך כאשר דברת. מיד חרה אפו של הקב"ה על סמאל ולא הספיק את דבריו עד שקרא הקב"ה למטטרון הסופר השר הגדול ואמר לו כתוב וחתום ששה חדשים ננע צרעת שאת וספחת ובהרת וירקון ושחין רע על אדום הרשעה (2), ונפרית ואש על האדם ועל הבהמה ועל הכסף ועל הזהב ועל כל אשר להם, עד שיאמר איש לחבירו הא לך רומי וכל אשר בה בפשוט (3) וחברו משיב אין לי חפץ בהם כי אין לי הנאה מהם. וכיון ששמע ר' כך מיד נתקררה דעתו והיה מהלך ברקיע אנה ואנה והיה רואה מזבח סמוך לכסא הכבוד, אמר לגבריאל מה זה, אמר מזבח היא, א"ל ומה אתם מקריבים עליו בכל יום, וכי פרים ואישים למעלה? א"ל נפשות של צדיקים אנו מקריבים עליו

(1) ע"ע נדה, (2) סמאל הוא שר של אדום, (3)

למשה מסיני, וכשהוציאוהו להריגה בא מכתב לקיסר שמלך ערביא מתפשט בארצו והיה נחוץ ללכת וצוה לחבוש את ר"ע בבית האסורין עד שישבו מן המלחמה, וכשבא מן המלחמה צוה להוציאו, וסרקו את בשרו במסרקות של ברזל, ובכל סריקה וסריקה שהיו סורקין היה אומר ר"ע צדיק הוא ה'. הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, אל אמנה ואין עול צדיק וישר הוא, יצתה ב"ק ואמרה אשריך ר' עקיבא שהיית צדיק וישר ויצאה נשמתך בצדיק וישר, ובשנפטרה בא אליה הנביא זכור לטוב ונטלו על כתפו ונשאו חמש פרסאות, ופגע בו ר' יהושע הגרסי א"ל וכי אינך כהן? א"ל גופו של צדיק אינו מטמא, והלך עמו ר' יהושע הגרסי עד שהגיע למערה אחת יפה מאד, וכיון שנכנסו שם מצאו מטה יפה ונר דלוק, נטלו אליהו ז"ל דרך מראשותי ור' יהושע דרך מרגלותיו והשכיבוהו על אותו מטה, והיו מלאכי השרת בוכים עליו שלשה ימים ושלשה לילות ואח"כ קברוהו באותה מערה. ויום שלמחרתו נטלו אליהו ז"ל והביאו בישיבה של מעלה לדרוש שם בכתרי אותיות והיו מתקבצות כל הנשמות של הצדיקים וחסידים לשמע מדרשותיו.

ואחריו הוציאו את ר' חנניה בן תרדיון, אמרו עליו על רחב"ת שהיה נעים בפני הקב"ה ואדם ומעולם לא עלתה קללת חברו על שפתו. וכשצוה הקיסר ברומי שלא ללמוד תורה מה עשה רחב"ת עמד והקהיל קהלות ברבים וישב לו בשוקי של רומי והיה לומד ועוסק ודורש בתורה, וצוה הקיסר לכרכו בס"ת ולשרפו. נטלו הקוסטינר וכרכו בס"ת והצית את האור ונטל ספוגין של צמר ושראן במים ונתן על לבו כדי שלא תצא נשמתו במהרה. והיתה בתו עומדת ואומרת או לי אבא שראיתך בכך, והוא השיב ואמר לה טוב לי בתי שראיתני בכך, ותלמידיו היו עומדין עליו ואומרים רבינו מה אתה רואה, אמר להם אני רואה גילין נשרפין ואותיות פורחין והתחיל לבכות. אמרו לו תלמידיו מפני מה אתה בוכה, א"ל אם אני לבדי נשרף לא היה הדבר קשה לי ועכשיו אני נשרף וס"ת עמי. א"ל הקוסטינר רבי אם אני מסלק את הספוגין של צמר מעל לבך כדי שתצא נשמתך מהרה אתה מביאני לחיי עוה"ב? א"ל הן, א"ל השבעה לי, וישבע לו, מיד כשנשבע לו הרבה הקוסטינר את השלהבת ונטל הספוגין ויצאה נשמתו, ואף הקוסטינר השליך עצמו באש ונשרף. יצאה בת קול ואמרה רחב"ת והקוסטינר מזומנים לחיי עוה"ב. על זה בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת כגון זה הקוסטינר, ויש אדם שעובד את ה' כל ימי חייו ומפסיד את שברו בשעה אחת כגון יוחנן כהן גדול ששמש שמונים שנה בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי.

מבקש מהם בחייכם המתני לי מעט עד שאקיים מצוה אחת שצוה הקב"ה עלי, א"ל עדיין אתה בוטח באלהיך, א"ל הן, א"ל ובי עדיין יש כח באלהים שאתה בוטח עליו? א"ל גדול אדוני ומהולל מאד ולגדולתו אין חקר, א"ל אם יש בו כח למה לא הצייל אותך ואת חביריך מיד המלכות? א"ל אנו חייבים מיתה למלך גדול ונורא, והוא מסר אותנו ביד מלך כדי לתבוע את דמינו מידו. באו והגידו למלך את דבריו, שלח המלך אליו ואמר לו אמת שהגידו לי ממך או לאו? א"ל אמת הוא, א"ל הקיסר כמה עזי פנים אתם, שעלפתה מיתה אתם עומדים ועדיין עוות אתכם, א"ל ר' יהודה אוי לך קיסר רשע בן רשע הלא [הקב"ה] ראה חורבן ביתו והריגת חסידיו וצדיקיו ולא עשה קנאה להנקם מיד. אמרו לו תלמידיו רבינו היה לך להחניף אותו, אמר להם וכי לא למדתם שכל המחניף לרשע סופו נופל בידו. א"ל בחייך קיסר המתין לי עד שאקיים מצוה אחת ושבת שמה והיא מעין עולם הבא, א"ל לזה שמעתי לעשות שאלהך. מיד התחיל בקידוש היום ויכלו השמים והארץ, והיה אומר בנעומות ובקול רם, והיו תמהים כל העומדים עליו, וכיון שהגיע עד ברא אלהים לעשות לא הניחוהו לגמור וצוה הקיסר להרגו, והרגוהו ויצאה נשמתו באלהים. יצאה בת קול ואמרה אשריך ר' יהודה שהיית רומה למלאך ויצאה נשמתך באלהים, וצוה הקיסר ותחטוהו אברים אברים והשליכוהו לכלבים, ולא הוספד ולא הוקבר.

ואחריו הוציאו את ר' יהודה בן דמא, אותו היום ערב שבועות היה. א"ל ר' יהודה לקיסר בחייך המתין לי מעט עד שאקיים מצוה עצרת ואקדשו כדי לשבח להקב"ה שנתן לנו התורה, א"ל הקיסר ועדיין אתה בוטח בתורה ובאלהים שנתנה? א"ל הן, א"ל קיסר מה שכרה של תורתך, א"ל עליה אמר דוד ע"ה מה רב טובך אשר צפנת ליראך, א"ל הקיסר אין שוטים בעולם כמו אתם שסוברים שיש עולם אחר, א"ל אין שוטים בעולם כמו אתם שכופרים באלהים חיים, ואוי לך אוי לבשתך ואוי להרפתך כשתראה אותנו עם ה' באור החיים, ואתה חשב בשאל תחתית במדרגה התחתונה. מיד חרה אפו של הקיסר עליו וצוה לקשרו בשערות ראשו בונב הסוס ולמושכו בכל רוחב של רומי. ואח"כ צוה לחתכו אברים אברים, ובא אליהו ז"ל ולקח האברים וקברם במערה אחת הסמוכה לנהר הירוד לפני רומי, ושמעו כל רומיים קול נהי ובכי כל שלשים יום מתוך אותה מערה ובאו והגידו לקיסר, אמר להם אם היה העולם נהפך לתהו ובהו לא אשקוט עד שאמלא רצוני באותן עשרה זקנים כאשר נשבעתי. והיה שם אחד מחכמי רומי ואמר לקיסר אדוני קיסר דע כי נסכלת בזה ושנית הרבה מאד ששלחת יד בעם ה' בלי חמלה, דע כי מרה תהיה לך באחרונה שהרי כתיב בתורת היהודים אל רחום וחנון ארך אפים ועוד כתיב בתורתם ומשלם שנה, והוציאוהו ליהרג מט' שעות ולמעלה, והתחיל

תהא עלינו, אמר להם החזיקו איש ברעהו ואהבו שלום ומשפט אולי יש תקוה, אמר לו קיסר, זקן! בכמה שנים אתה, אמר לו היום בן תשעים שנה אנכי, ועד לא יצאתי ממעי אמי היתה גזירה מאת הקב"ה למסור אותי ואת חבירי בידיך כדי לתבוע דמינו מידך, א"ל וכי יש עולם שני, א"ל הן, ואתה אוי לך ואוי לבשתך כשיפרע דם חסידיו מידך. אמר הקיסר מהרו להרוג גם זה ואראה כחו ונכורתו של אלהי זה, ומה יעשה לי בעולם שני, ויצו עליו לשרפו.

ואחריו הוציאו את ר' אלעזר בן שמוע. אמרו עליו שאותו היום היה בן מאה וחמש שנים, ומקטנותו ועד סוף ימיו לא שמע אדם שהוציא תיפלות מפיו, ולא נתקוטט עם חביריו בין בדבור בין במעשה, והיה עניו ושפל רוח וישב בתענית שמונים שנה, ואותו היום שנהרג יום כפורים היה, ובאו תלמידיו לפניו ואמרו לו רבינו מה אתה רואה, אמר להם אני רואה את ר' יהודה בן בבא שמשאימים את מטתו ומטת ר"ע בן יוסף סמוכה אצלו, והם מתווכחים בדבר הלכה יחד זה עם זה, אמרו לו ומי הכריע ביניהם, אמר להם ר' ישמעאל ב"ג, אמרו לו מי מנצח, אמר להם ר"ע על שטרח בכל כחו בתורה, אמר להם בניי רואה אני עוד שנשמת כל צדיק וצדיק מטהרת את עצמה במי השלוח כדי ליכנס היום בטהרה בישיבה של מעלה לשמוע את דרשות ר"ע בן יוסף שידרש להם מענינו של יום, וכל מלאך ומלאך מביא קתדראות של זהב לכל צדיק וצדיק לישב עליו בטהרה, צוה הקיסר להרגו, ויצאה בת קול ואומרת אשריך ר' אלעזר בן שמוע שהיית טהור ויצאה נשמתך בטהרה.

סליק מדרש של אלה אוכרה

מעשה עשרה הרוני מלכות, נוסחא ב'

[בית המדרש חרו"י צד 19]

ר' תנחומא פתח (1) יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת (משלי כ' ט"ו), בנוהג שבעולם אדם שיש לו כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות וכל החמודות שבעולם—ודעת אין בו, מה הנאה יש לו? דמתלא אמרי דעה חסרת מה קנית. א"ר יודן אילין כותאי חכימין למיחסדא (2). חד מנהון אויל לגבי אתתא אמר לה אית לך חד בצל, תיתנון לי. מן דיהבה ליה א"ל אית בלא בלא פיתא? מן דיהבה ליה א"ל אית מיכל בלא משתי? מתוך כך אכיל ושתי.

כשברא הקב"ה את האילנות נברו וגבהו וגדלו

(1) עי' תנחומא ריש פ' ויקרא וילקוט משלי כ'.
(2) עי' ויק"ר פ"ה ומדרש שוחר טוב מזכור י"ט, שקיסר רומי דומה לכותאים שציד כפיהם, ומתחילין בדברים של מה ככך ומסיימים בעלילות.

לשונאיו על פניו להאבירו. כששמע הקיסר כך חרה אפו על אותו זקן וצוה להנקו, וכששמע הזקן כך מיהר ומל עצמו ומיד כשנחנק לא נמצא ולא נודע אנה הוא, ויחדר הקיסר חרדה גדולה, ובכל זאת לא שב אפו ועוד ירו נטויה.

ואחריו הוציאו את ר' חוצפית המתורגמן, אמרו עליו שהיה בן מאה ושלשים שנה כשהוציאוהו ליהרג, והיה יפה תואר ויפה מראה, ודומה למלאך ה' צבאות. באו והגידו למלך את יפיו ואת שיבתו ואמרו לו בחיך אדוני תרחם על הזקן הזה, אמר הקיסר לר' חוצפית בן כמה שנים אתה, א"ל בן מאה ושלשים שנה לבד מיום אחד ובקשתי ממך שתמתין לי עד שימלא יומי. א"ל הקיסר מה לך שתמות היום או למחר, אמר לו כדי שאקיים עוד שתי מצוות, א"ל איזו מצוה אתה רוצה לעשות, א"ל לקרוא ק"ש ערבית ושחרית להמליך עלי את שם הגדול והנורא המיוחד, א"ל הקיסר עני פנים ועני נפש עד מתי אתם בוטחים באלהיכם שאין בו כח להציל אתכם מידי, שהרי אבותי החריבו את ביתו, ואת נבלת עבדיו נתנו סביבות ירושלם ואין קובר, ועתה אלהיך זקן הוא ואין לו כח להציל עוד, שאילו היה בו כח היה נוקם נקמתו ונקמת עמו ונקמת ביתו כמו שעשה מפרעה ומסיסרא ומכל מלכי כנען. וכששמע ר' חוצפית כך כבה בכי גדול ואחז בבגדיו ויקרעם על גוף השם יתברך ועל חרפתו, ואמר לקיסר אוי לך קיסר מה תעשה ליום אחרון כשיפקוד הש"י על רומי ועל אלהיכם. אמר המלך עד מתי אתווכח עם זה, וצוה להרגו ויסקלוהו ותלוהו, ואז באו שריו וחכמיו וחלו פניו לקברו כי חמלו על שיבתו, ויאמר המלך לקבור אותו, ויבואו תלמידיו ויקברוהו ויספדוהו הספד גדול וכבד מאד.

ואחריו הוציאו את ר' חנינא בן חכינאי, ואותו היום ערב שבת היה, וכל ימיו היה יושב בתענית מבן שנים עשרה עד תשעים וחמש שנה, אמרו לו תלמידיו רבי רצונך שתטעום כלום קודם שתהרג, אמר להם עד עתה התעניתי ולא אכלתי ולא שתיתי, ועתה איני יודע איזה דרך אלך ואתם תאמרו לי לאכול ולשתות! התחיל בקדוש היום ויכולו השמים עד ויקדש אותו, ולא הניחווהו לנמור עד שהרגוהו, ויצאה בת קול ואומרת אשריך ר' חנינא בן חכינאי שהיית קדוש ויצאה נשמתך בקדושה בתיבת ויקדש.

ואחריו הוציאו ר' ישבב הסופר, אמרו עליו שהיה בן תשעים שנה אותו היום שהוציאוהו ליהרג, כיון שהוציאו אותו באו תלמידיו ואמרו לו רבינו תורה מה תהא עליה, אמר להם בני עתידה תורה להשתכח מישראל, לפי שהאומה הרשעה העיזה פניה והערימה סוד לאבד מרגליותינו ממנו והלואי שהייתי כפרה על הדור. אבל אני רואה שאין לך רחוב ורחוב שברומי שאין בו חלל הרב, שעתידיה אומה הרשעה לשפוך דם נקי מישראל. אמרו לו רבינו ומה

חוצפית המתורנמן ור' אלעזר בן שמוע. אלו הן עשרה הרוני מלכות שנהרנו על שמכרו את יוסף, וקטן שבכולם היה ר' ישמעאל כ"ג. אמר להם אם דעתכם שתחלקו עמי בעון שאזכיר השם עכשיו אעלה לרקיע ונדע, אם נגזרה גזרה זו מן השמים אנו מקבלין עלינו ואם אינה מן השמים אני יכול לבטלה בשם. אמרו לו עונך מופלג בינינו, ולמה זכה ר' ישמעאל לכך, מפני שאביו ר' אלישע כ"ג לא היו מתקיימים לו בנים, בשעה שאשתו היתה יולדת בן מיד היה מת אותו הילד. אמרה לו אשתו מפני מה הצדיקים הללו יש להם בנים צדיקים ואנו אין לנו בן אחד, אמר לה מפני שהם נוהגים בנפשם טבילה בשעה שהם עולים למטה בין בדבר (בתשמיש) בין שלא בדבר הם ונשיהם. אמרה לו אף אנו ננהוג בעצמנו כך, קבלו עליהם לעשות כך מהיום והלאה. פעם אחת הלכה לבית הטבילה ויצאה וראתה לפני חזיר, וחזרה וטבלה וראתה מצורה, וחזרה וטבלה וראתה לפני גמל, וכן אירע לה כמה פעמים ובכל זאת חזרה וטבלה. לסוף אמר הקב"ה למטטרון שר הפנים רד לפני צדקת זו שהלילה הזה תתעבר בבן זכר וישמעאל שמו. באותה שעה ירד מטטרון ועמד לפניו בצד אחד ביציאתה וגם נבריא ירד ועמד בצד השני ונתעטף וקישט את עצמו בבגדים נאים ועמד על פתח בית המקוה, מכאן אתה למד שצריך אדם לקשט עצמו בבגדים נאים וילך ויעמוד לפני האשה בשעה שהיא עולה מבית הטבילה. ועמד נבריא על פתח בית המקוה וראתה אותו ועלתה לביתה ונתעברה אותו הלילה בר' ישמעאל, והיה דמותו יפה כדמות נבריא—ובזמן שהיה רוצה לעלות לרקיע היה מזכיר את השם ורוח נושאו ופורח באויר ועולה לרקיע, ובא נבריא לקראתו והיה מספר לו כל דבר שהיה רוצה, ובאותה שעה שהזכיר את השם קבלתו רוח סערה והעלתה אותו לשמים, וכיון שעלה פגע בו מטטרון שר הפנים אמר לו מי אתה? א"ל אני ישמעאל בן אלישע כהן גדול, אמר לו אתה ישמעאל שקונך משתבח בך כל היום ואומר יש לי עבד בארץ כמותך זיוו כויוך ומראהו כמראך? אמר לו אני הוא ישמעאל. אמר לו מה טיבך במקום הזה, א"ל גזרה גזרה עלינו המלכות להרוג עשרה מחכמי ישראל, ועליתי לידע אם גזרה זו מן השמים נקבלנה עלינו ואם לאו שאינה מן השמים יכולים אנו לבטלה. אמר לו במה אתם יכולים לבטלה, א"ל בשם, א"ל מטטרון שר הפנים אשריך ישראל שנלה לבם הקב"ה סוד השם שלא גלה אותו למלאכי השרת, שאתם יכולים לבטל את הגזרות בשם המפורש. אך אי ישמעאל בני כך שמעתי מאחורי הפרגוד בת קול צווחת ואומרת עשרה מחכמי ישראל מסורין למלכות. א"ל ר' ישמעאל למה, א"ל מפני שהיתה מריבה לפני הקב"ה סמאל עם מיכאל ואמר לפניו רבש"ע כלום כתבת בכל התורה את אחת לבטלה, והלא כתיב לא נפל דבר אחד וגו', הנה

עד למאד, ושמחו שמחה גדולה, כיון שברא הקב"ה את הברזל נעצבו ואמרו אוי לנו שברא הקב"ה ברזל הקוצץ אותנו, [חזרו ואמרו אם לא ניתן לברזל עין לבית יד לא יוכל לקצץ בנו], וכן ישראל אלמלא שלמדו לקיטר תורה לא היו באים לידי כך, פעם אחת היה יושב ועוסק בתורה ומצא כתוב ונוגב איש ומכרו וגו' (שמות כ"א ט"ז) והלך וטח הבית כלו בנעלים ודבקם בכתלים⁽⁸⁾, ושלח אחר רבן שמעון בן גמליאל וחביריו ואמר להם מי שנגב איש מבני ישראל והלך ומכרו מה דינו? אמרו לו חייב מיתה, אמר להם אם כן אתם חייבים מיתה, קבלו על עצמכם דין שמים. אמרו לו למה, אמר להם בשביל אחי יוסף שמכרו את יוסף דכתיב וימכרו את יוסף (בראשית ל"ז כ"ח), וכתיב על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים (עמוס ב' ו'), ולכן טח אותו רשע את הבית במנעלים כדי שיכירו באיזה דבר מכרו את יוסף שנאמר בעבור נעלים, בדמי נעלים. וכי אדם יפה כיוסף היו מוכרים אותו בעשרים כסף? אלא בשעה שהכניסוהו לבור הפשיטוהו והשליכוהו לבור ערום ויפשיטו את יוסף וגו', וכתיב והבור ריק אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו. כיון שראה יוסף את נפשו בין אותן החיות נעצב ואמר אוי לי שאיני ניצול מן החיות האלו, ומרוב יראה ופחד אבד תוארו ויפיו ממנו, אך סגר הקב"ה פי החיות ולא הזיקו לו, וכשראו אחי יוסף ארחת ישמעאלים הוציאוהו מן הבור ערום ומכרוהו כן, אמר הקב"ה צדיק כזה יעמוד ערום לפני הבריות? אמרו קמיע אחד היה תלוי בצוארו ושלח הקב"ה את נבריא ו הוציא מאותו קמיע בנד ולבשו. כיון שראו אחי יוסף אמרו לאותן הישמעאלים החזירו לנו הבנד הזה שלא מכרנוהו לכם אלא ערום, ויאמרו הישמעאלים לא נחזיר לכם, עד שהוסיפו להם עוד ארבעה זוגות מנעלים, ובאותו בנד הביאוהו למצרים ובו מכרוהו ובו אסרוהו ובו הביאוהו לפני פרעה ובו מלך על מצרים, ואותו קיטר הרשע היה יודע שמכרוהו בנעלים ואמר להם קבלו עליכם דין שמים. אמרו לו אם אחי יוסף מכרו אחיהם אנו מה פשענו ולמה תהרוג אותנו. אמר להם אם היו אחי יוסף היום בחיים הייתי תופשם ועושה בהם דין, עכשיו שאינם בחיים אעשה בכב דין שאתם שקולים כאחי יוסף במכירתו. אמרו לו הן לנו זמן שלשה ימים עד שנדע אם גזרה זו באה מן השמים נקבל עלינו דין שמים. נתן להם זמן שלשה ימים ונתקבצו הללו הרוני מלכות ואלה הן: רבן שמעון בן גמליאל ור' ישמעאל בן אלישע כהן גדול, ר' עקיבא בן יוסף ור' יהודה בן בבא, ר' חנינא בן תרדיון ור' ישב הסופר, ר' אלעזר (נ"א ר' יהודה) בן דמא ור' חנינא בן חנינאי, ר'

(8) המחבר הבין נעלים כמו סנדלים ולא נעלים מנעולים לסגור החדרים כדי לחבוש ולאסור את הזקנים שם.

וחוטמו על חוטמו ופיו על פיו ואמר, אי הפה המתכבד
בגבורה של תורה של עם קדוש וטהור, פה מוציא
מרגליות מי יטמינך בעפר, איך נקנסה עליך מיתה
משונה כזו, עליו הכתוב אומר חרב עורי על רעי ועל
גבר עמיתי (זכריה י"ג ז'). אמר לו אותו הגמון ריקה
עד שאתה בוכה על מיתתו בכה על מיתתך שקשה
ממיתתו. מיד התחיל צווח, עד שנשקפה בתו של קיסר
לקול צעקתו וראתה אותו וחמדה יפיו. אמרו מימות
יוסף לא היה יפה כמוהו, אמרה לאותו הגמון המתן
לי שעה אחת עד שאכנס אצל אבי, נכנסה אצל
אביה ואמרה לו שאלה אחת יש לי אצלך, אמר לה
המלך שאלתך עשויה חוץ מישמעאל וחבריו, אמרה
לו אבא היא שאלתי שרציתי לשאול ממך בדבר הזה,
אמר לה לא תעשה שאלתך, אמרה לו אם כן תן לי
רשות לפשוט עור פניו. מיד גזר עליו המלך להפשיט
עור פניו בעורדו חי, וכיון שהגיע הפושט למקום תפילין
התחיל ר"י לצעוק צעקה גדולה ומרה וישא את קולו
ויבך, אמרו לו מפני מה לא בכית עד עכשיו ועתה
אתה מתחיל לבכות, אמר להם ר"י על נשמתי איני
בוכה אלא על מקום שבו נתון שם אל עליון על התפילין,
אמרו לו וכי עדיין אתה בוטח בשם ה', אם גדול
הוא יבא ויצילך עכשיו. ומן אותה צעקה שצעק ר"י
נודעו כל העולם, אר"י והרי מכמה שהיו לפני וממה
שיהיו אחרי לא נקנסה בעולם מיתה זו, יצתה בת קול
ואמרה לא קרית גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב
וגו' (דברים כ"ח ס"א), פתחו מלאכי השרת ואמרו
לפני הקב"ה רבש"ע צדיק זה שהראית לנו גנוי רקיעים
נזרה זו נזרה עליו?! אמר להם הקב"ה הניחו לו כדי
שתעמוד זכותו לדורות, ועוד ועק שניה ונודעו כסא
הכבוד ובקש הקב"ה להפוך את העולם לתהו ובהו.
ירד גבריאל ואמר לו לר"י אם תצעק שלישיית יהפך
העולם לתהו ובהו, אלא אשריך ישמעאל ואשרי חבריך
מה צפון לכם, כיון ששמע ר"י כך הפך פניו עד
שיצאה נשמתו. פתח הקב"ה ואמר עליו זכר צדיק
לברכה, פתחו מיכאל וגבריאל ואמרו זכרו לחיי העולם
הבא, פתחו חיות הקדש ואמרו תנוה נפשו בצרור
החיים, פתחו שרפים ואמרו רוח ה' תנחנו, פתחו
המלאכים וכל צבא מעלה ואמרו זכרו לחיי עולם עם
הצדיקים. ועוד פתחו מיכאל וגבריאל ואמרו אשריהם
שזכו להתקרב על גב המזבח שבמרומים, ועוד פתח
הקב"ה ואמר להם ממתים ידך ה' ממתים מחלד וגו',
ועדיין קלסתר פניו של ר"י ברומי היא אדום הרשעה,
ובכל שבעים שנה מביאין אדם שלם ומרכיבין אותו
על חגר ומבישין אותו בגדו של אדם הראשון ומביאין
קלסתר פניו של ר"י ישמעאל ומניחין אותו על ראשו
ומייתין מתקל ד' זוזי פיתקא ותליה ליה על צואריה
ומביאין כרוז ומכריזו לפניו דחמא דחמא דלא חמא לא

כתיב וגונב איש ומכרו וגו', ובני יעקב שמכרו את
יוסף עדיין לא נבית מהם דינם. מיד גזר הקב"ה על
עשרה מחכמי ישראל שיהרגו. השיב ר"י ואמר ולא
מצא הקב"ה עשרה שיפרע מהם דינו של יוסף אלא
ממנו? א"ל מטטרון אי ישמעאל חייך לא מצא הקב"ה
עשרה ששקולים בבני יעקב כ"א אתם, אמר לו ומה
זה לפניך? א"ל מזבח, א"ל וכי קרבן ומזבח יש למעלה,
א"ל כל מה שיש למטה יש למעלה, דהא כתיב בנה
בניתי בית זבול לך (מ"א ח' י"ג). אמר לו ומה אתם
מקריבים עליו, וכי יש לכם פרים אילים וכבשים? א"ל
אין לנו לא פרים ולא אילים וכבשים אלא נשמותיהם
של צדיקים אנו מקריבים עליו לפני הקב"ה. כיון ששמע
ר"י כך אמר הא למרתי מה שלא שמעתי מעולם,
וכיון ששמע את דברי מטטרון ירד לארץ ומצא את
חבריו בתענית ובתפלה, אמרו לו מה בידך, אמר
להם לכו ורחצו והטהרו ולבשו תכריכין שלכם שנזרה
זו מלפני הקב"ה. א"ר ישמעאל כשבאתי והעדתי עדות
זו מלפני כסא הכבוד (4), שמחו כל חברי וישבו לפני
ר' נחוניא בן הקנה ועשו משתה ושמחה, וישב ר'
ישמעאל ורשב"ג בן זוגו והיו שמחין ומתאבלין, מתאבלין
משמאל שנקנסה עליהם מיתה משונה, ושמחין ומרקדין
מימין על שהבטיחם הקב"ה שהם שקולין בבני יעקב,
ולא עוד אלא שאמר להם הנשיא בשמחתם: אלהי
ישראל יקבל נפשתינו קרבן לעשות מהן נקם ברומי
הרשעה, נגילה ונשמחה בשמחת כנור ועוגב, והיו יושבים
ועוסקין בהלכות פסח ושניין אלו עוברין בפסח כותה
הבבלי זה אומר טחמיץ וזה אומר אינו טחמיץ, ולא
הספיקו לנמור את ההלכה עד שבא הגמון של מלך
וחרבו שלופה בידו, אמר להם עדיין לבככם פניו
בתורה והרי אתם יודעים קצכם שנקנסה עליכם דין
מיתה.

אמרו עליו על ר' ישמעאל בן אלישע כ"ג שהיה
אחד משבעה אנשים יפים שהיו בעולם ואלו הן: אדם
הראשון, יעקב, יוסף, שאול, אבשלום, ר' אבהו, ור'
ישמעאל. ובשעה שהביאוהו לרומי כל הנשים שרואות
אותו שופעות דם, וכשהביאוהו לפני המלך אמר לו
יש באומתך כמותך או יפה ממך אמר לו לאו, מיד
נזר עליו הריגה. בא אותו הגמון לחתוך את ראשם
של ר"י ושל רשב"ג, אמר לו ר"י חייך התחל בי שאני
כהן גדול ובן כ"ג מועד אהרן כהן הרגני תחלה ואל
אראה במיתת חכמים, א"ל רשב"ג לא כן, אלא אני
נשיא בן נשיא הרגני תחלה ואל אראה במיתת חברי.
אמר להם אותו הגמון נחש צפעוני אם כן הפילו
גורלות, ונפל הגורל על רשב"ג, מיד פשט רשב"ג את
צוארו ונטל איספקלטור את החרב והתין את ראשו,
ויאמר לר' ישמעאל פשוט את צוארך, אמר ר' ישמעאל
חייך הנח לי רגע אחד עד שאבכה על הצדיק, אמר
לו עשה, מיד נטל ר' ישמעאל את ראשו של רשב"ג
ונתנו על ארכבותיו ונתן עיניו על עיניו ופניו על פניו

(4) שהם שקולים בבני יעקב.

מובהק ומשונה מכל הכתרים וזויו הולך עד סוף העולם, וכיון שבא דוד לבית הגדול שברקיע מצא מוכן לו כסא של אש וישב עליו, וכל מלכי בית דוד יושבים לפניו וכל מלכי ישראל עומדים מאחוריו, מיד עמד דוד ואמר שירות ותשבחות שלא שמעה און מעולם, וכיון שפנת דוד בשירות ותשבחות פתח ממטרון וכל פמליא של מעלה ואומרים ק' ק' ק', וחיות משבחות ואומרות ברוך כבוד ה' ממקומו, ורקיעים אומרים ימלוך ה' לעולם ועד, והארץ אומרת ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד, וכל מלכי בית דוד אומרים והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. — אשרי עין שראתה כך, אשרי האם ששכלה אותו, אשרי דרין שינק זורעות שחבקהו, אשרי תורה שלמד, אשרי בינה שהשיג, אשריך ר' ישמעאל שזכית לכך!

כתיב כי כרם ה' צבאות בית ישראל ואיש יהודה נמע שעשועיו (ישעיה ה' ז') אמרה מרת הרין לפני הקב"ה רבש"ע בני יעקב מכרו את יוסף בעשרים כסף וישראל עבדו שבעה אלהות שנאמר ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' ויעבדו את הבעלים ואת העשתרות ואת אלהי ארם ואת אלהי צידון ואת אלהי מואב ואת אלהי בני עמון ואת אלהי פלשתים ויעזבו את ה' ולא עבדוהו (שופטים י' ו'). אמר הקב"ה אפילו כתורמוס הזה לא עשאוני בני ששולקין אותו ז' פעמים ואח"כ אוכלין אותו בקנוח סעודה. אמרה מרת הרין לפני רבש"ע תפרע מהן צדיק אחד בכל דור, מיד נגזרה הנזרה על עשרת הוקנים בימי תורנוסרופוס הרשע. מיד שלח הגמון אחד להביא את רשב"ג, בא אותו הגמון ועמד על הפתח ואמר רשב"ג מתבקש לפני המלכות שמע רשב"ג ונחבא ממנו. הלך אליו בצנעא ואמר לו אם אני מציל אותך חביאני לחיי עוה"ב? מיד בכה רשב"ג ואמר. יש קונה עולמו בכמה שנים ויש קונה עולמו בשעה אחת, א"ל אתה חפץ בזה? א"ל הן, א"ל השבע לי, נשבע לו, ועלה בעליה ונפל ומת, ואמרו רבנן שבזמן שהיה אחד מגדוליהם מת היו מבטלים את הנזרה. יצאה בת קול ואמרה אותו הגמון מוזמן לחיי העוה"ב (6).

הביאו את רבי עקיבא, וכשחבשו אותו בבית האסורים היה יהושע הגרסי משמשו (7), וכל יום ויום היה מכניס מים במדה, יום אחד מצאו שומר בית האסורים, א"ל היום מימך מרובים שמא לחתור קיר בית האסורים אתה מבקש, שפך חציים ונתן לו חציים, כיון שנכנס אצל ר"ע א"ל תן לי מים לטול ידי, א"ל רבי כדי שתיה אינן מספיקין ולטול ידיך מספיקין?! א"ל מה אעשה שאמרו רז"ל. המולול בנטילת ידים

חמא, ומסיימין ווי לדין כד יקום דין (5), והקב"ה יאבד אדום הרשעה לקיים מה שכתוב ונתתי נקמתי באדום וגו' (יחזקאל ב"ה י"ד).

א"ר ישמעאל אמר לי שר הפנים ירדי שב בחיקי ואניך לך מה יהא על ישראל עם קדוש, ישבתי בחיקו והיה מסתכל ובוכה ודמעתי נוטפות מעיניו ויורדות ונופלות עלי, אמרתי לו הדר זיווי מפני מה אתה בוכה? אמר לי ירדי בא ואכניסך בחדרי חדרים ולנני ננין, ונטל את הפנסים ופתח והראני אגרות כתובות בהן צרות מצרות משונות זו מזו, אמרתי לו הללו למי? אמר לי לישראל. אמרתי לו יכולין ישראל לעמוד באלה? אמר לי למחר בא ואראך צרות משונות מאלה. למחר הכניסני בחדרי חדרים והראני צרות קשות מהראשונות אשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב אשר לשבי לשבי ואשר לביוה לביוה. אמרתי לו הדר זיווי וכי ישראל לכד חטאו? אמר לי בכל יום ויום מתחדשות עליהם גזרות קשות ורעות, וכיון שנכנסים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין, אמן יהא שמיה רבא מברך אין מניחין אותן לצאת מחדרי חדרים, ובשעה שירדתי מלפניו שמעתי קול מדבר בלשון ארמי, ובלשון הזה היה מדבר: מקדשא קדישא לחרבא יהא, והיכליה לגור דליק, וירדתייה דמלכא תהיה לצדיותא, ובתולין ועולמין לביוה יהון, ובני מלכא לקטלא יהון, ואתתא דמלכא תנטר ארמלתא, ומדבחה דכיא לאיסתאבא וירושלם לעיים וארעא דישראל לזיע. באותה שעה נודעתי ונפלתי לאחורי עד שבא הדרניאל והעמידני על רגלי ואמר לי ירדי מה עלתה לך, אמרתי לו הדר זיווי שמא אין להם לישראל תקוה? אמר לי בא ואכניסך בנני שעות ובנני נחמות, באתי שמה וראיתי כתות כתות של מלאכי השרת שהן אורנין נדיי שעות כתרי חיים ואבנים טובות ומרגליות קבועים בהם, ומרקחים וכל מיני בשמים וממתקים ינות לצדיקים לעתיד לבוא, וראיתי כתר אחד שהוא משונה מכל הכתרים וחמה ולבנה וי"ב מזלות קבועין בו. אמרתי לו הדר זיווי כתרים הללו למי, אמר לי לישראל, וכתר זה המשובח למי? אמר לי לדוד מלך ישראל, אמרתי לו הדר זיווי הראני הדר כבודו של דוד אמר לי ירדי המתן לי שלש שעות עד שיבא לכאן ותראה גדולתו. תפשני בידי והשיבני בחיקו, אמר לי מה אתה רואה? אמרתי לו שבעה ברכים שהן רצין כאחד, אמר לי כבוש עניך שלא תודעו כי הללו יוצאין לקראת דוד מלך ישראל, מיד רנשו כל האופנים ושרפים וחיות הקדש ונגללי המרכבה ואוצרות שלג ואוצרות ברד וענני כבוד וכוכבים ומזלות ומלאכי השרת ולוהטו זבול ואומרים למנצח מומור לדוד, ושמעתי קול רעש גדול הבא מעדן ואומר ה' ימלוך לעולם ועד, והנה דוד מלך ישראל בא בראש וראיתי כל מלכי בית דוד באין אחריו וכל אחד ואחד כתרו בראשו וכתרו של דוד

(5) עי' ע"ז י"א ע"ב, (6) אפשר שחששו את הנזרה

אח"כ, או אפשר שרשב"ג נהרג אח"כ, ע"י אררינוס, (7) עי' מדרש משלי פ"ב.

ר' יהודה מורי יודע אני שצדיק גמור אתה אבל מה אעשה שמלכות הרשעה העיזה פניה לאבד מרגליותינו, אלא אם רצונך אמות אני תחתיו ותנצל אתה, א"ל ר' יהודה: ראובן אחי אם גזרת בשר ודם אין אנו יכולין לבטלה גזרת מלך מלכי המלכים הקב"ה מי יכול לבטלה, אלא הנח דבריו וברך דין האמת. אמרו לו תלמידיו רצונך שתמעם כלום קודם שתהרג, אמר להם ומה עד עכשיו שלא הייתי יודע באיזה דרך אני הולך לא טעמתי כלום, ועכשיו שאני יודע באיזה דרך אלך אטעום כלום? אמרו לא טעם כלום וכך נהרג ויצאה נשמתו. יצאה ב"ק ואמרה אשריך ר' יהודה בן בבא שנופך נקי ויצאה נשמתך בנקיות.

ואחריו ר' חנינא בן תרדיון, אמרו עליו על רחב"ת שהיה יושב ועוסק בתורה וס"ת מונח לו בין חיקו ומקהיל קהלות ברבים, ובשעה שגזרה המלכות הרשעה שלא לעסוק בתורה מצאוהו עם ס"ת בזרועו וכרכוהו בס"ת והקיפוהו בחבלי זמורות והציתו בהן את האור ושרפוהו, והביאו ספוגני של צמר ושרוין אותו במים והניחום על לבו כדי שלא תצא נשמתו מהרה. א"ל בתו אבא אוי לי שכך אראך, אמר לה אלמלא אני לבדי נשרפתי היה קשה הדבר עכשיו שאני נשרף וס"ת עמי מי שיבקש עלבונה של תורה הוא יבקש עלבוני. באו תלמידיו ואמרו לו מסור עצמך לשמים (9), אמר יכול אני שתצא נפשי שלא בעונתה? מיד נשא עיניו לשמים, א"ל תלמידיו ר' מה אתה רואה, אמר להם רואה אני את הגייל שהוא נשרף והאזניות פורחות באויר, א"ל ואף אתה פתח פיך ותכנס האש ותפטור מהרה, אמר להם מוטב שימלנה מי שנתנה ואל יקבל הוא בעצמו. א"ל הקונסטינר אם אני מרבה השלחבת ונטל הספוגני של צמר מעל לבך תביאני לחיי העוה"ב, א"ל הן, מיד ריבה השלחבת ונטל ספוגני מעל לבו ויצאתה נשמתו מהרה, ואף הקונסטינר השליך עצמו לתוך האור ונשרף עמו, יצאה ב"ק ואמרה אשריך ר' חנינא בן תרדיון וקונסטינר שלך שאתם מזומנים לחיי העוה"ב. בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה אחת ויש קונה עולמו בכמה שנים. ואותו היום מת הקיסר (10) ואמרו עליו על ר' חנינא בן תרדיון שהיה יושב על כסאו ששה חדשים והיו רואין אותו ושמחין כסבורין שהוא המלך, והמלך נדון תחתיו באש ששה חדשים כסבורין שהיה רחב"ת, וכשבא הדבר לפני חכמים אמרו צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו (משלי י"א ח').

ואחריו ר' ישבב הסופר, אמרו שאותו היום שהרגוהו שני בשבת היה והיה יושב בתענית, א"ל

נעקר מן העולם, מוטב לי שאמות מיתת עצמי (אחת) ואל אמות ב' מיתות, ואעפ"כ לא טעם כלום עד שנטל דיני. וכשהוציאוהו להרגו זמן ק"ש היה והיו מסרין את בשרו במסרקות של ברזל והוא היה מקבל עליו עול מלכות שמים, א"ל תלמידיו רבינו עד כאן?! אמר להם בני כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך, אפילו הוא נוטל את נפשך, והייתי אומר אימתי יבא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו?—האריך ב"אחד" ויצאה נשמתו באחד. יצאה ב"ק ואמרה אשריך ר' ע' שנופך טהור ויצאה נשמתך באחד בטהרה, ומזומן אתה לחיי העוה"ב, אמרו עליו מה בין דורות הראשונים לדורות האחרונים, דורות הראשונים אפילו שהיו בצער היו אוהבים ומיחדים שמו של הקב"ה כגון ר' ע' והבירוי שהיו צדיקים גמורים והיו מקבלים עליהם עול מלכות שמים באהבה. אמרו עליו, כשהיה חבוש בבית האסורים היה יהושע הגרסי משמשו, פעם אחת ערב ויה"כ עמד ונטל רשות מר"ע והלך לו לביתו, ופגע בו אליהו ז"ל ודפק בפתח ביתו, א"ל מי אתה, א"ל אני אליהו, א"ל ומה תרצה, א"ל באתי להודיעך שר"ע רבך מת, מיד הלכו שניהם כל הלילה עד שהגיעו לבית האסורים ומצאוהו פתוח ורב בית האסורים ישן וכל העם ישנים. באותה שעה נתחוק אליהו ונטפל לו ונשאו על כתפו, א"ל יהושע, רבי לא כהן אתה? א"ל אין טומאה בצדיקים ולא בחכמים ובתלמידים, וכשיצאו מבית האסורים היו כתות כתות של מלאכי השרת מספידין עליו ואומרים צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל (דברים ל"ג), והדרך מאירה לפניהם כזוהר הרקיע, כיון שהגיעו לפליון של קיסרין ירדו שלשה ירדות ועלו שש מעלות ומצאו מערה והיו בה מטה ושלחן וכסא ומנורה, בא לצאת לא היה יהושע רוצה לצאת, אמר לו איני יוצא מכאן עד שתודיעני למי המטה הזאת, א"ל לאשתו של טורניסרופוס הרשע, כיון שיצאו מן המערה נסתם פיה, ושבתו והורו למי שאמר והיה העולם ואמרו אשריכם צדיקים אשריכם חסידים אשריכם עמלי תורה, מה גנוז לכם ומה צפון לכם, דכתיב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו' (תהלים ל"א ב').

ואחריו ר' יהודה בן בבא, אמרו עליו מבן י"ח שנה ועד ע' שנה (8) לא טעם שינה אפילו כשינת הסוס, ולא טעם הטא מימיו, ולא אמר על טמא טהור ועל טהור טמא, ולא היה איש בביהמ"ד שלא האירו [בדברי תורה], וישב בתענית כ"ז שנה, והיו בנקיון כל ימי חייו, ולא נכשלו חבריו בדבר הלכה עמו ושמה בהן, והיה קורא לתלמידיו רבי, והיה לומד לתלמידיו יומם ולילה, ועליו הכתוב אומר ואת דכא ושפל רוח (ישעיה נ"ז), ואותו היום שנהרג בן ע' שנה היה ויום ה' היה והיה יושב בתענית, והיה שם זקן אחד ור' ראובן בן אצטרובול שמו, שלח אחריו והביאו, א"ל

(8) למעלה נאמר שהיה בן שמונים, (9) ר"ל שימיה מיתתו, וכמו שאמרו אח"כ, (10) הוא מאמר מיוחד שיש אומרים שלא נהרג רחב"ת רק נתחלף עם הקיסר מרומי ודגו אותו למיתה תחתיו, עיי' היכלות פ"ו ג'.

עשרה הרוני מלכות, נוסחא ג'

[בית המדרש ה"ו 31]

כתיב כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה (תהלים מ"ד כ"ג). פעם אחת עלה בלב לוליאנו קיסר והביא עשרה חכמים ופירשו לו את החומש ומצא שם מכירת יוסף ועוד מצא וגונב איש ומכרו מות יומת, ואותו היום יום חמישי בשבת היה ושלה וקרא לרבן שמעון בן גמליאל וחביריו, א"ל מי שגונב נפש אחת מישראל ומוכרה מה דינו? אמרו לו מות יומת. אמר להם א"כ התחייבתם מיתה, קבלו על עצמכם דין שמים, אמרו לו למה? אמר להם אלמלא אחי יוסף בחיים הייתי תופשן ועושה בהם דין, עכשיו שאינם בחיים אני עושה עמכם דין שאתם שקולין כנגד אחי יוסף בחסידות, בא הדבר לפני ר' נחוניא בן הקנה, אמר להם שאלו מעט זמן, אמרו תן לנו זמן, נתן להם זמן ונתקבצו עשרה זקנים וקטן שבכולם ר' ישמעאל בן אלישע כהן גדול, אמרו לו... (1) במרכבה ותודיענו, אמר להם אם תחלקו עוני מן השם אני מוכירי ועולה לרקיע ונדע אם גזרה זו מן השמים נקבל עלינו ואם לאו יכול אני לבטלה בשם, אמרו לו חברי עונך יהי מופלג עלינו. עמד ר' ישמעאל והוכיר את השם והעלהו רוח סערה עד שעלה למרום, כיון שעלה למרום פגע בו מטטרון שר הפנים א"ל מי אתה, א"ל אני ישמעאל בן אלישע כהן גדול, א"ל אתה ישמעאל שקונך משתבח בכך בכל יום ואומר יש לי עבד בארץ כמון זיוו כזיווך מראהו כמראך, א"ל אני הוא, א"ל ומה עסקך הדר זיווי הנה, מה טיבך במקום טהורים? א"ל גזרה גזרה מלכות הרשעה עלינו שיהרגו עשרה חכמי ישראל ועליתי כאן לידע אם גזרה זו מן השמים נקבל עלינו ואם לאו יכול אני לבטלה בשם, א"ל אשריכם שנלה לכם הקב"ה סוד זה שלא גלה למלאכי השרת, שאתם יכולים לבטל הגזרות בשם המפורש. מיד א"ל מטטרון כבר כתבו בית דין ונתנו לו לסמאל שר של רומי להכחיד מאבירי ישראל כל נתח טוב ירך וכתף, וכך שמעתי מאחורי הפרגוד שיהרגו מחכמי ישראל עשרה אלו, א"ל למה, אמר לפי שהיתה מדת הרין מרובה לפני הקב"ה עם מיכאל ואמר רבש"ע כלום כתבת בתורתך דבר אחד לבטלה, והרי כתיב כי לא דבר ריק הוא מכם, וכתיב וגונב נפש מאחיו מבני ישראל וגו', והשבתים מכרו את יוסף ועדיין לא תכעת מידם, מיד גזר שיהרגו עשרה מאבירי ישראל, א"ל ר' ישמעאל ולא מצא הקב"ה ליפרע דין יוסף אלא ממנו? א"ל אשריכם שלא מצא הקב"ה חסידים כבני יעקב אלא אתכם, מיד א"ל ר"י מה זה לפניך, א"ל מזבח, א"ל וכי יש מזבח למעלה, א"ל הן, כל מה שיש למטה יש למעלה דכתיב בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך

(1) חסר כאן.

תלמידיו רבי רצונך שתטעום כלום קודם שתהרג, אמר להם לא דיו לעבד שיהיה כרבו ולא די לי להיות כרבי יהודה בן בבא שנהרג בתענית. והרשע צוה על ר' ישבב הסופר להורגו בשעת ק"ש. כיון שהגיע אל ויאמר ה' אל משה לאמר יצאה נשמתו, יצתה ב"ק ואמרה אשריך ר' ישבב שלא הנחת מתורת משה כלום, הרגוהו והשליכוהו לכלבים ולא הוספד ולא הוקבר.

ואחריו ר' אלעזר בן דמא שנהרג על מצות תפילין—ואחריו ר' חנינא בן חכניאי—ואחריו רבי הוצפית המתורגמן שהיה שקול כיונתן בן עוזיאל. אמרו עליו שהיה שונה ק"פ פנים בתורת כהנים והיה אומר על טמא טהור ומראה לו פנים ועל טהור טמא ומראה לו פנים, והיה יודע בשבעים לשון ובקי בהן. תפשוהו עם תלמידיו והרגום כלם עמו, ובשבקשו להרגו לא נשאו פנים לתורתו. יתברך שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שאין לפניו לא עולה ולא שכיחה ולא משוא פנים ולא מקח שוחד שנאמר לא ישא פנים ולא יקח שוחד (דברים י').

ואחריו ר' אלעזר בן שמעון, ואותו היום שנהרג ערב שבת היה והם מבקשין להרוג אותו בט' שעות ביום, אמר להם בבקשה מכם הניחו לי עד שאקיים מצות שבת, אמרו לו על שבת אתה בוטח ומהו שבת? אמר להם מצוה קטנה שצוני ה' ושבת שמה שכתוב מחלליה מות יומת, אמרו לו אם אלהיכם מלך גדול הוא בשמים למה אינו מציל אתכם מן המלכות, אמר להם כרי שיתבע דמינו מכם. הלכו ואמרו למלך, שלח המלך והביאוהו לפניו, אמר המלך אי עם עזי פנים אפילו בפתחה של מיתה בעזותכם אתם עומדים, אמר לו מוטב לי שאמות על ידך ולא אמות על מיתת שמים שכבר אמרו חז"ל כל המחניף את חבריו לסוף גופל בידו, אמר לו המלך אלהיכם מדוע אינו מציל אתכם מן המלכות, א"ל כבר אמרתי לעבדיך ששאלוני הרי כדי ליפרע מכם, א"ל ויפרע עכשיו, א"ל ומה כשחרבו את ביתו ושרפו את היכלו עשה להם אריכות אפים עכשיו לא כ"ש. וצוה המלך והוציאוהו מעליו ועשו לו דינו, לאחר שיצא אמרו לו תלמידיו רבינו היה לך להחניף לו בזה הדבר, אמר להם לא די לאלעזר להיות כחבריו שמתו על שם שמים. וכשנצטוו עליו להרט התחיל בקדוש היום אמרו לו לקוסטינר הנה לו שיגמור, כיון שהגיע לאשר ברא אלהים לעשות הכהו ויצאה נשמתו בתיבת אלהים. יצאה ב"ק ואמרה אשריך אלעזר, בעוה"ז היית דומה לאלהים ויצאה נשמתך באלהים. יתברך ויתנשא עילת העילות, שלו נתכנו עלילות.

תם

חנר וכו' (ע"ז י"א.). כתיב כי כרם ה' צבאות וגו' (הכל כמו בנוסחא ב' לעיל).

הוספה למדרש עשרה הרוגי מלכות

[בסוף מסכת אצילות שנדפסה עם אגדת בראשית]

כפר כנה שם קבורת יונה בן אמתי בראש ההר ועליו שתי כפות תמרים ותחת ההר שתי מערות זו כנגד זו, אחת קבר ר' ישמעאל בן אלישע ושנית לחבריו שהיו מהרוגי מלכות. כי כשהיו ר"ש בן גמליאל ור' ישמעאל יוצאין ליהרג, אמר רשב"ג לר"י לבי יוצא שאיני יודע על מה אני נהרג. א"ל ר"י מימך לא בא אדם אצלך לדון ושהייתו עד שתהא עוטף מלידתך או עד שתהא שותה כוסך או עד שתהא נועל סנדלך, והתורה אמרה אם ענה תענה אותו וגו' אחד עיני מרובה ואחד עיני מועט, וכתיב וחרה אפי והרגתי אתכם בהרב. וכששמע דבר זה א"ל נחמתי נחמתי. א"ר ישמעאל יום חמישי בשבת היה כשבאה השמועה קשה מכרך של רומי לאמר תפשו מאבירי ישראל ארבעה אנשים והם ר' שמעון בן גמליאל ור' ישמעאל בן אלישע ור' אלעזר בן דמא ור' יהודה בן בבא, ושמונת אלפים תלמידים מירושלם פריון שלהם. וביון שראה ר' נחוניא בן הקנה גזרה זו עמד... והורידני למרכבה בקשתי מסוריאלי שר הפנים ואמר לי עשרה נכתבו ונתנו לסמאל הרשע שר של רומי ואמרו לו לך והכחד מאבירי ישראל כל נחח טוב ירך וכתף להשלים ונוגב איש מבני ישראל ומכרו ונמצא בידו מות יומת, ובני יעקב נגבו את יוסף אחיהם ומכרוהו מה תהא עליהם, לכך נתנה רשות לסמאל להכחיד עשרה אבירים תחתיהם להשלים גזרה זו, ושמוזה לו להנקם כשיגיע עת שנאמר יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה על האדמה, ואז יהיה נשחת הוא וכל שרי המלכות שבמרום. א"ר כל התראות הללו וכל התנאים הללו התנו בו וקבלם רק יחיד עשרה אדירים הללו. א"ר ישמעאל סח לי סגנסאל ואמר לי ידידי שב בחיקי ואניך לך מה תהא על ישראל וכו' (כמו לעיל בנוסחא א' וב'). א"ר ישמעאל סח לי סוריאלי שר הפנים ידידי אל תתעצב במיתה זו שאתה נפטר בה שכבר מלא זהרריאל ה' אלהי צבאות פיו שחוק ושחק על אותו רשע על מה שעתידי להיות לו בניהגם על יד ר' חנינא בן תרדיון. א"ר ישמעאל מיד כשבאתי העמדותי והקהלתי כל סנהדרין גדולה וקטנה למבוי הגדול אשר בבית ה' וישבתי על ספסל של שיש טהור שנתן לי אלישע אבי, כי מחפץ יולדתי היה שהכניסה אותו לו בכתובתה, ובא רשב"ג ור"א בן דמא ור"א בן שמוע ור"א בן דהבאי וחנינא בן חנינאי ויונתן בן עוזיאל ור"ע ור' יהודה בן בבא וישבו לפניו, וכל שאר המון החברים עומדין על רגליהם ורואין כוביות של אש שהפסיקו ביניהם ובינינו,

עולמים. א"ל ומה אתם מקריבים עליו, יש לכם פרים וכבשים ואילים? א"ל נשמותיהם של צדיקים אנו מקריבים עליו, אמר שמעתי מה שלא שמעתי מעולם. מיד ירד ומצא את חבריו בתענית ובתפלה, אמרו לו מה בידך, אמר להם לכו רחצו והטהרו ולבשו תכריכים שגזרה זו מלפני הקב"ה. אמר ר' ישמעאל כשבאתי והעדתי מלפני כסא הכבוד עדות... שמחו כל חבריו וישבו לפני ר' נחוניא בן הקנה ועשו משתה ושמחה, שמחין בימין ומתאבלין בשמאל, שמחין ששקולין כבני יעקב ומתאבלין שנקנסה עליהן מיתה משונה, ולא עוד אלא שאמר הנשיא בעת שמחתם: הואיל ועתידי ה' אלהי ישראל לקבל נפשותינו קרבן ולעשות נקמה ברומי הרשעה ננילה בשמחת כנור ועוגב, והיו עוסקים בהלכות הפסח ושונים אלו עוברין בפסח, לא הספיקו לגמור עד שבא הגמון של מלך וחרכו שלופה בידו והוציאן למיתה, א"ל ר' ישמעאל בחייד אני אהרג תחלה שאני כהן גדול וכן כ"ג ואל אראה במיתת חברי, ורשב"ג אומר אני נשיא בן נשיא אני אהרג תחלה ואל אראה במיתת חברי, א"ל ההגמון הפילו גורלות, והפילו גורלות ונפל הגורל על רשב"ג, מיד פשט את צוארו ונטל איספקלטור הסייף והתיו את ראשו, מיד נטל ר"י את ראש רשב"ג ונתנו בחיקו ונתן עיניו על עיניו ופיו על פיו ופניו על פניו וצווח ואמר: פה מפיק מרגליות מי יטמינך בעפר, איך נקנסה עליך מיתה משונה זו! עליך אומר הכתוב חרב עורי על רועי ועל גבר עמיתי, א"ל ההגמון ריקה! עד שאתה בוכה על מיתתו בכה על מיתתך שקשה ממיתתו, מיד התחיל וצווח עד שנשקפה בתו של מלך לקול צעקתו וראתה אותו וחמדה אותו ביפיו, אמרו מימות יוסף לא היה אדם יפה כמוהו. באותה שעה אמרה להגמון המתן שעה אחת עד שאכנס אצל אבי, נכנסה ואמרה שאלה יש לי אצלך, אמר לה המלך בתי כל שאלתך אעשה חוץ מר"י וחבריו. אמרה לו כיון שאינך רוצה, אם כן הפשיטו עור פניו, מיד צוה למבחים והפשיטו עור פניו, כיון שהגיעו למקום הנחת תפילין צעק צעקה גדולה ונודעו כל העולם כלו, אמר לפניו רבש"ע הראני למה נקנסה עלי מיתה זו, יצתה ב"ק ואמרה לו לא קרית גם כל חלי וכל מכה וגו'. צעק צעקה שניה ונודעו כסא הכבוד ובקש הקב"ה להפוך כל העולם כלו לתהו ובהו, מיד ירד מטטרון ואמר לו אם תצעק עוד צעקה שלישית יהפך העולם כלו לתהו ובהו, אשריך ואשרי חבריך, מה נגח לכם ומה צפון לכם! כיון ששמע כך עמד עד שיצאה נשמתו, מיד פתח הקב"ה ואמר זכר צדיק לברכה, פתחו מיכאל וגבריאל ואמרו זכרונו לברכה, אשריהם שזכלוהתקרב קרבן על גבי מזבח שבמרומים. ועוד פתח הקב"ה והבטיחם ואמר להם ממתים ירך ה' וגו'... ועדיין קלסתר פניו של ר' ישמעאל ברומי הרשעה, כל ע' שנה מביאין אדם שלם ומרכיבין אותו על אדם

ור' נחוניא בן הקנה יושב ומסדר לפנייהם דברי המרכבה, ירידה ועלייה, היאך יורד מי שיורד והיאך עולה מי שיעלה. עכ"ל.

תם ונשלם

עשרת הדברות: מדרש עשרת הדברות כולל

אגדות על כל דבור ודבור מענינו, ומתחיל בפסוק מי ימלא גבורות ה' שלקוח מפרקי דר"א פ"ג. גם נספחו אליו אגדות ומעשיות ממדרשים אחרים שיש להם איזה שייכות לעניני הדברות, כמו בדבור ראשון נספת המאמר אדות שבעה רקיעים שהוא ממדרש כונן, בדבור שני מעשה האשה (חנה) עם שבעת בניה שנהרגו על קדוש ה' והוא מגיטין דף נ"ז ואיכה רבתי פ' על אלה אני בוכיה, וכן בדברות האחרים, המדרש הזה נוסד על חג השבועות לכבוד מתן תורה, ובכ"ו וואמיקאן נקרא „הגדה של שבועות“, הבחיי בפ' נח מביא בשם מדרש עשרת הדברות שדור הפלגה עשה את המגדל „כדי שלא יעשה לנו כמו שעשה לדור המבול, ונעשה שמים חתיכות ונעשה מלחמה עם המלך שבשמים, והיו באותו המגדל ע' מעלות למזרח וכנגדם ע' מעלות במערב, והקב"ה ירד עם ע' מלאכים ובלל לשונם“ עכ"ל. אך המאמר הזה לא נמצא בדפוסים שלנו. המדרש נדפס ראשונה בפירארא שי"ד, ואח"כ וויניציא סס"ה, ווירונא ת"ז, לובלין עם ס' ארחות חיים של"ב, זאלקווא תק"ע, זיטמיר תר"ו, ועם צוואות ר"א הגדול לבוב תרי"ח, וגם בביהמ"ד ה"א ליעליבעק, ועם פי' אשל חיים לר"ח אברהם אבא גאלדבלאט, ווילנא תרכ"ג, ונחלק למ"ב פרקים או סימנים, גם נדפס בווארשא עם תרגום יהודית-אשכנזית.

מדרש עשרת הדברות

[בית המדרש ח"א 62, והוצאת גאלדבלאט]

א' דבור ראשון: כתיב מי ימלא גבורות ה' ישמע כל תהלתו, אפילו מלאכים לא ימללו גבורותיו, אלא קצת יש לדרוש במה שיצשה ובמה שעתיד להיות למען יתרוםם וישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה. ברא את התורה שהיא נחמדת מזהב ומפז ומתוקים מדבש ונופת צופים. וכשחפץ הקב"ה לבראות את העולם יעץ בה ואמר אברא את העולם כדי שידעו מה היא גבורתי, כששמעה התורה כך ענתה ואמרה לפניו רבש"ע אתה מגיד מראשית אחרית וכל הנסתרות גלויות לך עשה כאשר אתה חפץ, כששמע הקב"ה דברי התורה כשרו לפניו דבריה, לקחה והניחה לפניו. ב' מצינו שקודם שנברא העולם עורות של קלף לא היו מצויות שתכתב עליהן התורה שהבהמות לא היו עדיין, אלא במה נכתבה? בזרוע של הקב"ה באש שחורה על גבי אש לבנה ולקחה הקב"ה והניחה לפניו והיה מביט בה, וכשחפץ לבראות את העולם באו כל האותיות למפרע ואמרה

כל אחת לפני הקב"ה רבש"ע רצונך שבי יברא העולם (1). בתחלה נכנסה התי"ו לפני הקב"ה ואמרה לו רבש"ע יהי רצון שבי תברא העולם לפי שתורתך נקראת בי. ענה לה הקב"ה לא יש (אעשה) כרצונך שאתה תרומות (2). אח"כ נכנסה השי"ן אל הקב"ה וכו' לא יש כרצונך לפי שאתה שוא ושוחד ואת שאין לה רגלים, ואת שאין לה רגלים אינה ראויה שנברא בה העולם. אח"כ נכנסו כל האותיות למפרע עד בי"ת, ובסוף כלם נכנסה בי"ת ואמרה רבש"ע רצונך שבי תברא את עולמך שעתידין בניך לברך את שמך בי שנאמר ברוך הבא בשם ה', ברוך ה' יום יום, ואומר ברוך ה' אלהי ישראל. אמר לה כן אעשה, כך אברא את עולמי שנאמר בראשית ברא אלהים. ואל"ף כשראתה שרצה הקב"ה לבראות את העולם כבי"ת היתה עומדת לצד אחד ושתקה עד שקראה הקב"ה ואמר לה אל"ף למה תשתוק למה לא תדבר כאחת מחברותיך? ענתה אל"ף ואמרה לפניו רבש"ע ומה לחברותי שעולין לחשבון גדול כך, אני שאיני עולה לחשבון גדול על אחת כו"כ. אמר לה הקב"ה אל תתמה שאתה ראש לכולם ומלך, שאני אחד ואתה אחד ולפי שהשפלת את עצמך אני מגדל אותך שאתה תעלה לחשבון אלף, ועוד אמר לה התנחם כשאתן את התורה כך אפתח. לכך פתח הקב"ה באנכי בתתו את התורה לישראל? שאנכי הוא נוטריקון א"נא נ'פשי כ'תבית י'הבית. ואנכי למפרע י'היבה כ'חיבה נ'עימים א'מריה, ד"א למה פתח הקב"ה בתתו את התורה „אנכי“, לפי שאנכי לשון מצרי הוא וכדי לשמש בלשון ששמשו בו במצרים פתח באנכי. ורצה הקב"ה לבראות את העולם בבת אחת ארכו מהלך ת"ק שנה ורחבו מהלך ת"ק שנה וכל הגדול סבב את כל העולם כמין כיפה של עמוד גדול וכל העולם מוקף על סנפירי לויתן עומד במים התחתונים ונמשל בהם כדג קטן בים, ומים התחתונים עומדים על גבי מי בראשית ומי בראשית על גבי אוקיינוס ומי אוקיינוס על מי בוכים. ולמה נקרא שמם בוכים שבשעה שחצה הקב"ה את המים חציים נתנם למעלה וחציים נתנם למטה, אותן שנתן למטה התחילו בוכים ואומרים או לנו שלא זכינו להיות קרובים ליוצרינו והיו מעיזות פניהם ורצו לעלות למרום עד שגער בהם הקב"ה וכבשם תחת כפות רגליו, אז אמרו לפני הקב"ה גלוי וידוע לפניך שבשביל כבודך עשינו, אמר להם הקב"ה הואיל ובשביל כבודי עשיתם דעו באמת שלא אתן רשות למים העליונים לומר שירה לפני עד שיקחו מכם רשות, שנאמר מקולות מים רבים אדירים משברי ים אדיר במרום ה'.

ג' עוד ברא הקב"ה שבעה רקיעים ותחתן

(1) ע' עקיבא, רבי. (2) פי' וכתיב ואיש תרומות יתנסה.

שמו של הקב"ה היושב על כסא רם ונשא וענן וערפל מקיפין אותו שנאמר ענן וערפל סביביו צדק ומשפט מכן כסאו. (י) יתברך שמו של הקב"ה שברא שבעה רקיעים ושבע ארצות ושבעה ימים ותלם בורע נבורתו שנאמר ומתחת זרועות עולם. וכולם לא ברא הקב"ה אלא בשביל התורה ובעבור ישראל שיקבלוהו. ועוד ברא שבעים אומות וכנגדם שבעים שרים עליהם. ועוד ברא את ישראל גוי אחד בארץ. וכשראו המלאכים את ישראל נתקוטטו זה עם זה, זה אומר בחלקי יהיו ישראל וזה אומר בחלקי יהיו ישראל, וכשראה הקב"ה כך אמר להם על עמי ישראל הפילו גורלות ונראה בשל מי יגיע הגורל, ובשל מי שיגיע הגורל יהיו שלו. וכך עשו הפילו גורלות ונפל גורל של הקב"ה על ישראל וישימם לפניו שנאמר חבלים נפלו לי בנעימים אף נחלת שפרה עלי, ובחר בהם הקב"ה וקראם סגולה שנאמר והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ.

(יא) בא וראה שאין לך שום דבר של תורה שאין בו תילי תילים של מדרש, והזהיר הקב"ה את ישראל עליהם ואמר להם ראו קוצים אלו אם תחליפו אותם תחריבו את העולם, כגון אם תעשו מן ח' ה' וכן מן ה' ח' תחריבו את העולם כגון נפשנו חתה לה' וכגון כל הנשמה תהלל יה, הללו ה', ועוד אם תעשו מן ד' ר' או מן ר' ד' תחריבו את העולם כגון שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, וכגון לא תשתחוה לאל אחר. מכאן היו למדין שאין לכם שום קוץ בתורה שלא יהיה בו תילי תילים של הלכות, כל שכן באות עצמה ובתיבה עצמה. והביט הקב"ה בכל בני אדם שברא ולא מצא אדם שהוא ראוי שתנתן התורה על ידו כמשה. ומפני מה זכה משה להיות חתן תורה עקב ענוה ויראה שהיתה בו, מנין דכתיב ויסתר משה את פניו כי ירא מהביט אל האלהים. אמרו חכמים בשכר שלשה דברים שעשה משה זכה לשלשה טובות, בשכר כי ירא זכה לויראו מנשת אליו, בשכר ויסתר פניו זכה לקלסתר פנים, בשכר מהביט זכה לתמונת ה' יביט, ועוד זכה לוהביטו אחרי משה עד בואו האוהלה. וענוה מנין שנמצאת במשה שנאמר ועתה לכה ואשלחך אל פרעה וגו'. אמרו חכמים ה"א של לכה סתומה ולמה היא סתומה שבשעה שאמר לו הקב"ה למשה לך וגאל את ישראל, מרוב ענוה שהיתה בו אמר מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים, אמר יש במשפחה גדולים ממני בעושר ובכסף ובזהב, אמר לו הקב"ה למשה אתה גדול שנאמר גם האיש משה גדול מאד. (יב) ועוד בך בהרתי מכל ישראל ואתה עתיד שיתנבאו עליך כזאת, שנאמר אז דברת בחזון לחסידך ותאמר שויתי עור על גבור הרימותי בחור מעם, מי הוא בחור מעם זה משה, אעפ"כ השפיל משה את עצמו ועמד לצד אחד, אמר לו הקב"ה מדוע תעמוד לצד אחד, שאם על

שבכולן וילון שמו והוא כוילון שמשוך לפני פתח הבתים שהפנימים רואים את החיצונים והחיצונים אינם רואים את הפנימים, וכוילון חלונות ומלאכי השרת רואים את בני אדם ההולכים בארץ מי שהולך בדרך טובה או בדרך רעה. [מי שהולך בדרך טובה מסייעין לו] ומי שהולך בדרך רעה מניחין אותו ומצליחין אותו ברשעתו עד יום פקודתו. (ד) למעלה מן וילון רקיע וברקיע יש בו כוכבים ומזלות וי"ב חלונות כנגד י"ב שעות ושם"ה מלאכים פקודים על החמה ומוליכין אותה בנחת מחלון לחלון שלא תסוב העולם בשעה אחת, ובאלו החלונות מוליכין את הלבנה בנחת בלילה, וכיון שיוצאת פותחין ואומרים שירה, ואין להם דומיה עד בא השמש, וכבא השמש במערב משתחווין ואומרים עשינו ככל אשר צויתנו שנאמר תשלה ברקים וילכו ויאמרו לך הננו. מנין שברקיע השמש והירח והכוכבים ומזלות? שנאמר ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ. (ה) למעלה מרקיע שחקים ובשחקים יש בהם רחיים מתקונות שטוחנות מן לצדיקים לעתיד לבא, שנאמר ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול. (ו) למעלה משחקים זבול ובזבול יש מזבח בנו ומיכאל שר של ישראל הוא כהן גדול ועומד ומקריב עליו קרבן בכל יום ויום. ומה הם הקרבנות שהוא מקריב, וכי כבשים הוא מקריב? אלא אמרו חכמים מיכאל שר של ישראל הוא כהן גדול בשמים, ומיום שחרב ביהמ"ק שיבנה במהרה בימינו ובטלו כהנים, הוא מקריב נשמתן של צדיקים עד שיבנה ביהמ"ק שאז מוריד הקב"ה ביהמ"ק שבזבול לירושלם של מטה. (ז) למעלה מזבול מכון ומכון יש בו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליות של טללים וחדרי סופה וסערה ולכלם דלתות של אש, וכי למעלה הם והלא בארץ הם שנאמר הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות אש וברד שלג וקיסור רוח סערה עושה דברו? אלא אמרו חכמים כיון שבא דוד לעולם ביקש רחמים עליהם והורידם לארץ שנאמר כי לא אל הפץ רשע אתה לא יגורך רע. (ח) למעלה ממכון מעון ובמעון יש כתות של מלאכים האומרים שירה בלילה והשות ביום מפני כבוד ישראל, וגם יש בו אוצרות ברכה שנאמר השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל. (ט) למעלה ממעון ערבות ובערבות יש בו משפט וצדקה וט"ל חיים וברכה ונשמתן של צדיקים וכסא הכבוד והיות הקדש ושרפים ואופנים וכרובים, והם באים להודיע כבודו של הקב"ה, שעשאים מאש וממים ומים עליהם ושלוים ביניהם, שאין המים מכבים את האש ולא האש לוחך את המים, ולכך נאמר המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו, והמלאכים עומדים רחוק מהשכינה שלשים וששה אלף פרסאות, וכי מלאכים עומדים והלא מצינו שאין להם עמידה ולא ישיבה בשמים כי אם כפיפה? אלא עומדים כפופים לפני הקב"ה ואין רואים מקום שכינתו ומקדישים

משולש שנאמר בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים. ביום ששמו הקב"ה בישראל עמו ובמשה עבדו. עלו משה בלבו שראה כל מה שהיו עמו, תבל ויושבי בה נתמחו כראותם משה בן עמרם איך שבה את בת מלך וירד בשמחה גדולה, שנאמר עלית למרום שבית שבי, בת מלך זו תורה ואבני יקרה אלו י"ב שבטים. — ט"ו) אמרו חכמים שנבראת התורה קודם שנברא העולם אלפים שנה שנאמר ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום משחקת לפניו, שכבר מצינו שיומו של הקב"ה אלף שנה שנאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור, והיתה התורה מתרעמת לפני הקב"ה ואומרת למה נבראתי אלפים שנה קודם שנברא העולם האם לא תתנני לבני אדם? אמרו לה מלאכי השרת אנו מעכבין על ירך כי בני אדם עתידים לחטוא בך וע"כ מוטב שתהא עמנו⁽⁹⁾. באותה שעה היתה התורה משחקת לפני ה' שנאמר משחקת לפניו, והיה הקב"ה אומר למלאכים התורה משחקת עליכם לוטר תורה למה לכם וכי ממצרים יצאתם, משועבדים הייתם לפרעה, אכילה ושתייה יש לכם, דבר טמא יש ביניכם, ולמה אתם מבקשים את התורה? אין לכם צורך לקבל את התורה אלא לאדם שמקבל טומאה צריך לכפר. עליו ולתקן אותו ולטהר את נפשו. מיד שתקו כולם עד שבא משה ונצחם בתשובה זו ונתן את התורה לישראל בשמחה. וקודם שנתן תורה לעמו ישראל בא הקב"ה אל כל אומה ולשון ליתן להם את התורה כדי שלא ליתן להם פתחון פה לעתיד לבא לומר אם אירע לנו הקב"ה ליתן לנו את התורה היינו מקבלים אותה. הלך אצל בני עשו אמר תקבלו את התורה? אמרו לו מה כתיב בה אמר להם לא תרצח, ענו כלם ואמרו וכי ברכה שנתברך עשו אבינו תרצה לעקור אותה ממנו דכתיב על חרבך תחיה, אין אנו רוצים לקבלה. הלך אצל בני לוט (עמון ומואב) אמר להם תקבלו את התורה, אמרו מה כתיב בה, אמר להם לא תנאף, אמרו מניאוף באנו אין אנו רוצים לקבלה, ועוד הלך אצל בני ישמעאל אמר להם תקבלו את התורה, אמרו לו מה כתיב בה, אמר להם לא תגנוב, אמרו וכי ברכה שנתברך בה ישמעאל אבינו אתה רוצה לעקור ממנו דכתיב ידו בכל ויד כל בו, אין אנו רוצים לקבל תורתך. מיד חזר הקב"ה על כל או"ה ולא רצו לקבלה, ואח"כ בא אצל ישראל, אמר להם תקבלו את התורה, אמרו לפניו מה כתיב בה, אמר להם שש מאות ושלש עשרה מצות, אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. מיד ירדו מאה ועשרים רבוא מלאכים וקשרו לכל אחד ואחד שני כתרים, אחד כנגד נעשה ואחד כנגד

(9) אין זה תירוץ על שאלת התורה מפני מה נבראה אלפים שנה קודם הבריאה, כי אז טרם נבראו המלאכים, ואפשר שחסרה פה תשובת הקב"ה, ועכוב המלאכים היה בזמן מתן תורה.

ירך לא ינאלו על ידי אחר לא ינאלו. י"ג) ועוד בא וראה ענותנותו של משה שכשאמר לו הקב"ה עשה אהל מועד עשהו, וכאשר נעשה מרוב ענוה שהיתה בו יצא לחוץ, אמר לו הקב"ה למה יצאת לחוץ לך נאה לשרתני, ומנין שקראו הקב"ה ואמר לו כן, שנאמר ויקרא אל משה, וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר. וגם התורה העידה בו שהוא עניו שנאמר והאיש משה עניו מאד, לכך זכה משה להנתן דת על ידו ולשרות שכינה עליו, שכך אמר ישעיה רוח אלהים עלי יען משה ה' אותי לבשר ענוים, לבשר חסידים לא נאמר אלא לבשר ענוים, מכאן שנדולה ענוה מכל מצות שבעולם. הביט הקב"ה בכל ההרים ולא מצא הר שראוי ליתן תורה עליו ולהשרות שכינה עליו כהר סיני, ומפני מה זכה הר סיני לכל זאת, מפני שהשפיל את עצמו, שכשראה שהר חרמון והר שריון היו מתגרים זה עם זה, זה אומר עלי ישכון וזה אומר לא כי אם עלי ישכון אז כשראה סיני שהיו מתגרים זה עם זה והגביו את עצמן השפיל הוא את עצמו, ולפיכך ראה הקב"ה בשפלותו והשרה שכינתו עליו, שהאלהים רם ונשא ושפל יראה ונבוה ממרחק יידע.

בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני לקבל התורה ובו נתן הקב"ה תורה לישראל, ולמה לא נתנה להם בעת צאתם ממצרים? לפי שאמר הקב"ה אעשה להם טובות תחלה לספר נבורתי ואח"כ יקבלו תורת ומצותי. אסבר לך משל למה הדבר דומה למלך שרצה לישא אשה אומר המלך אעשה עמה טובה ואח"כ אשאנה, כך הקב"ה ראה כנסת ישראל ערומה והלבישה שנאמר ואלבישך שש וגו', ראה אותה יחפה והנעילה שנאמר ואנעלך תחש, באתה על הים והעביר אותה, ראה שעמלק בא עליה והציל אותה, וכשהכירו ישראל הטובות והנבורות של הקב"ה אמרו כלם כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. י"ד) ד"א למה נתן להם הקב"ה את התורה בחדש השלישי ולא נתן להם בעת יציאתם ממצרים? משל לבן מלך שחלה ועמד מחליו, אמרה לו אמו לך למוד, אמר המלך עדיין לא נתרפא מחליו, ימתין ב' או ג' חדשים ואח"כ ילך ללמוד. כך ישראל מיד כשיצאו ממצרים היו ראויין לקבל את התורה אלא היו בעי' מומין משום שעשו לבנים וטיט, אמר הקב"ה עדיין לא בא מנוח לבני מן השעבוד והיאך יקבלו את התורה, ע"כ עכבם עד החדש השלישי ואח"כ נתן להם את התורה המשולשת על ידי אדם משולש: אתה מוצא כל מעשה של תורה משולשים: תורה נביאים וכתובים באותיות משולשות אל"ף ב"ת גימ"ל ע"י אדם משולש משה שהיה הוא ואחיו ואחותו שלשה, משה ואהרן ומרים, שבאו משבט משולש ראובן שמעון ולוי ושהוא משולש באותיות לוי, והורישו למשולשים כהנים לויים וישראלים, בני אבות שלשה אברהם יצחק ויעקב, ביום משולש שנאמר ביום השלישי ובחדש

הארצות ואומר ראו אתם עדי שאין כמוני במרומים ובארץ, ראו שאני אחד ונגליתי אליכם בכבודי ובתפארתי, ואם יש אדם שיאמר עבדו לכם אלהים אחרים אמרו לו וכי יש אדם שראה את בוראו פנים בפנים בכבודו ותפארתו ובגבורתו ויניח וילך לעבודה זרה. ראו שאני פדיתי אתכם מבית עבדים ואני הוא שקרעתי את הים לפניכם והעברתי אתכם ביבשה ואויביכם במצולה הטבעתי.

י"ז דבור שני: לא יהיה לך אלהים אחרים על פני לא תעשה לך פסל וכל תמונה, אמר להם הקב"ה אני נתתי לכם את תורתי להניח לכם שררה, אל תכעסוני ואל תפרו את בריתי באילולים ואל השתחוו למתים אלא למי שממית ומחיה ונפש כל חי בידו ומעשה הגוים אל תלמדו כי מעשה הגוים הבל הוא, שנאמר הבל המה מעשה תעתועים בעת פקודתם יאבדו, לא באלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא. הוא מציל מצרה כל הבוטח בו כי הוא הציל את אברהם אבינו מכבשן האש כשהולכו נמרוד הרשע באש על שבטם בהקב"ה ולא רצה להשתחוות לפסלו, והוא הציל את חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש כשהשליכם נבוכדנצר באש על שבטו בה' ולא השתחוו לפסלו, ובשעה שיצאו מכבשן האש נתקבצו כל העולם הפחות והסגנים לראות אם שלטה בהם האש אם לא, וראו את שער ראשם ומלבושיהם שלא נשתנו וראו שלא שלטה בהם האש, מיד שבחו להקב"ה, ומכאן אתה למד שבשביל פחד מיתה לא יעבוד אדם ע"ז, שצער מיתה לא יהיה אלא שעה אחת ואח"כ תנוח נפשו בנן עדן, י"ח מעשה באשה אחת שהיו לה שבעה בנים, והביאום לפני שר, אמר לגדול עבד ע"ז, אמר איני כופר באלהי שכבר כתב לנו אנכי ה' אלהיך, והוציאוהו והרגוהו. קרא לשני ואמר לו עבד ע"ז, אמר איני כופר באלהי שכבר כתב לא יהיה לך אלהים אחרים, והוציאוהו והרגוהו. קרא לשלישי ואמר לו עבד ע"ז אמר לו איני כופר באלהי שכבר כתב לנו לא תשתחוה לאל אחר, הוציאוהו והרגוהו. קרא רביעי אמר לו עבד ע"ז אמר לו איני כופר באלהי שכבר כתב לנו לא תשתחוה לאלהיהם וכו', קרא לחמישי ואמר לו עבד ע"ז אמר לו איני כופר באלהי שכבר כתב לנו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד וכו'. קרא לשישי ואמר לו עבד ע"ז אמר לו איני כופר באלהי שכבר כתב לנו וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים וכו'. קרא לשביעי ואמר לו עבד ע"ז אמר לו המתין אלך ואתיעץ עם אמי, אמר לו לך, הלך אצל אמו אמר אמי מה אעשה בזה הדבר, אמרה לו אמו וכי רצונך שאחיק ישובו במחיצת ה' ואתה תשב חוץ מהם? אל תשמע אל הדבר הזה ואל תפרוש מאחיק, הלך אצל השר הרשע ואמר לו מה תעשה, אמר לו איני כופר באלהי שכבר כתב לנו את ה' האמרת היום וגו' וה' האמירך היום, כבר נשבענו שלא

נשמע, וקבלו את התורה בשמחה, וכשתן את התורה לישראל אמר להם תנו לי ערבים שתקיימו אותה, אמרו לפני הנה אברהם הוא ערב בעדנו, אמר להם מחויב הוא עבור ישמעאל שעתידי להרוג את בני בצמא, אמרו לו הרי יצחק, אמר להם מחויב הוא לי על שאהב את עשו שונאי, אמרו לו הנה יעקב, אמר להם חייב הוא לי על שלא השלים נדרו בבואו מפדן ארם, אמרו לפני הרי בנינו, מיד אמר הקב"ה תנו לי אותן ערבים ואני מקבלם, מיד הביאו בני ישראל את נשיהם עם יונקי שדים ונשיהם מעוברות ועשה הקב"ה בטניהם כזוככות והם מדברים עמו, אמר להם ראו שאני רוצה ליתן תורה לאבותיכם ואתם ערבים בשבילם שיקיימוה, אמרו לו הן, אמר להם אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך, אמרו לו הן; לא יהיה לך אלהים אחרים, אמרו לו לאו; אמר להם לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא אמרו לו לאו, וכן היו עונין אותו על הן הן ועל לאו לאו, ומנין שמעוברים שבמעי אמן ומפי יונקים נתיסדה התורה, שנאמר מפי עוללים ויונקים יסדת עון ואין עון אלא תורה שנאמר ה' עון לעמו יתן, וכשראה הקב"ה את ישראל שבכל לבם היו מכוונים ומרוב אהבה היו ממהרים לקבל התורה שבחם ואשרם שנאמר אשריך ישראל מי כמוך.

ט"ז דבור ראשון: כשיצא מפי הקב"ה, יהא שמייה משוכח לעולם, היו זיקים יוצאים מפיו לפיד מימינו ולפיד משמאלו והקול פורח באויר השמים ואומר עמי עמי בית ישראל! אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים, וכששמעו ישראל את הדבור יצא מפי הקב"ה חזרו לאחוריהם י"ב מילין ויצאה נשמתן שנאמר נפשי יצאה בדברך, חזרה התורה לפני הקב"ה ואמרה רבש"ע למי נתתני לחיים או למתים, אמר לה הקב"ה לחיים, אמרה לפניו הנה כולם מתים, אמר לה בגלליך אני אחיה אותם, מה עשה הקב"ה הוריד טל שעתידי להחיות בו המתים לעתיד לבא, שנאמר נשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננת, ועוד בשעה שהתחיל הקב"ה לדבר רעשו העליונים ותחתונים ולא היו ישראל יכולים לעמוד על רגליהם, מה עשה הקב"ה שלא לכל אחד ואחד מישראל שני מלאכים אחד שמניח ידו על לבו שלא תצא נשמתו ואחד שמנביה את ראשו שיוכל לראות את בוראו, והקב"ה נתן להם רשות שהיו יכולים להסתכל בכבודו, והיו רואים בכבודו את הקול שהיה הולך ומתענל אל אוניהם, והיה הדבור אומר תקבל עליך את התורה שיש בה רמ"ח מצות הראוין לעשות כנגד אברך? והיו עונין הן הן, והחזר מן האון ונושקו על פיו, ועוד חזר הדבור ומתענל אל האון ואומר תקבל עליך את התורה שיש בה שם"ה מצות לא תעשה כנגד ימות השנה? והיו ישראל עונין הן הן, וחזר הדבור מן האון ונושקו על פיו שנאמר ישקני מנשקות פיהו, מיד פתח להם הקב"ה שבעה הרקיעים ושבעה

מעשה באדם אחד שלא רצה לישבע כל ימיו והיה עשיר גדול, ובשעת פטירתו מן העולם קרא לבנו א"ל בני אני מזהירך שלא תשבע כלל לא באמת ולא בשקר, שכל העושר שהיה לי לא רווחתי אותו אלא בשביל ששמרתי עצמי משבועה ואפילו שבועת אמת לא רציתי לישבע, והצליחני הקב"ה בכל יום ובכל סחורה ובכל מעשי ידי, ענה לו בנו ואמר: אבא אני אקיים כל מצותיך, לא אשבע כלל, ובשנפטר אביו מן העולם והניח חיים לכל ישראל, באו רמאים אל היתום ובקשו ממנו ממון הרבה אמרו לו ממון שאביך חייב לנו תן לנו, אמר להם לא היו דברים מעולם, באו לדין לפני הדיין וחייבו אותו שבועה, השיב היתום שם בלבו ואמר מה אעשה אם אשבע הריני מחלל שם שמים ומבטל מצות אבי מוטב שאפרע להם ולא אשבע, פרע להם כל הממון שהניח לו אביו, ועוד נשאר עשרה דינרין של זהב שתבעו ממנו שלא פרע להם, ולא נשאר בידו כלום. באו הרמאים ואמרו לו תפרע לנו ממון שאתה חייב לנו או השבע לנו שלא נשאר בידך כלום, אמר לא אשבע לעולם, חבשוהו ואסרוהו בבית הסוהר ואשתו היתה צדקת ויפת תואר ומתביישת לשאול מבני אדם שום דבר, והיתה נוטלת בגדים לבנים לכבסם ומפרנסת בעלה בבית הסוהר ובניה ועצמה, יום אחד הלכה עם בניה לנהר לכבס, ובאתה שמה ספינה אחת וכשראה אותה בעל הספינה חמדה בלבו ואמר לה כבסי בגדי ואתן לך דינר זהב, אמרה כן אעשה, לקחה הדינר ונתנה לפדות את בעלה מבית הסוהר וכבסה הבגדים, וכשהלכה להחזירם חטפה בעל הספינה והלך לו והיו בניה מרחוק עומדים ובוכים בכיה גדולה והלכו לאביהם ופדאוהו ואמרו נשבית אמנו, נשא עיניו לשמים ואמר יתברך וישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שהגיענו לכך, שנשארתי בלי מזון ומחיה, ונשא עיניו לשמים ואמר רבש"ע רחם עלי ועל בני הקטנים שהם יתומים. והלכו יחדיו עד שהגיעו לנהר שהיה קרוב לים ולא היה שם מעבר לעבור הנהר, מה עשה אותו חסיד פשט את מלבושיו ורצה לשוט את הנהר, כיון שהגיע אצל הנהר שטפו המים, וזימן לו הקב"ה דף אחד גדול וישב עליו הוא ובנו הקטן עד שבאו למדינה אחת ונתנו לו מקניהם לרעות, ובניו שנשאר על שפת הנהר היו צועקים ובוכים עד שבאה ספינה אחת והוליכה אותם בשבי, יום אחד היה יושב אותו חסיד על שפת נהר אחד שהיה מלא נחשים ועקרבים ונוכר מה שכבר היה עשיר גדול והיאך נשאר יחיד, והרים קולו בבכיה ואמר רבש"ע נשארתי בלא אשה ובנים ובלא ממון ואין לי מי שירחם עלי, גלוי וידוע לפניך שמוטב מותי מחיי, ורצה להשליך עצמו בנהר, וכשראה ההרוגים שהרגו הנחשים והעקרבים נבהל וראה דמות אחד שקורא אותו פלוני בר פלוני אל תבהל שהיום כמה שנים שמור לך ממון הרבה ועכשיו הגיע זמנך

להחליף אותו באחר והוא נשבע שלא ימיר אותו באומה אחרת. אמר לו השר אשליך טבעתי לארץ וכרע וקחנו משם כדי שיאמרו עשית רצוני, אמר לו חבל עליך השר, הוי לך שר, מה לכבודך כך לכבודו של הקב"ה על אחת כו"ב, לא אכפור בו, הוציאוהו והרגוהו. אמרה להם אמם בבקשה מכם שתתנו אותו לי ואנשקנו והלכה ונשקתו, ואף היא עלתה לגג ונפלה ומתה. יצאה בת קול ואמרה אם הבנים שמחה ויש להם חלק לעוה"ב עם הצדיקים בג"ע. לכך יהיו כל ישראל והירין בירתו של הקב"ה כדי שיזכו לישב עם הצדיקים בגן עדן. (י"ט) אמר לו זונין לרבי עקיבא לבי ולכך יודעין בע"ז שאין בה ממש, והא חזינן בני אדם שהולכין לע"ז פלונית חיגר ונתרפא סומא ונתפתח חרש ונשתפה? אמר לו שוטה אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שהיה בעיר אחת והיה מלוה לאנשים במשכון והיה אדם אחד והלוה לו בלא משכון בלא ערב ובלא עדים, אמרה לו אשתו נכפרנו, אמר לה לאו, וכי מפני זה שעשה שלא כהוגן נאכד אמונתנו? אף זה שהלך לע"ז והגיע זמנו להתרפאות, אמר הקב"ה מפני שוטה זה שעשה שלא כהוגן לא יתרפא מחליו! (4).

(ב) דבור שלישי: לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא. אל תמהר לישבע שקר, ואל תהי שבועה שגורה בפוך, כי רב עונש יש בה, שהמורגל לישבע אל יחסר נגע מביחו וכל הנשבע לא ינקה, שנאמר וקרבתו עליכם למשפט והייתי ער ממחר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים בשמי לשקר, בוא ולמד מנעמן כשהביא מנחה לאלישע ויעמוד לפניו ויאמר הנה נא ידעתי כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל ועתה קח נא ברכה מאת עבדך, ויאמר אלישע חי ה' אשר עמדתי לפניו אם אקח ויפצר בו לקחת וימאן, אז גחזי נער אלישע על שחמד נכסים נשבע לשקר ונטרד מן העולם, שנאמר וירדוף גחזי אחרי נעמן וגו' ויאמר לו אדוני שלחני אליך שתשלח לו ככר כסף לשני נערים שבאו מהר אפרים ושני חליפות בגדים, ויאמר לו נעמן השבע וקח שני ככרים שנאמר והואל נא וקח ככרים, ואין הואל אלא שבועה שנאמר ושמעה קול אלה, וישבע ויקח, מה לקח? לקח צרעת נעמן שדבקה בו ובורעו עד עולם, לפיכך אמרו חכמים לשמור פיו משבועת שקר, שכל המרגיל עצמו להשבע, אף פעמים שלא ירצה להשבע לשונו מרגילו לשבועה. לכך אפילו באמת אין אדם רשאי לישבע, כי כשמרגיל לשונו לישבע נשבע היום ונשבע למחר ונעשה שבועה שגורה בפיו וקלה בעיניו, וכל המחלל שמו של הקב"ה ונשבע לשקר או אפילו באמת סופו שהקב"ה מגלה רשעו וענשו לכל האדם, אוי לו בעוה"ז ואוי לו בעוה"ב. (כ"א)

(4) עי' ע"ז נ"ה, בנוסחא אחרת.

פרה כשהיית בידי הייתי שומר את השבת ועכשיו גרמו לי עונותי ומכרתי אותך לזה האיש בבקשה ממך שתעשה רצון אדוניך. כיון שאמר לה כך עמדה ובקשה לעשות מלאכה, אמר אותו הגדל לי שמא כשפת אותה, לא אניה אותך עד שתניד לי מה עשית לה או מה אמרת באזניה. אמר לו אותו צדיק כך וכך אמרתי לה. כיון ששמע הגוי כך נבהל ונודעו ונשא ק"ו בעצמו ואמר, מה זאת שאין לה לא דעת ולא תבונה הכירה את בוראה, ואני שבראני הקב"ה בצלמו ובדמותו ונתן לי דעת ובונה לא יהיה ראוי לי להכיר את בוראי?! מיד נתנייר והיה ירא שמים וזכה ללמוד תורה ונקרא רבי חנינא בן תורתא (5). כ"ד אמר לו קיסר לרבי יהושע בן חנניה מפני מה תבשיל של שבת ריחו נודף יותר משל שאר ימי השבוע שאין ריחו נודף כל כך? אמר לו סם אחד אנו נותנים בו [ושבת שמו], אמר לו תן לנו לאכול ממנו, אמר לו כל המשמר את השבת מועיל לו וכל שאינו משמר את השבת אינו מועיל. כ"ה אמר לו טורנוסרופוס הרשע לר"ע מה היום [שבת] מיומים? אמר לו מה את נברא מגוברין, אמר לו דמרי צבי, א"ל וכן שבת נמי דמרי צבי, א"ל מאן מוכיח, א"ל נהר סמבטיון יוכיח שאין לו מנוחה עד שיבא שבת, ועוד א"ל קבר של אביך יוכיח ששורף כל השבת ובשבת הוא נח, הלך אצל קברו של אביו ומצאו שכל השבוע הוא מעלה עשן ובשבת אין מעלה עשן. א"ל זלולת את אבי קללתו וביתו, א"ל ענית לדברך. לפיכך חייב אדם לשמור את השבת ולכבדו בתבשילין טובים ובגדים נאים, שכך אמרו חכמים שמונה עשר מלבושים חייב אדם ללבוש בשבת (6).

כ"ו דבור חמישי: כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך, אבות שיצאת מהם כבדם כמוני, אמר הקב"ה הבטן שנולדת בו כבדוהו, שדים שינקת מהם פרנסה וכו' [תירא אותם] שהיו עמי כשיצאתיך, שנאמר איש אמו ואביו תיראו וכתוב כבד את אביך ואת אמך, כיצד חייב אדם לכבדם, במאכל ובמשתה ומלבושים ובהכנסה וביציאה, וכיצד חייב אדם לירא אותם לא ישב במקומם ולא ידבר בפניהם ולא יסתור דבריהם. כל המכבד אביו ואמו מעלה עליו הקב"ה כאלו מכבד אותו, וכל המבזה אביו ואמו מעלה עליו הקב"ה כאלו מבזה עצמו, ועוד אמרו חכמים מכבדו בחייו מכבדו במותו. אמר ר' חייא בר אבא יש מאכיל אביו פסיוני וטורדו מן העולם ויש מטחינו ברחיים ומביאו לחיי עולם הבא. כ"ז מעשה ביהודי אחד שבכל יום ויום היה מביא לו בנו שני זונות יונים והיה מאכילו ומשקהו, ויום אחד אמר

שהקב"ה מעלה אותך לגדולה על ששמרת פיך משבועה ולא חללת שם שמים, ולא בטלת מצות אביך, מול משם כל הממון, לקח הממון שהיה שם ושכר פועלים הרבה ובנה לו פלטרין גדולים ועיירות גדולות ונעשה מלך, ולבסוף עשה לו הקב"ה נס והחזיר לו את אשתו ובניו ועשה אותן מלכים ושלטונים. ונתן אותו האיש צדקה לעניים ושבת והודאה להקב"ה ששלם לו שכרו משלם, מי גרם לו כל זאת אלא שמירת פיו משבועה, שאפילו שבועת אמת לא רצה לישבע, שכך אמר הקב"ה מה מלאכים ואראלים שמקדשין את שמו בקדושה מתיראין ומתרעשין ממנו, ואתה בן אדם כשומלא בטובה ממתנות שלי היאך יגבה לך לישא את שמי לשוא.

כ"ב דבור רביעי: זכור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלהיך ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה. יום השביעי בחר בו הקב"ה וקדשו לשמו, וחמדת ימים קראו כי בו חיבר שמים וארץ, וברכו שנאמר ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת מכל מלאכתו, והנחילו לעמו ישראל שבחר אותם משאר אומות ונתנו בחלקם שלא יהא צער במחנותם, כי לשמחה גדולה נתנו אלהים לנו, ואפילו אסירי גיהנם ינחו ביום השבת, כשנכנס שבת מלאך הממונה על הנפשות דומה שמו מכריז ואומר צאו מניהם ומתיר אותם ואינן נדונין בשבת וכשישראל אומרים קדושה כמוצאי שבת דומה מכריז ואומר צאו ובאו למות צלמות ולא סדרים, אותם שאין אומרים סדר קדושה, ולא ישראל שאומרים סדר קדושה, ולכך חייבים כל ישראל לומר סדר קדושה כמוצאי שבת ולשמור שבת, שכל המשמר את השבת יהיה לו חלק לעוה"ב וכל המחלל את השבת כאילו מעיד עדות שקר באדון שלו. אשרי שומרי שבת ואשרי מכבדו שנאמר וכבדתו מעשות דרכיך וממצואו חפצך ודבר דבר.

כ"ג מעשה שהיה בחסיד אחד שהיתה לו פרה אחת והיה חורש בה בכל יום ויום וכשהגיע ביום השבת מניה אותה, לימים ירד אותו צדיק מנכסיו ולא היה בידו כלום ומכרה לגוי והיה חורש אותו הגוי ששת ימים וכשהגיע ליום השבת הוציאה לחרוש בה, כשיצאה לחוץ רבצה תחת העול ולא רצתה לעשות מלאכה ביום השבת, והיא מכה אותה מכות רעות ולא הועיל לו כלום. כיון שראה אותו הגוי כך הלך אצל אותו צדיק ואמר לו בא וטול פרתך, ששת ימים עבדתי בה וביום השבת הוצאתי אותה לחוץ לחרוש בה ורבצה תחת העול ולא רצתה לעשות שום מלאכה בעולם, והייתי מכה אותה ולא הועיל כלום. כיון שאמר לו כך הבין אותו צדיק מפני מה אינה עושה מלאכה לפי שהיתה למודה לנוח ביום השבת, אמר לו אותו צדיק לך ואני אעמידה ואני אעשה שתהיה חורשת, כיון שהגיע אצלה אמר לה באזניה אוי פרה

(5) מובא בסדר הדורות אות ח"ת ועי' יומא דף ט' תוספות ישנים. (6) עי' שבת דף ק"ה ברש"י שם שפירש י"ח כלים שכן דרך ללבשן בחול.

מתי אתה מרכיב אותי על כתפך הניחני לילך, אני יודע הדרך ואלך בעצמי, א"ל לך. כיון שהלך פגע בו שליח של מלך, כיון שראה אותו שהוא יפה הבה לקחו והוליכו לביתו, וכשבא אביו לעת ערב לביתו ראה שלא שב בנו, הלך אצל רבו א"ל בני ששלחת אצלך היכן הוא, א"ל איני יודע שלא בא היום ללמוד. כששמע אביו כך צעק ובכה והלך בפרשת דרכים ושאל ראיתם בני, כך וכך היה לו סימן, אמרו לו לא ראינו אותך, והיה אביו ואמו צועקים ובוכים ומתפלשין בעפר עד שעלתה בכייתם למרום. באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה והביא חולי על המלך ואמר לעבדיו הביאו לי ספר רפואות וכן עשו, והקב"ה הפכו לספר בראשית פתחו אותו עבדיו ולא היו יכולין לקרות בו, אמרו לו עבדיו כמדומין אנו ספר יהודים. הוא זה, בקשו יהודים ולא מצאו, אמר השליח למלך כשהלכתני בכפר של יהודי נבתי משם תינוק אולי הוא יודע לקרות בו, אמר המלך לך והביאו לי, הלך והביאו לפניו, אמר המלך לתינוק בני אם יודע אתה לקרות בזה הספר אשריך ואשרנו, כיו שראה התינוק הספר צעק ובכה ונפל מלא קומתו ארצה, אמר המלך כמדומה לי שאתה ירא ממני אמר לו איני ירא ממך, אלא שאני יחיד לאמי ונתנני הקב"ה לאבי לשבעים שנה ולמדני ספר זה, א"ל אני יודע בטוב לקרות, פתח לו מן בראשית וקרא עד ויכלו, אמר לו אתה יודע לפרשו, א"ל הן, מיד נתן הקב"ה בו דעה חכמה ותבונה ופירש לו הכל, כששמע המלך גבורתו של הקב"ה מיד עמד ממטתו וישב במקומו עד שפירש לו הכל, אמר לו המלך רפואה באה לי על ידך, שאל ממני מה שתחפוץ ואתן לך, אמר לו התינוק איני מבקש ממך מאומה אלא תחזירני לאבי ולאמי. מיד צוה המלך להוליכו לבית גזויו ונתן לו כסף וזהב ומרגליות והשיבו לאביו ולאמו, כשראוהו אביו ואמו נתנו שבח והודיה להקב"ה, ובאותה שעה ששמו שמחה רבה. מכאן אמרו חכמים ומה זה שלא למד אלא ספר בראשית היה לו שכר כ"כ, המלמד לבנו תורה או משנה עאכו"כ, ומה זה שלא כיבר אביו אלא שעה אחת נתן לו הקב"ה כבוד זה, המכבד אביו ואמו יום ולילה עאכו"כ שישלם לו הקב"ה שכר טוב בעוה"ז ובעוה"ב.

ל"א) דבור ששי: לא תרצה, אל תתחבר לרצחנים, התרחק מחבורתם שלא ילמדו בניך מעשה רצחנות. ובעון רציחה חרב בא לעולם. נפש שאינך יכול להשיבה למה תאבדה בלא דין תורה. נר שאי אתה יכול להחיותה למה תכבה, כי מעשה אלהים [להמית ולהחיות] הוא מעט בבני אדם, ואתה לא תדע כמה שכתוב כאשר אינך יודע מה דרך הרוח בעצמים בבטן המלאה ככה לא תדע את מעשה האלהים אשר יעשה הכל, כי הרוצח שהורג את הנפש מעין אשר ודם. הוא מתחבא ומעין הקב"ה אינו מתחבא, כי עיניו בכל דרכי איש ורואה בכל מעשיו אם טובים ואם

אמר לו בני מאין לך כל זאת שבכל יום ויום אתה מאכילני שתי תורים? ענה לו בנו כלבא רע-עינא! אכול מה שהבאתי לך ומה יש לך לשאול מהיכן הוא לי?!—ויש מטחינו ברחיים ומביאו לחיי עולם הבא: כ"ח) מעשה באדם אחד שפעם אחת גזרה המלכות שכל אדם שישב בטל ולא יעשה מלאכה יקצצו ידיו ורגליו, בכל יום ויום הבן טוחן ברחיים והוא יושב במטה, יום אחד נכנסו עבדי המלך אמר הבן: אבא טוחן ברחיים ואני אשכב במטה, מצאוהו עבדי המלך שהיה יושב במטה והביאוהו לפני המלך וקצצו ידיו ורגליו, וזה הביאהו לחיי עוה"ב שהציל את אביו. וראה מה עשה נוי אחד באשקלון ודמה בן נתניה שמו, פעם אחת בקשו ממנו פרקמטיא והיה יכול להשתכר בה עשרים רבוא דינרים, והיה המפתח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו. שוב פעם אחת בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים רבוא דינרים והיה המפתח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו. לשנה אחרת שלם לו הקב"ה שכרו משלם שנודמנה לו פרה אדומה בעדרו ונכנסו חכמי ישראל אצלו, אמר להם יודע אני בעצמי שאם אני מבקש מכם כל הממון שבעולם אתם נותנים לי אבל איני מבקש מכם אלא כמון שהפסדתי בשביל כבוד אבא, החזירו לו. פעם אחת היה לבוש סריקין ויושב בין גדולי רומי ובאתה אמו וקרעתו מעליו וירקה בפניו ולא ענה לה. לפיכך חייב אדם לכבד אביו ואמו. כ"ט) שלשה שותפין יש בולד הקב"ה אביו ואמו, מן אביו ניצורין מוח ועצמות נידים וצפרנים ולובן שבעינים, ומן אמו בשר ועור ושחור שבעינים ודם, והקב"ה נותן בו רוח נשמה דעה חכמה ובינה, וכשנפטר מן העולם הקב"ה נוטל חלקו, וחלק אביו ואמו מניח לפניהם, ואם רואה הקב"ה שכיבד אביו ואמו מאריך לו ימיו ושנותיו. כל המבזה אביו ואמו יתלה על העץ ויסקל באבנים, כי כן מצינו באבשלום בן מעכה על שביזה את דוד נתלה על העץ והושלך בשחת והקימו עליו גל אבנים, וכל המכבד את אביו ואמו הקב"ה משלם לו שכרו בעוה"ז ובעולם הבא. ל"ו) ומעשה בחסיד אחד זקן בן שבעים שנה שלא היה לו בן והיה לו ממון הרבה, ובכל יום ויום היה הולך לבית הכנסת וכשהיו הנערים יוצאים מבית רבן היה מחבק ומנשקן והיה אומר להם אמרו לי פסוקים, וכל אחד ואחד אמר לו פסוק אחד שלו, והיה בוכה ואומר אשריכם שזוכים לבנים שעוסקים בתורה, והיה אומר אוי לי שכל נכסי ינחול אחר, מה עשה אותו חסיד עמד ופיוז נכסיו לת"ח, אמר שמא יש לי חלק לעוה"ב עמכם, מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ונתן לו בן לשבעים שנה. כיון שהיה בן חמש היה מרכיבו על כתפו ומוליכו לביהמ"ד, אמר לו לרבו איזה ספר יתחיל בני ללמוד, אמר לו בספר ויקרא, אמר לו לא יתחיל אלא בספר בראשית שהוא שבח להקב"ה, מיד פתח ספר בראשית, יום אחד אמר הבן לאביו עד

רעים, אין חשך ואין צלמות לפניו, ולא יוכלו להסתתר שם פועלי און, והרוצה איך יוכל להסתתר מהריגת אדם שהוא בן־של־הקב"ה, שמשקה ובונה ולד במעי אמו שנאמר הלא כחלב תתיכני וכנבינה תקפיאני. אמר רבי אליעזר כשם שדלתות ובריחים לבית כך דלתות ובריחים לאשה שנאמר כי לא סגר דלתי בטני, ור' יהושע אומר כשם שמפתחות לבית כך מפתחות לאשה שנאמר ופתח ה' את רחמה, וכשם שצירים לדלת כך צירים לאשה שנאמר ותכרע ותלד כי נהפכו ציריה עליה, ובשעת יצירת הולד בא המלאך הממונה על ההריון ונטל הולד ומביאו לפני הקב"ה ואומר לפניו רבש"ע מה תצוה על הולד הזה חכם יהיה או טיפש עשיר או עני סומא או פיקח אילם או דברן גדול או ננס, אבל צדיק ורשע אינו אומר מפני שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. וכיצד הולד מונח במעי אמו וכו' (ז) מקופל ומונח כפנקס ונר דלוק על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו שנאמר בחלו נרו עלי ראשי, וכשיגיע זמנו לצאת נפתחין אבריו הסתומין וכו' ואומר לו הקב"ה בני הוי יודע שאני יצרתך ואני עשיתך ואני עתיד לעשות עמך חשבון, הוי צדיק ואל תהי רשע, שמא יאמר אדם מי מעיד בי? אבני ביתו של אדם ורהיטי ביתו מעידין בו, שנאמר כי אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננו, ר' שילא אומר מלאכי השרת המלוין לו לאדם בחייו הן מעידין בו שנאמר כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך, ויש אומרים אבריו של אדם מעידין בו שנאמר ואתם עדי נאום ה' ואני אל. לפיכך יזהר אדם מרצחנות, כי הוא מעשה האלהים ובנינו והיאך יקום בן אדם ויאבדו, לעתיד לבוא יעמוד ההרונ לפני הקב"ה ויחנן לפניו רבש"ע אתה יצרתני נדלתני ואתה חסת עלי בבטן והוצאתני משם מבלי מום, ואתה היית מפרנסני ברחמיך הרבים, ועמד זה ורצח אותי ואיבד יצירה שאתה יצרת, רבש"ע נקמני מרשע זה שלא חס עלי. באותה שעה יקצוף הקב"ה עליו ויפיל אותו לגיהנם וישרוף אותו שם, ויראה ההרונ נקמתו ויראה וישמח, שנאמר ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחין בדם הרשע. מהרה יחוש ישועה ויקרב הגאולה.

לפני הקב"ה ואמר רבש"ע תן לי רשות ואנסנו, אמר לו לך, הלך ומצאו שהיה יושב ועוסק בתורה, מה עשה נדמה לאשה שלא היתה כמוה מימות נעמה אחות תובל קין שבה טעו מלאכי השרת, שנאמר ויראו בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו. באתה ועמדה לפניו, כיון שראה אותה חזר לשמאל, ישבה לצד שמאל הפך פניו לצד ימין, כיון שראה אותה מתהפכת לצדו אמר מתירא אני שמא ינבר עלי יצר הרע ויחטיאני, מה עשה אותו הצדיק, אמר לתלמידיו היושבים לפניו לכו והביאו אש ומסמרים, הביאו לו, ונתן המסמרים בתוך האש עד שהיו אדומים כאש ונתנם על עיניו. כיון שראה השמן כך נודעו ונפל על פניו ורעד ועלה למרום לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע כך וכך היה מעשה. אמר לו הקב"ה ובי לא אמרת לך שאין אתה יכול לו. באותה שעה קרא הקב"ה לרפאל וא"ל לך ורפא עיניו של ר' מתיא בן חרש, בא רפאל ועמד לפניו, אמר לו הקב"ה שלחני אצלך לרפאות את עיניך, א"ל תניחני, מה שהיה היה (ח). חזר לפני הקב"ה ואמר לפניו רבש"ע כך וכך אמר לי, אמר לו לך אמור לו שלא ישלוט בו יצר הרע לעולם, מיד הלך ורפא אותו. מכאן אמרו חכמים כל מי שאינו נותן עיניו באשה אחרת אין יצר הרע שולט בו, לכך יזהר אדם שלא ישא עיניו באשה אחרת לבד מאשתו, שכל הנוגע בה מביאתו לירי עניות, ועוד שהורגתו שנאמר כי בעד אשה זונה עד כבר לחם ואשת איש נפש יקרה תצור, ואוי לו בעוה"ז ואוי לו בעוה"ב. ל"ד) ומעשה באדם אחד שבא על נערה המאורסה ביוה"כ והוציאוהו והרגוהו, לאחר מיתתו נולד לו בן מאשתו ונמנעו בני ישראל למולו, פעם אחת היה ר' עקיבא מהלך בדרך ומצא אדם אחד שהיה מכווץ ביותר והיה נושא משאוי גדול של עצים שלא היה אדם בעולם ולא חמור ולא סוס שיכול לטעון כמותו, אמר לו ר"ע משיבוע אני אותך בשבועה שתאמר אם אתה בן אדם או שד או מאיזה בריה אתה. א"ל רבי! אדם הייתי וכבר נפטרתני מן העולם ההוא, ובכל יום ויום אני מביא משאוי כזה ומכניסין אותי בתוך הגיהנם ושרפין אותי בתוכה שלש פעמים ביום, וזה עמלי בכל יום ויום. אמר לו ר"ע מה עשית שעושין לך כך וכך, א"ל אותו האיש אני באתי על נערה המאורסה ביוה"כ, א"ל בני שמעת אם יש לך תקנה באותו עולם, א"ל כך שמעתי מאחורי הפרגוד שבזמן שיעלה בני לספר תורה ויאמר ברכו את ה' המבורך מוציאין אותי מניהנם ומכניסין אותי בני"ע. א"ל ר"ע הנחת אשה או בן, א"ל בן אחד נולד לי אחר מיתתי ונמנעו

(ז) עי' יצירת הולד. (ח) כי ירא שמא יחטא עוד הפעם. המעשה הובא בילקוט פ' ויחי ובסדר הדורות אות מ' בשם מדרש אבכיר.

זקנה היתה, והיתה בתה (הכלה) תופסת במטה ונותנת ביד אמה ומשענת אותה, והבת היתה סובלת המים ואומרת לאמה אמי! אל תניחי המצויה, אם אינך יכולה לעשותה אני אעשה ויקרא על שמך, וכן עשתה כל ימיה. ובעבור המצויה הצילה את בעלה מן המיתה. וע"ז נאמר אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה, לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים, אין שלג אלא מלאך המות שהצויו אש וחציו שלג. זה מעשה של רבי מתניה. ל"ז) מעשה באדם אחד ששאל לו בן מהקב"ה אמר לפניו רבש"ע חן לי בן ואלמדנו תורה כתאות לבי, שמע הקב"ה תפלתו ונתן לו בן וקרא שמו שאול כי מה' שאלתיו, וגדל ונעשה בן עשרים וחמש שנים ולמד לו תורה ונתחכם ביותר ואה"כ מת אביו, לימים אמרה לו אמו קח ממון ולך לסחורה, הלך וראה בני אדם אלו חוטפים ואלו נחלים ואלו גונבים ואלו נשבעים לשקר וחזר לביתו ריקם, אמרה לו אמו למה לא סחרת, אמר לה בנה הסחורה אינה כשרה בעיני, מתוך שהסחרים מדברים יחדיו כובים. ראה בני אדם שהן נושאים בן אדם לקבורה, אמר לאמו אלך ואגמול חסד עם המת ועם זו הסייעה, אמרה לו אמו לך, הלך, ובחזירתו ראה אדם אחד בשרה חורש בצוארו ונותן הצמד על המחרישה והיה קורא וחורש, בא הבחור וראה אותו ואמר לו שלום עליך רבי, א"ל שלום עליך, והוא היה אליהו זכור לטוב, ואמר לו הבחור מה זו האומנות שאתה עמל, א"ל בני אני חורש כדי שיאכלו אני ואשתי ובני ובנותי והעניים והאביונים ובהמות השדה ועוף השמים וחיות הארץ, א"ל הבחור זו האומנות אני מבקש, א"ל אליהו ז"ל מה שאתה מבקש אני נותן לך, אמר לו אדוני, תורה נתן לי הקב"ה ועכשיו אני מבקש אשה יעלת חן ויוראת שמים, א"ל בני חייד לא נקראת אשת חיל אלא אחת ששמה חנה והיא במזרח ואחת ששמה חנה במערב שמורה לך, מאותו מקום עד לשם מהלך שלשה ימים. לקח אליהו ז"ל והולכו לשם בשעה קלה והעמידו בדרך, והלך אליהו ז"ל אצלה ואמר לה מה את אומרת, תנשאי לאיש זה? אמרה לו אם מה' יצא הדבר לא אוכל דבר אליך מאומה. מיד הביא אליהו ז"ל אותו בחור ועיטרו וזווגו, והיה יוצא ובא אותו בחור ביום השביעי לנשואין, בא אליהו ומצאו שהיה יושב ומשחק עם הכלה, א"ל אליהו הנחת ושכחת את חיידך, שבע שנים המכר לעבד תחת שבעת ימי המשתה, יצא אליהו והניחם והחזיר החבור מצטער, התחילה הכלה לאמר מה טיבך, איני כשרה לפניך או איני הגונה לך, או אם אתה חסר כמון או כלום, הרי לך כל בידך, או שמא בשביל אבותיך אתה מצטער נלך אצלה. מיד חבשו המוריהם ותקנו עגלות לשאת המונם ולקחו עבדים ושפחות והלכו להם. כשהם הולכים פגע בהם נהר אחד גדול, אמרה האשה נשב ונאכל, ישבו לאכול. עמד הבחור והלך לנהר לרחוץ

ישראל למולו, א"ל מה שמך א"ל שמי ארנוניא, ומה שם אשתך, א"ל שישבייא, ומה שם עירך א"ל לודקייא. מיד כתב ר"ע שמו ושם אשתו ושם עירו, והלך ר"ע עד שבא לאותה העיר, כיון שבא לעיר יצאו אנשי העיר לקראתו, אמר כלום ידעתם איש פלוני ואשתו, אמרו שם רשעים ירקב, אמר להם על מה? אמרו לו כך וכך עשה, אמר להם אעפ"כ הביאו לי בנו, הביאו אותו וצוה למולו, והושיבו ללמוד וכן עשה, ולמדוהו ברכות שצריך לו לספר תורה, ביום השבת צוה לקרותו לספר תורה, ואמר ברכו את ה' המבורך לעולם ועד, מיד הוציאו את אביו מגיהנם והכניסוהו בנ"ע, באותו הלילה בא בחלום לר"ע ואמר לו תנוה דעתך שהנחת את דעתי (9). ל"ה) ושוב מעשה בר' מאיר שהיה עולה לירושלם וכו' (עי' לעיל ערך ר' מאיר).

ל"ו) מעשה באדם אחד שהיה מוליד בנים והם מתים, ועמד בתפלה ואמר לפניו רבש"ע אם תזכני לראות בן שקורא בתורה ואכניסו לחופה אזמין לחופתו כל התלמידים והעניים והיתומים שיהיו בעיר, ונעתר לו הקב"ה ובא שאלתו לפניו ונולד לו בן וקרא את שמו מתניה כי מתת אלהים הוא, ולמדו תורה הרבה, בא לחופה זימן לחופתו כל התלמידים והעניים והיתומים שהיו בעיר, ומלא ששה בתים של ת"ח, שלח הקב"ה את מלאך המות, עשה עצמו כעני ואמר להחתן עשה עמי חסד ותן לי מקום בין התלמידים, ענה החתן מה שהיה לי להזמין כבר זימנתי, ובקש שלש פעמים ולא רצה להזמין, דחק ונכנס לחופתו, פגע בו החתן ונרמה לו ככאדם לבוש בגדים צואים, ענה החתן ואמר לו לא דייד שדחקת אותי ונכנסת לחופה אלא שנכנסת בכבדים צואים, הלך בבושפת פנים, ואח"כ נכנס החתן לשמוח בחופתו עם הכלה, ומתוך שהיו שמחים דחק העני ברלת, עמד החתן וראה אותו התחיל כועס עליו ואמר עד מתי אתה מעיז פניך והלא כבר הברחתיך מן הסעודה ועכשיו אתה באת לכאן, לך מכאן! באותה שעה הלך מלאך המות ובא לעמוד אצל החתן לפני מטתו כעמוד אש מן הארץ עד לרקיע. ענה החתן ואמר לו מי אתה, אמר לו אני מלאך המות ובאתי ליטול נשמתך, ענתה הכלה ואמרה רבש"ע תעשה תורתך פלסתר שכתבת בתורתך כי יקח איש אשה חרשה לא יצא בצבא, ולא יעבוד עליו לכל דבר, נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח, ועכשיו לא חרש ולא שבת ולא יום אחד, רבש"ע תן לי הריזן ממנו שלא אצא כזונה. באותה שעה שמע הקב"ה בתפלתה ונער במלאך המות והוציאה את בעלה מן המיתה. ומה היה מעשיה שזכתה לכך? אמה היתה שואבת מים בכל יום ומספקת לתינוקות של בית הספר ואשה

(9) עי' תנא דבי אליהו זוטא פ"ז.

רגליו, בא אליהו ז"ל לקחו בכנפיו והוליכו למקום רחוק ומכרו לעבד. המתינה האשה שעה אחת ולא בא, הכירה הדבר, נתנה הוראה להקב"ה, אמרה לעבדיה הרניני זורע שדה זאת שהיא עושה חטין יפין ובנו לי כרך ובתים ונזרע השדה ונעבוד חטין כי אני יודע שיהא רעב גדול בעולם וכאן עתידין לבא ולסחור כל בני אדם. עשו כך והיו הכל באין אצלה. לאחר חמש שנים בא אותו בחור עם אדוניו והיה סובל שקו ובאו הביתה והיא היתה שואלת לכל בני אדם הבאים לקנות חטין את שמותם, וכשראתה אותו הכירה אותו ואמרה לאדוניו תן לי הבחור ויאכל לחם בביתי, לקחה ושאלה אותו מי אתה ומה שמך? אמר לה שמי שאול, אמרה לו אני אשתך ואתה בעלי, מיד חבקה אותו ונשקה אותו והתחילה לבכות ונתנה שבח והוראה להקב"ה שעשה לה נסים, אמרה לו אדוני מה אירע לך ספר לי, סיפר לה כל המאורע, אמר עדיין אין לי אלא חמש שנים, עמדה והאכילתו והשקתו וכיסתו וחבקתו ואמרה לו לך לשלום, הלך הבחור עם אדוניו והיא לא צוחה ולא בכתה אלא תלתה עיניה לשמים ונתנה שבחים להקב"ה, והלך הבחור עם אדוניו ועבד לו עוד שתי שנים, ואח"כ בא אליהו ונטלו בכנפיו והחזירו לאשתו, מיד לקח הבחור את אשתו ועבדיו ושפחותיו, הלך לאמו ומצא אותה בחיים. בואו וראו כמה היתה אשת חיל שלא כחשה לבוראה ולבעלה באלו שנים, עליה כתיב אשה יראת ה' היא תתהלל. זה מעשה של שאול.

ל"ח) דבור שמיני: לא תגנוב, לעולם היו זהיר ורגיל ביראחו של הקב"ה ולא תעבור על דבריו, כדי שתזכה לראות ולהיות בחבורת צדיקים ולא בחבורת רשעים שלא תכלם בביוותם, ולא תפשוט יד בנגבה שאין אדם יכול לקבץ עושר מגנבה, שכל הגונב משלם כפלים אם אין לו מוכרו בנגבתו שנאמר אם אין לו ונמכר בנגבתו. ל"ט) מעשה היה בימי שלמה המלך בשלשה בני אדם שהיו מהלכין בדרך בערב שבת וקדש עליהם היום, אמרו זה לזה בואו ונטמין ממונינו במקום אחד, והלכו והטמינו הממון, כשהגיע חצי הלילה עמד אחד מהם ונטל הממון והטמין אותו במקום אחר, במצאי שבת בקשו לילך לדרכם והלכו לאותו מקום ולא מצאו הממון, זה אומר אתה גנבת זה אומר אתה גנבת, הלכו לדון לפני שלמה המלך, הסדירו לפניו הדברים, אמרו לו לבקר משפט, כששמע הדברים היה אומר אם איני אומר להם הדין עכשיו יאמרו איה חכמתו של שלמה, מה עשה, ישב וחקר בחכמתו ובינתו להחזיר להם תשובה ולתפוס אותם מתוך דבריהם, כיון שחזרו אצלו התחיל לדבר להם, אמר שמעתי עליכם שאתם בעלי תורה ובעלי חכמה ומשפטים, בבקשה מכם דין אחד אני שואל לכם אשר מלך רומי שלח אלי לשאול לחקרני בדבר שאירע לו במלכותו תיניק ותיניקת שהיו דרין בחצר אחת

ונתאוה זה אצל זו אמר התינוק לתינוקת בא ונעשה תנאי בינינו בשבועה שכל מי שירצה לארוס אותך אל תשמעי לו אלא ברשותי, ונשבעה לו כך, לימים נתארסה אותה התינוקת, כיון שנכנס החתן אליה אמרה לו איני שומעת לך עד שאלך אצל פלוני ואשאל רשות ממנו שכבר נשבעתי לו. מה עשתה הלכה אצלו ואמרה טול כסף וזהב הרבה ופטרני לבעלי, אמר הואיל ואת עומדת בשבועתך הרי אני פוטרך לבעלך ולא אקה משלך כלום, ולבחור שבא עמה אמר לו שמח בחלקך בשלום והלכו להם. כשהיו חוזרים בדרך פגעו בהם לסטים והיו ביניהם זקן אחד ונטל לעצמו את הנערה ואת כל הכסף והזהב אשר עמם והתכשיטין אשר עליהם, ורצה לבא אל הנערה, אמרה לו לזקן הליסטים בבקשה ממך המתן לי מעט עד שאספר לך דבר אחד שאירע לי, וספרה לו כל המעשה, אמרה הנערה ומה אותו בחור שהיה עומד בפרקו וכבש את יצרו ולא רצה לנגוע בי, אתה שאתה זקן ויש בדין שתהא לפניך יראת שמים בכל שעה על אחת כמה וכמה שאתה לא תגע בי, הילך כל הכסף והזהב אשר אתי ופטרני לשלום ואלך עם בעלי, כיון ששמע אותו זקן כך נשא עיניו לשמים ונשא בעצמו קל וחומר, ומה שאני הולך על שפת קברי בכל יום ויום ועכשיו אני אעשה כך וכך?! מה עשה שלחה והלכה לה עם בעלה והחזיר לה כל התכשיטין וכל הכסף והזהב שלקח מהם, ולא רצה לנגוע ולהנות מכל אשר להם מאומה— עכשיו שלח אלי מלך רומי לפרש איזה מהם משובח מכל אלו. אמרו לו הדין: פתח הראשון ואמר משבח אני את הנערה שעמדה בשבועתה, פתח השני ואמר משבח אני את בעלה שכבש את יצרו ולא רצה ליגע בה, פתח השלישי ואמר משבח אני את זקן הליסטים שגול ממון והחזיר להם כל הממון שנטל ולא רצה ליגע בה, ועוד אם החזיר את האשה למה החזיר את הממון, מיד פתח שלמה המלך ואמר מה זה שלא היה שם אלא לשמע און הררה אחר הממון שלא ראה מימיו, ממון זה על אחת כו"ב. מיד צוה שלמה המלך עליו וכפתוהו והלקוהו והורה לפניו והראה אותו. מקום שהטמין שם הממון, ויראו כי חכמת אלהים בקרבו, על כן לא יפשוט אדם ידיו בנגבה שכל נסתריו יהיו גלויים וידועים.

מ"ו) מעשה היה באדם אחד שהיה סוחר והולך למקום רחוק לקנות סחורה והיה לו חמש מאות זהובים בארנקי אחת, אמר אותו סוחר בלבו איך אעשה אם אני אובילה עמי אולי יראו אותה בני אדם ויגנבוה ממני, אלא אטמינה עד שיבא יום הסחורה. מה עשה הלך למקום צנוע ויפן כה וכה וירא כי אין איש ועשה חפירה בארץ להטמינה, והוא לא ידע כי בקיר אצל אותו מקום היה שם חור והיה אדם רואה כשהטמין הכיס לאותו מקום. ואח"כ הלך הסוחר ומיד בא אותו אדם אשר ראהו שטמון הממון והלך ונבב

הממון, לימים בא הסוחר ליקח הממון לצורך הסחורה שבקש לקנות ולא מצאו, התחיל הסוחר מצטער ואמר בלבו מה אעשה למי אני מבקש ולמי אני חובע, והלא כשקברתי הארנקי לא היה שם אדם. נשא עיניו וחפש כה וכה וראה אותו חור וחשב בלבו שמא בעל הבית ששם ראני כשהטמנתי הממון הואו לקחו, ולא היה מכירו, הלך ושאל מי הוא והראוהו לו ובא אצלו ואמר הנה שמעתי עליך אומרים שאתה יועץ וחכם אני מבקש ממך שתתן לי עצה שאשאל ממך, אמר לו אמור, אמר אדוני באתי לכאן לסחור והבאתי עמי שתי ארנקות האחת של חמש מאות זהובים והשנית של שמונה מאות ואני כשהייתי בא לא הייתי מכיר שום אדם בעיר הזאת להפקיד אצלו, מה עשיתי הלכתי למקום צנוע וטמנתי שם הארנקי של חמש מאות והשנית עדיין יש לי משומרת בידי ולכך באתי לשאלך אם אטמינם במקום אחר או באותו מקום שטמנתי הראשונה אשים האחרונה או אפקידנה לאדם נאמן בזה העיר, אמר לו אם לעצמי אתה שומע אל תפקידנה לשום אדם שאין אתה מכירם אולי יכפרו לך אלא באותו מקום ששמור הוא לך ממון האחר. מיד חשב אותו בעה"ב שנבג הארנקי שאם ילך הסוחר לאותו מקום להפקיד הארנקי השניה ולא ימצא הראשונה ימנע להפקיד עוד, אלא אחזיר שם הארנקי למקומה ואו אטול את שתיהן, הלך הסוחר ומצאה ואמר, ברוך המחזיר אבדה לבעלים, לכך לא יפשיט אדם ידו בנגבה שמה שיבקש לא ימצא ומה שבידו יטלו ממנו. בא וראה כמה עון נגבה גורם, נאים נעשו מכוערים שמחים נעשו עצבים רמים נעשו שפלים לבושים נעשו ערומים, שהרי אדם וחיה עשר חופות נעשו להם בג"ע כולן מאבנים טובות ומרגליות, ועל שפשטו ידיהם בנגבת פרי האילן שיודע טוב ורע קצף עליהם הקב"ה והביא לעולם ארבעים קללות, עשר על האדם ועשר על חיה ועשר על הנחש ועשר על האדמה. וגם רחל אמנו אע"פ שנגבה את התרפים כדי למנוע את אביה מע"ז אעפ"כ גרם לה העון שלא תקבר במערת הצדיקים, ע"ש שאמר יעקב עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה, לכך אל יפשוט אדם את ידו בנגבה ולא בגזל כי אם ביגיעתו ומזיעת כפיו. אם עושה כן אשריו בעוה"ז ואשריו לעוה"ב, שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב.

מ"א) דבור תשיעי: לא תענה ברעך עד שקר, אמר שלמה המלך בחכמתו כל מה שיכול אדם לעמול ולסגל במצות ובמעשים טובים אינו די להספיק להיות כפרה על היוצא מפיו לרע, לכך חייב אדם לשמור פיו מלשון הרע, שהלשון נכזית תחלה לכל האברים, והיא באה תחלה לדון, בא וראה כמה קשה לשון הרע לכן אמר דוד לדואג האדומי נמשלת כחרב חדה: הוות חחשוב לשונך כתער מלוטש וגו' (תהלים נ"ב), וכתוב מפץ וחרב וחיץ שנון איש עונה ברעהו עד שקר (משלי כ"ה),

(10) ירושלמי הגיגה פ"ב וסנהדרין פ"א, ע"י רש"י סנהדרין מ"ה, (11) בירוש' הגירסא אע"פ בלבי חשבתו בפומי לא אברתי.

האחרונים יען כי כל דבריו נסבו אך על מלכות ישמעאל ולא זכר את הנוצרים או מלכות אדום. אך כבר ידע ממחמד ומלכות הערביים שלאחריו ומהמס הכבד שישימו על בני ישראל, ועם כל זה דורש לטובת בני ישמעאל באמרו "אין הקב"ה מוציא מלכות ישמעאל אלא להושיע את ישראל". ונוכל לעמוד על זמנו של המחבר ביותר דיוק ממה שזכר בסופו את המלך מראון (Mervan) הראשון (5—683) ואמר עליו "וזרעות ארבע יעמדו ממנו" ואמר "והרביעי הוא אח לשני ובימיהם יצמח צמח" וכוננו על הישאים ששלך משנת 723 עד שנת 742 ובסוף ימי המלך הזה יקוה למשיח ומתאר לנו את זמנו. גם משער הורוויץ כי המדרש נוסד בתור דרוש לשבת חזון, ולכן יעמיק לדבר על חורבן בית ראשון וחורבן בית שני ושאר חורבנות, ויחס עמידת המלך עז פנים אשר יגזור גזרות על ישראל בירח אב החודש אשר מאז נהפך לאבל ולצרה, ומסיים בנחמה במלכות מלך המשיח.

מדרש עשרת מלכים

[בית עקד האגדות חוברת א']

בשם היוצר נבוחים ונמוכים אתחיל לכתוב עשרת המלכים: עשרה מלכים שמלכו ושימליכו מסוף העולם ועד סופו ואלו הן: המלך הראשון זה הקב"ה יתברך שמו שהוא ראשון והוא אחרון שנאמר אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מ"ד) וכתוב אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא (שם מ"א), ובדברו ברא שמים וארץ והעולם כלו דכתיב בדבר ה' שמים נעשו (תהלים ל"ג). פנה (חור) ואמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים (בראשית ב'), וברא את האדם בצלמו שנאמר בצלם אלהים ברא אותו, והמשילו והשליטו בכל מעשי ידיו שנאמר תמשילו במעשה ידך וגו' המלך השני זה נמרוד הרשע ששלך מסוף העולם ועד סופו שנאמר ותהי ראשית ממלכתו בבל וגו' (בראשית י'). וכל בני אדם היו יראים ממנו. ומפני מה זה מלך? אמר ר' ישמעאל אותן הבגדים שהיו על אדם וחזה כל חיה ועוף שראוין אותם היו משתחווים לפניהם מפני שהקב"ה נתן יראתם עליהם דכתיב ומוראכם ותתכם יהיה על וגו' (שם ט'). וכשחטאו ונטרדו מן הגן הפשוטן הקב"ה מעליהם דכתיב אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמו (התלים מ"ט), כבהמה זו שמשפוטין את עורה ממנה, וכיון שמת אדם הראשון הפקידם לשת ושת לחנוך וחנוך לנח ונח לשם ושם לעבר ונמרוד הרשע נלחם עם עבר ולקחם ולבשם ויצא לשרה, וכיון שהיו ראוין אותו החיות והבהמות והעופות היו באין להשתחוות לפניו והוא תופשן, היינו דכתיב הוא היה גבור ציד לפני ה' וגו'. וכיון שנולד עשו וגדל בהמה וחיה ועוף ולקחם. וכיון שהיה עשו יוצא לשרה כל בהמה וחיה ועוף שהיו ראוין אותו היו באים ומשתחווים לפניו והוא תופשן, ואותו יום שבקש לצוד ציד לאביו כדי שיברכו לקחתן רבקה אמו והתביאתן כדי לעכבו, שנאמר ותקח רבקה

ואשרוק לבשו כליכם והכנסו אצלי מן המערה, הלך [אל המכשפות] וזעק שמע ה' קולי אקרא חנני וענני "איום איום" (12) ופתחו לו, אמר להם שלכם אני (18), וקודם שנכנס לשם לבש נקיים, אמרו לו אנה תלכת, אמר להם בין הטיפות של הנשמים, אמרו תבקש שנעשה מאומה? אמר להם מה שברצונכם יש, האחת אמרה מה שאמרה והביאה להם של כסף והאחרת אמרה מה שאמרה והביאה להם של זהב, והאחרת אמרה מה שאמרה והביאה תבשיל של נחשת. אמרו לו מה תעשה אתה, אמר להם אשרוק ואביא לכם שמונים בחורים לבושים בגדים נאים ונקיים, אמרו לו אם בקשת עשה כך, שרק להם ולבשו מנייהו נקיים ועלו לגבייהו. כשנכנסו אמר להם ר"ש בן שטח כל אחד מכם יטעון האחת ויטלנה מן הארץ מפני שהמכשף אינו יכול לעשות כלום אם אין רגליו עומדות בארץ, וכן עשו, האי דעבדא פיתא אמר לה תעביד פיתא ולא יכלה א"ל ויל צלבה, עד דתלינן לכולהו, כדתנן ר"ש בן שטח תלה שמונים נשים מכשפות באשקלון, כיון שעשה כן באו קרובים של המכשפות וכיוונו היום והשעה והעירו על בנו של ר"ש בן שטח שעבר עבירה שחייב בה סקילה, וחיובו ר"ש אביו סקילה אע"פ שהיה יודע בו שלא חטא מעולם, כיון שכיוונו עדותם הוציאוהו לסקילה, אמר להם בנו של ר"ש בן שטח, אם אני עברתי עבירה זו יהיו העדים נקיים וכל ישראל נקיים והמיתה תכפר עלי, ואם לאו כל עונתי מחולין לי והקולר תלוי בצואר העדים וכל ישראל יהיו נקיים. אמרו העדים היאך נשפך דם נקי, אמרו לו עדות שקר העדנו על שהרג אביו קרובותינו, אמר ר"ש כבר כתוב בתורה אם לא יגיד ונשא עונו כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד והרגוהו והיה קולר תלוי בצואר העדים, ולכך ישמור אדם את עצמו מלשון הרע וישמור מצרות נפשו (14).

עשרת מלכים:

אגדה על דבר עשרה מלכים שמלכו מסוף העולם ועד סופו. הקב"ה הוא ראשון והוא אחרון, נמרוד, יוסף, שלמה, אחאב, נבוכדנצר, כורש, אלכסנדר מקדון, משיח בן דוד. עיקר האגדה נמצא בפרקי דר"א פ"א ותרגום שני לאסתר א' וילקוט שמעוני מלכים רמז רי"א, רח"מ הורוויץ העתיק את המדרש הזה מכ"ו די רומי סי' 327 בספרו בית עקד האגדות מחברת א', ומאמר קצר ממנו הדפיס בקובץ מדרשים קטנים צד 54. ובו חושב את המלכים: הקב"ה, נמרוד, יוסף, שלמה, נבוכדנצר, דרוש, כורש, אלכסנדר מקדון, קיסר אוגוסטא דרומי, מלך המשיח, לפי דעת הורוויץ חי המחבר זמן מצער לפני הגאונים

(12) כמו אימא אימא וזה האות להמכשפות שרופה לכוּס, (13) ג"כ מכשף, (14) הדבור העשירי לא תחמוד משפט מה כי אין עליו מדרש.

אתה יודע זאת] אם תמצא לומר ממה שאמר משה השמרו לכם פן יפתה לכבכם וגו' (דברים י"א). בימיו בנה חיאל בית האלי את ירחו. אמר ר' ישמעאל חיאל מגדוליהם ומעשיריהם היה עומד על ירחו וראה אותה חרבה, אמר מה טיבה של זו, אמרו לו ירחו זו החרבה, יהושע בן נון החרימ אותה בהרם לא תבנה עוד לעולם שנאמר ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את ירחו בבכורו ייסרנה ובצעירו יציב דלתיה (יהושע ו'). אמר להם יהושע מת ודבריו מתו, ועמד ובנה אותה, כיון שהתחיל לבנות את ירחו מת אבירם בכורו, וכשהוא בונה היו מתים כל בניו וכל בני ביתו וכשהוא מציב דלתיה מת שגוב צעירו, באותה שעה קרע בגדיו וישב על הארץ והיה סופד ובוכה, באו כל זקני ישראל ואחאב לנחמו, אמר הקב"ה לאליהו לך והראה לפני חיאל שמתו בניו, אמר לפניו רבש"ע מתירא אני שמא יאמר אחאב דבר שאינו כראוי ויחר לי ואני נזר ואין אתה מקיים, אמר לו לך ואני מקיים כל דבר שאתה נזר שנאמר מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים (ישעיה מ"ד). מיד הלך לו וכשבא שם ראה כל זקני ישראל יושבים ובא לו וישב ביניהם, פתח חיאל ואמר איך לו למי שהוא עובר על דברי חכמים שהוא חייב מיתה וכו'.... שלח הקב"ה את ישעיה בן אמוץ הנביא כדי להוכיחם והוא פתח ואמר להם שמעו דבר ה' קצוני סודם וגו' והיה אומר להם הלא לכם לדעת את ה' אשר נתן התורה למשה ולאבותיכם על הר סיני וקבלו אבותיכם לקיימה שנאמר ויענו כל העם ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה (שמות י"ט), ואתם ואבותיכם עזבתם אותה, ודעו שהתורה משולה למים שנאמר הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נ"ה) ובשילכם שאינכם עושים אותה הקב"ה מעלה עליכם את מי הנהר העצומים והרבים זה סנחריב מלך אשור וחילותיו שנאמר וחלף ביהודה ושטף ועבר עד צואר יגיע (ישעיה ח') מלמד שלכד כל ערי הבצורות אשר ביהודה שנאמר ויהי בארבע עשרה שנה למלך חזקיהו עלה סנחריב וגו' (שם ל"ו) ויסע ויבא לירושלם, וכשהתפלל חזקיהו לפני הקב"ה שלח ונגפם לפניו שנאמר ויצא מלאך ה' ויכה במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף (שם), כל אלו לא היו אלא ראשי גייסות, אבל החיל לא היה להם מספר. וכמה נשאר מהם? רב הונא אמר חמשה שנאמר ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים שלשה נגרים בראש אמיר (ישעיה י"ז) רבנן אמרי תשעה שנאמר ארבעה חמשה (שם), ורב אמר עשרה שנאמר ושאר עץ יערו מספר יהיו ונער יכתבם (שם י'), כמה יכול לכתוב י' (עשרה), וסבור (מסתברא) דאמר רב הונא חמשה והם סנחריב ושני בניו ונבוכדנצר ונבחרדון, ומנין שהוא עתיד להחזיר, שנאמר צאו מבבל ברחו מכשדים ואומר לא למענכם אני עושה בית ישראל (יחזקאל ל"ז), ואומר וקדשתי

את בגדי עשו החמודות וגו' (שם כ"ז), ובשהיריח יצחק את ריחן בא לו ריח גן עדן שנאמר ראה ריח בני כרית שדה אשר ברכו ה' (שם), שדה זו גן עדן שנאמר לכה דודי נצא השדה (שה"ש ז'), המלך השלישי זה יוסף שמלך מסוף העולם ועד סופו שנאמר ויוסף הוא השליט על הארץ הוא המשביר לכל עם הארץ (בראשית מ"ב). המלך הרביעי זה שלמה שמלך מסוף העולם ועד סופו שנאמר כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה (מ"א ה'), וכתוב ושלמה היה מושל בכל הממלכות מן הנהר ארץ פלשתים ועד נבול מצרים (שם), המלך החמישי זה אחאב מלך ישראל שמלך מסוף העולם ועד סופו כמו שמצינו בעובדיה שאמר לאליהו חי ה' אלהיך אם יש גוי וממלכה אשר לא שלח אדוני שם לבקשך ואמרו אין והשביע את הממלכה ואת הגוי וגו' (מ"א י"ח), ואילו לא היה מושל בהם לא היה יכול להשביעו. המלך השישי זה נבוכדנצר הרשע שמלך מסוף העולם ועד סופו שנאמר ובכל די דירין בני אנשא חיות ברא ועוף שמיא ירב בידך והשלמך בכלהון (דניאל ב'), וכיון שחטאו ישראל לפני הקב"ה וקרעו מלכות בית דוד והמליכו את ירבעם בן נבט ועשו להם שני ענלי זהב והדיחם, והעיד במ הקב"ה ולא שמעו לי שנאמר ויעד ה' בישראל וביהודה ביד כל נביאי כל חוזה וגו' (מ"ב י"ז) ולא שמעו להם אלא הקשו עורף והעזו מצה לבלתי שוב אל ה' לדרוש בתורתו אשר נתן להם על יד משה, ובשחרה אפו נתנם לביזה ולמשיסה ביד כל אויביהם, שנאמר ונתתים ביד אויביהם והיו לבז ולמשיסה לכל אויביהם (שם כ"א) ולא יכלו לקום לפני אויביהם וכך מקום אשר יציאו ה' יתלה במ לרעה, הדא הוא דכתיב מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזים הלא ה' זו חטאנו לו (ישעיה מ"ב) ואומר וישפוך עליו חמה אפו ועזו מלחמה ותלהמנו מסביב ולא ידע (שם), וכשהעירו בהם הנביאים הרגו אותם והעבירו את בניהם ואת בנותיהם באש ולא שבו מדרביהם הרעים, אלא הולכים ומשחיתים עוד יותר מאבותיהם והוסיפו כעס על כעס וחרון על חרון עד שלא יכול ה' לשאת עוד והעיד עליהם ולא שמעו לו עד אשר הגלה אותם מעל אדמתם שנאמר וימעלו באלהי אבותיהם (דחי"א ה') ואומר ויעד ה' אלהי ישראל וגו' (שם), ומנין שהוא עתיד לשוב את שבותם שנאמר והשיבותי את שבות יהודה ואת שבות ישראל ובניתים כבראשונה (ירמיה ל"ג), לא בזכותם אלא בזכות אברהם יצחק ויעקב שנאמר וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם (ויקרא כ"ו). שבעת השבטים וחצי בעון מה? הלא בעון ירבעם בן נבט שנאמר על חטאות ירבעם אשר חטא ואשר החטיא את ישראל (מ"א ט"ו ל') ובעון האשרה אשר עשה אחאב בשמרון, וכשמלך יהושע בן אלה על ישראל בשמרון היה הדין חתוך על שמרון שתחרב ועל ישראל שיגלו. [ומנין

במלים והשוק משומם אמר מה טיבו של שוק זה משומם? אמרו לו היהודים שהיו עושים פה גזרת עליהם שיהיו עולין לירושלם לפיכך השוק הזה משומם, פתח ואמר מי שעלה עלה ומי שלא עלה לא יעלה, והיה שם נחמיה התרשאת, כששמע כך התחיל צועק ובוכה ומתחנן והיה משקה למלך שהיה מורע המלוכה והיה תוארו נאה והתירו לו ששותה ממנו לפיכך נקרא שמו התרשאת. ונכנס אצל המלך להשקותו וראה פניו רעים, אמר לו מדוע פניך רעים, אמר לו מדוע לא ירעו פני אשר העיה בית קברות אבותי חרבה ושעריה אכלו באש ואם על המלך טוב תאמר לעלות ולבנותה ולשוב אליך (נחמיה ב'). אמר לו בכמה ימים תלך ובכמה ימים אתה חוזר, ונתן לו זמן ובנה את בית המקדש על משפטו והיכל על מכונו ולוים על מחלקותם, והבדיל ישראל מעם הארץ, ושב לבבל במועדו כאשר קבע למלך. — המלך השמיני זה אלכסנדרוס מקדון שמלך מסוף העולם ועד סופו שנאמר ואני הייתי מבין והנה צפיר העזים בא מן המערב וגו' וצפיר העזים הגדיל עד מאד וגו' (דניאל ח'). ולא עוד אלא שבקש לעלות לשמים ולידע מה יש שם, ועשה לו מטה וקשר בה שני נשרים ותלה בה בשר מלמעלה מהן כדרך קלוסין, וכשהיו רואין אותו בשר היו פורחין ועולין עד שראה כל הישוב לפניו כטבעת ביד. ולא עוד אלא שביקש לילך אל ארץ החשך ולידע מה יש שם, ונכנס למדינה שכולה נשים וכו' עד אדם ובהמה תושביה (2). ר' ישמעאל פתח פוקד עון אבות על בנים (שמות כ'), כיון שבקשו ישראל לירד למצרים (אחר החורבן) אמרו ישראל לירמיהו שאל נא מאלהיך אם נרד למצרים ואם לאו, אמר להן ומה נוח לכן דאנא שאיל ליה דאתון ליתכון עבדין רעותיה? נשבעו לו שכל מה שהוא אומר להן הן עושין, הלך ושאל להקב"ה אמר לו אמור נא להם שבו נא בארץ ועבדוני ועבדו את מלך בבל וייטב לכם, וכשבקש הקב"ה להעמיד עליהם את הדבר הרע (בימי חרבן בית שני) הלך אותו מלך אלכסנדר (3) להלחם עם ברבריים וילדה אשהו הרשעה בן בזמן שישראל בכל מקום הולכים יחפים ובוכים על חרבן בית האלהים (ט' באב), וכיון שהגיע אותו תינוק לחנוכה נפטר בזמן שישראל שמחים וששים ומדליקין נרות, ושמהו ומשתה ויום טוב בכל מקום שישראל שם, שלחה המלכה ואמרה לבעלה עד שאתה נלחם בברבריים בוא והלחם במדינתך שישראל עשו כך וכך. נתן לכו לבוא לעשרה ימים נשאו הרוח ובה לחמשה ובה ומצאן קורין פסוק זה

את שמי הגדול המחולל בניים (שם), ואומר ונגותי על העיר הזאת להושיעה למעני (ישעיה ל"ז), ואומר אם אשכחך ירושלם (תהלים קל"ז), ואומר הן על כפים חקותיך (ישעיה מ"ט).

ומנין שנבוכדנצר הרשע מלך מסוף העולם ועד סופו, שנאמר ובכל די דירין בני אנשא חיות ברא ועוף שמיא יחב בידך (דניאל ב'), וכשם שהיתה יראתו על האדם כך היתה יראתו על עוף השמים שנאמר ולא היה נודד כנף ופוצה פה ומצפצף (ישעיה י'), ולמה נתן לו הקב"ה את כל הכבוד הזה כדי שלא יהא אומות העולם אומרים ביד הדיוט מסר הקב"ה את ביתו, ולפיכך נקרא אדיר שנאמר והלבנון באדיר יפול ולפיכך נתן לו הקב"ה כל השלוה הזאת, ולא עוד אלא שלוקח מורע המלוכה מבני יהודה והפקיר אותם בהיכל מלך בבל, שנאמר ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו והיו סריסים בהיכל מלך בבל (ישעיה ל"ט), ואותו צדיק לא התפלל עליהם אלא אמר כי יהיה שלום ואמת בימי (שם), ומה פירושו של נבוכדנצר? נבו—שהיה נובח ככלב, כד—שהיה כמלא כד, נצר—שהיה מצרצר כצרצר (4), וכשם שהיתה שלוחו כך היתה מפלתו, וכשם שהיה מושלו על כל בהמה וחיה כך ניתן לשחוק לכל בהמה וחיה שנאמר לבביה מן אנשא ישנון ולבב חיוא יתייב ליה ושבעה עידין יחלפון עלויה (דניאל ד').—ומלך אחשורוש אחר אויל מרווד עד חציו של עולם שנאמר ברם עיקר שרשויה בארעא שבוקו (שם), שרשויה זה בלשצר בנו של נבוכדנצר שמלך אחר אחשורוש, ואם תאמר שמלך אחר נבוכדנצר אביו, והרי כתיב ודריוש מראה קבל מלכותא (דניאל ו'), ולבסוף תלת שנין למלכו עשה סעודה לכל שריו וגדוליו שנאמר בלשצר מלכא עבד לחם רב לרברבנויה (שם ה') וכשנשתכר אמר להיתה למאני דהבא וכספא די הנפק נבוכדנצר אבוהי מן היכלא די בירושלם וישתון בהון מלכא ורברבנויה שגלתיה ולחנתיה (שם ה'), באותה שעה הפילו הקב"ה שנאמר בה שעתא נפקו אצבען די יד אנש וכתבן לקבל נברשתא (שם), אדין מלכא זיוהי שנוהי ורעיונוהי יבהלוניה וקטרי הרציה משתרין וארכובתיה דא לדא נקשן, מה כתיב בתריה ביה בלילא קטיל בלשצר מלכא כשדאה (שם), ודריוש מראה קבל מלכותא (שם ו'). הרי חזרה המלכות לדריוש בן אחשורוש, אבל אחשורוש מלך אחרי אויל מרווד ומלך בחציו של עולם על מאה ושש עשרה איפרכיות שנאמר ויפקד את נערי שרי המדינות ויהיו מאתים ושנים ושלישים (בכל העולם), ובזכות אסתר נתוסף לו י"א שנאמר המולך מהודו ועד כוש (אסתר א').—המלך השביעי זה כורש

מלך פרס שמלך מסוף העולם ועד סופו שנאמר כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי אלהי השמים (דהי"ב ל"ו), וכיון שגזר שיעלו בני יהודה לירושלם יצא למייל במדינה וראה כל בעלי אומנות

(1) עי' ילקוט איוב רמז תתקכ"ח בשם תנחומא.
 (2) עי' תמיד ל"ב. ויקרא רבה פכ"ז ותנחומא פ' אמור ושם מסיים בפסוק אדם ובהמה תושביה (3) בירושלמי סוכה פרק החלול מסופר בזה מטורייתו ובאסתר רבה פ"א מטריכינוס.

מרחוק (משלי ז') והיו הורגין והולכין עד שהגיעו להיכל, אמרו זה לזה מי יכנס תחלה אצל ארי, אמר להם טיטוס בן אספסינוס עליו אמר הכתוב העז איש רשע בפניו (שם כ"א) ולא עוד אלא שנטל את הסיוף וגדר את הפרכת, ותפש זונה אחת והכניסה לקדשי הקדשים ופרש ספר תורה ועבר בה עבירה, והתחיל מגדף ומחרף ומנאץ ומרקק כלפי שמיא, ואומר זה הוא סנחריב (אספסינוס) וחילולתיו, הריני בביתו וברשותו אם יש בו כח יעמוד כנגדי. אבא חנן אומר מי כמוך חסין יה (תהלים פ"ט) שאתה שומע חירופיו ונידופיו של אותו רשע ושוקק, למחר כשתתמלא סאה שלו תביא עליו הפורעניות, שנאמר במלאת ספקו יצר לו (איוב כ'), נטל את הפרכת ועשאוהו גרונתי וגדר את כלי בית ה' ונתן בספינה לילך ולהשתבח ברומי, עמד עליו נחשול של ים למבעו, התחיל מחרף ומגדף כלפי שמיא ואמר כשהייתי בביתו ובירושלם לא היה בו כח כנגדי ועכשיו קדמני בים, כמדומה שאין כחו של אלוה זה אלא במים, שכן עשה לאנשי דור המבול ולפרעה ולסיסרא, אם יש בו כח יצא עמי ליבשה ויעשה עמי מלחמה, אמר לו הקב"ה רשע וכי עמך אני עושה מלחמה והלא בריה קלה שבראתי בעולם אותה אני שולח שתעשה עמך מלחמה, באותה שעה רמו הקב"ה לים ועמד מועפו עף שיצא משם, כיון שיצא ליבשה יצאו בני רומי לקראתו והיו מקלסין אותו ואומרים לו נצחת נצחת, נאה אתה למלך! נכנס למרחץ ויצא הביאו לפניו פיילי של יין מבושם לשתות, וכשהוא שותה נכנס יתוש לתוך חוטמו והיה חופר ואוכל עד שהגיע למוחו, וכשמת טיטוס פרעו את מוחו ומצאו שם היתוש כמו גוזל בר יונה משקל תרין ליטרין, וכד פרחת נפשיה דטיטוס פרחת נפשיה דרין (5).

כשבא אדריינוס הרשע שחיק עצמות והקיף את ביתר היו עמו אלף ושש מאות רבוא אנשי חיל, ובביתר היו ארבע מאות בתי מדרשות וארבע מאות בתי כנסיות ובכל כנסיה וכנסיה ד' מאות סופרים ולפני כל סופר וסופר ד' מאות תינוקות, ובכל מדרש ומדרש ד' מאות ספרים של משנה ועל כל משנה ומשנה ד' מאות תלמידים, והיו אומרים הנערים אם יבוא צר עלינו במחנות בעורה זו שאנו הונים אנו מעוורים (דוקרים) את עיניהם [בחוטרין אשר בדינין], והיה שם בן כוזבא נבור חיל מאד, אמרו עליו כל מי שרוצה להכנס בחבורתו יתן אצבעו באש עד שתטוף ג' טיפים של דם בתוך האש, אמרו לו לכן כוזבא עד מתי אתה מרבה מומין בישראל, חזר ואמר כל שהוא רוכב על סוס ורץ ותלש ארו ממקומו יכנס בחבורתו של בן כוזבא, ונמצאו עמו ששת אלפים מטיפי דם מאצבע וששת אלפים תלושי ארזים מארץ,

ישא ה' עליך גוי מרחוק. מקצה הארץ כאשר יראה הנשר (דברים כ"ח) אמר להון אנא דהוינא סבור למיתי לעשרה ואחית לחמשה, התחיל להרוג בהם עד שהיה הדם מנלגל אבן של משא ארבעים סאה והורידה לים מהלך י"ח מיל, ויש אומרים עד שראה מי קיפוס (קיפרוס), וכשעלה אספסינוס שחיק עצמות והקיף את חומות ירושלם אמר לאנשי ירושלם שברו קשת אחת וחץ אחד (4) ולאך מעליכם, אמר להם שתיים שלש פעמים ולא קבלו, אמר להם ריב"ז גורמין אתם למדינה זו שתחרב ולבית שישרף, אמרו לו כשם שיצאנו על שרים הראשונים והרגנום כך נצא על זה ונהרנהו, וכיון שלא שמעו לדברי ריב"ז אמר לתלמידיו בני עמדו והוציאוני מן המדינה הזאת כי אני יודע שסופה להחרב והבית לישרף, כיון ששמעו תלמידיו כך נתנו אותו בארון, נטלו ר' אליעזר בראשו ור' יהושע ברגליו והיו הולכין עד שהגיעו לשער המדינה, אמרו פתחו השער ונצא ונקבור מת זה, אמרו להם עד שנדקרנו אותו תחלה (לדעת אם הוא מת), אמרו להם ר"א ור' יהושע תוציאו שם רע על מדינתכם שיאמרו את רבם דקרו, כששמעו כן עמדו ופתחו להם, וכל אותו הזמן שהיה ריב"ז במדינה היה לוקח אגרות וכותבן ובורכן על החצים וזורקן חוץ למדינה וכתוב בהן ריב"ז נאמן הוא למלך, וכשיצא חוץ למדינה הלך לשאול בשלמו של מלך, אמר לו אתה הוא בן זכאי, אמר לו הן, אמר לו הרגונתי שעכבת לבוא עד עתה, ואע"פ שאין המדינה חזקה איני יכול לה ואנשיה גבורים והורגים בחילותי תילי תילים בכליום וחילותי מתמעטים, אמר לו אל תירא שכתוב בידינו שאין הבית חרב אלא ביד מלך שנאמר והלבנון באדיר יפול (ישעיה י'), א"ל אני אינני מלך, א"ל ריב"ז בקרוב תהא מלך, לאחר שלשה ימים בא לו שליחות מרומי לאמר מת נירון קיסר והמליכוך בני רומי, מיד שלח וקרא לריב"ז ואמר לו שאל לך שאלה מה שתרצה ואתן לך, א"ל שואל אני את יבנה שנשב מה ונלמוד בה ומצות ציצית ושאר כל המצות שבתורה, א"ל הרי אני נותנה לך במתנה, וגור שלא תחרב יבנה לעולם, מה עשו הסיקריקין שבירושלם עמדו ושרפו כל האוצרות שבהן המזונות עד שלא השאירו מחיה בעיר, התחיל הרעב להתחזק במדינה עד שהיו שולקין התבן ושותין מימיו ויוצאין ועושין בחיילות נקמות גדולות וחוזרין, כיון שראה אספסינוס צואתן של אותן היוצאין כי אין בה מין דגן, שלח וקרא לכל חיילותיו ואמר להם בואו וראו בני ישראל רעבים וצמאים ויוצאין והורגין בכם, אילו היו אוכלין ושותין על אחת כו"ב, קרא לכל חיילותיו ואמר להם הביאו לי נסרים של ארז והביאו לו ועשאן כמין מסבך בשתי פנישות והיו זורקין בהם אבנים לחומה עד שנפרצה, ועשה קלע ונתן לתוכו ראש חזיר והיו משליכין מעל הבירה שעל המזבח, והיו אומרים כי אין האישי בביתו הלך בדרך

(4) לאות הכנעה ושעבוד, (5) עי' גיטין כ"ה.

(ישעיה ס"ג). ר' שמואל אומר על דברי ר' ישמעאל שהיה אומר מנין שאין הקב"ה מוציא מלכות ישמעאל אלא כדי להושיע בה את ישראל? שנאמר על יד ישעיה הנביא וראה רכב צמד פרשים רכב חמור רכב גמל וגו' (ישעיה כ"א) מלמד שבראשונה יחזור למנהג זרע אומתו שלוחצין ודוחקין העולם במס כבד, והקשיב קשב רב קשב (שם), רב קשב, ר' שמעון אומר כיון שראה ישעיה ששלום בפיו היה שמת, ואמר ר"ש מאי דכתיב וראה רכב צמד פרשים רכב חמור רכב גמל, רכב זו בבל, צמד זו מדי, פרשים זו יון, רכב חמור זו אדום, רכב גמל זו מלכות ישמעאל, וכיון שראה תשועות שהן עתידין לעמוד פתח ואמר משא בערב בערב בערב תלינו אורחות דדנים (שם). ר"ש אומר כיון שראה ישעיה שעתיד לעמוד ממנו מלכים רשעים לוחצים לישראל ולקוחים מן החיים שבר החיים ומן ההרונים שבר המתים התחיל צועק ואומר: רב קשב, וכן היה אומר ר"ש בתחלת מלכותו כשהוא יוצא יבקש לעשות רע עם ישראל, ויתחברו עמו אנשים גדולים מישראל ויתנו לו אישה מהם ויהיה שלום בינו לבין ישראל ויכבוש כל הממלכות ויבא לירושלם וישתחוה שם ויעשה מלחמה עם האדומים ויברחו מפניו וילכו המלוכה בחזקה ואח"כ ימות, ויעמוד אחר מהצר מות וימלך תחתיו ויעמוד אחר ויהרוג אותו ויעלה לירושלם ויחצוב הר המוריה ויעשה אותו מישור, ויעמוד אחר וימלך אחריו ימים מועטים, ויעמוד מלך אחר גדול מכולן ויקראו שמו מרוואן, ורועות ארבע יעמדו ממנו והם יגדרו את חומת ההיכל, ועוד יעמוד מלך אחר וימלך י"ט שנה והוא יאכל שלות בני ישמעאל, ויעמוד אחר ויבקש לכרות מימי הירדן ולא תתקיים עצתו, ויעמדו עליו נשיאי קדר ויהרגו אותו, ויעמוד אחר וימעיט איפות ומדות ומשקלות, ויעמוד אחר ויתקוטט במזרח ובמערב, אחרי כן אין שלום אמר ה' לרשעים (ישעיה מ"ה). והאלה המלכים שיעמדו מהם: הראשון עבד מושלים שנאמר כה אמר ה' לבזה נפש למתעב גוי עבד מושלים (ישעיה מ"ט), השני מזרע המלוכה, השלישי יקום במחלוקת, הרביעי הוא אח לשני, וכימהם יצמח צמח אם זכו ישראל, וזה לך האות כשאתה רואה שנה ראשונה בלא מטר, והשניה חצי רעב והשלישית רעב גדול והרביעית לא רעב ולא שובע והחמישית שובע גדול ויצמח כוכבו של משיח, ובששית קולות ובשביעית מלחמות ובמוצאי שביעית בן דוד יבא אם זכו ישראל, ואם לאו על מלך הרביעי תפשע קרן מערבית דרומית וישלח שם גייסים הרבה מאד, במלחמה הראשונה ינצחו בני מערב ובשניה ינצחו בני מזרח, וביום ההוא תתקיים הנבואה שחזה ישעיה שנאמר והיה ביום ההוא ישרוק ה' לזבוב (ישעיה ז'), ובשאתה רואה שנפלה מלכות נידון המערבי אשר בדמשק נפלה מלכות בני מזרח, ויבואו בני מערב על

והיה עולה בן כוזבא על החומה וקופץ משם כשיריו וארכבותיו וזופות והורג באויבים וחוזר ועושה כן, ועמד אדריינוס כנגד ביתר ג' שנים במצור ולא היה יכול להחריבה, עד שבא כותי אחד ואמר לו מה אתה נותן לי ואני אתן בידך מדינה זו, אמר לו אתן לך חצי המלכות, באותה שעה בא אותו כותי לתוך העיר ומצא את ר' אלעזר המודעי וישב בבית המדרש ומתפלל ואומר רבון כל העולמים אל תשב בדיון עם בן כוזבא, בשביל שהיה בן כוזבא יוצא למלחמה ואומר הלא אהה אלהים זנחתי ולא תצא אלהים בצבאותינו (תהלים ס'), וכיון שראה הכותי כן אמר אין המדינה הזאת עומדת לבן כוזבא אלא בזכות זה הזקן, מיד הלך אצל בן כוזבא ואמר לו כל הדא גבורתא דאית בך חד סבא אית בבית מדרשא מקללך, א"ל ומאן הוא דין, אמר איתא (בוא עמי), הלך עמו עד שבא לבית המדרש ומצא שם ר' אלעזר המודעי עומד ומתפלל א"ל ההוא כותי ארכין אורניך ואת שמע מקלל בר כוזבא בזעפיה, ארכין אודניה וסבור הוות ליה דהוא אמר רבון כל העולמים עמוד מכסא רחמים ושב על כסא דין על בן כוזבא, בעטיה ופרחה נפשיה, מיד יצתה בת קול ואמרה הוי רועי האליל עוזבי הצאן חרב על זרועו ועל עין ימינו (זכריה י"א י"ז) רועי האליל זה הוא בן כוזבא, זרועו של אותו האיש ר' אלעזר המודעי, באותה שעה זימן הקב"ה לבן כוזבא צפעוני אחד שהמית אותו, מיד נתנה המדינה ביד אדריינוס והרג בה עד שמדרו על אבן אחת ששים סאה של מוחי תינוקות, אמר ר' יוחנן כרם לאדריינוס שחיק עצמות הקיפו י"ח על י"ח מילין והקיפו גדר מהרוגי ביתר, והיה אחד מחילותיו פושט החללים עד שמצא בן כוזבא מת, כרת ראשו ונקב אוזו והיה פוררו עד שהגיע לפני אדריינוס, אמר אדריינוס שקר אתה אומר אלא בא והראני את גופי, הלך והראהו אמר פושט אותו ומוצא פשטו עקרב כרוך על עקבו, באותה שעה אמר אילולי צורו שהסנירו מי היה יכול לו, היינו דכתיב איכה ירדוף אחד אלף וגו' אם לא כי צורם מכרם וה' הסנירם (דברים ל"ב) והחריב את ביתר והרשה במחרשה, וביטל מישראל מילה וציצית ושבט וכל מצות שבתורה, וכן עשו כל הלוחצים שבאו אחריו והרבו ימים בשלוה.

ואלו הן מן העתידות שנגלו לר' שמעון בן יוחאי כשהיה חבוי י"ג שנים במערה מפני מלכות אדום שהיו נחרין שמד על ישראל ועמד בתפלה ובתענית ג' ימים וג' לילות, לסוף פתח ואמר ה' אלהים עד מתי עשנת בתפלת עבדך (תהלים פ') ומיד נגלו לו סתומות הקץ וההתחומות, והתחיל דורש ואמר כך עלתה על דעתו של הקב"ה ליתן את ישראל ביד מלכות אדום לשעבדם, והם התחילו להכריעם ולהצר להם עד שהצר להקב"ה מאד, ומפני מה הצר להקב"ה שנאמר עמו אנכי בצרה (שם צ"א), ואומר בכל צרתם לו צר

מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו, זה יום הדין אשרי מי שזוכה בו (ה). הקב"ה יזכנו בו עם כל ישראל אמן ואמן.

בריך רחמנא דסייען, ברוך נותן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה.

עשרת השבטים: אגדות שונות נמצאות אדות

עשרת השבטים שגלו בראשונה מא"י קודם שגלו בני שבט יהודה עם קצת משבט בנימין והכהנים והלוים, בימי פקח מלך ישראל בא תגלת פלאסר מלך אשור ויקח את ערי הגלעד וארץ נפתלי ואת האנשים הגלה אשורה (מ"ב ט"ו) וכימי הושע בן אלה עלה שלמנאסר מלך אשור ויצר על שמרון שלש שנים וילכד אותה ויגל את בני ישראל אשורה ויושב אותם בחלה ובחבור נהר גוזן ועירי מדי (שם י"ז), וסאה ול"ג שנים אח"כ היתה גלות יהודה, עשרת השבטים נכלעו בין העמים ולא נודע מקומם בברור, כנראה מדברי חז"ל, כאמרם כי חמרא דפרוגייתא ומיא דריומסת (וין משוכח מפרוגיא ומרחצאות לתענוג) פקחו עשרת השבטים (שבת קמ"ז:); ויצאו לתרבות רעה ונטמעו בין הגוים, וא"ר יהודה בשם רב אסי נכרי שקודש ישראלית בזמן הזה חוששין לקדושו שמא מעשרת השבטים הוא (בבב"ב ט"ז:), אף כי ידעו לציין את המקומות שגלו שם בתחלה בחלה ובחבור ונהר גוזן ועירי מדי (שם). גם נראה דעת ר' יוחנן שורמיהו הנביא החזיר את עשרת השבטים בזמן חלקיהו הכהן (מגילה י"ד:), כי מצינו בין גליותינו בני אדם שנקראו בשמות השבטים האלה אשר בודאי ירשו מאבותיהם, ואם לא חזרו כולם עכ"פ חזרו מקצתן, או אם נאמר כי נתערבו בין שבט יהודה בטמם שגלו עשרת השבטים מארצם.

בספרים חיצוניים נזכר קיום עשרת השבטים בגלותם במדינות שונות, כמו טוביה משבט נפתלי מן הגולה אשר הגלה שלמנאסר היה בניניה (ספר טוביה פ"א), וכן נראה קיומם מספר צוואת עשרת השבטים, ומספר שנקרא עזרא הרביעי (ח' ל"ט—מ"ה) כי שלמנאסר העביר אותם בדרך צר על נהר פרת והנסיעה נמשכה שנה ומחצה עד אשר הגיעו אל „ארצרת" והתיישבו שם, ובמדרש ידוע משכן עשרת השבטים מעבר לנהר סמבטיון (איכה רבתי פ"ב, מ"ר פט"ז, ירוש' סנהדרין פ"ז:). במאה התשיעית נתגלה אלדר הרני משבט דן והיה מספר כי הוא בא מחוילה הקדומה היא אכיסוניה, ושם שוכנים שבטי דן ונפתלי גד ואשר, ויש להם מלוכה לעצמם ודינים מיוחדים, והם יושבים באהלים ונוסעים ממקום למקום, ונלחמים עם שבטת מלכי כוש, ומהלך ארצם שבעה חדשים, גם תודיע כי השבטים ראובן וזבולון וישבים בהרי פארן, ואפריים וחצי שבט מנשה הם כנגב ערב, ושמעון וחצי השני של שבט מנשה יושבים בארץ הכנורים (ע"ע אלדר הדני).

(ה) ואז ימלוך הקב"ה והוא המלך העשירי... עי' לעיל דניאל; משיח.

בני מזרח להשמיד ולהחריב, ויברחו הנשארים ויעברו לארץ הצבי ויכלה אותה בידם, ויחזק מלכות בני מערב במצרים ובשחור עד פרת. ואחר כל זאת אם לא זכו ישראל יעמוד מלך עז פנים ויהרוג את מלך בני מזרח בירח אב ויוזור גזרות על ישראל, ויבטל המועדים והשבחות שנאמר ויסבר להשניה זמנין ודת ויתיהבון בידיה עד עידן ועידנין ופלג עידן (דניאל ז') עידן שנה עידנין שנתיים ופלג חצי שנה. ואח"כ יעמוד מלך ושמו מושיב ומשיב כל מי שהוא עובד ע"ז שנאמר וזעם על ברית קודש (דניאל י"א) וימלוך ט' חדשים שנא' לכן יתנם עד עת יולדה ילדה (מיכה ה') וכמה עת יולדה ט' חדשים. ואחר כל זאת ירד השטן וילך ברומי לצורת האבן ויתחבר עמה כדרך מעשה ותתעבר האבן ותלד את ארמילוס וימלוך ארבעים יום ויריו קשים יותר מארבעים סאה ונזור גזרות רעות על ישראל ויפסקו אנשי מעשה וירבו אנשי גזל, אם זכו ישראל יצמח משיח בן יוסף בגליל העליון ויעלה לירושלם ויבנה ההיכל ויקריב קרבנות ותרד אש ותאכל קרבנותיו וישבו ישראל כל ימיו לבטח. ויעלה חיל גוג ויחריב ירושלם ויהרוג את משיח בן יוסף, הרא הוא דכתיב יתיצבו מלכי ארץ גוג (תהלים ב'), וישראל סופדין ובוכין את משיח שנאמר והביטו אליו את אשר דקרו וספרו עליו (זכריה י"ב) ויתחלקו לארבע כתות, ג' מהן ילכו בגולה והאחת תותר שנאמר ויתר העם לא יכרת מן העיר (שם י"ד). ואח"כ יצא הקב"ה להלחם עמהם שנאמר ויצא ה' ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב (שם) מה כתיב תמן ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים, ואומר וזאת תהיה המנפה וגו'. והקב"ה יתקע בשופר גדול ואומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי (ישעיה מ"ג) ואומר ופדויי ה' ישובון (שם ל"ה) ואומר לאסורים צאו ואלו שבנהר סמבטיון שהם כאסורים, ולאשר בחשך הגלו אליו ט' השבטים וחצי שהם יושבים [מתחת להר חשך]. והקב"ה יקביץ אותם ויעלם לירושלם וינחם אותם בכפלים שנאמר אנכי אנכי הוא מנחמכם (שם נ"א). אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע חטאנו לפניך על ההרים, אמר להם אני מעבירם שנאמר כי ההרים ימושו (שם נ"ד). ועוד אמרו קלקלנו בחמה ובלבנה, אמר להם אני מעבירם שנאמר וחפרה הלבנה ובושה החמה (שם כ"ד). וישלה הקב"ה את אליהו שישמח לבם של ישראל שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא (מלאכי ג'), ומבשר להם בשורות שלום וטובות שנאמר מה נאוו על ההרים רגלי מבשר וגו' (ישעיה נ"ב) עד שחזרה המלכות לבית דוד. המלך התשיעי זה משיח בן דוד שימלוך מסוף העולם ועד סופו שנאמר וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ (תהלים ע"ב), וישבו ישראל לבטח אלפים שנה ויאכלו את בהמות ואת ליותן וזיו שדי ולקץ אלפים שנה יתקצו לדן שנאמר יחינו

שנה בשנה, וגם כן אני מודיעכם שכל העניים הבאים לארצי אני עושה צדקה עמהם בין נר בין תושב באהבת האל, וכן אני מודיע לכם שאתן לכם אמונה שלימה להלחם עם ארץ הקדושה במקום קבורת ישו הנוצרי, וכן דעו כי יש בארץ הזאת שלשה אינדיאש גדולות עד מאד, ובאינדיאה הגדולה נקבר גוף הטמא טומאש אפושטולו, ודעו כי ארצי לצד דרום קרוב לכיבלונייה החרבה והאינדיאה האחרת היא קרובה לצפון, ובזו האינדיאה יש שובע גדול מאכילה ושתיה, והאינדיאה השלישית היא גדולה עד מאד וארץ רחבת ידים, והיא קרובה לארץ היהודים ומגעת עד ים האבנים מצד האחד, ובזו האינדיאה יש לשונות מלשונות רבות ומופלאות אחרות כמו שתשמעו, וגם בזו האינדיאה יש מלכים רבים אע"פ שאינם נוצרים אבל הם כולם משועבדים למאמרי, וגם כן יש בארצי בהמות שקרוין דרוריים ונמלים לבנים וחיות אחרות שיש להם שבע קרנים במצחם, ודובים לבנים ובהמות הררים שקרוין ליפרים והם גדולים כמו כבשים, ויש לנו אריות מארבע מינים ירוקים וצהובים לבנים ושחורים, וגם בארצנו יש סוסים שיש להם שתי קרנים קטנות במצחם והם רצים יותר מסוסים אחרים, ובהמות אחרות רבים משונים מבארצכם שאין אנו יודעים שמם, וגם יש בארצנו עופות שקרוין אותם אונילו שמוליכין ברנליהם שור אחד או סוס אחד לתת לאכול לבניהם, ואלו הבהמות לא נמצאו כ"א בארצי ויש להם הרבה לאכול לשובע, ועוד יש מין אחד בעופות שלא נמצא בעולם אלא שנים וקרוין אותם אלורדאונים ויש להם אדנות על כל העופות שבעולם, ואלו העופות חיים ארבעים שנה וכשהם קרובים לאלו הארבעים שנה הם מולידים שתי ביצות גדולות וגולדות לסוף ארבעים שני בנים, וסמוך לתולדותם הולכים האב והאם לים ונחנקים שם, וכל העופות שרואים אותם הולכים אל הים מליים אותם, אחר שנחנקים שם חוזרים כל העופות האלה לקטנים אשר בקן ומגדלים אותם עד שידעו לעוף, והכנפים של אלו העופות חותכים כתער ומראיהם כמראה אש, וכן יש מין אחר מבהמות שקרוין טיגרים שמוליכין כל אחד פרש אחד חלוי על סוסו, ועוד אנו מודיעים לכם כי בקצה המדבר יש אנשים שיש להם שתי קרנים קטנות במצחם ויש להם עין אחד בפנים ושתיים לאחור, ואלו האנשים נקראים פימינום והם אוכלים בשר בלתי מבושל ואוכלים בשר ודם ובשר בהמות וחיות ולפעמים יש לנו מלחמה עמהם כי אינם נוצרים ואין להם פחד המיתה וכשאבותיהם קרובים למות שוחטין אותם ואוכלין את בשרם בלתי מבושל ואומרים שהוא דבר חשוב ובשר טוב שהוא משמח את הלב ואומרים שהוא בפרת עונותיהם, וזאת האומה נקראת גוג ומגוג ואלו האנשים שהסגיר אלכסנדר בעבור שהם רעים וחטאים בהרים שקרוין גוגיש ובשהעון קריסמו יולד אלו האנשים יעשו רע גדול

ראובן, ואמר כי בא מארץ כיבר בצפון ערב, בשנת ה'ו (1646) הביא השד"ר ר' דוד גד מכתב מכני משה היושבים מעבר לנהר סמבטיון ומוזכיר ארבעת השבטים דן ונפתלי גד ואשר, וחתום עליו המלך אחיטב בן עזריה (אבן ספיר ה"א צ"ו ע"ב), ר' אברהם פריצול בספרו אגרת ארחות עולם יאמר כי יש שארית מעשרת השבטים במדבר אצל הים סוף בדרך העולה למיכה, ולדעתו נהר גזון הוא הגאננים ובני ישראל אשר בתורו הם מעשרת השבטים, ר' מנשה בן ישראל חשב כי היהודים באמריקא הם מצאצאי עשרת השבטים, וכן היא דעת רבים מחוקרים נוצרים באנגליא, ובין החוקרים האחרונים יש מהם חושבים כי הפלשים באביסיניא הם מעשרת השבטים, ויש שמשערים כי היאפאנים הם משרידי עשרת השבטים, ע"ע אוצר ישראל בערך שבט"ס. האגרות וספורים אדות עשרת השבטים ובני משה נמצאים „בקובץ על יד“ הוצאת מקיצי נרדמים שנת תרמ"ה, ע"י אברהם נייבויער; אגדות על דבר עשרת השבטים שנשלחו לירושלם יצאו לאור ע"י אליקים כרמולי בשנת תר"א והוצאה שניה ע"י לונץ ירושלם תרמ"ה; אדות מקור היהודים מעשרת השבטים ע"י המאמר בספר האסוף שהו"ל פיליפאווסקי לייפציג תר"ט (צד 65), לאזאר כתב חוברת בשם עשרת השבטים, קראקא תר"ע, גם ע"י פה משה (כני משה). הכתב שלח פרישטי יואן המלך מארץ הודו במאה ה"ב לאפיפיור ברומא נמצא בדפוס קישטא משנת תע"ו ומציאותו יקר מאד, ויש ממנו כ"י יחידי באוקספורד סי' 1311 באיזה שנים, ונדפס ע"י מקיצי נרדמים בקובץ על יד בחוברת „עניני עשרת השבטים“, וכן כתב יואן שכתב לקיסר פרדליק שנמצא בכ"י אצל הרב דר' נתן אדלר בלונדון ובכ"י פארמא סי' 166, אך רובם אין להם עסק עם עניני היהודים ורק מקצתם נוגע לספורי עשרת השבטים.

טופס הכתב ששלח פרישטי יואן לאפיפיור ברומאה [מקובץ על יד „עניני עשרת השבטים“]

אני פרישטי גואן מודיע לכם באהבתינו שיש לנו עמכם, כי פעמים רבות אמרו לנו שאתם אוהבים מאד לדעת ממנו ומארצנו ומאומתנו ומחיותינו וטבע ארצנו. תחלת דברינו אנו מודיעים לכם כי לבעבור ששמענו שאתם אומרים שאין אנו כל כך נוצרים טובים כמותכם, ראוי לנו להודיע לכם שתדעו שאנו מאמינים באמיתות, והנה אנו מודיעים לכם בכתבינו ענינינו וענין ארצנו בין הבהמות והחיות והעופות כמו שנוכיר עתה ואז תבין כל דבר באריכות, ואם יש את נפשכם לבא בארצנו תבואו בשלום ותקבלו כבוד ממני ואעשה אתכם אדונים ושרים במלכותי אחרי כי רבה היא ותראו דברים גדולים ועצומים, ועוד אנו מודיעים לכם שארצנו היא מעולה מכל הארצות ועשירה בכסף וזהב ואבנים טובות יותר מכל העולם וממדינות, וערים גדולות ובצורות תחת ידי, כמו כן דעו שיש לי ארבעים ושנים מלכים תחת ידי ומשועבדים למאמרי והם מלכים שאינם נוצרים והם עובדים לי בכסף וזהב

בעולם. וגם דעו שיש לי ארבעים ושתיים ערי בצורות גדולות יותר שבכל העולם וסמוך לאלו העיירות שלי מדינה גדולה ששמה אורינדא. ויש לה ג' פרסאות על ג' פרסאות. והמלך של זו המדינה נלחם כל יום עם אלו האנשים ואינם מניחים אותם לצאת ממקום שהם יושבים לפי שהם מכת השטן וכשהעון קריסטו ימלוך יתחברו אליו והשם ישלח אש שורף משמים וישרוף אותם והארץ תבלעם ויפלו כלם לגיהנם וכשאנו רוצים ליקח מאלו האנשים בשעת הצורך להלחם אני נותן להם רשות שיאכלו כל מה שיוכלו לאכול ועם אלו לפעמים מנצחים עם אויבינו וכשאין לנו צורך בהם נשיב אותם לארצם שאם לא נעשה כן מעט מעט יגרשונו מן הארץ. וג"כ יש בארצי ענין א' טוב מאומה אחת שיש להם רגליהם ענולות כמו רגלי הסוסים ויש להם ארבע עצמות כענין קוסטים ובוה הענין נלחמים ואיש לא יעמוד בפניהם בכל כלי זיין והם נוצרים חשובים ואין אדם בעולם יכול לבוא בארצם אלא אנחנו שיש לנו שלום עמהם ועוברים באניות וכשאנחנו עוברים לשם הם עוברים אלי בכסף וזהב שנה בשנה. וגם יש לי ארץ אחד שקורין פמינא ויש בה מהלך המשה ושבעים יום באורך וברוחב כמו ארבעים יום ולא נמצא בארץ הזאת כי אם נשים היותר יפות שבכל העולם ויש להן גדול תאות העולם. ויש ג' מלכיות דוקים וקונטים ונשים ויש להם מדינות וערים בצורות באלו השלשה מלכיות ואין רשות לשום אדם לשבת שם יותר מט' ימים. ובסוף אלו התשעה ימים צריך לצאת ואם לא יצא ימות וכל מי שילך לשם פעם אחת לא ישוב עד תשעה חדשים ולאחד ט' חדשים יכול לשוב שם ולעמוד עוד ט' ימים. וכשאלו הג' מלכיות הולכים למלחמה מוליכים עמהם שלש מאות אלפי נשים רוכבות על סוסים מזויינות בכל כלי זיין מלבד הנשים המשרתות. והארץ הזאת היא מסובכת מנהר אחד שיוצא מן ערן שקורין אותו פישון והוא כל כך גדול שאינם יכולים לעבור עליו אלא באניות. וסמוך לארץ הזאת יש ארץ אחת שקורין אותו פיקוניאה ואנשי הארץ הזאת הם קטנים כמו נערים משבעה שנים או שמונה וסוסייהם גדולים אבל הם נוצרים חשובים והם עובדים האדמה בשלוה שלא יש מי שיוזק להם בעבור שיושבים במקום שלא יוכל שום אדם לעבור בארצם. אבל באה עליהם בכל שנה קללה כשהם קוצרים וכשהם בוצרים באים עליהם ענין אחד מעופות ואוכלים את פרים וכשרואה מלך הארץ זה הולך עם אנשיו מזויינים להלחם עם אלו העופות ונותנים קולות ומבריחים אותם ממקומם וזה המלחמה. ושני חיי אלו האנשים מאתים שנה ושער זקניהם הוא לבן כל ימי חייהם וזקנם ארוכה עד ברכיהם ושער נשיהם מוליכות על רגליהם וגם כן בארצי הסאניטארים שהם ממראה מתניו ולמעלה כמראה אדם וממראה מתניו ולמטה כמראה סוס

ומביאים קשתות וחצים בידיהם והם רצים מכל החיות. ובעוד שהם רצים הם מורים בקשת ואינם נחים מלרוץ כל הזמן ואין אדם שישמע לשונם ואוכלים בשר בלתי מבושל ושובים בלילה על האילנות מפחד הנחשים והדרקונים וכשאנשי ארצי יכולין לקחת אחד מהם הוא כשהם ישנים על האילנות ומביאין אותם בכבלי ברזל בבית האסורים שלי והולכים אנשי הארץ לראותם בפלא גדול. וגם יש בארצנו האוניקוריום שיש לו קרן גדול במצחו. וגם כן יש אריות הרבה וכשאוניקוריום רואה האריה מקרב אותו סמוך לאילן והאוניקוריום רוצה להכות לאריה והאריה מנענע ממקומו והאוניקוריום נותן בקרנו על האילן ונכנס קרנו כל כך באילן שאינו יכול להוציא אותו ובא האריה וממית אותו ולפעמים להפך. וג"כ יש בארצנו הענקים והם בקצה המדבר ובזמן קדמון היתה קומתם שבעים אמה. ועתה אין להם כל כך אבל יבא כמו שלשים או שלשים וחמשה אמה ואינן יכולין לצאת שאין רצון השם שיצאו שאם היו יוצאים אין דבר שיעמוד בפניהם. וג"כ בארצי יש עוף אחד היותר יפה שבעולם שקורין אותו פיגאש ולא יש אלא אחד בכל העולם וחיי שניו הם שלש מאות ולסוף השלש מאות שנה עולה לצד השמים כל כך גבוה שהשמש שורף אותו ואחר כך יורד ומכניס עצמו בקן שלו ולשם נשרף כולו ובאפר שנעשה ממנו מתיילד תולע אחד ונעשה עוף וצורתו כצורת העוף שצשרף. וגם בארצנו יש ארץ אחת שלא יכול לשבת שם דבר. וג"כ הסארינוס בקצה המדבר היוצא מעדן שקורין אותו גיחון וזה הנהר עובר בארצנו ושם מוצאים אבנים יקרות מענינים רבים וגם הפלפל נעשה בארצנו אבל העיקר הוא מעבר לים האבנים וזה הפלפל אינו נודע לעולם אבל נעשה ברצון האל יתעלה והוא ביער אחד שהוא מלא נחשים ועקרבים וכשבא זמן האסוף משימין אש ביער ונשרפין הנחשים והעקרבים אבל העצים עומדים ואחר שכבה האש מאספין אותו וזרין אותו לרוח כמו החטה ומביאין אותו לבתיהם ואחר כך רוחצים אותו ומיבשין אותו לשמש ובוה עולה הפלפל שחור וגם כן בארצנו קרוב לזה היער של הפלפל יש הר גבוה שקורין אותו אלמנוס ובתחתית ההר יש מעין אחד יותר חשוב מכל העולם ואומרים שהוא קרוב לגן עדן מהלך שבעה ימים ויש בו אבנים יקרות רבים קרוב לגן עדן ויקראו דיאמנטיש והעופות מוליכות אותם לקן שלהן לבניהם ואלו האבנים הם מאירים ואז באים ומבקשים בהם ולוקחים אותם. וגם כן בארצי בסופה יש פלא גדול של ים של אבנים ועושה גלים כמו שעושין הימים ויש שם רוח גדול והוא עושה רעה גדולה ואין אדם שיוכל לעבור דרך הים הזה אלא אנחנו עוברים עם אוניו גריפוס ועושים אנחנו כמו שעשה אלכסנדר כשנלחם עם המבצר אינקאנודו. ודעו שכל כך ארצי היא גדולה שאני איני יודע כל הנפלאים שיש בה. ודעו כי מזה הים של אבנים בא

אנתנו עד העץ ולוקחים מעט מזו הקריזמא והוא מפיו אותו האיש ומביאים אותו קודם לשני פטריארקי טמא טומץ, ויש להם רשות מהאפיפיור, ואח"כ שולחין אותו לפטריארקי של ירושלם וכן ראוי לנו לעשות, והפטריארקי שולח אותו לאפיפיור ומשם יצא לכל העולם. וכשנחש מקיץ משנתו מתכעס כעס גדול בעבור שרואה שלקחו מן הקריזמא ומצויא אש גדול מפיו ומנחיריו עד שכל הרואה אותו מרחוק יבהל, והוא רוצה לבא בכעס גדול לארצנו, אבל זה הנהר פרויא מוחה בידו לעבור, ודעו שאם יוכל לעבור שישמיד אותנו, כי אין בריה בעולם שיוכל לעמוד לפניו, וכשרואה שלא יכול לו חוזר אצל העץ, וגם כן יש בארצי אומה אחת שהם גדולים הרבה ולהם הראש לתוך החזה, ויש להם כתפים גבוהים הרבה ורגליהם כרגלי הסוסים והם חזקים מאד ואינם אוכלים אלא שעורה ושותין מים, ומאלו אנחנו עושין שלוחינו שמולכין כתבינו, ואין לובשין אלא עורות של גמלים, והאנשים האלה הם חכמים גדולים לבקש הזהב והכסף בארץ והם מכירים סגולת האבנים היקרות, ובעבור אלו הדברים אנו מניחים אותם בארצנו, והם הולכים ביום שלשים פרסאות והם נאמנים אבל אינם נוצרים, וגם בארצי יש נהר אחד של אבנים יקרות וקורין אותו מראמדים ואין אדם יכול לחשוב סגולת הנהר הזה, ואנשי הארץ בשמולידים בניהם הולכים לזה הנהר ויושבים הילודים מתחת המים שלשה ימים בלא יניקת שדים ואין נוגעים בהם כי הקב"ה זן אותם בסגולת האבנים היקרות ולאחר השלשה ימים מוציאין אותם ואז יודעים לילך תחת המים כל ימיהם ויוצאים אותם ואז יודעים לילך תחת ארצי יש הר אחד שאין אדם יכול לעמוד שם שעה אחת כ"כ הוא חם, ולעולם לא ירד עליו מטר, ואין שם לא רוח ולא קירורות ויש שם מין אחד מתולעים והם קרים מאד בטבעם עד שלא יוכל שום אחד ליגע בהם והם רצים אחר החמימות והעשן כדי להתחמם, ואז יתקבצו כל אנשים חורשים וקוצרים ועושין אש גדולה תחת ההר, וכשאלו התולעים מרגישים האש והעשן יורדים מן ההר והולכים לאש ויושבים שם ארבעים יום, ולאח"כ מוצאים שעשו כמו עורות בכל מינים, ומאלו אנו עושים מלבושים לנשותינו ולשרינו ולבושים אותם בימי החנים, וכשנרצה לבכס אותם נעביר אותם תוך האש ואז יתלכנו ויטהרו, וגם בארצנו לא נמצא גנב כי האל משחית אותם מיד ואנחנו עושים משפט גדול, וכשאני יוצא למלחמה הולכים לפני ארבעה עשר מלכים כולם בלבוש זהב ואבנים יקרות, וגם מלכים אחרים שאינם נוצרים הולכים מאחרי וקרוב לפני הולכים אלף פרשים שמתפללים תמיד לאל בעדי וכולם קדושים, ארבעים אלף רגלי הולכים לפניו וגם מוליכים לפני כלי אחד של זהב מלא עפר כדי שאזכיר שעפר אני, וגם מוליכים לפני כלי אחד מלא אבנים יקרות להודיע שאני פרינסוף

נהר אחד שיוצא מן ערן והולך בינינו ובין הארץ הגדולה של המלך הגדול דניאל מלך היהודים זה הנהר הולך כל ימי השבוע ובשבת אינו זז ממקומו עד יום ראשון ששב לאיתנו, וכשזה הנהר עולה על כל גדותיו מביא אבנים יקרות הרבה מאד, ובוזה הנהר אין מים וכל מה שהוא מוציא הכל מביא אל הים אזדינושו, ואין אדם יכול לעבור בו כי אם בשבת. אבל אנחנו נותנין משמרות במעבר שאם היהודים יכולים לעבור יעשו חזק גדול בכל העולם בנוצרים ובישמעאלים ובכל אומה ולשון שתחת כל השמים, כי אין אומה ולשון שתוכל לעמוד בפניהם. אבל אני יש לי בזה המחוז שש עשרה מדינות בנויות מאבנים גדולות ובצורות ויותר חזקות שבכל העולם, ומעיר לעיר מהלך חצי מיל, ויש לי בכל עיר מאלו אלף פרשים ועשרת אלפים רגלי ועשרת אלפים תופשי קשת לשמור ההרים ומקום המעברות שלא יעברו היהודים כי הם רבים כל כך שאם יוכלו לעבור ילחמו עם כל העולם. ודעו שאם אני יש לי עיר מבצר אחת יש למלך הגדול מלך דניאל עשר [כנגדה], ויש להם כ"כ זהב ואבנים יקרות שמתקנים בתיהם באבנים יקרות כמו שאנחנו מתקנים בתינו באבנים צבועות, ואל תקשו עלי שאני כותב לכם המלך הגדול כי יש תחת ידו של המלך דניאל שלש מאות מלכים כלם יהודים ולכלם יש ארצות תחת יד דניאל המלך, ויש תחת ממשלתו שלשת אלפים דוקים וקונטים ואנשים גדולים ואנו יודעים שארצו אין לה חקר, ומי שלא שמע מכח שלהם לא שמע דבר בעולם. ועוד אני מודיע לכם שבארצו באים שני נהרות מן ערן, ויש להם נשים יפות תואר הרבה והם חמים בטבעם, ודעו שיש לי מדינה אחת ששמה אודינבאלום ויש לה שלש מאות פרסאות באורך וסמוך לה יש לי ארבעים ושתים ערי מבצר והן נשמרות עד מאד, ובו המדינה מלכה תחת ידי, וגם בקצה המדבר יש ענין מאומה אחת שיש להם גוף אדם אלא הראש הוא כמו ראש כלב, והם דיינים חשובים שיושבים יום אחד בקרקע המים ומוצאים דנים הרבה, וגם כן בקצה המדבר בא נהר אחד שקורין אותו פרודושינה והולך לים אורינושא ובא מן הים שזכרנו, ואין יכולין לעבור אלא עם רוח שמתחתיה ואח"כ יושבין בארץ ויכול אדם לעבור אבל ישמור עצמו שאם ישינו המים בתוכן יחנקוהו ויהפוך הפרודושינה את האבנים, ואין אדם רשאי להוציא מאלו האבנים הוצה מארצי בלתי רשותי. וג"כ דעו כי בארצי יש עץ חיים והוא יבש כלו אבל יצא ריח טוב ממנו ומשם יוצא הקריזמא שאפיפיור של רומה לוקח ממנו ונחש עקלתון גדול וחזק מאד שומר זה העץ ואכזרי הוא, ובכל עת הוא שומר העץ ולא ינום ולא יישן כל השנה ומנחיריו יצא עשן ולפיד אש לכל צד ופינה עד שאין אדם שיוכל להתקרב אליו במהלך יום אחד לבר ריגולייא עון גואן, בעת הזאת נח וישן ובזמן ההוא יש לנו הגריפוס מוכנים, ומוליכים

וגדול בעולם. ונ"כ דעו שאין אדם רשאי לומר כזב בארצנו שמיד האל יפרע ממנו ואנחנו עושים משפטים. ואומתנו אוהבים אלו לאלו לא כמו ששמעתי שיש בארצכם שאינם אוהבים זה את זה ואני תמה כיצד אתם יכולים לעמוד בארצכם. וגם כן בכל שנה אני הולך לראות המלך הגדול מלך דניאל היהודי, והוא רחוק מעט מארצי, והולכים בחבורתי עשרת אלפים מוויינים ומאתים אלף רגלי והאלף פרשים הקדושים המתפללים תמיד בעדי, ולפעמים נקח מגדלים של עצים על מאה וחמשים אליפנטיש להלחם עם אויבינו אם נצטרך להלחם, ושלום.

חם ונשלם שבה לאל בורא עולם.

זה טופס האגרת אשר שלח פיטרי גואן אל פרדליק קיסר של רומאה

[עניני עשרת השבטים, שם]

ברצון השם אני שולח לכם שלום ואהבה, אל רום פרדליק קיסר של רומי, אנחנו מודיעים אל אהבתכם כי הוגד לנו הרבה פעמים שאתם מתאווים מאד לדעת ממנו ומעניניו ומארצנו, וכי שמענו שאתם אומרים כי היונים מארצנו אינם מתפללים אל האל שאתם מתפללים ואינם מאמינים בהאמונה שאתם מאמינים בה. לכן אנו מודיעים אליכם שאנו מתפללים אל האל ובאמונה אשר אתם מאמינים בה, ואנחנו מודיעים אליכם כי האמונה היא כמנהג בני עמנו, ותודיעו לנו בחותמכם האמונה שלכם ותורתכם. ואם תרצו שום דבר אשר בארצנו שאוכל למצוא תודיעוני ואשלח לכם, ואם תרצה לבא הנה שלום בואך ואתה תהיה אדון לכולנו ומלך אחרי באמת, ובאמת תדעו שהעטרה שלנו גדולה מכל עטרות שבעולם כי היא עשירה מכסף וזהב ומאבנים טובות ומרגליות, ויש בארצנו ערים בצורות וגבוהות ומוקפות חומה וכרכים משונים וגם חזקים, ודעו בברור כי ארבעים ושנים מלכים תחת ממשלתנו ומעטרתנו והם נוצרים, חוץ מעם משונה כאשר אספר לך. ותדע כי כל העניים אשר עוברים בארצנו הן מארצנו הן מארץ אחרת מפרנסים אנחנו אותם בעבור אהבת האמונה. ודעו כי נדרנו ללכת ולכבוש ארץ ישראל וירושלם ונלך שמה בכבוד גדול ובחיל כבוד ונהרוג שונאי תורתנו. ודעו כי בארצנו יש ארץ הנקראת אינדיאה הגדולה מצד מזרח ושמה בכל השדודה אצל המגדל אשר בנו בני האדם, ואינדיאה אחת היושבת בהר סמבטיון ושם יש שפע ימים ויין ולחם ומכל מזון הצריך לבני אדם. ודעו כי בארצנו מגדלין הפילין וברדליט שאנו קוראין דרומדורה וגמלים לבנים ושור הבר ודובים לבנים וזאבים הלוקחים את האיילים וחמורים מדבריים ואריות מארבעה מינים צהובים ירוקים שחורים לבנים,

וסוסים אדומים וירוקים ביער, ובארצנו יש עוף הנקרא גריפון וחזק מאד ונושא בפעם אחת שור אחד בקנו לאפרוחיו, ואלו הבהמות אין יוצאות מן המדבר שהן מוצאין שם הרבה לאכול, ויש שם עוף הנקרא אלריאון שהוא מושל על העופות ודמותו נראה וכנפיו עמו כמו תער, והוא קטן מעט מהנשר ובכל העולם לא נמצא כ"א זוג אחד, ולמדנו היאך הם גדלים כי לסוף ארבעים שנה עושים שתי בצים והם שומרים אותן ארבעים יום ולסוף ארבעים יום הבצים נהפכין לאפרוחים, ואז האב והאם הולכים בעולם, האב הולך מצד אחד והאם הולכת מצד אחר וכל העופות הרואים אותם מתחברים עמהם ולסוף שנה הולכים וטובעים בים והעופות האחרים הולכים ומגדלים האפרוחים ונותנים להם לאכול עד שיכולים ללכת בעצמם, וכשהם מגיעין לימי אבותם עושים כאשר אמרתי. ויש לנו בהמות אחרות ונקראות טוגרא ואותן בהמות הן קטנות מפילין. ובצד אחר מן המדבר אנשים שיש להם קרן במצחם ואין להם כי אם עין אחת, ואנשים שיש להם שתי עינים לפנים ושתיים לאחור, והנשים כמו כן. ומצד אחר מן המדבר יש אנשים שאינם חיים כ"א בבשר כלל, וכאשר אחד מהם מת הן קרוב או רחוק הם אוכלים אותו מיד ואומרים כי טוב הוא מאד לאכול. ושם העם הזה גוג ומגוג בחלק אקלוייאה אשר יש לו ארבעים ושנים כפרים, ושם יש הרבה מבני עמנו חיל גדול ועם רב מאד העומד בעדנו נגד אומה בעיר אחת הנקראת אוריניה, אבל אותו עם המוסרח אינו מבני ישראל כי אם ממשפחת גוג ומגוג, ואנחנו מוליכים אותם במלחמותינו, וכאשר אנחנו נותנים להם רשות לאכול אויבינו מאלף לא נשאר גם אחד כי מיד הם נאכלים ואח"כ הם שבים למקומם, כי אם היינו מניחים אותם במקומותנו הם אוכלים אותנו גם טפינו ובהמיתנו וכל אשר לנו, ולא יצאו ממקומותיהם עד עת הקץ ויתפורו בארצות ואין אדם יוכל לעמוד בפניהם ואין להם מספר כי הם כחול הים, וזו האומה שיאמרו שתבא קרוב ליום הדין, אבל הבורא ישלח עליהם אש וגפרית ואבני אלגביש והם יהיו כלים, ועוד מצד אחר מן המדבר נגד ים אוקינוס עם אחד שרגליהם עגולים כמו גמלים והרגל יש לו ארבעה טפחים מסביב והם תחת ירינו ואינם אנשי מלחמה, אך הם עובדים אדמתם ונותנים לנו מס בכל שנה ושנה, ומצד אחר מן המדבר יש שם ארץ הנקראת פונייאה [ויושביה כולן נשים] ואין איש יכול ליכנס בארצן כ"א פעם אחת בשנה הן הולכות בסחורה חוץ מארצן והן שוכבות עם אנשים, ואם הן מעוברות ומולידות נקבות הן מגדלות אותן ואם הם זכרים מיד הן שולחות אותם חוץ לארצן, וארצן גדולה עד מאד מהלך ארבעים יום באורך ושלשים יום ברוחב, ובארץ

עמו [ולשאול אותו] מי הוא ומאין הוא ומה שמו, וע"כ ירא השד ליבנם בארצנו, ובארצנו יש מקום גדול לפלפל ואנחנו מלקטין אותו בכל שנה ושנה וכל הארץ מלאה צבאים ונחשים, וכאשר רואים בני אדם כי הפלפל מבושל כל צרכו אז הולכים שם ונושאים עצים יבשים ושורפים הנחשים, והצבאים מתחבאים בארץ והם רוצים לברוח והאנשים השומרים הפלפלין הורגים אותם, וכאשר כלה האש באים אנשים ונשים ונושאים מקלות והעבדים עושים חמרים חמרים מן הנחשים וצבאים הנשרפים, ואח"כ עושים חמרים מן הפלפל ואין ממרחין העפר, ואח"כ מבשלין אותו במים הסר הארס מן הנחשים, ואותו יער שנושא הפלפל בתחתית הר אולפוס, ומאותו הר יוצא מעין שמימיה חמים לאותו ששועה ממנה שהיא מבושמת מכל הבשמים שבעולם, והמעין קרוב מהלך ששה ימים לנן עדן ומי שיוכל לשתות מיד מאותו מעין שש פעמים קודם שאכל לא יהיה לו חולי לעולם, ואם ישתה מהמים ההם עד שלשים שנה אם יוכל לחיות עד אותו זמן יהיה כל ימיו בריא בלא שום חולי, ובאותו מעין יש אבנים טובות נקראת שמן נירוטאש ואותן האבנים הנשרים נושאין אותן בקן שלהם לחזק ביצייהם, ואותה אבן מחדשת חיי עולם הזה ומי אשר יכול לרחוץ תוך המעין יחזור לכתרתו כמו בן שלשים שנה אפילו היה בן מאה שנה, ואם אין לו רק שלשים יעמוד באותו בחרות עד אשר ימות, וכן כל מופתי עולם יש לנו, כי יש לנו ים עפר בלי מים ומשיב משבריו וגלוי בשאר ימים ואינו נח כלל ואין אדם יכול לעבור בתוכו, ובעבור כן אין אדם יכול לידע אורך ורוחב ארצנו לכד אנחנו שיש לנו הכל בכתב, ויש לנו מעבר אחד בארצנו נהר וסביב הנהר על שפתו מוצאים העולם הבשמים הטובים, ואצל אותו נהר יוצא נהר מאבנים ומושך עד ים אוקינוס, אשר בין הים ובין תשעה שבטי ישראל, והולך כל יום השבוע עד יום השבת ושבת כלו נח, והוא נושא אבנים גדולות וקטנות אל הים כעין נהר של מים, ותשעה שבטי ישראל אינם יכולים לעבור אותו נהר, ומצד אחר יש לנו ארבעים וארבעה כרכים מאבנים חזקים עד מאד ואין בין כרך וכרך כ"א כאשר יוכל איש לירות בקשת בפעם אחת, ולשמור אותם יש לנו ארבעים וארבעה אלף פרשים והמשה אלף מושבי קשת ושלשים אלף חלוצי צבא רוכבים על סוסים ושומרים הכרכים שלא יעברו בני ישראל, שאם היו יכולין לעבור היו מחריבין העולם, ומהכרכים יש להם עשרה, וכן אנו מודיעים לכם כי בעבור אותם הכרכים ובעבור התצאות המחנות שאנו מוציאין אל המלך הגדול מישראל נתן לנו בכל שנה מאה גמלים טעונים זהב וכסף ואבנים טובות ומרגליות, ועוד נתן לנו המס ההוא כדי שלא נשבור (נשחית) הארץ אשר בינינו לבינם, ודעו כי המלך הגדול מישראל יש לו תחת

ההיא יש שבע מלכיות לכד שרות אחרות המחזיקות מהן אדמתן, ויש להן סוסים וגמלים ועגלות שנושאין להן כלי קרב והממון, אחרי כן תדעו כי יש נהר גדול סובב כל הארץ ההיא הנקראת שיאון ויוצא מעדן ואין אדם יכול לעברו כי אם בספינה, ומעבר אותו נהר יש שם ארץ הנקראת פורונייאה ובאותה ארץ יש עמים קטנים כמו נערים בני חמש שנים או משבע שנים ואין שום אדם עושה להם רעה כי אם מגדולי העופות הבאים עליהם כאשר הם הולכים לקצור ולבצור ומלכם חלוץ נגד העופות ונלחם עמם והעופות אינם יוצאים מן הארץ עד שהם עושים נזק גדול באותה משפחה, ובכל שנה ושנה צריך שיבא המלך חלוץ צבא הוא ועמו נגדם בקיץ, והארץ גדולה שבעה ימים באורך וששה ימים ברוחב, ואנו אומרים כי זאת הקללה להם בעון אבותם, אחרי כך אנו אומרים שיש לנו בארצנו בהמות הנקראות שולטיה שהם מן הרצועה למעלה גוף אדם ומהרצועה ולמטה גוף סוס ויש קשתות בידיהם, ויש מעמנו אנשים הרגילים להרוג אותם ולוקחים אותם חיים כדי לגדלם בחצר שלנו, ושוכבים על האילנות מפני החיות הרעות והנחשים והעקרבים, וגם לא יצאו מן המדבר כ"א יום אחד בשני חדשים או בשלשה חדשים, והבהמות אין יוצאות מן המדבר כלל אם לא לקחון בני עמנו לגדלן בחצר שלנו, ויש מעט אנשים הרגילין ללוקחן, ויש לנו מין אחד מבהמה הנקראת ביקורנאה ויש לה קרן במצחה, היא ארוכה אמה, ויש מהן שלשה מינים אדומים לבנים שחורים אבל הלבנות חזקות מכולן ונלחמות עם האריה, והאריה הורג אותן בערמה כי האריה יושב אחר אילן אחד ומנח באילן והביקורנאה עושה כן ונכנס הקרן באילן ואינה יכולה להצטייאה מן האילן ואז בא הארי והורג אותה ולפעמים הורגת את הארי, ומצד אחר יש ענקים רבים שמימי קדם היתה קומתם ארבעים אמות ועתה אין להם כ"א חמש עשרה אמות אבל אין יכולין לצאת מן המדבר ומן הארץ כי אין ישר בעיני ה' שיצאו והם תחת ידינו, ושם מין אחד מן עופות ושמו פוניץ ואין שום עוף שיוכל לקחתו רק הפלקון ואנשי ארצנו לוקחים אותם כשהם קטנים ומגדלים אותם בחצר שלנו ואינם נמצאים בשאר ארצות, ובארצנו יש הרבה לחם ויין ישן והחלב והדבש, ודעו כי באינדיאה שלנו אין שום בריאה יכולה למצוא נחש תעקרב ולא תולע אחד ואם ימצא שם אין יכולין להרע, ובארצנו מושך נהר גדול ששמו ארונייש ואומרים כי הנהר ההוא יוצא מעדן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשי נחלים בכל הארץ, ואנשי הארץ מוצאים אצלו אבנים טובות ומרגליות מארקדייש שאפייילש קרבונקליא רוביין אישטופאשיין נאשפייא קלצירונאה ושאר אבנים הרבה שאינן כתובות כאן, ויש בארצנו עשב ששמו פרמינאבלין וכל הנמשא עקרו יכול לרדוף השד ולהחריבו ולדבר

קבר דניאל הנביא, והולכין עמנו עשרת אלפים פרשים חלוצי צבא ושני אלפים מושבי קשת ומאה מגדלים על הפילים, ודעו כי אנחנו הולכים בזה האופן להצילנו מן הנחשים ומן האריות אשר במדבר ומן התנינים שיש להם שבעה ראשים על גוף אחד, ואנו הולכים שבעה ימים קודם שנמצא שום אוכל, אך אנחנו מוצאים צידה הרבה כמו איילים וצבאים וחזירים אדומים צבע של דם, ומבהמות ועופות אשר הם טובים לאכול, ועוף אחד הנקרא פניצין טוב לאכול מכל שאר בשר, ובמדבר הוא מהלך ארבעים יום כי אנו יודעים על יד אלו ההולכים משבע לשבע שנים בחיל רב, ודעו כי החיל ההולך אינו צריך לבשר ודגים כי מוצאין במדבר מעיינות טובות ונהרים מתוקים, ומעבר למדבר שם הענקים אשר הם נותנים מס משבע לשבע שנים, ודעו כי אם היתה חכמה לענקים לעשות מלחמה כפי גבורתם הם יכולין להלחם עם כל העולם כלו אבל הבורא יתברך לא נתן להם חכמה כ"א לעבוד את הארץ, בעבור כי אבותם חטאו ורצו להפיל השמים בעבור המגדל אשר בנו, אבל יש מהם בבית הסהר בשלשלאות ברזל וכל העם באים לראותם כמו אנשי היער, ועוד דעו כי יש בארצנו דג דומה לדג אשר ממנו צובעין הארנמן, ודעו כי ההיכל שלנו עשוי כדמות היכל אשר עשה נדכריו דאינדיאה, ומכסה ההיכל מעץ שקורין לופון שאין יכול לישרף ועל ההיכל שני כפתורים של זהב ועל כל כפתור שתי אבנים הנקראות קרבונקליש יען כי הזהב זורח ביום וקרבונקליש זורחים בלילה, והאבנים הגדולות שלנו מסילודוניש מוסבות עם השוהם, ויש כה לשערים שאין אדם יכול להכניס בתוכו יין שאינו טוב, ושערים אחרים כמו בחלל מן החלונות, וכל החלונות הם מבדולח והשלחן שאנו אוכלין עליו הוא מאחלמה, והאבנים אשר השלחן יושב עליהן נקראו נגררציש, ולפני ההיכל שלנו יש פיליטה אשר אנו שוכבים עליה כאשר אנו רוצים לראות הבהורים מצחקים, וההיכל עשוי מאבן אחת נקראת שהם ומאותו אבן עשוי כל ההיכל אשר באותה פיליטה לבעבור ייטב לבנו כאשר נסמוך עליה לעיין צחוק הבהורים, והחדר אשר אנחנו שוכבים בתוכו עשוי מזהב וממרגליות, ופמוט של זהב דולקת בתוכו ובה בושם ודולקת בלילה, ופמוט אחרת של זהב דולקת בהיכל אשר אנו עושים חצרינו וחגנו, ובה מכל ריה טוב שבעולם מהבשמים כדי להריח בה ריח טוב, והמטה אשר אנו שוכבים היא משאפִייר כדי שיהיה לנו להתאפק מן הנשים, אע"פ שיש לנו נשים יפות אין אנו שוכבים עמהן כ"א שלש פעמים בשנה כדי להוליד, ושלשים אלף אנשים אוכלין על שלחנינו לבד עוברים ושבים שהוצאותם בבית שלנו, ועוד יש לנו שלחן שאנו אוכלין עליה היא ממראקדייש ויש לה כה שאין אדם יכול להשתכר בתוך הסעודה, ודע באמת

ממשלתו מאתים מלכים וכלם מחזיקים ארצם תחת רשותו, ויש להם מלכד המלכים שלטונים ושרים אלפים ושלש מאות, ובארצו מושכים שני נהרות מנן ערן, וההר אשר בכרכים שלנו יושבים עליו גוג ומנוג ובעבור כן נקרא כך כי הוא משני אחים ממשפחת ישראל אשר האחד נקרא גוג ושם אחיו מנוג ומאותם שני אחים כבשו אבותינו הכרכים, ובתחתית הר מצד ישראל יש לנו עיר גדולה הנקראה כוריאש אשר כל העולם לא ילכדוה כי אם במסירה, ותוך העיר דר אחד ממלכינו השומר את העיר הוא קנה המס מן המלך הגדול, ושם סוחרים באים בסחורה ובאים עד עיר שלנו מחוץ לעיר על שפת הנהר, ואנשי הארץ חמים ביותר והנשים חמות כמו כן ויפות תואר מאד ויש להם נאות מאד, ואצל אותו נהר יש שם מדבר שאין שום אדם יכול ליכנס שם בעבור החום, ובאותו מדבר מושך נהר אחד מעפר שאין אדם יוכל ליכנס בו כי אם כאשר משיב הרוח בו והולך ומשיב הרוח בתוך האויר ואז עוברים בתוכו, ובלבד שילך במהרה שאם לא ילך מהרה ימות מיד, ואותם היכולים לקחת מהעפר מוציאים בו אבנים טובות, אבל אין להם רשות למוכרן עד שנראה אותם קודם כל אדם, ונקח (ונמכר) מהעפר בשומת שווים, ובארץ ההיא מגדלים הנערים במים, ועוד יש לנו ארץ שאין אדם יכול ליכנס בעד החום הגדול ושם נולדים תולעים שאין יכולין לחיות כ"א באש ונקרא סלמנדראה, ועושים עור סביבותם כמו התולעים העושים המשי, ומהעור עושים מלבושים לנשים, וידוע הוא לכל כי יש לנו עושר גדול שאין אדם יכול להיות עני בארצנו אם ירצה להרויח מכל הנכסים אשר אנחנו שוללים ומרויחים משלל אויבינו כי אנחנו נותנים חצי לעניים, ודעו כי אין שום אדם נגב בארצנו ולא חמסן כי אין זה ישר בעיני השם, ויש לנו סוסים הנושאים פרש אחד שלשה ימים בלא מאכל ומשתה, ואין מלך ממזרח ומערב עשיר כמונו, ויש לנו כרכים חזקים וגדולים ולפנינו הולכים שלשים אלף גלחים ופרשים, וכאשר אנו יוצאים למלחמה הולכין עמנו מאה אלף פרשים לבד פרשים אחרים ההולכים על הפילין הנושאים המגדלים והמזון, וכל היל איש רגלי לבד, והנשארים בחצר שלנו ובבתינו, ודעו כי יש לנו ארבעים ושנים מלכים תחת ממשלתנו שהם נויים, לבד האחרים שאינם מתורתנו אבל הם עושים כל מה שאנחנו מצוים אותם, וכאשר אנו רוכבים לראות ארצנו עבדינו נושאין לפנינו כלי זהב וכסף מלאים עפר לזכרון כי עפר אנחנו ואל עפר נשוב ובעבור זה אנו יראים מהשם, ונושאים לפנינו כלי אחר מלא זהב להראות העמים את גדולתנו ושאני מלך גדול על כל המלכים והעמים אשר ממזרח ועד מערב, ודעו כי אין בינינו נאוף ובעבור כן צוה השם שכל אחד ואחד יקחו נשים כדי שלא יחטאו האחרות, ואנו מודיעים לכם שאנו הולכים בכל שנה ושנה לראות

והשלטונים והמלכים אשר מתים בלא יורש אנחנו נותנים ארצם לאחד מצרפתים השומרים גופנו וארצנו, ואצלם אוכלים ושותים שנים עשר הגמונים מן הימין, ויש לנו כומרים כמנין ימות החמה, וכל אחד שורר ביומו, וכל המלכים והפחות ושלטונים אוכלים בשלחן שלנו כתולדותם. ודעו כי נקראתי פיטרי גואן יען כי יש לנו אדנות כמו פטרו ובעבור כי הגדולה מפטרו נקראתי פיטרי גואן, וכל המלכים מארצנו קורין לנו כן, ודעו כי יש לנו עטרה מקיסרית מן הירושה, ויען כי שרים גדולים אוכלים על שלחנו צריך לנבות מס מכל המלכים המחזיקים ארצם ממני להוציא ממונות רבות ולהיות בתינו פתוח לרוחה. ודעו כי בכל שבע ושבע שנים יש לנו ועד גדול בארצנו ובעירנו ואין המלכים והשרים והחכמים והפקחים הולכים בעוד כי אם ברשותנו, ואין הולכים מלפני עד שאתן להם רשות ובעל כרחם הם באים אל הועד שלנו. ועוד אני אומר לכם כי יש לנו היכל קטן אחר מאשר ספרתי לכם. ודעו כי בת קול יצאה טרם שנולדתי וכן אמרה הבת קול: פלוני דע כי יולד לך בן אשר יהיה גדול ממך ויעשה היכל לפי עשרו ולפי ממשלתו והוא יפה מאד, וכל מה שספרתי לכם אמת. הנה ספרתי כל ענין גדולתנו וענין ארצנו וכל העושר והכבוד שלנו ואמרנו האמת לכם, לא שקרנו לכם בשום ענין. לכן אנו מבקשים מכם זאת שתודיעו ענייניכם לנו וענין ארצכם ועושר שלכם בביאור רחב, ושלומכם הטוב יגדל.

תמה האגרת מפיטרי גואן

כי קבענו לפני היכל שלנו מיראייל שהוא עשוי בערמה ויפה הוא מאד והעם רואים אותו ביום ובלילה רחוק מן העיר מהלך שבעה ימים, וצריך לעלות עליו במאה ושבעים מעלות וכל המעלות מאבנים טובות שליש המעלות מכדולח ושליש מישפה ועליהן אבן יושבת על עמוד חזק ועל העמוד יושב האבן ועל האבן יושבים אדנים ועל האדנים יושב עמוד ועל אותו עמוד יושבים עשרים ושנים עמודים קטנים ועליהם יש שמונה אדנים ועל אותן האדנים יושב עמוד עליון אשר עליו המראה בחכמה ובמרמה, והמראה אשר אין אדם יכול לראות ולהבין הדבר בלתי רשותנו, והעומדים למעלה יודעים הדבר אבל אין אדם עולה לשם בלי רשותנו, ועשרים ושנים פרשים שומרים אותו יום ולילה. ודעו כי בכל חדשי השנה משרתים שבעה מלכים בשלחן שלנו מן העבודה המצוה עליהם, לבד הצרפתים משרתים בכל יום בשלחן שלנו והעבדים המשרתים הם חלוצים. ודעו באמת כי יש לנו אלפים צרפתים אשר עשינו אותם פרשים השומרים גופנו ושלחן שלנו וחדר שלנו, וכל הצרפתים הבאים אלינו הם גלחים או פרשים אחרים, אנו עושים מהם פרשים יען אשר הם אדוקים באמונה ויען שהם נושאים בטוב כלי קרב ורוכבים בטוב ודורכים בקשת בטוב ונאמנים הם. ודעו כי כאשר אנו הולכים במלחמה הצרפתים הולכים סביבותינו לשמור גופנו, ובהצד שלנו יש מהרבה מדינות המנידים לנו מנהג ארצם והצרפתים אומרים לנו מנהג האפיפיור ודרשותיו, וכל השרים

פ

פורים: ע' אסתר

פמירת אהרן: ע' אהרן

פמירת משה: ע' משה

דרשות פליאות מדרשנים אחרים בזמנים שונים שקבעם ואספם מאסף אחר עד שנעשה מדרש פליאה לחבור גדול. אין ספק כי רוב מחברי הדרשות האלו חברו פירושן בצדן, וממקור אחד באו, והפירושים נתרבו יותר ביאור ע"י מאסף אחרון. הפירושים הם לרוב ארוכים יותר מדי, וכל יתר כנסול דמו, ומרוב התבן קשה למצוא את הבר בתוכו עד כי נעשו הפירושים עצמם לדרשות פליאות, הפירוש או הפתרון למדרש פליאה צריך להיות קצר ונמרץ, לדוגמא מדרש פליאה על הפסוק מגן אם יראה ורומח בארבעים אלף בישראל (שופטים ה'): אם יהיו שני צדיקים כאברהם עליהם הכתוב יומר מגן אם יראה ורומח, הפתרון הוא כי יש פלוגתא במדרש אדות אברהם, חד אמר שזרק עפר על אויביו ונעשו חצים, א"כ לא היה צריך לקשת ורומח, אבל היה צריך למגן להגין עליו מפני חצי אויביו, וחד אמר שאויביו זרקו חצים עליו

פליאה: מדרש פליאה, כולל מאמרים קצרים שנאמרו ונכתבו בסגנון המדרש אך בדרך מופלא ופליאה שקשה להולמם ולהבינם, והקורא אותם יתפלא הפלא ופלא וישתומם עליהם ולא ימצא להם פתרונים, כי חבר הנושא והנשוא הוא טמור ונעלם כחידה פתומה, ע"ד "מה ענין שמיטה אצל הר סיני". כנראה נובעים המאמרים האלה מפי דרשנים מצויינים שדרשו לפני קהל ועדה שאמרום לחידודי בעלמא כדי לעורר את און שומעיהם לדרשותיהם, ובעלי אסופות הארזים חידות אספם יחד לחבור מיוחד, ואח"כ גוספו עוד

ונעשו עפר, א"כ לא היה צריך למגן אבל היה צריך לרומח, ולפ"ז אם היו שני צדיקים כאברהם אחר למ"ד הראשון ואחד למ"ד השני אז היה מקיים הפסוק מגן אם יראה ורומח, מדרש פליאה על הפסוק ויהי ערב ויהי בקר יום אחד מכאן שראש השנה שני ימים, הפתרון הוא ע"פ דברי חז"ל בר"ה שדרשו כי חק לישראל הוא, אין לי אלא לישראל לאור"ה מנין ת"ל משפט לאלהי יעקב אלו או"ה, א"כ מה ת"ל כי חק לישראל הוא לומר לישראל ככנסין תחלה לרין מקמא דליפוש חרון אף מאו"ה, ואמרו ג"כ דישראל נדונין ביום בשעה שעושים מצות ואו"ה נדונין בלילה בשעה שישנים מעברות, א"כ על כרחך מצינו דר"ה שני ימים, כדי שיהיה באפשרות לרין את ישראל ביום תחלה ואח"כ או"ה בלילה אחריו, והלילה שייך ליום השני כדכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, מדרש פליאה אדם הראשון מה ראה לחטוא? לפי שראה שמים ואלו ראה שלש לא חטא, הפתרון הוא דאיתא באבות מאמר עקביא בן מהללאל הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, והנה אדם הראשון לא נולד מטיפה סרוחה ונחסרו לו הידיעה מאין באת, מדרש פליאה עה"פ על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה, לרבות תשעה באב, הפתרון הוא כי במלת "גיד" מרומזים ארבע צומות בשנת אשר לדעת המקובלים נמשכו מצד תקיעת כף ירך יעקב, היינו האות ג' מורה על ג' חשרי שהוא צום גדליה, האות ו' על עשרה בטבת, האותיות גי"דס"ה י"ז בתמוז, ומלת א"ת לרבות תשעה באב, מדרש פליאה שנים שנים באו אל נח, אלו הימים שמשלימים בהם את ההלל, הפתרון הוא כי יש סימן בבט"ח לימים שמשלימים בהם את ההלל, דהיינו ב' ימים הראשונים של פסח, ב' ימים של שבועות, ט' ימים של סוכות, ח' ימי חנוכה, וזהו הרמז, המלות שנים שנים מורים על ב' ימים של פסח וב' ימים של שבועות, מלת "באו" בגימטריא ט' לימי סוכות, "אל נח" בגימטריא חנוכה, מדרש פליאה מה בצע כי נהרג את אחינו ונכרך ברכת המוציא (צ"ל המזון). הפתרון הוא כי מיוסף יצא יהושע בן נון שתקין ברכת המזון, ואם לא ייהרג אותו יוכלו לברך הכרחה הזאת, מדרש פליאה כשאמר לו הקב"ה למשה לא תשל גדי בחלב אמו ופרש לו בשר בחלב, אמר משה הן לי רשות לכתוב בשר בחלב, א"ל כתב לך את הדברים האלה, הפתרון הוא "לך" ולא למלאכים שאכלו בשר בחלב אצל אברהם כי שם נאמר ויקח חמאה וחלב וכן הבקר וגו', מדרש פליאה זכרנו את הרגה מכאן שמדליקין נרות בשבת, הפתרון הוא דקשה והלא כל מה שרוצים לבעות במן היו מועמין ולמה דאגו בשביל הדגים? אלא מוכרה דמראית עין הוא עיקר ואיכא שבעה ועונג בעין, וזה הטעם שמדליקין נרות בשבת משום עונג שבת לראות ולשבוע מהמאכלים, מדרש פליאה בשעה שאמר משה לפני הקב"ה אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן, א"ל הקב"ה לא העביר את הירדן שנאמר ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש וגו', הפתרון שמשא בקש לעבור רק את הירדן שלא

נחשב לארץ ישראל, אך הקב"ה השיבו שצריך לעשות סיג לדבריו כדרך שמוסיפין מחול אל הקדש בתענית יו"כ, עוד בענין הזה, אלו עבר משה את הירדן שפיר עשה המן ועכשיו שלא עבר ויתלו את המן, ופתרונו כי לפי המקובלים אם היה משה עובר את הירדן ונבה שם ביהמ"ק, לא היה נחרב מעולם ואם חטאו ישראל היו חייבים כליה ח"ו, ולכן נגזר עליו שימות בחו"ל וכשחטאו ישראל שפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים מביהמ"ק, ובוה חיתה פליטה לישראל, וכן כשחטאו ישראל שהשתחו לצלם ונהגו מסעודת אחשוורוש אלו עבר משה את הירדן נתקיימה גזרתו של המן ח"ו, ועכשיו שלא עבר נתבטלה גזרתו ונתלה, מדרש פליאה אין מניחין תפילין אלא בשבת, הפתרון בימים שאומרים בהם בשר של יום; היום יום פלוני בשבת, אבל בשבת אומרים היום יום שבת ולא בשבת, מדרש פליאה צדיקים אין אוכלים אלא מן הגזל ואין אוכלין אלא מן המבושל ואומרים כדרלעמר, הפתרון הוא מלת גזל ר"ת גם זו לטובה, מלת מבש"ל ר"ת מסתפקין במה שיש להם, מלת כדרלעמר ר"ת כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, מדרש פליאה מנצפ"ך צופים אומרים, זה שאמר הכתוב מלך ה' מלך ה' ימלך לעולם ועד, הפתרון לתרין הקושיא מדוע לא כתיב כמנפ"ץ כסדר הא"ב, מפני שרוצה לתת בהם סימן ה' מלך ה' מלך ה' ימלך, כי מ"נ בגימטריא מלך, וכן צ' בגימטריא מלך, פ"ך בגימטריא ימלך, מדרש פליאה יופל מן העם ביום ההוא כשלת אלפי איש, הה"ד חמשה בקר ישלם תחת השור, הפתרון ע"פ דברי חז"ל על הפסוק אדם אחד מאלף מצאתי וגו' זה מעשה העגל שאחד מאלף חטא וכו' שש מאות והם היו הערב רב, ונפלו כשלת אלפים איש כפל חמשה פעמים כקנס חמשה בקר תחת השור, מדרש פליאה נדפס עם פ' בינת נבונים ע"י ר' יצחק ב"ר מרדכי משדליין, "המלקט לקוטי בתר לקוטי" ווארשא תרנ"ג, מדרש פליאה במאמרים אחרים הלקוחים מהלמוד ירושלמי פסיקות, ומדרשים קדמונים יצא לאור עם פ' זכרון מנחם מאת ר' מנחם מענדיל לעווקאוויטש, פיעטרקוב תרס"א.

פנחס בן יאיר: מדרש רבי פנחס בן יאיר, או ברייתא דר' פנחס בן יאיר מפני שנזכר בראש המדברים, ונודע ג"כ בשם מדרש תרשא ע"ש תחלתו תרשא הארץ וגו', וכתב בעל הרקח בריש ספרו, תרשא בגימטריא זה רבי פינחס בן יאיר, וכן תנא דבי אליהו מתחיל ויגרש בגימטריא תנא דבי אליהו, ומדרש פריק ר"א מתחיל מי ימלא גבורות י"י בגימטריא אליעזר בן הורקנוס, וסדר עולם מתחיל מאדם בגימטריא יוסי עם הכולל כי חברו ר' יוסי בן חלפתא, וכן הזהר הקדוש מתחיל בריש אותיות רשב"י, יען כי כל אדם צריך לרשום שמו בספרו, ולכן קרא ספרו רקח שהוא בגימטריא אלעזר, ובשרש אהבת השם יאמר הורקח וז"ל: במדרש תרשא בברייתא דר' פנחס בן יאיר עולה כנגד האהבה איוו היא, יש צדיקים עובדים להקב"ה ונותנים לו כבוד ויקר למלכותו מפני שהוא קודם לכל עכ"ל, ובשרש זכירת השם

ולא מרובין, ולמה לא נאמר על חיות שבארץ ברכה כשם שנאמר על בריאת המים? אלא בשביל רעת הנחש שעתיד לעשות והיה ראוי לקללה, ואילו ברכו הקב"ה לא היה שוב מקללו. כשכתב משה בראשית האות שניה שבא"ב התחיל לכתוב כנגד עולמות שנים, ובשעה שדיבר הקב"ה הדברות מאות ראשונה התחיל להשיה עמהם שנאמר אנכי, אות ראשונה של דיבור אל"ף, סופו של דיבור יו"ד, מאחד עד עשרה מנין מלא, שידעו הכל שהקב"ה מלא כל העולם והוא ראשון והוא אחרון שנאמר אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מ"ד).

(ב) המשכן נעשה כנגד ברייתו של עולם, כנגד שני שמות הקדושים נעשו שני הכרובים על ארון העדות (1). השמים והארץ והים בתים על הבריחים (או הבריות) הם. כנגד השמים העליונים נעשה בית קדשי הקדשים וכנגד הארץ נעשה בית קה"ק החיצון, וכנגד הים נעשה החצר וכנגד השמים העליונים נעשו עשתי עשרה ריעות המשכן, כנגד הארץ נעשה השלחן וכנגד פרי האדמה היו מעריבין שתי הלחם, שתי מערכות שש המערכת (ויקרא כ"ד ו') כנגד חדשי קיץ וחורף. כנגד הים נעשה הכיור וכנגד המאורות נעשה המנורה. ויקם את העמודים יכין ובעז (מ"א ז' כ"א) יכין כנגד ירח יכון עולם (תהלים פ"ט ל"ח), וירח מכין לישראל מועדים ושנים שנאמר עשה ירח למועדים (תהלים ק"ד). ובעז כנגד שמש שהוא יוצא בגבורה ובעז שנאמר ישיש כגבור לרוץ אורח (שם י"ט) וכנגדם בגוף שתי עינים שהעינים נבוהות ונתונות בראש כך היו שני העמודים נבוהים ועבים (2). ויעש את הים מוצק (מ"א ז' כ"ג) זה עולם שהוא מוצק שנאמר בצקת עפר למוצק (איוב ל"ח ל"ח) ואמר חוקים כראי מוצק. עשר באמה משפתו (מ"א ז' כ"ג) אילו עשר ספירות בלימה שעליהם העולם עומד. עגול סביב (שם) שהרקיע עגול. וחמש באמה קומתו כנגד מהלך חמש מאות שנה שבין הארץ לרקיע. וקו שלשים באמה. כנגד שלשים יום שבכל חדש וחודש וכנגד עשרה דברות ועשרה מאמרות ועשר ספירות בלימה. יסוב אותו סביב שהעולם עומד בזכות אותו י' דברות ובי' מאמרות נברא וספירתו עשרה. דבר אחר וקו שלשים באמה יסוב אותו זה קו ירוק שמקיף את כל העולם שנאמר ונטה עליו קו תהו (ישעיה ל"ח). ופקעים מתחת לשפתו, כנגד שם"ה חלונות שבמזרח ובמערב שהשמש יוצא באחת מן המזרח ושוקע באחת מן המערב. שני טורים הפקעים, אלו שמש וירח שהם סובבים ומנהיגים את העולם, עומד על שנים עשר בקר אלו י"ב מולות

יאמר: במדרש תרשא בכרייתא דר' פנחס בן יאיר יקרה היא האהבה מן הבקשה והבקשה מן היראה, איזו היא בקשה יש שעובדים להקב"ה ובפילים לפני תחנון ובקשות ושואלין ממנו כל מדה ומדה בשביל הנאתן כגון הכמה ובינה ודעת וארך ימים ורפואה ואשה משכלת ובנים ישרי לבב והצלחת מעשים ועושר, וכל שהוא קנין טוב זהו בקשה ועליה שלמים קרבין עכ"ל. ובשרש קדושת יהוד יאמר: במדרש תרשא שנים כרובים כנגד ה' אלהים וכו', גם מובא בילקוט יהושע רמז ט' יש שנים חסידות וכו' ושופטים רמז מ"ב ומ"א רמז קפ"ה ע"ש. הכחי פ' שמות כתב: מצאתי במדרש תרשא ראובן נולד בי"ד בכסלו ומת בן קכ"ה שנים, שמעון נולד בכ"א בטבת ומת בן ק"כ שנים, לוי נולד בט"ז בניסן ומת בן קל"ז שנים, דן נולד ט' אלול ומת בן קכ"ה שנים, יהודה נולד בט"ו בסיון ומת בן קי"ט שנים, נפתלי נולד ה' בתשרי (במדרש תרשא בסיון) ומת בן קל"ג שנים, גד נולד י"ד במרחשון (שם בתשרי) ומת בן קכ"ה שנים, יששכר נולד י' באב ומת בן קכ"ב שנים, אשר נולד כ' בשבט ומת בן קכ"ג שנים, זבולן נולד ז' בתשרי ומת בן קי"ד שנים, יוסף נולד כ"א בתמוז (שם בתשרי) ומת בן קי"ש שנים, בנימין נולד י"א במרחשון ומת בן ק"ט שנים, באדר ובאייר לא נולדו נשתירו לאפרים ולמנשה עכ"ל, ובעל כפתור ופרח כתב במדרש ר' פנחס בן יאיר מזבולן יצא אילון ויונה הכביא, וזה המאמר לא נמצא במדרש שלפנינו, ועי' ירושלמי סוכה פ' החליל יונה בן אמתי מאשר ואביו מזבולן (רב פעלים צד 114 והערה שם), ועלינעק העתיק מדרש תרשא מכ"י של מר יצחק שיער והדפיסו בבית המדרש ח"ג, עפשטיין הדפיס נוסחא אחרת מהמדרש הזה עם הערותיו בספרי מקדמוניות היהודים.

ויש עוד "ברייתא" דרבי פנחס בן יאיר שהרפים גרינהוט בספר הלכותיים (ח"ב דף כ' ע"ב) שכולל שני מאמרים קטנים מרפ"י שאמר מוחרב ביהמ"ק בושו חברים והוא במשנה סוטה פ"ט בסוף, וזריות מביאה ליד נקיות וכו' בע"ז כ' ע"ב, ובדרך אגב מאמר מר"א הגדול מיום שחרב ביהמ"ק וכו'.

ברייתא דרבי פנחס בן יאיר או "מדרש תרשא"

[בית המדרש חדר ג' 164; מקדמוניות היהודים]

(א) כתיב ויאמר אלהים תרשא הארץ וגו' אמר רבי פנחס בן יאיר למה ביום השלישי גזר הקב"ה להצמיח דשאים ועשבים ופרי אילנות מן האדמה וביום הרביעי ברא מאורות? אלא להודיע כח נבורתו שהוא יכול להצמיח אדמה בלי מאורות. ויאמר אלהים יהי מאורות וגו' עד שלא נבראו המאורות ביום הרביעי, שלשה ימים הראשונים היו שוין שעותיהם במדותיהן ופסיעותיהן לא פחות ולא יותר, אבל משנבראו המאורות נתן הקב"ה ליום ולילה עדיפא או מיעוטא, ולמה כך שלא יחשבו המאורות כאלהים, ולמה על יצירת המאורות לא כתוב פרו ורבו? מפני שאינן צריכין להפרות ולהרבות אלא עומדין על בריאותן לא מעוטיין

(1) המאמר הזה הובא בילקוט מ"א רמז קפ"ה בסדר אחר, ובפ"י המיוחס לרש"י על דהי"ב ד' כ' כתוב ומה שעשה י' מנורות וגו' והכרובים וכל אשר עשה מפורש בברייתא דר"פ בן יאיר. (2) המאמר הזה כתב הרוקח דף ז' ריש עמוד ג' בשם מדרש תרשא.

נרות הרי ע' כנגד שבעים אומות. שכל זמן שהנרות דולקות האומות מתכבשין ומוים שכבו הנרות מתנבירין. ותורה נמשלה בנר שנאמר כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו'). אע"פ שעשה שלמה עשרה שלחנות לא היה מסדר לחם הפנים תחלה אלא על שלחן של משה שנאמר ואת השלחן אשר עליו לחם הפנים (מ"א ז' מ"ח). ואחרי כן היה מסדרם על כולן שנאמר ואת השלחנות ועליהם לחם הפנים (דהי"ב ד' י"ט). ואע"פ שעשה שלמה עשר מנורות לא היה מדליקין תחלה אלא מנורה של משה שנאמר ומנורת הזהב ונרותיה (שם י"ג י"א) ובתור כן היו מדליקין את כולן שנאמר ואת המנורות ונרותיהם לבערם כמשפט (שם). ויעש בבית קרש הקדשים כרובים שנים (שם ג' י') כנגד לוחות שנים. מעשה צעצועים שהם מכוללים בכתרים. וכנפי הכרובים ארכם אמות עשרים. כרובים היו שנים כנגד שני הלוחות וארכם היה עשרים אמות הרי כ"ב כנגד כ"ב אותיות. כנף האחד לאמות חמש מנעת לקיר הבית. מלמד שהן מגיעין מסוף העולם ועד סופו. והכנף האחרת אמות חמש וגו' מניד שכנפי כרובים האלה מגיעין מסוף העולם ועד סופו. כשם שלמ"ד באמצע אותיות כך כרובים באמצע. והם עומדים על רגליהם כאות ל' שאין לו ישוב. ופניהם לבית. שבזכותן ובזכות עושיהן הבית עומד. והן היו ראש לכל מה שהיה בביהמ"ק לפי שהשיכנה שרויה עליהם ועל הארון. ומשם היה מדבר למשה שנאמר וישמע הקול מדבר אליו (במדבר ז').

ג' כנגד השמים והארץ והים נבראו שלשה אבות אברהם יצחק ויעקב. שבהם כתיב והרביתי את זרעך ככוכבי השמים (בראשית כ"ו). ושמותי את זרעך כעפר הארץ וכחול אשר על שפת הים (שם כ"ב). כדמות ברייתו של עולם עשה הקב"ה נסים לישראל במדבר כשיצאו ממצרים. כיצד בברייתו של עולם כתיב בראשית ועד יהי רקיע בתוך המים, ובמדבר כתיב וענן ה' עליהם יומם (במדבר י'). ועוד נאמר פרש ענן למסך (תהלים ק"ה). בראשית ויאמר אלהים יקוו המים, ובמדבר ויט משה את ידו על המים ויולך וגו' (שמות י"ד). בראשית תרשא הארץ, ובמדבר הנני ממטיר לכם לחם (שם ט"ז). ואומר והנה פרח מטה אהרן (במדבר י"ז). בראשית יהי מאורות, במדבר וה' הולך לפניו יומם (שמות י"ג). ואומר לא ימיש עמוד הענן יומם (שם). בראשית ישרצו המים וגו' ועוף יעופף, במדבר ויהי בערב ותעל השלו (שם ט"ז). בראשית ויברא אלהים את האדם בצלמו, ובמדבר ומשה לא ידע כי קרן עור פניו (שם ל"ד). בראשית וישבות ביום השביעי, ובמדבר אכלוהו היום כי שבת היום (שם ט"ז).

ה' כנגד עשרה מאורות ברך הקב"ה לאדם

שהעולם מתנהג בהן. שלשה פונים צפונה וגו' למה צפונה תחלה שהיא פתוחה, שרוח צפונה פתוחה לעולם שנאמר נטה צפון על תהו (איוב כ"ו ז'). ולא עוד אלא שכל רוח רעה אינו אלא מצפון שנאמר מצפון פתחת הרעה (ירמיה א'). טלה אריה קשת פונים צפונה, שור בתולה גדי פונים למערב, תאומים מאונים דלי פונים לדרום, סרטן עקרב ודגים פונים למזרח. והים עליהם מלמעלה, שהעולם מתנהג על ימים. וכל אחריהם ביתה, שלא נבראו לבטלה אלא לצורך העולם. ועביו טפח, טפח ה' אצבעות בינונית שעוביו של רקיע מהלך ת"ק שנה. ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן. שהשמים מסובבים זה בזה. אלפים בת יכיל, שמי שהוא מקיים את התורה שנבראת מקודם שני אלפים שנה העולם מקבלו וסובל אותו. וכתוב אחד אומר בתים שלשת אלפים יכיל (דהי"ב ד' ה') שני אלפים לתורה ומי שמקיימה אני משמרו לאלף דור, שנאמר שומר הברית והחסד לאלף דור (דברים ה'). ויעש כיורים עשרה (דהי"ב ד' ו') כדי להרבות את הנשמים שהיו בכיורות מים. עשרה כיורות כנגד עשרת הדברות, ולמה לא עשה במדבר אלא כיוור אחד? שלא היו צריכין ישראל במדבר לנשמים, לפי שהיה המן יורד להם מן השמים והבאר היה עמהם. ושלמה עשה עשרה כיורות כדי להרבות הנשמים לפי שהיה בארץ ישוב והיו צריכין לנשמים הרבה, שנאמר ארץ הרים ובקעות וגו' (דברים י"א). ארבעים בת יכיל, כנגד ארבעים יום שניתנה בהן תורה ד' יום לכל דיבור ודיבור. לכך עשה שלמה לכל כיוור ד' אמות שנאמר ארבע אמות הכיוור האחד. לעשר המכונות. כנגד עשרה מאורות, על כל מכונה אמירה, על כל כיוור דיבור. ואת הים נתן מכתף הימנית קדמה, למה קדמה? שמשם המזלות והכוכבים והמאורות יוצאין לעולם ומשם היה עיקר העולם, ומשם היו אבות העולם, ומשם היה רוגע ומרגיע (רוגש ומרגיש). ויעש שלחנות עשרה, כדי להרבות זרעים. ולמה לא עשה משה אלא אחד? שלא היו צריכין במדבר לזרעים הרבה, וכיון שבא שלמה עשאן עשרה כדי להרבות זרעים. נתן חמשה מימין שלחן של משה וחמשה משמאל, ולמה כן? שהדרום נקרא ימין והשמאל נקרא צפון שנאמר צפון וימין אתה נקראתם (תהלים פ"ט) ואמר שמאל בעשותו ולא אחז יעטוף ימין ולא אראה (איוב כ"ג). לכן נתן חמשה מימין שהוא דרום כנגד ימין העולם שמשם טללי ברכה יוצאין לעולם (3). אמר שלמה בזכות אלו שלחנות הנתונות בימין יהיו נשמי ברכה וטללי ברכה יוצאין לעולם מן הדרום. ולכן נתן חמשה משמאל נגד צפון שהוא שמאל העולם שמשם הרעות יוצאין לעולם, אמר שלמה בזכות אלו השלחנות הנתונות משמאל ימנעו הרעות מישראל, וכן קבע עשרה כיורים חמשה מימין וחמשה משמאל. ויעש את מנורות הזהב עשר כנגד עשר דברות, וכל מנווה יש בה שבע

(3) עי' פרקי דר"א פ"ג.

ורע על שם סופו, כמו שמצינו דברים רבים שנכתבו שםם תחלה על שם סופן כמו וינה את כל שדה העמלקי (בראשית י"ד). ולמה קרא שמו טוב ורע שהודיעו הקב"ה שלא יאכל ממנו לא טוב ולא רע כמו שאמר ללבן השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע (בראשית ל"א), לא נוכל דבר אליך רע או טוב (שם כ"ד), ואומר לא יבקר בין טוב לרע (ויקרא כ"ז). ומכאן (ומנין) אנו אומרים שעד שלא אכל מן העץ היה יודע טוב ורע, שכן מצינו שקרא שמות לכל היצורים מן חכמה גדולה שניתנה לו, שנאמר ויקרא האדם שמות. ועוד מצינו שבראו הקב"ה במדה טובה בצלם ובדמות ולא היה בורא בריה חסירה. ועוד מצינו שכתב עליו שהיה מלא חכמה ותבונה שנאמר מלא חכמה וכליל יופי בעדן גן אלהים היית (יחזקאל כ"ח). ומנין אתה אומר שלא נקרא העץ עץ הדעת מתחלה? מתשובת האשה לנחש. ראה מה השיבה אותו, ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא אמרה מפרי עץ הדעת טוב ורע. ועוד בשעה ששאל הקב"ה לאדם למה אתה נחבא, אמר המן העץ אשר צויתוך וגו' ולא אמר מעץ הדעת טוב ורע. ועוד על דבר אחד שם העץ דעת טוב ורע שעל ידי אכילתו ידע האדם רעות, שעד שלא עבר הציווי לא נגזר עמל ולא יגיעה ולא קור ולא חום ולא מכאוב ולא כל דבר רע מזיק, אבל משעבר על חוק גזירתו של מקום התחילו כל הרעות נוגעות בו, שהיה עושה במאמרו ונצערם מעשיו ונטלו הרגשות של רעות. ולמה צוה אותו הקב"ה שיאכל מכל עץ הגן ומנע לו אחד מהם, כדי שיהיה רואה אותו תמיד חוזר את בוראו ומכיר שעול יוצרו עליו, ושלא תהא רחוק נסה עליו. ויאמר אלהים אל הנחש, לפי שבשביל דברת הנחש ניוק כל העולם לכך הדיין הצדיק נזר עליו שבעה אפופסים (קללות), שנאמר ארור אתה מכל הבהמה וגו'. ולמה שהברייה נאררת בעד דברתו שנאמר ארורה האדמה בעבורך וגו'. על נחונך תלך למה? שיגיעה עמל ותלאה ושפלה גרם לבריות שנאמר בועת אפיך. ועפר תאכל למה? שהשיא ופיתה את האשה לאכול מן העץ שנצטווה לא תאכל. ואיבה אשית בינך על שקלקל את האהבה והשלום והשקט והנחה שבין הקב"ה ובין הבריות. ובין זרעך ובין זרעה, למה שהוא גרם צער גידול בנים שנאמר הרבה ארבה וגו'. הוא ישופך ראש, למה שנתגבה והזיק את הראש והקצין והקדקוד והקוע של ארצות (?) שנאמר עד שובך אל האדמה כי ממנה לוקחת, ושאר קללות שלו:

הראשון ואלו הן: פרו, ורבו, ומלאו את הארץ, וכבשוה, ורדו ברגת הים, ובעוף השמים, ובכל חיה, הרומשת על הארץ וגו'. הנני נתתי לכם את כל עשב זרע וגו', ואת כל העץ וגו'. וכנגדן נתנסה אברהם בעשרה נסיונות, וכנגדן נאמרו עשר בריתות בפרשת מילה (4), וכנגדן ברך יעקב עשר ברכות: ויתן לך, יעבדוך עמים וגו'. וכנגדן הוכו המצרים עשר מכות, וכנגדן עשרת הדברות ללמד שלא נברא העולם אלא בשביל התורה. ובשביל שקבלו ישראל את התורה לפיכך התייר להם עשר בהמות לאכול: שור, כשב, עז, איל, צבי, ויחמור, אקו, ודישון, ותאו, וזמר. יעקב אבינו נתברך בעשר ברכות בשבעה מקומות ואלו הן: ויאמר ה' לה שני נזים בבטנך, ויתן לך, ואל שרדי, והנה ה' נצב עליו, ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתי, וירא אלהים אל יעקב עוד בבואו מפרן ארם ויברך אותו, ויאמר אנכי האל אלהי אביך אל תירא. למה נתברך בשבעה מקומות? כנגד שבעה פסוקים במעשה בראשית שכתוב בהם כי טוב, וכנגדן ברך הקב"ה לאברהם: ואעשך לגוי גדול, ואברכך, ואגדלה שמך, והיה ברכה, ואברכה מברכך, ומקללך אאור, ונברכו בך כל משפחות האדמה. ו' שבעה מועדות הן: שבת, חג המצות, חג העומר (חג השבועות), חג השופרות, חג יום הכפורים, חג הסוכות וחג העצרת. שבעה כוכבים שרועים (5): השמש והירח נונה כוכב שבתאי צדק ומאדים, וז' כוכבים שאינם רועים והם ז' כוכבים של כימה. כימה בעת שהיא שוקעת חורשים את הארץ לזרוע אותה, וכשהיא עולה עת הקציר היא ז' חלקים באדם: ראש, גרון, בטן, ב' ידים, ב' רגלים. ז' קומות הן: ילד נער רובה עלם איש שב זקן, שבע נקבות הן בראשו של אדם: שתי עינים שתי אזנים שתי נקבות של חוטם והפה. ועוד שבע בקרבו של אדם קרקבן סגל קנה ושט טחול כבד וכליות. ועוד שבעה ימי הנדה, שבע תולדות למי, היוצא מן העינים, ומן הנדה, של פנים (האף) ואחור, מי רגלים, שבת זרע, וזיעת כל הגוף. ועוד שבעה רוחים: של מעלה ומטה של פנים ואחור של ימין ושל שמאל ושל סביב סביב. ועוד כתיב ז' פעמים ברית באות הקשת. כ"ב מינים נבראו בעולם בששה ימים, ביום הראשון ז' מינים: השמים והארץ והמים והחושך והרוח והתהומות והאור, ביום השני א' הרקיע בלבד, ביום השלישי ד': הכנים המים למקום אחד והעלה מים מתוקים מן הארץ והעשבים והעצים. ביום הרביעי ג' השמש והירח והכוכבים. ביום החמישי ג' השרצים והעופות והתנינים. ביום השישי ד' החיה והבהמה והרמש והאדם. כנגד כ"ב אותיות שבא"ב וכנגד כ"ב דורות מאדם עד שבא יעקב (6).

ז' ועץ הדעת טוב ורע אמר רבי פנחס בן יאיר, העץ הזה עד שלא אכל ממנו אדם הראשון לא נקרא שמו אלא עץ בלבד כשאר כל העצים, אבל משאכל ועבר על גזירתו של הקב"ה נקרא שמו עץ הדעת טוב

(4) עיי' ב"ר פ"ד, אבל במשנה נדרים פ"ג נאמר י"ג בריתות, (5) כוכבי לכת שמוטומים ורועים ממקום למקום, (6) איוה מהמספרים האלה לקוחים מספר היוכלים, גם מביאם ר"מ הדרשן בבראשית רבתי, ויסודו ממדרש דר"פ בן יאיר, ולא כמו שחשב עפשטיין להיפך שמדרש תרישא הוא מיסודו של ר"מ הדרשן.

ואתה תשופנו עקב, למה שהיה שפל ובזוי ושנאו בעולם. למה לא מימא נבלחו כשאר כל השרצים (7) אחר שהוא בזוי? שלא יעכב אדם להורנו מפני הטומאה ויקיים ואיבה אשית וגו'. קניתי איש את ה', למה קראו כך, אלא בשביל שנוצר מן האדם ומן אשתו ומן הקב"ה, שלשה משלשה, הרוח והנפש והנשמה מן המקום, והעצמות והנידים והמח מן האישי, והעור והבשר ודם מן האשה, הרי שלשה משלשה. לכן גזר על הטמא שיתחטא ביום השלישי.

ח' שני הצדדיים, שני חיי אברהם קע"ה (בראשית כ"ה) שני חיי יצחק ק"פ (שם ל"ה), שני חיי יעקב קמ"ז (שם מ"ז), שני חיי שרה קכ"ז (שם כ"ג), שני חיי רבקה קל"ג (מ"ר ויחי), שני חיי רחל ל"ז, שני חיי לאה מ"ז (8). ראובן נולד ביום י"ד לחדש החשעיר ומת בן קכ"ה שנים, שמעון נולד בכ"א לחדש העשיר ומת בן ק"כ שנים, לוי נולד בט"ו (נ"א בא') לחדש הראשון ומת בן קל"ז שנים, דן נולד בט"ו לחדש הששי ומת בן קכ"ה שנים, יהודה נולד בט"ו לחדש השלישי ומת בן ק"ט שנים, נפתלי נולד בה' לחדש השלישי ומת בן קל"ג שנים, גד נולד ב' לחדש השביעי ומת בן קכ"ה, יששכר נולד ב' (נ"א בד') לחדש החמישי ומת בן קכ"ב, אשר נולד בכ' לעשתי עשר חדרש ומת בן קכ"ג, יוסף נולד בכ"א לחדש השביעי ומת בן ק"י, [זבולון נולד ב' לחדש תשרי ומת בן ק"ד, ובנימין נולד ב"א לחדש מרחשון ומת בן קי"א] באדר ובאייר לא נולדו נשתיירו לאפרים ולמנשה (9). מלמד שלא היה אחד מן השבטים הי יותר משנותיו של לוי ולא פחות משנותיו של יוסף, ומכל השבטים יצאו שופטים ומלכים רק משבט שמעון לא קם שופט ומלך בשביל החטא שעשה זמרי בשיטים, ללמדך כמה חמורה הזנות. וכן מצינו בכל השבטים: עתניאל משבט יהודה, אהוד מבנימין, דבורה וברק מאפרים ומקדש נפתלי, גדעון משבט מנשה, ואבימלך בנו אחריו, תולע בן פואה מיששכר, יאיר הגלעדי מחוות יאיר משבט מנשה, וכן יפתח ממנשה מיושבי גלעד, אבצן מבית לחם יהודה, אילון מזבולון, עבדון בן הלל משבט אפרים, שמשון משבט דן, עלי ושמואל משבט לוי, כל אלו היו שופטים בישראל. ואלו היו המלכים: שאול מבנימין, דוד ושלמה מיהודה, ירבעם מאפרים, יהוא בן נמשי ממנשה (נ"א מגד), אבל שמעון לא לא העמיד לא מלך ולא שופט בשביל עון הזנות, לפיכך ניתנה ברית מילה בערוה שיהא יראת המקום מונעת לעשות חטא.

ט' לכל הרגשה והרגשה נתן הקב"ה תורה מה שלא לעשות ומה לעשות. מה שלא לעשות: ללב לא תתורו, לעינים אחרו עיניכם, לאזנים אל תשא שמע שוא, לפה לא תאכל כל תועבה, ללשון לא תשא את שם ה' וגו' ולא תשבועו ולא תשקרו ולא תענה, לירדים אל תשת ירך עם רשע, לערוה לא תנאף ולא תזנה

ח' שני הצדדיים, שני חיי אברהם קע"ה (בראשית כ"ה) שני חיי יצחק ק"פ (שם ל"ה), שני חיי יעקב קמ"ז (שם מ"ז), שני חיי שרה קכ"ז (שם כ"ג), שני חיי רבקה קל"ג (מ"ר ויחי), שני חיי רחל ל"ז, שני חיי לאה מ"ז (8). ראובן נולד ביום י"ד לחדש החשעיר ומת בן קכ"ה שנים, שמעון נולד בכ"א לחדש העשיר ומת בן ק"כ שנים, לוי נולד בט"ו (נ"א בא') לחדש הראשון ומת בן קל"ז שנים, דן נולד בט"ו לחדש הששי ומת בן קכ"ה שנים, יהודה נולד בט"ו לחדש השלישי ומת בן ק"ט שנים, נפתלי נולד בה' לחדש השלישי ומת בן קל"ג שנים, גד נולד ב' לחדש השביעי ומת בן קכ"ה, יששכר נולד ב' (נ"א בד') לחדש החמישי ומת בן קכ"ב, אשר נולד בכ' לעשתי עשר חדרש ומת בן קכ"ג, יוסף נולד בכ"א לחדש השביעי ומת בן ק"י, [זבולון נולד ב' לחדש תשרי ומת בן ק"ד, ובנימין נולד ב"א לחדש מרחשון ומת בן קי"א] באדר ובאייר לא נולדו נשתיירו לאפרים ולמנשה (9). מלמד שלא היה אחד מן השבטים הי יותר משנותיו של לוי ולא פחות משנותיו של יוסף, ומכל השבטים יצאו שופטים ומלכים רק משבט שמעון לא קם שופט ומלך בשביל החטא שעשה זמרי בשיטים, ללמדך כמה חמורה הזנות. וכן מצינו בכל השבטים: עתניאל משבט יהודה, אהוד מבנימין, דבורה וברק מאפרים ומקדש נפתלי, גדעון משבט מנשה, ואבימלך בנו אחריו, תולע בן פואה מיששכר, יאיר הגלעדי מחוות יאיר משבט מנשה, וכן יפתח ממנשה מיושבי גלעד, אבצן מבית לחם יהודה, אילון מזבולון, עבדון בן הלל משבט אפרים, שמשון משבט דן, עלי ושמואל משבט לוי, כל אלו היו שופטים בישראל. ואלו היו המלכים: שאול מבנימין, דוד ושלמה מיהודה, ירבעם מאפרים, יהוא בן נמשי ממנשה (נ"א מגד), אבל שמעון לא לא העמיד לא מלך ולא שופט בשביל עון הזנות, לפיכך ניתנה ברית מילה בערוה שיהא יראת המקום מונעת לעשות חטא.

ט' לכל הרגשה והרגשה נתן הקב"ה תורה מה שלא לעשות ומה לעשות. מה שלא לעשות: ללב לא תתורו, לעינים אחרו עיניכם, לאזנים אל תשא שמע שוא, לפה לא תאכל כל תועבה, ללשון לא תשא את שם ה' וגו' ולא תשבועו ולא תשקרו ולא תענה, לירדים אל תשת ירך עם רשע, לערוה לא תנאף ולא תזנה

(7) ממדרש זה מוכח דגהש אינו מטמא כלל כמותו אפילו בכזית ובנגוע וכן פסק הרמב"ם הלכות אבות הטומאה סוף פ"ד, דלא כתוספות עירובין י"ג דכזית ובנגוע גם נחש מטמא. (8) בסדר עולם פ"ב שני חיי רחל ל"ז ולאח לא עברה על מ"ד שנה, (9) נוסף פה ע"פ גירסת הבחיי לפ' שמות. (10) עיי' ילקוט ויחי רמז ק"ס, ובמדבר רבה פי"ג.

וכלכל ודרדע (דהי"א ב' ז') כלם חמשה. עתודים חמשה כבשים בני שנה חמשה, כנגד ה' הרגשות וה' מורגשות, ועוד המזבח חמש אמות אורך וחמש אמות רוחב, קערות כסף י"ב מזוקי כסף י"ב כפות זהב י"ב, כנגד י"ב מזלות וי"ב מנהיגים בנפש, שבטים י"ב וכנגדם י"ב לחם הפנים על השלחן, כל כסף הכלים אלפים וארבע מאות (במדבר ז'), ומשנברא העולם ועד שהיה משה בן ארבעים (נ"א בן ל"ב) שהתחיל להורות להם לישראל במצרים: עברו אלפים וארבע מאות שנה, כל זהב הכפות עשרים ומאה כנגד ימי משה החסיד, שנאמר ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו. וכן קרבן נפשות כנגד אלו: פרים י"ב כנגד מלכים, אילים י"ב כנגד נשיאים, שעירי עזים כנגד רוזנים פחתים וסגנים, כבשים כנגד פקידים שליטים והכרתי והפלתי. וכל בקר זבח השלמים עשרים וארבעה פרים כנגד כ"ד ספרים (תנ"ך) וכנגד כ"ד משמרות וכפרה על כ"ד אלפים שמתו בבעל פעור. אילים ששים עתודים ששים כבשים ששים כנגד ששים רבוא וכנגד סוד ששים המה מלכות, וכנגד בית שני שנבנה ששים על ששים, רומה אמין שתין, פתיה אמין שתין (עזרא ו' ג'). אלישע שמש לישראל ששים שנה וכנגד ששים ערים גדולות (מ"א ד' י"ג) ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם. ששים נבורים סביב לה (שה"ש ג'), יברכך ה' ששים אותיות בברכת הכהנים.

י"א) מנורת זהב יש ז' נרות כנגד ז' מאורות בעולם שהם ז' כוכבים (כוכבי לכת). ז' ימים טובים בשנה, ז' שערים בנפש: שתי עינים שתי אוזנים שתי אפים ופה אחד. מנורה בדרום כנגד חמה שהיא מאירה לחכם, ועל ימין היא שנאמר לב חכם לימינו (קהלת י'). ומנורה כנגד הצוה"ב שאין שם אלא אור שכינה. ונפש בתוך הגוף כנגד מזבח הקטרת בתוך המשכן, והשלחן בצפון כנגד גן עדן ובו מיני תענוגים צפונים לצדיקים, ועשית מזבח אחד זהב ואחד נחשת, מזבח הזהב נמשל בנפש של אדם, מזבח נחשת בגופו של אדם, כשם שהזהב יקר מן הנחשת כך הנפשות יקרות מן הגוף, כשם שבכל יום ויום היה מקריב בהן מה שנגזר עליהם מן הקדש, כן נר"ה האדם לעבוד פני ארון העולמים תמיד בנפשו ובגופו. כשם שהגוף אוכל כך מזבח הנחשת היה למאכל. כשם שהנשמות אינן נהנות אלא מן הריח כך לא היה נקרב במזבח הזהב אלא קטרת סמים דבר העשוי לריח. למה יש קרנות במזבח? אלא שכל החיות טהורות בין הנקרבין למזבח בין שאין מתקרבין הכל מקרין ומפריים. ועוד למה גזר הקב"ה לעשות קרבנות למזבח? אלא רצה הקב"ה ללמדנו אם מקריבין לו קרבנות בצדקה הוא מתרף ומאבד ומכניע צריהם ואין מניח אותם להזיק לישראל, שכן כתיב וכל קרני רשעים אנדע תרוממה קרנות צדיק (תהלים ע"ה), ואם לאו הוא רודף ודוחף אותם מפניו, שכן כתיב: ונתתי את עריכם חרבה ולא אריח

של ע' שנים. קינן בדור הראשון שנאמר ויהי קינן שבעים שנה וגו' ותרר בדור שני, אברהם בן ע' שנה בברית בין הבתרים [כאמור בסדר עולם רבא]. ד"א כנגד שבעים ימים שבכו את יעקב החסיד שנאמר ויבכו אותו מצרים שבעים יום. במשה רבינו כתיב ואל משה אמר עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל (שמות כ"ד), וכתיב אספה לי שבעים איש מזקני ישראל (במדבר י"א), שני אויבים לא נארו עד שהשלים עליהם ע' פסוקים, ואלו הם הנחש והמן הרשע, מכראשית עד ארור ע' פסוקים, ומאחר הדברים עד ויתלו את המן ע' פסוקים, כאשר יסד הפייטן לתכלית שבעים נתלה על חמשים (11). ושבעים המזרק האחד, כנגד שבעים נפש שנאמר בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה, וכתיב כל הנפש לבית יעקב הבאים מצרימה שבעים, כמו כן היי דוד המלך שבעים, ואלו שבעים שנה חסרו מאדה"ר, כי אדם חי תתק"ל שנה והקב"ה אמר לאדה"ר כי ביום אכלך ממנו וגו'. וימו של הקב"ה אלף שנים וכו'. במשכן ע' עמודים הו', ואלו הן כ' בדרום כ' בצפון וי' במערב והם הקרשים, וי' במזרח, וד' בפרכת וה' בפתח המשכן ואחד עמוד הענן הרי שבעים. ע' אמה היה המשכן כנגד ע' ימים טובים שנתן הקב"ה לישראל ואלו הן: ז' ימי פסח וח' ימי החג, ור"ה ויוה"כ וחג שבועות ונ"ב שבתות, הרי שבעים. ע' כלים היו במקדש ואלו הן: ארון כפורת כרובים (שנים) שלחן כפות קשות מנקיות (שנים) הרי תשעה, במנורה היו כ"ב גביעים, ט' פרחים, י"א כפתורים, ג' רגלים, ז' קנים, ז' נרות, מלקחים ומחתות, עולה שבעים (12). שבעים סנהדרין היו, מבית ראשון עד בית שני (י"ב) שבעים שנאמר שבעים שבעים וגו' (דניאל ט'). שבעים שמות להקב"ה, שבעים שמות לישראל, שבעים שמות לירושלם, שבעים שמות לתורה (13). כף אחת עשרה זהב, כנגד עשרה מאמרות שברא בהן העולם וכנגד עשרת הדברות ועשר ספירות ועשר אצבעות. ומן אדם עד נח עשרה דורות ומנח עד אברהם עשרה דורות, עשרה שליטים באדם, עשר תולדות בתורה (14), עשרה נסיונות נתנסה אברהם, פר אחד כנגד אברהם שנאמר ואל הבקר רץ אברהם, איל אחד כנגד יצחק שנפדה באיל כמו שנאמר וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל וגו', כבש אחד כנגד יעקב שנאמר שה פזורה ישראל (ירמיה ג'). ושעיר אחד, כנגד יוסף שנאמר וישחטו שעיר עזים, ולזבח השלמים בקר שנים, כנגד משה ואהרן, אילים חמשה. כנגד חמשה איתני העולם בני זרח זמרי איתן הימן

(11) בפומי הקליר לפ' זכור, (12) עי' מנחות כ"ב ע"ב ורמב"ם הל' בית הבחירה, (13) עי' שה"ש רבה, ופי' ויקאנטו לפ' בהעלתך, (14) באמת יש י"ב תולדות עי' במד"ר פ"ב.

גיהנם העתידה ללהט ולבער את הרשעים ליום הדין הגדול—זו היא היראה ועליה החטאת נקרכת. אבל אלו הקרבנות עולה ושלמים וחטאת, מקריבין בבית אחד, על ידי כהן אחד, לשם אלוה אחד, ושלשתן שוין; כך הצדיקים בין באהבה בין בבקשה ובין ביראה, שוין אלו לאלו, שכלם בצל הקב"ה הוסיס, והאוהב אותו הוא אוהב, והמבקש ממנו הוא מבקש, והמתירא ממנו הוא מתירא. ולמה מן ג' בהמות ותור וגזל צוה הקב"ה להקריב קרבן ולא מן האחרים? לפי שהארץ נמשלת כעגלה, הים נמשל כעז והשמים נמשלו כאיל, ואויר נמשל כתור וגזל. עד שלא בא אברהם כל מי שהקריב לשם הקב"ה מן הבהמות כולן היה מקריב קרבנו, שכן מצונו בפ' והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו (בראשית ד' ד'), ועוד כתיב ויבן נח מזבח לה' ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור (שם ח' כ').

י"ג) הזבחים מוכיחים בין רשע לצדיק, וכן אתה מוצא בין קין והבל שנאמר וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין והבל מנחתו לא שעה. קרבנו של נח קבל ברצון שנאמר וירח ה' את ריח הניחוח, אבל קרבנו של בלעם לא רצה לקבל, ועוד הקרבן מוכיח בין צדיק לרשע כמו שנעשה בין שמואל לשאול ובין אליהו לנביאי הבעל, והקטרת מוכיח בין צדיק לרשע כמו שנעשה בין אהרן לקרח ובין הכהנים לעזוהיו המלך. י"ד) חביבין הם הזבחים שעל ידן עושה הקב"ה רצון הצדיקים, ע"י קרבן שמע הקב"ה תפלתו של נח, ע"י הקרבן כרת ברית לאברהם לנתינת הארץ, שנאמר ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית (בראשית ט"ו), ע"י הקרבן הקב"ה מכפר על השגגות, ע"י הקרבן נתן המקום ניצוח לנדעון על המדינים (שופטים ו'), ע"י הקרבן קבל הקב"ה תפלתו של שמואל על ישראל (ש"א ז'), ע"י הקרבן נעצרה המגפה בימי דוד (ש"ב סוף), ע"י הקרבן שמע הקב"ה תפלתו של אליהו (מ"א י"ח), ע"י הקרבן נגלה עון של סוטה, ע"י הקרבן הקב"ה מכפר עונותיהם של ישראל ביום הכפורים, וע"י קרבן קבלו אברהם יצחק ויעקב ברכת עולם, שנאמר בי נשבעתי נאום ה' וגו', וכן בעקב כתיב ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק והבטיחו הקב"ה שהוא יורד עמו במצרים ויעלהו משם. ע"י קטרת נעצרה המגפה בימי אהרן (במדבר י"ז).

ט"ו) למה מכל טומאות שבעולם החמיר טומאת אדם במיתתו, אלא שבשביל עבירה נגזרה מות עליו שנאמר ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך וגו'. למה גזר הקב"ה על יולדת זכר שטמאה ז' ימים ואם נקבה שבעים? אלא להזכיר יצירת אדם הראשון שנברא בז' ימי בראשית של שבת ראשון ויצירת חוה שנטלה מצלעותיו בשבת שניה, דברי ר' פינחס בן יאיר והכמס אומרים שניהם נבראו בערב שבת הראשונה. למה גזר הקב"ה שהיולדת זכר אחר ארבעים יום

בריה ניחוחכם (ויקרא כ'), ואומר למה לי רוב זבחים (ישעיה א'). מ"ה פרים היו מקריבים בכל שנה חוץ מפרי החג כנגד מ"ה קללות שכתובות בתורת כהנים, ובחג ע' פרים כנגד ע' אומות. צ"ח כבשים כנגד מאה קללות חסר שתיים שבמשנה תורה. כל אלו היו מקריבין כדי להציל את ישראל מן האומות כולן. בא וראה כמה הקב"ה מחבב הקרבנות, ואחד מישראל חביב לפניו מכל קרבנות הגוים: את מוצא ע' פרים היו ישראל מקריבין בחג על האומות לכפר עליהן, כיון שבאו ישראל לצאת לדרך אמר להן הקב"ה עשו כאן יו"ט אחד שאני מבקש קרבן מידכם, שמא תאמרו שאני מבקש קרבנות הרבה, איני מטריח אתכם, איני מבקש מכם אלא פר אחד איל אחד (במדבר כ"ט) כנגד ישראל שהם אומה אחת שנאמר ביום השמיני וגו' (שם). ואין אתה מוצא שכתוב באחד מכולן (באור"ה) אשה ריח נחוח אלא ביום השמיני, ומהו אשה ריח נחוח? אמר הקב"ה זה הקרבן חביב עלי מכל הקרבנות, כי רוצה ה' בעמו ויפאר עניו בישועה (תהלים קמ"ט) ואין ישועה אלא קרבן שנאמר ואל קין ואל מנחתו לא שעה (בראשית ד').

י"ב) ויקרא: ג' טכסים הם הקרבנות: עולה שלמים וחטאת, וג' כתות הן של צדיקים: אהבה, בקשה, ויראה. העולה כנגד אהבה, והשלמים כנגד הבקשה והחטאת כנגד היראה. העולה נקרכת לכבוד הקב"ה בלבד, אבל השלמים והחטאת בעד עצמנו. יקרה היא האהבה מן הבקשה, והבקשה מן היראה, ואיזו היא האהבה? אלא שיש צדיקים שעובדים באהבה ונותנים כבוד ויקר למלכותו, מפני שהוא לבדו קדם את הכל, ובטובו הרב ברא את עולמו במאמר ולא בעמל, והוא אלוה ואב ומלך וגבור וחכם וטוב ורחם וסובל את הכל ומלא את העליונים ואת התחתונים, ומכלכל בריותו ויודע רזי עולם ומטיב לרעים ומאריך לרשעים לבעבור ישובו ויחיו. על כל הטובות האלה הצדיקים אוהבים את המקום ונותנים לו הליל ושבח על כל מעשיו הנדולים—על זה העולה נקרכת. ואיזו היא הבקשה? אלא שיש עובדים את המקום ומפילים החינות ובקשות ושואלים ממנו כל מדה ומדה בשביל הנאתו, כגון חכמה ובינה ודעת, ואורך ימים, ורפואה, ואשה משכלת, ובנים ישרי לבב, והצלחת מעשים ועושר וכל שהוא קנין טוב—זו היא הבקשה ועליה שלמים נקרכים. ואיזה היא היראה? [אלא] שיש עובדים את המקום ביראה גדולה ופחד מרובה, והן מתפללין להנצל מן הקללות הכתובות על המועלים במצותיו, ועל העוברין פקודיו של מקום, בין בעולם הזה ובין בעולם הבא; בעולם הזה מן החלאים ומן המכות והמכאובות, שלא יצטרכו לבריות, שלא ימשלו בהם זרים ולא מיתה או דבר רע בבניהם או בנותיהם, וכדי שימלאו ימיהם בטוב ובברכה. ובעולם הבא להנצל מן הפורעניות ומן השחתים, ומן יקירת אש של

ויולדת נקבה אחר פ' יום תבא לבית המקדש? להזכירך מה פעל אל עם אדה"ר שנברא חוץ מגן עדן ואח"כ נכנס לג'ע, לכן היולדת זכר לאחר מ' יום שהוא שיעור יצירת הולד לזכר, ופ' יום לנקבה שהוא שיעור ליצירת הנקבה תכנס לביהמ"ק להביא קרבנות. למה בפרשת יולדת כתיב למעלה הימנה מאכלו של אדם (סימני חיות ועופות טהורות), ולמטה הימנה ננעים? אלא כך העיד המקום על הנולד: הוי מתכונן באיזה תנאי בראתי אותך, אם עשית מעשים טובים ראה מה למעלה מראשיתך; זאת החיה אשר תאכלו, אכול מה שתקנתי לך, ואם תפנה אחר ראה מה כתיב אחר כך ננעים. עשרה פרשיות של ננעים הם כנגד עשרת הדברות, שאם יקימו ישראל אותם הקב"ה מצילם מהם ואם לאו הם לוקים בהם ואלו הן: ששה בנופו של אדם וד' בנכסיו. יש ננע בנופו של אדם שיצא מעצמו של אדם בעור בשרו, ויש ננע שיש בתוכו מחית בשר חי, ויש ננע שפרחה מצרבת השחין, ויש ננע שנעשה ממכות אש, ויש ננע בראש או בזקן, ויש ננע בקרחת או בנבחת הרי ששה בנופו, ויש ננע בשתי או בערב [בבגד צמר או פשתים], ויש ננע בעור או בכלי עור ויש ננע בקירות הבית, הרי עשרה. ט"ז אדם כי יהיה בעור בשרו, בנוהג שבעולם אדם שיש לו עבד והוא סורח עליו מה הוא עושה לו? קורא לפחמים שיעשו לו כבלים ומיד הן מביאין שלשלאות כדי לכפות אותו, אבל המקום אינו כן אלא אדם חטא לפניו אינו צריך לומר קראו לפחמים שיעשו כבלים אלא ממנו הם כבלים שלו. אדם כי יהיה, בא וראה היאך חלק הקב"ה כבוד לישראל, בקרבנות מה הוא אומר אדם כי יקריב מכם תלה הקרבנות בהם לפי שעליהם נתלים, אבל בננעים אינו אומר כן אלא אדם כי יהיה בעור בשרו לכמדך שאם ישראל זוכי הננעים באים על או"ה ולא על ישראל כשם שכתוב בנעמן (מ"ב ה'), וכן הוא אומר והסיר ה' ממך כל חלי וכל מדוי מצרים (דברים ז') ואומר נכוננו ללצים שפטים (משלי י"ט), למה נקרא שם הצרעת נושנת, לפי שגרמו עונותיו שנתישנה הצרעת זמן מרובה. למה נזר על המצורע שישב בדד ובגדיו יהיו פרומים וראשו פרוץ והוא עצמו קורא טמא שנאמר והצורע אשר בו הננע וגו', אתה מוצא על ג' עבירות הצרעת נדבקה לבירות: מקנאת הבל (לשון הרע) כמו שנעשה במרים, מחמדת עושר כמו שנעשה בגחזי (מ"ב ה' כ"ז), מגובה את עצמו כמו שנעשה בעוהיו (ד"ה י"ב כ"ו). לפיכך נזר המקום על המצורע שיהא בגדיו פרומים וראשו פרוץ כנגד חמדת העושר, וכנגד הגאווה יקרא עצמו טמא, וכנגד קנאת ההבל שאמר דברים על חבירו שלא כן בדד ישב מחוץ למחנה כמנונה, וחשוב הוא כמת שנאמר אל נא תהי כמת, ואומר בעוהיו בית החפשיית (שם), וכמו שנאמר במת ועבד חפשי מאדוניו (איוב ג'); למה לא צוה הקב"ה להראות ננעים לאחד מישראל

אלא לאהרן ולבניו בלבד? אלא כשם שנוטלין מתנותיהן ותרומותיהן וכל קרבנות של ישראל כך יקבלו טרחתיהן, בשביל כך עשה המקום שיהיו ישראל באים ומראין נגיעה לכהן, שכן כתיב על פיהם יהיה כל ריב וכל ננע (דברים כ"א). ועוד כדי שיצטרכו ישראל להם והיו נותנים להם מתנותיהם בעין יפה, והכמים מושלים טומאת הצרעת בטומאת הרוח והלב. ואלה הם העוברים יראת המקום ונדבקים בע"ז, כמו ירבעם בן נבט שחטא והחטיא את הרבים וטימא את ישראל בצרעת הרוח, שכן כתיב: וירבעם בן נבט אפרתי וגו' ושם אמו צרועה אשה אלמנה עבד לשלמה (מ"א י"א). למה נקרא שמו ירבעם, אמר הקב"ה ביני ובין בני הוא עשה מריבה, שעשה את העגל והפריש בני ממני. בן נבט, מהו נבט, לשון איש האיש שהביא הנבט והאש על עמי ישראל (12), ושם אמו צרועה שהביא צרעת הרוח על העם והסב לבם ממני. אשה אלמנה, האיש שהושיב את עמי אלמנה, שנאמר באיכה היתה כאלמנה. עבד, שעשה לבני עבדים לאומות העולם. לשלמה, שהשלימם לשונאיהם כמו שכתוב הגלת שלומים (ירמיה י"ג), ואומר על הסגירים גלות שלימה (עמוס א'), וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה, שהרים ידו במלך מ"ה הקב"ה [שהשלים שלון]. מה דרכו של ננע שכהן רואה ומסגירו, ואם יראה בו סימני טהרה הוא מטהרו שנאמר והסגיר את הננע וגו', כך הקב"ה הסגיר ישראל בכבל וכיון שהסגירו הודיעו סימני טהרה (13), שכן אמר להן נבוכדנצר לחנניה מישאל ועזריה שישתחוו לצלם ולא קבלו, שנאמר לאלהך לא איתנא פלחין (דניאל ג'), אמר להם המקום אין אתם רוצים לסגור לו, במקומכם לא היה לכם חששא עלי והייתם עובדים ע"ז, ולאחר שגליתם אתם מתביישין ממני, חייכם אם אתם מתביישין בזה אני גואל אתכם בזה, לקיים מה שנאמר ושב ה' אלהיך את שבותך (דברים ל') ואומר תחטאני באזוב ואתהר.

י"ז כי תבואו אל ארץ כנען (בפ' ננעים) למה זכר שם ארץ כנען על ננעים? אמר להם הקב"ה הסתכלו בארצכם מנין היא עיקרה של ארץ כנען, אי אתם יודעים שחם חטא וכנען נאמר ויאמר ארור כנען, אף אתם כשתחטאו ארצכם נתפסת ללקות כשם שלקה כנען, אשר אני נותן לכם לאחווה, מה היא לאחווה? אמר להם מתחלה מפני שהיתה הגזירה זו עליכם שתשעברו בארץ מצרים מה כתיב שם וישב ישראל בארץ מצרים ויאחזו בה (בראשית מ"ז) הארץ היתה אוחות בהם ותופסת אותם, ואילו היה מבקשים לצאת מתוכה קודם לכן לא היו יכולים עד שבא הקץ שהם חייבין, לפיכך כתיב ויאחזו בה כאדם שאוחז בו

(12) בגמרא (סנהדרין ק"א): דרשו בן נבט שניבט ולא ראה, ח"ר נבט שראה איש יצאה מאמתו וכי, ועיקר נבט הוא לשון הבטה, (13) לעשות תשובה.

לזוז ממקומה כך אי אפשר לצרעת לבוא עליו עוד, ושלא תאמר הואיל שהלכה לה ממני ואי אפשר לבא עלי אחזור לקלקולי, הסתכל בצפור המשולחת שהיא חיה וסופה יכולה לחזור, כך אם חזרת מן התשובה סופה לצרעת לחזור עליך. היה שוחט אחת ומשלח אחת, ולמה הביא הנטהר מנגעו אחת חוץ למקדש ואחת במקדש? אלא לפי שהוא אסור לישב לו במחנה ולבא במקדש לפיכך היה מביא ב' צפרים שיוכל לבא למקדש עם קדושים ושיהא מותר לו לישב בעיר עם הטהורים. ולמה לא היה מביא קרבן לטומאת מת כשם שמביא על טומאת מצורע? לפי שזו באה על חטא וזו אינה באה על חטא, ולכך על נגעי בתים לא היו מביאין אלא קרבן חוץ לפי שהבית לא היה צריך קרבן פנים לפי שאין לו ליכנס במקדש.

י"ח) חמש עבירות עשתה חוה כשאכלה מן העץ, ואלו הן: ותרא האשה כי טוב העץ למאכל, וכי תאוה הוא לעינים, ונחמד העץ להשכיל, ותקח מפריו ותאכל, ותתן גם לאישה עמה ויאכל, הרי חמשה, וכנגדן נזר הקב"ה עליה חמש קללות שנאמר הרבה ארבה עצבונוך, והרוגך, בעצב תלדי בנים, ואל אישך תשוקתך, והוא ימשול בך, וכמותה נתקלל אדם (15). — למה נזר לכהנים שלא לאכול חטאת הדיוט חוץ למקדש אלא בחצר אהל מועד? שלא ילמוד אדם אחר שחטא ההדיוט ההוא ויתבייש. למה בפר כהן גדול שלא עשה כך אלא בפרהסיא נזר המקום לשרוף פר החטאת של כ"ג? כדי שילמדו וייראו, למה כן? בשביל טעמים הרבה: אחד שידעו הכל צדקתו של הקב"ה שאינו נושא פנים לא לקטן ולא לגדול לא למלך ולא לכ"ג, שכן כתיב כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים וגו' אשר לא ישא פנים וגו' (דברים י"א י"ז), וכתיב יהי פחד ה' עליכם שמרו ועשו כי אין עם ה' אלהינו עולה ומשווא פנים ומקח שוחד (ד"ה"ב י"ט ז'), למה נזר הקב"ה לשרוף פר החטאת בפרהסיא חוץ למחנה, אלא רצה הקב"ה ללמד שלא יהא אדם מתבייש להתוודות חטאתו לפני כ"ג, שכן כתיב והתודה אשר חטא עליה (ויקרא ה') שיאמר כהן לא נתבייש ממני אני למה אתבייש ממנו, לפי שהודוי הוא כפרת החטא, שנאמר מכסה פשעיו לא יצליח (משלי כ"ח), ולמה נזר המקום בתורה לכל אדם העושה החטא בשגגה להביא קרבן בעד עצמו ואין אותו האיש נקי עד שיקרב קרבן על שגגתו? אלא שלא יעשה אדם חטא לפני המקום בזדון, כתוב אחד אומר את פני פרכת הקדש (ויקרא ד') וכתוב אחד אומר את פני הפרכת (שם), לומר לך חטא הנשיא (הכהן המשיח) הגדולה

בעל כרחו, אבל כיון שבאו לארץ כנען א"ל הקב"ה לא תהיו סבורים שאתם נאחזים בה ויש עליכם עוד שעבוד אחר, חייכם ברשותכם היא, אתם אוהבים ותופסים אותה, והזירו בכם פן תחרב הארץ ממעשיכם הרעים, ונתתי נגע צרעת, א"ל הקב"ה לא תהיו סבורים לומר שהיא מקרה אלא בשביל לחזור בכם הבאתי על הבתים צרעת, ונתתי נגע, מאתי תהיה המכה, עתיד אני ליתן טכס של נגעים, שאינם באין על הבריות כשם שהן כתובים, אלא בתחלה אמר הקב"ה ילקה בהוננו כדי שיבין ויחזור בו, ומתחיל בביתו, אם לא עשה תשובה הוא לוקה בבגדו, לא עשה תשובה עושה דין באדם, וכן אתה מוצא כשהקב"ה עושה דין באדם מתחלה הוא מלקהו מן הקלים ואח"כ מן החמורים: אתה מוצא באדם הראשון ביום אכלך ממנו מות תמות, אבל כשאכל וחטא לא עשה לו כך, אלא קלל את הונו ואח"כ נזר לו המות שנאמר ולאדם אמר ארורה האדמה בעבורך ואח"כ כי עפר אתה ואל עפר תשוב, וכן אתה מוצא בקללות, ואם לא תשמעו לי, ואם עד אלה וגו' ואם תלכו עמי קרי וגו' ואם בואת לא תשמעו לי, וכן איוב מתחלה איבד את ממונו ואח"כ פרע מכוניו ואח"כ מנופו, ולמה לא נכתבו הנגעים כתיקונן [הבית תחלה] אלא נגע של גוף תחלה, כדי ליתן יראה ופחד באדם, ד"א למה לא התחיל בפרשת בתים? לפי שאמר להן המקום פרשת נגעים במדבר שלא היו להם עדיין בתים, כך א"ל המקום: לפי שאין לכם בתים אני מתחיל בנופכם אבל לאחר שתכנסו לארץ לא אתחיל אלא מבתיכם, ולמה לא התחיל בכנדים שהרי כנדים היו לובשים במדבר? לפי שהכנדים שהיו לובשים מעשה נס היו, שהרי עמדו ישראל מ' שנה במדבר ולא הוצרכו לכבס (להחליף) בגדיהם שנאמר שמלתך לא בלתה מעליך, למה הקדים בנד צמר לפשתים? לפי שבנדי צמר רחוקים מן הגוף, את מוצא שהמצורע חשוב כמת, כשם שטמא בטומאת המת נזר הקב"ה ליקח פרה אדומה ולהשליך לתוך השרפה עץ ארז ושני תולעת ולהוות עליו ביום השלישי ובשביעי ולהיות פרוש שלא יכנס למקדש שבעה ימים, כך צוה למצורע ג' וז' ולהיות פרוש שלא יכנס למקדש ז' ימים, ושיקח שתי צפרים ועץ ארז ושני תולעת ואח"כ יבא למקדש, ולמה צוה בפרה לעשות כמו במצורע, לפי שמעשה פרה אדומה לא נעשית אלא לכפר על מעשה העגל שהוא צרעת הרוח לפיכך דינם שוה, ולמה ציוה בפרה לעשות בטומאת מת ולא בטומאה אחרת, לפי שהמצורע לטומאת מת איתקש שנאמר אל נא תהי כמת, למה ציוה הקב"ה ליקח ב' צפרים לטהרת המצורע, כדי לשחוט אחת ולשלוח אחת, ולמה ציוה לשחוט אחת ולשלוח אחת שכן כתיב ושלה את הצפור החיה? אלא סימן נתן לו הקב"ה לאדם מן הצפרים שהוא מביא, א"ל ראה היאך צפור זו שחוטתה וקבורה בארץ, כשם שאי אפשר לצפור זו

(15) הכהני בראשית הביא המדרש כי חמשה דמים טמאים יש באשה כנגד חמשה חלקי תאוה שחטאה חוה באכילת הפרי: ראיית הלב תאות העין חמדת השכל ואכילת הפרי והנחיתה לבעלה.

במקומה, הטא הצבור אין הגדולה במקומה. ד"א לפי שחטא הלומד והמלמד לפיכך יוציאו לחוץ ויפרסמו ע"כ והוציא את הפר אל מחוץ למחנה (שם). ד"א כל מקום שיש משיח יש ארון ותורה וכל מקום שאין משיח אין ארון ותורה (16). י"ט) שלשה טכסים (מינים) יש בזכחים: שלמי תודה נדבה ונדר, ונקרבים על שלשה דברים: על לשעבר ועל דבר העומד ועל לעתיד לבא. זבח תודה נקרב על הודיית עסק טוב שכבר בא עליו לכן נקרא שמו תודה שהוא מהלל ומודה ומברך את המקום על הטובות שקיבל הימנו, וקרבן תודה חביב לפני המקום שנאמר וזבח תודה יכבדני (תהלים נ'). לפיכך אתה מוצא אותה מלאה מכל דבר כסעודה מלאה. כל מאכל יש בקרבן תודה: חלות, חלות לחם חמץ, לחם מצה, יש בה שמן ויש בה ריקון, שלמי נדבה נקרבים על כל דבר טוב שאדם מתנדב מלבו, אבל קרבן נדר נקרב על הרבה דברים, הנויר מקריב קרבן נדר, והנשים שאסרו איסר על נפשן בבית אביהן או בבית בעליהן כמו שנאמר ואשה כי תדור נדר וגו' (במדבר ל'). וכמו שעשה יעקב אבינו שנאמר וידר יעקב נדר (בראשית כ"ח) ובחנה אם שמואל כתיב ותדור חנה (ש"א א'), ועוד דברים אחרים שכן כתיב ואיש כי ידור נדר לה' (במדבר ל').

ב) איכה ישבה בדר, למה בקינות כל האלפא ביתין פותחין באיכה? לפי שעברו ישראל על מה שהזירם המקום על ענין ע"ז שנאמר השמר לך וגו' ופן תדרוש לאלהים לאמר איכה וגו' (דברים י"ב), דרישת האיכה היא נרמה כל הרעות של איכה: איכה ישבה, איכה יעיב באפו, איכה יועם זהב. למה נקרא שם הספר קינות? אתה מוצא כל הבריות שבעולם לשמם נפלגו מה הם ולמה הם נעשים ועל מה הנייה נבראו. ופן השמש הזה יכול אדם לידע מה שמו ועל מה נעשה ועל מה נברא: בראשונה להודיע לכל כח גבורתו של הקב"ה, ועוד נברא להאיר ולהבדיל בין היום ובין הלילה, ועוד להבדיל ארבע תקופות השנה, ועוד לחמם ולהפריא מאת הדשא והעשבים וכל זרע הארץ ופירות האילנות, ונקרא שמו שמש שהוא משמש את כל העולם כלו. וכן בכל הספרים הקדושים יש בהן חכמה ובינה ודיעה למה נכתבו ונקרא שם ועל מה הנייה נכתבו, ספר הראשון של תורה למה נקרא שמו בראשית, לפי שכל בריאת העולם כתובה בו, והוא היה ראש לכל, וידעו כל הדורות שהקב"ה היה קודם לעולם ובעצתו הטובה ברא את העולם וכל בריותיו ולא בעצת כל בריה בעולם, והוא בכבודו ובעצמו מושל בעולמו. וכמו כן יש טעמים הרבה למה נכתב איכה, ומי אמרו? ירמיה, שכן כתיב ויקרא ירמיה (שם ל"ו), ולמה נקרא שמו קינות, אלא בשביל הקללות שראו בימיהם, הבערות הרבה והרעב ואכילת בשר בניהם ובנותיהם, ומצודות ומלחמות אויביהם

ושריפת עריהם ובתיהם, ושחיטת עולליהם וטומאת נשיהם ובנותיהם לפני שוביהם, ובית עשרם ורכושם ושבית בחוריהם מלכיהם ושריהם וכהניהם, ואכזריות חימה של גוים שלא נשאו פנים לזקן, והיאך נסתלקה שכינה מן קדש הקדשים, ואח"כ באו הגוים הערלים וטימאו את היכל ה' ושבנו אותם לבבל. [ויקונן ירמיהו] כאשר ראה שריפת המקום המקודש מימי נח, שנאמר וישכון באהלי שם, ומקודש מימי אברהם ונקרא הר המוריה אשר אמר בהר ה' יראה (בראשית כ"ב), ומקודש מימי דוד שנאמר לבנות את בית ה' בירושלם בהר המוריה וגו' (דהי"ב ג'), ומקודש מימי שלמה ע"י הענן והאש שירדה מן השמים שנאמר ולא יכלו הכהנים וגו' (מ"א ח' י"א)—בשביל הרעות האלה נקרא הספר הזה קינות, ועל מה הנייה נכתב הספר, אלא כדי שידעו כל הדורות צדקת הדין שבשמים שאינו נושא פנים לא לקטן ולא לגדול ולא לגוי ולא לישראל שנאמר כי ה' אלהיכם וגו' אשר לא ישא פנים ולא יקה שוחד (דברים י'). ד"א למה נכתב הספר הזה, אלא ללמד אותנו כשם שכל הקללות שדיבר המקום ביד הנביאים הראשונים באו על ישראל כך כל הטובות והנחמות שדיבר המקום ביד הנביאים הראשונים עתידין לבא על ישראל, שכן כתיב והיה כאשר שקרתי עליהם וגו' (ירמיה ל"א), והיה כאשר הייתם קללה וגו' כאשר זממתי להרע וגו' (זכריה ח'). וכן בספר הזה כתיב טוב ה' לקויו, טוב ויחיל דומם לתשועת ה', כי לא יזנח לעולם ה'. ולמה נכתב כל הספר הזה כסידור כ"ב אותיות שבא"ב? בשביל שיהא הספר הזה מוכן ורגיל לכל ישראל בפיהם כשם שנאמר על השירה הגדולה, ועתה כתבו לכם את השירה וגו' (דברים ל"א). ד"א למה נכתב הספר הזה כסידור כ"ב אותיות אלא כך אתה מוצא מנין כל בריות שבעולם כ"ב הן, ועוד כך אתה מוצא מאדם הראשון עד שבא יעקב אבינו כ"ב דורות הן, בשביל כך אמר הנביא יבואו כל הדורות וכל האותיות וכל הבריות שבעולם עליונים ותחתונים ויעמדו על הצרות ועל הרעות שהניעו לישראל. כל הספר נכתב בששה אלפא ביתא (17) ופרשה אחת באחרונה זכור ה' מה היה לנו וגו', ולמה כך כנגד ז' גלויות שנעשו בישראל, ג' שנעשו בעשרת השבטים וגו' בירושלם ואחת במצרים, ועוד ששה א"ב כנגד ששת ימי בראשית, ועוד ששה עם הפרשה זכור ה' הרי ז' כנגד ז' פרשיות שבויקרא ואם לא תשמעו לי, ואם בחקותי תמאסו, ואם את משפטי תנעל נפשכם, ואם עד אלה לא תשמעו לי, ואם תלכו עמי קרי, ואם באלה לא תוסרו לי, ואם בזאת לא תשמעו לי (ויקרא כ"ו)—כנגד ז'. ועוד בשבעה מקומות כרת המקום ברית לישראל: ויאמר

(16) עי' ירוש' תענית פ"ב ב' ושם נזכר רק ארון ולא תורה, (17) כי פרשת אני הגבר הוא א". משולש.

עד שהביא מימי המבול. זכרה ירושלם, היאך נהפך כבודה ויקרה וגדולתה לקלון ולחרפה ולשפלה שכן כתיב הקרובות והרחוקות ממך וגו' (יחזקאל כ"ב ה'). ימי עניה, שהיו מענין את הצדיקים, ומרודיה, שהיו מורדים לפני המקום. ד"א זכרה ירושלם, אין הכסיל יודע הכבוד שהיה לו אלא א"כ היה נכנס לתוך צרה ואז יודע מה היא חכבור, ואם ארעאי אבל ומתו בניו ובנותיו עבדיו ושפחותיו והוא חוזר ומבקש שלוח, שאל ואמר היכן הבנים והבנות והעבדים והשפחות, לשעה קלה אבד הכל. חטא חטאה ירושלם, כפלים חטאה, שחטאה ולא שבה, ואמר אחרי עשותה את כל אלה אלי תשוב ולא שבה (ירמיה ג'), ועוד אין איש נחם על רעתו (שם ח'), והיו חוטאים ואומרים לא חטאנו, שכן כתיב הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי (שם ב'). חטא חטאה, למה כפליים אלא למקום ולבריותיו, על עצמו ועל אחרים ועל הגוים. שישאל זוכין ומוכיחין את הבריות כולן, שהם רואים את מעשיהם נאים והם אומרים אין אומה כיוצא בה, שנאמר ושמרתם כי היא חכמתכם וגו' כי מי גוי גדול וגו'. וכשישראל עושין רצונו של מקום הוא עושה להם נסים ושמו מתקדש בעולם בשבילנו כמו שנעשה במצרים ובים ובמדבר ובירדן וביריחו ובנבעון כשעמדה החמה, ובסיסרא ובפלשתים ובכושים ובאשור, ובהרבה מקומות שנעשה נסים לישראל היו כל האומות משבחים להקב"ה והיו מתגייירין ובאים בדת אלהי ישראל שכן אתה מוצא בימי דוד שנתגיירו גוים המון רב (ד"ה"א כ"ב ב'). וכן נבוכדנצר בשראה הנסים שנעשו לדניאל. וכשישראל חוטאים הוא פורע מהם והגוים מנאצים אותם ומגדפים על המקום שנאמר ותמיד כל היום שמי מנואץ (ישעיה נ"ב) ועוד כתיב ואמרו לא יראה ה' (תהלים צ"ד), לכך חטא חטאה ירושלם. כל מכבדיה הוילוה, אלו הבבליים, בראשונה היו מביאים מנחה בימי חזקיהו לדרוש המופת אשר היה בארץ והיום בזו את כל יקרה, למה? שראו ערותה, שבאו במקדש וראו בקירות ההיכל חקוקים כל רמש ובהמה ושקץ וכל גלולים, שנאמר ואבוא ואראה והנה כל תבנית (יחזקאל ח') עד ששמו אותו כבית המנוגע שיש בו צרעת, לכך נאמר הוילוה כי ראו ערותה, אוי להן לישראל מה עשו בבית קדשי הקדשים עשו אותו כבית המנוגע שיש בו צרעת! במצורע כתיב כי בדר ישב וכאן כתיב איכה ישבה בדר. כיון שבא מנשה והכנים צלם בהיכל ובימי צדקיהו שהיו מצייירין צורות ע"ז בכתלי בית המקדש הלך בעל הבית כביכול אצל ירמיהו הכהן הנביא ואמר לו הרי טמאו את ביהמ"ק, שכן כתיב ובה אשר לו הבית (ויקרא י"ד) זה הקב"ה וכן הוא אומר יען ביתי אשר חרב (חגי א'), מה כתיב וצוה הכהן ופנו את הבית, וכאן כתיב ואת הסירות ואת היעים וגו' לקח רב הטבחים וגו' (מ"א כ"ה), וראה הכהן את הנגע זה יחזקאל הכהן שהיה בגולה

אם שמוע תשמעו בקולי, אם בחקותי תלכו, והיה עקב תשמעון, והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי, והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך, כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת, כי תשמע בקול ה' אלהיך לשמור מצותי וחקותי וגו'.—ז' כנגד ז'—ועוד ז' פסוקים אתה מוצא בשירה הגדולה, בשירה שאמר משה החסיד סמוך למיתתו. למה ד' א"ב נכתבו בספר הזה ואחד מהם ג' (א"ב משולש) אלא כנגד ד' מלכיות שגזר הדיין הצדיק להעביר את ישראל בהן, ואלו הן ד' מלכיות: בכל מדי פרס מלכות אדום, ומלכות אדום שקולה כנגד שלשתן, ארבע פרשיות הן בספר הזה ויש בהן קנ"ד פסוקים, ולמה כך? אלא אתה מוצא שנשתעבדו מלכי ישראל ומלכי יהודה למלך אשור מימי אחז ותגלת פלאסר עד שחרב הבית בראשונה קנ"ד שנים (18). בכל הספר הזה של קינות אי אתה מוצא כתוב בו אלהים אלא הו"ה בלבד. בששת ימי בראשית אי אתה מוצא הו"ה אלא אלהים בלבד, בכל פרשה של קין אי אתה מוצא כתוב בה אלהים אלא הויה, שכן כתיב וירא ה' וינחם ה' ויאמר ה'. בכל פרשה של דור הפלגה אי אתה מוצא אלא ה' שכן כתיב והי כל הארץ שפה אחת וגו' וירד ה'. בכל פרשה של סדום אי אתה מוצא כתוב אלהים אלא ה' שכן כתיב ויאמר ה' זעקת סדום וגו'. בכל הקללות הכתובות על שונאיהם של ישראל בתורה לא תמצא שני שמות של הקב"ה כתובים הו"ה אלהים כי אם באדם הראשון דכתיב ויקרא הו"ה אלהים אל האדם.

איכה ישבה בדר העיר, הנביא היה יודע כל כבוד העולה בימי יאשיהו היאך היתה (ד"ה"ב ל"ה י"ב), וכשראה העיר הקדש חרבה היה אומר איכה ישבה בדר, היכן הוא כל אותו הכבוד. רבתי בגוים שרתי במדינות, זוכר היה ירמיהו היאך היתה העיר בימי דוד ושלמה אסא יהושפט וחזקיהו שהיו כל הגוים בימי מלכים אלה משרתים ועומדים בפניהם ומביאים להם מתנות. רבתי בגוים שרתי במדינות, המעודנת המעוטרת המכובדת והיקרה היתה למס. בכה תבכה בלילה, שאינה רואה מפני הצרה, שנאמר יככה ה' בשנעון ובעורון וכתיב והיית ממשש בצהרים וגו' (דברים כ"ח). עשרה מלכי רשעים היו בישראל וגזר על עשרת השבטים שיצאו מן הארץ לגולה. ואלו הם המלכים הרשעים ביהודה: רחבעם יהורם אחזיהו יואש אמציה אחז מנשה אמון יהויקים צדקיהו, כנגד עשרה דורות מאדם ועד נח שסרחו במעשיהם והמתין להם המקום

(18) אחז מלך 16 שנה, חזקיהו 29, מנשה 55, אמון 2, יאשיהו 31, יהויקים 11, צדקיהו 11, ס"ה 155. אחז מלך בשנת י"ג לפקח בן רמליהו וכשנת עשרים לפקח בא תגלת פלאסר, וא"כ חסר לחשבון הנ"ל שבע שנים מראשית ממלכת ארז.

בכל הדורות שלפנים לא נשמע בעולם שאכל אדם פרי בטנו, עברו כל הדורות מאדם הראשון עד ימיכם אם נעשה לגוי אחד המעשים שנעשו לישראל, נסים שלא ראו כל גוי ראו ישראל, צרות נדולות שלא לקו בהן כל גוי לקו בהן ישראל. אשר עולל לי, מה הוצר הזה מאחר שלקה מן הנפן רוב האשכולות חוזר ומקרקר עוד ומעולל עוד שאר האשכולות, אותו הדרך עשה המקום לישראל: ראשונה בא פול מלך אשור והגלה לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה, פעם שניה בא תגלת פלאסר, הקל ארצה וזלזל וארצה נפתלי (ישעיה ח') ויקח את עיון ואת בית מעכה וגו' ואת הגלילה כל ארץ נפתלי (מ"ב ט"ו), פעם שלישית בא שלמנאסר והגלה עשרת השבטים שנאמר ויגל מלך אשור את ישראל אשורה (מ"ב י"ח). ועוד במלכות יהודה גלו ג' גליות, בימי יהויקים עלה נבוכדנצר והגלה את יהויקים (דח"ב ל"ו) וגלו עמו מירושלם, פעם שניה שלח נבוכדנצר את נבוארדן ולקה יהויכין וגלות אחרת עמו (שכ), פעם שלישית בא נבוכדנצר וכל חילו על ירושלם ויצר עליה והגלה את צדקיהו המלך ושאר יהודה ובנימין (שם), פעם רביעית בא נבוכדנצר למצרים והכה את כל היהודים היוורדים שם לעזרה (ירמיה מ"ד), בשביל כך אמר הנביא עולל יעוללו כנפן (שם ו').

כ"א) מבן שלשים שנה ומעלה וגו' כל הבא לעבוד (במדבר ד') לוי נולד שלישי לבטן שלישי לשבטים, שלשים צדיקים לא יפסקו מן העולם. ד"א מבן שלשים שנה וגו' לוי אות ראשון למ"ד וסופו יו"ד הרי מ', היינו דכתיב ויהי עם ה' מ' יום ומ' לילה. וא"י באמצע, ששה בסיון נתנו הדברות לישראל. וילך בכח האכילה ההיא ארבעים יום (מ"א י"ט), לזכר מ' יום של מרגלים שנאמר וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום (במדבר י"ג), וגם איפופסים (גזר דין) של עולם מ' יום, [כמו שנאמר ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה]. יקוו המים, כשם שביום השלישי נבראו מקואות למים ואח"כ נקוו (לשון אסיפה) המים למקום אחד, כך לוי נולד שלישי לשבטים וכן אמר להם משה מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי, ואומר אספו לי חסידיו (תהלים נ'). ד"א יקוו המים אל מקום אחד, כולוהו אצל אחד כמות משה, בהן גדול אחד ראש לכהונה שנאמר והאיש אשר יעשה בודון לבלתי שמוע אל הכהן (דברים י"ז), לא היה הולך למלחמה אלא אחד שנאמר וישלח אותם משה אלף למטה וגו' (במדבר ל"א). כשבא קרח וכל ערתו לחלוק על משה ואמר כי כל העדה כלם קדושים מה עשה לו הקב"ה נתן להם ג' אפופסין, ואלו הן: בליעה שנאמר ותפתח הארץ את פיה, יציאה שנאמר ואש יצאה וגו', ומגפה שנאמר ויהי המתים במגפה וגו'. בליעה במאמר משה שנאמר אם כמות כל האדם וגו', ואם בריאה יברא וגו', יציאה ביד אלעזר בן

והיה קורא תגר לפני המקום שחרב את ביהמ"ק, מה עשה לו הקב"ה, נטלו בהרף עין והעמידו בביהמ"ק והראה לו כל דמות ע"ז שהיו מצוירין בכותלי ביהמ"ק שנאמר וישלח תבנית יד וגו' ותבא אותי ירושלימה וגו' ואחתור בקיר וגו' והנה כל תבנית רמש ובהמה שקץ וגו' מחוקה על הקיר סביב סביב (יחזקאל ח' ג')— י', לכך נאמר והנה הננע בקירות הבית, והסניר את הבית שבעת ימים, אלו הן שבעים שנה שגלו לבבל. ושב הכהן ביום השביעי הוא עזרא הכהן שהחזיר הגולים לירושלם שנאמר הוא עזרא עלה מבבל (עזרא ז'), ולקחו אבנים אחרות וזה בנין עזרא דכתיב והוא מתבנא אבן גלל (שם ה'). ואם ישוב הננע ופרח, שחזרו וקלקלו עצמן והכעיסו למקום שנאמר ראיתי ביהודה דורכים נתות בשבת, ועוד כתיב ראיתי וגו' הושיבו נשים אשדודיות (נחמיה י"ג). מה עשה המקום? ונתין את הבית את אבניו ואת עצי, הביא לשונאיהם ונתצו ושרפו למקדש עד יסודו, שנאמר ערו ערו עד היסוד בה (תהלים קל"ז). אמר להם אם אתם הכעסתם אותי אף אני אביא עליכם ד' מלכיות. אבל לעתיד לבוא הקב"ה בונה את מקדשו בבית חדש שכן כתיב בונה ירושלם ה' (שם קמ"ז). ותשב אהור, שחזרה לאחוריה מה שהיתה, עד שלא נבנתה מדוד המלך הכנעני והיבוסים היו יושבים בה, ומשנבנתה היו ישראל יושבים בה ושרתה שכינה בתוכה, ונשתעבדו לה כל האומות ויצא שמעה בכל העולם, חזרו והטאו נסתלקה שכינה מתוכה ובאו גוים ושרפו את הבית והרגו כהנים ולוים והגלו הנביאים, וחזרה להיות מדור הגוים כמו שהיתה לפנים, לכך נאמר ותשב אהור. ד"א שהמקום שהוציאם משם מעבדות לחרות שם החזירם לעבדות שנאמר והשיבך ה' מצרים, וזהו ותשב אהור. ד"א ותשב אהור משחרכ ביהמ"ק לא קפו ישראל ראש אלא ויהיו לאחור ולא לפנים. ד"א ותשב אהור מאור כשרים יצא אברהם ונחל א"י וכשחטאו חזרו וגלו לבבל. טומאתה בשוליה, כאשר זבה מגואלת בגדיה ורגליה מטומאת דמה שנאמר כטומאת הנדה היתה דרכם לפני (יחזקאל ל"ו). כי ראתה גוים באו מקדשה, לא הניח המקום לגוים לבא למקדש ולחללו ולטמאו לולא ישראל שטימאוהו, מניין? שכן כתיב ובשחטם את בניהם לגלוליהם ויבאו אל מקדשי וגו' (שם כ"ג). ועוד לא הניח המקום לגוים לטבוח אדם מישראל לולי ישראל ששחטו תחלה את בניהם ואת בנותיהם שנאמר ויזבחו את בניהם ואת בנותיהם (תהלים ק"ו). לא הניח המקום לשרוף ספרים קדושים עד ששרפו ישראל תחלה שכן כתיב ויהי בקרא יהודי שלש דלתות וגו' והשלך אל האש (ירמיה ל"ו כ"ג), לא הפסיק הקב"ה נביאים קדושים מן העולם ראשונה אלא ישראל שרדפו והרגו אותם, מנין? שכן כתיב וימרו וימרדו בך וגו' ואת נביאיך הרגו (נחמיה ט' כ"ו). לא עליכם כל עוברי דרך, מה לא עליכם, אלא

נאמר ותקח נעמי את הילד וגו' ותהי לו לאומנת (רות ד'). בחולדה הנביאה בימי יאשיה נאמר ויצו המלך את חלקיהו הכהן וגו' וילך חלקיהו אל חולדה הנביאה (מ"ב כ"ב). ועוד יש גיורות מן הגוים, בהגר נאמר וימצאה מלאך ה' (בראשית ט"ז) ונאמר וישמע אלהים את קול הנער (שם כ"א), באסנת אשת יוסף נאמר אשר ילדה לו אסנת (שם מ"ו), במילדות פועה וישרה נאמר ותיראן המילדות את האלהים (שמות א').

כ"ב לבנימין אמר ידיד ה' (דברים ל"ב). כתוב אחד אומר ואת היבוס יושבי ירושלם לא יכלו בני יהודה להורישם (יהושע ט"ו) וכתוב אחד אומר ואת היבוס יושב ירושלם לא הורישו בני בנימין (שופטים א'). אם בני בנימין למה בני יהודה ואם בני יהודה למה בני בנימין? אלא שהיתה ירושלם לפני שתי עיירות, אחת עליונה ואחת תחתונה, העליונה נפלה בגורל יהודה והתחתונה בגורל בנימין, שנאמר וצלע האלף והיבוס היא ירושלם וגו' זאת נחלת בני בנימין (יהושע י"ח), ואחרי מות יהושע עלו בני יהודה ולקחו את חלקם ושרפו את העיר באש (שופטים א') ועובדה חרבה, אבל ירושלם התחתונה שהיתה לבנימין לא אבו בני בנימין להורישם והיתה עומדת עד ימי דוד, שכן כתיב ואת היבוס לא הורישו בני בנימין וזו העיר התחתונה שנאמר בספר הזה ולא אבה האיש ללון וגו' ויבא עד נכח יבוס היא ירושלם וגו' לא נסור אל עיר נכרי (שופטים י"ט). ועוד זו היא שנלחם בה דוד בשנת שמונה למלכו שנאמר וילך המלך ואנשיו ירושלם וגו' ויאמרו יושבי יבוס וגו' (ש"ב ה' דהי"א י"א), וכשלבד אותה דוד התחיל לבנות ירושלם העליונה ועשה חומה אחת בהיקף וסיבב לעליונה ולתחתונה ונעשו שתיהן לשם אחד ירושלם, שנאמר ויבן הערי מסביב (דהי"א י"א), בה נטה אוהל לארון, ובאותה ירושלם בנה דוד את המזבח בגרן ארונה היבוס בגורת המקום לעצור המגפה שנאמר ומלאך ה' אמר אל גר וגו' (דהי"א כ"א), בירושלם התחתונה שהיתה בגבול בנימין נבנה בית המקדש בימי שלמה לקיים מה שנאמר לבנימין אמר ידיד ה' וגו' (דברים ל"ג). הר המוריה זה ירושלם שנאמר ויחל שלמה לבנות הבית לה' בירושלם בהר המוריה (דהי"ב ג'). יהי רצון מלפני ה' אלהי ואלהי אבותי שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו ותן חלקינו בתורתך אמן סלה.

עד כאן מדברי ר' פנחס בן יאיר
סליק מדרש תרשא ושלום על ישראל

פנים אחרים: ע' אסתר

פסיקתא: מדרש כולל דרשות מיוחדות ופסוקות כעון הפטרות מעניני דיומא ולכן נקרא ג"כ מדרש הפטרות, ויש איהן קבוצות של פסיקות, היותר ישנה היא פסיקתא דרב

אהרן הכהן שנאמר אמור אל אלעזר וגו', ובמגפה לא עמד פה אלא אהרן שנאמר ויאמר משה אל אהרן קח את המחתה—שלשה אפופסין. ביום השלישי שני מאמרות: ויאמר אלהים יקוו המים ויאמר אלהים תרשא הארץ? אלא אחד לישראל ואחד לכהנים ולוים, אמירה במים כנגד כהנים בקרבנות שמעשיהם במים שנאמר ורחצו ידיהם ורגליהם, אמירה בארץ כנגד ישראל שמעשיהם בארץ בשדותיהם והעצים של אילנות והדשאים והעשבים. ולמה נאמר ביום השלישי כי טוב שתי פעמים וכולם אחת אחת בששת ימי בראשית? כנגד כהנים ולוים משבט לוי שנאמר בית אהרן ברכו ה' בית הלוי ברכו ה'. וכנגד הדשאים ועצים של אילנות והעשבים הצומחין מן האדמה, שנאמר ולקחת מראשית כל פרי האדמה וגו' ונתת על השלחן וגו' בריתי את לוי אמר ה' צבאות בריתי היתה אתו, ובששי ד' מאמרות להשלים עשרה מאמרות, וד' רוחות העולם וד' גוונים אדום שחור לבן וירקרק, —כ"ג נשים ישרות גדולות בצדקות היו בישראל, ואלו הן: שרה רבקה רחל ולאה, יוכבד, מרים, ה' בנות צלפחד, דבורה, אשת מנוח, חנה, אביגיל, אשה התקועית היא אשה חכמה, האלמנה של אליהו, השונמית, יהושבע, חולדה, נעמי, ואשה אחת מנשי בני הנביאים (מ"ב ד'), ואסתר המלכה (19), ויש מהן נביאות ואלו הן: שרה רבקה רחל ולאה ומרים דבורה חנה אביגיל וחולדה, ועוד יש נשים חסידות גיורות כשרות מן הגוים ואלו הן: אסנת צפורה שפרה פועה בת פרעה רחב רות ויעל. והראיה שלהן: בשרה נאמר ויאמר אלהים אל אברהם וגו' כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה, ברבקה כתיב ויאמר ה' לה וגו' ועוד ויאמר עשו בלבו וגו' ויוגד לרבקה. ברחל ובלאה נאמר וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה וגו' ואח"כ נאמר ותען רחל ולאה וגו' כי כל העושר וגו'. במרים נאמר ותתצב אחותו מרחוק וגו' ואומר ותקח מרים הנביאה. בבנות צלפחד נאמר ותקרבנה בנות צלפחד וכו' כן בנות צלפחד דוברות. בדבורה נאמר ודבורה אשה נביאה וגו', ותשר דבורה. באשת מנוח נאמר ויהי איש אחד וגו' וירא מלאך ה' וגו', בחנה נאמר ותדור נדר ותתפלל חנה, באביגיל ויאמר דוד וגו' וברוך טעמך (ש"א כ"ה), באשה חכמה נאמר אבל אשה אלמנה אני וגו' (ש"ב י"ד), באשה אלמנה המכלכלת אליהו נאמר קום לך צרפתה (מ"א י"ז), באשה השונמית שהחיה אלישע את בנה נאמר ויהי היום ויעבור אלישע וגו' (מ"ב ד'). ביהושבע אשת יהוידע נאמר ותקח יהושבע בת המלך (דהי"ב כ"ב), ואשה אחת מנשי בני הנביאים (מ"ב ד'), בנעמי

(19) ע"י מדרש בשלי עה"פ אשת חיל שהושב תחת ה' בנות צלפחד: בתיה בת פרעה (שנהגירה), רחב, בת שבע, מיכל, אשתו של עובדיה.

הבין בו דבר, יצאה בת קול ואמרה: האתה רוצה לרמות דעתך עם דעתי, כלום אינך יכול להבין בו יחידי, לך אצל שם ועבר, הלך אצל שם ועבר והביטו בו ג' שנים עד שידעו לצור עולם. ואף רבא ור' זירא עסקו בספר יצירה ונברא להם עגל ושחטוהו, וכן ר' חנינא ור' אושעיא כל מעלי יומא דשבתא אברא להם עגלא תילתא והם אוכלין הלשון בחדל כדי ללות המלכה, ואף ר' חייא וכן סירא עסקו בו ג' שנים ונברא להם אדם. — חביבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת, שישראל ראויים להזכיר הש"ת לאחר שתי תיבות שנאמר שמע ישראל ה' (דברים ו') אבל מלאכי השרת אינם ראויים להזכיר השם אלא לאחר ג' תיבות שנאמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות (ישעיה ו' ג') ולא עוד אלא שאין אומרים שירה עד שיאמרו שירה למטה שנאמר ברוך יחד כוכבי ברוך, והדר ויריעו כל בני אלהים (איוב ל"ח). ולא עוד אלא שישראל אומרים שירה כל זמן שירצו ומלאכי השרת אינם אומרים אלא פעם אחת ביום ויש אומרים פעם אחת בשבוע וי"א פעם אחת בחדש וי"א פעם אחת ביובל וי"א פעם אחת בעולם. ומרוב אהבתו שחבבם ירד הוא בעצמו להצילו ממצרים דכתיב וארד להצילו מיד מצרים (שמות ג') וכל שעבוד שהיה מושיע כביכול היה עמהם. א"ר אבהו ויושע ה' ביום ההוא (שמות י"ד) אל תקרי ויושע אלא ויושע.

כתיב ופרעה הקריב. (שמות י"ד) מהו הקריב שהקריבם לתשובה. דבר אל בני ישראל ויסעו (שם ט"ו) א"ר ברכיהו יום שביעי של פסח היה והיו מתיראים לירד לים כי יו"ט היה, ומנין, שכך אתה מוצא שאמרו לפרעה דרך שלשת ימים נלך במדבר (שם ה'). מה עשה פרעה שלח עמהם שומרים, לאחר שלשה ימים מה עשו ישראל הרגו מהם הרבה, ומה שנשתייר חזרו והגירו לפרעה שברחו ישראל שנאמר ויוגד למלך מצרים כי ברח העם (שם י"ד) מה שהלכו ישראל בג' ימים חזרו השומרים ביום ומחצה ופרעה הלך ג"כ יום ומחצה הוא ששה, כיון שקדש יום שביעי השונא רודף והים סנור ולא היו יכולים לברוח שלא יחללו השבת, א"ל הקב"ה למשה בני בסכנה ומתיראים לחלל שבת, אמור להם שירדו. ואתה הרם את מטך על הים ונטה ירך (שם ט"ז), מהו הרם את מטך, א"ל הקב"ה הסר מטך ונטה ירך שלא יאמרו ישראל לולא המטה הזה לא היה עושה כלום וכיון שאמר למשה שיקרע הים, אמר משה רבש"ע שמא לא ישמעני, א"ל אם לא ישמעו לך טול מטך והך על ראשו. וידו של משה בוקעת הים? א"ר אלעזר המודעי משל למלך בשר ודם שבא גבור להלחם עמו אמר לבנו צא והרוג אותו, השיב הבן איני יכול לך, א"ל האב הרכב ירך על הקשת שאני נוטל ויצא החץ מבין שנינו כדי שיאמרו פלוני הרג גבור, כך הקב"ה הרכיב ידו על ידו של משה ונקרע הים, שכן הוא

כהנא שהו"ל ר"ש כאבעך וכולל ל"ב דרשות עם מבוא גדול והערות (ליק תרכ"ח), ואפשר שהוא רב כהנא שפסק מידרא קמיה דרב, ופירש"י מסדר פרשיות של פסוקים (שבת קנ"ב), וממקור המדרש הזה שאבו הדרשנים הקדמונים כמו רב אחאי גאון בשאלות ורב סעדיה גאון ועוד.

פסיקתא רבתי, הוא מדרש הלכה והגדה כמו הילמדנו והשאלות ונספר בשנת תשע"ז לחרבן (עי' שם פסיקתא א'), וכו' מ"ח פרקים או פסיקות על ר"ח ותנוכה וארבע פרשיות ופסח ושבעות וג' הפטרות דפורענותא וז' דנחמתא ור"ה וצום גדליה ושבת שובה ויו"כ, ויש קורין לו "מדרש נחמות", ונקרא בדפוס בטעות פסיקתא דרב כהנא (פראג ת"ג—ת"ו), ונוסף עליו הגהות מר' זאב וואלף איינהארן (ברעסלוי תקצ"א). ויש שנויים רבים בין הפסיקתא הזאת לפסיקתא דר"כ הנ"ל. פסיקתא רבתי יצאה לאור ע"י ר"מ איש שלום עם מבוא והערות (ויני תר"ם). ויש עוד פסיקתא זוטרתי שחבר ר' טוביה ב"ר אליעזר והוא המדרש לקח טוב (ע"ע). ועלינעק הדפוס "פסיקתא חרתא" למועדי השנה, בביהמ"ד ח"ו 36 מכ"י לייפציג, ווערטהיימער הדפוס שלש פסיקות, דברים מקוטעים משני דפים מכ"י מצרים בספרו בתי מדרשות ח"ד, ואין בהם דבר חדש.

פסיקתא חרתא

[בית המדרש חדר ו']

[לחג הפסח] כתיב ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג') מלמד ששם הקב"ה קרקע וברא אותה מטבורה, בתחלה היתה מים ואח"כ שלג ולכסוף אדמה שנאמר כי לשלג יאמר הוה ארץ (איוב ל"ז), וברא הקב"ה ממנה אדם, ובראו בדמות של אדמה שיש בה קנקנים, מהם מים מלוחים ומהם מים מרים ומהם מים מתוקים, מהם עכורים ומהם צלולים ומהם חיים. מים מלוחים שבאדם אלו מי העינים, מים מרים אלו מי האזנים, מים מתוקים אלו מי רוק, עכורים אלו מי החוטם, צלולים אלו מי הרגלים, חיים זה הדם. ופתקין בגופו של אדם, מקצת אברים מרתיעים ומקצת אין מרתיעין. הידים והרגלים מרתיעים, ושאנינם מרתיעים זה האה הכבוד עליו הדם (?). לכך נאמר ה' בחכמה יסד ארץ. ולהגיד גדולתו של הקב"ה אדם טובע מאה מטבעות בחותם אחד וכולן דומין זו לזו, והקב"ה טובע כל העולם בחותם אחד ואין אחד דומה לחבירו שנאמר תתהפך כחמר חותם (איוב ל"ח) ואין פרצופיהן דומין זה לזה כדי שלא יראה אדם בחבירו אשה נאה ודירה נאה ויאמר שלי הם, שנאמר וימנע מרשעים אורם (איוב ל"ח).

כתיב מי ימלא גבורות ה' ישמיע כל תהלתו (תהלים ק"ו), מבאן שאין יכול לדבר גבורותיו של הקב"ה אפילו מלאכי השרת, אבל אנחנו חייבים לספר קצת גבורותיו, וכשברא הקב"ה עולמו ברא ספר יצירה וצפה בו וממנו ברא עולמו, כיון שסיים מלאכתו הניחו בתורה והראה לו לאברהם ספר יצירה ולא

ואחד לפי מה שהיה יכול לסבול (1). מכאן הוא אומר קול ה' בכח (תהלים כ"ט), בכח של כל אחד ואחד. א"ר יוסי בר חנינא אם תמיה, למד מן המן שירד לישראל במדבר שהיה טעמו לכל אחד ואחד, לבחורים היה טעמו כמו לחם שנאמר הנני ממטיר לכם לחם (שמות ט"ז). לזקנים היה טעמו כאשישות בדבש שנאמר וטעמו כצפיהית בדבש (שם ל"א), ליונקים טעמו כחלב משדי אמם, לחולה טעמו כסולת מעורב בה שמן ודבש שנאמר ובשלו בפרור (במדבר י"א), ואם היה המן משתנה לכמה טעמים כדי שיוכלו לשאת אותו, הקול כדי שלא יזיק אע"כ שהיה לפי כח של כל אחד ואחד. אריב"ל בתחלה כשבקש ה' ליתן תורה לישראל הלך אצל בני עשו הרשע ואמר להם רצונכם לקבל התורה? אמרו מה כתיב בה, אמר לא תרצה, אמרו לא הבטיתו אביו אלא על החרב שנאמר על חרבך תחיה (בראשית כ"ז) ואיך נקבל התורה (2). הלך אצל בני עמון ומואב, א"ל רצונכם לקבל התורה? אמרו מה כתוב בה, אמר לא תנאף, אמרו איננו באים אלא מוסיפה שנאמר ותהרין שתי בנות לוט מאביהן (בראשית י"ט) ואיך נקבלה. הלך אצל בני ישמעאל א"ל רצונכם וכו' אמר לא תננוב, אמרו כל אותן האנשים אין חייהם אלא מננבה ונזל דכתיב והוא יהיה פרא אדם ונקבל התורה?! הלך אצל בני ישראל אמרו נעשה ונשמע. עלי עשור ועלי נבל (תהלים צ"ב) עלינו לקבל עשרת הדברות עלי נבל, עלינו לקבל אפילי בימי השמר. ובשעה שהקב"ה ירד על הר סיני ליתן תורה לישראל נרמה להם כזקן, שאין תורה נאה אלא א"כ זקן, ובשעה שעלה אל הים לעשות מלחמה נרמה להם כבחור, שאין מלחמה נאה אלא א"כ בחור, שנאמר ה' איש מלחמה (שמות ט"ו).

פתח ר' נהוראי בחדש השלישי (שמות י"ט) למה? לפי שהוא מזל אדם (8), מכל מזלות אין בהם מזל אדם אלא תאומים לבד, וכן הוא אומר שני שדיך כשני עפרים תאומי צביה (שה"ש ד'). כתיב ביום הזה באו מדבר סיני (שמות י"ט), ושם הוא אומר ויושע ה' ביום ההוא (שם י"ד) ללמדך שבכל שנה ושנה חייב אדם לראות את עצמו כאלו עמד על הר סיני, לכך נכתב ביום הזה גבי מתן תורה. ויסעו מרפדים ויבואו מדבר סיני (שם י"ט) ה' שמות יש לו: מדבר סיני, מדבר קדמות, הר האלהים, הר בשן, הר חורב, סיני שממנו יצאה שנאה לאו"ה, קדמות שנתנה עליו קדושה לעולם, הר אלהים שכן השרה שכינתו עליו שנאמר וישכון כבוד ה' על הר סיני (שם כ"ד), הר בשן שכל מה שאדם נותן בשנים הוא בזכות אותו הר, הר חורב שממנו יצאה חורבה לעולם שנאמר והגוים חרוב יחרבו (ישעיה ס') מהר חורב

אומר מוליך לימין משה זרוע תפארתו (ישעיה ס"ג). במדה שאדם מורד מודדין לו, כשם שנאו המצרים להשליך הילדים ביאור כך נאה נאה. ר' שליא אומר כל הילדים שהשליכו המצריים ליאור לא מתו אלא היאור פלטן למדבר, והיה הקב"ה מביא סלע בפי כל אחד וסלע מצרו, הסלע שבפיו היה מיניקתו דבש וסלע שבצרו מסיכתו שמן, כחיה שמסיכה את בנה, שנאמר ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור (דברים ל"ב), וכשבאו ישראל בניהם במדבר הכירוהו וקלסוהו להקב"ה שנאמר זה אלי ואנוהו (שמות ט"ו), באותה שעה (כשעברו את הים) ברא להם הקב"ה ארץ חדשה כמו בבריאת העולם בששת ימי בראשית: ביום הראשון ברא ארץ חדשה מתוך המים, אף כאן קרע להם הים וברא ארץ חדשה מן הים. ביום שני ברא רקיע, אף כאן פרש עליהם ענני כבוד. בשלישי ברא דשאים שנאמר עשב מזריע זרע זו היא החטה, אף כאן הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, ברביעי היו מאורות, אף כאן נתן להם שני עמודי אש אחד מהלך לפניהם ואחד עומד על המשכן, בחמישי ברא עופות, אף כאן נתן להם שליו, בששי דבר עם אדם בנ"ע אף כאן דבר עם בני אברהם בהר סיני, בשביעי שבת כתיב שבת וינפש.

ואעבור עליך ואראך (יחזקאל ט"ז) לא נאמר אלא על כנסת ישראל שהיא שמחה בהקב"ה כמו שנאמר שוש אישיש בה' תגל נפשי באלהי (ישעיה ס"א) והקב"ה ג"כ שמח בה שנאמר ונלתי בירושלם וששתי בעמי (שם ס"ה). ובי מאחר שישראל חביבים כ"כ למה מסרם ביד אויב, א"ר חנינא לפי שכל מדותיו של הקב"ה מדה ננגד מדה, בתחלה קודם שירדו למצרים היו בני האמהות מבזין בני השפחות ולא נהנו בהם מנהג אהיה והיה הדבר קשה מאד בעיני הקב"ה והיתה רוח"ק צוחת ואומרת כלך יפה רעיתי, אמר הקב"ה הלאך אעשה להם שיקבלו בני השפחות, אורידם למצרים ויהיו כולם עבדים ובשעה שאנאלם אתן להם מצות פסח שיעסקו בה הם ובניהם ובני בניהם ויאמרו כולם עבדים היינו לפרעה, נמצאו כולם שוים, וכל כך למה, להודיע גדולתו ושבתו של הקב"ה לכל באי עולם וידעו לעשות שלום בין ברויותיו, לכך נקרא שמו שלום, שנאמר ויקרא לו אלהים שלום (שופטים ו' כ"ד).

[לחג השבועות] כתיב ה' מסיני בא וזרח משעיר (דברים ל"ג), זו היא נאמרת ברוה"ק. ירעם אל בקולו נפלאות (איוב ל"ז) מה ירעם ה' בקולו? בשעה שנתן הקב"ה התורה לישראל הראה להם קולו בפלאי פלאות, כתיב וכל העם רואים את הקולות (שמות כ') את הקול לא נאמר אלא את הקולות, א"ר יוחנן היה הקול יוצא ונחלק לשבעה קולות ומשבעה קולות לשבעים לשונות, כדי שישמעו כל העולם, וכשהיה יוצא הקול לא היה יוצא אצל ישראל אלא לפי כחו של כל אחד

(1) עי' שמות רבה פכ"ה ופכ"ט, (2) עי' מכותא יתרו פ"ה, (3) עי' פסיקתא רבתא פ"ב.

שופר תשמעו (ישעיה י"ח), קול רעש שנאמר נמונים ארץ וכל יושביה אנכי כנכתי עמודיה סלה (תהלים ע"ה), קול אבנים מתפוצצים שנאמר הלא כה דברי כאש וגו' כפטיש יפוצץ סלע (ירמיה כ"ג), כיון שפתח הקב"ה בדברות הרעיש כל העולם בלל, והיה הקול יוצא מתחת שבע מרכבות מתוך בריקים מתוך רעמים מתוך חשך, ואח"כ נעשה כמין נצוצים וישראל רואים אותם, ובשעה שאמרו ישראל כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע זימן הקב"ה לכל אחד מישאל שני מלאכים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע, אחד אמר את ה' האמרת (דברים כ"ו) ואחד אמר והשבות אל לבבך (שם ד'), וקושרים כתרים לישאל, ואז נתרעשה הארץ וימים ונהרות ונפתחו רקיעים, והראה הקב"ה כבודו לישאל שנאמר הן הראנו ה' אלהינו את כבודו (דברים ה'). אמר להם הקב"ה מקבלים אתם את התורה אמרו הן, אמר להם ערבים מכם אני מבקש, אמרו אבותינו יהיו ערבים, אמר יש לי ערעור עליהם: אברהם יצא ממנו ישמעאל, יצחק יצא ממנו עשו, ויעקב אמר נסתרה דרכי מה' (ישעיה מ'), אלא ערבים טובים יש לכם בניכם ובנותיכם, אם אתם מקיימים התורה אקיים אותם בידכם ואם לאו אטלם מידכם, וכן הוא אומר ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני (הושע ד'), ונתנו בניהם ובנותיהם לערבות וקבלו עליהם באלה ובשבעה הלא מאז השמעתך והגדת ואתם עדי (ישעיה מ"ד), כי את אשר ישנו פה וגו' (דברים כ"ט), כיון שפתח הקב"ה בדבור אנכי הארץ רעדה וימים ונהרות רעדו דכתיב הרים נזלו מפני ה' (שופטים ה') והתחילו השמים מנטפים מים שנאמר גם עבים נטפו מים (שם) והיו הלפידים נראים לארבע רוחות העולם, אמר הקב"ה אני הוא שאמר והיה העולם ומנהיג סדר בראשית ועתיד אני לכלות אותה ולחדש אותה כי אנכי ה' אלהיך, ד"א אנכי ה', בלשון זה דאנכי בראתי שמים וארץ שנאמר אנכי עשיתי ארץ וגו' וידי נטו שמים (ישעיה מ"ה), ובלשון זה דאנכי מפתח הים שנאמר אנכי ה' אלהיך רוגע הים (שם נ"א), ובלשון זה נגליתי לאברהם שנאמר אל תירא אברם אנכי מגן לך (בראשית ט"ו), ובלשון זה נגליתי ליעקב שנאמר אנכי ארד עמך מצרימה (שם מ"ו), ובלשון זה נגליתי למשה שנאמר אנכי אהיה עם פיך (שמות מ'), ובלשון זה נאלתי ישראל ממצרים שנאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים (שם כ'), ובלשון זה הכרתי האמורי שנאמר ואנכי השמדת את האמורי (עמוס ב') ובלשון זה אנכי עתיד לשלוח לכם את אליהו שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא, ובלשון זה אני עתיד לנחמכם שנאמר אנכי ה' אלהיך ואתם נחמכם (ישעיה נ"א), ובלשון זה אני נותן לכם עשרת הדברות שנאמר אנכי ה' אלהיך, כתיב אנכי ה' אלהיך א' זה הקב"ה שהוא אחד, נ' חמשים כ'

יחרבו, ויהן שם ישראל (שמות י"ט), ובכל מקום ויחנו כתיב, אלא מניד שהשוו כולם כאחד לכך כתיב ויהן לשון יחיד, ובשאר מקומות נוסעים במחלוקת וחונים למסעות הרבה. כה תאמר לבית יעקב וגו' (שם), א"ל הקב"ה כל מה שראית הגד להם, אעשה אותם ראשים שנאמר ועתה אם שמוע תשמעו וגו', ויבא משה ויקרא לזקני העם (שם), א"ל רוצונכם לקבל התורה, אמרו מה כתוב בה אמר להם עשרת הדברים, אמרו לו כבר קימו אבותינו, אנכי ולא יהיה לך קיים יעקב שנאמר והיה ה' לי לאלהים, וכתיב הסירו את אלהי הנכר (בראשית ל"ה), לא תשא וזכור קיים יוסף וטבוח טבח, כבוד קיים יצחק שהושיט צוארו לשחיטה, לא תרצה קיים יהודה שאמר מה בצע כי נהרוג את אחינו, לא תנאף קיים יוסף, לא תגנוב קיימו כל השבטים, לא תענה קיים יהודה שנאמר ויכר יהודה (בראשית ל"ח), לא תחמוד קיים אברהם שנאמר אם מחוט ועד שרוך נעל (בראשית י"ד), ויענו כלם בפה אחד אבותינו קיימו התורה ואנחנו לא נקיים? א"ל הקב"ה למחר אני מבקש שיעמוד הענין שלא יאמרו יום עננים היה, קולות שמענו מראה לא ראינו. הנה אנכי בא אליך וגו', לך ואמור להם שלא יסתכלו בזיו השכינה, כמו שנאמר וידבר ה' אל משה לך רד וגו' (שמות ל"ב), הלך משה ואמר היו נכונים לשלש ימים אל תגשו אל אשה, והקב"ה לא אמר לו כך אלא וקדשתם היום ומחר, א"ר יוחנן הקב"ה מסכים עם פיהם של צדיקים, וכן תמצא בכמות בכורות, משה אמר כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים (שמות י"א), והקב"ה לא אמר כן אלא ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה (שם י"ב) אלא הקב"ה הסכים על פיו שנאמר ויהי בחצי הלילה (שם ט"ו), וכן היו נכונים לשלש ימים הקב"ה הסכים עמו לא השרה שכינתו עד היום השלישי, שנאמר ויהי ביום השלישי (שם י"ט), לכך נאמר מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים (ישעיה מ"ד).

בהיות הבקר, א"ר חייא בר אבא כל המקיים ק"ש כאלו קיים עשרת הדברות שבשעת ק"ש נתנו עשרת הדברות. בקשו חכמים לקבוע עשרת הדברות בק"ש, ומפני מה לא קבעו? לפי שכולם כלולים בו: אנכי ננד שמע ישראל, לא יהיה לך נגד ה' אחד, לא תשא=ואהבת, ררחים ליה למריה לא משתבע בשמיה, זכור=למען תזכרו, כבוד=למען ירבו ימיכם, לא תרצה=ואבדתם, לא תנאף=אשר אתם זונים אחיהם, לא תגנוב נגד ואספת דגנך ולא דגן חברך, לא תענה נגד השמרו לכם, לא תחמוד נגד ולא תתורו, וכתיב ויהי קולות וברקים, ארבעה קולות נשמעו מסוף העולם ועד סופו, קול הדבור וקול השופר וקול הרעש וקול אבנים מתפוצצים, קול הדבור מנין, שנאמר וידוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך (תהלים קל"ח), קול השופר מנין, שנאמר כל יושבי תבל וגו' וכתקוע

זח יון. לשונאי, זה אדום הרשע שנאמר ואת עשו שנאתי (מלאכי א'), כיון שפתח הקב"ה לא יהיה לך נפתחו הרקיעים וקלסו לו כל בריות שבעולם. לא תשא, אמר להם הקב"ה לישראל מה לכם להשבע בשמי לשוא, שבעון זה בנים מתים שנאמר לשוא הכיתי את בניכם (ירמיה ב'), למה זכור מרובע. ולא תשא משולש (6), לומר לך שכל הנשבע לשקר מכחיש בשלישי שביניהם, וזכור לומר לך זכרהו בד' דברים: בדבור בקדוש בטלטול ובנפישא. ככד משולש, לומר לך שכל המואס בכבוד אב ואם מואס בכבוד שמים לפי ששלשה שותפים בו, כיצד האיש מזרע הלובן שממנו עצמות וגידין וצפרנים ולובן שבעינים ומח שבראשו, והאשה מזרעת אדם שממנו העור והדם והבשר והשחור שבעינים, והקב"ה נותן בו רוח ונשמה ודעת ובינה ושכל וראיית עין ושמיעת האזן ודבור ומישוש ידים והלך רגלים, נמצא שלשה שותפין בו. והשוה כבוד הורים לכבוד המקום שנאמר כבוד את אביך ונאמר כבוד את ה' מהונך (משלי ג'), והשוה גם יראת האב ליראת שמים שנאמר איש אמו ואביו תיראו (ויקרא י"ט) ונאמר את ה' אלהיך תירא (דברים ו'). מפני מה זכו בני עשו למלכות לפי שכבוד אביו שנאמר שממית בידים תתפש והיא בהיכלי מלך (משלי ל'), ומפני מה לא תרצח מרובע, לומר לך שלא תהיה משתתף עם הרצחנים לא ביד ולא ברגל ולא בפה ולא בדעת, יואב הרג ביד שנאמר אשר פגע בשני אנשים צדיקים (מ"ב ב') דואג בפיו שנאמר בבוא דואג האדומי ויגד לשאל (תהלים נ"ב), מרגלים ברגליהם, הורג בדעת זה שראה חבירו בעבירה ואינו מוכיחו, ואם מוכיחו כתיב ואתה את נפשך הצלת (יחזקאל ג'), לא תנאף מרובע, לומר לך לא תנאף לא ביד ולא ברגל ולא בעין ולא בלב, לא תגנב מרובע לפי שיש בגנבה ד' דברים ואלו הם: הגונב מזה שגנב אינו משלם אלא הקרן, המודה בקנס פטור, ואם נמצאה הגנבה בידו משלם הכפל, גנב שור או שה וטבח או מכרו משלם ה' בקר תחת השור וד' צאן תחת השה, לא תענה מרובע לומר לך לא תענה שקר נגד בוראך ולא נגד דיין ולא נגד המלוה ולא נגד הלוח, לא תחמוד, וכי יש לך אדם שחומד כל הדברים הללו, אלא מתוך שבא על אשת חבירו ומוליד בן ובעל האשה סבר שהוא בן שלו ומורישו שדהו וכל אשר לו.

כתיב וכל העם רואים את הקולות (שמות כ'), מלמד שהקול היה מתחלף לכמה מיני מדות, כקול

עשרים, אלו ע' אומות שירדו בעולם (8), י' ישראל ואחרון חביב ולא בחר אלא ישראל, ד"א אנכי א' זה אברהם נ' לנ' (?) שנה הכיר בוראו, כ' לעשרים דור חתך המילה לאברהם, י' אלו עשרה נסיונות שנתנסה ועמד בכולם, ד"א א' זה ישראל דכתיב אחת היא יונתי תמתי (שה"ש ד'), נ' אלו חמשים ימים שבין פסח לעצרת, כ' אלו עשרים מכות שהביא הקב"ה על המצרים— במצרים וי' על הים, י' אלו עשרת הדברות.

תני ר' שמעון בן יוחאי (4) בשעה שאמרו ישראל לעגל אלה אלהיך ישראל אשר העלוך (שמות ל"ב) בקש הקב"ה להשמדם דכתיב לולא משה בחירו עמד בפרץ לפניו (תהלים ק"ו) ואמר להקב"ה רבש"ע אמרת לי בסיני אנכי ה' אלהיך לכל ישראל היה לך לומר אנכי ה' אלהיכם, א"ל פה למדת סנגוריא על ישראל, לשעבר הייתי אומר בלשון יחיד מכאן ואילך בלשון רבים אנכי ה' אלהיכם. ואמר רשב"י אין אנכי אלא לשון תנחומים דכתיב תנחומיך ישעשעו נפשי (תהלים צ"ד), משל למלך שנשא מטרוניא והלך למדינת הים, שהה שם ימים רבים והיו חברותיה אומרת (אל תנשאי וסב בעל) עד מתי תמתין (5), והיתה הולכת לתוך הבית ונטלה כתובתה וקוראת בה ומתנחמת. אחר זמן בא המלך בעלה ואמר בתי תמה אני איך המתנת לי כל אלו השנים, ואמרה לו אדוני המלך לולי כתובתי מרובה היו חברותי מאברות אותי ממך. כך ישראל בעוה"ז, או"ה אומרים להם עד מתי אתם ממתינים הישועה, ראו כמה בזוים אתם בינינו וכמה צער ויסורים באים עליכם, שובו לכם אצלנו ונעשה אתכם דוכסים ושרים וראשים, וישראל נכנסים לבתי כנסיות ובתי מדרשות ונוטלין ס"ת וקורין בה ופנתי אליכם והפריתי אתכם (ויקרא כ"ו) ובזה מתנחמים, ובשעה שיבא הקץ יאמר הקב"ה לישראל תמה אני היאך המתנתם כ"כ זמן ארוך, ויאמרו ישראל רבש"ע לולא היה הס"ת שנתת לנו היו האו"ה מאבדים אותנו, דכתיב זאת אישבי אל לבי על כן אוחיל (איכה ג'), וכן אמר דוד לולא תורתך שעשועי או אברתי בעניי (תהלים קי"ט), למה נאמרו עשרת הדברות בלשון יחיד, כלומר שאף היחידים בטלו אותם. אנכי בטל מיכה, לא יהיה בטל ירבעם, לא תשא בטל מקלל, זכור בטל מקושש, ככד בטל אבשלום, לא תרצח בטל יואב, לא תנאף בטל זמרי, לא תגנוב בטל עכן, לא תענה בטל ציבא, לא תחמוד בטל אהאב. לא יהיה לך, למה נאמר "לא" ד' פעמים, לא יהיה לך, לא תעשה לך, לא תשתתוה, לא תעבדם, כנגד ד' מלכיות שעתידיים לעמוד על ישראל. אמר הקב"ה לישראל ראו בני שלא יטעו אתכם האומות בהבליהם כי עתיד אני לנקום מהם לסוף, כי אני פוקד עון אבות על בני ועל בני בנים, פוקד עון גבוכרנצר על בלשצר, ועל שלשים, זה מדי, ועל רבעים,

(3) בפסיקתא רבתי הגירסא אלו שבעים אויחגנמיות

שברא הקב"ה בעולמו, (4) עי' פסיקתא רבתי פכ"א, (5) בפסיקתא רבתי הגירסא היכי לך בעל ער דאת עלייה עד החייליך עליך, ובמדרש איכה הגירסא הניחך המלך והלך לו למדינת הים ושוב אינו חוזר אליך. (6) זכור בד' אותיות חשא בשלש אותיות.

להבת אש שנאמר קול ה' חוצב להבות אש (תהלים כ"ט), כקול מים רבים שנאמר כקול מים רבים כקול שדי (יחזקאל א'), כקול שאגת אריה דכתיב אריה שאג מי לא יירא ה' אלהים דבר מי לא ינבא (עמוס ג'). ד"א וכל העם רואים מלמד שלא היה אחד מהם סומא, ויענו כל העם, מלמד שלא היה אחד מהם אלם, ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, מלמד שלא היו בהם חרשים, וכמה דברות שמעו מפי הקב"ה? שנים, אנכי ולא יהיה שנאמר שנים זו שמעתי (תהלים ס"ב). אמר הקב"ה לישראל אם אתם מקיימים אנכי ה' אלהיך מקיים אני אני ה' אלהיכם ואם לאו אקיים בכם אנכי ה' אלהיך אל קנא (שמות ה'), אם אתם מקיימים לא יהיה לך אקיים לכם והייתי לכם לאלהים, ואם לאו אקיים בכם שלח מעל פני ויצאו (ירמיה ט"ו), אם אתם מקיימים לא תשא אקיים בכם נשבע ה' בימינו ובורוע עזו (ישעיה ס"ב) ואם לאו אקיים בכם ויקצף וישבע לאמרו אם יראה איש וגו' (דברים ל"ה), אם אתם מקיימים זכור אקיים ונזכרתם לפני ה' אלהיכם ונושעתם ואם לאו אקיים בכם וראו את כל ערותך (יחזקאל ט"ו), אם אתם מקיימים כבוד את אביך אקיים למען יאריכון ואם לאו אקיים בכם אב ואם הקלו בך (יחזקאל כ"ב), אם אתם מקיימים לא תרצח אקיים לכם וחרב לא תעבור בארצכם (ויקרא כ"ו) ואם לאו אקיים בכם והבאתי עליכם חרב (שם), אם אתם מקיימים לא תנאף אקיים לכם אז תשמח בתולה במחול (ירמיה ל"א) ואם לאו אקיים נשים בציון ענו (איכה ה'), אם אתם מקיימים לא תגנוב אקיים לכם חלקו את שלל אויביכם (יהושע כ"ב) ואם לאו ויעל שישק מלך מצרים וגו' (דהי"ב י"ב), אם אתם מקיימים לא תענה אקיים לכם אתם עדי נאם ה' (ישעיה מ"ג) ואם לאו אנכי היודע ועד (ירמיה כ"ט), אם אתם מקיימים לא תחמוד אקיים לכם לא יחמוד איש את ארצו (שמות ל"ד) ואם לאו מחמדיו היה לחרבה (ישעיה ס"ה).

בעשרה מאמרות נתנה העולם, ולא בי"א, נגד עשרה דברים שבהם נתנה תורה לישראל, הא כיצד ביום הראשון ויאמר אלהים יהי אור כנגד אנכי ה' אלהיך, וכתיב והיה לך ה' לאור עולם (ישעיה ס'). ביום השני יהי רקיע בתוך המים כנגד לא יהיה לך ולא תעשה לך וגו' ואשר במים, מאמר השלישי ויאמר אלהים יקוו המים כנגד לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, וכתיב אשר שמתי חול גבול לים (ירמיה ח'), מאמר הרביעי ויאמר אלהים תדשא הארץ כנגד זכור את יום השבת, אם אתם משמרים את השבת כתקונה הקב"ה מומין לכם יציאת שבת, מאמר החמישי ויאמר אלהים יהי מאורות כנגד כבוד את אביך שכל המכבד אב ואם הקב"ה מאיר לו בעוה"ז ובעוה"ב, מאמר השישי ויאמר אלהים ישרצו המים כנגד לא תרצח כדי שלא תהא שוחט האדם כדרך ששוחט את העוף, מאמר השביעי ויאמר אלהים תוצא הארץ נפש חיה למינה

לצד מערב בנימין אפרים ומנשה. וכסדר הזה היו הארבעה דגלים במדבר, מורה שממנו יצא אור לעולם לוי כנגדו שהוא אור המקדש ויהודה שהוא מלך ישראל ויששכר שיודעים התורה שנקראת אור שנאמר ובני יששכר יודעי בינה וגו' (דהי"א י"ב). דרום שממנו יצאו נשמי ברכה כנגדו ראובן שהוא בעל תשובה שבשביל בעלי תשובה הקב"ה משפיע ברכה לישראל, ונד שהוא בעל גבורה שגשמי ברכה בגבורות, ושמעון באמצע לכפר עליו (8). לצד מערב אוצרות שלג וקור וחום כנגדו בנימין אפרים ומנשה. במערב לעולם שכינה שרויה שנאמר ולבנימין אמר וגו' (דברים ל"ג). לצד צפון שממנו חושך יצא לעולם כנגדו דן שיצאו בניו שהחשיכו העולם בע"ז שנאמר ויקימו להם בני דן הפסל (שופטים י"ח) ועליו בני נפתלי ואשר שמאירים על החשך וכן הוא אומר רצוי אחיו וטובל בשמן רגלו (דברים ל"ג).

כונן שמים בתבונה, שאף העליונים לא בראם אלא לשבחו, כיצד? שכל בקר ובקר עומד מלאך לפניו ואומר ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד, וכל נודדי מעלה עונין אחריו, וחיה אחת עומדת באמצע הרקיע וישראל שמה ואומרת ברכו את ה' המבורך, וכל נודדי מעלה עונין אחריה ברוך ה' המבורך לעולם ועד, וטרם שיגמרו שרפים עומדים וגומרים אותה ק' ק', וחיות הקדש מתרעשים ומתרעדים ואומרים ברוך כבוד ה' ממקומו, ואח"כ עומדים כולם ואומרים בפה אחד ימלוך ה' לעולם וגו' ה' אלהינו ה' אמת, יתברך שמו של הקב"ה שנתן לישראל תורת אמת והלכותיה ודקדוקיה ופירושיה ע"י משה והזהיר הקב"ה לישראל כדי שילמדו וישמעו וישאלו את ת"ח ולא יסורו ימין ושמאל מן ההלכות שיאמרו להם חכמים שקבלו מנשה, שנאמר לא תסור מן הדבר וגו' (דברים י"ז). כתיב ושמרתם ועשיתם אותם אני ה' (דברים ז') אני נאמן לפרע ממי שאינו מקיים ונאמן אני לשלם שכר טוב למי שמקיים, והיינו דאריב"ל כל מצות שישראל עושים בעולם באות ומעידות להם לעוה"ב שנאמר יתנו עדיהם ויצדקו ישמעו ויאמרו אמת (ישעיה מ"ג).

דרש ר' הנינא בר פפא לעתיד לבא מביא הקב"ה ס"ת ומניח בחיקו ואומר כל מי שעסק בתורה יבא ויטול שכרו (10). מיד מתקבצים כל או"ה ובאים שנאמר כל גוים נקבצו יחדו מי בהם יגיד זאת (ישעיה מ"ג). ונכנסו מלכי רומי תחלה לפי שהם חשובים דכתיב ותאכל כל ארעה ותדושנה ותדקנה (דניאל ז' כ"ג). וא"ר יוחנן זו רומא שטבעה יוצאת בכל העולם, ואמר להם הקב"ה מה מעשיכם ובמה עסקתם, ואומרים ערי חומה בנינו ומרחצאות ושוקים הרבה עשינו

הרקח מעסים רמוני (שה"ש ח'), וכוס של ברכה הוא מאתים ועשרים וחד לוג כמין רוי"ה שנאמר תערוך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רוייה (תהלים כ"ג). מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים כך נגד בני אדם (שם ל"א). שלום רב לאוהבי תורתך (שם ק"ט), וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך (שם נ"ד).

[לחג הסוכות] כתיב גם את זה לעומת זה עשה האלהים (קהלת ד') וכתיב ה' בחכמה יסד ארץ (משלי ג'), כל מה שברא הקב"ה בעולמו ברא דבר כנגדו וברא לעומת זה (8). ברא ישראל וברא או"ה ולולי רחמינו של הקב"ה ותקנה שתיקן לא היו יכולין לעמוד שעה אחת בפני האומות, ואיזה תקנה תיקן להם? ברא לאו"ה שרים ולישראל שרים והם מיכאל וגבריאל, בזמן שישראל עוברים על רצונו של מקום שרי או"ה עומדים ומקטרגים ושרי ישראל עומדים לפני הקב"ה בתחנה, וכיון שמתחברים תחנות ישראל עם קטרוני שריהם מיד מתרצה הקב"ה ונותן כח וגבורה לשרי ישראל ומתגברים ונופלת אימתם על או"ה ומתישים כחם ונכנעים לפניהם, ואלמלא זה לא היו ישראל יכולין לעמוד שעה אחת לפני או"ה. ברא בני אדם ברא שדים ואלמלא רחמינו של הקב"ה ותקנה שתיקן להם לא היתה יכולה שום בריה לעמוד לפניהם, ואיזה תקנה תקן להם, שכל תקופת ניסן שרפים מתגברין ומרוממין באברתם ונופלת אימתם על המזיקים וסוככים באברתם על בני אדם כדי להגן מהמזיקים, כמו שנאמר באברתו יסך לך וגו' לא תירא וגו' (תהלים צ"א). ברא בהמות וחיות וברא כנגדן דובים ואריות ונמרים, ואלמלא רחמינו של הקב"ה לא היתה בהמה טהורה יכולה לעמוד בפני הדובים והאריות, וזו התקנה שכל תקופת תמוז נותן הקב"ה כח לשור השוכן בהררי אלף שמגביה עצמו ונופלת אימתו על פני דובים וכו' שאינם מזיקים כ"כ. ברא עופות מהם ביישוב ומהם שלא ביישוב וברא כנגדם הפרס והעזניה, ואלמלא וכו' והתקנה היא שכל תקופת תשרי נותן כח בזוי שדי שמרים ראשו ונופלת אימתו על הפרס והעזניה. ברא דגים גדולים וקטנים, ואלמלא וכו', שכל תקופת טבת ליתן מרים ראשו ונופלת אימתו על כל דגי הים, והוא שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ, שברא עולמו בארבע רוחות מורה מערב צפון ודרום, מורה שממנו יצא אור לעולם, מערב שם אוצרות שלג וברד ומשם יצא קור וחום לעולם, צפון משם יצא חשך לעולם, דרום משם יצא גשם וטל ברכה, וכשם שברא ד' רוחות לעולם כך ברא ד' חיות מסוככות כסא, וכסא הכבוד למעלה מהם, וכך סדרם יעקב לבניו בשעה שהיה מצוה אותם ואמר עתיד להיות ד' דגלים במדבר, כסדר הזה תהיו מוליכים מטתי, ואמר להם כי לצד מורה יהיה לוי יהודה ויששכר וחבולון, לצד דרום ראובן שמעון ונד, לצד צפון דן נפתלי ואשר,

(8) ע"ע מדרש כונן ומדרש ה' בחכמה יסד ארץ. (9) במדרש כונן הגירסא ושמעון דסני זימה הוא ומדתו מרת הדין לכך הריג אנשי שכם. (10) ע"י פסיקתא דר"כ פ' אחרייתא דסוכות ומס' ע"ז ב'.

הקב"ה ונלחם עמהם שנאמר ויצא ה' ונלחם בגוים ההם (זכריה י"ד), והיינו דכתיב הנה יום בא לה' (שם). ד"א הנה יום בא לה', למה באים בירושלם אמר שמואל בר נחמני מפני שפתחו של גיהנם בירושלם שנאמר נאום ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלם (ישעיה ל"א) ויפתח להם הפתח ויעלו לירושלם וידין אותם שם לפי שבמקום שקפחו הלסטים שם צולבים אותם, ויאמרו לפני הקב"ה מתי יהיה זה הרין, וא"ל אין לכם לידע אלא להכות לי שנאמר לכן חבו לי נאם ה' ליום קומי לעד כי משפטי לאסוף גוים ולקבץ ממלכות וגו' כי באש קנאתי תאכל כל הארץ (צפניה ג'), והיאך יהיה הרין שלהם? יהיו מסורין ביד מלאכים או יהיו גדונים בניהנם? וא"ל לישראל הרשות בידכם להמית אותם במיתה שאתם רוצים שנאמר גואל הדם הוא ימית את הרוצח (במדבר ל"ה), ולא עוד אלא כל מי שעשה עמכם בעוה"ז כאלו עשה עמי שכך אמר הקב"ה למשה נקום נקמת בני ישראל (במדבר ל"א) ואח"כ אמר לתת נקמת ה' במדין (שם). ואף לעוה"ב עומדים כל האומות על ישראל להכחידם שנאמר לכו ונכחידם (תהלים פ"ג), לא עליכם לבד עומדים אלא גם עלי שנאמר יתיצבו מלכי ארץ וגו' על ה' ועל משיחו (שם ב'), ואמסרם בידכם ואתם גובים את נקמתי שנאמר ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל (יחזקאל כ"ה).

כתיב וסוכה תהיה לצל יומם (ישעיה ד') א"ר לוי כל מי שמקיים מצות סוכה בעוה"ז הקב"ה מסוך עליו מן המזיקין שכן הוא אומר באברתו יסך לך (תהלים צ"א). ד"א כל מי שמקיים מצות סוכה הקב"ה מושיבו בסוכה של ליותן לעתיד לבא שנאמר התמלא בשוכת עורו ובצלצל דגים ראשו (איוב מ' ל"א), ובשעה שיהיו הצדיקים בסוכות עורו של ליותן יאמר הקב"ה כל מי שעשה מצות נטילת ואגדה יבא ויאכל מראשו, מיד באים וניכרים עליו שנאמר יכרו עליו חברים (שם) מי שחבר עצמו במצות. ד"א יכרו עליו חברים, חבורות חבורות בעלי משנה בעלי תלמוד ואגדה בעלי מצות ומעשים טובים, כל חבורה וחבורה נוטלת חלקה. שמא תאמר יש ביניהם מריבה ת"ל יחצוהו בין כנענים (שם מ' ל'), אל תקרי בין כנענים אלא כבין כנענים מה כנענים פרגמטוטין לוקחין אבן טובה בשותפות וכשהן מוכרין אותה חולקין דמיה ואין להם תגר זה עם זה כך לעתיד כל אחד מן הצדיקים נוטל חלקו לפי מעשיו לכך נאמר יחצוהו בין כנענים, ואין כנענים אלא פרגמטוטין דכתיב אשר סוחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ (ישעיה כ"ג). כתיב ושמתח בחנך אתה ובנך ובתך (דברים ט"ז) אמר הקב"ה ד' בני בתים יש לך בנך בתך עבדך ואמתך וכנגדם יש לי ג' ב' ד', הלוי הגר היתום והאלמנה, אם תשמח את שלי עם שלך מוטב ואם לאו תבוטל שמחה. אריב"ל בא וראה כמה גדולים מכיכי רוח לפני הקב"ה בומן שביהמ"ק

וכסף זהב הרבינו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה, וא"ל כל מה שעשיתם לצורכם עשיתם, ערי חומה ושוקים להושיב בהם זונות, ומרחצאות לעצמכם, כסף זהב לי הוא שנאמר לי הכסף ולי הזהב (הגי ב'), כלום יש בכם מגיד זאת זו התורה דכתיב זאת התורה, מיד יוצאים בפחי נפש. ואחריהם מלכי פרס דחשיבא בתריהון, וא"ל הקב"ה כמה עסקתם וא"ל רבש"ע הרבה גשרים גשרנו וכרכים כבשנו והרבה מלחמות עשינו וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל שיתעסקו בתורה, וא"ל כל מה שעשיתם לצורכם עשיתם: גשרים לטול מהם מכס, כרכים לעשות מהם אנגריא, מלחמות אני עשיתי שנאמר ה' איש מלחמה (שמות ט"ו), כלום יש בכם מגיד זאת, מיד יוצאים וגו'. וכן כל אומה ואומה. וכי מאחר שמלכות רומי יצאה חייב למה נכנסו מלכי פרס? סברי אינהו סתרו ביהמ"ק ואנן בנינן ליה, ומאחר דאלו שנים יצאו בפחי נפש למה נכנסו שאר אומות? סברי אינהו אשתעבדו בישראל ואנן לא משתעבדינן בהו. אז יאמרו רבש"ע כלום נתת לנו התורה ולא קיימנו? וכי מצוי למימר הכי, והא כתיב ויאמר ה' מסיני בא וזרה משעיר למו (דברים ל"ג) וכתיב אלוה מתימן יבא (חבקוק ג') מאי בעי בשעיר ומאי בעי בתימן אלא א"ר יוחנן מלמד שחזר הקב"ה על כל אומה ואומה אם דעתה לקבל התורה ולא מצא אומה שרצתה לקבל כי אם ישראל וכו'. לעתיד לבא יאמרו רבש"ע תנה לנו עתה ונקיימנה, ויאמר להם שוטים! מי שלא הכין מזונות ביבשה ונכנס בים מה יאכל בים, ואעפ"כ יש לי מצוה קלה וסוכה שמה שיכול אדם לעשות בקל בלא רב חסרון בים, ועשו אותה. מיד כל אחד ואחד ילך ויעשה סוכתו בראש גגו, ויוציא הקב"ה חמה מנרתיקה וילהט עליהם היום, ויניחו סוכותם ומבעטים בה ויוציאים. והא אין הקב"ה בא בעלילה עם בריותיו והיאך יוציא חמה מנרתיקה? זמנין דמשכא תקופת תמוז וחייב נמי לישראל ולא מבעטי. והא אמרת דמצטער פטור מן הסוכה? נהי דפטור אינהו בעוטא בעטי אבל ישראל שקבלו התורה באהבה ומקיימים אותה מתרפאים באותו חום. ר' ינאי ור"ש בן לקיש תרווייהו אמרי אין גיהנם לעתיד לבוא אלא שהרשעים נדונים באותו חום של חמה וילהט אותם שנאמר כי הנה יום בא בווער כתנור (מלאכי ג') וחכמים אמרו יש גיהנם לעתיד לבא שנאמר נאום ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלם (ישעיה ל"א).

א"ר פנחס הכהן בשעה שהיו ישראל על הים והיו אוכלסין של פרעה זורקין חצים על ישראל הקיפם הקב"ה בענני כבוד וסכך עליהם שלא ייקו שנאמר סכות לראשי ביום נשק (תהלים ק"מ ח'), וכתיב ועננך עומד עליהם (במדבר י"ד), ועתידים כל האומות ליכנס בירושלם על ישראל להלחם עמם שנאמר ואספתי כל הגוים אל ירושלם למלחמה (מ"ב ט"ז) ויצא

קיים אדם מקריב קרבן בידו אבל מי שדעתו שפלה ורוחו נמוכה מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב כל הקרבנות שנאמר וזחי אלהים רוח נשברה וגו' (תהלים נ"א) ולא עוד אלא כל שדעתו נמוכה אין תפלתו נמאסת שנאמר לב נשבר ונדכה אלהים לא תבוה (שם) ואין מדה קשה לפני הקב"ה מנסות הרוח, ואמרו חכמים על ז' דברים ננעים באים וזו אחת מהם, ואמר ה' מלך גאות לבש (תהלים צ"ג) נמצא אותו שיש בו גאות כנוזל לבוש של הקב"ה.

דרוש לחנוכה ע"ע חנוכה

דרוש לפורים ע"ע אסתר.

[לראש השנה] כתיב מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית (תהלים ק"ד). ארכו של עולם מהלך ת"ק שנה ורחבו ג"כ ת"ק שנה וגבהו ככה, ויום הגדול מקיף העולם כמו כיפה, הקב"ה הוא ראשון והוא אחרון שנאמר אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מ"ד) והכל גלוי וידוע לפניו והנסתרות הוא רואה דכתיב אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' הלא השמים והארץ אני מלא (ירמיה כ"ג), וכתיב אין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און (איוב ל"ד) ועתיד הקב"ה להחיות המתים, כיצד עושה נוטל שופר גדול ותוקע בו שבע תקיעות, בתקיעה ראשונה העולם כלו יתרעש ויחילו כיולדה, בשניה העפר מתפזר והקברים נפתחים, בשלישית העצמות מתקבצים, ברביעית נמתחים האברים, בחמישית עורות מתהווים, בששית רוחות ונשמות נכנסין בנופן, בשביעית הם חיים ועומדים על רגליהם בלבושיהם שנאמר ה' צבאות יגן עליהם (זכריה ט') ועומד הקב"ה ומסדר סדרן של באי עולם של צדיקים ושל חסידים ושל מלכים ושל נדיבים ושל כל נשמה ונשמה ומוריד חנוך ששמו מטטרון ואת ד' חיות מתחת כסא הכבוד, ומעלה קרה וכל עדתו ומעמידן על רגליהם ומסדר דינם בפני הבריות וא"ל כלום ראיכם אלוה מבלעדי בשמים ממעל ובארץ מתחת ואומרים ומי צור זולתי אלהינו וגו' (תהלים י"ח) אין כמוך באלהים ה' ואין כמעשיך (תהלים פ"ו) מיד אומר הקב"ה לכל באי עולם ראו עתה כי אני אני הוא, פי' אני הוא ואין אחר מבלעדי, אני הוא שמחצתי בעוה"ז וארפא לעוה"ב, ואין מידי מציל (דברים ל"ב) ליום הדין, מחצתי ואני ארפא (שם) כשם שאדם נפטר מן העולם כך חוזר לעוה"ב שיכירוהו, נפטר סומא חוזר סומא, חרש חוזר חרש, ואח"כ ישוב הקב"ה ומרפא אותו שנאמר בורא ניב שפתים שלום שלום וגו' (ישעיה נ"ז). כתיב את הרשום בכתב אמת (דניאל י' כ"א) אדם חוטא כל ימות השנה הקב"ה רושם עליו, כיון שבאו עשרת ימי תשובה אם שב הרשום מתבטל ואם לאו בכתב אמת.

קודם שנברא העולם היה כלו מים ותהו ובהו

שנאמר והארץ היתה תהו ובהו וגו', תהו דומה לקו ירוק המקיף כל העולם וממנו יצא חשך לעולם, ובהו הם אבנים מפולמות ומשוקעות בתהום שמהם יוצאים המים שנאמר ונטה עליו קו תהו ואבני בהו (ישעיה ל"ד), וכשעלה במחשבה להבראות היה הקב"ה מחשב איך יברא העולם ויעמוד מפני עונותיו של אדם שעתידים לחטוא, והקדים וברא תשובה ואח"כ ברא העולם, שבעה דברים נבראו קודם שברא העולם ואלו הן: תורה וכסא הכבוד וגו' וניהנם ותשובה וביהמ"ק ושמו של משיח, תורה מנין דכתיב ה' קנני ראשית דרכו (משלי ח'), כסא הכבוד מנין דכתיב נכון כסאך מאז (תהלים צ"ג), ג"ע מנין דכתיב ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם (בראשית ב'), גיהנם מנין דכתיב כי ערוך מאתמול תפתה (ישעיה ל'), תשובה מנין דכתיב בטרם הרים יולדו וגו' תשב אנוש עד דכא וגו' (תהלים צ'), בית המקדש מנין דכתיב כסא כבוד מרום מראשון (ירמיה י"ז) שמו של משיח מנין דכתיב יהי שמו לעולם לפני שמש ינון שמו (תהלים ע"ב).

א"ר יאשיה כתיב אשרי העם יודעי תרועה (תהלים פ"ט), וכי ישראל יודעים תרועה ואין או"ה יודעים, אלא אשרי העם שיודעים לפתות בוראם בתרועה ואימתי בחדש השביעי באחד לחדש, ר' ברכיה פתח כתיב תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו (תהלים פ"א) וכל החדשים אינם מכוסים? אלא בכסה שיש בו חג בימיו וזה חדש תשרי. כתיב הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש (יהוקאל ג') כשלא הזהרתם אותו ולא שב מרשעו הוא בעונו ימות וגו' ואתם את נפשכם הצלתם (שם). כיוצא בו ברה"א אם יתקע שופר ברה"א בעיר ועם לא יחרדו מיום הדין, שבר"ה ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפני הקב"ה ובו ביום יוצאת גזרה מי יחיה ומי ימות, אם יחרדו ושוברים את לבם ויעשו תשובה כענין שנאמר יעזוב רשע דרכו (יהוקאל נ"ח) מוטב, שאין הקב"ה חפץ במיתתם של רשעים, כמו שנאמר חי אני נאם ה' אם אחפוץ במות הרשע וגו' (יהוקאל ל"ג). ואם לא, כתיב אם תהיה רעה בעיר וחי' לא עשה (עמוס ג'). שאלו לחכמים (11) נפש החוטאת מה ענשה? אמרו חטאים מה תרדף רעה (משלי י"ג), שאלו לנבואה החוטא מה ענשו, אמרה והנפש החוטאת תמות (יהוקאל י"ח), שאלו לתורה חוטא מה עונשו אמרה יביא אשם ויתכפר לו דכתיב ונרצה לו לכפר עליו (ויקרא א'), שאלו להקב"ה חוטא מה ענשו א"ל יעשה תשובה ויתכפר לו דכתיב טוב וישר ה' ע"כ יורה חטאים בדרך (תהלים כ"ח), פי' לעשות תשובה, דא"ר יצחק יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין בין לאחר גזר דין, ותניא ר"ע אומר מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות,

(11) צ"ל לחכמה והוא כנוי לכתובים ובפרטלס' משלי,

ושותי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן, ואמרה תורה נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה, ואמרו לפני בן"ה מלכויות זכרונות ושפורות, מלכויות שתמליכוני עליכם, זכרונות שיבא זכרונכם לפני לטובה, ובמה בשופר. א"ר אבהו למה תוקעים ומריעים בר"ה, שהרי רחמנא אמרה תקעו גבי ר"ה ולא יותר, אלא הוא כדי לערבב השטן. א"ר יצחק ד' דברים מקרעים גזר דינו של אדם ואלו הן: צעקה צדקה שנוי השם ושנוי מעשה. צעקה מנין דכתיב ויצעקו אל ה' בצר להם וגו' (תהלים ק"ו), צדקה דכתיב וצדקה תציל ממות (משלי י'), שנוי השם דכתיב ויאמר ה' אל אברהם שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה (בראשית י"ז), וכתיב וברכתי אותה וגם נתתי לך ממנה בן (שם), שנוי מעשה דכתיב וירא ה' את מעשיהם כי שבו וגו' וכתיב וינחם האלהים על הרעה (יונה ג'), וי"א אף שנוי מקום דכתיב ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וגו' והדר ואעשך לגוי גדול ואברכך (בראשית י"ב), ואידך ההוא זכותא דארץ ישראל אהניא ליה.

א"ר יהודה ג' ספרים נפתחים בר"ה לפני הקב"ה אחד של צדיקים נמורים והם נכתבים ונחתמים לאתער לחיים, ואחד של בינונים והם תלויים ועומדים מר"ה עד יו"כ, זכו, נכתבים לחיים לא זכו נכתבים למיתה. א"ר אבין מאי קרא ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו (תהלים ס"ט), רשעים נמורים נכתבים ונחתמים לאתער למיתה, שמא תאמר הא חזונו רשעים מאריכים ימים וצדיקים אינם מאריכים, א"ר יוחנן בצדיקים נמורים ורשעים נמורים, או שמא לדין ג"ע וניהנם קאמר לאחר מיתתם, תניא בית שמאי אומרים ג' כחות עוברות ביום הדין של צדיקים נמורים ושל רשעים נמורים ושל בינונים, צדיקים נמורים נכתבים לאתער לג"ע רשעים נמורים לאתער לניהנם בינונים יורדים לניהנם ומצפצפים ועולים שנאמר והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצוף הכסף ובחנתים כבחן את הזהב (זכריה י"ג) ועליהם אמרה חנה ה' ממית ומחיה מוריד שאול ויעל (ש"א ב'), ובית הלל אומרים ורב חסד (שמות ל"ד) מטה כלפי חסד, ועליהם אמר דוד אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני (תהלים קמ"ז), אמר רבא מאי דכתיב אהבתי כי ישמע ה' את קולי, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה אימתי אני אהובה לפניך בזמן שתשמע קול תחנוני, אע"פ שדלה אני במצות לי נאה להושיע, שאלה מטרוניתא לר"ג כתיב בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד (דברים י') וכתיב ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום (במדבר ו'), נטפל לה ר' יוסי הכהן ואמר לא קשיא כאן בעבירות שבין אדם לחבירו וכאן בעבירות שבין אדם לקונו, עד שבא ר"ע ולמד כאן קודם גזר דין וכאן לאחר גזר דין (12). א"ר שמואל בר אבניא משמיה דרב מנין לגזר דין דצבור שאינו נחתם, והא

כתיב נחתם עונך (ירמיה ב'), אלא אעפ"י שנחתם מתקרב שנאמר מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו (דברים ד'), והא כתיב דרשו ה' בהמצאו (ישעיה נ"ה), הא ביחיד. ואימתי הוא קרוב בעשיית שבין ר"ה ויו"כ, כתיב בענינו של יום וה' פקד את שרה וגו' (בראשית כ"א), ר' אלעזר אומר כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו, אמרו המלאכים לפני הקב"ה רבש"ע בנות לוט הולכות ושוכבות עם אביהן ומן בעילות ראשונות מתעברות ויולדות ממורים וכדר' אלעזר דאמר אעפ"י שאין דרך לאשה להתעבר מביאה ראשונה, בנות לוט שלטו בעצמו ונתעברו מביאה ראשונה, ואברהם הצדיק מצטער כל השנים הללו ואין אתה פוקדו, דין הוא שתפקדו, היינו דכתיב וה' פקד את שרה וגו' ויעש ה' לשרה כאשר דבר (בראשית כ"א) היינו שהחזירה לנערותיה, ר' חנין בשם ר' שמואל בר נחמן אמר כל העקרות שהיו בעולם נפקדו עם שרה ועיברו עמה וכשילדה ילדו עמה, היינו שאמרה שרה צחוק עשה לי אלהים (שם), ולא זו בלבד אלא כל פסח נתפשט וכל סומא שהיה בעולם נתפתח וכל שוטה נתרפא בשעה שילדה שרה, ד"א וה' פקד את שרה, ג' מפתחות לא האמין הקב"ה לא למלאך ולא לשרף אלא בידו הם נתונים ואלו הם מפתח של גשמים שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב (דברים כ"ח), ומפתח של תחיית המתים שנאמר הנה אנכי פותח את קברותיכם (יחזקאל ל"ז), ומפתח של רחם שנאמר וה' פקד את שרה, וכן הוא אומר ויזכור אלהים את רחל (בראשית ל'), כתיב אתם נצבים היום כלכם (דברים כ"ט), לעתיד לבא כשיבא הקב"ה ליתן שכר לצדיקים הוא מראה להם בהמות וליותו, בהמות על אלה הרים ואלף הרים מעלים עשבים והוא אוכלם, ומנין שהם באלף הרים רבוצים שנאמר בהמות בהררי אלה (תהלים נ'), וכל מה שהירדן מושך הוא שותה שנאמר יבטח כי יניח ירדן אל פיהו (איוב מ' כ"ג), כתיב ועשיתם עולה לריה נחוה לה' פר בן בקר אחד ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים וגו' ושעיר עזים אחד חטאת (במדבר כ"ט) הרי עשרה קרבנות כנגד עשרת ימי תשובה, ואם עשיתם תשובה בהם ואתם באים לפני ביה"כ נקיים אפילו היו לכם עונות מן הארץ ועד השמים אני מלבינם בשלג, כמו שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים בשלג ילבינו אם יאדימו כתולע כצמר יהיו (ישעיה א'), עשרה דברות הללו (18) כנגד עשרה מאמרות שבהם ברא הקב"ה עולמו, שכל עוה"ז כולו עומד בדין ובדין נתחייב כלייה מפני עונותיו של אדם, והקב"ה עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים ומזכה עולמו נמצא הוא כאלו

(12) עי' במדבר רבה פ"א, (18) פ"י עשר מלות של

פסוק הנ"ל, ובפסיקתא רבתי פ"ב ובילקוט ישעיה יש גיוסא אתרה.

כי גדול יום ה' (יואל ב') זה ראש השנה, ונורא מאד ומי יכלנו זה יוה"כ שספרי חיים ומתים לפניו פתוחים. כתיב תפלה לרוד שמעה ה' צדק וגו' (תהלים י"ג) מלפניך משפטי יצא (שם) אומרים ישראל רבש"ע אתה יושב לדין אותנו וקטגורים וסנגורים עומדים לפניך, יהי רצון מלפניך עיניך תחזינה מישרים, א"ל חייכם כך אני עושה שאני הפץ בזכותכם שנאמר ה' הפץ למען צדקו (ישעיה מ"ב). תניא ר' אליעזר הגדול אומר אין לך כל דבר שעתיד הקב"ה לעשות לימות המשיח שלא עשה מקצתו בעוה"ז, ואפילו רוח סערה שעתיד הקב"ה להביא כבר נעשה מקצתו בעוה"ז, ומאי ניהו אלו המתים שהחיו ע"י יחזקאל. ועתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק יד ושם בירושלם שנאמר ונתתי להם וגו' יד ושם טוב מבנים וכוונת (ישעיה נ"ו), ועתיד לגלות להם שם המפורש שבו נבראו השמים וארץ וכל העולם כדי שיהיו חיים וקיימים לעד ושהיו עושים אשר ירצו שנאמר שם עולם אתן להם (שם). מנין שהוא שם המפורש? נאמר כאן שם עולם ונאמר להלן זה שמי לעולם (שמות ג') מה להלן שם המפורש אף כאן. ד"א שם עולם אתן להם כדי שלא יכרת שמם מן העולם והיו חיים וקיימים לעולמי עולמים, וכשם ששמים וארץ חדשים לא יכלה ולא יפסק שמם כך הצדיקים לא יכרת ולא יפסק שמם לא מזרעם ולא מזרע זרעם.

[ליום הכפורים] בריך שמיה דקדושא בריך הוא שהוא מקום עולמו ואין העולם מקומו, כמו שנאמר כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוך (מ"א ח'). קולו חוצב להבות אש מפרק הרים ומשבר סלעים, קשתו אש חיצו שלהבת, רוחו לפיד ומגינתו עננים חרבו ברק, יוצר הרים ונבעות ובורא רוח דכתיב כי הנה יוצר הרים ובורא רוח (עמוס ד') וצר. העבור במעי אמו, מכסה שמים בעבים מוריד טל ומטר, זן ומפרנס כל העולם, מקרני ראמים עד בצי כנים דכתיב פותח את ידיך (תהלים קמ"ה), וכתיב מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו (שם ק"ו). וכי יש אדם שיכול למלל גבורותיו ולהשמיע כל תהלתו, אפילו מלאכי השרת אינם יכולים לספר כל שבחו אלא מקצת גבורותיו, והוא אחד ואין שני ואין כמוהו ואין כערכו במלאכים דכתיב כי מי בשחק יערוך לה' וגו' (שם פ"ט) אשר לשבחו אין קץ ולתהלותיו אין מספר ולנפלאותיו אין חקר ולכך אין לו לאדם לספר בשבחו של מקום יותר מהראוי, שכל המספר בשבחו יותר מדאי נעקר מן העולם, שנאמר היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע (איוב ל"ז), והוא הטעם כשמוכיר בשבחו יותר מדאי נראה כרוצה לספר כל שבחו וזה אינו יכול להיות כמו שכתוב מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו, קודם שנברא העולם היה הקב"ה לבדו בנבורתו ועלה במחשבתו לבראות העולם והיה מחריש

ברא עולמו בו ביום.

כתיב פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים (ישעיה כ"ו) אל תקרי אמונים אלא אמנים שעונים אמן, ובשביל אמן שיענו הפושעים יעלו מניהנם. כיצד, הקב"ה יושב בנ"ע ודורש וכל הצדיקים יושבים לפניו וכל פמליא של מעלה עומדים על רגליהם, חמה ומזלות מימינו ולבנה וזכוכים משמאלו, והקב"ה דורש להם טעמי תורה חרשה שעתיד ליתן להם לישראל ע"י משיח, ואח"כ עומד זרובבל על רגליו ואומר קדיש ויהיה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכל העולם באים ועונים אמן, ואף פושעי ישראל וצדיקי או"ה שנשתיירו בניהנם עונים אמן מתוך גיהנם עד שנתרעש כל העולם כלו ונשמעים דבריהם לפני הקב"ה ושואל מה קול רעש זה ששמעתי ומשיבים מלאכי השרת ואומרים רבש"ע הכל גלוי וידוע לפניך, הם רשעי ישראל וצדיקי או"ה שנשתיירו בניהנם שעונים אמן מתוך גיהנם, מיד יתגלגלו רחמיו ונוטל מפתחות של גיהנם בידו ונותנו לגבריאל ומיכאל וא"ל לכו ופתחו שערי גיהנם והעלו אותם מניהנם, שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים, מיד הולכים מיכאל וגבריאל ופותחים שערי גיהנם ומעלים אותם כמו אדם המעלה חברו מן הבור שנאמר ויעלני מבור שאון מטיט היון (תהלים מ'). והיו מיכאל וגבריאל עומדים עליהם ורוחצים אותם וסכים אותם ומרפאים אותם ממכות של אש גיהנם, ומלבישים אותם מלבושים נאים וטובים, ותופשים אותם בידם ומביאים אותם לפני הקב"ה וכל הצדיקים, שנאמר כהניך ילבשו צדק (תהלים קל"ב) כהניך אלו צדיקי או"ה שהם מכהנים לפני הקב"ה בעוה"ז כגון אנטונינוס בן אסירוס וחבריו, וחסידיך ירננו אלו רשעי ישראל שנקראו חסידים (14) שנאמר אספו לי חסידיו וגו' וכשנכנסים לפתחי ג"ע נכנסים גבריאל ומיכאל תהלה ונמלכין בהקב"ה וא"ל הניחו אותם ליכנס ויראו כבודו, וכיון שנכנסים יפלו על פניהם ומשתחווים ומברכים לשמו של הקב"ה, ואף הצדיקים הישרים שיושבים לפני הקב"ה יתנו הודאה ושבח להקב"ה שנאמר אך צדיקים יודו לשמך (שם ק"מ), והיו מקובלים כצדיקים גמורים שלא חטאו מכאן ואילך, לפי ששברו לבם בתשובה, שנאמר קרוב ה' לנשברי לב (תהלים ל"ד). כתיב מי מדר בשעלו מים ושמים בזרת תכן (ישעיה מ') מלמד שכל הארץ וכל התהומות פרסת רגל אחת ארכן ופרסת רגל אחת רחבן ופרסת רגל אחת קומתן עד רום רקיע ראשון, ושמים ושמי השמים זרת אחת ארכם וזרת אחת רחבם וזרת אחת קומתם, א"ר אבא בר יהודה מום שפסל בבהמה הכשיר באדם, פסול בבהמה עורת שבור חרוץ והכשיר באדם שנאמר לב נשבר ונדכה אלהים לא תבוה.

(14) ע"י עקיבא אות ד.

חושב היאך יברא ויתקיים מפני עונותיהם של בני אדם, וברא תשובה קודם שברא העולם, וע"ז נתן דוד המלך ע"ה שבח להקב"ה ואמר אם עונות תשמר יה' מי יעמוד וגו' (תהלים ק"ל). ומנין שהקב"ה תופש האדם לפי מעשיו, דתנן הכל צפוי והרשות נתונה ובטוב העולם נדון והכל לפי רוב המעשה (אבות פ"ג י"ט). כיצד, אדם יוצא לשוק ונשבע לשקר על מקח וממכר, רואה נשים ומהרהר, נכנס לפני השלטון ואינו מתנקה מלספר לשון הרע ונכנס לביתו מלא עונות, ישן על מטתו והפקיד רוחו ביד הקב"ה שנאמר בידך אפקיד רוחי (תהלים ל"א). אמר דוד לפני הקב"ה אם אתה גובה מאדם עונו לא יעמוד לעולם מפוטתו, אלא בראת תשובה בעולמך אע"פ שחטא כיון שעשה תשובה מוחלין לו ואף לאחר גזר דינו, שנאמר מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו (דברים ד'). המסית בסתר והמחרף בגלוי והמוציא דבה רעה על חבריו שלא ראה בעיניו, הרומזים בעיניהם והקורצים בשפתותיהם עליהם הכתוב אומר ימטר על רשעים פחים וגו' (תהלים י') יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות (שם מ"ה). כתיב מה תעשו ליום פקודה (ישעיה י') שתי פקידות הללו למה, אחת ליום המיתה ואחת ליום הדין, ליום המיתה דכתיב ומה אעשה כי יקום אל וגו' (איוב ל"א) ואין מועיל לא עושר ולא ממון לא אה ורע ולא חכמה ובינה לא עצה וגבורה, ומי משיב ליום עברה וכי יכול לפדות את עצמו שנאמר אה לא פדה יפדה איש לא יתן לאלהים כפרו (תהלים מ"ט). אמר הקב"ה לישראל (15) בני לא העיל לכם לא יסורים קשים ולא תוכחות ולא התראה ולא גלות ולא עניות ולא הבטחה ולא אריכות רוח ולא צווי ולא שליח ולא ברכות ולא קללות ולא יראה ולא פחד ולא אימת המות ולא חבוט הקבר ולא דין גיהנם ולא ביהמ"ק שחרב ולא שמי המחולל בין הגוים, והוא כל מי שעמד ברשעו נדון בדינים משונים וכל הטובות שעשה לא תזכרנה לו, ועליו אמר איוב כל ימי רשע הוא מתחולל (איוב ט"ו כ') פי' הוא מת וחלל, ועתיד ליתן דין וחשבון לפני הקב"ה על המעשה שעשה בעוה"ז מה תעשו ליום פקודה וליום ה'. החוטא בעיני עיניו כהות, החוטא באזניו שומע חרפתו, בפיו אין דבריו נשמעים, בעצה פרנסתו מתמעטת, במחשבה חייו נדחקים, בלשונו יסורים באים עליו, בידיו יורד מכבודו, בלבו מת בדאגה, בגליו שנתו מתקצרין, ביצרו יצרו מעיד בו, החוטא ומחטיא את אחרים קובר אשתו ובניו, החוטא בליצנות גזר דינו נחתם, המתחבר לרשע טורד עצמו מן העולם, הנשא פנים לרשע הרי זה ממרניזי אל, המרמה בורכיו מתחבל בגופו, המסית חברו ומטתו מדרך טובה לדרך רעה הרי זה מנאי.

המלעיג על המצות אין מרחמין עליו מן השמים, המלעיג על תלמידי חכמים אין רפואה אל מכתו, והמלעיג על עניים לסוף ימות בעוני, לפיכך מה הנאה יש לאדם לחטוא, כי בעל כרחו ימות ויצא מן העולם הזה לעוה"ב, וידינו אותו שם מלאכים אכורים אם לא ישוב ויכנע רום לבבו. וראה כמה עשירים שיצאו מן העולם בפחי נפש ונצרכו לבריות, וכמה גבורים יצאו מן העולם חלשים, כמה חכמים היו בהם וחכמתם לחקלה, כמה בניס נולדו להם ולא שמחו בכביהם ותקלה אירע להם, וכמה חתנים לא שמחו בחופתן, וראה דרך לפניך וחכם ואת מצות אלהיך שמור כי זה כל האדם. וכן הוא אומר הכל ביד שמים חויץ מיראת שמים, וכן הוא אומר ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת המות את הטוב ואת הרע (דברים ל'). באיזה דרך שיחפוץ האדם לילך הרשות בידו, הנביר עליו יצרו והלך בדרכי לבו לא יוסיף עוד לעשותו וישוב על מה שעשה ומן השמים ישמעו לו ומוחלין לו, כמ"ש ויתפללו ויבקשו פני וישובו מדרכיהם הרעים ואני אשמע מן השמים וגו' (דהי"ב ז' י"ד). וגדולה תשובה שמנעת עד כסא הכבוד שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך (הושע י"ד), וגדולה תשובה שמארכת ימים של אדם שנאמר ובשוב רשע מרשעתו וגו' נפשו יחיה (יחזקאל י"ח). היכי דמי בעל תשובה? א"ר יהודה אמר רב כל שבא עבירה לידו וניצל ממנה, א"ר יהודה אמר רב כל הנביאים לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים זולתך (ישעיה ס"ד), ופליגי דר' אבהו דא"ר אבהו במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב (ישעיה נ"ז) רחוק קודם לקרוב. רשב"י אומר אפילו צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה אבד הראשונות, שנאמר צדקת הצדיק לא תצילנו (יחזקאל ל"ג), ואפילו רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מוכירין לו הראשונות שנאמר ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו (שם). א"ר אלעזר ב"ר צדוק למה צדיקים גמורים דומים בעוה"ז לאילן שכלו עומד במקום טהרה ונופו נוטה במקום טומאה, נקצץ נופו ונופל למקום טהרה, כך הקב"ה מביא יסורים על הצדיקים בעוה"ז כדי שיירשו העוה"ב שנאמר והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישנא מאד (איוב ח'), והרשעים דומים לאילן שעומד במקום טומאה כולו ומשפיע להם הקב"ה טובה כרי להורידם למדרגה התחתונה שנאמר יש דרך ישר לפני איש ואחריתו דרכי מות (משלי י"ד), וכן אמר קהלת יש צדיק אובר בצדקתו (קהלת ז'), ר' יעקב סבר שכר מצות בהאי עלמא ליכא שהרי מי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא נחלות ועלה ועשה צווי אביו ושלא האם ונטל הבנים וברדתו נפל ומת היכן אריכות ימיו של זה וטובתו שנאמר בשניהם למען ייטב לך והארכת ימים, אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב והארכת

(15) ע"ע מרגניתא דבי רב, ושד"ל בהמוכר של שמינישניידר ח"ו צד 19.

מה הבריות אומרים עליו אשרי פלוני שלמד תורה. אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו שלמדו חכמה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה, ראו פלוני שלמד תורה כמה נאין מעשיו וכמה מתוקנין דרכיו ועליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר כך אתפאר (ישעיה מ"ט), ובזמן שקרא ושמש ת"ח ואין דבורו בנחת עם הבריות אומרים עליו אוי לפלוני שלמד תורה ולרבו שלמדו חכמה ראו כמה מקולקלים דרכיו, ועליו כתיב באמור להם עם ה' אלה ומאדצו יצאו (יחזקאל ל"ו).

מפרסמים החנפים מפני חלול השם שנאמו ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול כל צדקותיו לא תזכרנה לו עוד (יחזקאל ל"ג), והמעטם שלא יאמרו בני אדם שאינם יודעין מעשיו ראו זה חסיד מה אירע לו, וכל אותן דאמרינן (סנהדרין פ' חלק) שאין להם חלק לעוה"ב כגון המינין והאפיקורסים והאומרים אין תחיית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים, והקורא בספרים החיצונים, והלוהש על המכה ואומר הפסוק כל המחלה וגו', והפורק עול והמיפר ברית בבשר והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה והמלבין פני חבריו ברבים, והבא על אשת איש, ורבים כאלה הוו, דוקא כשלא עשו תשובה אין להם חלק לעוה"ב אבל אם עשו תשובה יש להם חלק לעוה"ב, לכך הזהירם הנביא ואמר שובו וגו'. האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה, האומר אחטא ויוה"כ מכפר אין יוה"כ מכפר ועבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חברו. א"ר יצחק כל המקניט את חברו אפילו בדברים צריך לפייסו שנאמר אם ערבת לרעך וגו' (משלי ו') עשה זאת איפוא בני והנצל (שם), וצריך לפייסו בשלש שורות של שלשה בני אדם, והמבקש פיוס מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים שנאמר כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו' (בראשית נ'). אם מת מוליד עשרה בני אדם על קברו ואומר הטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני זה שהבלתי בו (16), ואמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירים ממנו כל פשעיו, ומהא דאמר ר' יוחנן כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר איבה כנחש אינו ת"ח לא תקשי לרבא, הא בדפייסי ליה והא דר' יוחנן איירי בדלא פייסי ליה, כתיב אשרי נשוי פשע (תהלים ל"ב) וכתיב מכסה פשעיו לא יצליח (משלי כ"ח), לא קשיא כאן בחוטא מפורסם וכאן בחוטא שפוינו מפורסם. איכא דאמרי כאן בעבירות שבין אדם לחבירו וכאן בעבירות שבין אדם למקום, —הרואה קרי ביוה"כ ידאג כל השנה כולה ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן עוה"ב, ותרע שכל העולם רעב והוא שבע.

ת"ר עשר פעמים היה כהן הגדול מזכיר את השם בו ביום (ביוה"כ), ג' פעמים בוידוי ראשונה וג' פעמים

ימים לעולם שכולו ארוך, זה העוה"ב, ושמה תאמר כלום מעשה היו? ר' יעקב מעשה חזא, ורבנן סברי שכר מצות בהאי עלמא נמי איכא והאי שעלה לבריה ונפל ומת סולם רעועה היו דקבועה הויקא וכל היכא דקבוע הויקא לא סמכינן אניסא, דכתיב ויאמר שמואל איך אלך ושמע שמואל והרגני (ש"א ט"ז), ואותו שזכיותו מרובות על עונותיו מטיבין לו, ואמר אביי דעבדי ליה יום טוב ויום ביש, אבל בצדיק גמור לעולם מטיבים לו. והא דאמר צדיק ורע לו ויש צדיק אובד בצדקתו איירי בצדיק שאינו גמור, שמביאים עליו רעות לצורפו ולהביאו לחיי עוה"ב, ורשע וטוב לו איירי ברשע שאינו גמור, או שמה מקבץ ממון בשביל בניו או יורשיו שיהיו טובים, ומשגמר יחזור לענין תשובה, וכח התשובה עדיפא דהרי תנינא עבר אדם על כל עבירות שבתורה בין שעשה תשובה ביו שלא עשה תשובה יוה"כ מכפר, חוץ מפורק עול ומגלה פנים בתורה שלא כהלכה ומיפר ברית בבשר שאם עשה תשובה יוה"כ מכפר לא עשה תשובה אין יוה"כ מכפר, ותניא על מה תשובה מכפרת על עשה ולא תעשה, ועל מה התשובה תולה ויוה"כ מכפר על כריתות ומיתות ב"ד. ותניא ר' אלעזר אומר אי אפשר לומר נקה שכבר נאמר לא ינקה, ואי אפשר לומר לא ינקה שכבר נאמר נקה, הא כיצד? מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינם שבים בתשובה, ור' ישמעאל היה דורש ארבעה חלוקי כפרה ותשובה עם כל חד וחד: אדם עבר על מצות עשה ועשה תשובה לא זו משם עד שמחולין לו שנאמר שובו בנים שובבים (ירמיה ג'), עבר על לא תעשה תשובה תולה ויוה"כ מכפר שנאמר כ' ביום הזה יכפר עליכם וגו' (ויקרא ט"ז), עבר על כריתות ומיתות ב"ד ועשה תשובה, תשובה ויוה"כ תולין ויסורין ממרקים שנאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם (תהלים פ"ט), אבל מי שיש בידו חלול השם כגון שעשה עונות בפרהסיא שאחרים למדים ממנו ונמצא חוטא בעצמו ומחטיא אחרים אין כח בתשובה לתלות ולא ביוה"כ לכפר ולא ביסורים למרק אלא כלם תולים ומיתה ממרקת שנאמר אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון (ישעיה כ"ב), והיכי דמי חלול השם, כגון מאן דשקיל בשרא ולא יהיב דמי לאלתר לפי כשמאחר לפרוע את הטבח הוא גזול ולומדין ממנו לגזול, ולא אמרו אלא באתרא דלא תבעי אבל באתרא דתבעי לית לן בה, ואמר ר' יוחנן כגון אנא דמסנינא ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין לפי דאין הכל יודעין דנחלשתי מנירסתי ולמדים ממני תלמידי חכמים, ור' נחמן בר אבדימי אמר כל שהביריו מתביישין מחמת שמועתו, פ' מחמת שם רע היוצא עליו שאחרים למדים ממעשיו, אביי אמר כדתניא ואהבת את ה' אלהיך (דברים ו') כדי שיהיה שם שמים מתאהב על ידך שיהא אדם קורא ומשמש ת"ח ודבורו בנחת עם הבריות ומקחו ומתנו בשוק נאה ונושא ונותן באמונה,

(16) עי' יומא פ"ח.

פרקי ר' יוסי: מובא ברוקה (ס' ש"ב) זו"ל: ואמרינן במס' ברכות (ג'), תניא א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך ונכנסתי לתורבה אחת מחרבות ירושלם וכו' עד כשישראל נכנסים לביהכ"נ ולביהמ"ד ועונין יהא שמיא רבא וכו', ובפרקי ר' יוסי מצאתי א"ר יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך והגיע זמן תפלת מנחה ונכנסתי לתורבה אחת מחרבות ירושלם להתפלל וכו', ולא עוד אלא בשעה שישראל נכנסין לביהכ"נ ולביהמ"ד ועונין אמן יש"ר מברך אומר הקב"ה אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מתי אשוב לביתי מתי אשוב להיכלי מתי אקבץ את שארית ישראל מבין או"ה שיהיו מהדרים ומפארים ומרוממים ומקדשים קדושת שמי הגדול עכ"ל.

פרקי בן עזאי: הזכיר רש"י בברכות (ב"ב): ר' יהודה אומר שונה הוא בהלכות דרך ארץ, פי' ד"א כגון דרכם של ת"ח שהיא ברייתא ופרק בן עזאי הנותן ד' דברים אל לבו עכ"ל, ותוספות עירובין (נ"ג): ד"ה משיירין זו"ל: בפרק בן עזאי קתני משיירין פאה במעשה קדרה ואין משיירין פאה במעשה אלפס וכו' (רב פעלים 97).

(17) עי' ערכין ס"ז.

בשניה וג' פעמים בשעיר המשתלח ואחד בגוללות. המצנפת של כה"ג היתה מכפרת על נסי הרוח, יבא דבר שבגבוה ויכפר על דבר גבוה, אבנט היה מכפר על הרהור הלב, חשן היה מכפר על הדינים דכתיב ועשית חשן משפט (שמות כ"ח), אפוד היה מכפר על עבודה זרה דכתיב ויעש אותו גרעון לאפוד (שופטים ח'), מעיל היה מכפר על לשון הרע שנאמר ונשמע קולו בבואו אל הקדש (שמות כ"ח) יבא דבר משמיע קול ויכפר על הקול. ציץ היה מכפר על עזי פנים, כתיב והיה על מצחו תמיד (שם) וכתיב ומצה אשה זונה היה לך (ירמיה ג'). מכנסים היו מכפרים על הערוה. כתונת היתה מכפרת על שפיכת דמים דכתיב ויטבלו את הכתונת בדם (בראשית ל"ז) ועכשיו שאין ביהמ"ק תשובה תפלה וצדקה מכפרין שנאמר עשה משפט וצדקה נבחר לה' מזבח (משלי כ"א), ואמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה' (17).

פרקי אבות: ע' אבות

פרקי ר' אליעזר: ע' אליעזר

צ

צדקות: אלישע והחיה את בנה. מי גרם לו להחיות את בנה, מפני שקבלתו לתוך ביתה. הא למדת שכל מי שהוא מכניס ת"ח לתוך ביתו מאכילו ומשקו ומהנהו מנכסיו כאלו נדבק בשכינה. (ה') דבר אחר גדולה פרוסה שעליה נדחו ב' אומות מן העולם שנאמר לא יבא עמוני וגו' (דברים כ"ג), מפני מה, על דבר וגו', וכי מה היו ישראל צריכין להם והלא כל אותן מ' שנה שהיו במדבר היתה הבאר עולה והמן יורד והשלו מצוי וענני כבוד מקיפין עליהם, אלא אמרה התורה על דבר אשר לא קדמו אתכם וגו'. (ו') גדול שימוש תורה יותר מלימודה שכן מצינו ביהושע שנאמר ויען יהושע בן נון, תלמידו של משה אין כתיב כאן אלא משרת משה, ומה שירות היה משרתו, היה נוטל את הדלי ואת הכלנרים (כלים של הבלן) ומוליכו לפניו לבית המרחץ. (ז') ד"א משרת משה מה שירות היה משרתו, היה משכים בכל יום ובורר את הגס הגס שבמן ואומר זה לרבי משה זה לרבינו משה. (ח') ד"א גדול שמושה

פרק צדקות, נדפס ע"י ווערטשימער בספרו בתי מדרשות ח"ג מכ"י של ג' דפים שמצא אך חסר בו בתחלתו ובאמצעו, לדעתו הוא מדרש עתיק שאבד מאתנו והיה לעיני בעל הלכות גדולות כי כתוב שם (הוצאת מקיצי נרדמים דף תרל"ה): יששכר תשיעי לשבטים והוא הקריב שני למלך שנאמר ביום השני הקריב נתנאל בן צוער נשיא יששכר, מפני מה שהוא בן תורה וכו', ויש שם חמשה מאמרים בסדר שנכתבו בפרק צדקות ומוה יוכיח כי ברור בעיניו שהבה"ג שאב דבריו מפרק צדקות, אולם אפשר ג"כ שבעל פרק צדקות שאב דבריו מהבה"ג, גם יאמר כי בעל ילקוט שמעוני שאב מפרק צדקות מה שכתב במשלי רמזו תתקנ"ב: ד"א וחסד שעשה יצחק וכו' ד"א חסד שעשה בן הדר וכו', וגם על ההוכחה הזאת אפשר לומר איפכא מסתברא, ועי' ערך חופת אליהו רבה ובסדר כבוד חופת לרח"מ הווייץ.

פרק צדקות

[בתי מדרשים ח"ג דף כ"ה]

פרק א'—[לעולם יכניס אדם ת"ח לתוך ביתו ויאכילו וישקוהו שהרי השונמית מת] (1) בנה והתפלל

(1) חסר בכ"י בתחלתו והוא סימן ד'.

שעשה אברהם אבינו הטאת הוא לאו"ה. אמר הקב"ה לאו"ה לא היה אחד מכם שכנה מזבח לשמי עד שבא אברהם ובנה מזבח לשמי שנאמר ויבן שם אברהם מזבח וגו' (בראשית כ"ב). דבר אחר וחסד לאומים חטאת, חסד שעשה אבינו יצחק היא עמדה לבניו במדבר שנאמר כה אמר ה' מצא חן במדבר וגו' (ירמי' ל"א). ד"א וחסד לאומים חטאת, חסד שעשה ליעקב אבינו עמדה לבניו במצרים שנאמר וארד להצילו וגו'. ד"א וחסד לאומים חטאת, חסד שעשה בן הדרד הוא היתה חובה לאחיותו בן אחאב, בן הדרד כשחלה שלח מלאכים אצל אלישע האחיה מחלי זה, ואחזיה נופל בסוסטרה (השבכה) שלו שלח לשאול בבעל זבוב אלהי עקרון, מיד נוטלה המלכות משמרון ונתנה לרמשק, שנאמר כה אמר ה' כאשר יציל הרועה מפי הארי וגו' (עמוס ג'). ד"א וחסד לאומים חטאת, חסד שעשו אנשי נינוה היא היתה תוכחה לישראל, אמר להם הקב"ה לישראל כלום יש לכם לעשות תשובה לפני כדרך שעשו אנשי נינוה, במה שנאמר ויתכסו שקים וגו' ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה וגו'. סליק פרק צדקות

של תורה יותר מלימודה, שכן מצינו באלישע שנאמר ויען אחד מעבדי מלך ישראל וגו' (מ"ב ג') אשר למד אין כתיב כאן אלא אשר יצק מים ע"י אליהו, הא למדת שגדול שימושה יותר מלימודה. ט') יששכר החמישי לשבטים היה והקריב שני מלך שנאמר ביום השני וגו', ומפני מה, שהיה בן תורה שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל (דהי"א י"ב), מלמד שהיו הם שואלים אותם דבר והיו משיבים להם הלכה כהלכה למשה מסיני. י') ראשיהם מאתים וגו', מלמד שמאתים סנהדריות היו מעמידין שבט יששכר בלבד, מי גרם לו ליששכר להיות כן, זבולון אחיו שנאמר זבולון לחוף ימים ישכון וגו' מלמד שהיה עוסק בפרקמטיא שלו ומאכיל את יששכר. ומנין שהיה יששכר אוכל משתי נחלות שנאמר יששכר חמור גרם וגו', מהו חמור גרם שכתוב, חמורו של זבולון גרם ליששכר להיות בן תורה (2). י"א) לפיכך בא משה והקדים ברכתו של זבולון ליששכר, ואמר שמח זבולון וגו' (דברים ל"ג), ויש אומרים אהליו של יששכר קודם לאהליו של זבולון (3). י"ב) אמר ר' הונא כל הרואה חלום ומתירא ממנו מה יעשה, ישכים ויעסוק בתורה, אם רגיל לשנות פרק אחד ישנה שנים, אם רגיל לקרות דף אחד יקרא שנים, אם אינו יודע לקרות ולא לשנות יעשה עצמו כנבאי צדקה וכפרנסי צבור ויחיה. י"ג) אילו היה כתוב ארור אשר לא ילמד את התורה הואת לא היתה תקומה לשונאי ישראל, אלא אשר לא יקיים וגו' (דברים כ"ז) לא נאמר עץ חיים היא ללומדים בה אלא למחזיקים בה שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה וגו' (משלי ג'). סליק פרקא.

ציוני : ספר ציוני על שמות דסטרא מסאבא, מיוחס לרב טביומי. וז"ל ילקוט ראובני (פ' נשא) : צ"ז כחות הטומאה, וזה סוד ואת הצב למונחו, וסוד ואת בטנג צבה, מצאתי זאת בקונטרס כתוב בשם צפוני ציוני דרב טביומי עכ"ל (רב פעלים 103). ויש עוד ספר ציוני פי' עה"ת ע"פ הקבלה מר' מנחם ציוני, קרימונה ש"ך.

(2) עי' ב"ר פצ"ה, (8) שנאמר שמח זבולון בצאתך ולא נזכר באהליך והם קורמים במעלה. (4) פה מחוק ומטושטש ואיזה שורות שהעתיק ווערטהיימער פה אין להם שום חיבור ולא כוונה.

פרק ב'—גדולים מעשיו של מלך מ"ה ברוך הוא שאין להם סוף ואין להם חקר, מה אם ירצה אדם לחשוב במדותיו של הקב"ה שהוא דן בהן דין אינו יכול לחשוב וכו' (4). וחסד לאומים חטאת, חסד

ק

קדושה : נוסדה על הפסוקים קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו (ישעיה ו') שאומרים בצבור אחר שלש ברכות הראשונות בתפלת י"ה, ובזמן הגאונים היו נוהגין לומר קדושה של יחיד ונקראת ג"כ קדושה דישבה שהיו נוהגין לומר אחר הלימוד כעין קדיש דרבנן. הקדושה הזאת היתה מעורבת במאמרים מספר היכלות ומעשה

מרכבה ומדרשים שונים שהיו לפניהם, דוגמאות מקדושות כאלה נמצאות בסדור רב עמרם גאון (דפוס ווארשא תרכ"ה) : קדושה ליחיד
[מסדור רב עמרם גאון, קודם ברכו לשחיתך]
על הכל יתגדל וישתבה ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, בעולמות שברא

ועולם הזה והעולם הבא, כרצונו וכרצון כל עמו ישראל, צור העולמים אדון כל הבריות אלוה כל הנפשות היושב במרחבי מרום השוכן בשמי שמי קדם, קדושתו על כסא הכבוד וקדושתו על החיות, ובכן יתקדש שמו בנו לעיני כל חי ונאמר לפניו שיר חדש בכתוב שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה, ונאמר שירו לאלהים זמרו שמו סלו לרוכב בערבות ביה שמו, ונראהו עין בעין בשוכו אל נוהו, כמו שנאמר כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון, ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו כי פי ה' דבר, ועתה יגדל נא כה ה' כאשר דברת לאמר, ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדור דור. זכור רחמיו ה' וחסדיך כי מעולם המה, קולי אל ה' אקרא ויענני מהר קדשו סלה, ה' חפץ למען צדקו יגדל תורה ויאדיר. — אמר ר' ישמעאל סח לי ססננדר שר הפנים ידיו שב בחיקי ואניד לך מה תהא לישראל, ישבתי בחיקו והיה מסתכל בי ובוכה והיו דמעות זולגות מעיניו ויורדות עלי, אמרתי לו הדר זיווי מפני מה אתה בוכה, אמר לי בוא ואכניסך ואודיעך מה נגנזו להם לישראל עם קדושים, תפשני בידי והכניסני לחדרי חדרים ולגנזי נגזים ולאצרות, נטל הפנקסין ופתח והראני כתובות מצרות משונות זו מזו, אמרתי לו הדר זיווי הללו למי, אמר לי לישראל, אמרתי לו ויכולין ישראל לעמוד בהן, אמר לי בוא למחר ואראך צרות משונות מן הראשונות, למחר הכניסני לחדרי חדרים והראני אשר לשבי לשבי ואשר לרעב לרעב ואשר לבזה לבזה, אמרתי לו וכי ישראל לבד חסאו, אמר לי בכל יום מתחדשות עליהם נזרות קשות מאלו, וכיון שישאר נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמייה רבא מבורך לעלם ולעלמי עלמאי, אין מניחין אותן לצאת מחדרי חדרים. מי לא יאדיר למלך האדיר, מי לא יברך למלך המבורך, מי לא ירומם למלך המרומם, מי לא יהדר למלך המהודר, מי לא ימליך למלך המלכים, מי לא ישבח למלך המשובח, מי לא יקדיש למלך המקודש, יתקדש שמו לעד ולנצח, שבכל יום נבורות ונפלאות מתרנשות מלפני הקב"ה מעולות ומשונות זו מזו, ושמה בנו בעת תפלת בניו. הא למדת כמה גדול כח הקדיש שמעכב הצרות ומשמח הקב"ה.

קדושה ליחיד

[אחר קדושת צבור, שם]

ויאמר שלחני כי עלה השחר, אמר לו וכי נגב אתה או קוביוסותים אתה שאתה מתירא מן השחר, אמר לו לא נגב אני ולא קוביוסותים אני אלא מלאך אני, ומיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו. מסייע ליה לרב חננאל אמר רב, דאמר רב חננאל אמר רב שלש כתות של מלאכי השרת אומרות שירה בכל יום, אחת אומרת קדוש ואחת אומרת קדוש ואחת אומרת קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו.

קדושת ברכו ליחיד

[אחר ברכו, שם]

ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו, יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, ומרומם על כל ברכה ותהלה, שירו לאלהים זמרו שמו סולו לרוכב בערבות ביה שמו ועלו לפניו, שהוא ראשון והוא אחרון ומבלעדיו אין אלהים, בשכמל"ו. אמר ר' עקיבא בכל יום ויום מלאך אחד עומד באמצע הרקיע שחרית

מלין דקריין ולא כתיבן: בני' (שופטים כ' י"ג), פרת (ש"ב ח' ג'), איש (שם ט"ז כ"ג), כן (שם י"ח כ'), בניו (מ"ב י"ט ל"ז), באים (ירמיה ל"א ל"ז), לה (שם נ' כ"ט), צבאות (שם ל"ז ל"ב), אלי (רות ג' ה'), אלי (שם ג' י"ז), ושמונה מלין דכתיבין ולא קריין: אם אמנון (ש"ב י"ג ל"ג), אם במקום (שם ט"ו כ"א), נא דיסלח (שם ה' י"ח), את אשר (ירמיה ל"ח ט"ז), אם כאשר (שם ל"ט י"ב), ידרך (שם כ"א ג'), חמש (יחזקאל מ"ח ט"ז), אם גואל (רות ג' י"ב), ויש עוד ארבע מלין דכתיבין וישגלגה וקריין ישכבנה, וחד כתיב ובעפלים וקרי ובטחורים (דברים כ"ח כ"ז—ל', ישעיה י"ג ט"ז, ירמיה ג' ב', זכריה י"ד ב'). ויש גם שניים בין המסורה שלנו ובין חז"ל בקרי וכתביב בניבאים וכתובים (ע"ע קרי וכתביב באוצר ישראל, ועי' ג"כ מדרש טעמי חסרות ויתירות לעיל).

יעלינעק הדפוס מדרש קרי ולא כתיב וכתביב ולא קרי בביהמ"ד חדר ה', שהיה בכ"י ישן בקובץ של מסורה ותקוני סופרים שנספח לחומשים שנכתבו בשנת 1390, והקובץ הזה הו"ל דרנבורג בפאריס בשנת 1871 בשם Manuel du Lecteur, בעל מנחת שי' לשופטים כ' י"ג מביא המדרש ואומר כך מצאתי בפרוש עשרה דברים נקרים ולא נכתבים. המדרש הזה נותן טעמים על הקרי וכתביב, אף כי הם רחוקים מן הפשט.

מדרש קרי ולא כתיב

[בית המדרש ח"ה 27]

א' ולא אבו בנימן (שופטים כ' י"ג) חיסר הכתוב „בני” כי עשו תבל ונבלה וזמה בישראל, וראוי להם לגרוע ייחוסן מבנימן הצדיק ולהרחיקם מתולדתו ומכללו, ולא כנס בני בנימן כי לא אבו לשמוע בקול אחיהם, ובשאר מקומות שקראם בני בנימן נתן להם תקוה ודרך תשובה אם יחזרו ממעשיהם הרעים ויעשו תשובה יקראו על שם אחיהם בני בנימן. ב' בלכתו להשיב ידו בנהר (ש"ב ח' ג') כתיב בספר שמואל עליתו, שהזכירו הכתוב בשני מקומות בשמואל ובדברי הימים (דהי"א י"ח ג') ואמרו הכתוב בשני זמנים ובשני עתים (מעשים), פעם ראשונה אמר להשיב ידו בנהר, ופעם שנית אמר להציב ידו בנהר פרת, ולא עסק הכתוב פעם ראשונה להודיע שהוא נהר פרת או נחל מצרים כתבו חוצה לו (פרת קרי. ג') כאשר ישאל בדבר (ש"ב ט"ז כ"ג) חיסרו הכתוב „איש” בפנים, כי בן אדם מחוסר מאלהים, וכן הוא אומר ותחסרהו מעט מאלהים (תהלים ח' ו') ולא דברו יקום כדבר אלהים, לכך חיסרו הכתוב מבפנים „איש” ותלה לו הכתוב מבחוץ, אם זיכה מעשיו ועשה לשם שמים תהיה עתו כדבר אלהים. ד') כי על בן המלך (ש"ב י"ח כ') חיסרו „בן”, לפי רוע מעשיו כי בקש להמית אביו וכפר בעיקר ובהזדון אל פילגשי אביו ואמר יואב כי על בן המלך מת, תלה לו „בן” מבחוץ כי באמת הומת בן המלך, וכן הוא אומר בן

כבודו. מיתבי חביבין ישראל לפני המקום יותר ממלאכי השרת, שישראל אומרים שירה בכל שעה שירצו ואלו מה"ש אין אומרים שירה אלא פעם אחת ביום ואמרי לה פעם אחת בשבת ואמרי לה פעם אחת בחדש ואמרי לה פעם אחת בשנה ואמרי לה פעם אחת בשבוע (שמיטה) ואמרי לה פעם אחת ביוכל ואמרי לה פעם אחת לעולם, ולא עוד אלא שישראל מזכירין את השם לאחר שתי תיבות שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ואלו מה"ש אין מזכירין השם אלא לאחר שלש תיבות שנאמר קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, ולא עוד אלא שאין מה"ש רשאים לומר שירה למעלה עד שיאמרו ישראל שירה למטה, שנאמר ברן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים, תיבתא דרב חננאל אמר רב. אימא אחת אומרת קדוש ואחת אומרת קדוש קדוש ואחת אומרת ק' ק' ק' ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. והא איבא ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד ה' ממקומו, ההוא אופנים הוא דקאמרי לה, ואי בעית אימא כיון דאתיהב רשותא איתיהיב, ועמו ישראל ממליכין שמו ואומרין ה' ימלוך לעולם ועד.

קהלת: ע' זומא

קומה: ע' שעור קומה

קנה: ע' נחוניא בן הקנה

קצר: מדרש הקצר, מובא כמה פעמים בס' מנות הלוי לר"ש אלקבץ על מגלת אסתר. בפסוק גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים, אמר רבא שניהם לדבר עבירה נתכוונו וכו' (מגילה י"ב). אפס במדרש הקצר אומר שהיתה בת בלשאצר ונוצעה עם אחשוורוש שישמחו שניהם ביום ושיצוה שתבא לפניו בכתר מלכות ושיבא עליה לפני כל השרים עכ"ל, וכתב ר"ש אלקבץ ז"ל שהחסיד ר"י שושן ז"ל העתיק זה המדרש עם שאר מדרשים בסוף ספרו וכו' (רב פעלים 103 ע"ש בהערה).

קרי וכתביב: קרי ולא כתיב וכתביב ולא קרי. דרשות אדות המלים שאינן כתובין בתנ"ך ונקראות בעל פה, ומלים שכתובים ואינן נקראות, והן לפי המסורה, ולדברי ר' יצחק קריין ולא כתיבן וכתובין ולא קריין הלכה למשה מסיני: קריין ולא כתיבן פרת דבלכתו להשיב ידו בנהר פרת (ש"ב ח' ג'), איש דכאשר ישאל איש בדבר האלהים (שם ט"ז), באים דנכתנה (ירמיה ל"א), לה דפליטה (שם ג'), אם דהגר הוגד (רות ג'), אלי דהגורן (שם), אלי דהשעורים (שם), הליו קריין ולא כתיבן, וכתובין ולא קריין נא דיסלח (מ"ב ה') זאת דהמצוה (דברים ו'), ידרך דהדרוך (ירמיה נ"א), חמש דפאת נגב (יחזקאל מ"ח), אם דכי גואל (רות ג'), הליו כתיבן ולא קריין (גדרים ל"ז: ל"ח). ובמסורה שלנו נחשבו עשר

בנות צלפהד דוברות (במדרב כ"ז), כדבריכם כן הוא (בראשית מ"ד). ה' ואדרמלך ושראצר הכוהו בחרב (מ"ב י"ט ל"ז) נכתב מבפנים, "בניו" נקרא מבחוץ, ואדרמלך ושראצר הכוהו לא נודע מי הכוהו אם בניו או אחרים, ותלה לו מבחוץ "בניו" להודיע לכל באי העולם נקמת אלהים בו ולקיים עליו הנני מקים עליך רעה מביתך (ש"ב י"ב י"א). ו' קנאת ה' (מ"ב י"ט ל"א) כתיב הוסיף "צבאות" ותלה לו מבחוץ, כי נקמה גדולה יעשה ה' בו ראשונה ואח"כ על ידי צבאות מלאכיו. וכן הוא אומר ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף (מ"ב י"ט ל"ה), לכך תלהו מבחוץ להודיע לשתי נקמות שנקם בו אלהים. ז' הנה ימים נאם ה' (ירמיה ל"א ל"ז) כתיב עלתו בי הנה ימים נאם ה', דבר סתום הוא והיה לנו לומר כי זאת הבשורה לעתים רחוקות ולימים רבים, כאשר נקרא "באים" מבחוץ קירב הקץ וקירב הבשורה בקריאת "באים" כצווי הנביא. הרחמן ימהר הקץ. ח' אל יהי פליטה (ירמיה ג' כ"ט). כתיב בפנים עלתו כי בבל הוא כסא המלוכה ובית המלכות. וכן הוא אומר הלא דא היא בבל רבתא די אנא בניתה לבית מלכו (דניאל ט' כ"ז), ובה שקעה מלכות ישראל ובטלה מלכותו, ובישר ירמיה לשארית ישראל בנקמת אלהים אשר ינקום ממנה בעוה"ז ולעתיד לבא, וכתב אל יהי פליטה בעוה"ז ולהוסיף מבחוץ אל יהי "לה" לעתיד לבא. ט' כל אשר תאמרי אעשה (רות ג' ה') כתיב, יצא מזה כי צותה נעמי את רות שתי פעמים, ראשונה אמרה רות כל אשר תאמרי אעשה, ובצויה השניה אמרה כל אשר תאמרי "אלי" אעשה לכך הוא תלוי מבחוץ. י' כי אמר אל תבאי (שם ג' י"ז) כתיב, מלמד כי רות הנידה לנעמי חמותה הדבר שתי פעמים, בראשונה לא אמרה "אלי" ובשניה אמרה "אלי" לכך נתלה מבחוץ.

כתיב ולא קרי

א' כי אם אמנון (ש"ב י"ג ל"ג) כתיב, לפי שבראשונה אמר יונדב בן שמעה כי אמנון לברו מת שלא נודע לו הדבר על אמתתו כי אמנון לברו מת וכשחשב בלבו אמר, אל ישם אדוני המלך [אל] לבו לאמר כל בני המלך מתו כי אם אמנון לברו מת, שהוא היה ראש הדבר על אמתו, וחסרו הכתוב תיבה לפי כיעור מעשיו ומיתה משונה לכך, "אם" כתיב ולא קרי. ב' כי אם במקום אשר יהיה שם אדוני המלך (ש"ב ט"ז כ"א) כתיב, כי אתי הגתי דבר בכל לבבו ובכל נפשו החוק דבריו, כי אם במקום אשר יהיה שם אדוני המלך אם למות אם לחיים כי שם יהיה עבדך, והיה בלב דוד הצדיק כי נכרי הוא, וחסרו המקרא "אם". וכן הוא אומר שוב ושב עם המלך כי נכרי אתה וגם גולה אתה למקומך (שם שם י"ט) לכך כתיב "אם" ולא קרי. ג' יסלח נא ה' לעבדך (מ"ב ה' ח')

שלים

קרני ראמים:

אגדת קרני ראמים, כן קרא אותה רח"מ הורוויץ שהדפיסה בספרו קובץ מדרשים קטנים ח"א ברלין תרמ"א כעין אחרית דבר למדרש יונה. האגדה הזאת מצא בעין יעקב מרפוס ראשון שאלוניקי רע"ו אחרי האגדות מהירושלמי למס' חגיגה, ולא נדפסה בשאר הדפוסים מעין יעקב, ונקראה „קרני ראמים“ ע"פ אגדות חז"ל שהקב"ה זן את כל העולם כולו מקרני ראמים עד ביצי כנים (שבת ק"ז: ע"ז ג'): ר"ל מן החיה היותר גדולה היא האורזיאל במאמרי רבב"ח (ב"ב ע"ג:), ועד הכריה היותר קטנה, האגדה מלשון תפלת יונה ביום צרתו במעי הדגה ממדרש יונה ומילקוט שמעוני יונה רמז תק"ן אך בשנוי הלשון.

אגדת קרני ראמים

[קובץ מדרשים קטנים להורוויץ צד 37]

יתברך וישתבח שמו של מלך מלכי המלכים שהוא מלך על כל מלכי הארץ ארון ומושל על כל יושבי תבל כסאו שמי השמים והארץ הדום רגליו שנאמר כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי (ישעיה ס"ו) מלכותו במרום וממשלתו בעומק, מעשה כל העולם גלוי לפניו ותעלומות כל גבר פרושים כננדו, דרכי כל אדם הוא חוקר ומצעדי כל חי הוא בוחן וסתרי כליות הוא יודע ורוי לכבות הוא מבין וכל

מחשבות השוכין לו וכל נסתרות גלויות לפניו, אין תעלומות לפני כסאו ואין נסתר מנגד עיניו כל רו ורו הוא סודר וכל דבר ודבר מבין בכל מקום הוא צופה רשעים וטובים שנאמר בכל מקום עיני ה' צופות רעים וטובים (משלי ט"ו), ישתבח שמו ויתרומם זכרו שהוא זן ומפרנס את כל העולם כולו מקרני ראמים עד ביצי כנים, ומה הוא קרני ראמים בהמה טהורה היא ושנים הם בעולם זכר ונקבה, אחד במזרח ואחד במערב, ופעם אחת לשבעים שנה מודקק זה לזו וכשיבא הזכר על הנקבה חוזרת הנקבה ראשה ונושבת את הזכר ותהרוג אותו וימות, ותלך הנקבה מעוברת שתיים עשרה שנה, עד עשתי עשרה שנה הולכת על רגליה ותרעה ותשתה מים ובתחלת שתיים עשרה שנה נופלת על צדה ושוב אינה יכולה לעמוד ומפרנס אותה הקב"ה ברחמיו, ותרד לה ריר מפיה כעין נובע ויצמח עשב מכאן ועשב מכאן ותרעה שנים עשר חדש, ותתהפך מצדה לצדה ותרעה, היא הוא דכתיב נותן לבהמה לחמה לבני עורב אשר יקראו (תהלים קמ"ז). לאחר י"ב חדש כרסה נבקעה ויוצאים ממנה שנים זכר ונקבה וילך אחד למזרח ואחד למערב עד שבעים שנה ולא יוסיפו על השנים האלה [לבל יחריבו את העולם].



רבות:

מדרש רבה או רבות, מדרשים על התורה וחמש מגלות, ונקראים בשמות מיוחדים: בראשית רבה, שמות רבה, ויקרא רבה, במדבר רבה, דברים רבה, וכן איכה רבה וכו'. ולא הוכרו כולם מאיש אחד ולא בזמן אחד, כ"א כל חלק וחלק הוכר לעצמו ויש מוקדם ומאוחר ביניהם בכמה מאות שנים, מדרשי רבות הם היותר מפורסמים וחשובים בספרות המדרשים.

בראשית רבה על ספר בראשית נקרא ג"כ אגדת ארץ ישראל (רש"י בראשית מ"ז ב') או בראשית דרבי הושעיה רבה, או ברייתא דרבי אושעיא רבה, ע"ש תהלתו ר' אושעיא רבה פתח, אך אין מזה ראיה כי ר' אושעיא היה מחברו, אבל אין ספק כי המדרש הזה הוא היותר עתיק בין מדרשי רבות, ולדעת ווייס נתחבר עיקר המדרש בזמן התנאים בעת שנתחברו המכילתא הספרא והספרי, ובזמן מאוחר הוסיפו עליו מאמרים והרחיבוהו, וקראוהו „רבה“ להבדילו מן המוקדם ממנו (דור דוד ודורשיו ח"ג 253). רוב האמוראים הנזכרים בב"ר הם אמוראי א", כי המדרש נסדר בארץ ישראל. בעל

הלכות גדולות בהלכות יו"ט מיחס המדרש הזה לר' אושעיא אף כי מובאים בו דרשות מאמוראים שהיו ארבעה או חמשה דורות אחרי ר' אושעיא, מדברי רש"י נראה שכבר בימי רב האי גאון היה מסודר בשלמותו (עי' ברכות נ"ט), הרמב"ם מביאו כמה פעמים בהמורה ובפירושו להמשנה, סדר ב"ר הוא על סדר הפרשיות הפתוחות והסתומות, אך לפעמים דורש על פסוק אחד פרשה שלמה, מספר הפרשיות בכל ההוצאות הנדפסות ובכ"י הוא תשעים וחמש, אך מספר הפרשיות לסדר יחסי שונה בהמדרש כ"י ישנים מהמדרש הנדפס, גם שונה הסדר הזה בסגנונו ועיניו מתסדרים הקדומים, והתוקרים ישערו כי נכתב בזמן מאוחר כמה מאות שנה, וביחוד שתי הנוסחאות לברכת יעקב אבינו, שמות רבה, הוא מאוחר כמו חמש מאות שנה מבראשית רבה (עי' צונץ ג"פ צד 256) ויש בו נ"ב פרשיות ואין בו סדר נכון ושוה, וכנראה הוא מילוקט ממדרשים אחרים ובפרט ממדרש תנחומא, יש חושבים כי מתחלתו עד פרשה י"ב שייך למכילתא כי מאותו הפרשה מתחיל החדש הזה לכם,

לר' שמואל שטראשון ועם פי' אשר הנחלים לר' אברהם ב"ר אריה ליב שוק ה' חלקים ויולנא תר"ג—ה'. ונוסף על הנ"ל הגהות מהרי"ף לר' יחזקאל פייביש מדרעטשין ומהר"ז או איינהארן ויולנא תר"ג—תרי"ח. עם פי' אמרי יושר לדון ויוראל. עוד כנ"ל עם פי' ו' בונט והגהות ר' יעקב עמדין ור' יששכר בער אדלר ותוספות הגהות ותקונים מהמו"ל מר"ש קרוגער, ח"א פפר"מ 1854. עוד כנ"ל עם פי' יפה תואר לר' שמואל יפה אשכנזי. ועם פי' גשמי הטל לר' מאיר ראזענטהאל ב"ח רעדעליהיים תר"ז—קראטאשין תר"מ. ועם פי' נזר הקדש לר' יחזאל מיכל מגלוגא על ב"ר, יעסנין תע"מ. וכל המפרשים הישנים עם עוד חדשים נדפסו על מדרשי רבות ע"י המדפיסים ראם בוויילנא תר"מ.

רבינו הקדוש: פרקי רבינו הקדוש, הוא רבי יהודה הנשיא המכונה "רבי". הפרקים האלה מיוסדים על מספרים מתחיל בשבעה דברים צוה רבינו הקדוש וכו', ואח"כ מסדר המספרים משלטה עד י"ג, והוא כעין "מעשה תורה" המיוחס ג"כ לרבינו הקדוש, ומדרש חופת אליהו (ע"ע). פרקי דר"ק כוללים דברי מוסר וד"א ויצאו לאור בראשונה ע"י ר' שמואל שענבלום בשנת תרל"ו ושנית ע"י ר"א גרינהוט בספר הלקוטים ח"ג, ושניהם חושבים כי הפרקים האלה נתחברו קודם חבור התלמוד כי הרבה מאמרים שנשנו כאן מובאים בתלמוד בלשון ת"ר, וכי לא נמצא בכל הספר אף דבר אחד הנשנה בששה סדרי המשנה הכולל התוספתא שנוספה על המשנה ושלם רצה רבי לאסוף במשנה שסדר הוא, אמנם יותר נראה הרעה השניה שהביא גרינהוט, אף שאינו נוטה אליה, כי מחבר הפרקים לקט המאמרים מש"ס ומדרשים וסדרם לפי המספרים. גרינהוט העתיק הפרקים מכ"י ישן שנכתב לפני מאות בשנים והובא מאריך תימן. וחסר בסופו.

פרקי רבינו הקדוש

[ספר הלקוטים ח"ג דף ל"ג]

פרק ג'—א' שבעה דברים צוה רבינו הקדוש את בנו, שלשה על יראת הטא וארבעה על דרך ארץ. על יראת הטא אמר לו: אל תישן על מטתך עד שתקרא את שמע ותתפלל, ואל תכנס באחרונה לבית המדרש, ואל תישב לאכול בשבת עד שתגמור את הפרשה. ועל ד"א אמר לו: אל תחתוך בשר על ירך [שמא תחתוך ירך] ונמצאת מזבה את השלחן, ואל תסיה אחורי הכותל מפני ששנו חכמים עינים להרים ואזנים לכותלים אזנים לבית הכסא אזנים לד"א, וכשאתה מהלך בדרך ומגיע לנהר ואין מנעלים ברגליך הנעל רגליך ועבור, ואפילו יש לך כמה עבדים ושפחות ומציעין לך את המטה אל תניחם אלא הציע אתה בעצמך. ב' שלשה דברים צריך אדם לבקש עליהם רחמים בכל יום ויום: על שנה טובה, על מלך טוב ועל הלום טוב, וי"א אף על שכן טוב. ג' שלשה שהקב"ה נותן חן וחסד עליהם וי"א שקנינים חן: חן

ויקרא רבה, ונקרא ג"כ אגדת ויקרא, לדעת צונץ נתחבר בא"י במאה השביעית, ורב האי גאון ורבינו נסים השתמשו בו. בעל הערוך ורש"י מביאים אותו כמה פעמים. ויק"ר דומה בסגנונו ובאופן דרישתו לב"ר, רק שהב"ר מסודר על סדר הפסוקים ומדרש ויק"ר תופש ראשי הפרשיות העיקרות ודורש בהן דרושים ארוכים, כעין דרושים לפני העם ע"ד הפסקות, במדרש ויק"ר יש ל"ז פרשיות (ע"י דו"ד ח"ג 261).

במדבר רבה, נקרא ג"כ מדרש במדבר סיני רבה, וכולל כ"ג פרקים, ויש שנוי גדול בין י"ד פרקים הראשונים על שני הפרשיות הראשונות במדבר ונשא, ובין ט' פרקים האחרונים על בעלתך עד סוף הספר, והחוקרים משערים כי הם שני חלקים שנתחברו משני אנשים בזמנים שונים, בפ"ג מזכיר את הגלות הגרה וזוה נראה כי נתחבר בערך המאה ה"ב. ווייס רוצה להוכיח כי ר' משה הררשן חבר מדרש במדבר רבה (דו"ד ח"ג 270), אך קשה כי לא הזכירו רש"י ז"ל, ואפשר שלא היה נודע אז בשם במד"ר רק יסודו של של רמה"ר, הראשון שמוזכרו בשם במד"ר הוא הרמב"ן בפירושו עה"ת ואחריו בעל ילקוט המכירי ור' אבנה במנורת המאור.

דברים רבה, מאוחר יותר בזמן, ולדעת צונץ נסדר בערך שנת 900. הערוך ורש"י לא הביאו אותו ומה שמביאים הקדמונים ממדרש אלה הדברים וגם רש"י מוזכרו בשם הזה (ויצא כ"ט ל"א) כווננו למדרש הנאבד, כי המאמרים שמביאים ממנו לא נמצאים בדברים רבה שלפנינו, אך בעל הילקוט ראה את המדרש דב"ר ואף שקראו אלה הדברים רבה כוונתו לרב"ר שלנו, כי מאמריו שהביא ממנו נמצאים במדרש שלפנינו, באבער העתיק מכ"י מינכען סי' 229 פרשת דברים ממדרש אלה הדברים זוטא (ע"י מבוואו למדרש תחומא מ', הערה). מדרש דברים רבה אינו פירוש על החומש כמו מדרשי רבות הקודמים רק קובץ דרשות של הלכה (כ"ז הלכות) על דרך הפסיקתא רבתי, ובסוף כל דרשה מסיים בנחמה, בדרשה האחרונה מסיים במתת משה רבינו עד לעיני כל ישראל, וזה סיום הספר, ומשם והלאה היא הוספה ממדרש פטירת משה.

מדרש רבה נדפס ראשונה בלי שום פירוש, קושטא שנת ער"ב, ויניציא ש"ה ב' חלקים, ועם הגהות לר' יהודה ב"ר משה לבית גדליה, שאלוניקי ש"ד, ועם פי' מתנות כהונה לר' יששכר בער ב"ר נפתלי כ"ץ, על באור המלות והמשך הענין והגהות ישניו נוסחאות, קראקא שג"ז. ונוספו עליו עוד פירושים בדפוסים שונים, כגון פי' אמרי שפר ותוספות לר' נפתלי הירש בר' שמשון מווינא, פפר"מ שנת ג"ת. פי' ידו משה לר' יעקב משה ב"ר אברהם העלין אשכנזי ופי' משנת אליעזר לר' אליעזר מפנינשטוב, שם תס"ה. פי' זרע אברהם לבן בעל ידו משה הנ"ל, אמשטרדם תפ"ה. פי' לר' שלמה שלם בשם נחמד למראה, ובאור על מקומות הרקודק למחר"ז הענא, אמשטרדם תקל"ז. עם פי' מלוקט בקצרה בשם: אסיפת אמרים, ה' חלקים זאלקווא תקס"ד, עם הגהות ר' דוד לוריא ור' יעקב משה (בכר הגר"א) ופי' מתת יה

תורה על לומדיה, הן אשה על בעלה, הן מקח על מקחו, וי"א הן מקום על יושביו (סוטה מ"ז). ד' שלשה מנוחלי עוה"ב: הדר בארץ ישראל המנדל בנו לתלמוד תורה והמבדיל על היין במוצאי שבת (פסחים קי"ג). ה' שלשה דברים מביאים את האדם לידי עניות: המזלזל בנטילת ידים, והמשתין מים בפני מטהו, ומי שאשתו מקללת בפניו (שבת ס"ב:). ו' שלשה מביאים את האדם לידי פדגרא (חולי רגלים): מנעל דחוק ומטה קצרה ותשישי המטה ביותר. ז' שלשה מלכים הם: מלך שבחיות אריה, מלך שבבהמות שור, מלך שבעופות נשר, ועל כולם הקב"ה מתנאה שנאמר רם על כל גוים ה' (תהלים קי"ז) [אל תקרי גוים אלא גאים]. ח' שלשה צדיקים נקראו בשמותם עד שלא נולדו: יצחק שלמה ויאשיהו. יצחק מנין שנאמר ואת בריתי אקים את יצחק (בראשית י"ז), שלמה מנין שנאמר הנה בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה והניחונו לו מכל אויביו מסביב כי שלמה יהיה שמו ושלומו ושקט אתון על ישראל בימיו (דה"א כ"ב ט'), ויאשיהו מנין שנאמר הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו (מ"א י"ג ב'). ט' שלשה דברים שאל מלאך המות את רבי יהושע בן לוי וחזר ולמדו, אמר לו כשאתה נכנס לבקר את החולה אל תשתה שם ואל תשב מראשותיו ולא מרגלותיו אלא הוי מתעטף ושב לפניו כתלמיד לפני רבו, ואל תעמוד לפני הנשים הבאות מבית הקברות מפני שאני מרקד לפני הנשים וחרבי שלופה בידי (עי' ברכות נ"א). [וכשאני עומד למעלה מן המטה וחרבי שלופה בידי ג' טפות נוטפות מן החרב, באחת מת ובאחת הוא מסריח ובאחת פניו מוריקות (ע"ז ב:). משום שמואל הקטן אמר לו אם בקשת לישמר מכל דבר רע אל תסתכל באשה נאה, ולא באשה המקושטת בכלי צבעונין, ולא בבהמה חיה ועוף בשעה שנוקקין זה לזה]. י"ג עולמות אדם רואה: אחד במעי אמו, ואחד בעוה"ז ואחד לאחר מיתה, מנין לאחר מיתה שנאמר גם מגבוה ייראו (קהלת י"ב). י"א ג' דברים שאין אדם עומד עליהם: חיים ובנים ומונונות. י"ב ג' שאין אדם נמנע עליהם בכל יום: נגיעים ויסורין ומוזיקים. י"ג ג' שאין כורתין ברית עם בעליהם: תורה כתר ואשה. י"ד ג' מיני הדרוקן: של רעב ושל עבירה ושל כשפים, של עבירה עבה של רעב תפוח ושל כשפים דק (שבת ל"ג). ט"ו מפני ג' דברים לא יכנס אדם לחורבה, מפני החשד ומפני רוח רעה ומפני המפולת (ברכות ג'). אמר ר' יוסי פעם אחת נכנסתי לאחת מהורבות ירושלם להתפלל ובא אליהו ז"ל והיה משמר לי על הפתח והמתין לי עד שסיימתי תפילתי ואמר לי שלום עליך רבי, אמרתי לו שלום עליך רבי ומורי, א"ל בני מפני מה נכנסת לחורבה זו, אמרתי לו להתפלל, א"ל למה לא התפללת בדרך, אמרתי שלא יפסקוני עוברי דרכים, א"ל ולמה לא התפללת תפלה קצרה? אר"י באותה

שעה למדתי ממנו שלשה דברים, למדתי שאין נכנסין לחורבה ולמדתי שמתפללין בדרך ולמדתי שמתפללין תפלה קצרה. א"ל כלום שמעת קול בחורבה זו, אמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת אוי לי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגלית את בני לבין האומות, א"ל העבודה כך היא אומרת בכל יום, ולא עוד אלא כשישראל עוסקין בד"ת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות [ועונין יהא שמייה הגדול מבורך, הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בני ואוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם]. ט"ז ג' דברים מוקינין את האדם הדר בעלייה והמנדל תרנגולים בתוך ביתו והמדבר ואין דבריו נשמעין. י"ז ג' מעבירין את האדם על כבוד עצמו ועל כבוד המקום: יצר הרע ורוח רעה ושעבוד מלכיות (עירובין מ"א:). י"ח ג' דברים מביאים את האדם לידי דאגה: גדול שער וגדול צפרנים וגדלים בליים וצבעים. י"ט ג' דברים חלומן טוב: נהר שפיתת קדרה וחטים, נהר מנין שנאמר הנני נוטה אליה כנהר שלום (ישעיה ס"ו), שפיתת קדרה מנין שנאמר השפות שלום לנו (שם כ"ו), חטים מנין שנאמר השם גבולך שלום חלב חטים ישיבעך, כ"ג ג' חלומות מתקיימן חלום של שחרית חלום שראה לו חבריו וחלום שנפתר בתוך חלום (ברכות נ"ה:). כ"א ג' נביאים [לענין] הרואה ספרן בחלומו: ספר ירמיה ידאג מן הפורענות, ספר מלכים יצפה למלכות, ספר ישעיה יצפה לנחמה (ברכות נ"ז:). כ"ב ג' כתובים הן הרואה אותן בחלומו, ספר איוב ידאג מן הפורענות, ספר תהלים יצפה לחסידות, ספר משלי יצפה לחכמה, כ"ג ג' דברים נכנסים לגוף ואין הגוף נהנה מהן ואלו הן: קול וקומה ושער. כ"ד ג' דברים שעומדין ברומו של עולם ובני אדם מולזלים בהן, ואלו הן הזכרת השם בכל עת, והזכרת השם בכל מקום ונבלות פה. כ"ה ג' דברים העושה אותן יירש העוה"ז והעוה"ב ואלו הן תורה ופרנסה וגמילות חסדים. כ"ו ג' דברים שאין הגוים נהנין מהן: מן היין כששותין אותו שלוקחין כחו הימנו, וכשהן משמשין פושטין את בגדיהם ומשמישים לפיכך אין נהנין, והבשר אין אוכלין אותו עד שחותרין בסכין לפיכך אין נהנין ממנו. כ"ז ג' שלשה שאלו שלא כהוגן, שנים עשו להם כהוגן ואחד עשו לו שלא כהוגן, ואלו הם: אליעזר עבד אברהם ושאלו יפתח, עבדו של אברהם שנאמר והיה הנערה וגו' (בראשית כ"ד) שומע אני אילו יצא לקראתו אפילו שפחה היה משיאה לבן אדוניו, ונזרמנה לו רבקה. שאלו שנאמר והיה האיש אשר יכה וגו' (ש"א י"ז) שומע אני אפילו גוי ונודמן דוד, יפתח שנאמר והיה היוצא מדלתו ביתי וגו' (שופטים י"א) שומע אני אפילו דבר טמא לפיכך נזרמנה לו בתו (תענית ד'). כ"ח ג' דברים בקש משה מלפני הקב"ה ונתן לו,

אומר ראה רכך כדרך הבהמה נופך מורכב מבשר ודם והווה ונפסד, ובשעה שהוא עומד לפני המת אומר ראה להיכן אתה הולך ועדיין אינך נוהר ואינך זורר ומדבר דברים יתירים שנאמר אולת אדם תסלף דרכו (משלי י"ט). מ' ג' דברים ממעטין את המזונות ואלו הן: קול צעקה וערוה. מ"א ג' דברים אמרו באשה טפח באשה ערוה, קול באשה ערוה, שער באשה ערוה. מ"ב ג' ידות הן ושלשתן בקציצה. יד לעין תקציץ מפני שהיא מסמא את העינים [בשחרית קודם רחיצת הידים], יד לחסימה (1) תקציץ מפני שהיא מביאה את האדם לידי שפיכות דמים, יד לאמה תקציץ מפני שהיא מחממת אותו ומצויאה ש"ו לבטלה. מ"ג ג' דברים מעין עוה"ב ואלו הן: שבת שינה ותשמיש (ברכות נ"ז:). מ"ד ג' דברים נאמרו בצפרנים ואלו הן: שורפן, חסיד והקוברן צדיק ומפורן רשע, ולא אמרן אלא שלא קבצן אבל אם קבצן ואח"כ שרפן אין בכך כלום (נדה י"ז). מ"ה ג' הורו ואבדו מן העוה"ז ונחלו העוה"ב ואלו הן: מקלל ומקושש ועכו, מ"ו ג' שיראו ונחלו העוה"ז והעוה"ב ואלו הן: מילדות ורחב והגבעונים. מ"ז שלשה שדברו אמת ואבדו מן העוה"ז ובעוה"ב, ואלו הן דואג ומרגלים ובני רימון הבארותי. ר' מאיר אומר אף איש גר העמלקי. מ"ח ג' דברים מכריז עליהן הקב"ה בעצמו ואלו הן: רעב ושובע ופרנס טוב, רעב שנאמר כי קרא ה' לרעב (מ"ב ח'), שובע שנאמר וקראתי אל הדגן וגו' (יחזקאל ל"ו), פרנס טוב שנאמר ראו קרא ה' בשם בצלאל (שמות ל"ח, ברכות נ"ה). מ"ט ג' דברים אין אדם נמנע מהן בכל יום ואלו הן: עיון תפלה (2) והרהור עברה ואבק לשון הרע. נ' ג' דברים שהגויים נאנחים עליהם, תורה שבת ומילה. נ"א ג' דברים שאין להם מחילה, ואלו הן: המתרעם על מדותיו של הקב"ה והמדבר אחת בפה ואחת בלב והרואה דבר ערוה בחבירו יחידי והולך ומעיד בו (פסחים ק"ג). נ"ב ג' אף שעשו תשובה אין הקב"ה חפץ בהן ואלו הן: הבא על אשת איש והמתכבד בקלון חבירו והמכנה שם לחבירו, וי"א אף המלכין פני חבירו ברבים (ב"מ נ"ח:). נ"ג שלשה מתישין את הנוף: האוכל מעומד והשותה מעומד והמשמש מטתו מעומד (גיטין ע'). נ"ד אמר רשב"י ג' הקב"ה שונאן ואני אוהבן; המשמש מטתו ערום והאוחז באמתו ומשתין והאומר דברים שבינו לבין אשתו בפרהסיא (נדה ט"ז:). נ"ה ג' הקב"ה אוהבן: מי שאינו כועס במהרה, ומי שאינו משתכר, ומי שאינו עומד על מדותיו. רב הונא ברבי דריב"ל

בקש שתשרה שכונה בישראל ובקש שתסתלק מאו"ה ובקש שיודיעו הקב"ה את דרכיו. ומנין שבקש שתסתלק מן האומות? שנאמר ונפלינו אני ועמך (שמות ל"ג). ומנין שבקש שתשרה שכונה על ישראל שנאמר ובמה יודע איפוא (שם), ומנין שבקש שיודיעו הקב"ה שנאמר הודיעני נא את דרכיך (שם, ברכות ז'). כ"ט בשלשה דברים זכה משה לשלש מעלות, בשכר כי ירא (שמות ג') זכה למדוע לא יראתם (במדבר י"ב), בשכר מהביט (שמות ג') זכה ותמונת ה' יביט (במדבר שם), בשכר יסתור משה פניו, זכה לקלסתר פנים ויתן על פניו מסוה (שמות ל"ד). ל' ג' באו בעלילה, קין ומנשה וחנה (עי' סנהדרין ק"א:). ל"א ג' חשבו בלבם: עשו וירבעם והמן. ל"ב ג' אין הפרגוד ננעל בפניהם ואלו הן: גזל וע"ז ואונאה (ב"מ נ"ט). ל"ג שלשה שאין עומדין בפני פקוח נפשות: עבודה זרה ונלוו עריות ושפיכות דמים, ר' יהודה אומר אף הגזל (סנהדרין ע"ד). ל"ד ב"ש אומרין שלש כתות הן: אחת לחיי עוה"ב אלו צדיקים נמורין, ואחת לחרפות לדראון עולם אלו רשעים נמורין, והשקולין שבהן יורדין לגיהנם ומצפצפין ועולין ומתפראין (ר"ה ט"ז:). שנאמר והבאתי את השלישית באש וגו' (זכריה י"ג ט'), ועליהן הוא אומר ה' ממות ומחיה מוריד שאול ויעל (ש"א ב' ז'), וב"ה אומרין רב חסד מטה כלפי חסד, עליהן הוא אומר אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני (תהלים קט"ז). ל"ה ג' כתות נעשו על הים: אחת אומרת נטבע בים ואחת אומרת נחזור למצרים ואחת אומרת נעשה מלחמה, זו שאומרת נטבע בים אמר להם משה התיצבו וראו את ישועת ה' (שמות י"ד), וזו שאומרת נחזור למצרים אמר להם כי כאשר ראייתם את מצרים היום וגו', וזו שאומרת נעשה מלחמה א"ל משה ה' ילחם לכם (ע"ע הל"ל). ל"ו שלשה כתרים הן: כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, כתר מלכות זכה בו דוד ונטלו, כתר כהונה זכה בו אהרן ונטלו, והרי כתר תורה מונח שלא ליתן פתחון פה לאדם, שלא יאמר אילו היה כתר מלכות וכתר כהונה הייתי זוכה בהן, הרי כתר תורה מונח לכל אדם וכל מי שזכה בו כאילו זכה בשלשתן, ומי שאינו עוסק בתורה מעלין עליו כאילו שלשתן מונחין לפניו ולא זכה אפילו באחת מהן. ל"ז ג' דברים נאמרו בגרנר: מאיר עינים ומרבה את הזרע וממעט כשפים (יומא י"ה). ל"ח ג' עלו במחשבה: על מת שיסריח ושישתכח מן הלב ועל התבואה שתקריב, שאילו המת אינו מסריח אין בני אדם קוברין את מתיהן ואילו אין קבורה אין משכחין את קרוביהן, ואילו אין התבואה מרקבת אין בני אדם מוכרין פירותיהן (פסחים נ"ד:). ל"ט ג' דברים צריך אדם להסתכל בהם: בשעה שהוא נכנס לבית הכסא ובשעה שהוא מקיז דם ובשעה שהוא עומד לפני המת. בשעה שהוא נכנס לבית הכסא אומר לעצמו ראה רכך כדרך הבהמה, ובשעה שהוא מקיז דם

(1) בגמרא ברכות כ"ד, הגירסא לחסודה, ובכ"ו פה כתוב על הגליון פ' אלפצארה, ופירושה בערבית מקום הקות הדם. (2) ב"ב קס"ד: ובגליון הכ"י כתוב כ' מילאן אל כאמר עין אל צלאה, והיא בערבית המסיר כונתו מן התפלה, וכן פירשו בתוספות ד"ה עין, ור"ל המעיין בדברים אחרים בתוך תפלתו.

חלה ונמשך לאותו העולם כמה ימים וכמה לילות וכשחזר אמרו לו תלמידיו רבינו כמה עובדך? אמר להם בני אשרי מי שאינו עומד על דבריו, העבודה שבאו כחות של מלאכי השרת ולמדו עלי זכות ולא קבלו מהם עד שבא אחד ואמר אדם זה לא עמד על דבריו מעולם, מיד נפטרתי מן המיתה לחיים (ר"ה י"ז. ב"ב י'.). (נ"ז) ג' דברים מרבין את הזבל וכופפין את הקומה ונוטלין אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם, ואלו הן: פת קיבר ושכר חדש וירק (פסחים מ"ב.). (נ"ז) ג' דברים ממעטין את הזבל וזוקפין את הקומה ומאירין העינים, ואלו הן: פת נקיה ובשר שמן ויין ישן. (נ"ח) ג' דברים נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן: גדרניות ועלי ענבים ופני תמרים (ברכות נ"ז.). (נ"ט) ג' אין נכנסין לגוף והגוף נהנה מהן, ואלו הן: רחיצה סיכה ותשמיש. (ס') ג' דברים מרחיבין דעתו של אדם ואלו הן: דירה נאה ואשה נאה וכלים נאים. (ס"א) ג' מתים בלא זמנן ואלו הן הרתחנים והרחמנים ואיני הדעת (פסחים ק"ג:). (ס"ב) ג' פעמים הכרוז יוצא מלפני הקב"ה ואומר אל תנעו במשיחי (תהלים ק"ה) אלו ת"ה, ובנביאי אל תרעו אלו תנוקות של בית רבן (עי' שבת קי"ט:). (ס"ג) ג"פ בכל יום הכרוז יוצא מלפני הקב"ה ואומר בת פלוני לפלוני אשת פלוני לפלוני, וי"א אף שדה פלוני לפלוני (סוטה ב.). (ס"ד) אמר ר' שמעון בשלשה דברים אני אוהב את הפרסיים: צנועין באכילתן צנועין בבית הכסא וצנועין בדבר אחר (עי' ברכות ה'.). (ס"ה) אמר ר' בשלשה דברים אני אוהב את המדיים: כשחותכין בשר אין חותכין אלא ע"ג השלחן, וכשהם נושקין אין נושקין אלא על פסת היד, וכשהן יועצין אין יועצין אלא בשדה, מאי קרא ויקרא יעקב לרחל וכלאה השדה (בראשית ל"א). (ס"ו) בשלשה דברים ת"ח ניכרים ואלו הן: בדיבורן בהילוכן ובעטיפתן, בדיבורן שנאמר דברי חכמים בנחת נשמעים (קהלת ט'), בהליכתן שלא ילכו בקומה זקופה משום מלא כל הארץ כבודו (ישעיה ו'), אלא מהלך ת"ח פניו מביט לארץ כאדם שהוא מהלך בעסקיו, ובעטיפתן מפני שהשיניה עליהם. (ס"ז) בשלשה דברים אדם ניכר בכיסו בכוסו ובכעסו (עירובין ס"ה:). (ס"ח) בשלשה דברים עניו של אדם כהות ואלו הן: הרואה את הקשת והכהנים על משמרתם (ברוכנן) והדיין בזמן שהוא דן (ג'). (ס"ט) ג' כל זמן שמוקינין מוספין כה, חזיר דג ונחש (שבת ע"ז:). (ע') ג' עזין הן: ישראל באומות כלב בחיות תרנגול בעופות, וי"א אף עז בבהמה דקה והצלף באילנות. (ע"א) שלשה דברים מאריכין ימיו ושנותיו של אדם ואלו הן: המאריך על שלחנו והמאריך בתפלתו והמאריך בבית הכסא (ברכות נ"ד:). (ע"ב) המצניע בבית הכסא ינצל משלשה דברים: מנחשים ועקרבים וחיות רעות, וי"א מן המיתה שנאמר הנה היום הזה ראו עיניך את אשר נתנך ה' היום בידי במערה ואמר להרגך ותחס עיני עליך (ש"א כ"ד).

ע"ג) ג' דברים אמר בן עזאי שראה רבי עקיבא (בבית הכסא): צואתו כלפי מערב ולא פרע עד שישב ולא קינח בימין אלא בשמאל (עי' ברכות ס"ב.). מנין לנו רחיצת הפנים והידיים וקינח תורף ואח"כ הרגלים? מהכא ורחצו ידיהם ורגליהם (שמות ל') עליון עליון תחלה. (ע"ד) ג' דברים מקצרין ימיו של אדם ואלו הן: מי שנותנין לו ס"ת לקרות ואינו קורא, ומי שנותנין לו כוס של ברכה ואינו מברך, והנהוג עצמו ברכנות (ברכות נ"ה.), וי"א אף הרואה ס"ת עובר ואינו עומד. (ע"ה) שלשה מתים כשהם מספרים: חולי הדרוקין וחולי מעים וחיה (עי' ברכות נ"ז.). (ע"ו) ג' דברים נאמרו באספרגוס, אין שותין אותו משני ואין פוסקין בו ואין משיחין אחריו (פסחים קי"ב:). (ע"ז) ג' דברים צוה ר' ישמעאל ב"ר יוסי את רבי ואלו הן: אל תעמוד על המקח בשעה שאין לך דמים, ואל תעשה מום בעצמך, אשתה טבלה הזקק לה לילה הראשון (פסחים קי"ב:). (ע"ח) ג' קלים הם: קל מהקל סובין, קל מסובין חתן הדר בבית חמיו, וקל ממנו אורח מכניס אורח, וי"א אף משיב דבר טרם ישמעו (ב"ב צ"ח: בשם בן סירא). (ע"ט) ג' דברים ישמעין את הזרע ואלו הן: פת שעורים ויין רע ועשבי השדה. (פ') ג' חיים אינם חיים: המצפה לשלחן חבירו ומי שאשתו מושלת עליו ומי שיסורין שולטין בנופו (ביצה ל"ב:). (פ"א) ג' דברים העושה אותם קרוב למיתה יותר מן החיים ואלו הן: ישן ועמד, הקיז דם ועמד, שמש מטתו ועמד (גיטין ע'). (פ"ב) ג' אינן רואין פני גיהנם ואלו הן: דקדוק עניות וחולי מעים ומי שנמסר לרשות (ערובין מ"א:). (פ"ג) ג' דברים אמרו חכמים: אכל ולא שתה אכילתו דם וזו היא תחלת חולי בני מעים, אכל ושתה ולא הלך ארבע אמות אכילתו מרקבת וזו היא תחלת ריח רעה, נצרך לנקבו ואכל הרי הוא דומה לתנור שהוסק ע"ג, אפרו וזו היא תחלת ריח הפה. מר שמואל אמר כל מלי ידענא אסותהון בר מהני תלת מלין דלא ידענא אסותהון: מאן דאכיל ושתי ולא הלך ארבע אמות ומאן דאסר מסאניה אחרציה, ומאן דאכל אחינא אליבא ריקנא (ב"מ קי"ג:). (פ"ד) ג' דברים משיבין את הנפש, בשר צלי ויין ישן והמרחיק. (פ"ה) ג' צועקין ואינן נענין: המלוה את כספו בלא עדים, ומי שיש לו אשה רעה ואינו מגרשה, והדר בעיר רעה ואינו יוצא ממנה, וי"א אף המחלק נכסיו בחייו והקונה ארון לעצמו (ב"מ ע"ה:). (פ"ו) ג' דברים נאמרו בפור: מרבה שער שבעפעפים ופוסק את הדמעה ומעביר את בת מלך (4). (פ"ז) ג' דברים נאמרו בכותה הבבלי, מטמטם את הלב ומסמא את העינים ומתיש את הגוף (פסחים

(3) בגליון הכ"י כתיב כשהדיין דן בלא צדק, ולפ"ז מוסב העונש של כהות העינים על הדיין שלוקח שוחד. (4) שבת ק"ט, עי' רש"י, ובגליון הכ"י כתיב היא הליחות שבעין.

לה, ועל בן סורר ומורה שאם ירצו אביו ואמו למחול מוחלין לו. וזקן ממרא עפ"י ב"ד אם רצו חבריו למחול לו מוחלין לו. וכשבאתי והרציתי הדברים לפני ר' יהודה בן בתירא, על שנים הודה לי על סוטה ועל בן סורר ומורה, ועל הזקן ממרא עפ"י ב"ד לא הודה לי מפני שהוא מרבה מחלוקת בישראל (ספרי פ' כי תצא). קי"ב ג' שהיו בעצת פרעה: בלעם איוב ויתרו, בלעם שיעין נהרג איוב ששחק נתייסר יתרו שברח נתעלה (סוטה י"א:). קי"ג ג' נשים משמשות במקדש: קטנה מעוברת ומניקה, קטנה שמא תתזכר ותמות, מעוברת שמא תעשה עוברה סנדל, מניקה שמא תהרנג את בנה. קי"ד ג' משמשין פנים כנגד פנים, אדם דג ונחש. קט"ו ר' יוסי אומר כל האוכל שלש סעודות בשבת ניצל משלש פורעניות, מחבלי משיח וממלחמת גוג ומגוג ומדינה של גיהנם (שבת קי"ח). קט"ז ג' דברים בקשו אבות העולם מפני הקב"ה: אברהם בקש שיבה, אמר לפניו רבש"ע אב ובנו נכנסין למקום אחד אינן יודעין למי מכבדין, אלא מתוך שאדם מוקין הוא ניכר. א"ל הקב"ה חייך דבר טוב תבעת וממך אני מתחיל שנאמר ואברהם זקן (בראשית כ"ד). יעקב תבע חולי, אמר לפניו רבש"ע אדם מת פתאום בלא חולי אינה עושה תקנה (צואה) בין בניו אלא מתוך שהוא חולה הוא מרגיש בעצמו ומצוה לבניו. אמר לו הקב"ה חייך דבר טוב תבעת וממך אני מתחיל שנאמר ויהי אחר הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חולה (שם מ"ח). חזקיה בקש רפואה, אמר לפניו רבש"ע אדם חולה ומת אינו עושה תשובה, אלא מתוך שהוא מתרפא הוא יודע בעצמו ועושה תשובה. אמר לו הקב"ה דבר טוב תבעת וממך אני מתחיל שנאמר הנני יוסיף על ימך חמש עשרה שנה (ישעיה ל"ח. ב"ר פס"ה). קי"ז ג' מתנות ניתנו לישראל ע"י יסורין, תורה וא"י ועוה"ב, תורה שנאמר אשרי הנובד אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו (תהלים צ"ד). א"י שנאמר וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו (דברים ח') וכתוב אחריו כי ה' אלהיך מביאך. עוה"ב שנאמר כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר (משלי ו'). סנהדרין ל"ח:). קי"ח שלש כתות של מלאכי השרת הביא הקב"ה בשעה שבקש לבראות את האדם, הביא כת ראשונה אמר להם אדם אני מבקש לברוא, אמרו לפניו רבש"ע מה מעשיו? אמר להם כך וכך. אמרו לו אל תברא. מיד הושיט אצבעו הקטנה ביניהן ושרפן. הביא כת שניה אמר להם אדם אני מבקש לברוא א"ל מה מעשיו, א"ל כך וכך. א"ל אל תברא. מיד הושיט אצבעו הקטנה ביניהן ושרפן. הביא כת שלישית א"ל אדם אני מבקש לברוא, א"ל מה מעשיו, אמר להם כו"כ, אמרו לפניו רצונך עשה. מיד ברא את האדם, וכיון שברא אותו וחטא אמרו לפניו רבש"ע לא יפה אמרו לפניך הראשונים אל תברא? אמר להם אני עשיתי ואני אשא אני אסבול ואמלט

מ"ב.). פ"ח) שלשה שונאין זה את זה, הכלבים והזונות ות"ח. פ"ט) ג' אוהבין זה את זה, הגרים והעבדים והעורבים. צ"ג) ג' דמעות יפות לבני אדם: דמעות השום ודמעות החרדל, ודמעות השחוק יפה מכולן. וי"א אף דמעות הסם. צ"א) ג' דמעות רעות לבני אדם ואלו הן: דמעות העשן ודמעות הבביה ודמעות בית הכסא קשה מכולן. צ"ב) ג' מעיינות הן דם ומימי רגלים ושכבת זרע, כל זמן ששכבת זרע רבה צרעת רבה וכ"ז שמימי רגלים רבין רבה, ירקון וכ"ז שהדם רבה שחין רבה (בכורות מ"ד.). צ"ג) ג' שאלמלא קליפתן החיצונה לא יצאו מהבטן לעולם: ביצה צנון ואתרוג (שבת ק"ח:). צ"ד) ג' שאין להם מחילה: גר שחזר לסורו והמוכר תרומה לשם חולין והבועל אשתו כשהיא נדה. צ"ה) ג' שאין להם מחילה: הסך שמן לחבירו מפך ריקן והמדבר אחת בפה ואחת בלב והגונב דעת הבריות. צ"ו) ג' שאין להם קבורה: הנהגה מאידיהן של גוים, והאוכל במקום אחד ומבכר במקום אחר והמתכבד בקלון חבירו. צ"ז) ג' שקולין זה כזה יראת חטא והכמה ועושר. צ"ח) ג' דברים צוה מלאך המות את ריב"ל אמר לו: כשאתה לובש חלוקך אל תלבש מיד השמש, וכשאתה נוטל ידיך במים בשחרית אל תטול ממי שאין ידיו רחוצות, וכשאתה שותה אספרגוס מי שנתן לך תניהו לו (ברכות נ"א.). צ"ט) ג' מבטלין את האדם מת"ת, שיחה בטלה והבטלה ממלאכה ותינוק. ק') שלשה דברים מרחיבין דעתו של אדם קול ערב וריח בשמים ונקיות. ק"א) ג' קולות ערבין על בני אדם: קול תורה קול כסף וקול גשמים. ק"ב) ג' דברים שאליהו עתיד להביא להם לישראל ואלו הן: צנצנת המן וצלוחית של מים ופך של שמן המשחה. וי"א אף מקלו של אהרן עם שקדיה ופרחיה (עי' הוריות י"ב.). ק"ג) ג' דברים צוה יוסף את אחיו, אל תפסיעו פסיעה נסה והכניסו חמה לעיר ואהבו זה את זה (תענית י'). ק"ד) ג' דברים אמרו משום רבי, מים הראשונים מצוה והאמצעים רשות והאחרונים חובה. ק"ה) שלשה שזינו (שרואין קרי) על ידיהן: יעל בקולה אביגיל בזכירתה רחב בשמה, וי"א אף מיכל בת שאול בראייתה. ק"ו) אמר ר' יוחנן ג' גזרות גזרו החכמים, שלא ינדל אדם חזירים בשום מקום ולא ילמד אדם את בתו יונית ואסור לו שילמד יונית (מנחות ס"ד.). ק"ז) ג' חייבין מיתה, ת"ח שנמצא רכב על בנדיו והפוסע פסיעה גסה בשבת, וההורג כינה בפני חבירו (חגיגה ה'). ק"ח) ג' דברים נאמרו בחתול, אסור לקיימו ומותר להרגו ואין בו משום גזל (ב"ק פ'). ק"ט) א"ר יוחנן ג' דברים ימים לעינים, שאור של שעורין ומלח ושמן זית. ק"י) א"ר יוחנן גזרו על ג' מפני ג': על הברש מפני המתנות, ועל המרחצאות מפני הטבילה, ועל המתים מפני שנושאין ונותנין ביום אידם (יבמות ס"ג:). קי"א) א"ר יאשיה סח לי זעירא משום אנשי ירושלם על סוטה שאם ירצה בעלה מחול

(ישעיה מ"ו). קי"ט) ג' דברים נאמרו בלוייה. ר' מאיר אומר בופין ללוייה ששכר הלוייה אין לה שיעור שנאמר ויראו השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראני נא את מבוא העיר ועשינו עמך חסד וכתיב אחריו ויראם את מבוא העיר, ומה חסד עשו עמו שכל אותה העיר הרגו לפי חרב ואותו האיש ומשפחתו שלחו (שופטים א'). וילך האיש ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לוז (שם), ובה היו צובעין תכלת לישראל, ולא עוד אלא סנחריב לא החריבה ונבוכדנצר לא ידעה, ומלאך המות לא נכנס בה מעולם וחקנים חקנות שבתוכה מה היו עושין להם? כיון שקצרה דעתו של אדם באביו ובאמו מיד מוליכין אותן לעיר אחד והיו מתים. והלא דברים ק"ו, ומה כנעני זה שלא דבר בפיו ולא הלך ברנליו גרם הצלה לו ולזרעו עד סוף כל הדורות, מי שעושה לוייה ברנליו על אחת כו"ב, אמר ר' יהודה אמר רב כל המלוה את חברו ד' אמות בעיר אינו נזוק. אמר ר' יוחנן משום ר"מ כל שאינו מלוה ומתלוה כאילו שופך דמים שאלמלי ליווה אנשי יריחו לאלישע לא גירה דובים לתניקות שנאמר ויעל משם וגו' (מ"ב ב', סוטה מ"ו:). ק"ב) ג' שהקב"ה אוהב, מי שאינו מספר בתפלתו והדן את חברו לכף זכות והעושה דבר ונמלך בו (עי' ברכות י"ב:). קב"א) ג' שמות יש לו ליצה"ר: יצר הרע ושטן ומלאך המות (ב"ב ט"ו). קב"ב) ג' מדות טובות ברא הקב"ה בעומו יצה"ר קנאה ורחמים, שאלמלא יצה"ר אין כל בריה מתעסק בפריה ורביה, ואלולי הקנאה לא היה אדם מקנא בחבירו על מעשים טובים, ואלולי רחמים אין העולם קיים (עי' יומא ס"ט:). קב"ג) אלולי לא נתנה תורה למדנו שלשה דברים: גזל מנמלה ויראת הטא (ערייות) מיונה ודרך ארץ מתרנגול (עירובין ק' :). קב"ד) ג' דברים שינה הקב"ה בבני אדם: מראה פנים והדעת והקול, מראה פנים והדעת מפני הגזלנים והקול מפני הערוה (סנהדרין ל"ח). קב"ה) כל מי שאין לו אישה נמנע משלשה דברים: מן הטובה מן השמחה ומן הברכה, מן הטובה שנאמר לא טוב היות האדם לבדו, מן השמחה שנאמר ושמחת אתה וביתך (דברים י"ד), מן הברכה שנאמר להניח ברכה אל ביתך (יהוה אלהים מ"ד ל', יבמות ס"ב:). קב"ו) אמרו שלשה דברים: לעולם יאכל וישתה אדם פחות ממה שיש לו, וילבש ויתכסה כמה שיש לו, ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שראוי לו. שהן תלוין בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם (ב"מ נ"ב.). קב"ז) ר' אליעזר אומר ג' משמרות היו הלילה, משמרה ראשונה חמור נוער, משמרה שניה כלבים צועקים, משמרה שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה (ברכות ג'). פרק הארבעה—א') ארבע תכיפות הן: תכף לסמיכה שחיטה, תכף לנטילה ברכה, תכף לגאולה תפלה, תכף לת"ח ברכה נכנסת במעשי ידיו (ברכות מ"ב.). ר' ד' תלמידים היו לו לאליהו: מיכה ונה

עובדיהו ואלישע. ג') ד' קשים לכשפים, הנפנה לבית הכסא ומקנח בחרס, וההורג כנים על מטתו, והנוטל ירק מן האגודה כשהוא קשורה, וחעולה מן הנהר ואינו שוטף את רגליו. ד') ד' דברים נגאי לת"ח: המחשיך בדרך, והיוצא לשוק כשהוא מבושם, והנכנס באחרונה לביהכ"נ, והשותה בחבורה שעמי הארץ שותין בה (ברכות מ"ג:). לעולם ירבה אדם סעודתו עם ת"ח כדי שילמד מהם תורה, ואל ירבה סעודתו עם ע"ה שהם שונאין ת"ח ומספרין עליהם לשון הרע. ה') ד' צריכין שימור, חולה חתן וכלה וחייה, וי"א אף אבל (ברכות מ"ג:). ו') ד' דברים קשין זה מזה, מכת הלב קשה בגוף, חולי מעים קשה ממכת הלב, ומלאך המות קשה משניהם, ואשה רעה קשה מכולן. וי"א חסרון כים קשה מכולן, ז') ד' דברים שאם עשה אותם דמו בראשו, המהלך בין אילן לאילן, ובין אילן לכותל, והמוציא מים ושופכן לרשות הרבים והעובר עליהן, והשותה מים מגולין דמו בראשו (פסחים ק"א.). ח') ד' דברים אמרו חכמים: אם יתלבן השק יתחכם הכסיל, ואם יעלה חמור בסולם תמצא דעת בכובס, ואם יגזז גדי מילת בטלה תדור כלה עם חמותה, ואם ימצא עורב כולו לבן תמצא בשרה בנישים. לעולם יהא אדם יודע אצל מי הוא עומד אצל מי הוא משיח, אצל מי הוא חותם השטר, ולכן נאמר לבן השק ואל תחכים את הכסיל. ט') ד' אויבי אדם ואלו הן: נחש גמל עכביש וזבוב. י') ד' דברים צריך ת"ח ללמוד: כתב שחיטה מילה וציצית, וי"א אף קשר של תפילין וברכת חתנים וברכת אבלים. י"א) ד' פרוטות אין בהן סימן ברכה, מעות הכותבין ומעות המתורגמנין ומעות הבאות ממדינת הים והנושא אשה לשם ממון (פסחים ג'). י"ב) ד' דברים נאמרו בפת, אין מניחין בשר חי ע"ג הפת, ואין מוזגין הכוס ע"ג הפת, ואין סומכין קערה בפת, ואין מקנה ידיו בפת. וי"א לא ישב על האוכלין משום ביוון האוכלין (ברכות ג'). י"ג) ד' דברים חייב אדם לומר בכל יום: שלא עשני גוי, שלא עשני עבד שלא עשני אשה, שלא עשני בור, שאין בור ירא חטא. שלא עשני אשה, שהנשים פטורות מן המצות, שלא עשני עבד שהעבדים נחשבו כבהמה, שלא עשני גוי שהגוים כאין נגדו (ישעיה מ'). ברכי נפשי את ה' המבורך בההל"ג. אלהי גדלת מאד וגו' (תהלים ק"ד), כל עצמותי תאמרנה וגו' (שם ל"ה), מי כמוכה באלים (שמות ט"ו), קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך (תהלים כ"ז), ואתם חזקו ואל ירפו ידיכם (דהי"ב ט"ו), חזקו ויאמץ לבבכם (תהלים ל"א), י"ד) ד' צריכין להודות: יורדי הים והולכי מדברות ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שיצא מבית האסורים, יורדי הים שנאמר יורדי הים באניות (תהלים ק"ז), והולכי מדברות שנאמר תעו במדבר וגו'; חולה ונתרפא שנאמר ישלח דברו וירפאם; ומי שיצא מבית האסורים שנאמר ויצאם

מחשך וצלמות, ועל כולן הוא אומר 'ודו לה' חסדו. רבי אליעזר אומר לא נאמרו כל ההודאות הללו אלא כנגד גלויות ישראל: תעו במדבר זו גלות עולם וחבירוניה, כל אוכל התעב נפשם אלו יושבי א"י שדומין לחולין, יושבי חשך וצלמות אלו יושבי כרכים שהן דומין לאסורים, יורדי הים אלו יושבי רומי שעושין מלאכה במים רבים. ט"ז ד' נחשבים כמתים: סומא ומצורע ומי שאין לו בנים ועני. סומא שנאמר במחשכים הושביני כמתי עולם (איכה ג'), מצורע שנאמר אל נא תהי כמת (במדבר י"ב), ומי שאין לו בנים שנאמר הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי (בראשית ל'), עני שנאמר כי מתו כל האנשים (שמות ד') שירדו מנכסיהם ונחשבו כמתים (נדרים נ"ד:). ט"ז ד' דברים מבטלין את הגזרה: צדקה צעקה שנוי השם ושנוי מעשה. צדקה שנאמר וצדקה תציל ממות (משלי י'), צעקה שנאמר ויצעקו אל ה' בצר להם וגו' (תהלים ק"ז), שנוי שם שנאמר שרי אשהך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה וגו' (בראשית י"ז), שנוי מעשה שנאמר וירא אלהים את מעשיהם כי שבו וגו' (יונה ג', ר"ה ט"ז:). י"ח ד' כחות נדונין חוץ לפרגוד: כת לצים שנאמר ובמושב לצים לא ישב (תהלים א'), כת חנפים שנאמר כי לא לפניו חנף יבוא (איוב י"ג ט"ז), כת שקרים שנאמר דובר שקרים לא יכון לנגד עיני (תהלים ק"א), כת מספרי לשון הרע שנאמר לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה (שם, סוטה מ"ב), י"ח ד' נכנסו לפרדס ואלו הן: בן עזאי ובן זומא ואלישע בן אבויה ורבי עקיבא. בן עזאי הציץ ומת ועליו הכתוב אומר יקר בעיני ה' המותה לחסריו (תהלים קט"ז), בן זומא הציץ ונפגע ועליו הכתוב אומר דבש מצאת אכול דרך (משלי כ"ח), אלישע בן אבויה קציץ בנטיעות ועליו הכתוב אומר אל תתן את פיך לחטיא את בשרך (קהלת ה'), ר"ע נכנס בשלום ויצא בשלום ועליו הכתוב אומר משכני אחרוך נרוצה (שה"ש א', חגיגה י"ד:), י"ט לעולם יהא אדם [עושה ד' דברים]: מענה רך, ומשיב חמה, דובר שלום, ומדבר שלום עם אביו ועם אמו ועם אשתו ועם בניו ועם כל אדם ואפילו עם גוי בשוק, כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ומתקבל לעיני כל הבריות למלא את ימיו בטוב, שנאמר מענה רך משיב חמה (משלי ט"ו), עושה אלה לא ימוט לעולם (תהלים ט"ו).

פרק החמשה—א' חמשה דברים קשים להקות הדם ואלו הן: הצייר והמוריס ודג מליח וחנבים והבצים (נדרים נ"ד:). ב' ה' שהמבול בא בגללן ואלו הן: כת לצים וכת מוסרין וכת מספרי לשון הרע, והבא על נדה והבועל שלא כדרכה. ג' ה' שאין הרעת סובלתן: דל מתנאה, ועשיר מכחש, וזקן מנאף, ופרנס מתנאה על הצבור, והמגרש אשתו שתים או שלש פעמים (פסחים ק"ג:). ד' ה' דברים העושה אותם דמו

בראשו: המכבה את הנר בפיו, והיושב בצלו של נר, והעומד בפני הנר ערום, והנכפה שמשמש מטחו, והמשמש בפני הנר דהויין לו בנים נכפים (שם ק"ב:). ה' ה' דברים נאמרו בשום: משביע משחין מצהיל פנים מרבה את הזרע והורג, כינה שכבני מעים, וי"א אף מכנים את האהבה ומוציא את הקנאה (ב"ק פ"ב), ו' ה' דברים נאמרו ברואה שור בתלומו: האוכל מבשרו מתעשר והרוכב עליו עולה לגדולה, בעטו דרך רחוקה לפניו, נשכו יסורין באין עליו, נגחו הויין לו בנים שמננחין בתורה ובהלכה (ברכות נ"ו:). ז' ה' דברים נאמרו בסוס: אוכל הרבה ומוציא קמעה, אוהב זנות, ואוהב מלחמה, רוחו נסה ומואס שינה, וי"א אף מתכוין להרוג בעליו במלחמה (פסחים ק"ג:). ח' ה' דברים נאמרו בכלב שומה: פיו פתוח ורירו יורד ואזניו כפופות וחזנו בין ירכותיו ומחלך לצדיק, וי"א אף נובה ואין קולו נשמע (יומא פ"ג:). ט' ה' דברים נאמרו באש של שמים (מערכה): לבנה כחמה, רבוצה כארי, ויש בה מים, ואינה מעלה עשן, ואוכלת לחים ויבשים (יומא כ"א:). י' ה' דברים שיש בכל אחד מהם אחד מששים: אש אחד מס' בניהנם, דבש אחד מס' במן, שבת אחד מס' מעוה"ב, שינה אחד מס' במיתה, חלום אחד מס' בנבואה (ברכות י"ז:). י"א ה' דברים שיש בכל אחד מהם אחד מששים: יתר משיעורו: מצרים ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה והיא אחד מששים בכוש, כוש מהלך שבע שנים והיא אחד מס' בעולם, עולם אחד מששים מנן, גן אחד מששים בעדן, ערן אחד מששים בניהנם, גיהנם אין לה שיעור, נמצא כל העולם כלו ככסוי קררה לגיהנם (פסחים צ"ד:). י"ב ה' דברים חסר הבית האחרון מן הראשון: אש שכינה, כרובים וארון, רוח הקדש, אורים ותומים, ושמן המשתה, וכן הוא אומר וארצה בו ואכברה אמר ה' (חגי א') אין כתיב אלא ואכבר (חסר ה', ע"י יומא כ"א:). י"ג ה' דברים מעמידין את החכמה: האוכל פת שבשלה כל צרכה, וביצה צלויה, והשותה מים שבשירי עיסה, וטובל אצבעותיו אחת או שתים במלח, והרגיל בשמן זית (ע"י הוריות י"ג ע"ב). י"ד חמשה נדמו לאדם הראשון: שמשון בכחו אבשלום בשערו עשהאל ברגליו צדקיהו בעיניו שאול בצוארו, וכולן לקו בהן (ע"י סוטה י').

פרק החמשה—א' חמשה דברים קשים להקות הדם ואלו הן: הצייר והמוריס ודג מליח וחנבים והבצים (נדרים נ"ד:). ב' ה' שהמבול בא בגללן ואלו הן: כת לצים וכת מוסרין וכת מספרי לשון הרע, והבא על נדה והבועל שלא כדרכה. ג' ה' שאין הרעת סובלתן: דל מתנאה, ועשיר מכחש, וזקן מנאף, ופרנס מתנאה על הצבור, והמגרש אשתו שתים או שלש פעמים (פסחים ק"ג:). ד' ה' דברים העושה אותם דמו

ר' אליעזר אומר ע"ה מותר לנחרו ביום הכפורים שחל להיות בשבת. אמרו לו אמור כבהמה בשחיטה, א"ל שחיטה טעונה ברכה. ר' שמעון בן יוחאי אומר ע"ה אפילו חסיד אפילו קדוש אפילו ישר ארור הוא לה' אלהי ישראל. (פסחים מ"ט:).

פרק השבעה.—א' שבעה דברים נבראו קודם בריאת העולם: כסא הכבוד ובית המקדש ותורה וג"ע ותשובה וניהנם ושמו של משיח (נדרים ל"ט:). ב' שבעה דברים נאמרו בנסי הרוח, כל מי שיש בו גסות הרוח כאלו עובד ע"ו, ותורתו משתכחת, ויסורין באין עליו, וסופו נכשל באשת איש, ותקלות באות על ידו, ומלאך המות שולט בו, ונמסר בידי בשר ודב. (סוטה ד':). ג' ז' יורדין לגיהנם ואין עולין: המינין והמשומדין והמוסרין והבא על אשת חבירו והמתכבד בקלון חבירו והמלבין פני חבירו ברבים, והמכנה שם לחבירו (שם ה'). ד' ז' מצוות נצטוו בני נח: על הדינין ועל ע"ז ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועל ברכת השם ועל הגזל ועל אבר מן החי (סנהדרין נ"ו). ה' ז' שמות יש לגיהנם: שאול ארץ תחתית ובאר שחת וטיט היון וצלמות ודומה ואבדון (עירובין י"ט). ו' ז' שמות יש לו ליצר הרע ואלו הן: רע ערל טמא שונא אבן מכשול צפוני (סוכה נ"ב). ז' ז' שמות יש לו ליתרו, יתר יתרו הובב חבר רעואל פוטיאל קיני (מכילתא פ' יתרו). ח' ז' רועים הם ודוד באמצע, אדם שת מתושלח מימינו, אברהם יעקב משה בשמאלו. יצחק להיכן הלך? אלא שהוא יושב על פתח גיהנם להציל את בניו מדינה של גיהנם. ט' ז' כרותי ברית, אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן ופינחס ודוד. י' ז' ששכבו בכבוד עולם ולא שלטה בהם רימה ואלו הן: אברהם יצחק ויעקב עמרם ומשה אהרן ופינחס, וי"א אף דוד שנאמר אף בשירי ישכון לבטח (תהלים ט"ז). י"א ז' דברים מכוסים מבני אדם: יום המיתה ויום הנחמה ועומק הדין, ואינו יודע מה בלבו של חבירו, ואין אדם יודע כמה משתכר, ומלכות של בית דוד מתי תקום ומלכות החייבת מתי תחריב. י"ב ז' פתחים פטורין מן המזוזה: בית התבן בית הבקר בית העצים בית האוצרות בית המרחץ, ופתח שאינו גבוה עשרה טפחים, ופתח המבוא (יומא י"א:). י"ג ז' רקיעין הן, שמים ושמי שמים שחקים וזבל מכון ומעון וערבות (חגיגה י"ב:). י"ד רבי יוסי ב"ר חנן אומר פעם אחת הייתי מהלך בדרך וראיתי אדם אחד משופע ביותר ולובש אצטילית שהיתה שווה מאתים וארבעים ושמונה מנה, נודעו עתי ונרתעתי ונפלתי לאחוריי ואמרתי שטא מלאך הוא, לאחר שעה עמרתי ורצתי ואחריו ואמרתי לו רבי מה שמך? אמר לי יצחק בן הונא שמי, אמרתי לו כלום משנה או אנדה יש בידך? אמר לי לא, א"ל מה מלאכתך, א"ל אדם בטל אני, א"ל כלום ברא הקב"ה אדם בטל בעולמו, אמר מלמד תינקות אני.

מרבין ימיו של אדם בעוה"ז והקפן קיימת לו לעוה"ב ואלו הן: השכמת בית הכנסת ובקור חולים והכנסת אורחים ועיון תפלה והדן את חברו לכף זכות שלא בפניו והמקדש על היין בערבי שבתות. וי"א אף המגדל את בנו ללמוד תורה. ג' ו' דברים מחזירין את החולה לחליו וחליו קשה ואלו הן: האוכל בשר השור ובשר צלי ובשר צפרים וביצה צלוייה והחלב והמרחץ. וי"א אף התגלחת והחמה והברד והשחלים והגרגיר. ד' ו' שמות יש לאריה: ארי שחל ליש כפיר לביא שחץ (סנהדרין צ"ה). ה' ו' שמות יש לשלמה: שלמה ידידה קהלת אנור למואל איתיאל. ו' ו' אימות הן אימת חלש על גבור: אימת יתוש על הפיל, אימת סנונית על הנשר, אימת סממית על עקרב, אימת הלוביא (מפניע) על הארי, אימת כילבית על לוייתן (שבת ע"ז:). ז' ששה דברים עשה יחזקיה המלך, על שלשה הודו לו ועל שלשה לא הודו לו: גזו ספר הרפואות והודו לו, כיתת נחש הנחשת והודו לו, גירר עצמות אביו על מטה של חבלים והודו לו, ועל שלשה לא הודו לו. קיצין דלתות ההיכל ולא הודו לו, סתם מי גיחון העליון ולא הודו לו, עיבר ניסן בניסן ולא הודו לו (פסחים נ"ו). ח' ו' דברים נאמרו בפתילה, ג' להקל וג' להחמיר, אין גודלין אותה לכתחילה ואין מהבהבין אותה באור ואין חותכין אותה לשנים, הללו להחמיר. ואלו להקל: שורה אותה בשמן וממעכה ביד וחותכין אותה באור לשני נרות (ביצה ל"ב). ט' ו' דברים משכחין את החכמה, העובר בין שני גמלים, והעובר בין שתי נשים ואשה עוברת בין שני אנשים, והעובר תחת אפסר של גמל וכ"ש תחת הגמל עצמו, והאוכל מן הזוהמא, והמסתכל בפני המת, והקורא כתב שעל גבי הקבר. (הוריות י"ג:). י' ו' דברים משכחין התלמוד, האוכל ממה שאכל ממנו עכבר, ומה שאכל ממנו חתול, והשותה מים שבשירי הרחיצה, והרוחץ רגליו זו ע"ג זו, והמוזע עצמו בבית המרחץ ובבית הכסא, והאוכל לב של בהמה (שם). י"א ששה דברים אמרו בבת לעולם ימכור את ביתו ויקח בת ת"ח, לא מצא בת ת"ח יקח בת ריא שמים, לא מצא בת י"ש יקח בת ראשי כנסיות, לא מצא בת ראשי כנסיות ישא בת גבאי צדקה, לא מצא בת גבאי צדקה יקח בת מלמד תינוקות, לא מצא בת מלמד תינוקות ישחרר שפחה ויקחנה ואל יקח בת ע"ה, לפי שעם הארץ הוא שקץ ועל בנותיו הכתוב אומר ארור שוכב עם כל בהמה (דברים כ"ז). הרי שהביא לה בשר מן השוק ונטלחו חולדה או עכבר מה תעשה? תביא בשר נבלה ותאכילנו. ר' יהודה אומר ע"ה הרי הוא כנוי, בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך (שם ז'). ר' מאיר אומר כל הנותן בתו לע"ה כאלו כפתה ונתנה לפני הארי, מה ארי דורס ואוכל ואינו מכיר את קונו, כך ע"ה מכה את אשתו ובוועלה ואין לו בושת פנים.

(סוכה נ"ב: ב') ח' שמות יש לו למשיח: פלא יועץ אל נבור אבי עד שר שלום (סנהדרין צ"ד.). ג') שמונה דברים נבחר מות מחיים: ימות אדם ואל ישכה תורתו, ימות אדם ואל ימותו בניו בחייו, ימות אדם ואל יגלה ממקומו, ימות אדם ואל יצטרך לבריות, ימות אדם ואל יעני, ימות אדם ואל יהרג, ימות אדם ואל יבא על ידו תקלות, ימות אדם ואל ילבין פני חבירו ברבים. מוטב שיפול אדם לתוך כבשן האש ואל יפול ביד בשר ודם שנאמר נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו (ש"ב כ"ד).

פרק התשיעי.—א') עשרה ירדו לג' ע בחייו ואלו הן: בנימין בן יעקב, וכלאב בן דוד, ושרה בת אשר, ובתיה בת פרעה, אליעזר עבד אברהם, ועבד מלך הכוש, ומשיח, ואליהו, ויעבץ בן בנו של ר' יהודה הנשיא, וי"א אף ר' יהושע בן לוי.

פרק העשרות.—א') עשרה שלא טעמו טעם מיתה ואלו הן: בתיה בת פרעה, שרח בת אשר, ושלשה בני קרח, חנוך ומתושלח, ואליהו ומשיח וריב"ל. ב') עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה, טעון הדחה ושיטיפה עיטור ועיטוף חי ומלא ומחויק רביעית, ואוחזו בשתי ידיו, ונותן עיניו בו ואינו מניחו ע"ג הקרקע, ונותנו במתנה לאשתו. מלא יין שנאמר מלא ברכת ה' (דברים ל"ג), ומווג (?) שנאמר ממולח טהור (שמות ל' ל"ה) תרגום מערב דכי, ואוחזו בימינו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט (תהלים ט"ז), ומשלחו לאנשי ביתו שנאמר דודי שלח ידו מן החור (שה"ש ה'), ושותהו בשתי פעמים (?) שנאמר מחציתו חמשים ומאתים וגו' (שמות ל'). ומדיחו שנאמר שבע רצון וגו' (דברים ל"ג), מחויק רביעית שנאמר ונסכו רביעית ההין (במדבר כ"ח), מה של אלהים ברביעית אף אנשים. מעוטף ומעוטר שנאמר ועטרת זהב גדולה ותכריך בוץ וארגמן (אסתר ח') הסמיך עטוף לעטור, ונאמר כי העטרנו ברכות טוב, מבושם (?) שנאמר קטורת לפני ה' (במדבר י"ז). ג') עשרה ממזרים ואינם ממזרים: בני נדה בני נדוי בני איבה בני אנוסה בני שינה בני שנואה בני מפותה בני גרושת הלב בני תמורה בני שכרות. וי"א אף בני הצופה ובו על ארוסתו בבית חמיו. וי"א אף בני טהרת ספק. ד') עשרה דברים נבראו בין השמשות: המן והבאר והקשת והכתב והמכתב והלוחות ופתיחת פי הארץ ופתיחת פי האתון ומקלו של משה ומקלו של אהרן. וי"א אף עמוד אש ועמוד ענן והמזיקין וקבורתו של משה (עי' פסחים נ"ד.). ה') עשרה שמות נכתבו ואינן נמחקים: אל אלהים ה' יה אדני שדי צבאות אלוה אלהינו אלהיכם. וי' עשרה קבין חנופה ירדו לעולם תשעה נטלה בכל ואחד כל העולם (קדושין מ"ט:). ז') עשרה קבין כשפים ירדו לעולם, תשעה נטלה מצרים ואחד כל העולם. ח') עשרה קבין גול ירדו לעולם תשעה נטלו ישמעאלים ואחד כל העולם.

מיד בקשתי עליו רחמים ונכנס יתוש לתוך חוטמו ומת ונפלו עצמותיו לפני כנל. באותה שעה אמר ר' יוסי ברוך המקום שבחר בחכמים ובתלמידיהם שאומרים [ז' דברים] על מלמדי תינוקות לבן עליהן כמלך ודעתם כדעת התינוקות, והנותן שלום למלמד תינוקות כעובד ע"ז, והמכבדו יורש גיהנם לעצמו, והשואל בשלומן כזורק אבן למרקולים (ט), והאומר בשעת פטירתו ברוך דיין אמת אין לו חלק לעוה"ב ולא עוד אלא שאמר עליו הכתוב לא יאבה ה' סלוח לו (דברים כ"ט). ט"ו) ז' כמנדוין לשמים, מי שאין לו אשה, ומי שיש לו אשה ואין לו בנים, ומי שיש לו בנים ואינו מלמדן תורה, ומי שאין לו תפילין בראשו, וציצית בבגדו, ומוזה בפתחו, ומנעל ברגליו. וי"א אף מי שאינו מיסב בחבורת מצוה. ט"ז) ז' פרושים הם: פרוש שכמי, פרוש נקפי, פרוש קזוי, פרוש מדוכיא, פרוש מה חובתי ואעשנה, פרוש מיראה, פרוש מאהבה (סוטה כ"ב:). פרוש שכמי זה העושה מעשה שכם שמלו וסכנו בעצמן לא מפני מצוה אלא כדי להראות ליעקב אבינו. פרוש נקפי זה המנקה רגליו באבנים ובא ואומר הלכתי היום למקום רחוק לעשות מצוה ומראה רגליו והוא לא הלך. פרוש קזוי (קזי) זה המקין דם בכותל בשעת הלוכו שנדחק בצד הכותל כדי שלא יגע בו אדם טמא, והוא הטמא בעצמו כענין שנאמר אל תגע בי כי קדשתך (ישעיה ס"ה). פרוש מדוכיא זה השוחה בשעת הלוכו עד שנמצא נבו כנג בעלי חטוטר ומתעטף בטליתו ומשפעה לכאן ולכאן כמו מכתש שהוא מלמטה רחב ומלמעלה קצר כדי שיראה בפני הבריות שהוא עניו ושהוא אינו חפץ להסתכל באדם מעולם. פרוש מה חובתי ואעשנה זה האומר לא נשארה לי חובת מצוה שלא עשיתי אותה. פרוש מאהבה ישעוסק בתורה בשביל שיאהבהו בני אדם ובשביל שיקראו לו "רבי". פרוש מיראה זה העוסק בתורה מפני יראתו מן הפורענות כדי שתנין עליו ולא מאהבה עסק בה. אכזי ורבא אמרי תרווייהו פרוש מיראה ופרוש מאהבה ליתנון (אינו) מבלי עולם דסופן ממו לעסוק לשמה, כדאמר ר' אלעזר בן עזריה לעולם ישעוסק אדם בתורה אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. אמר רב נחמן בר יצחק דמטמרא מטמרא ודמנוליא מנוליא, בי דינא רבא יתפרע מהני דחפי גונדי (המתכסים בבגדים שחורים) האומר אל תגע בי כי קדשתך, ואמר לה ינאי מלכא לדביתהו, אל תתיראי מן הפרושים ולא ממי שאינם פרושים אלא מן הצבועים הדומין לפרושים ואינם פרושים שמעשיהם כזמרי ומבקשים שכר כפינחס.

פרק השמונה.—א') שמונה נסיכי אדם אלו הן: ישי שאול שמואל עמוס צפניה חזקיה אליהו ומשיח

(ט) כי מבטלן מלימודיהם, וחסר פה עוד איזה דברים להשלים השבעה, ועי' בפרקי דר"ק הוצאת שענבלום.

מעשה ברבי שמעון בן אלעזר שבא ממגדול נדור מבית רבו והיה רוכב על החמור ומטייל ודעתו נסה עליו שלמד תורה הרבה ומצא אדם אחד שהיה מכוער ביותר, א"ל ריקא כמה מכוער אתה וכמה מכוערין בני אדם שבמותך. א"ל לך ואמור לאומן שעשאני. מיד ידע רשב"א שחטא, ונפל מעל החמור ונשתטח לפניו, א"ל רבי נענית לך מחול לי, א"ל אין אני מחול לך עד שתלך ותאמר לאומן שעשאני כמה מכוער זה הכלי שעשית. הלכו, והלך אחריו כחצי מיל, שמעו אנשי עירו יצאו לקראתו א"ל שלום עליך רבי, אמר להם האישי למי אתם קורין רבי, א"ל לזה שהוא מטייל אחריו. אמר להם אם זה רבי אל ירבו כמותו בישראל, אמרו לו ח"ו, א"ל ומה עשה לך, א"ל כך וכך עשה לי, אמרו לו אעפ"כ מחול לו, אמר להם הריני מחול לו על תנאי ישב ר' שמעון ודרש בבית המדרש כן, אותו היום ישב ר' שמעון ודרש בבית המדרש הגדול שלו: לעולם הוי רך כקנה ואל תהי קשה כארו, מה קנה זה אם יצאו ד' רוחות העולם קנה הולך ובא עמהן, עמדו ד' רוחות העולם עמד קנה במקומו, מה סופו של קנה זה? זכה ליטול ממנו קולמוס לכתוב בו ס"ת, אבל ארז זה אינו כן, הוא עומד ומתנאה, יצאה רוח צפונית ומניעתו, דרומית מצד אחר ומניעתו, מזרחית מצד אחר ומניעתו, מערבית מצד אחר ומניעתו, הסער מסטר אותו ועוקרו והופכו על פניו, ונמצא ארז מוטל על שרשו, מה סופו של ארז זה? באין עליו ובורתין אותו ומסתתין אותו ומסככין בו בתים ובית הכסא ומשימין ממנו למקום פנאי והנשאר שורפין באש וצולין ומבשלין בו נבלות וטרפות, לכך אמרו חכמים לעולם הוי רך כקנה ואל תהי קשה כארו— כיצד אדם מכבד את רבו? בזמן ששניהם מהלכין בדרך נותנו לימינו, היו שלשה וחכם ביניהם חכם באמצע הגדול לימינו והקטן לשמאלו.

פרק ה"ב. א' י"ב דברים בבני אדם (ברכות ס"א.): פה מהתך, ולשון גומר, וקנה מוציא את הקול, הושט בולע, הלב מבין, הכליות יועצות, כרס מקבלת כל מיני מאכל, כבר רותחת, והמרה זורקת, הטחול שוחקת, קרקבן טוחן, קיבה ישנה קרקבן נוער (קרקבן ישן קיבה נוערת, ובזמן ששניהם ישנים מיד מת).

(השאר חסר)

ט' עשרה קבין נזות ירדו לעולם תשעה נטלו עבדים ואחד כל העולם. י' עשרה קבין נסות ירדו לעולם תשעה נטלה עולם ואחד כל העולם. י"א עשרה קבין עושר ירדו לעולם תשעה נטלה פרס ואחד כל העולם. י"ב עשרה קבין נבורה ירדו לעולם תשעה נטלו רומיים ואחד כל העולם. י"ג עשרה קבין חכמה ירדו לעולם תשעה נטלו ישראל ואחד כל העולם. י"ד עשר נקודות בתורה ואלו הן: ישפוט ה' ביני וביניך (בראשית ט"ז) נקוד על יוד של ביניך מלמד שלא אמרה אלא על הגר, וי"א על המטילין מריבה ביני וביניך; ויאמר אליו איה שרה אשתך (שם י"ח) נקוד על אי"ו שבאליו שהיו יודעין בה ומבקרין אחריה; ולא ידע בשבכה ובקומה (שם י"ט), ובקומה של בכירה נקוד מלמד שבקומה ידע; וישקהו (שם ל"ג) נקוד עליו, מלמד שלא נשקו בכל לבו אלא נשכו ולא הועיל; לרעות את צאן אביהם (שם ל"ז) נקוד על את, מלמד שלא הלכו אלא לרעות את עצמן באכילה ושתיה ולא הלכו לרעות הצאן; כל פקודי הלויים אשר פקד משה ואהרן (במדבר ג') נקוד על ואהרן, מלמד שלא היה אהרן מן המניין; או בדרך רחוקה (שם ט') נקוד על ה"א, מלמד שלא היתה רחוקה אלא מאסקופת העזרה ולחוץ; ונשים עד נפח אשר (שם כ"א) נקוד על ש"ן של אשר מלמד שלא החריבו את המדינות אלא את האומות; עשרון עשרון לכבש האחד (שם כ"ט) נקוד על ו' של עשרון האחרון, מלמד שלא היה אלא אחד; הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם (דברים כ"ט) נקוד על לנו ולבנינו ועי"ן של עד, מלמד שאמר עזרא אם יבא אליהו ויאמר לי מפני מה כתבת את אלו, אני אומר לו כבר נקדתי עליהן, ואם יאמר יפה כתבת אסלק את נקודותיהן (ע"ע נקודות באוצר ישראל).

פרק ה"א. א'—א' הוא הכתוב בתורה י"א פעמים ונקרא היא, ואלו הן: ומלך בלע הוא צוער (בראשית י"ד), והיא גם הוא אמרה אחי הוא (שם כ'), הוא מוצאת והיא שלחה אל חמיה (שם ל"ח), וכי ימות מן הבהמה אשר הוא לכם לאכלה (ויקרא י"א), והוא הפכה (שם י"ג), והוא כהה (שם), שבת שבתון הוא לכם (שם ט"ז), והוא תראה את ערותו (שם כ'), את אביה הוא מחללת (שם כ"א), והוא נטמאה (במדבר ה'), והוא לא נטמאה (שם), ב' י"א נמשחו, חמשה מלכים וששה כהנים, ה' מלכים: דוד שאול שלמה יואש ויהואחז, וששה כהנים: אהרן וד' בניו וצדוק, ג' י"א דברים אמרו: לעולם תהא נאה בצאתך ובבואך, ותהא עלוב לאנשי ביתך, ותהא ממעט בעסק, ותעסק בתורה, ותהא שפל רוח בפני כל אדם (6).

(6) השאר מונה להלן הוי רך כקנה ואל תהא קשה כארו התלמיד נותן את רבו לימינו ובזמן שהם שלשה הגדול לימינו והקטן לשמאלו.

רְוֹת: מדרש רות או רות רבה, הוא פירוש אנדה על מגילת רות ונחלק לשמונה פרשיות, הפרק האחרון כולל רק שני פסוקים ד' י"ח—י"ט וחסרים הפסוקים ט"ז וי"ז הקודמים, המדרש הוא קדום בזמן למדרשי שה"ש וקולתו וכתובו בלשון ובסגנון אגדות ארץ ישראל ונתחבר שם ולכן לא נמצאו בו אגדות תלמוד בבלי, כמו איכה רבתי כן רות רבה יש לו "פתיחתא".

מדרש הנעלם על מדרש רות ע"פ הקבלה נמצא

למבא כד האי בר נש אותיב תיובתא וכדון. ב' ושם, ושמא דהאי פר נש אלימלך ודאי בנין דאיהו אמר אלי מלך. ושמא דנשמתיא נעמי בנין דעובדיהון נעמיין ויאין ושמא דתרין בנויה מחלון וכליון. בנין דהאי בר נש עביר חולי לגופיה וכליון לעבדין בישין דעביר עד האי שעתא, וכדון האי בר נש מתעורר תרין עפרין, דאברהם אבהון דאיהו אמר ואנכי עפר ואפר ועפרא דיצחק וכולא דא בנין דעבר לנפשיה כפנא ולא אכיל לחמא אלא עביר עסקיה באוריתא דאיהי לחמא דיהודה כדאוקימנא, וכדון שדר האי בר נש לתרין בנויה לאסחדר עליה קמיה קב"ה דאיהו עביר תיובתא וכדון אתיין אינון תרין בנויה להאי חקלא דאבהונן, ובכין תמן קמיהון ומתיבין אבהונן לא מיפטר האי בר נש אוף דעביר תיובתא סניא עד דאיתמסר נפשיא למיתא בנין דמגור עליה מבי דינא דלעילא דימות, כדון עביר האי ב"נ תיובתא סני ואתי שעתא דימות האי בר נש בתיובתא דיליה. ג' וימת, וכדון פקיד האי ב"נ ואמר אנא מית ואנא מותיב בתיובתא דלית אלהא בר אלהין כדאוקימנא ואנא מתפרש מלותיך אנת נשמתיא וכדון כד חמית האי נשמתיא קדישא דהאי גופא קדישא מתפריש מינה ומתרין בנויה כדאוקימנא. ד' וישאו, וכדון אינון תרין בנויה ונשמתיא קדישא נסיבין להון לאסחדר עליהון תרין סהדין דקשוט דאיתעבד תיובתא כמה דעבדין אבהונן ואוליין לעילא לאסחדר עליה דאיהו עביר תיובתא ושמא דסהדא חדא קדמאה ערפה דא יצרה בישא דאוף איהו מסהיד למבא כד האי בר נש עביר תיובתא ושמא דיצרא טבא תנינא רות דא תור וכדון מסהדין עליה דהאי ב"נ דאיהו עביר תיובתא שלמתיא עשרה יומין דבין ר"ה ליומא דכיפורא לעורר עשר ספירין עילאין. ה' וימותו, וכדון סליקת נשמתיא לנהר דינור למצטבע ולמנער מינה כולא אתרבקותא בישא דאיתרבק ביה בהאי בר נש ודא מותא תניינא ואוף תרין בנויה כדאוקימנא אוף אינון מצטבעין בהאי נהרא קדישא אבל אינון משתארין תמן עד שעתא דמתקריין לאסחדר קמיה מריה מלכא קב"ה וכדון אשתארת האי נשמתיא בלחודה מתרין בנויה ומגופה. ו' ותקם, וכדון מתעורר רחמי מקב"ה ומתקריא קמי קב"ה איהי ותרין בנויה דאינון כלותיה ודאי תרין כלין דבלו לאוטבא בישין בנין דעבדו תיובתא בנין למיזבא בהאי חקלא קדישא דאבהונן כדאוקימנא ופד שמעית האי נשמתיא קדישא קלא דא דכולא קריבוהא בנין דעבדת תיובתא למיזבא אתרא בחקלא דאבהונן בנין דתמן דכיר קב"ה כולא עמא צדיקיא למיזבא לון אנרא ובנין דטריחא באורייתא דאיהי לחמא טבא. ז' ותצא, וכדון אולית האי נשמתיא מאתר דהוית תמן כדאוקימנא ונטלית תרין בנויה דאינון כלוהי דילה לאסחדר עליה כדאוקימנא ותילון בארחא דאורייתא ובתיובתא דכולא חדא איהו כדאוקימנא למיסדר מילין האך דאיתחברו ארעא קדישא ושמא כדאוקימנא על ידי תיובתא.

בווהר חדש, ומתחיל ויהי בימי שפוט השופטים רבנן פתרי קרא דכתיב ברוך יחד כוכבי בקר ויריענו כל בני אלהים, מאי כוכבי בקר אינון מלאכין קדישין, מאן בני אלהים אינון מלאכין דשלטין בליליא, בא וראה כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא אלא לקרא דילה שנאמר כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו וכו'. והוא מדרש ארוך בסגנון לשון ספר הבהיר, ומיוחס לרשב"י, וכולל ענינים בענין נשמה וגוף, שכר ועונש, יבום, ק"ש, ונדפס ג"כ עם באורי הגר"א בשם "הדרת קדש" ומראי מקומות בתנ"ך ובאורים מאת המו"ל שמואל ב"ר אברהם מסלוצק (ווארשא תרכ"ה). ויש עוד זהר רות קצר המכונה "הר אדני" ומיוחס ג"כ לרשב"י ונדפס באמשטרדם תע"ב, ופעם שנית נדפס בזאלקווא תקנ"ד עם ספר לקוטי זהר, ופעם שלישית בשקלאו תקס"ז, גם בכפר ילקוט הרועים, ווארשא תרמ"ה.

מדרש רות

[ס' ילקוט הרועים 246]

א' ויהי ונו', כד הוה רשב"י במערתא דהוי בה רעיא מהימנא שאיל מניה שאילתא דא, ודאי כולא אורייתא ונביאין וכתובין ומגילתא ברזא איהו, ומה אית רזא בהאי מגילתא דרות? אותיב ליה רעיא מהימנא: אנת בוצינא קדישא נהורא רברבא, ליך מתגליין כולן רזין דקשוט, לך יאה לגלאה מילין דעתיק יומין. פתח בוצינא קדישא ואמר כמה סתימין אודנין וסגורין עיינין דבני אנשא ולא בעיין לארכין אודניהון לשמע מילין ורזין דאורייתא דאיהו קשוט סני רזין אית בהו, ואית טפשין דאמרי סיפורא דאורייתא איהו גופי דאורייתא, תיפה רוחיה דיליה דאמר כדון. ת"ח כמה רוי אית בהא מגילתא דרות דאיהי אימתלא לאיתתא, כדאוקימנא, ת"ח מאן דאית דידע חכימא דרו ורוי דרוזין דאית בחכימא ומרמזא לן לבני אינשי היאך למעבד בהאי עילא בנין למיזבא עמא דאתי, ובנין דאית בכולי אורייתא וכולי נביאין וכתובין בלשנא רזא, הה"ד פשטתי את כתנתי, וקב"ה חדי במאן דידע רוי דאורייתא, דבספורא אתרמות רזא דאורייתא, אבל זכאה איהו מאן דידע רזא דאורייתא דאיהו שמא דקב"ה, ובהאי עובדא דרות אית רזין טמירין עילאין. ת"ח ויהי ודאי וי הוא כד יתיב קוב"ה בראש השנה ויומא דכיפורא והושענא רבא בדינא רבא לעיוני בדינא דעלמא, וכדון יתבין מרי דיניא ברקיע למדכר חוביא דבני עלמא, וכדון בעי בר נש למילף אורייתא ולמיתב בכפנא בנין למדכר זכותא דאבהתא דאיהו אדון כולא, וכדון כד מתעורר האי בר נש למיתב בתיובתא, וכדון זכי למקרי איש בנין דאזיל מביתיה לבי כנישתא ויתיב ולא אכיל נהמא בהאי שעתא, וכדון מתחברי ארעא קדישא בשמא קדישא דאיהו דרנא רביעא, וכד האי בר נש בעי למתגר בחקלא דאבהתן דא רזא דמערתא כפלתא איהו ונשמתיא דילה איהו אשא דקב"ה ותרין בנויה דאינון יצרא טבא ויצרא בישא בנין דאוף יצרא בישא מתהפך

ה) ותאמר, וכד הוין בהאי ארחא וכדן אמרית
 נשמתא קדישא לתרין בלוהי זילו ותסהירו דעביר
 האי גברא תיובתא בנין למוכא אשאי דא אנא נשמתא
 למיתב במתיבתא דשכינתא דהיא אימא עילאה
 כדאוקימנא בנין דתמן אתר ביה מותב דמרי תיובתא
 ואפשר כד אתיבה לי קב"ה חנא וחסדא ואוליף
 עליכון זכותא ותזכו דתיבה לכון קוב"ה הסדא דלא
 תתהדר למתנגלגל בהאי עלמא בנין דעבריתי חסדא
 עמוהי ואוף עם האי גופא קדישא דמית. ט"ו) יתן,
 וכדן אמרית האי נשמתא יהא רעוא דהוה קודשא
 ב"ה ברחמין דיליה לכון דתשתכחון מנוח בנינתא
 דעדנא כל חדא מנכון למיהדר יתכון לאתר דאתנגטילו
 יתכון מאשא דקב"ה. וכדן אתון אינון לאתר דמתקרין
 וחמין מאן דחמין ותיבו להאי גופא קדישא כד איהו
 במרעיה בנסיסאי וכדן מגלין ליה אינון כל רזין
 דחמינון ומנשקין ליה דא רזא דנשיקא קדמאה וכדן
 נטלין קליהון ובכין לקב"ה בתיובתא שלימתא. י'
 ותאמרנה, וכדן תאמרין אינון תרין בנוהי לנשמתא
 במטו ממך אנן עמך איזילו לאסחיד על האי גופא
 קדישא דעביר תיובתא בעמך דא כ"י קדישא ובנין
 דא תיובתא איהו למהוי לקיים פקודין דאורייתא. י"א)
 ותאמר, וכדן מתיבא להון האי נשמתא קדישא ברתן
 האי תיובתא איתידיעית לעילא ובנין מה בעיין למיזל עמי
 דלא מתבטיל גזירותא מיניה דלא תהדר למעבד לעורר
 בישותא אלא במטו מינכון דתסהירון עלי דלא אית
 מאינון גברין כלום דאינון בנין בישין דהויין במעוהי.
 דהויין לכון מן קדמת דנא לבעלין בישין. י"ב) שבנה,
 בנין דא תסהירו ברתן דעבידנא תיובתא בנין למירת
 עלמא דאתי ואוף דהאי תיובתא הוית כד איתקשאי האי
 גופא קדישא. אוף הכי אית לותי מיסברא. אוף
 דהוה האי גופא בהאי עלמא דדמאי ללילא ואוף
 דעביר עוברין בישין ואוליד בנין בישין בסטרא מסאבא
 כד אושיד זרעיה לארעא אבל בתיובתא שלימתא אוליף
 אורייתא כולא ימחל ליה. י"ג) הלהן, היכמא דאתון
 ידעתון, דאינון בנין בישין איתפרשי כבר בתיובתא
 רברבא והא אינון איתאבירו מהאי גופא קדישא דלא
 לאיתרבק ביה עור. אסחירו עילוהי ברתהו וכי לא
 כדן איהו. אבל מרה הוית לי מנכון מאד מקדמת
 דנא קדם דעביר האי גופא קדישא תיובתא בנין
 דאזולית בי דרועה דקב"ה למיקרב לגביה ויהיב בליביה
 דהאי גופא למעבד תיובתא דלא למיהדר למעבד
 עוברין בישין. י"ד) ותשאנה, וכדן נטלין במימרא דא
 ומסדהון על האי גופא דסינאה ליה עוברין בישין, וכדן
 בכיין בקוליהון עוד לקביל שבינתא נשקין דין לדין האי
 יצרא בישא דהוה מקדמת דנא לנשמתא דאיהי חימא
 כלומר חמה בנין אתעוררתא דאורייתא ותיובתא. לקבל
 יצרא טבא דאיתרבק בהו, ודא רזא דנשיקה תנינא
 וכדן יצרא בישא אזיל לנהר דינור דתמן אתריה.
 ט"ו) ותאמר, וכדן אמרית נשמתא לקביל יצרא טבא

כען בנין דעבידנו תיובתא. אנא אול להאי אתרא
 עילאה דמתקרייא (יבמ"ה) דתמן זיוונא דקב"ה ובנין דא
 אוריך הכא צבחר ליצרא תנינא עד דאסחיד אנא
 למרא דיינין על האי גופא דעביר תיובתא. וכדן את
 ויצרא תנינא יזכו למחמי אוף הכי האי אתר דמתקרייא
 (יבמ"ה) דתמן אהר בית מותבא דילך. ט"ז) ותאמר,
 וכדן מותיב יצרא טבא ואמר. יאין מלולך אבל דלא
 איתחברון אינון סטרין בישין דאינון פנעין בהאי שעתא
 כד אנת אתערית מנאי. ובנין דא אוף אנא איזיל
 עמך ואסחיד על האי גופא דעביר תיובתא ותיב מס"א.
 ובג"ד לאתר דאנת תזיל אוף אנא איזיל. ובאתר דאנת
 מבית בההוא עלמא אוף אנא מבית. ובאתר דאנת
 איתפקיד בנין עמא קדישא אוף אנא הכי בנין
 דאלהיך אלהי וכלא מה דעביר קב"ה לטב עביר. י"ז)
 באשר, ואוף כד אנת טבלית ואיצטבעית בנהר דינור
 אוף הכי אנא בנין דדא רזא דמיתה דמארי תיובתא
 וי"ב ירחין אוף אנא נייחא ביה קברא לגבי האי גופא
 קדישא אבל אנת תעיל לאתרא עילאה מאתר
 דאיתנגטילתא מתמן מכורסיה דקב"ה וכי יתרברב
 רבותיך סני כדן יוסיף קב"ה וכדן יעביר קב"ה אוף
 הכי לותי בנין דהאי מיתא תנינא עבירא פרודא
 ביננא. י"ח) ותרא, וכדן כד חמיתא נשמתא כד האי
 יצרא מיתקפת לחדא לאיתחבר לגבוהי למיזל לאסחיד
 עמה וכדן פסיקא למילל עמו בנין דסמא דכלא
 משתוקתא וכדן חמין מאי דחמין ומית האי בר נש.
 י"ט) ותלכנה, ותאזלין אינון עד האי אתר דאולפין
 תמן אורייתא עם מאריה תיובתא לאליל לגופא אתר
 בית נייחא ותיתן תמן ותמיהין כולא ביה מתיבתא
 דרקיע עליהון וכדן תאמרין הדין נשמתא דעובדיה
 נעמין ויאין. כ"ו) ותאמר, ומתיבת נשמתא להון לא
 קריאו לי נעמי אוף דעבידנא תיובתא אלא קריאו לי
 מרא בנין דמקדמת דנא הוית לי מרא מהאי גופא
 קדם דעביר תיובתא. ופנים בהאי ברית קדישא דאיהו
 (שד"י) וקב"ה עביר ברחמנותיה ויהיב בלבא דהאי גופא
 למעבד תיובתא. וכדן אנא אסחיד עליה דהאי גופא
 דאיהו עבד תיובתא שלימתא על אינון עוברין בישין
 דהויין ליה. כ"א) ותשב, וכדן יהבין מארי מתיבהא
 אתר בית מותבא לנשמתא ואוף ליצרא טבא באתריה
 בנין זכו דתיובתא דתבו כמה דתבו אבהונן, וכדן
 חמין אינון מרזא קדישא. וכד האי נשמתא אזולית
 לעילא. לא אעלית אלא בצפרא דבהאי שעתא עסיקין
 בשיעורא דתרי"ג פקודין דאורייתא בנו מחצדי חקלא
 עילאה בנינתא דעדנא עילאה. כ"ב) ולנעמי, ולהאי
 נשמתא איתיידע מקדמת דנא קדם דאתית לעלמא
 דין להאי גופא קדישא. דקב"ה בכלא עידן ועידן
 דאין בני אנשא לעילא למיהב להון חילא טבא וחלקא
 טבא למארי תיובתא והאי אתר מתקריא ביחוסא
 בספירין עילאין (אלימלך) כדאוקמינן דאיהו (בועז) ודא
 אתרא דמתקרייא (אלהים) גבורה תקיפא וכדן אמרית

דאינון מחצדין ותזילת אחריהון באינון רזין הא פקדית ית מלאכיא דתזילון עמיך לנטרא מסטרא אחרא דלא ינגעוך ואיתתקפית ואזלית ברזא דמנא דאורייתא והוית אולפית תמן מאינון פלפולא חריפתא דשאלין מלאכיא וצדיקיא. ל"א) ותפול, וכדין ותצלי ותפול יצרא טבא על אפוהי ותסניד לארעא קדישא ואמיר לברת קלא בנין מה אשתכחת חינא בעיניך לזביניני לאחסנתיך ואנא אזלת מקדמת דנא בחר סטרא אחרא ולא צייתית לעשרן דיברין. ל"ב) ויען, וכדין ענא ברת קלא ואמר ליצרא טבא הונד לי בבית דינא רבתא ובבית דינא זוטא כולא מה דאנת עבידיית עם נשמתא בחר דאיתערדת אנת ואיהי מגופא ואנת שבקת אבוך ואמך דא סטרין בישין וארעא מסאבא דאתילדת תמן דעוברין בישין ובחר דנא עבידת תיובתא ואזלית כען בחר עיטא דצדיקיא בנו עמא קדישא ואנת לא אשתמודעא מה חולקיהון דאינון ירתין גנתא דעדן דאיהו איתברי תלת אלפין שנין קדם דאיתברי עלמא ולא אתין אינון לגיהנם דאיתברי אלף שנין קדם דאיתברי עלמא. ל"ג) ישלם, ובנין דא ישלם קב"ה בהחמניה לך כעובדך טבין דעבדית כען עבידתין איתגליין קדם קודשא ב"ה סבא דישאל בנין דאיתת לאיתכסאה תחות נדפוהי דיליה ואיהו אשתויב לך. ל"ד) ותאמר, וכדין אמר יצרא טבא רבון עלמין איתתכחית חנא בעיני שכינתא בנין מילין דנהמתא דמללית על לבוהי דאמהותיך דא נשמתא ואנא לא עבדינן עובדין טבין כהדא מן אמהותיך דיתבין כאן. ל"ה) ויאמר, וכדין אמר ברת קלא מדינא רבא ליצרה טבא בשעתא דאיתכללו אינון מחצדי חקלא באורייתא אוף אנת קריב לגביהון ותתכלל מן רזין דאורייתא ותצטבעי בהרא דנניד ונפיק דא נהר דינור ותמלא פומיך בסתימין דאורייתא בלי פנימא דא חמ"ץ סטרא מסאבא וכדין תיתב בצדו דחקלא האילין ואיתחקף בפלפולא דרזין דאורייתא דאיהי נהורא טבא ותתכליל ברוזין ושבעית ביתיר רב. ל"ו) ותקם, וכדין ותיקום לאוליף באינון רזין בליקוטי בחר ליקוטי דמארי אולפין וכדין פקיד ברת קלא מדינא רבא למלאכין למימר למחצדי חקלא אוף בנו רזא דעומר דא רזא דשבע שבועות גלו ליה ותוליפו ליה ולא תנויפו ליה על עובדין בישין דעביד מקדמת דנא. ל"ז) וגם, וגלו ליה רזא ומטמרי דסטרא אחרא דאיהו ממונה רבה דשכחה בנין דאוף איהו שביח למעבד עוד עובדין בישין בנין דא שביקין ליה לאוליף מכולא רזין ומרוזין דמתני' דנשיאין דאינון ענגלין צב אוף הכי אינון הוין בימא דשלמא ודא רזא דטבילה וקידו"ש דמקוה ושביקו ליה ולא תאמרו ביה בניזיפותא עובדין בישין. ל"ח) ותלקט, וכדין אוליף האי יצרא טבא ברזא בחקלא דא עד רמשא דאית שעתא להאי גופא לאיתפריש מעלמא ותסדר ליה יצרא כל רזין דאורייתא והוין בידיה כמה דהוין בידיה דיוסף דאיתמר ביה איפה אוף הכי ידע מאינון רזין דעומר

האי נשמתא ליצרא טבא אנא אויל להאי אתר דלית רשו לך למיזל תמן. כ"ג) ותאמר, וכדין אמר יצרא טבא לנשמתא ואנא אויל למערתא דכפלתא לאתר דאבהונן. דאוף תמן אית מחצדי חקלין דעסקין ברוי דאורייתא. ואפשר דאשתכח חנא וחסרא בעיניהון ואלקט מנהון מאינון רזין ובשעתא דאותבינון אנת ואנא לגופא קדישא קדם דיקבר וכדין מתגליין אנן ליה כולא אינון רזין. וכדין מתיבת נשמתא זיל ברתי. כ"ד) ותלך, ותזיל בארח זעירא עד דאתית ותטיילת בחקלא דא גבי מחצדי חקלא אינון וקריאת מקראן ומפקודין דאורייתא ומרוזין דמגליין אינון מחצדי חקלא מרזא דשמא דאלהי דאיהו בעונו דאיהו מהאי יחוסא דספירן דמתקרי (אלי מלך). כ"ה) והנה, וכדין אתא שעתא דמתעורר דינא. דאיהי שעתא תליתאי על יומא לכתר דמשתעשע קב"ה בנינתא דלעילא ברוי דאורייתא. וכדין אמר ברת קלא לאינון יצרין טבין דתמן במערתא כפלתא דא לאינון מחצדין רוי רחמין דקב"ה עמכון. ומתיבן כולין ואמרון תא מלבא קדישא דאית שעתא דמגלי לן מרוזין דכהנא רבא דאיהו מנהיר בוצינא בכל יומא ומברך ברכתא דכהנא ברזא דאתון יברכך יי' ואוף לעתיד יקום כהנא רבא ויברך ברכתא דא וינהיר בוצינא דמנרתא. כ"ו) ויאמר, וכדין מותיב ברת קלא ואמר בהורמנא דדינא רבא לדין נער. דא סנדלפון דאיהו ממונא רבא על אינון מחצדי חקלא כדין ושאל ליה למען יצרא טבא דא ואוף דקב"ה ידע אבל מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא כולא בדינא איהו. כ"ז) ויען, וכדין מותיב סנדלפון האי ממונא רבא דקאים על מחצדי חקלא האינון. ואמר יצרא טבא דין איהו מהאי גופא קדישא דחב בתויבתא ואית זמנא דהא גופא למיעדא מעלמא ואתא האי יצרא טבא במערתא דכפלתא דאבהון למשמע מאינון רזין בנו מחצדי חקלא. ונשמתא קדישא דהאי גופא אוף הכי עובדין נעמיין ויאין. ואיהי בנינתא דערן דלעילא קמיתי למשמע מילין. עילאין ברזא דאבהון עילאין וכולא חדא איהו לאיתחברא עילאה ותתאה. כ"ח) ותאמר, וכדין אמר האי יצרא טבא באתפקדותא דנשמתא אויל אנא ואלקט צבחר באינון רזי דעומר בנו מחצדי חקלא דא. דאיהו רזא דשבעה ספירין עד רזא דבוקר בנין תמן רזא דשבעה שבועות וכדין קם האי יצרא טבא למינדע בהאי רזא עד כאן. ומסחיד תיובתא דעביד האי גופא לא מיומין סניאין אלא מיומין זעירין ביומין דאזודין. כ"ט) ויאמר, וכדין מותיב ברת קלא מאתרא דינא קדישא ליצרא ואמר הא שמעית ברתי דסהדותא דאנת סחיד סהדותך קשום ובנין דאוף עברית ואזלית בחקלא דסטרא אחרא קדם דעבד האי גופא תיובתא אבל בנין דעבדית תיובתא בנין דא קאים הכא ולא תזיל מכאן ותהוי לך איתדבקא עם שארי יצרין טבין ומלאכין עילאין. ל) עיניך, עינין דיליך תהון בהאי רזא דהאי חקלא

כדאוקמינא האיך מה דהויין ידעין ישראל במדברא דלנביהון אתמר אפוא ודא כולא הוה ברזא דשעורין דאורייתא. ל"ט) ותשא, כדן נטלת כל רזין אילין ואתית לקרתא דא האי גופא ואוף נשמתא אתית מגנתא דעדנא להאי גופא וכדן כד חמית נשמתא דאתא יצרא טבא וכולא רזין בידא דלקיט ביני מחצדי חקלא וכדן מסיר יצרא טבא כלא רזין אילין לנשמתא ואוף אמיר דאית עוד רזין סניאין ברבו סני ויתיר דאתקבלית אנא ושבעית ותתיר להדא. מ"י) ותאמר, וכדן נשמתא דאיהי בהאי שעתא בחימה בנין מרעין דגופא דאיתפרש מינה. אמרית ליצרא טבא אריי אנת חמינא דאתגלו לך מרזין דאיתמר בהן איפה אבל אין אתרך דעבידת תמן יומא דין יהא רעוא דובניך דובין יתך יהא שמיה מבורך לעלם וכדן אמר יצרא טבא לנשמתא כולא עונדא דעבידת איהו תמן בזכו דנשמתא. וסימנא דא לשמא דהאי ברת קלא דמליל עמיה ברת קלא דדינא רבא דמתקרייא (בועז). מ"א) ותאמר, וכדן אמרית נשמתא ליצרא טבא בריך שמיה דה' דלא שביק חסדא מחייא ועתיד לאחייא מתיא וכדן אמרית עוד האי נשמתא ליצרא טבא ת"ח אי עבירו ישראל תיובתא כען קריבו יומא דפורקנא ואוף קב"ה יפריק אותנן מבירא דשחת דא אתרא דגיהנם. מ"ב) ותאמר, וכדן אמיר יצרא טבא לנשמתא מילין אילין ת"ח דגלן לי רזי דאבהון ואוף רזין סמירין דסטרא אחרא דלבתר יומין ועירין יאביד האי סטרא בישא מעלמא ואוף אשתכחית חנא בעיניה דקב"ה ואמיר לי למיתב לגבי מחצדי חקלא ולגבי מלאכיא דיליה ולאיתרבק בהון עד דייתי פורקנא ותפסקו מחצדי חקלא לאולוף בטמיר אלא באתגלאה. מ"ג) ותאמר, וכדן אמרית נשמתא ליצרא טבא. טבא מלא דא ברתיא אם תיוול עם צדיקייא ועם מלאכיא דסטרא קדישא וכדן לא יעברון לך שום בישא מאינון מלאכין בישין דסטרא אחרא דחקלא מסאבא. מ"ד) ותרבק, ואנת תיזכי לאיתרבקא בצדיקייא ומרי דינא דהאי אתרא דאיתקרייא (בועז) לילקט באינון רזין סניאין דאורייתא עד שעתא דעלמא דאתי בנו מחצדי חקלא קדישא למינדע רזין דבכורים ורזין דעומר כדאוקמינא וכולא דא בנין דאנת אסתיעית להאי גופא למעבד תיובתא דאיהו כען במרעי סני ואנת תיזכי למיתב עמי בנינחא עילאה. מ"ה) ותאמר, ואוסיפה עוד נשמתא למימר ליצרא טבא ת"ח ברתיא הא אליל לך ולגופא אתרא ביה נייחא אוף הכי בקברא באתרא דיוטיב לכוון. מ"ו) ועתה, וכען ת"ח הא האי ברת קלא דדינא רבא דמתקרייא (בועז) דאנת אישטמודעה גביה דאנת הוית עם צדיקיא ומלאכייא בנו מערתא דכפלתא הא איהו כולא לילא מתעירי דינא וכדן איהו דכיר בזכו דיעקב דאיתמר גביה גרן האטר וכדן איהו אולוף עם אינון מחצדי חקלא רזין דאורייתא בסידורא רבא. מ"ז) ורחצת, וכדן הא כען אתי שעתא דאתפרש האי גופא מהאי

עלמא כדן כד אתי שעתא דמצטבעין להאי גופא מרכין צביעין ובוסמין ומתלבשין ליה בתכריכין ואוף הכי אנא מתלבש ומתדכת בעובדין טבין דיליה וכדן אנא אולית לגינתא דעדנא לקביל מרכבתא דיעקב כדאוקמינא וכדן האי מרי דינא דמתקרייא (בועז) לא אישטמודעא מינאי בנין דאיהו בהאי שעתא אולוף רזין דאורייתא למחצדי חקלא אילין ומתכלל במתיבתיהון ולא אשגח האי מרי דינא אלא ברחמי. מ"ח) ויהי, וכד ייתי שעתא דיתפרש האי גופא מעלמא כד נתידיעי אתרא דא בנין דכרואא כרזין קמיה האי גופא דתמן איתקבר ואתית אוף אנת לותי וכדן אינליין לך רזין דשבע מרגלאין קדישין ותשכבון תמן בנייה וכדן ייתי ברת קלא ויאמר לכוון מה תעבדין. מ"ט) ותאמר, וכדן אמר יצרא טבא לנשמתא כולא מה דאנת מיתפקדית עלוהי אעביד בקושטא. נ"י) ותרד, וכדן כד מיתפרש האי בר נש מהאי עלמא כדן אויל האי יצרא טבא לקביל מרכבתא דיעקב ועביד כולא האיך מה דפקידת ליה נשמתא. נ"א) ויאכל, וכדן כד אתכלל האי ברת קלא דמתקרייא (בועז) עם אינון מחצדי חקלא וכד אתי שעתא דמתפור' רחמן דאיהו רזא דטבא ליבא דאיהו רזא דתפאר'ת וכדן כד אתי האי דרגא קדישא לאיתכלל בסייפא דרזין דעומר'ה דא איהו רזא דשבעה שבועות כדאוקמינא וכדן אתי יצרא טבא בחשאי למיעדא מיניה עובדא דלוט וכדן איתגליאון רזין דאינון שבעין מרגלאין והאי גופא שכיב בנייחא. נ"ב) ויהי, וכדן והוא בפלוגתא דליליא כד איתעורר רחמי ודינא וכדן חמי האי מרא דדינא ית האי יצרא טבא דאולוף ברזין דאורייתא וכען האי נשמתא קדישא אוף הכי אית הכא בנין לידע באינון רזין דמרגלאין לגלאי להאי שכיבא. נ"ג) ויאמר, וכדן אתי ברת קלא ושאל ואמיר מאן אנת ואוף דקב"ה ידע כולא אבל למבחן ליה אתי למשאל וכדן מותיב יצרא טבא רבון עלמין אנת ידע כולא מאי דטמירא ולמה אנת שאיל לי הלא אנת ידעית דאנא יצרא טבא דאנא עבידנא תיובתא עם נשמתא אמהתך וכען אתית לאתכסאה תחות גרפוהי דיליך ולאיתכסאה על אמהותיך ולאשתזבא ולפרוק גופא דא מבירא עמיקתא בירא דשחת בנין דאנת יכול למפרק ולית אחרא. נ"ד) ויאמר, וכדן אמר ברת קלא ברובה אנת ברתיא לקב"ה אוטבית חסרך בתראה דעתיד למהוי מטיבותא קדמאי בנין דעבדית תיובתא ולא אולית לבתר סטרין בישין אוף דחמיתא דאית לצדיקיא עניותא ולרשיעא עתירותא. נ"ה) ועתה, ובנין דא ברתיא לא תיוול. וכולא מאן דאנת אמיר אנא אעביד בנין דאנת אשתכחית חנינא בעובדיך בתראין מן קדמאין בנין דבקדמיייתא עבירת תיובתא ולא למרכר למיהך אחרי עובדין בישין למגרע טימך בההוא עלמא ולאיתעטר בנהרי אפרסימון וכולן אמאן דאנת תאמר אנא ברחימא אעביד ובנין רידיעי כולא רישי מתיבתא דאנת אינתא זקיקא דהאי אתרא

תליא בדרנא דילי אלא בדרנא דיליך ודא איהו דא דאחידעא בישראל מן קרמת דנא על אשתובתא וגילגולא למיקם כולא נשמתא דשליפא מנופא דלא למנעל תרעא דרחמי מגביה אי עביר תיובתא כדקא יאות דלא למיהך נשמתא לאתרא אחרא ודא איהו אחידעא בישראל סבא דרנא דיליך ובגין דא אנת תשתויב להון ושליף תרעא דדינא וכדין אמר בעזו למרי דדינא וכולא עמא סהדין אתון דאנא בדינא אפרק להון בגין דעבידו תיובתא כדקא יאות וכדין כולא צדיקיא מברכין להון מדברין להון לננתא דעדנא לאתרא דמשיחא דאתי מדוד זכאה חולקיהון דצדיקייא דידעין ברוז דאורייתא זכאה חולקיהון בעלמא דין ובעלמא דאתי אכ"ר.

רויאל: ספר רויאל או רויאל המלאך, הוא ספר קדמון מאד על קבלה עיונית ומעשית, על כל מערכות צבא השמים ושמות המלאכים ומעשה בראשית ותפלות ונוסחי קמיעות והשבעות מלאכים ורוחות ושרים, וקצת מס' הקומה או שיעור קומה לר"י בן אלישע כ"ג, וכתוב בשער הספר כי המלאך רויאל מסר את הספר הזה לאדם הראשון אחר ק"ל שנה לחשובתו והוא מסרו לנח ולשם ולאברהם וכו' עד שעמד שלמה המלך ונגלו לו ספר הרזים והרבה ספרים נמסרו בידו וזה נמצא יקר ונכבד מכולם (דפוס אמשטרדם דף ל"ד ע"א). ספר רויאל היה ידוע להראב"ע ומוכרו בפירושו עה"ת (שמות י"ד י"ט) וז"ל: „וכספר רויאל הרוצה לעשות שאילת חלום יקרא בתחלת הלילה פסוק ויהי בשלשים שנה כי הוא ע"ב אותיות“. אך בספר שלפנינו בענין שאילת חלום לא נמצא לשון הראב"ע (ע"י דף מ'), ונראה שהיה לו נוסח אחר. וכתב הרב יעב"ץ שספר רויאל הוא מזויף (תורת הקנאות דף מ"ט ע"א בהגה"ה), ולדעת צונץ חובר בזמן הגאונים אבל נכלל בו דברים רבים מזמן מאוחר, ולפי דעתו גוף ספר רויאל כולל רק כל ספר המלבוש (בראשו) ורוב ס' הרזים או ס' נח (בסופו). אולם ספר רויאל הגדול אשר בתוכו והוא כעין פ' לספר יצירה ומעשה בראשית ושם של ע"ב וכו' הוא מזמן מאוחר, ודעתי נוטה ליחס את החלק הזה לבעל הרוקח. ולדעת פירסט הוא ס' סודי רויאל להרוקח, ויש מיחסים אותו לר"א אבולעפיא הרואה הירוע שהתכנה את עצמו בשם רויאל. ספר רויאל נדפס ראשונה באמשטרדם בשנת תס"א עם ציורים ובו הציור הראשון של המגן דוד בדפוס, ונדפס אח"כ בהוראדנא תקנ"ג, קאפוסט תק"פ, אופטראח תקפ"ז, לבוב ת"ר, ועם תקונים והגהות, ווארשא תקע"ב.

רעיא מהימנא: ע' זחר

דמתקריא חילא דמרא. נ"ו) ועתה, וכדין ברתי אוף דאנא חד מתלת אומנין דעתידין למקרב שזיבותא לעמא דישראל ואוף הכי אית גואלא חדא דאיהו קריב דרנא דיליה לאתר דשכינתא עילאה. נ"ז) ליני, ובגין דא בייתי כען הכא בהאי אתר דילי וכר ייתי אתרא קדמאה דאיהו בוקר וכדין אם יהיב האי דרנא רחמא בטיבותא דיליה יאי ואם לאו דאיכמר רחמנות עליך לאישתוביך מרונוזא רבא וכדין אנא אשזבי בדרנא דצדיק דנגיד ונפיק מדרנא דיהי' ותנייה גופך קדישא עד דתתעורר אתרא רבוקר. נ"ח) ותשכב, וכדין ובייתית האי יצרא טבא באינון מרגלאין עד דאתא דרנא רבוקר וקם האי יצרא טבא מן קדם דהוה פלפולא דשית סדרי משנה ברזא דתריין ריעין דלא מתפרשין לעלמין ומליל ליתיה האי דרנא דבעזו דער כען לא אתירע להון דאתית נשמתא דנהורא דיליך לאיררא קדישא. נ"ט) ויאמר, ומליל לה הב לבושך דעליך מאינון רזין דאוליף גופא קדישא באינון רזין דשית סדרי משנה ובהאי זכותא תתקיף ומריר לה במידיא טבא ויחייב עלוהי וכדין אתא יצרא טבא להאי אתר דעירין קדישין ונחית לות נשמתא דגופא. ס') ותבא, וכד אתא האי יצרא טבא לות נשמתא וגופא ואיתמהית עלוהי דלא מכירה מסגי אולפנא דרזא דנחית בהדי ושאיילי ליה מאן אנת אויזן וברתן ואותיב להון מילין כולא האיך מאי דעביד לנבה האי דרנא דאיש ויהיב ליה רזין דשית סדרי משנה דלא למיהך לנביכון בלא כלום ואותיבה ליה מתון הכא דאשתמודע מילתא בגין דלא תיינח האי דרנא עד דעביד מיליה יומא דין. ס"א) ובעזו, ודרנא דבעזו עלה לעילא לתרעא קדישא ויתבו וכדין גואל דין עבר בגין דהאי דרנא סליקת לגבי ודין אמר דרנא דבעזו חמא טוב כאן לאישתויב האי נשמתא קדישא דיתיבת ארמלתא מנופא דילה וכדין הדר לגביה ויחייב ונטל עשרה אינשין מצדיקיא עילאה ואמר להון תיבו כאן ותבו אמר דרנא דבעזו למשזבא חולקא דחקל תפוחין קדישין ואתרא דקבורתא דאית לאחונא דהדר בתיובתא ולנשמתא נעימה ומסרא האי נשמתא ליצרא טבא ואנא אמרית אסבר אודנין דמרא עלמא דישתויב להון קדם מרי דינא אילין ואין לא תשתויב להון ברחמא אנא אחמא מה למעבד בגין דלא אית אחר דקריב מדרנא דיליך ואנא אבתריך ואותיב האי דרנא אנא אשתויב וכדין אמר בעזו ביומא דקניא אנת אינון אתרין ואוף נשמתא ויצרא טבא אוף הכי אנת בעיא למיקנא גופא דלא למתגלגל עוד באתרא אחרא ואותיב קב"ה דא לא



שאלות:

ספר שאלות דרב אחאי גאון, ונקרא ג"כ ר' אחאי גאון משבחה וחברו בכבל בערך שנת ד"א תק"י (750) והיה תלמיד מר שמואל ריש כלה (עי' ספר האשכול הלכות ברכות צד 69) והיתה ישיבתו במתא מחסיא. השאלות נקרא כן מפני שכולל שאלות בדינים מכל מצות התורה עם תשובותיהן, ומסודר כסדר התורה, וכתוב בלשון ארמית המורגלת בזמן הגאונים, וכמעט כל הפוסקים השתמשו בו והורו ממנו הלכה למעשה. לפי דברי הראב"ד היה השאלות כולל באורים לכל תרי"ג מצות, אבל בשאלות שלפניו יש קע"א סימנים וכוללים קמ"ה מצות, ס"ח עשין וע"ז לאוין, ולא נמצא בשאלות מצות קרבנות או עניני טומאה שאינו נהגין בזמן הזה, מלבד נגיעי בתים מפני שרצה להעיר בזה על גנות לשון הרע אשר לפי התלמוד היא סבתן, וכדי להוציא מזה תועלת מוסרי, כי זהו עיקר כוונת המחבר להורות דרכי ה' במדות ומוסר מעורב בהלכה ואגדה בדרך קצרה ע"פ סדר הפרשיות, כעין פסיקות ודרשות, בשבתות השנה ומועדים לפני תלמידיו הנאספים, וכנראה הוא ספר דרשות הראשון שנתחבר אחר התלמוד.

ס' השאלות נדפס ראשונה בויניציא בשנת רננ"ו עם מפתח הדינים בסופו, ועם פי' ר' ישעיה ברלין בשם שאלת שלום ותוספות ראשון לציון ומראי מקומות בש"ס ומדרשים, דיהרנפורט תקנ"ם. ופעם שלישית בבאור רחב "העמק שאלה" לר' נתנלי צבי יהודה ברלין בשלשה חלקים, ווילנא תרכ"א = תרכ"ז, ויש פי' לר' שלמה ב"ר שבתי עד פ' כי תבא ומשם ואילך פי' ר' יהודה ב"ר בנימין, בכ"ו אופנהיים סי' 624. ע"ע ר' אחאי גאון משבחה באוצר ישראל.

שבועות: ע' מעין חכמה

שבע נקודות: טעמים לשבע נקודות של שבעה מלכים: קמץ פתח צרי חירק סגול חולם (שוא) שורק. המדרש או הפירוש על נקודות הקריאה וצורתן על דרך האגדה, נמצא בכ"ו והדפיסו רח"ס הורוויץ בספרו כבוד חופה פפד"מ תרמ"ה.

טעם שבע נקודות

[בס' כבוד חופה צד 22]

כשברא הקב"ה עולמו בראו בששה ימים לא השלים מלאכתו עד שברא את האדם כמו שנאמר בסוף מעשה בראשית ויברא אלהים את האדם בצלמו (בראשית א' כ"ז), שהזכיר יצירת האדם וברכותיו שברכו שנאמר וירא אלהים את כל אשר עשה וגו'. וכשרצה הקב"ה לברוא את האדם אמר אם אבראנו ממזרח כשיגיע עת פטירתו לעולם אם יפטר במערב

יאמר אותו רוח לא אתה מעפרי לא אקבלך, וכמו כן לכל ארבע רוחות העולם, מה עשה הקב"ה כנס ארבע רוחות העולם ובבשן תחתיו ולקחו משם, וע"כ כשיגיע עת פטירתו של אדם מאותה אדמה שנלקח לאותה ישוב, ומנין לנו ראייה שאדם נברא מכל העולם כולו, שנאמר עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת מאיזה מקום שלוקחת לאותו מקום תשוב. — קמץ הוא מלך גדול ודונמא לזה הכהן כשמביאין לפניו המנחה קומין ממנה מלא חפניו לכפר על החוטא, אפילו לא לקח מן הקמח אלא מועט נחשב כמו שהקמח כולו היה קרב, וכמו כן קמץ הקב"ה עפרו של אדם מן הארץ ועשהו קל, ומנין ידענו שהוא קל? מן קמץ תקח ק' קומצו נשאר מ"ץ בנימטריא ק"ל, ועשיית הקמץ משקל (מאזנים) כזה — והוא מהופך מלמטה למעלה, כמו אדם שראשו למעלה ורגליו שהן ענפיו למטה, ואם יחטא האדם ולא ישוב ירד משקל המאזנים וניהנם פתוח לו, לכך סמך לו הפתח. — פתח מלך קטן יותר מן הקמץ מפני שהוא קל יותר ממנו בקריאתו, והפתח כולו דינו של הקב"ה, והוא כמו רומח, ובו עתיד הקב"ה לנקום נקמתו כמו שנאמר ואת ארץ נמרוד בפתחיה (מיכה ה' ה'), ובו בלשון מרחם על הארץ ועל הבריות כמו שנאמר פותח את ידיך (תהלים קמ"ה). ומפני מה הפתח סמוך לקמץ? כדי שהקמץ מן העפר ימצא פתח פתוח לתשובתו. — הצירי הוא מלך גדול יותר מן הפתח שהוא צרי (רפואה) לנגיעו ולמחלתו, והצרי כשתהפכהו המצאהו יצר, והצירי יש לו שתי נקודות והוא מוטל כזה — ומפני מה הוא מוטל, מפני שהוא בספק, כשהקב"ה יוצר האדם יוצר אותו ביצר טוב, ומשיצא האדם מרחם אמו נתגדל עמו יצר הרע, ואם יהיה האדם ישר כמו שנברא יהיה לו צרי ואם לאו יהיה לו יצר להרע או להיטיב, לכך הוא עומד בין הפתח ובין הסגול, שהפתח הוא פתח פתוח לעושי תשובה, שאם יעשה תשובה גמורה יהיה כסגול, והסגול הוא שלש נקודות כזה: ועליו אנו סומכין בעת צרתנו ובשמו אנו נקראין סגולה כמו שנאמר ואתם תהיו לי סגולה מכל העמים (שמות י"ט), ודונמתו כנגד שלשה אבות הראשונים שבכותן אנו נצולין מכל צרה, כמו שמצינו במקומות הרבה כמו בעשיית העגל ובמקומות אחרים. לכך הכניסו הקב"ה באמצע המלכים כדי שיסמכו כולם על זכותו. — והחירק הוא מלך גדול ולמטה נפרשהו, והחולם והשורק יש בהן תקותנו ותקות הקב"ה ובהם עתיד לרפא מכותינו שהכה אותנו בהם:

רבש"ע לא יפה אמרו לפניך הראשונים שלא תברא את האדם, והשיב להם הקב"ה אני עשיתי ואני אשא ואני אסבול לך, וכיון שראו אותי אמרו לפניו רבש"ע מה טיבו של זה שעלה למרום, מבני בניהם של אלו שנאבדו בימי המבול הוא (1), ומה טיבו ברקיע, והשיב להם הקב"ה ואמר להם מה טיבכם שאתם נכנסתם לדבר ואני הפצתי בו יותר מכולם להיות שר ונגיד עליכם בשמי מרום, מיד עמדו כלם ואמרו אשריך ואשרי הוריד שרצה בך קונך, ומפני שאני קטן ונער ביניהם ונער אנכי בשנים לפיכך קירין אותי נער עכ"ל, ומה שכתוב בספר הצינון פ' בראשית וז' ל: דע שמאנוש ואילך בא רפיון וחולשה בעולם, מה היה הטאם גלה איש סודי (כוונתו על בעל הרוקח שעשה ספר סודי רזי) שהיו מהלכין מסוף העולם ועד סופו ומביאין כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות ועשו מהן ע"ז בארבע רוחות כשעור אף פרסה והיו מורידין חמה ולבנה וכוכבים ומזלות, לשמש להם כדרך ששמשוין לפני הקב"ה, והיאך היה חיכולת בידם? אלא שמחזאי ועזאל למדו להם כל מעשה כשפים, ואז קטרגו המלאכים ואמרו מה אנוש כי תזכרנו, מה אדם לא נאמר אלא מה אנוש, שהיה ראש לע"ז, ואז עלתה השכינה שנאמר עלה אלהים בתרועה עכ"ל, וזה המאמר לקוח מע' שמות למט"ט, ועי' שם יותר באריכות, ומה שהביא בעל הילקוט ראובני (פ' בראשית דף כ"ג) אמר ר' ישמעאל וכו' בשם סודי רזא ובשם חכם הרזים הכל תמצא בע' שמות למט"ט, ותוספות (ביבמות ט"ז: ד"ה פוסק) קראו אותו פסיקתא ואמרו ובפסיקתא בע' שמות למט"ט מונה ג"כ נער עכ"ל, וידוע כי יש שבעים שמות להקב"ה והם הכנויים, ודרשו ע"ז שבעים שקל כנגד שבעים שמות שיש להקב"ה (במדבר רבה פ"ה), ובפ' בעל הטורים על הפסוק אספה לי שבעים איש (במדבר י"א ט"ז) אומר שהוא כנגד שבעים אומות ושבעים שמות שיש להקב"ה ומונה אותם שם (עי' ג"כ אוצר ישראל ע' שמות צד 62), ומפני שאמרו כי שם מטטרון כשם רבו (סנהדרין ל"ח:), לכן מנו גם לו שבעים שמות, וע"ע חנוך; מטטרון.

שוחר טוב:

הוא מדרש תהלים ונקרא כן ע"ש התחלתו בפסוק שוחר טוב יבקש רצון (משלי י"א), והמדפיסים קראו השם הזה גם למדרשי משלי ושמואל שהדפיסו ביחד עם מדרש תהלים ביוניציא בשנת ש"ו, וכן חשב בעל אוצר הספרים (צד 649), ובאמת הם מדרשים נפרדים וכדפיסו הראשון נדפס מדרש תהלים לך בקושטא רע"ב, ומדרש שמואל שם בשנת עור"ה, ומדרש משלי ג"כ שם, ולא בשם שוחר טוב, גם לא נתחברו ע"י מסדר אחר ולא בזמן אחר, גם המדפיסים אח"כ טעו לחשוב שלשם ביהד למדרש שוחר טוב, ונדפסו מדרשי תהלים משלי ושמואל עם הגהות ובאור המלות הקשות והזרות לר' יצחק בר שמשון

חירק בו חרקו שונאינו שיניהם עלינו, ושורק בו שרקו עלינו אויבינו, כמו שנאמר על חירק ועל שורק: שרקו ויחרקו שן (איכה ב' ט"ז), ובחולם עתיד לרפא מחלתנו ולגאול אותנו שנאמר בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים (תהלים קכ"ו) הרי חולמים חולם. והחירק שהוא מלמטה מפני מה? שכל החוקרים עלינו שן יפלו תחת רגלינו. וכמו החולם שהוא זקוף למעלה על כל המלכים כך הקב"ה נשא ונעלה על כל העולם בשעת נפילת אומות העולם אויבינו החורקים עלינו שיניהם, והשורק שהוא זקוף כמונו שהיינו סגולה מוטלת ביום שקראנו סגולה, ועכשיו אנו עומדים כמו השורק שהוא עומד (1) באיזה יום ביום נקמת ה' על אויבינו, שנאמר והיה ביום ההוא ישרוק ה' לזכוב (ישעיה ז'), והשוא הוא מלך על כולם והוא משמש עם כולם והוא זקוף באותה שעה שנאמר שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד (תהלים כ"ד), בשעה שיבא (2) הקב"ה למלחמת בניו, כמו שנאמר ובא ה' אלהי כל קדושים עמך (זכריה ה'), באותה שעה יאמרו יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו (שה"ש ד').

שבעים שמות למט"ט:

מטטרון, שגלה ר' ישמעאל כ"ג מה שקבל בעת שעלה למרום, הספר הובא לדפוס ע"י ר' משה ב"ר מנחם גראף בשנת 1678 וחסר מקום הדפסתו וכנראה הוא דפוס אמשטרדם כמו שכתב בעל רב פעלים (צד 93) וכתב שם עוד וז' ל: חז"ל אמרו א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן פסוק זה שר של העולם אמרו נער הייתי גם זקנתי (תהלים ל"ז) ועי' תוס' ד"ה פסוק זה וכו' ומסיק ובפסיקתא בח' (צ"ל בע') שמות של מטטרון מונה נמי נער עכ"ל, ובחולין (ס'). תוס' ד"ה פסוק זה וכו' אמרו א"ג מה שקרא הפייטן למטטרון נער לא בשביל הפסוק נער הייתי אלא לפי שכתוב בספר יוסיפון דלמטטרון יש שבע (צ"ל שבעים) שמות וחשיב נער עכ"ל, ולא תמצא בספר יוסיפון שלנו, ובדואי ט"ס הוא, בספר ע' שמות למט"ט נאמר: אמר ר' ישמעאל אמרתי למט"ט מפני מה אתה נקרא בשם קונך, בע' שמות, וגדול אתה מכל השרים, וגבוה מכל המלאכים וחביב מכל המשרתים ונכבד מכל הצבאות ויקר מכל החיילות במלוכה ויקר, ומפני מה קירין לך בשמי מרום „נער“, ואמר לי מפני שאני חנוך בן ירד, וכשחשאו בני דור המבול ואמרו לאל סור ממנו וכו' אז העלני הקב"ה מביניהם להיות עליהם עד בשמי מרום לכל באי עולם, כדי שלא יאמרו הרחמן הוא אכזרי ח"ו וכו' ואף אם הם חסאו בניהם ובנותיהם מקניהם וקניניהם בהמות וחיות ועופות מה חסאו אשר נאספו עמהן ואבדן הקב"ה מן העולם, לפיכך העלני הקב"ה לעיניהם לשמי מרום להיות עליהם לעד לעוה"ב וכו', באותה שעה כשהעלני הקב"ה לשמי מרום באו ג' מלאכים מן מלאכי עזא ועזאל והיו מסטינים עלי ועליהם (בני אדם) בשמי מרום, ואמרו לפניו

(1) כוונתו על השורק. שהוא כמו סגול אך זקוף, והמלאפוס' שהוא עומד לקחת נקמה, (2) דרש שוא כמו „שבא“.
(1) נראה שצ"ל שבני בניו יהיו אבודים במי המבול.

ע"פ מסדרים אחרים, וראיה כי לא ממסדר אחד יצאו, כי לפעמים נמצאים דרשות אשר הם משונים ממזמור אחד למזמור שני ונכתבים בסגנון נבדל ובאופן אחר גם בדרכי החבור, ובפרט מזמור קי"ט (תס"א אפי) עד סוף מזמור קכ"א היא הוספה מאוחרת, וכן מזמור קכ"ב עד סוף מזמור קל"ז הוא העתקה מהילקוט, וזוים בספרו דור דור ודרשויו (ח"ג 275) אומר כי במדרש תהלים נמצאים הרבה שירים ממדרש תהלים הישן, וחלו בו ידי מאוחרים ושנו הלשון והמליצה והסגנון, ורוב המדרשים הישנים אשר הובאו בו העתיקו ללשון אחרת. בכ"ז ברור הוא כי המדרש הזה כבר היה מסודר לפני הגאונים הקדמונים; והביאו ר' יצחק אבן גיאור בספרו הלכות הלל ואומר: ומצינו במדרש תהלים ארוב"ל וכו'. בעל הערוך מביאו כמה פעמים (ע"י ערך סחר וע' סער). רש"י מביאו בשם אגדת תהלים (דברים ל"ג ז'), וכן בעלי התוספות (ברכות ל"א: ד"ה כל הוישב). ע"ע שמואל, ואוצר ישראל ע' תהלים.

שיר השירים: שיר השירים רבה, הוא מדרש אגדה

על סדר הפרשיות שבמגילת שה"ש, רש"י מביאו בשם מדרש שה"ש (בפירושו שם פ' א', ח' י"א), ונקרא ג"כ אגדת חיות (ערוך ע' טפף) מפני שמתחיל בדרוש הפסוק חיות איש מהיר במלאכתו (משלי כ"ב), גם מדרש חיות (רמב"ן לשמות ד' כ"ח). בעל הילקוט מביאו לפעמים בטעות בשם פסיקתא רבתי, המדרש הזה נחשב בין המדרשים הישנים מזמן התלמוד וזה ניכר מלשונו וסגנונו. אמנם לדעת יעלינעק נחבר שה"ש רבה ממדרשים שונים וגם לקח מפסיקתא דרב כהנא והוא כעין ילקוט (מאנאטסשפיט לשנת 1879 צד 237). יש פירושים רבים למדרש שה"ש גם זולת הפירושים הכוללים למדרשי רבות. כמו פירוש כנפי יונה לר' ברוך עטעלואהן, ווארשא תרל"ו.

ויש עוד מדרש שיצא לאור ע"י ר"ש באבער מכ"י פארמא בשם „מדרש זוטא“ על שה"ש רות אוכה וקהלת (ברלין תרנ"ד). וגם נדפס על שה"ש לכד יעם באור מאת ר"א גרינהוט בירושלם תרנ"ו, וע"י שעגטער בשם אגדת שה"ש (קעמברידש 1896). ווערטהיימער מביאו לקומי נוסחאות ממדרש שה"ש שציון הגר"א על מדרש שה"ש שהיה בידי נכדו ר"א לנדא (בתי מדרשים ח"ד דף י"ז). ע"ע זוטא; חז"ת.

שירה: פרק שירה, ברייתא של פסוקי שירה ותהלה

להקב"ה, ששומה בפי כל צבאי השמים והארץ והצמחים וכל אשר בו רוח חיים חיוץ מהאדם. פרק שירה נחלק לששה חלקים או שירים: א' שיר השמים והארץ וכל צבאם, ב' שיר לירקות ועצים, ג' שיר לשרצים, ד' שיר לעופות, ה' שיר לבהמות, ו' שיר לחיות. ששה שירים לששת ימי המעשה, ויחיד סגולה נהוגין לומר אותה בכל יום חוץ מיום השבת שבו אומרים שיר היחוד, ויש ממנו נוסחאות שונות והנוסחא היותר נכונה הוא של ר' משה רפאל מנוואהרדק משנת תכ"ב, שיש בה פ"ד שירים או מאמרים, ובכל מאמר פסוק אחד או שנים עד שלשה, ברוב הסדרים רשום בראש פרק שירה:

כ"ץ (חתן מהר"ל מפראג) בפראג בשנות שע"ג—שפ"ב, ועל השער כתוב „מדרש שוחר טוב, מדרש תהלים ומשלי רבתא עם מדרש שמואל רבתא“. ונדפסו כלם ביהד באמסטרדם בשנת ת"ץ, לבוב תרכ"א, שטעמין תרכ"א, ובדפוסים אחרים עם פירושים שונים, ועם באור מהר"ם פאדאווא מקארלין ותוספות באורים והגהות מר' מרדכי גימפל ווארשא תרכ"ה, ועם פ' מהר"י כהן, שם תרל"ד.

בעל רב פעלים כתב על שוחר טוב של מדרש תהלים ואומר: ומצאתי בס' אהל יוסף לר' יוסף הספרדי בפרשת ויקרא פסוק על ירך המזבח שכתב בן עזרא וכן ירכתי צפון כי רבים טעו ואמרו שמגדל ציון היה בתוך ירושלם עכ"ל, וכתב ר' יוסף הנ"ל וז"ל פ' במזמור מ"ח בפסוק יפה נוף מושש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון והוא פ' שם כי הר ציון לצפון ירושלם ואמר כן מדרך סברא, אמר יוסף אין זה אמת רק הר ציון הוא דרומי לירושלם, וראיה לדברי ממדרש תהלים שדרשו מזה המזמור הר ציון ירכתי צפון וכי בצפון הוא והלא איננו וכו'. וידוע כי מדרש תהלים חבור ר' יוחנן בארץ ישראל ובעבור שהיה דר שם ע"כ יש לסמוך על דבריו, ועוד כי אני המבאר שכתי בתוך ירושלם שנים רבות וראיתי שהוא כדברי ר' יוחנן, ובה חברתי זה הבאור, והראב"ע לא בא לירושלם כ"א אחר שחבר פ' התורה, גם פ' ספר תהלות, והעד על זה שאמר בפרשת וישלח בפסוק ויזרח לו השמש שחבר התורה בלובא שהיא במלכות לונבארדיאה קרוב לרומא רבתי, ובתחלת פירושו בדרך הרביעי הזכיר שחבר ספר תהלים קודם שחבר פ' התורה, והוא יצא מספרד שהיא במערב כדי ללכת לארץ ישראל ונכנס בלובא בלכתו קודם שהגיע לירושלם ואז חבר הפ' שם, וכל זה לאות שלא ראה ירושלם כ"א אחר שחבר פ' התורה, והוא בא על דרך הסברא ע"כ שגג, ואין לתמוה כי הנהר"ה שלמה טעה כמו זאת הטעות בקבורת רחל כי היא בתוך גבול ארץ ישראל כנקודה בתוך עגולה והוא אמר שהיא קבורה בתוך חוץ לארץ, והוא נטה אחר הדרש, והדרש סדו ידוע עכ"ל. וכבר הראיתוך לדעת כי כוננת ר' יוחנן היה לכלול כל הברייתות בירושלמי וכל המדרשות במדרש רבה שהיא אגדת ירושלמי, ובמדרש שוחר טוב כלל ויצר כל המדרשים שהוכרו לפני זמנו כמו שתראה בפ"א ממדרש תהלים שמתחיל בפסוק שוחר טוב ודרש פתיחה שלו ואח"כ הביא ר' יודן פתח ואמר אל תתהדר לפני מלך וכו', ר' יודן גרס לה ממקום שפתח וכו', ר' פינחס עבר לה אריכא פתח מוקנים אתבונן וכו', ר' נחמיה פתח החכמה תעוז לחכם וכו', והענין כמו שבארנו שר' יודן ור' פינחס ור' נחמיה עשו כל אחד מדרש על תהלים וכל אחד פתח בסגנון אחר, ור' יוחנן קצצן לבית מדרשו וקצר אותן והוסיף משלו מה ששמע, וכן בפ"ד הביא ר' יודן אמר שיטה אחרת ב"ו יש לו פטרון וכו' (רב פעלים 108).

ר"ש באבער הו"ל מדרש תהלים המכונה שוחר טוב ע"פ כתב יד שבאוצר הספרים בפארמא וע"י השואה עם שבעה כ"ו אחרים עם הערות וסבאו גדול (ווילנא תרנ"א). לדעתו נסדר בא"י והמסדר השתמש באגדות תהלים שנשאר מזמן התלמוד הירושלמי, ובמשך הזמן נוספו הוספות הרבה

ובנו ר' גמליאל מנורצי חבר „שפת רננות“ (מגטובה תכ"א). ר' יצחק ואחיו ר' שמעון וואלף חברו „שוח יצחק“ ו„שער שמעון“ (ויניציא תכ"ד). ר' יוסף הדרשן מפוזנא חבר „שרה בוכים“ (פפר"מ תל"ט). ר' ישעיה הורוויץ חבר „שער השמים“ (אמשטרדם תע"ז). ר' אליהו דייץ חבר עליו „פי אליהו“ והוא מיחס את פרק שירה לדוד ושלמה (אלטונא תצ"ה). ר' מנחם די לונזאנו חבר „עבודת מוקדש“ (ליורנך תקכ"ז). ר' אברהם בן ישראל מבראדי חבר „לקוטי אמרים“ (זאלקווא תקס"ב). ר' חנוך זונדל לוריא חבר „כנף רננים“ (קראטאשין תר"ב). ש"י אבראמאוויץ כתב פי' „טוב מעם“ (זיטאמיר תרל"ה). בפרושים יבארו מה ענין הפסוק של השירה לטבע הדומם או החיה האומרת אותו.

פרק שירה

[סדר עבודת ישראל צד 547]

שמים מה הם אומרים, השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע. ארץ מה היא אומרת, לה' הארץ ומלוואה תבל ויושבי בה; מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק ואומר רוי לי רוי לי אוי לי בוגדים בגדו ובגר בוגדים בגדו (1). יום מה הוא אומר, יום ליום יביע אומר ולילה לילה יחווה דעת. לילה מה הוא אומר, להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות. שמש מה הוא אומר, שמש ירח עמד וזולה לאור חציך יהלכו לנונה ברק חניתך; קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח. ירח מה הוא אומר, עשה ירח למועדים שמש ידע מבוואו. כוכבים מה הם אומרים, והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד; אתה הוא ה' לברך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כלם וצבא השמים לך משתחווים. ענני כבוד מה הם אומרים, אף ברי יטריח עב יפיץ ענן אורו. עננים מה הם אומרים, לקול תתו המון מים בשמים ויעלה נשיאים מקצה הארץ ברקים למטר עשה ויוצא רוח מאוצרותיו. עבים מה הם אומרים, ישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו חשכת מים עבי שחקים. ברקים מה הם אומרים, האירו ברקיו תבל ראתה ותחל הארץ. רוח מה הוא אומר, עושה ארץ בכחו מבין תבל בחכמתו ובתבונתו נטה עומים; אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי הביאי בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ. טל מה הוא אומר, אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון. גשמים מה הם אומרים, גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה. מים מה הם אומרים, לקול תתו המון מים בשמים ויעלה נשיאים מקצה ארץ. מעינות מה הם אומרים, ושרים כחוללים כל מעינייך. נהרות מה הם אומרים, נהרות ימחאו כף יחד הרים ירננו. ימים

(1) עי' סנהדרין צד.

תניא ר' אליעזר הגדול אומר. כל העוסק בפרק שירה בכל יום מעיד אני עליו שהוא בן עוה"ב וכו', ולא נמצא זה המאמר בתלמוד ומדרשים, אך נמצא מאמר דומה לו של ריב"ל: כל האומר שירה בעוה"ז זוכה ואומרה לעוה"ב (סנהדרין צ"א); וכוונתו על שירת הים (עי' תנחומא סי' צ"ו). אמנם פרק שירה הוא שיר נעלה ונשגב, והכוונה במליצתו הוא להודיע שלמות הבריאה של הבורא בכל ברייתו מגודל ועד קטן, וישושי לכל אחד הכלית ידועה ומדה מיוחדת, ואם היה להם פה לדבר היו משבחים ומהללים את בוראם על זאת, ומהם אנו למדים הטוב והיפה, כמו שנאמר מלפני מכהמות ארץ ומעוף השמים יחכמו (איוב ל"ה י"א). וכבר אמרו חז"ל אלמלא לא ניתנה תורה היינו למדין צניעות מחתול וגול מנמלה ועריות מיונה וד"א מתרנגול (עירובין ק';), והוא להורות שלא יתגאה האדם על הנכראים האחרים כי כלם שוים לפני הקב"ה, וכי גם הם אומרים שירה.

פרק שירה היא ברייתא עתיקה מאד, ונמצא רמזים אדומה בתלמוד, כמו שדרשו תכבדני חית השדה ותנים ובנות יענה (ישעיה מ"ג), ואי סלקא דעתך ביצה, ביצה בת מימר שירה היא? (חולין ס"ד). מזה משמע כי חז"ל הבינו מלשון תכבדני חית השדה שאומרים שירה לפני המקום. ר' יצחק נפחא אמר אוננים גלה להם (לחיל סנהריב) ושמעו שירה מפי חיות ומתו (סנהדרין צ"ה). ודרשו וישרנה הפרות על דרך בית שמש (ש"א ו') מאי וישרנה, א"ר יוחנן משום ר"מ שאמרו שירה וכו'. העמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו (תהלים ס"ה), אימתי שבלים אומרים שירה בניסן (ר"ה ח'). בשעה שהמים מקלסין את בוראן הן מתמתקין (ירוש' פ"ב), שלמה המלך הבין לשון בעלי החי וגם הדומיים, וידבר על העצים וגו' וידבר על הבהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים (מ"א ה' י"ג). וריב"ז היה מבין שיחת דקלים (סוכה כ"ח).

פרק שירה הוא ידוע בזמן הגאונים, והקראי סלמון בן ירוחם (שהיה בזמן רב סעדיה גאון) גלגל על פרק שירה בפרושו על הפסוק זדים הליצוני (תהלים קי"ט) ואומר בזה"ל: כלומר אלה הזדים בני בי רב עשו כתבי לצנות ומטעים בהם מאד, כמו אמרם חמור מה הוא אומר לך ה' הגדולה וכו' (לקוטי קדמוניות נספחים 134). בהוספות מובא מתשובות הגאונים שאין בני א"י אומרים קדושה אלא בשבת דכתיב גבי חיות שש כנפים לאחד, וכל כנף הוא אומר שירה אחת ביום בששת ימי החול וכשיוגיע שבת אומרים החיות לפני הקב"ה רבש"ע אין לנו עוד כנף, והקב"ה משיב להם יש לי עוד כנף אחר שאומר לפני שירה שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו. ויש עוד ראייה על קדמות פרק שירה משמות הזרים של העופות שנזכרים שם.

הדרשנים מצאו את פרק שירה לכלי חפצם ודרשו בו הרבה, והחוקרים עשו עליו פירושים (עי' ספר העקרים מאמר ג' פ"א). ר' משה ב"ר יוסף מטראני בספרו „בית אלהים“ יאמר כי דוד המלך היבר ספר שירה ומפרש הפרק בחלק השלישי מספרו שער העקרים (ויניציא של"ו). ר' חנניה יגל ממונצ'וליצו חבר עליו פירוש בספרו „מספרים תהלות“

כי לעולם חסדו. חסיל מה הוא אומר, ה' אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה אומן, צפורת כרמים (4) מה היא אומרת, שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי.

[שיר לעופות] תרנגול מה הוא אומר, בשעה שבא הקב"ה אצל הצדיקים בנן ערן זולפים כל אילני ג'ע בשמים ומרננים ומשבחים, ואז גם הוא מתעורר ומשבח ואומר בקול ראשון: שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד, מי זה מלך הכבוד ה' עוז וגבור ה' גבור מלחמה. בקול שני אומר: שאו שערים ראשיכם ושא פתחי עולם ויבא מלך הכבוד, מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה. בקול שלישי אומר: עמדו צדיקים ועסקו בתורה שיהיה שכרכם כפול לעולם הבא. בקול רביעי אומר: לישועתך קויתי ה'. בקול חמישי אומר: עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתך. בקול ששי אומר: אל תאהב שנה פן תורש פקח עיניך שבע לחם. בקול שביעי אומר: עת לעשות לה' הפרו תורתך, תרנגולת (5) מה היא אומרת, נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו, יונה מה היא אומרת, יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך השמיעיני את קולך כי קולך ערב ומראיך נאווה, ואומרת, כסוס עגור כן אצפצף אהנה כיונה דלו עיני למרום אדני עשקה לי ערבני, אווז הבית מה הוא אומר, שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו, אווז הבר מה הוא אומר, כשרואה ישראל עוסקים בתורה אומר, קול קורא במדבר פנו דרך ה' ישרו בערבה מסלה לאלהינו, ועל מציאות מוונותיו אומר, ברוך הנבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו, נשר מה הוא אומר, ואתה ה' אלהים צבאות אלהי ישראל הקיצה לפקוד כל הגוים אל תחון כל בוגדי און סלה. חסידה מה היא אומרת, דברו על לב ירושלם וקראו אליה כי מלאה צבאה כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה, רחמה מה היא אומרת, אשרקה להם ואקבצם כי פדיתים ורבו כמו רבו (6). עורב מה הוא אומר, מי יכין לעורב צידו כי ילדיו אל אל ישועו יתעו לבלי אוכל; נותן לבהמה לחמה לבני עורב אשר יקראו, זריר (7) מה הוא אומר, ונודע גוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'. עגור (8) מה הוא אומר, הודו לה'

מה הם אומרים, מקולות מים רבים אדירים משברי ים אדיר במרום ה', לוייתן מה הוא אומר, הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, תנינים מה הם אומרים, הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות, דגים מה הם אומרים, קול ה' על המים אל הכבוד הרעים ה' על מים רבים, גן עדן מה הוא אומר, עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יזלו בשמיו יבא דודי כננו ויאכל פרי מנדיו, גיהנם מה הוא אומר, כי השביע נפש שוקקה ונפש רעבה מלא טוב, מדבר מה הוא אומר, ישושם מדבר וציה ותגל ערבה ותפרח כחבצלת, שדות מה הם אומרים, ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה.

[שיר לירקות ועצים] ירקות שבשדה מה הם אומרים, תלמיה רוה נחת גדודיה ברביבים תמונגנה צמחה בתרד, שבולת חטים מה היא אומרת, שיר המעלות מועמקים קראתיך ה', שבולת שעורים מה היא אומרת, תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו, שבולת שאר דגן מה היא אומרת, לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו (2). עצי השדה מה הם אומרים, אז ירננו עצי היער מלפני ה' כי בא לשפוט את הארץ (3). נפץ מה הוא אומר, כה אמר ה' כאשר ימצא התירוש באשכול ואמר אל תשחיתוהו כי ברכה בו כן אעשה למען עבדי לבלתי השחית הכל, תאנה מה היא אומרת, נוצר תאנה יאכל פריה ושומר אדניו יכובד, רמון מה הוא אומר, כפלח הרמון רקתך מבעד לצמתך, תמר מה הוא אומר, צדיק כתמר יפרח כארו בלבנון ישנה, תפוח מה הוא אומר, כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחבי.

[שיר לשרצים] שרצים מה הם אומרים, יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו, אילים שבשרצים מה הם אומרים, ישמח ישראל בעושי בני ציון יגילו במלכם, צפרדע מה היא אומרת, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, נחש מה הוא אומר, סומך ה' לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים, עקרב מה הוא אומר, טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו, חולדה מה היא אומרת, כל הנשמה תהלל יה הללויה, חתול מה הוא אומר, אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך נאום ה', עכבר מה הוא אומר, ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבילי, חומט מה הוא אומר, כמו שבלול תמס יהלוך נפל אשת בל חזו שמש, זבוב מה הוא אומר, בשעה שאין ישראל עוסקים בתורה קול אומר קרא ואמר מה אקרא כל הבשר חציר וכל חסדו כציון השדה, יבש חציר נבל ציון ודבר אלהינו יקום לעולם; בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו, שממית מה היא אומרת, הללוהו בצלצלי שמע הללוהו בצלצלי תרועה, נמלה מה היא אומרת, נותן לחם לכל בשר

(2) עי' ר"ה דף ח', (3) עי' חגיגה י"ב; בנוסח שהעתיק בעל עין יעקב, (4) מין ארבה עי' שבת צ'; והולין ס"ה, (5) לדעת יעב"ץ אין כאן הכוונה על הנקבה של תרנגול הבית, כי לא מצינו כאן שפרט בשום מין הנקבות, אלא היא תרנגולתא דאגמא שנוכרה בחולין ס"ב; ונדה נ', והמין קרוי כך כמו שכתבו שם התוספות, (6) עי' חולין ס"ג, (7) מין עורב, חולין ס"ב, וס"ה, (8) עוף המצפצף בלשון בני אדם כשמלמדים אותו, בל"א פאפאגאי,

זה הדבר וכו'. שלחוני מן השמים ליוקם אליך להגיד לך במה זכו הכלבים לומר שירה, לפי שכתוב בהם ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, ולא עוד אלא שזכו שיעברו עורות מצואתם וכותבים בהם תפילין ומזוזות וס'ת וכו' (16).

שכל טוב: מדרש על ספר בראשית ושמות, חבירו ר' מנחם ב"ר שלמה ז"ל בשנת ד"א התצ"ט (1139). יצא לאור עפ"י שני כ"י יחידים בעולם מאוצר הספרים באוקספורד, קובץ 165 וקובץ 166, עם הערות ומבוא, ע"י ר"ש באבער, ברעסלוי תר"ס—תרס"א. המדרש בעיקרו היה על חמשה חומשי תורה, וגשאר ממנו לפלישה על בראשית ושמות, ורק מן פ' לך ט"ז עד אמצע פ' יתרו י"ט, באוצר הספרים במינכען בקובץ כ"י 131 נמצאים שוירים מהתחלת ס' ויקרא והביאם רש"ב בתוך הספר. המדרש נקרא „שכל טוב“ כי כן כנהו המחבר בריש שמות ז"ל: שכל טוב יתן חן (משלי י"ג ט"ז) אמרתי אני לבלי לפתוח ספר יציאת כושרות בשכל טוב ולקרותו שכל טוב לכבוד יוצרי שהוא הכל העולם וכו'. וכפ' בא כתב: הרי לנו משנכרא העולם ארבעת אלפים ושמונה מאות ותשעים ותשע שנה עד עכשיו שאני מנחם ב"ר שלמה עוסק להברר חבירי זה ואשר קראתיו שכל טוב לכבוד אלהי ישראל, המחבר ר' מנחם ב"ר שלמה ב"ר יצחק (איננו ר' מנחם בר"ש בעל המאירי) חבר ג"כ ספר אבן בוהן ובספרו זה מזכיר את שלשת בניו יודיה ושאלתיאל ויצחק, ולפי דעת צונץ בספרו על הדרשות (גא"ל צד 108) חי המחבר באיטליא, גם המלות הלועזיות שהביא בספריו שכל טוב ואבן בוהן כמעט כולם הם מלשון איטלקית, מגמת המחבר במדרש שכל טוב היא לבאר את התורה עפ"י מדרשי חז"ל בתלמוד ומדרשים וספרי הגאונים, גם לפרש את הכתובים לפי פשוטם והוראת המלות עפ"י דקדוק הלשון, ומסוּף על מדרש הכתובים הלכות שונות ודרשות עפ"י קרי וכתבי, חסר ויתר, נקודות וטעמים. הוא מביא כמה פירושים בשם מנחם בן סרוק, ושאל הרבה דברים ממדרש לקח טוב לר' טוביה ב"ר אליעזר, גדולי המחברים הביאו את המדרש שכל טוב, כמו בעל ספר האסופות כ"י באוצר הספרים של מונטיפוריו כראמסגייט קובץ 115 כולל פרקי הלכות רחם אחד מרבני אשכנז שחי בערך ה"א ק' (במאה ה"ג) ולפניו היה הכ"י שכל טוב עה"ת בשלמות, ר' מרדכי בר' הלל (בעל המרדכי) בסנהדרין סי' תרצ"ט כותב וכן פסק שכל טוב והלכות גדולות ורבינו שמחה, הרא"ש בשו"ת הרא"ש תשובה ל"ג מביא את ספר המצות להרמב"ם ושכל טוב.

שלום: ע' גדול וגדולה

(9) רש"י הולין ס"ב, בל"א שוואלבע, (10) מין עוף שכן שמו בל"א שפערלינג, (11) עוף שוכן במקום חרבה, (12) עוף האורב למצוא טרפו מלשון ואצפה לראות (חבקוק ב'). (13) עוף שעף במהירות מלשון ימוש עלי אוכל (איוב ט'), וירד העיט תרגם ירושלמי וכד נחת מייסא (בראשית ט"ו י"א), (14) צפרים קטנים (ב"מ כ"ד); אפרוחים בלשון סורית פרוגא, (15) הוא זוריר מתנים (משלי ל' ל"א) מין היה קלה ברגליה, (16) ילקוט בא רמו קפ"ז.

בכבוד בנבל עשור זמרו לו. סנונית (9) מה היא אומרת למען יזמרך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אורך. צפור (10) מה היא אומרת, גם צפור מצאה בית ודרור קן לה אשר שתה אפרוחיה את מזבחותיך ה' צבאות מלכי ואלהי. ציה (11) מה היא אומרת, אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה. צפי (12) מה הוא אומר, בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים. טסית (13) מה היא אומרת, עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ. פרגיות (14) מן הן אומרות, יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך.

[שיר לבהמות וחיות] בהמה דקה טהורה מה היא אומרת, מי כמוכה באלים ה' מי כמוכה נאדר בקדש נורא תהלות עושה פלא. בהמה גסה טהורה מה היא אומרת, הרנינו לאלהים עונו הריעו לאלהי יעקב. בהמה דקה טמאה מה היא אומרת, היטיבה ה' לטובים ולישירים בלבבותם. בהמה גסה טמאה מה היא אומרת, יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. שור מה הוא אומר, אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים. צבי מה הוא אומר, ואני אשר עוון וארנן לבקר חסדך כי היית משגב לי ומנום ביום צר לי. סוס מה הוא אומר, הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גבירתה כן עינינו אל ה' אלהינו עד שיחננו. חמור מה הוא אומר, לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההודו כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש. פרד מה הוא אומר, יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך. גמל מה הוא אומר, ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאגו ישאג על נוהו; הירד בדורכים יענה אל כל יושבי הארץ. היות ששדה מה הם אומרים, טוב אתה ומטיב למדני חוקיך. פיל, מה הוא אומר, מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך. אריה מה הוא אומר, ה' בכבוד יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה יריע אף יצריח על אויביו יתגבר. דוב מה הוא אומר, ישאו מדבר ועריו חצרים תשב קדר ירונו וישבי סלע מראש הרים יצחו. זאב מה הוא אומר, על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה עד האלהים יבא דבר שניהם אשר ירשעון אלהים ישלם שנים לרעהו. שועל מה הוא אומר, הוי בונה ביתו בלא צדק ועליותו בלא משפט ברעהו יעבוד חנם ופועלו לא יתן לו. זוריר (15) מה הוא אומר, רננו צדיקים בה' לישירים נאוה תהלה. כלבים מה הם אומרים, בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו.

ר' ישעיה תלמידו של רבי חנינא בן דוסא התענה פ"ה תעניות, אמר כלבים שכתוב בהם והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה יזכו לומר שירה! ענה לו מלאך מן השמים ואמר לו ישעיה עד מתי אתה מתענה על

מפתח שלמה, על השבעת השדים והשטן, וטבע אילנות ועשבים ובעלי חיים, מיוחס לשלמה המלך ע"ה (סדר הדורות בשם שלשלת הקבלה), ויש עוד ספר בשם באור ספר רזיאל הוא כולל סגולות נפלאות מאבנים יקרות ובע"ח בדרך מכהיל מאד, ולפני כל כאמר כתוב שם שלמה המלך ע"ה, ואולי הוא מפתח שלמה (רב פעלים בהערה צד 82).

מעשה הנמלה, נמצא בסוף מדרש ויושע בכ"י בבית אוצר הספרים קמברידזש באנגליא, ונדפס עם המדרש ויושע גם בהוצאת בלימאן, ווארשא תרמ"ו. וע"י יעלינעק בביהמ"ד ח"ה צד 22.

גם יש מעשה שלמה עם בנייהו בן יהוידע, בספר מנצור אלדאמרי שהו"ל קאהוט, וע"י אוצר ישראל ע"י שא"ח.

דמות כסא של שלמה המלך ע"ה

[בית המדרש ח"ב צד 83]

חז"ל אמרו בשעה שהמלך אחשוורוש ישב על כסא מלכותו בקש לישב על כסא שעשה שלמה ברוב חכמתו ובתבונתו של הקב"ה. אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע במקום שהיה יושב שלמה המלך ודן את ישראל שנאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך על ישראל איך ישב עליו אותו רשע, עשה למען שמך ואל תנבל כסא כבודך, ואמרו חז"ל היאך נמצא כסא של זה במדי, אמרו ז"ל לאחר מיתתו של שלמה עלה שישק מלך מצרים לארץ ישראל ונטל כסא שלמה בשביל כתובת בתו והוריד אותו למצרים, ככתוב בשנה החמישית עלה שישק מלך מצרים על ירושלם, ואח"כ עלה סנחריב ושבה את הכסא מארץ מצרים והביאו לא"י מפני שהיה מבקש להלחם עמם, ובאותו הפרק נפל סנחריב ביד ישראל ובזו את ממנו וחזר הכסא למקומו, וישב עליו חזקיהו ונטל את הכבוד, ותתנשא מלכותו והצליח כדכתוב ויצלח חזקיהו בכל מעשהו, וראה חזקיהו שיש בכסא שש מעלות, ומה ראה שלמה לעשות הכסא בשש מעלות? כנגד ששה בני אדם שיצאו מדוד ואלו הן: חזקיהו יאשיהו דניאל וחביריו [חנניה מישאל ועזריה], וברוח הקדש עשה אותו כסא כנגד ששה מלכי יהודה שישבו עליו ואלו הן: שלמה רחבעם חזקיהו מנשה אמן ויאשיהו, ובמימי יאשיהו עלה פרעה מלך מצרים ונלחם ביאשיהו ונטל הכסא מירושלם והביאו למצרים, ובקש לישב עליו ולא ידע מנהגו של כסא ואיך יושבין עליו, והכהו האריה על ירכו והיה צולע ולפיכך נקרא שמו פרעה נכה ומתרגמנין פרעה חנירא. וכשעלה נבוכדנצר למצרים מצא שם הכסא ונטלו והוליכו לבלב ובקש לעלות בו ולישב ולדון את צדקיהו בבבל, אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע נתקיים בנו הכתוב ואויבינו פלילים. ונבוכדנצר לא היה יודע מנהגו של כסא, עלה לישב בו והכה אותו הארי שעל השמאל ונפל ממנו והיה מצטער ממנו עד יום מותו, ועליו אמר הכתוב איך נפלת משמים ארץ הלל בן שחר, וכי לשמים עלה

שלמה המלך: איזה ספרים או מדרשים נתייחסו לשלמה המלך, כמו ספר אפוקריפי חכמת שלמה או ספר התכמה או, "החכמת רבתי שלמה מלכא" המכיל אמרי חכמה ומשלים וערוך ע"פ תכונת ספר משלי בכתבי הקדש, הספר מובא בזוהר פ' בלק (רק קצ"ג) וז"ל: אלא בספרא דחכמתא דשלמה מלכא הכי אמר תלת סימנין אינון, סימן לעבירה ירקון סימן לשמות מלון סימן דלא ידע כיום שבוחי עכ"ל. ובמדרש הנעלם פ' בראשית (פרשתא ד' ד"ה ת"ר יומא חד) וז"ל: דהכי אשכחן בספרא דחכמתא דשלמה מלכא ואלין ארבע כד מתכנפי במטלניהון משתמע בכל ריקעא קל מטלניהון כקל מלאכין סגיאון עליון דאתקרון אלף אלפין ורבו רבבין וכההוא קלא דההוא שמשא חד דמשמש קמיה דמלכא עילאה וההוא כנופייא דאינון מתכנפי בעידנא דאתי לאשפעא עליהון מיבו יקר מכלהון וכו', ובוהר פ' יתרו (דף ע"ב) ברזא דריון אתמשכא ספרא גניזא דשלמה מלכא, עצת חכמה לשלמה המלך מוכא בוהר פרשת ויחי (דף רכ"ה:) אמר ר' יוסי ודאי הכי הוא והא אשכחנא מלי בספרא דשלמה מלכא ההוא עלאה דקרא ליה עינא דחכמתא דשלמה ורב המנונא סבא הכי גלי ואמר דהא אחזיו ליה דיתיר וכו', הרמב"ן בהקדמתו לפירושו עה"ת מביא את חכמת שלמה בלשון ארמית ומעתיקו ללשון הקדש, הספר נעתק כולו מלשון יונית ללשון עברית. גם נעתק ע"י יצחק זעקיל פרענקיל ב"כתובים אחרונים" שיצאו לאור פעמים רבות.

מדרש החפץ, כ"י הובא מתימן ונמצא באוצר הספרים של ברוטיש מוזיאום בלונדון, מתחיל אמר ר' ישמעאל, גם נמצא ממנו כ"י בפארמא איטליא ושם מתחיל א"ר ישמעאל זו חכמתו של שלמה שהיתה מסוף העולם ועד סופו, ובו נמצאו י"ט חידות ממלכת שבא ששאלה משלמה, וד' חידות הראשונות מהן מתאימות עם ד' חידות המובאות בריש מדרש משלי אשר שאלה לשלמה והם לא נמצאו במדרשים אחרים, ומשונות הן מג' שאלות הנמצאות בתרגום שני על אסתר, וע"י ילקוט דה"י רמז אלף פ"ה שמביא את החידות בשם מדרש משלי (רב פעלים, הערה צד 79).

דמות כסא של שלמה המלך או כסא ואיפודרומין של שלמה המלך, האגדה הזאת אודות כסא המלך והאיפודרומין (Hippodrome) או במת יצחק היא העתקה מכ"י במינכען סי' 222 שהו"ל יוסף פערלעס במאנאטסטיפיט לשנת 1872 וגם בחוברת מיוחדת (ברעסלוי 1872). ההגדה על הכסא נמצאת ג"כ בתרגום שני לאסתר ומדרש במדבר רבה פ"ב, ובמדרש אבא גוריון (הוצאת באבער צד 3), ובספר כלבו. אגדת דמות כסא נדפסה ע"י יעלינעק בבית המדרש ח"ב, וכסא ואיפודרומין שם ח"ה.

משלים של שלמה המלך, ספרים ומעשיות ממנו, נמצאים בקובץ קישטא וקובץ שלוניק, וגם בתוך מדרשים אחרים כמו המעשה בשלשה בני אדם בענין גנבה שנמצא במדרש עשרת הדברות דבור שמיני, והספור הראשון פה נמצא בספר חסידים (וע"י תוספות למנחות ל"ו), המשלים האלה נדפסו ע"י יעלינעק בביהמ"ד ח"ד 145.

אחתו רשע בן רשע מזרע נמרוד הרשע? אלא כיון שרצה לישב על כסא שלמה שנתן לו מן השמים נפל מן הכסא לכך נאמר. איך נפלת משמים, וכשריוש המדי מלך והחריב את בבל אף הוא נטל את הכסא והוליכו לעולם אשר במדי לקיים מה שנאמר ושמתי כסאי בעולם, ואעפ"כ לא ישב עליו אדם שם מעולם. וכשמלך אחשורוש שלח והביא לו חכמים לעשות כדמותו של כסא ולא יכלו אלא עשה לעצמו כסא אחר וישב עליו שנאמר בימים ההם כשבת המלך על כסא מלכותו. כיצד עשה שלמה המלך הכסא, בחכמתו שנתן לו הקב"ה והוא מכובש באבנים טובות ומרגליות שבמותו לא היה יכול לעשות שום מלך ושליט. שש מעלות היו לכסא ומאותן המעלות היה עולה לכסא, ושנים עשר אריות יש בו, על כל מעלה ומעלה יש בו שני אריות. כיצד? כיון שהמלך שלמה דרש לעלות במעלה ראשונה היו אריות שבו פורשים ידיהם למעלה וכתב מורשם בידיהם, ולא היה עולה במעלה שניה עד שהיה קורא הכתובים שהיו מורשמים. ומה היה בהם? כשהמלך הופך פניו לצד ימינו היה רואה את הכתב שהיה ביד הארי של ימין, ומה היה כתוב בו, 'לא תכירו פנים במשפט, והופך פניו לצד שמאלו והיה כתיב בו לא תקח שוחד.' וכן בכל האריות היה כתוב בהם מענינים אלו של משפט כגון ודל לא תהדר בריבו וכיוצא בו, וכל מעלה ומעלה היתה מכובשת מאבנים טובות ומרגליות ויש בהן אבנים יקרות לבנות מכורכמות, ויש מהן זכוכית לבנה וטובה, ואילני חמרים מיפות את הכסא ומרוקמים בבגדי שש, והיו טווסין של שן מכוונים כנגד כנפי נשרים, ושני עמודים של שיש על ראשי האריות ושני אבנים של זהב היו על שני צידי הכסא והיו מלאים מכל מיני בשמים. ושתי קתדראות של זהב משני צדי הכסא אחד לגד הנביא ואחת לנתן הנביא, ושבעים קתדראות של זהב לשבעים זקנים ויושבין בהן ועל כל קתדרא וקתדרא שני אריות ושני נשרים ומכוונים אחד כנגד אחד ועומדים על רגליהם וכשהמלך עומד על הכסא נתן רגלו על מעלה ראשונה והיה הגלגל חוזר והארי פושט ידו של ימין והנשר כנפו של שמאל והמלך נשען עליהם, ועל מעלה שניה הגלגל חוזר והנשר פושט כנפו של ימין וארי פושט ידו של שמאל והמלך נשען עליהם ועולה למעלה שלישית וכן כלן, וכשעלה כל המעלות תנין של כסף היה טוען לגלגל של כסא וכופין למלך שלמה ומושיבים אותו על הכסא, ומיד פושטים הנשרים את כנפיהם ועולים בגלגל של כסא, והיו מוסכים למעלה מראשו, ויונה של זהב היתה עומדת בין העמודים ופותחת לו הארון ונוטלת ספר תורה ונתנה אותו על ברכיו, לקיים מה שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו, והארי של שמאל פושט ידו ונוטל העטרה ונתנה על ראש המלך, והעומדים אומרים תקום מלכות בית דוד לעולם! ועל

נשלם דמות הכסא

כסא ואיפודרומין של שלמה המלך

[בית המדרש ח"ה צד 34]

אמרו חכמים שלמה מלך על עליונים ועל התחתונים שנאמר וישב שלמה על כסא ה', אמר ר' יוחנן וכי ישב על כסא ה' אלא הקב"ה הושיבו והמליכו על העליונים ועל התחתונים, ועשה לו כסא בתחתונים דמות כסא הכבוד אשר בעליונים, מה בכסא העליונים דמות ארבע חיות אדם ואריה ושור ונשר אף כאן בכסא שלמה דמות אדם אריה שור נשר, ותני ר' חייא כדמות הכסא הכבוד עשה שלמה כסאו כרוח הקדש, ודמות הגלגל וכרובים מאחורי הכסא ודמות חיות ואופנים העמידם לפני הכסא, וששים גבורים היו קבועים שם והיו על מצחו ששים אותיות של יברכה, אמר ר' אלעזר, גם באבנים טובות ומרגליות כולם הטיחן כעצם השמים לטוהר, וגם בהמות חיות ועופות החזיקם בכסא, טמא כנגד טהור אריה למול שור, אמר ר' אלעזר דמות פני אריה היה עומד בנבורה ושתי ידיו היו נשואות כנגד קרני השור וקרני השור יוצאין לקראתו כשני קונטריות, אמר ר' יוחנן העמידם המלך שלמה לכסא אחד מימין ואחד משמאל, כבש

מימין וזאב משמאל, צבי מימין ודוב משמאל, יחמור מימין ופיל משמאל, ראם מימין ונרפית משמאל, ובסוף כולם העמיד בן אדם ונגדו שד, והעמיד למעלה זיו ונגדו נשר, ושם יונה ונגדה התקין נץ, ובתוכה לוח חקוק נחש בו על נס, ואמר ר' יוחנן היאך היה דרך שלמה לעלות ולישב בכסא? נוטלו שור בקרניו והיה נותנו לאריה והיה מזהירו ואומר לו הוזהר במלך שלמה שלא ירע בו דבר, ואריה נותנו לאיל ואיל נותנו לנמר ונמר לכבש וכבש לזאב וזאב לצבי וצבי לדוב ודוב ליחמור ויחמור לפיל ולראם וראם לגרפית ונרפית לאדם, והיו אומרים לו בקול גדול: הרי שלחנו לך המלך שלם ואתה עד בנינו, ואדם נתנו לשד ושד היה נותנו ופורח בו ומוליכו בין שמים לארץ, ואח"כ מביאו למקומו ומושיבו על קתדרא של זהב כולה מקובעת באבנים טובות ומרגליות, והיה השד עולה לרקיע ומביא לבנת הספיר ומניח תחת רגליו. שאלו תלמידיו את ר' יוחנן וכי כל כך היה כחו של שד ברקיע, אמר להם ולא שנינו שמונה דברים נאמרו בשדים: ארבעה כמלאכי השרת וארבעה כבני אדם. אוכלים ושותים כבני אדם ומשמים מטותיהם כבני אדם ופרים ורבים כבני אדם ומתים כבני אדם. וארבעה כמלאכי השרת: יש להם כנפים כמלאכי השרת, רואים ואינם נראים כמלאכי השרת, ומהלכים מסוף העולם ועד סופו כמלאכי השרת, יודעים מה שבעליונים ושבתחתונים כמלאכי השרת. באותה שעה יונה מפז מביאה למלך את ספר משנה התורה ומניחה אותו על ברכיו וקורא בו, לקיים מה שנאמר והיה עמו וקרא בו כל ימי חייו. ר' אלעזר אמר אלו החיות והבהמות שהיו חקוקות בכסא חציין היו בעלי קרנים וחציין בעלי טרפות, יד ושינון אלו בגמרא ואלו בטרפה (?) ולא חקקם הקב"ה בכסא של שלמה אלא להראות מהן דוגמא לישראל לעתיד לבא שעתידין אלו עם אלו להיות דרים כאחד, שנאמר וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירביץ ופרה ודוב תרעינה וגו'. אמר ר' יוחנן היו כולם נותנים קולם והיה מרעיד כל העולם כולו, שור גועה אריה שואג אריה איל צוהל נמר צורח כבש חונב, זאב זורד צבי מפרט דוב מגמגם, חמור מבריס פיל נוהם ראם מצלצל גפרית מלבלב, אדם מרנן שד מומר זיו היה קורא וקולו עולה לשמים, נשר צועק כקול מים רבים, יונה מהנה נץ מצפצף והיה מקולו מתעוררים כל ישני ירושלים, נחש בפיו היה שורק והיו חולי ירושלים מתרפאין מקולו. ר' אלעזר אומר הוא נחש שעשה משה במדבר, הוא נחש שכיתת חזקיהו מלך יהודה, שאלו תלמידיו את ר' יוחנן וכי חזקיהו מלך יהודה היה ראוי לכתת נחש שעשה משה במדבר לישראל נס להתרפאות בו שכן כתוב וכתת את נחש הנחשת? אמר להם לא היה מכתתו אלא מפני שהיו ישראל מובטחים בו באותם הימים ולא היו מבקשים רחמים מלפני הקב"ה לכך

כיתתו כדי שיבקשו רחמים מן המקום, שכתוב בו מחצתי ואני ארפא. אמר ר' אלעזר היאך היה דרך שלמה לישב על הכסא, היה נוטל את התורה ומסתכל בה ומתחיל לשפוט את ישראל, באותה שעה היה קורא אריה לא תהדר בריבו, איל מענה שוד יהדר בדיבורו ודל לא תהדר בריבו, איל מענה כי המשפט לאלהים הוא, נמר עונה באף צדק צדק תרדוף, זאב צועק בדבר שבועה, על כל דבר פשע וגו', צבי קורא בדבר אמת ושפטו את העם משפט צדק בכל עת, דוב מתנבך בקולו ושפטתם צדק, נחרד יחמור ואומר לא תטה משפט, פיל היה מזהיר בשבח משה צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, ראם היה קורא ואלה המשפטים, גרפית היה אומר ושפטתם בין איש ובין רעהו, ואתה המלך שפוט בין איש ובין רעהו, ובסוף כולם היו עומדים אדם ושד ועונים כאחת יחד שופטים ושוטרים תתן לך, ואתה המלך נתנך ה' למלך דיין לשפוט ולדין עמו ישראל, שפוט בצדק ודון באמת כדי שירבה ה' שלומך ושלום ישראל שאין העולם מתקיים אלא על שלשה דברים על הדיו ועל האמת ועל השלום. תנו רבנן על שלשה דרכים היה שלמה עולה לכסא ועל כל דרך ודרך שש מעלות ועל כל מעלה ומעלה שנים עשר מעלות קטנות ובמנגנון היה עולה לכסא, ועל כל דרך ודרך היו קנקילות ובמסטאות, ועל כל קמארא וקמארא שנים עשר אריות עומדים מזה ומזה דכתיב שנים עשר אריות שנים אריות עומדים אצל הכסא. אמר ר' אלעזר פיצל בין אבנים כולם קרוסתולים ואילני תמרים בבגדי שש היו מוקפים. שאלו תלמידיו את ר' יוחנן למה היו תמרים ובגדי שש? אמר להם אילנות היו גבוהות למעלה מן הכסא נעוצים על קמאריות וחבלי ביץ וארגמן דלויים בראשו, באילנות היו בגדי שש וכל מיני דמות צבע היו קולעים אותם והיה הרוח נכנס בהם והיו מכסים על כל הכסא וסביבי הכסא מאה אמה, והן נראין כמראה החזק וכמראה ברק ולפידים אש וכמראה הקשת והיו פעמוני זהב בפיהם קשורות והרוח היה נכנס בהם והיו מצלצלים. תני ר' חייא שבעים אלף קתירי זהב היו סביב לכסא ששם יושבים חכמים ותלמידיהם וכהנים ולוים ונשיאי ישראל, ושבעים קתיראות היו באולם הכסא ששם היו יושבים שבעים זקנים, ושני קתיראות היו נגדו אחד לנגד החוזה ואחד לנתן הכביא, וכסא אחד מימינו לבת שבע אמו שתשמע חכמתו דכתיב וישם כסא לאם המלך, וכתיב ושנים עומדים אצל הירדות, מהו אצל הירדות, אלו שני אריות שהיו עומדים אחד מימינו ואחד משמאלו, בא המלך לישב פושט ידו ארי השמאל ונוטל העטרה ומניחה על ראש המלך, נוטל ארי הימין ונותן שרביט הזהב ביד המלך, רץ תנין של כסף במנגנון וכופף למלך, והנשרים פורשים כנפיהם.

שלוחה, ר' יוחנן אומר משבט נד שנאמר ומן הנדי נבדלו אל דוד למצד מדברה נבורי החיל אנשי צבא למלחמה עורכי צנה ורומח ופני אריה פניהם וכצבאים על ההרים למהר (רה"א י"ב ח'). וכמה היו עשרת אלפים בחורים, ואלו הן נערי המלך המתכלכלים משלחן המלך. בטבת היו רצים אותם, ועליהם אמר הכתוב ויהי מדי בא המלך בית ה' ישאום הרצים והשיבום אל תא הרצים (מ"א י"ד כ"ח). ומה היו נושאים מגיני זהב.— וכמה היה אורכו של האיפורדומין, שלש פרסאות על שלש פרסאות, ופרסא אחת היתה ובמצע היו שני טורים עשויים וסבכים עשיות וכל מיני חיה ועוף היו קבועים בהם והיו סביבם רצים הסוסים והרצים שמונה פעמים ביום. שאלו תלמידיו לר' זירא באיזה יום היו עושין איפורדומין, ר' זירא אומר בהשלמת החדש, ר' יוסי אומר בראש החדש, אביי אומר בשני בחדש, ר' יוחנן משלישי בחדש שבאלו הימים היה המלך עושה דיקסומין, בהשלמת החדש היה עושה להכמים ולתלמידים ולכהנים וללויים, ובראש החדש היה עושה לכל ישראל הדורים בירושלם, בשני בחדש היה עושה לכל הבאים מן הכרכים והכפרים ומכל האומות, ומשלישי בחדש [ואילך] לא היה עושה איפורדומין. אמרו לו תלמידיו מאיזה מקום היה נובע אותו הדיקסומין (Cisterne), אמר להם כתיב ויעש לפני הבית עמודים שנים וגו' והצפת אשר על ראשו אמות חמש (דה"ב ג' ט"ו) מהו הצפת. אלו שני אריות זהב על העמוד האחד ושני אריות זהב על העמוד השני, והיו משני אריות יוצאים קונדיטין ושני אריות זוהלים מיני בשמים לקיים מה שנאמר לריח שמניך טובים וגו'. ומאיזה מקום היו נובעין מן ערן להראות דוגמא לישראל לעתיד לבוא שהם עתידין לראות כל אלו בעיניהם, שנאמר על כן עלמות אהבוך, אל תקרי עלמות אלא עולמות. התחילו תלמידיו להיות תמהים, אמר להם ר' יוחנן ומה אתם תמהים שלעתיד קטן שבישראל יהיה גדול משלמה במלכותו. ומה בימי שלמה מפני שני אריות היה יוצא קונדיטין ומשני אריות בשמים אבל לעתיד לבוא לפרות (בפלגות?) בחרדל (הירדן?) ופרת כולם של אפרסמון ובשמים ויין וחלב ודבש וכל מיני מתיקה המזומנים לצדיקים. ושמה תאמר לרשעים? הם ושלום! לא יראו בפלגותיהם שנאמר אל ירא בפלגות נהרי דבש וחמאה (איוב כ' י"ב). אמר ר' יוחנן ארבעה דימוטית היו באיפורדומין של מלך, ובכל אחד ארבעת אלפי איש ובכל דימוט היו שבכות נעשות וכותרות מחוקקות בברזל נחשת וזהב ועל כל כותר שבעה בימי אחד למעלה מחברו וארבע נדבכות אחד למעלה מחברו, ועל כל נדבך מאה איש, ובכל דימוט שני דלתות מעצי שמן והיו קבועים בהם כל מיני כלי זהב ואבנים טובות ומרגליות וכרובים ותימורים קבועים בוהב והיה הולך אורם למקום רחוק מירושלם, ולפני כל דימוט חליל ועוגב היו מרנגים

בא לחתוך הדין היו פותחין האריות פיהם נגדו ומאירות כאבוקי אש ופותחין את פיהם וחורקין בשיניהם והיו נושאים בפיהם נגד המלך באולם השער, והיה המלך מתיירא לחתוך את הדין שמה לא פסק כהוגן, והיה מסתכל נגד החוזה ונתן הנביא, והיו פוסקים הדין בנבואה והמלך היה מסכים עמהם בחכמה, ומשמיעים לשבעים זקנים והזקנים לנשיאי ישראל ונשיאי ישראל לשלוחי בית דין, והיו מוליכין את האדם אם לחיים אם למות, וכל כך למה, שהשנים טובים מן האחד ועליהם אמר שלמה בחכמתו טובים השנים מן האחד, וכתיב אם יתקפו האחד, האחד זה שלמה המלך, השנים אלו נתן וגד, וההוט המשולש אלו שלשתו, שאלו את ר' יוחנן מפני מה האריות והחיות צועקים לפניו, אמר להם כמותם הימים היו ארבע מיתות ב"ד כדי שלא ימות אדם בחנם, פסק המלך את הדין והיו האריות לוחכים כפות רגלי המלך ורוח הקדש מצפצפת ואומרת: המלך שלמה ברוך! והעומדים עונים כאחד ואומרים: תכון מלכות בית דוד! ושנים עשר בקר, אלו שנים עשר נציבים שהיו מכלכלים את המלך ואת ביתו כל אחד מהם חודש אחד, שנאמר ולשלמה שנים עשר נציבים, וכל אחד מהם היו לו שמונה עשר אלפים שרים ולכל שר ושר אלף שרי אלפים, ולאליפים שרי מאות ולמאות שרי המשים ולחמשים שרי עשרות, והיו מכלכלים המלך וביתו מכל דבר ולא היו מעדרים דבר כל אחד ואחד בחדשו, ומאכל שלהנו ליום אחד שלשים כור סלת וששים כור קמח עשרה בקר בריאים משומנים שהיו מאכילים אותם עיסה בלולה בשמן ומשקים אותם חלב, ועשרים בקר אבוסים בעשב עם שעורים, מאה כבשים שמנים ומאה צבי ושלשים איל ועשרים יחמורים גדיים ועופות ודגים וכל מיני מעדנים עד אין מספר, שנאמר ויהי לחם שלמה ליום אחד שלשים כור סלת ועשרים כור קמח עשרים בקר בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן לבד מאיל וצבי ויחמור וברבורים אבוסים. מה הוא וברבורים אבוסים, ר' אלעזר אומר אפילו פסיונים היו מגדלין אותם, ר' יוחנן אומר עופות המפוטמות.— כתיב עגלה על שני הנשיאים, עגלות אלו שני נשיאים היו מביאים מרכבה צבועה שעל שני עגלות לארבעה סוסים כדי לעשות איפורדומין למלך, ושור לאחד, זה בן הנשיא שהיו רוכבין אותו במרכבה, שאל ר' יוחנן לר' זירא כמה איפורדומיות היו למלך בכל שנה, אמר לו י"ב כנגד י"ב נציבים (מ"א ד' ז'), וכל אחד היה עושה חדשו לכך נאמר ולא יעדרו דבר (שם ה' ז'). אמר לו והלא י"ג היו, א"ל האחד לא היו עושין אותם בסוסים אלא בחורים היו רצים האיפורדומין, ואותם הבחורים היה דוגמת ארכובתם התוכות והיו רצים ולא היה סוס וחיה יכולין לרוץ לפניהם. ומאיזה שבט היו? ר' יוסי אומר מנפתלי שנאמר נפתלי אילה

איתו באנגריא שהוליד מה שלקה, והולוכוהו לבית התבשיל וראה מה שהוא עושה, ואמר שלמה שיעמוד עמו וישרתהו ואינו רוצה אלא המאכל בלבד, ונתרצה לו וישב עמו וישרתהו ויעוררה, אחר איזה ימים אמר לו שיבשל למלך מאכלים כמנהגו כמו שהוא היה אומן גדול באלו המאכלים, ונתרצה לו המלצר, והוא (שלמה) עשה ובשל מעדני המלך וכשאכל המלך אותם המטעמים שהביאם המלצר ומעם אותם התבשילין שאל המלך למלצר מי בשל אלו המאכלים שעד עתה לא הבאת לי בהם, וסיפר לו כל המאורע שאותו האדם בשלם, וצוה לעבדיו שיקראו אותו, ובא לפני המלך, ושאל לו אם רוצה אתה להיות לי מלצר ואמר הן, ושלח את המלצר מלפניו ושם אותו במקומו לבשל לו כל מאכליו, ויהי אחר הדברים האלה ראתה אותו בת מלך עמון ושמה נעמה ואמרה לאמה שרצונה לקחת את האיש הזה המלצר לבעל, ואמה גערה בה ואמר לה יש במלכות אביך שרים רבים ונכבדים שתקח אחד מהם הטוב בעיניך, ואמרה אינני רוצה אלא זה המלצר, והפצירה בה הרבה ולא הועיל שאמרה על כל פנים אין רצוני באיש אחר אלא בזה, עד שהוכרחה אמה לגלות הענין לבעלה המלך שרצון בתו הוא ליקח את המלצר לאיש, וכשמעו זה הדבר חרה לו עד מאד ורצה להרוג את שניהם, אבל לא היה רצונו של הקב"ה ונעשה להם נס שנכמרו רחמי המלך עליהם ולא רצה לשפוך דם נקי וקרא לאחד מעבדיו וצוהו שיוליך אותם למדבר שמם ושם ימותו מאליהם, והסרים עשה כאשר צוהו המלך והניחם במדבר והלך לדרכו אל המלך לשרתו כבראשונה, והם הלכו משם למצוא אוכל להחיות נפשם ובאו לעיר אחת שהיתה על שפת הים והוא הלך לבקש אוכל לנפשם ומצא דייגים מוכרים דגים וקנה אחד מהם והביא את הדג הזה לאשתו שתבשל אותו, ובשפתחה אותו הדג מצאה הטבעת בתוכו שהקוק עליו שם המפורש ונתנה את הטבעת הזה לבעלה, ותכף הכיר את הטבעת הזה ושם אותו באצבעו ותכף שב רוחו אליו ודעתו נתישבה עליו ועלה לירושלם וגרש את האשמדאי וישב על כסא מלכותו וישם כתר מלכות בראשו, ואחר כך שלח לקרוא לאביה שהוא מלך בני עמון ואמר לו למה הרגת שתי נפשות בלי רשות ופחד, ואמר ח"ו שלא הרגת שתי נפשות בלי רשות שמם ולא ידעתי מה נעשה בהם, אמר שלמה המלך ע"ה לו, ואם תראה אותם תוכל להכיר אותם? דע שאני המלצר ובתך אשתי ושלח לקראתה ובאה ונשקה ידיו והוא שמח שמחה גדולה והלך לו אל ארצו.

חם מעשה בשלמה המלך ע"ה

למעלה ואלו מכים בחליל לטעמם. אמר ר' יוסי לארבעה חלקים היו נחלקים. המלך ועבדיו וחכמים ותלמידים וכהנים ולוים היו לבושים תכלת, וכל ישראל היו לבושים לבנים, והבאים מן הברכים ומן הכפרים ומשאר מקומות היו לבושים אדומים, ואומות העולם שהיו באים ממרחק להביא למלך מנחה היו לבושים ירוק. אמרו לו תלמידיו מפני מה אלו ארבעה מיני בגדים, להם כנגד ארבע תקופות, מתקופת תשרי עד תקופת טבת הימים הם כהכלת. מטבת עד ניסן השלג יורד והיו לבושים לבנים, מניסן עד תמוז הים טוב לפרש בו והיו לבושים ירוק, מתמוז ועד תשרי הפירות יפות ואדומות ואז היו לובשים בגדים אדומים. נשלם ענין כסא שלמה ש"ב ל'ע"א.

מעשה בשלמה המלך ע"ה

[בית המדרש ח"ב 86]

מעשה בשלמה המלך ע"ה אשר היה שט בכל יום לרקיע לשמוע סודות מפי עזא ועזאל ולא היה לו פחד ואימה, וכל צבא מעלה היו כורעים ומשתחווים לפני הקב"ה והיו משבחים אותו שהעמיד מלך כזה בישראל, והיו ממלאים לו כל רצונו, שנאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך וגו', והיה מולך על העליונים והתחתונים ונזר והביאו אבנים וצרכי בנין לבית המקדש, וכשבקש השמיר היה מביאו אשמדאי מלכא דשידי בשלשלאות של ברזל וטבעת שחקוק עליו שם המפורש והיה תפוס אצלו ימים רבים אפילו אחר בנין ביהמ"ק, וכשגרמה החטא בקש ממנו שיתיר אותו והוא יגלה לו סוד אחד שהוא ענין גדול ונורא, והתירו ושאל ממנו שיתן לו טבעתו שהיה חקוק בו שם המפורש והוא האמינו כי היתה סבה מאת ה' לשלם לו כפעלו על שעבר שלשה לאוין שילך נ' שנים בנלות, וכשלקח הטבעת השליכו לים ובא דג אחד ובלע אותו, אז השליכו ארבע מאות פרסאות בארץ העמים וגרשו מעל מלכותו ואבד כל תפארתו, כי השליכו למרחוק והיה שואל על הפתחים ואמר אני שלמה הייתי מלך בירושלם, והיו משחקים מדיבורו והיו אומרים מלך כזה ישאל על הפתחים, ועמד בזה הצער שלש שנים על שעבר שלש מצות התורה: על לא ירבה לו נשים ולא ירבה לו סוסים וכסף וזהב לא ירבה לו מאד, ונכשל בכולו, ובסוף הזמן הזה של שלש שנים רצה הקב"ה לרחם עליו למען דוד עבדיו ולמען הצדקת נעמה בת מלך עמון שיתחבר אליה ויביאנה עמו לארץ ישראל ויצא ממנו משיח בן דוד, הביא הקב"ה לארץ עמון ובא לעיר המלכה אשר שמה משכמם והיה עומד ברחוב העיר משכמם ומלצר המלך שר הטבחים שעושה ומבשל מאכל המלך בא לקחת מה שצריך לעשות למלאכתו ומצא את שלמה עומד שם ולקח

שנה א"ל אשתו בבקשה ממך תולכני אצל אבותי ואראה אותם, מיד נטל סוסים ומגדנות ומאכל ומשתה והלך עם אשתו לפקוד את אבותיה כשהלכו בדרך יצא עליהם לסטים אחד מזויג וכשראתה האשה את הלסטים נכנסה אהבתו בלבה ויתפשו האשה והלסטים את הבחור ויאסרוהו בעבותים, ושימש הלסטים את האשה בדברי תפלות ואח"כ שב הלסטים לאכול ולשתות יחד עם האשה, והבחור היה אסור באילן אחד וראד את הכל, אח"כ בא לישן עם הבחורה ונטל הלסטיני את הקיתון ושם מראשותיו ויישן, וזנה בא נחש ושתח מן היין והקיא סם המות בתוכו, כיון שהקיץ הלסטים משנתו נטל הקיתון ושתה ומת, והבחור היה רואה את הנס שנעשה לו, אמר הבחור לאשתו בבקשה ממך תתירני והסר ממני העבותים, אמרה לו מתיירא אני ממך שמא תהרגני, א"ל בשבועה שלא אמיתך, מיד פשפש אחר הלסטים והנה הוא עץ יבש, מיד נטלה בעלה והלכו שניהם לבית אביה של האשה, וכשראו אבותיה שמחו מאד ותקנו לאכול ולשתות, אמר להם הבחור לא אוכל ולא אשתה עד שאספר מה שאירע לי, מיד סיפר כל המעשה, מה עשה אביה הרג את בתה המרשעת, ולכך אמר שלמה בחכמתו, ואשה בכל אלה לא מצאתי.

מעשה בשלמה המלך ע"ה שאמר ברוח הקדש אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי. כששמעו העם והסנהדרין דבר זה היו תמהים. אמו שלמה אם תרצו אראה לכם, אמרו כלם הן, אמו להם בקשו אשה אחת ממובי העיר ואיש גם כן שיהיה טוב מכלם. בדקו ומצאו איש אחד שהיה לו אשה טובה ונאה, שלח המלך לקרוא אותו והביאו לפניו, אמר לו תדע שאני מבקש לך כבוד ולעשות אותך שר פלמדין שלי, השיב ואמר אני עבדך ואהיה לך כאחד מעבדיך, אמר לו המלך שלמה אם כן לך והרוג אשתך והבא לי את ראשה בלילה הזה ומחר אני אתן לך את בתי ואעשה אותך פקיד על רוב ישראל, אמר האישי אעשה רצונך, הלך לביתו והיתה אשתו נאה ומיופה והיו לה ממנו בנים קטנים, נכנס הדבר בלבו והיה בוכה ומתאונן, כשראה אשתו שהיו פניו נועמים פגעה בו ואמרה לו מה לך אדוני שאני רואה פניך נזעפים, אמר לה הניחני שיש לי דאגה בלבי מיד הביאה לפניו לאכול ולשתות ולא רצה לאכול, הרהר בלבו ואמר מה אעשה אהרונ את אשתי ויש לי בנים קטנים ממנה, אמר לאשתו לבי ושכבי עם בניך, כיון ששכבה ושקעה בשינה מיד שלף הרבו להרנה ומצא בנה הקטן ישן בין שני דדיה, ובן קטן אחר היה שוכב ראשו בין כתפותיה, אותה שעה נכנס שטן בלבו להרנה, אמר אוי לי מה אעשה אם אני הורגה ימותו אלו בנים קטנים, מיד השיב הרבו ואמר יגער ה' בך השטן, חזר פעם שנית ואמר אהרנה ומחר יתן לי המלך את בתו ויעשרני, מיד שלף הרבו עליה וראה

משלים של שלמה המלך

[בית המדרש ה"ד 145]

מעשה באדם אחד שהיה בימי דוד מלך ישראל והיה עשיר הרבה מאד והיו לו עבדים ושפחות ונכסים רבים והיה לו בן יחיד, מה עשה אותו אדם קנה סחורה הרבה ונתנו ביד בנו, נכנס אותו הבן בספינה והלך לאפריקא ועמד שם שנים הרבה ובתוך אלו השנים מת אביו והניח קנינו לעבד אחד בעל האוצר שלו, וזה העבד התחיל לכבוש כל בני הבית ביסורים משונים עד שהניחיהו והלכו להם ונשאר יחידי עם כל אותו הממון שהניח לו אדונו והיה אוכל ושמה מתאוותו בממון, לאחר זמן חזר אותו הבחור מכרכי הים והלך לבית אביו ומצא לאביו שנפטר לבית עולמו, התחיל ליכנס לביתו, יצא לקראתו העבד ודחפו ואמר לו מה לך בביתי בן בליעל, מה עשה הבחור ונטל המקל והתחיל להכותו על ראשו ואמר לו עבד תפשת כל עמלי ועמל אבא מארי ותשמה מאותו הממון, עשו טריבה גדולה ואין מציל ביניהם עד שברח בן הזקן והלך לקבול על העבד אל המלך ואמר: המלך לעולם יחיה, איש פלוני לקח כל הממון שהניח לי אבא מארי ואומר לי אין אתה בן הזקן אלא אני, אמר המלך יש לך עדים אמר לו לאו, א"ל קרא לאותו עבד ואמר לו יש לך עדים אמר לו לאו, אמר לו המלך לעבד לך לשלום אין עליך להשיב דבר, כששמע בן הזקן כך התחיל לבכות ולצעוק לפני המלך פעם שנית ושלישית ויצעק לפני המלך עד שנער בו המלך ואמר לו אם תשנה עוד יד אשלח בך, אם יש לך עדים טוב ואם לאו מה אעשה לך, שמע שלמה המלך הדבר ויקרא אותו מן הצד ואמר לו צעוק עוד אל המלך ואם יבעוס עליך אמור לו אדוני המלך אם לא תתן לי דין שים אותו ביד שלמה בנך, נתן אותו ביד שלמה בנו שיתן לו דין אמר שלמה להבחור תדע באיזה מקום קבור אביך אמר לו לאו, עוד קרא לאותו העבד אמר לו תכיר קבר אביך אמר לו הן אמר לו שלמה לך והביא לו זרוע של אביך הלך וחתך זרועו של הזקן והביא לו אמר להם הקיזו דם שניהם, וכל אחד ואחד יקבל דמו בכלי שלו, אמר לעבד טבול העצם בדם שלך וטבל ולא צבע, אמר לבן הזקן טבול גם אתה בדם שלך וצבע העצם והראוהו לכל העם, אמר להם ראו זה הדם מן זה העצם יצא, מיד תמהו כל ישראל וחזר כל הממון להבחור וירדה בעבד בעל כרחו, לכך נאמר ויחכם שלמה מכל האדם.

מעשה בימי שלמה המלך, אדם אחד שהלך מטבריא לביתר ללמוד תורה והיה הבחור נאה ביותר, מיד ראהו נערה אחת ואמרה לאביה בבקשה ממך זיווג לי הבחור הזה, מיד רדף אחריו ואמר לו לבחור רצונך לישא אשה ואני אתן בתי לך, א"ל הן, מיד קידש בתו וחזר לביתו ושמה עם אשתו שנה אחת, לסוף

עמדו שם י"ג שנה. לסוף י"ג שנה אמרו זה לזה מה עשינו כי עזבנו את ביתנו וכל אשר לנו, הרי י"ג שנה שבאנו ללמוד תורה ושמשנו אותו ולא למדנו כלום. נקח רשות ונחזור לביתנו. יום אחד באו אצל שלמה ואמרו לו אדונינו! הרי י"ג שנה שהנחנו את ביתנו תן לנו רשות לילך לראות אנשי ביתנו, מיד קרא המלך לבעל האוצרות להביא לפניו שלש מאות זהובים, אמר להם בחרו לכם אחד משנים או אלמד לכל אחד מכם ג' דברי חכמה או אתן לכל אחד ואחד מאה זהובים, מיד נטלו עצה ביניהם ולקחו הממון ונטלו רשות והלכו להן. כשנותרו מן העיר עד ארבעה מילין ענה הקטן ואמר לאחיו מה עשינו, בשביל זהובים באנו לכאן או ללמוד תורה?! אם תשמעו לעצתי באו ונחזור הממון ונלמוד חכמה משלמה המלך. אמרו לו אחיו אם רצונך לחזור הזהובים ללמוד שלשה דברי חכמה, לך, כי אנו לא נחזור לקנות דברים בממון, מיד חזר הקטן אצל שלמה ואמר לו אדוני לא באתי לכאן בשביל הזהובים. בבקשה ממך טול הזהובים ולמדני חכמה, מיד התחיל ללמדו ואמר לו בני כשתלך בדרך הזהר. בשיעלה עמוד הישחר תהיה מתוקן לילך, ובערב תחנה מבעוד יום, הרי אחד. וכשתראה הנהר שהוא מלא אל תכנס לשם אלא המתן עד שירד וישוב למקומו, הרי שנים. ולעולם סוד אל תגלה לאשה, אפילו לאשתך, הרי שלשה. מיד נטלו רשות ורכב על סוס ורץ והלך אחר אחיו, כשהגיע אליהם אמרו לך מה למדת, אמר להם מה שלמדתי למדתי, התחיל לילך ביחד עם אחיו עד ט' שעות פגעו במקום אחד שהיה יפה לחנייתם, ענה הקטן הרי המקום טוב ללין שנמצא בכאן מים ועצים ועשב לרעות הסוסים, אם רצונכם נלין בכאן ובעלות השחר אם גזר ה' אותנו בחיים נלך בטוב, אמרו לו אחיו אי שוטה בשעה שנתת הממון וקניית הדברים הכרנו כי אין חכמה בך, אנו יכולין לילך עד הערב ח' מילין ואתה אומר שנלין בכאן, אמר להם כרצונכם עשו כי לא אוזן מזה. הם הלכו לדרכם והוא נשאר שם והתחיל לברות עצים והבעיר אש ועשה לו כעין צריף לו ולבהמתו והניח חסוס לרעות עד הערב ונתן לו שעורים ואכל הוא ובהמתו ושכב בלילה לבטח. ואחיו הלכו עד הערב ולא יכלו למצוא מרעה לבהמתם ולא עצים ולא אש. וירד עליהם שלג גדול עד שמתו מרוב הקרירות, ואתו הבחור לא הרע לו השלג מפני הצריף והאש והאכילה והשתיה. ובעלות השחר תיקן עצמו ורכב על סוסו ותפש הדרך והלך אחרי אחיו ומצאם מתים וכשראם נפל עליהם בבכי וקברם ונטל את ממונם והלך לו, ויצא השמש ונמס השלג ונתמלאו הנהרים על כל גדותם ולא היה יכול לעבור הנהר, מיד ירד מעל הסוס והמתין עד שמיעט הנהר וכשהיה מהלך על שפת הנהר הביט לאותו הצד וראה שם עבדי שלמה שהיו מביאים שתי בהמות מעונות זהב ואמרו לו למה לא תעבורי

שערה פרוש על פני התינוקות, מיד נכנס בלבו רחמים ואמר אם יתן לי המלך כל ביתו וכל עשרו לא אהרוג את אשתו זו. מיד חזר חרבו אל נדנה ושכב עם אשתו עד הבקר. והנה שלוחי המלך באו בשבילו והוליכוהו לפניו, אמר לו המלך מה עשית קיימת מה שאמרת? אמר לו אם טוב בעיני המלך אל יכנס בי בדבר הזה, בקשתי לעשות פעם ופעמים ולא מלאני לבי לעשותו. אמר שלמה הרי אדם אחד מאלף מצאתי, יצא מעליו והניחיהו עד שלשים יום. אחר שלשים יום שלח המלך בסתר לאשתו והביאה לפניו אמר לה המלך יש בעלך טוב, אמרה לו הן. אמר לה שמעתי כי על יופיך ועל זיו פניך ואהבתך לקחך לאשה, ואנו נמליך אותך על כל שרות המלכות ונלביש אותך זהב מראשך ועד רגליך, אמרה לו הן, כל אשר תחפוץ אעשה, אמר לה רק דבר אחד זיוק לנו שאינו יכול לעשות, שום דבר מפני שיש לך בעל, אמרה לו והיאך נעשה, אמר לה הרגי את בעלך ואח"כ אשא אותך לאשה, אמרה לו כך אעשה. אמר שלמה בלבו אם כן הורגת זו את בעלה, נעשה איזה דבר תקנה שלא ימות. מה עשה נתן לה סיוף אחד מן הבדיל, וכשראתה אותו שהוא מבהיק, אמר בסיוף זה הרגי אותי כי מיד שתתן אותו בצוארו הוא נחתך. חזרה האשה לביתה לבעלה עם הסיוף, בכוא בעלה עמדה לפניו וחבקה אותו ונשקה לו, ואמרה לבעלה שב אדוני עמרת ראשי. כששמע כך שמח שמחה גדולה, וישב בעלה ואין בלבו שום מחשבה רעה, מיד הביאה השלחן ואכלו ושתו. אמר לה בעלה: אשתי מה עסקיך זה הלילה, אמרה לו נבקש לשמוח עמך ולראותך שיכור זה הלילה, שחק לפניו בטוב לב ושתה ונשתכר עד שנשתקע בשינה. כיון שראתה כן עמדה ואזרה הלציה ושלפה הסיוף שנתן לה המלך והתחילה לחתוך את העור. מיד הקיץ בעלה משנתו וראה והנה עומדת עליו אשתו להורגו. אמר לה הגידי לי הענין ומי נתן לך הסיוף הזה ואיך היה המעשה, ואם לא תגידי לי אעשה בשרך אברים אברים, אמר לו כך וכך הענין אמר לי שלמה המלך, אמר לה אל תיראי, כיון שהשכים בבקר והנה שלוחי המלך באו בשבילם, מיד הלך הוא עם אשתו אל המלך וסנהדרין יושבים לפניו, כשראם המלך שחק, אמר להם המלך בבקשה מכם ספרו לי היאך היה המעשה, אמרו כך וכך היה, הקיצותי ומצאתי את אשתי שהיתה עומדת עלי להרגני, אילולי שהיה הסיוף מבדיל כבר הייתי מת מן העולם, אני רחמתי עליה והיא לא רחמה עלי. אמר שלמה אני הייתי ידוע שאין רחמנות בנשים לפיכך נתתי לה סיוף של בדיל. וכששמעו הסנהדרין כך אמרו אמת מה שאמר המלך אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי. מעשה בשלשה אחים שהלכו ללמוד תורה אצל שלמה המלך, אמר להם שלמה עמדו ושמשו לפני ואני אלמדכם חכמה, ומינה אותם להיות שרי הפרגוד שלו

אמרו לה בתי אין לנו רשות לדון אלא ע"פ עדים כי אין אנו יכולין לדון דינים שבלב, יצתה מהם בפחי נפש. התחילה לחזור לביתה פגעה ברוד מלך ישראל והיה אז נער קטן רועה צאן והוא שוחק עם הנערים, מיד צעקה ואמרה בני קבלתי לפניהם ולא דנו לי דיני עם האיש שרימני, שמע דברי ודוני לי בחסדך, אמר לה לבי למלך ובקש ממנו שיתן לי רשות ואני אוציא את דינך לאור. חזרה למלך ואמרה אדוני מצאתי נער אחד שיודע לפי דבריו להוציא את דיני לאור, אמר לה לבי והביאו לפני, וקראה אותו למלך, אמר לו שאלו אמת הדבר שתוכל להוציא זה הדין לאור, אמר אם יש לי רשות ממך בטחני בקוני, אמר לה לבי עמו, אמר לה הוציאו הכלים שהפקדת לאיש ההוא, הוציאה הכלים, אמר לה תכיר שהם אלו הכלים שהפקדת לאיש ההוא, ואמרה לו כן אדוני, שאל לאיש גם כן והודה שהם הכלים, אמר לה דוד לבי והביאי לי כלים אחרים רקים, הלכה והביאה והריקה הדבש לאותן הכלים, ותפש אותם הכלים ושברם לעיני הקהל, ופשפש ומצא בשברי הכלים במקום אחד שנים זהובים שהיו דבוקים בצלעות הכרדים, מיד ענה דוד ואמר לבעל הפקדון כך והחזר הפקדון אל האשה. מיד כששמע שאול וכל ישראל כך תמחו על הדבר מאד, וידעו שרוח הקדש בו.

מעשה שהיה בימי שלמה מלך ישראל (2), יום אחד נכנס אשמדאי מלכא דשידי ואמר לו אתה הוא שכתוב עליך ויחכם מכל האדם? אמר לו שלמה כן הבטיחני הקב"ה, אמר לו אשמדאי אם תרצה אני מראה לך דבר שלא ראית מימך לעולם, א"ל הן, מיד הושיט ידו בארץ תבל והוציא ממנה איש בעל שני ראשים וארבע עינים, מיד נודעו ונבהל שלמה ואמר הכניסוהו לחדרי, שלח וקרא לבניהו בן יהוידע אמר לו מה תאמר היש תחתינו (3) בני אדם, א"ל הי נפשך אדוני המלך אם ידעתי אלא שמעתי מאחיתופל אלוף אביך שיש תחתינו בני אדם, א"ל אם אני מראה לך אחד מהם מה תאמר, א"ל ואיך אתה יכול להראותו מעומקה של ארץ שהיא מהלך חמש מאות שנה? מיד שלח והביאוהו אצלו, כיון שראה אותו נפל על פניו ואמר ברוך שהחיינו וקימנו לזמן הזה, א"ל בן מי אתה, א"ל מבני אדם אני מתולדות קין, אמר לו באיזה מקום מושבכם, א"ל בארץ תבל, א"ל יש לכם שמש או ירח, א"ל הן, וגם אנו חורשים וקוצרים ובעלי צאן ובהמות, א"ל באיזה מקום מורח השמש, א"ל במערב ותשקע במזרח. אמר לו התפללו? אמר לו הן, ומה היא הפלחכם, א"ל מה רבו מעשיך

הנהר, אמר מפני שהוא מלא, והם התחילו לעבור וכשבאו תוך הנהר שטפס ומתו והבחור המתין עד שירד הנהר ועבר ונטל הממון והלך לביתו לשלום. כשראוהו נשי אחיו שאלוהו על בעליהן, אמר להן הם עומדים ללמוד חכמה, והוא התחיל לקנות שדות וכרמים ולבנות פלטרין ולקנות מקנה וקנין, והיתה אשתו שואלתו אדוני אמור לי מאין לך זה הממון, מיד כעס עליה והכה מכה נמרצת, אמר מה לך לשאול זה, עד שפיתוהו פעם ופעמים והניד לה הכל, פעם אחת הקניט את אשתו והתחילה לצעוק ואומרת לא די לך שהרגת שני אחיך אלא שתרצה להרוג אותי, כששמעו נשי אחיו ממתת בעליהן מיד הלכו וקבלו עליו לפני המלך, מיד צוה המלך להביאו לפניו וצוה להורגו. כשהוציאוהו להרגו אמר להם בבקשה הניחוני שאדבר דברי לפני המלך, מיד הוליכוהו אל המלך ונפל על פניו ואמר אדוני אני משלשה אחים שעמדנו לפניך י"ג שנה ללמוד חכמה, ואני הוא הקטן שהחזרתי הזהובים ללמוד ממך חכמה, והחכמה שלמדתי היא הגניני, מיד הכיר המלך האמת ואמר אל תירא, הממון שלקחת מאחיך ומעבדי היא שלך שהחכמה שקנית הצילך ממות ומיד זאת האשה, ולך ושמה עם אשתך. באותה שעה אמר שלמה קנה חכמה מה טוב מהרוץ ומפז.

מעשה באדם אחד שהיה בימי שאול מלך ישראל (1) שהיה לו אשה יפה ונאה מאד והיתה עשירה גדולה, ואדם ההוא היה זקן ביותר והניע זמנו ליפטר לבית עולמו. ובעבור שהאשה היתה נאה נתן עיניו עליה השר של המדינה והיה רוצה ליקח אותה ביד רמה, והיא לא רצתה בשום סבה, ונכנס פחד בלבה עד אין תכלית, ולקחה כל הממון שלה ונתנה בכדים, ובפי הכדים שמה דבש והפקידם לאדם אחד ממכירי ואוהבי בעלה בפני עדים וברחה מן המדינה. לאחר זמן מת אותו השר וחזרה האישה לביתה, והאיש שהיה הפקדון בידו עשה סעודת אירוסין לבנו ונצטרך אליו דבש הלך ומצא אותם הכדים עם דבש ולקח מן הדבש אותו המעט שמצא בפי הכדים, סוף דבר מצא כל הכדים מלאים זהב, מיד לקח הממון ומילא אצל הכדים דבש. כשחזרה האשה לביתה הלכה אצל האיש ואמרה לו תן לי הפקדון שהנחתי ביריך, אמר לה לבי והביאי לי העדים שנתת לי הדבש בפניהם וטול את שלך, הלכה והביאה העדים והוא הוציא את כל הכלים והחזירם לה בפני העדים הנוכחים. כשהלכה לביתה מצאה כל הכלים מלאים דבש. התחילה לצעוק ולבכות, הלכה אצל שופט המדינה וקבלה עליו, אמר לה השופט יש לך עדים, אמרה לו לאו, אמר לה בתי מה אעשה לך, לבי לשאול המלך וידון לך, הלכה אצל שאול והוא שלח לסנהדרין, אמרו לה יש לך עדים שהפקדת לזה האיש הממון אמרה להם אין לי עדים כי עשיתי הדבר בערמה מפני פחד של השר,

(1) כנראה צ"ל שלמה המלך במקום שאול המלך ושלמה במקום דוד, ולולי זאת אין להמעשה ענין בכאן אצל ספורי שלמה, (2) ע"י תוספות מנחות ל"ו ע"א, (3) תחת כפות רגלינו מעבר הכדור.

הרוח [שנשא עם האדרת], והיה אוכל סעודת בקר בדמשק וסעודת ערב במדי, ר"ל במזרח ובמערב. ויהי היום ההוא והיה מתנאה בעצמו ואומר לא יש בעולם כמוני שנתן לי הקב"ה חכמה ובינה ודעת והשכל והמשילני על כל בריותיו. באותה שעה נתדנדנד הרוח ונפל מעל האדרת עם מ' אלף איש. כשראה שלמה כך צעק על הרוח ואמר להרוח שוב הרוח! תשוב. השיב הרוח ואמר שב אתה עד אלהיך ולא תתנאה ואשוב אני עמך. באותה שעה נכלם שלמה מדברי הרוח. ועוד שהיה הולך יום אחד ועבר על נחל אחד שהיו בו נמלים ושמע קול נמלה אחת שהורה שהיתה אומרת לנמלים הכנסו לבתיכם שלא ישיחיתו אתכם חיילותיו של שלמה המלך, כששמע שלמה את דברי הנמלה חרה אפו ואמר לרוח רד למטה לארץ, וירד. שלח אחר הנמלים ואמר מי מכם אמרה הכנסו לבתיכם שלא ישיחיתו אתכם מחנות שלמה, אמרה אותה הנמלה אני אמרתי להם. אמר לה למה אמרת כך, אמרה לו יראתי שמא יבואו לראות מחנותך ויבטלו מהשבח שמשבחין להקב"ה ויחר אפו עלינו ויהרגנו. אמר לה למה לא דברה מכל הנמלים אחרת אלא את, אמרה לו אני מלכה שלהם. אמר לה מה שמך, אמרה לו „מחשמה“. אמר לה אני רוצה לשאול אותך שאלה אחת, אמרה לו אינו ראוי שיהיה השואל למעלה והנשאל למטה, העלה אותה לפניו, אמרה לו אינו ראוי שיהיה השואל יושב על כסא והנשאל לארץ אלא תשא אותי על ידיך ואחזיר לך תשובה, ולקח אותה על ידו ונשארה לו כנגד פניו, אמרה שאל, אמר לה יש בעולם גדול יותר ממני? אמרה לו הן, אמר לה מי הוא, אמרה לו אני, אמר לה כיצד את גדולה ממני, אמרה לו אילו לא הייתי גדולה מכך לא שלחך הקב"ה אצלי שתשאני על כפך. כשמעו שלמה את דברי הנמלה חרה אפו עליה והשליך אותה על הארץ ואמר לה נמלה! אינך יודעת מי אני, אני שלמה בן דוד המלך ע"ה, אמרה הנמלה תדע לך שאתה מטיפה סרוחה ולא תתנאה בעצמך. באותה שעה נפל שלמה על פניו ונתכייש ונכלם מדברי הנמלה. אח"כ אמר לרוח תשא את האדרת ונלך, נשא הרוח את האדרת, אמרה נמלה לשלמה לך, אבל לא תשבח את השם יתברך ולא תתנאה בעצמך הרבה, והיה הרוח הולך ועולה למעלה בין השמים והארץ ונשאר כן עשרה ימים ועשרה לילות. יום מימים ראה טרקלין אחד גבוה כלו בנוי מזהב טוב, אמר שלמה לשירי לא ראיתי כמו זה טרקלין בעולם כלל, באותה שעה אמר שלמה לרוח תרד למטה, ירד הרוח למטה והלך שלמה הוא ושר שלו אסף בן ברכיה, והיו הולכים ומטיילים סביבות הטרקלין, וריח עשב שהיה בו כריח גן עדן ולא היו מוציאים לו פתח ליכנס בו והיו תמהים על זה הדבר כיצד נעשה שיכנס בתוכו, הם בזה הענין ושר השדים בא למלך, א"ל אדוני למה אתה דואג כל

ה' כלם בחכמה עשית, א"ל אם תחפוץ נחזיר אותך למקומך, אמר להם עשו לי טובתכם ותחזירני למקומי. מיד קרא המלך לאשמדאי ואמר לו לך ותחזור אותו למקומו, א"ל איני יכול להחזירו למקומו לעולם. כיון שראה כך נשא אשה והוליד ממנה שבעה בנים ששה מהם בדמות האם ואחד בדמות האב שהיו לו שני ראשים, והיה חורש וקוצר ונעשה עשיר גדול מעשירי עולם. לאחר זמן מת האיש ההוא והניה ירושה לבניו, הששה אומרים אנו שבעה לחלק ממון אבינו והאחד שיש לו השני ראשים אומר אנו שמונה ועלי ליטול מן הירושה שני חלקים. הלכו כלם אצל שלמה ואמרו לו אדונינו המלך אנו שבעה ואחינו בעל שני ראשים אומר שאנו שמונה ורוצה לחלק ממון אבינו לשמונה חלקים והיו רוצה ליטול שני חלקים, כיון ששמע שלמה כך נעלם ממנו הדבר, מיד קרא לסנהדרין ואמר להם מה אתם אומרים בדבר הזה, אמרו אם אנו אומרים אחד הוא שמא שנים הם, שתקו. אמר להם שלמה לבקר משפט. בחצי הלילה נכנס בהיכל ועמד בתפלה לפני המקום ואמר רבש"ע כשנגלית לי בנבעון ואמרת לי שאל מה אתן לך לא שאלתי ממך לא כסף ולא זהב אלא חכמה כדי לשפוט בצדק בני אדם, א"ל הקב"ה אני נתן לך חכמה בבקר, ויהי בבקר שלח וקבץ כל הסנהדרין ואמר להם שלמה הביאו לפני האיש ההוא בעל שני הראשים, מיד הביאוהו לפניו ויאמר להם ראו שאם יודע זה הראש מה שאני עושה לזה אחד הוא ואם לאו הם שנים. אמר שלמה הביאו מיים חמים ויין ישן ובגדי שש, והביאו מיים חמים והניהו על פניו וזרק בן מיים חמים ויין ישן. אמר לו אדוני המלך אנו מתים אנו מתים אנו אחד ולא שנים, ולא נאמר לך עוד שאנו שנים. כיון שראו ישראל את משפט המלך תמהו ורעדו ופחדו כלם ממנו, לכך נאמר ויתכם מכל האדם.

סליק

מעשה הנמלה

[ביה המדרש ח"ה 22]

זה מה שאירע בימי שלמה המלך ע"ה, בשעה שנתן הקב"ה מלכות לשלמה בן דוד והמשילו על כל מיני חיה ובריה שבעולם ועל בני אדם ועל חיות ועופות ועל כל מה שברא הקב"ה, ונתן לו אדרת גדולה שישב עליה והיא ממשי ירוק ארוגה מזהב טוב וכל מיני ציורים שבעולם, והיה ארכה ס' מיל ורחבה ס' מיל, והיה לשלמה ארבעה שרים, שר אחד מבני אדם ושר שני מן השדים ושר שלישי מן החיות ושר רביעי מן העופות. והשר שהוא מבני אדם אסף בן ברכיה שמו, והשר שהוא מן השדים רמיראט שמו, ושר חיות אריה, ושר עופות נשר. ולא היה הולך כי אם על

מזהב ויפתח אותו ויכנס בתוכו, וימצא שער שני ויפתח אותו ויכנס בתוכו, וימצא שער שלישי ויפתח אותו ויכנס בתוכו, ויראה בנין נאה עד מאד ויש בו כריכה אחת מאודם פטרה וברקת ומרגליות, ויראה בתוכו קובה אחת מכל מיני מרגליות, ויראה כמה וכמה חדרים וחצרים טובים רצופים בלבנים אחת של כסף ואחת של זהב, ויסתכל בארץ ויראה צורת עקרב ויסיר העקרב שהוא מכסף וימצא בית תחת הארץ ויפתח אותו ויש בו כמה מיני מרגליות עד אין מספר וכמה מיני זהב וכסף, וימצא פתח אחר ועליו מנעול וכתוב על הדלת: בעל זה הטרקלין קודם היה בכבוד וגבורה ופחדו האריות והדובים ממלכותו והודו. וישב בזה הטרקלין בטובות וכתענוגים ומלך וישב על כסאו, ובא זמנו למות בלא עתו ומת ונפל הכתר מעל ראשו. הכנס בטרקלין ותראה תמיהה. אח"כ פתח הדלת ונכנס וראה פתח ג' וכתוב עליו שהם יושבין בכבוד ועושר גדול ונשאר הממון והם מתו והלכו ונעברו עליהם צרות הזמן עד אשר נסעו לקברים ולא נשאר להם הליכת רגל בארץ, ויפתח את הפתח ומצא כריכה אחת מן אודם פטרה וברקת וכתוב עליה: כמה למדתי כמה קריתי כמה אכלתי כמה שתיתי וכמה לבשתי מלבושים נאים; כמה הפחדתי וכמה פחדתי, והלך עוד ומצא דירה נאה מן פטרה וברקת ולה שלשה פתחים, וכתוב על פתח הראשון: בן אדם לא ישקר בך הזמן, תבלה אתה ותלך ותסע ממקומך ותשכב תחת הארץ, וכתוב על הפתח השני: אל תמהר, מעט מעט לך, כי העולם מזה לזה תנתן, וכתוב על פתח השלישי: קח לך צידה לדרך ותקן לך מאכל מבעוד יום כי אתה לא תשאר על האדמה ולא תדע יום מותך, ופתח הדלת ונכנס וראה צלם אחד יושב והרואה אותו יחשוב שהוא חי, וילך לפני הצלם ויגש אליו ונתרעש ויצעק בקול גדול בואו בני השטנים, ראו בא שלמה לאבד אתכם, והיה יוצא אש מנחיריו ועשן, באותה שעה היתה בתוכם צעקה גדולה ומרה והיה עליהם רעש ורעם. צעק שלמה בקול עליהם ואמר אתם תפחידו אותי, אין אתם יודעים שאני שלמה המלך מולך על כל בריה שברא הקב"ה ואני רוצה ליסר אתכם בכל מיני יסורין ואתם מורדים בי, וקרא עליהם שם המפורש, באותה שעה שתקו כלם ולא יכול שום אחד מהם לדבר, ונפלו הצלמים כלם על פניהם, ואותם בני השטנים ברחו והשליכו עצמם לים הגדול כדי שלא יפלו ביד שלמה, ויקרב שלמה אל הצלם ולקח לוח כסף מגורו ושלשלת וכתוב בלוח כל עניני הטרקלין, ולא היה יודע לקרות בו ודאג דאגה גדולה ואמר לשריו הלא ידעתם כל כך יעניתי ונתקרבתני אל הצלם ועתה לקחתי הלוח ואיני יודע מה כתוב בו, והיה מתבונן ואומר כיצד אעשה, וראה והנה בחור אחד בא מן המדבר ובא לפני שלמה והשתחוה לו ואמר לו מה לך שלמה המלך שאתה דואג, אמר לו על זה הלוח אני דואג שאינו יודע מה כתוב

כך, אמר שלמה אני דואג על הטרקלין הזה שאין לו פתח, איני יודע כיצד אעשה, אמר שר של שדים אדוני המלך עתה אנזור על השדים שיעלו למעלה מגג הטרקלין אולי ימצאו שום דבר או אדם או עוף או שום בריה, באותה שעה צעק על השדים ואמר מהרו ועלו לראש הגג וראו אם תמצאו שום דבר, הלכו ועלו וירדו ואמרו אדונינו לא ראינו שם שום אדם כלל אלא עוף אחד גדול ושמו נשר והוא יושב על אפרוחיו, באותה שעה קרא לשר העופות (הפרס) ואמר לו לך ותביא לי את הנשר, הלך הפרס והביא את הנשר לפני שלמה המלך ע"ה, ויפתח פיו בזמר ושבח לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ונתן שלום למלך שלמה. א"ל שלמה מה שמך א"ל, "אלעזר", א"ל בן כמה שנים אתה, א"ל בן ת"ש שנים, א"ל ראיית או שמעת שיש לזה הבית פתח, א"ל אדוני בחייד וחי ראשך אני לא ידעתי אבל יש לי אח גדול ממני מאתיים שנה והוא יודע ומבין ויושב במעלה שניה. אמר שלמה לפרס תוליך זה הנשר למקומו ותביא לי אחיו הגדול ממנו, הלך ולא ראתה אותו עין, אחר שעה בא לפני שלמה ועמו נשר גדול מן הראשון ואמר שירות ותשבחות לבוראו ונתן שלום למלך שלמה ועמד בין ידיו ואמר לו מה שמך, א"ל, "אלעזר", א"ל כמה ימי שני חייד, אמר לו תת"ק שנה, א"ל ידעת או שמעת שיש פתח לזה הטרקלין, א"ל אדוני חייד וחי ראשך אני איני יודע אבל יש לי אח גדול ממני ת' שנה והוא יודע ומבין ויושב במעלה שלישית, אמר שלמה לשר העופות תוליך את זה ותביא לי אחיו הגדול ממנו, והוליך אותו ולא ראתם עין. לאחר שעה בא הנשר הגדול והיה זקן מאד ולא היה יכול לעוף ונשא אותו על כנפיהם והביאו אותו לפני שלמה ונתן שבה ותהלה לפני בוראו ונתן שלום למלך. א"ל שלמה מה שמך א"ל, "אלתעמר", אמר בן כמה שנים אתה, א"ל בן אלף ושי' שנה, א"ל ידעת או שמעת שיש לזה הטרקלין פתח, א"ל אדוני בחייד לא ידעתי אבל אבי סיפר לי שיש לו פתח מצד מערב אבל כסוה העפר מרוב השנים שעברו עליו, ואם תרצה תגזור על הרוח שיסיר העפר מסביבות הבית ויתגלה הפתח, גזר שלמה על הרוח ונשב והסיר העפר מסביבות הבית ונתגלה הפתח, והיה הפתח גדול מאד עשוי מברזל ונשאר כמו שרוף ובלוי מרוב הזמנים, וראו על הדלת מנעול והיה כתוב עליו: יודע לכם בני אדם שאנחנו ישבנו בזה הטרקלין בטובות וכתענוגים שנים הרבה וכשבא עלינו הרעב טחננו המרגליות תחת החטה ולא הועיל לנו והנחנו הבית לנשרים ואנחנו שכבנו על הארץ, ואמרנו להם כל מי שישאל להם על זה הטרקלין תאמרו בני מצאנוהו, ועוד כתוב לא יכנס אדם בבית הזה אלא אם הוא נביא או מלך, ואם ירצה ליכנס בו יחפור לצד ימין הפתח ויראה ארגו וישבור אותו וימצא בו מפתחות ויפתח הפתח וימצא שער אחד

זקנה וחולי ורפואה. ומשנברא העולם ועד שבא אבינו אברהם הרבה בני אדם הגיעו לשנים רבות ושלא שלטה בהם זקנה, וניתנה זקנה על ידו, שנאמר ואברהם זקן בא בימים (בראשית כ"ד). משנברא העולם ועד שבא אבינו יעקב היו בני אדם כשמגיעים זמנם למיתה מתעטשים ומתים, והיה מיתתם פתאום, עד שבא אבינו יעקב וניתן חולי על ידו, שנאמר הנה אביך חולה (שם מ"ה). משנברא העולם ועד שבא חזקיהו מלך יהודה היו בני אדם חולים ולא עומדים מעל מטותיהן, ולא מצינו שחלה ונתרפא אלא חזקיהו, ובא אלישע והתפלל עליו ונתרפא, שנאמר מכתב לחזקיהו מלך יהודה בחלותו ויחי מחליו (ישעיה ל"ח), וכיון שבא חזקיהו מלך יהודה ניתנה רפואה על ידו שנאמר ויחי מחליו. (ד') שלשה נקראו בשמו של הקב"ה ואלו הן: צדיקים ומשיח וירושלם. צדיקים שנאמר כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו (ישעיה מג), משיח שנאמר וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו (ירמיה כ"ב). ירושלם שנא' סביב שמונה עשר אלף ושם העיר מיום ה' שמה (סוף יהזקאל) אל תקרי שְׁמָה אלא שְׁמָה. ה' שלש מדות טובות ברא הקב"ה בעולמו, ואלו הן יצר הרע וקנאה ורחמים. אם אין יצר הרע אין כל בריה מתעסק בפריה ורבייה, אם אין קנאה אין כל בריה מתעסק בנטיעה, אם אין הרחמים אין העולם עומד. ו') שלש בריאות היה הקב"ה עושה בכל יום, ובערב שבת עשה שש, שלש של ערב שבת ושלש של שבת. ואלו הן: בראשון שמים ואור וארץ, בשני רקיע ומלאכים וגיהנם, בשלישי אילנות ורשאים ונן עדן, ברביעי שמש וירח וכוכבים, בחמישי דנים ועופות ולויתן, בששי בהמה וחיה ורמש, ואדם וחיה ונפשות, הרי שש בריאות, שלש של ערב שבת ושלש של (בשביל) שבת. ז') שלשה עניינים הם, עינוי הצום ועינוי הדרך ועינוי בית האסורים, ענוי הצום שנאמר ענית בצום נפשי (תהלים ל"ה), ענוי הדרך שנאמר ענה בדרך כחי קצר ימי (שם ק"ב), ענוי בית האסורים שנאמר ענו בכבל רגלך ברזל באה נפשו (שם ק"ה). ח') שלש מלחמות גדולות עתידין בני ישמעאל לעשות בארץ באחרית הימים, שנאמר כי מפני חרבות נדרו (ישעיה כ"א) ואין חרבות אלא מלחמות, אחת בערב שנאמר מפני חרב נטושה, ואחת בים שנאמר ומפני קשת דרוכה, ואחת בכרך גדול של רומי, והוא כבד משניהם שנאמר ומפני כובד מלחמה (שם), ומשם בן דוד יצמח ויראה באבדון אלו ואלו, ומשם יבא לארץ ישראל, שנאמר מי זה בא מאדום חמוץ בגדים וגו' (שם ס"ג), (שם ט') שלשה דברים היו קשים למשה עד שהראה לו הקב"ה באצבעו, ואלו הן: מנורה וראש חדש ושרצים. מנורה שנאמר וזה מעשה המנורה (במדבר ח'), ראש חדש שנאמר החדש הזה לכם ראש חדשים (שמות י"ב), שרצים שנאמר וזה לכם הטמא (ויקרא י"א), ויש אומרים אף הלכות

בו. אמר אותו בחור תן לי ואני אקרא אותו לך שאני הייתי יושב במקומי והשי"ת ראה אותך שהיית דואג ושלת אותי לקרוא לך הכתב. נתן אותו לידו והביט בו וראה והשתומם שעה אחת ובכה ואמר: אי שלמה זה הכתב בלשון יוני כתוב ואומר: אני שראד בן עאד מלכתי על אלף אלפי מדינות ורכבתי על אלף אלפי סוסים, והיה תחת ידי אלף אלפי מלך, והרגתי אלף אלפי נבור, ובשעה שבא אלי מלאך המות לא יכולתי עליו, והיה כתוב כל מי שיקרא זה הכתב לא ייגע את עצמו הרבה בזה העולם שסוף כל אדם למות ולא ישאר ביד האדם שום דבר אלא שם טוב. וזהו מה שבא על ראש שלמה בזה העולם.

וזכר כל הצדיקים לברכה כן יהי רצון אמן

תם

שלשה וארבעה:

מדרש שלשה וארבעה, מוסד על המספרים שלשה וארבעה וגם מספרים אחרים, הוא כעון חופת אליהו ופרקי רבנו הקדוש המובאים לעיל, ונשנו בו דברים רבים שכבר נכפלו בהקודמים, ולא נודע מי לקח ממי, המדרש שלשה דברים נזכר בתוספות ברכות ח' ע"ב ד"ה ישלים, וע"ז י"ז ע"א ד"ה ולעלוקה בשם ר"ה, ועיין סמ"ג עשין י"ט בשם מדרש, ווערטהיימער העתיק המדרש מכ"י שבא מתימן והוסיף בו דברים שמצא בכ"י מהגניזה של מצרים, והדפיסו בספרו אוצר מדרשים כתבי יד (ירושלם תרע"ג).

מדרש שלשה וארבעה

א' אמר ר"ע שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכשחטאו ניטלו מהם וחזרו למקומן ואלו הן: תורה ותחלת ישראל ובית מצרים (עי' פסחים פ"ז:). תורה שנאמר ואתנה לך את לוחות האבן התורה והמצוה (שמות כ"ד), ואמר כי מן השמים דברתי עמכם (שם כ'). וכשחטאו למד אדם פסוק אחד ושכחו, לשמים הוא עולה שנאמר התעף עניך בו ואיננו (משלי כ"ג), כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף השמים, ותחלת ישראל, שנאמר ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר (יהושע כ"ד), וכשחטאו נאמר ויגלם וגו' מעבר לנהרי כוש (דהי"א ה'), צפניה ג'), ובית מצרים, שנאמר ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל (תהלים ק"ה), וכשחטאו עלה שישק מלך מצרים ולקח אוצרות בית ה' (דהי"ב י"ב ט'). ב') שלשה דברים נאמר בהן לשון גדולה, אלו הן: ע"ז ונילו עריות ושיפכות דמים, ע"ז נאמר בה אנא חטא העם הזה חטאה גדולה (שמות ל"ב), וגלוי עריות נאמר בה ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת (בראשית ל"ט), ושיפכות דמים נאמר בה גדול עוני מנשא (שם ד'), ולשון הרע כננד כלם שנאמר יכרת ה' שפתי חלקות לשון מדברת גדולות (תהלים י"ב), ג') שלש מתנות נתנו על ידי שלשה צדיקים, ואלו הן

שחיטה שנאמר וזה אשר תעשה על המזבח (שמות כ"ט). שלש בריתות ושלש שבועות נכרתו עם שלשה אבות על ארץ ישראל, ואלו הן: אברהם יצחק ויעקב. באברהם הוא אומר ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר ולרעד נתתי את הארץ הזאת (בראשית ט"ו). ביצחק הוא אומר (שם כ"ז) גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כי לך ולרעד אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך. ביעקב הוא אומר הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולרעד, ואומר ויצא יעקב מבאר שבע (שם כ"ח) מבארה של שבועה, וכן הוא אומר תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם (מיכה ז' כ'). י"א) בשלשה מקומות כתיב לא תבשל גדי בחלב אמו, אחד לענינו ואחד לענין תורה ואחד לענין מעשרות. לענינו שנאמר אצל הנה אנכי שולח מלאך לפניך (שמות כ"ג), לענין תורה שנאמר ויאמר ה' אל משה כתב לך (שם ל"ד), לענין מעשרות שנאמר עשר תעשר (דברים י"ד), י"ב) שלשה ברחו מן העבירה ונצולו, ואלו הן: יוסף ופלטו בן ליש ויעל, ביוסף נאמר בתחלה יוסף ולבסוף יהוסף י"ה מעיד ליוסף שלא ננע באשת אדוניו, פלטי מתחלה נקרא שמו פלטי ולבסוף פלטיאל, אל מעיד לפלטי שלא ננע במיכל, יעל אשת חבר הקני, שנאמר ותכסהו בשמיכה (שופטים ד') אמרו חכמים חזרנו על כל המקרא ולא מצינו כלי או טלית ששמו שמיכה, אלא אל תקרי שמיכה אלא שמיכה, השם מעיד לה שלא ננע בה סיסרא, י"ג) בשלשה דברים האדם מתברך: בתפלה בצדקה ובאמונה. בתפלה שנאמר ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך (שמות כ"ג), בצדקה שנאמר נתן תתן לו כי בגלל הדבר הזה יברך (דברים ט"ו), באמונה שנאמר אבן שלמה וצדק יהיה לך וגו' למען יאריכו ימך וגו' (שם כ"ה), י"ד) שלשה דברים נתן משה נפשו עליהן ונקראו על שמו: נתן נפשו על התורה ונקראת על שמו שנאמר זכרו תורת משה עבדי (מלאכי ג') וכי תורת משה היא והלא תורת ה' היא שנאמר תורת ה' תמימה, אלא לפי שנתן נפשו על התורה נקראת על שמו (ט"ו) בשלשה דברים נפרעין מן האדם מגופו אבל לא מממונו ואלו הן: הכובש שכר שכיר והנודר ואינו משלם והמעלים עיניו מן הצדקה, הכובש שכר שכיר שנאמר ביומו תתן שכרו (דברים כ"ד), וכתוב ביה והיה בכ הטא ולא בממונך, והנודר ואינו משלם שנאמר כי תדר נדר וכתוב ביה והיה בכ הטא (שם כ"ג) ולא בממונך, והמעלים עיניו מן הצדקה שנאמר השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל (שם ט"ו) וכתוב ביה והיה בכ הטא ולא בממונך, ט"ז) בשלשה מקומות נתנה תורה

ובכולן כתיב יציבה: בסני באהל מועד ובערכות מואב, בסני שנאמר ויתיצבו בתחתית ההר (שמות י"ט), באהל מועד שנאמר ונצבו איש פתח אהלו (שם ל"ג), בערכות מואב שנאמר אתם נצבים היום (דברים דברים כ"ט), י"ז) וישמן ישורון ויבעט שמנת עבית כשית (דברים ל"ב), אלו שלשה דורות שלפני המשיח שנאמר ותמלא ארצו כסף וזהב וגו' ותמלא ארצו סוסים ותמלא ארצו אלילים (ישעיה ב'), דבר אחר שמנת עבית כשית, שמנת בימי ירבעם עבית בימי אחאב כשית בימי יהוא, דבר אחר שמנת בימי אחז עבית בימי מנשה כשית בימי צדקיהו, י"ח) גדול הוא המשפט שהוא אחד משלשה דברים שנקראו עו ואלו הן: התורה והמשפט והמלך המשיח. התורה מנין שנאמר ה' עו לעמו יתן (תהלים כ"ט), המשפט מנין שנאמר ועו מלך משפט אהב (שם צ"ט), ואומר עוזה אלהים זו פעלת לנו (שם ס"ח), המלך המשיח שנאמר ועמד וראה בעוז ה' (מיכה ה') ונאמר ה' בעון ישמח מלך (תהלים כ"א), י"ט) שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל על הר סיני, ואלו הן: ביישנים רחמנים וגומלי חסדים, ביישנים מנין שנאמר בעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו (שמות כ'), וזה סימן לביישן שאינו חוטא, וכל מי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני, רחמנים שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך (דברים י"ג) שכל המרחם מרחמים עליו, גומלי חסדים שנאמר ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך (שם ז'), כ') שלשה דברים מכטלין את הגזירה: התפלה והצדקה והתשובה, ושלשתן בתורה ובנביאים ובכתובים. בתורה מנין שנאמר ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך (דברים ו') בכל לבבך זו תפלה ובכל נפשך זו תשובה ובכל מאדך זו צדקה, בנביאים שנאמר והתפללו אל המקום הזה וגו' (מ"א ח') זו תפלה, והודו את שמך זו צדקה, ומחטאתם ישובו כי תענם זו תשובה, בכתובים מנין שנאמר ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם ויתפללו (דחי"ב ז' כ"ד) זו תפלה, ויבקשו פני זו צדקה, וישבו מדרכיהם זו תשובה, כ"א) ויחכם מכל האדם (מ"א ה') זה אדם הראשון שהקב"ה כללו בשלשה דברים והן חכמה ותבונה ודעת, ובשלשתן נברא העולם שנאמר ח' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדתו תהומות נבקעו (משלי ג'), ובשלשתן נעשה המשכן שנאמר וימלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובעדע (שמות ל"ה), כ"ב) שלשה דברים נתנו על תנאי: ביהמ"ק וארץ ישראל ומלכות בית דוד, בית המקדש מנין שנאמר הבית הזה אשר אתה בונה אם תלך בחקותי וגו' (מ"א ו'), ארץ ישראל מנין שנאמר אם שוב תשובו אתם ובניכם מאחרי וגו' והכרתי את ישראל מעל פני האדמה וגו' (שם ט'), מלכות בית דוד מנין שנאמר אם ישמרו בניך בריתי וגו' גם

(1) ועוד שני דברים שנתן משה נפשו עליהם ונקראו על שמו והם דינים וישראל (עיי' מכלתא בשלח ושמ"ר פ"ל).

בניהם עדי עד ישבו לכסא לך (תהלים קל"ב), ונאמר אם יעזבו בני תורתו וגו' ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם (שם פ"ט), ואלו שלא נתנו על תנאי: תורה וקריבת ישראל וברית כהונה, תורה שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (דברים ל"ג), מורשה ולא ירושה. קריבת ישראל שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם (שם י"ד) ואפילו בשעת הכעס, ונאמר בנים סוררים בנים מכעיסים (שובבים). ברית כהונה שנאמר ברית מלח עולם היא (במדבר י"ח), כ"ג) שלשה דברים צריך אדם לבקש עליהם רחמים בכל יום ויום, על שנה טובה על מלך טוב ועל חלום טוב, ויש אומרים אף על שכן טוב, כ"ד) שלשה שהן כורתין ברית עם בעליהן: תורה כרם ואשה (עי' סנהדרין כ"ב:), כ"ה) שלשה דברים נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן ואלו הן: קול וקומה ושערה, כ"ו) שלשה דברים שעומדין ברומו של עולם ובני אדם מוזלזלים בהן, ואלו הן: הזכרת השם בכל עת, והזכרת השם בכל מקום, ונבלות הפה, כ"ז) שלשה שאין עומדין בפני פקוח נפשות: ע"ז ונלוו עריות ושפיכות דמים. רבי יהודה אומר אף הגזל, כ"ח) שלשה דברים אמר בן עזאי שראה בר"ע: צוארו כלפי מערב (2), ולא פרע עד שישב שעה מועטת, ולא קינה אלא בשמאל, כ"ט) מנין לנו רחיצת הפנים והידיים וקנוח התורף ואח"כ הרגלים, מהכא ורחצו ידיהם ורגליהם (שמות ל') עליון עליון, ל') שלשה אין להם מחילה: הסך שמן לחבירו מפך ריקן, המדבר אחת בפה ואחת בלב, וגונב דעת הבריות, ל"א) שלש אשמורות הלילה אשמורה ראשונה חמור נוהק, שניה כלב צועק, שלישית תינוק יונק משדי אמו והאשה מדברת עם בעלה, אשמורה ראשונה נאמר בה קומי רוני בלילה לראש אשמורות (איכה ב'), בשניה נאמר ראש האשמורות התיכונה (שופטים ז'), שהיא אמצעיתה, ואשמורה שלישית נאמר בה ויהי באשמורת הבקר (שמות י"ד), ל"ב) שלש ריצות רץ אבינו אברהם לפני מלאכי השרת, ושלוש ריצות רצתה שכינה לפני בניו בגלגלם, ואלו הם: וירא וירץ לקראתם, וימהר אברהם האהלה אל שרה אשתו, ואומר ואל הבקר רץ אברהם, ורצתה שכינה לפני בניו שלש ריצות ואלו הן: ויאמר ה' מסיני בא, וזרח משעיר למו, הופיע מהר פארן (דברים ל"ג).

הופעה ראשונה זו של מצרים שנאמר רועה ישראל האוינה נהג כצאן יוסף וישב הכרובים הופיעה (תהלים פ'), הופעה שניה זו של מתן תורה שנאמר הופיע מהר פארן (דברים ל"ג), הופעה שלישית זו של אדום שנאמר אל נקמות ה' אל נקמות הופיע (תהלים צ"ד), הופעה רביעית של גוג שנאמר מציון מכלל יופי אלהים הופיע (שם ג'), ל"ו) בארבעה מקומות הוא אומר בעצם היום הזה, בנה ובאברהם ובמצרים ובמשה, בנה שנאמר בעצם היום הזה בא נח (בראשית ז'), אמר הקב"ה אם נכנס נח בתיבה בלילה עכשיו בני דורו אומרים כך וכך, אילו היינו יודעים בו לא היינו מניחין אותו ליכנס, ולא עוד אלא היינו נוטלין כשליין וקרדומות ומבקעין עליו את התיבה, אמר הקב"ה הרי אני מכניסו בחצי היום ומי שיש בידו כח למחות יבא וימחה, לכך נאמר בעצם היום הזה בא נח, באברהם נאמר בעצם היום הזה נימול אברהם (שם י"ז), אמר הקב"ה אם מל אברהם עצמו בלילה עכשיו כל דורו אומרים אילו ראינוהו לא הנחנוהו, לכך אמר הקב"ה בעצם היום הזה נימול אברהם, במצרים נאמר בעצם היום הזה וגו' (שמות י"ב): אמר הקב"ה אם מוציא אני את ישראל ממצרים בלילה עכשיו המצריים יאמרו כך וכך, אילו היינו יודעין בהן לא היינו מניחים אותם לצאת, לכך אמר הקב"ה הרי אני מוציא בחצי היום ומי שיש בידו כח למחות יבא וימחה שנאמר בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל מארץ מצרים, במשה נאמר בעצם היום הזה (דברים ל"ב), אמר הקב"ה אם נכנס למערה בלילה עכשיו ישראל אומרים כך וכך לא היינו יודעין בו ואילו היינו יודעין בו לא היינו מניחין אותו ליכנס, ל"ז) ארבעה אסרו לעצמן, שנים לטובה ושנים לרעה, ואלו הן: אברהם ויוסף לטובה, ופרעה ובלעם לרעה (3), חבישת אברהם בטלח חבישת בלעם, ואסירת יוסף בטלח אסירת פרעה, ל"ח) ארבעה דברים נאמר בהן מירור: עצירה מן הולד נקרא מירור שנאמר והיא מרת נפש (ש"א א'), ושכול הבנים נקרא מירור שנאמר הרפה לה כי נפש מרה לה (מ"ב ד'), ושביקת הלב נקרא מירור דכתיב לב יודע מרת נפשו (משלי י"ד), והליים רעים קרויים מירור שנאמר לא יתנני השב רוחי כי ישיעני ממרורים (איוב ט' י"ח), והיו המצריים משעבדין את ישראל וגורמין להם כל חולי שנאמר וימררו את חייהם (שמות א'), ל"ט) בארבעה כתיב יראי ה': אברהם ויוסף ואיוב ועובדיהו, באברהם כתיב עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה (בראשית כ"ב), ביוסף כתיב את האלהים אני ירא (שם מ"ב), באיוב כתיב איש תם וישר וירא אלהים, בעובדיהו כתיב כי עבדך היה ירא את ה'

א ר ב ע ה: ל"ג) בארבעה מקומות חסה התורה על ממונם של ישראל, ראשונה ואם ימעט הבית מהיות משה (שמות י"ב), שניה וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה (ויקרא ז'), שלישית וצוה הכהן ופנו את הבית (שם י"ד), רביעית או מכור לנכרי (דברים י"ד), ל"ד) בארבעה שמות נקרא הר נבו: הר העברים, הר נבו, הר ההר, הר הפסגה, ל"ה) ארבע הופעות הן:

(3) באברהם נאמר וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו, ביוסף נאמר ויאסור יוסף את מרכבתו, בפרעה ויאסור את רכבו, בכלעם ויחבוש את אתונו.

(2) ר"ל בבית הכסא, ופנה בצוארו ר"ל בפניו כלפי מערב כי השכינה במערב, ולא הפך אחוריו לצד הזה.

מידי והשקיתה אותו את כל הגוים (ירמיה כ"ה), ואומר כוס זה בכל ביד ה' משכרת כל הארץ (שם נ"א), ואומר ימטיר על רשעים פחים אש וגופרית ורוח זלעפות מנת כוסם (תהלים י"א), ואומר כי כוס ביד ה' ויין חמר מלא מסך ויגר מזה אך שמריה ימצו ישתו כל רשעי ארץ (שם ע"ה). מ"ד ארבעה קשים לכשפים: הנפנה לבית הכסא ומקנה בחרס, וההורג כנים על מטתו, והנוטל ירק מן האגודה כשהיא קשורה, והעולה מן הנהר ואינו שוטף את רגליו (עי' שבת פ"ב, וחולין ק"ה).

ח מ ש ה. מ"ח חמש ערלות הן בעולם, ארבע באדם ואחד באילן, ארבע באדם מנין, ערלת און, ערלת שפתים, ערלת לב, ערלת בשר, ערלת און שנאמר על מי אדברה ואעירה וישמעו הנה ערלה אונם ולא יוכלו להקשיב (ירמיה ו'), ערלת שפתים שנאמר ואני ערל שפתים (שמות ו'), ערלת הלב שנאמר ומלתם את ערלת לבבכם (דברים י'), ערלת בשר שנאמר וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו (בראשית י"ז), כי כל הגוים ערלים (ירמיה ט'), ערלת האילן שנאמר וערלתם ערלתו את פרוי (ויקרא י"ט). מ"ז אין ישראל נגאלין לעתיד לבא אלא מתוך חמשה דברים וכולם בפסוק אחד: בצר לך ומצאוך וגו' (דברים ד') הרי צרה, ושבת הרי תשובה, כי אל רחום הרי רחמים, ולא ישבח את ברית אבותיך הרי זכות אבות, באחרית הימים הרי הקץ. מ"ח חמשה דברים אין אדם רשאי להלך בהן, קנאה נקימה גיאות עוות ועלייה. מ"ח חמשה דברים בעושה אותן דמו בראשו, האוכל שום קלוף בצל קלוף ביצה קלופה והשותה מים ומשקין מגולין שלן עליהם הלילה, והלך בבית הקברות. ויש אומרים אף הנכנס לבית פתאום ואפילו לביתו. והמקין דם ומשמש מטתו [באותו היום]. מ"ט חמשה דברים העושה אותם דמו בראשו: השותה המים שהולכין ודקל ביניהם, והישב בצל הדקל יחידי, והנפנה בין הדקל לכותל, והמוציא מים ברשות הרבים ומהלך עליהם, והשותה מים מגולים.

ש ש ה. נ' ששה דברים עתיד הקב"ה לחדש לעתיד לבא, ואלו הן: שמים וארץ ולב ורוח ושמה של ירושלים ושמו של משיח, שמים וארץ שנאמר כי הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה (ישעיה ס"ה), לב ורוח שנאמר ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה (יחזקאל ל"ו), שמה של ירושלים שנאמר וקרא לך שם חדש (ישעיה ס"ב), שמו של משיח שנאמר יהי שמו לעולם ולפני שמש ינון שמו (עי' פסחים נ"ד). נ"א ששה זוגות שנותיהם שוות: רבקה וקת לוי ועמרם יוסף ויהושע שאול ושלמה משה והלל הזקן יוחנן בן זכאי ור"ע. נ"ב שש הלכות נעלמו ממשנה רבנו: דין המקלל ודין פסח שני ודין הקנאות (של פנחס) ודין המקושש ודין טהרת כלי מתכות (עי' פסחים ס"ו): ודין בנות צלפחד. נ"ג ששה שהועילה עצתן, וא ו

מ"ב ד', וכי כל הצדיקים לא היו יראים את ה' ? אלא ללמד שהיתה יראתן של אלו בטובת נפש ונדבת לב, אברהם היה מאכיל לכל עובר ושב שנאמר ויטע אשל בבאר שבע (בראשית כ"א), יוסף כלכל את אביו ואת אחיו ואת טפם שנאמר ויכלכל יוסף את אביו וגו' (שם מ"ז), איוב היה מאכיל ומשקה לכל עובר ושב והיה ביתו פתוח לרוחה שנאמר בחוץ לא ילון גר דלתי לאורח אפתח (איוב ל"א), עובדיהו כלכל מאה נביאים שנאמר ואכלכלם לחם ומים (מ"א י"ח) ולמה לחם ומים מלמד שהמים היו קשין עליו יותר מן הלחם ולא היתה בו צרת עין, מ"א ארבעה נקראו כושים: צפורה ושאל וישראל וברוך בן נריה: צפורה שנאמר על אדות האשה הכושית (במדבר י"ב), ושאל שנאמר על דברי כוש בן ימיני (תהלים ז'), וברוך בן נריה שנאמר עבד הכושי (ירמיה ל"ח), וישראל שנאמר הלא כבני כושיים אתם לי בני ישראל (עמוס ט'), מ"א ארבעה לא הזכיר להם הקב"ה מיתה והם הזכירו לעצמן מיתה, ואלו הן: אברהם ויעקב ומשה ודוד. באברהם כתיב ויאמר אברם ה' אלהים מה תתן לי ואנכי הולך עירי (בראשית י"ד), אמר לו הקב"ה אני לא הזכרתי עליך מיתה ואתה אמרת ואנכי הולך עירי, תשובתך ואתה תבא אל אבותיך בשלום (שם ט"ו), ביעקב כתיב ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם (שם מ"ו), אמר לו הקב"ה אני לא הזכרתי עליך מיתה ואתה אמרת אותה הפעם, תשובתך ויקרבו ימי ישראל למות (שם מ"ז), וכך במשה כתיב ואם ככה את עושה לי הרגנו נא הרוג (במדבר י"א), תשובתך הן קרבו ימך למות (דברים ל"א), בדרך כתיב הודיעני ה' קצי (תהלים ל"ט), אמר לו הקב"ה אני לא הזכרתי עליך מיתה ואתה אמרת הודיעני ה' קצי, תשובתך ויקרבו ימי דוד למות (מ"א ב'), מ"ב ארבעה דברים נקראו מעשה ידיו של הקב"ה, ואלו הן: שמים וישראל ומקדש והלוחות, שמים שנאמר כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך (תהלים ח'), ישראל שנאמר כי בראותי ילדיו מעשה ידי (ישעיה כ"ט) ונאמר בנים אתם לה' אלהיכם (דברים י"ד), מקדש שנאמר מקדש ה' כוננו ירך (שמות ט"ו), והלוחות שנאמר והלוחות מעשה אלהים המה (שם ל"ב). מ"ג כנגד ארבע גאולות: והוצאתי אתכם והצלתי אתכם וגאולתי אתכם ולקחתי אתכם, תקנו חכמים ארבע כוסות בלילי פסחים, וכנגדן עתיד הקב"ה להשקות את ישראל ארבע כוסות של תנחומין, וכן הוא אומר דשנת בשמן ראשי כוסי רויה (תהלים כ"ג), ואומר ה' מנת חלקי וכוסי (שם ט"ז), ואומר כוס ישועות אשא (שם קט"ז), ואומר למען תנקו ושבעתם משוד תנחומיה (ישעיה ס"ו) ואין תנחומין אלא בכוס שנאמר ולא ישקו אתכם כוס תנחומים, וכנגדן עתידין הרשעים לשתות ארבע כוסות של פורעניות, וכן הוא אומר קח את כוס היין החמה

ולמה נקרא שמה יסכה שהיתה סוכה ברוח הקדש, וכן הוא אומר כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולי (שם כ"א), דבר אחר שהכל סוכין ביפיה. מרים שנאמר ותקח מרים הנביאה אחות אהרן (שמות ט"ו) אחות אהרן ולא אחות משה? אלא מפני שהיא נביאה ראשונה [קודם שנולד משה]. דבורה שנאמר ודבורה אשה נביאה אשת לפידות (שופטים ד'). חנה שנאמר ותתפלל חנה ותאמר רמה קרני בה' (ש"א ב') ותרגומא וצלאת חנה ברוח נבואה מן קדם ה'. אביגיל שנאמר והיה היא רוכבת על החמור ויורדת בסתר ההר והנה דוד וגו' כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן (ש"א כ"ב). [חולדה ואסתר חסרים].

תשעה. נ"ח) תשעה פעמים נמנו ישראל, ועשירית לעתיד לבא. ראשונה כשירדו למצרים שנאמר ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה, שניה כשיצאו ממצרים שנאמר ויסעו בני ישראל מרעמסס סכותה כשש מאות אלף רגלי (שמות י"ב), שלישית במחצית השקל שנאמר כי תשא את ראש בני ישראל (שמות ל'). רביעית על ידי משה ואהרן במדבר סיני שנאמר אלה הפקודים אשר פקד משה ואהרן (במדבר א'). חמישית ע"י משה ואלעזר הכהן, ששית ושביעית ע"י שאול, ששית בבוק שנאמר ויפקדם בבוק (ש"א י"א), שביעית בטללים שנאמר ויפקדם בטללים (שם ט"ו), שמינית ע"י דוד (ש"ב כ"ד), תשיעית ע"י עזרא (עזרא ב' ס"ד), ועשירית לעתיד לבא שנאמר עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה אמר ה' (ירמיה ל"ג).

עשרה. נ"ט) עשרה נתחייבו בנפשותם ונתקדש בהם הקב"ה, ואלו הן: מקושש, נדב ואביהוא, נוקב, מרגלים, קרח, ועדתו עכן, עוזא, אדוניה בן חגית, עדו הנביא, עוזיה המלך. ס') עשרה נסים נעשו לישראל על ים סוף: נבקע הים שנאמר ויבקעו המים (שמות י"ד), ונעשה כמין כיפה שנאמר נקבת במטיו ראש פרזיו (חבקוק ג'), ונעשה יבשה שנאמר ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים, ונעשה חומר למצרים שנאמר דרכת בים סוסך חומר מים רבים (חבקוק שם), ונעשה כסלעים שנאמר שברת ראשי תנינים על הים (תהלים ע"ד), ונעשה פירורין שנאמר אתה פוררת בעוזך ים (שם), ונעשה להם כמין בולס של זכוכית והיו רואין זה את זה שנאמר חשרת מים עבי שחקים (ש"ב כ"ב), ונעשו מחיצות של מים שהיו זכים כשחקים, ויצא להם מים מתוקים מתוך מים מלוחים שנאמר נצבו כמו נד נחלים (שמות ט"ו), ואותן המים כיון שמסתפקין מהם קופאין שנאמר קפאו ההומות בלב ים. ס"א) עשרה דברים נאמר בהן ברית: הקשת, המילה, השבת, ע"ז, תלמוד תורה, שחרור עבדים, כהונה, לוויה, מלכות בית דוד, וארץ ישראל. הקשת שנאמר את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית (בראשית ט'), המילה שנאמר והיתה בריתי בבשרכם (שם י"ז), השבת שנאמר לעשות את השבת לדורותם

הן: עבדי פרעה שנאמר ויאמרו עבדי פרעה אליו עד מתי יהיה זה לנו למוקש שלח את האנשים (שמות י'). ועבדי נעמן שנאמר ויגשו עבדיו וידברו אליו ויאמרו אבי דבר גדול הנביא דבר אליך הלא תעשה. ועבדי דוד שנאמר ויאמרו אליו עבדיו יבקשו לאדוני המלך נערה בתולה (מ"א א'). ועבדי שאול שנאמר ויאמרו עבדי שאול אליו יאמר נא אדונינו עבדיך לפניך יבקשו איש יודע מנגן בכנור (ש"א ט"ז). ועבדי מלך ארם שיעצו להדבק במלך ישראל שנאמר ויאמרו אליו עבדיו הנה נא שמענו כי מלכי ישראל מלכי חסד הם נשימה נא שקים במתנינו וחבלים בראשינו ונצא אל מלך ישראל אולי יחיה את נפשך. ועבדי אחשורוש שנאמר ויאמרו נערי המלך משרתיו יבקשו למלך נערות בתולות טובות מראה (אסתר ב'). נ"ד) וששה שלא הועילה עצתן, ואלו הן: חנון בן נחש בעת ששלח דוד מלאכים לנחמו, ויאמרו שרי בני עמון אל חנון אדוניהם המכבד דוד את אביך בעניןך וגו' (ש"ב י'). ועצת זרש להמן שנאמר ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו יעשו עץ (אסתר ה'). ואחיתופל שאמר אל אבשלום, בוא אלת פילגשי אביך (ש"ב ט"ז). ואשת איוב שנאמר כדבר אלת הנבלות תדברי (איוב ב'). ועבדי צדקיהו שיעצו בהריגת ירמיהו שנאמר ויאמרו השרים אל המלך יומת נא את האיש הזה (ירמיה ל"ח). ושמעיה בן דליה שיעץ לנחמיה ללון בהיכל שנאמר נועד אל בית האלהים אל תוך ההיכל (נחמיה ו') לפיכך נהפך שמו ונקרא נועדיה (שם) כמו הנועדים על ה', ונתכנה הנביאה (שם) בלשון נקבה שיעץ עצת הנשים.

שבעה. ג"ה) בשביל שנתן אברהם אבינו לאבימלך שבע כבשות שנאמר ויצב אברהם את שבע כבשות הצאן לברתו (בראשית כ"א) הרגו פלשתים מבניו שבעה צדיקים ואלו הן: שאול ושלשת בניו וחפני ופנחס בני עלי ושמשון. דבר אחר לכך הציב שבע כבשות הצאן לברתו מפני שארון הברית היה אצלם שבעה חרשים (ש"א ו'). דבר אחר מפני שעתידין להחריב שבעה היכלות ואלו הן: אהל מועד ונגלגל ונוב ושילה ונבעון ובית עולמים שנים. נ"ו) ארם נחלק לשבעה שמות: אדם שם אדם הראשון, ואדם שם אשתו, ואדם כל בניו, ואדם עמי הארץ, ואדם איש לא אשה, ואדם אשה לא איש, ואדם שם עיר. אדם זה אדם הראשון ואשתו שנאמר ויקרא את שמם אדם (בראשית ה'). ואדם כל בניו שנאמר אדם ילוד אשה (איוב י"ד). ואדם עמי הארץ שנאמר אכן כאדם תמותון (תהלים פ"ב). ואדם איש ולא אשה שנאמר וכל בכור אדם בבניך תפדה (שמות י"ג), ואדם אשה ולא איש שנאמר כתפארת אדם לשבת בית (ישעיה מ"ד), ואדם שם עיר שנאמר הרחק מאד מאדם העיר (יהושע ג'). נ"ז) שבע נביאות הן: שרה מרים דבורה חנה אביגיל חולדה ואסתר. שרה שנאמר אבי מלכה ואבי יסכה (בראשית י"א) ואמר ר' יצחק יסכה זו שרה

דברים נאמרו בארבה: פיו סתום שא־מֵאָה הוא פתוח אין כל בריה יכולה לעמוד לפניו, ריקו ממות ומבאיש שנאמר ויסר מעלי המות הזה (שמות י'), שניו ברזל שנאמר שניו שני אריה (יואל א'), ולא עוד אלא הברזל קוצץ ומעלה חליפין והם קוצצין ואין מעלין חליפין, שנאמר כי נוי עלה על ארצי. קרניו דומין לקרן השור, כנפיו דומין לכנפי נשר, כפיו דומות לאריה, עיניו דומות לעגל, צוארו דומה לצואר הסוס, לבו דומה ללב אדם, גבו דומה לגב הדג, זנבו דומה לזנב הנחש, ירכותיו דומות לירכתי הנמל, שוקיו דומות למשור (מנרה), לבוש שריון וכתוב חִי"ת על לבו מפני שהוא חילו של מקום שנאמר חילי הגדול (יואל ב').

שמונה עשר. ס"ה) „באשר צוה ה' את משה“ שבאלה פקודי המשכן שמונה עשר פעמים, כנגד שמונה עשרה ברכות שבתפלה, ולמר לך שהתפלה במקום עבודה היא, וכנגד י"ח חוליות שבשדרה, לקיים מה שנאמר כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך (תהלים ל"ה). דבר אחר כנגד י"ח מזמורות שבראש ספר תהלים עד יהיו לרצון אמרי פי (תהלים י"ט). וסמך ליה יענך ה' ביום צרה, כשאדם מתפלל אומרים לו תתעני בצלותך, כך יהיו לרצון אמרי פי וסמך ליה יענך ה' ביום צרה (עי' ירוש' ברכות פ"ד). דבר אחר כנגד י"ח פסוקים שבשירת הים.

ארבעה ועשרים. ס"ו) כ"ד מיני שחין הביא הקב"ה על המצרים, רפואתו של זה מכתו של זה ומיתתו של זה רפואתו של זה. ומנין שהיו כ"ד מין, שכן הוא אומר והיה על האדם ועל הבהמה לשחין פורח (שמות ט'). ואומר והיה שחין אבעבעות, ואומר ולא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה מפני השחין, ואומר כי היה השחין, ולהלן הוא אומר יכבה ה' בשחין מצרים, ואומר יכבה ה' בשחין רע (דברים כ"ח). הרי ששה פעמים הזכיר השחין, וכל אחד ואחד ד' מינין כנגד ארבעה יסודות חום לח קור יבש, נמצאו ארבעה ועשרים.

שבעים. ס"ז) שבעים שם נקראו לתורה, ומאן דאמר עשרה שמות לתורה וניתנה לישראל בעשרת הדברות, ולישראל עשרה שמות והעולם נברא בעשרה מאמרות, אמר הקב"ה מוטב שאזווג בין ישראל שיש להם עשרה שמות, ואלו הן שמות התורה: תורה, תמימה, לקח טוב, עץ חיים, שירה, עצה, תושיה, כבודה, בת מלך, אש דת, ושמות ישראל: ישראלים קדושים מלכים כהנים נזירים עבדים בנים בכורים אפרתים נבורים (עי' במד"ר פי"ד כ"ד).

ברית עולם (שמות ל"א), ע"ז שנאמר ושמרתם את בריתי (שם י"ט) זו ברית ע"ז, ותלמוד תורה שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית (שם ל"ד), שחרתור עבדים שנאמר אנכי כרתי ברית את אבותיכם (ירמיה ל"ד) ונאמר מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי אשר ימכר לך ועבדך שש שנים וגו' (שם), הכהונה שנאמר ברית מלח עולם היא (במדבר י"ח), לוייה שנאמר להיות בריתי את לוי (מלאכי ב'), מלכות בית דוד שנאמר כרתי ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי (תהלים פ"ט), ארץ ישראל שנאמר ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרים וגו' (בראשית ט"ז), ס"ב) עשרה מלכים מלכו מסוף העולם ועד סופו, ואלו הן: המלך הראשון זה הקב"ה שהוא מלך בשמים ובארץ שנאמר אני ראשון ואני אחרון (ישעיה מ"ד). המלך השני זה נמרוד שמלך מסוף העולם ועד סופו ולא עוד אלא שהיו כל הבריות במקום אחד יראים מפני המבול (4) ונמרוד היה מלך עליהם שנאמר ותהי ראשית ממלכתו בבל (בראשית י). המלך השלישי זה יוסף שנאמר וכל הארץ באו מצרימה אל יוסף כי חזק הרעב וגו' (שם מ"א). המלך הרביעי זה שלמה שנא' ושלמה היה מושל בכל הממלכות מן הנהר ארץ פלשתים ועד גבול מצרים (מ"א ה'). המלך החמישי זה אחאב שנאמר חי ה' אלהיך אם יש נוי וממלכה אשר לא שלח אדוני שם לבקשך (שם י"ח). המלך השישי זה נבוכדנצר שנאמר ובכל די דיירין בני אנשא וחיות ברא ועוף שמיא ירב בידך והשלטך בכלהון אנת רישא די דהבא (דניאל ב'). המלך השביעי זה כורש שנאמר כה אמר כורש מלך פרס כל ממלכות הארץ נתן לי ה' אלהי השמים (דהי"ב ל"ז). המלך השמיני זה אלכסנדרוס מוקדון שנאמר ואני הייתי מבין והנה צפיר העוים בא מן המערב על כל הארץ (דניאל ח'). המלך התשיעי זה מלך המשיח שנאמר וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ (תהלים ע"ב). המלך העשירי, חזרת המלכות לבעליה, והוא הקב"ה שנאמר אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים (ישעיה מ"ד) וכתוב והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד (זכריה י"ד).

שנים עשר. ס"ג) על שנים עשר עמודים ארץ עומדת שנאמר יצב גבולות עמים למספר בני ישראל (דברים ל"ב), ויש אומרים על שבעה עמודים שנאמר הצבה עמודיה שבעה (משלי ט'), וי"א על עמוד אחד ושמו צדיק שנאמר וצדיק יסוד עולם (שם י'), וי"א על עמוד אחד ושמו בלימה שנאמר תולה ארץ על בלימה (איוב כ"ו).

שלשה עשר. ס"ד) ר' נחמיה אומר י"ג

שמואל: מדרש שמואל, אגדת שמואל או אגדת דשמואל, ורש"י קורא לו „מדרש עת לעשות לה“ ע"ש התחלתו בפסוק עת לעשות לה' (ספר הפרס), ובפירושו רש"י עה"ת (בראשית ל"ז) כתב מצינו באגדת מדרש ספר

(+) צ"ל במקום אחד בכבל יראים ממנו,

מרוח צפון אינה מסוככת, ומרובעת כאכסדרה, שנאמר נוטה צפון על תהו, ומדרום סתומה כחדר, עגולה ככבשן שנאמר עושה עש כסיל וכימה וחדרי תימן, מזרח ומערב מיוסדין כבנין על הארץ שנאמר הבונה שמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה. סביב שמונה עשר ברוחב ששה, כרחוק מזרח ממערב כגבה שמים מעל הארץ. מצפון לדרום עש עולה כסיל הגלגל כימה, ומזלות מן המזרח למערב, התקשר מעדנות כימה וחמשה מושכות כסיל, שבעה מעדנות כימה וחמשה מושכות כסיל, שבעה וחמשה הרי י"ב. סובב הגלגל שבעה מקושרים מבית, וה' מפותחים מבחין, זריתת שבעה מצפון לימין וה' משמאל, וכנגדן נאספין ששה ביום וששה בלילה. תאומים סוף השבעה, ועקרב סוף החמשה. מן תאומים לקשת כמון עקרב לסרטן, בין עקרב לסרטן כבין עגלה לעקרב, עגלה בצפון ועקרב בדרום. זורה עיגול כלפי דרום ושוקע עיגול כלפי צפון, ובצפון עגלה חוזרת ומשרתת את התלי, והתלי למזלות, והמזלות לגלגל והגלגל חוזר בגלגל דלי המים. המזלות כסדינים התלי כמלך, ועגלה המנהיג, וכולם ברוח שנאמר ברוחו שמים שפרה חוללה ידו נחש בריח, נחש בריח זה התלי, חורים וזרחים ונאספים מאורות כמלכים וכוכבים כשרי החיילות, וסדרים המזלות כמחנה הגרוד שנאמר המוציא במספר צבאם ונו'. התלי מגוף המאורות ונכזי מקצה אל הקצה כנחש עקלתון, וראש זנב שנאמר ויכרת ה' מישראל ראש זנב, מנוד החמה הוא ראש התלי, מנוד הלבנה הוא זנב התלי, מנוד החמה מקצה זה ומנוד התלי מקצה זה, שנאמר ויחידיו יהיו תמים על ראשו אל הטבעת האחת, ובאמצע מנוד זה על גבי זה, ומן הטבעות ולמעלה הן הן מנוד המאורות משניה מן החלונות ומציץ מן החרכים, כראשי תנינים על המים, מן הטבעת ולמטה הן הן בגלגל כיוצר המנהיג את האבנים, כתנים במים דולח מים בגליו, חמה במנוד שלה כאור האבוקה, לבנה במנוד שלה כנר בראש המנורה. כוכב חמה ומאדים כמנוד החמה, נונה וצדק כמנוד לבנה כנרות בקנים, שבתו בזה ובזה כעששית בשלשלת, ראש התלי בראש הששה, כזנב התלי בראש הששה, הראש מהלך אושר והזנב מהלך הופך, מאורות וכוכבים מהלכין נוכח, פגשו מאורות ותלי אחד בלאחד יגשו ורוח לא יבא ביניהם, הילכו שנים יחד בלתי אם נועדו, פגוש דוב שכול באיש ואל כסיל באולתו, אחד בראשו ואחד בזנבו או שניהם בראשו או שניהם בזנבו, בין מלפניו בין מלאחוריו, בין שניהם מצד אחד, בין שניהם משני צדדיו, שמש וירח קדרו, אחד מן המאורות ואחד מן הכוכבים אספו נגהם.

פרק שני) פרק ראש חדש ושני לו שניהם בראשו או בזנבו, ט"ו ומ"ז אחד בראשו ואחד בזנבו, יום המולד לחמה לילו חצי חדש ללבנה, וצריך לידע התלי באיזה מזל ומתי חמה נכנס, ולבנה בכמה נולדה

שמואל, ובשמואל א' (ב' ל') כתב זו ראיתי במדרש שמואל, וברתי"א (י' ג') ובאגדה דשמואל שינונו, ויש קורין למדרש הזה שוחר טוב עפ"י טעות (ע"ע שוחר טוב). מסדר המדרש שמואל היה מלקט מאמרים מחז"ל אשר היו מפורזים בירושלמי והמדרשים הקדמונים ואספם לאספה אחת ויסדר אותם על סדר הכתובים, ולפי השערת באבער הי המסדר בא"י בסוף זמן הגאונים (במאה ה"א). במדרש הזה לא שלטו יד המעתיקים להסוף בו דברים בגוף המדרש כמו שעשו במדרש תהלים, רק נשאר בצביונו כמו שנסדר מיד המכבר, עד פרשה כ"ד הוא על שמואל ב', ומפרשה כ"ה עד סוף פ"ב הוא על שמואל ב'. מדרש שמואל נדפס יחד עם מדרש תהלים ומשלי בקושטא רפ"ב, וינציא ש"ג, פראג שע"ג עם פי' קצר מהר"י כ"ץ, ואלקווא תק"ם עם פי' מהר"י יעקב בן נפתלי מבראדי, ווארשא תרי"א עם פי' הנ"ל והגהות הרד"ל, שטעמין תר"ב עם פי' עץ יוסף וענף יוסף לזכור המלות והענין לר' חנוך זונדל מביאליסטאק, וע"י ר"ש באבער ע"פ הוצאה ראשונה וכ"י מאוצר הספרים של די רופי בפארמא קובץ 563, עם הערות ומבוא, קראקא תרנ"ג, כ"י של מדרש שמואל רבתי מהתנא ר' הושעיה רבה נמצא בבית מדרש הרבנים בניארק.

שמואל הקטן: ברייתא דשמואל הקטן, על חכמת התכונה וכוכבי לכת ומזלות. ברייתא דשמואל בסוד העבור נזכרה בדברי הראשונים ולפי דעת פיליפאוסקי בהקדמתו לס' העבור לר"א בר חייה הנשיא, הוא ספר פרקי דר"א, ובכ"י וואטיקאן סי' 387 נמצא סדר התקופות דרב שמואל ח' דפין ואולי הוא זה (אוצר הספרים לבן יעקב ע"י ברייתא). רבים חשבו כי הברייתא הזאת אבדה מאתנו, יש"ר בתשובתו לאחד ממיועיו כתב עיינית בספר עברונות וכו' ולא מצאתי בשם ספר זכרון הברייתות האלה (ברייתא מיוחסת לרב אדא או לשמואל), לכן לבי אומר לי כי זה הקול בלתי מאומת ולא היו ולא נבראו מעולם וכו' (כרם חמד חוברת ה' 115). שד"ל כתב כי בפירושו איוב שמצא בכ"י לר' יוסף קרא מצא מרגלית יקרה והוא לשון אחד מברייתא דשמואל בענין תכונת השמים אשר אבדה מאתנו להיות דבריה סתומים וחלומים (כרם חמד חוברת ז' 60). ר' נתן עמרם הדפיס ברייתא דשמואל הקטן בתשעה פרקים מכ"י שמצא באוצר הספרים של אביו, וכותב "כי אין רבים וכן שלמים מחכמי אומתנו נלאו להפש אחר ברייתא זו דשמואל הקטן, לדעת האם ישנה בעולם או לא, עד שכמעט חתייטו ממנה, ולכן ראיתי להפיץ אורותיה לעין כל, וזכותיה דשמואל איהו תהוין לן למאירת עינים" וכו' (שאלוניקי תרכ"א, ופפד"מ תרכ"ג). ע"ע סוד העבור, לשון הברייתא קצרה וקשה להבין כוונתה במקומות רבים.

ברייתא דשמואל הקטן
[מדפוס פפד"מ תרכ"ג]
פרק ראשון) הרקיע עשוי כקובה, רחבה כאהל ארכה כמשכן שנאמר הנוטה כדוק שמים וימתחם כאהל לשבת,

עלה גדי חיל אחד ושקע הסרטן חיל אחד, ובא השמש נתגלגלו ששה על ששה ושקעו ששה, ואל מקומו שאף זורח הוא שם.

פרק שלישי) כל חיל, במזרח הלון אחד, כנגדה במערב מבוא אחד, לששה מאה ושמונים, ובין הקרנות ב', האמצעית בנתים והגלגל חוזר בכלום ביום, שונה בהם בלילה, והחמה כל יום בחלון אחד ובמבוי אחד, עביה של הלון עלה השחר, מושבו של מבוי ועלמה היה, מסרטן לגדי מהלך בגלגל חיל אחד ביום, ויורד לדרום חלון אחד ומבוי אחד, מקצר לפניו ומאריך לאחוריו, פוחת מן היום ומוסיף על הלילה, מגדי לסרטן מהלך בגלגל חיל אחד ביום ועולה לצפון, חלון אחד ומבוי אחד מהלך לפניו ומקצר מלאחוריו, פוחת מן הלילה ומוסיף על היום, נמצא זורח בחלון אחד פעמים בכל שנה בקיץ, ושונה בהם בחורף, בין הקרנות זה אחר זה. סוף התקופה היום תחילת התקופה מחר, ואמצעית ביום נשק, סוף התקופה ותחילת התקופה באים כאחד, עלייתן אינה שוה. טלה כ' מאזנים וקנה מ', מטלה לקנה מוסיף כל מזל ומזל ארבעה, נמצא בחולה מקנה לטלה גורע כל מזל ומזל ארבעה, נמצא דגים קרע בראש הטלה ובא לראש הקנה ק"פ ימים ק"פ לילה, מ"ו חיל לשעה ביום כמו כן בלילה, בראש הסרטן ובא לראש הגדי חשוב יום קודם לילה י"ח חיל לשעה ביום, וי"ב חיל לשעה בלילה, בראש הטלה ובא לו לראש הקנה מאזנים שוים, בראש הגדי ובא לו לראש הסרטן, חילופיהן ג' חומשין בלילה וב' חומשין ביום, כיוצא בדבר צל המעלות י"ב, מעלות שעה י"ב, צל הדרומי ע"ב, כיוצא סרטן גדי י"ב, מסרטן לגדי מוסיף כל מזל ומזל ב', נמצאת קשת עשויה מגדי לסרטן גורע כל מזל ומזל שתיים, נמצא תאומים ב', הצריך לידע מביא קצב של קנה בין י"ב אצבעות וזקפו במקום שוה ומורד צילו ומוסיף עליו צל המעלות י"ב, ופוחת ממנו צל הדרומית ע"ב לפי חדש וכמה בחדש, והשאר חלק אורך לשעה שבאותם הע"ב, וכמה פעמים הן השעה, והנותר חלק השעה עד חצי היום, הנמצא יצא והשאר נותרו מחצי היום עד היום, הנמצא נותרו והשאר יצאו, הכוכב שעה והמזל עת השעה, והעת פעם בפעם שוים, והבינוני שעתיים וחצי, והגדול ג' שעות ושליש, והקטן שעה ושלישיים, היוצא במזל קדמה הוא מזל העת וכל המסדר כלוזה אחר זה מורחו למזרח השמש, ומה שנותר במזל החדש הבא בשלישית היא כוכב השעה זה אחר זה מן חל"ם כצנ"ש. בקר כצנ"ש חל"ם ערב מאחד לאחד בשבת, כיוצא בו ו' מושלים בתקופה י"ג יום שעה א' וע"ז חלקים לכל אחד ואחד, לפי חצבן משן (?) ומהחל התקופה ספירת התקופה בכוכב חמה. פרק רביעי) פרק התקופה בכוכב חום, בחמה שמש זרחה ונודד, ובצינה שמש צדקה ומרפה בכנפיה, כוכב צינים בחמה כצונן שלג ביום קציר, ובצינה לפני

באיזה יום מן התקופה נולדה ובאיזה יום בשבת, ולמולד חשוב לכל יום שעה אחת היותר לפי חשבון, כי השעה והחלק הן הן הלכות לחמה. ביום התקופה ולבנה וחצי חדש, והן הן הקרובים לתלי או בראשו או בזנבו והמתחיל מתחיל ומסיים, וכמה הם קרובים ב"י א"ך חיל לחמה ב' ל"ג סד"ל רה"ט לחמה או מסיים התלי באותו מזל כ' ל"ג סד"ל רה"ט לחמה א"ם לה"ט ולבנה וכמה שיעור הלכות מתחיל או מסיים, שתות משתות שלישי משליש, שלישיים מפליג במזל והבאתי את השמש בצהרים והחשכתי לארץ, נקראו שניהם למקום אחד בשני משיחי החבל נפתרין ונפתלין בחבל עד שהחמה מהלך כ"ט ועשרין לבנה הולך ובא שנים עשר תשעה ועשרים ועשרין, נפהר בצאתו ונפתל בכניסתו, נפתר מלא ובא, נפתל חסר והולך, נפתר מאה ושמונים ונפתל מאה ושמונים, סוף פתירה שלם, סוף פתילה נשלם, וכן עם התלי זה בראשו זה בזנבו כחוט השני, ויכרת ה' מישראל ראש וזנב שניהם בראשו או בזנבו כחוט המשולש, אהה כי קרא ה' לשלשת המלכים האלה, נפתרשים ונפתלים בקושי כסאו ויתחזקו, נכנסים כאחד החוזר גדל, ונכנסה חמה ולבנה בחיל א' וחפרה הלבנה ואור החמה יהיה שבעתים, מרחיק שבעה חיל מלפניו או מלאחוריו נראה מציון על המצנפת, חמשה עשר מכאן או ט"ז מכאן כרביד על צואר שלשים מפה ומפה, שתות מן השלשים הכי נכבד, מחמשה בצורה על נבי טבלא, ששים שלישי ואל השלשה לא בא, שבעים וחמשה ולא שם בשלשה, תשעים חצי מאה וחמשה, מן השלשה הכי נכבד, ק"ך שלשים קל"ה מן השלשה בשנים הכי נכבד, מאה ושלשה לאורו הלך חשך עד עלות השחר מאה ושמונים, והיה אור הלבנה כאור החמה, ובושה החמה, שמש מבדיל בין היום ובין הלילה, הירח מודיע מועדים וכוכבים אותות, ומושלים ביום ובלילה, מזלות ימים ותקופות ושנים, וחזורים זורחים ונאספים בין ביום ובין בלילה, והתלי מצאו בגלגל כתרון בראש החבל, וחוזר ומתגלגל בין ביום ובין בלילה, מוליך ומביא מעלה ומוריד משובב ומוציא מזרח ומערב, הולך אל דרום ביום וסובב את צפון בלילה בתקופת המזל, וחילופיהן בתקופת טבת, סובב הולך הרוח ביום ועל סביבותיו שב זורח בלילה בתקופת ניסן, וחילופיהן בתקופת תשרי, חמה מדלג בראש הסרטן בתקופת תמוז, והגלגל מקרן מזרחית צפונית לקרן מערבית דרומית, ששה בראש הקובה מגדי לסרטן, וששה בקרקע הקיבה מסרטן לגדי וחוזר הגלגל מזרחו נוטה לדרום, מערבו נוטה לצפון, נשתררב הגדי נראה הסרטן, זרחה השמש נתגלגל מזל אחד ועלה מזל אחד, שקע מזל אחד נתגלגלו ששה מזרחו לקרן מזרחית דרומית, מערבו לקרן מערבית צפונית, שבראש הקובה ירדו לקרקע הקובה, שבקרקע הקובה ירדו לראש הקובה, חוזר הגלגל עלה לצפון מערבו, הפך לדרום

קורתו מי יעמוד, מצעתים בחמה כחום צח עלי אור, ובצינה כעב טל ביום קציר. כוכב חורב וחמה כחורב בציון, ובצינה ציה גם חום, כוכב אש בחמה גפרית אש, ובצינה אש וברר שלג וקיסור, כוכב מטר בחמה ימטר על רשעים פחים ובצינה יזוקו מטר לאידו, כוכב הרוח בחמה רוח סערה עושה דברו, ובצינה רוח גדולה וחזק, במפיל התקופה בין מולד הלבנה שניהם בדרך אחד, הוה על הוה תבא, ובשני דרכים ושמועה על שמועה תהיה, כמושלים בתקופה כן מושלים בחדש, כסימן למטר כן סימן לטל, מול שעה שהלבנה ממטיר בו ס"ח ב"ן ת"ך ק"ל ש"ם אמ"ן בקצף ענ"ש בנחת דר"ט בכ"ל חמה ואור, שבתו חשך, לבנה בין האור ובין החשך, התלי והופך לבקר צלמות, כוכב חמה מסלול ודרך, נוגה ונוגה כיום תהיה, צדק והיה צדק אוור מתניו, מאדים דם ואש ותמרות עשן, חמה מושלת ביום, לבנה מושלת בלילה, שבתו ביום ובלילה, יום ולילה לא ישבותו, התלי היום ולילה החשך, כוכב בערב יום יחשבו כוכבי נשפו, נוגה קרמתי הלל בן שחר, מאדים בבא השמש, חשך השמש בבואו, צדק ברוח השמש, מי העיר ממזרח צדק, חמה כוכב חום, וחם השמש ונמס, שבתו צונן המדהבה, לבנה מצעתים, אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו, והתלי הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ, כוכב חורב דרך כוכב מיעקב, הנותן בים דרך, נוגה מטר מנוגה ומטר, צדק הרוח רוח צדקה ומשפט, מאדים אש מאורם באשת לפידות, המזלים צינים ופחים, וקור וחום וקיץ וחורף, צינים שנים ופחים שנים, והשאר שנים שנים, סימן ג' ל' ס' א' מ' ע' ט' ש' ב' ד' ת' ק' בקיץ לפחים, בקיץ לצינים, כחורף לפחים כן חורף לצינים. והמלך יושב בבית החורף בחדש השביעי, ששה מזלות וששה ארחות וששה דרכים בקובה, מעלה שבמעלות פני צפון, נמוך שבמעלות פני דרום, ארוכה פני צפון וקצרה פני דרום, ופני צפון ופני דרום דרך עיקש, פני צפון לפחים ופני דרום לצינים, זרח בקרן מזרחית ובא לו לקרן דרומית מערבית, מעלה שבמעלות ארוכה שבארחות, תתלהל ועקש ואין נסתר מחמתו, כאדם באבסדרה ומדורה על פניה, וצפונית מנשבת ומדורה מקדיר, חצי מזרח וחצי מערב דרך ישר, צפונית מן הצד ומדורה מן הצד, מדורה מפרדת וצפוני מוצק זורח בקרן מזרחית דרומית, ובא לו לקרן מערבית דרומית, מדורה מאחריו וצפוני מלפניו, שנאמר ואת הצפוני ארחיק מעליכם, כי הגדיל לעשות, הלילה כסיר על גבי כירה, האור לפני הסיר שפות הסיר בצידי הסיר, וגם יצק בו מים בירכתי הסיר, סיר נפוח אני רואה ופניו מפני צפונה.

בליל ה' בשתי שעות גדולות, הרוצה לידע מולד לבנה יחשוב מששבו חמה ולבנה כמה שנים ויתן ד' ימים וארבע שעות גדולות לכל שנה ושנה, ומוציא את השעות בימים י"ב שעות לכל יום ויכלול השעות עם הימים, ואף שנים עבורים יחשב כמה עבורים באותן השנים ויתן לכל חדרש וחדש יום ומחצה ושליש שעה גדולה, ויוציא את מנין הימים והשעות מנין מצטרף ויכללם עם מנין של ד' ימים וד' שעות ויוציאם שבעה שבעה והמותר יחשוב מתחילתו ליל ד', והיכן שכלה שם הלבנה מתחדשת, הרוצה לידע בכמה בשבת התקופה נופלת, יחשוב שנים משנברא העולם עד עכשיו, ויתן לכל שנה ושנה יום ורביעי ויצרף הרביעיות עם הימים ויחשוב מנין כל הימים כולם ויוציאם ז' ואם לא נשתתיר כלום דע שהתקופה נופלת בתחילת ליל ד', ואם נשתתיר כלום יחשוב מתחילת ליל ד' והיכן שכלה המותר שם התקופה נופלת, הרוצה לידע איזה מול משמש יחשוב ימים של תקופה שעומד בה עד היום ושעומד בו לכל יום של תקופה יתן שעה גדולה ויעשה מאותן שעות ימים וב' שעות לכל יוב, ויחשוב ימים של חדש שהוא עומד בו, ויצרף ימים של שעות של תקופה עם ימים של חדש, ויוציאם ב' ימים ומחצה לכל מול ומול, וכשהוא מתחיל בחשבון במול של תקופה מתחיל עם תקופת ניסן מטלה, ואם תקופת תמוז מסרטן, ואם תקופת תשרי ממאזנים, ואם תקופת טבת מגדי, הרוצה לידע איזה מול משמש בתקופה מן הנכ"ל שצ"ם יחשוב כוכב התקופה שעומד בה כסידור שמכ"ל צח"ן ואם רוצה לידע כוכב היום וכוכב השעה יחשוב כשנ"צ חל"ם לילה, חל"ם כשנ"צ יום (וסימן אם כ"ל ח"י כלומר כשנ"צ חל"ם לילה חל"ם כשנ"צ יום), הנכ"ל שצ"ם שעות יום, כל"ש צמח"ן שעות לילה, שמכ"ל צח"ן בקייטא, צח"ן שמכ"ל בסיתוא, שנים עשר מזלות ברא הקב"ה הסדירן ברקיע הן וצבאותיהן ונדותיהן וחייליהן ואלו הם: טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים, ומשמשים בעולם יום ולילה ובשנה י"ב חדש, ושבעה שמשים בו עליהם שיהיו רצים ובאים בי"ב מזלות האלה, ואלו הם השמשים: שבתו צדק מאדים חמה נוגה כוכב לבנה, כל אחד ואחד מהם סובב והולך וחוזר ונגלגלו וכולם אדוקים בתלי ונגלגלו. שבעה שמשים אלו שני המאורות וה' כוכבים לא כאורו של זה אורו של זה, ולא ביתו של זה ביתו של זה, ולא מעונו של זה, ולא גבולו של זה, ולא גבולו של זה, ולא גובהו של זה גבוהו של זה, ולא מקום שפלותו של זה מקום שפלותו של זה, ולא אור החמה כאור הלבנה ולא כאור הלבנה אורן של חמשה כוכבים, אור הלבנה פעמים נכסה פעמים נגלה, ואם החמה וחמשה כוכבים אינו נכסה לעולם, לא כהילוכו של זה הילוכו של זה, חמה מהלך את המזל לשלשים יום וה' שעות גדולות

ורביע, נמצא נומר ל"ב מזלות לשם"ה ימים ורביע יום שהן הי"ב חדשי השנה. לבנה מהלכת את המזל לשני ימים ושלוש שעות ושליש חסר מה שהוא. נמצאת גומרתל"ב מזלות לכ"ז יום ד' שעות חסר שתותמי"ב ליום. שבתי מהלך את המזל לשתי שנים ומחצה, נמצא נומר ל"ב מזלות שלשים שנה, צדק נומר את המזל ל"ב חדש נמצא נומר ל"ב מזלות ל"ב שנים, מאדים מהלך את המזל ארבעים יום, נמצא נומר את המזלות לת"פ ימים, ופעמים שהוא עושה במזל ו' חדשים. נונה מהלך את המזל לכ"ה יום, נמצא נומר את המזלות לשלוש מאות יום, ופעמים שהיא מאוחרת. כוכב חמה אינו מתרחק מן החמה אלא מרת מזל אחד בין מלפניו בין מלאחריה, ויש אומרים שני מזלות. חמה ולבנה הילוכן קבוע פעמים שהן רצים לפנייהם ופעמים שהן חוזרין לאחריהן, ופעם שהם נראין עומדים במקומם ואינן מהלכין לא לפנייהן ולא לאחוריהן, ואעפ"י שהמה ולבנה הילוכן קבוע לא כשבילי חמה שבילי לבנה, שבילי חמה קבועין שבילי לבנה אינן קבועין, אלא שפעמים מהלכת את המזל בקצרה, ופעם שהיא מהלכת בארוכה. הא כיצד פעמים שהיא מצפונה את הילוכה הרי בארוכה, ופעמים שהוא מדרומה את הילוכה הרי בקצרה, ואעפ"י שאין ראייה לדבר זכר לדבר עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו. לא ביתו של זה ביתו של זה: ביתו של שבתי נדי ודלי, ביתו של צדק קשת ודגים, ביתו של מאדים טלה ועקרב, ביתו של חמה אריה, ביתו של לבנה סרטן, ביתו של נונה שור ומאזנים, ביתו של כוכב חמה תאומים ובתולה. נמצאת אומר ששה מהם זכרים וששה מהם נקבות, ואלו הן: טלה תאומים ואריה ומאזנים קשת ודלי זכרים, שור סרטן בתולה עקרב נדי דגים נקבות.

פרק ששי' כיצד סדר ברייתן, חכמי מצרים אמרו תחילת בריאה המאורות, חמה נברא באריה בט"ו חלקים לבנה בסרטן בט"ו חלקים, כדבריהם, וט"ו באב נבראו המאורות, נמצא חדשה של לבנה של תחילת בריית המאורות שני ימים ורביע, ומהלכה של חמה שני חלקים ורביע, שבתי בגדי בט"ו חלקים נמצא רחוק מן החמה ק"פ חלקים. נמצא סטריגומוס שלו אחר מ"ה ימים משהחמה מגיע להתחילת מאזנים. צדק נברא בט"ו חלקים מקשה רחוק מן החמה ק"מ חלקים עבר סטריגומוס שלו, מאדים בעקרב בט"ו חלקים רחוק תשעים חלקים. כוכב הנונה במאזנים ג' חלקים רחוקה מ"ח חלקים, כוכב חמה בתולה יו"ד חלקים, נמצא ב"ה חלקים. אלו כדברי חכמי מצרים, והכלדיים הם הבבליים אומרים חמה נבראת בטלה בחלק ראשון, שבתי בגדי בחלק ראשון, נמצא רחוק תשעים חלקים, נמצא סטריגומוס שלו י"א, ומה סטריגומוס שהוא מעכב את הילוכו ואינו מהלך לא לפניו ולא לאחריה, ומפני שאי אפשר לו לארוך הוא סובב את רוחב במזל יו"ד ימים. צדק בתחילת קשת רחוק מן החמה ק"ך

חלקים וכשמגיע החמה לשני חלקים באריה הוא עושה טריגומוס שלו. מאדים בעקרב בחלק אחד רחוק מן החמה ק"ן חלקים, ונונה בשור בחלק ראשון נמצא רחוקה שלשים חלקים. כוכב חמה בתאומים בחלק ראשון נמצא רחוקה שלשים חלקים (והחכמים הסכימו כדברי הכלדיים) ואמרו תחלת בריית המאורות חמה ולבנה שניהם נבראו בתחילת טלה בחלק ראשון בתחילת ליל ד' ובחלק קשת האמור כאן אחד משלשים במזל. נמצאת אומר לא ביתו של זה ביתו של זה, חוץ מן הכלדיים שהם אומרים חמה ומאדים שניהם שותפים בטלה, והוא נקרא ביתו של מאדים וביתו של חמה. י"ב מזלות עושין ארבעה טריגונים (משולשים): טריגון מזרחי טריגון דרומי טריגון צפוני טריגון מערבי, ואלו הן: טלה אריה קשת שלשתן אש, זכרים והם טריגון מזרחי, שור בתולה נדי שלשתן עפר, נקבות והם טריגון דרומי; סרטן עקרב דגים שלשתן מים, נקבות והם טריגון צפוני; תאומים מאזנים דלי שלשתן רוח, זכרים והם טריגון מערבי. חמה וצדק שניהם שותפין בטריגון מזרחי, הנולדים ביום בחמה, והנולדים בלילה בצדק. נונה ולבנה שניהם שותפין בטריגון דרומי, היום לנונה והלילה ללבנה. שבתי וכוכב חמה שניהם שותפין בטריגון מערבי, היום לכוכב והלילה לשבתי. נונה ומאדים שניהם שותפין בטריגון צפוני, היום לנונה והלילה למאדים, נמצאת הנונה חולקת ומשתתפת בשני טריגונים, בטריגון דרומי ביום ובטריגון צפוני בלילה. פרק שביעי' [מדה בחבל] וכיצד סדר מעונתן של שני המאורות והחמשה כוכבים? חכמים אומרים הרקיע הזה חלוק לשבע מעלות זו למעלה מזו וזו למעלה מזו, והן שבעה מעונות של שבעה כוכבים האלה, וזה סידורם: [מעלה א'] הסמוכה לארץ היא המעלה התחתונה שבכולם, והיא מעונה של לבנה, ובה הלבנה סובבת את הרקיע. גבוהה מן הארץ תשל' חבלים בחבל השמים, כל חבל יש לו ק"ן חבלים בחבל הארץ. נמצאו כולם י"א רבוא ושלושת אלפים ושבע מאות ושמונים חבלים בחבל הארץ. [מעלה ב'] היא מעונו של כוכב חמה גבוהה מן מעונה של לבנה שנ"ג חבלים בחבל השמים, כל חבל יש בו ק"ס חבלים ואחד בחבל הארץ, נמצאו כולן חמשה ריבוא וששת אלפים ושמונה מאות ול"ג בחבל הארץ. [מעלה ג'] היא מעונה של נונה ובה סובבת את הרקיע וגבוהה מן כוכב חמה נ"ח חבלים בחבל השמים, כל חבל יש בו מ"ד חבלים בחבל הארץ נמצאו כולם שני אלפים ותקנ"ב בחבל הארץ. [מעלה ד'] היא אמצעית של כולם והיא מעונה של חמה ובה חמה רץ וסובב את הרקיע ל"ב חדש, גבוהה מן מעונה של נונה שיה' חבלים בחבל השמים, כל חבל יש בו ק"ל חבלים בחבל הארץ. נמצא כולן ארבע ריבוא ואלף וש"מ בחבל הארץ. [מעלה ה'] היא מעונו של מאדים, ובה מאדים רץ וסובב את הרקיע, גבוהה מן מעונה של

חמה ל' חבלים בחבל השמים, כל חבל יש בו קי"ט חבלים בחבל הארץ, נמצאו כולן שלשת אלפים ותק"ע. [מעלה ו'] היא מעונו של צדק גבוהה מן מעונו של מאדים תרי"ב חבלים בחבל השמים, כל חבל יש בו קי"ב חבלים בחבל הארץ, נמצאו כולן שש ריבוא ושמונת אלפים ותקמ"ד. [מעלה ז'] היא העליונה והיא מעונו של שבתי, ובה שבתי סובב את הרקיע לשלשים שנה, גבוהה מן מעונו של צדק תק"י חבלים בחבל השמים, כל חבל יש בו ר"ל חבלים בחבל הארץ, נמצאו כולן י"א ריבוא ושבעת אלפים וג' מאות חבלים בחבל הארץ, שתמצא אומר מן מעונו של לבנה ועד מעונו של שבתי רום אלף ותתפ"א חבלים בחבל השמים, שהם כ"ח ריבוא ושבעת אלפים ותקפ"ז חבלים בחבל הארץ, כל חבל הארץ חמשים אמה, נמצא שארבעים חבלים מהם חמה מיל אחד שהם שני אלפים אמה, נמצאו שבעת אלפים וקפ"ט מילין ומחצה, אחד משמונה במיל אחד מחמשה במיל ואחד משנים במיל ואחד מארבעה במיל שהן תע"ט יום ומחצה, וזהו עוביו של רקיע, אבל חללו של עולם מן הארץ עד לרקיע תש"ל חבלים בחבל השמים, כל חבל יש בו קנ"ו חבלים בחבל הארץ, נמצאו כולן י"א ריבוא ושלושת אלפים ותתק"ח חבלים בחבל הארץ שהם שני אלפים ותתמ"ד הילוך ע"ה יום.

פרק שמיני] [והוא סדר גובהן ושפלותן] חמה גובהו טלה ושפלותו מאזנים, שבתי גובהו מאזנים ושפלותו טלה, צדק גובהו סרטן ושפלותו גדי, מאדים גובהו גדי ושפלותו סרטן, נוגה גובהו דנים ושפלותו בתולה, חמה גובהו בתולה ושפלותה דנים, לבנה גובהה שור ושפלותה עקרב, נמצאת אומר ארבעה מזלות אלו שהתקופה יושבת בהן, הם מקום גובהן ושפלותן של חמשה כוכבים אלו שהם חמה ושבתי צדק ומאדים ונוגה, ואלו הן טלה ומאזנים סרטן וגדי בתולה ודנים, הן מקום גובהן ושפלותן של נוגה ושל כוכב, שור ועקרב ללבנה, וזהו סימנן שלא תטעה בהם לעולם, ממקום גבהות שלהם למקום שפלות שלהם אתה נות, אמטרו"ן שהן ששה מזלות ויורד למזל ז', נמצאת אומר מקום גובהו של זה מקום שפלותו של זה, ומקום שפלותו של זה מקום גובהו של זה, ולא בבית מזלות בלבד הן גובהן ושפלותן אלא כל המזלות יש להם שותפות בגובהן ושפלותן של כל אחד ואחד, כיצד מכל אחד ואחד שלשים חלקים, נמצאו י"ב מזלות ש"ס חלקים ואתה נותן לגובה שפלותן תשעים חלקים, שפל שפלותן תשעים חלקים, שפל גובהן תשעים חלקים, גובה גובהן תשעים חלקים שהוא רום רומן, וזהו מלכותו: חמה מן כ' חלקים בטלה ועד י"ט חלקים בסרטן שהם צ' חלקים, והם גובה שפלותו, מעשרים חלקים בסרטן ועד י"ט חלקים במאזנים שהם תשעים חלקים וזהו שפל שפלותו, מעשרים חלקים במאזנים ועד י"ט חלקים בגדי שהן צ' חלקים והן שפל גובהו, מעשרים חלקים

בגדי ועד י"ט חלקים בטלה שהן צ' חלקים זהו רום רומן של חמה, ש בתי מכ"א חלקים במאזנים עד כ' חלקים בגדי שהם תשעים חלקים, זהו גובה שפלותו, מכ"א חלקים בגדי עד כ' חלקים בטלה שהם תשעים חלקים, זהו שפל שפלותו, מכ"א חלקים בסרטן שהם צ' חלקים, זהו שפל גובהו, מכ"א חלקים בסרטן עד כ' חלקים במאזנים שהם צ' חלקים, זהו רום רומן של שבתי, צדק מט"ו חלקים בסרטן עד ט"ו חלקים במאזנים שהם תשעים חלקים, זהו גובה שפלותו, מט"ו חלקים בגדי שהם צ' חלקים, זהו שפל שפלותו, מט"ו חלקים בגדי עד ט"ו חלקים בטלה שהם צ' חלקים זהו שפל גובהו, מט"ו חלקים בטלה עד ט"ו חלקים בסרטן שהם צ' חלקים, זהו רום רומן של צדק, מאדים מכ"ט חלקים בגדי עד כ"ח חלקים בטלה שהם צ' חלקים, זהו גובה שפלותו, מכ"ט חלקים בטלה עד כ"ח חלקים בסרטן שהם צ' חלקים, זהו שפל שפלותו, מכ"ט חלקים בסרטן עד כ"ח חלקים במאזנים שהם צ' חלקים זהו שפל גובהו, מכ"ט חלקים במאזנים עד כ"ח חלקים בגדי, שהם תשעים חלקים זהו רום רומן של מאדים, נוגה מן כ"ח חלקים בגדים עד ז"ך חלקים בתאומים שהם צ' חלקים, זהו גובה שפלותו, מן כ"ח חלקים בטלה עד ז"ך חלקים בבתולה שהם צ' חלקים, זהו שפל שפלותו, מן כ"ח חלקים בבתולה עד ז"ך חלקים מקשת שהם צ' חלקים זהו שפל גובהו, מן כ"ח חלקים מקשת עד ז"ך חלקים מדגים שהם צ' חלקים זהו רום רומן של נוגה, כוכב חמה מן ט"ז חלקים בבתולה עד ט"ו חלקים בקשת שהם צ' חלקים זהו גובה שפלותו, מט"ז חלקים בקשת עד ט"ו חלקים בגדים שהם צ' חלקים זהו שפל שפלותו, מט"ז חלקים בתאומים שהם צ' חלקים זהו שפל גובהו, מט"ז חלקים בתאומים עד ט"ו חלקים מבתולה שהם צ' חלקים זהו רום רומן של כוכב חמה, לבנה מן ארבעה חלקים בשור עד ג' חלקים באריה שהם צ' חלקים זהו גובה שפלותה, מן ד' חלקים באריה עד ג' חלקים בעקרב שהם צ' חלקים זהו שפל שפלותה, מן ד' חלקים בעקרב עד ג' חלקים בדלי שהם צ' חלקים זהו שפל גובהה, מן ד' חלקים בדלי עד ג' חלקים בשור שהם צ' חלקים זהו רום רומן של לבנה, גובה ראש התלי מן ארבעה חלקים בתאומים עד ג' חלקים בקשת זהו שפל שפלותו, וכשהוא גומר ג' חלקיו בתאומים זהו גובה גובהו של ראש התלי, גובה זנבו בארבעה חלקים בקשת, וכשהוא גומר ג' חלקים בתאומים זהו שפל שפלותו, וכשהוא גומר ג' חלקיו בקשת זהו גובה גובהו של זנב התלי.

פרק תשיעי] [בו יבואר סדר מלאכתן של כוכבים], ש בתי על העניות ועל המסכנות ועל הדיוות ועל החריבה, ועל חולי ומכה הטמונה בנוף ועל החטה, מאדים ממונה על הדרם ועל החרב ועל הרשעה

וזה רוא דריון שהם מתקבין לאתר דמתחדשין לכמה פעמים, שהם שלשים ושתים, מבצעין מזויא לזויא, ואיר דזויא קולטתו, ומשמרתן לזויא דארון אחרון (דמלכות עליון) והם נשמות של נביאים, ומכל אנשי נביאין ברוח אלהין קדושין. בהיכל ששי, הנזק דאלביש בלבוש בזויא דנהורא ושנה שמו וגופו, ושמו מטטרון כשם רבו (ע"ש שומר ישראל) והותמו כשמו, והוא רב על היכל ששי, והוא ממונה על כל הנפשות העולין מן הארץ לרום השמים ומצרפין ומחלבנין, ומתפשטין מכל מינוף של גוף ומחלבשין בזוי מרגניתא דמעמרן ומטמרן, ומצטיירין מחיי העולמים דמתמן פרחין נפשתי, ועולין מן העולם הקטן עד העולם הגדול, הוא עולם דזויא מאיר לששה עולמים, ומתמן מתפנק ומתענדין נפשתיא וגווייתא דאתגזרו מתמן משעה שנבראו. היכל שביעי סנדלפון, דבר ברור שעושה גבורות בשמים ובארץ ואם שני גבורים שליטים בצורתא דעוברין בכועי אמן, והוא דיהיב לחון באורח רוח החיים, והוא דאמית לרזייתא דארעא חרב שולפת ואש דלא מנפחא. וכל בריות הארץ וכל שליטין, באורן הקרוע תחות שולטניה ובידיה מלבוש דנהורא מלכא דעלמא עילאה אלביש לכבוין בשעתא שהן מתנבאין ורוחיהן מזוני דרוחי, ורוחם מנהגי דגופם היא ומדבר לרוח דשפתיה ובפיו ובלשונו גבריא מירא נבואתא כמה דאתפקיד מרא עלמא על ישראל, עד כאן סדר שמושא רבא, עכ"ל ו' ג' דוד בס' הקנה (רב פעלים 131).

שמושא זוטא, מובא בספר ילקוט ראובני קטן בערך שדים וז"ל: כתב הרמב"ן השר המשמש לפני לילית נקרא שמו שדיאל, וזה השר הוא המלך הגדול שבשדים המושלים באויר. ובענין שמושא זוטא דרבנן אמרו, בי באמצע ליל כפורים, הוא בא בעל כרחו ובא בכח פעולות החכמים והזקנים במאה ושלשים ואחד גבורים הפורחים באויר ופניהם מתלהבים בניצוצות של אש, והסופר הגדול אשר שמו פפרו"ן מביא כתוב והתום מיד שדיאל המלך כל רזי דרקיעין ומודיע לזקנים, וממשלתו היא גדולה בכל פני השמש, ומן הספירה לילית ומאצילות שלה באים בחותם השדן ולילין ורוחות רעות נראין כצורת בני אדם, ואלה הם אשר דברו חז"ל מהם בכמה מקומות שדומים למלאכי השרת ולבני אדם וכו' עכ"ל, וכן הביא הרב הגלאנטי בפ' איכה [המכונה קול בוכים, ויציא שנת אשמה בה', דף ט"ז ע"א] וז"ל: איתא בשמושא זוטא דשירא, שיש שתי קליפות האחת נקראת מחלת בת ישמעאל והולכת במדברות ועמה תע"ח כתות של מלאכי חבלה כמנין מחל"ת, ולילית בת"פ כתות של מלאכי חבלה כמנין לילי"ת, ומחלת הולכת ומרקדת מחוללת במחולות כשמה, ולילית הולכת ומיללת כשמה, ומלחמה ארוכה ביניהן ואינן פוגעות זו בזו כ"א ביום הכפורים שאז פוגעות מערכה מול מערכה, ומתגרות זו עם זו במלה נמרצת, ובין דין לדין תפלתם של ישראל ותעניתם עולה למעלה בלי קטרוג, ולזה אפשר שכונן המקונן באמרו אויביה שלו, דהיינו אלו השתי כתות הנזכרות, שלו ונשלמו יחד וכו'. ובענין מחלת בת ישמעאל כתבו המקובלים ענין נפלא מהיכן יצאה, והרובה לעמוד עליו יענין בספריהם וימצא נופת מתוק לחכו עכ"ל (שם 132). יעלינעק הרפ"ס, "סדרי דשמושא רבא וסדרי

הקטטה ועל המריבות ועל החבורות ועל הפצעים ועל המלחמות ועל השנאה והקנאה ואיבה ותחרות, ועל המכות ועל הברזל ועל האש ועל המים ועל המפולת. צדק ממונה על החיים ועל השלום ועל הטובה ועל השלום ועל ההשקט ועל התורה ועל השמחה ועל העליזה ועל העושר ועל הכבוד ועל השררה. נו"ג ממונה על החן והחסד והאהבה ועל התאוה ועל החמדה ועל פרייה ועל ולדי אדם ועל ולדי בהמה ועל פירות הארץ ועל פירות האילן. כ"כ ממונה על החכמה ועל השכל ועל הבינה ועל הדעת ועל המדע לפתח כל פיתוח ולחשוב כל מחשבת בכל מלאכת אומנות ועל הכתב ועל כל לשון. ח"מ ממונה על המאור ועל החשך והלבדיל בין היום ובין הלילה למנות בו ימים וחדשים ולעשות בו כל מלאכה, לפעול בו כל פעולה ולהלכות בו כל הילוך ולגלות בו כל גלות מעיר לעיר וממדינה למדינה. ל"ב ממונה על מפתחי שמים וארץ, וערב הוא לעולם לרעה ולטובה, ואע"פ שהם ממונים על הרעה ועל הטובה אין להם רשות לא להטיב ולא להרע מדעת עצמן, אלא הכל בקריאה הכל בצווי הכל במאמר יוצר הכל, וכן הוא אומר אל תיראו מהם כי לא ירעו, ומנין שהכל בקריאה שנאמר ויקרא רעב על הארץ, ונאמר כי הנני קורא לכל משפחות ממלכות צפונה וגו'. ומדת הטובה בקריאה מנין שנאמר וקראתי אל הדגן והרבייתי אותו ולא אתן וגו', ונאמר קול קורא במדבר פנו דרך ה' ישרו בערבה מסלה, הא למדת שאין להם רשות לא להטיב ולא להרע מדעת עצמן אלא א"כ ניתן להם רשות מלפני ארון הכל. (ע"ע מזלות).

סליק פרקא וברייתא דשמואל הקטן תושלב"ע

שמושא רבא וזוטא:

שמושא רבא הוא מדרש מדבר ג"כ ממרכבה עליונה והיכלות הקדושים, מובא בקנה ו' ג' דוד (כ"ט ע"ב) היכלות הקדושות, וילון מכון ערבות וזול שחקים רקיע מעון. בהיכל ראשון כנסיאל, ובהיכליה כנסייא רבא ושם מתפללים מלאכים קדושים בכל יום ג' פעמים, בהיכל שני קבצילא, והוא שעתיד לקבץ נדחי עדת ישראל מן הגלות, בהיכל שלישי יוקחילא, הלוך נשמות נערים המתים מכן שנה ועד שבע שנים לפניו והשכינה מחבקתן ועולין נשמותיהן בזוי הרקיע (ר"ל השכינה תתאה במקום כהנא רבה מקרבין קרבן ע"ג המזבח דשכינה עלאה). בהיכל רביעי טהיראל, הוא מטהר ומצהיר נפשות שהיו טמאין בין התועין ומרחצן ומטבילן במי זיעתן דאבני שיש שראה ר' עקיבא וחביריו שהוא זיעת ארבע חיות הקדושים בשעתא דמתקבין ומתדבקין דא עם דא לעבודת בוראן, ודא רוא משיקות אשה אל אחותה, בהיכל חמישי נוריאל, נהר די נור נגיד ונפיק מקדמוהי מאש ומנהלא דמלכיא דהרשים לבקרים שמה מתחדשין זיקא נהורא ואומרים שורה על דאתבריא,

סדרי דשמושא רבא וסדרי היכלות

[בית המדרש חדר ו' 109]

תרין מתיבתא הוו בבבל ותרין סמוכין עליהו. חדא רב נטרונאי נאון ז"ל וחדא מתיבתא רב נחשון ז"ל, ותריווייהו איבעיא על פום מעין מננתא דערן ובאילן חייא די בנויה ומאי כרכובייה ושלחובי שתא דחרבא, ושדרו להון בעיא דא לא איתיבת למתיב עליה דהיא חייא באולפן דאורייתא, ברם ידעינן דאתון חברוי שתותו מיא זכיא ממאמרי שמעתא מורע דרוד משיחא, רבנא שריא ורבנא האי ז"ל חברין וחברי חבריא אולפנא דנמינא ליה מסכי סביא חכימא חסידיא מרי רויא דאולפן אורייתא כזוי דשמשא בנגלגלי רקיע נהירו לן בננתא דערן, היא שבעה מלכוון ועל שבעה מלכוון תלתא מלכוון שליטי דשלטן עילוייהו דאיקרון אילן חייא, ובהך גנתא היא דערן אישתמישו ביה נביאיא כל חד וחד מנהון לפום גבורתיה ומעליותיה. ברם אילן חייא לא יכיל לאשתמשא ביה בריא דרקיע ולא בני אנשא דארעא והוא מאי דבעי למחזי מרוי דנביאיא ולא יתייב תזותא משום דהני אברין והני לא אברין דאנשא... מיניה ברם טעים ואטעימו ליה מננתא דאכלי פירוהי מתחכמין בטב גדיש ערברביך דאית בין אוירא דרקיעא דנחתו מרום רקיעא במראה דעלן במציעותא דלילית מלכתא אמא דרוחיא ושירי בלתא דסמאל שרא דאדומא רשיעא, וזמנין בלתיה מחלת בת ישמעאל עמימא משמושא זוטרא ומשמשא רבא דלילית משמעותא לישנא דלילה ולישנא דלילה, וקבילנא בפרושא דרסותא ואגמרון בה שעתא דמחלת בת ישמעאל נפקא מיקררא ומיקררא לאקדומי דסמאל בארבע מאה ושבעין ותמניא במושנא דילה רברבניא דכל זני זמרא קדישיא בלישנא דהבה, לילית נפקא מיילא בפלגות דליליא במדברא רבא ודחילה ובהדה ארבע מאה ותמנין במושנא דילה הלולא בחדא ובההיא שעתא מתגרין אילין באילין עדרי מאלמלא רום רקיעא ומזדעזעא ארעא וביומא דכפוריא מתנצחין דנן עם דנן כי היכי דלא לקטרגא לאומתא קדישתא, ודין רויא דעזאזל וויש עתי דכתיב באורייתא דילן, ומאן דידע לאשתמושי בשמושא זוטרא דהוא שלהוביתא דחרבא והוא שדיאל מלכא רבא דשדאי דשליטין באוירא ברמיא דשעירא וברמא דתרנגולאי קרבלתאי דמתילרו בטוב רע הבאי מייתין ומנהון לארעא דילן לזבונכין חנא דפסחא לשבויעייה עם סימני דשורתא בצרא דא שחיקן ומעורבבין ברמא דשעירא וברמא דתרנגולא דהוו שחוטין בערבא דיומא דכפוריא ובעיגלא דאתעבד ביה ביומא חמישה אמינן ארכייה וחמישה אמינן פותיה ובקילפא דאילא כתובין ביה עשרה שמאי קדישין, ושדיאל מלכא במציעות כולהון ושמה דשריה לארבע רוחין בעגולא דאי רחצא עשרה זימני במשחא דויתא ואשתא הרקלייא מתלקתא בנו עגולא וסימניה

היכלות" בבית המדרש ח"ה צד 109. ומשער כי המדרש הזה הוא מזמן הגאונים.

ויש עוד שמושא רבא, שנקרא ג"כ "שמושא רבא דגאונים" והוא חבור קטן על הלכות תפילין, מביאו הרא"ש בהלכות קטנות הלכות תפילין, ובעלי התוספות (מנחות ל"ה ד"ה שי"ן של תפילין), ורבינו ירוחם בספרו אדם וחיה (נתיב י"ט הלך ה'). ר' בנימין צבי אויערבאך בפרושו על האשכול (נחל אשכול ח"ב צד 84) יאמר על השמושא רבא "ואני מצאתי שהבין רב שר שלום גאון". אבל מפני שנמצאו בו דברים רבים הסותרים את ההלכות הנהוגות אצלנו לכן כתב עליו בעל מחזור ויטרו (צד 645), "ואין לסמוך על דבריהם במקום שהתלמוד שלנו חולק עליהם". אמנם הרמ"ע בשו"ת (סי' ק"ז) רוצה להתחזק בשמושא רבא מפני שלדעתו דבריו דברי קבלה ומפי הגאונים ורבין סבוראי יצאו, ואלה ההוראות שנמצאו בו שסותרות לדברי הגמרא שלנו נובעות ממנהורא קבא של רב אשי ובאו בקבלה מרבנן סבוראי למחבר ס' שמושא רבא, ואין מורין כן (עי' אוצר ישראל ע' שימושא רבא).

שמוש תורה, או שמוש התורה, הוא צירופים ורמזים בכל פרשיות התורה ע"ד שמוש תהלים, ובעל שם הגדולים ראהו בכ"י. הרמב"ן ז"ל בדרשה שלו שדרש לפני המלך והשרים בסרקוסטא (1) מביא ספר שמוש תורה וז"ל: עוד התורה מאירת עינים בדברים גדולים גדולים מכל אלו, היא החכמה הנעלמת מעיני כל חי ורחבה מני ים, והוא שכל התורה כלה שמותיה של הקב"ה, שבכל פרשה ופרשה שבה השם שבו נוצר הדבר או שנעשה בו או שנתקיים אותו ענין בו, ויש במקצת זה ספר והוא הנקרא שמוש תורה, שמפרש בפרשיות שמוש כל אחת מהן והשם היוצא ממנה והיאך יוצא ממנה והיאך משתמשין בה, אבל יש לנו קבלה שיותר ממה שכתוב בספר ההוא הם שמות, כל התורה כלה מבראשית ועד לעיני כל ישראל כלה שמות, כגון שנאמר בראש יתיב (ב"א יתברא) אלהים או כיוצא בזה, לכן נפסל ספר תורה בחסרון אות אחת או ביתרין אות, ואילו כתב ה' ימלוך לעולם ועד מלא וא"ו פסל ספר תורה כלו, וזה סבור שלא הוזק כלום, ידע מרע"ה כל מה שיכול שום נכרא לידע ולהבין. וכן בנביאים מפרשת המרכבה של יחזקאל יוצאים שמות של פתחי היכלות, ומפרשת... יוצא השם שבו (אומרים) מחיה מתים, ודבר נודע לרבים כי מפסוק ויסע (שמות י"ד י"ב) יוצא שם של שבעים ושנים אותיות, שבו משתמשין חסדי ישראל להמית ולהחיות לנתוש ולנתוץ להאבד ולהרום לבנות ולנמוע עכ"ל (שם 130).

שמוש תהלים, נדפס בסוף תהלים, ומובא בשו"ת הרשב"א, וכתב בכפר זרע ברך הלך שלישי, שרע האי נאון חבור. ואיך להשתמש בהמזמורים השונים להתפלל בעת עצירת גשמים ובעת רבוי גשמים, ומזמורים שנוהגין לומר אחר התפלה בימי הגים ותעניות ושאר ימים מצוינים שבשנה.

(1) דרשת הרמב"ן, לופסיא 1853 ודפוס ווארשא תרל"ה, ועי' הקדמת ה"מב"ן לפרושו עה"ת.

לכל נפש שתא דסלקן מארעא לרום רקיעא ומצרפן ומתלבשן ומתפשטן מכל מושיב טנוף גופתא, ומתלבשן בנופיה זיויה קרניאתה דמטמרן ומצטיירן בזיוא דהקב"ה דהוא חי עלמאי דמתמן פרחין נפשתיא וסלקן מעלמא לעלמא רבא הוא עלמא דזיויה בזיוי מפקא לשתא עלמי ותמן מתפנקן ומתעדנין נפשתיא וגוויאתא במה מתמן בה שעתא דאיתבריא, ואין לית לן רשותא לגלוי פתגמין ורזין דאינון כבשונן של עולם. בהיכלא שביעאה סנדלפון ברירא יציבא מלתא דעובד נבורתיה בשמיא וארעא ואבא ותרין רברבין נברין שליטין בצורתא דעוברין במעי אמהון והוא דיהב להו רוחא דחיי והוא דאמית לברייתא דארעא בחרבא שליפא דאישתא דלא מתנפחא, וכל ברייתא דארעא וכל דשליטן באוירא דרקיעא תחות שולמניה ובידוהי מלבושי דנהורא דמלכא עולאה די לביש לנביאיא בעירנא דמתנבאן ורוחיהון מזווא דרוחיה וגופיהון מנגדא דגופיה והוא פומא ומללן לרוחיא דשפתיהון ופיו ולישניה מסדר נבריא לזרי נבואתא כמה דאתפקד ממארי עלמא שכיתא דישאל, עד כאן סידרא דשמושא רבא וסדרי היכלות ובכולהון מטא זכותיה דר"ע סבא למחוי בראות עינא ובחזו דלכא ומה דאורשינא על מימרא דרבנותא מדרשנא לכוון חברין תבעין אולפנא דיוצר בראשית, ושלמא לכוון ולכל דעסקין באורייתא דמשה וישאל.

שמחוי ועזאל:

אגדת עזאל ועזאל נזכרת בגמרא, בשם דבי ר' ישמעאל אמרו עזאל הוא שעיר המשחלח מכפר על מעשה עזאל ועזאל (יומא ס"ו:), ופירש"י מלאכי הבלה שורדו לארץ בימי נעמה אחות תובל קין ועליהם נאמר וירא בני האלהים את בנות האדם כי טובות הנה וגו', כלומר על העריות מכפר. ועזאל הוא קיצור מעזאל והוא מדרש דברים רבה (בסוף): אמרה (נשמה של משה) לפניו רבש"ע מאצל שכניתך ממרום ירדו שני מלאכים עזאל ועזאל וחמדו בנות ארצות והשחיתו דרכם על הארץ עד שתלית אותן בין הארץ לרקיע (עי' זהר בראשית נ"ה ע"א), והשעיר העזאל בא לכפר על מעשי עזאל ועזאל שהיו מתעים בני אדם בתאות המשגל והעריות, ואפשר שזה הטעם שקורין פרשת עריות ביה"כ למנחה, במדרש אבכיר נזכרת האגדה בשם שמחזאי ועזאל, והובאה גם בילקוט שמעוני אצל הפסוק ויראו בני האלהים וגו', ועלינעק הדפוס האגדה בבית המדרש ח"ד, מקובץ מדרשים כ"י שאלונקי.

שמחזאי ועזאל

[בית המדרש חדר ד' 127]

שאלו תלמידיו את רב יוסף מהו עזאל, א"ל כיון שעמדו דור המבול ועברו ע"ז היה הקב"ה מתעצב, מיד עמדו שני המלאכים שמחזאי ועזאל ואמרו לפניו רבש"ע ה' : אסרנו לפניך כשבראת עולמך, מה אנוש

קטורתא דליקין באשתא ומן תלתא ועד ארבעה סביא חכימא מחמשיין שנין ולעילא דמתענן חמשה עשר יומין ביממא ובליילא ולא אכלין לבד תלתא לילי, לסוף שבעה יומי ולסוף עשרה יומי ולסוף תלתא עשר יומי, ותלתא סבי או ארבעה סבי מארי זכותא וחכימי יולפן אורייתא דאתפרישו תלתן יומי מאתתא ובליילא דכפוריא קאים סבא רבא בר עובדין עטיף בטליתא דעמרא בנו ענולא ושאר סביא סחור סחור דענולא עטיפין בטליתות כתנא וסבא דקאים בו ענולא דרחיץ רישיה במשחא דיתא וקילפא וכתובין ביה שמא קדישיא בידיה דימינא על רישיה ובאמצעות ליליא דכפוריא בעלי ברתיא שדיאל אתי במאה ותלתין וחד נוברייא פרחין מאוירא ואפיקון זקיקי דנורא, וספרא רבא די שמיא יפיקרון דיליה כתיב וחתים בידא דשדיאל מלכא כל חיא דרקיעא דשליט על אוירא ומודע להו לסביא ושמהון קדישיא דכתובין בקלפא דאילא לא איתמסרון ברם לקשישי קדישי דאשתמשו בשמושא זוטרא תלתא זימני בחמשה עשר שנין כסדרא דקבילו נחוניא בן הקנה וחברוי וביננא ועמנא ברם בררא דילן דרגילן לאשתמושי בסדרא ובשימושא ברם בשמושא רבא דהוא רויא דכרוביא הוא שמושא דאשתמישי ביה תנוי ואמוראי קדמאי כגון ר' עקיבא וחביריו ויונתן בן עוזיאל וחברי חבריהון בסדרי היכלות על מימרא דרויאל שרא רבא ביזמא דעצרתא, וגמירנא דבשבעה היכלות דרקיעא, בהיכלא קמא כנסיאל והיכלי מקרי כנסייא רבתא ותמן מצולן מלאכיא קדישא תלתא זימני ביזמא, בהיכלא תנינא קבציאל דעתיד למיכנש כנשתא דישאל מנלותא, בהיכלא תליתאה דנקיאל דנשמתהון דיונקתא דמיתו מבר שיתא ועד שבע ילפון וגמרין קדמוי והשכינה מחבקתן וחלקין נשמתהון בזיוא דשכינתא תתאה עד אתרא דכהנא רבא ומתקרבין קרבנא על נבי מדבחא ושכינה עלאה, בהיכלא רביעא טהריאל הוא מטרה ומצהר לפשתיא דהו ממנפן בנוי דרשיעיא ומתרחצן ומטבלן במוי דזיעתא דאבני שיש דר' עקיבא וחברוי דחן זיען מארבע חיותא קדישתא בשעתא דמתדבקן ומתקרבן דא עם דא לפולחנא דירא עילאה, ורין רויא דמשיקות אשה אל אחותה, בהיכלא חמישאה נוריא נהר די נור נפיק מן קדמוי די מאשתא ומנהורא דמלאכיא דתמן מתחדשן זיו נהורא דאמרין תושבחתא עלמא דאיתבריא ומתעלמין ורין רויא מרוי דאינון מתקרבין לבתר דמתקדשן לכטה זימנין דאינון תלתין ותרין מבצצין מזווא לזיוא ואוירא די זיוון קול כותן ומטו עד דמטיין לזיווא דאמרי בתרא דמלכותא עילאה, והן משמתיהו דנביאיהו וכל תלמידאי דנביאי קדישיא וחסלן ולחברנא לסנואי במילי באלה שמיא ולגלוי מה דלא אפשר ולא ארשאו לנא רבותאי קדמאי ז"ל. בהיכלא שתיתאה חנוך דאתלבש בלבוש זיוא דנהורא ושני שמיא וגופיה ושמיא מטטרון כשם רביה והותמיה בנשמיא והוא רבא בהיכלא שתיתאה והיא מטרת

שאמר והיה העולם, א"ל שמענו, כשם שאין בלבך מחלוקת כך אין בלבנו, אלא ה' אלהינו ה' אחד, וע"ז הוא אומר וישתחו ישראל על ראש המטה, רמו על ק"ש שעל כמתו (עי' פסיקתא רבתי פל"א ועי' פסחים נ"ג). ור"ע כשהוציאוהו להריגה והיו סורקין את בשרו במסרקות של ברזל היה מקבל עליו עול מלכות שמים וכו' והיה מאריך באחד עד שיצאה נשמתו באחד וכו' (ברכות ס"א:). יעלינעק בכיהמ"ד ח"ה הדפים הגדת שמע ישראל שהם מעין הגדות היכולות, ונמצאה בצינוני עה"ת דף צ"ג וצ"ד.

הגדת שמע ישראל

[בית המדרש חדר ה' 165]

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, משה רבינו ע"ה אמר לישראל שמע ישראל הגוי כלו אני עליתי למרום וראיתי כל שרי מעלה, ראיתי קמואל השוער המלאך הממונה על י"ב אלפים מלאכי חבלה עומדים על שערי הרקיע, ראיתי הדרניאל שגבוה מקמואל ששים רבוא פרסאות ובכל דבור היוצא מפיו י"ב אלפים יוצאים ברקים של אש, ראיתי סנדלפון השר הנבוה מהדרניאל מהלך ת"ק שנה ועליו אמר יחזקאל והנה אופן אחד בארץ אצל החיות לארבע פניו וזה סנדלפון שקושר בתרים לקונו, ובשעה שהכתר יוצא על חיילי מרום כולם חלים וזעים וחיות הקדש דוממות ושרפי הקדש נוהמים כאריות ועונין ואומרים ק' ק' ק' ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, וכאשר בא הכתר לכסא הכבוד מתנגלים מיד גלגלי מרכבה ומתרשעים אדני שרפרף וכל הרקיעים כולם אחוזם חלחלה, וכאשר הכתר עובר על כסא הכבוד לישב במקומו כל חיילי מרום פוצחין פיהם לעומת שרפים ואומרים ברוך כבוד ה' ממקומו, מפני שאין מכירין מקומו ממש, ובשמגיע הכתר לראשו מחזיק עצמו לקבל הכתר מעבדיו וכל חיות ושרפים וגלגלי מרכבה וכסא הכבוד וחיילי מעלה וחשמלים וכרובים מתגדלים ומתגברים מתנאים ונותנים הוד והדר לבוא. יתברך וממליכים אותו עליהם, ואומרים פה אחד ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד.

אני ראיתי רגון נהר של אש שיוצא מלפני הקב"ה מתחת כסא הכבוד והוא עשוי מויעת ארבע חיות שסובלות הכסא ומויעין אש מאימתו של הקב"ה, ועליו מפורש נהר דינור נגיד ונפיק קדמוהי אלף אלפין ישמשוניה וריבוא רבוון קדמוהי יקומון דינא יתיב וספרי פתיחין, שהקב"ה יושב וזן מלאכי השרת, וכשבאין לדון מתחדשין וטובלין באותו נהר של אש, ואח"כ נמשך אותו נהר ומושך גחלים בוערות ומשליכים אותן על ראש רשעים בניהנם שנאמר הנה סערת ה' חימה יוצאה וסער מתחולל על ראש רשעים יחול. אני ראיתי גליצור המכונה ריאל העומד אחורי הפרגוד ושומע מה שנגזר ומכריז, והכרוז מסר לאליהו ואליהו מכריז לעו"ם על הר חורב, וכנפי גליצור השר פרושות

כי תזכרנו. א"ל ועולם מה יהא עליו, א"ל רבש"ע היינו מסתפקין בו. א"ל גלוי וידוע לפני אם אתם שרויין בארץ היה שולט בכם יצר הרע והייתם קשים מבני אדם, א"ל תן לנו רשות ונדור עם הבריות ותראה איך אנו מקדשין שמך, א"ל רדו ותדרו עמהן. מיד קלקלו עם בנות האדם שהיו יפות ולא יכלו לכבוש את יצרן. מיד ראה שמחזאי ריבה אחת ושמה איסטהר נתן עיניו בה אמר השמע לי, אמרה לו איני שומעת לך עד שתלמדני שם המפורש שאתה עולה בו לרקיע בשעה שאתה זוכרהו. למדה אותו שם והזכירה אותו ועלתה לרקיע ולא קלקלה. אמר הקב"ה הואיל ופרשה עצמה מן העבירה לכו וקבעוה בין שבעה כוכבים הללו כדי שתזכר בהן לעולם ונקבעה בכימה. כיון שראו שמחזאי ועזאל כך עמדו ונשאו נשים והולידו בנים היווא והיאי, ועזאל היה נמנה על מיני צבעונין ועל מיני תכשיטין של נשים שמפתים את בני האדם להרהור עבירה. מיד שגר מטטרון שליח לשמחזאי וא"ל עתיד הקב"ה להחריב עולמו ולהביא מבוך לעולם. מיד עמד בבכי והיה מצטער על העולם ועל בניו, מה יעשו בניו ממה יאכלו אם העולם חרב, שכל אחד ואחד היה אוכל אלף גמלים ואלף סוסים ואלף שורים. בלילה ראו היווא והיאי שניהם הלומות, אחד מהן ראה אבן גדולה פרוסה על הארץ כשלחן והיתה הארץ חרותה וכתובה שיטות שיטות והיה מלאך יורד מהרקיע ובידיו כמין סכין, והיה גורר ומחוק כל אותן השיטות ולא היה משויר בהן אלא ארבע תיבות. והאחד ראה פרדס גדול נטוע משובח מכל מיני אילנות והיו בהן מלאכים ובידן קרדומות והיו מקצצין כל האילנות ולא שיירו בו אלא אילן אחד של ג' ענפים. כיון שנערו עמדו בבהלה ובאו אצל אביהם, אמר להם עתיד הקב"ה להביא מבוך ולא ישייר אלא נח ובניו, כיון ששמעו כך היו צועקין ובוכין, א"ל אל תצטערו ששמותיכם לא יכלו מן הבריות שכל זמן שגזר גזירות או מעלין אבנים או ספינות שמותיכם הם מוכירים היווא והיאי. מיד נתקרה דעתן. שמחזאי חזר בתשובה ותלה עצמו בין השמים ראשו למטה ורגליו למעלה ועדיין הוא תלוי בתשובה ועדיין הוא עומד בקלקולו להסית בני אדם לדבר עבירה במיני צבעונין של נשים. ולכך היו ישראל מקריבין קרבנות ביוה"כ איל אחד לה' שיכפר על בני ישראל ואיל אחד לעזאל שיסבול עונותיהם של ישראל, והוא עזאל שבתורה.

שמע ישראל: הפסוק "שמע ישראל ה' אלהינו ה' "

אחד" הוא יהוד השם וקבלת עול מלכות שמים, ויש אגדות רבות על הפסוק הזה, כשנפטר יעקב אבינו מן העולם קרא לבניו והזכירן ואמר להם שמא יש בלבכם מולוקת על מי

ר' שמעון ר' שמעון! עד שתבא אתה, ויבקשו ממך אשר תפייסני שאצא מזה הבית ואומר לא אצא ממנו עד שעושין הפציו של ר' שמעון ורצונו. והלך אשמדאי אל בית הקיסר ועשה כל מה שאמר לר"ש, ועמדה בתו של קיסר ונכנס בתוכה, כיון שנכנס בה שברה כל הכלים אשר בפלטור של אביה והיתה צועקת ר' שמעון בן יוחאי! לימים מועטים באה ספינה והיה בתוכה ר' שמעון, הלכו ובשרו לקיסר, שגר הקיסר אחריו ואמר לו מה אתה רוצה, א"ל היהודים שבירושלם שגרו לך דרוך, אמר לו אינו מקבל ממך דבר ואינו רוצה ממך אלא שאתה תוציא זה השד מבתי כי אין לי מי ימלוך אחרי בלתי היא כי אין לי זרע אחר. הלך ר' שמעון ואמר לו: אשמדאי, צא מזאת הנערה! אמר לא אצא עד שעושים לך כל רצונך, וכן אמר לו כמה פעמים לא אצא עד שעושים רצונך. הלך המלך ושיגר לכל זקניו ושיריו ועבדיו ואמר להם מה תאמרו לעשות מבתי שכבר נכנס בה זה השד ואנו גורנו על היהודים שלא ימולו אותה בניהם ושלא ישמרו את השבת ושלא ישמרו נשותיהן דיני נדה, ומנהג מלכותנו כשגוזרין גזירה אין חוזרין לעולם, ואם המלך חוזר בה מעבירין אותו ממלכותו כדת מדי ופרס. עמד אחד מיועציו ואמר לו אדוני המלך, אומר לך דבר תתרפא בו בתך ותעביר כל גזרותיך, כי גזירה זאת על היהודים רעה היא לנו ולך, אמר לו אמור. אמר לו מי שיש לו שונא מה ירצה ממנו יהיה עני או עשיר? א"ל המלך עני, א"ל היועץ: היהודים מנהגם להתעסק כל השבוע ומכנסין ממון, יום הששי מוציאין הכל בשביל כבוד השבת, ועתה כשתפסוק להם השבת ישאר להם הוצאת שבת ויקצבו ממון וימרדו עליך, ואם תחזיר להם השבת יוציאו בו הוצאות רבות ויהיו עניים, אמר להם המלך תחזירו להם השבת. עוד אמר לו אותו היועץ אם יהיה לאדם שונאים מה ירצה מהם, שיהיו מרובים או מועטים? א"ל המלך מועטים, א"ל אדוני המלך, היהודים עושין לבניהם המילה והם בני ח' ימים, כשיחיה אחד ימותו מאה, אמר המלך גם תחזירו להם המילה. עמד א"ל אדוני המלך, כך הוא בענין הנדות, אם תניח נשי ישראל דיני נדה לא יהיה להן זרע מרובה כי הן ישמרו ז' ימים ימי הדם וז' ימים נקיים, אמר המלך הניחו דתם בנדות כאשר היה. אח"כ אמר המלך לר"ש קיימתי שאלתכם לך אמור לשד שיצא מבתי. גזר ר"ש על אשמדאי ויצא מבת המלך, והחזיר המלך לר"ש הדורן שהביא לו ונתן לו עוד מתנה מרובה וכתב לו אגרת אישור לסרדיוט שהיה לו בירושלם, והלך ר"ש לירושלם שמח וטוב לב ונתבטלו הגזרות.

וזה הוא ר"ש שהיה חבוש במערה קודם לכן מפני הקיסר ונתענה ארבעים יום ולילה והתפלל לפני ה', וכך אמר בתפלתו: ברוך אתה ה' אלהינו וא"א אלהי אברהם ואלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור

ועומדות לקבל הכל פיהם של חיות, שאמלא כן היו נשרפין כל מלאכי השרת מהבל פיהם של חיות. אני ראיתי מיכאל שר הגדול עומד מימין הכסא וגבריאל עומד משמאל ויפיפיה שר התורה עומד לפניו ומטטרון שר הפנים עומד לפני פתח היכל של הקב"ה ויושב ודן כל חיילי מרום כדון העומד לפני המלך והקב"ה גזר והוא עושה. אני ראיתי גודר של מלאכי אימה שסובבים כסא הכבוד שהם גבורים ועצומים מכל המלאכים, וכל אלו שראיתי בקשו לשרפני בהבל פיהם ומפחדו של מלך מלאכי המלכים הקב"ה לא היה להם רשות להזיקני כי כולם נתייראו וחלים וזעים מאימתו. וגם אתם ראיתם בנינת לבכם ושכלתכם ונשמחתם איך נגלה על הים (1), ואיך הטוה שמים העליונים וירד כבודו על הר סיני ברכב רבועים אלפי שנה, וראיתם שכל צבא השמים מתיראין מדבר קדשו, והארץ רעשה והשמים נטפו וההרים קרדו וכל בני אדם תמהו ופחדו, הים נקרע והארץ רעדה שמש וירח דממו. מעתה יש לך ישראל גוי הקדש כולו, לשמעו להבין ולידע כי ה' הוא אלהינו ששמו נקרא עלינו, ביהוד ה' אחד ואין לו שני או דמיון ומשול ושתוף וחבור לא בשמים ולא בארץ ולא בתהומות לא בעוה"ז ולא בעולם הבא.

שמעון הגדול: ע' מעשיות

שמעון בן יוחאי: רבי שמעון בן יוחאי, תנא מדור השני של תנאים ומיוחס אליו ספר זוהר, והיה נדרף ע"י מלכות רומי כמו ר"ע רבו, והיה נחבא במערה עם ר' אלעזר בנו י"ג שנה (שבת ל"ד), ונשלח לרומא לבטל גזירת המלכות מפני שהיה מלומד בנסים (מעילה י"א); גם מיוחס אליו איזה מדרשים כמו פרקי דרשב"י או נסתרות דרשב"י, ותפלת רשב"י שנדפסו ע"י יעלינקע בבית המדרש שלו.

תפלת רבי שמעון בן יוחאי

[בית המדרש חדר ד' 117]

אלו הנסתרות והנגלות אשר נגלו לרבי שמעון, וזה הוא ר' שמעון בן יוחאי ששגרו אותו מירושלם לרומי אל הקיסר, וכיון שהיה בספינה נראה לו בחלום אשמדאי שר השדים ואמר לו שאל מה אעשה לך, א"ל ר"ש ומי אתה, ואמר לו אני הוא אשמדאי ששגרני הקב"ה לעשות לך נס (1), אמר רבש"ע להגר שפחת שרי זימנת לה מלאך וי' שגרת שר השדים?! א"ל אשמדאי מכל מקום יבא הנס בין אני או מלאך יתקנו הפצוק, ואמר לו אשמדאי הרני הולך לעת עתה יאכנס לבתו של קיסר וארפה אותה, ואצעק בשמך

(1) כמו שאמרו ראו שפחה על הים מה שלא ראו

גביאים,

(2) בגמרא נקרא בר תמליון.

בלעם הרשע, אלא כיון שראה בלעם שבט קיני עתידים לעמוד ולשעבד את ישראל התחיל אמר איהן מושבך, רואה אני שאין אתם אוכלים אלא שומצילת איתן המזרחי (2).

והמלך השני שיעמוד מבני ישמעאל הוא אוהב את ישראל והוא גורר את פרצות החיכל ועושה מלחמה עם בני עשו והורג את חיילותיהם, ויעמוד מלך אשר שמו מרוון ויהיה רועה אתונות ויקחו אותו מאחרי האתונות וימליכו אותו, ויעמדו עליו בני אדום ויהרגו אותו ויעמוד אחר תחתיו ויהיה לו שלום מכל עבריו ויהיה אוהב צאן וימות בשלום. ויעמוד מלך אחר תחתיו ויחזיק את הממלכה בהרבו ובקשתו וקטטה תהיה בימיו, פעם במזרח ופעם במערב פעם בצפון ופעם בדרום, ועושה מלחמה עם הכל, ובעת שיפול הגירדון שבמערב על בני ישמעאל בדמשק תפול מלכות ישמעאל, ועל אותו העת אמר שבר ה' מטה רשעים ועדיין אצלו גבורי בני קדר תפשע עליו רוח מזרחית צפונית ויפלו ממנו חללים רבים, הראשון על חדקל והשני על פרת והשלישי בינתים והוא בורח מלפניהם וילכדו בניו ויהרגו ויתלו על העצים. ביום ההוא ישרוק ה' לזבוב, ועתיד הקב"ה לשרוק לרבורים אשר בארץ אשור ועושים מלחמה עם האשכנזים ומלך ראשון מנהיג אותם ומוצא שמרד על אדוניהם שנאמר כה אמר ה' לבוזה נפש למתעב גוי לעבד מושלים (ישעיה מ"ט ז'), ועבד מושלים מי הוא, הוי אומר זה בני נכנע שהם מתועבים מכל האומות, לעבד מושלים שיהיה עבד מושלים והוא מורד על אדוניו והם מתקבצים אליו ומתקבצים עמהם אנשים שמרדו על אדוניהם ועושים מלחמה עם בני ישמעאל והורגים את גבוריהם ויורשים את ממנם ורכושם, והם אנשים כעורים ביותר ולובשים שחורים ויוצאים ממזרח והם מרים ונמהרים שנאמר הנני מקים על הכשדים הנני המר והנמהר (חבקוק א' ו'), וכולם פרשים שנאמר פרוש מעלה (נחום ג' ג') ובאים מארץ רחוקה לרשת משכנות לא לו ועולים על מרום הרים והוא הר מרום ישראל ופורצים החיכל ומכבים הנרות וקורעים הדלתות. ועוד יעמדו ד' מלכים אחרים שנים מהם נגלים ושנים אחרים יעמדו עליהם ובימיהם יצמח בן דוד שנאמר ובימיהו די מלכיא אנון (דניאל ב' מ"ד). ודמות המלך הראשון איש ישיש ואיך זקנו הרבה, והמלך שפל ברך עיניו יפות ושערו נאה ושחור, והן מתכשלים בו (3). ואחריו יעמוד אחר במחלוקת ויעמוד חיילות הרבה על נהר פרת וביום אחד יפלו חיילותיו שבצפון ושבדרום ויברח וילכד ויאסר וכל הימים שיהיה במאסר יהיה שלום בארץ. והמלך הרביעי אוהב כסף וזהב והוא זקן וגבה קומה ויש לו

והנורא, קונה ברחמינו שמים וארץ חי וקיים לעדי עד ולנצח נצחית, תתהדר תתקלם תתעמר תתפאר תתייחד שאתה מלך המלכים ואדוני אדונים, אחד ששמך כך וכך שמך, נעלם אתה מעיני כל חי ונעלם שמך, פלא אתה ופלא שמך, יחיד אתה ויחיד שמך, אתה הוא שבחרת באברם והוצאתו מאור כשדים והודעתו הצער משעבוד מלכויות שישתעבדו בניו, ועבשיו אבקש ממך ה' אלהים אשר תפתח לי שערי תפלה ותשלח לי מלאך להודיעני אימתי יבא משיח בן דוד ואיך יקבץ גליות ישראל מכל המקומות אשר נתפרזו שם וכמה מלחמות יעברו עליהם לאחר קבוצם, ויבאר אלי הרבר בטוב ה' אלהים ועד מתי קיץ הפלאות.—א"ר שמעון מיד נפתחו לי שערי שמים ואראה מראות אלהים ואפול על פני והנה קול מדבר אלי שמעון שמעון! ואען ואומר אל המדבר אלי מה אתה אומר אדוני, אמר אלי עמוד על עמדך, ובדברו עמי עמדתי מרעיד ואמרת לי מה שמך, אמר לי למה זה תשאול לשמי והוא פלאי, ואמרת לי מתי יבא גואל ישראל אמר אלי, וירא את בני ישראל וידע אלהים, מיד העביר לפני את הקיני, שאיתי אותו מה אלו, א"ל אלו הם הקיני. עוד הראני מלכות ישמעאל שיהיה אחר הקיני. מיד בכיתי בכיה גדולה ואמרת לי אדוני וכי יש לו קרנים וטלפים כדי שידוש בהם את ישראל, א"ל הן, עודני מדבר עמו והנה מלאך אחד ששמו מטטרון ננע בי ויעירני כאיש אשר יעור משנתו, ובראותי אותו עמדתי מרעיד ונהפכו צירי עלי ולא עצרתי כח ואחזוני צירים כצירי יולדה ויאמר לי שמעון! ואומר הנני, ויאמר לי דע כי הקב"ה שלחני אליך כדי להודיעך שאלתך ששאלת מלפניו, עכשו כשראית את הקיני ומלכות ישמעאל בביתו לא היה לך לבכות אלא על מלכות ישמעאל לבד שבאחרית מלכותה תהרוג מישאל הרג רב אין לו שיעור, ותגזור על ישראל גזרות קשות, ואמרת כל הקורא בתורה ידקר בחרב ותחזור מקצת מישאל לדיניהם, ומלכות הקיני יבאו בעת ההיא לירושלם וכובשין אותה והורגין בה יותר משלשת רבוא, ומפני הלחץ שלוחצין את ישראל הקב"ה שולח בהם ישמעאלים ועושים עמהם מלחמה כדי להושיע את ישראל מידם, ועומד איש שטוטה ובעל הרוח ומדבר על הקב"ה כזבים, והוא מכבש את הארץ, ויהיה ביניהם ובין בני עשו איבה, השבתי למטטרון ואמרת לי אדוני וכי בני ישמעאל ישועה לישראל? א"ל ולא כך אמר ישעיה הנביא וראה רכב צמד פרשים רכב חמור רכב גמל (ישעיה כ"א) רכב זו מלכות מדי ופרס, צמד זו מלכות יון, פרשים זו מלכות אדום, רכב חמור זה משיח שנאמר עני ורוכב על חמור (זכריה ט' ט'), רכב גמל זו מלכות ישמעאל שבימיו תצמח מלכות משיח, לכך הקדים רכב חמור על רכב גמל וינצח רכב גמל בבואת משיח, וחכמים וימותו ויד בני בלועל תחוקנה, ועוד וירא את הקיני, וכי מה משל ראה

(2) פ' מצילת כלי של גגון, וענין הדבר מליצת היתול שאמר בלעם על ישראל. (3) ע"ע דניאל.

השבתות והמועדים וראשי חדשים מישראל, שנאמר ויסבר להשניה זמנן ודת (דניאל ז' כ"ה), זמנן הם המועדים ודת היא התורה שנאמר אש רת למו (דברים ל"ג), ובימיו צרה גדולה תהיה על ישראל וכל מי שהוא גולה לגליל העליון ימלט שנאמר כי בהר ציון ובירושלים תהיה פלטה (יואל ג' ה') עד דמטי מרון והורג מישראל עד שמגיע לדמשק, ובש הוא מגיע לדמשק נתן הקב"ה עזרה והצלחה לישראל ובימיו תהיה קטטה ומלחמה בעולם, ועיר נלחמה עם חברתה ומדינה עם מדינה ועם בעם וגוי בניו ואין שלום ליוצא ובה שנאמר והצרות לאדם והלכו כעורים (צפניה א' י"ז), ועם ה' מטולטלין וצרה תהיה עליהם שלש שנים, וינתנו בידו עד סוף השלש שנים שנאמר ויתחבן בידה עד ערן ועדנין ופלג עידן (דניאל ז'), ערן שנה עדנין ב' שנים פלג עידן חצי שנה, נמצא שלש שנים מבטלין הגזרה והתפלה שנאמר ומעת הוסר התמיד ולתת שקוין שומם ימים אלף מאתים ותשעים (שם י"ב) והן שלש שנים ומחצה, ויעמוד מלך שהוא משים אותם לכפור שנאמר ונתנו השקוין משומם (שם י"א) והוא מולך שלשה חדשים, ואח"כ עושים בני ישמעאל מלחמה עם אדומיים בבקעת עכו, ומיד אשורים באים עליהם ושבים אותם שנאמר עד מה אשור תשבך (במדבר כ"ד) וצים מיד כתיב (שם) אלו אדומיים שהם עתידים לעמוד באחרית הימים, וכשהם יוצאים כנגבים הם יוצאים שנאמר אם נגבים באו לך וגוי (עובדיה א'), ועושים מלחמה עם בני ישמעאל והורגים מהם הרבה ומתכנש למשריית דעבו ומהדק פרזלא לחספא ושקיה תברין לאצבעתא וערקין ערטלאין בלא סוסואן, ויצטרפו לגיונות עמם מאדום ויבואו ויעשו מלחמה בבקעת עכו עד שישקע הסוס עד ירכו בדם ויברחו בני ישראל עד שיבואו אל בקעת יריחו ושם יעמדו ויאמרו אחד לחבירו אנה אנחנו בורחים ונניח טפינו ונשינו, והורגים ועושים מלחמה אחרת בבקעת מגדו ויברחו אדומיים ועולים לספינות, ותצא רוח ותביאם לאשור והן מענים אשורים ועבר הנהר, ולקץ תשעה חדשים יצאו בני אשור ויאבדו בני ישראל ואת בני רומא שנאמר עד מה אשור תשבך, וכשאתה רואה אשורים יוצאים ודורכים בארץ ישראל הם עושים שלום, ואליהו ז"ל יוצא ומבשר להם שלום שנאמר והיה זה שלום אשור כי יבא בארצנו (מיכה ה' ד') ובני איטליא מבקשים להלחם עמם ובני ישמעאל תחזור להם המלכות כמעט ואין מספיקים להוציא את נשיהם עד שאשור שובים אותם ומיד בת קול יוצאת ומכרות בכל המקומות לבני ישראל: צאו ונקמו נקמת ה' באדום שנאמר ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל (יחזקאל כ"ה י"ד), ומיד בחורי בני ישראל נקבצים ונשמעים והם ממליכים עליהם מלך מזרע דוד, ותפול מחלוקת בין אלו לאלו, ובני ארץ ישראל פושעים בזרע דוד לקיים מה שנאמר ויפשעו ישראל בבית דוד עד היום דהו (דח"ב ב' י"ט).

שומא על גודלו של רגל הימנית ועושה מטבעות של נחושת וזמנן אותם וזמנן אותם תחת פרת עם כסף זהב והם נגזרים למלך המשיח שנאמר ונתתי לך אוצרות חשך ומטמוני מסתרים (ישעיה מ"ג ג'), ובימיו תפשע קרן מערביים וישלח שני גייסים והם הורגים מבני מזרח, ומשלח עוד אחרים, ובתחלת השבוע (שמיטה) השנה הראשונה אין בו מטר ובשניה חצי רעב ובשלישית יהיה רעב גדול ולא יהיה מטר וברביעית בינונית ובחמישית יהיה רעב גדול ובששית יצמח כוכב אחד ממזרח ובראשו שבט של אש כמו רומח ואומרים או"ה כוכב זה לנו הוא, ואינו כן אלא משל ישראל שנאמר דרך כוכב מיעקב, ועת זריחתו באשורת הראשונה של לילה עד ב' שעות ויאסף ט"ו יום במזרח וסובב למערב ועושה ט"ו ימים ואם יתר הוא טוב לישראל.

ועוד שבתי לתפילתי וגם לתעניתי מ' יום עד שנגלה אלי זה המלאך ואמר לי שאל ממני דבר, אמרתי לו אדוני מה יהיה אחרית אלה, א"ל המלאך אחר כל אלה מתנבאים בני מערב בחיילים גדולים והם באים מעורבים ועורכים מלחמה עם בני מזרח שבארצם והורגים אותם, והנשארים בורחים מלפניהם ובאים לאלכסנדריא, וירדפו אחריהם מבני מערב ויבואו שם ושם תהיה מלחמה גדולה, ויברחו משם בני מזרח ויבואו עד מצרים וישבו אותה ויקחו מלקוח ויעשו אותה שממה, לקיים מה שנאמר מצרים לשממה תהיה (יואל ד' ט'), ויעברו בארץ הצבי ותכלה בידם וכל מי שהוא נשבה לא יחזור עד שיבא משיח, וכששמעתי הדבר הזה בכיתי עד מאד, א"ל המלאך שמעון! מפני מה אתה בוכה, אמרתי לו בני אברהם יצחק ויעקב לא תהיה להם פליטה בימיו, אמר לי הדבר קשה עד מאד, אם תניח בשר על האש לא תוכל להנצל מריחו כך ישראל אינן נצולין, וכל מי שהוא בא בחרד ויברח ויחבא ינצל שנאמר לך עמי בא בחרדך (ישעיה כ"ו), כל הנמצא ידקר וכל הנספה יפול בחרב (שם י"ג), והם עוברים בארץ הצבי ושוסים שנאמר ובא בארצות וישטף ועבר (דניאל י"א מ'), ובאים בנחלי הבתות והם באמצעייתא ושם תהיה מלחמה גדולה שנתנבאו עליה כל הנביאים ויהפכו נחלים ומימי פרת לדם, ולא יוכלו הנשארים לשתות ממנו ומשם תשבר מלכות מזרח, ואחר כל אלה יעמוד מלך עז פנים ויעשה שלש שנים ומחצה ובתחלת מלכותו כשהוא עומד לזקח העשירים ומפנה (4) ממונם והורג אותם ולא ימלט כסף את בעליו שנאמר כספם וזהבם לא יוכל להצילם (יחזקאל ז' י"ט), ולא תעמוד עליו עצתו ומחשבתו, וכל מי שמזכיר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד יהרגו, וכל האומר אלהי אברהם יהורג, ואומרים נחזור כולנו לאומה אחת ונבטל את

(4) לשון הסרה, צפניה ג' ט"ו.

(5). ויעמוד נחמיה בן חושיהל ועושה אותיות כדבר ה' ויעמוד מלך וכופר בדיו ומראה עצמו כעובד ה' ולבו לא נכון עמו. ויצא רעם גדול בעולם ויפחדו ממנו כל העולם ויתקצבו ישראל אל נחמיה בן חושיהל ומלך מצרים ישלים עמו ויהרוג כל המדינות אשר סביבות ירושלים כגון טבריה ודמשק ואשקלון וישמעו או"ה ותפול עליהם אימה ופחד. והאות אשר יהיה באותו העת כי הכוכבים יראו כדם, ועל אותו העת נאמר השמש יהפך לחשך והירח לדם (יואל ג' ד') ומשלח הקב"ה באו"ה מכות עשר כמו ששלח במצרים לקיים מה שנאמר והיה ביום ההוא יוסף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו (ישעיה י"א). אמרו שיש ברומי אבן של שיש והיא דמות נערה יפה מראה מששת ימי בראשית ובאין בני בלעל מאו"ה ושוכבין אתה ומתעברת ולקץ תשעה חדשים מתבקעת ויצא בן זכר דמות אדם ארכו י"ב אמות ורחבו ב' אמות ועינו אדומות עקומות. שער ראשו אדום כוהב ופעמי רגליו ירוקים ויש לו שני קדקדים וקוראין אותו ארמילוס. ויבא אצל אדום ויאמר להם משיחכם אני, אני הוא אלהיכם, ומטעה אותם ומיד הם מאמינים בו והם ממליכים אותו ומתחברין כל בני עשו ובאין אצלו והולך ומבשר לכל המדינות ואומר לבני עשו הביאו לי תורתי שנתתי לכם, ועוד באין או"ה והם מביאים ספר... ואומר להם הוא שנתתי לפניכם ואומר להם אני ה' אלהיכם ואני משיחכם ואלהיכם, ובאותה שעה משגר לנחמיה וכל ישראל ואומר להם הביאו לי תורתכם והעידו לי שאני אל, ומיד כל ישראל תמהין ומתפחדין, ובאותה שעה יעמוד נחמיה ושלשה אנשים עמו מבני אפרים והולכים עמו וס"ת עמם וקוראים לפניו אנכי ולא יהיה לך, והוא אומר אין בתורתכם כלום מזה? אני מניח אתכם עד שתאמינו שאני אלוה כדרך שהאמינו בי או"ה, ומיד עומד כנגדו נחמיה ואומר לו אין אתה אלוה אלא שטן, ואומר להם ארמילוס מדוע כותבתם בי אצוה להרוג אתכם, ואומר לעבדתי תפשוהו לנחמיה, ומיד יקום ושלשים אלף גבורים מישאל ועושה עמו מלחמה והורג ממחנה ארמילוס מאתים ארץ, ויחרה אף ארמילוס ויקבץ כל חיילי או"ה ועושה מלחמה עם בני ישראל והורג מישאל אלף אלפים ועוד הרג את נחמיה בעת צהרים, ועל אותה העת נאמר והיה ביום ההוא באום ה' אלהים והבאתי השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור (עמוס ח' ט'), והנשאר מישאל יברחו אל מדבר העמים וישבו שם ארבעים וחמשה יום בלא לחם ובלא מים כי אם עשב השדה יהיה מאכלם, ולאחר מ"ה יום יבא ארמילוס וילחם במצרים וילכדה שנאמר וארץ מצרים לא תהיה לפליטה (דניאל י"א מ"ב), וחוזר ומשים פניו אל ירושלים להחריבה פעם שניה שנאמר ויטע אהלי אפרנו

(5) ע"י מדרש קהלת פ' מה שהיה.

ואלו ואלו באים ונאחזים ובת קול יוצאת ומצפצפת מה שהיה הוא שיהיה (קהלת א') הוא הקב"ה שהיה קודם בריאת העולם והוא שעתיד להיות אחר איבוד העולם. ומה שנעשה הוא שיעשה (שם), והיא משיבה ואומרת כאשר עשה יהושע יריחו ולמלכה כן עשו באו"ה, והם אומרים אין עמנו ארון הברית כאשר היה עם יהושע, והיא משיבה להם לא היה בארון אלא שני לוחות האבנים והותמן שמע ישראל, מיד הן מתרועעין בתרועה גדולה ואומרים שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, והן סובבים את יריחו, ומיד החומה נופלת תחתיה ונכנסין לתוכה ומוציאים הבחורים מתים ברחובותיה לקיים מה שנאמר לכן יפלו בחוריה ברחובותיה וכל אנשי מלחמתה ידמו (ירמיה ג' ל'). והם הורגין בתוכה שלשה ימים ושלשה לילות ואח"כ קובצין את כל שללה אל תוך רחובה ושמועה באה עליהם מא"י ופוחדין פחד גדול.

ועוד שבתי לתפלה לפני ה' בצום ושק ואפר עד שראיתי והנה יד ננעה בי והעמידני על רגלי ויאמר אלי שאל לך איש צדיק מה תשאל, ואשאלה ואמרת לי באחרית האלה כיצד יתקצבו כל ישראל מארבע כנפות הארץ ואיך תהיה יציאתם מתחת יד המלכות, ואם יוצאים לאנה הם יוצאים, וכיצד תהיה הליכתם ומה יוכלו לעשות? ארצה שתניד לי הדברים הללו וכיוצא בהם עד סוף כל הדבר, וענני מדלתות השמים ויאמר לי: באחרית מלכות בני ישמעאל יצאו הרומיים על ירושלים ועושים מלחמה עם בני ישמעאל והארץ תכבש לפניהם, והם באים בתוכה והורגים בה הרבה מבני ישמעאל ומפילים בה חללים הרבה ושבים מבנות ישמעאל שביה גדולה ומוציאין מוחות מהתינוקות ושוחטין בכל יום תינוקות ליש"ו ובאותו העת יצר לישראל מאד ובאותו זמן יציר ה' שבטי ישראל ויבואו לירושלים עיר הקדש וימצאו בתורה כתוב זה הולך לפניו יומם כעמוד ענן, ועוד כתיב כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישראל (ישעיה נ"ב י"ב) והם מהלכים בעב וערפל ויעשו מלחמה עם האדומיים ויהרגו מהם הרג רב ויצא שמם בעולם שבאו השבטים ובעת ההיא יתקיים בישראל הפסוק והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא ובעת ההיא ימלט עמך כל הנמצא כתוב בספר (דניאל י"ב), ויעמדו האומות על ישראל והורגים מהם הרג רב ופושעים מעמי ארץ הרבה, ומענים בכבלים הרבה מן החסידים כדי לעזוב תורת ה', ועוד שהם בוז הצרה ימים מעטים יביא ה' רוח גדול וחזק ורעב גדול ועב שחור שלא נראה בעולם כמוהו ומתוך אותו הרוח יפזר הקב"ה השבטים בכל עיר ועיר ועליהם נאמר מי אלה כעב תעופינה (ישעיה ס') ויתקצבו מישאל אל ירושלים מעט אנשים ולא ימצאו לחם ויחזיר הקב"ה לישראל החול לסולת, ועל העת ההיא נאמר יהי פסת בר בארץ בראש הרים

מלכות בידי רוכב על חמור (2). ד"א רכב חמור כמו רוכב על חמור, מיכן שהם תשועה לישראל כתשועת רוכב על חמור. ועוד היה ר"ש אומר ששמע מרבי ישמעאל, כיון שמלכות ישראל באה עתידין למוד הארץ בחבלים שנאמר והאדמה יחלק במחיר (דניאל י"א ל"ט) ועושים בתי קברות מרעה לצאן (3). וכשימות אדם מהם קוברים אותו בכל מקום שהם מוצאים וחורין וחורשין הקבר וזורעים אותו שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא, מפני מה שאין בית הפרס נידש. עוד וירא את הקיני, וכי מה משל נשא אותו רשע, אלא כיון שראה את בני בניו שהם עתידים לעמוד ולשעבד את ישראל התחיל שמח ואמר איתן מושבך, רואה אני בני אדם שאינם אוכלים אלא ממצילת איתן האזרחי.

המלך השני שיעמוד מישמעאל יהיה אוהב ישראל ויגדור פרוצותיהם ופרצות ההיכל, וחוצב הר המוריה ועושה אותו מישור כולו ובונה לו שם השתחוויה (מס'ג) על אבן שתיה שנאמר ושים בסלע קנך, ועושה מלחמה עם בני עשו והורג חיילותיו וישבה שביה גדולה מהם וימות בשלום ובכבוד גדול. ויעמוד מלך גדול מחצר מות ויעשה מלוכה ימים מעטים ויעמדו עליו גבורי בני קדר ויהרגוהו ויעמידו מלך אחר ושמו מריאו (מרואן) ויקהוהו מאחורי הצאן והאתונות ויעלוהו למלוכה ויעמדו ממנו זרועות ארבע ויגדרו ההיכל, ולקץ מלכות ארבע זרועות ויעמוד מלך אחר וימעט האיפות והמדות והמשקלות ויעשה שלש שנים בשלוח, ויהיה קטטה בעולם בימיו, וישלח חיילים גדולים על אדומים ושם ימות ברעב ויהיה עמהם מזון הרבה והוא מונע מהם ואינו נותן להם, ויעמדו בני אדום על בני ישמעאל ויהרגו אותם ויעמדו בני ישמעאל וישרפו המזון והנשאים יברחו ויצאו, ואח"כ יעמוד המלך הגדול וימלוך מ"ט שנים, ואלו הם אותותיו: אדמדם שיפן העין ויש לו שלש שומות אחת במצחו ואחת בידו הימנית ואחת בזרועו השמאלית, ונוטע נטיעות ויבנה ערים חרבות ויבקע התהומות להעלות המים להשקות נטיעות ובניו ובני בניו מרובין לאכול וכל מי שיעמוד עליו ינתן בידו והארץ שוקטת בימיו וימות בשלום. ויעמוד מלך אחר ויבקש לברות מימי הירדן ויביא רחוקים מארצות נכריות לחפור ולעשות נחל ולהעלות מי הירדן להשקות הארץ ותפול עליהם הפירת הארץ ויהרגו וישמעו נשיאיהם ויעמדו על המלך ויהרגוהו, ויעמוד מלך אחר בגבורה ואיש מלחמה וקטטה בעולם בימיו וזה לך האות כשאתה רואה שנפל נירון המערבי שבמערב בהשתחוויה של בני ישמעאל ברמשק נפלה מלכותו ונכנסין ויוצאין במס, ואף מלכות ישמעאל

בין ימים להר צבי קדיש ובא עד קצו ואין עוזר לו (שם). ובעת ההיא יעמוד מיכאל השר הגדול ותוקע בשופר שלש פעמים שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול (ישעיה כ"ז י"ג), ואותו שופר הוא קרן ימינו של איל יצחק והקב"ה מאריך אותו עד אלף אמה ותוקע תקיעה ומתגלה משיח בן דוד ואלהיו, והולכים שניהם אצל ישראל שהם במדבר העמים ואומר להם אליהו זה הוא המשיח ומשיב את לבם ומחזק את ידם שנאמר חזקו ידים וברכים כושלות אמצו אמרו לנמהרי לב חזקו אל תיראו (ישעיה ל"ה ג' ד'), וישמעו כל בני ישראל קול השופר וידעו כי פדה את ישראל שנאמר כי פדה ה' את יעקב (שם), ובאו האובדים בארץ אשור, ומיד נופל פחד ה' בעמים ועל כל הגוים, וישראל חוזרים עם המשיח עד שיבואו למדבר יהודה ומתועדים עם כל בני ישראל ויבואו אל ירושלם ויעלו במעלות בית דוד הנשארות מן ההרם וישב שם המשיח. וישמע ארמילוס כי עמד לישראל מלך, ויקבץ חיילות מכל או"ה ויבאו למלך המשיח ולישראל, והקב"ה ילחם בעד ישראל, ואומר למשיח שב לימיני והמשיח אומר לישראל התקבצו והתיצבו וראו את ישועת ה', ומיד הקב"ה יוצא ונלחם במ שנאמר ויצא ה' ונלחם בגוים (זכריה י"ד) וכתוב בעת ההיא אביא אתכם ובעת ההיא קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ. אמן, יקרב אותה העת ואותו הזמן.

חם תפלת ר' שמעון בן יוחאי

פרק ר' שמעון בן יוחאי

[בית המדרש ח"ג 78]

אלו הן הנסתרות שנגלו לרבי שמעון בן יוחאי כשהיה חבוי במערה מפני קיסר מלך אדום, ועמד בתפלה ארבעים יום וארבעים לילה והתחיל כך: ה' אלהים עד מתי עשנת בתפלת עמך (תהלים פ'). מיד נגלו אליו סתרי הקץ וסתומות והתחיל לישב ולדרוש וירא את הקני (במדבר כ"ד כ"א), כיון שראה מלכות ישמעאל שהיא באה התחיל לומר לא דיינו מה שעשה לנו מלכות אדום הרשעה אלא אף מלכות ישמעאל. מיד ענה לו מטטרון שר הפנים ואמר לו אל תירא בן אדם שאין הקב"ה מביא מלכות ישמעאל אלא כדי להושיעכם מואת הרשעה, והוא מעמיד עליהם נביא כרצונו (1) ויכבוש להם את הארץ, ובאים הם ויחזיקוהו בגדולה, ואיבה גדולה תהיה ביניהם ובין בני עשו. ענה לו רבי שמעון ואמר ומנין שהם ישועה לנו. אמר לו ולא כך ישעיה הנביא אמר וראה רכב צמד פרשים וגו' מפני מה הוא מקדים רכב חמור לרכב נמל, לא היה צריך לומר אלא רכב נמל רכב חמור, אלא כיון שהוא יוצא רוכב על נמל צמחה

(1) עי' לעיל שקורא אותו איש שומה ובעל הרוח,

(2) משיח הוא עני ורוכב על חמור, זכריה ט', (3) עד כאן נעתק מכ"י אחר באיזה שנויים בבתי מדרשות בית שני,

חיפול ועליהם הוא אומר שבר ה' מטה רשעים, ואיזה זה מרואן השר, אצלו היו גבורי בני קדר קיימים ותפשעו עליו פינת מזרחית צפופית ויעלו עליו ויפלו ממנו ג' היילים גדולים בחדקל ובפרס והוא בורה מפניהם ונלכד ונהרג ובניו יתלו על העץ, ואח"כ יעמוד מלך עז פנים שלשה חדשים, ואח"כ תמלוך מלכות הרשעה על ישראל תשעה חדשים שנאמר לכן יתנם עד עת יולדה ילדה, ויצמח להם משיח בן יוסף ויעלה אותם לירושלם ויבנה בית המקדש ויקריב קרבנות ותרד איש מן השמים ותאכל קרבנותיהם שנאמר ובני פריצי עמך ינשאו, אם לא זכו משיח בן אפרים בא ואם זכו יבוא משיח בן דוד ויעמוד מלך רשע ושמו ארמילוס, הוא קרח ועיניו קטנות וצרת במצחו ואזנו ימנית סתומה והשמאלית פתוחה, ואם ידבר לו אדם טובה יטה לו אזנו הסתומה ואם ידבר לו אדם רעה מטה לו אזנו הפתוחה, והוא בריה דסטנא ודאבנא ועולה לירושלם ויעורר מלחמה עם משיח בן אפרים בשער מזרחי, שנאמר והביטו אליו את אשר דקרו, וישראל גולין למדברי אנמים לרעות במלחום ובשרשי רתמים מ"ה ימים, ואז נבחנו ונצרפים שנאמר והבאתי את השלישית באש וגו', וימות שם משיח בן אפרים וישראל סופדים אותו, ואח"כ יגלה להם הקב"ה משיח בן דוד, וישראל ירצו לסקלו ואומרים לו שקר דברת שכבר נהרג משיח ואין משיח אחר עתיד לעמוד ויבזוהו שנאמר נבזה וחדל אישים והוא חוזר לו ונכסה מהם שנאמר וכמסתר פנים ממנו, ובצר להם לישראל הם חוזרים וצועקים מרעב ומצמא ומיד הקב"ה נגלה להם בכבודו שנאמר וראו כל בשר יחדו, ומלך המשיח יצמח שם שנאמר וארו עם ענני שמיא וכתוב בתריה וליה יהיב שלטן, ויפיה באותו ארמילוס הרשע וימיתהו שנאמר וברוח שפתיו ימית רשע, והקב"ה שורק ומקבץ כל ישראל ומעלה לירושלם שנאמר אשרקה להם ואקבצם, ותרד איש מן השמים ותאכל ירושלם עד ג' אמות ומפנה הזרים הערלים והטמאים מתוכה, ותרד ירושלם בנויה ומשוכללת מן השמים שיש בה שבעים ושתים מרגליות שמבויקות מסוף העולם ועד סופו, והולכים כל האומות לנגוהו שנאמר והלכו גוים לאורך, וירד היכל בניו מן השמים שהוא קשור בזבול, שכן ראה משה ע"ה ברוה"ק שנאמר תביאמו ותטעמו, ויושבין ישראל לבטח אלפים שנה ואוכלים בהמות ולויתן חזיו, בהמות שוחטין חזיו קורע לויתן בקרסוליו ומשה יבא וישחוט חזיו שדי, ולקץ אלפים שנה הקב"ה יושב על כסא דין בעמק יהושפט, ומיד השמים והארץ בלין והולכים וכלים והחמה חפרה והלבנה בושה וההרים ימוטו והגבעות תמוטנה כדי שלא יזכירו לישראל עונותיהם, ושערי גיהנם נפתחות בנחל יהושע ושערי גן עדן במזרח ביום השלישי שנאמר יחינו מיומים אלו ימי משיח שהם אלפים שנה, וביום השלישי זה יום הדין, ואזי לו לכל

מי שמת בו, והקב"ה מעבר לפניו כל אומה ואומר להם אתם שמשתחיים לאלהי כסף זהב ראו אם יוכלו להציל אתכם, ומיד עוברים ונשרפים שנאמר ישובו רשעים לשאולה, וישראל באים אחריהם והקב"ה אומר להם למי אתם משתחיים והם אומרים כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וגו', ואז אומרים מתוך גיהנם נראה אם ישפוט את ישראל עמו כמו ששפט אותנו, מיד הקב"ה עובר עם ישראל באמצע גיהנם ונעשה לפניהם כמים קרים שנאמר ויעבור מלכם לפניכם וגו' ואומר כי תלך כמו אש לא תכוה, ובאותה שעה ננערין פושעי ישראל לגיהנם י"ב חדשים, ואח"כ הקב"ה מעלה אותם ויושבים בגן עדן ומתענגים מפירותיה שנאמר ועמך כלם צדיקים, ר"ש אומר עתיד הקב"ה לשרוק לברורה אשר בקצה יאורי מצרים ובאים ועושים מלחמה בתוך מצרים, והמלך הראשון שמנהיג אותם ומוציאים הוא עבד שמרד על אדונו שנאמר כה אמר ה' לבוזה נפש למתעב גוי, אותה מתועבת שבאומות אלו בני כנען, לעבד מושלים והוא מורד על אדונו, ומתקצים אליו אנשים שמרדו על אדוניהם ויוציאים במעט ומחזיקים מלכות בנבורה ועושים מלחמה עם בני ישמעאל והורגים גבוריהם ויורשים ממנם ואת רכושם, והם אנשים מכווערים ולובשים שחורים ויוציאים ממזרח, והם מהרים ונמהרים שנאמר הגוי המר והנמהר, ועל הר מרום ישראל יעלו ויסבר לפרוץ בהיכל ודלתים יעקרו ומרות יבכו, וארבעה מלכים יעמדו עליהם שנים נשיאים ושנים סגנים, הראשון הוא קונדק וממלוך מלך בחזיו מזרע המלוכה והמלך שימלוך עליהם הולך בשפלות ועיניו יפות ושערו נאה וימות בשלום ואין נפרעין ממנו בזה העולם, ואחריו יעמוד מלך במחלוקת ויעמוד חיילים על נהר פרת ויפלו כלם ביום אחד ויברח ויאסר וכל הימים שהוא נאסר יהיה שלום בארץ ואחיו מושלים בכל הארצות, והמלך הרביעי ישיעמוך עליהם אוהב כסף זהב והוא איש שחור ונכה קומה זקן ונרגר והורג אותן שהוציאן והמליכוהו ויעשה ספינות מנחושת וימלא אותם כסף זהב וטומן אותם תחת מימי פרת להצניעם לבניו, והם עתידין לישראל שנאמר ונתתי לך אוצרות חשך ומטמוני מסתרים, ובימיו תפשע קרן מערבית וישלח שם גייסות רבים והורג בני מזרח והוזר ומשלה גייסות רבות ובאים והורגים את בני מערב ויושבים בארצם, וזה לך האות שאתה רואה שבע אחר תחלתו [בשנה הראשונה] מטר, ובשניה חצי רעב משתלחין, ובשלישית רעב גדול, וברביעית לא רעב ולא שובע, ובחמישית שובע גדול ויצמח כוכב אחד במזרח ובראשו שבט והוא כוכב של ישראל שנאמר דרך כוכב מיעקב, ואם האיר לטובתן של ישראל הוא ואז יצמח משיח בן דוד, וזה לך האות כשאתה רואה שנפל גידון מזרחי שבדמשק נפלה מלכות בני מזרח ואז תצמח הישועה לישראל, ומשיח

תן לנו עצה מה לעשות כי אנחנו לא נדע מה לעשות ועליך עינינו כי נשפך דם נקי בקרב עמך ישראל על אדות אותו האיש. עד מתי יהיה זה לנו למוקש שתחזק יד הנוצרים עלינו והורגים אותנו כמה וכמה, ואנחנו נשארים מעט. ובעון מוקשי עמך בית ישראל נעשה זאת ואתה למען שמך תן לנו עצה מה לעשות להיות נבדלים מעדת הנוצרים. ויהי ככלותם לדבר ויקם זקן אחד מן הזקנים ושמו שמעון כיפא והיה משתמש בבת קול, ויאמר להם שמעוני אחי ועמי, אם טוב בעיניכם דברי אבדיל את האנשים האלה מעדת בני ישראל ולא יהיה להם חלק ונחלה בקרב ישראל, אך אם תקבלו עליכם את העון, ויענו כלם ויאמרו נקבל עלינו העון אך כאשר דברת עשה. וילך שמעון כיפא בתוך ההיכל ויכתוב את השם הגדול ויקרע בשרו וישם הכתב בתוכו ויצא מן המקדש ויוציא את הכתב וילמד את השם, וילך אל עיר מטרופולין של הנוצרים ויצעק בקול גדול ויאמר כל מי שיאמין בישו יבא אלי כי אני שלוהו, ויאמרו לו תן לנו אות ומופת, ויאמר להם מה אות אתם מבקשים ממני, ויאמרו האותות אשר עשה ישו בחייו עשה לנו גם אתה. ויאמר הביאו לי מצורע, ויביאו לו, וישם ידיו עליו והנה נרפא. ויאמר להם עוד הביאו לי מת אחד, ויביאו לפניו, וישם ידו עליו ויחיה ויעמוד על רגליו, ויראו האנשים האלה ויפלו לפניו ארצה ויאמרו לו באמת אתה שלוחו של ישו כי הוא עשה לנו כך בחייו. ויאמר להם שמעון כיפא אני שלוחו של ישו והוא צוה עלי ללכת אליכם. השבעו לי אם תעשו ככל אשר אני מצוה אתכם, ויענו כלם ויאמרו כל אשר תצוונו נעשה. ויאמר להם שמעון כיפא דעו כי ישו היה שונא לישראל ותורתם כמו שניבא ישעיה חרשיכם ומועדיכם שגאה נפש, ועוד דעו לכם שאינו הפץ בישראל כמו שניבא הושע כי אתם לא עמי, ואף שיש בידו לעקור אותם מן העולם ברנע אחד מכל מקום אינו רוצה לכלותם, אך הוא רוצה להניח אותם כדי שיהיה תלייתו וסקילתו לזכרון לדורי דורות. ורוב ענוי הגדול שהיה סובל כל היסורים כדי לפדות אתכם מן הניהנם, ועתה הוא מזהירכם ומצוה לכם שלא תעשו עוד רעה לשום יהודי ואם יאמר יהודי לנוצרי לך עמי פרסה ילך עמו שתי פרסאות, ואם יכנו יהודי על הלחי השמאל יטה לו גם הלחי הימין כדי שיאכלו שכרם בעוה"ז ובעולם הבא יהיו נדונים בגיהנם, ואם תעשו כך תזכו לשבת עמו במחיצתו, והנה הוא מצוה עליכם שלא תחוגו את חג המצות אך תחוגו את יום מיתתו, ובמקום חג השבועות תחוגו ארבעים יום משנסקל ועלה לרקיע אח"כ, ובמקום חג הסוכות תחוגו יום לידתו וביום השמיני ללידתו תחוגו היום אשר נמול בו, ויענו כלם ויאמרו כל אשר דברת נעשה אך אם תשאיר אצלנו, ויאמר אנכי יושב ביניכם אם תעשו לי כאשר צוה עלי לבלתי לאכול שום מאכל רק יחם צר ומים לחץ, ועליכם רבנות לי מנידל

בן דוד בא ויעלו לירושלם ויתענגו עליה, שנאמר וענרם יירשו ארץ ויתענגו על רוב שלום. האל ברחמיו ישלח לנו הגואל במהרה בימינו אמן.

שמעון כיפא:

אגדתא דשמעון כיפא, אגדה אדות ראש שליחי ישו הנוצרי המכונה פטר (Peter) שהוראתו בלשון יונית "סלע" כמו כיפא בארמית, ויש מסורה המונית כי שמעון זה כונתו היתה רצויה להפריד את היהודים הנוצרים מן היהודים האמתים פירוד גמור למען לא יתערבו ביניהם כמו שהיו רגילים לעשות בראשית התיסודות הנוצרות, ויחסו אליו כמה פיוטים ופיוט עבודת יוה"כ "אתה כוננת עולם ברוב חסד", ואמרו עליו בספר חסידים וז"ל "ואפילו לצדיק והם תועים אחריו כגון שמעון כיפא" (שם סי' קצ"א). ע"ע באוצר ישראל, שד"ל כמבואר למחזור מנהג בני רומא צד ז' (ליורנו תרט"ז) כותב: "והנה אני השתוממתי ונבהלתי זה כ"ד שנים כשראיתי במחזור ויטרי כ"ו תשובת רבינו תם, כתוב בה כי שמעון כיפא יסד סדר של יוה"כ אתן תהלה, וסרה תמיהתי אחרי עשרים שנה כשראיתי בפירוש המחזור כ"ו שבידי אתן תהלה. שמעון כיפא שקורין ק' פירו מרומי (מלות שקורין וכו' כתובות על המחק ולא אדע מה היה כתוב בתחלה) עשה השבח הזה לאחר שתקן להם אמונת [הנוצרים] ושמ עצמו במגדל רומי כל ימיו בלחם צר ומים לחץ, ושלח להם זה השבח, להודיע להם כי כלל לא היה מאמין [בישו], אבל להשקיט הפריצים שהיו פורצים בישראל נתכוון. עכ"ל, אז הבנתי כי דברי רבנו תם מיוסדים על שמועת שוא שנתפשטה בישראל בימי קדם בזמן הצרות והשמדות, ככוננת טובה לחוק אמונת ההמון, כשישמעו כי ראש האפוסטולי כתב פיוטים בשבח האמונה הישראלית, ושכוננתו כשיסד האמונה החדשה לא היתה אלא לשם שמים ולטובתם של ישראל".

אגדתא דשמעון כיפא

[בית המדרש ה"ה 60]

ויהי אחרי הדברים האלה ויגדל מריבה בין הנוצרים ובין היהודים, כי כאשר ראה נוצרי את יהודי הרג אותו והצרה היתה הולכת ותוקפת עד שלשים שנה, ויתאספו הנוצרים לאלפים ולרבבות, וימנעו את ישראל מלעלות לרגל והיתה צרה גדולה בישראל כיום שנעשה בו העגל ולא היו יודעים מה לעשות. אך אמונתם מתחזקת והולכת ויצאו שנים עשר אנשים ויתהלכו בשנים עשר מלכיות ויתנבאו בתוך המחנה נביאותיהם, ויטעו ישראל אחריהם, והם היו אנשי שם ויחזקו את אמונת ישו כי אמרו שהם שלוהו ויתלקטו אחריהם עם רב מבני ישראל. ויראו החכמים את הדבר הרע הזה וירע להם מאד ויאמר איש אל רעהו אוי לנו כי חטאנו שבימינו נהיתה הרעה הזאת בישראל אשר לא שמעו אנחנו ואבותינו, ויצר להם מאד וישבו ויבכו וישאו עיניהם אל השמים ויאמרו אנא ה' אלהי השמים

מה שתעשו לקבל מחדש ולקיים התנאים שאמר לכם שתניחו מלסקול ליהודים ולהניחם ליכנס בבתי תועבות שלהם כשירצו, וכן בבתי כנסיות שלנו תניחום, כדי שיוכלו גם הם לבוא להאמין בישו, כי אם לא תעשו כן יאמרו היהודים אתם רודפים אותם כדי שלא יראו בפעולתם הבלים ושקרים. תיכף קבלו דברי ר"ש וגם הפאפ"א של"א ואמרו כל מה שתצוה עלינו ותתקן עלינו נעשה, ונשאר אז חוק קיים כי כל יהודי שירצה ליכנס בתועבות שלהם שיוכל ליכנס. עוד אמר להם אני מצוה אתכם, ומקבל עלי לנדר כי בכל חיי לא אוכל בשר ביום ששי, כי ביום ההוא נהרג ישו, ולא אשתה יין כל ימי כדו שלא לשמוח בשביל אהבת ישו, ואהיה מובדל מכל האנשים ויושב בבית לבדי, כדי שלא יטעו עיני, ולקיים מה שכתוב מדבר שקר תרחק, ולהיות שקבלתי בחרם להיות נבדל מכל אדם לתקן להם חוקים ומשפטים ולגלות להם סודות העולם, כדי שתדעו ותאמינו האמת, לכן הנה אני מצוה לכם שתבנו מגדל גבוה לשבתי אני כל ימי חיי, כדי שלא תנוקוני ותבלבלוני מעבודתי וחכמתי, כי אין אני לוקח האמונה לרע, אלא אני יודע שזאת היא הדרך האמתית, וע"כ מכאן ולהבא לא תאנסו שום אדם לבא בתורתכם באונס ובאסטומ"ו אלא שיבא ברצונו הטוב כי אם תעשו כן תביאו היהודים לרתכם ותבינו להם שדתם אינה טובה, ע"כ כל מי שרוצה לבא לדת יבא מרצונו, ואפילו שיאמר שיבא מרצונו עם כל זה לא נקבלהו עד שישב שלשים יום בבית אנשים טובים, ותינוק פחות מתשע שנים לא תקבלוהו, כי התינוק אינו עושה דבריו בהשכל, ותיכף עשו הנוים מגדל גדול כדי שיהיה יושב בו, וזה היה הפאפ"א הראשון שהיה בעולם שהיונים קראוהו קלויאור"י, וכל מה שהיה עושה היה במרמה גדולה, שלא לאכול מאכלם נבלות וטרפות ושלא להשתחוות לצלמיהם. וישב שם במגדל לבדו ותקן הרבה דברים, והנוים קבלוהו עליהם בחרם, ובאותו הזמן עצמו שישב שם עשה פומונים גדולים לישראל ובלם קיימים בשמו מזה הענין, וכתב דעו בית ישראל המאמינים בה' ובתורתו התמימה כי היא תורת אמת וישראל נקראים נחלתו, אני שמעון כיפא הסובל באהבתו כל הצרות רעות ורבות, כי אני יודע האמת והשקר, הנה תקבלו ממני הפיוטים שעשיתי כדי שימחול ה' לי ולכם, כי כל מה שעשיתי עשיתי בשביל שלומכם ולישועתכם, וקבלו הכתב בשמחת לבכם ושלחיהו לריש גלותא, והראו הפיוטים לראשי ישיבות ולסנהדרין, וכל אמו שהם טובים ונעימים ושהם ראויים שיאמרו החזנים בתפלותיהם ועוד עד היום נוהגים לאמרם כל שבת ושבת (1), וזה שמעון כיפא הוא מה שקורין הנוים סט' פיטרא.

בתוך העיר ואשב בו עד יום מותי, ויאמרו כדברך כן נעשה, ויבנו לו מגדל והיה לו המגדל לרירה ויתנו לו חק דבר יום ביומו עד יום מותו להם ומים וישב בחוכו, ויעבוד את אלהי אבותינו אברהם יצחק ויעקב ויעש פיוטים לרוב מאד וישלחם בכל גבול ישראל למען יהיה לו לזכרון בכל דור ודור, וכל פיוטיו אשר עשה שלח לרבותיו, וישב שמעון בתוך המגדל שש שנים וימת ויצו לקבור אותו במגדל ויעשו כן, אחר כך בנו עליו בניו מפואר ועדיין מגדל זה ברומי וקורין אותו פיטר והוא שם של אבן, שישב שם על האבן עד יום מותו.

אנדתא דשמעון כיפא (נוסחא ב')

[בית המדרש ח"ו 9]

בעת הזאת היה בישראל אחד שנקרא שמעון כיפא בשביל שהיה יושב על האבן, שניבא עליו יחזקאל הנביא כי היא בנהר כבר, והיה הראש של משוררים, והיה יצא קול לו מהאבן והיה לו חכמה רבה, ויקנאו בו [הנוצרים] להיות בישראל איש כזה, וידע ר"ש מהקנאה, מה עשה? עלה [אלהים] בזמן סוכות על הר הזיתים ביום הושענא רבה והתחילו לדרב עם ר"ש, והוא היה נוצחם בכל החכמות, ולא היה להם יכולת להשיבו וחרדו ממנו, וכאשר ראו שהיתה חכמתו גדולה נתיעצו ואמרו, לא נניח איש חכם כזה ביהודים ונקח אותו מהם, מפני שבזמן מועט יקלקל תורתנו, תיכף תפשוהו ואמרו לו, וידעים אנו כי אין בישראל חכם אחר כמוך ובידך יש יכולת להוסיף ולגרוע להסיר העשוי ולקיים כל דבר, וה' נתן לך חן לפני ישו לקיים דתנו, וכל חכמינו הם היהודים, ובראותנו מעשיך אמרנו ראוי אתה לקיים דתנו, ואנו בכל יום ויום מתרבים, והיהודים הולכים וחסרים, ואיש כמוך אין דרך נכונה שתהיה עמהם, אלא תבא עמנו, שתורנו מצות וחקים טובים ותנחילנו עוה"ב, ונשימך בראשינו ראש, ואין מי שיאמר לך מה תעשה. השיבם דבריכם טובים אבל איני רוצה לעזוב דתי, אמרו לו אם לא תבא אלינו נהרוג אותך ואת כל היהודים עד שלא ישאר אחד מהם חי, אמר להם הכל בידי שמים וה' יעזרנו, התחילו להרוג את היהודים, ופחדו ורגזו, ובאו כלם בתחנונים לפני ר' שמעון ואמרו לו, עשה מה שהם אומרים והצילנו מידם, ועל נפשנו זה החטא, ותעשה בחכמתך הגדולה. והנוים היו גונבים וגזולים היהודים ומוכרים אותם במטבע אחת ושלשה יהודים בעד ג' מטבעות כי כן נמכר ישו, כשראה ר"ש זאת אמר טוב שיאבד שמעון ומאה כמוהו ולא תאבד נפש אחת מישראל, מה עשה, אמר שיהיה עמהם, והנה הפאפ"א והושקב"ו של"א (?) באו עמו, ואמר להם מה תרצו ממנו, אם אתם תרצו ותשמידו ליהודים איני רוצה לישב עמכם, אבל אם אתם תרצו לעשות מה שצוה סט' פאולו בשם ישו שדבריו קיימים, זהו

(1) רמז על תפלת נשמת כל חי שמויחס ג"כ לר"ש כיפא.

וזהירים שיתרחקו מעדת ישראל מרחק רב ושלא יבואו לבתי כנסיות ומדרשות, ושלא ימנעו את ישראל מעבודתם, ואמר להם, כי בזה אתם מורידים אותם לבאר שחת כי מאוס בעיני ישו תורת משה ועבודתו זר מעשהו. והנוצרים שמעו לכל פקודתו כי האמינו בו מאד והיה נראה בעיניהם למאמין גדול באמונתם יותר מכל המאמינים באמונה הכוזבת.

ברבות הימים אשר נתאמן ר"ש ביניהם וחשוב בעיניהם למאמין גדול ודבוק גדול באמונתם, צוה ר"ש לבנות לו בית ומגדל של סלע ולחצוב בתוך הסלע חדרים, כי אמר כן צוה ישו שיהיה לי מקום מיוחד אשר שם יתועד עמי לצוות על ידי לעמו כחפצו, גם צוה אלי שלא אשא אשה כל הימים פן פתאום יבא לדבר אלי ואני לא מטוהר משכבת זרע, לכן לא יבא שום אדם למגדל הזה, וכל מחשבות ר"ש היו להתבודד בהם לבל יתגעל במאכלם ובמשתייהם ולבל ישתחזה לצלמיהם כי לבבו נאמן בה' ובתורת משה עבדו. וישמעו אליו הנוצרים כי האמינו בו מאד ויבנו לו את המגדל ויחצבו לו בנקייה הסלע בית מושב לו, וישב שם ר"ש במגדל הזה, וכל הימים היה מתבודד עם קונו בתורת משה, כל היום וכל הלילה. ופעם אחת בשנה יצא לפני שער המגדל ויתקבצו אליו הנוצרים וישתחוו לו ארצה וישמיעם חוקות ותורות חדשות, ויאמר תמיד כה צוני ישו לצות עליכם וללמד אתכם תורה ומצות וחקים אשר (לא) טובים, ולא היה מצוה אחת אשר לא היה לטובת ישראל, והם האמינו בו מאד ויקבלו עליהם עול חקיו ומצותיו לדור דורות, וימנעם מכל מצות תורת משה ע"ה חקיו ומשפטיו. אך הסבו את שם ר"ש כיפא פוטר, ע"ש שפטרם לגמרי מכל תורת משה כי רבים הם. וישב שם במגדל הסלע כל הימים. ועל שם הסלע אשר שם בו קינו קראו היהודים את שמו ר"ש כיפא. ור"ש בהיותו סגור ומסוגר במגדל הסלע היה עובד ה' בכל נפשו וחרב כמה פיוטים ויוצרות וקרויץ ואופנים וזולתות על כל השנה כמו שעשה הקליר. גם קצת פיוטי ר"ה חובר במגדל הסלע וישלחם ע"י איש עתי נאמן ביתו, ובטח בו למסרם ביד חכמי ישראל בבבל שיתפללו החונים אותן הפיוטים, וחכמים מסרו אותן הפיוטים לר' נתן הבבלי שהיה ראש אב לכל הגולה ומשם נפוצו בכל תפוצות ישראל ונתקבלו בכבוד, וישו לחוק לישראל להתפלל בכל הגולה ע"פ אלה הפיוטים והם יגיני ויליצו בעד המחבר ע"ה.

שני כתובים: רש"א ווערטהיימער בספרו בתי מדרשות ח"ד הדפים מכ"י שני קונטרסין מקוטעים, "מדרש שני כתובים", הקונטרס השני הוא על שני כתובים המכתישים זה את זה, והוא חוברם יחד. הוא מביא דברי הרמב"ם בפתחתו לספר המורה בשם רז"ל: "להגיד כח מעשה בראשית לבשר

אגדתא דשמעון כיפא, נוסחא ג'.

[בית המדרש ח"ו בסוף]

לא רחוק מזמן שהוא היה בין חכמי ישראל חכם גדול מאד ושמו שמעון ובלשונם כיפא ע"ש סופו, והאיש ההוא היה גדול ליהודים ומשמש בבת קול עד אשר לגדול חכמתו קנאין פוגעין בו כי קנאו בו כל החכמים, ומחמת הקנאה לא נהגו בו כבוד כראוי עד שהיה מוכרח להתרחק מירושלם וישב לו מנגד, וכשמוע הנוצרים מחכמת ר' שמעון הנקרא כיפא ומגדל הלחץ אשר לחצו אותו החכמים, ויתקבצו עם רב מהנוצרים ויבואו פתאום ירושלימה וחרבות שלופות בידם ונכנסו פתאום אל הבית אשר היה שם ר"ש כיפא כי בא לירושלם לחגוג שם את חג הסוכות, ויאמרו אליו האתה זה החכם ר"ש כיפא עד מתי תהיה מושגא מן החכמים אשר תכלית שנאה שונאים אותך ואתה ביניהם לקוץ מכאיב, נתור לך מנוחה כי תפנה לבבך אל אמונתנו העולה ומוצלחת יום אחר יום, ואתה תהיה לנו לשר ומושל באות נפשך, ואם לא תשמע אלינו מטוב רצונך הנה החרבות שלופות לבלתי נשאיר לכם שריד ופליט, וישליכו חרבותם עליו ויאמרו אליו השיבנו דבר כי לא נפרד ממך, כי אם מכת החרב והרג יפריד בינינו. ויתבונן ר"ש בחכמתו וצדקתו ויאמר חלילה לי, בן שבעים שנה אנכי היום ואיך אהלל שיבתי באמונה חדשה. ויאמר אליהם מה שרצונכם לעשות עמי עשו בי ואלה הצאן מה עשו, שארית ישראל מה הטאו כי דלקתם אחריהם חנם על לא חמס בכפם. ויאמר ר"ש בחכמתו וצדקתו תנו לי זמן עד אשר אחקור ואדרוש אחר אמונתכם למען כי אאמין בה ולא תהיה אמונה הכרחית, ויאמרו הננו נותנים לך זמן כיום תמים, ואז נכנסו ונתקבצו כל בית ישראל אשר בירושלם אצל ר"ש ויפלו לפניו ארצה בכבי ובתחנונים ויאמרו עלינו תחול האשמה אם תלך עמם למען החיות עם רב כל אומה ישראלית. הן בחרו יצאו לקראתנו ומאתנו אזלת יד, ועונינו נרמו כי נברה ידם ומי יעמוד נגד עם הקשה והכבד הזה אשר כלי חרב בידיהם. ואתה ראה בחכמתך ש'א תגעל נפשך בגעוליהם ובתועבותיהם והציל את שארית הפלטה. ביום השני שלח ר"ש לקרוא לזקני הנוצרים אליו ויאמר אליהם הנני למצותכם, כי לילך עמכם ולעשות רצונכם הפצתי, אך גם אתם לא תחליפו את דבריכם כאשר אמרתם לעשות אותי לרב ומושל עליכם, ויענו ויאמרו בן נעשה כאשר דברנו, והאיש אשר ימרה את פ'ך יומת רק אין דבר לך עמנו והטבנו לך. וילך ר"ש כיפא עם הנוצרים והתראה לפניהם כאילו הודבק באמונתם מאד מאד, ובכל יום ויום הוא מחזיק באמונתם הכוזבת וידיים הרפות פאמונה יחזיק וברכים כושלות יאמין ויורזם ויזהירם על התורה ועל העבודה החדשה אשר נתן להם יוחנן ואבא שאול (פאולוס)

לאמרו בפיו, אם יאמר אדם לחבירו יודע אני מה בלבו של מלך, אין שבתו של מלך בכך. כך ברא הקב"ה [את העולם] ונתנו בלבו שנאמר כי יום נקם בלבי (ישעיה ס"ג), ואם יאמר אדם לחבירו יודע אני אימתי תרון אימתי הקץ בא אימתי משיח בא אימתי גאולה באה, נתקצרו ימיו, שכבר בקשו אחרים לימוד על הקץ ונטלו נשמתו, לכך לא יאמר אדם מה לאחור. שאלו המינין את ר' שמלאי, אמרו לו כמה אלהות בראו את העולם, אמר להם אני ואתם נשאל לימים ראשונים שנאמר כי שאל נא לימים ראשונים וגו' (דברים ד' ל"ב) וכו' (2).

[קונטרס ב'] כתוב אחד אומר תורת ה' תמימה (תהלים י"ט) וכתוב זכרו תורת משה עבדי (מלאכי ג') את מוצא בכל... יתרון, שלשה דברים נתן משה נפשו עליהם ונקראו לשמו, על התורה ועל הדינין ועל ישראל, נתן נפשו על הדינין ונקראו על שמו שנאמר שופטים ושופטים נתן לך (דברים ט"ז) שופטים ושופטים אין כתיב כאן אלא תתן לך, והרי אינן אלא של מקום כמו שנאמר כי המשפט לאלהים הוא (שם א') אלא שנתן משה נפשו עליהם ונקראו לשמו, נתן נפשו על ישראל ונקראו לשמו, שנאמר אם ככה את עושה לי הרגני נא הרוג וגו' (במדבר י"א), א"ל הקב"ה חיך אתה נתת נפשך עליהן, אני קורא אותן על שמך שנאמר וידבר ה' אל משה לך רד כי שחת עמך (שמות ל"ב), והלא אינן אלא עמו של מקום שנאמר והם עמך (דברים ט"ז), אלא שמשנה נתן נפשו עליהם ונקראו לשמו, נתן נפשו על התורה שנאמר ויהי שם עם ה' ארבעים יום וגו' (שמות ל"ד), א"ל המקום חיך איני קורא אותה אלא לשמך שנאמר זכרו תורת משה עבדי (מלאכי ג'), והלא התורה של מקום הוא שנאמר תורת ה' תמימה, אלא שנתן משה נפשו עליה ונקראת לשמו, שנאמר בכל עצב יהיה מותר (משלי י"ד כ"ג), ועי' ילקוט משלי רמז תתק"ן.

תורה אחת וגו' (שמות י"ב) וכתוב לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה (דברים י"ד) את מוצא הקב"ה מחבב את הגרים ומצוה עליהם בכל מקום וכאן הוא אומר ליתן את הנבלה לגר? ר' בניא בשם ר' נחמן: בארבעים ושמונה מקומות הזהיר הקב"ה על הגרים וצוה עליהם [כנגדן] בארבעים ושמונה מקומות על עבודה זרה, אמר ר' אנטוכיה בשם יהודה בן סימון אמר הקב"ה אני מחזיר [לענוש] על... העובד ע"ז וזה פירש ממנה ובא לו [להתנייר] לכך אני מזהיר עליו [את ישראל] כנגד ע"ז, עד איכן? עד עכשיו... משכיל להימן (8) האורחי (תהלים פ"ח) וכן קורא

ודם אי אפשר לפיכך סתם לך הכתוב בראשית ברא אלהים". וכן הרמב"ן בפ' בראשית הביא בלשון זה: "ארו"ל כח מעשיו הגיד לעמו להגיד לך מעשה בראשית לבשר ודם אי אפשר לפיכך סתם לך הכתוב בראשית ברא וגו'". ומשער ווערטהיימער כי הם לקחו הרברים מהמדרש "שני כתובים" כמו שהוא לפנינו, אמנם מהקונטרס הראשון שהביא לא נראה שמדובר אדות שני כתובים, גם קשה להבין הכוונה וחיבור רוב הרברים.

מדרש שני כתובים

[בתי מדרשות ח"ד]

בראשית ברא אלהים וגו' להניד כח מעשה בראשית לבריות ולהודיעם אי אפשר אלא שסתם הכתוב, מכאן אמרו אין דורשין בעריות לשלשה ולא במעשה בראשית לשנים ולא במרכבה ליחיד אלא אם היה חכם ומבין מדרשו (חגיגה פ"ב א'). כל המסתכל בארבעה דברים דאיתו לו (ראוי לו) כאילו נהפכה שליתו על פניו ולא יצא ולא ראה את העולם לידע מה למעלה ומה למטה מה לפניו ומה לאחור, וכל שלא חס על כבוד קונו ראתו לו שלא בא לעולם. מפני מה לא יאמר אדם מה למעלה, משל למי שהיה שותה יין במשתה מים מתוך הקנקן ונמצא יין זה תלוי באויר כך ברא הקב"ה את העולם ותלאו ברוח שנאמר כי הנה יוצר הרים ובורא רוח (עמוס ד' י"ג), אפשר לא ברא הקב"ה בעולמו אלא רוח בלבד והלא את הכל ברא שנאמר כי יוצר הכל הוא (ירמיה י'), ומה ת"ל יוצר הרים ובורא רוח, אלא כך אמר הקב"ה לאדם זה, בני רצונך לדעת עולמי היאך עמד, למד מרוחך ומגופך שכל זמן שהרוח בגוף הרוח סובלתו יצאה הרוח מן הגוף אחרים סובלים אותו שנאמר תצא רוחו וישב לאדמתו וגו' (תהלים קמ"ו) לכך לא יאמר אדם מה למעלה, ומפני מה לא יאמר אדם מה למטה, משל למלך שהיה לו בייב של בורסקי ובנה על גבו פלטורין (1), אם יאמר אדם לחבירו כמה נאה ומשובחת פלטורין זו אלא שהיא עומדת על גבי בייב של בורסקי, לא נמצא מבוה פלטורין של מלך, כך ברא הקב"ה את עולמו ורקעו על המים שנאמר לרוקע הארץ על המים (תהלים קל"ז), למטה מן המים אי אתה יודע מה הוא, ודבר שאין אתה יודע מה הוא אי אתה רשאי לדרשו ולחקרו, לכך לא יאמר אדם מה למטה, ומפני מה לא יאמר אדם מה לפניו, ר"ש בן גמליאל אומר משל למלך שבנה פלטורין ושכללה והיה מקומה של פלטורין לשעבר מקום אשפתות וגלי אבנים, משבנה המלך פלטורין ושכללה אינו רוצה שזיכירו לפניו תחלת פלטורין לשעבר, כך היה העולם מתחלה תהו ובהו, משברא הקב"ה את העולם ושכללו אינו רוצה שזיכירו לפניו תחלת ברייתו של עולם. לכך לא יאמר אדם מה לפניו, ומפני מה לא יאמר אדם מה לאחור, משל למלך שחשב בלבו ואינו רוצה

(1) עי' ירושלמי חגיגה פ"ב א' וב"ר פ"א (2) עי'

ב"ר פ"ח וברכות ירוש' פ"ט, והסיום הוא מי כתיב בראשית ברא אלוה, ברא אלהים כתיב וכו', (8) אורח הוא אברהם ועי' להלן.

כ"ג ושעור קומה כלו שמות הקדש חבור רבינו הקדוש ע"ה עכ"ל, ובריקאנטי פ' בראשות כותב זו"ל: כי בשלש הראשונות אין שם יום נופל בהם כענין שאמרו הז"ל בספר הקומה. מראה הפנים (כתר) והתלפנות (חכמה בינה) כשעור רוח וכצורת נשמה ואין כל בריה יכולה להכירו וכו' עכ"ל, ור' נפתלי בס' עמק המלך מיחס הברייתא שעור קומה לשמעון הצדיק, זו"ל: ובבית שני פסקה מהן הקבלה רק שמעון הצדיק היה משויירי כנסת הגדולה שתקנו התפלות ע"ד הסוד, ושמעון הזה אשר היה כהן במקדש שני זמן רב היה חכם גדול, ונאמן בחכמה הזאת כנראה בברייתות דר' שמעון הצדיק כלו דברי שעור קומה עכ"ל, עכ"פ ברור הוא כי הספר שיעור קומה כבר היה ידוע בזמן ר' סעדיה גאון, ועוד קודם לו, כי הזכירו סלמון בן ירוחם הקראי (נולד בשנת 886) ונזכר בספר שנכתב במאה השמינית (מאנאסט- שריפט ח"ח וחל"ג, צונץ ליטעראטורגעשיכטע צד 60), אד הספר שראה הרמב"ם חשב שהוא מזויף, ויש ספר שעור קומה לר' משה קרדובירו בכ"י בענציאן סי' 18, ונדפס בווארשא תרמ"ד, ושעור קומה להרוקח ז"ל שמוכר יש"ר מקנדיא בספר נובלות החכמה, בספר רוואל מוכבא קיצור מהברייתא שעור קומה.

אדות שיעור קומה נמצא מאמר גדול מאת דר' גאסטור במאנאסטשריפט משנת 1893, ועי' קדמות הזהר מאת רד"ל (דף י"ג), ובכתב תמים באוצר נחמד (ח"ג צד 61).

שעור קומה

[בספר רוואל דפוס אמשטרדם דף ל"ז ע"ב]

אמר רבי ישמעאל אני ראיתי את מלך מלכי המלכים יושב על כסא רם ונשא וחיילותיו עומדים לפניו מימינו ומשמאלו, אמר לי מלאך שר הפנים ששמו מטטרון רוח פסקונית פסקי'ן אטמו'ן היגרו'ן סיגרו'ן סרטו'ן סיגרו'ן מיקו'ן הסכו'ם סתי'ם השב'ם חקירי'ן נ"א דוקירי'ן זינ"א רב"א ננטו'ש זנטו'ף חכיק'ם. רבי ישמעאל אומר כמה שיעור של הקב"ה שהוא מכוסה מכל הבריות פרסיו (נ"א כף רגליו) מלא כל העולם כלו שנאמר השמים כסאי והארץ הרום רגלי, גובה פרסותיו (נ"א גבוה כל כף) שלש רבבות אלפים פרסאות כף רגלו של ימין פרסימו"א אטרקט"ט שמה ושל שמאל אנתמ"ן שמה. מכף רגליו ועד קרסוליו אלף רבבות ות"ק פרסאות גבהו וכן של שמאל. קרסולי של ימין תצנמתני"ה מששק"ם שמו של שמאל אסתמ"ן שמו. מקרסוליו עד ארכובותיו תשעה עשר אלפים וארבע פרסאות גבהו, וכן של שמאל. שוקו של שמאל קנגנ"י מהרי"ח טסקוס"ם שמו וכן של ימין ממנ"א וזו"א שמו. מארכבותיו עד ירכותיו שנים עשר רבבות פרסאות ואלף וארבע פרסאות גבהו וכן של שמאל מנהב"ו הרי"ח שמו. ירך של ימין ששפוס"ת פרס"ב שמו ושל שמאל תפנ"ט חזו"א שמו. מירכותיו ועד צוארו כ"ד אלפים רבבות פרסאות ומותני מותניו מותניה"ו אתסנס"ה ירדי"ה שמו. ועל לכו כתובים

ממזרח עיט וגו' (ישעיה מ"ו). לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננו אין הכתוב מדבר בגר שנתנייר אלא בגר שהוא מבחוץ (גר חושב)... את מוצא באותו שהוא ספק טומנים להתנייר... לכך נאמר לגר אשר בשעריך, הולך ובה על שעריך. את מוצא ארבעה גרים: אחד מוקש ללוי, ונתת ללוי לגר ליתום ולאמנה (דברים כ"ו), אחד מוקש לעני שנאמר לעני ולגר תעזוב אותם (ויקרא י"ט), ואחד מוקש לבהמה שנאמר ובהמתך וגרך אשר בשעריך (שמות כ'), ואחד מוקש לשפחה שנאמר וינפש בן אמתך והגר (שם כ"ב). למה? שאלו ארבעה גרים מתניירים כולם לשם דבר אחר, ולפיכך הוא מוקש כל אחד ואחד מהם לאותו הדבר שנתנייר בשבילו, אמר הקב"ה אין חביב לפני אלא כאותו המתנייר בשמי הקדוש, כשם שבכל השבטים אין חביב לפני אלא שבט לוי כך בכל הגרים אין חביב לפני כמותך, הלא מוקשו לאברהם שנאמר כגר כאורח (ויקרא כ"ד כ"ב).

שרפים עומדים ממעל לו שש כנפים שש כנפים לאחד (ישעיה ו') וכתוב ארבעה פנים לאחת וארבע כנפים (יחזקאל א' ו'), את מוצא ישעיה ראה כשהיה בית המקדש קיים והיו ישראל בתוכו וראה אותם שש כנפים, אבל יחזקאל משחרב וגלו ישראל מתוכו הוא ראה אותם ארבע. ולמה ראה ישעיה שש לכל שרף ושרף? בשתים יכסה פניו כדי שלא יביט בשכינה שנאמר כי לא יראני האדם (שמות י"ג) אפילו המלאכים [שנאמר בהם] ודמות פניהם פני אדם, בשתים יכסה רגליו אלו כף רגליהם שהן ככף עגל שלא יזכירו עונות אבותיהם [בעגל], ובשתים יעופף במה שהן מקלסין למקום, הרי שש. אבל משחרב ביהמ"ק באו לקלס לפני הקב"ה תופס בהם ואומר ביתי חרב וגלו בני ואתם מבקשים לקלס לפני, לכך יחזקאל ראה ארבע וישעיה שש.

דבר צוה לאלף דור (תהלים ק"ה) וכתוב ועושה חסד לאלפים (שמות כ'), אתה מוצא לעושה את התורה והמצוה מאהבה מעצמו, ועושה חסד לאלפים לאוהבי שהוא עושה מאהבה, אבל העושה מיראה לאלף דור, לכך נאמר ולשומרי מצותי לאלף דור (דברים ז' ט').

אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב (תהלים קט"ז) וכתוב עיני בנאמני ארץ (שם ק"א), אם יש נאמנים בארץ היאך כל אדם כוזב? את מוצא נאמנים... (השאר חסר).

שעור קומה: ספר או ברייתא כמעשה מרכבה על שיעור ומדות הקב"ה בעולם האצילות, והוא ע"פ רמזים וסודות כי אין הדברים כפשוטם. הברייתא מוכאה בס' האמונות לר' שם טוב (שער ג' פ"ה) ובס' עבודת הקדש חלק התכלת (ע"ז): זו"ל: והנה פירקי היכלות לר' ישמעאל

והנורא. אבל אמר לו, אמור חשבון פרסאות כולן כמה שעורן? כל פרסה ופרסה ג' מילין וכל מיל ומיל עשרת אלפים אמה וכל אמה ואמה שני זרתות בורת שלו זרת שלו מלא כל העולם כלו שנאמר מי מדד בשעלו מים ושמים בורת תבן.

רבי נתן תלמידו של רבי ישמעאל אמר אף החוטם נתן לי מדה מימין ומדה משמאל, וכן השפתים ולסתות, ואע"פ שנתן לי מדת המצה נתן לי של כל אמה ואמה עדיה, רוחב המצה כגובה הצואר וכן השפם כאורך החוטם, אורך החוטם כאורך האצבע קטנה, גובה הלסתות כחצי עגול הראש וכן מדת כל אדם, שפתותיו ע"ז פרסאות, שפתו העליונה גברה ט"א שמה והתחתונה הזרני"א שמה פיו אש אוכלה אש משהוא מדבר אסדר"א שמו, ומי שהוא רוצה נוכח כינויו, כתר שבראשו ת"ק אלף על ת"ק אלף וי"ש שמו, ואבן יקרה שבין קרניו י"ש שמו עמו אל"י יש עמי אלי חקוק עליה דודי צה ואדום דגול מרבבה ראשו כחם פז קווצותיו תלתלים וגו'. עיניו כיונים על אפיקי מים וגו' לחייו כערוגת הבושם, שני אלפים רבבות פרסאות, וכל מי שאינו חותם בפסוק זה הרי זה שוגג. לחייו כערוגת הבושם מגדלות מרקחים שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר ידיו גלילי זהב ממולאים בתרשיש מעיו עשת שן מעולפת ספירים, שקויו עמודי שש מיוסדים על אדני פז מראהו כלבנון כחור כארוזים חכו ממתקים וכלו מחמדים זה דודי וזה רעי בנות ירושלם. אגטיה טחון יחון טוב טהור יוד יוד יוד יהיה חסין חסין, קדוש קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, גבינו כמדת עיניו, של ימין הד"ר וול"ד שמו ושל שמאל אפד"ה צציה"ז שמו, גובה אוניו כגובה מצחו של ימין אצטהיי"א שמו ושל שמאל מנוהו צציה"א שמו, נמצא כל השעור כלו רבי רבי רבבות אלפים פרסאות גובה ואלף אלפים רבבות פרסאות הן של רוחב.

אמר רבי ישמעאל כשאמרתי דבר זה לפני ר"ע אמר לי כל מי שהוא יודע שיעור זה של יצרנו ושבתו של הקב"ה שהוא מכוסה מן הבריות, מובטח לו שהוא בן עולם הבא וייתב לו בעולם הזה מטוב העולם הבא ומאריך ימים הוא בעולם הזה. אמר לי רבי ישמעאל לפני תלמידיו אני ורבי עקיבא ערבין דברר זה שכל מי שהוא יודע שיעור זה של יצרנו ושבתו של הקב"ה מובטח לו שהוא בן העוה"ב ובלבד שהוא שונה אותו במשנה בכל יום ויום.

[יתר הדברים אין להם שייכות לשיעור קומה,

עיין שם בספר רזיאל]

שבעים שמות: צץ צדק צחאל צור צבי צדיק סעף סרעף בוחן צבאות שדי אלהים יהוה צה דגול ואדום ססס עאא אאא איא אהו רביה הה הו וה צצץ פפף כן חה חי חי חי רוכב ערבות יה הה וה ממם ננן הוו יה הפץ הצץ אי זא תעא אעא קקק קשר רו זך גבור יא יוד האן אלף דימן פאף כוף ראו ייי ייא כבב טטט פלל סיים אותיות. בשכמל"ו.

צוארו שלשה עשר אלפים רבבות ות"ת פרסאות. גובה צוארו סננייה"ו ובהתיק"ן שמו. עיגול ראשו שלש מאות אלפים רבבות ול"ג ושלש פרסאות מה שאין הפה יכולה לדבר ואין האזן יכולה לשמוע, את"ר הודרי"ה עטסי"ה עטסי"ה שמו. זקנו רבוא ואלף ות"ק פרסאות הדר"ק סמי"א שמו, ומראה הפנים כמראה הלסתות ברמות רוח ובצורת נשמה אין כל בריה יכולה להזכיר, גויתו כתרשיש זיוו מבהיק נורא מתוך החשך וענן וערפל מקיפין אותו כל שרי הפנים ושרפים לפניו כתיקון אין בדינו מדה אלא שמות מגולים לנו החוטם לגבתי"א שמו אברג"ג טטפי"ה שמו. לשונו מסוף העולם ועד סופו שנאמר מגיד דבריו ליעקב וגו'. כל מי שאינו יודע לחתום זה הפסוק שונה שנאמר מגיד דבריו ליעקב אססנייה"ו ואיי"א שמו, רוחב מצחו מססנייה"ו ינאיי"א נג"ם שמו, ועל מצחו כתיב יהוה חה יוה ויה הא הי הי הא הה ווה ייי הו ויהו הה יה אי הה יה יא הה הו ייהיי היה יהו הס הא חיה ויה.

שחור שבעין ימינו רבוא ואלף ות"ק פרסאות וכן של שמאלו, של ימין אזריי"ה אטמיטו"ס שמו, והשר שמו רהביאל"ל ועל שהוא"ל מט"ט גרופמצי"א שמו, חיקוקין היוצאים ממנו אוריהו לבל בריות, הלבן שבעין ימינו שתיים ועשרים רבבות ושנים פרסאות וכן של שמאל ושמו בזקוח"א. משכם ימינו ועד שכם שמאלו ששה עשר אלפים רבבות פרסאות, שכם של ימין שמו מטטגריא"א ענג"ן. שמו של שמאל תתמהינט"ה ושם אחר יש לו שלמ"ה ינניא"ל. מזרוע ימינו עד זרוע שמאלו שנים עשר אלפים רבבות פרסאות זרועותיו כפולים זרוע של ימין גברהזוי"ה עכבו"י שמו ושל שמאל מטטגצציה"ו שמו. אצבעות ידיו חמשה עשר אלפים רבבות פרסאות בכל אצבע ואצבע וכן של שמאל של ימין תתמצמ"ץ נגמו"ת גנשמ"ש. ושל שמאל ת"ץ מ"ף תתמ"ת אנגמ"ץ אנמ"ת ושושנים, וכן אתה מונה מן האגודל והולך, כפות ידיו ארבעה אלפים רבבות פרסאות וכן של שמאל, של ימין הזוי"א אטגריי"ה שמו ושל שמאל אשהחוי"ח שמו, ואצבעות רגליו של ימין עשרת אלפים רבבות פרסאות בכל אצבע ואצבע וכן של שמאל, של ימין אתרמ"ץ אדרמ"ת ברמנ"ם ברתהמי"ם ואהו"ז ושל שמאל זכיי"ן כזכיי"ן התמ"ת אהו"ז, ובשל הידים אתה מונה והולך, לפיכך נקרא האל הגדול הגבור והנורא שנאמר כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים האל הגדול הגבור

ת

תגין: ספר תגין או תאגין, מדרש או ברייתא מיוחס ליהושע בן נון, כחוב בלשון ארמית כמו המסורה; והוא על כתרם או זיונים שבאים על אותיות מיוחדות בספר תורה תפילין ומוזוות שכותבים סופרים סת"ם. בגמרא אמר רבא שבע אותיות צריכות שלשה זיונים ואלו הן שעטנז"ו ג"ץ (מנחות כ"ט:); והוא הדין לצד"י כפופה ולנו"ן פשוטה (רש"י), ועשו תגין גם על אותיות אחרות, ואמרו מ"ט מהדריה תניה דקו"ף לגביה רי"ש וכו' (שבת ק"ד.) ופירש"י כמין זיון שעושים בסופו של גג קו"ף. התגין מורים על סודות ורמזים, וא"ר יהודה אמר רב בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות (כמו התגין דס"ת, רש"י) אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ירך (שארית צריך להוסיף הכתרים) א"ל אדם אחד יש שעתידי להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעתידי לדרוש על כל קוין וקוין תילי תילין של הלכות (מנחות כ"ט:). בעל מעשה אפוד בהקדמתו יאמר: והיו הראשונים מקפידים בזה תכלית הקפדה כי רצו שיהיו הספרים האלה על האופן שנאמרו ונכתבו בו כנבואה בלא שנוי כלל, מיראתם שלא תשתנה צורתם ותבטל או תחלש הסגולה הדבקה בהם הנמשכת אחר הצורה וכו'. הרמב"ן בהקדמתו לפירושו עה"ת יאמר: ומה אמרו בשור השירים רבה בחזקיהו ספר תגין הראה להם (1).

והספר ידוע ומצוי אצל כל אדם יפרש בו כמה אלפי"ן יש בתורה בתאגין וכמה בתי"ן ושאר האותיות ומספר התאגין של כל אחת ואחת וכו', ובפ"י כי תבא כתב הרמב"ן: ורבותינו אמרו בשבעים לשון ומצינו בס' תאגין שהיתה כל התורה כתובה בהן (באבנים) מבראשית עד לעיני כל ישראל בתגיה ובזיוניה, ומשמם נעתקת התגין בכל התורה וכו' עכ"ל. רבינו שמחה מויתרי תלמיד רש"י הכניס כל ספר התגין במחזור ויטרי (צד 674 והלאה), ורבינו שם טוב בן אברהם בעל מחבר ספר מגדול עזי על הרמב"ם בספרו בדי ארון ומגדל הנגאל (נדפס בס' תגין) בדברו על ספר התגין אומר כי הוא ספר ישן ומיושן והוא מפורש. ונראה מסגנון לשונו כי נכתב לכה"פ בזמן הגאונים, ואין אמת בפי המבקרים כמו צונץ המחליט כי ספר התגין נכתב ע"י ר"א מגרמזיא בעל הרוקח כי הוא כתב פירוש עליו ואינו מחבר הפנים, וכן לא נכונה השערת שטיינשניידר כי חברו ר' אברהם פוסק בן אליה בן הדיין ר' לוי מעיר רומא ונכתב בעיר לאוינא באיטליא בשנת נב"ר (צ"ל שנ"ז), כי הראיות הנ"ל מוכיחות טעותם, ומה שמויחס אליו ספר התגין ברשימתו כ"י, התגין לכו"ה אברהם פיקס

(1) כן היה הגירסא לפנינו בגמרא ערובין כ"א: ומנהדרין ק"ד. ולפנינו ר' יוחנן אמר זיון בולע זיון הראה להם, ועי' שה"ש רבה פסוק כמעט שעברתי מהם ג' ד'.

בעל ילקוט ראובני כותב בפ' יתרו: בס' התגין, כשעלה משה למרום מצא להקב"ה שהיה מתקן תגין, אמר משה רבש"ע מי ידע אלה הרמזים, תכתבם בתורה בפירוש, הראה לו מזלו של ר"ע וכיוצא בו שהיו דורשין אותו, ודורשי רשומות אמרו, הרי אלה הדרשנים גרמו שחמתי על ממונם של ישראל שאילולי הם היו צריכים כמה ספרים לכך, די להם שארמזו בתגין עכ"ל. ומה נראה שר"ע חברו, ובפ' בראשית ברא אלהים ה' תגין שמעולה בג' מראות, אדם אינו רואה את השדים ושדים אינם רואים את המלאכים והמלאכים אינם רואים להקב"ה, ולכך כתוב אלהי האלהים ואדוני האדונים עכ"ל. למה ברכת יוצר אור קודם לאהבה רבה, והא תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, לפי שאמירה של הקב"ה תחלה באור, ויאמר אלהים יהי אור, פתח דבריך יאיר, לכך תזולה הברכה יוצר אור, ומעריב ערבים ע"י שנשתנה לאור וכו' (שם) ולחשך קרא לילה ב' תגין, הוסיף ב' שעות של הלילה, כי משהגיע חמה לחלון עמוד השחר, וכשיוצאה אז הנץ החמה, ואז זריקת הדם והוא שעה אחת, ומשכנסם עד שמגיע סוף החלון שעה אחת, הרי ב' שעות בעובי הרקיע, ואינו לא יום ולא לילה, הרי ששרתה יום וכתוב וכסאו כשמש נגדי, מלכותא דארעא דקמלא שתות לא נקראת קמלנית עכ"ל (שם). והוא ברמז דק ונפלא (רב פעלים). בצלמנו זה אדם שהיה מושל בכל והפך כ' של בצלמנו שלא הותר לו בשר תאוה אבל להקריב בקרבן שלם וכו' (שם). נשמת חיים ש' שבעה תגין וכיוצא בו מצורע כאילו אין בו נשמה, ושבעה דברים מחטאים את האדם ליטול נשמתו: רגלים ערוה ידים פה במאכל ובמשתה פה בדבור אזנים עינים, ולב עם כלם, ושבע תועבות בלבו לכך שבע כחטאיתכם (שם). לנפש חיה ש' שבעה תגין אם תלך הנפש אחר שבעה יועצים: הלוך רגלים, משוש ידים, בליעה, דיבור פה, שמיעת האזן, עינים רמות, הלב. אז תעלה לרקיע השביעי לצרור בצרור החיים בין שבע כתות (שם). וישם ה' לקין אות זו ט' שהרי מן הרג קין את הבל אין בו טי"ה, אות ט' שם בזרועו א"ל אות ט' סימן לך שלא יזיקך עד שיצאו ממך ט' נפשות (שם). זה ספר תולדות אדם, ד' תגין ד' פעמים עלתה למחות האדם: בדור המבול, שנית כמתן תורה רצה הקב"ה להפוך העולם, שלישיית בימי צדקיהו, רביעית בימי יהויקים דכתיב בראשית ממלכת יהויקים וגו' (שם). ט' פסוקים יש בהם קול ורעם לומר אלו היו ט' קולות במתן תורה היה העולם אבד בקול רעמים, ולכך ט' תקיעות ט' ברכות בר"ה להגן מן המבול קצת עולם ומן רעמים לשכן

מסרו לפלטי בן ליש, ופלטי בן ליש מסרו לאחיתופל ואחיתופל מסרו לאחיה השילוני ואחיה השילוני מסרו לאליהו, ואליהו מסרו לאלישע ואלישע מסרו ליהוידע הכהן ויהוידע הכהן מסרו לנביאים, ונביאים קברוהו באסקופת בית מקדשא, וכד עקרו אסקופת בית מקדשא בשני יהויכין מלך יהודה אשכחיה יחוקאל נבייא ואתייה לבבל, ובשני כורש מלך פרס כד אסיק עזרא עשרה יוחסין מבבל אשכחיה להדין ספרא ואסקיה לירושלם והגיע ליד מנחם, ומנחם מסרו לרבי נחוניא בן הקנה ור' נחוניא בן הקנה מסרו לרבי אלעזר בן ערך ור' אלעזר בן ערך מסרו לרבי יהושע, ור' יהושע מסרו לרבי עקיבא ור' עקיבא מסרו לרבי יהודה, ור' יהודה מסרו לרבי מייאשא ור' מייאשא מסרו לרבי נחום הלבלר ור' נחום הלבלר מסרו לרבי.

א) שבעה אלפי' בתורה דאית להון שבע תאנין ואלו הן: ישראל קדמאה, וישתחו ישראל, וישאל דויקה משה את עצמות יוסף, ואלפי דאלה קרואי העדה, ואלפי דאם באחת יתקעו, ואלפי דובנחה, ואלפי דוימסרו. ב) ד' בתי' באורייתא דג' תאנין: ברוך דיעבדוך, דברתי לך, במקום הזה, ברוך דכרע שכתב. ג) תלתי באורייתא דארבע תאנין: ותננב רחל, ויגנב יעקב, ותנהג את בנותי. ד) שש באורייתא דאית להון ד' תאנין קרני, בר מן דא חד: זה ספר תולדות בנפש, דמות אדם תרוייהו, באדם דמו תרוייהו, את האדם; וחדין דאדם, ואך את דמכם, דם כל בשר. ה) ש"ס באורייתא דאית להון ארבעה קרני ולא דבקין: אלהים דבראשית, אלהים דויהי אור, ודויהי רקיע ודיקוה, אלהים דתרשא, אלהים דויהי מאורות, אלהים דישרצו, אלהים דויכלו, אלהים דתוציא, אלהים דויברך, אלהים דביום עשות, אלהים דזה ספר, הפרד לוט, וראה מן המקום תרוייהו, האהלה, הכו בסגורים, ובקומה בתרא, וימל אברהם, אברהם דאל ירע, וישקל אברהם, ואברהם זקן בא, ויוסף אברהם, בת ישמעאל בן אברהם, כי בא השמש, והשיבותיך, ויהי כי זקן יצחק, ויהי כאשר ילדה רחל, תנה את נשי, ואלהי אביכם, הלך הלכת חד, או לבניהן, אלהי אברהם, ואלהי נחור, וילינו בהר, מלאכי אלהים, מה שמך, ויחר להם, ויאמר לו אלהים פרה ורבה תרוייהו, לאברהם וליצחק, רעה אל אביהם תרוייהו, הלוח בא תרוייהו, ואשלחך אליהם, שר הטבחיים דוהמדינים, ויהי איש מצליח, באשר ה' אתו, אצבע אלהים, מהיות קולות, הנשארת לכם, כה דבחות, בהכתי, ובכה, בתינו הציל, צוה דוילכו, להוציאם בלילה, ומלתה, חוצה, ונתנה לך, הזכרים, הקשה תרוייהו, ויהרוגו אלהים, ידכה תרוייהו, ויהי בשלח, אלהים דיוסב, אלהים דויקח, להאיר, הענן, הגדולה, רמה בים, מלא העומר, והנת, והכית בצור, מסה, אמונה, כס יה, והקל, והגבלת, הנגשים, וידבר אלהים, הוציאך, לאוהבי, ינקה, ויקדשהו, הלפידים, בא האלהים תרוייהו, שם האלהים תרוייהו,

שמו שם, לשום שמו שבית המקדש סובל עולם ומגין, ומ' קבין שהן כנגד ט' אותיות שיש בשלשה פסוקים ויסע ויבא ויט, שנאמר בו במים שישראל יטהרו, וכן ט' קבין קמ"ד רבעיות (2) כנגד קמ"ד שעות שבששת ימי בראשית שכל מי שנטהר בט' קבין מתפלל בטהרה ומעלה עליו הקב"ה כאלו קדם במעשה בראשית, ומ' פעמים י"ח כן אז ישיר עד ויסע משה לומר שאז גזר על המים עכ"ל (שם), וישאר אך נח בנימטרוי עו"ג, הלא הוא כרבת בני עמון, עשה תנין לומר אם תחפזין ראה ששכב על הרף אצל התבה על הרי אררט, אם תחפזין בעשתרות אם תחפזין באדרעי או בבשן או לפעמים בעמון [ספר התנין] עכ"ל (רב פעלים צד 118). ספר תנין יצא לאור בפעם הראשונה בפאריס בשנת תרכ"ו ע"י דוב גולדברג עם הקדמה ארוכה מהר"ש זקס (פאריס תרכ"ו), ואמרו עליו כי עלי הכהן העלה אותו בהעתקה מן י"ב אבנים שהקים יהושע בגלגל ומסרו לשמואל הנביא וכו' עד רבי נחום הלבלר שמסרו לרבי, התנין מסודרים על סדר האותיות באלפ"א בית"א, לא על אותות שעטנ"ז ג"ץ בלבד אלא גם על אותיות אחרות, ולא רק שלשה זיינין אלא גם זיין אחד ושנים ויותר משלשה, ויש עוד מדרש על הזיינין ואותיות רבתי וזעירא המיוחס לר"ע, ע"ע עקיבא.

א ב ג ד ה ו ז ח

ח ט י כ ל מ נ ס

ז ט ט י ע פ פ ק צ

צ צ ק ק ל ש ש ת :

לורות האותיות המוצאות בהמנוח ממכתב שד"ל

צ פ פ ק ה ה ח

צורות התנין על האותיות כמבואר בספר התנין

ספר תנין

[דפוס פאריס תרכ"ו, ומחזור ויטרי צד 674]

בשם שומר ומגין, אתחיל ספר התנין.

הדין ספרא תאני דאסיק עלי הכהן מן י"ב אבנים שהקים יהושע בגלגל, ומסרו לשמואל ושמואל

(2) כנראה חשב ד' לוגין לקב, וצ"ע.

דארבע קרני ולא דבקין].

ה' תוב חד קרני ודבקין י"ח באורייתא: ותהינו, הארץ, והעוים, הלא היא דכי רק עוג תרוייהו, הארנוב, דיתר, הממלכות, עלה ראש, הפסגה, תראה, והשחתם, להכעיסו, העירתי, השמה, והפיץ, מעשח ידי אדם, והתמכרתם, קנה, ושאר דתלתא קרני. ו' דמידלי רישיהו ועקים כרעיהו לקדמיהו ל"ח באורייתא: והרגו אותי, ואנכי הולך ערירי, ותמת שרה, ותמת רחל, ויכירה, וימאן להתנחם, ויהי כשמוע אדניו, ולא יכול יוסף, וימת יוסף קדמאה, וישימו, ויצו, ויבקש להרוג, ויאנחו, ויועקו, ויחר אף ה' במשה, ומאן באתי, ולא שמעו אליו, ומת כל בכור קדמאה, וילן העם, ועל נסתם, ויבא עמלק, ויחלש יהושע, ויקהל העם, והביאו אלי, ויביאו אל אהרן תרוייהו, וידבר דלך רד, ויגף, ויקח קרח, ותכס, ואש יצאה, וילכו, ויאמרו בני ישראל, וידבר העם. ז' ולא מזיינו אלא באמצע [בחד זיוניא] י"ד באורייתא: זה ינחמנו, ויזכור אלהים את רחל, כי זה הבכור, ויעורך, זאב, העברים זה, עובתן, המטה הזה, קח אתך מזקני ישראל, אזכיר, מזבחי, וזה יהיה לך, מגן עורך. ז" תוב דלא מזייני ועקים רישיהו ט' באורייתא: זימה הוא, ואת זכר, לא תהיה זמה, אשה זנה, וזרתם לריק, עוכט, אזרה אתכם, ואז ירצו, תעזב, ח' כ"ח באורייתא דתלת קרני תרין לאחוריהו וחד לקדמיהו: ורוח אלהים מרחפת, וכל שיה, ויצמח, נחמד, ותפקחנה, ויפקח, ותחי רוח תרוייהו, ירחים, ותחמרה, חרבה, ורחבה, ברוחך, נחית, יאחזמו, ופחד, כצפיתיה, בתחתית, הולך וחוק, ויחדד בתרא, לבלתי תחטאו, מזבח אדמה, ושמרת חקיו, ועדותיו ותקיו, לא תחסר, ולחיתך. ח" תוב דפתיון כרעיהו ל"ז באורייתא: הנחש השיאני, ואחאב, על נחונך, תצמיה לך, לקחת את דמי אחיך, לחבורתי, בחרן, לא ידון רוחי, נפתחו, וימחו, ויחדלו, משחיתים, לשחתה, מאחריו, ויתבקחו, היה רעה קדמאה, ויחר אף משה, חטאה גדולה, וישחטם, החמה, אף ה' תחת, בשמחה, ישלחנו, ובחסר כל, ובחמתו, חרי, ובחמה, חמת תנינים, חתום. ט' ס"ז באורייתא דארבעה זיוני: כי טוב קדמאה, ויטע, טוב למאכל, טוב דהן האדם, ויטע כרם, ויט דויעתק, היטב בעבורה, טובת מראה, רק טוב, ויטבו דבריהם, ויטב הדבר בעיני פרעה, במיטב הארץ, חשבה לטובה, כי טוב הוא המטה הזה, טוב לנו, ויט, ויט, נטית, ממטיר לכם, תלקטוהו, על כל הטובה, ושפטתי, ושפטו קדמאה, ושפטו בתראה, תחטאו, המשפטים, ולא תטה, טור אודם, קטרת רקח, ונטה לו, כל טובי, וחטאה, ולחטאתינו, ויטב הדבר, דבר טוב, הטוב ההוא, ייטב ה', והטבנו לך בתראה, ויטוש על המחנה, וישטחו, שטוח, יביט, שבט אביך, משפטן, לחקת משפט, במשפט האורים, כמשפט בתראה, לא תטמא, כי המשפט, ויטב דישמרת את חקיו, ייטב דכבד, ייטב

בכל המקום, לא תגלה, האלהים דוהנישו חד, והיה כי תראה, טרפה לא תאכלו, להיות, להטות, תהדר, והמותי, הצרעה קדמאה, הוי"ה דנעשה ונשמע תרוייהו, אל הר האלהים, שבו לכם בזה, הוי"ה דמראה תרוייהו, ויבא משה בהר, ואת המשכן, והיה המשכן תרוייהו, עד חצי המזבה, הראה אותך קדמאה, יתדות הצצר, להעלות נר, לכהנו לי, עון הקדשים, ועד ירכים יהיו, כהנה, וקדש הוא, אהל, השבעת, קדשיהם, הנגע במזבח, הוא הוי"ה תלתהו, וקנה בושם, זכה, באצבע אלהים, תחת ההר תרוייהו, מי להוי"ה תרוייהו, מן העם דויעשו, ברכה, ופקדתי עליהם, עשה דויגף, הלא בלבתיך, הנה מקום קדמאה, והניחותי לך, והסירותי, הר סיני דויפסול, ועבר הוי"ה תרוייהו, ויקוד ארצה, קשה עורף, הנה אנכי כרת תרוייהו, אלהיך דכי אורישי, הארץ ה' אלהי תרוייהו, אהרן דהנשיאים, אתו בהר סיני, אשר יצוה, המסוה דוראו תרוייהו, לקרבה, המשכן קדמאה, ויעש את המזבח, ויעש את מזבח הקטרת, וחשקיהם בתרא, צוה דבצלאל, לכהנת עולם, המשכן דולא יכול, מסעיהם תרוייהו, מאהל מועד, עולה קרבנו, ונרצה לו, אהל מועד דושחט, המזבח דוערכו, והקטיר אשה דוקרבו וקרעו, אשה דוהקריב, אשה דושמע קול, אשה דוהביאה, הוי"ה דוהנותרת קדמאה תרוייהו, היא דפתות, תעשה המזבח דוהבאת, אלהיך דוכל קרבן, הוא דונתתה, אשה דוהקטיר, אשה דוהקטירו, אשה דוהקטירה, הפר קדמאה, המשיח קדמאה, פרכת הקדש, המזבח דצו, המנחה קדש, החטאת, האשם, המלוואים, ויניפהו המזבח דותצא, אש, הטהור דולהבדיל פנימה, הילדת, לטהר דוהבדלתם להיות לי, הם דקדשים, להיות לך, והמוציא, השם דויקהל, צוה דויוציאו, לפיהו, והקימותי, מהיות, בהר סיני דאלה המצות, הקהילו, התפקדו, נשיאי הלויים, כל המשכן, הפנים הקדש דומתו, האדם למעל, הכפורים, אל המים, אזכרתה, ירבה, ונזרעה, ועשה לה, ונקח, להזיר, אלהיו, כן יעשה, להקים, המזבח דויאמר, המזבח דואת חנוכת, הקהל הקרבים לטהרם, בגדיהם, רחקה, ילדתיהו, האמן, ואל אראה, אספה, זקני העם, התקדשו, ומצא להם תרוייהו, היר, היקרך, השלו, דבה, המתאווים, נאמן הוא, ומראה, ויהם, למה זה אתם, חלה, אלהיכם דאני, האם תמנו, ברית כהנת, זה האשה תרוייהו, יעשה ונסכו, נסכיהם דביום הבכורים, ונסכיהם דביום שני, ונסכיה, אלה תעשו, אלה החקים, לעריה, וילכדה, הראובני, הנדי, המטות, יפנה, עמיהו, אלף אמה, להם דומרתם, והערים בתרא, ותהיינה בתרא, והצילו, והשיבו, הגדול, לא יענה, בתוכה, האבות, הנשיאים, בהוי"ה תרוייהו, ותהיינה קדמאה, המצות והמשפטים (2) [הלין ה'

(2) מספרם רק ר"פ ולא ש"ס, וכן לא נכונים מספרים אחרים בספר תנין, וכנראה לא נעתקו בדיוק ע"י המעתיקים, ועי' מחזור ויטרי בהג"ה.

להם, לטטפות קדמאה ובתראה, אוצרו הטוב, וטנאך, עליך לטוב, וטל, כטל, דרכיו משפט, ישראל בטח, ירעפו טל.

(י) דעקים ככפ פ"ג באורייתא: ביום ברא אלהים, בימים ההם תרוייהו, הרי אורט, הרבו המים, יבשה הארץ, אחרים, יבצר מהם, יזמו, הפיצם, וינגע, ויחלק, ישפט, להמית, צדיק, ונשאתי, אמרי, לי, וירע הדבר, ופיכל, ויתרוצצו, נזיד, עיף, ויחרד, יצחק, וישטום, קצתי, נפתלתי, באשרי, אשרוני, דודאים, דודאי בני תרוייהו, יזבלני, נשי, ילדי, בנותי, בני, צאני, מחנים, הצילני קדמאה, קטנתי, כאבים, חילם, ביושב הארץ, מתי מספר, את הימים, מי זהב, מגורי, אליה לשכבי להיות עמה, שריגים, השריגים, וישכחה, ועיניכם, פי המדבר, ישבו בארץ, אשר נתן לי, ויגש אתם, פן ירבה, יענו אותה, העבריות הנניא, משתייהו, אין בית, להיות עד, ואיבתי, והסירותי, מושבותיכם דאכל דם, בקרובי, פנימה, נזיר, לצמיתות בתרא, ונפלה ירכה, כפי נורו, מצאתיהן, עמוד עמדי, מיסרך, ישא פנים, ידבק, בידך, יחדל, תשיג, כ' נ"ח באורייתא דתלת זיינין: ויכל, מלאכתו בתרא, זכר ונקבה, ויזכר אלהים את נח, ויזכור אלהים את אברהם, ויזכר דרחל, ברכת אביך, וילכו גם אחיו, נתחכמה לו, ויזכר אלהים את בריתו, וזה זכרו, והכתי את מצרים, כבד לב פרעה, ערב כבוד, ויכבד את לב פרעה, אני הכבדתי, יחרץ כלב, מרכבתיו, כמו נד, כעפרת, כמכה בתרא, מכו, כוננו, אזכיר, תבנית המשכן, ולבנה זכה, כתובים באצבע אלהים קדמאה, והמכתב, מתנותיכם, נדריכם, ונדבותיכם, כפת תמרים, בסכות תשבו, וכלי הקדש, את הכפת, יברכך, ואני אברכם, לחנוכת, שני הכרובים, כמראה, לא כן, כמשפט קדמאה, וכבסתם, וכזמו, יוסף עליכם, אחיכם בני ישראל, המלכים האלה, חכמתכם, וזכרת, את כל הדרך, וזכרת את ה' אלהיך, וזכרת כי עבד היית קדמאה, זכור דמרים, זכור דעמלק, מזכרת, ויכחשו. (ך) ע"ד באורייתא דארבעה קרני: ויברך, ויברך, ויברך, מתהלך, אך, שפך, ישפך, לך, לך, אראך, מברכיך, וילך, זרעך, זרעך, הלך, ררך ה', אלהים עמך. בורעך, ויברך אותו, מחלציד, המלאך, יברך, ישמך, ויעזרך, ויברכך, וילך, לך ואספת, לך לשלום, לך לקראת, וילך משה, לך אל פרעה, לך מעלי, אך ביום הראשון, מלאך, האלך, וילך, וילך. ימינך, ימינך, נחלתך, ימלוך, אלהיך, הוצאתיך, לך, לך, מלאכתך, ימיד, עולתך, שלמיד, אלך, וברכתך, לחמך, ומימך, מקרבך, בארצך, ימיד, לפניך, מפניך דלהדוף, ואהבך, וברכך, והרבך, וברך, בטנך, אדמתך, אלפיך, צאנך, ותירושך, ויצהרך, אלפיך, צאנך, ברך. (ל) מ"ד באורייתא דאריך קדליהון ותאגיהון נחית מן קדליהון ובהדי קדליהון מחתי לתחת כרישיה דיו"ד: וילבישם, וישלחוהו, להט, לתבה, תכלנה, ויכלא, ויתגל, לא ראו, עשה לו, לא יעשה, כאשר כלה, ובגר ללבוש.

הכר לך, שכל, לישמעאלים בתרא, עד לחי קדמאה, לפניו אברך, וילבש אתו, כי חדל, ותכלענה, ותחלנה, ויבס מעליהם, לעיניהם, ולהחיות, לרעה, וידע אלהים, הלם, נפלאתי, את לבו, אתה לי, אשר על פני המדבר, נבל, במעלות, ערוךך עליו, לפניהם, אלהי מסכה, ובדרך לא היה, ילדתיהו, ולא יקה שוחד, ישראל בתרא, מ' ל"ט באורייתא דתלת זיינין: למראה, למאכל, המתהפכת, ותאמר קניתי, והיו ימיו, וימצאו בקעה, מן צריך, המכסה אני, מלאכי לפניך, מניקתה, למה זה אנכי, למה לי חיים, ותעבור המנחה, מהרו ועלו, כה תאמרו, ותמלא, כה תאמר לבני ישראל, מתו האנשים, יגרשם מארצו, ישמע אליכם, חמרים קדמאה, לא מת אחד, לא מת דמקנה, ומת כל בכור בתרא, שמרים בתרא, מה זאת עשית לנו, ממותינו, אנוסה מפני ישראל, מי בעל דברים, וישמהו על הנם, במחקק, מי מנה, משכנותיך, רק השמר, מיסרך, כמותימו, ימי בתרא. (ם) ק"ל באורייתא דלא דבקין וג' תאגין אית להון: אלהים דבראשית, אלהים דיהי אור, אלהים דיהי רקיע, אלהים דיקוו המים, אלהים דתרשא הארץ, אלהים דמאורות, אלהים דישרצו, אלהים דתוצא, אלהים דויכל, אלהים דויברך, בהבראם, כי אמר אלהים, את שמם, ביום הבראם, אלהים אל נח, היוצאים מן התבה, כחום היום, עברתם, סאים, עמד עליהם, על אברהם, בעד כל רחם, ביום הגמל, הוא שם, לבני משם, וישם לפניו, וינחם, אשורים, ולטושים, ולאומים, מטעמים קדמאה, ויפגע במקום, מה נורא המקום, בית אלהים, וקהל גוים, אלהים בית אל, התחת אלהים, גרשם, שלום לכם, אלהיכם, עלו לשלום, ואמרתם אליו, שמני אלהים, לכל מצרים, ושמתם שרי מקנה, וינהלם, שדים ורחם, וישם, עוד אלהים, אהיה שלחני אליכם, ישלחם, יגרשם, בשפטים, בשפטים, אין שם, מימים, ינחם, בראתם, אשר ראיתם, לראותם עוד, ילחם, ואתם, ויהם, נזולים, כסמו ים, אדירים, לעולם, בתופים, לא אשים, עד ביום תרוייהו, למסעיהם, זרו עליהם, אשר תשים, אחרי רבים, יגש עליהם, ויקם, האלהים, הזקנים, ושכנתי בתוכם, אמתים קדמאה, טבעותיהם קדמאה, וקנמן בשם, וקנה בשם, יהיה לכם, סמים נטף, תהיה לכם, ברית עולם, היא לעולם, וקראתי בשם, רחום, לאלפים, שלשים, רביעים, והקטרים, לדורותיכם דיון, משבותיכם, לא אכלתם, חטאתם, עולתם, פרומים, שפם, אדמדם, באכלם, קדשיהם, וספרתם, הביאכם, עד תום, ימים תהיה, אחותם, אחות עולם, לעולם, עבדי הם, אלהיכם, אלילים, התנו בארצכם, אם בחקתי, מאסתיים, גאלתים, לבלתם, וזכרתי להם. (נ) דעקים כרעיהון לבתריהון בחכיה, נ' באורייתא: נעשה אדם, בצלמינו, כדמותינו, ביני וביניכם תרוייהו, וענו אותם, ברית ביני ובינך תרוייהו, על פניו יוצחק, הלכן מאה שנה, לבני

דואשה, לבני משם, אדני מאד, נקרא מניקתה, הוא אדני, וינחם, נתן אברהם, בעודני חי, לעבדך לאבינו, עורנו חי, אתי הנה, וישימני, גם אנחנו דאבותינו, שים ימינך, יגדל ממנו, אל בניו, נזיר אחיו, בנימין זאב, ואני ידעתי, נפלאתי, אני שמעתי, אנרשנו, יגרש, יסגירנו, לנפש לא יטמא, המנקות, פניו אליך תרוייהו, ואני אברכם, נשיא אחד קדמאה, שני הכרובים, לבניך ולבני בניך תלתא, מעונה, נושע, לעיני בתרא. ו') דעקים רישיהון ולא מוויני ט"ו באורייתא: ידון, ויהי הענן תרוייהו, בחון, כנן, ככר הירדן, ובני דרן, לבניהן, ישמעון לקולך, להן, ובן, אין לו, כצאן, נון דרודיהן, ירדן בתרא. ס') ס' באורייתא דארבעה זיוני ולא דבקי: הסבב בתרא, בנסעם, ספרה, הסירו את אלהי הנכר, סביבות, סביבותיהם, תסבינה, סחרים, אין שר בית הסהר, ויסר פרעה, ויספר פרעה, אסרי לגפן, ככס בייך, אנסוהו, מחספס תרוייהו, ונמס, פסל תמונה, מספר ימין, סמים נטף, סמים ולבנה, סלת תהיה, סלת בלולה בשמן, וסלת מרבכת, ומסל המצות, בסל המלואים, כל מפרסת, פרסה, וסמך אהרן, וכסהו בעפר, ואם לא יכבס, ואלהי מסכה, ויסף המישיותו דאיש כי יאכל, ונסע, בנסוע, בנסעם, ולא קסם, ונוספה, ונוסף, פנו וסעו לכס, הפסגה מזרחה, לנוס דאז יבדיל, ולא תנסו, נסיתם, במסה, המסות, קסם, קסמים, לא הסיג, לא תחסום, לא תחוס, הנסותרות, ע') דתלי בתר רישיהון י"ז באורייתא: ערומים קדמאה, עירם, מתה עלי רחל, ונערתיה, מצרעת, ונשיא בעמך, וירא את העגל, פרוע הוא, הערל, בקרקע, ועצמותיהם, שער אויביו, תעשינה הדבורים, וברשתת, ואל רשעו, וערפכם, ויבעט. ע') תוב באורייתא ח' דעקים זנביהון לבתריהון: ערירי, לברו עמים, עמים דוקהל, אעובך, עדרים לברו, את עבדך, נטע ה', מגן עורך. ע') ו' באורייתא דעקים רישיהון לבתריהון: במה ארע, למועד, בעבור אברהם, ואתה אמרת קדמאה, הנה עם בני ישראל, עפר יעקב. פ') פ"ג באורייתא דתלת זיוני: מרחפת, פישון, המתהפכת, לפצעי, השפט, תספה, על נפשך, נא לפני, העטופים, ויפרוץ, אכפרה, ישא פני, כהנת פסים, מה פרצת, ויפקוד שר הטבהים, צפנת, ותפתח ותראהו, בשפטים קדמאה, והפליתי, פדות, ויאספו, לא תוסיפו, פעלת, מחספס, כפי אכלו לגלגלת, מספר, כנפי נשרים, יצא לחפשי, והוא יצא בגפו, מספר ימין, עד אשר תפרה, ויפן וירד, לראות את פני, על פניך, ופני לא יראו. ג') גוים מפניך, ופניתי, על פי דהתורה תלתא, פעל אל, פאתי מואב, תכירו פנים, כי המשפט, ונפן ונעבר, אלהינו לפנינו, פן תשחיתו, ואתה פה, לטמנת, פן תשכה, אל פניו, ושמת את המצות, ואת המשפטים, פן תאכל, פן יאמרו, לא ישא פנים, וערפכם, ואספת, לטוטפות, ולא יראה את פני, השופטים, דבר למשפט, ויספת לך, והמשפטי, ודרשו השופטים, ולא יוסיפו, יפל

הנופל, כי נפש, והפילו השופט, אפה ואפה, ושמת לפני, יפתח, פן יש, נפשך מען, רדפוך, ערפך, תמים פעלו, דרכיו משפט, מתיו מספר, יורו משפטיך, מפניך, יערפו טל. פ') תוב קצ"א באורייתא דלא מווינין ופומיהון לגאוי: קין מלפני ה', לרב על פני האדמה, הנפילים, מעל פני האדמה, נפתחו, חיים באפיו, פרעה דויננע, וירדפם, פני דמשחיתים, נשאתי פניך, מפני בנות חת, ויפצר בו ויקח, ויוסיפו עוד קדמאה, הפסים אשר עליו, פענת, פוטיפרע בתרא, לפניך קדמאה, לפניו דואת יהודה, פשע אחיך, שא נא לפשע, פן ירבה, יפרוץ, ושפכת, וישפט, בשפטים בתרא, ויהפך ה', ראותך פני, לפנות בקר, הפרשים, פרעה דוישב, מרכבות פרעה, וברוח אפיק, קפאו תהומות, נשפת, אלופי, ופחד, סוס פרעה, על פניכם, ונגפו, כמשפט הבנות, ונפל שמה, דבר פשע, משפט אביונך, כי תפגע, וינפש, על פניו, את פני האדון, וכפר אהרן, איש כפי, כסף הכפורים, לפני, לכפר, נפשותיכם דולקחת, עור פניו, עור פניו, על פניו, תנופת זהב, לכפר דוסמך, פתח דושחט, והפשיט, צפנה, את פני, פרכת, ישפוך קדמאה, הפרכת, לכפר, ולכפר, וכפר עליו, אל פני המזבח, לא תאפה, אשר יכפר בו, אשר תאפה, על כפו השמאלית קדמאה, לפרכת, הכפרת, בפר בן בקר, ובמצנפת, משפטי תעשו, משפטי אשר יעשה, לאשר לפניכם, נשאו לפניכם, כמשפט, פני דל, פני גדול, במשפט במדה, איפת צדק, משפטי ועשיתם, הארץ פריה, לפיהן, כפי שניו, ופסל ומצבה, בפתע פתאום, כפי נדרו, ויפל, על פניו, אל פני הסלע, ונפן ורימון, בסופה, ונשקפה, ויפנו ויעלו, שלופה, וילך שפי, כתועפות ראם לו בתרא, ותעצר המגפה, כפר, תחניפו, כפר, ישפך, שפכו, פנו וסעו, לפני אחיכם, אשר היו לפניו, ובמופתים, פנים, בפנים, מפני האש, על פני, פסל, פקד, לאלפים, החקים והמשפטים, היינו לפרעה, בפרעה ובכל, לפני ה' אלהינו, אל פניו, המשפטים דוהיה עקב, מפניך רמעט, הקצפת, ואתנפל, ואתפלל, לעפר, ואתנפל, ואתפלל, הפדך, מחרון אפו, צפור טהורה, לפני דואכלה, פתח תפתח בתרא, לפני ה' אלהיך, על פי שנים, כי יפלא, פן ירדוף, משפט מות, המשפט, ושפטום, יחפוץ, השקיפה, ואת המשפט, ואם יפנה, אסתירה פני, אפאיהם, מגפן סדום, גפנם, פלילים, פרעות, וכפר אדמתו, הופיע, פארן, ספון, ומשפטיו, ושאר ארץ זיוני. ה') י"א באורייתא דתלת זיוני: אף כי אמר, וישקף, וירדוף אחריהם, ארדף, תנאף, ערף, קשי ערף הוא, קשה ערף אחת, קשה ערף הוא, ויגף. ה') תוב ג' דמעיל פומהון לגאוי: אף אעשה, אף אני אלך, ואף ה' חרה בעם. צ') ע' באורייתא דה' זיוני: ומלכי צדק, ממך יצאו, צדקה, הכצעקתה, מקצה, ויפצר, בהוציאם, בהוציאם, צערה, שר צבאו קדמאה, ארצי, צאתי, יצא הדבר, ויתרוצצו תרוייהו, ויצק שמן, והמצפה, מולצוץ, מרדה מצרים,

הקהילו. זקני. וקראת. כל הקהל. לקחו. אקרא. רק. קדם. החזקה. ק' תוב ב' באורייתא דלא מזויני: לשמעה בקמיהם, הם העומדים על הפקודים.

ר' ק"ן באורייתא דתרי קני: יהי אור. ברא אלהים. עפר ואפר. בעבורך. ודרדר. ארדה. דרכו. אררט. יבשה הארץ. פרו. ורבו. ושרצו. ורבו. זרעם. אחריכם. ונראתה. וראיתיה. לזכר. הפרד. ערירי. ירשנה. יירשך. וספר. לפפר. פרא. אל ראי. אחרי ראי. וארבה אתך. רחק. והפריתי אתך. בהר ה' יראה. והתברכו. בך. ויברך. הקרה נא. הקרה ה'. מראשותיו. הפריד יעקב. עדרים לבדו. עלות השחר. ולרגל. ארדה. במראות. אחרי. ראותי. ברכת. ברכת. ורחם. ברכת. ברכת. יטרוף. נער בוכה. העברים זה. מקצר רוח. ראה נתתיך. תירא. בחרטומים. רוח קדים. ורוח הקדים. כדבריכם. משאתם. ויאר. ויסר. עמר לגלגלת. מספר. והעמר. לשמרך. השמר. צרך. נר תמיד. ואתה הקרב. העשיר. לכפר. כיור נחשת. לרחצה. ורחצו. להקטיר אשה. והקטיר המשה. לרדת. ויתפרקו. וישבר. פרע. פרעה. ראה אתה. בנקרת הצור. ולא יראו. וירד. וימהר. לראות. קרן עור קדמאה. וראו. תבערו. וקרבו. והקרב. והסיר. והנתרת ממנה. בחצר קדמאה. קרב. דרש דרש. ואת פר החטאת. לשעירים. ואין מהריר. לחרב. אשר. בהר סיני. והרעתם. לזכרון. רבבות. תקצה. היקרך. ורוח. מרחם. רפא נא. תקצר. ויסר מעלינו. רבע. וקרע. צרר. צוררים. ויקרבו אל משה. הרבה אתכם. עיניכם הרואות. עבר. תראום. להראות. ראה למדתי. בצר. רחום. ברית אבותי. הראת. ולשמרו. הלין כולהון דב' קרני. לאל אחר אריך קרניה מכולהון. ושאר אחר קרנא. ש' נ"ב באורייתא ד' קרני: ולמשול. עשות. נשמת. לנפש חיה. וישן. בשר תחתינה. באשתו. שרי. כי שרה. שמע בקולה. וישמע אלהים דלאה. וישמע אליה. ישראל קדמאה. איש מצליח. לישראל במראות. ועיני ישראל. ותשב באיתן קשתו. אבן ישראל. של נעליך. אדמת קדש. נאדר בקדש. לא תשא. את שם קדשו (?). ויקדשוהו. תעשה לי. בשבועה. לשקר. שמע. והיה שם. שבו לנו. ישראל דכי ענן. ואל בני ישראל. ואל בני ישראל. תשמרו דאם בחקתי. וישמרך. ישא. וישם. שלום. לבדד ישכון. מות ישרים. וישראל עשה חיל. שבטי בני ישראל. ושמרת. ושמרתם את הדברים. וישמן. אשריך. ישראל בתרא. ת' כ"ב באורייתא דמדלי רשיהון מכולהון: מרחפת. עשות. חרות על הלחות. וסלחת. ולחטאתינו. ונחלתנו. וחטאתם. טהרו. ושתן. שבתון. ועניתם. נפשותיכם. חקה אחת. את שמו. ואספת דוהיה אם שמוע. כברכת בתרא. שלמות. תול כטל. אמרתי. רבבות. בי"ה שמו"ו ב' צריך להיות בראש הדף בראשית—ב' שבו. ימוך אחיך—י' שבו. הבאים אחריהם—ה' שבו. שמור לך כבי תשא—ש' שבו. מה טובו אהליך יעקב בבלק—מ' שבו. ואעידה במ

חצים. ותתצב. צבאו. צבאותיכם. צבאות. התיצבו. מה תצעק. ישראל את מצרים. צללו. ויצעק. ויצא העם. צנצנת. והכית בצור. וצא הלחם. וצוך אלהים. עשיתי למצרים. בקצהו. וצרתי. את צרריך. ושמת המצנפת. ממצצית השקל. ורחצו. ורחצו. ובצלאל בתרא. ויקם את החצר. את אצבעו. אצבעו דבתריה. ויטבל אצבעו. אצבעו הימנית. באצבעו הימנית. ובארצכם. לא תעבר בארצכם. בארצכם. הצר הצר. בחצרות. וחצרות התרועה. ויצבאו. וחצי. וחצית. ממצציתם. אנשי הצבא. ולצננים. בצדיכם. וצרו. שר צבאות. צ' תוב ב' דלא מזויני: מצורים באניות. צימו. והשאר בתלת זינין. ז' ח' באורייתא דמזויני: הלא כל הארץ. השפט כל הארץ. תבלעומו ארץ. את יושבי הארץ. תשבץ. לא תעשה חמין. ולאזרח הארץ. חקפון.

ק' קפ"א באורייתא דתלת זיני ואל דבקין: ויקרא אלהים. קרא לילה. כל ירק. ויקדש. ודבק. קולך שמעתי. לקול אשתך. לקרא בשם. קץ. קנים. קומתה. צדיק לפני. תקח לך. ויקח מכל. לקלל. וקציר. וקר. וקין. ונראתה הקשת. והיתה הקשת. ויקץ נח. הר הקדם. בנסעם מקדב. בקעה. מקדם לבית אל. מקום המזבח. ויקרא שם. ואם אקה. ולא יקרא. ויצחק אקים את. ויקח אברהם. ואל הבקר. ויקח חמאה. ויקרא אברהם שם המקום תרוייהו. קח וך. ותקח הצעף. ולך קח ל'. המקום הזה. יש ה' במקום הזה. מקנה אביכן. נקדים וברדים. וקח ולך. קח נא. ודפקום. יעקב יוסף. ויקח יוסף. ויקרא. ומחוקק תרוייהו. קשת. בבקר. ירך יעקב. בעבדה קשה. אנקתם. ויקרא אליו. אל תקרב. צעקתם. שמעת צעקת. אחזק את. המבקשים. וישק לו. צעקים. חזקה ישלחם. ויקרא פרעה למשה. בזקנינו. ובבקרנו. בצקו. קרוב הוא. ולא קרב זה. קפאו תהומות. מקדש. ויקם משה ויהושע. ואל הזקנים. וקדה. וקח. מרקחת. מעשה רקה. קדש. קדשים תהיה. והקטרת. הדק. פניו ויקרא. ויקד ארצה. ויקהל. ובקרבתם. קח את העדה. הקהל. ותקהל. קרא ולזקני. ויקרב אהרן. ויקחו. בקרובי. אקדש. קרא. ויקרבו. ויקצוף. הקריבו. ותקראנה. והקימותי. קוממיות. קנהו. יקימו. אותם. בהקריבכם. הקרב. וכל הקדש. פקדת. ופקדתי. ונקה. ויקח. קרבן. נחשון. הקים. ובמקום. אל המקום. קומה. תקצר. היקרך. ונקה לא ינקה. פקר. ופקדתי. פקר. מקריבי הקטרת. דבר קרה. וקח מאתם. שקדים. ויקחו. ולקחת אוזב. ותקצר. הקלקל. ונשקפהו. וקסם. וקם שבט. ויקח רומח. קתה. בקנאו. את קנאתי. ויקח את יהושע. ויקח משה ואלעזר בתרא. ומקנה רב. קמתם. למקנינו. ויקרא לה. בשמן הקדש. תקחו. תקחו. וקחו. וקחו. כי מקנה רב. הדבקים. ובקשתם. ובקומך. וקשרתם. וחקיו. עקב. בצדק. בצדקתי. בצדקתי. הקצפת. קשה עורף. קשי. קום לך. לא תקשו. יקח שוחר. השקיפה. נקרא עליך. ויקרא משה. יקשה.

באתם נצבים—ו' שבו.

ברך ה' חילי, כי שמע קולי
להיות עזר לי, לסיים ספר תאנין הכלילי

תדשא: ע' פנחס בן יאיר

תהלים: מדרש תהלים או אגדת תהלים נקרא ג"כ שוחר טוב (ע"ע), ולפי דעת ר' אברהם הספרדי בספרו אהל יוסף (פ' ויקרא פסוק על ירך המזבח) חבדו ר' יוחנן בא"י, וכנראה נתחלף לו הירושלמי במדרש תהלים, אמנם לדעתו של ר' אהרן משה פרובא מקארלין בהקדמתו לפי המדרש הזה, התחיל לסדרו ר' שמעון ברבי והבאים אחריו השלימוהו, ומביא ראיה כמה שאמרו בגמרא כי ר' שמעון ברבי עבר לפני ר' חייא ולא קם מקמה ואקפיד (ר"ש) ואתא א"ל לאבוה שני חומשים שניתי לו בספר תהלים ולא עמד מפני (קדושין ל"ג), ופירש"י שניתי לו מדרש אגדותיו (ועוד מאמר ע"ז י"ט), עכ"פ נדע כי כבר בימים קדמונים היה מסודר מדרש על תהלים, ונזכר בירושלמי בשם ספר תהלים אגדה (כלאים פ"ט דל"ב ע"ב, כתובות פ"ב ג' דל"ה ע"א), וכן מסתכל הייתי באגדת תהלים (ב"ר פל"ג ב'). ואף כי כמה אגדות נאכדו, נשארו עוד איזה מהן בקובץ המדרש שלפנינו, אף כי הוספו עליו כמה וכמה ממדרשים אחרים ומאגדות חז"ל בתלמוד ובפרט מהירושלמי כמה שנוגע לענינו. רוב האגדות הם מא"י ונאמרו בשם אמוראים הירושלמיים, ר' יצחק אבן גיאות בספרו הלכות הלל אומר ומצינו במדרש תלים אריב"ל וכו' ר' נתן בעל הערוך מביא המדרש תהלים כמה פעמים (ע"י ערך ספר וע"י ספר), ויש"י מביא בשם אגדת תהלים (דברים ל"ג ז'), וכן בעלי התוספות (ברכות ל"א: ד"ה כל הושב).

[מוזמור קי"ט] מוזמור אשרי תמימי דרך נקרא כפי חז"ל תמניא אפי', ומדבר בכבוד התורה שנקראת במלות שונות: תורה, דברים, פקודים, נפלאות, עדות, מצות, אמרים, חקים, משפטים, וכנראה היו ערוכים מתחלה שמונה מוזמורים ע"פ א"ב, ונתחברו יחד ע"י אנשי כנסת הגדולה, מפני שכולם מדברים בענין אחד, אף כי אין חיבור נכון ביניהם, והנה המוזמור הזה נחשב לבדו, ובפרט המדרש עליו שנקרא מדרש הא"ב נחשב למדרש מיוחד והוא מדרש מאוחר, והראיה כי בדפוס הראשון של מדרש תהלים מקושטא רע"ב לא נכלל בו מוזמור קי"ט, ובדפוס השני בשאלוניקי רע"ה הובררה ההוספה מן מוזמור קי"ט עד סוף מוזמור ק"ג, ואחרי תום ההוספה הדפיסו שם את פי' ה"ר מתתיהו היצחרי על מוזמור קי"ט עד אות ש'. הפירוש הזה נעתק ללשון רומי ע"י Ph. d'Aguine בביאורו לס' תהלים (פאריס 1622). קצת מהמדרש הזה נדפס בביהמ"ד ליעלינגעק ח"ה 80, ור"ש באבער הדפיס כל מה שנמצא ממדרש המוזמור בכ"י ובדפוס, במדרש תהלים (וולנא תרנ"א).

אשרי תמימי דרך

[מדרש תהלים הוצאת רש"ב צד 488]

א' אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה', זהו שאמר הכתוב יונתי בחגיו הסלע (שה"ש ב'), אמר ר' יהודה הלוי בר שלום בשם ר' יהודה בר סימון, אין כתיב יונה אלא יונתי, ומה יונתי, אמר הקב"ה אצלי הם תמים כיונה, אבל אצל או"ה ערומים כנחשים, לכך נאמר יונתי. אמר הקב"ה נתתי להם מצות עשה וקבלו עליהן וכן מצות לא תעשה וקבלו עליהן, ולא פירשתי להן מתן שכרן ולא אמרו לי דבר ועוד כמה מצות, לכך אני קורא אותם יונתי. א"ר הונא בר אבין בשם ר' אחא כל נסים ונבורות שהקב"ה עושה בעולם הזה בזכות תמימי דרך, שכן כתיב התדע על מפלשי עב (איוב ל"ז), מהו מפלשי עב, אפילו נבורות נשמים במשקל, ואין מפלש אלא משקל, שנאמר פלם ומאזני משפט (משלי ט"ז), ומה כתיב אחריו מפלאות תמים דעים (שב). א"ר יהודה בר סימון שהוא תמים אצל הקב"ה, ודוד מפרש ואהי תמים עמו (תהלים י"ח), אבל אצל או"ה הן נחשים ועקרבים, כיון שראה דוד כך היאך הם תמים לפני הקב"ה התחיל מקלס שנאמר אשרי תמימי דרך. ב' דבר אחר אשרי תמימי דרך, הה"ד שמר תם וראה ישר (תהלים ל"ז). א"ר תנחומא כך לימדו אותנו ר' יהודה הלוי בר שלום ור' פנחס הכהן רב הונא, שלשתן אמרו ששלוש פעמים נגז ומנוג יבואו על ישראל לעתיד לבא, ובשלישית הן באין ועולין לירושלם, והן הולכין ליהודה ומכתיבין בהן שהן נבורים שנאמר וגברתי בה' וכן הוא אומר הנה אנכי שם את ירושלם סף רעל (זכריה י"ב), מהו סף רעל שהוא עתיד להשקות את העמים כוס תרעלה של דם, אין סף רעל אלא כוס דם שנאמר ולקחתם אגודת אוזב וטבלתם בדם אשר בסף (שמות י"ב), כיון שהן עולין לשם מה הן עושין, מוסרין לכל אחד ואחד מבני ישראל שני נבורים, למה כדי שלא יברחו, כיון שנבורי יהודה עולין ומגיעין לירושלם להתפלל בלבם ואומרים נפול בידם ולא הם בידינו, ולמה מתפללין הם בלבם, שהם מתיראין להשמיע קולם, הה"ד ואמרו אלופי יהודה בלבם (זכריה י"ב), אמר להם הקב"ה בתמימות באתם חייכם שהתמימות מעלה עליכם, שנאמר תומת ישרים תנחם (משלי י"א), באותה שעה הקב"ה נותן להם ליהודה נבורה והם שולפין כלי זיון שלהם, ומכין לאותן האנשים מימינם ומשמאלם והורגין אותם, היו אשרי תמימי דרך. ג' דבר אחר אשרי תמימי דרך, זהו שאמר הכתוב הולך בתום ילך בטח ומעקש דרכיו יודע (משלי י') מי שהוא הולך בתמימות יהא מבושר שהקב"ה מצליח דרכיו, אבל מי שהוא מעקש דרכיו יודע מה שיש בו בשני דרכים מתפרסם בעולם, היו ומעקש דרכיו יודע, דבר אחר הולך בתום זה אברהם, שנאמר התהלך לפני והיה תמים (בראשית י"ז), מה

הים שנאמר רננו צדיקים בה' לישירים נאוה תהלה (שם ל"ג), תמימים אשרי תמימי דרך, ושמא הפסירו ולא זכו לבניהם אחריהם. ת"ל מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו (משלי ב'), ואימתי, אתה מוצא כשנתחייבו ישראל בדרורו של ירמיה אמר הקב"ה לירמיה לך אמור להם בזכות דור המדבר נהנתי עמכם במדת רחמים, שנאמר הלוך וקראת באוני ירושלם וגוי' (ירמיה ב') אל תאמר [אלו בלבד] אלא כל אדם שילך בתמימות לפני הקב"ה מוכה לו ולבניו, שנאמר מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו, אמר דוד הואיל וכך הוא התמימות יפה לפני הקב"ה הריני מוזר עליה אשרי תמימי דרך, ו' דבר אחר אשרי תמימי דרך, דור המדבר חסידים היו, וכן היה ר' אליעזר אומר אספו לי חסידיו, ולא קבלו ישראל עליהם את התורה עד שהלאה אותם שנאמר גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה (תהלים ס"ח), הוי אומר הלאה אותם עד שלא נתן להם את התורה. כיצד מאתים וארבעים מיל הלכו ישראל כשקבלו התורה, שנים עשר מיל לפניהם ושנים עשר מיל לאחריהם, על כל דיבור ודיבור, לכך נאמר אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה', בתמימות קבלו את התורה, אמרו להם לא תבשל גדי בחלב אמו (שמות כ"ג) ולא אמרו למה לא נבשל, אלא קבלו עליהם. אמר להם כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו (ויקרא ז') ולא אמרו לו למה, אלא קבלו עליהם, ואע"פ שקבלו עליהם לא אמרו מה שכן ונעשה אותן, לכך אמר אשרי תמימי דרך, ז' אשרי נוצרי עדותיו בכל לב ידרשוהו, אם נצרת אותה אני נוצר אותך, וכן אמר שלמה שמעו בנים מוסר אב והקשיבו לדעת בינה (משלי ד'), וכתוב כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעוובו, וכתוב ויורני ויאמר לי יתמך דברי לך (שם), וכן הוא אומר אל תעוובה ותשמרך אהבה ותצרך, וכתוב בהתהלך תנחה אותך וגוי' (שם, ח') אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו אתה צוית פקודיך לשמור מאד, בכל מקום צוה הקב"ה את ישראל לשמור את התורה, צוה אותם בתורה ובנביאים ובכתובים, וכן הוא אומר הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת (שם כ"ב). לכך נאמר אתה צוית פקודיך לשמור מאד, וכן הוא אומר ושמעת ישראל ושמרת לעשות (דברים ו'), וכתוב רק השמר לך ושמור נפשך מאד, מהו השמר לך, אלא אמר להם אם שמרתם את התורה, אני שומר את נפשך, מהו ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך (שם), אם עשית את התורה אני שומר אותך כל ימי חיך, ואימתי עד שתראה בנים ובני בנים תהיה בשלום, וראה בנים לבניך שלום על ישראל (תהלים קכ"ח).

אמר לו הקב"ה לך לך מארצך וממולדתך, ולא השיב דבר להקב"ה לומר לו מה בין נשב כאן מה בין לילך לעיר אחרת, למה שמי שהוא מפנה מבית לבית מיצר, אין צריך לומר מעיר לעיר, ולא עיכב אלא מיד עשה כל מה שאמר לו שנאמר וילך אברם כאשר דבר אליו ה', שמא הפסיד, כשבאו המלכים לא נפלו לפניו, שנאמר ויחלק עליהם לילה, ואף כשאמר לו קח נא את בנך את היורדך (שם כ"ב) היה לו להשיב ולא השיב, לומר אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע, הריני מקריבו מהיכן אתה מברכני, ולא השיבו, אלא מיד עשה כל מה שאמר לו הקב"ה שנאמר וישכם אברהם בבקר ויחבוש את חמורו, ואף הקב"ה עשה מה שהבטיחו ואעשך לגוי גדול, וכן עשה לו, ואברהם היו יהיה לגוי גדול, וכן הוא אומר ו' ברך את אברהם בכל (שם כ"ד), ואף משה כך אמר לישראל, מבקשים אתם שיהא הקב"ה עמכם, תפסו תמימות של אברהם, שהתמימות יפה לפני הקב"ה שנאמר תמים תהיה עם ה' אלהיך (דברים י"ח), כמו שהוא תמים שנאמר הצור תמים פעלו (שם ל"ב), ותורתו תמימה שנאמר תורת ה' תמימה (תהלים י"ט), אף דוד פתח וקילס אשרי תמימי דרך, ובסוף אלפא ביתא הוא אומר תעיתי כשה אובד בקש עבדך, כשם שהשה תמים אף אני בתמימות עשיתי, דבר אחר למה בסוף המזמורים אמר תעיתי כשה אובד בקש עבדך אמר ר' יהודה הלוי בר שלום בשם ר' חני בר אלעזר, בנוהג שבעולם כבש שהוא אובד מן הצאן, וכן שור שהוא אובד מן המרעה מי מבקש את מי, הכבש לרועה או הרועה לכבש, הוי אומר הרועה את הכבש, כך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע בקש אותנו ככבש הזה, כמה שאמרת ע"י שמואל הנביא בקש ה' לו איש כלבבו (ש"א י"ג), בחנני ה' ונסני בתום שעשיתי, תעיתי כשה אובד בקש עבדך שאני תמים כשה, שנאמר שה תמים, ד' דבר אחר אשרי תמימי דרך זה דור המדבר, אמר חזקיהו בר חייא צפה הקב"ה שאין דור אחר יכול לקבל את התורה כאותו הדור, וצפנה להם, שנאמר יצפון לישירים תושיה (משלי ב'), א"ר ברכיה בשם ר' חנינא בר אבהו הכתוב והקב"ה מקלסין לאותו הדור שנאמר זכר לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור (תהלים ק"ה), פשוטים שבדור, תדע לך שהיו תמימים באו לים ואמר להם לירד לים וירדו, וכן לצאת למדבר ויצאו, אמר להם לקבל את התורה וקבלו, ועד שלא אמר להם לקבל אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד), אסר להם גיד הנשה ובשר בחלב ואותו ואת בנו וקבלו עליהם, ולא פירש להם מתן שברן של מצות ולא השיבו לו דבר, לכך נאמר זכר לעולם בריתו, וכן אשרי תמימי דרך, ה' דבר אחר אשרי תמימי דרך, הקב"ה קורא לישראל חסידים צדיקים וישירים ותמימים, חסידים שנאמר אספו לי חסידיו (תהלים נ'), צדיקים וישירים לפי שאמרו שירה על

הוספה למזמור קי"ט (1)

א' אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה', אמר שלמה המלך מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו, ואם בניו אשריהם בעבורו, הוא על אחת כו"ב. והקב"ה לא בקש מאברהם אלא שיהיה תמים שנאמר התהלך לפני והיה תמים (בראשית י"ז). וכן אמר משה לישראל תמים תהיה עם ה' אלהיך (דברים י"ח). לפני ה' אלהיך אין כתיב כאן אלא עם ה' אלהיך, אם היית תמים הרי אתה עם ה' אלהיך, למה שאף הוא תמים שנאמר בו הצור תמים פעלו, וישראל תמימים, והתורה תמימה שנאמר תורת ה' תמימה, לכך נאמר אשרי תמימי דרך. תמימים וחסידיים היו דור המדבר, וכן היה ר' אלעזר אומר, אמר להם הקב"ה אספו לי חסידיו כורתיו בריתי עלי זבח (תהלים נ'), שלא קבלו ישראל את התורה [עד שהלכו] י"ב מיל לפניהם וי"ב מיל לאחריהם על כל דבור ודבור, לכן נאמר אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה', בתמימות קבלו ישראל את התורה, אמר להם כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו, ולא אמר להם למה אלא קבלו עליהם, אמר להם וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם את ערלתו את פריו וגו' (ויקרא י"ט) ולא אמר להם למה, אלא קבלו עליהם, ואף משקבלו עליהם לא אמרו לו מה שכרן שנעשה אותם, לכך נאמר אשרי תמימי דרך וגו'. ב' אשרי נוצרי עדותיו בכל לב ידרשוהו, מהו אשרי נוצרי עדותיו, אם נצרת אותה היא נצרת אותך, וכן שלמה אמר שמעו בנים מוסר אב והקשיבו לדעת בינה כי לקח טוב וגו', ויורני ויאמר לי וגו', אל תעזבה ותשמרך אהבה ותצרך, החזק במוסר וגו' (משלי ד'). לכך נאמר אשרי נוצרי עדותיו וגו' וכה"א בהתהלךך תנחה אותך וגו' (משלי ו'). ג' אף לא פעלו וגו', מהו אף, אין האף נוגע בהם, למה כי לא פעלו עולה אלא הלכו בדרכיו של הקב"ה, לכך נאמר בדרכיו הלכו. ד' אתה צוית פקודיך לשמור מאד, בכל מקום צוה הקב"ה על התורה, צוה אותם בתורה צוה אותם בנביאים צוה אותם בכתובים, וכן הוא אומר הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת (משלי כ"ב), ואומר ושמעת ישראל ושמרת לעשות (דברים ו'), ואומר רק השמר לך ושמור נפשך מאד (שם ד'). מהו השמר לך, אלא אמר הקב"ה אם שמרת את התורה אני שומר את נפשך, לכך נאמר השמר לך וגו' כל ימי חיידך (שם), מהו כל ימי חיידך, אם עשית את התורה כל ימי חיידך תזכה שתראה בנים ובני בנים, לכך נאמר והודעתם לבניך ולבני בניך, ואם ראת בנים ובני בנים הרי ש. ום, שנאמר וראה בנים לבניך שלום על ישראל (תהלים קב"ח). ה' כמה יזכה נער את ארתו לשמור כדברך, אמר שלמה בכל

1) בסימנים הראשונים נרשמו הדברים בנוסחא אחרת.

דרכיך דעהו (משלי ג'), אם ידעת להקב"ה בכל דבר, ודבר הוא יישר אורהותיך (שם), וכן דוד אומר שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט (תהלים ט"ו), ובשביל ששויתי ה' לנגדי תמיד, לכן שמח לבי ויגל כבודי וגו' (שם), מה אף בשרי ישכון לבטח, אלא אמר דוד יודע אני שאין הרמה שולטת בבשרי, וכך הם הצדיקים נוחים בלא רמה, למה ששוקדים ושחרים וחוקרים באיזה דבר יבואו לחיו העזה"ב, לכן דוד אומר תודיעני אורה-חיים וגו' (שם). וכן משה אמר להקב"ה ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכיך (שמות ל"ג), וכה"א הורני ה' דרכך וגו' (שם כ"ז), (תהלים כ"ה), וכה"א הורני ה' דרכך וגו' (שם כ"ז), וכתיב כה אמר ה' עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתיבות עולם איזה דרך הטוב ולכו בה (ירמיה ו'), ראו באיזה דרך הלך אברהם ובאיזה דרך הלך נמרוד ואיזה מהם הצליח, הוי כמה יזכה נער את ארתו. ו' בכל לבי דרשתיך אל תשגני ממצותיך, הלב רז. הוא מכנים הצדיקים לג"ע, ולכן של רשעים מורידם גיהנם, וכה"א הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישו ואתם תצמאו וגו' הנה עבדי ירונו מטוב לב ואתם תצעקו מכאב לב ומשבר רוח תלילו (ישעיה ס"ה), וכן היה דוד אומר לשלמה בנו, ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה כי כל לבבות דורש ה' וגו' (דהי"א כ"ח). ז' בלבי צפנתי אמרתך, וגו', אין יצר הרע שולט אצל התורה, ומי שהתורה בלבו אין יצה"ר שולט בו ולא נוגע בו, וכה"א אני חכמה שכנתי ערמה (משלי ח'), במקום ששכנתי סביבותי ערמה, ובערמה אין יצה"ר שולט, וכה"א תורת אלהיו בלבו לא תמערד אשוריו (תהלים ל"ז). וכן משה אומר ושמחת את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם, לכך נאמר בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחטא לך. ח' גמול על עבדך אחיה ואשמרה דבריך, אמר ישעיה כעל גמולות כעל ישלם וגו' (ישעיה נ"ט), כך הקב"ה משלם לרשעים לפי שהם גומלים, ולצדיקים משלם להם כמעשיהם, משלם לרשעים חמה לצרו גמול לאויביו (שם), ומשלם גמול לצדיקים, וכה"א אך טוב לישראל אלהים לברי לבב (תהלים ע"ג), וכה"א אשר גמלם כרחמיו וכרכו חסדיו (ישעיה ס"ג), אין הקב"ה משלם כלום על חנם לא לרשעים ולא לצדיקים, הרעה הבאה על הרשעים לא הקב"ה מביאה עליהם, וכה"א מפי עליון לא תצא הרעות והטוב (איכה ג') אלא הם גומלים לנפשכ, וכה"א הכרת פניהם ענתה בס (ישעיה ג'), ומהו גמול לצדיקים, חיים חנם, וכה"א ברכי נפשי את ה' ואל תשבחי כל גמוליו הסולח לכל עוונתי וגו', הנואל משחת חייכי (תהלים ק"ג), ולא אלה בלבד אלא הרבה צדקות הוא עושה, שנאמר עושה צדקות ה' ומשפטים לכל עשוקים, וכה"א שובי נפשי למנוחיי כי ה' גמל עליי (יש"ע קט"ו) ומה גמל לי, כי הלצת נפשי ממות וגו'.

וכן אמר דוד להקב"ה חיים אתה גומל לי, גמול על עבדך אחיה וגו', ומפני מה אתה גומל חיים לי, מפני שאשמרה דבריך, חיים היא התורה, וכה"א נצרה כי היא חיך (משלי ד'), לכך נאמר גמול על עבדך אחיה, ט') גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, א"ל דוד להקב"ה רבש"ע רצונך שאשמור דבריך, גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, ואם אין אתה גולה עיני מנין אני יודע, לכך נאמר גל עיני ואביטה וגו'. ואע"פ שעיני פתוחות איני יודע כלום, בוא וראה אע"פ שהיה שמואל נביא לא היה יודע כלום עד שגלה הקב"ה את אזנו, שנאמר וה' גלה את אזן שמואל וגו' (ש"א ט'), וכן נבוכדנצר אמר מן קשטו די אלהכון הוא אלה אלהין ומרא מלכין וגלה רזין (דניאל ב'), וכן דניאל אומר ואנה לא בחכמה די איתי בי מן כל חייא רוא דנה גלי לי (שם), ואומר הוא גלא עמיקתא ומסתרתא (שם), וכן דוד אמר גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, ולמה פליאה דעת ממני (תהלים קל"ט), פליאה זו תורה, וכן הכתוב אומר פלאות עדותיך (שם), לכך נאמר נפלאות מתורתך, אוצרות היא התורה וכן הכתוב אומר אוצר נחמד וגו' (משלי כ"א), מטמונית היא התורה וכן הכתוב אומר אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה (שם ב'), הרבה דלתות יש בה הרבה פתחים יש לה, וכה"א אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום (שם ה'), וכן אמר דוד פלאות היא התורה, אמר משה אינה נפלאות, שנאמר לא נפלאות היא ממך וגו' (דברים ל'), לא נפלאות היא אלא ממך שלא עמלת בה, לכך נאמר נפלאות מתורתך, י') גר אנכי בארץ אל תסתר ממני מצותיך, וכי גר היה דוד, אלא א"ל כשם שהמתגייר היום אינו יודע כלום בתורה כך עיניו של דוד פתוחות ואינו יודע בין ימינו לשמאלו כלום בתורה, ומה אם דוד שאמר כל השירות וכל המזמורים הללו אמר גר אנכי בארץ ואיני יודע כלום, אנו על אחת כו"ב שאין אנו יודעים כלום בתורה, לכך נאמר גר אנכי בארץ, וכה"א כי גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל אבותינו כצל ימינו על הארץ (דהי"ב כ"ט), עבר הצל הזה כן האדם, ואימתי ימינו הם כצל, אם אינם לומדים ועוסקים בתורה. וכן שנו רבותינו היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק (אבות פ"ב), לכך נאמר גר אנכי בארץ אל תסתר ממני מצותיך, י"א) גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עת, מהו גרסה נפשי, א"ל לא היה להרחיק פרשה אחת, הייתי פותח את הפרשה והייתי רואה היפה הימנה, לא היה לי פנאי להרחיק, ובשביל כן הייתי גורם, אלא מי יוכל להרחיק שכבר נאמר ארוכה מארץ מרה ורחבה

מני ים (איוב י"א), בשביל כן הייתי גורם אותה (2), לכך נאמר גרסה וגו'. י"ב) דבקה לעפר נפשי חייני כדבריך, אמר ישעיה ובש חציר נבל ציץ וגו' ודבר אלהינו יקום לעולם (ישעיה מ'), קיימים הם דברים שאמר הקב"ה ליעקב אבינו שנאמר והיה זרעך כעפר הארץ (בראשית כ"ח), כשם שעפר הארץ מדרשה לכל, כך יהיו בניך מדרשים לכל, ומה עפר הארץ מכלה כלי מתכות והוא מתקיים לעולם כך בניך מכלים כל אומות העולם והם קיימים לעולם, ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה (שם), וכן ישעיה אמר התנערי מעפר קומי שבי ירושלם (ישעיה נ"ב), וכן בני קרח אמרו למה בניך תסתיר תשכב ענינו ולחצנו כי שחה לעפר נפשנו דבקה לארץ בטננו (תהלים מ"ד), מיד קומה עזרתה לנו (שם), וכן חנה אומרת מקים מעפר דל (ש"א ב'), הגיעו הם לארץ הקימות אותם, על כן דוד אמר דבקה לעפר נפשי וגו', י"ג) דרכי ספרתי ותענני, מהו ספרתי התודיתי ואמרת כל מה שחטאתי, ולמה הכיתני אלא בשביל שחטאתי, וכה"א חטאנו ועיונו והרשענו ומרדנו וסוד ממצותיך וממשפטיך (דניאל ט'), ולא שמענו בקול ה' אלהינו (שם), ובשביל שלא שמענו הנה אנחנו היום עבדים והארץ אשר נתת לאבותינו לאכול את פריה ואת טובה הנה אנחנו עבדים עליה (נחמיה ט') ואע"פ שאנחנו עבדים בה כורתים אנו לך אמנה, וכה"א ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה וכותבים ועל החתום שרינו לוינו כהנינו (שם י'), ואתה צדיק על כל הבא עלינו (שם ט') לכך נאמר דרכי ספרתי ותענני, ואע"פ שחטאתי הודיתי לך, לכך למרנו חקיד, י"ד) דרך פקודיך הבינני, מה הבינני, א"ל דוד רבוני אל תאמר לי הרי הם לפניך התבונן אתה לעצמך, אם אין אתה מבינני איני יודע כלום, לכך נאמר דרך פקודיך הבינני ואשיחה בנפלאותיך, ט"ו) דלפה נפשי מתונה, מהו מתונה מן השברים שבא אלי, אין שנה שאין בה שבר, אין חדש שאין בו שמועה, אין יום שאין בו צרה, הוה על הוה תבוא ושמועה אל שמועה תהיה (יחזקאל ז'), לפיכך דלפה נפשי מתונה קימני כדברך, מהו כדברך, כשם שאמר משה למען הקים אותך היום לו לעם וגו' (דברים כ"ט), דבר אחר דלפה נפשי מתונה, טיפה היום טיפה למחר עד שהיא מתמצה ויוצאה, לכך נאמר דלפה נפשי מתונה, ט"ז) הורני ה' דרך חקיך וגו', אמר שלמה אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה וגו' כי טוב סחרה וגו' יקרה היא וגו' (משלי ג'), שלשה בני אדם שאלו חכמה מהקב"ה דוד ושלמה ומלך המשיח, דוד אמר הורני ה' חקיך, שלמה אמר חכמה ומדע תן לי וגו' (דהי"ב א'), א"ל החכמה והמדע נתון לך (שם), מלך המשיח שנאמר לשלמה אלהים משפטיך למלך תן וגו' (תהלים ע"ב), לכך נאמר הורני ה' דרך חקיך.

(2) המאמר קשה הכנה, ונראה שכוונתו לומר בשביל שהתורה ארוכה ורחבה אי אפשר לו ללמוד אותה כולה כי אין לו פנאי, ולא יוכל למלאות האותו לגרום אותה.

מהו הורני, אמר דוד אל תאמר לי הרי הם לפניך למוד מעצמך, אלא אתה הורני, שנאמר הבינני ואצרה תורתך, לכך נאמר הורני ה' דרך חקך. מהו דרך, עשה אותם לפני דרך, ואצרנה עקב, מה עקב, שתהיה בידי התורה עד עקב, אדם שהוא עוסק בתורה כל ימיו ומניחה מה בידו כאילו לא עסק בה, וכן לכל דבר, למה ד' למי שהיה עושה עשית למלך והביאה לו ונשברה מה בידו כאילו לא עסק בה, וכן שהיה עושה כלי נאה ונשבר בידו מה בידו כאילו לא עשאו, כך אדם שהיה עוסק בתורה כל ימיו ויגע בה ואח"כ הניחה מה בידו? דואג שהיה עוסק בתורה ואח"כ הניחה, וכן אחיתופל מה הועילו? אלא אמר דוד הורני ה' דרך חקך ואצרנה עקב, וכן הוא אומר הנחמדים מזהב ומפז רב וגו', גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב (תהלים י"ט), וכה"א שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול (שם קי"ט). י"ז) ויבואני חסדיך ה' תשועתך כאמרתך, אותן החסדים שאמרת לאבותינו, וכה"א אתן אמת ליעקב חסד לאברהם (מיכה ז') וכן משה אמר נחית בחסדך עם זו גאלת (שמות ט"ו), כך אמר דוד ויבואני חסדיך ה', ומהו החסד שאתה עושה עמנו שאתה מושיענו, ואם אתה מושיענו יש לי פה לומר ולענות למחרפים אותי אע"פ שעכשיו איני משיב להם, שנאמר נאלמתי לא אפתח פי כי אתה עשית (תהלים ל"ט), רצונך שאענה אותם, הסר מעלי נגעך מתגרת ידך אני כליתי (שם), לכך נאמר ואענה חורפי דבר והם מחרפים אותי עליך, שנאמר כי עליך נשאתי חרפה כסתה כלימה פני (שם ס"ט), וכן הוא אומר כי קגאת ביתך אכלתני ואבכה בצום נפשי (שם י'), ומה הם מחרפים אותי אומרים לי איה אלהיך (שם מ"ב), אל הקב"ה בשבילי אתם מתחרפין, אני מסיר חרפתכם, וכה"א בלע המות נצח ומחה ה' אלהים דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ כי ה' דבר (ישעיה כ"ה), ומה כתיב אחריו ואמר ביום ההוא וגו', והרשעים שהיו אומרים איה אלהיך, יודו ויאמרו זה ה' קיונו לו נגילה ונשמחה בישועתו (שם). י"ח) זכר דבר לעבדך על אשר יחלתני, אמר ירמיה ה' עיניך הלא לאמונה הכיתה אותם ולא חלו (ירמיה ה'), מהו ולא חלו, לא חזרו בתשובה, אל"ל ומה אתה אומר, אמר ה' עיניך הלא לאמונה, היכן היא אותה האמונה שהאמין אברהם, שנאמר והאמין בה' (בראשית ט"ו), וכן דוד אמר זכר דוד לעבדך, אותו הדבר שקיימת לאברהם בין הבתרים שנאמר זכר דבר לעבדך על אשר יחלתני, על הדברים אני מיחלת מה שאמרת לאברהם והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים (שם כ"ב), לכך נאמר על אשר יחלתני, י"ט) זאת נחמתי בעניי, על הדברים האלה אני מתנחמת, על מה שאמרת וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעולם (שמות ל"ב), לכך נאמר זאת נחמתי בעניי כי

אמרתך חיתני, כ') זדים הליצוני עד מאד מתורתך לא נטיתי, מה הליצוני מליצים (לצנות) הם אומרים לי מי שהגלה אתכם עוד אינו משיב אתכם, וכה"א פני ה' חלקם לא יוסיף להביטם (איכה ד'), וכה"א סורו טמא קראו למו סורו סורו אל תגעו וגו' אמרו בניום לא יוסיפו לגור (שם), לכך נאמר זדים הליצוני עד מאד, ואעפ"כ מתורתך לא נטיתי (שם), ועוד חזורין ואומרים לי, לא תמולו ולא תשמרו את השבתות ולא תקראו [בתורה], ואני מתיירא ממך ואין אני שומע להם, שהם חציר יבש, כשם שאין החציר קיים כך אין דבריהם קיימים, וכן אמר הכתוב יבש חציר נבל ציץ (ישעיה מ'), וכשם שאתה קיים לעולם כך דבריך קיימים לעולם שנאמר ודבר אלהינו יקום לעולם (שם). כ"א) חלקי ה' אמרתי לשמור דבריך, אמר משה כי עם קדוש אתה לה' אלהיך וגו' (דברים ז') בכס בחר ה' אלהינו אין כתיב כאן אלא כך בחר ה' אלהיך, אפילו אחד מכם חביב לפני הקב"ה יותר מכל האומות, וכן ישעיה אמר כל הגוים כאין ננדו וגו' (ישעיה מ') לכך נאמר כך בחר ה' אלהיך, הוא בחר בכס ואתם בחרתם בו, וכן הוא אומר כי יעקב בחר לו ית וגו' (תהלים קל"ה), ה' בחר ביעקב ויעקב בחר בה', וכן הוא אומר אני לרודי ורודי לי (שה"ש ו'). הוא אומר לכם חלקי אתם ואתם אומרים לו חלקי ה' אמרה נפשי (איכה ג'), וכה"א חלקי ה' אמרתי, והקב"ה אומר לכם חלקי אתם ושלי אתם, ומה אני מבקש מכם דברים שנאמר והיו הדברים האלה וגו' (דברים ו'), וכה"א ושמתם את דברי אלה וגו' (שם י"א), לכך נאמר חלקי ה' אמרתי וגו', חליתי פניך בכל לב חנני כאמרתך, וחננתי את אשר אחון וגו' (שמות ל"ג). כ"ב) טוב עשית עם עבדך ה' כדבריך, טוב אתה ומטיב וגו'. טוב אתה בעולם הזה ומטיב לעולם הבא, טוב היית לאבות ומטיב לבניהם אחריהם, לכך נאמר טוב אתה ומטיב. כ"ג) טפלו עלי שקר זדים, ומהו טפלו, אמרו הבה נתחכמה לו (שמות א') אני בכל לב אצור פקודיך, וכאשר יענו אותו כן ירבה וגו' (שם), טפלו עלי שקר זדים, מהו שנאמר ויאמר בילדכן את העבריות וגו' (שם) ותיראן המילדות את האלהים, ובאותה צרה אני בכל לב אצור פקודיך. כ"ד) ידיך עשוני ויכוננוני, אמר איוב ידיך עצבוני ועשוני וגו' הלא כחלב תתיכני וגו' עור ובשר תלבישני וגו' (איוב י') מי עשה כל אלה, אמר דוד, אתה האלהים ידיך עשוני ויכוננוני, הכלי הזה בזמן שהוא נאה מי משתבח הוי אומר מי שעשאו, כך אמר דוד אני הכלי ואתה הוא האומן עשה אותי נאה בשביל שיקלסוך, לכך נאמר ידיך עשוני ויכוננוני, מהו הבינני ואלמדה מצותיך, אמר דוד החכית של יין אין נותנין לתוכה יין עד שיזפתו אותו בזפת, כך זפתני ואח"כ שים בי יין, הבינה היא הזפת והתלמוד היא היין, הבינני תן בי בינה ואח"כ ואלמדה מצותיך, קנה חפמה קנה

בינה וגו' ובכל קניניך קנה בינה (משלי ד'), וכה"א לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה (שם א'), מי שיש לו חכמה ואין לו בינה דומה למי שיש בידו פת ואין לו מה יאכל בה, ומי שיש לו בינה ואין לו חכמה דומה למי שיש בידו תבשיל ואין לו פת שיאכל בו, ומי שיש לו חכמה ובינה דומה למי שיש בידו פת ותבשיל והוא אוכל שניהם ושבע, כך אמר דוד הלחם היא החכמה, והתבשיל היא הבינה, ומי שאין בידו לא זו ולא זו אין בידו כלום, מנהגו של עולם אדם עושה לו חלוק במאה מנה ואין לו מה לאכול אינו כלום, כך אמר הבינוני ואלמדה מצותיך. כ"ה) יראיך יראוני וישמחו וגו', אימתי ישראל שמחין, כשהן רואים למלך או לנשיא שלהן עוסק בתורה, וכה"א ירנו וישמחו חפצי צדקי (תהלים ל"ה) ומה כתיב אחריו, ולשוני תהנה צדקך כל היום תהלתיך (שם), הוי כל זמן שהמלך עוסק בתורה ישראל שמחין, לכך נאמר יראיך יראוני וישמחו. כ"ו) ידעתי ה' כי צדק משפטיך ואמונה עניתני, כך אמר דוד כל המשפטים והיחסות שהבאת עלי והענינים באמונה הבאת עלי בצדק עשית, איני קורא תגר, באותה שעה ידעתי ה' כי צדק משפטיך, וכה"א ורוד עולה במעלה הזיתים עולה וכוכה (ש"ב ט"ו), יכול שקרא תגר או קינה, לא אמר אלא מזמור שנאמר מזמור לדוד בברחו וגו' (תהלים ג') לכך נאמר ידעתי ה' כי צדק משפטיך, א"ל רבוני עניתני נחמני בשם שעניתני. כ"ז) יהי נא חסדך לנחמני כאמרתך לעבדך, איזו היא אמירה, אותה שאמר איתן האזרחי, וכתותי מפניו צרוני וגו' (שם פ"ט) לכך נאמר כאמרתך לעבדך, יבואוני רחמיך ואחיה וגו', אמר דוד הביא עלי מאותן הרחמים שבהם בראת את העולם, וכן הוא אומר וזכור רחמיך וגו' (שם כ"ה), לכך נאמר יבואוני רחמיך ואחיה וגו'. כ"ח) יבושו זדים כי שקר עותוני וגו', אמר דוד אע"פ שהרשעים הם מעותים אותי לא הנחתי את התורה, וכה"א את ארבעת אלה ילדו להרפה בנת וגו' (ש"ב כ"א) אע"פ שעמדו עלי לא הנחתי את התורה אלא וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת וגו' (שם כ"ב). כ"ט) ישובו לי יראיך ויודעי עדותיך, יהי לבי תמים בחקיך וגו', אמר ליה קדירה שאכלתי בה חולין לא אכלתי בה קדשים למען שלא אהיה מתבייש, לכך נאמר ולבי חלל בקרבי (תהלים ק"ט) וכתיב יהי לבי תמים בחקיך, וכתיב לב טהור ברא לי אלהים (שם נ"א), הלב הוא שמבייש את האדם, למה שיודע מה עשה ומתבייש מעצמו, לכך נאמר לב יודע מרת נפשו ובשמחה לא יתערב זר (משלי י"ד), והלב הוא שמח וכה"א נתת שמחה בלבי (תהלים ד') לכן אמר דוד יהי לבי תמים בחקיך, וכמו שהיה מבקש דוד כך נתן לו הקב"ה שנאמר ואני בתמי חמכת בי וגו' (שם מ"א) לכך נאמר למען לא אבוש. ל') כלתה לתשועתך נפשי וגו', אמר ירמיה למה לנצח תשכחנו וגו' כי אם מאם מאסתנו וגו'

השיבנו ה' אליך (איכה ה') וכה"א עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו (ירמיה ח') ואמר דוד עד אנה ה' תשכחני נצח (תהלים י"ג), אתה ידעת ה' זכרני ופקדני והנקם לי מרודפי אל לאורך אפך תקחני (ירמיה ט"ו) אתה ארך אפים ואנו קצרי רוח, וכל שאתה מאריך אפים נפשנו כלתה, לכך נאמר כלתה לתשועתך נפשי וגו'. ל"א) כלו עיני לאמרתך לאמר מתי תנחמני, מהו כלו עיני, על מה שאמר כי למועד מועדים וחצי (דניאל י"ב) ועברו מועדי מועדים ולא נחמתני, לכך נאמר מתי תנחמני, כי הייתי כנאד בקיטור, לא כן אמר דניאל יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים (שם), הרי כבר נתלבנו כבר נצרפנו, הרי עברו עלי הצרות כלם, שנאמר כי הייתי כנאד בקיטור, יש צריפה גדולה מזו? מתי תושיענו, כשנמות? כמה ימי חיינו, שנאמר כמה ימי עבדך, אע"פ שהוצאת את ישראל ממצרים מה ינו חוששים אותם שנכבשו תחת הבנין, אם רצונך עשה לעינינו, שנאמר יודע בנוים לעינינו (תהלים ע"ט), אמר הקב"ה לעיניכם אתם מבקשים שאעשה וכן אעשה, שנאמר ושלמתי לכבל ולכל יושבי כשדים וגו'. אשר עשו בציון לעיניכם (ירמיה נ"א). ל"ב) כרו לי זדים שיחות, כך אמרו ישראל אל הקב"ה, לא שיחה אחת כרו לי הרשעים אלא שיחות הרבה, כתבת בתורה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כ"ב) ועלי כתיב אם על בנים רטשה (הושע י'), כתבת בתורה ושפך את דמו וכסהו בעפר (ויקרא י"ז) ועלי כתיב שפכו דמם כמים (תהלים ע"ט), אמר להם הקב"ה אל תאמרו כן אלא לעצמן כרו, שנאמר כורה שחת בה יפול (משלי כ"ו) בור כרה ויחפרהו וגו' (תהלים ז'), וכתיב תבואהו שואה לא ידע (שם ל"ה). ל"ג) כמעט כלוני בארץ וגו', מהו כלוני, בקשו הרשעים לבלותינו מן העולם אלולי כמעט רחמת עלינו, וכה"א לילה ההוא נדרה שנת המלך (אסתר ו'), אלולי לא נדרה שנתו כמעט היו מכלין אותנו, שנאמר להשמיד וגו' (שם ג'), לכך נאמר כמעט כלוני בארץ. ל"ד) כחסדך חיינו, אין הקב"ה גואל את ישראל אלא כדי שיעשה התורה, ואלולי לא עזבו את התורה לא היו גולים לעולם, אמרו לו עכשיו שגלינו גואלנו ואנו שומרים את התורה, לכך נאמר כחסדך חיינו וגו', וכתיב ואשמרה תורתך תמיד לעולם ועד (שם), שלא נתת תורה לישראל אלא שישמרו אותה לעולם, וכה"א כי גבר עלינו חסדו וגו' (תהלים קי"ז), וכתיב ואני זאת בריתי אותם וגו' (ישעיה נ"ט), אם עשיתם כן מה כתיב אחריו קומו אורי וגו' (שם ס'), ל"ה) לעולם ה' דברך נצב בשמים, אמר ישעיה יבש חציר נבל ציץ וגו' ודבר אלהינו יקום לעולם (שם מ'), וכן אמר דוד לעולם ה' דברך נצב וגו' ולמה הוא נצב, שאינו נעשה לא על פי עד אחד ולא על פי שנים אלא כל ב"ד העליון מתמנין עליה, ומהו אומר אל נערץ בסוד קדושים רבה (תהלים פ"ט), וכן דניאל אומר בגורת עירין

פתנמא וגו' (דניאל ד'), וכה"א בשנת שלש לכורש מלך פרס דבר ננלה לדניאל וגו' (שם י'), ולמה הוא אומר וצבא גדול (שם), אומר שצבא גדול מתמנין בה, לכך נאמר ואמת הדבר וצבא גדול, אמר איוב והוא באחד ומי ישיבנו (איוב כ"ג), אמרו למיכיהו אתה מה ראית, אמר ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא וגו' (מ"א כ"ב) ויאמר ה' מי יפתה וגו' ויאמר זה בכה וזה אומר בכה (שם), הרי ישראל מתמנין עליו, לכך נאמר לעולם ה' דברך נצב בשמים, ל"ו) ד"א דברך נצב בשמים, איזה דבר הנצב בשמים, אלא אמר הקב"ה על מה השמים עומדים על אותו דבר שאמרת יהי רקיע בתוך המים וגו' ויהי כן, וכתוב כי הוא אמר ויהי (תהלים ל"ג), אותו הדבר שאמר הוא עשה, לכך נאמר הוא צוה ויעמוד, בדבר ה' שמים נעשו (שם), ובאותו הדבר שברא אותן בו הם עומדים לעולם, לכך נאמר לעולם ה' דברך נצב בשמים, ל"ז) לדור ודור אמונתך וגו', השמים והארץ עומדין על האמונה, שנאמר חסדי ה' עולם אשירה לדור ודור וגו' (תהלים פ"ט), וכה"א מי יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי (משלי כ'), הן בקדושו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו (איוב ט"ו), ומי נמלט והכל עומדין בדיו, לכך נאמר למשפטך עמדו היום וגו', ל"ח) לולי תורתך שעשועי וגו', אמרו ישראל אלולא תורתך שהיתה עמי והיא שעשועי או אבדתי בעיני, וכן משה אומר ברוב שרעפי בקרבי תחומיך ישעשעו נפשי (תהלים צ"ד), וכן פרעה אומר תכבד העבודה על האנשים וישעו בה ואל ישעו בדברי שקר (שמות ה'), ספרים היו להם והיו משתעשעים בהם משבת לשבת (1), לכך נאמר לולי תורתך שעשועי וגו', ל"ט) לעולם לא אשכח פקודיך וגו', הם חיים לישראל אלולא היא (תהורה) לא היה חיים, וכה"א כי הוא חיך (דברים ל'), וכתוב כי מוצאי מצא חיים (משלי ח'), וכתוב כי בי ירבו ימך ויוסיפו לך שנות חיים (שם ט'). מ"ל) לך אני הושיעני וגו', אמרו ישראל להקב"ה יכולה היא פרה לחרוש בשני נירין? לא כך אמרת כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם (ויקרא כ"ה), לך אני הושיעני, וכה"א פדני מעושק אדם, לכך נאמר לך אני הושיעני, מ"א) מה אהבתי תורתך וגו', אמר שלמה אילת אהבים וגו' (משלי ה'), אילת אהבים היא התורה הכל אוהבים אותה, אמר הקב"ה לישראל ולמה תשנה בני בורה וגו' (שם), וכה"א ראה חיים עם אשה אשר אהבת כל ימי חיי הבלך (קהלת ט') ולכן אמר אני אוהבה שנאמר מה אהבתי תורתך וגו', כל מי שאוהב את התורה אינו אוהב אלא חיים, וכה"א ראה חיים עם אשה אשר אהבת, אמר דוד אני אוהבה שנאמר ואהבת את ה' אלהיך (דברים ו') וכתוב והיו הדברים האלה (שם), לכך נאמר מה אהבתי תורתך

וגו' אני הולך והיא עמי, אני ישן והיא עמי, כמו שצויתני והיתה עמו וקרא בו כל ימי היוו (שם י"ז), וכתוב בהתהלךך תנחה אותך (משלי ו'), לא הנחתי אותה כל עיקר, ולפי שלא הנחתי לא היתה עלי למשאוי אלא זמירות, וכה"א זמירות היו לי חקך, ולא זמירות בלבד אלא גם שיחה, שנאמר כל היום היא שיחתי, ולכן היתה עומדת לי על שונאי, מ"ב) מאויבי תחכמני מצותיך, היא עמדה ליוסף בבית פרעה, שכן אמר לעבדיו הנמצא כזה (בראשית מ"א), והיא עמדה לדניאל בביתו של נבוכדנצר, וכן משה אומר ושמרתם ועשיתם וגו' (דברים ד'), לכך נאמר מאויבי תחכמני מצותיך, כי לעולם היא לי, מהו כי לעולם היא לי, שלא עסקתי בספרים אחרים אלא בה, וכן שלמה אומר עשות ספרים הרבה אין קץ (קהלת י"ב), ואומר דבש מצאת אכול דרך (משלי כ"ה), התורה משולה לחבית מלאה דבש, אם נתת לחבית רביעית מים יצאה כנגדה רביעית דבש מתוכה, כך הם אם הכנסת דברים אחרים בתוך לבך יצאו דברי תורה, לכך נאמר כי לעולם היא לי, מ"ג) מכל מלמדי השכלתי, מהו מכל מלמדי, צריך אדם שיהיו לו חברים ותלמידים בתורה שאם שכח דבר אחד שואל לחבריו ומזכירים אותו, וכן הוא אומר טובים השנים מן האחד (קהלת ד') כי אם יפול האחד יקים את חברו, גם אם ישכבו שנים והם להם (שם), לכך נאמר מכל מלמדי השכלתי, ומי גרם לי, שיחת זקנים, שנאמר מוקנים אתבונן וגו', מהו מוקנים אתבונן, הרבה כבדת את הזקנים ולא הוצאתם ממצרים עד שפרשת ואמרת לך ואספת את זקני ישראל (שמות ג'), ולא נתת את התורה עד שאמרת אספם, שנאמר יובא משה ויקרא לזקני העם וישם לפניהם את כל הדברים האלה אשר צוהו ה' (שמות י"ט), ואומר מפני שיבה תקום וגו' (ויקרא י"ט), וכה"א שאל אביך ויגדך (דברים ל"ב), מן הכבוד שנתת לזקנים הוא עושה שצאצור פקודיך, לכך נאמר מוקנים אתבונן, א"ל הקב"ה עד עכשיו לא ראית כלום עדיין יש לך לראות, שנאמר כי מלך ה' צבאות בהר ציון ובירושלם ונגד זקניו כבוד (ישעיה כ"ד), מ"ד) נר לרגלי דבריך וגו', אמר שלמה וארח צדיקים כאור נוגה וגו' דרך רשעים כאפלה (משלי ד'), למה הרשעים דומין למי שהיה מהלך בדרך ולא היה בידו נר והוא נכשל באבן ונפל, פגע באילן והכהו בפניו, מצא נחל נפל לתוכו, לא היה יודע היכן הוא מהלך, כך הרשעים אין להם אורה שנאמר דרך רשעים כאפלה, אבל הצדיקים דומין למי שהיה מהלך באפלה והנר בידו, מצא אבן מסתלק הימנה ולא נכשל בה, ראה אילן לא הכהו כלל וכו', כך אומר דוד נר לרגלי דבריך, וכתוב כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו'), וכן אמר דוד אפילו אני מתאוה ומבקש לחטוא אין דברי תורה מניחין אותי, אם בקשתי להלך הם מאירין לפני, לכך נאמר נר לרגלי דבריך, מ"ה) נשבעתי ואקימה, שני

(1) עי' תחומא וארא סי' ו', שמ"ר פ"ה י"ט.

הקב"ה מושיע לישראל אלא על שעוסקים בתורה, לכך נאמר סעדני ואושעה. נ' סלית כל שונים מחקיך וגו', מהו סלית כל שונים, החוטאים, בא דואג ולמד את התורה ולא עשה אותה וחלפת אותו, בא אחיתופל מעלה פנים ולמד את התורה ולא קיימה וחלפת אותו, למה היו דומין דואג ואחיתופל לבית מלא תבן, לאחר ימים פנה בעל הבית וטחו בטיט, אע"פ שטחו בטיט חרין מלאים תבן, נפל הטיט התחיל התבן יוצא מן החורין, כך היו גם אלו, באו ולמדו כל דקדוקי תורה ולבבם מלא הוללות, לכך נאמר סלית כל שונים מחקיך. כי שקר תרמיתם, כשבאו ולמדו את התורה בשקר ותרמיות למדוה, לכך נאמר כי שקר תרמיתם. נ"א סנים השבת כל רשעי ארץ, מהו סנים השבת, האשכול הזה כל זמן שיש בו ענבים הוא נתון ביד האדם, אבל הענבים נעשה סנים הנשאר משליכו לארץ, כך אלו הכל סני נעשו נאלחו, לכך נאמר סנים השבת וגו'. נ"ב סמר מפתך בשרי, מפתך של גיהנם, וכה"א פתרו בציון הטאים (ישעיה ל"ג), א"ל הקב"ה פחדת אשריך, שנאמר אשרי אדם מפתך תמיד.

נ"ג עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי, אמר ישעיה ציון במשפט תפדה וגו', כך אמר הקב"ה אם עשו ישראל משפט וצדקה מיד ננאלין, ולא עוד אלא ישאני פורע משונאיהם, לכך נאמר ציון במשפט תפדה, מה כתיב אחריו ושבר פושעים וחטאים יחדו וגו' (ישעיה א'), אמר דוד במשפט הם נפדים, גם אני עשיתי משפט וצדק, וכה"א שמרו משפט ועשו צדקה וגו' (שם נ"ו), כך אמרו ישראל ולא עשינו ערבותנו באברהם אבינו, שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו' (בראשית י"ח), עשינו ערבותנו עשה גם אתה את שלך, נ"ד ערוב עבדך לטוב, מהו ערוב עבדך ש"א ארד לגיהנם, אם אין אתה ערבנו מי יוכל לערבני, וכן חזקיה אמר כסוס עגור כן אצפצף אהנה כיונה וגו' ה' עשקה לי ערבני (ישעיה ל"ח), וכן איוב אמר שימה נא ערבני עמך (איוב י"ז), אמר איוב אילו היה ממון או כסף או זהב או מרגליות הייתי ערב בדבר ההוא, אבל הנפש מי יוכל ומי נתן נפשו. תחת נפש חברו, מי יוכל לערבני, אם אין אתה ערבני מי יוכל לערבני, לכך נאמר ערוב עבדך לטוב, שאעשה רצונך והבא עלי את הטובה ואל יעשקוני זדים, נ"ה עיני כלו לישועתך ולאמרת צדקך, לאיזה אמירה, שאמרת לישראל כי תלך במו אש לא תכוה וגו' (ישעיה מ"ג), למה כי אני ה' אלהיך קדוש ישראל מושיעך (שם), וכתיב והושעתני לצאני (יהוקאל ל"ד), הושיענו כמו שאמרת כי כלו עיני וגו' (תהלים ס"ט) שמא חפץ אתה במעשים טובים שבנו, זכות מעשים אין בנו עשה עמנו חסד, שנאמר עשה עם עבדך כחסדך (שם), הראשונים אשר גאלת לא במעשיהם גאלתם אלא עשית עמם חסד וגאלתם, וכן הוא אומר נחית

שברים היה נוטל דוד שכר השבועה ושכר המצוה, היה נשבע שנוטל הלוכל ונוטל, שהוא עושה סוכה ועושה, והיה נוטל שכר השבועה ושכר המצוה של סוכה ושל לולב ושל ציצית ושל תפילין ושל מילה (2), לכך נאמר נשבעתי ואקימה. מ"ו סעפים שנאתי, אמר שלמה יראת ה' שנאת רע (משלי ח'), כך הקב"ה שונא למי שהוא שונא דרך החיים והולך דרך הרע, א"ל דוד כל מה שאתה שונא אני שונא, לכך נאמר סעפים שנאתי, מהו סעפים כל מי שפורש מדרכיו של הקב"ה, וכה"א בסעפותיו קננו כל עוף השמים (יהוקאל ל"א) רוצה לומר סעפים, וכן אליהו אמר עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעפים (מ"א י"ח), אמר לא תאחזו החבל בשני ראשים, בחרו לכם היום את מי תעבדון (יהושע כ"ד). סעפים שנאתי אלו הם בני אדם שמחשבין יראת אלהים מתוך יסוריהן ולא מאהבה, וגם מי שירש אתה מדרכי האלהים והולך בדרכי בני אדם, אמר דוד לא עשיתי אני אותם לא באונם ולא מיראה אלא מאהבה, שנאמר ותורתך אהבתי, שנאתי מה ששנאת אהבתי מה שאהבת, ב"ו פורש כתב גזרתו והכל עושין אותם, אע"פ שעושין אותם אינם עושין אלא מיראה, אני איני כן אלא מאהבה של תורה אני עושה אותה, וכה"א מה אהבתי וגו'. ובשביל שאהבתי אותה אל תניחני אלא סתרי ומניני אתה. ר"א סתרי ומניני אתה וגו' לאיזה דבר שאמרת לאברהם אל תירא אברם אנכי מגן לך (בראשית ט"ו), וכן הוא אומר ותתן לי מגן ישעך (ש"ב כ"ב) ולא לעצמי אלא לכל מי שבוטח בך, וכה"א מגן הוא לכל החוסים בו (שם), לכך נאמר סתרי ומניני אתה. מ"ז סורו ממנו מרעים וגו', זה דואג ואחיתופל שהיה אומר להם מה אתם דוחפים לי הניחו לי שעה אחת שאשב ואעסוק בתורה, וכה"א לשאול ועתה ישמע נא אדוני המלך את דברי עבדו וגו' כי נרשוני היום מהסתפת בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים (ש"א כ"ו), וכי אלהים אחרים היה עובד, אלא אמר דוד בשביל שרדפוני ואיני עוסק בתורה כאילו אלהים אחרים אני עובד, לכך נאמר סורו ממני מרעים וגו'. מ"ח סמכני כאמרתך וגו', באיזה אמירה, בשם שאמרת סומך ה' לכל הנופלים (תהלים קמ"ה), וכן הוא אומר כי יפול לא יוטל כי ה' סומך ידו (שם ל"ז), אמרת שאתה סומך, סמכני כאמרתך ואחיה ואל תבישני משברי, שברתי שאעשה את התורה, תן לי חיים ואני עושה את התורה ואיני מתבייש. מ"ט סעדני ואושעה ואשעה בחקיך תמיד, כך אמר דוד סעדני שיהא בי כח לעמוד ביסורין שאתה מביא עלי, בשביל שתושיעני הלכתי לשנות פרק אחד ולא היה בי כח, סעדני אם תבא לידי מצוה לא הייתי יכול לעשותה סעדני ואושעה, וכה"א וימניך תסעדני (תהלים י"ח), מכאן אתה למד שאין

(2) עי' נדרים ה'.

בחסדך וגו' (שמות ט"ו), כשם שעשית עם הראשונים כך עשה עמנו, לכן נאמר עשה עם עבדך כחסדך. נ"ו) עבדך אני הבינני, מהו עבדך אני הבינני, לא תאמר הרי הספר לפניך קרא ואת מוצא ויודע, וכה"א ונתן הספר על אשר לא ידע ספר וגו' ואמר לא ידעתי ספר (ישעיה ב"ט), לכן אמר דוד עבדך אני הבינני. נ"ז) עת לעשות לה' הפרו תורתך, מהו עת לעשות לה', אל תאמר לכשאפנה אשנה אלא בכל שעה ושעה הוי עושה, אמר הקב"ה לא תאמר כן אלא סרס המקרא ודרשהו הפרו תורתך עת לעשות לה', אם ראית הרור שהניחו את התורה ורפו ידיהם ממנה ומיד נשתכחה התורה, אותה השעה עשה אותה, לכן נאמר עת לעשות לה' וגו'. נ"ח) על כן אהבתי מצותיך וגו'. כך אמר דוד אוהב אני תורתך יותר מכל זהב ומפז, למה לפי שאין עומד הממון והזהב והפז ביום הדין, וכה"א כספם בחוצות ישליכו וזהבם לנדה יהיה כספם וזהבם לא יוכל להצילם וגו' (יחזקאל ז'). וכה"א לא יועיל הון ביום עברה (משלי י"א), אפילו דינו יוצא למיחה התורה שלמד בה היא משיבה את נפשו, שנאמר תורת ה' תמימה משיבת נפש (תהלים י"ט), אמר דוד בשבילכם אהבתי את התורה שנאמר על כן אהבתי מצותיך. נ"ט) על כן כל פקודי כל ישרתי, מהו ישרתי הארתי לשון ערבי, כשאדם אומר לחבירו האר לי הוא אומר הישר לי, כך אמר דוד ישרתי לפני בניך, וגם הארתי להם, אף אתה האר לי, וכה"א כי אתה תאיר נרו וגו' (שם י"ח). ס') פלאות עדותיך וגו', אמר משה כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים (דברים ה'), כך אמר להם לישראל דעו כי כשברא הקב"ה את השמים לא ברא אותם בקול, וכשברא את הארץ לא ברא אותה בקול, ולא שמעה אומה קולו של הקב"ה, ואימתי נשמע קולו כשנתן את התורה, וכה"א קול ה' שובר ארזים קול ה' חוצב וגו' (תהלים כ"ט), כל הקולות למה, ה' עוז לעמו יתן (שם), וכתוב ויהי קול השופר וגו' (שמות י"ט), לכן אמר דוד מכל הקולות יבואו הפלאים שעשה הקב"ה עם ישראל, מה הם הפלאים, פלאות התורה, לכן נאמר פלאות עדותיך וגו', וכן הוא אומר פליאה דעת ממני (תהלים קל"ט), על כן נצרתם נפשי וגו', נפשי היא נוצרת אותם, וכה"א נצרה כי היא חיוך (משלי ד'), וכתוב רק השמר לך ושמור נפשך (דברים ד'), אם שמרת את התורה נפשך אתה שומר, לכן נאמר על כן נצרתם נפשי. ס"א) פתח דבריך יאיר וגו', מהו פתח דבריך יאיר, מאירים הם דברי תורה, וכה"א מצות ה' ברה מאירת עינים (תהלים י"ט), וכה"א כי נר מצוה ותורה אור (משלי ו'), לכן נאמר פתח דבריך יאיר וגו', דברי תורה פותחים זה לזה כמו פתחים ודלתות היא התורה, שנאמר אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי (משלי ח'), אוי להם לחשעים שאין הקב"ה פורע מהם אלא על שלא עשו את

התורה, וכה"א עד מתי פתיים תאהבו פתי וגו' תשובו לתוכחתי וגו', גם אני באידכם אישק (שם א') באותה שעה אז יקראוני ולא אענה, ולמה, תחת כי שנאו דעת וגו' ויאכלו מפרי דרכם וגו' כי משוכת פתאים תהרנם (שם), היה להם לבא בתורה והיא מחכמת אותם, וכה"א עדות ה' נאמנה מחכמת פתי (תהלים י"ט), לכן נאמר פתח דבריך יאיר. ס"ב) פי פערתי ואשאפה, פערתי פי לתורתך, למה כי למצותיך יאבתי, כשם שפוערים פיהם בני אדם למלקוש, וכה"א ויחלו כמטר לי ופיהם פערו למלקוש (איוב כ"ט), למה מטר היא התורה, וכן משה אומר יערוף כמטר לקחי וגו' (דברים ל"ב), לכן נאמר פי פערתי כמו התנינים שואפים רוח, כך אני הייתי שואף לתורתך. ס"ג) פנה אלי וחנני וגו' מה שאמרת ופניתי אליכם והפירתי אתכם וגו' (ויקרא כ"ו) לכן נאמר פנה אלי וחנני. ס"ד) פעמי הכן באמרתך וגו', כך אמר דוד אל תניח את רגלי שילכו למקום רצונם, אלא לתורתך כל היום לבית המדרש, כי אין יצר הרע נכנס לביהמ"ד, הולך עמו כל הדרך, כיון שמגיע לבית המדרש אין לו רשות ליכנס שם, וכה"א לפתח חטאת רובץ (בראשית ד'), כל מי שהוא עוסק בתורה אין יצר הרע שולט בו, לכן נאמר פעמי הכן באמרתך. ס"ה) פדני מעושק אדם וגו', כך אמר דוד לפני הקב"ה בלי שנשתמש בו, המלך אין לסגן רשות להשתמש בו, ואנו עמך ולך אנו משועבדים, רצונך שנעבדך ונעשה רצונך, פדנו מהם ונעשה תורתך, לכן נאמר פדני מעושק אדם. ס"ו) פניך האר בעבדך וגו', כך אמר דוד רצונך אל תסתכל בנו בחמה אלא במאור פנים, כשם שאמר משה יאר ה' פניו אליך ויחנך (במדבר ו'). לכן נאמר פניך האר בעבדך. ס"ז) פלני מים ירדו עיני וגו', כך אמר דוד בוכה הייתי על אותן הגדולים שפירשו מן התורה, על דואג ואחיתופל, על לא שמרו תורתך, וכן ירמיה אמר פלני מים תרד עיני וגו' (איכה ג'), וכה"א קול ברמה נשמע וגו' רחל מבכה על בניה (ירמיה ל"א), וכי ראתה רחל בנים ליוסף, לא מתה מן המשבר כשנולד בנימין? אלא הנביאים בוכים על ישראל על שאינם עושים את התורה, א"ל הקב"ה בכיתם על ביטול תורה כה אמר ה' מנעי קולך מבכי וגו' (שם) לכן נאמר פלני מים תרד עיני. ס"ח) צדיק אתה ה' וגו', אמר שלמה בצדק כל אמרי פי אין בהם נפתל ועקש כלם נכוחים למבין (משלי ח'), מהו בצדק כל אמרי פי, כל מה שהוציא הקב"ה מתוך פיו בצדק הם צדיקים וישרים, לכן לכן נאמר צדיק אתה ה' וישר משפטיך, כשם שאתה צדיק כך משפטיך הם צדיקים וישרים, וכה"א כי מי גוי גדול וגו' (דברים ד'), וכן כנסת ישראל אומרת ועל הר סיני ירדת ודבר עמהם משמים ותתן להם משפטים ישרים וגו' (נחמיה ט'), לכן נאמר צדיק אתה ה' וגו'. ס"ט) צוית צדק עדותיך, מהו צוית צדק, צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שנתן להם את התורה,

ושפכי כמים לכך נכת פני ה' וגו' (איכה ב'), לכך נאמר וישאבו מים, ולכך נאמר קראתי בכל לב וגו'.

תורת כהנים: ע' ספרא

תחית המתים: אהר מו"ג עקרי הדת שנתקבלו בכל תפוצות ישראל הוא להאמין כי לעתיד יקומו המתים מקברותם בגופם להיות שנית על הארץ (עו' אוצר ישראל בערך הזה). רב סעדיה גאון בספרו האמונות והדעות מאמר שביעני חוקר ודורש הרבה בענין הזה, ולבסוף כתב (שם פרק ח'): ואחר שדקדקתי אלו הדקדוקים התעסקתי לחקור על סעיפי האמונה הזאת ופארותיה, וראיתי לכתוב כמה שנזדמן לי מהם עשר שאלות, ואשיב עליהן מהכתוב והשכל והקבלה. השאלה הראשונה, אם ישאל שואל מי ומי יחיו מן האומה בעת הישועה? אשיב ואומר כל צדיק ובעל תשובה, כי מי שימות כבלי תשובה הוא מהענישים, וכן ראוי בשכל כי כבר הכתיב הנביא את השב שיקבלו וכו' ואני אומר כי מעט הם מכני עמנו שמתים מבלי תשובה. השאלה השנייה, הימותו אח"כ (אחר התחיה)? ואשוב כי לא ימותו אבל מעתיקים אותם מימות המשיח אל נעימות העוה"ב, ובה ארו"ל מתים שהקב"ה עתיד להחיותם, שוב אינן חוזרין לעפרם (סנהדרין צ"ב). השאלה השלישית, התכיל אותם הארץ? ואשיב ואומר שמעת שיצאה אומתנו (ממצרים) למגן העולם אלפים ומאתים שנה ועוד (מ"ה שנים), יהיו כמו שנים ושלישים דור, כל דור ק"כ רבבה אנשים ונשים על דרך הקרוב, ואם נאמר כי כלם שוים וכלם יחיו אין ממלאין מן הארץ כ"א חלק כמאה וחמשים חלקים וכו' (1). השאלה הרביעית, אם יכירום אנשי ביתם וקרוביהם מן החיים? ואומר כי הנביאים והרועים והנסיכים שמתו יוב שיכירום בני האדם, יתחייב לעומת זה שיכירו קצתם את קצתם, ושיחוויר כל איש אל שבטו, כאשר הוא מבואר בסדור השבטים בספר יחזקאל וזולתו. השאלה החמישית, מי שימות מהם והוא סומא או מבוטל מאבריו או בשאר הפגעים והמומין מי יהיה מענינו? ואומר שיחיה תחלה במום ההוא עד שיכירוהו בני אדם שהוא הוא, ואח"כ ירפאהו הנביא ותחיה אות גבורה, כמ"ש רז"ל עומדין במומן ואח"כ מתרפאין (סנהדרין צ"א) וכו'. השאלה הששית, אם יאכלו וישתו וישאו נשים? ואומר כן, כמו שכן הצרפתית אשר החתו הנביא ע"ו אליהו, וכן השונמית ע"ו אלישע, שיאכלו ושתו ויתכן שגשאו נשים. השאלה השביעית, איך יתקו אל העולם הבא אשר אין בו לא אכילה ולא בעיולה וכבר נהגו בס בעולם הזה ויחיו? ואומר כמו שנהג משה רבינו ע"ה האכילה והשתיה והבעיולה, ועמד בלעדיהם ארבעים יום בהר כיני שלש פעמים וחיה, כמו שכתוב בתורה, השאלה השמינית, כיון שהמהווים בימי הישועה הם מונחים לבחירתם

וכה"א ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלהינו לטוב לנו כל הימים (דברים ו'). מה כתיב אחריו וצדקה תהיה לנו כי נשמר לעשות וגו' (שם), לכך נאמר ציית צדק עדותיך. מהו ואמונה מאד, אמונה זו תורה שהיא גדולה שבה ברא הקב"ה את עולמו ובה נשבע, שנאמר איה חסדיך הראשונים ה' נשבעת לדוד באמונתך (תהלים פ"ט), הרי תורה, לכך נאמר ואמונה מאד. ע"ו צמתחני קנאתי כי שכחו דבריך צרי, אמר דוד איני מקנא לא באבילתן של רשעים ולא בשתייתן, אלא על כל הטובות שאתה מביא עליהן ואיך שכחו את תורתך, וכה"א ותזנה משלום נפשי נשיתי טובה (איכה ג'), לכך נאמר כי שכחו דבריך צרי. ע"ו צרופה אמרתך מאד וגו', מהו צרופה אמרתך, משל למה"ד למלך שהיה לו קערה של כסף, נתן הכסף לצורף אל צרפחו לי, הכניסו לכור צירפו והוציאו, א"ל שוב צרפחו פעם שנית, ועוד צרפחו פעם שלישית, כך הקב"ה צירף את התורה מ"ט פעמים, וכה"א כל אמרת אלוה צרופה (משלי ל'), ואומר אמרות ה' אמרות טהורות וגו' מזוקק שבעתים (תהלים י"ב), שבע פעמים שבע הרי מ"ט פנים שהתורה נדרשת בהן, לכך נאמר כל אמרת אלוה צרופה, ואומר צרופה אמרתך מאד. ע"ו צעיר אנכי ונבזה וגו', צעיר היה דוד והלא אליהוא השמיני, וכה"א דוד השביעי אליהוא השמיני (דהי"א ב') אליהוא הוא אחריו? אלא שהיה עושה עצמו קטן שנאמר צעיר אנכי ונבזה. הרבה בזני (בזה אותי) שאול, וכה"א ויהי בעת תת את מרב בת שאול לדוד והיא נתנה לעדריאל וגו' (ש"א י"ח) ושאל נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש (שם), לכך נאמר צעיר אנכי ונבזה וגו'. ע"ו צדקתך צדק לעולם וגו', כך אמר דוד צדקה שאתה עושה עם האדם שאתה נותן לו מתנה ואין אתה נוטלה ממנו, וכתיב לא יסור שבט מיהודה וגו' (בראשית מ"ט), לכך נאמר צדקתך צדק לעולם וגו'. ע"ו צר ומצוק מצאוני וגו' כשם שאמר משה במצור ובמצוק (דברים כ"ח), באו הצרות יבואו גם הטובות והנחמות, לכך נאמר צר ומצוק מצאוני. ע"ו צדק עדותיך לעולם, זכות שניתנה לישראל לא לשנה ולא לשנתים ולא למאה אלא לעולם, שנאמר לא ימוש מפיד וגו' (ישעיה נ"ט), ומהו שכרה, אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד (משלי ג'), ע"ו קראתי בכל לב וגו', וכה"א ויאמר שמואל אל כל בית ישראל לאמר אם בכל לבבכם אתם שבים אל ה' (ש"א ז'), מהו בכל לבבכם אתם שבים, אלא כך אמר שמואל, אם שבתם בכל לבבכם עונה הקב"ה תפלתי שאני מתפלל עליכם, וכה"א ויאמר שמואל קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל בעדכם אל ה', ויקבצו המצפתה וישאבו מים וישפכו לפני ה' (שם), ואיזה מים היו שואבים ושופכים, אלא שעשו תשובה ושפכו לבם כמים לפני הקב"ה בתשובה שלמה, וכן ירמיה אומר

(1) הוא מונה את ישראל מיציאת מצרים (ב"א תמ"ח ליצירה) עד השנה שכתב ספרו ד"א תרצ"ג, וכל דור שבעים שנה.

שנה וט"ו שנים מימות יוסף הצדיק שהתחילו להפרות ולהרבות עד אלף שנה לחורבן בית שני, שהיה כשיעור ל"ב דורות, כמאה ועשרים רבוא אנשים ונשים בכל דור ודור, ואעפ"י שהיו כולם צדיקים ובעלי תשובה יגיע לכל זוג זוג אלפים וארבע מאות אמות וחצי טפח על אלפים וארבע מאות אמות וחצי טפח, והן יותר לפי שעתידה א"י שתתרחב ותתארך בכל הישוב שהוא מהלך קס"ו שנה וח' חדשים לאדם בינוני שהוא עשר פרסאות ליום, ומי הוא שיבקש יותר מזה השיעור בין לבית שדה וכרם? ולמאן דתני שיתרחב כל העולם יהיה לכל אחד פי שלשה, הרביעי' ת, אם כל אחד ואחד יכיר את קרובו? א"ל שבעה רועים ושמונה נסיכי אדם יחזרו כל אחד ואחד למשפחתו שנאמר והגבול אשר תתנחלו את הארץ לשנים עשר שבטי ישראל. החמישי' ת, מי שמת סומא או מוכה שחין מה יהיה ממנו? א"ל יעמדו ויקומו כמזמור ואח"כ מתרפאין, שנאמר אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא, הקדים תחיה לרפואה, וכתוב אז תפקנה עיני עורים, וכתוב אז ידלג כאיל פסח. השישי' ת, אם יאכלו ואם ישתו ואם ישאו נשים? א"ל כמו שמצינו בבן השונמית שהחיה אליהו ובן הצרפתי שהחיה אלישע שאכלו ושתו ונשאו נשים, כן יהיה השישי' ת, לאחר ימות המשיח איך יהיו לחיי עולם הבא בלא אכילה ושתיה ובלא פריה ורבייה? א"ל מצינו במשה רבנו שלא אכל מ' ימים שהיה בהר סיני וחי ונהנה מזוי השכינה, כן יהיו גם הם. השמיני' ת, המתים שעתידי להחיות הם ובניהם הנולדים אם יהיו כולם צדיקים או יהיו מהם רשעים? א"ל גלוי וידוע לפני המקום קודם תחייתם שלא יהיה אחד מהם רשע אלא כולם צדיקים, שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ. התשיעי' ת, באותן צדקות שיעשו לימות המשיח אם יהיה להם שבר פעולתם? א"ל כשם שבעולם הזה מי שעשה צדקה שברו ספון לימות המשיח, כך העושה צדקה או מצוה לימות המשיח שברו ספון ונצור לעולם הבא. העשירי' ת, כשהישועה באה החיים שהם חיים בימים ההם מה יהיה בהם? א"ל לא ימותו שלא יהיה עוד מיתה לעולם שנאמר ובלע המות לנצה, ויש אומרים שהקב"ה ימיתם ואח"כ יחיה אותם להשוותם אל החיים באותו הזמן, ויש אומרים יהיו שנים רבות ימים ארוכים כשנותיו של אדם הראשון ויותר ואח"כ ימותו עד שיביאם לחיי עולם הבא שנאמר כימי העץ ימי עמי ואין עץ אלא אדם שנאמר כי האדם עץ השדה.

בעבודה, שמה יבחרו במרי ולא יחיו בעולם הגמול? וכו' ואומר אחר שהוא יודע מה שיהיה לא הבטיח תחיית המתים לצדיקי ישראל עד שידע כי בימות המשיח יבחרו בעבודה ולא במרי (2). השאלה התשיעית, אם יש להם על העבודה ההיא אשר בימות המשיח גמול? ואומר כן, כאשר יש לצדיקים בעיה"ז גמול על עבודתם, שלא יתכן שתהיה עבודה שאין יגיעה גמול וכו', השאלה העשירית, על העם אשר בהם הישועה בחייהם מה יהיה מענינם, וכן הילודים בימן הישועה? ואשוב בעבור שהכתוב לא דבר בזה רובותינו לא קבלו בזה קבלה, נחלקו בזה על שלשה דרכים: יש מי שאומר שאין מתים כלל, ונתלה באמרו בלע המות לנצה, ויש מי שאומר ימותו ויהיו כדי להשתוות עם המהויים ההם, ויש מי שאומר יחיו שנים רבות וימותו ולא יחיו עד העולם הבא, ולבי נוטה אל זה המאמר השלישי מפני שלא מצאתי תחיית המתים הובטחה בימי הישועה אלא למי שהיה בגלות, ולא ראיתי להוסיף ע"ז דבר מלבי וכו', אך ימיהם יהיו ארוכים כגון ארבע מאות שנה וחמש מאות שנה, עד שיחיה המת בן מאתים בדור ההוא כמו שמת בדור הזה בן עשרים, כמו שנאמר כי הנער בן מאה שנה ימות והחוסא בן מאה שנה יקולל (ישעיה ס"ה), ויהיו הימים כימי הבנינים והנעמים הגדולים כמו שאמר (שם) לא יבנו ואחר ישב לא יטעו ואחר יאכל כי כימי העץ ימי עמי וגו'. עכ"ל.

השאלות והתשובות האלה בענין תחיית המתים נתיחסו ג"כ לרבי אליעזר בן הורקנוס או ר' אליעזר בן יעקב, ולר' מאיר (עו' תנא דבי אליהו זוטא פי"ז). השאלות נדפסו בסוף מדרש שמואל בהוצאת מנטובה משנת שט"ז בשם "התחיה". יעליניק הרפיסן בשם "שאלות ר' אליעזר" בבית המדרש ח"ו בסופו.

שאלות ר' אליעזר [בענין התחיה]

[בית המדרש ח"ו 148]

ואלו עשר שאלות ששאל ר' אליעזר בתחית המתים, וזו היא הראשונה, אם יחיה הקב"ה קצת מישראל או כולם? ואמרו כל מי ששב בתשובה לפני בוראו קודם מיתתו, אפילו עבר כל מצות עשה ולא תעשה, כריתות ב"ד וחילול שם שמים בכלום, מיתה מכפרת לו עם התשובה שנאמר הנני פותח את קברותיכם עמי, מכאן שתחית המתים לכל ישראל. השני' ת, לאחר שיחיה את כולם אם ימותו עוד? וא"ל שוב לא ישובו לעפרם שנאמר לא תקום פעמים צרה אלא הקב"ה מוליכם לחיי עולם הבא. השלישי' ת, אחר שיחיו כולם איך יספיק להם ארץ ישראל? וא"ל משיצאו ישראל לעולם כ"ה מאות

תלמוד תורה: ענין ילקוט על התורה, חברו ר'

יעקב בר חננאל ציקילי שחבר ג"כ ספר תורת המנחה, ר"ש אלקבץ בספרו מנות הלוי דף צ"ט ע"ב כותב; מצאתי

(2) השאלה היא אחרי שהבחינה היא חפשיית איך יוכלו הצדיקים לקום בתחיית המתים, שמה יפנו לעשות רשע ומרי ולא יעבדו את השם אח"כ? והתשובה היא כי הקב"ה יודע מקודם כי בחירתם תהיה לטובה.

תולדות אדם השני חסר וי"ו והראשון מלא, כך הדורות אינם הולכים למות שלימים עד שגופם מתחסר מהמלכים (ד' יסודות) שיש בגופו שבגבורתו וברוב כחו של המקום ברא כל העולם שנים שנים, זה תמורת זה וזה כנגד זה, כדי שיתבוננו בחכמתו ולהודיע להם שכל דבר ודבר יש לו שותף ויש לו תמורה, ולולי זה לא היה זה, חיים למה נקראו חיים ומות למה נקרא מות, לולי מות לא נקרא חיים ולא נודע שהם חיים, וכן המות אילולי חיים לא היה מות ולא נודע המות, והיאך הוא המות הזה, אמר ר' ישמעאל בגוף הזה יש בו מלכים: הדם והלובן ומרה האדומה ומרה השחורה, וכיון שאדם נעשה גדול תש כחו ודמו משתנה ופניו מוריקות ואחד מהמלכים מתגבר או מתחסר, תוסף רוחם יגועו ונו', למה הדבר דומה לנווד נפוח, בזמן שהנווד שלם הרוח עומדת בתוכו נבקע או נקרע הרוח הולכת, כך הגוף בזמן שהמלכים עומדים במלכותם הרוח עומדת בו כרוח שבנווד, ולמה הגוף דומה, למלך שיש לו צבאים ויש עליהם ארבעה שרים, ובמלכותו ארבע מדינות ובעלי המדינות רעים, אם השר מעלים עיניו מהם מגבולו או ממקומו הם יוצאים עליו וכל מלכותו מתבלבלת, כך הגוף הוא המלך, והצבאים הם הגידים והמדינות הן העצמות, ור' השרים הם ד' יסודות הגוף ואלו הן, הדם והלובן ומרה אדומה ומרה שחורה, וכיון שאחד מן השרים מעלים עיניו כמעט מיד הגוף מתבלבל ונחלה האדם, ואם יחסר אחד מן השרים הרוח הולך והגוף כלה, א"ל ר' עקיבא והיאך בני אדם יש מתים קטנים ויש מתים גדולים ויש מתים זקנים? א"ל כך הוא, כיון שאחד מן היסודות מתחסר הגוף מת, וכן הוא כנגד ד' יסודות שבגוף, ארבע מלכויות כנגד ארבע פנות העולם, לובן כנגד מזרח שהאור יוצא משם ובני מזרח לבנים, הדם כנגד צפון וכשם שהצפון פתוח כך הגוף פתוח לפניו, הדם שבכל מקום שתחתוך מן הגוף הדם יוצא משם, אבל השלשה אינם יוצאים בכל מקום שתחתוך, ובני צפון כולם אדומים, מרה אדומה כנגד המערב, כי השמש מתאדמת בגבול המערב לפני מערב מאדמין בעת שקיעתה, מרה שחורה כנגד דרום שתולדתה בצנה, כך בטללים, וכנגדן ארבעה יסודי העולם: מרה שחורה כנגד העפר תולדתה צינה ויבשה כך העפר, מרה אדומה כנגד האש תולדתה חמה ויבשה, הלובן כנגד המים תולדתו קר ולח כמו המים, הדם כנגד הרוח.

פרק ב'.—ר' עקיבא פתח, אנוש כחציר ימיו וגו' (תהלים ק"ג) מעשה בר' ישמעאל ור"ע שהיו מהלכין בחצוצת ירושלם, והיה עמהם אדם אחד, פגע בהם אדם הולה, א"ל רבותי אמרו לי במה אתרפא, א"ל עשה כך וכך עד שתתרפא, א"ל ומי הכה אותי? א"ל הקב"ה, א"ל ואתם הכנסתם עצמכם בדבר שאינו ש כם, הוא הכה ואתם מרפאים, אינכם עוברים על רצינו? א"ל מה מלאכתך, א"ל עובר אדמה אני

בספר הילקוט שמעוני ובספר הילקוט הנקרא „תלמוד תורה“, והביאו ג"כ בעל שם הגדולים במערכת ספרים אות ת', וכן בספרו מדבר קדמות, מערכת ו' סי' כ', ר' אברהם ביק קנה בארם צובה (אלעפא) כ"י של הספר תלמוד תורה על ספר במדבר ודברים ומכרו לאוקספורד, הספר הזה השלימו המחבר בשנת ה"א צ"ז (1337), והכ"י הנ"ל נכתב בשנת רפ"ב בדמשק ע"י ר' יצחק המחבר, הספר תלמוד תורה על ויקרא נמצא באוצר הספרים של גינצבורג (ע"י ספר אגדה לר"ש באבער בהקדמה צד xii).

תלפיות: ילקוט משלש מאות ספרים שלקט ר' אליהו הכהן דיין מאזמיר, לקטו מאמרים וחידושים ויריעות כמנין תלפיות, ומספר הספרים נקובים בראשו, והוא מסודר כסדר א"ב, ולא נדפס ממנו רק עד סוף אות כ' (אזמיר תצ"ו ובדפוסים אחרים), וכתב בעל שם הגדולים במערכת ספרים בערכו: ושמעתי שהרב ז"ל לא חברו כסדר זה רק אח"כ בעת הדפוס רצו לסדרו כן, והרואה יראה שאינו מסודר כל כך. המחבר הוא בעל שבט מוסר הגודע (ע"י בן יעקב באוצר הספרים 303).

תמונה: ע' נחוניא בן הקנה

תמורה: מדרש תמורה בשלשה פרקים, מיוחס לר' ישמעאל ולר' עקיבא, הוא דרוש לשבת סוכות מיוסד על הפסוקים בקהלת: לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים עת ללדת וגו' עד עת מלחמה ועת שלום, בס"ה כ"ח זמנים או „עמים“, מזכירו לראשונה הרב המאירי בספרו בית הבחירה על אבות (פתיחה דף ט"ו ע"ב) בשם „מדרש תמורות“, ור' אברהם אבולעפאי בספרו חיי עולם הבא קוראו בשם „ספר תמורה“ (ע"י רב פעלים צד 123), עיקר הדרוש להראות כי לכל יש תמורה חוץ מאחד שהוא הקב"ה, המדרש נדפס ראשונה ע"י בעל שם הגדולים בסוף ח"ב (ליורנו תקמ"ז), וע"י ר"א בן הגר"א עם אגדת בראשית (ווילנא תקס"ב), ובספר ילקוט הרועים, וע"י יעלינעק בבית המדרש ח"א, ולפי דעתו נתחבר מדרש תמורה במאה ה"ג, והמחבר השתמש בספרי הראב"ע ובספר הנפש של גאלינוס (ע"י אוצר ישראל ע' תמורה).

מדרש תמורה

[בית המדרש ח"א 106; ילקוט הרועים 48]

פרק א'.—ר' ישמעאל אומר מי יתן שומע לי, יפה כחו של איוב שאמר זה הפסוק, מי יתן שומע לי ולא אמות (איוב ל"א) אבל מה אעשה, הן תוי שרדי יענני (שם), אמר איוב מה איכפת לי שאמות ותלקח רוחי, א"ל הקב"ה הא ספרא מתים, הן תוי שרדי יענני, והיינו מה דאמר והתוית ת"ו על מצחות אנשים (יחזקאל ט'). וספר כתב איש ריבי (איוב ל"א) זהו ספר תולדות אדם, חתום הוא על כל תולדות האדם, מקרה אחד לצדיק ולרשע וגו' (קהלת ט'). כל תולדות אדם הולכין כמו שהולכין דברים מן הפה, וכמו שהלך אדם, מה

והרי המנל בידי, א"ל מי ברא את הכרם, א"ל הקב"ה, א"ל ואתה מכניס עצמך בדבר שאינו שלך, הוא ברא אותו ואתה קוצץ פירותיו ממנו, א"ל אין אתם רואים המנל בידי, אילולי אני יוצא וחורשו ומכסהו ומזבלו ומנכשו לא תעלה מאומה, א"ל שוטה שבעולם, ממלאכתך (צ"ל מימך) לא שמעת מה שכתוב אנוש כחציר ימיו (שם), כשם שהעץ אם אינו מנכש ומזבל ונחרש אינו עולה ואם עלה ולא שתה מים ולא נזבל אינו חי והוא מת, כך הגוף הזבל הוא הסם ומיני רפואה ואיש אדמה הוא הרפואה, אמר להם בבקשה מכם אל תענישוני. הגוף הזה תולדותיו נתליון זה בזה וזה בזה, ואם אין זה אין זה, וכיון שהן מתפרקות אחד מחבירו הגוף נטוי למות, כמו שיש לבית ארבע צדדין אם מתפרק אחד מהן הבית נופל, וכל מה שברא בתמורה בראו, אילולי מות לא היה חיים, ואילולי חיים לא היה מות, ואילולי שלום לא היה רע, ואילולי רע לא היה שלום. אילו יכנס אדם במדינה חציה שלום וחציה רע, היה הולך ברע ומכיר שלום, ואם מדינה אחרת כלה שלום אם אין שם רע אין השלום ניכר, אם היו כל בני אדם טפשיין לא היו ניכרין שהן טפשיין, ואילו היו כל בני אדם חכמים לא היו ניכרין שהם חכמים. אלא גם זה לעומת זה עשה אלהים (קהלת ז'), ואילו היו כל בני אדם עשירים לא היו ניכרין שהם עשירים, ואילו היו כלם עניים לא היו ניכרין שהם עניים, אלא ברא עניים ועשירים שיהיו ניכרין זה מזה, וברא חכמים וטפשים כדי להבדיל זה מזה, וברא מתים וחיים כדי להבדיל בין זרע ושממה, ברא חן וברא כיעור, זכרים ונקבות, ברא אש ומים, ברזל ועץ, אור וחשך, חום וקור, אבילה ורעבון, שתיה וצמאון, הילוך וחגרות, ראייה וסמיות, שמיעה וחרישות, ים ויבשה, דיבור ואלמות, מעשה ובטלות, דאגה ורצון, שחוק וכביה, רפואות וחולי, עם כל התמורות שאמר שלמה בקהלת: עת ללדת ועת למות וגו' וכל זה להודיע גבורתו של הקב"ה, שכל דבר שברא ברא בשתים ובשתוף, וכי לא היה המקום יכול להוציא בנים בלא עריות ובלא גלוי ערוה, אלא הכל בשתוף ובתמורה, אם אין זכר ונקבה נוקקין אין הולד יוצא, אין זכר מוליד בלא נקבה ולא נקבה יולדת בלא זכר, ואין בית נבנה בעצמו ולא בית בונה בית אחר אלא בבנאי שיבנה, אין חרש עצים בלא קרדום ואם אין חרש [למה] קרדום ואם אין קרדום אין חרש, ואם אין טהרה אין טומאה ואם אין טומאה אין טהרה. אמרו חזרים וכל מיני בהמה טמאה לבהמה טהורה: מבקשים אתם להחזיק לנו טובה, אילולי אני וחבירי שאנו טמאים לא נודעתם שאתם טהורים, אם אין צדיק אין רשע, אמר רשע לצדיק מבקש אתה להחזיק לי טובה, לולי שאני רשע מאין היית ניכר, אילו היו כל בני אדם צדיקים לא היה לך יתרון, הרי אמרנו שיש לכל תמורה חוץ מדבר אחד: להודיע לכל באי עולם

ברמו שהוא (הקב"ה) אחד ואין לו שני, וכמו כן הרוח שאין לה תמורה ולא שותף ואין אתה יכול לאחוז אותה ולא להכותה ולא לשורפה ולא להשליכה, ואם תאמר לנוך אתה יכול לאחוז אותה, לאו, כי אילו נפתח הנוד, ובא איש ואמר מה יש בו ואמרת לו הרוח, יאמר לך מה היא שחורה או אדומה לבנה או ירוקה, היאך היא נמכרת בשוק, אינך יכול להשיב לו תשובה, ואם אתה פותח פי הנוד היא הולכת לה ואין אתה יכול לראותה, אם שחורה או אדומה אם לבנה או ירוקה, ולא עוד אלא נושאת בני אדם ונושאת השמים והארץ. מנין אתה יודע ממראה עיניך, אדם נכנס לבית לפניו ומערה לפניו ממערה, ומניף בכנורו והרוח יוצאת ואינך יודע מהיכן יוצאת ומאיכן באת, הא למדת שהרוח מלאה העולם, וכך היה המעשה ששאלה המלכות את ר' עקיבא על מה העולם עומד, א"ל על הרוח, א"ל הראיני, א"ל הביאו לי גמלים טעוני מלח, הולכים בכל פנות האבית, אמר להם מה אתם רואים, א"ל גמלים טעוני מלח, אמר להם הביאו לי חבל, הביאו לו חבל וכרך בצוואריהם, נתן החבל לשני בני אדם, אמר להם זה ימשוך מכאן וזה ימשוך מכאן, עד שחנקו, אחר שחנקו א"ל העמידו אותם, א"ל אתה הוא חכם היהודים אחר שחנקת אותם אתה אומר העמידו אותם? א"ל ומה חסרתם מהם כ"א הרוח, הא למדת שאין העולם עומד אלא ברוח שהיא מעולה ומשובחת, והיא היתה מראש, שנאמר ורוח אלהים מרחפת על פני המים, והם שני דברים שלא מצינו להם בריאה הרוח והמים, והם היו מראש שנאמר ורוח אלהים מרחפת על פני המים, כלל העולם וכל אשר בו מצינו להם בריאה בששת ימי המעשה חוץ מן המים והרוח והחשך, שנאמר וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים, עד שבא ישעיה ואמר יוצר אור ובורא חושך. ר' ישמעאל אומר אחד אין לו תמורה ולא שני כנגדו, זהו מנהג המנין, אחד אחד, כך אין לו להקב"ה אחד, אחד שאין לו אחד (1). אבל הקב"ה אחד שאין לו שני, ואין אדם יודע היכן הוא מקומו. והחיות אין יודעות היכן הוא מקומו, ולא המלאכים המהללים שמו יודעין היכן הוא מקומו, שנאמר ברוך כבוד ה' ממקומו, ולא השמים והארץ מהללים מן המקום שהוא שם, שכן אנשי לשכת הנזית קוראין אותו מקומו של עולם ולא העולם מקומו. אבל הרוח לא מצינו שיתלה אלא בהקב"ה שנאמר ורוח אלהים מרחפת, רוח אל עשתני מנשמת אל יתן קרה (איוב ל"ג). ועתה ה' אלהים שלחני ורוחו (שם ל"ז), רוח ה' דובר בי (ישעיה מ"ח), תשלח

(1) צ"ל: זהו מנהג המנין אחר אחד, כך אין לו להקב"ה אחר, אחד שאין לו אחר, אבל (באמת) הקב"ה הוא אחד שאין לו שני, ור"ל כי רק אתר "ראשון" יש שני ולא אחר "אחר".

רוחך יבראון (תהלים ק"ד). תן לחכם ויחכם עוד (משלי ט'). כל אסיפה שבתורה לשון כנוס חוץ משתים, תוסף רוחם יגועון, אם היה לשון כנוס למה יגועון אלא לשון פיזור, פיזור אותם ואח"כ יגועון ואל עפרם ישובו. אסף אדם ובהמה אסף עוף השמים (צפניה א'), ומנין שהוא לשון כלוי ממה שאמר שלמה עת ללדת ועת למות. אמר שלמה כנגד הלל הגדול כ"ח תמורות, ובהלל הגדול כ"ו פסוקים ונשתיירו ב' תמורות כנגד ב' לחות הברית.

פרק ג'.—תמורה א' עת ללדת, כנגד הודו לה' כי טוב, שכינו שנולד האדם אביו ואמו נותנין הוראה גדולה להקב"ה, שיצא מן הגידיו ומן העצמות ומכל האברים, ונכנס והולך בחוליות השררה עד בואו לשררה, ומן השררה לזכר ומן הזכר לרחם אמו, והוא נוצר שם ארבעים יום ועושה שם תשעה חדשים. ואח"כ יוצא ברתת ובזיע ובצער וצירי לידה, ויוצא בשלום, ולכך ראוי ליתן לה' הוראה גדולה שנאמר הודו לה' וגו'. הכניסו בחסדו ובראו בחסדו, בחסדו הוציאו בחסדו העמידו, ולולי חסדו לא היה העולם נבנה שנאמר אמרתי עולם חסד יבנה (תהלים פ"ט). תמורה ב' ועת למות, כנגד הודו לאלהי האלהים שהוא ממיית ומחיה והוא אלהי האלהים, ולא כאומות האומרים שתי רשויות הן בעולם א' ממיית וא' מחיה, אלא הוא אלהי האלהים שממיית ומחיה, שנאמר אני אמית ואחיה (דברים ל"ב) הוא היה והוא יהיה ובחסדו הוא המחזיר נשמה לגוף, כי לעולם חסדו. תמורה ג' עת לנטוע, כנגד הודו לאדוני האדונים, שאם נטע אדם נטיעה או פרדס אל יאמר פרדס שלי ונטיעה שלי, שאם לא ימטיר הקב"ה להשקות את הנטיעה ופרדס היכן נטיעתו? אלא הקב"ה הוא אדון לכל דבר שנאמר ארון הברית אדון כל הארץ (יהושע ג'). הרי המקום נקרא אדון לארון, הודו לאדוני האדונים שבחסדו מגדל ומרוה את הנטיעה, ובחסדו מעלה פירותיה, כי לעולם חסדו. [כאן חסר תמורה ד'].

תמורה ה' עת להרוג, כנגד לעושה השמים בתבונה, מה השמים אינם זזים אלא עומדים, כך דינו של נהרג אינו זז לעולם עד שיתבע ומפיל מולו ממנו למעלה, שכן מצינו כשנפרע הקב"ה מן האומה נפרע תחלה משר שלה שנאמר והיה ביום ההוא יפקוד ה' על צבא המרום במרום (ישעיה כ"ד), ובחסדו הוא עתיד להחיותם בדין ולדון אותם. תמורה ו' עת לרפוא, כנגד לרוקע הארץ על המים כי לעולם חסדו, מה הארץ רקועה על המים זו עומת זו, זו תמורת זו, כך החולי והרפואה כנגדו ובחסדו הוא מרפא כל באי העולם, לרוקע הארץ על המים כי לעולם חסדו. תמורה ז' עת להרוס, כנגד לעושה אורים גדולים וגו'. מה המאורות הללו פורצים והולכים ברקיע ואין הולכין ממערב למזרח, כך כל מי שהוא פורץ גבול עולם או גדרן של חכמים או גדרה של תורה

אין לו מחילה וסליחה ואורו כבה, כמו שהמאורות כהין במערב בגבול התחום ואינם נראין, ובחסדו הוא מאיר להם מאורו, והוא מנהיגו, של עולם, כי לעולם חסדו. תמורה ח' ועת לבנות, כנגד את השמש לממשלת היום, מה השמש יוצא בנבורה שנאמר ישיש כנבור לרוץ אורח (תהלים י"ט) וכן הבנין אינו נראה אלא ביום שהשמש יוצא בו, ומה השמש כיון שיודע שיורח ועתיד הוא לשקוע ולהכבות מן העולם ואעפ"כ הוא יוצא ומאיר לעולם, כך האדם יודע שהוא הולך למות ולהתכסות מן העולם אעפ"כ אינו נמנע מלבנות, והשמש כמו כן אינו נמנע מלהזריח לעולם, כי לעולם חסדו. תמורה ט' עת לבכות, כנגד את הירח וכוכבים לממשלות בלילה, מה הבכיה הזאת אינה אלא מצרה ומקוצר רוח כך הירח וכוכבים שולטים בלילה, שהלילה צער לבריות מן החושך והאופל שבו, אבל האור הוא שמחה לעולם, שנאמר אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה (תהלים צ"ו). תמורה י' ועת לשחוק, כנגד למכה מצרים בבכוריהם שהיו ישראל שוחקים ונעלזים ובוזזים ממונם והם היו מתים. תמורה י"א עת ספור, כנגד ויוצא ישראל מתוכם, שהיו אלו סופדים ואלו בוזזים, אלו שותקים ואלו סופדים, ובחסדו הוא עתיד לגאל אותם שנית שנאמר והיה ביום ההוא יוסף ה' שנית ירו וגו' (ישעיה י"א) כי לעולם חסדו. תמורה י"ב ועת רקוד, כנגד ביד חזקה ובזרוע נטויה, מלמד שהיו ישראל שמחים ומרקדים שנאמר ויוצא עמו בששון (תהלים ק"ח), וכן לעתיד לבא אינן ננאלים אלא בשמחה וברנה שנאמר ופרווי ה' ישובו וגו' (ישעיה ל"ה) כי לעולם חסדו. תמורה י"ג עת להשליך אבנים, כנגד לגזור ים סוף לגזרים, עשה הים כבנין של אבנים ועשה י"ב שבילים והמים היו עומדין בחומות, וכיון שעברו ישראל בתוכו הולכים עליהם כעל אבנים ונשקעו המצריים, והודו בחסדי המקום, כל"ה. תמורה י"ד ועת כנוס אבנים, כנגד והעביר ישראל בתוכו והביאם להר סיני, וכנסם והעמידם סביב הר סיני שנאמר והגבלת את העם סביב, וישראל נקראו אבנים שנאמר משם רועה אבן ישראל (בראשית כ"ט), אבן מאסו הבונים (תהלים קי"ח) וקבלו התורה שהיא חיים לעולם, כי לעולם חסדו. תמורה ט"ז עת לחבוק, כנגד וניער פרעה וחילו בים סוף, כאדם שהוא רץ לחבק את חבירו, כך היו רצים מצרים אצל ישראל לחופשם במלחמה, ונתרחקו ישראל מהם ונטבעו המצריים בים, וישראל נצולו, כל"ה. תמורה ט"ז עת לרחוק מחבק, כנגד למולך עמו במדבר, שהפריש את ישראל משעבוד מצרים, ומחבוק מצרים וצרותיהם, כל"ה. תמורה י"ז עת לבקש, כנגד למכה מלכים גדולים, שבקשו ישראל הנחלה שהנחילם המקום, ונהרגו המלכים שבאותם ארצות, ואל תאמר מלכים קטנים היו לא מלכים קטנים היו אלא מלכים גדולים. כל"ה. תמורה

אם זכה ועסק בתורה יעשה כמלאכי השלום, שנאמר הן אראלם צעקו הוצה מלאכי שלום מר יבכיו (ישעיה ל"ג), וכתוב המשל ופחד עמו עושה שלום במרמויו (איוב כ"ה), הא למדת שכל מה שיש בעולם תמורת עליונים ותחתונים, ראשונים ואחרונים, מזרח ומערב צפון ודרום, ושאר כל תמורות שהזכרנו לך, והוא אחד ואין בלעדיו, הוא ראשון ואחרון אל מלך נאמן, מושל בכל, שוכן עד וקדוש שמו, שלא נברא בעולמו דבר מיוחד שאין שני לו, בלא דבר תמורה, כמו שהזכרנו בתחלת הספר, להודיע לכל באי עולם שהוא אחד והוא ברא את עולמו, ומעשה שבא מין ואמר לר' עקיבא העה"ז מי בראו א"ל הקב"ה, א"ל הראיני דבר ברור, א"ל למחר תבא אלי, למחר בא אצלו א"ל מה אתה לובש, א"ל בגד, א"ל מי עשאו, א"ל האורג, א"ל איני מאמינך הראיני דבר ברור, א"ל ומה אראה לך ואין אתה יודע שהאורג עשאו, א"ל ואתה אינך יודע שהקב"ה ברא את עולמו, נפטר אותו המין, אמרו לו תלמידיו מה היכר ברור, א"ל בניי כשם שהבית מודיע על הבנאי והבגד מודיע על האורג והדלת על הנגר, כך העולם מודיע על הקב"ה שהוא בראו, ישתבח ויתעלה שמו לעד ולנצח נצחים, אמן ואמן נצח סלה ועד.

סליק מדרש תמורה לר' ישמעאל ור' עקיבא

תנא דבי אליהו: ע' אליהו

תנחומא: מדרש תנחומא או מדרש רבי תנחומא, כי מוחסים אותו לרבי תנחומא שהיה אמורא ירושלמי ברור החמישי, ובמדרש הזה נמצא פעמים הרבה בלשון פתח רבי תנחומא, רבי תנחומא פתח, כך פתח רבי תנחומא בר אבא, כך דרש רבי תנחומא, או כך דרש רבי תנחומא בר אבא, גם מאמרים בשמו א"ר תנחומא או אמר רבי תנחומא בר אבא, אמנם הוא לא מחבר המדרש הזה ולא מסדרו, רק הבאים אחריו קבצו רוב דרשותיו וספתו אליהם דרשות מבעלי אגדה זולתו, וקראוהו על שמו מפני שהיה דרשן מצוין בזמנו, ובאמת יש שלשה ספרים שנקראים בשם תנחומא, והם ספרים שונים זה מזה ונתחברו בזמנים נפרדים וע"י מסדרים שונים, הראשון הוא התנחומא הישן והקדום הכולל דרשות ואגדות דאגדתא, שהו"ל ר"ש באבער מכ"ו אוקספורד, ב"ח (וויילנא תרמ"ה), והוא מסודר על סדר כל פרשיות התורה, מלבד על פ' וילך, כי המסדר חשב נצבים וילך לפ' אחת, לדעת רש"ב המדרש הזה הוא קדום למדרש בראשית רבה, ונסדר עוד לפני הכור התלמוד בבלי, כי לא נמצאו בו דברים ממנו, ומביא ראיה כי בעלי התלמוד סמכו בקצת דבריהם על התנחומא, כמו על מה שאמר רב דימי מיום הראשונים האכילו בשר חזיר מים אחרונים הוציאו אשה מבעלה (חולין ק"ו), ולא פירשו הדבר רק סמכו על סיפורי המעשיות בהתנחומא פ' בלק, התנחומא הזה כבר היה לפני מסדר בראשית

י"ח) ועת לאבד, כנגד ויהרגו מלכים אדירים שאבדם מפני ישראל והשליט את ישראל עליהם, ומי הרגם הסב"ה שנאמר ויהרגו מלכים אדירים, ולא כתיב ויהרגו, שאילו הקב"ה עורם והרג אותם לא היו יכולים להם, כל"ה, תמורה י"ט) עת לשמור, כנגד לסיחון מלך האמורי, ששמר לישראל ולא נפלו ביד סיחון ועמו אלא הפילו בחסדו ביד משה, כל"ה, תמורה כ"י) עת להשליך, כנגד ולעוג מלך הבשן, שהשליך הקב"ה עליו הר, ששם על ראשו להשליך על ישראל והשליך על צוארו ונחלק, ובחסדו הגדול מסרו ביד משה, שנאמר כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים, כל"ה, תמורה כ"א) עת לקרוע, כנגד ונתן ארצם נחלה כאדם שלובש מלבוש וקורעו אחר ממנו ופושטו ממנו ולקחו בעל כרחו, כך לקחו ישראל בעל כרחם את ארצם, כל"ה, תמורה כ"ב) ועת להפוך, כנגד נחלה לישראל עבדו, שנתפרה ונתקיימה הארץ ביד ישראל, מה התופר הזה תחלה קורע ואח"כ תופר, כך א"י היתה קרעים קרעים ביד ל"א מלכים ולקחו ישראל מידם ונדבקה והנחילה להם בחסדו, כל"ה, תמורה כ"ג) עת לחשות, כנגד שבשפלינו זכר לנו, שאנחנו היום בשפלות, וכיון שאנו מהללים שמו של הקב"ה אומות העולם מחשין אותנו ואומרים לנו הם כי לא להזכיר בשם ה' (עמוס ו'). ומעשה שנורה המלכות בימי ר"ע ואמרה אל תתעסקו בתורה, מה עשה ר"ע נטל ס"ת וישב לו והיה קורא בשוק אמרו לו אדונינו אתה גדלם וקטנם של ישראל אל תחייבנו להריגה, וכי לא שמעת שנורה המלכות שלא תתעסקו בתורה, א"ל שוטים שבועלם, ומה התורה שכתוב בה כי הוא חייך ואורך ימך (דברים ל') אם עוסקים בה ועכ"ז הם מבקשים להרגנו, אילו הנחנו אותה על אחת כו"כ אנו חייבים כליה, ולא שמע להם ר"ע ונהרג, אעפ"י שמשפילים אותנו הוא רואה בצרותינו חוזר לנו הברית, הה"ר שבשפלינו זכר לנו כל"ה, תמורה כ"ד) ועת לדבר, כנגד ויפרקנו מצרינו, ובשעה ששבר זרוע האומות אנו מבקשים לומר שירה שנאמר שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה (תהלים צ"ח), וכתוב בתריה הודיע ה' ישועתו לעיני הנזים גלה צדקתו, וכתוב זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל, כי לעולם חסדו, תמורה כ"ה) עת לאהוב, כנגד נותן לחם לכל בשר, כשישראל אוהבים להקב"ה שנאמר והארץ תתן יבולה ועץ השדה יתן פרוי (ויקרא כ"ו), תמורה כ"ו) ועת לשנא, כנגד הודו לאל השמים שהודיה גדולה מבקשים ישראל להודות להקב"ה, שהטיל ביניהם ובין או"ה שנאה ותחרות, שאילו כן היו מתערבים ולומדים ממעשיהם שנאמר ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם (תהלים ק"ו), לפיכך הודו לאל השמים כל"ה.—נשתירו שתי תמורות: עת מלחמה ועת שלום, כנגד שני לוחות הברית, מלחמה שנאמר על כן יאמר בספר מלחמות ה' (במדבר כ"א),

(השל"ה) בסידור שלו עם פירוש, ותפלת ר' ישמעאל כה"ג מועתק בספר שם טוב קטן (מר' בנימין בינש ב"ר יהודה ליב כהן, זולצבאך תס"ו), ותפלת ר' אלעזר בן ערך מועתק בס' נחלת יעקב (לר' יעקב בר' נפתלי מגניזן, אמשטרדם תי"ב), וכתב שנמצא בקברו ישני חברון (ויש תפלת ר"א בן ערך בלשון יהודית אשכנזית, וחסר בו מקום ושנת הדפוס).

תפלת שמונה עשרה: תפלת י"ח או י"ה ברכות

שתקנו אנשי כנסת הגדולה בתפלת שחרית מנחה ומעריב בכל יום, ונוספה עליהן אח"כ ברכה י"ט, "ולמלשינים" או ברכת המינין. תניא שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה וכו' (מגילה י"ז:), וברכת המינין תיקן שמואל הקטן (שם כ"ט). התפלה נחלקת לשלושה חלקים: שלש הראשונות שנקראות אבות גבורות (גשם) וקדושות, ושלוש אחרונות הן עבודה הודאה ושלוש, וי"ג אמצעיות שאומרים רק בחול, ובשבת וי"ט אומרים באמצע הברכה מעניני דיומא, ויש תפלה קצרה "הביננו" שכוללת שמונה עשרה ברכות בקצור לתפלת הדרך (ע"ע שמונה עשרה באוצר ישראל).

רמז לשמונה עשרה ברכות בתפלת חנה רמה קרני הוא מגן אברהם וכו' עי' מדרש ויכילו (לעיל צד 157) ובס' הרוקח (ס' שכ"ו). יעליעק הדפיס "אגדת תפלת שמונה עשרה" בבית המדרש חדר ה' בשתי נוסחאות, הראשונה נמצאה בשבלי הלקט ה' תפלה (ועי' ס' תניא רבתי ס' ד' ענין תפלה, ולבוש התכלת לר' מרדכי יפה ס' קי"ב), והשניה הוא מדרש תהלים ממזמור כ"ט.

אגדת תפלת שמונה עשרה

[בית המדרש ח"ה 54]

תניא שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. אגדה, מאי על הסדר זה סדר עולם, לכך מצינו י"ח ברכות של תפלה מעולם היו מתקנות זו אחר זו, כיון שבאו אנשי כנסת הגדולה כללום ותקנום כסדרן, כשיצא אברהם אבינו מאור כשדים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מנן אברהם, כשנעקד יצחק על גבי המזבח ונעשה דשן והיה אפרו מושלך על הר המוריה מיד הביא עליו הקב"ה טל והחיה אותו, לפיכך אמר דוד ע"ה כטל חרמון שיורד על הררי ציון כטל שהחיה הקב"ה בו את יצחק אבינו, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מחיה המתים. כשבא יעקב אבינו ופגע בשערי שמים והקדיש שמו של הקב"ה מיד פתחו מלאכי השרת את פיהם ואמרו בא"י האל הקדוש. יודע בשבעים לשונות בא גבריאל ולמדו שבעים לשונות, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י חונן הרעם. כשעשה ראובן מעשה בלהה פילגש אביו נקנסה עליו מיתה מיד חזר בתשובה דכתב וישב ראובן אל הבור אמר רבי יוחנן שחזר בתשובה וחיה.

רבה, ומסדר הפסיקתא דרב כהנא לקח מהתנחומא פרושת שלמות, בהרבה פרשיות מתחיל בשאלה של הלכה בלשון "ולמדנו רבינו", ולשון התשובה היא "כך שנו רבותינו" ומסיים בכמה מקומות בנחמות ותקוה טובה בעתידות ישראל, והתשובה נובעת תמיד מן המשנה או התוספתא, והוא החבור הראשון שנקצבו בו הלכות ודינים בלשון שו"ת, ובלשון הזה השתמש אחריו ר' אחאי גאון בספרו "שאלות". רב האי גאון באחת מתשובותיו אומר ובאגדה דוקרא ובתנחומא וכו' (תשובות הגאונים ח"ב צד כ"ז הוצאת ר"ה הורוויץ). ובעל הערוך מביא ממנו מאמרים הרבה.

הקובץ השני שנקרא בשם תנחומא מכונה ג"כ ילמדנו, ואבר מאתנו ולא נודע לנו ממנו רק מה שמוא בדברי הקדמונים ובס' הערוך והילקוט. ר"א גרינהוט אסף כל המאמרים האלה בספר הלקוטים, ח"ד (ירושלם תר"ס). לפי דעת ר"ש באבער כל מה שמוא בס' הערוך בשם ילמדנו מספר שמות הכל לקוח ממדרש תנחומא זה, מלבד שתי פרשיות האחרונות ויקהל פקודי.

הקובץ השלישי הוא התנחומא הנדפס מכבר, ראשונה בקושטא בשנת רפ"ב, ועל שער הספר כתוב "מדרש תנחומא הנקרא ילמדנו", גם בויניציא ש"ה, ובמנטובה שכ"ג עם תוספות כמה מדרשים וקצת פי' מלות הזרות בקצרה. המדרש ר' עזרא מפאנו כתב הקדמה להתנחומא והוסיף כמה מאמרים ותקונים, שאלוניקי של"ח, וירונה שנ"ה, פראג שע"ב, פפ"א הרס"א, עם פי' ר' מנחם ב"ר שלמה הלוי, אמשטרדם תצ"ג, ועוד בדפוסים אחרים. ועם פי' עין יוסף וענף יוסף מר' חנוך זונדל מביאליסטאק, ווילנא תקצ"ג ובדפוסים אחרים, ועם פי' באור המאמרים, וסדר את הפנים כפי דעתו ולא כמו שמסדר בדפוסים עי' ר' אברהם מאיר רויזען, ווארשא תרל"ח.

תפלת רב המנונא סבא: כתובה בספר הישר

קבלה מעשיות שמסר המלאך לאדם הראשון ושמות המלאכים והשבעות ואותיות א"ב (נמצא בכ"י אופנהיים ועי' אוצר הספרים אות י' ספר הישר), וכן אצל ס' אוצר הכבוד לר' טודרוס הלוי, וכתב על זה בעל רב פעלים (צד 125) וז"ל: גם התנאים והאמוראים חבדו תפלות בלשון זך כפי הרוח אשר הערה עליהם ממרום, כמו שראיתי בס' שבלי הלקט סי' י"א וז"ל: ור"ג השיב בשם רב נטרונאי גאון ז"ל, שאומרים פיוטים באבות ובגבורות ומרבים בו דברי אגדה וכו'. וגם יש לנו ללמוד מן הפייטנים הראשונים שהיו חכמים גדולים, הרי ר' ינאי שהיה מן החכמים הראשונים ופייט קרובץ לכל הרגלים וחזכיר באבות ובגבורות דברי אגדה וענינים הרבה וכו'. וז"ל ר' משה טרינקו בס' הכוונות: גם מורי זלה"ה לא היה חפץ בשום פזמון או פיוט מאותן שסדרו האחרונים כ"א הראשונים כמו תפלת ר"ע ור' ישמעאל ור"א בן ערך ור' אלעזר הקליר, לפי שנתקנו על דרך האמת, אך אלו האחרונים שלא ידעו דרך הקבלה אינם יודעים מה שאומרים וכו' עכ"ל, וכן מובא תפלת ר"ע בס' תהלה לדוד נ' יחייא מסור ליואן (ח"ג פ"ב), ותפלת רב טוביומי העתיק ר' ישעיה

דכתיב יחי ראובן ואל ימות וגו', מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י הרוצה בתשובה. כשעשה יהודה מעשה תמר ואמר הוציאוהו ותשרף ושלחה לו ואמרה הכר נא, מיד הודה ואמר צדקה ממני ונסלח לו על אותו עון, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י חנון המרבה לסלוח, כשמררו המצריים את חיי אבותינו אמר הקב"ה ונאלתי אתכם, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י גואל ישראל. כשנצטער אברהם אבינו בצער המילה בא רפאל ורפא, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י רופא חולים. כשזרע יצחק אבינו ומצא מאה שערים מיד פתחו מלאכי השרת בא"י מברך השנים. כשבא יעקב אבינו למצרים וראה יוסף ושמעון ונתקבצו הוא ובניו ביחד, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מקבץ נדחי עמו ישראל. כשנתנה תורה לישראל אמר לו הקב"ה למשה ואלה המשפטים אשר תשים לפנים, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מלך אוהב צדקה ומשפט. כשטבעו המצריים בים פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י שובר אויבים ומכניע זדים. כשאמר לו הקב"ה ליעקב ויוסף ישית ידו על עיניך שמח ובטח על דבריך של מקום ובשעה שנפטר יעקב אבינו מן העולם ובא יוסף ונתן שתי ידיו על עיניו ונשקו ובכה לו, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י משען ומבטח לצדיקים. כשבנה שלמה את ביהמ"ק מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י בונה ירושלים. כשנשענו ישראל ועברו את הים סוף ואמרו שירת ויושע פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י מצמיח קרן ישועה. כשנאנחו ישראל וצעקו לאל ושמע צעקתם כמה שנאמר ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויועקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י שומע תפלה. כשעשו ישראל את המשכן וירדה שכינה ושכן בו בין שני הכרובים, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י המחזיר ברחמי שכינתו לציון. כשהכניס שלמה הארון לפניו ואמר ה' אלהים אל חשב פני משיחך וגו' ונתן הודאה ושבח למקום ואמר ברוך ה' אשר נתן מנוחה וגו', מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו הטוב שמך ולך נאה להודות. פשנכנסו ישראל לארץ ונתקיים עליהם המקרא ונתתי שלום בארץ, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו בא"י עושה השלום. לפיכך כשבאו אנשי כנסת הגדולה ותקנום בסדר הזה בהכמתם מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך חכם הרזים שנתן חכמה ליריאי שהם בני נוי גדול כמו שאמר להם משה ע"ה כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו.

[אגדה אחרת]

הכו לה' בני אלים בני אברהם יצחק ויעקב, אף אתם ברכו ברכה ראשונה אלהי אברהם אלהי

ברמות גלעד וכמספדא דיאשיה בר אמון דקמל יתיה פרעה חגיגרא בבקעת מגידו (מגילה ג'). בתרגום נביאים נמצא לפעמים פתיחה לספר המתורגם, כמו על ספר הושע, שמביא בעל כד הקמח (אות א' סי' אהבה): שריות פתגמא דה' בהושע ואמר ה' להושע אזיל אתנבי נבואה על יתבי קרתא מעותא (טעותא) דאינון מוסיפין למחמי ארי מטעא יטעון דיירי ארעא מבתר פולחנא דה', מתיב הושע ואמר קדמויה דקודשא בריך הוא רבון עלמא ה' אם חטאן ישראל קדמך חליפיון באומה אחריתא, וכו'. מתיב קוב"ה וא"ל הושע נביאה הוה לך למולף מן מילי דירך, דאתתא זניתא ובנין דזנו לית את בעי למיחלף להון, וכד את אמר לי למיחלף בניא חביביא דילי בניהון דרחימא, דאינון אברהם יצחק ויעקב דהליכי קדמי בקשוט, בכך מתיב הושע חבית קדם ה', מתיב קוב"ה וא"ל לא אקבל מינך עד דתברכינין לישראל ותהנבי עליהון טבין, בכך פתח הושע בכנאותיה ואמר ויהי מנין לישראל כחלא דמאי, עכ"ל. ובתרגום שלנו מתיב הושע הראשון עד גמירא ליתא, וכ"ז הוא דרשה מוחז"ל (פסחים פ"ו.).

רב האי גאון נשאל על תרגום ירושלמי או תרגום א"י והשיב בזה הלשון: וששאלתם תרגום א"י משום מאן איתמר ופירושה דאית בהלכות קטנות ובאגדות מאי הוי עלייהו: אין אנו יודעין תרגום א"י מי אמרו ואף אין אנו יודעין אותו גופו ולא שמענו ממנו אלא מעט ואם מסורת בידם כי מימות חכמים הראשונים היה נאמר בצבור כמו ר' אמי ורב אסי וכו' או אפילו בימי ר' אבא ור' חנניה האחרונים שהיו בימי רב אשי גם כתרגומא דילן חשוב שאלמלא כן לא היה נאמר בפני איתני עולם עכ"ל. ועל התשובה הזאת הוסיפו תלמידיו איזה דברים להזהיר שלא להשתמש בתור פירוש בתרגום שאינו מסור לנו בקבלה ומותר רק בדרך דרוש (תרגום אונקלוס לברלינר ה"ב צד 173 קהלאה). ע"ע תרגום באוצר ישראל שמבואר שם דרך התרגום באריכות. תרגום שני על מגילת אסתר מלא אגדות ממדרשים שונים ובפרט אדות כסא של שלמה המלך, ואינו נדפס בצד המקרא רק בגליון או בפני עצמו, רש"י מביאו בשם תרגום ירושלמי (דברים ג' ד') יש ממנו נוסחאות שונות ופירושים הרבה.

תקיעתא דבי רב: מובא בפסיקתא דר"כ (פיסקא כ"ג) וז"ל: בכ"ה באלול נברא העולם ואתיא כרב, דתניא בתקיעתא דרב זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון, כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, ועל המדינות בו יאמר איזו לחרב ואיזו לשלום איזו לרעב ואיזו לשובע ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות, נמצאת אתה אומר בר"ה נברא אדם הראשון עכ"ל. ומזה כתב הרמב"ן בפ' וזאת הברכה (פסוק ויהי בישורון מלך): וכן נתנו לומר בתקיעתא דבי רב עכ"ל, ומובא ג"כ בזהר פ' בשלח: א"ר יוסי אשכחנא כרזא דא בתקיעתא דבי רב בבבל תלת ובכך ובכך ובכך לקבלא הני תלת עכ"ל (רב פעלים 120). המאמר של זה היום תחלת מעשיך וכו' נמצא גם בירושלמי ר"ה (פ"א ג') ופי' הקרבן עדה שם בתקיעתא דרב, סדר מוסף שסדר רב, וקרי ליה תקיעתא שבמוסף תוקעין עכ"ל (עי' ויק"ר פכ"ט ופסיקתא רבתי פיסקא מ"ו). ומזה נראה כי תקיעתא דבי רב אינו ספר כ"א סדר התקיעות (עי' הערה שם).

תרגומים: העתקה מתורה נביאים וכתובים ללשון ארמית, כמו תרגום אונקלוס על התורה ותרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל או תרגום ירושלמי עה"ת, וכן תרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל או תרגום רב יוסף על נביאים וכתובים, כל התרגומים האלה וביחוד האחרונים אינם העתקות מלים בלבד רק פירושים וביאורים ודרשות מאגדות ומדרשים עתיקים. תרגום אונקלוס היה חשוב מאד בעיני חז"ל ואמרו לעולם ישלים אדם פרשיותיו שנים מקרא ואחד תרגום (ברכות ח'). תרגום יונתן בן עוזיאל או תרגום ירושלמי שנמצא לפנינו במקראות גדולות עה"ת לא היה נודע לבעלי התלמוד כי נתחבר בזמן הגאונים, אך ידעו מתרגום רב יוסף על נו"כ והשתמשו בו הרבה, ואפשר שעיקרו הוא של יונתן בן עוזיאל ורב יוסף היה מסדרו והוסיף בו איזה דברים ולכן נקרא על שמו, כנראה ממה שאמר על הפסוק ביום ההוא יגדל המספר בירושלם כמספר הדרימון בבקעת מגידו (זכריה י"ב), וא"ר יוסף אלמלא תרגומא דהאי קרא לא ידענא מאי קאמר: ביומא ההוא יסגא מספדא בירושלם כמספדא דאחאב בר עמרי דקטל יתיה הדרימון בן טברין

תם חלק שני ונשלם הספר

שבח לאל בורא עולם

ותשלם המלאכה ביום ג' י"א שבט תרע"ה (26 יאנואר 1915).

ע"י מסדר האותיות משה יהודא שניידער מווילנא.

ניבים ופתגמים באוצר מדרשים

ט"ז) מי שהציל רועה של צאנו יבוא ויציל זה הצאן מיד הזאב, צד 59.
 י"ז) מי שסתם פי הכלבים במצרים הוא יסתים פי של בית אחאב, צד 145.
 י"ח) משל לצייד שהיו בידו שני מיני עופות ולא נודע איזה טמא ואיזה טהור, מה עשה נטל שניהם והפריחם באוויר, והלך לו עוף טמא אצל הטמאים והטהור אצל הטהורים, צד 224.
 י"ט) אמרו חזורים לבהמה טהורה, צריכים אתם להחזיק לנו טובה, אילולי אני וחבירי הטמאים לא נודעתם שאתם טהורים, צד 581.
 כ') אין ברכה שורה במראה עין שקבל טומאה, צד 29.
 כ"א) זבוב מניח מקום בריא ושורה על הנגע, צד 31.
 כ"ב) התופר (החייט) תחלה קורע ואח"כ תופר, כך א"י היתה קרעים קרעים ביד ל"א מלכים עד שהנחילה הקב"ה לישראל, צד 583.
 כ"ג) נוה לו לאדם לגדל לגיון אחד של זיתים בגליל ואל יגדל תינוק אחד בארץ ישראל, צד 80.
 כ"ד) התורה משולה לחבית מלאה דבש אם נתת לחבית רביעית מים תצא כנגדה רביעית דבש מתוכה, כך אם הכנסת דברים אחרים בלבך יצאו דברי תורה, צד 575.
 כ"ה) אדם שעוסק בתורה ועוובה כאילו לא עסק בה, ודומה למי שעושה עשית ונשברה שאין בידו כלום, צד 573.
 כ"ו) יין אין נותנין לתוך החבית עד שזופתו אותה וכו' הבינה היא הזפת והתלמוד הוא היין, צד 573.
 כ"ז) חכמה ובינה הן כמו פת ותבשיל, שאין די באחד מהם לבד, צד 574.
 כ"ח) אילו היו כל בני אדם חכמים לא היו ניכרין שהן חכמים, צד 581.
 כ"ט) ד' דברים אמרו חכמים: אם יתלבן השק יתחכם הכסיל; אם יעלה חמור בסולם תמצא דעת בכובס; אם יגזו גדי מילת בטלה תדור כלה עם תמותה; אם ימצא עורב כולו לבן תמצא כשרה בנשים, צד 510 (ע' ג"כ צד 171).
 ל') על גרושה או קטלנית: אל תבשל בקדרה שבישל חבירך וכ"ש אם בשלו בה שנים ונסתלקו מן העולם כי כבר מלאך המשחית מכיר בה, צד 31.
 ל"א) הזהר מן „וצדקתך“, צד 339.

א') כשם שהבית מודיע על הבנאי והבגד על האורג והדלת על הנגר, כך העולם מודיע על הקב"ה שהוא בראו, צד 583.
 ב') הקב"ה ברא חתן מן העפר וכלה מן העצם, צד 145.
 ג') חמה לא קבע הקב"ה באמצע הרקיע מפני שלום הבריות שידעו כמה שעות ביום, צד 127.
 ד') אילנות כשנבראו שמחו, וברא הקב"ה את הברזל ונעצבו, חזרו ואמרו אם לא ניתן לברזל עץ לבית יד לא יוכל לקצץ בנו, צד 444 (ע' ג"כ צד 254 משל האילנות והגרון).
 ה') אדם חוטא לפני הקב"ה אינו צריך לומר קראו לפחמים שיעשו כבלים, אלא ממנו הם כבלים שלו (כי יענשו בננעים בנופו), צד 481.
 ו') משל למלך ששכר פועלים הרבה והיו ביניהם עצל ומתון, כשבא לתת להם שכרם נותן להם בשוה, אבל הקב"ה משלם לכל איש כמעשהו, צד 128.
 ז') אדם פורש בים בספינה אם לא תיקן אותה בארץ מה עושה בפלגים ובתהומות כשבאים עליה גלי הים? כך מי שלא תיקן עצמו בחיים מה יעשה במיתו? צד 335.
 ח') משל לאחד שנפל לים והושיט לו המלך החבל וכו', צד 106.
 ט') מי שלא הכין מזונות ביבשה ונכנס לים מה יאכל בים? צד 493.
 י') משל לבני אדם שהיו באין בספינה נטל אחד מקדה והתחיל קודה תחתיו, א"ל שוטה אתה קודה תחתך והמים נכנסין וכולן אבודין, צד 225.
 י"א) בעל הגורן מבקש את תבנו—בעל הגורן הוא הקב"ה והתבן הוא הנפש, צד 329.
 י"ב) משל למלך שהיה לו בן וכשבעס עליו אביו ובקש להרנו הצילה אותו אמו, כשמתה אמו בכה המלך עליה ועל בנו כי אין מי שיצילו, כך כשמת משה בכה הקב"ה עליו ועל ישראל שאין מי שיבקש עליהם רחמים, צד 376.
 י"ג) נשק הקב"ה למשה בפיו ונטל נשמתו כנשיקה, צד 370.
 י"ד) תהא מן הרואים ולא מן הנראים, מאותן שנאמר בהן ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים ב', ולא מאותן שנאמר בהן כי תולעתם לא תמות, צד 76.
 ט"ו) בן סירא אומר הדר אלהים בני אדם, והבגדים מכבדים את האדם, צד 225.

עמו להודיע שיש להם חלק כמותו (לענין יוסף ובניו שהביאם לאביו לברכם), צד 224.

מ"ז) אין בכל העולם עני שיהיה עני מדולדל כמו עשיר גדול שאינו שובע מעשרו, צד 43.

מ"ח) כמה מרגליות ימצאו באפקרוסתו (בשקו) של עני! צד 29.

מ"ט) מפתחות של אוצרות הקמצנים מסורות בידי שדים ומזיקים, צד 339.

נ"א) כל הרודף השעה דוחקתו, צד 199.

נ"ב) מה זווים הם גלגל, אף הנכסים גלגל הם שחוזרים בעולם, צד 38.

נ"ג) ידידים טובים לאדם מכל ממון שבעולם, צד 325.

נ"ד) גסות החומר העב גורם לחטא, צד 372.

נ"ה) לא נואש מטוב העולם כ"א המת, צד 324.

נ"ו) מאה מותין ולא חדא קנאתה, צד 374.

ס"א) מצפרא ועד רמשא מתחרב עלמא, צד 40.

ס"ב) הלשון נכוית תחלה לכל האיברים, צד 460.

ס"ג) "מילין את משתעי!" כלומר דברים רקים אתה מדבר, צד 1.

ס"ד) "ממשה עד משה לא קם כמשה" אמרו גם על משיח שקר ששמו משה שהיה בימי ר' חסדאי קרשקש, צד 337.

ס"ה) הא לך רומי וכל אשר בה בפשוט! צד 441.

ס"ו) רעש גדול כ"כ שאלמלא היה פוגע בהר של ברזל היה מנפצו, צד 20.

ס"ז) לתפוש את החבל בשני ראשיו, צד 364.

ס"ח) בן עמרם רץ לפנינו כמו סוס, צד 367.

ס"ט) המליל אותנו כסובין, צד 118.

ס"י) נתערטלו החושים, צד 373.

ע"י) שיהא אדם חס על היפה, צד 295.

ל"ב) אדם דומה לגוד נפוח, בזמן שהנוד שלם הרוח עומדת בתוכו, נבקע או נקרע הרוח הולכת, צד 580.

ל"ג) אם ילך אדם לפני הצייר ויאמר לו עשה לי צורתו של אבא, מה הצייר אומר: הראני איקונין שלו ואם לאו לא אוכל לעשותו, צד 15.

ל"ד) משל לאדם שהלך לקסרי, אם נוטל מעותיו פרוטות פרוטות מיגעין אותו, אלא מצרפן ועושה אותן סלעים ופורט ומוצא בכל מקום שירצה, צד 271.

ל"ה) משל לסוס שאמרו לו חן לנו ראשך לחתכו ונתן לך בית מלא תבן ושעורים, אמר להם שומים! אם תחתכו את ראשי מי יאכל התבן והשעורים? צד 7 וצד 46.

ל"ו) משל לעשרה אילנות הנמועים בשדה בשורה אחת באורך וכל אילן רוצה שימלוך על כולן—כך העולמות, צד 67.

ל"ז) "ישימכם אלהים כולכם ראשים" היתה קללת אליהו לאנשי עיר שנהנו שלא כהוגן, צד 211.

ל"ח) אם תראה שהזקנים ספו תמו מן העיר, רעה באה לעיר, צד 41.

ל"ט) כלי שהשתמש בו המלך אין לסגן רשות להשתמש בו, צד 577.

מ"א) משל: נפל כיפא (אבן) על קדירה ווי לקדירה; נפל קדירה על כיפא ווי לקדירה, צד 141.

מ"ב) אדם מדליק הנר לפני שכניו הם מחזיקים לו טובה, צד 127.

מ"ג) לבית יש ארבעה צדין אם מתפרק אחד מהן הבית נופל, כך הנוף, צד 581.

מ"ד) אין חרש עצים בלא קרדום, צד 581.

מ"ה) משל לנבב שהיה בעיר, כל מה שאחרים גונבים בעיר תולין בו, צד 196.

מ"ו) כך עונשו של כוב שאפילו אומר אמת אין שומעין לו, צד 147.

מ"ז) משל לכהן שהלך לגורן ונטל שני בניו

מפתח הענינים

א

אבא גוריון 1. אבדת חמור 37. אבות (מס') 102, 55. אבות דר' נתן 1. אבות קיימו עשרת הדברות 489. אבישי בן צרויה עם דוד 16. אבכיר (מדרש) 1. אבן של שיש בצורת בתולה וממנה נולד ארמילוס 390, 554. אברהם אבינו באור כשרים עם אמו 1-8. אברי אדם לא נבראו לבטלה 421. אברים של אדם 238. אגדה (מדרש) 9. אגדה ממדרש איכה רבתי 247. אגדה בבני יעקב 236. אגדת בראשית 9. אגדת משיח 389. אגדת תפלת שמונה עשרה 584. אגדתא 9. אגדתא דבני משה 385. אגדתא דשמעון כיפא 557. אגור 9. אגרת שמסר אחשוורוש ליד המן נגד היהודים 55, 57. אגרת יהושע בן נון 210. אגרת ר' יהושע בן לוי למלאך המות 212. אגרת ר' יוחנן בן זכאי מירושלם 214. אדם הראשון תפלתו בשעה שנגרש מגן עדן 401. אדם הראשון (פרק) עשר גזירות עליו 10. אדם, ברייתו של עולם כעין ברייתו של אדם 406. אדם בשני ראשים שהביא אשמדאי מתחת כפות רגליו מעבר הכדור בימי שלמה המלך 533. אדם נחלק לשבעה שמות (לשונות) 540. אדר, בז' אדר נולד משה ומת בו 378. אדרא רבא ואדרא זוטא 11. אדריינוס קיסר אדות מנהגי ישראל 172, 439. אדרת גדולה מרוקמת שישב עליה שלמה המלך ופרח בה באויר 534. אהבה 42, 80. אהרן ביחוסו למשה ופטירתו 11. אהרן רודף שלום 81. אוהב או חצי אוהב לפי הפילוסוף ואיך לנסות אוהב נאמן (מעשה) 335. אוהבים שנים (מעשה) 321. אוהבים טובים מנחלה וירושה (מעשה) 325. אומות העולם וישראל 105. אומות העולם אומרים לישראל להתערב בהם 490. אונאה 143. אור וחשך 67. אותות המשיח 390. אותות עליונים (ספר) 15. אותיות קטנות וגדולות 432. אחים, אחד עשיר צר עין ולו בת יחידה, ואחד עני ולו בנים ובנות וכן אחד ת"ח ושמו יצחק שאהבה אותו בת העשיר אך אמה רצתה להשיאה לאחיה שהיה ע"ה, ומפני חשד הלך יצחק למדינת הים ונתעשר, ולאחרונה התודע אליהם וישא את אהובתו 349. אחים חביבים כמשה ואהרן 11. אחים שונאים 12. אחשוורוש 51. איוב (מדרש) 15. איטליא 553. איכה (ספר) 483. איכה רבתי 15, 247. איסטרה הנערה שלמד אותה שמחזאי את שם המפורש 550. איקונין 127. "איש חסיד" 324. אל יתהלל 15. אלרד הרני 19. אלה אזכרה 440. אלחנן האפיפיור

היהודי 329-332. אליהו הנביא 24, 37, 39, 55, 92, 154, 447. אליהו הנביא מכר עצמו לעבר כד' להושיע לחסיד אחר 325. אליהו ז"ל וריב"ל 211. אליהו ומשיח 27, 203, 391. אליעזר בן הורקנוס 27. אלכסנדר מקרון 438. אלכסנדר מוקדון עלה באויר באמצעות שני נשרים 463. אלכסנדריא 434, 436. ר' אלעזר המודעי בזמן בן כוויבא 465. ר' אלעזר בן שמוע 443. אלף בית בדרך למוד 44. אלפא ביתא דבן סירא 35. אלפא ביתא דרבי עקיבא 408. אם הילד אם היא האשה או השידה, משפט לפני בודא הנביא 333. אם ירצה השם (בגורת המקום) 273. אמת ושקר, כל הדובר אמת אינו נכשל 296. אנטונינוס, אוצרו 18. אנטונינוס ורבי 78, 127. אנטיוכס 190. אנטיוכס (מגילת) 185. אנכי דר' מאיר 50. אנשים משונים 258. אספה 50. אסתר (מגילת) 51. אף וחמה 125. אפיפיור היהודי בנו של ר' שמעון הגדול (מעשה) 329. אצילות (ספר) 66-67. ארבה (חנב) י"ג דברים נאמרו בו 541. ארבעה מלכים 69. ארו, משל על סופו של ארו 514. ארון 300, 301. ארון יוסף 362. ארווש הפילוסוף איך לנסות אוהב 335. ארחות חיים (ספר) 28. ארחות תושיה (ספר) 70. ארנבת 45. ארמילוס הרשע שנולד מאבן שיש בדמות בתולה 26, 159, 160, 389, 391, 466, 554, 556. ארמילוס וסימניו 155, 161. ארץ ישראל איך תספיק לתושביה אחרי תחית המתים 579. ארקים (סדר) 70. אשה שירקה בפני ר"מ 277. אשה נאמנת לבעלה נסקלה ע"י חשד ועדי שקר, וע"פ נס שבה לתחיה, ואחר הרפתקאות שעברו עליה שבה לבעלה והיו שמחים בחלקם (מעשה) 344. אשה רעה 178. אשה ובעלה, רחמי הבעל גדולים מרחמי האשה, מעשה בימי שלמה להוכיח מה שאמר ואשה בכל אלה לא מצאתי 531. אשמדאי 530. אשמדאי עם שלמה 16-17. אשמדאי (בר תמליון) יעזור לרשב"י לבטל הגזרות ברומי 551. אשרי תמימי דרך 569.

ב

בבל, חכמי בבל 21. בגדר 97, 98. בהיר (ספר) 72. בודא הנביא (מעשה לפניו) 333. בוסתנאי 72. בטחון (ספר) 75. בטלן, לא ברא הקב"ה אדם בטל בעולמו 512. ביום השמיני (מדרש) 75. ביצים, אם יאכל אדם חלמוני ביצים בלי מלח עשרה ימים ימות 16. בית המקדש 70. בית המקדש באלכסנדריא אחר גלות

דין 289. דין ומשפט 273. דין הקבר 94. דומה, מלאך 123. דוד הפלגה 423. דורשי חמורות 96. דורשי רשומות 95. דוד המלך בתור גבור שנחלש 16. דוד וגלית הפלשתי 83. דוד ושאל 90, 47. דם וחלב, י"ב איסורין בכל אחד 141. דמות כסא של שלמה המלך 556. דניאל (ספור) 97. דרך ארץ 81, 274. דרך ארץ (מסכת) 103. דרוש, אגרתו לדניאל 99.

ה

ה' בחכמה יסד ארץ (מדרש) 103. האדרת והאמונה 120. ר' האי נאון על הקץ 387. הברלה דרבי עקיבא 408. הנהגה (מדרש) 107. הנהגה של פסח 107. הנמון מעיר ולצבורה הלך לרננשבורג להרוג חסיד אחד שהראה לו נפלאות והביא את ההנמון בסכנה 336. הדרוקן 506. הורדוס 439. הושענא רבה 515. היכל, קן צפור שהמשיח בו 85. היכלות 107, 549. היכלות הטומאה 123. היכלות רבתי 111. הלל (מדרש) 126. המן 53. הקות דם להוכיח מי הוא הבן ע"פ משפט שלמה 521. הר סיני 488. הריגה 243. הרנינו (מדרש) 137. השכם (מדרש) 138.

ו

ואשה אחת מנשי בני הנביאים 144. והוא עבר לפנייהם (מדרש על הפסוק הזה) 213. והזהיר (מדרש) 145. "ויהי" לשון צרה 59. "ויהי נועם" סגולה לגרש מזיקים 340. ויושע (מדרש) 146. ויכולו (מדרש) 156. ויסעו (מדרש) 157. ויקרא רבה 505.

ז

זבוב חותם של מלכות בית דוד 73. זהב שבעה מינים 163. זוהמת הנחש 215. זהר 157. זהר חדש 158. זוטא (מדרש) 158. זיונין (תנין) 563. זכריה הנביא, דמו הרוחח 98. זכרים ונקבות 44. זקן שראוי לכבדו 40. זקנים, מאימתי חוקנים משתבחים בשעה שבניהם עושים כמעשיהם, ע"ד עטרת זקנים בני בנינים 12. זרובבל 158.

ח

חבוט הקבר 93. חברים 274. חוה עברה חמש עבירות 482. חוה עשר גזירות נגזרו עליה 10. חוילה 23. חולדה 49. חולדה ובור 161. חופת אליהו (מדרש) 162. חופת אליהו רבה 164. ר' חוצפית המתורגמן 443. חותם בית דוד וזבוב 73. חותם שביד שלמה ואשמדאי 18. חותם, גזרה חתומה 440. חותם שמע ישראל 554. חותמות 117, 184. חותמות של הקב"ה 413. חזון נפתלי בן יעקב שסיפר לבניו 237. חזיר שהעלו הכשדים על חומת ירושלם 97. חזיר, דמו 193. חזית (מדרש) 179. חזונים, חמשה דברים נאמרו בהם 174. חזקיהו מלך יהודה 202. חיות ועופות

בבל 434. בית המקדש, ישראל אומרים למלך הערביים בית המקדש שלנו הוא, קח כסף וזהב ותניח ביהמ"ק לנו 392. בית המקדש (גמילה) 278. בית תורף של לצים 161. בלעם 124. בלעם יועץ את פרעה ומלשין על ישראל 358. בלעם עם שני בניו אניס וסמרים אצל ניקנוס מלך אדום במלחמתם עם כוש 359. בלשאצר 98. במדבר רבה 505. ר' בנאה (דרשה) 76. ר' בנאה ידע להבחין בין בן אמתי לבנים זרים (מעשה) 343. בן כוזיבא 464. בן סבר שהציל שפיפון בן ליש מן המיתה (מעשה) 334. בן סורר ומורה 36. בן סירא, אלפא ביתא 35. בן שוע (מדרש שנקרא כן בטעות) 76. בנות 44. בנות שלש עצלה גבת ומספרת לשון הרע (מעשה) 327. בני משה 385. בניהו עם שלמה המלך 16. בנים אמתיים ניכרים מפני בנים זרים ע"י חבוט קבר אביהם 343. בנים קטנים בן עזן 139. בנימין 486. בר כוזיבא 248. בראשית (ספר) לתחלת הלימודים לתינוק ולא ספר ויקרא 456. בראשית רבה 504. בריאות, הזהר שלא לשתות מים הנשארים מפיו של חבירך 31. בריאת העולם 70, 254, 315. בריאת העולם בעשרה מאמרים 491. ברייתא ר' פנחס בן יאיר 475. ברייתא דשמואל הקטן 542. ברית שבע פעמים 163. "ברכו" שאמר הבן הציל את אביו מדינה של גיהנם 457. ברכת יעקב אביו לבניו 228. ברכת כהנים 81. בת שבע 16. בתיה בת פרעה 59, 87.

ג

גבריאל המלאך 53, 52, 90, 102, 182. גבריאל עם אברהם 3. גבריאל בזמן המשיח 26. גד החוזה ונתן הנביא עם שלמה לרון דינים 529. ר' גריאל בהיכל נונה 87. גדול (מדרש הגדול) 77. גדול וגדולה (מדרש) 77. גוג ומגוג 27, 101, 136, 155, 470. גולה 221. גולנים נענשו (מעשה) 326. גזרות (הרוגי מלכות) 442. גזרות המלכות בימי ר"ע על התורה 583. גזרות המלכות בימי רשב"י ור' ראובן בן איצטרוכלי (מעשה) 333. גזרות על ישראל 189. גזרות היונים 192. גידול בנים 80, 273. גיהנם 83, 256. גיהנם שראה משה 263. גיהנם שראה ריב"ל. גיהנם עונש הרשעים 264. גיהנם שמותיו 94. גיהנם שבע מחלקותיו 102-103. גירי צדק בנ"ע 212, 155. גלוי אליהו 24. גלוי (מדרש הנלוו) 82. גלות האחרונה 137. גלית הפלשתי 83. גמילות חסדים 272, 79. גן החיים (פרק) 90. גן עדן שראה משה 264. גן עדן שראה ריב"ל 212. גרים, עשרה מלכים 337. גשם 34.

ד

דברי הימים למשה רבינו 357. דברים זוטא 95. דברים רבה 505. דנים ולויתן (מעשה) 37. דנים ושועל 49. דואג ואחיתופל 576, 577. דודאים 82.

„בנעלים“ 444. יוסף ארונו 202. יוסף הגנן באשקלון (מעשה) 322. יופי, שבעה אנשים יפים בעולם 445. יהוד (ספר היהוד) 402. יין, י"ד מלים המתחילות באותיות וי 178. יין נסך, המן הלשין לפני אהשוורש שאם יפול זכוב בכוס אחד מהם (היהודים) שותהו, ואם ארוני המלך יגע בכוס יינם חובטו בקרקע 51. יכניה המלך 320, 435. ילדה שלא בדרך הטבע נולדו שלשה 43. ילמדנו (מדרש) 222. ילקוט 227. ים, בים יש כל חיות חוץ משועל וחולדה והטעם 49. ים דבר עם משה 148. יניח משבט ראובן בא לעזור ליהושע בן נון נגד שובך 210. יסוד (ספר היסוד) 228. יסורין מכפרין 136. יעקב אבינו 77, 104, 228. יעקב ועשו 38. יפתח הגלעדי 36, 168. יצחק 77. יצחק צוה להניח אפרו בתיבה בחדר אמו לזכרון 147. יצירה (ספר) 238, 487. יצירת הולד 243, 457. יצר הרע יש לו שבעה שמות 164. ירא אלהים, מי נקרא בשם הזה 145. ירא הטא גדול מכהן ולוי 132. ירא שמים 36, 67. ירבעם בן נבט 385, 481. ירושה, משפט שלמה בענין הירושה לאדם שיש לו שני ראשים 534. ירמיהו 43, 245, 247. ר' ישבב הסופר 443. ישבי בנוב עם דוד 16. ישועה (ברייתא) 247. ישראל עם סגולה נפל בגורל לה' 451. ישראל מספרם כמנין ראש האותיות של שבטים 354. ישראל איך ניצולין מן האומות 492. ישראל נמנו תשע פעמים 540. ישמעאל (אגדת) 249. ר' ישמעאל כהן גדול 287, 441. ישמעאלים רוצים שישראל יתערבו בהם 203. ישמעאלים, מלכות ישמעאל תושיע את ישראל קודם הקץ 465, 552. ישר (ספר הישר) 250. יששכר שבטו עוסקים בתורה 22. יששכר חמור גרם 500. יתברך (מדרש) 251. יתוש 47.

כ

כבוד אב ואם 79, 272. כבשן האש שבו השליך נמרוד את אברהם 5-8. ר' כהנא 252. כורים 436. כוכב שנראה בשעה שנולד אברהם 6. כוכבי לכת 477, 542. כונן (מדרש) 253. כוס של ברכה לעתיד לבא 89. כורש אחר שנתן הרשות ליהודים לעלות לירושלם, ראה במדינתו כי בעלי אומנות בטלים והשוק משומם מפני שהיהודים יצאו משם, והתחרט על דבריו 463. כוש, מלחמתם עם ניקנוס מלך אדום 359. כושים אוכלי אדם 22. כושית ילדה בן לבן מפני שהסתכלה בצורת איש לבן 400. כלב וחגית 48. כלבים אומרים שירה 525. כלה (מסכת) 260. כלים של בית המקדש 260. כנסת ישראל מכרעת בין הקב"ה וישעיה 417. כסא הכבוד 119, 170. כסא של שלמה 52, 98, 526. כעס 80. כעס וחמה 273. כרובים 33. כרתי ופלתי 438. כתיב ולא קרי 563. כתפוח בעצי היער (מדרש) 262.

משונות ושמותיהן 467-473. חיי חנוך 182. חירם מלך צור 69, 179. חכם 59. חכם החיים 180. חכמה 68, 253. חלום מרדכי 61. חלום מלך פרס אדות בוסתנאי 73. חלום פרעה ופתרון יוסף 224. חמה ולבנה לא שמשו בהם ישראל במדבר ולא ישתמשו בהם לעתיד לבוא 71, 254, 304. חנה עם שבעה בניה 453. חנוך (ספר) 181. חנוך הוא מטטרון 285. חנוכה 185. חנופה 80, 274. ר' חנינא בן חכניאי 143. חנניה מישאל ועזריה 98. חנניה בן תרדיון עם לופינוס קיסר 114, 442. ר' חסדאי מקרשקש בדבר המשיח בימיו (מעשה) 337. חסידי אומות העולם 85, 126, 415. חסידים (מגלת) 279. חסר ויתיר (מדרש) 194. חסרות ויתירות 199. חפץ, (מדרש החפין) 526. הרב של משה (מדרש) 201. חרן באור כשרים 136. חשמונאי 189. חשמונאי (מגילת) 280. חשמונאים מצאו צלוחית שמן טהור בביהמ"ק 192, 193. השמל בודק הנכנסים למעלת הנביאים 312. התול ועכבר 48. התן ביום התונתו ניצל ממלאך המות כי הכלה אמרה לו כתוב בתורה נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמת את אשתו (מעשה) 325.

מ

מבילה, אזהרה לנשים 400. מבילה, שמירה מן חיות טמאות אה"כ 441. מבילה קודם שעלו למטה 444. מורנוסורפוס אשתו ור"ע 225. מיטוס 464. טעות אדם חמורה ולטה 480. טעם שבע נקודות (אגדה) 520, טעמי מצות 89. טרקלין בלי שער בימי שלמה ואיך מצא הפתח 535.

נ

נאוש מטוב היא מדה רעה, וכל עני צריך שיהיה לו תקוה לעתיד ויבטח בה' (מעשה) 324. ר' נאשיהו 202. יהוא המלך 40. יהודה 41, 229. יהודה באיזה זכות לקח המלכות 130. יהודה בן בבא 442. יהודה בן דמא 442. יהודית (ספר) 208. יהודית שחתכה ראש הולופרניס 192-193. יהונתן בן גרשום בן מנשה 196. ר' יהושע בן לוי ומלאך המות 49, 210. יהושע בן נון (סיפור) 209. יהושע קרוב לפטירת משה רבינו 365. יהושע לקח מקום משה 377. יהושע שפתח אדריונוס את קברו 439. יואב 213. יואב בן צרויה במלחמתו עם העמלקים (מעשה) 327. ר' יוחנן בן זכאי בשעת החורבן 464. ר' יוחנן בן זכאי, אגרתו לרומי 214. יוחסין (ספר) 279. יום הדין 156. יום הכפורים, דרוש 496. יונה מדרש 217, 218, 219. יונה בן אמתי 449. יונה שנמשלה בה ישראל 146. יונה ועורב בתיבה 49. יונים השולחים אגרות 23. יונים גורותיהם על ישראל 189. יוסף שאחיו מכרוהו

ל

אין להם עמידה אלא הם כפופים 451. מלאכים בשמות שונות 67, 85, 111, 116. מלאכים של אש ומים ושלום במרומים 81. מלאכים עשרה שיקומו על האומות קודם שיבא משיח 161. מלאכים שלש כתות בשברא הקב"ה את האדם 509. מלאכים צקון ולחש ממונים על התפלות 369, 380. מלאכת המשכן 298. מלבושים בעשרה לשונות 392. מלחמות 101. מלחמות במלכות ישמעאל 552. מלחמות מלך המשיח 394. מלכים שנתניירו עשרה 437. מלכים עשרה שמלכו בכל העולם 437, 541. מלמד חינוקות 513. מלשינות 40, 125. מנורה 301. מנחם בן עמיאל 159. מנין (מדרש) 304. מנצפ"ך ברמזים 353. מנשה הרגלישעיה 248. מס מן המתים ומן החיים ע"י רקיון במצרים 332. מסכת נדה 398. מעלות י"ב בנן עדן 84, 86. מעשה באדם לענין לומר אם ירצה השם 39. מעשה באדם שלמד לבנו זרק לחמך במים ואת משכח ליה בסוף יומיא 37. מעשה באדם שרצה להתערב 41. מעשה באדם שהיה לו בן ובעת חופתו בקש מלאך המות להמיתו וכלתו התפללה בעדו והצילה אותו. וזכתה לכך בשביל צדקה שעשתה עם חינוקות של בית רבן 458. מעשה באדם שראה שני עורבים 38. מעשה באחד שצוהו אביו שלא ישבע כלל אפילו באמת 454. מעשה בבחור בן תורה שבקש לו אומנות ופגשו אליהו ז"ל ונתן לו פרנסתו בעבודת הארמה והשיאו אשה, וכאשר התרפה ממלאכתו גער בו והענישו שנמכר לעבד והוכרח לעבוד שבע שנים במקום רחוק 459. מעשה בנוי עם ישראל בענין אברה 37. מעשה בנוי שבכד את אביו 456. מעשה בראשית ומעשה מרכבה 311. מעשה יהודית 204. מעשה בר' יהושע בן לוי 211. מעשה ברב כהנא 252. מעשה ברבי מאיר שאמר לאשה לרוק בפניו בחפצו לעשות שלום בינה ובין בעלה 81, 277. מעשה בר' מאיר שנכשל באשה בשוגג ועשה תשובה 278. מעשה ברבי מתאי, נסיון השטן בו בדמות אשה יפה 457. מעשה הנמלה 434. מעשה בנער שלמד ספר בראשית וניצל על ידו משבי 456. מעשה בסוחר שהטמין ממונו בקרקע ואיש אחד ראהו ולקחו משם ואיך בחכמתו עלתה לו להוציא מטמונו 460. מעשה בר"ע שלמד בן רשע לומר ברכו והציל את אביו הרשע מניהנם 457. מעשה בפקדון של דבש 533. מעשה בפרתו של חסיד שנמכרה לגוי ושמרה את השבת 455. מעשה בשלמה המלך 530—533. מעשה תורה 319. מעשיות 319. מעשים (ספר) 352. מעין חכמה 306. מפתח 414. מצות 79. מצות בכל העסקים 106, 271. מצרים. בשעבוד מצרים עשו בני ישראל כל אחד שש מאות לבנים בכל יום 151. מקוה 303. מרגניתא דבי רב 355. מרדכי 53. מרדכי חזיון הנחש שהתנשא נגד ישראל 54. מרדכי ואסתר, הלום 61. מרים 12. מרכבה 117. משא ומתן 80, 273. משה רבינו 12, 356. משה בעת

לב 49. לב עשרה דברים נאמרו בו 178. לב שקול כנגד כל האיברים 352, 417. לב האדם כנגד רמ"ח איבריו 407. ל"ב מדות באגדה 265. לבנת הספיר (מדרש) 265. ל"ג בעומר 11. לח 510. לוט 41. ליים 303. ליתן 34, 49, 105, 125, 257, 315, 317. ליתן ורגים (מעשה) 37. ליתן והרג 347. ליתן, סעודה 90. לופינוס קיסר, עונשו 113. לחש לעין שמרדה לרוק שבע פעמים 81. לילית 31, 47. ליצנות 274. לעולם (מדרש) 270. לקוטים מברייתא דמ"ט מדות 293. לקח טוב (מדרש) 275. לקח טוב על ברכת יעקב 232. לשון עשרת השבטים בסיפורי אלרד 20. לשון בין האיברים 142. לשון חשוב מכל האיברים 352. לשון האדם דומה לים 407. לשון ופה נמשלו לים 408. לשון הרע 80—81, 274, 460. לשון הרע הורגת שלשת בני אדם (מעשה) 327.

מ

ר' מאיר, מעשה שירקה אשה בפניו 81, 277. מאכל שבע מינים 163. מאסול (בפרס) 99. מגיד, אמר המגיד, במעשה אברהם 2—6. מגילה (מדרש מגילה) 50. מגלות 278. מגלת סתרים 279. מגלת אנטיוכוס 185. מדות טובות, סידור 70. מדות טובות שיבה זקנה והולי 165. מדות עשר מעלות לצדיקים 394. מדות כ"ב שברא בהן הקב"ה את העולם 70. מדות התורה באגדה 265. מדרש חנוכה 189, 190, 192. מדרש תהלים (שוחר טוב) 521. מוהל שבא אליו שד ובקשו לבוא למול את בנו (מעשה) 338. מוכס שנקבר בנו תודרוס בכבוד ות"ח נקבר בלי כבוד והסיבה 399, 460. מוסר לבן 35, 36. מוצאי שבת נכנסים רשעים לניהנם 455. מוזבח כמשכן 302. מויקין 105. מזלות 128, 280, 542. מזלות וכוכבים 241, 243. מזלות כעין איברי האדם 406. מזלות שהסתכל בהן המן 53. מחלוקת 41. מחנות של הקב"ה 290. מ"ט מדות 293. מטבעת אברהם 8. מטה משה 150. מטמרון שר הפנים 86, 121, 161, 181, 184, 262, 285. מי מריבה, הסלע שהכה משה 13, 375. מי השלוח 296. מים המאררים, בדיקה בשתי אחיות אחת טהורה ואחת טמאה 398. מיכאל מקריב קרבן 70, 88, 104, 180, 451. מיכאל שר ישראל ועוזא שר של מצרים 148. מיכאל גבריאל אוריאל רפאל 260. מילה, י"ג נולדו מהול 178. מילה לעומת שבת 223. מים שונים 487. מכות מצרים 150, 153, 360. מבילתא 266. מכירי 297. מכירת יוסף 444, 444. מכשפות באשקלון שתלה שמעון בן שטח 460. מלאך המות 92, 93, 125. מלאך המות וריב"ל 212. מלאכה ואומנות 80. מלאכי חבלה 93, 94. מלאכי השרת טובלין באש 123. מלאכים 33. מלאכים

ואין איש שם 470. נשים מניקות בשוק נענשות 94. נשים צדקניות 486. נשמות של צדיקים הן קרוב למעלה 445. נשמת אדם ונשמת בהמה 419. נשמת כל חי מיוחס לשמעון כיפא 558. נשר זקן מאד בימי שלמה 535. נתיבות חכמה ל"ב 239. נתן רציצותא (מעשה) 325.

ד

סדר אליהו רבה וזוטא 24. סדר יצירת הולד 243. סדר רבה דבראשית דמרכבה 313. סדרי דשמושא רבה וסדרי היכלות 548. סהל הרופא היה יכול לחבר לנוף ראש חתוך בסממני רפואה 437. סוד 30, 274. סוד לכסות 81. סוד העבור 404. סוכה, מצותה 493. סוכות, דרשה לחג הסוכות 492. סומא נוצר כן מפני רוע מעללי 322. סוף דבר (מדרש) 404. סליק בן רב כהנא 252. סמאל שר של רומי 289. סמאל בעת פטירת משה 366. סמבטיון 385. סממנין (מגלה) 279. סנוי סנסנוי סמנגלוף 47. סנחריב 69. סנדלפון 254, 306, 313, 517, 549. סעודה מבטלת מחלוקת 42. סעודה לעתיד לבא 417, 491. סעודת אחשורוש 58. סעודת נן עדן 89. סעודת לזיתן 90. ספירות עשר 68, 72. ספירות עשר 68, 72. ספירת העומר 83. ספר חנוך 181. ספר נח 400. ספרא 404. ספרא דציניעותא 405. ספרי 405. ספרי זוטא 405. סרח בת אשר 50.

ע

עבודה זרה 249. עבודה זרה, מעשה בעובדי אש שאבדן השטן ויהודי ניצול מהם 320. עגל, מנשקי העגל 126. עדינות (ספר) 406. עזרא שר מצרים 146, 148. עזרא ועזאל 181, 285. עולם קטן 406. עולמות שבעה בחיי האדם 244. עונש החוטא 355. עורב 37. עורב ויונה 48. עזאל 549. עזאל 550. עזרא (מדרש) 407. עטוש 47. עיון (ספר) 407. עירין קדישין 289. עכביש 47. עכבר 48. עם הארץ והרגיל אצלו 170. ענוה 78, 271. ענוה גדולה מכל המצות 452. עני שבעה שמות לו 163. עני חסיד התפלל שלש תפלות בכל יום ואליהו נתן לו ד' זווים ונתעשר, וחדל להתפלל ולקח אליהו הד' זווים מידו ונעשה עני והתפלל כמקודם, ונתן לו אליהו עשרה זווים בתנאי שלא יבטל מתפלתו (מעשה) 342. ענין חירם מלך צור (מדרש) 179. ענני הכבוד שהיה משה מכיר בהם הרשעים 354. ענר אישכול וממרא 165. עץ הדעת 477. עץ הדעת שלקח משה ממנו קולמוס לכתוב את התורה 371. עץ החיים 91, 255. עצה, ששה שהועילה עצתם וששה שלא הועילה 339, 340. עצת חכמה (ספר) 256. עקדת יצחק והשטן 146. עקטאן דמר יעקב 433, 436. ר' עקיבא 407, 442. ר' עקיבא בן יוסף (מדרש) 431. ערכות (פקדון) 41.

שנולד 357. משה לוקח הכתר מר"ש פרעה 149. משה, השתוות משה לאדם הראשון לנח לאברהם ליצחק ליעקב וליוסף 383. משה כשעלה לרקיע 262. משה עזר לניקנוס מלך אדום לכבוש את כוש, והניס את בלעם מתוכה, וימלוך בכוש ארבעים שנה 359. משה בא אל פרעה ומשתיק את הכפירים בחצרו 360. משה, חטאו 374. משה לא היה מצטער על אכילת הפירות בא"י רק לקיום המצות שנוהגות בה 381—384. משה, פטירתו 361. משה מת על שש עונות 362. משה עשר מיתות כתובות עליו 367. משה מיתתו מזבח כפרה לכל ישראל 383. משה אחר מיתתו דיבר למשיח בנ"ע 384. משה רבינו, שש הלכות נעלמו ממנו 539. משה, בני משה 20, 23. ר' משה הדרשן 228. משיח 26, 86, 156, 386. משיח ואליהו בנן עדן 212. משיח בן יוסף 160. משיח בן דוד ומשיח בן יוסף 102, 387, 555. משיח התגלותו בעשרה אותות 390. משיח שקר 101. משיח בימי ר' חסדאי מקרשקש 337. משכן 298. משל על חסד שעושה הקב"ה 353. משל לישועל שאמר לו הארי תן לי מכס, ברה מהלך שלשה ימים, השיגו הארי ואמר לו תן לי מכס אף בזה המקום 392. משלים של שלמה המלך 531. משמורות 84. משפט (דין) 80, 273. מת שלא נרקב 166. מתושלח 41. ר' מתיה ונסיונו 457. מתנות כהונה, טעם לזה 97. מתנות כהונה י"ד 179. מתתיהו כהן גדול, בתו 190. מתתיהו כהן גדול, יוחנן בנו 190.

נ

נבואות לעתיד 130. נבואת הילד 396. נבוכדנצר 69. נבוכדנצר ולמה נקרא בן 463. נביאים ומעלתם 312. ננעים עשרה וסדרם 481, 482. נדה (ברייחא) 398. נוצרים פרידתם מהיהודים 557. נח 400. נחוניא בן הקנה 72, 116, 402, 449. נחמות לעתיד עשר 395. נחמיה בן חושיאל 391, 554. נחמן קטופא 396. נחש עשר גזרות עליו 10. נינוה 159, 220. נינוה ששם מלך פרעה 154. ניקור בשר 142. נירון המערבי 555. נמוקי רב נחמן 403. נמלה ושלמה המלך 534. נמרוד ששבר אברהם צלמיו 1—8, 238. נמרוד ובגדיו התמודות שבהם הכניע את החיות 461. נסים בבית המקדש 177. נסים במצרים 176. נסים, עשרה בים 131, 540. נסים עשרה בביאת המשיח 393. נסים שבעה שעושה אליהו בזמן הקץ 203. נסחרות שנולדו לרשב"י במערה 555. נעלם (מדרש הנעלם) 403. נפתלי בעת קבורת יעקב 231, 236. נצרות, אגרת מיוחסת לר' יוחנן בן זכאי נגד דת הנוצרית 214. נקודות עשר 514. נשואין 36, 80, 272. נשואין לבת 512. נשואין, י"ב דברים במי שיש לו אשה 178. נשואין, אנשים שאין מתחברין לנשיהם כ"א שלש פעמים בשנה 472. נשים מושלות במדינה

359. צפרנים 182, 473. צלם שאין בו תועלת לא לעצמו ולא למי שקנהו לעובדו 4. צלמים 8, 132. ציוני 500. צואת נפתלי בן יעקב 236. צואת העשיר לבן יהירו הזהר מן "צדקתך" (מעשה) 339.

ק

קדושא, קדושת תרכו 500-501. קדיש 414. 501. קולות ערבים, קול תורה קול נשמים וקול כספים 168. קולות עשרה בזמן כבוץ גליות 389. קונדרים אחרון ממדרש ילמדנו 223. קינות (ספר) 483. קיקיון דיונה 222. קירוואן (עיר) 19. קמיע 47. קמצן שלא הלך לביהמ"ד ביום ב' וביום ה' מפני שהיה מתירא ליתן פרוטה לכיס של צדקה 338. קנה (ספר הקנה) 403. קץ הגלות 249. קץ הימין 386. קצב פדה נערה משוביה וחפץ להשיאה לבנו, וכאשר נודע לו שיש עני אוהב אותה מכבר השיאה להעני ועזר לה בהוצאות הנשואין (מעשה) 323. קצר (מדרש הקצר) 502. קרבנות 200, 480, 483. קרח והאלמנה 17. קרח, בני קרח עלו 19. קריאת שמע כלול בה עשרת הדברות 489. קרי וכתיב 502. קרני ראמים (מדרש) 504.

ק

ראובן חלל יצועי אביו 229, 233. ראש השנה (דרוש) 494. ראשית, מי נקרא כן 314. רב האי גאון 586. רבות (מדרש) 504. רבינו הקדוש 505. רבית 135, 143. רוח, על הרוח העולם עומד ומשל ע"ז מר"ע 581. רוח נמוכה כאילו מזבח בנוי בלבו ומקריב קרבנות לקב"ה 415. רומא 159. רומי 441, 492. רומי, גזרה על ישראל ועונשה 113. רומי (אדום) נקמה בה 202. רומי בזמן הקץ 389. רומי, רשב"י בא שם לבטל הנזרות 552. רוח (מדרש) 514. ריואל המלאך בא אל אדם הראשון ונתן בידו ספר חכמה 40. ריואל נקרא גליצור 307, 550. ריואל (ספר) 519. רחמי אב גדולים מרחמי אם 213. רפאל המלאך נתן ספר חכמה ורוים לנח 402. רפואות, ספר רפואות משם בן נח 400. רציחה, הזהרה: נר שאין אתה יכול להחיותה (להאירה) למה תכבה 456. רקיון במצרים ישם מס על המתים 332. רקיעים 88. רקיעים שבעה 451. רקיעים שעשה חירם מלך צור 179. רשות 78. רשע מבזה מי שמכבדו 40. רשעים פעולתם 202.

ש

שאול המלך מעשה בימיו 533. שאילתות 520. שאלות ר' אליעזר בענין התחיה 579. שאלות שהשיב בן סירא 46. שבעה שלא להרגיל בה אפילו באמת 454. שבעות, דרוש לחג השבעות 488. שבט ראובן ושבט נד עשו קטטה עם ישראל י"ד שנים 435. שבטים באויה יום נולד כל אחד 475. שביעות הקב"ה

ערביים (ישמעאליים) אמרו לישראל נהיה כולנו לאומה אחת 392. ערוב משום דרכי שלום 82. ערלה, חמש ערלות הן 539. עשו בזמן קבורת יעקב 231. עשיר הסיד צוה לבנו ר' יוחנן לקנות בשוק הסחורה שיראה בראשונה באיזה מחיר ישעלה עליה המוכר, והוכרח לשלם כסף רב בעבור מה שקנה, ומצא שהוא נביע בתוך נביע ובתוכו עקרב קטן אשר גידלו עד כי היה גדול מאד ורבה עליו הוצאותיו, ולאחרונה דבר העקרב אליו ונילה לו סודות רבות, והוא היה הנחש הקדמון, ונתעשר על ידו 344. עשירי ירושלם 32. עשר גליות 433. עשרה הרוגי מלכות 443, 439. עשרת הדברות 307. עשרת הדברות בטלו עשרה יחידים 490. עשרת מלכים 461. עשרת השבטים 71, 385, 466. עשרת השבטים בנהר סמבטיון ומנהגם, שבט דן נפרד משבט יששכר שהיו מתקוטטים עמהם והיו אומרים להם אתם בני השפחות 20.

פ

פורים 57. פטירת אהרן 13. פטירת משה רבינו 168, 361. פיוטים שיסר שמעון כיפא 558. פליאה (ספר) 403. פליאה (מדרש) 473. ר' פנחס בן יאיר 474. פנים אחרות (מדרש) 50. פסוקים שאין להם הכרע 132, 302. פסח, דרוש לחג הפסח 487. פסיקתא 486. פסיקתא חדתא 487. פרוכת 299. פרושים 176, 513. פרישטי יואן לאפיפיור ברומא 467. פרנסים טובים משה אהרן ומרים 12. פרעה 69. פרעה עמד בחצי הלילה לבקש את משה, "אוהבו" והיו הנערים משחקים בו 152. פרעה ניצל מהים ומלך על נינוה 154, 461. פרעה ע"ש פריעת המס 332. פרעה חולם אדות משה 357. פרק ר' יאשיהו 202. פרק ר' שמעון בן יוחי 555. פרקי אבות 1. פרקי דר' אליעזר 27. פרקי היכלות 122. פרקי ר' יוסי 199. פרקי משיח 392. פרקי בן עזאי 499. פרקי רבינו הקדוש 505. פתשגן הכתב למגלת אנטיוכס 185.

צ

צדקה 38, 78, 270. צדקה לע"ז 133. צדקה של יוסף הגנן באשקלון 323. צדקה תציל ממות (מעשה) 334. צדקה, אשה צרת עין נהפכה לה אוצרות כסף וזהב לעקרבים נמלים ופרעושים 342. צדיק ורשע, כל מקום שנאמר בהם "הוא" 51. צדיק שנקבר בבזיון ורשע שנקבר בכבוד והסיבה (מעשה) 321. צדיקים (כתות) 84, 127, 495. צדיקים ז' מעלות להם 163. צדיקים עשרה נכנסו בחייהם לג"ע 437. צדקות (פרק) 499. ר' צמח גאון לאנשי קירוואן 20. צפון, רוח צפון לא נגמר בכריאת העולם 33. צפורה מלה את בנה 150. צפורה ומשה בבית יתרו 149. צפורה עוזרת למשה השבוי במדין אצל יתרו

438. שמעון בן שטח תלה שמונים מכשפות באשקלון
 שמש וירח לא זרחו במדבר 15. שני השם
 130, 75. שנים בין בני בבל וא"י במסורה 21. שני
 וחמישי נחשב בין שבת ויו"ט בנ"ע 212. שני
 כתובים (מדרש) 559. שעור קומה 561. שפיפון בן
 ליש שהציל בן סכר ממלאך המות (מעשה) 334.
 שדה 77, 129. שרים במרום 315. שררה 31. ששת
 ימי בראשית 33, 53. ששת ימי בראשית ותנאי הקב"ה
 220, 226, 314. ששת ימי בראשית ומשה 383.
 ששת ימי בראשית נתחדשו ביציאת מצרים 488.

ת

תנין 431. תנין (ספר) 563. תדשא (מדרש)
 475. תהלים (מדרש) 569. תואר לר' צמח נאון בשו"ת
 מאנשי קירואן 19. תוארים למלך מלכי המלכים 119.
 תוספות יותרת מהמתנה 133. תורה אור 192. תורה,
 אין לך שום דבר של תורה שאין בו תילי תילים של
 מדרש 451. תורה, ג' שונאין אותה אשה ע"ה ותינוק
 167. תורה, הדרה נתנה בבית האחרון (השני) 121.
 תורה וחכמה 253. תורה חסה על ממון ישראל בארבעה
 מקומות 538. תורה לימודה 252. תורה שלמד התינוק
 320. תורה, מיד כשיצאו ישראל ממצרים לא היו ראויין
 לקבל את התורה מפני שהיו בעלי מומין משום שעשו
 לבנים בטיט ועכבם עד החדש השלישי 452. תורה
 מצלת מן המזיקים (מעשה) 340. תורה נכתבה על לבי אש
 קודם שנברא קלף 450. תורה צירף הקב"ה מ"ט פעמים
 578. תורה, קבלת התורה בסני 488. תורה שרצה
 הקב"ה ליתן לאומות העולם 452. תורה, שר תורה 122.
 תורת כהנים (ספרא) 404. תחית המתים 416, 494.
 578. תיבה 49. תינוקות 56. תלמוד תורה 79. תלמוד
 תורה (ספר) 579. תלמיד חכם ט"ו דברים נאמרו בו
 178. תלפיות 580. תמונה (ספר) 403. תמורה (מדרש)
 580. תמימות ישראל 570. תנא דבי אליהו 24. תנאי
 הקב"ה בששת ימי בראשית 220. תנועות 308. תנחומא
 583. תהלים בעשרה לשונות של שבה 127. תפלה 78,
 270. תפלה בעשרה לשונות 376. תפלות מרדכי ואסתר
 בארמית ותרגומו בעברית 62-64. תפלה רב המנונא
 584. תפלת החזן הצילה אחר מכבשן האש 351.
 תפלת יהודית 206. תפלת יוחנן בן מתתיהו שהרג
 לניקנור שר צבא אנטיוכוס 190. תפלת יונה במעי
 הדגה 219. תפלת ירמיהו 438. תפלת שמונה עשרה
 584. תפלת ר' שמעון בן יוחאי 551. תקופות 318, 530.
 תקיעות 494. תקיעתא דבי רב 586. תקנות שתיקן
 הקב"ה לבריותיו 104, 492. תקנות לבני ישראל ולשאר
 בריות 259. תרגום שני 586. תרגומים 586. תרומות,
 עשו 298. תרה, מעשה באברהם 2. תשובה 33, 78,
 271, 497. תשובה חביבה מתפלה 226. תשובת ר'
 מאיר 278.

אוהב 211. שבע חופות 162. שבע נקודות 520. שבעים
 שמות למט"ט 521. שבת, שבע הנערות לאסתר כדי
 שחובל למנות בהם יום השבת 60. שבת ויו"ט 79,
 195, 272. שבת בין השמשות להשותה מים אז 83.
 שבת, פרה של ישראל שנמכרת לגוי שומרת השבת
 455. שד (בר תמליון) שנכנס בביתו של מלך והוציאו
 רשב"י (מעשה) 333. שד משך אשה רעה לגיהנם
 בעורה בחייה ועונשה שם 350. שד שאשתו בת אדם
 ודרים בשכונת שדים ומזיקים הביא מוהל למול את
 בנו (מעשה) 338. שד מטעה עובדי אלילים כי כל
 מת אחר שלשים ימים יחזור לצוות לביתו, וצוה
 לאשתו להחזיר הפקדון שהפקיד בידו עובר אורח
 (מעשה) 341. שדים דומים למלאכים 528. שובך עם
 יהושע 210. שוחר טוב 521. שומה 40. שונאי ישראל
 מתיעצים עליהם 53. שועל 49. שופטים 140. שושתר
 (פרס) 98. שותף טוב 42. שחורים, הלבשת שחורים
 לבני המדינה במות בן המלך 393. השטן במעשה
 אברהם ונמרוד 3, 55. שטן ויצחק 147. שירה 76,
 122, 149, 408, 418, 502, 522. שיר השירים רבה
 522. שכור שרצו בניו לקברו חי כשנשתכר וניצל בדרך
 נס 342. שכינה 33, 68, 415. שכינה עשר ירדות
 ירדה 177. שכל טוב 525. שכן רע 45. שכן רע, שלא
 לדור עם רשעים ושלא לילך עמם 36, 38. שלום 81.
 שלום בין המאורות 34. שלום, אבנים שמטילות שלום
 97. שלחן במשכן 301. שלמה המלך 249, 526.
 שלמה בתור חכם שנשטתה 16. שלמה המלך שדן
 דין ביצה שהלוח אחד לחבירו בתנאי שישלם לו
 מחירה עם הריוח מביצה אחת עד זמן הפרעון 348.
 שלמה המלך, ספר רוין שנגלה ונמסר לו מנח ואילך
 402. שלמה בתור מלצר 530. שלמה המלך מגלה
 מי הוא הבן ומי הוא העבד שרצה לירש את ארנוי
 531. שלמה אמר ואשה בכל אלה לא מצאתי ומעשה
 מוכיח אמיתתו 531. שלמה המלך מלמד לתלמידיו
 שלשה דברים שיקרים הם מזהובים 532. שלמה פורה
 באויר על אדרת גדולה 534. שלש עשרה מדות 309.
 שלשה (משולש) 452. שלשה וארבעה (מדרש) 536.
 שם המפורש 16-17. שם המפורש עתיד להתגלות
 416. שם המפורש שהשתמש בו שלמה המלך 535.
 שם המפורש שלמד שמחזאל לאיסטרה 550. שמואל
 (סוד העבור) 404. שמואל (מדרש) 541. שמואל
 הקטן 542. שמונה עשרה 96, 157, 584. שמוש
 תהלים 548. שמוש תורה 548. שמושא רבה חוטא
 547. שמות 177. שמות הקב"ה 484. שמות רבה
 504. שמח בחלקו 80, 273. שמחזאי ועזאל 181,
 549. שמן 145. שמע ישראל 23, 33, 193, 201,
 228, 233, 260, 328, 392, 447, 453, 487.
 501, 554. שמע ישראל (הנדרת) 550. ר' שמעון בן
 אלעזר ואדם מכוזר (מעשה) 514. ר' שמעון בן יוחאי
 במערה 465, 561. שמעון כיפא 557. שמעון הצדיק

באורי מלים זרות שבאוצר מדרשים

נערך ע"י דר' שלמה טודרוס הלוי הורוויץ

מורה שפות בני קדם בקולומביא אוניברסיטא

ב', ועי' שבת צ'.
 אילוף: צ"ל אלוף, נגזר משרש אָלף להורות וללמד, כמאמר אביו ובאילוף יהודה" (צד 237 ב').
 איסטרה: ביונית *ἀστὴρ* הוא "כוכב" והוא שם הנערה הנקבעה בכוכב כימה, והיונים מספרים זאת על שבע בנות הענק אטליס שנקבעו בשמים בכוכבי חדרי תימן (Pleiades). וכימה עי' באגרת שמחזאי ועזאל (צד 550 א').

איספקלטור: צ"ל אספקלטור: ביונית האמצעית ספיקולטור הוא שר הטבחים ונגזר מלטינית *Speculator* שהוראתו משגיח. ונטל איספקלטור את החרב" (דף 445 א'), וכן בשבת (ק"ח). ואחד הרגו איספקליטור.

איפורדומין: נגזר מיונית וכן באנגלית *hippodrome*, והוא מקום מרוץ הסוסים בבמת ישחק. באגרת כסא ואיפורדומין של שלמה המלך (צד 529 א') וגם ברבים איפורדומיות.

איפוטין טרקליון: בפסיקתא רבתי (פכ"ו דף 246 א') היכל שבו יועצי המלך. לפי גירסת גידעמאן "איפוטונקריקלינטין", ולפי הערת קרויס (גריכישע אונד לאטיינישע לעהנווערטער ח"ב 238) נצטרפו פה שלש מלים מלשון יונית במשמע "מבעד חדר המלכות" (ע"ש).

אלורדאנים: או אלריאון: שם עוף משונה המושל על כל העופות שבעולם ואינם נמצאים רק שנים בעולם. עי' בכתב ששלח פרישטי גואן לאפיפיור (צד 467 ב'), ובאגרת של הנ"ל אל הקיסר (צד 470 ב'). ובהעתקה הרומית שהדפים צארנקע מהמכתבים המקוריים לא נזכרו העופות האלה.

אליפנטיש: פילים (elephants), מאה וחמשים אליפנטיש" (צד 470 א').

אלמנוס: צ"ל אלמפוס (וכן בנוסח הכתב הרומי), והוא הר אנדי ידוע בספורי היונים (Olympus), יש הר גבוה שקרוין אותו אלמנוס (צד 468 ב') וגם נקרא בשבוש אולפוס (צד 471 ב') תחת אלמפוס.

אלפיחם: גחלת בערבית, וכמו ופעל בפחם (ישעיה מ"ד י"ב). "שיחור בלשון ישמעאל אלפיחם" (צד 353 א').

אנגריא: מיונית *ἀνγρία*, עבודה באונס והטלת מס (עי' ב"מ ע"ה), ולקח אותו באנגריא" (צד 530 ב').

אנדיפי: מצח, פדחת (שמירנע שלעפעע temple).

אבליגה: בעל הערוך גורם. אבליגה והוא מלשון יונית *ἐβέλιος* (אותות ל"ג מתחלפות), והוראתו דבר עשוי ממין עץ שחור ידוע הנקרא באנגלית *ebony* "מטות של אבליגה" (צד 226 ב'). בפסיקתא רבתי סי' ל"ג נמצא עצי אלמונים (מ"א י' א') א"ר אבא אבליגא. היונים לקחו את המלה *ἐβέλιος* מהשמית הבנים (יחזקאל כ"ז ט"ו) לפי דעת לעוי (די סעמיטישען פֿרעמדווערטער אים גריכישען צד 35), והמלה העברית שאולה ממצרית "הבן" כי המצריים הביאו את העצים האלה מארץ כוש.

אבר: מארמית וסורית אַבְרָא, ועי' בתרגום יונתן (ליחזקאל כ"ב י"ח) וברוך ואבר, ובסנהדרין (נ"ב), פתילה של אבר. "כתבו באבר ובשיחור" (צד 353 א').

אנימא: צ"ל אנמא, בעברית אנם, והוא ברכה למים. "ויתקבצו כלם לאנימא אחת" (צד 23 ב').
 אונילו: באנגלית *eagle*, בצרפתית *aigle* והוא נשר בעברית. "עופות שקרוין אותם אוגילו" (צד 467 ב') "אנחנו עוברים עם אוגילי" (צד 467 ב') צ"ל אוגילו.

אוני: או אוניתא מיונית *οἰσ* והוא שטר מכירה (עי' גיטין ח'). "היכן הוא דיאתיקי שלהן והאוני שלהן" (צד 228 א'), ועוד "והוון משלחין אונייתא" (צד 248 ב').

אוניקוריוס: בלטינית *unicornis* ובאנגלית *unicorn*, והיא חיה אגדית שהיה לה קרן אחת במצחה (עי' שבת כ"ח:), וגם יש בארצנו האוניקוריוס" (צד 468 ב'), וע"ע ביקורנאה.

אוסיא: מיונית *ὄστια* נכסים, ובפרט גחלת שדה. משל למלך שנתן אוסיא לאוהבו (ב"ר פמ"ט ב') "אי בעי פלוני למעל לאוסיא דיריה" (צד 248 א', ב').

אורינשו: בלטינית *harenosa*, מלאה חול. והוא השם של ים האבנים המופלא "ובוה הנהר אין מים וכל אשר מוציא הכל מביא אל הים אורינשו" (צד 469 ב') כלומר מלאה חול.

אֶחְוָנוּת: עץ פרי הנקרא באנגלית *plum* ובאשכנזית פֿלֶוּמֶע, ובסורית היא החוניתא (לעו), אראמיישע פֿלֶאנצעננאמען 149. בירושלמי (ברכות פ"ו ב') אפיק קומיהון פרגין ואחוניא וקפלוטין, ובא"ב דבן סירא נחשב בין מספר האילנות (צד 46 א').

אילא: מיונית *ἐυλα* תולעת, ופי' בעל הערוך תולעת שמתליעין ענבים. "מאילא דעינבי" (צד 274

רסיסי כלומר הדמעות שתולגנה העינים [תרגום רביבים בירמיה ג' ג' הוא רססיא] בעת שמשמיעים) אפריותיו שטורד ויוצא מפייה כשמזכירין באותו השם הנכנס באזנים ויצא בפה ומשתכת מלך (צ"ל מלב) שאינו הגון לו".

א פ פ ר ס ו ת (וגם אפרסין): מיונית *ἐπικάρσιον*, מעיל העליון (עי' מ"ק כ"ב:). "זמה מרגליות ימצאו באפרסותו של עני" (צד 29 ב'). היינו בכים אשר במעילו.

א פ ר כ ו ס או אפרסום: *ἐπαρκος* שר המדינה (צד 128 א'); אפרכיא הוא המדינה (province).

א פ ר ס מ ו נ כמו אפרסמון או בלסמון: מיונית *βασαμων*, והוא בושם שנותן ריח טוב. לדעת לעוו (אראמישע פלאנצעננאמען 53) מושאלה מעברית בושם (באנגלית balsam). טובלין אותם ברמ"ה נהרי בלסמון ואפרסמון (צד 256 א'). "ששרו באפלסמון נקי" (צד 117 ב').

א ק ל י מ (רבים אקלימים): מיונית *κλίμα* באנגלית *clime*. שטח ארץ שזמנה ומזן אורה שיום, "והסכמה מהאקלימים המשועבדים לנו" (צד 62 א').

א ר ג ו נ: ארגמן, וארגונא ילכש (דניאל ה' ז'). ארגונוין טוב (צד 417 א') כלומר בנדי ארגמן (purple). א ר ו נ י י ש: צ"ל אדונייש, בלטינית *ydonus*. וזהו נוסח העתקה הרומית. "נהר גדול ששמו ארונייש ואומרים כי הנהר ההוא יוצא מן עדן" (צד 471 א').

א ר כ י ס ט ו נ (צד 226): *architect*. א ר כ י ס ט ו ס: צ"ל ארכונטוס, מיונית *ἀρχων* פקיד. "דאת בעי מתעבדא ארכיסטוס (צ"ל ארכונטוס) ובוליסטוס" (צד 248 א', ועי' איכה רבתי ב' ד').

א ש ט ו פ א ש י צ: צ"ל טופאציש *topazes*, אבן יקרה מנונים שונים, בין האבנים הנמצאות בנן עדן (צד 471 א').

ב ד י ד: כלי חפירה (צד 228 ועי' כלים פכ"ט ז').

ב ו ל י ס ט ו ס: צ"ל בוליוטיס, מיונית *βουλιωτις* יועץ. "שמעין עליך דאת בעי מתעבדא ארכיסטוס ובוליסטוס" (צד 248 א').

ב י ב: בסורית בוביא ושרשו הוא בוב, מבוא, כמו בבא ושער. חפירה באדמה שיוורדים אל תוכה השופכים והמים המלוכלכים, "משל למלך שהיה לו ביב של בורסקי ובנה על גבו פלטרין" (צד 560 א').

ב כ ר (פ"א ה') מלך ב"ו בונה פלטרין במקום הביבים. ב י מ י: מיונית *βίμα*, המעלות בהאיפורדומין שבהן ישבו הכתות השונות (עי' פערלעס בהעתון M. G. W. J. חלק כ"א צד 135). "ועל כל כוהר שבעה בימי אחד למעלה מחברו" (צד 529 ב'). גם

א נ ט י ר ג נ א: כנראה צ"ל אנטירגנא *ἀντιρρηγνμα*, משני צדדים הפוכים (עי' בפלוטארך). "והמכתב שעל הלוחות חרות אנטירגנא מרובע שנראה מכל צד מראה אחר" (צד 353 א').

א נ פ ו ר י א: כלים חדשים יקרים *ἐμπύρα*, "כלי אנפוריא שלו" (צד 137 א', ועי' ב"מ כ"א.).

א נ פ ט י: צ"ל אפנטי *ἀπντή*, נמצא בתרגום השבעים והוראתו הוא "קבלת פנים" יצא אוהבו לאפנטי שלוי" (צד 226 ב'), וצ"ל לאפנטי שלו, ונמצא בלי שבח בתנחומא (אמור ל'), ובשה"ש רבה (א' ו"ב) לאפנטי או אפנתי של מלך.

א נ ק ל י (ברבים אנקליות או אנקלאות): השבעים מתרגמים לולאות *ἀγκλαί* והוראתו במאמרי חז"ל הוא וו שתולין בו (עי' פסחים ס"ו.). "ותולה אותה באנקלאות" (צד 299 ב'), "ותולה את הטבעת בתוך האנקלי" (צד 300 ב').

א ס ט מ ו מ: צ"ל אסטומי מלשון לטינית *astute*, בערמה. "לא תאנסו שום אדם לבוא בתורתכם באונס ובאסטומו" (צד 558 ב') צ"ל באסטומי=בערמה.

א ס פ ר ג ו ס: מין ירק ידוע *asparagus*, לעוו בספרו על הצמחים (אראמישע פלאנצעננאמען 51) הראה כי הוראת המלה הוא שם כולל לנצני צמחים שונים ובפרט נץ הכרוב, וראיה לזה בנדירים (פ"ו י') מן הכרוב אסור באיספרגוס. ועשו ממנו משקה לרפואה לשלשל בני מעים. בתשובת הגאונים להרכבי נאמר: ודע כי יש בכרוב דבר עגול בכדור והוא הנקרא אספרגוס וכו' ומטילין ממנו בתוך היין ובתוך השכר כי יש בו כח שמונע מן השכרות (שם צד 196). "ושותה אספרגוס מעומד" (צד 167 א'). ונמצא ג"כ אספרגוד (צד 170 א') בטעות כי צ"ל אספרגוס.

א ס ר ט י א צ"ל אסטרטיא מיונית *στρατία*, חיל או צבא. אסטרטיא של מלך (קדושין ע"ו.) "יכתב באסרטיא דידך" (צד 248 ב').

א פ ו נ ד ו: אבנט שבו צורוין מעות, מלשון *funda* (צד 79 א', ועי' ברכות ס"ב:).

א פ ו פ ס י ס (בלשון רבים אפופסין): מיונית *ἀποφασίς* גזר דין (verdict). מלמד שמהר סיני נטלו איפופסין שלהם למיתה (ויק"ר פ"כ י'). "וגם איפופסים (צ"ל אפופסים) של עולם מ' יום" (צד 485 ב'). "נתן להם ג' אפופסין" (שם).

א פ ו ש ט ו ל ו: בלטינית *apostolus* ובאנגלית *apostle* שליח של הכנסייה הנוצרית, והם היו מתלמידי ישו "טומאש אפושטולו" (צד 467 ב') והוא *St. Thomas*.

א פ י ר י ו ת: (צד 115 א'), אפשר שהיא אפרייא, מפרסית אפרי=ישר כח, ובלשון רבים משמע שבהות יהודאות, וכמו אפיריון נמטייה לר"ש (ב"מ קי"ט סוף). אך קשה להבין כוונת המאמר הנ"ל, ואולי כך פתרונו: "כי מה כל עפעפי שריסי (ואפשר ר"ל

לה דדים במקום בינה (ברכות י'). ,ותיכן לו (לתינוק) גמולים טובים במקום בינה" (צד 238 ב').
 גרפית (גרופית): מיונית γρηφ (באנגלית griffin). והוא מין חיה משונה בהגדת היונים חציה ארי וחציה נשר. ,יחמור מימין ופיל משמאל, ראם מימין וגרפית משמאל" (צד 528 א'). ונקראה ג"כ בשמה הלטיני גריפוס (gryphus), ,אלא אנהנו עוברים עם אונילו (צ"ל אונילו הנשר) גריפוס" (צד 468 ב') ועי' צד 469 א'. ונחשבה גם בין העופות ,ובארצנו יש עוף הנקרא גרפון" (צד 470 ב'). מפני שחציה נשר.

דומן (צ"ל רמון): בערבית הוא הרמון הידוע, והמעתיק בא"ב דבן סירא (צד 46 א') העביר את המלה רמונים לערבית רמון.
 דוק: (באנגלית duke) כמו דוכס, והוא שר או שררה ,ויש ג' מלכויות דוקים וקונטים" (באנגלית count) וכו' (צד 469 א').

דיאמטרין: (אנגלית diameter). בחכמת ההנדסה הוא הקו המחצה את העגול לשני חלקים שווים ונקרא אלכסון בין בעלי חשבון. ,אתה נותן דיאמטרין שלהן שהן ששה מזולות" (צד 284 א').
 דיאמנטיש: (diamonas) אבן יקרה והיא השוהם. ,ויש בו אבנים יקרות רבים קרוב לג"ע ויקראו דיאמנטיש" (צד 468 ב').

דימוט: פערלעס גורס דמס מיונית δήμος (עי' בהעתון M. G. W. J. חלק כ"א צד 123). והיא כתה של משחקים במרוצת הסוס, ,ארבעה דימוטיות היו באיפורדומין... ובכל דימוט היו שבכות" וכו' (צד 529 ב').

דיקסומין (צ"ל דכסמני) מיונית δειξάμεν והוא מקוה או ברכת מים (cistern). בפסיקתא רבתי ד' נאמר: ,ואליהו עשה דכסומני בתוך בית סאתים זרע; ,המלך עושה דיקסומין... מאיזה מקום היא נובע אותו הדיקסומין" (צד 529 ב').
 דלוסקום: כמו גלוסקום מיונית גלוסקומון, כים או תכריך או אמתחת ,דלוסקא" (צ"ל דלוסקום) של כתבים" (צד 422 ב'), ועי' מגילה כ"ו: דלוסקמי ספרים).

דנקא: מטבע פרסית בשוה ששית של אדרכמון ,מביא כשבה בת דנקא סלע" (צד 352, ועי' ב"מ ק"ט:).

דרדרר: בלשון ערבית ,דרדררה", כלי עגול כמו חבית (לדרדר הוא להתנלגל). ,לקח הדרדרים ותלה אותם" (צד 346 ב'), ועי' כלים פט"א דרדר עגלה).

דרומטרה: (באנגלית dromedary) והוא גמל בעל חטוטרת אחת, ,ודעו כי בארצנו מגדלין הפילים וברדלים שאנו קורין דרומדרה" (צד 470 א').

נמצא ,במסמאות (צ"ל במסאות" לשון רבים מן בימי) והם היו המעלות המוליכין לכסא המלך (צד 528 ב').
 ביקורנאה: בלטינית bicornis, היא בעלת שתי קרניים. ,ויש לנו מין בהמה הנקראת ביקורנאה ויש לה קרן במצחה". ונראה כי טעה המעתיק וצ"ל שיש לה ב' קרניים במצחה. ובעלת קרן אחת היא האוניקוריום (עי' לעיל). ואפשר שזאת החיה היא rhinoceros שיש להן לפעמים קרן אחת ולפעמים שתי קרניים.

בכא: בלטינית bacca הוא כעין נרגיר או דבדבן (באנגלית berry). ,והיתה רואה על כתיפו הימנית כמו בכא אדומה" (צד 278 א').

בלוט: בערבית הוא אלון (אייכע oak). ועושה פרי אגוזים הנקראים acorns (עי' דף 46 א').
 בלען: מי שבולע המאכל בחפזו. ,אל תהי חציף ובלען" (צד 30 ב'). וכן בספר ראשית חכמה (פרק ד"א) האוכל על שלחנו צריך שלא יהיה נגרן ובלען.

בנדוק: בערבית הוא עץ עושה פרי אגוזים הנקראים באנגלית hazel-nut (וביהודית חזירנים הוא בודאי משובש מזה). בהעתקה הערבית של שמות האילנים בא"ב דבן סירא (צד 46 א').

ברדלית: בלטינית pardalis הוא הנקבה של החיה הנקראת באנגלית panther ממין נמר (עי' ב"ק ט"ו:). ,ודעו כי בארצנו מגדלין הפילין והברדלית (ברדלים) שאנו קוראין דרומדרה" (צד 470 א').
 והמעתיק טעה כי דרומדרה הוא מין גמלים ולא חיות היער.

ברס (מברים): בארמית משמש לנהקת החמור (באנגלית bray) ,דוב מגמגם חמור מברים" (צד 528 א').

גבה, נבהות: בחכמת התכונה היא עליית כוכב במזלו ברקיע (ascension). בברייתא דמזלות וברייתא דשמואל הקטן (צד 283 ב', 546 א').

גונדא: בלטינית candys, האדרת שהיתה מצויה בין המדיים ,ליתפרע מהני דחפו גונדי (סוטה כ"ב:). פי' הערך דמתכסין בגדים שחורים (עי' צד 513 א').

גיל (רבים גילים): על שנות האדם ופרקו, וגם בערבית כמובן הוה. המלה נגזרה משרש גל. להקיף ולסוב. גם תקופה ודור בהוראתם הראשונה משמע היקף והיסב. מן הילדים אשר כגילכם (דניאל א' י'). ,א"ל הקב"ה למשה דורות דורותיהן וגילין גילין הם" (צד 373 ב').

גמולים: מלשון גמולי מחלב (ישעיה כ"ח ט'), וע"פ דרך המליצה הוא תואר לדדים מיניקות, ונוסד על מאמר חז"ל עה"פ ברכי נפשי את ה' ואל תשכחי כל גמוליו, מאי כל גמוליו, א"ר אבהו שעשה

כמו עכינא) „אשכח חד חכינא דכריכה עלייה“ (צד 248 ב', ועי' ב"ר פ"ב ט"ו).

חסימא: בערבית, „חסם אלערק“ הוא להקיז דם מהעורק, וחסום משמע חרב. „יד לחסימה תקציין“ (צד 507 ב') והמניה פירש בערבית אלפצאדה שהוא נ"כ הקות רם, ואפשר שמה שנאמר ניטל חסומן (כלים פי"ג ג') שהוראתו חרוד הסכין נגור מחסום בערבית.

חרדל: מיונית χαράδρα זרם שוטף בהרים, „לבוא לפרות בחרדל“ (צד 529), והגירסא „הירדן“ במקומה עומדת (ועי' מקואות פ"ה ו' מטבילין בהרלות).

חרותים: (צד 46 א'). לפי גירסת כ"י האלבערשטאם צ"ל חומשניות שהוא לדעת לעוו (אראמיישע פפלאכצעננאמען צד 44) מין חבושים באשכנזית מיספעלן ובאנגלית medlars.

טטפראות: צ"ל טטראפילות, מיונית τετραπύλον היכל נהדר ומפואר בארבעה שערים „אלף טטפראות“ (צד 394 א', ועי' מדרש תהלים נ"א ד').

טיגריס (או טיגרא): מלטינית tigris ובאנגלית tiger, והוא נמר בערבית. „וכן יש מין אחד מבהמות (צ"ל מחיות) שקורין טיגריס“ ועוד שם, ויש לנו בהמות אחרות ונקראות טוגרא (צ"ל טיגרא) ואותן בהמות הן קטנות מפילין“ (צד 470 ב').

טימי: מיונית τιμή שווה כסף, או הטלת מס (assessment) „למלך ששלח שלטון שלו לגבות טימיה שלו“ (צד 134 ב' ועי' בתרגום אסתר ג' ח' ולמלכא לית ליה טימי מנהון).

טכס, טכסים: מיונית τέξις סדר, וגם בהוראת מין ומחלקה „בטכסי שלהבת“ (צד 418 א') „טכס של ננעים“ (צד 482 א'). בטכסי מלך“ (צד 150 ב').

טפי: בערבית הוראת טפי לכבות, בתרגום לישעיה (מ"ג י"ז) דעכו כפשתה כבו, דעיכו כבוצא עמי טפון. „ונסגוד למיא דמטיפין לנורא“ (צד 1 ב'). טפילה: מלשון תפל וענינו חסרה טעם „טפילה אחת אם גלות הפלשתיי“ (צד 83 א').

טפיטא: מלשון יונית ταπίτος באשכנזית נגזר השם טעפפין מעצם השרש הוה ובאנגלית tapestry. „הציע המטות ביקמאות ובטפיטין“ (צד 226 ב'). טפיטן של סוס (כלים פכ"ג ב') והרכים טפטיות (איכה רבתי פ"א מ"ז) ופי" בעל מוסף הערוך מכסה מרוקם מגונים שונים לכסות הכתלים או למכסה סוסים.

טפף: מערבית טפוף. מדה שאין בה תוספת ונרעון רק קו המדה ביושר „אלף טפף בירניות“ (צד 394 א'). ור"ל אלף מבצרים אשר נבהם שוה (ועי'

וג"כ יש בארצי בהמות שקורין דרוויוס (צ"ל דרומדריוס) וגמלים לבנים“ (צד 467 ב').

דרמסיות: הערוך גורם אנדרולמוסיות שהוא מיונית והוראתו מגפה וגזרת פורענות על האדם. „הביא עליהם דרמסיות זה הדבר“ (צד 150 ב', ועי' פסיקתא דר"כ דף ס"ז).

דרקון: מיונית δράκων ובאנגלית dragon, נחש צפעוני, ובאגדה היונית נחש מעופף. „ושוכבים בלילה על האילנות מפחד נחשים והדרקונים“ (צד 468 ב', ועי' ברכות ס"ב: אתא דרקונא שמטיה לכרכישא).

הושקבו (צ"ל האפישקבו מלטינית episcopus), זקן הכנסייה הנוצרית ואחד ממנהיגיה. „והנה הפאפא (pappas האפיפיור) והושקבו של"א (ש"מם ל'קללה אזכיר) באו עמו“.

היולי: נגזר מיונית ἦλος הוא חומר, ולפי שיטת אריסטו החומר הקדמון יסוד הבריאה (עי' אוצר ישראל ח"ב 206). „כי היולי השמים היה מבהקת אור לבושו שהוא דבר וך עד לאין תכלית והיולי (הארץ) היה משלג שתחת כסא הכבוד שהוא גשם (ר"ל חומר) ענוה ורבכ“ (צ"ל עבה ורכה), וכן תרגום גולמין המעתיק ללשון רומית.

הישר: בערבית אשאר אלנאר, הוא להדליק את האש. „ישרתי הארתי לשון ערבי כשאדם אומר לחבירו האר לי הוא אומר הישר לי“ (צד 577 א').

ורדאי (בלשון נקבה ורדאית): דבר ממשי שאין בו ספק. „לחם אבירים... והיא האכילה הורדאית“ (צד 273 א').

זיהיון: בסורית זיונא במקום זיהונא, הוא המשפיע אור ונוגה „שררה של זיהיון“ וגם „בעלי זיהיון“ (צד 115 א').

זמרנדין: בלטינית smaragdi (באנגלית emerald) אבן ירוק רב הערך, והוא נופך (תרגום אונקלוס לשמות כ"ח י"ח אומרגדיון). „וחמשת אלפים אמה של זמרנדין“ (צד 27 ב'). ובמקום אחר נקרא מרקידיש (צד 471 א') „ועוד יש לנו שלחן שאנו אוכלין עליה והיא ממארקידיש“ (צד 472 ב'). זרד: קול נאקה, ולא נתברר מקורו. „כבש חונב זרד וזרד צבי מפרט“ (צד 528 א').

זרניך: בערבית זרנק, מין מתכת שעושים ממנו סם חרף, באנגלית arsenic „והוא סיד זורניך“ (צד 46 א', ועי' חולין פ"ח: ואף הזרניך).

חנב: בערבית הוא להיות מוכה בכבודות הדבור מחמת האף. „נמר צורח כבש חונב“ (צד 528 ב').

חכינא: מיונית χιλινα נחש ואפעה (והיא

ב"ב ע"ה: אלף טפף גינואות).
 טראבוקו: מכונה להשליך אבנים בעין
 catapult שהשתמשו בו הרומיים "אני אעשה לך
 טראבוקו שמתוך תנועתו תשליכהו לתוך כבשן האש"
 (צד 6 א').

טריגון: מיונית *τρίγωνος* בעל שלש פנות
 "ב מולות עשויו ד' טריגונין" (צד 282 ב', ועוד
 545 ב'). ומשמעו בחכמת המולות הוא מחלקה של
 שלש מולות (באנגלית *trigon*). בתלמוד (נזיר ח':)
 מצינו דיגון טריגון טטרגון פנטגון, ור"ל בשנים בשלשה
 בארבעה ובחמשה כתלים.

טרקסין: מיונית *θρίσκος* זר או מסגרת וגם
 מחיצה או חומה "אמה טרקסין" (צד 301 ב', ועי'
 מדות פ"ד ר').

טרשים: בסורית טרשא, צרורות קשים
 ורנבים, "שנבראו בה מרשים וקשקשים" (צד 10 ב')
 "חורש עמנו בטרשין" (צד 31 ב').

יקטאות (צ"ל קיטאות): קיטא או קטה,
 לפי השערת קרויס מלשון יונית *κόλη* מצע או משכב,
 וקאהוט משער שהוא מלשון פרסית צתו "וילון" או
 סדין, "הציע הממות ביקטאות (צ"ל בקיטאות
 ובטפיטין" (צד 226 ב'). ומצינו קייטא שיש בה
 פספסין (ננעים פי"א ז'); וסרוחים על ערשותם אלו
 קטיות משופעות כד"א וסרח העודף (ויקרא רבה).

כוב: בארמית הוא קוין, תרגום את קוצי
 המדבר (שופטים ח' ז') ית כובי מדברא, "כוביות של
 אש" (צד 133 ב', 449 ב').

כולס: "מעשה באדם אחד שרצה להתערב
 ממנו בכולס" (צד 41 ב') אפשר שצ"ל "בכלום" ר"ל
 בכל משהו, ומלת כלום משתמש לפעמים גם בלי
 שלייה. בתלמוד (ברכות כ"ב:); נאמר פטור מכלום,
 ובדפוסים אמשטרדם וברלין כתבו בכולם.

כרתיים: הבאים מאי כרת (Crete) ונקרא
 ג"כ "קנדיא" בתלמוד מצינו תפוחי הכרתיים (מנחות
 כ"ה: ועי' צד 302 ב').

לבלב: קול נהקת הגרפית. "ראם מצלצל
 וגרפית מלבלב" (צד 528 א').

לופון: שם עץ יקר המציאות (עי' צד 472
 ב') ובנוסף הלטיני של אגרת פיטרי גואן כתבו "אבן"
 עצי הבנים (ע"ע אבליגה).

ליפריס: אפשר שהוא משובש מן *leopard*
 שהוא באנגלית נמר טלוא, "ודובים לבנים ובהמות
 הררים (כלומר גרי ההרים) שקורין ליפריס והם גדולים
 כמו כבשים" (צד 467 ב'), והמעתיק יכנס "בהמות"
 בשגיאה.

ליתיק: ביונית *Λιθικός* עשוי מאבן, "וישב"

על ספסל של ליחיק טהור" (צד 118 א'), ובהגינה
 י"ד: נאמר במעשה מרכבה, "אבני שיש טהור".

מורביא או מרביתא: בלשון סורית הוא
 ענף. "נעץ בה מורביא של הדס" (צד 117 ב', ועי'
 סוכה פ"ד ה' מורביות של ערבה), ונראה כי שרש
 המלה הוא "רבה" לצמח ולפרה.

מזמוטי: מקורו אינו ברור, ולפי הנראה
 הוא שחוק וזמר "כבני אדם שמתקבצין ובאים לראות
 במזמוטי חתן וכלה" (צד 312 א', ועי' הגינה י"ד:).
 מחשמה: בערבית חשמה משמע צניעות
 וביישנות, ובמעשה הנמלה (צד 534 ב') הוא שם של
 מלך או מלכה של הנמלים.

מיראיל: מצרפתית *merveille*, פליאה או
 דבר מופלא, "כי קבענו לפני היכל שלנו מיראיל שהוא
 עשוי בערמה", ואולי צריך לקרוא מיראור *mirair*
 מראה (שפיגל) וכן הוא בנוסף הלטיני.

מכורין: מיונית *μάχαιρα*, חרב קצרה
 (באנגלית *dagger*) "שכן קוראין בלשון יוני לסכין
 מכירין" (צד 233 ב', ועי' ב"ר פ"ה ג' מכירין נתנו
 בתוך מנעליהם).

מלחס: (צד 49 א') הוא "חול" העוף החי
 לעולם (באנגלית *phoenix*). לפי השערת שור (החלוץ
 ח"ה 172) הוא מיונית *μυλάρκός*, רך נעים וטוב. ויש
 גירסא אחרת "מלתם" (עי' אוצר ישראל ע' חול).
 במקום אחר נקרא פינאש (צ"ל פִּינִיש) "וג"כ יש
 בארצי עוף אחד היותר יפה שבעולם שקורין אותו
 פינאש" (צד 468 ב') וצ"ל פִּינִיש (*phoenix*).

מעונה: בחכמת המולות הוא "בית מדורם"
 של שבעה כוכבי לכת ברקיע שבו נבקעו דרך הילוכן
 (באנגלית *mansion*) ועי' בברייתא דמולות וברייתא
 דשמואל הקטן (צד 282 ב', 545 ב'). וגם "מעלה"
 משתמשת במובן זה.

מנגנון: מיונית ולטינית *manganum* מכונה,
 "רץ תנין של כסף במנגנון" (צד 528 ב'), וכן בתרגום
 שני (א' ב') אריון ונשרון סלקון במנגנון.

מסיפסין: צ"ל פספסין, מלשון "פסים",
 מנוונים שונים מצובעים, "ובמין פספסין עשוי מלמעלה
 (צד 299 ב').", "בברייתא דמ"ט מדות "מסיפסין" (צד
 295 א'), צ"ל פספסין (ועי' ננעים פי"א ז', קייטה
 שיש בה פספסין).

מעדנות: "שבעה מעדנות כימה" (צד 542
 ב') ע"ד התקשר מעדנות כימה (איוב ל"ח ל"א),
 ומכוון על שבעה הכוכבים שבכימה (Pleiades) וע"ע
 איסטרה).

מצעתים: בסורית מצעתא משמע הממוצע
 "לבנה מצעתים" (צד 544 א') משמעו מי שהשפעתו
 נוטה לשני הצדדים, ממוצע, ונקרא "מצעתים" כי
 "לבנה ממונה על מפתחי שמים וארץ וערב הוא לעולם

ואינו מהלך לא לפניו ולא לאחוריו" (צד 282 א'). גם
בברייתא דשמואל הקטן (צד 545 א') סטרונימוס או
טרונימוס צ"ל סטירימוס.

סילידוניש: בלטינית ואנגלית sardonyx
אבן יקרה בעין השוהם, והאבנים הגדולים שלנו
מסילידוניש מוסבות עם השוהם" (צד 472 ב').

סימן: ביונית σημεῖον גם ודגל המלוכה (עי'
הורדוטוס חלק ח' 92), ולמה נקרא שמו וילון לפי
שהוא דומה לסימן של מלכים שמכניסין אותו בפתח
פלטין של מלך' (צד 259 א').

סכייה: מלשון "סכא" בסורית לראות
ולחביט, וענינו מבט וסקירה, "הרחוק והקרוב בסכייה
אחת" (צד 379 ב').

סכך, "מסכך דשיאדי" (צד 274 ב') צ"ל
מתכך דשיאדי. תכך הוא משרש הארמי תך שהוראתו
לאכל או להשחית, ולכן תכך דשיאדי (שבת צ'). הוא
התולעת המשחית את המשי, ואפשר שהוא גם התולעת
הנקראת תכלא ר"ל תולע מכלה, ואמרו נפל תכלא
בכולהו שיאדי (ברכות נ"ו, ועי' לעיוניזאהן זאאלאניא
דעס תלמודס 321).

סכף: כמו סנף וענינו ענוי נפש ורעבון, מפני
שאיבירה סכופים עליה" (צד 129 א'), ועי' איכה
רבתי פ"ב ה' סכופים סכיפים).

סנוברין: עץ פרי נמנה בין האילנות (צד
46 א') והעתקתו בערבית כתובה בצדו "צנובר" והוא
עץ רענן הנקרא באנגלית pine רק אי אפשר שזהו
העץ כי הוא אילן סרק.

סנפרנון: מיונית σαφειρον והוא אבן ספיר
(sapphire), "וראה שם את המטה... והוא של סנפרנון"
צד 360 א'). ובמקום אחר נקרא "שאפיר" (צד 471
א', 472 ב').

סנקטור: אפשר שהוא מלטינית senator
יועין, ויותר נכון לקרוא סקטוריו secretarius מזכיר
וסופר, והיו עשרה בני המן סנקטורים למלך וקראו
בו" (צד 58 ב'). וגם בקהלת רבה (ט' סוף) ושכנא
הסופר סקיוויפטרי צ"ל סיקריטארי.

ספרגלים: בערבית ספרגל והוא מין חבושים
(באנגלית quince) נמנה בין אילני עושי פירות (צד
49 א'), ועי' ירוש' מעשרות פ"א ב' הפרישין
איספרגליון).

סריק: ענינו רק כמו אילן סרק, עץ שאינו
עושה פירות, ולגפן פוריה שנתרה בלא (צ"ל כולה)
סריקי" (צד 14 ב').

עון גואן: צ"ל סאן גואן (וכתבו בשבטש
בלשון גנאי), "ריגוליא עון גואן" (צד 471 א') הוא יום
החג לזכר יוחנן המטבל המכונה סאן גואן (St. Joha),
בהעתקה הרומית שהרפיס צארנקע (אבהאנדלונגען
דער זאכסישער געזעלשאַפֿט דער וויסענשאַפֿטען

לרעה ולטובה" (צד 547 א').
מרנזייה: (משרש רגו, בהיפוך מגור ונרו)
מכתש ומדוכה, "והביא סיד זורניך ופרר במרנזייה"
(צד 46 א'), בירושלמי (שבת פ"ז ב') כד מכתת
במרנזייה.

נאשפיא: בלי ספק שהוא משובש מן
זאשפיא, בצרפית jaspe, והוא אבן ישפה, בין האבנים
היקרות (עי' צד 471 א').

נירון: ביונית νεῦρον משמע זרוע נטויה וכח
העצבים (nerve), "נירון המערבי שבמערב" צד 555
ב') היא מלכות הרומיים האדירה אשר במערב,
"ונירון המזרחי שבדמשק" (צד 556 ב') היא מלכות
ישמעאל האדירה תחת הכליפים הראשונים, ובנוסף
אחר כתבו "הנירון" (שם צד 552 ב').

נסא: מיונית νῆσος, תרגום ואמר יושב האי
הזה (ישעיה ב' ו') דימר יתיב נסא הרין, "לנסין
שבים" (צד 255 ב').

נסויב: לפי גרסת עפשטיין (קדמוניות
היהודים 121) בא"ב דבן סירא במקום "נסב" (צד
46 א'), כמו שהוא בדפוס שטיינשניידר מלשון נסיובי
דחלבא (פסחים מ"ב). שהוראתו פסולת החלב, ובא"ב
נאמר "תגלחת נסויב סיד" ר"ל הרכבת הסיד עם
הזרניך.

נרנרוציש: צ"ל מרנריטיש, בלטינית
margaritae מרגלית, והאבנים אשר השלחן יושב
עליהן נקראו נרנרוציש" (צד 472 ב'), "ובאותו מעין
יש אבנים נקראו שמן נירוטאש" (צד 471), צ"ל
מרנריטיש.

סאניטאריים: בלטינית sagittarii בעלי
קשת, ובשם הזה מכנה הספר את הקנטורים (centaurs)
בעלי קשת משונים בהגדות היונים שהיו ממתניהם
ולמעלה כמראה אדם ולמטה ממתניהם כמראה סוס
(עי' צד 468 א', ולהלן בצד 471 א' נכתב בשבטש
"שולטיה" תחת סאניטאריים).

סבך, מסבך: ענינו סכסוך וערבוב זה בזה
מלשון נאחו בסבך, "בקבוק מסובך במי ורר" (צד
252 ב') ר"ל בקבוק מים שמעורב בו מי שושנים,
"ועשאן כמין מסבך בשתי פנישות" (צד 464 א'),
מסבך הוא מכריח זה אל זה, שתי פנישות כמו שתי
קצוות פוגשות זו בזו.

סוסטרה: לפי השערת קרויס הוא מיונית
σωστρα קרבן תודה בעד הצלת נפש, "ואחזייה נופל
בסוסטרה שלו" (ר"ל בקרבן תודתו שהוא חייב לה')
שלח לשאלו בבעל זבוב אלהי עקרון" (צד 500 ב').

סטירימוס: מיונית στειρομός בחכמת
המזלות הוא עיכוב תנועת הכוכב ברקיע ומעמידו
במקום אחד לפי מראית עין (עי' בספרי התכונה לתלמי
היוני) "ומהו סטירימוס שלו שהוא מעכב את הילוכו

היסטארישע פילאלאגישע קלאססע חלק ח' 124)
 in festo sancti Johannis Baptistae.
 עון קריסטו: ציל אנטיקריסטוס (וכתבו
 „עון“ בלשון ננאי) המתנגד לקריסטוס משיחם, והשטן
 וכת דיליה מכותים בשם הזה. „ובשעון קריסטו יולד
 אלו האנשים יעשו רע גדול... ובשעון קריסטו (ר"ל
 השטן) ימלוך יתחברו אליו“ (צד 467 ב', 468 א').
 עזרדין: קאהוט גורם „עזרר“ מערבית
 „ועזרר“ בהיפוך האותיות, והוא עץ פרי הנקרא
 באנגלית sorb ובאשכנזית שפירלינג, ונמנה פה בין
 האילנות שעושין פירות (צד 46 א', עי' דמאי פ"א
 א' השיטין והרמיין והעחרדין).
 עילה: מלשון עלל ומשמעו עלילה וסיבה.
 „כתיב עלתו“ (צד 503 ב').
 עסם: בארמית. ענינו לרחוק ולכתוש, ע"ד
 ועסותם רשעים (מלאכי נ' כ"א), „ובאים ומעסים את
 המלכים“ (צד 8 ב').

פה: קאהוט משער שהוא מלשון פרסית, אך
 לעזוהין (בספרו זאאלאג'י וכ' 305) מפרשו שהוא
 התולעת המטיל את ביציו כפי התאנה, באשכנזית
 פייגענאלוטספע. „מפח (צ"ל מפח) דתאיני“ (צד
 274 ב', ועי' שבת צ', ופה דתאיני).

פודגרא: ביונית ולטינית podagra (באנגלית
 gout) חולי הרגלים, „שלשה דברים מביאין את האדם
 לירי פודגרא“ (צד 166 א', עי' סוטה י').

פולסא: בלטינית pulsus חבוט והכאה,
 „מקדשין את הגוף והנשמה בפולסאות שלהן“ (צד
 289 ב', ועי' ב"מ פ"ה: שתיין פולסא דנורא“).

פורפירון: מיונית πορφύρεον בגד תכלת
 „וקרעה פורפירן שלה“ (צד 190 א'); „ופורפירא
 שגורקה עלי“ (צד 227 א').

פחים: (צד 544 א') משמעו מועדי החום,
 מלשן ימטר על רשעים פחים אש (תהלים י"א ו');
 צינים פחים (משלי כ"ב ה') הוראתם היא: מועדי
 קוד (מלשון צנה) ומועדי חום.

פטום: מיתנית πύθος שרש ועוקץ של נטע,
 כמו פיטמא של רמץ (עוקצין פ"ב ג'), „אפילו אוכל
 פטומין“ (צד 10 ב').

פטומא: קאהוט גורם „פרטומא“ מיונית
 πρωτομῆνοφ נוף עליון עד החזה „חמי ליה פטומיה אשכח
 חכינא כרוכה עליו“ (ירוש' תענית פ"ד ה' ועי' צד
 248 ב'), והמפרשים פירשוה „גיד הזכר“ מענין הקודם.

פטריארקי: מלטינית patriarchae האבות
 או ראשי הכנסייה הנוצרית בערי המזרח, „ומביאים
 אותו קודם לשני פטריארקי טמא טומץ (Thomas)
 ויש להם רשות מהאפיפיור“ (צד 469 ב').

פֵיילי: מיונית φιάλη כוס ומזרק. „פֵיילי
 של יין מבושם“ (צד 464 ב', ועי' סוטה ט"ו: פיילי

של הרם).

פיליטה: מלטינית platea דרך רחבה, כר
 נרחב „ולפני ההיכל שלנו יש פיליטה שאנחנו שוכבים
 עליה כאשר אנו רוצים לראות הבהורים מצחקים“
 (צד 472 ב').

פיסקיא: בלטינית fascia חגורה וקישור,
 מקום מסיום ומונבל, באנגלית belt, zone, „בפסקיא
 אחת של ארבעת אלפים אמה“ (צד 295 ב', ועי' שבת
 ט"ו: ושל פסקיא).

פיקוניה: צ"ל פיגמוניאה, ארץ הפיגמים
 עם ננס (בעלי קומה קצרה) ידוע בהגדת היונים (עי'
 עפשטיין אלדר הדני צד 65). ועי' בכתב ששלח
 פרישטי גואן לאפיפיור (צד 468 א') ובאגרת הנ"ל
 לקיסר נכתב בשבוש פורונייאה (צד 471 א'). הפיגמים
 נזכרים נ"כ בשם פיקוסים (ביונית πίκος) כסלוחים
 פיקוסים (כ"ר פל"ז ה').

פלגוס: מיונית πέλγος „ים“. „כדי שלא
 תזוו לא לכאן ולא לכאן כאניה בפלגוס“ צד 254 א',
 ועי' אסתר רבה פ"ה א', כהדא אילפא [ספניה]
 דדמכא בפילגוס דמיא).

פלה: בהפעיל מפלה, להתעולל ולהתל, „מה
 אתה מפלה ביי“ (צד 1 ב' ועי' ב"ר פל"ח י"ג).

פלקון: (falcon) מין עוף המחונוך לצוד רגים
 ועופות קטנים, „ואין שום עוף שיוכל לקחתו רק הפלקון“
 (צד 471 א').

פמנינא: אפשר שהיא מלטינית feminina
 שייכת לנשים, היא הארץ שכל יושביה נשים הנודעת
 בין היונים בשם אמאזונים (עי' צד 468 א') שזכרו
 בטופס הכתב הרומי שהדפים צארנקע, ובשבוש כתבו
 „פונייאה“ (צד 470 ב'). ואודות מלכות הנשים עי'
 תמיד (ל"ב א') ויקרא רבה (פכ"ז א').

פסתקין: מיונית πιστακία עץ פרי ידוע
 (כאנגלית pistachio). בא"ב דבן סירא נמנה בין
 האילנות העושים פירות (צד 46 א', ועי' ירוש' בלאים
 פ"א ד' פיסתקין זיתים ורימון).

פפליון: בלטינית papilio באנגלית pavilion
 אהל ואפריון „לפפליון של קסריון“ (צד 447 א', ועי'
 שה"ש רבה פ"ג ו' אפריון עשה לו פפליון).

פקעת: כריכה (קנאל, coil), „פקעיות של שתי
 ושל ערב“ (צד 221 ב', עי' כלים פ"י ר' הכדור
 והפקעת).

פרגמטומיס: ביונית סוחר, מי שעוסק
 בפרגמטיא „פרגמטומין לוקחים אבן טובה בשותפות“
 (צד 493 ב', ועי' קהלת רבה פ"א א' עוברא הוא
 בפרגמטומיס).

פרוקפי: מיונית προκοπή הצטיינות והתקדמות,
 „התחיל מחליק להם פרוקפאות“ (צד 229 א') אותות
 ההצטיינות (עי' ב"ר פ"ב ט"ז אני נותן לו
 פרוקופי).

מחלת המעיים (באנגלית: colic), החולי שיאמרו לו קולצני" (צד 3 א'), ומשמע משמע שסימן החולי הזה הוא צבת הבטן, והוא גם סימן לפעמים למחלת dyspepsia (אי התעכלות המזון).

קונדיטין: בלטינית vinum conditum יין המבושם, והיו משני אריות יוצאים קונדיטין ומשני אריות זולחין בשמים" (צד 529 ב', ועי' פסיקתא דר"ב ק"ב דברי תורה נמשלו כקונדיטין).

קונדיק: אפשר שצ"ל קרדייק מלטינית cardiacus מוכה במחלת הלב, הראשון הוא קונדיק (צ"ל קרדייק) וממלך מלך בחייו" (צד 556 ב', ועי' ניסין ס"ז: מי שאהוז קרדייקוס).

קונטס: (כמו קונדס) מיוצג בסימני בד או עמוד, והקונטיסין ארכו של כל אחד ואחד מ"פחים" (צד 300 ב').

קונכי: מלשון יונית καχι (למניח concha) והערך מפרש מין ממינו כלים בדמות שבלל והוראתו בלשון יונית צדף או כלי עשוי מצדף (muscle-shell) או בדמותו. "קונכי של נחשת" (צד 226 ב', ועי' ב"ר פ"ס י"א ר' הונא אמר קונכי).

קוסטה: בלטינית cista (באנגלית chest) סל או תיבה, ויש להם ארבע עצמות בענין קוסטים" (צד 468 א', ועי' כלים פס"ו א' קוספות המלכים). קוסטורין: מלטינית custodiani, שומרים ופקידים, ומסרן לקוסטורין וחבשום בבית הסוהר" (צד 133 א', ועי' ויק"ר פל"ה ה' הושב בו קוסטורין כדי לשמרו).

קוסטינר: בלטינית quaestonarius, שר הטבחים הממונה למלא את המשפט לחייבי מלכות, ומסרו לקוסטינר להרנו" (צד 358 ב') ועוד, נטלו הקוסטינר וכרכו בס"ת" (צד 442 א').

קורקס: או קרקס: בלטינית circus ענול בעין טבעת או וו, בחרנום עקילום "קרקסים" נחק קרקסים. "קורקס השמים בימי אוקיניוס הם אחחין" (צד 33 א') "בקורקסי ערבות" (צד 257 ב', ועי' ב"ר פ"ח א' קורקסין של זהב).

קילפא: כמו קלף וענינו עור, ובקילפא דאילא כתובין ביה עשרה שמיא" (צד 548 ב').

קימאטון: צ"ל קימאקון מיונית χημικόν מתמצית הסמים, ומשמעו תרופה של סם מרפא (באנגלית chemical), הן לי קימאטון שאעמוד מן המטה הזה" (צד 278 ב').

קינובין: צ"ל קינופיון, בלטינית conopeum ערש מצרי מכוסה במכסה מעשה רשת להגן מן היתושים, ובכלל ערש או מצע של מנוחה בעין חופה (canopy), "יושב על שלשה קינובין (קינופין) של צריקים" (צד 212 א', ועי' סנהדרין ס"ה. הוא יושב בקינוף שלו). קלואארי: אפשר שצ"ל קלאוניר בלטינית claviger נושא הספתחות, והוא שם תואר לשמעון

פרטא: בסורית פרטא "גרעין", ובפריטי רמונים" (צד 84 א', בפסיקתא דר"ב צד נ' כהרה פרטתא דרמונא).

פרינסיף: מלטינית princeps שר או שררה, להודיע שאני פרינציף גדול בעולם" (צד 469 ב'). פרנס: בהוראת להנהיג ולישר, "ולא פירנס יוסף את הספינה" (צד 237 ב').

פתר: "נפתר ופתירה" (צד 543 א'). אפשר שמשמעו התרחבות ותוספת (השרש "פת" ענינו להתרחב וממנו משתלשלים פותיא בארמית, פתח, פתר שענינו פתוח בעברית). נפתל ופתילה משמעו "כריכה" והתמעטות או נרעון, ולכן הוא אומר "נפתר (הלבנה) מלא ובא, נפתל חסר והולך, סוף פתירה (התוספת) שלם, סוף פתילה (הגרעון) נשלם" (שם).

צביון: בסורית "צבינא", חפץ ומאוה "צביונו של הקב"ה לחדש עולמו" (צד 364 א' ועי' כתובות קי"א. ארץ שצביונו בה).

צהב: בערבית הוא להיות אדום, ומשמעו להיות אדום מכעס, "איש שהיה צוהב את חבירו" (צד 81 ב', ועי' מ"ק כ"ד: מצהיבים עליו, כלומר מצמצעים עליו).

צנובר: בערבית הוא עץ הנקרא באנגלית pine ואינו עושה פרי כ"א נצנים משופעים בעלי עוקצין (pine-cones) ואלה דומים בצורתם לפירות ידועות שקוראים pine-apples, ואפשר שזהו כוונת המעתיק בא"ב דבן סירא (צד 46 א') שהעביר את שם האילן סנוברין ע"י "צנובר".

צריף: בערבית צריפה משמע ענפי עץ דקל היבשים וסוכות מסוככות בהם, ועשה לו ענין צריף" (צד 532 ב' ועי' סוכה פ"א י"א העושה סוכתו כמין צריף).

קברניטא: מיונית κυβερνήτης והוא רב החובל (עי' ב"ב צ"א: לספינה שאבד קברניטא), אבל פה הוראת קברניטין (בלשון רבים) היא המשוטם הקבועים בהספינה שבהם מישרים אותה בהילוכה, ותפוס אחד מהקברניטין שבידי ותישר הספינה" (צד 237 ב').

קהה: משמעו חזוק וקושי (ואפשר מלשון קהה הברזל קהלת י') "הוה ועומי נפש וקהויי לב" (צד 386 ב') שלבם עליהם כאבן.

קוביוסטוס: מיונית κυβευτής משחק בקוביא, ומזה גם במובן איש שאיננו נאמן ונחשב עם נגב, וכי נגב אתה או קוביוסטוס" (צד 501 ב' ועי' קרושין י"א).

קוזמיה מיונית κόσμοι תכשיטין, "כל קוזמיה שלו כנוסין בתוכה" (צד 128 ב', ועי' דברים רבה פ"ב ל"ו שנב קוזמין מתוך פלטיין).

קולצני: בפריטי ובערבית קולנז היא

קריזמא: סופרי הכנסיה הנוצרית משתמשים בזו המלה (ביונית *χρῖσμα*) לציין את הסגולות השונות שנדב ישו לתלמידיו. ובכתב ששלח פרישטי יואן לאפיפיור (צד 469 א' וב') משמעו סגולת היוכריסטיא (באנגלית eucharist) שזוהו הלחם המקודש להם שאוכלים לזכר הארוחה האחרונה שאכל ישו, ולכן נאמר שם „ומשם יוצא הקריזמא שאפיפיור של רומא לוקח ממנו... ולוקחים מעט מזו הקריזמא והוא מפי אותו האיש“, כלומר מסועדתו האחרונה.

קרטל: מיונית *καρταλος* סל, „מיד הלך ונטל קרטל“ (צד 45 ב', עי' שבת נ"ג. תולין טרסקל, צ"ל קרטל).

קרקף: צ"ל קרפף, מקום שיש לו מחיצה וגדה כעין חצר „קרקף (קרפף) בית סאתים שהוא כחצר המשכן“ (צד 300 ב').

קשנה: גם קסוה, הוא כלי שרת בבית המקדש לנסוך את היין, קשות הנסך (במדרב ר' ז') „ועל כל קשוה וקשוה מרגליות חמשה“ (צד 261 א').

רובייץ: מצרפתית *rubis* אבן יקרה במראה אדום (באנגלית *ruby*) „אבנים טובות ומרגליות... רובייץ“ וכו' (צד 471 א').

ריגולייא: בצרפתית *régal* הוא משחה וחנו, מלבד ריגולייא עון גואן (ר"ל ביום החג של סאן גואן) באת הזאת נח ויישן“ (צד 469 א').

ריגיון: לפי השערת קרויס הוא מיונית *ραχλα* שאון גלים, והוא שם נהר אנדי של אש להבה ונחלות. „שוכן בריגיון נחלי להבה (צד 114 ב')“; „אני ראיתי ריגיון (ריגיון) נהר של אש“ (צד 550 ב').

רתע: ענינו כמו „רתת“ להודיע ולרעד „מקצת איברים מרתיעים ומקצת אין מרתיעין“ (צד 487 א', ועי' פרה פ"ג ונרתע לאחריו).

שהבלוט: בערבית הוא עץ עושה פרי אנחים הנקראים באנגלית *chestnuts*. בהעקקה הערבית של שמות האילנות בא"ב דבן סירא (צד 46 א').

שומא: הוראתו בסורית וערבית סימן ואות הכרה, „ויש לו שלש שומות“ (צד 555 ב', עי' נדה מ"ו. בן ט' שנים שהביא ב' שערות שומא).

שזופים: צ"ל שזופים, מלטינית *zyziphum* מין פרי עץ הנקרא באנגלית *jujube* ובגרמנית יודענד דארן „האפרסקים והשקדים והשופים“ (כלאים פ"ד ועי' צד 46 א').

שירא: ארץ הסירים היתה חלק מאינדיא ומשם הביאו את המשי לראשונה ולכן כנו אותה היונים בשם *σῆρες* שיראים או *σηρικόν* סיריקון. במדרש לעולם כתבו בשבוש „מסכך דישיאדי“ (צד 274 ב') וצ"ל דשיראי (עי' ספרא תוריע פ"ה פ"ג השיראים והסיריקון והכלך).

קיפא (סט' פיטר) שלפי אמונת הקתוליקים הבטיחו ישו למסור לו את „מפתחות מלכות השמים“ (מתיה ט"ז י"ט), ומאז והלאה הוא נושא המפתחות. „וזה היה הפאפא הראשון שהיונים קראוהו קלויאורי“ (צד 558 ב').

קלוסיא: אפשר שהוא מיונית *Χλευσαία* התהוללות והלצה בדרך המשחקים. „ותלה בה בשר מלמעלה מהן בדרך קלוסין“ (צד 463 ב').

קליפות: פסולת סביב האוכל, כעין קשקשים להגים, שנצרך פוצל וקילוף. והושאל אצל בעלי הקבלה לדבר טומאה הסובב את הקדושה. „היכלות הקליפות“ (צד 124 א') או „היכלות הטומאה כנגד היכלות הקדושה“.

קלצירוניא: אפשר שצ"ל קריצוליתום בלטינית *chrysolithos* שם אבן יקרה, וכן הוא בנוסח קרומי. (עי' צד 471 א').

קלשיאנת: לפי הנראה הוא מאכל עשוי קחלמוני בצים „אל עשיתי מהם (מחלמוני הביצים) קלשיאות שחקתי מעט ועשיתי בהם“ (צד 46 ב').

קמארא: ביונית *καμάρα* מכסה עגולה ככיפה ובפרט ענלת צב. „ועל כל קמארא וקמארא שנים עשר ארות ועומדים מזה ומזה“ (צד 528 ב', ועי' פסיקתא דר"ב דף ה' צב... קמרוסא).

קנטר: מיונית *κεντρον* עוקץ ודרבן או דבר חד כמו דקר „וקרני השור יוצאין לקראתו כשני קונטריות“ (צד 527 ב', ועי' בלים פי"ד ג' הקנטר של בנאים).

קנקיליו: מיונית *κινκιδες* שערים ממעשה אשנב „ועל כל דרך ודרך היו קנקיליות ובמסטאות“ (צד 528 ב'). ע"ע בימי.

קפלי: ביונית *κεφαλις* כתר העמוד (באנגלית *capitol*) „אלף קפל מגדלות“ (צד 349 א', ועי' ויק"ר פכ"ה ה' כעמדה הזה שיש לו בסים מלמטה וקיפלוס מלמעלה).

קרבונקליא: מלטינית *carbunculus* והוא אבן יקרה במראה אדמדם „ועל כל כפתור שתי אבנים הנקראות קרבונקליש“ (צד 472 ב').

קרבולתאי: בעל הכרבולת“ והוא שם התואר לתרנגול, „ובדמא דתרנגולאי קרבולתאי“ (צד 548 ב').

קרומין: (צד 46 א') הוא לפי הנראה מין עץ פרי לדעת לעו (אראמישע פפלאנצענאמען צד 151) הוא מין נטע, אבל אפשר שצ"ל „קרמולין“ בערבית קרמול, פרי עץ דומה לאשל (עי' ירוש' שביעית פ"ב סוף).

קרוסוליס: בלטינית *crystallus* אבן הבדולה, פיצל בין אבנים כולם קרוסוליס“ (צד 528 ב', ועי' תרגום לאסתר א' ו' בהט... קרוסטלינין).

תוֹבְרִין: תבר כמו תפר, תפירות כעין לולאות, ועשה בה ארבעה תוברין" (צד 299 א', ועי' בלים פכ"ה א' כל שיש לו תוברות).
 תוֹרִיָּאָה: מיונית *theopla* השקפה והבטה, "בלשון יון קורין למראת ודמות תוריאה" (צד 253 ב').

תוֹרְמוֹס: ביונית *θήμος* מין קטניות (באנגלית lupine), "כתורמס הזה.. ששולקין אותו ז' פעמים" (צד 446 ב', ועי' בלאים פ"א ג' והבצלצול והתורמוס).

תִּינְתְרָא: בלשון עשרת השבטים לפי ספורי אלדר הדני (צד 20 א') הוא "יונה", ובלי ספק נגזר מלטינית *turtur* ובאנגלית *turtle-dove*, והוא ה"תור" בעברית. בערבית תורתור ג"כ שם עוף.

תִּלְהָ, תִּלְלָ: לשון "תליה", והוא מתלה כל מעשיו... והתליל תחת ברוחו" (צד 32 ב').

תִּלְיָ: הכובב "נחש בריח" (*dragon*), בכרייתא דשמואל הקטן (צד 542 ב') ומשמע הדרקון החונה בצפון גם בספר מזלות (צד 284 ב') ובספר יצירה (צד 242 ב').

תִּרְבִּץ: בלשון סורית תרביצא חצר ומבוא, "ולמד אותם בתרביץ" (צד 227 ב', וע"ע תרביצא באוצר ישראל).

תִּרְזָ: בערבית הוא כאב הבני מעיים ושלשול, "אלולי עטושים היה אדם נתרז בבגדיו" (צד 47 א', ב"מ צ').

תִּרְטִיּוֹת: צ"ל תיאטראות, בתי משחק, "ונכנסין בתרטיות ובבתי קרקסאות" (צד 75 ב').

שִׁיחור: הוא נחלת, "וכתבו באבר (עופרת) ובשיחור... שיחור עשן שמתכנס ומגדדין אותו לעשות ממנו דיו" (צד 353 א') ובתרגום יונתן ונפח נור בשיחורין (ישעיה מ"ד י"ב). ומשמע מזה שהוא מין נחלת עץ (*charcoal*) המשמש לפעמים לדיו.

שִׁינּוֹן: במאמר משובש בכסא ואיפורדומין של שלמה (צד 528 א') ואפשר שזהו פתרונו, הציין היו בעלי קרנים והציין בעלי טרפות (קרא טפרות והוא בערבית כמו טפריה בדניאל ז' י"ט במשמע צפרני החיות, ופרושו כתוב בצדו "יד ושינון" ר"ל שיננא עוקץ ומחודד). אלו (בעלי הקרנים) בגמרא (בערבית מְנַמֵּר היא פרסת הסוס) ואלו בטרפה (צ"ל בְּטַרְפָּא באנגלית *talon*) ולפי הנראה "יד ושינון" עד "טרפה" הוא מאמר מוסגר כתוב בידי סופר ערבי.

שִׁיפּוֹן: משרש שוף במשמע שחיקה, ובסורית שופפא הוא דק וכסוי, "שיפון העין" (צד 555 ב') מי שיש לו דק על העין (עי' ויקרא כ"א כ').

שִׁפּוֹד: ביונית *σποδος* חנית שצולין בו בשר, "שפוד (ר"ל חנית) שמים וארץ" (צד 116 א').

שִׁפְלָה: שפלות: בחכמת המזלות הוא שקיעת הכוכב במזלו ברקיע (באנגלית *fall, declination*) ועי' בכרייתא דמזלות ובכרייתא דשמואל הקטן (צד 284 א' וצד 546 א').

שִׁקְף: חבט ודחף, תרגום שדופות קדים שקיפן קדים (בראשית מ"א ו'), "השקף שתי עיניך" (צד 370 ב').

שִׁקָּ: כמו שוק, רחוב קטן, תרגום ברחובות תתן קולה ובשקקי יהבה קלה (משלי א' כ'), "ובכל שוק ושוק היו בה שנים עשר שקקים" (באנגלית *alleys*).

אוצר ישראל

אנציקלופדיא עברית

ספר שמושי לכל מקצועות חורת ישראל, ספרותו ודברי ימיו; עם מפות תמונות וציורים להבנת הערכין. כלול בהדרו על נייר טוב ודפוס יפה מאד.

עשרה חלקים בסדר אלפא ביתא

כל חלק מחזיק 320 עמודים כפולים בפורמאט גדול, וגליון הראשון עם המפתחות לפי הענינים, אינו מן המנין.

נערך ע"י יהודה דוד איזענשטיין

בעזרת 221 סופרים ממדינות שונות

ע"פ שיטה מסוימת ומדעית המאשרת ומקיימת את הדת המקובלת והמסורה לנו ע"י חז"ל.

האוצר מקיף ענינים שונים במקרא, מסורה, חכמת הלשון; הלכה, אגדה, מדרש, קדמוניות, מדות, מנהגים; אמונה, קבלה, פילוסופיא, אגדת-עם; תולדות אנשים ועמים, מדינות, ערים ומקומות בכה"ק, בתלמוד ובקורות ישראל; תולדות תנאים ואמוראים ואנשים פרטים בתלמוד; תולדות רבנים וחכמים וגדולי ישראל; תולדות הכתות והחברות השונות; אדות, הספרות העתיקה והחדשה, ספרים ועתונים.

עשרת החלקים

החלק הראשון מכיל	417	ערכין מן אאליון עד אכסניא
" השני	405	" אל תקרי—בולוניא
" השלישי	430	" בונא—נת
" הרביעי	452	" דאנ—חתן
" החמישי	351	" טאבאק—לונ
" השישי	388	" לוד—מתקה
" השביעי	295	" נא אמון—עברית
" השמיני	290	" ענונה—פתרום
" התשיעי	322	" צאינה וראינה—רכבים
" העשירי	325	" רמה—תתאה ועילאה



בסוף כל ערך רשומים כל הערכין שיש להם יחס אליו. מספר כל הערכין 3676 מלבד מדאי מקומות. בסוף החלק העשירי יש הנהות תקונים והערות.

מחיר כל חלק שלשה דאלאר, וכל הסדר של עשרת החלקים שלשים דאלאר גם נמכר בתשלומין לשיעורין

לפנות אל המ"ל

J. D. EISENSTEIN, 121 Canal St., New York, America.



BRIGHAM YOUNG UNIVERSITY
PROVO, UTAH



